PATROLOGIÆ
CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA, CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III:

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS CLXXXV (PARS PRIOR).

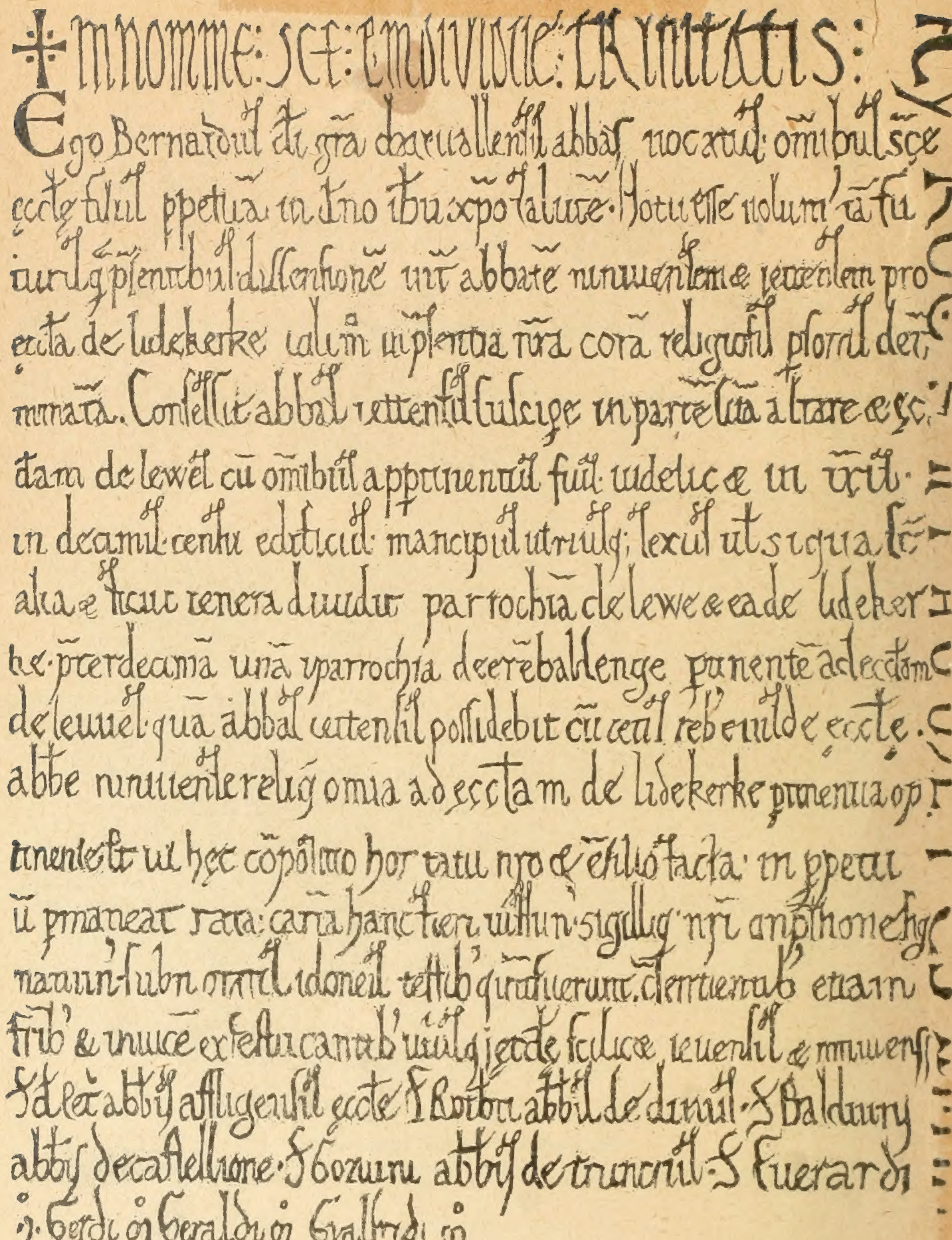
S. BERNARDUS, ABBAS CLARÆ-VALLENSIS.

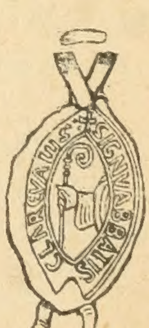
PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA; *AVENUE-DU-MAINE*, 189, *OLIM CHAUSSÉE-DU-MAINE*, 127

1879

Specimen chartæ qua S. Bernardus dissensionem Ninovensem inter et Jettensem abbatem exortam componit.

(Ex originali in archivo Gandavensi asservato. — Vide hujus voluminis col. 1826.)

SÆCULUM XII

S. BERNARDI

ABBATIS PRIMI CLARÆ-VALLLENSIS

OPERA OMNIA

SEX TOMIS IN QUINTUPLICI VOLUMINE COMPREHENSA

POST HORSTIUM DENUO RECOGNITA, AUCTA ET IN MELIOREM DIGESTA ORDINEM, NECNON NOVIS PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS, NOTIS ET OBSERVATIONIBUS INDICIBUSQUE COPIOSISSIMIS LOCUPLETATA

TERTIIS CURIS

D. JOANNIS MABILLON

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE S. MAURI

EDITIO NOVA

ACCESSERE APPENDICES AMPLISSIMÆ VITAM SANCTI DOCTORIS ET EJUS ÆTATEM ILLUSTRANTES

ACCURANTE J.-P. MIGNE

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

VOLUMEN QUARTUM (PARS PRIOR)

S. BERNARDI OPERUM TOMUM IV COMPLECTENS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES.

IN VIA DICTA *AVENUE-DU-MAINE*, 189; OLIM *CHAUSSÉE-DU-MAINE*, 127

1879

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLXXXV CONTINENTUR

S. BERNARDUS ABBAS CLARÆ-VALLENSIS.

OPERUM TOMUS VI. — *Aliena, et variorum de S. Bernardi vita et rebus gestis elucubrationes.*

Clichy. — Ex typis PAULI DUPONT, 12, viâ dict. Bac-d'Asnières, 155.3.79

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERUM TOMUS SEXTUS

COMPLECTENS

Sermones Guerrici abbatis Igniacensis, S. Bernardi discipuli; GUIGONIS, *Carthusiæ Majoris prioris quinti, epistolas, nec non varios auctores qui de Sancti Bernardi vita et rebus gestis scripserunt. Accessere Documenta quædam historica.*

DE BEATO GUERRICO

ABBATE IGNIACENSI (1).

(D. TISSIER, *Bibliotheca Patrum Cisterc.*, t. I, in Exordio Magno Cisterciensi, dist. 3, capp. 7, 8.)

907-908 *Sanctæ recordationis domnus Guerricus, quondam abbas Igniaci, dum adhuc sub disciplina beati Bernardi monachus esset in Clara-Valle, et regalibus sacræ doctrinæ uberibus lactaretur, haud degenerem se tanti Patris filium moribus et vita probabat. Tanto siquidem sublimius arcem virtutis conscendere didicerat, quanto secretius magno Dei munere de incorruptionis titulo testimonio conscientiæ gloriabatur. Sicut enim hi quibus secreta tanti viri nosse datum fuerat, astruebant, immaculatam incorruptionis tunicam duce gratia usque ad exitum vitæ conservavit. Porro quantæ puritatis et integritatis fuerit vita et conversatio ejus, quamque purissimum devotionis thymiama quotidie Deo in ara cordis incenderat, Dominus gloriosis et manifestis indiciis declarare dignatus est. Succedente vero tempore venerabilis Guerricus factus abbas Igniaci, qualem se exhibuerit, quam strenue officium sibi commissum adimpleverit, non est nostræ parvitatis edicere. In hoc tamen nimis contristabatur, et se ipsum valde humiliabat, quod pene continue conventum fratrum deserere. et in infirmitorio jacere causa debilitatis suæ cogebatur; nec poterat ita fratribus suis exemplum quotidiani laboris præbere. Verum quidquid minus habebat de exercitio corporali, totum sinceræ pietatis affectus, et ardens in Deum devotio supplebat. Conqueritur ipse debilitatem et insufficientiam suam in quodam sermone, ita dicens : « Amici venerunt ad me de via : sed non habeo quod ponam ante illos. » Plane quam sanæ verbis doctrinæ fuerit, luculentissimi atque disertissimi et vere spirituales Sermones ejus, quos in solemnitatibus præcipuis in conventibus fratrum fecit, et a cantore ejusdem ecclesiæ excepti sunt, manifeste declarant.*

Cum autem fidelis servus Domini Guerricus, fidelissima distributione conservis suis annona Domini sui dispertita, plenus dierum et virtutum transiturus esset de hoc mundo ad Patrem, tactus ægritudine, ipsiusque ægritudinis molestia ingravescente, ad extrema deductus est. Curiosius vero cunctos angulos conscientiæ suæ eo discutiente, ne quid forte esset quod perperam gestum et inemendatum districtum sibi Judicem offensum redderet, et malignis spiritibus occasionem calumniandi præberet, recordatus est libelli Sermonum, quem fecerat : simulque memoriæ occurrit, Patres statuisse, nullum absque generalis capituli licentia libros facere debere ; et graviter ingemiscens convocatis fratribus dixit : « En, fratres, dum vestris profectibus invigilare, vestræque petitioni parere studui, crimen inobedientiæ, quod, testante sancto Samuele, quasi scelus idololatriæ est, incurri. Libellum nempe Sermonum, quem rogatu vestro dictavi, temerarie nimis absque capituli generalis licentia edere præsumpsi. Quapropter quantocius illum afferentes igne cremate, ne pro culpa inobedientiæ ultricibus gehennæ flammis tradar consumendus. » Dei vero providentia accidit ut jam in aliis quaternulis transcriptus esset liber, Deo aliquid melius pro nobis et in hoc disponente : ne videlicet sancta Ecclesia ipsius, et præcipue Cisterciensis ordo tantæ eruditionis gratia privaretur. Mirabili namque temperamento ita litteralis scientiæ lepos in volumine illo tumet, et Christianæ simplicitatis humilitas sic in eo resplendet, ut non modo minime onerosus, verum etiam gratiosus valde sit legentibus. Porro ignitum eloquium Domini vehementer quod in Sermonibus illis invenitur, ita movet, afficit et accendit legentem, ut durissimus corde sit, qui non ex eorum lectione compunctus ad meliora proficere studeat.

(1) Hunc Belgam fuisse existimant, et quidem ex magistro scholæ Tornacensis canonicum, quem Bernardus anno 1131 ad se traxit. Factus est abbas Igniaci, in diœcesi Remensi, post Humbertum, virum eximiæ pietatis, de quo in Epistolis et in Sermonibus sancti Bernardi. Manricus Guerrici obitum circiter annum 1157 reponit. Ejus Sermones pari fere, qua Bernardi, reverentia legi merentur.

GUERRICI ABBATIS IGNIACENSIS
DISCIPULI S. BERNARDI
SERMONES PER ANNUM.

DE ADVENTU DOMINI

909 SERMO I.

De divinorum promissorum exspectatione.

1. *Salvatorem exspectamus* (*Tit.* II, 13). Vere exspectatio justorum lætitia, exspectantium beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et salvatoris nostri Jesu Christi. *Et nunc quæ est exspectatio mea*, inquit justus, *nonne Dominus?* (*Psal.* XXXVIII, 8.) Et conversus ad Dominum : Scio, inquit, quia non confundes me ab exspectatione mea (*Psal.* CXVIII, 116); quia jam substantia mea apud te est (*Psal.* XXXVIII, 8), quia natura nostra de nobis sumpta, et pro nobis oblata, apud te glorificata est : spem nobis tribuens, quia ad te omnis caro veniet *Psal.* LXIV, 3); caputque membra sequentur, ut holocaustum compleatur. Pleniore tamen fiducia, quia tutiore conscientia. Dominum exspectare potest, cui dicere datum est : Substantia possessiunculæ meæ, o Domine, apud te est; quia facultates meas, vel tibi erogando, vel pro te contemnendo, in cœlis thesaurizavi, et ad pedes tuos omnia mea deposui, sciens quia potens es depositum meum non modo servare, sed etiam in centuplum restituere, et vitam æternam adjicere. Quam beati vos, pauperes spiritu, quia juxta consilium admirabilis Consiliarii thesaurizastis vobis thesauros in cœlo; ne se in terra thesauri vestri remanerent, corda vestra pariter putrescerent! *Ubi enim*, inquit, *thesaurus tuus, ibi et cor tuum* (*Matth.* VI, 21). Eant igitur, eant corda post thesauros suos; sursum affixa sit cogitatio, et ad Dominum suspensa exspectatio, ut et vobis competat dicere cum Apostolo : *Nostra autem conversatio in cœlis est*, *unde etiam Salvatorem exspectamus* (*Philipp.* III, 20). O exspectatio gentium ! universi qui te exspectant non confundentur. Te expectaverunt patres nostri, omnes justi ab origine mundi in te speraverunt, et non sunt confusi (*Psal.* XXI, 5, 6). Jam enim suscepta misericordia tua in medio templi tui, chorus lætantium et laudantiumconcinit : *Benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* XXI, 9). *Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi* (*Psal.* XXXIX, 2). Et in humilitate carnis agnoscentes majestatem divinitatis : *Ecce*, inquiunt, *Dominus noster iste; expectavimus eum, et salvabit nos: iste Dominus, sustinuimus* A *eum; exsultabimus et lætabimur in salutari ejus* (*Isa.* XXV, 9).

2. Sicut autem Ecclesia in antiquis justis exspectavit adventum primum; sic in novis reexspectat secundum : sicut in primo certa de pretio redemptionis; sic in secundo, de præmio remunerationis : atque hujus exspectatione spei suspensa a terrenis, tam feliciter quam ardenter inhiat æternis. Cum igitur alii festinantes præsentibus beari, nec sustinentes consilium Domini, currunt ad diripiendam prædam hujus mundi; beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas (*Psal.* XXXIX, 5). Qui abstinet se a vitiis eorum, tanquam ab immunditiis, sciens melius esse humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum B superbis (*Prov.* XVI, 19). Loquensque secum consolatur se, et ait : *Pars mea Dominus, dixit anima mea : propterea exspectabo eum. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei* (*Thren.* III, 24-26). *Defecit* quidem *anima mea in salutare tuum*, o Domine, sed *in verbum tuum supersperavi* (*Psal*, CXVIII, 81). *Spes* quidem *quæ differtur*, scriptum est, *affligit animam* (*Prov.* XIII, 12) : sed, licet lassa sit ex desiderii dilatione, secura est tamen ex promissione. In ipsum solum sperans, sed et supersperans adjiciam spem : sicut assidue adjicitur tribulatio super tribulationem, dilatio super dilationem. Certus sum enim quia *apparebit in finem, et non mentietur*. C **910** Ideoque, et si moram fecerit, exspectabo eum, *quia veniens veniet, et non tardabit* (*Habac.* II, 3), ultra præstitutum tempus vel opportunum. Quod opportunum? Cum impletus fuerit numerus fratrum nostrorum, et consummatum fuerit tempus misericordiæ ad pœnitentiam indultum. Audi Isaiam ad superna sæpius admissum consilia, quo videlicet consilio Dominus judicium differat. *Propterea*, inquit, *Dominus exspectat ut misereatur vestri; et ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus judicii Dominus. Beati omnes qui exspectant eum* (*Isai* XXX, 18).

4 Propterea, si sapis, prospicies tibi quomodo dilationis hujus induciis utaris : utique si peccator es, ad pœnitentiam, non ad negligentiam; si sanctus, ut proficias in sanctitate, non ut deficias a fide. *Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram*

facit Dominus meus venire; et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis: veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat, et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus et stridor dentium (*Matth.* XXIV, 48-51). Hujus servi nequam et infidelis videtur esse vox illa tædii et desperationis, quæ apud Isaiam legitur: quia videlicet moram faciente Domino, frequentibus nuntiis ejus increduli et illusores insultare videntur: *Manda, remanda, manda, remanda; exspecta, reexspecta; modicum ibi, modicum ibi.* Sed quæ pœna sequatur miseros, propheta non tacuit, cum post pauca subintulit: *Et erit eis*, inquit, *verbum Domini*, quod videlicet subsannant, dicentes prophetis: *Manda, remanda; manda, remanda; exspecta, reexspecta; modicum ibi, modi* B *cum ibi: ut vadant et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur* (*Isai.* XXVIII, 13). Vadunt retrorsum per apostasiam, cadunt in criminalia, illaqueantur mortifera delectatione, vel quadam inextricabili peccandi necessitate, ut nec velint, nec possint pœnitere: capiuntur improvisa morte, conteruntur æterna damnatione. *Nescit* enim *finem suum homo: sed sicut pisces capiuntur hamo, et aves laqueo; sic homines*, inquit Salomon, *capiuntur tempore malo, cum eis ex templo supervenerit* (*Eccle.* IX, 12). Propterea videlicet, ne pro dilatione spei fides nostra tepescat, aut æstuet patientia, et incipiamus esse de illis *qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt* (*Luc.* VIII, 13): clamat nobis de C cœlo qui fidem donat, donatam probat, probatam coronat, inquiens: *Quis crediderit, non festinet* (*Isai.* XXVIII, 16), scilicet videre quod credit. Si enim quod non videmus, speramus: per patientiam exspectamus. Sponsæ quoque suæ, quam sibi desponsavit in fide, mandat Deus per Osee, dicens: *Dies multos exspectabis me: non fornicaberis, et non eris viro* (*Osee* III, 3). Hoc nempe est Dominum veraciter exspectare, si fidem ei servemus: ut licet careamus consolatione præsentiæ ejus, adulterum tamen non sequamur; sed pendeamus ad reditum ejus. Sic namque Dominus ait in eodem propheta; *Pendebit populus meus ad reditum meum* (*Id.* XI, 7). Pulchre omnino et proprie, *pendebit*, tanquam inter cœlum et terram: licet D adhuc apprehendere cœlestia non valeat, non velit tamen tangere terrena. Et si aliquando tangit, non nisi summis articulis, id est, extremis partibus animæ; propter necessitatem scilicet corruptionis nostræ, cui cogimur servire, quamdiu creatura vanitati subjecta est, non volens (*Rom.* VIII, 12). Vulgo dicitur: Male exspectat, qui pendet. Ego autem dico; Feliciter exspectat, qui sic pendet. Quamobrem elegit suspendium anima mea, et in ipso suspendio mortem ossa mea: ut perseveranter in cruce ista pendere merear, donec immoriar.

911 4. O Domine Jesu, cum animam potestate positurus esses, et quo genere mortis id facere velles, tuo subesset arbitrio; suspendium elegit anima tua, ut exaltatus a terra, nos quoque ad te traheres, A et a terrenis suspenderes. Sed nec ante mortem deponi passus es, et nos usque ad mortem in cruce perseveremus, et de ipsa tanquam de sublimi gradu facilior sit in cœlum conscensus. Gratias tibi, Domine Jesu! ibi sumus, ibi te exspectamus, non Eliam, qui ad deponendum nos veniat; sed Eli, id est, Dominum nostrum, qui nos suscipiat. Modicum ibi, modicum ibi, si mandas atque remandas. Ego quidem mandatis tuis semel credidi; sed adjuva incredulitatem meam, ut immobilis ibi te exspectem, reexspectem, donec quod credo videam: credo enim videre bona Domini in terra viventium. Credis et tu: igitur exspecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, et sustine Dominum! (*Psal.* XXVI, 13, 14). Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et diverterunt in vias pravas. Et quid facient, cum inspicere cœperit Dominus? Qui tamen longanimiter se mandat exspectari, alibi se cito venturum esse promittit: in altero nimirum sustinentiam informans; in altero pusillanimes confortans, imparatos terrens, et pigros excitans. *Ecce*, inquit, *venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua* (*Apoc.* XXII, 12): et ad Jerusalem: *Cito veniet salus tua: quare mœrore consumeris?* (*Mich.* IV, 9). Et revera tempus breve est, maxime uniuscujusque nostrum; licet longum videatur æstuandi, seu præ labore, seu præ amore. Ideoque utrumque necesse est: ut timeamus Judicem qui prope est, et forsitan mihi, forsitan tibi in januis est; et longanimiter exspectemus, si moram fecerit. Veniens veniet ille Dominus, timor et desiderium nostrum, requies et merces laborantium, dulcedo et amplexus amantium, beatitudo omnium, salvator noster Jesus Christus, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum.

SERMO II.

Quomodo Christo advenienti occurrendum

1. Ecce venit Rex, occurramus obviam Salvatori nostro. Salomon pulchre ait: *Aqua frigida animæ sitienti, et nuntius bonus de terra longinqua* (*Prov.* XXV, 25). Bonus itaque nuntius, qui adventum Salvatoris nuntiat, reconciliationem mundi, bona superventuri sæculi. Quam pulchri pedes annuntiantium pacem, annuntiantium bona! (*Isa*, LII, 7.) D Multi siquidem, non unus. Multi inquam, sed in uno spiritu longa serie ab initio sæculi nobis supervenere nuntii, et omnium vox una, simul una sententia: *Venit ecce venit* (*Ezech.* XXXIX, 8). Et unde, inquis, isti venere nuntii? Ut scriptum est, *de terra longinqua* (*Isa.* XXXIX, 3; quia de terra viventium, quæ magno interstitio separata est ab hac terra morientium: nam inter nos et illos adhuc chaos magnum firmatum est. Inde tamen prophetæ nobis, sicut et angeli missi sunt; quia si corpore hic versabantur, spiritu illuc assumebantur, quando mittendi erant; ut illic audirent et viderent, quod hic nuntiarent. Hujusmodi nuntii aqua refrigerii, potusque sapientiæ sunt salutaris animæ Deum sitienti: cui nimirum qui nuntiat adventum vel alia

mysterio Salvatoris, haurit ei, et propinat aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, ut etiam nuntianti sibi, sive hanc, sive cuilibet ex prophetis, eadem anima respondere videatur verbis Elizabeth, quia eodem plena spiritu quo Elizabeth: *Et unde mihi hoc, ut veniat Dominus meus ad me? (Luc.* I, 34, 43.) Ecce enim ut facta est vox annuntiationis tuæ in auribus meis, exsultavit in gaudio spiritus in corde meo, gestiens occurrere Deo Salvatori suo.

2. Et revera, fratres, exsultatione spiritus Christo venienti occurrendum est. Et jam nunc a longe salutandus, vel certe resalutandus, qui mandat salutes Jacob. *Amicum salutare non confundar* (*Eccli.* XXII, 31), inquit Sapiens; quanto magis resultare? O salutare vultus mei, et Deus meus! quanta dignatio fuit quod servos salutasti? sed quanto major, quod salvasti? Nec enim integra nobis salus esset, si salutes mandares, et non dares. Dedisti autem, non modo, quos salutaveras verbis pacificis, postmodum salutando in osculo pacis, videlicet per unionem carnis; sed etiam salutem operando per mortem crucis. Exsurgat **912** igitur spiritus noster alacri gaudio, curratque obviam Salvatori suo, et jam a longe venientem adoret et salutet, acclamans ei et dicens: *O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare! Benedictus qui venturus es in nomine Domini* (*Psal.* CXVII, 25, 26). Salve, qui venis salvare nos; benedictus, qui venis benedicere nos. Igitur, o Domine, bene prosperare, qui tam prosper et salutaris advenis generi humano. Intende, prospere procede et regna. Prosperum iter faciet tibi Pater, Deus salutarium nostrorum. *Prosperabitur*, inquit Pater, *in his ad quæ misi illum* (*Isa.* LV, 11): non pro votis carnalium, non pro voluntate Petri, qui abhorrebat illum pati. *Et omnia quæcunque faciet prosperabuntur* (*Psal.* I, 3): non ad præproperam hominum voluntatem, sed ad veram eorum salutem. *Vana quippe salus hominis* (*Psal.* CVII, 13): sed *Domini est salus* (*Psal.* III, 9), qui operatus est salutem de sanguine suo, fundens illum in pretium, et propinans in potum. Veni ergo, o Domine, *salvum me fac et salvus ero* (*Jerem.* XVII, 14). Veni et *ostende faciem tuam, et salvi erimus* (*Psal.* LXXIX, 4, 8, 20). *Te enim exspectavimus: esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis* (*Isa.* XXXIII, 2). Sic Prophetæ et justi desiderio et affectu exsultationis tibi venturo occurrebant, desiderantes, si fieri posset, oculis videre quod spiritu prævidebant. Unde Dominus discipulis dicebat: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (*Luc.* X, 23, 24). Abraham quoque pater noster exsultavit, ut videret diem Christi: vidit, et gavisus est. In quo utique testimonio devotio cordis nostri suggillatur, si non videt cum gaudio spectandi.

3. Ecce enim nascentis diem anniversarium exspectamus, et in proximo videndus Domino annuente promittitur. Hoc sane gaudium nostrum tale videtur exigere Scriptura, ut spiritus noster levans se super se, Christo venienti quodammodo occurrere gestiat: et desiderio se extendens in anteriora, impatiens quoque morarum, jam videre contendat futura. Ego namque non solum ad secundum adventum, sed etiam ad primum arbitror pertinere, quod tot locis Scripturarum ei monemur occurrere. Quomodo, inquis? Quia videlicet sicut secundo adventui occurremus motu et exsultatione corporis: sic et primo occurrendum est affectu et exsultatione cordis. Scitis enim quia resumptis in resurrectione corporibus novis, secundum doctrinam Apostoli, *rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus* (*I Thess.* IV, 16). Sic nec modo desunt nubes, quæ spiritus nostros, si nimis non fuerint pigri terræque affixi, sublevabunt ad altiora; et sic cum Domino erimus, vel hora dimidia. Agnoscit, ni fallor, experientia vestra quod loquor, cum aliquando vocem dederunt nubes, id est, sonuerunt in Ecclesia prophetarum, vel apostolorum voces, ad quam sublimia sensus vestri, quasi vehiculo nubis, fuerint subvecti; et eo usque nonnunquam excesserint, ut gloriam Domini quantulumcunque mererentur speculari. Tunc, ni fallor, vobis innotuit veritas illius sermonis, quem Dominus de illa nube pluit, quam quotidie ponit ascensum vobis: *Sacrificium laudis honorificabit me: et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei* (*Psal.* XLIX, 23). Ita ergo sit, ut ante adventum suum Dominus veniat ad vos, et antequam mundo generaliter adveniat, familiariter invisat vos. *Non vos*, inquit, *relinquam orphanos: vado, et veniam ad vos* (*Joan.* XIV, 18). Et quidem pro merito cujusque, vel studio, creber est ad unumquemque iste Domini adventus, hoc tempore medio inter adventum primum et novissimum, conformans nos adventui primo, et præparans novissimo. Ad hoc nempe venit modo in nos, ne primo adventu frustra venerit ad nos, vel ne in novissimo veniat iratus adversus nos. Hoc siquidem adventu satagit reformare sensum superbiæ nostræ, configuratum sensui humilitatis suæ, quem primo veniens exhibuit; ut perinde reformet corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, quam in secundo veniens exhibebit. Prorsus optandus omnibus votis et expetendus studiis adventus iste familiaris, qui nobis gratiam impertiat adventus primi, et gloriam promittat novissimi. Quia enim misericordiam et veritatem diligit Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus (*Psal.* LXXXIII, 12), per misericordiam præerogans gratiam, per veritatem reddens gloriam.

913 4. Porro sicut dispositione temporis, sic etiam proportione similitudinis medius est adventus iste spiritualis inter adventum utrumque corporalem, et velut quidam mediator, participat cum utroque. Primus siquidem adventus, occultus et humilis, ultimus, manifestus et admirabilis; iste autem, occultus quidem, sed admirabilis. Occultum sane dixerim, non quod ignoretur ab eo cui venit, sed quia secretus et adveniat. Unde glorians illa gloriosa anima se

cum dixit : *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* (*Isa.* XXIV, 16). Sed nec ab ipso cui advenit, potest ante videri, quam teneatur, juxta illud beati Job de se confitentis : *Si venerit ad me, non videbo eum ; si abierit, non intelligam* (*Job* IX, 11). Nec veniens quippe videtur, nec recedens intelligitur, qui solummodo, dum præsens est, lumen est animæ et intellectus, quo invisibilia videntur, et incognita intelliguntur. Ceterum quam admirabilis sit, licet occultus sit iste adventus Domini, quam suavis et felix stupore in admirationem sui suspendat et expendat animam contemplantis, quomodo omnia ossa interioris hominis acclament ei, *Domine, quis similis tui* (*Psal.* XXXIV, 10)? norunt quidem experti; sed utinam satis desiderent experiri non experti : ita duntaxat, ut non temeraria curiositas faciat scrutari majestatem opprimendos a gloria, sed pia charitas suspirare dilectum suscipiendos a gratia. Suscipiens enim mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram (*Psal.* CXLVI, 6), superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jac.* IV, 6). Cum igitur primus adventus sit gratiæ; novissimus, gloriæ : iste nimirum, gratiæ pariter et gloriæ; in quo videlicet per consolantem gratiam futuram nobis utcunque datur prælibare gloriam. Cum igitur in primo Deus majestatis visus sit contemptibilis, in novissimo autem videndus sit terribilis, in isto medio videtur mirabilis et amabilis : ut nec propter dignationem gratiæ, qua se præbet amabilem, possit esse contemptui, sed admirationi; nec propter magnificentiam gloriæ, qua mirabilis apparet, sit terrori, sed potius consolationi. De primo dicebat Videns : *Vidimus eum, et non erat ei species, neque decor : unde nec reputavimus eum* (*Isa.* LIII, 2, 3). De ultimo expavescit etiam justus, dicens : *Et quis stabit ad videndum eum?* (*Malach.* III, 2.) De isto autem dicit Apostolus : *Gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu* (*II Cor.* III, 18). Mirabile prorsus, et amabile, cum Deus amor amantis sensibus illabitur : cum sponsam Sponsus in unitate Spiritus amplectitur, et in eamdem cum illa imaginem transformatur, per quam, velut per speculum, Domini gloriam speculatur. Quam beati, quorum ardens charitas hanc prærogativam jam meruit obtinere! sed et illi beati, quorum sancta simplicitas idem quandoque potest sperare! Et illi quidem jam de fructu amoris, sui capiunt solatium laboris : isti autem tanto fortasse majore merito, quanto interim minore solatio, portantes pondus diei et æstus, exspectant adventum remunerationis. Nos igitur, fratres, quos nondum consolatur tam sublimis experientia, ut patientes simus usque ad adventum Domini, consoletur interim certa fides et pura conscientia, quæ tam feliciter quam fideliter cum Paulo dicat : *Scio cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem* (*II Tim.* I, 12) : in adventum scilicet gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III

Quod homo debeat semper esse paratus ad [illegible] adventum.

1. *Paratus est Israel in occursum Domini, quia venit* (*Amos* IV, 12). Et vos, fratres, estote parati, quia, qua hora non putatis, Filius hominis veniet (*Luc.* XII, 40). Nihil certius quam quod veniat, sed nihil incertius quam quando veniat. Usque adeo enim quidem non est nostrum scire tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (*Act.* I, 7), ut nec angelis qui assistunt ei, de die illa vel hora scire datum sit. Dies quoque noster ultimus, certissimus nobis quod veniat : incertissimus est quando, vel ubi, vel unde nobis adveniat ; nisi quod, ut ante nos dictum est, senibus est in januis juvenibus est in insidiis. Et utinam vel illi se observarent, qui mortem tam paratam intrare, imo **914** jam intrantem vident. An non ex parte jam intravit, quæ aliquas partes corporis jam permortuas occupavit? In pluribus tamen semimortuis videre est adhuc viventem concupiscentiam mundi : frigescunt membra, et fervet avaritia : vita finitur, et ambitio protrahitur. Quandoquidem nobis quoque quibus fortassis ætas, aut salus aliquid longius promittere videtur, quanto minus mors in conspectu est, tanto magis utique, si sapimus, suspecta est : ne videlicet dies illa, sicut fur in nocte, incautos et imparatos nos comprehendat ; quæ in insidiis posita, quominus videri aut caveri potest, eo magis timenda est. Una igitur securitas est, nunquam esse securum : quatenus timor se observans reddat semper paratum; donec securitas succedat timori, non timor securitati. *Observabo me*, inquit sapiens, *ab iniquitate mea* (*Psal.* XVII, 24), quandoquidem non possum a morte mea ; sciens quia *justus, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit* (*Sap.* V, 7), imo in morte triumphat, cui non dominatur iniquitas in vita. Quam pulchrum, fratres, quam beatum, in morte non modo securum, sed et gloriosum triumphare ; ex auctoritate conscientiæ, spiritu et voce Martini cruentam bestiam, si astare præsumpserit, increpare ; Judici venienti et pulsanti gratanter aperire ! Tum vero videas, fratres, similes mei trepidare, inducias petere, nec accipere ; oleum conscientiæ lamentis pœnitentiæ vel [illegible], nec tempus sufficere : larvales illas facies declinare velle, nec posse ; a facie iræ tonantis se in corpore delitescere, et cogi exire ! Exibit spiritus ejus, et revertetur peccator in terram suam, unde sumptus est. In illa die peribunt omnes cogitationes [illegible]. Scio quidem, quia et [illegible] crimine exitus conturbari, cum etiam perfecti nolunt exspoliari, sed supervestiri : et qui nihil sibi [illegible] conscii, quia tamen non in hoc sunt [illegible] necesse habent judicium, quod ignorant, vereri [illegible] sive conditionis affectu, sive sanctitatis [illegible] [illegible] mea conturbata [illegible] justus : *Tu, Domine, misericordiam* [illegible] *tesque misericordiam tuam et veritatem* [illegible] *præsentiam meam de medio calamitatum* [illegible]

LVI, 4, 5), et qui prius conturbatus eram, postmodum in pace in idipsum dormiam et requiescam (*Psal.* IV, 9). Vocavit Deus terram, et audivit eum in tremore. Cum enim auditum fecit de cœlo judicium, audito solo terra tremuit, et terrore purgata quievit. Beati qui hunc eatenus excoquant in se omnem scoriam peccati, ut tunc solo sufficiat timore purgari. Mecum siquidem servo inutili et negligenti bene agitur, si vel per ignem salvus fiam; si, crematis lignis, feno, stipula, quæ mihi coarcervavi, vel semiustus evadam. Et quidem comparatione mali, bonum vel per ignem salvari; sed indubitanter longe melius, sola purgatione metus consummari : optimum autem et felicissimum, nec metu turbari.

2. Idcirco paratus esto, o verus Israel, in occursum Domini : non solum, ut cum venerit et pulsaverit, aperias ei; sed etiam adhuc illo longe agente, alacer et gratulabundus occurras ei; et tanquam fiduciam habens in die judicii, regnum ejus advenire pleno preceris affectu. Si ergo vis tunc paratus inveniri: *Ante judicium para justitiam tibi* (*Eccli.* XVIII, 19), juxta consilium Sapientis; paratus sis ad omne opus bonum faciendum; paratus sis nihilominus ad omne malum patiendum : ut sine reprehensione cordis cantet os tuum, *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* Paratum quidem, ut te cooperante faciam digna; paratum, ut patiar indigna. Et ideo paratum ad utrumque, quod *cantabo et psallam in gloria mea :* id est, laudabo et gloriabor pro utroque. Et statim in hoc ipsum se justus excitat, *Exsurge*, inquiens, *psalterium et cithara* (*Psal.* LVI, 8, 9); id est cor meum et caro mea, ad exsultandum in Deum vivum : cor scilicet, propter speciales actiones; caro, propter suas passiones. Cor namque sapiens quæ sursum sunt, psalterium est sonans de superiori; caro patiens quæ deorsum sunt, cithara sonans ab inferiori. Sic et alibi devotionem suam David offerens Deo, *Paratus sum*, inquit, *ut custodiam mandata tua :* et tam paratus, quod *non sum turbatus* (*Psal.* CXVIII, 6), cum tentatio irrueret, et persecutio grassaretur. Cum persequeretur æmulus, malediceret servus, animam quæreret filius (*II Reg.* XV-XVIII); non sum tamen **915** turbatus, quominus custodirem mandata perfectionis evangelicæ : retribuentibus mala pro bonis, retribuens bona pro malis; sollicitus de persecutorum salute, mœstus de morte; sustinens a servo exprobari, non sustinens ab amico vindicari. Ecce ante Evangelium evangelica perfectio, charitas scilicet patiens et benigna, etiam erga malignos, quos tolerat. Quia igitur tam paratus erat, fiducialiter Domino nimirum occurrebat. *Sine iniquitate,* inquit, *cucurri et direxi* distortos, quantum in me fuit. *Tu exsurge* igitur *in occursum meum*, o currens ad te, qui nec sic pertingere possum ad celsitudinem tuam, nisi tu condescendens operi manuum tuarum porrigas dexteram. *Exsurge in occursum meum* (*Psal.* LVIII, 5, 6), *et vide si via iniquitatis in me est*; et si inveneris, nescio quam viam iniquitatis, amove a me, et de lege tua miserere mei.

A *deduc me in via æterna* (*Psal.* CXXXVIII, 24), id est, Christo, qui via est per quam itur, et æternitas ad quam pervenitur; via immaculata, mansio beata.

3. Puto tamen quia et ante mansionem illam beatam, si paraveris Domino viam immaculatam, ipse dignabitur sæpius in via ponere gressus suos, dilatabitque subtus te gressus tuos, ut dilatato corde curras viam mandatorum, cujus angustum forte causabaris initium. *Sapientia* namque, ut ipsa perhibet, *in viis justitiæ ambulat* (*Prov.* VIII, 20); et : *Qui continens est justitiæ apprehendet illam, et obviabit illi quasi mater honorificata. Dignos se ipsa circuit quærens, et in viis suis ostendit se illis* (*Eccli.* XV, 1, 2, *et Sap.* VI, 17). Si minus aut
B nunquam tibi eam occurrere conquereris, vide ne forte viam tuam corruperis. Sic enim scriptum habes : *Insipientia viri corrumpit viam suam; Deus autem causabitur in corde suo.* Ipse siquidem stat ad ostium et pulsat : ut si quis aperuerit ei, cœnet cum eo cœlestis mensæ delicias. Loquitur sponsa : *Vox dilecti mei pulsantis : Aperi mihi, soror mea sponsa* (*Cantic.* V, 2). Aperi mihi cor tuum, et cibabo illud. Aperi mihi os tuum, et implebo illud. *Os meum,* inquit David, *aperui, et attraxi spiritum* (*Psal.* CXVIII, 131). Spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, non modo invitandus, sed et attrahendus quadam violentia precis, vehementiaque fervoris in hospitium cordis : sicut de duobus discipulis in typum hujus rei historia refert
C Evangelii (*Luc.* XXIV, 28, 29). Et ipse siquidem non ob aliud, nisi ut probet devotionem charitatis tuæ, aliquando se fingit longius ire : sicut et duo angeli, Loth adorante et obsecrante ut intrarent, dissimulabant tamen dicentes, *Minime, sed manebimus in platea.* Sed quid dicit Scriptura? *Compulit illos oppido, ut diverterent ad eum* (*Gen.* XIX, 2, 3). Pia violentia, qua regnum cœleste rapitur : laudabilis importunitas, quæ Christum hospitem, aut angelos promeretur. Sed quid est, inquis, quod Jesus fingit se longius ire? Quid, nisi illud quod Ecclesiastes confitetur de se? *Dixi, sapiens efficiar; et ipsa longius recessit a me* (*Eccle.* VII, 24). Hoc autem sponsa manifestius exponit, nostram utique
D quotidianam exprimens querimoniam, ubi ait : *Surrexi aperire dilecto meo : at ille declinaverat, atque transierat. Quæsivi illum, et non inveni* (*Cantic.* V, 5, 6) : vocavi, et non respondit mihi, sicut nec mulieri Chananææ. Spiritum sapientiæ invocabas, spiritum gratiæ quærebas in oratione : si tibi videtur longius recedere, ne desperes, sed importunus insiste; donec respondeatur tibi, *Magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti* (*Matth.* XV, 28).

4. Cum vero advocas Jesum, vide ne Deum majestatis ad sordidum et angustum invites hospitium, ubi nec te ipsum patiatur habitare quietum uxor litigiosa, seu fumus, aut stillicidium. Non enim nisi in pace factus est locus ejus; nec aliud quam justitia et judicium præparatio sedis ejus. Nunc autem me, inquit, *de die in diem quærunt, et scire vias meas*

volunt, quia gens quæ justitiam fecerit, et judicium Dei sui non dereliquerit (*Isa.* LVIII, 2). *Justitia*, inquit, *et judicium præparatio sedis ejus* (*Psal.* LXXXVIII, 15). Noli causari quasi sumptuosum [*fort.* præsumptuosum] sit, viresque tuæ excedat paupertatis, tam magnifico, tamque potenti præparare domum hospiti : habes ad manum unde id possis. Humanum dico propter infirmitatem carnis tuæ, vel magis angustiam mentis tuæ. Confitere perfecte de præterito : bonam voluntatem habe de cætero; pax enim hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II, 14), et hoc judicio et justitia sedem Altissimo præparasti. Vis manifestius audire de confessione, quod eam oporteat fieri in præparatione adventus Domini? *Justus*, ait Scriptura, **916**, *in initio sermonis accusator est sui*. Et quid sequitur? *Venit amicus ejus* (*Prov.* XVIII, 17), qui modo ante confessionem inimicus assistebat longius. Cum enim dixit, *Confitebor adversum me injustitiam meam Domino* (*Psal.* XXXI, 5); et ipse remisit : *Venit*, inquam, *et investigabit eum*. Prorsus investigabit, tanquam potio valida, scrutans corda et renes; pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, exhauriens noxia de medullis animæ, mentisque visceribus, purgans affectus ut fructum plus afferat : de cujus primitivo fructu confessionis jam gaudet pater agricola. Ipse tamen qui post confessionem nonnunquam et antequam invocetur, adest, nonnunquam exspectat ut tu prior eum invites : et ut meritum tibi augeat, sæpe diutius dissimulat; ut tu attentius psallendo, instantius orando, dulciter violentus intrare compellas : alioquin planget propheta quod civitates austri clausæ sint, nullo introeunte (*Jerem.* XIII, 19). Cum ergo dicere potueris, *Paratum cor meum, Deus*, quia vacuatum a malis; *paratum cor meum*, quia sanctis plenum desideriis : tunc sedulus fac quod sequitur, *Cantabo et psalmum dicam* (*Psal.* LXIV, 8). Et quicunque sit sonus cantantis vel psallentis, hæc sit intentio mentis : Exsurge, gloria mea, exsurge in occursum mei; quia, quantum potui, occurri tibi. O benigne Jesu, quam alacer et promptus, quam lætus et festivus occurris hujusmodi devotioni! quam hilarem te ostendis in viis istis! *Occurristi*, inquit Isaias, *lætanti et facienti justitiam, in viis tuis recordabuntur tui* (*Isa.* LXVI, 5). Si enim psallas sapienter, in via immaculata veniet; veniet qui et illuminabit abscondita tua, ut quæ nescis intelligas mysteria Scripturarum, eritque ut dicas : *Psallam et intelligam in via immaculata, quando veniet ad me* (*Psal.* C, 1, 2). *Excita, Domine, potentiam tuam*, quæ excitet pigritiam nostram in occursum tui : *et veni, ut salvos nos facias* (*Psal.* LXXIX, 3), Salvator mundi; qui vivis et regnas per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

De vita solitaria, et de via Domino paranda.

1. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini* (*Isa.* XL, 3). Primo omnium considerandam arbitror gratiam deserti, beatitudinem eremi; quæ ab

A initio gratiæ, quieti sanctorum meruit consecrari. Consecravit nobis plane habitationem deserti vox clamantis in deserto, Joannes prædicans et tribuens baptismum pœnitentiæ in deserto; quanquam et ante ipsum quibusque sanctissimis prophetarum, velut auditorium Spiritus, amica semper fuerit solitudo. Longe tamen excellentior atque divinior ipsi loco gratia sanctificationis accessit, cum Jesus Joanni successit : qui etiam, antequam prædicare pœnitentibus inciperet, locum pœnitentibus præparandum putavit; atque per dies quadraginta, dum versatur in deserto, velut purificans locum, novumque novæ vitæ dedicans locum, tyrannum qui incubabat, omnemque malitiam et subtilitatem ejus,
B non tam sibi, quam illis qui accolæ eremi futuri erant, superavit. Si ergo elongasti fugiens et manens in solitudine, ibi permane, ibi exspecta eum qui te salvum faciet a pusillanimitate spiritus, et tempestate. Quantalibet ingruat tibi tempestas bellorum, quantacunque patiaris in deserto, penuriam etiam victualium, noli pusillanimitate spiritus redire mente in Ægyptum. Felicius te pascet eremus manna, id est pane angelorum, quam Ægyptus ollis carnium. Ipse Jesus quidem in eremo jejunavit; sed multitudinem sequentium se in deserto, sæpe et mirabiliter pavit. Sæpius autem et mirabilius te satiabit, qui tanto gratiore merito, quanto sanctiore proposito secutus es eum in deserto. Cum enim diutius eum tui oblitum putaveris, ipse suæ
C non immemor bonitatis, consolabitur te, et dicet tibi : *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto* (*Jerem.* II, 2). Tunc plane ponet desertum tuum quasi delicias paradisi : et ipse confiteberis quia *gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron* (*Isa.* XXXV, 2). Sicut enim in multis hodie locis, etiam juxta litteram illud propheticum videmus impleri, *Pinguescent speciosa deserti* (*Psal.* LXIV, 13); et, *Deserta in ubertatem versa advenæ comedent* (*Isa.* V, 17); sic quilibet Scripturæ locus, qui ante **917** tibi sterilis videbatur et aridus, repente ad benedictionem Dei mira replebitur ubertate, ac pinguedine spiritus; ut de
D saturitate mentis eructes hymnum laudis, *Confiteantur*, inquiens, *Domino, misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum : quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis* (*Psal.* CVI, 8, 9.

2. Illud sane mirabili gratia provisum est divinæ dispensationis, ut in his desertis nostris quietem habeamus solitudinis, nec tamen consolatione careamus gratiæ et sanctæ societatis. Licet cuique sedere solitarium, et tacere, eo quod neminem patiatur interpellantem; nec tamen væ soli, eo quod non habeat confoventem : aut, si ceciderit, sublevantem (*Eccle.* IV. 10). In frequentia hominum sumus, et sine turba sumus; velut in urbe versamur, nullum tamen tumultum patimur, quominus vox clamantis in deserto a nobis audiatur, si modo in-

terius, sicut exterius silentium habeamus. *Verba* namque *sapientium*, ait Salomon, *audiuntur in silentio, plusquam clamor principis inter stultos* (*Eccle.* IX, 17). Et nunc quoque si medium silentium teneant omnia interiora tua, omnipotens sermo tibi secretus illabetur de sede paterna. Felix igitur, qui sic elongavit fugiens tumultum mundi : qui tam procul recessit in secretum et solitudinem quietæ mentis, ut non modo vocem Verbi, sed et Verbum ipsum; non Joannem, sed Jesum mereatur audire! Interim tamen quid vox Verbi nobis clamet audiamus, ut quandoque de voce ad Verbum proficiamus. *Parate*, inquit, *viam Domino : rectas facite semitas ejus* (*Isa.* XL, 3). Parat viam, qui corrigit viam : rectam facit semitam, qui per arctiorem se dirigit viam. Plane vita correcta, via est recta, per quam B Dominus veniat ad nos, qui in hoc ipsam prævenit nos. A Domino siquidem gressus hominis dirigentur, et viam sic ejus volet, ut gratanter per eam veniens ad hominem, cum eo jugiter ambulet. Nisi enim suum ad nos adventum ipse præveniat, qui est via, veritas et vita (*Joan.* XIV, 6), non potest via nostra corrigi secundum regulam veritatis, ac per hoc nec dirigi ad vitam æternitatis. In quo vero corrigit adolescentior viam suam, nisi in custodiendo sermones ejus, nisi in sequendo vestigia ejus, qui viam fecit se ipsum, qua veniamus ad ipsum? Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas, o Domine, vias tuas (*Psal.* CXVIII, 5); ut propter verba labiorum tuorum custodiam etiam vias duras : quæ C etsi duræ videantur carni, quia infirma est, suaves et pulchræ videbuntur spiritui, si promptus est! *Viæ*, inquit, *ejus viæ pulchræ, et omnes semitæ ejus pacificæ* (*Prov.* III, 17). Non solum pacatæ, sed et pacificæ sunt viæ sapientiæ : quia, *cum placuerint Domino viæ hominis, etiam inimicos ejus convertet ad pacem* (*Id.* XVI, 7). *Israel, si in viis meis*, inquit *ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam* (*Psal.* LXXX, 14, 15). Quare enim contritio et infelicitas in viis eorum, nisi quia viam pacis non cognoverunt (*Psal.* XIII, 3)? Eapropter, si quando vidi hominem inquietum, contumacem, litigiosum, gravissima tentatione vexari, vel tribulatione flagellari, recordabar illius proverbii : *Semper jurgia quærit malus : angelus autem crudelis mittetur contra eum* (*Prov.* XVII, 11), cui traditur forsitan in D afflictionem carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Si tamen aliquando prosperatur via impiorum, noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias (*Psal.* XXXVI, 7) quia hæc via eorum scandalum ipsis; ut tanto liberius in mortem currant, quanto minus sepitur eis via qua ambulant. De istis Sapiens loquitur : *Via peccantium complanata lapidibus : sed in fine illorum, inferi, tenebræ et pœnæ* (*Eccli.* XXI, 11); et, *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto descendunt ad inferos* (*Job* XXI, 13). Beati igitur immaculati in via, qui ambulant in via Domini! quia, etsi de torrente in A via bibunt, propterea exaltabunt caput; quia caput suum, quod sequuntur per viam passionis, consequentur in fine mansionis.

3. Quidquid igitur occurrerit vobis in via Domini, læto ac dilatato corde currite via mandatorum Dei : quia et si pusillanimis arcta videtur via, tamen recta; et si dura videtur, immaculata est. Plane beati immaculati in via! qui sic immaculato calle transeunt viam mundi, ut non inquinent vestimenta sua : aut certe, si inquinaverint, secundum beatitudinis non amittunt locum; sed lavant vestimenta sua baptismo pœnitentiæ, quo Joannes baptizat [illegible] in eremo, viam parans Domino. Via utique immaculata, castitas; via grata, per quam Dominus gratiæ dignanter veniat : cui propheta cantat, *Deus meus, impolluta via ejus.* Impolluta castitas Virginis, qua venit in uterum illius : impolluta necesse est sit castitas hominis, qua veniat in animam illius. Felix conscientia, cui convenit vox illa : *Deus præcinxit me virtute* continentiæ, *et posuit immaculatam viam meam* (*Psal.* XVII, 31, 33)! Verumtamen, ne de castitate sine virtutibus aliis glorieris, quasi jam viam immaculatam Domino paraveris : scito quia nihilominus necesse est ut via hæc etiam recta sit, plana sit, ut etiam tenebrosa vel lubrica non sit. Nam via impiorum tenebræ et lubricum; et angelus Domini persequens eos (*Psal.* XXXIV, 6). Et via impiorum tenebrosa : nesciunt ubi corruant (*Prov.* IV, 19). Putamusne, fratres, in aliquo nostrum inveniatur adhuc pravum aliquid in voluntatibus, asperum in moribus, tenebrosum per ignorantiam sensus, lubricum per inconstantiam actus? Quomodo autem scripturam de via paranda implebimus, nisi sicut scriptum est, faciamus. *Ut sint prava, in directa; et aspera, in vias planas* (*Isa.* XL, 4, et *Luc.* III, 5)?

4. Primo itaque necesse est ut, si qua est in nobis prava et distorta voluntas, corrigatur, et ad regulam divinæ voluntatis dirigatur. Aliter videbimur dicere, sicut impii dicunt : *Non est recta via Domini.* Sed statim refellit nos irrefragabilis veritas, et increpat terribilis severitas : *Nunquid non viæ meæ rectæ sunt, et non magis viæ vestræ pravæ sunt* (*Ezech.* XVIII, 29)? Qui igitur viam Domino parare festinas, primo omnium bona sit voluntas; quoniam in malevolam animam non introibit sapientia (*Sap.* I, 4). Cum autem hoc modo posueris prava in directa, scito quia non minus necesse est ut aspera sint in vias planas : ut scilicet omnem morum complanes asperitatem, et in quamdam vitæ socialis sternas æqualitatem, ne mitis et suavis ille viator offensus asperitate viæ resiliat. Quidni resiliret ille mitis et humilis corde, qui non nisi super mansuetum requiescit et humilem; cum etiam humanus omnis sensus refugiat et horreat hominem iracundum, et intractabilem? Sed, et si eatenus profecisti in via Domini, ut et propositum rectitudinis, et disciplinam mansuetudinis assecutus sis; profecisti quidem, sed non perfecisti, nisi lucerna

sit pedibus tuis verbum Dei, et lumen semitis tuis. *In via* enim *qua ambulabam*, ait, *absconderunt laqueum mihi* (*Psal* CXLI, 4). Et sunt viæ quæ videntur hominibus rectæ, novissimum autem earum ducit in profundum inferni. *Via* enim *impiorum tenebrosa*, ut Salomon ait : *nesciunt ubi corruant* (*Prov.* IV, 19). Hoc et Dominus ait : *Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat* (*Joan* XII, 35). At vero *mandatum lucerna est, et lex lux, et via vitæ increpatio disciplinæ* (*Prov.* VI, 23). Qui enim increpationes relinquit, errat. Si igitur sapis, in via qua nunquam ambulasti, non ipse tibi doctor aut ductor eris, sed aurem magistris inclinabis, et increpationibus eorum acquiesces, et consiliis; et operam scientiæ et lectioni dabis, ne sero pœnitens dicas : *Cur detestatus sum disciplinam, et increpationibus non acquievit cor meum; nec audivi vocem docentium me, et magistris non inclinavi aurem meam? Pene fui in omni malo, in medio ecclesiæ et synagogæ* (*Prov.* V. 12-14). Quod enim scientia legis liberet a laqueis, audi confitentem David : *Posuerunt peccatores laqueum mihi, sed de mandatis tuis non erravi.* Quomodo id potuisti? Quia *hæreditate acquisivi testimonia tua. Et in via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis. Me exspectaverunt peccatores ut perderent me* : sed per hoc evasi, quia *testimonia tua intellexi* (*Psal.* CXVIII, 110, 111, 94, 95). *Lex Dei*, inquit, *in corde justi, et* per hoc *non supplantabuntur gressus ejus* (*Psal.* XXXVI, 31). Hinc et filius ejus Salomon ait : *Simulator ore decipit amicum suum, justi autem liberabuntur scientia* (*Prov.* XI, 9.)

5. Sed utinam hæc via, qua salutem vel Salvatorem suscipere debemus, sicut jam non est tenebrosa per ignorantiam veri, sic nec lubrica sit per inconstantiam operis. Sed, sicut Balaam cadens apertos habebat oculos (*Num.* XXII, 27, 31), sic et nos : et videmus apertis oculis per scientiam, et cadimus per negligentiam. Volentes et scientes peccamus, et libentes lubricamus : nec tam lubricum viæ causari possumus, quam propositum mentis, id est, pedem cui innitimur. Quis enim non ambulat in lubrico, dum in mundo dum in corpore vivit luteo? Non igitur tam via quam suus pes in culpa est, qui in via Dei minus firmus est. Sed nunquid, qui cadit, non adjiciet ut resurgat? Septies cadit justus in die, et septies resurgit (*Prov.* XXIV, 16). Dominus enim erigit elisos, Dominus dirigit justos (*Psal.* CXLV, 8). Nam, *si dicebam : Motus est pes meus; misericordia tua, Domine adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 18). Quando igitur aliter non potes cadens, surgens viam ambula, clamans tamen semper ei, quem sequi et consequi desideras, *Perfice gressus meos in semitis tuis ut non moveantur vestigia mea* (*Psal.* XVI, 5): et, *si via iniquitatis in me est* (ut est humana fragilitas), *deduc me in via æterna* (*Psal.* CXXXVIII, 24); quatenus per te, qui es via et veritas, perveniam ad te, qui es veritas, et vita æterna : tibi gloria per æterna sæcula. Amen

A

SERMO V.

Quomodo proficiendum in [illegible]

1. *Parate viam Domini* (*Isa.* XL, 3). Via Domini, fratres, quam parare jubemini, ambulando paratur, parando ambulatur. Et licet multum profeceritis in ea, semper tamen vobis restat parandum : ut de his in quæ pervenistis, tendatis et extendatis vos in ulteriora; quatenus per singulos profectus Dominus, cujus adventui via paratur, quasi novus, de seipso semper major occurrat. Ideo bene justus orat. *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper* (*Psal.* CXVIII, 33). Ideo fortassis via æterna dicta est; quia licet providentia semitam cujusque investigaverit, terminumque constituerit quousque proficiat; terminum tamen non habet illius, in quam proficitis, bonitatis natura. Itaque sapiens impigerque viator cum consummatus fuerit, tunc incipiet : ita scilicet obliviscens quæ retro sunt, ut quotidie dicat sibi, *Nunc cœpi* (*Psal* LXXVI, 11). Exsultat ut gigas quem nil terreat ad currendam viam mandatorum Dei : Idumæumque factus, pigros qui in via resident, facile transilit in impetu cursus sui. Et licet novissima diei hora venerit, consummatus in brevi explet tempora multa; ut repente de novissimo primus, inter primos coronam accipiat.

B

2. Sed nos qui de profectu viæ ejus loquimur, utinam vel initium ejus apprehenderimus! Meo namque sensu atque judicio non parum in ea profecit qui cœpit; si tamen vere cœpit, si viam civitatis habitaculi invenit. *Quam pauci sunt*, ait Veritas, *qui inveniunt eam!* (*Matth.* VII, 14.) Quam multi sunt qui in solitudine errant! prorsus omnes solitarii, id est omnes superbi, qui se solos reputant. Nullus eorum adhuc dicere potest : *Nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi* (*Psal.* LXXVI, 11). Non enim est illis commutatio, ut desinant esse quod erant, quia non timuerunt Deum (*Psal.* LIV, 20) : cum initium sapientiæ sit timor Domini (*Psal.* CX, 10). Si initium sapientiæ, initium et viæ bonæ. Ipse nempe timor Domini, ipse est qui statim illud sapiens consilium generat in corde viri, ut dicere possit : *Cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua* (*Psal.* CXVIII, 59). Ipse confessionem persuadet, quam Psalmista initium boni operis esse docet : *Incipite*, inquit, *domino in confessione* (*Psal* CXLVI, 7). Ipse ad pœnitentiam [illegible], ut vocem clamantis in deserto viamque parari jubentis, et unde incipiendum sit ostendentis, audiat : *Pœnitentiam agite; appropinquabit enim regnum cælorum* (*Matth.* III, 2). Huic sententiæ consonat Salomonis, qui manifesta definitione rudes instruit, dicens : *Initium viæ bonæ, facere justitiam* (*Prov.* XVI, 5). Quid est enim justitiam facere, nisi pœnitentiam agere? nisi de nobis ipsis quod Deo debemus exigere, et quod rapuimus exsolvere? Hæc est justitia quæ ante Dominum ambulat, viamque ei placitam parat, sicut scriptum est : *Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos* (*Psal.*

C

D

LXXXIV, 14). Sicut enim Joannes Jesum, sic pœnitentia gratiam præcedit; illam scilicet gratiam, qua post satisfactionem reconciliati, suscipimur in osculo pacis. In hac siquidem pœnitentiæ via, grato atque hilari occursu obviant sibi, seseque osculantur justitia et pax; justitia scilicet hominis se punientis, et pax Dei ignoscentis : lætumque ac jucundum celebrant in osculo sancto fœdus reconciliationis. Denique ne parvi æstimetur meriti hæc justitiæ hominis de semetipso facientis judicium et justitiam, neve oratiunculæ, et vota pigrorum se laboribus pœnitentium comparare præsumant; quid de ipsa Salomon sentiat; audiant : *Initium*, inquit, *viæ* **920** *bonæ, facere justa : accepta autem Deo magis, quam immolare hostias* (*Prov.* XVI, 5). Si ergo videris hominem huic pœnitentiæ professum, regularibus ac sanctis laboribus, quorum debitor est, singulares oratiunculas præferentem; ingere ei hanc Sapientis sententiam : *Initium viæ bonæ, facere justa : accepta autem magis Deo quam immolare hostias.* Similiter, si videris hominem, adversus quem frater suus aliquid habet, munus seu laudum, seu sacramentorum, ad altare offerentem; repete ei nihilominus eumdem sermonem : *Initium viæ bonæ, facere justa*, ut fratri reconcilieris : *accepta autem Deo magis quam immolare hostias.* Nam et illo etiam spectat hæc sententia, ut daturus eleemosynam, prius, si quem defraudavit, vel simplum restituat. Sic et tu quoque voluntaria oris tui beneplacita nullatenus Deo esse credideris, illa scilicet quæ in psalmis, vel in orationibus secretis ei obtuleris; si propterea canonem psalmorum ex Regula constitutum negligentius exsolveris. Nonne, si recte offeras, et non recte dividas peccasti? (*Gen.* IV, *sec.* LXX.) *Rectas*, inquit, *facite semitas ejus* (*Matth.* III, 3, *et Isa.* XL, 3), vos qui paratis viam Domini.

3. O Domine, tu parasti directiones nobis, si modo nos recte ambulemus in illis. Tu legem posuisti nobis, viam justificationum tuarum, per illum scilicet, quem hujus sanctæ institutionis Legislatorem dedisti : *Hæc via*, inquiens, *ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram* (*Isai.* XXX, 21). Hæc via plane, sicut propheta promiserat : *Via directa nobis, ita ut stulti non errent per eam* (*Isa.* XXXV, 8). Junior fui, etenim senui; et non vidi, si bene memini, stultum errantem per viam : cum vix aliquem sapientem viderim, qui rectitudinem ejus tenere potuerit. Væ, qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes (*Isa.* V, 21)! quos sapientia vestra devios abducit a via salutis, nec sinit stultitiam sequi Salvatoris. Non ignorabat ille stultus propter Christum, quid hæc sapientia terrena, animalis, diabolica mali faciat, qui dicebat : *Si quis sapiens esse videtur in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens apud Deum* (*I Cor.* III, 18). Optabilis stultitia, quæ divino judicio reputatur sapientia, quæ hominem non sinit errare de via. Hæc stultitia, nisi fallor, est illa desursum sapientia, pudica, pacifica, modesta, suadibilis, A bonis consentiens (*Jacob.* III, 17) : a quibus omnibus quam procul abhorreat sapiens in oculis suis, utinam nunquam experientia ipsa probasset in oculis nostris. Si contristat vos arrogantia, seu pervicacia hujusmodi sapientium, consolatur abundantius nostrorum pax atque modestia stultorum, qui quanto minus sibi credunt, tanto suadibiliores bonis consentiunt. Tales itaque stulti non errant facile de via Dei, sed juxta verbum prophetæ semper audiunt *vocem post tergum monentis : Hæc via, ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram* (*Isai.* XXX, 21) : ne scilicet per fervorem excedentes modum, aut per teporem subsistentes citra modum, legem præscriptam, viamque deseratis regiam. Spiritus est ad dexteram, caro est ad sinistram; et hæc B sibi colluctantia semper sibi adversantur, ut non quæcunque vult, sive ista, sive ille, faciamus : ne, si plus justo sequimur impetum spiritus, declinemus ad dexteram; aut, si plus justo carni indulgemus, deviemus ad sinistram.

4. Hanc denique viam justificationem Domini, viam veritatis quam elegistis, quanta laude prædicet Isaias, delectat me cum charitate vestra recordari. *Et erit*, inquit, *ibi*, id est, in antiquis cubilibus draconum, in terra utique deserta et invia, *semita et via*, sicut hodie cernere est : qui in feris et incultis hominibus, qui sine lege vivebant, in ipsis invenitur ordo vitæ, et disciplina. *Et hæc via*, inquit, *sancta vocabitur* : quia nimirum sanctifica-C tio est peccatorum, perditorumque salus. Quanta vero virtute ac reverentia sanctitatis præemineat, inde probat propheta, qui *non transibit*, inquit, *pollutus per eam* (*Isa.* XXXV, 8). O mi Isaia, ibunt igitur qui polluti sunt per aliam viam? Imo potius huc omnes, huc veniant, hac incedant. Immundis enim præcipue Christus hanc viam stravit, qui venit quærere et salvum facere quod perierat in viis sæculi. Quid igitur? transibit pollutus per viam sanctam? Absit! Veniat quantumlibet pollutus ad eam, non tamen transibit pollutus per eam : quia cum transierit, jam pollutus non **921** erit. Admittit quidem via sancta pollutum, sed statim abluit admissum : quia diluit omne commissum, tanquam D vere baptismus alter pœnitentium. Hic plane, hic baptizat, non Joannes, sed Jesus baptismo pœnitentiæ : hic patet fons domus David in ablutionem peccatoris et menstruatæ. Propterea namque via hæc pollutum admittit, sed pollutum non transmittit : quia via arcta est, et quasi foramen illud angustum est, quo serpens innovandus cum exuviis suæ vetustatis venire potest, sed cum ipsis transire non potest; sed novum suaque nuditate melius vestitum, transitus angustia trajicit, extricans omnem, quem attulerat, squalorem vetustatis. Bene ergo prudentiam serpentis imitari rogamur, qui nec aliter innovari possumus, nisi per angustum coarctemur.

5. Sane quod illius antiqui serpentis insidias evadamus, si per hanc arctam viam hujus novi serpentis exemplum sequamur, Isaias promittit, qui

de eadem via subdit : *Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi* (*Isa.* xxxv, 9). Securi ergo simus, si de via non exorbitamus. Potest leo ille, qui circuit quærens quem devoret, juxta iter scandala ponere, laqueos abscondere, viatores rugitu terrere : sed persistentes in via lædere non potest; quippe cui via ipsa terror et supplicium est Fortitudo nempe simplicis, via Domini, et pavor his qui operantur malum (*Prov.* x, 29). Si ergo in via es, hoc solum time, ne devies, ne Dominum offendas, qui te per viam ducit, ut dimittat te vagum in via cordis tui : præter eum ne timeas alienum. Quod si nimis arctam viam causaris, prospice finem, quo te via ducit. Si enim omnis consummationis videris finem, continuo dices : *Latum mandatum tuum nimis* (*Psal.* cxviii, 96). Si minus videre

A potes, crede videnti Isaiæ, qui oculus tui corporis est. Ipse utcumque videbat, cum id quod sequitur dicebat : *Et ecce ambulabunt* hac via *qui liberati fuerint, et redempti a Domino : et venient in Sion cum laude, et lætitia sempiterna super capita eorum. Gaudium* quoque *et lætitiam obtinebunt, fugiet dolor et gemitus* (*Isai.* xxxv, 9, 10). Qui satis hunc finem cogitat, puto quia non solum viam dilatat sibi; sed etiam pennas, ut jam non ambulet, sed volet, assumit sibi. Semper ergo, fratres, cogitate finem præmiorum, et cum omni facultate et alacritate curretis viam mandatorum. Per ipsam vos deducat et perducat ipse, qui est via currentium, et bravium pervenientium, Christus Jesus; cui honor et gloria per omnia sæcula sæculorum.

DE NATIVITATE DOMINI.

SERMO I

Qualia nos doceat Deus puer.

1. *Puer natus est nobis* (*Isai.* ix, 6). Puer antiquus dierum. Puer forma corporis et ætate, antiquus dierum, incomprehensibili Verbi æternitate. Quanquam et in ipsa sua dierum antiquitate et si puer non sit, novus tamen semper sit; imo non tam novus sit, quam ipsa novitas in se semper manens et innovans omnia, a quo quæque res prout recedit, inveteratur; prout reaccedit, renovatur. Et novo quodam modo unde antiquus, inde novus : quoniam quidem æternitas ipsius sine initio nascendi, sine defectu veterascendi, ipsa est et antiqua novitas, et nova antiquitas ipsius. Alia tamen est novitas hujus temporalis nativitatis, quia puer natus est nobis innovandis, qui ab æterno Deus natus est angelis beatificandis. Illa quidem nativitas amplioris gloriæ, sed ista profusioris misericordiæ. Ista siquidem propter me, qui misericordia indigebam, quoniam miseria circumdatus eram, et miseria quam expiare non poteram. Ostende nobis misericordiam tuam (*Psal.* lxxxiv, 8), qui nondum idonei sumus videre gloriam tuam : appareat benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, ut per hanc digni efficiamur et idonei, quibus appareat majestas et divinitas Creatoris nostri Dei. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, nostra indutam miseria, et novo miserendi genere de ipsa miseria miserorum operantem remedia. Ad hoc siquidem ars misericordiæ beatitudinem Dei, et miseriam hominis in unitate Mediatoris temperavit; ut operante sacramento unitatis, per virtutem resurrectionis beatitudo miseriam absorbeat, mortemque vita deglutiat; et [illegible] totus homo glorificatus in divinæ consortium naturæ transeat. Usque adeo autem universitas infirmitates carnis, quibus ob culpam humana subjacet natura, absque culpa videlicet,

B dignatio suscepit divina; ut nec infantiæ recusaret injurias, nec alia, quam communis habet conditio, sortiri vellet exordia : excepto sane, quod per Spiritum sanctum immaculatus nascens de immaculata, vitia nostræ originis emundabat, atque secundæ nativitatis nobis sacramenta dedicabat.

2. Itaque *parvulus natus est nobis* (*Isa.* ix, 6), et Deus majestatis exinaniens semetipsum, non solum terreno mortalium corpori, sed etiam infirmæ ac pusillæ infantium se configuravit ætati. O beata infantia, cujus infirmum et stultum fortius et sapientius est omnibus hominibus; quia nimirum Dei virtus, et Dei sapientia sua in nostris,

C divina operatur in humanis! Hujus siquidem infantis infirmitas principem mundi triumphat, fortem armatum ligat, crudelem tyrannum captivat, et captivitatem nostram absolvit et liberat. Hujus infantis muta, ut videtur, et elinguis simplicitas linguas infantium facit disertas; linguis hominum loqui facit et angelorum, linguas dividens igneas : inscius iste, ut videtur, ipse est qui docet hominem scientiam et angelum, tanquam vere Deus scientiarum, Sapientia Dei, et Verbum. O sacra et dulcis infantia, quæ veram humanis innocentiam refudisti, per quam omnis ætas in beatam redeat infantiam; tibique conformis fiat, non pusillitate membrorum, sed humilitate sensus, et pietate mo-

D rum. Prorsus vos filii Adæ, qui nimis grandes estis in oculis vestris, et in giganteam enormitatem per superbiam excrevistis; nisi conversi fueritis, et effecti sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum (*Matth* xviii, 4). *Ego sum ostium* (*Joan.* x, 9) regni, ait parvulus iste : nisi incurvetur altitudo virorum, non eos admittet humilitatis janua. Ideo nimirum conquassabit capita in terra multorum (*Psal.* cxi, 6); et qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim? adhuc tu superbis, terra et cinis, postquam Deus factus

est humilis? adhuc magnus es in oculis tuis, postquam Deus parvulus factus est sub oculis tuis? Ille semetipsum exinanivit ut pene videretur esse nihil, sine quo factum est nihil : et tu in temetipsum inflaris et extolleris, existimans te aliquid esse cum vere sis nihil! ipse te seducis (*Galat.* VI, 3), clamat tibi Apostolus; cum, etsi aliquid esses, si magnum aliquid esses, tanto magis humiliari te oporteret (*Quanto*, inquit Sapiens, *magnus es*, *humilia te in omnibus : et invenies gratiam coram Deo*, *Eccli.* III, 20), qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacobi* IV, 6 *et I Petr.* V, 5); qui et ipse, ut tibi fieret exemplum, cum esset maximus omnium, factus est humillimus omnium et minimus. Parum erat ei, ut fieret minor angelis conditione mortalis naturæ, nisi et hominibus minor fieret ætate imbecillis infantiæ. Videat igitur pius et humilis, et glorietur, videat impius et superbus, et confundatur. Videat, inquam, Deum immensum, parvulum factum, et infantulum adorandum, stupendum mysterium, redemptionem piorum, gloriam humilium, judicium impiorum, ruinam superborum. O venerandum ac tremendum mysterium! Quam sanctum et terribile est nomen tuum, fons misericordiarum, et abyssus judiciorum! Quis de hoc fonte bibit, et non amavit? quis hanc abyssum consideravit, et non expavit? Qui non amavit, nequam et impius est : sicut qui non expavit, vecors et insensatus est. Nihil tamen est cur judicium expavescas, si non adversus misericordiam insolescas. Et ipse, siquidem mallet amari, quam serviliter timeri : magisque probat quod liber ac voluntarius offert affectus filiorum, quam quod coactitius extorquet metus servulorum. Ideo et nunc cum primo se manifestavit mortalibus, puerum se maluit exhibere, magisque amabilis quam terribilis apparere : ut, quia salvare veniebat, et non judicare; præferret interim unde provocaret amorem, differret unde incutere posset timorem.

3. Cum fiducia igitur accedamus ad thronum gratiæ ejus, qui nec cogitare sine tremore poteramus de throno gloriæ ejus. Nihil hic terroris, nil hic severitatis quam metuas; sed omnimoda benignitas atque mansuetudo, de qua præsumas. Et si potestas et terror apud ipsum est, **923** totum tamen interim dissimulat, donec pœnitenti parcat, confitentem recipiat. Ne sit tibi scrupulo, quod graviter deliquisti : nescit puer Jesus irasci : aut, si irascitur, facile potest placari. Vere nihil placabilius animo hujus pueri, qui in hoc ipsum pacem tuam satisfactionemque prævenit, priorque legatos de pace mittit : ut qui reus es, velis reconciliari. Tantummodo velis, et vere perfecteque velis : non modo veniam indulgebit, sed et gratiam cumulabit : quinimo lucrum non mediocre deputans, ovem recuperasse perditam, diem festum aget cum angelis. Congruebat ergo cum divina mansuetudine ætas innocentis ac facilis infantiæ, satisque convenienter et commode salutem nostram ab hac exorditus est ætate, ut quos reatus propriæ terrebat conscientiæ, spes consoletur [illegible] indigentiæ.

4. O puer dulcissime, Jesu bone, quam magna est multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te, et perfecisti sperantibus in te, qui tantam exhibuisti nec tuæ scientibus te! Prorsus dulcedo incomparabilis, et pietas ineffabilis, ut Deus qui creavit me, videam puerum creatum propter me : Deusque majestatis et gloriæ non solum similis mihi fiat corporis veritate, sed etiam miserabilis, et velut humanæ indigens opis appareat ætatis infirmitate. Vere tu puer Deus, salutare vultus mei, et Deus meus, cum totus sis dulcedo, et desiderium, dulciorem tamen te mihi facit teneritudo membrorum. Hæc nimirum te capabilem facit sensibus et affectibus parvulorum, qui nondum sunt te solidum idonei capere cibum. Dulce interim, dulce prorsus et sapidum, cogitare puerum Deum : quin etiam efficax et operatorium ad medendum, ac dulcorandum, si quis in nobis est, rancorem animorum, sermonum amaritudinem, morum austeritatem. Neque enim crediderim, ubi sensus et memoria fuerit hujus divinæ dulcedinis, locum iræ vel tristitiæ inveniri : sed omnis indignatio, et amaritudo cum omni malitia tolletur a nobis. Ita fiet ut quasi modo geniti infantes, modo genitum infantem Dominum digne laudemus, et in consonantia morum et vocum, ex ore infantium et lactentium perficiatur laus infantis, et lactentis Domini Jesu Christi, cui cum Patre et Spiritu sancto laus et jubilatio, per æterna sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

Quale donum, contemnente Synagoga, suscepit Ecclesia.

1. *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (*Isai.* IX, 6). Inde probatur quod natus est nobis, quia scilicet datus est nobis. Illis enim recte dicitur natus, quibus videtur datus. Et omnibus quidem gratia nativitatis hujus oblata est, sed non ab omnibus suscepta est. Non enim omnium est fides. In propria venit, et sui eum non receperunt (*Joan.* I, 11). Inutiliter autem natus esset nisi et datus esset : frustraque factus esset filius hominis, si non recepissent eum filii hominum, quibus daret potestatem filios Dei fieri. Ita igitur, Judæa incredula, ingrata et impia : ablatum est a te regnum Dei, et datum est genti facienti fructus ejus. Ejectus Jesus est de Synagoga, sed susceptus est ab Ecclesia. Ejectus est de contradictionibus Judæorum, constitutus est in caput Gentium. Ecce populus, quem non cognovit, servivit ei, auditu auris obedivit ei, cum de vobis, filiis alienis, filiis sceleratis et parricidis, sit pii patris illa querela terribilis : *Filios enutrivi et* [illegible] *spreverunt me* (*Isai.* I, 2). Sed, qui spernit, nonne ad non et ipse spernetur? *Quia rep*[illegible], clamat Apostolus. *et* [illegible]

convertimur ad gentes. (*Act.* XIII, 46). O felix gentilitas! ecce affertur tibi Jesus: curre obviis manibus, extende manus, expande sinus, devotionem tuam probet tam actus quam effectus; filium qui tibi offertur, suscipe fide, amplexare affectu; semperque inter ubera tua commoretur. Et ecce videor mihi audire vocem exsultationis et confessionis de cunctis partibus orbis; a finibus terræ laudes audio, gloriam justi. Est autem sonus ut multitudinis, ut sonus castrorum Dei, vox una laudantium et dicentium: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (*Isa.* IX, 6). Ipsa **924** est, ni fallor, Ecclesia lætabunda, et laudans, toto orbe terrarum; pro eo quod sibi natum, sibi datum amplexatur filium, quem oblatum, sed ablatum merito videt perfidiæ Judæorum. *Lauda, sterilis, quæ non pariebas, decanta laudem et jubila, quæ non parturiebas: quia* per hunc filium qui datus est tibi, *multi erunt filii desertæ, magis quam ejus, quæ* vinculo legis Deo *maritata* (*Isa.* LIV, 1), ei videbatur adhærere. *Tunc mirabitur et dilatabitur cor tuum* (*Isa* LX, 5). *Tunc dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis et non pariens, transmigrata et captiva: et istos quis enutrivit? Ego destituta et sola, et isti ubi hic erant?* (*Isa.* XLIX, 21.) O mater incorrupta, virgo fecunda, filius, qui datus est tibi, hos tibi dedit. Est enim Filius Altissimi, cui Pater istos adoptavit, ut sint omnes conformes imaginis ejus, et sit ipse primogenitus in multis fratribus. *Dilata*, inquit, *itaque locum tentorii tui* ab ortu ad occasum, et a mari ad mare, quia *ad dexteram et ad lævam penetrabis, et semen tuum gentes hæreditabit* (*Isa*, LIV, 2, 3). Iste namque unigenitus Mariæ, primogenitus est omni creaturæ, cui dicitur a Patre: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II, 8).

2. Sicut autem, suscepto Dei Filio, Ecclesia sterilis peperit plurimos, et roborata est: ita ipso ejecto, æmula ejus Synagoga, quæ multos filios habebat, infirmata est. Ideo enim hodie Ecclesia gratulabunda de dato sibi filio gratiarum actione et voce laudis replet cœlos; illa autem sedet in tenebris, aut certe ejulatu fatigat inferos. Misera et cæca, cur non advertit quam manifeste Deus ejus ad nos transierit; quam evidenter ipsa repudiata, solumque relinquente libellum repudii, litteram dico legis, quæ adulterii ipsius coarguit, universam dotem ipsius ad novam Sponsus nuptam transtulerit? Ecce in manibus nostris tabulæ matrimonii, in duobus Testamentis, ecce sacramenta antiquorum dignitas regum, ordo sacerdotum, ministeria levitarum, cultus templi et vasorum, sacrificiorum veritas, omnis denique ipsorum gloria, translata ab ipsis, collata est nobis, quia causa et veritas omnium, *Filius datus est nobis*. Ipse calicem legis, quæ in manu est Mediatoris, ex hoc Judæo in hunc Christianum inclinavit. Et omne quod in ea merum ac verum fuit, eliquatum nobis transfudit: fæx sola, quæ non est exinanita, apud Judæos remansit; ipsam bibunt, ipsa pars calicis eorum.

3. Sed quid verbis moror? Numquid enim potest enarrari, quæ et quanta sunt data nobis, cum iste Filius datus est nobis? Nonne omne datum optimum, et omne donum perfectum ab ipso, et cum ipso, pariter ad nos descendit? nonne universas opes cœli, omnes thesauros Dei, secum nobis advexit? qui licet adhuc in ipso contineantur absconditi, multa tamen jam et magna, et quasi donativum pugnaturis erogavit; sed nihil omnia ad ea quæ victoribus reservavit. Quis enumeret tot munera charismatum, tot genera virtutum, nostrorum scilicet varietatem armorum, subsidia Sacramentorum fercula Scripturarum, gradus et ordines ministrorum; in omni ætate, sexu, et conditione, natione et lingua, tot martyrum trophæa, confessorum insignia, virginum coronas? si miraris, inquit Ecclesia, unde repente mihi pauperculæ hæc multitudo divitiarum, et magnitudo gloriæ: inde nimirum, quia Filius Dei datus est nobis, Deus gratiæ, Dominus virtutum, et Rex gloriæ. Imo magis mirum esset, si non sequerentur Dominum bona sua, cum etiam ipse sit omnia bona. *Inquirentes*, inquit, *Dominum, non minuentur omni bono* (*Psal.* XXXIII, 11); quanto magis suscipientes? Si enim miraris ista nobis per Filium data, ego (ut plus mireris) adjiciam omnia omnino nobis cum illo esse donata. Cum enim Filium, per quem et in quo omnia subsistunt, Pater nobis donavit, quomodo non omnia nobis cum illo donavit? (*Rom.* VIII, 32.) Omnia nostra sunt, ait Apostolus, quia noster est auctor omnium Dominus; ut, etsi videamur tanquam nihil habentes, inveniamur tamen omnia possidentes. Vides igitur quantum, et quale datum sit Filius, quamque probabile sit quod de Sapientia, quæ ipse est, legitur: *Venerunt mihi omnia bona cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius* (*Sap.* VII, 11). Quare autem hoc ita inculco, fratres mei? Quare, nisi ut discatis **925** gloriari, quia *Filius datus est nobis*; et quidquid mundus potest dare, aut promittere vobis, non modo vile et indignum ad illum, sed etiam detrimentum propter illum deputetis? Non quomodo mundus dat, dat ille vobis: tantum grati estote, quia datus est vobis, et satagite ut amplius et perfectius detur vobis. Qui enim semel datus est mundo in forma carnis, et certis diebus aut horis datur tribus in specie panis, scilicet in esu Sacramenti sui, sæpius et incertis horis datur devotis, in gustu spiritus sui. Primum, ad redemptionem; secundum, ad sanctificationem; tertium etiam ad consolationem. Primum exigit ut fides sit recta; secundum, ut conscientia pura; tertium, ut devotio prompta. Hæc mentem elevat, ut gratiæ occurrat; cor aperit, ut excipiat; affectum dilatat, ut plurimum ipsius capiat. Non solum autem istam, sed et omnem gratiam abundare faciat in vobis, Deus omnis gratiæ, Filius, qui datus est vobis, qui est Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De admirabili Dei cum homine commercio.

1. *Puer natus nobis* (*Isa.* IX, 6). Nobis prorsus; non enim sibi, non angelis. Sibi, inquam, natus non est, ut scilicet hac nativitate esse, aut melius esse inciperet, qui antequam temporaliter nasceretur, æternaliter erat, et perfecta beatitudo sibi erat, quia de Deo perfecto perfectus Deus natus erat. Angelis natus non est; quia nec angelus ille qui in veritate stabat, reparatione indigebat; nec illius qui ceciderat, casus reparabilis erat. Ideo nusquam angelos apprehendit, sed semen apprehendit Abrahæ (*Hebr.* II, 16); et qui Deus natus erat sibi, puer natus est nobis: se quodammodo relinquens, et angelos transiliens, ut ad nos usque deveniens unus fieret e nobis; et exinanitus a semetipso, minoratur ab angelis, ut æqualis fieret nobis. Qui igitur natus æternaliter sibi et angelis erat beatitudo, natus temporaliter nobis, factus est nobis redemptio; quia nos solos laborare videbat antiquo nostræ nativitatis præjudicio. Quam felix, quam amabilis nativitas tua, puer Jesu, quæ nativitatem omnium emendat, conditionem reformat, præjudicium solvit, chirographum damnatæ naturæ rescindit: ut si quem piget damnabiliter esse natum, possit felicissime renasci! Quotquot autem receperunt eum, dedisti eis potestatem filios Dei fieri (*Joan.* I, 12). Gratias agimus gratuitæ atque gratiosæ nativitati tuæ, Deus filii hominis, per quem accessum habemus in gratiam istam in qua stamus, et gloriamur, in spe gloriæ filiorum Dei (*Rom.* V, 2). Prorsus admirabile commercium, ut sumens carnem, largiaris deitatem! commercium, inquam, charitate, non cupiditate contractum; indulgentiæ quidem tuæ gloriosum, sed indigentiæ meæ omnino lucrosum. Vere tu puer misericors, quem sola misericordia puerum fecit: licet pariter misericordia et veritas in te obviaverunt sibi (*Psal.* LXXXIV, 11). Vere, inquam, tu misericors puer, natus es nobis, non tibi: lucra nostra, non augmenta tua nascens de nobis quæsisti, quia ad hoc solum nasci dignatus es, ut nos minoratione tui proveheres, humilitatione glorificares. Tu exinanitus nos replesti: tu enim omnem tuæ plenitudinem divinitatis in hominem D transfudisti. Transfudisti, sed non confudisti. Transfusum tamen Deum in hominem non dicerem, si ad mensuram datum huic homini spiritum audirem: si de omni sua plenitudine penes Deum aliquid recedisset, quod non in hominem, cui unitus est, effudisset.

2. Merito igitur oleum effusum nomen (*Cantic.* I, 2) Dei hominis, vel certe unguentum exinanitum; cum ita funditus Dei in hominem effusus sit, ut eum semetipsum exinanisse (*Phil.* II, 7) confiteatur fides Apostoli. Quanquam sic utique se exinanivit, ut in se ipso nihil prorsus minuerit, aut mutaverit; nec alia esse potuit naturæ immutabilis exinanitio, quam naturæ nostræ, quæ tota inanis

A et vacua est, assumptio. Magna prorsus exinanitio ista in oculis videntium, ut splendor gloriæ et figura paternæ substantiæ, nonnisi formam præferat servilem, et in ipsa non habens speciem neque decorem. Quasi enim parum exinanitus esset, **926** si homo solum fieret, etiam humanæ carnis gloriam ita funditus in se vacuavit, sapientiam infatuavit, infirmavit virtutem, minuit magnitudinem; ut et in nativitate minimum, et in passione se exhiberet novissimum virorum: unde nec reputaverunt eum. Vis autem videre Deum exinanitum a semetipso? vide jacentem in præsepio. *Ecce Deus noster* (*Isa.* XXV, 9), Isaias ait, qui de tam longinquo vidit, et cognovit præsepe Domini sui, imo Deum in præsepi, *Ecce*, inquit, *Deus noster*. Ubi, B quæso? In præsepio, inquit. Infantulum quidem ibi invenio. Hunccine tu dicis illum esse, qui dicit, *Cœlum et terram ego impleo* (*Jerem.* XXIII, 24): imo cujus majestati angusta est omnis cœli latitudo? Pannis involutum video. Hunccine tu dicis illum esse, qui gloriam et decorem induit lucis inaccessibilis, amictus incircumscripto lumine sicut vestimento? Vagientem audio. Hiccine est qui in cœlis tonat, sub cujus vocis tonitruo potestates angelicæ submittunt alas suas? Sic est, inquit alius propheta satisfaciens pro Isaia, omnino sic est: *Hic est Deus noster*, sed exinanitus est, ut te repleat, et a se quodammodo deficere voluit, ut te reficiat. Conclamat omnis chorus prophetarum uno spiritu, eademque sententia, etsi aliqui voce diversa, sic C est: *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius præter eum* (*Baruch.* III, 36); neque enim est alius præter eum. Sed scio, inquit David, scio, quia non credet signo huic, sed contradicet generatio prava et adultera Judæorum; enarrate vos, apostoli, in progenie altera Gentium. Quid? Quoniam hic quem Judæus jacentem in præsepi nec respicit, pendentem in cruce despicit; cum miro modo nascitur, non videt; cum mira operatur, invidet; cum dira patitur, irridet: *Hic*, inquam, *hic est Deus noster in æternum et in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula* (*Psal.* XLVII, 15).

3. Et ecce jam prædicantibus apostolis, testificantibus prophetis, etsi vellus siccatum est, sed D areæ latitudo infusa est (*Judic.* VI, 39, 40): etsi cucurbita aruit, Ninive salvata est (*Jonæ* III et IV); et amissio Judæorum, divitiæ facta est mundi, et salus gentium. Adorant omnes reges terræ parvulum qui natus est nobis, omnes gentes serviunt ei: quia si qui sunt qui non serviant vel non sint servituri, quasi non sint, sic sunt coram eo, (*Isa.* XL, 17), gens etiam et regnum, quod non servierit ei, peribit. Jam tamen videmus et gaudemus impletum quod per Isaiam fuerat a Patre promissum: *Viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt, post te ambulabunt, te adorabunt, teque deprecabuntur.* Et merito, inquit, quia *in te tantum est Deus, et non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator* (*Isa.* XLV, 14, 15). Si unquam

manifestius, si expressius potuit dici Jesus Deus, nunquam credat Judæus: aut certe si derogat hæc esse dicta de Jesu, ostendat alium in quo sit Deus, et qui sit Deus, nec præter eum Deus; quandoquidem nec personarum Trinitatem fatetur, ut assignare possit Deum, in quo sit Deus, ita ut alius Deus præter eum non sit. Sed te, perfide, scandalizat, quod ad pietatem ædificare debuerat; quod scilicet Deus absconditus, et homo oculis adhibitus est, tanquam lutum ex sputo, quod ad videndum Deum cæcum illuminaret. Hoc, inquam, scandalo tibi est, quod in infirmitate carnis abscondita est fortitudo Dei; et in infirmitate crucis abscondita est fortitudo hominis Dei; quod inglorius inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum : unde nec reputasti eum, sed putasti quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum; cum Deus posuerit in eo iniquitates omnium nostrum (*Isa.* LIII, 4, 5). Nam et tuam quoque suscepisset, si tu eam vel ad extremum deponere voluisses. At tu, miser, non deponis, sed apponis iniquitatem super iniquitatem; super sanguinem prophetarum, sanguinem Filii Dei et Apostolorum. Impone igitur, quandoquidem ita vis, impone jugum iniquitatum tuarum, tibi et filiis tuis : mihi enim regnum Christi portare magis decet, ut meas ipse portet iniquitates. Tu porta colligationes impietatis, fasciculos deprimentes : ego portem fasciculum myrrhæ, quem Maria mihi colligavit, panisque involutum in præsepi reposuit.

4. Vos igitur, fratres mei, qui cognovistis præsepe Domini vestri, Dominumque in præsepi, quem Israel non cognovit : vos, inquam, quibus Salvator ideo non viluit, **927** quia misericors esse voluit ; sed eo vobis tenerior in affectu, quo minor est in aspectu : cantate, et exsultate et psallite, *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* De Judæis quidem est natus, sed nobis est natus; quia illis ablatus, nobis est datus. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum* (*Psal.* XCVII, 1-3) : adeo ut et asinus de Gentibus cognoscat in præsepi Dominum suum, fenum sibi factum, quia omnis caro fenum (*Isa* XL, 6). *In conspectu namque Gentium revelavit justitiam suam* (*Psal*, XCVII, 2) : quam Judæus ignorat, velum adhuc habens super faciem suam. Velum habet, quia zelum tenet : unde nec velum videt, sed invidet quod *puer natus est nobis, filius datus est nobis.* Nec invidet, quod cupiat habere sibi, sed quod cupiat perire et mihi et sibi. Mallet æmula et mala meretrix infantem necari, quam vivum mihi dari. Sed judicium nostri Salomonis, cujus sermo penetrabilior omni gladio ancipiti, scrutans corda et renes in invenienda matre non erravit : *Date*, inquit, Ecclesiæ *infantem vivum : hæc est enim mater ejus* (*III Reg.* III, 26, 27). *Quicunque enim fecerit voluntatem ejus, ipse mater, et frater, et soror ejus est* (*Matth.* XI, 50). O Domine Salomon, tu matrem dicis, ego ancillam profiteor Ancilla Christi sum : fiat mihi secundum verbum tuum (*Luc.* I, 38). Et quidem matrem amore et sollicitudine me præstabo, quantum potero ; sed conditionis meæ semper memorero.

5. O fratres, hoc nomen matris non est singulare prælatis, quamvis specialis eis incumbat cura maternæ sollicitudinis et pietatis : commune est et vobis, qui facitis voluntatem Domini. Utique et vos matres estis pueri qui datus est in vobis, et in vobis, ex quo videlicet a timore Domini concepistis, et parturistis spiritum salutis. Vigila igitur, o mater sancta, vigila super curam recens nati, donec formetur in te Christus, qui natus est tibi, quia quo tenerior est, eo facilius potest perire tibi, qui nunquam perit sibi. Spiritus siquidem qui in te est, si tibi exstinctus fuerit, redit ad Deum qui dedit illum. Vigila, inquam, super curam recens nati, memor quoniam æmula tua dormiens oppressit filium, qui datus erat ei. Quæ est enim illa, nisi carnalis anima, quæ spiritum exstinguit negligentia et inertia. Hujusmodi homines, cum religionis amiserint fervorem, ipsius tamen sibi arrogant gloriam et nomen. Inde contentiones carnalium adversus spirituales, etiam in capitulis, ubi verus Salomon invisibiliter judex præsidet. Filius meus, inquiunt carnales, vivit, et tuus mortuus est : ego spiritum Dei habeo, tu non habes ; in me vivit amor Dei, in te mortuus est : dum scilicet æmulantur sibi religionis auctoritatem, cujus spirituales habent veritatem ; ut subducta eis auctoritate, consuetudines inducant pro sui sensus libidine. Et revera quidem mater vult æmulæ dari vivum et integrum infantem, non invidens ei gloriam, dummodo habeat et virtutem, sed illa, *Nec mihi*, inquit, *nec tibi sit, sed dividatur* (*III Reg.* III, 26) ; quia nimirum sanctitatis sibi cupit retinere honorem, et aliis relinquere laborem. Sed non erat qui judicat, etsi aliquandiu dissimulat. Gladius Salomonis matrem invenit, cui adjudicat indivisum, sicut affectum charitatis, sic effectum potestatis ; sicut fervorem operandi, sic favorem imperandi. Vos itaque, fratres, in quibus fides per dilectionem operans nata est de Spiritu sancto custodite eam, pascite, nutrite, tanquam parvulum Jesum, donec formetur in vobis puer qui natus est nobis; qui non solum nascendo, sed vivendo et moriendo, formam cui conformemur tradidit nobis : memor quippe semper, quod non nisi nobis natus fuit, nec nisi nobis vivere voluit, nec mori nisi pro nobis, qui pro se non habuit; ut et nos per ipsum renasceremur, secundum ipsum viveremus ; in ipso moreremur, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

De plenitudine temporis a Christo allata.

1. *Ecce jam plenitudo temporis* (*Galat.* IV, 4). Plenitudo ista temporis apud Paulum accipitur, seu propter abundantiam gratiæ, seu propter adimpletionem præcedentis prophetiæ **928**, seu propter pleniorem ætatem fidei adultæ. De singulis

videamus. Omnium plenitudo bonorum Christus Dominus est: quippe qui omnibus thesauris sapientiæ et scientiæ Dei, totiusque gratiæ plenus est: imo in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter (*Coloss.* II, 9). Viderunt apostoli plenum gratiæ et veritatis, et de plenitudine ejus omnes acceperunt: adeo ut novissimus eorum et abortivus Paulus, vas electionis, de plenitudine quam acceperat, disseminaret ubique plenitudinem gratiæ et veritatis, clamans et dicens: *Ecce venit plenitudo temporis* (*Galat.* IV, 4). Cum enim plenus omnibus bonis natus esset temporaliter auctor temporis, quidni plenitudinem attulisset temporis? Cum cœli rorarent desuper, et nubes pluerent Justum, Salvatorem terra germinaret, tanta supernæ benedictionis ubertas quidni fecunditatem terris omnibus præstaret? Benedixisti, Domine, terram tuam, dedisti benignitatem, et terra nostra dedit fructum suum (*Psal.* LXXXIV, 2, 13). Unde hodie et de uno grano frumenti, quod germinavit alvus Virginis, ubique terrarum pullulante copiosa messe fidelium. Non enim nunc plenitudinem temporis requiras in copia bonorum temporalium, sed æternorum; non in proventu agrorum, sed cordium. Si cœli rorent desuper, et nubes pluant Justum; si terra germinat Salvatorem, et justitia oritur simul; si denique oritur in diebus Domini non solum justitia, sed et abundantia pacis: feliciora tempora ne quæsieris, quando et regnum Dei nihil aliud est quam justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto (*Rom.* XIV, 17), quod de illis procedit. Nunc enim nostrorum temporum ille status judicatur optimus, atque pulcherrimus, cum et justitia moribus imponit disciplinam, et abundantia cum pace quietem vitæ præstat et lætitiam. Denique misericordia Domini plena est terra (*Psal.* CXVIII, 64). Benedixit Dominus coronæ anni benignitatis suæ et campi ejus repleti sunt ubertate (*Psal.* LXIV, 12) totius gratiæ spiritualis. Et quid, nisi ingentem plenitudinem egerit hæc temporis? Quando unquam antea fuit simile aliquid habuit hujus plenitudini temporis, quando pauper et egenum, omnem habens copiam suavitatis et de cœlo descendens panem angelorum, et non tantum homines, sed et jumenta cibo pascuntur cœlesti? Homines enim et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus (*Psal.* XXXV, 7, 8). Sane multiplex hæc tua, Deus, misericordia, ut qui panis angelorum, non solum hominum dites ac beatifices mensas, sed etiam fenum factus, jumentorum repleas præsepia. Confiteris, o Domine sapientia misericors, quia sapientibus et insipientibus debitor est, ut qui utrosque fecisti, utrisque necessariam alimoniam procures; et tam homines quam jumenta, tam spirituales quam animales, suo quemque gradu et ordine salves. Confiteantur igitur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum (*Psal.* CVI, 15): quia misit Verbum suum carnem factum, cœlestem et escam omnium, ut etiam incapaces Verbi, sanentur tamen et salientur carne Verbi. Edant itaque pauperes et saturentur, et confiteantur venisse beatam temporis plenitudinem; quando et in præsepibus suis paratum sine sudore vultus sui panem invenient cœlestem. Numquid ergo mugiet bos, cum ante præsepe sic plenum steterit? (*Job* VI, 5.) Mugiat, sed præ gaudio spiritus in jubilo cordis: quia præsepe Domini sui, imo Dominum in præsepi suo cognovit.

2. Libet autem adhuc manifestius videre, Christus veniens e cœlis quantam plenitudinem temporis advexerit, quam facili et exiguo pretio omne pretiosum comparari posse decreverit. Duobus minutis, seu calice aquæ frigidæ, aut certe sola bona voluntate, jam a diebus ejus emitur regnum cœlorum, quanquam etiam nunc vix inveniat emptorem in tanta multitudine divitum. Proh pudor! etiam nos ipsi, qui jam emere cœpimus, jam tabulas emptionis conscripsimus, jam pignus hæreditatis accepimus; etiam nos, inquam, toties a pacto resilimus, ac pene complaciti pœnitemus, querimur, murmuramus, quasi in negotio simus circumventi; quasi magnum sit illud prope nihil, quod exigitur a nobis. Bene de nobis prophetavit Scriptura: *Malum est: malum est, dicit omnis emptor, et cum recesserit, gloriabitur* (*Prov.* XX, 14). An non merito poterit gloriari, qui immensum illud et æternum **929** pondus gloriæ, hoc levi et momentaneo tribulationis suæ comparaverit, qui sic pro nihilo salvus factus fuerit? At nunc quotidianas hinc inde querelas et molesta murmura audias: Malum hoc, malum illud: grave hoc, importabile illud; quis tanta ac talia ferat? Ita nemo fere est qui digne pro merito suo rem æstimans dicat: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18), nisi tunc demum cum cœperit revelari, tunc plane gloriabitur, qui modo detrahit ac de pretio se gravari gemit; cum scilicet de foro, id est, de mundo hoc, ubi contractus celebratur hujus commercii, recesserit et in domum æternitatis suæ, secum ferens rem tantam tantillo emptam, redierit. Homo plane secundum cor Dei erat ille, homo simplex sine querela, qui ab hac arte, imo inertia et infidelitate emptorum alienus erat; Davidem dico, qui dicebat: *Quoniam non cognovi litteraturam, Domine, memorabor justitiæ tuæ solius* (*Psal.* LXX, 15, 16). Justitiæ meæ nullatenus memorabor, ut labores meos exaggerem, merita magnificem; potius *memorabor justitiæ tuæ solius*, qui gratis obligasti te mihi promissorem. *In veritate tua exaudi me, in justitia tua, et non intres in judicium cum servo tuo* (*Psal.* CXLII, 1, 2): qui, si voluero me justificare, os meum condemnabit me. Per hoc enim, inquit, *introibo in potentias Domini* (*Psal.* LXX, 16); quia scilicet justitias meas non statuam: per hoc potentem me faciet, et nunc in prælio, et tunc in regno: quia semper infirmitates meas confitebor. Cum enim infirmor, tunc potens sum (*II Cor.* XII, 10). Sicut ergo prudenter

apud Deum causam agit, qui justitiæ suæ immemor totum misericordiæ committit; sic prudenter emit, qui omnem fictionem, atque avaritiam negotiationis scire renuit; qui inventa illa pretiosa margarita, non solum omnia sua, sed et seipsum ultro ac desideranter impendit. At nos tepidi, ficti, ingrati, indevoti, voluptatum amatores magis quam Dei, vix ab illa voce infidelis et nequissimi murmuris, *Malum est, malum est* (*Prov.* XX, 14), valemus compesci; etiam postquam gustavimus, et vidimus, sicut de muliere forti scriptum est, quoniam bona est negotiatio nostra.

3. Adhuc ferebat me quidam implacabilis zelus adversus ingratitudinem et infidelitatem hujus temporis nostri; sed revocat me, de qua sermonem institui, sancta ac beata plenitudo temporis Christi, qua etiam hodie plenius pascendi estis. Conjunctim tamen currunt, pariterque feruntur hæc duo tempora tam diversa, tamque adversa, tempus scilicet gratiæ, et tempus malitiæ; cum tamen nonnisi unum tempus inveniatur utriusque. Si enim modo non esset tempus gratiæ, non diceret Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (*II Cor.* VI, 2). Et iterum, si modo non esset tempus malitiæ, non diceret idem apostolus: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* (*Ephes.* V, 16). Confligunt igitur in tempore uno gratia et ingratitudo, velut in stadio uno. Jam olim siquidem sapientia pugnat adversus malitiam, propter quod et nunc in hujus mundi descendit aream. Pugnat, inquam, nolens vinci a malo, sed volens vincere in bono malum. Abundabat iniquitas, et licet humana congelata esset, divina tamen non frigescebat charitas. Magnus ille ardor charitatis, et revera, sicut scriptum est, aquis multis inexstinguibilis (*Cantic.* VIII, 7); quod cum extremum jam judicium postularet multitudo peccatorum, Deus tamen Filium suum misit, non ut judicaret mundum, sed ut salvaretur per ipsum (*Joan.* III, 17). Cum igitur jam pene consummata mundi malitia finem indicaret temporis, Redemptoris adventus novam et inopinatam plenitudinem temporis rebus indudit humanis. Cum enim mundus consenuisset, atque prope interitum esset temporis ætate, subito ad adventum Conditoris sui, nova et insperata renovatus est virtutis juventute, fideique quodam juvenili calore. Fides siquidem, cujus primævum tempus, velut quædam pueritia, fuit in Patriarchis, qui exorti sunt primo mane Ecclesiæ nascentis; adolescentia vero in Prophetis; ad plenitudinem demum juvenilis excrevit roboris in Apostolis, quando et calorem suæ virtutis mundo spectabilem præbuit in tam præclaris, atque fortissimis innumerabilium martyrum triumphis. Hanc adultam ac plenam ætatem fidei vocat Apostolus plenitudinem temporis, quando scilicet hi qui sub pædagogo **930** legis erant, nihilque a servo differebant, dum erant parvuli, jam adulti libertatem filiorum receperunt per Unigenitum Patris (*Galat.* VI, 1-9). Qui nimirum, ut nulla plenitudo suo deesset tempori, plenus [illegible] tate venit, quatenus et [illegible] legis mandata, et per veritatem impleret [illegible] missa; adeo ut quidquid eti[illegible] culis invenitur gestum aut [illegible] ac plenius impletum sit in hac plenitudine temporis. Nam et hic ipse dies tot sacramenta, tot oracula, quasi recapitulata in brevi [illegible] ut de eo vere dici possit: *Consummatus* [illegible] *explevit tempora multa* (*Sap.* IV, [illegible]).

4. Cum ergo tot [illegible] plenitudo temporis: recte [illegible] lomon compescuit, dicens: [illegible] *causa est quod* [illegible] *nunc sunt? Stulta est*, inquit, *hujus* [illegible] *tio* (*Eccle.* VII, [illegible]), [illegible] fecerit hominibus gratia Dei; ingratitudo autem hominum pessima fecerit ea sibi. O tempus acceptabile, cui tam beatum, tam auspicatum initium dedit dies iste, quo natus conditor æternus temporis, æternitatem mortalibus nuntiavit! O vere dies salutis dies iste, quo nata salus mundi se ipsam poculum salutare miscuit ægrotis! O fratres, de die isto loquebatur, ni fallor, Sapiens [illegible]: *Non defraudaris a die bono*. Et exponens quid sit non defraudari: *Particula*, inquit, *boni doni non te prætereat* (*Eccli.* XIV, 14). Diem quippe bonum pro eo dicit, quia datum est hodie donum bonum, prorsus datum optimum, donumque perfectum, descendens a Patre luminum; quod quale sit nemo scit, nisi qui accepit. At vos, fratres, spiritum qui ex Deo est accepistis, ut sciatis quæ a Deo donata sunt vobis, qui ex sententia cordium cantatis: *Filius datus est nobis* (*Isai.* IX, 6). Filius iste, panis est filiorum, qui de seipso hodie beatum ac solemne universæ familiæ Patris exhibet epulum.

5. Gratias tibi, Pater misericordiarum, qui panem nostrum quotidianum das nobis hodie, tantaque largitate aperuisti manum tuam ad implendum omne animal benedictione, ut ipsa etiam benedictione plenum inveniatur eorum præsepe. Quam miserum, quam brutum ac stolidum, imo quam sibi nequam et invidum illud animal, quod sese isto die bono defraudat, ut eum particula doni boni prætereat, ut scilicet expers gratiæ cœlestis, quæ ei proposita est, fiat, diemque totius refectionis et gaudii tristi ac jejuno corde prætereat; quasi necdum venerit copiosissima plenitudo temporis, nec præsepia simplicium et humilium panis impleverit cœlestis! Hujusmodi hominem sibi nequam et [illegible], Deo ingratum et injuriosum, notat Sapientia, cum ait: *Oculus malus ad mala* [illegible] *pane, indigens et in tristitia* [illegible] *suam*. Ideo, inquit, non satiatur [illegible], quia oculus ejus ad mala, nec [illegible] ut videat bona, ut [illegible] ei apposita sunt [illegible] magna [illegible] *Nequam est* enim, inquit, *oculus lividi, avertens faciem suam et despiciens animam suam* (*Eccli.* XIV, [illegible]) Pro-

cul dubio, fratres, si faciem non avertimus a consideratione illius qui jacet in præsepi, ipso intuitu possumus felicissime pasci, dicemusque : *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit; in loco pascuæ, ibi me collocavit* (*Psal.* XXII, 1, 2). Tunc plane sciemus quia venit desideratissima plenitudo temporis, in quo misit Deus Filium suum, per quem tanta jam replemur plenitudine bonorum : ipsi benedictio et gratiarum actio, et nunc, et per infinita sæcula sæculorum.

SERMO V.

De mira Dei providentia in nativitate Christi.

1. Convenistis, fratres, ad audiendum verbum Dei. Deus autem aliquid melius providit nobis, ut non solum audire, sed etiam videre datum nobis hodie sit Verbum Dei, si modo *transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum quod fecit Dominus, et ostendit nobis* (*Luc.* II, 15). Noverat hominum sensus invisibilium incapaces, cœlestium indocibiles, ad fidem quoque difficiles, nisi res ipsa de qua fides suadetur, visibiliter ipsis sensibus convincendis ingeratur. Nam etsi fides est ex auditu, multo tamen proclivius **931** ac promptius ex visu : sicut illius exemplo docemur, cui dicitur, *Quia vidisti me, credidisti* (*Joan.* XX, 29) ; qui scilicet dum audiebas incredulus fuisti. Quia enim difficilius audita, quam visa creduntur, ideo merito fides illorum qui non viderunt, a Domino beata prædicatur ; quippe qui plus detulerint auctoritati sermonis, quam experientiæ proprii sensus, aut rationis. Deus tamen per omnia volens satisfacere tarditati nostræ, Verbum suum quod prius fecerat audibile, hodie fecit nobis etiam visibile, imo et tractabile ; ut et quidam ex nobis potuerint dicere : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ tractaverunt de Verbo vitæ* (*Joan.* I, 1). Fuit ab initio illius, quæ sine initio est, æternitatis ; audivimus promissum ab initio temporis : vidimus et contrectavimus exhibitum in fine temporis. Alias autem invenies quod non solum visibile et tractabile, sed etiam gustabile et odorabile nobis Verbum Dei factum sit, quippe quod per omnes vias sensuum, aditum sibi ad animam quæsierit, quatenus sicut per sensus mors intraverat, sic per eosdem rediret et vita. Quod ergo Verbum caro factum est (*Joan.* I, 14), nobis qui toti sumus caro, factum est; ut qui antea Verbum Dei tantum poteramus audire, jam carnem factum et videre possimus et gustare, omnesque sensus in testimonium auditus convocare ; quatenus omnes nostri sensus consensu uno, et voce una confiteantur, *Sicut audivimus, sic vidimus* (*Psal.* XLVII, 9). Incomparabiliter tamen amplius tunc concessum est visui, quam unquam fuerat auditui, cum modo videatur Verbum, quod Deus est, et antea magnum haberetur audire verbum quodcunque ex Deo. Et verbum quidem quod ex Deo est, vidi aliquando, fratres, cum tædio audiri ; sed Verbum quod Deus est, numquid poterit nisi cum gaudio videri ? In me primum sententiam feram : quia Verbum, quod Deus est, cum se hodie mihi videndum præbeat in eo quod sum, si me non lætificat, impius sum ; si non ædificat, reprobus sum.

2. Si quis ergo, fratres, acediosus invenitur inter nos, nolo diutius ut fatigentur aures ejus sermone nostro contemptibili ; transeat usque Bethlehem, et illud in quod desiderant Angeli prospicere, prospiciat ibi, Verbum scilicet Dei, quod Dominus ostendit nobis ; imaginetur animo, Sermo Dei vivus et efficax qualis ibi jaceat [*al.* qualiter ibi taceat] in præsepi. Si tantum pietas oculum illuminet intuentis, quid tam delectabiliter potest videri, tam salubriter cogitari ? Quid æque mores ædificat, spem roborat, charitatem inflammat ? Omnino fidelis sermo, et omni acceptione dignus, omnipotens Sermo tuus, Domine ; qui tam alto silentio a regalibus Patris sedibus animalium illapsus præsepibus (*Sap.* XVIII, 15), melius interim suo nobis silentio sermocinatur. Qui habet aures audiendi, audiat quid nobis hoc pium et mysticum æterni Verbi loquatur silentium ; quoniam, nisi me fallit auditus, inter alia quæ loquitur, loquitur pacem in plebem sanctorum, quibus reverentia ipsius et exemplum religiosum imposuit silentium, et rectissime quidem imposuit. Quid enim tanto pondere, tantaque auctoritate disciplinam commendat silentii, quid tanto terrore compescit inquietum malum linguarum procellasque verborum, sicut Sermo Dei silens in medio hominum ? Non est sermo, in lingua mea, confiteri videtur omnipotens Sermo, dum Matri subditus est, et nos qua dementia dicemus, *Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt; quis noster Dominus est?* (*Psal.* XI, 5.) Liberet mihi, si liceret, obmutescere et humiliari, et silere etiam a bonis, ut attentius et diligentius aurem possem adhibere vocibus arcanis, sacrisque sensibus hujus divini silentii, et vel tanto tempore sub silentio discere in schola Verbi, quanto Verbum ipsum sub disciplina siluit Matris.

3. O fratres, si pie ac diligenter intendamus huic Verbo quod Dominus fecit hodie, et ostendit nobis, quanta, quamque facile possemus ab ipso perdoceri ? Verbum siquidem breviatum est, ita tamen ut in eo consummatum sit omne verbum quod ad salutem est, quia nimirum verbum consummans et abbrevians in æquitate ipsum est. Et hæc *consummatio abbreviata inundavit justitiam* (*Isa.* X, 23), sicut promissum meministis per Isaiam ; quia de sua plenitudine **932** in participes suos redundavit justitiam, ut abundet justitia ipsorum, plus quam et Pharisæorum et Scribarum ; licet illi per tam multiplices se exerciteat justificationes legis, isti autem brevi ac simplici contenti sint verbo fidei. Sed quid mirum si omnia verba sua nobis Verbum Dei breviavit, quando et se ipsum breviari, et quodammodo minui voluit, adeo ut de incomprehensibili immensitate sui ad augustias uteri quodammodo se contraxerit, et, continens mundum, in

præsepi se passum sit contineri? In cœlo Verbum istud horribili altitudine sua virtutes angelicas stupefecit: in præsepi simplices et hebetes pascit: ibi subtilissimis Angelorum intellectibus inscrutabile, hic etiam obtusis hominum sensibus palpabile. Quia enim Deus non poterat loqui nobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, Verbum ejus factum est caro, ut non solum audire, sed et videre posset omnis caro quod os Domini locutum est. Et quia in sapientia sua non cognovit mundus sapientiam Dei, dignatione ineffabili eadem Sapientia Dei se stultitiam fecit, ut quamlibet idiotis vel hebetibus se discibilem præberet, et per stultitiam prædicationis salvos faceret credentes. Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia sapientiam tuam abscondisti a sapientibus et prudentibus, et revelasti eam parvulis. Ita, Pater, sic fuit placitum ante te (*Matth.* XI, 25, 26), ut parvulis daretur parvulus qui natus est nobis, quandoquidem altitudo superborum nimis abhorret ab hujus humilitate parvuli, et quod altum est apud homines, abominabile est apud Deum; qui, cum veraciter altus sit, parvulus factus est pro nobis. Cum solis nimirum parvulis concordat iste parvulus, in solis requiescit humilibus et quietis. Sicut igitur parvuli gloriantes de eo, cantant, *Parvulus natus est nobis* (*Isa.* IX, 6), sic et ipse gloriatur de eis: *Ecce ego*, inquiens, *et pueri mei, quos mihi donavit Dominus* (*Id.* V, 18). Ut enim parvulo Filio suo Pater sodales daret de coætaneis suis, statim primo omnium ab innocentia parvulorum cœpit gloria martyrii; hoc significante Spiritu sancto, quia nonnisi talium esset regnum cœlorum (*Matth.* XIX, 14).

4. Si tales effici volumus, fratres, iterum atque iterum transeamus usque Bethlehem, et diligentius intueamur hoc Verbum quod caro factum est per Deum immensum, qui parvulus factus est, ut in hoc visibili et breviato Verbo discamus sapientiam Dei, quæ tota humilitas facta est. In hanc quippe virtutem illa omnimoda virtus se interim totam contulit. Nihil aliud illa summa Sapientia interim scire voluit, nisi illam scilicet humilitatem, cujus se postmodum magistrum voluit profiteri. Et iste quidem, quod nimirum in suggillationem mei ipsius loquor, iste, inquam, digne et juste magister docendæ humilitatis effectus est; qui, licet eam sibi non ignoraret et originalem a Matre, et naturalem a Patre, nihilominus tamen ab ipso Matris utero didicit eam ex his quæ passus est. In diversorio viatorum natus est, ut hospites et peregrinos super terram, ipsius exemplo edocti, nos esse confiteremur. Ibi quoque novissimum eligens locum, in præsepio positus est, ut et nos illud Davidicum: *Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* (*Psal.* LXXXIII, 11), opere disceremus. Pannis involutus est, ut habentes tantum quibus tegamur, his contenti simus; per omnia paupertate materna contentus, Matrique per omnia subditus, ut totius religionis forma jam in ejus nativitate nata videretur. Beata sane simplicium fides pastorum, quæ, cum invenisset infantem pannis involutum, nequaquam in illis scandalizata est ad incredulitatem, ut minora de eo sentiret, sed ædificata potius ad pietatem, ut tantæ dignationi gratior fieret! Quanto namque se pro ipsis profundius humiliatam ac funditus exinanitam illa exhibuit majestas, tanto facilius et plenius, si digne de eis sentire volumus, totos eorum affectus sibi illius rapuit et vindicavit charitas.

5. Fratres, et vos invenietis hodie infantem pannis involutum, et positum in præsepio altaris; videte vilitas tegminis ne offendat aut turbet obtutum vestræ fidei, veritatem reverendi corporis sub aliis rerum formis intuentis. Sicut enim mater Maria quibusdam assumentis pannorum involvit infantem, sic mater gratia dispensatoriis speciebus rerum ejusdem sacri corporis **933** nobis obtegit veritatem; sic etiam mater sapientia ænigmatibus et figuris arcanam divini Verbi contegit majestatem; quatenus et ibi simplicitas fidei, et hic exercitium studii, meritum sibi cumulet ad salutem. Nam ego, fratres, cum vobis veritatem, quæ Christus est, verbis meis enuntio, quid aliud quam Christum pannis satis vilibus involvo? Beatus tamen, cui nec in pannis istis Christus est vilior, sicut nec merces pretiosæ prudenti vilescunt propter veteres quibus amiciuntur sacculos. Christus plane est, quem vobis tradere cupio, qualisbuscunque sermonibus nostris, ut, juxta sermonem Petri apostoli, sanctificetis eum in cordibus vestris (*I Petr.* III, 15.) Suscipite in mansuetudine insitum verbum, quod potest salvare animas vestras (*Jacobi* I, 21). Et verbum Christi abundanter habitet in vobis, amor scilicet et memoria Verbi incarnati, quatenus tam feliciter quam fideliter decantetis: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Tota igitur pietate cogitemus Christum in pannis, quibus Mater eum operuit, ut æterna felicitate videamus gloriam et decorem quem ei Pater induit, gloriam quasi Unigeniti a Patre, cum quo et cum Spiritu sancto honor et gloria, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN EPIPHANIA DOMINI.

SERMO I

De donis Domino afferendis.

1. *Afferte Domino, filii Dei, afferte* (*Psal.* XXVIII, 1). Satius est ei afferre, quam sanguisugæ, id est concupiscentiæ, cujus duæ filiæ, voluptas et vanitas, non dant requiem die ac nocte, dicentes: *Affer, affer* (*Prov.* XXX, 15). Quid igitur afferemus Domino? *Afferte Domino gloriam* auri, *et honorem*

thuris : *afferte Domino gloriam nomini ejus*, *myrrham* (*Psal.* XXVIII, 1, 2) sepulturæ ejus. Sed dicit enim discipulus Christi, filius Petri : *Argentum et aurum non est mihi* (*Act.* III, 6). Nec saccelli peregrinarum mercium myrrhæ et thuris. Ergone vacuus apparebis in conspectu Domini, et cunabula novi Regis nullis honorabis xeniis ? O dives paupertas, o locuples nuditas, si tamen Christiana et voluntaria ! Quibus enim divitiis non abundas, non solum auri, sed etiam auri primi, auri igniti ; non solum myrrhæ et thuris, sed etiam universi pulveris pigmentarii ? Imo qui sunt alii qui possint abundare divitiis hujusmodi, nisi pauperes Christi ? *In viis*, inquit, *justitiæ ambulo, ut ditem diligentes me, et thesauros eorum repleam.* Nec deest ei unde id possit : *Mecum sunt*, inquit, *divitiæ et gloria, opes superbæ, et justitia* (*Prov.* VIII, 20, 21, 18). Bonæ opes prorsus divitiæ salutis, in quibus ita superbitur, ut justitia non deseratur. Fratres, superbia ista est gloria exsultantium in Domino, et insultantium mundo, quod nihil habeat tam pretiosum, ut paupertati valeat comparari sanctorum. O qui pusillo animo estis, cur non superbitis mecum in opibus istis ? Superbiam istam non damnat, sed remunerat Magister humilitatis, si videlicet ita magnanimus sis in contemptu mundi, ut omnem gloriam ejus quasi de sublimi despicias, et nihili pendas præ amore et gloria tuæ nuditatis. Omnino dives es, si in paupertate gloriaris, et de te quoque gratias aget congratulatio Apostoli : *Gratias*, inquit, *ago Deo meo, quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et sanctitate, ut nihil vobis desit in ulla gloria* (*I Cor.* I, 4, 5, 7). Longe aliter illum alloquitur Dominus, qui sibi applauderat de abundantia mundi hujus : *Tu*, inquit, *dicis : Quia dives sum, et nullius egeo ; et tu miser es, et miserabilis, et pauper et cæcus, et nudus* (*Apoc.* III, 17).

2. Sane inter divitias hujusmodi pro quibus Paulus congratulabatur discipulis, non dubitaverim aurum, thus, et myrrham posse reperiri, quæ digne et grate Christo nato queant offerri. At ego, inquies, non sum mihi conscius tale quid accepisse, nec aliquid tam pretiosum, ut est aurum, thus et myrrha, penes me posse inveniri. Ego enim, videns paupertatem meam, vix mendicando sustento quotidianam, pauperem exigens vitam. Putas, inquit, te nihil tale accepisse ? vide magis ne acceptam a Patre substantiam dissipaveris vivendo luxuriose. Sed omitto istud ; non enim improperandum est, ut Sapiens ait, homini avertenti se a peccato (*Eccli.* VIII, 6). Vellem magis ut non pigeret te tentare et quærere si forte vel minimum adhuc aliquid paternæ substantiæ resedisset apud te, unde initium recuperandi posses capere. Vellem foderes intra te ; solent namque pretiosi latere thesauri in abditis terræ. In agro absconditus erat thesaurus ille qui desiderio sui compulit hominem omnia sua vendere (*Matth.* XIII, 44). In agro se dicebant thesauros absconditos habere decem viri Israelitæ, et per hoc gladium evaserunt homicidæ (*Jerem.* XLI, 8). O quanti thesauri bonorum operum, quantæ divitiæ piorum fructuum absconditi latent in agro humani corporis, et quanto plures in abdito cordis, si modo sit qui exerceat et fodiat ! Neque illud Platonicum dico, quod anima ante corpus artes didicerit, quæ oblivione et mole corporis obrutæ, disciplina et industria refodiendæ sint : sed quod ratio hominis et ingenium, juvante gratia, omnium sit virtutum seminarium. Si ergo ad cor redeas, et corpus exerceas, non diffidas te inventurum thesauros desiderabiles : et si non auri statim in initio, aut thuris, certe vel myrrhæ non inutilis. Inutilem aut vilem tu ne dixeris, quam Christus acceptat in munere, qua sui corporis sepultura non solum præsignari, cum ei offerretur, sed etiam consummari voluit, cum ex ea perungeretur.

3. Si ergo manifestius vis audire, myrrha in corde tuo dolor est, myrrha in corpore tuo labor est, si tamen iste vel ille pœnitentialis est. Myrrham siquidem utrumque esse non solum probat etymologia nominis, aut qualitas saporis, sed etiam medicinalis operatio virtutis. Myrrha namque amarissimum gustum sui etiam nomine prodit, effectu autem, præter alias sui utilitates, corruptioni resistit. Et quid gustu amarius, quid effectu salubrius, quam dolor quo peccator ad pœnitentiam contristatur ? Recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, dicens Deo, *Noli me condemnare* (*Job.* X, 2) : sed omnis hæc amaritudo nihil aliud quam myrrha est, vindicans a corruptione tam luxuriarum, in quibus computruit, quam vermium immortalium, quos meruit. Quid vero labor corporis ? Non tam myrrha est, quam fasciculus myrrhæ, si credere volumus his qui de sæculo nuper venere ; quibus regula jejuniorum et vigiliarum, quotidianum opus manuum, asperitas vestium, et omnia pene amara, quia insolita, velut in unum colligata fasciculum, imposita sunt ad ferendum. Et quidem amarissime portarent hunc myrrhæ fasciculum, nisi quia, etsi nondum gaudent communicare passionibus Dilecti, ut dicant, *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi* (*Cantic.* I, 12), dulce tamen interim habent amaritudinem cordis amaritudine mitigare exteriori, tanquam choleram stomachi potu absinthii. Sicut enim stomachus, immoderato usu dulcium corruptus, potione purgatur amara, sic eorum qui suaviter vixerunt in amaricata conscientia, nunquam melius quam contrario, id est, vita et consuetudine curantur austera. Maxime autem, si sæpius detur eis bibere vinum myrrhatum Dominicæ passionis, id est potentur vino compunctionis, quod quanto amarius est ex recordatione peccati, tanto salubrius est peccatori. Ideo Jesus noluit bibere (*Marc.* XV, 23), quia peccatum non fecerat, quod ei crucifixor imputabat, qui de amaritudine vitis alienæ ei propinabat, qui de genimine vitis veræ, vinum novum cum amicis in regno Patris habebat bibere.

4. Cæterum quanquam perfectus, qualis Timo-

theus erat, exercitatio corporalis ad modicum utilis sit comparatione pietatis (*I Tim.* IV, 5); quantum tamen rudibus et imperfectis, quales nos sumus, utilis sit, vos ipsi, fratres, vobis testes estis; quomodo scilicet redimit de corruptione vitam nostram amaritudo pœnitentiæ et laboris. Ipsi etenim scitis quomodo vermescerent corda, quomodo vermescerent corpora, si non quotidie de manibus laborantium distillaret myrrha. An non vermis luxuria? Nescio si alter nocentior. Ingreditur blandiendo, mordet ridendo, transforat delectando, perimit consensu voluntario. An non vermis acedia et tristitia? *Sicut tinea*, inquit, *vestimento, et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi* (*Prov.* XXV, 20). Quid omnia desideria mala? an non vermes et ipsa? At in desideriis est omnis otiosus, et desideria occidunt pigrum (*Id.* XXI, 26, 25). Beatus igitur cui ad mortificandos vermes hujuscemodi, manus propriæ distillant myrrham **935** per universum sui, jamque prævenit ungere corpus suum in sepulturam. Sed suum dicam, an Jesu? Imo et Jesu. Corpus enim illius, membrum est Jesu. Quisquis ille est qui sic unctus est, non est quod timeat vermem qui non moritur; quia jam mortuus est ei vermis unde illi moritur.

5. Myrrham itaque, et myrrham electam atque probatissimam Domino cum regibus rex et ipse obtulisti, si interim, cum non sufficit manus tua ad offerendum aurum sapientiæ aut thus devotionis, saltem cor contritum corpusque afflictum cum amaritudine pœnitentiæ Domino sanctificasti. Existimo enim, sine præjudicio tamen melioris intellectus, myrrham esse primam oblationem incipientium, deinde thus proficientium, denumque aurum perfectorum; atque idcirco cum simul ab Evangelista nominata sunt, pretiosiora quæque et digniora pro merito sui prælata esse in ordine nominum. Alias namque secundum ordinem profectuum myrrham thuri præpositam invenis, ut est illud, *Sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris* (*Cantic.* III, 6). Et, *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris* (*Id.* IV, 6). Non parvus siquidem profectus est, cum de myrrha ad thus proficitur, cum de ista, quæ ad usus est infirmitatis humanæ, ad illud quod divinis et festivis deputatum est sacrificiis, pervenitur; ut qui sacrificium spiritus contribulati, corporisque humiliati offerebat non sine myrrha amaritudinis, jam sacrificium laudis offerat cum thure devotionis, et, juxta promissionem Domini, tanta consolatio immittatur lugentibus Sion, ut det *eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris* (*Isai.* LXI, 3). Tunc cantat qui lugebat: *Convertisti planctum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum*, spiritum mœroris; *et circumdedisti me lætitia*, pallio scilicet laudis, *ut cantet tibi gloria mea, et non compungar* (*Psal.* XXIX, 12, 13). *Gaudens enim gaudebo in Domino, et exsultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis, et indumento lætitiæ circumdedit me* (*Isai.* LXI, 10).

6. O fratres, quibus minus sufficiunt vestimenta vestræ paupertatis in hac asperitate hiemis, qui dicitis, Ante faciem frigoris hujus quis sustinebit? cur non induimini, quæso, hoc vestimento lætitiæ et salutis, hoc pallio laudis? Si Dominum laudatis, in Domino laudabitur anima vestra, et pallio laudis quo opertus est laudabilis nimis, vos quoque operiet et confovebit, quemadmodum gallina pullos suos sub alis, si modo velitis. Ah quoties voluit, et noluistis! Nunquid enim hoc pallium breve est, ut utrumque operire non possit? *Non angustiamini*, inquit, *in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Dilatamini et vos* (*II Cor*, VI, 12, 13), et pallium dilatabit se usque ad vos. Non est abbreviata manus ejus, ut salvare nequeat: nec grande est ei ut consoletur nos, nisi pravitas nostra prohibeat. O qui algetis, pallium hoc calidum est; quia calor est, qui non modo interius, sed exterius calefacere potest. Nonne vestimenta tua calida sunt, cum terra tua perflata fuerit austro (*Job* XXXVII, 17): imo ignis missus in ossibus, ac vehementer accensus (*Thren.* I, 13)? Hoc igne thus illud adole, quod ubi cum regibus obtuleris, dirigatur oratio tua sicut incensum in conspectu Domini: et cum de sacrificio tuo odoratus fuerit odorem suavitatis, dicat tibi, *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris* (*Cantic.* IV, 11).

7. Jam vero de auro sapientiæ (quæ oblatio, ut diximus, perfectorum est) loquatur vobis qui illud assecutus est, quia nec novit illud nisi qui accipit. Qui ergo sapientiam didicit, sapientiam loquatur inter perfectos; et de auro quod possidet, murenulas aureas auribus vestris fabricet. Ego enim non arbitror comprehendisse me; sequor autem si quo modo comprehendam (*Philipp.* III, 13, 12). Magnus prorsus ac beatus qui invenit sapientiam, et affluit prudentia: sapientiam, in contemplatione æternorum; prudentiam, in administratione temporalium: vel, ut moderatius sapientem definiam, qui novit se ipsum regere et alium. Pretiosus est hoc aurum cunctis opibus, etiam thure et myrrha; et omnia quæ desiderantur in virtutibus vel gratiis, huic non valent comparari. Denique sapiens, tanquam vir virtutum, dives in omnibus, etsi prævalet aurum offerre in sublimi contemplatione vel prudenti administratione, non tamen negligit offere thus in devotione **936** divini operis, myrrham in mortificatione sui. Nos igitur, fratres, quod habemus offeramus in gloriam novi Regis: quod minus habemus, ab ipso petamus cui offerre cupimus. *Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter* (*Jac.* I, 5). Munera mea, data mea, ait Pater luminum, a quo omne donum perfectum, et omne datum optimum, ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II

De variis modis quibus nos Deus illuminat.

1. *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum* (*Isa.* LX, 1). Hodiernum diem luminum illuminavit nobis et consecravit lumen de lumine, quod hodie cum lateret incognitum, ad illuminationem omnium gentium sese dignatum est mundo revelare. Hodie namque se revelavit Chaldæis novi sideris indicio, cum eorum primitiis omnium fidem gentium dedicavit. Hodie se revelavit Judæis, non solum Joannis, sed et Patris et Spiritus sancti testimonio, ubi in Jordane baptizatus, baptisma omnium consecravit. Hodie manifestavit gloriam suam coram discipulis suis, quando mutatatione aquæ in vinum, illud ineffabile præostendit mysterium, in quo, verbo ipsius, substantiæ mutantur rerum. His omnibus Dei apparitionibus prævidens Spiritus illuminandam Ecclesiæ fidem, alloquitur eam sub typo et nomine Jerusalem, dicens : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum.* Venerat quidem lumen; in mundo erat, et mundus per ipsum factus erat; sed mundus ipsum non cognoscebat. Erat natus, sed non erat notus, donec declarare eum cœpit luminosa dies ista. Ait ergo propheta : O Jerusalem nova, civitas magna novi regis, *mons Sion, latera aquilonis* (*Psal.* XLVII, 3), id est, de utroque ædificanda pariete circumcisionis et præputii; *Surge, illuminare, quia venit lumen tuum.* Surgite, qui sedetis in tenebris; intendite lumini, quod exortum est in tenebris, sed non comprehenditur a tenebris. *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* XXXIII, 6), et in lumine ejus videbitis lumen, diceturque vobis, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Intendite lumini æterno quod se vestris aspectibus temperavit, ut, qui lucem habitat inaccessibilem, infirmis quoque et lippientibus oculis posset accedi. Advertite lumen in lucerna testæ, solem in nube, Deum in homine, in luteo vasculo carnis nostræ splendorem gloriæ, candoremque lucis æternæ.

2. Latet quidem majestas in humanitate, virtus in humilitate; sed signa virtutum erumpentia, unde hæc prodeant, non sinunt ambigere. *Opera*, inquit, *quæ ego facio, testimonium perhibent de me* (*Joan.* X, 25). Magnum quidem testimonium Joannis, qui venit ut testimonium perhiberet, lucerna de lumine; at enim multo majus illud testimonium cœleste, quod Pater et Spiritus sanctus Filio perhibuere (*Luc.* III, 16, 21, 22), Pater, in voce, Spiritus, in specie, cum in ore duorum testium stet omne verbum. Sed et hoc ipsum si minus accipitur : *Opera*, inquit, innumerabilia et irrefragabilia, *quæ ego facio, testimonium perhibent de me* (*Joan.* X, 25). Plane incorruptus et irrevincibilis testis, cum creatura insensibilis sensum quemdam accipit in confessionem Creatoris, voluntatem ejus exaudiens, ac nutui incunctanter obediens. Quid enim divinius poterat exhiberi sensibus mortalium, quam recentis novitatis signum quod etiam ante signorum suo-

A rum præmisit Jesus initium? Vagit puer novus in terris, et sidus novum creat in supernis, ut lumen testetur de lumine, stella de sole, et reges in splendore ortus sui, ad exortum quoque æternum splendorem, ab oriente ad verum Orientem, id est, virum cui nomen *Oriens* (*Zach.* VI, 12), stella perducat; non quasi stella, sed quasi rationale animal in via præcedens, in fine viæ consistens, ac velut digito ipsum qui quærebatur ostendens. Sed esto, calumnietur infidelis hanc stellam non esse opus Christi, dummodo confiteatur opus esse Patris in testimonium Filii. Attamen obruet eum multitudo infinita ac magnitudo mirabilium plane divinorum, quæ absque contradictione Jesu noster operatus est in carne, sed non ex carne.

B **937** 3. Sed operiant tenebræ terram, et caligo populos, qui, cum lux venit in mundum, dilexerunt magis tenebras quam lucem (*Joan.* III, 19); dummodo tu illumineris, Jerusalem, civitas cœlestis, quæ in omni terra et populo, Deo paritura es filios lucis, quos de potestate tenebrarum transferet in regnum claritatis suæ lumen verum. Gratias tibi, Pater luminum, qui de tenebris nos vocasti in admirabile lumen tuum (*I Petr.* II, 9). Gratias tibi, qui dixisti de tenebris lumen splendescere, et illuxisti in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ in facie Christi Jesu (*II Cor.* IV, 6). Hæc siquidem est lux vera, imo vita æterna, ut cognoscamus te unum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Co-
C gnoscimus te, quia cognoscimus Jesum, quoniam Pater et Filius unum (*Joan.* XVII, 23, 11). Cognoscimus quidem per fidem, ipsam tenentes arrham fidelem, quia cognoscemus te per speciem. Interim tamen auge nobis fidem, deducens nos ex fide in fidem, a claritate in claritatem, tanquam a tuo Spiritu, ut de die in diem thesauros luminis profundius ingrediamur, quo fides amplior, scientia plenior, charitas ferventior fiat et diffusior, donec per fidem perducamur ad faciem, tanquam per stellam præducem ad nostrum Bethlehemiticum ducem, qui egressus de Bethlehem regit Israelem, et regnat in Jerusalem; non ista quæ occidit prophetas, ipsumque Dominum prophetarum, sed illa in qua coro-
D nat occisos idem Dominus, causa, virtus, et gloria martyrum.

4. O quanto gaudio ibi tripudiat fides Magorum, cernentium in illa Jerusalem regnantem, quem in Bethlehem adoraverunt vagientem! Hic visus est in diversorio pauperum, ibi in palatio videtur Angelorum : hic in pannis parvulorum, ibi in splendoribus sanctorum ; hic in gremio Matris, ibi in solio Patris. Plane digna beatorum fides Magorum, ut tam felici visione remuneretur : quæ cum in eo nihil nisi infirmum et contemptibile videret, non tamen scandalizari potuit, quominus Deum in homine, et hominem in Deo veneraretur. Procul dubio stella ex Jacob illuxerat in cordibus eorum, stella, inquam, matutina lucifer qui nescit occasum, qui etiam foris stellam, matutini ortus sui indicem, ac-

cenderat in cordibus eorum. De his omnino convenienter intelligi potest quod apud Salomonem scriptum est : *Justorum semita, quasi lux splendescens procedit, et crescit usque ad perfectum diem* (*Prov.* IV, 18). Primo namque semitam justitiæ ingressi sunt ad lucem splendentis sideris, cujus ductu profecerunt ad videndum novum ortum matutinæ, lucis sicque demum pervenerunt ad contemplandam faciem meridiani Solis, in die virtutis suæ rutilantis.

5. Pulchre igitur signanterque in his Gentium primitiis, in his nascentis Ecclesiæ primordiis, præostensus est fidei profectus in singulis : unde scilicet incipiat, quomodo proficiat, et quo demum perveniat; ut facile ipsorum qui patres sunt, in filiis agnoscantur vestigia. Sicut illi cœperunt a visione sideris, profecerunt ad visionem pueri, pervenerunt ad visionem Dei, sic in nobis fides nascitur supernorum prædicatione luminarium; roboratur visione quarumdam imaginum, per speculum et in ænigmate Deum velut incarnatum nobis exhibentium; consummabitur, cum præsens et nuda videbitur veritas rerum facie ad faciem contemplantibus quod vix tenuiter et raptim in ænigmate nunc attingitur; cum et ipsa fides transibit in cognitionem, spes in possessionem, desiderium in fruitionem. Lucent namque et nobis stellæ, non una, sed multæ; nisi quia multæ una, quarum scilicet cor unum est, et anima una, fides eadem, prædicatio consona, similisque vita. Quæ sint hæ stellæ, si dubitas, Danielem interroga : *Qui ad justitiam*, inquit, *erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates* (*Dan.* XII, 3). Paulus etiam *luminaria* vocat eos, qui lucent *in medio nationis pravæ et perversæ* (*Philipp.* II, 15), continentque verbum vitæ, tanquam splendorem mutuatum ab æterna luce, quo et noctem hujus mundi jussi sunt illuminare. Ideo Dominus fons et origo lucis, cum ordinaret lunam et stellas in potestatem noctis, dicebat illis, *Vos estis lux mundi :* et iterum, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est* (*Matth.* V, 14, 16). Lucent itaque verbo, lucent exemplo, et utroque lucis **938** radio ortum æternæ lucis annuntiant, dum cœlestem, quem voce prædicant, etiam cœlestis vitæ similitudine commendant.

6. Suspicite, fratres, in cœlum; in cœlo siquidem est conversatio eorum ; suspicite, et intendite mentis oculos, si necdum potestis in rotam solis, saltem in fulgorem siderum; admiramini splendorem sanctorum, imitamini fidem, æmulamini sanctitatem. Stellæ istæ sicut flamma coruscant, et lumen luminum ortum demonstrant; ducunt ad cunabula novi Regis, ad cubiculum Virginis matris, quod est inviolabile fidei mysterium; imo perducent in templum Regis, in sanctuarium Dei Patris; quod est incogitabile fidei præmium. Interim autem, dum idonei non sumus, sapientiam Dei, quæ in mysterio abscondita est, scrutari, vel majestatem quæ in præmium reposita est, contemplari ; contenti simus sanctorum claritatem mirari, sanctitatem imitari. *Filii*, inquit, *concupisti sapientiam? serva mandata : et Dominus præbebit tibi illam* (*Eccli.* I. 33). *Altiora autem te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris : sed quæ præcipit Dominus tibi, ipsa conserva semper* (*Eccli.* III, 22). Præceptum namque Domini lucidum, illuminans oculos (*Psal.* XVIII, 9), quibus postmodum ipsam corpus luminis valeas intueri, cum in luce radiorum, id est, in opere mandatorum, versari consueveris. *Dulce* quidem *lumen*, ut ait Salomon, *et delectabile oculis videre solem* (*Eccle.* XI, 7). Dulce prorsus et delectabile, sed illis quibus tolerabile. Sanos oculos fovet, infirmos torquet. Et quis est tam sano et acuto visu, ut in aspectu illius invisibilis. Solis non cæcutiat? quis ille scrutator majestatis, qui non opprimatur a gloria ? Mirabilis facta est, o Domine, claritas tua, tum ex se, tum etiam ex me ; quia confortata est adversum me, dum acies mea infirmata est in me, et jam non potero ad eam, sicut poteram in Adam. Potero forsitan ad claritatem siderum, qui non possum ad solem ipsum, et per hanc quandoque confortabor ad illum.

7. Eia, surge, illuminare, anima mea, quæ sedebas in tenebris suspice luminaria cœli , leva oculos tuos in montes unde veniet auxilium tibi, si veneris ad illum qui habitat in cœlis , id est, in montibus ipsis. A montibus, inquam, veniet auxilium tibi, quia lux tibi inaccessabilis illuminat mirabiliter a montibus æternis. Susceperunt montes lucem populo, a quibus ad valles camposque descendat subjectos. Hoc itaque, dico, fratres, optimum est, nostræque infirmitati congruum illuminationis initium, si intendamus in eo qui illuminati sunt. Rectissima via est inveniendi Jesum, si præcedentium patrum sequamur lumen prævium. Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum (*Isa.* XXVI, 7). Qui justum sequitur non ambulat in tenebris ; non modo videbit, sed habebit lumen vitæ. Videbit ad consolationem præsentis vitæ : habebit in possessionem hæreditatis æternæ. Pietas nempe promissionem habet vitæ quæ nunc est, et futuræ. Exerceamur ad pietatem, et neutro nos fraudabit qui se ultro nobis fecit debitorem (*I Tim.* IV, 8, 7, 9). Exerceamur in operibus lucis, et qui abscondit lucem in manibus suis, annuntians de ea amico suo, quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere (*Job.* XXXVI, 32, 33), nunc aliquando in solatium operis eam nobis demonstrabit, et postmodum in præmium dabit, ipse lux nostra Jesus Christus qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

Quibus gradibus ad sapientiæ lumen perveniatur.

1. *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum* (*Isa.* LX, 1). Benedictum lumen quod venit in nomine Domini, Deus Dominus, et illuxit nobis ;

de cujus munere etiam dies iste, dies sanctificatus de illuminatione Ecclesiæ illuxit nobis. Gratias tibi, lux vera, quæ illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum, quæ ad hoc ipsum venisti homo in hunc mundum. Illuminata est Jerusalem mater nostra, mater omnium qui illuminari meruerunt, adeo ut jam luceat omnibus qui in mundo sunt. Gratias tibi, lux vera, quæ lucerna es facta, ut Jerusalem illuminares, et lucerna pedibus meis Verbum Dei fieret. Gratias, inquam, tibi, quoniam ipsa Jerusalem illuminata **989** facta est lucerna, ut luceat omnibus qui sunt in domo magni patris familias. Non solum enim illuminata est, sed exaltata, et super candelabrum illud totum aureum sita est; civitas super montem montium, illa quondam derelicta et odio habita, posita est in superbiam sæculorum, ut tam longe lateque fulgeat ejus Evangelium quam longe lateque mundi vigebat imperium. Et si opertum est ejus Evangelium, in his qui pereunt opertum est (*II Cor.* IV, 3), in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis gloria Ecclesiæ Christi. Quibus tamen non fulget ut videant, fulget ut invideant, et Ecclesiæ torquentur gloria, qui ipsius illuminari nolunt gratia. Verum Ecclesia nec propter gloriam qua floret, superbiens, nec gratiam qua pollet, invidens, etiam illis quos molestos tolerat, lumen quod accepit implorat, dicens: *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus, illumina tenebras meas* (*Psal.* XVII, 29). Mei forsitan [illegible] sed adhuc tenebræ sunt, [illegible] voces aut gestiunt. Voca et ipsos [illegible] et prædicabunt mecum [illegible]. Quamquam justus quisque [illegible] Ecclesia ita se illuminatum gaudeat, ut adhuc non omnino ex parte tenebrosum videat et [illegible], et ideo necessario, cum illuminatus sit, adhuc se illuminari petat. Quanto namque amplius lucerna ejus illuminata fuerit, tanto verius ex lumine [illegible] tenebras suas deprehendit. Nec statim contrarium putaveris, quod in Evangelio Veritas ait: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus* [illegible] *totum corpus tuum lucidum erit* (*Matth.* VI, 22 et *Luc.* XI, 34). Non enim, quia ex [illegible] nostrum lucidum [illegible] statim omnes tenebræ [illegible] nostrarum illuminatæ sunt. Is [illegible] est [illegible] illuminationis nostræ, ut [illegible] existimetur profecisse, qui [illegible] potuerit nosse, et scire quid desit sibi. Inde est quod et apud sapientes hujus mundi, qui magis sobrie disputaverunt de scientia, primus numeratur gradus scientiæ, scire quod nescias.

2. Fratres, omnes vos filii lucis estis, et filii Dei. Non sumus noctis, neque tenebrarum. Nox enim præcessit, dies autem appropinquavit (*Rom.* XIII, 12). Et si fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (*Ephes.* V, 8). Verumtamen si, quoniam non sumus tenebræ nec filii tenebrarum, dixerimus nos nihil pati tenebrarum, nos ipsos seducimus, et tenebras mortis, quæ illuminari non mereantur, nobis inducimus. Quid enim, ait Lux mundi, quæ in judicium venit in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant? *Quia*, inquit, *dicitis, Videmus, peccatum vestrum manet* (*Joan* X, 41). Video quantulumcunque, *quoniam tu illuminas lucernam meam, o Domine*, sed, quia parum est quod video, *Deus meus, illumina tenebras meas* (*Psal.* XVII, 29). Videmus ut multum per speculum et in ænigmate; sed multum longe est hoc ipsum a claritate vera claraque veritate, quæ videbitur in facie. Ideo forsitan cæcus, quem apud Marcum Dominus illuminare cœperat, homines quasi arbores ambulantes videbat (*Marc.* VIII, 22-24), quia videlicet non nisi per speculum et in ænigmate videbat; sed secundo imponens manum restituit eum, ita ut videret clare omnia; quod in nobis fiet, cum nos reficiet, et sanitatem perficiet impositione manuum secunda, quam cœpit prima, restituens nos in claritate perfecta.

3. Sed hoc ipsum per speculum et in ænigmate, cui, aut quando, vel quandiu potest contingere? Quam misericorditer mecum ageretur, quam feliciter mihi viderer illuminatus, si peccata mea possem videre, cui quotidie necesse est plangere ac dicere: *Circumdederunt me mala quorum non est numerus, et non potui ut viderem!* (*Psal.* XXXIX, 13.) Nam delicta quis intelligit (*Psal.* XVIII, 13), quando etiam specie virtutis vitium decipiens interficit, quasi vere angelus tenebrarum transfigurans se in angelum lucis? Magnus utique, multumque illuminatus, qui delicta ad liquidum intelligere potuit et voluit; nam neque et dolosus potuit, et noluit intelligere, ut bene ageret (*Psal.* XXXV, 4). Deus illuminator omnium gentium, de te nobis cantabatur: Ecce veniet Dominus, et illuminabit oculos servorum suorum. Ecce venisti, o lumen meum, illumina oculos meos, ne unquam **910** obdormiam in morte, ne peccatum ad mortem oculos nostros aliqua delectatione claudat, et ad consensum illiciat, aut, velut Isboseth, dormientem inveniens transfodiat (II *Reg.* IV, 7). Venisti, o lumen fidelium omnium, et ecce hodie de illuminatione veræ fidei, id est, lucernæ nostræ, dedisti nobis gaudere; da etiam de illuminatione tenebrarum nostrarum, quæ residuæ sunt, semper in Domino gaudere. Dedisti lumen veræ fidei, da et lumen veræ justitiæ, da lumen divinæ scientiæ, da etiam et divinæ sapientiæ.

4. His profecto gradibus proficiendum, hac via proficiscendum tibi esse puto, o anima fidelis, quo, fallacis mundi hujus tenebris exuta, pervenias ad patriam claritatis æternæ, ubi tenebræ tuæ erunt sicut clara meridies, et nox sicut dies illuminabitur. Tunc prorsus, tunc videbis et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum (*Isa.* LX, 5), quando replebitur divina majestate incircumscripti luminis omnis terra, et gloria ejus in te videbitur. Domus Jacob, venite, ambulemus in lumine Domini (*Id.* II,

3) : ut veri filii lucis ambulemus de claritate in claritatem, tanquam prælucente Domini Spiritu, ut per singulos gradus virtutum regnum claritatis ulterius invadamus. Qui igitur jam per fidem sumus in lumine, ex ea et per eam in amplius et serenius lumen progrediamur, primo justitiæ, dein scientiæ, demumque sapientiæ. Quod enim credimus per fidem, consequenter operandum vel promerendum est per justitiam, post intelligendum per scientiam, ac postremo contemplandum per sapientiam. Prima namque omnium accensa est lucerna fidei, ad quam operemur in nocte hujus sæculi. Inde scriptum est in laudem mulieris fortis, quæ de nocte surrexit, et, de nocte ac die operans manibus suis, panem otiosa non comedit, *Non exstinguetur*, inquit, *in nocte lucerna ejus* (*Prov.* XXXI, 18), id est, non deficiet in tentatione fides ejus. Ad hanc lucernam non fiunt opera tenebrarum, sed exstinguitur cum fiunt. Qui enim male agit, odit lucem (*Joan.* III, 20). Ideoque exstinguit lucernam fidei, postponit memoriam Dei ; non est timor Dei ante oculos ejus, et de tenebris quas sibi fecit, arbitrorumque absentia blanditur sibi, dicens : *Quis me videt ? Tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me, et nemo circumspicit me. Quem vereor ? Delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius* (*Eccli.* XXIII, 26, 27). Bona vero opera, etsi aliquando propter vanitatem declinandam in abscondito fiunt, ad lucem tamen internam et æternam, id est sub judicio fidei et testimonio Dei fiunt, quia opera lucis sunt ; lucernæ utique ardentes in manibus operantium, et exspectantium adventum sponsi, qui educet quasi lumen justitiam tuam ad conspectum hominum et angelorum, et, sicut lux meridiana clara est, clarescere faciet opera tua, quia in Deo sunt facta, ut Deum in te, et te in Deo clarificent omnium judicia.

5. Quanta vero claritate justitia resplendeat etiam in præsenti, quanta luce lætificet conscientiam justi, familiarius et suavius conscientiæ vestræ testimonium vos docebit. Sæpe autem et fides radiat, et justitia coruscat, et adhuc tamen intellectus caligat, ut mysterium fidei, quod velut involutum tenens veneratur, explicare nesciat ; signatus sit ei liber Scripturæ, quasi litteras nesciat ; sed nec ad discretionem boni et mali, veri et falsi sensus exercitatos habeat. Et tales quidem multi in Ecclesia, quorum fides multa, abundans justitia, scientia fere nulla. Quod tamen ad lumen justitiæ accedere oporteat lumen scientiæ, docet sermo prophetæ, qui, cum præmisisset : *Seminate vobis ad justitiam*, ut ostenderet quas interim primitias colligamus de hoc semine, subjunxit : *Illuminate vobis lumen scientiæ* (*Osee.* X, 12). Sic et Apostolus ait : *Fructificantes in opere bono, et crescentes in scientia Dei* (*Coloss.* I, 10). Tu quoque, David, sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, quomodo super senes intellexisti ? *Quia mandata*, inquit, *quæsivi*.

A A mandatis prorsus intellexi, quia intellectus bonus omnibus facientibus timorem Domini. Nam et unctio docens de omnibus, sciens nimirum quo ordine quidque apud eam discendum sit, prius docet *bonitatem et disciplinam*, et postmodum *scientiam* : si tamen qui docendus est, primo omnium didicerit, **911** id est, elementa exordii sermonum justitiæ didicerit. Ideo ille discipulus unctionis tam prudenter precem ordinabat, atque allegabat : *Bonitatem*, inquit, *et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi* (*Psal.* CXVIII, 100, 66). Ac si diceret : Didici prima elementa, id est, fidem non fictam ; jam, quod sequitur, doce justitiam, id est bonitatem et disciplinam, ut sic demum provehat ad sanctorum scientiam. Vocasti ad gratiam B fidei, jam justifica per bonitatem amoris, et disciplinam casti timoris, ut post magnifices munere scientiæ spiritualis. *Quos autem vocavit, hos et justificavit; et quos justificavit illos et magnificavit* (*Rom.* VIII, 30).

6. Sciendum sane quod, cum sit hæc scientia sanctorum, non tamen omnes sancti docentur eam, sed illi duntaxat in quibus nec industria gratiam, nec gratia destituit industriam; sed utrumque mutuo sibi suffragio cooperatur, ut et docibilis sit homo discipulus, et spiritus adsit doctor sedulus. Cum autem varia charismata contineat hæc scientia, Spiritus tamen moderator non in unum facile confert omnia, sed dividit singulis prout vult, alii C notitiam mysteriorum, alii intellectum Scripturarum, alii interpretationem sermonum, alii discretionem spirituum, alii illam, quæ pernecessaria est, velut in gustu dignoscentiam, atque dijudicationem virtutum ac vitiorum, ne fallant vitia specie virtutum. *Non nocebunt*, inquit, *et non occident in universo sancto monte meo ; quia repleta est terra scientia Domini* (*Isai.* XI, 9).

7. Jam vero si quis post hæc et per hæc tria, fidem, justitiam atque scientiam, proficiat ad sapientiam, id est, saporem et gustum æternorum, ut possit vacare et videre, videndoque gustare quam suavis Dominus ; et quod oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascendit, ei per Spiritum reveletur : hunc omnino dixerim illumi-D natum magnifice et gloriose, tanquam qui gloriam Domini revelata facie speculetur, et super quem gloria Domini sæpius oriatur. Huic usque dicere habet non propheta, sed prophetarum Spiritus : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est* (*Isai.* LX, 1). Fratres, non omnes capiunt hoc verbum, sed qui potest capere capiat. Non condemnatur qui non capit, sed qui non cupit, utique teporis arguitur. Qui autem cupit, noverit quia hoc lumen sapientiæ frequens accendit oratio, sicut et lumen scientiæ frequens lectio : si tamen cum legis, lucernam ardentem adhibueris, id est justitiam operum, piorumque experientiam sensuum. Tu autem, Domine, Pater luminum, qui lumen de lumine unicum Deum, ...

sisti illuminare tenebras mortalium, da nobis per viam luminum pervenire ad lumen æternum, ut placeamus coram te in lumine viventium, qui vivis et regnas per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

De nova nostra nativitate et vita.

1. Secunda nobis hodie, fratres, nativitas celebratur, quæ de illa prima nativitate, tanquam de causa effectus, consequenter nata videtur. Illa siquidem, quam usque hodie celebravimus, nativitas Christi est; ista, quam hodie celebramus, nativitas nostra est. In illa namque Christus natus est, in ista Christianitas nata est. Cum enim tria sint quæ nos faciunt christianos, fides, Baptismus, et altaris participatio, hodierna dies fidem nobis initiavit, Baptisma consecravit, ac mensæ cœlestis miracula præformavit. Quomodo sane prima gentium illuminatio fidem nobis initiaverit, quomodo Christus baptizatus Baptisma nostrum consecraverit, qualiter illa conversio aquæ in vinum, mutationem rerum in convivio mensæ Dominicæ præostenderit, nequaquam jam opus est ut doceamus: sed illud arbitror operæ pretium, ut nosmetipsos commoneamus, ne fides in nobis a suis degeneret initiis, ne vacuetur in nobis gratia Baptismatis, ne cedat nobis in judicium participatio calicis Christi.

2. Et ipsa quidem fides, qualis ab illis Magis, primis videlicet auctoribus suis, nobis hodie tradita sit; qualiter **912** maximum fidei sacramentum mysticis insinuaverint munerum figuris, satis abundeque disseruere patres nostri, ut ex ea parte nullus jam alius labor quam in labores eorum introire nobis resederit. Sed neque magnopere postulat status, imo ruina temporis hujus, ut de mysterio fidei disputetur sed ut magis id modis omnibus elaboretur ut, sicut Apostolus ait, in conscientia pura idem fidei mysterium habeatur (*I Tim.* III, 9). Ecce enim hodie si de mysterio fidei interrogas, omnes fere invenies christianissimos; si conscientias discutias, paucos admodum invenies vere christianos. Totus fere mundus confitetur verbis se nosse Deum, factis autem negat (*Tit.* I, 16); adeo ut et qui speciem pietatis videntur habere, virtutem ejus sæpius inveniantur propemodum abnegare. Quid putatis autem, fratres mei quos in hoc significare voluerim, quos scilicet dicam pietatis habere speciem, sed abnegare virtutem? Si illos qui spatiosam viam sæculi ambulant, intelligitis, quid illi vel de sola præferunt pietatis specie, qui nomine solo christiani, atque in vacuum assumentes nomen sanctum Christi, tota ac libera professione sectantur quæ huic inimica sunt nomini; qui omni specie conversationis et modo vitæ, se protestantur inimicos crucis Christi? Hæccine est species pietatis quam in eis videmus, habitus et incessus meretricius, sermo scurrilis, oculus impudicus, venter qui pro Deo colitur, et omnis illa vitæ contumelia, quæ publice et gloriabunde, velut in faciem pietati irrogatur? Quæ enim in occulto ab ipsis fiunt, turpe est et dicere (*Ephes.* V, 12). Fodiat parietem eorum qui ad ipsos missus est prophetare, ut adhuc majores abominationes videat, quas non erubescunt aut verentur coram illa tremenda majestate perpetrare. Quid enim mihi, qui monachus videor, de his qui extra hoc monasterium sunt judicare? Utinam nec de his ipsis qui hic intus sunt, mihi esset judicare. Ad me ipsum namque conturbata est anima mea, dum scilicet vereor ne hæc ipsa species pietatis, quam utcunque vobiscum gero, gravius me incipiat accusare, si pietatem ipsa me convicerit abnegasse.

3. Omnino, fratres, verendum est mihi, an vero et vobis ipsis, vos videritis, ne ad nos præcipue spectet ille sermo qui per Apostolum prophetatus est de temporibus novissimis; ubi, cum malitiam hominum describeret tunc futurorum, qualis nunc manifeste legi potest in vita et moribus eorum, longum tandem sic conclusit malorum catalogum: *Habentes*, inquit, *speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* (*II Tim.* III, 5). Quid enim ita speciem pietatis habet, sicut hæc quam prætendimus, humilitas tonsuræ et habitus, parcimonia cibi et potus, labor fere continuus, et ordinatissimus per omnia vivendi modus? Cæterum de virtute ipsa pietatis, quam hæc species exterior promittit, quam prope nihil in me meique similibus valeat inveniri, pudor mihi esset confiteri, si non omnibus essemus manifesti. Quæ est enim virtus pietatis, nisi charitatis non ficta, humilitas vera, patientia longanimis, obedientia non segnis? In his virtutibus earumque similibus, quantum vobis liceat gloriari, vestro, fratres, relinquimus judicio; de me siquidem ingenue confiteor, quia nomina quidem earum scio, saporem adhuc ignoro. Merito itaque pudorem mihi pariter et timorem incutit habitus quem gero religionis, cui fere nullum suffragatur testimonium virtutis. Nunquid enim tuto mihi possum usurpare monachi nomen et honorem, cujus non habeo meritum et virtutem; cum, sicut ante nos dictum est, simulata sanctitas duplicata sit iniquitas, (AUG. *in psal.* LXIII); et lupus sub ovina pelle deprehensus graviore sit sententia percellendus? Propterea vos quoque, fratres, ut tuto gloriari possitis, in hac, qua corpora vestra decorata sunt, specie pietatis, ponite corda vestra in virtute ejus; ut species in corporibus, virtus in cordibus, probatos vos exhibeant tam angelis quam hominibus, sitque, sicut scriptum est: *Omnes qui viderint eos cognoscent illos quia isti sunt semen cui benedixit Dominus* (*Isa.* LXI, 9).

4. Hæc est, fratres, christianæ fidei pietas vera, hoc est habere mysterium fidei in conscientia pura. Ut enim mysterium fidei, quod hodie nobis mystica commendaverunt Magorum munera, fideliter et digne conservaremus immaculatum in conscientia pura, hodie iidem **913** Christus baptizatus, non sibi sed nobis, *Aspersit*, sicut Apostolus ait, *corda a conscientia mala, et abluit corpora aqua munda* (*Hebr.* X, 22). Quam felix, o fratres, anima illa,

quæ sic lota in salutem, mox e vestigio secuta est Salvatorem, ut deinceps adhærens ei cum Apostolis, illam meruit audire vocem : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus!* (*Joan.* XIII, 10.) Cæterum qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius? (*Eccli.* XXXIV, 30.) Ego postquam Baptismo lotus fui, non unum mortuum, sed tot mortuos quot opera mortis, tetigi; et, juxta Petrum apostolum, contigit mihi illud veri proverbii, *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti* (*II Petr.* II, 4). Quid igitur faciam? quibus ulterius aquis sordes tantas diluam? Audio quia sicut una fides, sic unum Baptisma est, nec secundo Baptismati locus est, quoniam quicunque baptizamur, in morte Christi baptizamur; qui sicut semel mortuus est, sic et semel baptizatus est, ut et nobis unici modum et formam Baptismatis præscriberet. Diffiderem forsitan ulterius posse mundari, nisi quia desperantem reducit in spem, inter alias Scripturæ consolationes, etiam fidele consilium Elisei, etiamsi totus instar Naaman Syri lepra sim perfusus, ac veterno incurabili possessus. *Vade*, inquit, *et lavare septies in Jordane, et mundaberis.* Si dixisset, Lavare ter, mundaberis, continuo intellexissem trinam mersionem qua inundantur baptizati, diceremque totum illud miraculum gratiam prophetare Baptismatis, ut jam tunc Jordanis de virtute Dominici Baptismi cœpisset ad salutem gentium operari. Nunc autem cum signanter dicat, *lavare septies in Jordane*, quid sibi vult septenarius iste, aut quis est Jordanis ille? Jordanis, ut aiunt, interpretatur *Descensus eorum.* Quorum? Illorum utique qui humiliantur ad pœnitentiam, qui nimirum quanto profundius descendunt per gradus humilitatis, tanto se penitius mergunt et plenius abluunt spiritualis alveo Jordanis.

5. Ad meipsum, o Deus, conturbata est anima mea, memor peccatorum suorum; propterea memor ero tui de terra Jordanis, quomodo scilicet in descensu humiliationis mundaveris Naaman leprosum. *Descendit*, inquit, *et lavit septies in Jordane, juxta sermonem viri Dei, et mundatus est.* Descende et tu, o anima mea, de curru superbiæ in salubres aquas Jordanis, qui de fonte domus David, toto jam profluit orbe in ablutionem peccatoris et menstruatæ. Hæc est nimirum humilitas pœnitendi, quæ, de domo pariter et exemplo profluens Christi, toto jam prædicatur orbe, totiusque purgat crimina mundi. O vos, Naaman Syri : non enim unus, sed innumeri : o, inquam, divites, sed leprosi; superbi, sed ærumnosi; quare tam vehementer abhorretis lavari his medicinalibus aquis? cur vobis ita vilum noster iste Jordanis præ fluviis Damasci? Dicitis enim, si forte quærentibus aliquando consilium salutis imitanda prædicetur humilitas et paupertas Christi : *Nunquid non meliores sunt fluvii Damasci omnibus aquis Israel, ut laver in eis et munder?* (*IV Reg.* V, 10, 11, 12.) Nunquid non est

A melius, et ad purgationem peccatorum efficacius, quotidie benefacere de affluentia mundi, quam semel omnia relinquendo pauperem fieri? Sed enim audi, Naaman. Fluvium Damascenum absorbebit Leviathan, et non mirabitur; nam de Jordane si habeat fiduciam quod influat in os ejus (*Job* XL, 18), spes eum frustrabitur. Neque enim grande reputat quantiscunque, præter humilitatem christianam, virtutibus affluas : cum etiam pauperes Christi devorare se posse confidat, sed nihil in eis inimicus proficiat. Damascus secundum nomen suum, *Civitas sanguinis* est, et aquæ ejus sanguine mistæ sunt; quia opera etiam bona carnalium et sæcularium, vix a quocunque peccato pura sunt. Et quomodo id quod infectum est sanguine, sanguinem

B mundabit? qua ratione lepram, id quod leprosum est curabit? At Jordanis noster ipse quidem purum profluit, nec te calumniari poterunt superbi, si totus in eo mersus fueris, ac velut consepultus humilitati Christi.

6. Audi saltem, o Naaman, domesticos tuos, humiles amicos, fideles consiliarios. Naamen recedebat indignans adversum virum Dei, quem consuluerat; at illi, *Pater*, inquiunt, *etsi rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras.* Fidele prorsus verbum, rationis et **911** sapientiæ plenum; quippe suggestio est rationalium hominis sensuum, quos sibi Deus testes retinuit adversus hominem ipsum. *Pater*, inquiunt, *etsi rem grandem dixisset tibi Propheta, certe facere debueras.* Non

C credere namque Prophetæ, Dei est injuria; non tentare omnia pro salute, odium est sui ipsius et invidia. Quid enim grande esse potest in præcepto, ubi salus est in promisso? Quanto magis non debet videri grande vel difficile, discere ab Jesu quia mitis est et humilis corde, cum in eo pariter inveniatur et requies animæ, et præsens medela spiritualis lepræ, pignusque salutis æternæ? Tandem vix ægreque obtinetur a superbo peccatore ut descendat in Jordanem et lavet; si tamen septies lavat, totumque se plenius et sæpius mergat, non moratur effectus salutis fidem prophetico facere sermoni. Sed, proh dolor! quanta est hujus nostri miseria temporis! quia non solum divites, sed etiam pau-

D peres leprosi, ita inveniuntur delicati, ut vix usque ad talos salubribus intingi patiantur aquis : aut si semel laverint, mox sibi plenissime videantur mundati.

7. Et Elisæus non ita sentit, sed signanter exprimit, *Septies lavare, et mundaberis.* Sciebat nimirum humilitatem Christi, quæ nobis imitanda est, si perfecte volumus mundari, septemplicis esse virtutis. Prima virtus, quod, cum dives esset, pauper factus est. Secunda, quod paupertati extremitatem adjiciens, in præsepi positus est. Tertia, quod Matri subditus. Quarta, quod servi manibus hodie inclinavit caput. Quinta, quod discipulum furem tulit et proditorem. Sexta, quod sic fuit mansuetus ante iniquum judicem. Septima, quod

crucifixoribus tam clemens intercessor fuit apud Patrem. His vestigiis, licet satis a longe, gigantem sequeris, si paupertatem diligis, si inter pauperes extremitatem eligis, si monasterii subditus es disciplinæ, si minorem tibi pateris præesse, si falso fratres æquanimiter tuleris, si mansuetudine vinces cum judicaris, si charitatem rependas illis a quibus injuste pateris. Hæc humilitas plane sine injuria unici Baptismi rebaptizat: quia mortem Christi non iterat, sed mortificationem et sepulturam criminum instaurat; et quod in illo Baptismo gestum est specie, hic rursus impletur veritate. Hæc siquidem humilitas cœlos aperit, spiritum adoptionis restituit: Pater agnoscit filium, quippe in innocentia et puritate pueri regenerati reformatum. Unde bene de Naaman Scriptura meminit quia *restituta est caro ejus, sicut caro pueri parvuli* (*IV Reg.* v, 13, 10 14): significans ut arbitror, quia eorum, qui sic se abluunt, non solum corda recuperant innocentiam parvulorum; sed etiam corpora secundum quemdam modum puerilem sibi vindicant puritatem mortificatione membrorum. Sic enim de quodam sanctorum legitur, quia in membris defuncti septennis quodammodo pueri gratia videbatur (*De S. Martino dictum apud Sulpicium*). Ecce, fratres, qui primi gratiam Baptismatis tantis voluptatum sordibus amisimus, ecce verum Jordanem, descensum scilicet humilium, ubi die rebaptizari licet, invenimus. Hoc tantum est, ut non parcamus nobis de die in diem descendere profundius, et plenius mergi, Christoque penitus consepeliri. Ipsi gratias agamus, cujus humilitas et formam Baptismi hodie dedicavit credentibus, et gratiam non disparem reservavit pœnitentibus, Ipsi gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN FESTO PURIFICATIONIS BEATÆ MARIÆ VIRGINIS.

SERMO I.

De cæremonia luminum hoc festo usitata.

1. *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris* (*Luc.* XXII, 35). *Sint lumbi nostri præcincti*, ut Purificationem Mariæ æmulemur; *sint lucernæ ardentes in manibus*, ut gaudium Simeonis, lumen in manibus portantis, etiam visibili signo in nobis repræsentemus. Simus videlicet casti corpore, et mundi corde; et Purificationem Mariæ expressimus: simus ardentes devotione, et lucentes opere; et cum Simeone Christum portamus in manibus. Maria tamen non tam purificata fuit, quam mysterium Purificationis commendavit, implendo legalem, **945** significando spiritualem. Quid enim in ea purificandum esse potuit, quæ virgo concepit, virgo peperit, virgoque permansit, imo quæ ipso conceptu plane purificata fuit, si quid forte minus ante puritatis babuisset [*alias* habuit)? Quid, inquam, mundandum habuit conceptus ille, qui solus potest facere mundum de immundo conceptum semine (*Job.* XIV, 4), qui fontem quo immundus purificetur edidit, fontem domus David, qui hodieque patet indefesseque scatet in ablutionem peccatoris, et menstruatæ? (*Zach.*, XIII, 1.) Suscepit tamen Mater totius puritatis, purgationis legitimæ speciem, ut simul et obedientissimæ humilitatis virtutem, et evangelicæ purificationis insinuaret veritatem. Ubi nunc ille, qui tam fallaciter quam contumaciter præsumens de sanctitate, detrectat purgatoria pœnitentium remedia subire? Esto quod sanctus sit; nunquid sicut sanctarum Sanctissima, quæ Sanctum sanctorum peperit, Maria? Utinam, fratres mei, utinam nos illam haberemus humilitatem in peccatis nostris quam vere habuerunt sancti in virtutibus suis. Sed confiteamur nunc istud, ut quod cœpimus prosequamur. Ac primo quidem de illa spirituali Purificatione, quam Maria, offerens pro se et pro Filio par turturum aut duos pullos columbarum, nobis commendavit, prosequeremur, nisi quod patres nostri, sicut vobis notissimum est, omnia ad liquidum prosecuti sunt; et quomodo turtur ad castitatem carnis, columba ad simplicitatem mentis pertineat, diligenter discurrerunt; nec illud quidem prætereuntes, quid sit sacrificium de uno turture vel pullo columbino, quid holocaustum de altero. Hoc unum tamen adjicimus, quod quanto notiora nobis sunt mysteria, tanto districtius et justius eorum a nobis exiguntur opera; quia scienti bonum et non facienti, peccatum est illi (*Jac.* IV, 17); et servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, plagis vapulabit multis (*Luc.* XII, 47).

2. Relinquentes igitur quod tractactum est sufficienter, illud potius tractemus, si placet, quid hæc pulcherrima Ecclesiæ consuetudo luminarium hodie gestandorum, aut factum repræsentet, aut faciendum demonstret. Quanquam ne id puto quidem vobis incognitum, etiamsi nunquam sit auditum. Quis enim hodie, cereum ardentem gestans in manibus, non statim illius senis recordetur, qui, hodie Jesum accipiens in ulnas suas, Verbum in carne tanquam lumen in cera, ipsum esse lumen ad illuminationem gentium perhibebat? Erat profecto et ipse lucerna ardens et lucens, testimonium perhibens de lumine, qui ad hoc ipsum in Spiritu quo plenus erat, venit in templum, ut, suscipiens misericordiam tuam, Deus, in medio templi tui prædicaret ipsam esse misericordiam, et lumen populi tui. Vere tu, senex serene, lumen portabas non modo manibus, sed et sensibus; qui sic eras illuminatus, ut, cum tanto ante futuram illuminationem gentium tam clare videres, etiam nunc inter tenebras Judaicæ infidelitatis, hodierna claritas fidei

nostræ tibi coruscaret. Lætare jam, senior juste, vide jam quod prævidebas: discussæ sunt mundi tenebræ, ambulant gentes in lumine tuo; plena est omnis terra gloria luminis illius quod occultum in sinu fovebas, imo quo sensus tuos refovebas. O fomes amoris, ipse amor suavis et dulcis ad refocillandam animam! Prorsus suavis et dulcis, etiam cum crucias et affligis; cruciatus feliciter delectans, sicut ignis salubriter refrigerans. Ignis iste, fratres, si in sinu absconditus fuerit, vestimenta non comburit; imo illum ignem exstinguit, qui, in sinu celatus, non modo vestimentum adurit, sed et quod vestitum est, depascit, id est, corpus et animam pariter, consumit. *Deus*, inquit, *noster ignis consumens est* (*Deut.* IV, 24), sed ignem consumentem; nam animam refovet, demulcet mentem, spiritum recreat, reparatque pereuntem. Hujus ignis vim Simeon non ignorabat, qui in sinu suo eum portare gaudebat, pectusque senile fotu illius calefaciebat. Quanto salubrius et suavius ignis iste senem nostrum calefecit, quam regem David Abisag Sunamitis? (*III Reg.* I, 17) nisi forte Abisag hic ignis idem fuit, sapientia scilicet, cujus amplexu non solum recalescunt frigidi, sed etiam reviviscunt mortui.

4. Amplectere igitur, o beate senex, sapientiam Dei **216**, et recalescant atque recalescant quasi de novo sensus tui; astringe uberibus tuis misericordiam Dei, et erit senectus tua in misericordia uberi. *Inter ubera*, inquit, *mea commorabitur* (*Cantic.* I, 12), etiam cum reddam illum Matri suæ, manebit apud me. Et cum inter materna ubera continebitur, nihilominus inter ubera mea commorabitur, et ubera quoque mea inebriabit misericordia uberi; etsi non quantum ubera Matris. Illa quippe sicut singulariter mater est summæ misericordiæ, sic excellenter habet ubera uberis misericordiæ. Gratulor et gratificor tibi, gratia plena, quæ misericordiam genuisti quam suscepi; cereum præparasti, quem accepi. Tu ceram ministrasti suscepto lumini, Virgo virginum Virgini; dum incorrupta mater incorruptibile Verbum, incorrupta carne vestisti. Eia, fratres mei, ecce ardet cereus in manibus Simeonis: accendite et vos cereos vestros de illius illuminatione luminis, lucernas dico quas Dominus jubet esse in manibus vestris (*Luc.* XII, 35). Accedite ad eum, et illuminamini, ut non tam lucernas feratis quam ipsi lucernæ sitis, lucentes intus et foris, vobis et proximis. Sit ergo lucerna in corde, sit in manu, sit in ore. Lucerna in corde luceat vobis; lucerna in manu vel ore luceat proximis. Lucerna in corde, est pietas fidei; lucerna in manu, exemplum operis; lucerna in ore, sermo ædificationis. Non solum autem coram hominibus lucere nos necesse est per operationem et sermonem, sed et coram angelis, per orationem, coram Deo per intentionem. Lucerna nostra coram angelis est pura devotio, cum in conspectu angelorum psallimus sapienter vel oramus arden-

A ter; lucerna coram Deo, simplex intentio, ut ei soli placeamus, cui nos probavimus.

4. Et ne putemur, in his quæ dicimus, sensus nostri somnia secuti fuisse; probemus nos potius in omnibus adhæsisse testimoniis Scripturæ. Quod enim fides lucerna sit, testatur Salomon loquens de muliere forti, *Non exstinguetur in nocte lucerna ejus* (*Prov.* XXXI, 18); quod utique intelligimus, Non deficiet in tentatione fides ejus. Nam et de charitate, quæ nihil aliud est quam fides operans per dilectionem, apud eumdem legimus Salomonem: *Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non poterunt exstinguere charitatem, nec flumina obruent illam* (*Cantic.* VIII, 6, 7). Quod opus bonum lucerna sit, lux ipsa veritatis indicat, cum ait,
B *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris* (*Luc.* XII, 35): et, *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona* (*Matth.* V, 16). Quod sermo ædificationis lucerna sit, David dicit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis* (*Psal.* CXVIII, 105). Et Petrus apostolus de sermone prophetico, *cui benefacitis*, inquit, *intendentes, tanquam lucernæ lucenti in obscuro loco* (*II Petr.* I, 19). *Declaratio* quoque *sermonum Dei illuminat, et intellectum dat parvulis* (*Psal.* CXVIII, 130), sive cum sermones evangelici declarant umbram legis, sive cum ipsi sermones tam Evangelii quam legis declarantur expositionibus dilucidis, qui non intelligentibus parvulis videbantur obscuri; et in lumine dicimus quod dictum erat nobis in te-
C nebris. Ideo Philippus in figura cujuslibet ecclesiastici doctoris dictus est os lampadis, eo quod de ore ipsius ad illuminationem audientium coruscaret ignitum eloquium Domini. Sermonem autem Dei intelligo, fratres mei, quidquid spiritus ejus dignatione sua loquitur in vobis; omnem utique sermonem qui bonus est ad ædificationem fidei, in provocationem charitatis. Si quis ergo vestrum loquitur, quasi sermones Dei (*I Petr.* IV, 11); ut etiam in privatis colloquiis omnis sermo malus non procedat de ore vestro, sed si quis est ad ædificationem fidei, ut gratiam det audienti; ut qui audierit, dicat gratias agens tibi, Benedictus sermo oris tui, quia *lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semi-*
D *tis meis* (*Psal.* CXVIII, 105). De oratione autem quod et ipsa lucerna sit, maxime si divinitus sit illuminata, ex eo colligimus quod Salomon ait: *Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta ventris* (*Prov.* XX, 27). Lumen namque quod nobis orantibus vel psallentibus desuper aperitur, spiraculum vitæ est, in quod suaviter respiramus. Hujus lucernæ videtur Job recordari, cum in mœrore tentationis recolens cum suspirio lætitiam præteritæ consolationis, ait: *Quis mihi tribuat ut sim juxta menses pristinos, secundum* **217** *dies quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna ejus super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam in tenebris?* (*Job*, XXIX, 2, 3.) Cæterum quod lucerna hæc dicitur investigare omnia secreta ventris, id est

mentis ; non illud esse putandum est, quod Dominus comminatur se scrutaturum in lucernis (*Sophon.* I, 12); cum istud gratiæ sit illuminantis, illud judicii exquirentis. Nam et aliter investigat secreta ventris potio medici, aliter gladius carnificis. Jam vero de intentione, quod et ipsa dicatur lucerna, nemo est qui ambigat, si tamen evangelicum illud intelligat : *Lucerna corporis tui est oculus tuus* (*Matth.* VI, 22, et *Luc.* XI, 34).

5. Ut igitur tot lucernas vobis, fratres, illuminetis, accedite ad fontem luminis, et illuminamini, Jesum dico, qui lucet in manibus Simeonis, ut scilicet fidem illuminet, opus illustret, sermonem homini subministret, orationem inflammet, intentionem purget ; ut sive opere, sive sermone vel oratione quæratis placere coram eo in lumine viventium, qui scrutari habet Jerusalem in lucernis suis (*Sophon.* I, 12), et examinare etiam lumen nostrum. His omnibus accensis, o fili lucis, jam non ambulabis in tenebris, nec timenda tibi erit sententia maledicti, *Qui maledixerit patri, vel matri, extinguetur lucerna ejus in tenebris* (*Prov.* XX, 20), id est, deficiet consolatio hujus lucis, irruentibus undique hinc exterioribus, inde interioribus tenebris. Tibi enim, cui tot interius ardent lucernæ, cum exstincta fuerit lucerna hujus vitæ, orietur lux inexstinguibilis vitæ, et quasi fulgor meridianus consurget tibi ad vesperum : et cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer, et tenebræ tuæ erunt sicut meridies (*Job.* XI, 17, et *Isai.* LVIII, 10). Non tamen erit tibi sol amplius ad lucendum per diem, aut splendor lunæ illuminabit te ; sed Dominus erit tibi in lucem sempiternam ; quia Agnus lucerna est novæ Jerusalem cui benedictio et claritas in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

Quanto sit affectu occurrendum Jesu advenienti.

1. Sicut ad diem nativitatis, id est adventus Dominici, pertinuit illa gratiarum actio et vox laudis, *Benedictus qui venit in nomine Domini;* et ad diem apparitionis, id est, nostræ illuminationis, illud quod sequitur: *Deus Dominus et illuxit nobis*, sic etiam quod subsequitur, *Constituite diem solemnem in confrequentationibus* [Vulg. *in condensis*] *usque ad cornu altaris*; non absurde, ut arbitror, pertinere dicetur ad hunc diem, nobis utique celebrem, frequentia solemni, diem scilicet Dominicæ Præsentationis, quando a Matre solemniter ad altare præsentatus est Patri. Nam et in eo quod adjungitur, *Deus meus es tu, et confitebor tibi ; Deus meus es tu, et exaltabo te; confitebor tibi quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem* (*Psal.* CXVII, 26-28), quid tam convenienter accipimus quam fidem et confessionem Simeonis et Annæ, *quæ et ipsa hora superveniens confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui exspectabant consolationem Israel.* (*Luc.* II, 38)? Bene ergo citharista noster monebat lætari Jerusalem et conventum facere in die tam solemni : *Constituite*, inquiens, *diem solemnem in confrequentationibus usque ad cornu altaris* (*Psal.* CXVII, 27). Non mediocris aut parum solemnis illa frequentia fuit, cum inde venit Jesus et Maria cum turba parentum inducentium puerum, *ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo* (*Luc.* II, 27); inde occurrit Simeon et Anna cum turba exspectantium consolationem Israel, quibus testificati sunt de eo.

2. Non crediderim ego de hac solemnitate quæ tam pium, tam lætum conventum habuit, illam fuisse prophetæ querelam lacrymabilem, *Viæ Sion lugent, quia non est qui veniat ad solemnitatem* (*Thren.* I, 4): nisi forte arguat paucos venisse de tanto populo qui erat in omni Judæa et Jerusalem. Ad comparationem siquidem tantæ multitudinis pauci venerunt, et de ipsis paucis paucissimi, ut arbitror, eum receperunt, cum præsentem viderent diu exspectatum, sicut voce Patris par Malachiam fuerat repromissum : *Ecce*, inquit, *veniet ad templum sanctum Dominator quem vos quæritis, et Angelus testamenti quem vos vultis* (*Malach.* III, 1). O Judæi, adest, ecce, Dominator quem vos quæritis ; **948** cur offerentem se vobis non recipitis? Quæritis et non quæritis. Sed si quæritis, quærite : convertimini et venite (*Isai.* XXI, 12). Quæritis qui redimat de manu hominum, non quæritis qui redimat de manu dæmonum. Quæritis qui eruat de servitute Romanorum, non quæritis qui eruat de captivitate vitiorum. Si vere utique liberatorem quæritis, quærite liberatorem animarum vestrarum, qui salvum faciat populum suum a peccatis eorum. Si quæritis sublimem, quærite prius humilem, quoniam, ut ait Daniel : *Humillimum hominem constituet Deus super omne regnum* (*Dan.* IV, 14). Si quæritis dominatorem potentiæ, quærite prius doctorem justitiæ, quia justitia firmabitur thronus ejus (*Prov.* XXV, 5), et justitia et judicium præparatio sedis ejus (*Psal.* LXXXVIII, 15). Quia enim perfecte non quæritis, ideo nec præsentem invenitis, sicut de vobis ipse prædixit : Quærent me mali, et non invenient me, quia oderunt me (*Joan.* VII, 34-36). Quærent absentem, nec invenient etiam præsentem, quia oderunt lucem mala eorum opera arguentem, cum sapientia non nisi per dilectionem possit quæri, nedum inveniri. Simeon namque, quia pio et fideli quærebat desiderio, quæsitum invenit, et inventum agnovit sine alterius indicio, sine humano scilicet testimonio. Nam Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas (*I Joan.* V, 6); virtus utique quæ de ipso procedit, unctio docens de omnibus, quæ de illo, singulariter secundum nomen suum unctio, multipliciter profluit.

3. Quid autem putamus, fratres mei, unctus iste, qui ungit etiam quos non tangit, quomodo candidum et sanctum pectus senis nostri perunxerit, cum suscipiens eum in ulnas suas, astringeret eum uberibus suis, et gestiret in-

cludere, si posset, in intimis cordis sui? Quid, inquam, putamus ille suavis et mitis qualem insinuabat seipsum castissimo sinui pii senis, qualis illabebatur medullis, quam delectabilem et salubrem, imo quam omnino ineffabilem se implicabat ossibus, inspirabat sensibus? Prorsus liquescebat unctus in unctionem, quasi ad ignem resolutus ad amplectentis amorem; ut nimirum doceret unctio quod dicit lectio, sed non discit nisi dilectio. Quomodo enim legis? *Unguentum*, inquit, *exinanitum* [Vulg. *effusum*] *nomen tuum* (*Cantic.* I, 2). Hoc siquidem unguentum exinanitur, cum a quadam duritia sui resolvitur, non ut perefluat substantia illius, sed ut fluant aromata illius, ut quasi nihil habens solidi sentiri possit, teneri non possit. Aut certe magis anima senis liquescebat in amplexu hujus uncti, vel unguenti, ut diceret: *Anima mea liquefacta est*, ut dilectus meus infusus est mihi. Infusio utique unctionis, testimonium est uncti. Hæc seni testabatur de puero, Simeoni de Christo, tanquam spiritus veritatis et charitatis, veritate docens, charitate ungens et accendens, et omnia interiora gelidi senis ponens, quasi cum unguenta bulliunt. Motus bullientium unguentorum, æstus desideriorum: sonus eorum, jubilus affectuum pariter dicentium (si tamen aliquid exprimere valentium), *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te* (*Isa.* XXV, 1). *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel* (*Luc.* II. 32), annuntians te. Confitebor, inquam, tibi, quoniam exaudisti me, quotidie cum lacrymis dicentem, *Quando consolaberis me?* (*Psal.* CXVIII, 82.) Exaudisti me, et nunc demum Simeonem, id est, exauditum fecisti me; quia factus es mihi in salutem (*Psal.* CXVII, 28). Jesus mihi factus ex semine David secundum carnem, qui David et omnia fecisti secundum deitatem, omnibus quidem generaliter factus es in Salvatorem; sed mihi specialiter factus es in salutem, pectus morbidum perungens, vitalemque resuscitans calorem, animam refocillans, et oculos illuminans. Defecerat enim anima mea in salutare tuum, o Domine, Pater Domini mei Jesu Christi, *defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me?* (*Psal.* CXVIII, 82.) Factus eram sicut uter in pruina, frigidus corpore, aridus corde, spiritu marcidus, et totus desiderio languidus. Sed quia in verbum tuæ promissionis supersperavi, non visurum scilicet me mortem, nisi viderem Christum tuum, quod speravi jam video, quod desideravi teneo, quod concupivi complector. Video Deum Salvatorem meum in carne mea, et salva facta est anima mea. Viderunt oculi mei salutare Dei, et illuminati sunt interiores **949** oculi mei, qui languebant præ inopia. Omnino ad tactum hujus pueri, hujus hominis novi, renovata est ut aquilæ juventus mea, sicut paulo ante mihi loquens pollicebar. Introibo ad altare Dei, ubi Maria Jesum offert Patri, ad Deum qui lætificat senectutem meam, imo renovabit juventutem meam (*Psal.* XLII, 4).

4. Nec minore fortassis gaudio exsultabat cor Annæ in Domino; quæ, ut arbitror tanto majoris fuit meriti, quanto altioris propositi et sanctioris desiderii, quam illa Anna mater Samuelis; cum illa cogitaret quæ mundi sunt, quomodo placeret viro; hæc quomodo Deo. illa de thoro viri quæreret sobolem; hæc de sinu Patris peteret Salvatorem. Hæc igitur, quodam presagio gratiæ excellentis quæ in vita ejus effloruit, qua etiam gratiam Redemptoris agnoscere et prædicare meruit, gratiæ nomen accepit; exemplar veræ viduitatis, speculum sanctitatis et vivum in emortuo corpore simulacrum totius virtutis. Hæc finem Legis et initium Evangelii sentiens propinquare, ritus Judaicos christiana jam cœperat pietate mutare, jejuniis potius et orationibus serviens nocte ac die, quam cibis et potibus et variis baptismatibus, justitiis carnis, non animæ. Inde erat quod benedictione filiorum, quæ in Lege magni habebatur, contempta, nomen melius a filiis et filiabus elegerat et jam per annos octoginta quatuor, lignum esse aridum lignoque insidere arido, tanquam turtur amissa semel conjuge, gaudebat.

5. Ecce habes par turturum, senem justum, et viduam anum, utrumque castum, utrumque desiderio Redemptoris gemebundum; qui utique semetipsos hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, Domino et pro Domino obtulerunt. Par turturum sane dico, non conjugum, sed conjunctorum, non copula matrimonii, sed sacratioris mysterii; pares nimirum fide, æquales castitate, similes devotione, consortes prædicatione gratiæ, ambos provectæ ætatis, ambos perfectæ sanctitatis, qui etiam ante Evangelium, evangelicæ puritatis ac pietatis in utroque sexu primitias dedicaverunt. Hi duo vario decore virtutem adornaverunt thalamum tuum, Sion, ad suscipiendum Christum Regem; non parietes templi tui, sed penetralia cordis sui secreta cubiculi, ubi adorare Patrem in spiritu et veritate jubemur (*Joan.* IV, 23), ubi et suscipitur qui in manufactis se nequaquam habitare testatur (*Act.* VII, 48). In istis itaque suscepit Christum fidelis Sion, in istis gaudens et lætabunda occurrit Deo suo. Alias vix habet ubi reclinet caput suum, et secundum Isaiam. *Apertus est, et non est qui occurrat* (*Isa.* LXIX, 16). Sufficit tamen istorum occursus ad omnem solemnitatem et lætitiam, eoquod consummatio abbreviata inundet justitiam, et consummata atque abundans justitia paucorum facile compenset infidelitatem multorum.

7. Mihi omnino celebris est iste conventus, mihi solemnis ista processio, omnique festiva gaudio, ubi hinc advenit puer et puerpera, Jesus et Maria; inde occurrit senex et vidua, Simeon et Anna; hinc Dominus et Domina, inde servus et ancilla; hinc Mediator et Mediatrix, inde tam fideles tamque devoti ipsorum testes et ministri. In hoc denique conventu misericordia et veritas obviaverunt

sati, misericordia scilicet redemptionis in Jesu, veritas confessionis in senibus. In hoc occursu, justitia et pax osculatæ sunt; dum justitia piorum senum, et pax reconcilians mundum invicem in osculo affectuum et gaudio Spiritus consociatæ sunt. Recte ergo quod hac nocte cantavimus, ad lætitiam hujus diei pertinere credimus, salvo dumtaxat alio profundiore intellectu : *Lætare, Jerusalem; et diem festum agite, omnes qui diligitis eam* (*Isa.* LXVI, 10). Ac si diceretur : Læta est Nazareth de annuntiatione, Bethlehem de nativitate : lætare et tu, Jerusalem, de purificatione, quoniam qui in Nazareth conceptus, et in Bethlehem natus est in Jerusalem est susceptus et prædicatus. *Et diem*, inquit, *festum agite*, sive conventum facite, *omnes qui diligitis eam*, scilicet Jerusalem, id est, Festiva devotione convenite in templum, ad suscipiendum Redemptorem, omnes qui exspectatis redemptionem Israel.

7. Jam vero, fratres, si moraliter, sicut mos vester **250** est, ædificari vestra quærit Sanctitas, quatuor istas illustres in hac processione consideret personas; quarum vita, non solum ecclesias illustrat, sed et cœlos adornat : Jesum loquor et Mariam, Simeonem et Annam. Et, ut ab inferioribus ad superiora progrediatur sermo, in Anna, quæ jejuniis et obsecrationibus serviebat nocte ac die, jejunium nobis commendatur et oratio : in Simeone, qui tanto Jesum amplectitur gaudio, pietas et devotio, in Maria, quæ cum nihil deberet legi, in hac scilicet parte purificationis legem nihilominus implevit, humilitas et obedientia; in Domino autem Jesu, qui factus ex muliere, factus est etiam sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, charitas et misericordia. Nam castitatis sanctimonia, cujus laus, ut comperi, vestram semper puritatem delectat, in omnibus effulsit communiter, licet satis dissimiliter; cum in senibus fuerit labore continentiæ; in puella, munere gratiæ in puero, jure et proprietate naturæ, non pueritiæ recens natæ, sed puritatis innatæ. In ipso non solum hujus virtutis, sed etiam omnium origo et perfectio; ab ipso singularum distributio; per ipsum earum conservatio; apud ipsum remuneratio. Apud ipsum igitur ambiamus, tam virginis Mariæ, quam Simeonis et Annæ meritis suffragantibus, ut quod minus habemus virtutis largiatur, quod largitus fuerit tueatur; ut depositum ipsius, per tutelam ipsius integrum ei reconsignantes, remunerationem consequamur ipsius, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

Quomodo Simeon imitandus.

1. Senex puerum portabat, senex plenus dierum, puerum antiquum dierum. Longitudine dierum adimpleverat Deus senem istum, ut ostenderet ei salutare suum in vultu nostro : sed adhuc aliorum longitudine dierum adimpleturus erat, ut ostenderet
A ei salutare suum in vultu suo. Plenus ergo dierum temporalium portabat antiquum dierum antiquorum, atque spei æternæ pignus fidelissimum tenebat in sinu repositum; quod videlicet dies suos super dies regis adjiceret; puer ille, juventutemque ejus renovaret ut aquilæ. Quanquam senem quoque istum, sicut Abraham, cum dicitur plenus dierum, libentius accipiam plenum virtutum quam temporum : cum tempora statum nullum habeant, suoque accessu decedentia, hominem potius exhauriant quam adimpleant. Sed neque magnum est, imo magis malum est multis vixisse diebus, si non senueris virtutibus; cum puer centum annorum moriturus sit et peccator centum annorum maledicendus (*Isai.* LXV, 20). Ideo, *Si annis multis vixerit homo*, ut ait
B Salomon, *et in omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis et dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita* (*Eccle.* XI, 8). Cæterum e contrario, *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata. Cani sunt enim sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata* (*Sap.* IV, 8, 9). Si hac utique senectute Simeon non consenuisset, nunquam coronam senum, sapientiam Dei Christum portare meruisset. Sic namque scriptum est : *Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiæ reperitur* (*Prov.* XVI, 31). Et quæ est illa senectus, *quæ est in viis justitiæ reperitur*, quæ reperienti in coronam aptatur, nisi sapientia Dei Christus? ipse namque merito
C justorum operum tribuit canos sensus sapientiæ, quam postmodum formabit justis in coronam gloriæ. Sanctus itaque senex Simeon, ut sanctius senesceret adhuc, senectutem sapientium, sive sapientiam senum factam puerum, in viis justitiæ, cum scilicet in spiritu venit in templum, reperit, et comperit in veritate; quia senectus erat in lactente, sapientia in infante, virtus in infirmitate, Verbum in carne. O infantia, o senectus! quam bene vobis pariter convenit in hujus pueri sensibus et moribus; quo utique nihil innocentius, sed nihil sapientius, nihil jucundius, sed nihil maturius, nihil mitius, sed nihil justius!

251 2. Vobis, o filii hominum, vobis jam tunc
D ipso suo silentio loquebatur Dei Sermo, ut videlicet malitia sitis parvuli, sensibus autem perfecti. Alii siquidem ex vobis columba seducta non habens cor, simplicitatem non salientes prudentia, relinquuntur fatui; alii sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nesciunt, et, prudentiam non dulcorantes bonitate, efficiuntur acerbi. Prorsus congruum et gratum utrisque temperamentum atque condimentum puer iste antiquus dierum, in pueritia præferens ingenitam sibi innocentiam, et de antiquitate dierum referens primogenitam omnium sapientiam. Si quis se imperfectum sensibus, aut inconditum intelligit moribus, veniat in templum cum Simeone, et puerum quem mater affert Maria, accipiat in manibus, id est Verbum Dei quod mater offert Ecclesia, complectatur affectibus

Ipsum utique repositum in sinu sensus ædificabit, mores dulcorabit, totum statum mentis et ordinem vitæ grata et salubri suavitate temperabit. Non solum autem mater Ecclesia in audiendo, sed multo magis mater gratia in orando, puerum tibi dabit amplectendum, si modo frequens et devotus orator venias in templum, ut dicas quotidie Deo : *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo* (*Psal.* v, 8). Quem enim Ecclesia prædicans offert auribus, gratia illuminans infert cordibus, eo utique præsentiorem et suaviorem, quo nudam veritatem puris tradidit sensibus. Veritatem quippe, quæ est Christus, Maria vestitam carne, Ecclesia vestitam sermone, gratia nudam tradit amplectendam Spiritus infusione : quanquam hoc ipsum diverso modo fiat, pro captu scilicet suscipientis animæ, sive pro arbitratu dispensantis misericordiæ. Licet enim ipsam summæ veritatis faciem non facile videamus, magnusque habeatur, cui vel per speculum et in ænigmate eam intueri datur : quiddam tamen ipsius, cum Spiritus nobis illabitur, veluti nudum sentimus, sensusque noster in amorem ipsius veluti ad nudum confricatur. Tunc prorsus ex sententia dicere possumus, et cantare lætabundi : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui* (*Psal.* LXVII, 10). Beatus qui ut dignius et crebrius eam suscipiat, congruum ei locum in cordis penetralibus parat. Beata Sion illa, quæ thalamum suum diligenter ac decenter adornat, ut cum digno ac placito Christum regem honore suscipiat.

3. O sancta Sion, anima speculans æterna, considera quæ sit illa majestas suscipienda; cogita qua cura ac diligentia te illi præparare locum oporteat. Si quis dixerit : Et ad hæc quis idoneus? quis esse potest magnificentiæ et gloriæ tanti Regis congruus ornatus? Frustra, inquit David, paupertatem quispiam causetur : *In pace factus est locus ejus* (*Psal.* LXXV, 3); et : *Justitia et judicium præparatio sedis ejus* (*Psal.* LXXXVIII, 15). Simeon utique quia hujusmodi palliis thalamum adornavit, ideo Christum cum multa suscipere gratia dignus fuit. Vis videre quia in pace invenerat locum Domino, quia sedem præparaverat ei in justitia et judicio? *Homo*, inquit, *erat in Jerusalem, cui nomen Simeon; et homo iste justus et timoratus* (*Luc.* II, 25). In pace erat domus Simeonis, qui habitabat in Jerusalem, id est, in visione et amore pacis; de qua scilicet Jerusalem audierat David promittentem : *Non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem* (*Psal.* CXXIV, 1, 2). Et, ut noveris quia pacis habitator et amator erat, pacemque imperturbabilem illius stabilis et æternæ Jerusalem præ omnibus requirebat; cum pacem dei et hominum Jesum qui pacem super pacem dare veniebat, sinu recepit, hæc prima vox de pectore senis jamdudum pacem meditantis erupit : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace* (*Luc.* II, 29). Postquam viderunt oculi mei salutare tuum, qui est pax nostra faciens utraque unum, non solum A Judæum et Gentilem, sed etiam Deum et hominem, et in homine spiritum et carnem : jam hoc solum superest desideriis servi tui, ut *in pace in idipsum dormiam et requiescam* (*Psal.* IV, 9); et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, me totum in illius summæ et simplicis unitatis absorbeat consensum. Venit pax quam sustinui : requiescat in pace qui pacem quæsivit, et quæ pacis sunt sectari semper studuit. Sic quippe Isaias ait : *Veniat pax, requiescat in cubili suo, quia ambulavit in directione sua* (*Isai.* LVII, 2). In pace utique Simeon straverat cubile suum, **952** qui omnibus aliis curis ejectis solum in corde meditabatur Jesum, ubi et reclinavit susceptum. In directione quoque sua ambulaverat, qui justus et timoratus erat, exspectans consolaB tionem Israel, adventanti quotidie desideriis occurrebat.

4. In eo igitur quod justus dicitur et timoratus, justitiam et judicium intellige, quo sedes Dei præparatur. Et justitia quidem suo nomine demonstratur : judicium vero timoris nomine, vel timor nomine judicii ideo recte accipi posse putatur, quia scilicet timor non solum nascitur de futuri consideratione judicii, sed etiam operatur nunc in nobis quamdam illius formam et executionem judicii. Qui enim prohibemur judicare ante tempus de proximis (*I Cor.* IV, 5), jubemur de nobis ut, dum nosmetipsos dijudicamus, a Domino non judicemur C (*I Cor.* XI, 31, 32). Porro timor iste sanctior est, cum justitiam sequitur, quam cum præcedit : quia qui præcedens ad justitiam initiat, sequens eadem consummat et conservat; dum scilicet de justitia præsumere non sinit, sed omnia opera sua hominem vereri facit, ut post judicium sui adhuc de subtiliore judicio suspectus sit, dicatque sibi : *Qui judicat me Dominus est* (*I Cor.* IV, 4), qui cum acceperit tempus, etiam justitias judicabit. Qui sine timore isto est, non poterit justificari (*Eccli.* I, 28), ut Scriptura testatur; quia quantumcunque se justis exercitet operibus, alieni comedunt robur ejus, dum suam volens justitiam constituere, justitiæ Dei non est subjectus.

5. Vigilanter itaque Evangelium perfectam comD mendans Simeonis justitiam, non ait : Timoratus et justus, ne timorem, qui est initium justitiæ, intelligeremus : sed ait, *justus et timoratus*, ut timorem, qui justitiæ per omnes gradus comes individuus ipsam promovet et tuetur, ipsius exemplo disceremus. Nam neque illud putaverim otiosum, quod non timentem dixit, sed timoratum : non novum, non horarium, aut perfunctorium volens intelligi timorem illum ; sed qui utique versus esset in habitum, qui altius hominis imbibisset affectum, possideret sensum, modestia et gravitate sermonem ornaret et vultum, circumspectione moderaretur actum, totum denique interioris et exterioris hominis componeret statum. Neque enim vanis animum consolationibus resolvebat, qui consolationem Israel exspectabat. Quod et ipsum ad suæ cumulum adje-

cerat justitiæ, ut sollicitus non pro sua tantum, sed etiam pro populi consolatione, longa suspensus maneret exspectatione.

6. Denique, ut manifestius audias quam pretiose ac vero nitore virtutum, non fuco colorum adornaverat thalamum suum illa Sion, id est Simeon, *Spiritus sanctus*, inquit, *erat in eo*. Quid huic ornatui Sion illa terrena comparare poterat, in omni illa multifaria thalami, id est templi sui, ambitione et gloria? Si faciem templi coronis ornasset aureis, quid aurum nisi lutum etiam sine comparatione virtutis? Puto quia nec Salomon in omni gloria sua ornatus est sicut Simeon: cum ille sapientiam, qua florebat, in senectute perdiderit, iste susceperit. Te tamen, o infidelis Sion, thalamus tuus arguit, quod cum satis tibi Prædictum esset: *Ecce veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis* (*Malach.* III, 1); adorna thalamum tuum, Sion, *induere vestimentis gloriæ tuæ, civitas Sancti* (*Isai.* LII, 1): tu tamen nihil prorsus ad quotidianum cultum templi in adventu ipsius addidisti, non vela, non coronas, non lucernas plures, aut victimas, non alios psalmos, aut cantica; omnino inhonoratum, insalutatum remittis, qui te salvare venerat. Ideo utique tuus iste thalamus, domus gloriæ tuæ deserta tibi relinquetur: imo non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. Tibi enim, Domine, templum augustius, amplius et perfectius, scilicet Ecclesiam magnam a solis ortu usque ad occasum fides ædificabit gentium, et secundum nomen tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ; unde etiam hodie laudes audivimus, gloriam justi, voces scilicet laudantium et dicentium: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui* (*Psal.* XLVII, 11, 10), id est, in communione sacri populi tui. O fratres, suscepistis misericordiam Dei et vos, imo abundantius vos: videte ne in vacuum susceperitis, ne gratiam ingratitudine vacuetis. Gaudeat ergo
953 vestra devotio: quem Simeon hodie portavit in sinu suo, vos omni die glorificate et portate in corpore vestro Jesum Christum Dominum nostrum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

De quatuor purificationis nostræ generibus.

1. *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ* (*Luc.* II, 21). Scriptura redemptionis nostræ narrans mysteria, sic refert quæ pro nobis historialiter sunt gesta, ut significet quæ moraliter a nobis sunt gerenda. Cum enim hodie beatæ Purificatio Mariæ recensetur, manifeste de nostra ipsorum purificatione admonemur. Quem vero tanti non moveat auctoritas exempli, cum videamus scilicet, quia illa sanctarum sanctissima, quæ nihil purgandum habuit, purgationis tamen legalis implere mandatum non renuit? O mater immaculata, mater intacta, nonne tuæ tibi conscia es puritatis; quia scilicet integritatem tuam nec conceptus, nec partus violavit, sed sacravit? Quare ergo, tanquam muliebre aliquid in concipiendo vel pariendo sis
A passa, sic mundationis quæ muliebri provisa est infirmitati, quæris remedia? *Sic*, inquit, *decet nos implere omnem justitiam* (*Matth.* III, 15), ut quæ summæ mater electa sum justitiæ, speculum quoque sim totius et exemplar justitiæ. Novi ego superbiam filiorum Evæ, quæ promptior est ad excusandum, quam ad expurgandum commissa. Necessarium arbitror, ut vitiis originis antiquæ statim in initiis omnia novæ generationis occurrant exempla. Mater prævaricationis peccavit et excusavit procaciter: mater redemptionis non peccet, et satisfaciat humiliter; ut filii hominum qui de matre vetustatis traducunt necessitatem peccandi, de matre saltem novitatis trahant humilitatem purgandi.

2. O filii hominum, tempus purgationis advenit,
B quando Mater summæ puritatis, de cujus purgatione dies festus est nobis, pariter et fontem edidit, et exemplum dedit nobis quod debeamus purgari. Satius est, o fratres, et suavius fonte purgari quam igne. Prorsus qui fonte non fuerint modo purgati, igne habent purgari, si tamen purgari meruerint: quando scilicet Judex ipse, *quasi ignis conflans, sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi* (*Malach.* III, 4, 5). Nunc Christus aqua diluens; tunc ignis consumens. Modo fons patens in ablutionem peccatoris et menstruatæ; tunc flamma sæviens et ignis vorans usque ad medullas animæ. De ardore siquidem irati fontis ille purgatorius ignis exardescet in conspectu ejus,
C et inflammabit in circuitu inimicos ejus. *Ascendit*, inquit, *fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit* (*Psal.* XVII, 19). Inde cadent super eos carbones pœnaliter purgatorii, quibus modo non adhibentur carbones salubriter desolatorii: qualem illum fuisse reor carbonem sublatum de altari, qui prophetæ labia purgavit (*Isai.* VI, 5-7). An vero et illi carbones hujusmodi queant intelligi, de quibus cuidam dicitur: *Ecce dati sunt tibi carbones, et sedebis super eos; hi erunt tibi in adjutorium*: vobis relinquo dijudicandum. Illud autem non dubius assero, quia ignis ille, quem Dominus Jesus misit in terram (*Luc.* XII, 49), si vehementer (sicut est voluntas mittentis) in nobis arserit, ignis ille purga-
D torius qui in judicio purgabit filios Levi, non ligna, non fenum, non stipulam consumenda reperiet in nobis. Uterque quidem ignis purgatorius, sed satis differenti modo. Iste siquidem purificat ungendo, ille urendo. Hic refrigerium roris, ibi spiritus judicii et spiritus ardoris, quo abluet Dominus sordes filiarum Sion et sanguinem Jerusalem lavabit de medio ejus.

3. Est quidem et in hoc ipso multa Domini clementia erga filias Sion: sed longe clementius et mitius purificata est illa, quam beatam prædicant filiæ Sion, cui scilicet dictum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Hac nempe supernæ virtutis obumbratio, vera fuit purificatio Mariæ; non ista, quæ quadam mystica dispensatione tantum specie tenus hodie celebrata

est. Hæc plane fuit tota ac vera sanctificatio **954** Matris et Filii, sicut et angelus exposuit ei. *Ideo*, inquit, *et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 35). Antea namque purificanda erat natura mortalis, ut Deum conciperet, non posteaquam concepisset : cum concepisse Sanctum sanctorum summa sanctificatio sit, et ea quæ Mater ipsius sanctitatis effecta sit, nihil sanctius esse possit. Cum ergo filiæ Sion quæ mollius et dissolutius vivunt, et ardorem forsitan experiuntur carnis, merito purificandæ sint spiritu judicii et spiritu ardoris; Virgo perpetua ac singularis, quæ sola Spiritus obumbratione Deum concepit, solo purificata est spiritu gratiæ et refrigerio roris. Omnium sane purgationum, quibus conditio reparatur mortalis, hæc beatæ purificatio Virginis mitissima atque felicissima fuit : nam illa filiarum Sion quæ purgatorio fiet igne judicii, sicut novissima, sic et severissima omnium erit. Nec ista itaque potest esse nobis nisi admirationi, nec illa nisi formidini : quippe qui nec ad istam possimus aspirare, et in illam, si sapimus, semper formidamus incidere. Omnino si sapimus, semper clamabimus, plus emendatione morum, quam strepitu verborum : *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me* (*Psal.* VI, 2).

4. Necessarie igitur nobis et misericorditer inter utrumque genus purgationis, illud summum ad quod non attingimus, et illud ultimum quod metuimus, alia purgationum genera pietas providit divina, sicut tempus et locum pœnitentiæ, sic plurima salutis indulgens remedia. Quæ licet multa ac varia sint, sub quatuor tamen generibus videntur omnia fere posse comprehendi; ne scilicet indigesta multitudine rerum memoriam confundamus auditoris. Hæc igitur quatuor esse arbitror quibus opportune et commode his diebus purgationis nostræ purgari possumus : scilicet contritionem cordis, afflictionem corporis, opera pietatis et fidei, patientiam tribulationis. Ad hunc siquidem modum quatuor invenies, quibus mundum generaliter purificat Christus, purgationem peccatorum faciens : aquam scilicet et sanguinem, spiritum et ignem. *Hic est*, inquit Joannes, *qui venit per aquam et sanguinem. Hic est qui baptizat in Spiritu sancto et igni* (*I Joan.* V, 6, 8). Aqua baptizavit, pedesque discipulorum lavit, dedicans baptismum quoque lacrymarum, quæ de contritione profluunt cordis. Sanguinem fudit ; ut et nos mortificatione corporis participantes ejus passioni, lavemus stolas nostras in sanguine Agni. Spiritum dedit : ut charitas Dei ac proximi diffusa in cordibus nostris per Spiritum, multitudinem in nobis operiat peccatorum. Quæ, si minus perfecta est, ut tot et tanta non sufficiat operire, admovet ignem conflator ille, qui purgat filios Levi; et quidquid residuum est rubiginis, ignis excoquit, seu præsentis, seu futuræ tribulationis, ut tandem decantare possint : *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* (*Psal.* LXV, 12). Sic nempe et mundus iste prius baptizatus aqua diluvii, postea purgatus igne judicii, in novum transibit statum incorruptionis.

5. Denique, ut teneris atque delicatis gerantur morem, si lacrymas non habent, si labores horrent, si nesciunt ferre tribulationem; numquid et illud excusabunt, quod Salomon commendat : *Per misericordiam*, inquiens, *et fidem purgantur peccata?* (*Prov.* XV, 27; XVI, 6.) Quid misericordia suavius? quid fide jucundius? Hæc oleum est membris, illa lumen oculis. Hæc ungit affectus, illa sensus illuminat, dirigitque gressus : ut ad lumen ejus ambules in tenebris, ut invisibilia contempleris, et futuram tuam beatitudinem jam animo præsumptam mediteris. Bene autem dicitur, *per misericordiam et fidem* purgari peccata : quia misericordia de proprio impendens, redimit debita; fides autem etiam gratis sine operibus indulgentiam impetrat. De misericordia nempe dicit propheta : *Iniquitates tuas redime misericordiis pauperum* (*Dan.* IV, 24); et Dominus prophetarum : *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41). De fide autem ait Apostolus : *Fide mundans corda eorum* (*Act.* XV, 9); et Dominus apostolorum : *Vade*, inquit, *fides tua te salvum fecit* (*Marc.* X, 52). Quamquam in hac Salomonis sententia, possit intelligi non fides qua credimus, sed qua credibiles nos exhibemus, dum fidem Deo et hominibus servamus; ut quod hic dicitur : *Per misericordiam* **955** *et fidem purgantur peccata* (*Prov.* XV, 27), et paulo post : *Misericordia et veritate redimitur iniquitas* (*Prov.* XVI, 6), eadem sit in diversitate verborum repetita sententia. Recte igitur misericordia et veritas seu fides sociata sunt : cum in omnibus viis nostris nisi misericordia et veritas obvient sibi, plus augeri quam purgari peccata sit verendum. Ut enim de aliis actionibus interim taceam, et de misericordiis pauperum loquar, quas abundantius nunc fieri temporis hujus postulat necessitas : quid in ipsis etiam, quibus peccata purganda sunt, peccati committitur, si misericordia fide, vel fides misericordia destituatur?

6. Audiant ergo quibus dispensatio credita est; audiant quibus credita non est : isti scilicet, ne sic velint esse fideles, ut misericordiam deserant : illi, ne sic velint esse misericordes, ut fidem lædant. Sunt enim aliqui qui plus volunt esse fideles quam oportet; et sunt aliqui qui plus volunt esse misericordes quam eis liceat. Qui ergo contra fidem indebitam usurpant misericordiam, audiant Salomonem dicentem : *Multi homines misericordes vocantur; fidelem autem virum quis inveniet?* (*Prov.* XX, 6.) Qui autem velut propter fidem negligunt dare misericordiam, audiant plus quam Salomonem dicentem : *Quod superest date eleemosynam* (*Luc.* XI, 41) ; ut saltem abundantia vestra aliorum suppleat inopiam. Multum prorsus pepercit infirmæ et pusillæ nostræ fidei, qui bona communia non ex æquo cæteris partiri, sed ex eo quod superest propriis usi-

cessitati, jussit eleemosynam eis impertiri. Ut enim A taceamus de jure naturæ, quæ quidquid parens omnium terra generat, omnibus commune terrigenis adjudicat : illis saltem quibus indifferens est germanitas adoptionis, et communis sors hæreditatis quomodo communis non erit usus panis quem Pater administrat cœlestis? Esto tamen, sit istud jus ordinatæ charitatis, quod moderatio Evangelii suas cuique necessitates primum excepit : quis ille est qui recte metiatur necessitates proprias qui inter necessarium et superfluum æquo judicio discernat? Attendamus nobis, fratres, ne de mortibus pauperum fratrum nostrorum incipiamus judicari, si superflue retinemus aut insumimus nobis unde vita eorum valeat sustentari. Et quoniam hodierna purificatio purissimæ ac pauperrimæ Virginis de nostra B nos purificatione loqui commonuit, in hoc maxime nostram constare puritatem noverimus, si quidquid superfluum est nobis amputemus : ut non solum sanctitate castitatis, sed etiam simplicitate paupertatis aliquatenus æmulemur pauperem matrem pauperis Christi, cui regnum et imperium, et nunc et per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO V (2).

De mundanda et adornanda Christo anima.

1. « Adorna thalamum tuum, Sion, et suscipe regem Christum, quem virgo concepit, virgo peperit, virgo post partum quem genuit adoravit (3). » Ad nos, fratres, ad nos loquitur Spiritus sanctus, qui sumus Sion, qui sumus speculantes, qui die ac nocte C levamus oculos nostros ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Adornemus igitur thalamum nostrum, et suscipiamus regem Christum. Ecce, fratres, Christus in propria veniens, et a suis repulsus, non habet ubi caput reclinet. Præforibus nostris inter materna brachia vagiens, per Spiritum sanctum quærit hospitium, dicens : « Adorna thalamum tuum, Sion. » Emundemus igitur thalamum nostrum, prius expellendo quæ oculos Christi intrando offendere possunt; et sic demum adornemus ea inferendo quibus delectatur et gaudet. Quæ sunt, ait forsitan aliquis vestrum, quæ oculos Christi offendere possunt? Cui dicimus : Nihil ita oculos ejus offendit, sicut superbia, **956** D quæ angelum de cœlo, et hominem expulit de paradiso : quæ est initium omnis peccati : quam hortatur nos Spiritus sanctus vitare, dicens : *Quid superbis, terra et cinis?* (*Eccli.* x, 9) ; et alibi : *Omnis caro fenum; exsiccatum est fenum, et flos ejus decidit* (*Isai.* xl, 6, 7; *Eccli.* xiv, 18). Videamus nunc quid superbia fecit. Angelum de cœlo, et hominem expulit de paradiso. Merito hæc oculos Christi offendit quæ pulcherrimum opus ejus in cœlo et in paradiso fœdavit ; quæ fecit de angelo diabolum, et de homine nuper creato justo perfidum. Quæ sicut A est peccatorum primum et maximum, sic est omnium regina et mater vitiorum.

2. Videndum est igitur et sollicite considerandum, ut eam mens nostra cum tota prole sua excludat, ut thalamus noster emundatus et ornatus Christum regem qui foris [*al.* fores] pulsat, suscipiat. Cum tota, inquam, prole sua, septem scilicet principalibus vitiis. Quæ sunt hæc? Inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Ita sunt filiæ superbiæ, quæ matrem suam sequantur : Quæ hospitium quodcunque intraverint, fetidum reddunt. Sed quæ nobis cum istis communio? Quis consensus templo Dei cum idolis? Nulla nobis (Deo agimus gratias) cum eis societas, quas exuentes veterem hominem cum actibus suis, gladio veræ B confessionis et pœnitentiæ enecavimus. Nihil igitur in nobis ultra possit superbia, quæ de archangelo diabolum, et de primo homine fecit impium et Creatori suo rebellem. Nihil habeat in nobis vana gloria, qui a die conversionis nostræ, in cruce Domini nostri Jesu Christi cœpimus gloriari cum Apostolo dicentes : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo!* (*Galat.* vi, 14). Gloria itaque nostra sit crux Christi quam portamus, et testimonium conscientiæ per crucem Christi purgatæ, de qua Apostolus ait : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* i, 12). In qua conscientia gloriari, de donis Dei est Deo gratias C agere. Ad quod nos hortatur Apostolus, dicens : *Qui gloriatur, in Domino glorietur* (*I Cor.* i, 31; *Jer.* ix, 24; *II Cor.* x, 17) : id est, in Domino de puritate conscientiæ suæ glorietur. *Non enim qui se ipsum commendat*, etc. Cæterum qui in se gloriatur, et qui sibi placet, stulto homini placet. Qui in alio homine gloriatur, aut laudem in mente ab ore alterius exspectat, mercedem operum recipit, ac oleo peccatoris ungit caput suum, audiatque propheticam sibi dicentem : *Maledictus homo qui ponit spem suam in homine* (*Jerem.* xvii, 5). Et in die judicii cum dixerint : *Domine, Domine, aperi nobis*, ait : *Amen dico vobis nescio vos* (*Matth.* xxv, 11, 12). Hæc vana gloria filia est superbiæ ; quæ in D quocunque fuerit, inobedientem facit.

3. Rursum, post conversionem, nihil ultra in nobis habeat invidia, per quam mors intravit in orbem terrarum. Diabolus enim invidit homini ascensum [illegible] coronam [illegible] hoc tentavit, et in anima occidit. Hæc est illa, quæ non magnos, sed parvos semper torquet (*Sap.* ii, 24, 25), dicente sancto Job : *Parvulum occidit invidia* (*Job.* v, 2). In eo enim quod aliquis alicui invidet) minorem se ostendit ei cui invidet. Sic diabolus invidit primo homini, sic Esau Jacob, et Cain Abel. Hæc invidia parvulum occidit; quia nisi inferior esset, de bono

(2) De hoc sermone dubitat Horstius an sit Guerrici : tum quod desideretur in manuscripto Coloniensi, qui ipsius sermones continet, tum quod Guerrici stylus pressior et nervosior videatur. Porro licet hactenus Bernardi operibus insertus sit, minus tanto dignus est auctore.

(3) Ita canit Ecclesia in officio hujus diei.

alterius non doleret. Hac peste nullus moritur, nisi qui terrena hæc appetit, quæ tota non veniunt pluribus. Unde si qua desiderat, illi invidet qui penitus ea accepit, vel illi partem habendo quantitatem ei restringit. Hunc parvulum occidit invidia, quia dum non potest adipisci quod alii invidet, in odium, invidiæ filiam, cadit.

4. Rursum, fratres, post conversionem nostram ira non habeat in nobis locum, quia, ut ait Dominus in Evangelio, gr[illegible]im ducit ad gehennæ puteum, dicens : *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui dixerit, Racha*, hoc est, vocem indignationis per iram emiserit, *reus erit concilio*, in quo tractatur qua pœna sit mulctandus. *Qui dixerit, Fatue*, hoc est, tale quid fecerit aut verbo aut verbere, ut inter fratres despiciatur, *reus erit gehennæ ignis* (*Matth.* V, 22), nisi resipuerit. Hæc est ira, quæ stultorum oculos exstinguit, sapientium oculos nonnunquam turbat, dicente Psalmista : *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal.* VI, 8). Et de ira stulti Job ait : *Virum stultum interficit iracundia* (*Job.* V, 2). Ecce duas iras videmus ; quarum altera nonnunquam **957** turbat oculum, altera semper exstinguit. Altera venit ex impatientia; altera, ex zelo rectitudinis. Altera venit ex vitio ; altera, ex virtute. De altera quæ venit ex virtute Psalmista ait : *Irascimini, et nolite peccare* (*Psal.* IV, 5 ; *Ephes.* IV, 26). Quasi dicat : Crudeles estote in vitium, mites in fratrem, considerantes vosmetipsos, ne et vos tentemini. De altera, quæ venit ex vitio, ait Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (*Ephes.* IV, 26) : id est, Christus, qui est sol justitiæ, mentem vestram irascentem non deserat, qui cum ira nunquam habitat. Ira, quæ venit ex zelo rectitudinis, debemus irasci prius nostris erratibus; et post, erratibus proximorum : quæ melior est risu, quia per tristitiam vultus corrigitur proximus (*Eccle.* VII, 4). Quæ debet tamen subesse rationi, ne sit immoderata, sed in ultione peccati tempus et modum consideret. Hæc sapientes interdum turbat : ira per vitium stultos occidit, dum in rixas et in contumeliam linguam relaxat.

5. Rursum, fratres, post conversionem nostram muniendus est thalamus cordis nostri, ne tristitia rediens introeat ; illam dico quæ mortem operatur, quæ de amissione rerum temporalium venit. Hæc est illa quæ pravas cogitationes generat, murmurosum monachum reddit, quæ fastidium parit, et tenentem aratrum Dei cum uxore Loth retro respicere compellit. Sine dolore namque non potest amittere, quod cum inordinato amore possedit. Hanc itaque tristitiam quæ mortem operatur excludamus : et intromittamus eam quæ venit de memoria peccatorum, et de peregrinatione nostra, dicamusque cum Psalmista : *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea* (*Psal.* CXIX, 5, 6). Hæc est tristitia, quæ vitam operatur, de qua ait Apostolus : *Quasi tristes, semper autem gaudentes* (*II Cor.* VI, 10). Hæc est illa de qua Dominus ad discipulos dicit : *Tristitia vestra vertetur in gaudium* (*Joan.* XVI, 20). Altera parit mortem, parit animi rancorem.

6. Rursum, fratres, post conversionem muniamus thalamum nostrum, ne avaritia, quæ est radix omnium malorum, rediens introeat, nosque ab unius Dei cultura abstrahat, idolorum cultores faciat. De qua inter cætera sic ait Apostolus ad discipulos suos : *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus* (*Coloss.* III, 5). Ecce avaritiam idololatriæ comparat, et merito : quia sicut uni Deo idololatra nititur auferre gloriam, ne solus habeat nomen Deitatis; ita avarus in Dei res se extendit, ut solus usurpet quæ Deus omnipotens in usum plurimorum fecit. Utraque Deo inimica, quia negat Deo quæ sunt ejus. Est et avaritia non solum amor congregandæ pecuniæ aut conservandæ, sed ambitio prælationis, cum nititur homo homini præesse. Hæc, ut verum dicam, etiam pauperes (qui semel pro Christo reliquerunt sua) in tantum vexat, ut contra jus et fas, et propositum suum, non tantum velint, sed etiam studeant fratribus et conservis præesse. Quod si abbas aut prior eorum voto non consenserit, irascuntur, obloquuntur, eosque aut invidos, aut sibi malevolos (qui se non provehunt) clamant. Hæc est avaritia quæ memoriam mandatorum Dei turbat, dicente Psalmista Domino : *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam* (*Psal.* CXVIII, 36) : quæ proditionis est mater, quæ Judam Dei discipulum primum ad mandatorum Dei oblivionem, de oblivione ad proditionem, de proditione traxit ad laqueum.

7. Rursum, fratres, post conversionem nostram muniamus thalamum cordis, ne gula rediens introeat, quæ et Adam innocentiæ veste, et Esau privavit primogeniti dignitate. Hæc est illa pestis quæ patres nostros in deserto ingratos beneficiis Dei fecit, quæ compulit eos murmurare contra Deum, et dicere : *Utinam mortui essemus in Ægypto, quando sedebamus super ollas carnium, et comedebamus allia, cepe, et pepones* (*Exod.* XVI, 3; *Num.* XI, 5, 6 ; XIV, 3.) Hæc est illa funesta pestis quæ eos ad blasphemiam duxit, quasi non esset alia vita post istam cum dicebant : *Comedamus et bibamus: cras enim moriemur* (*Isa.* XXII, 13; *II Cor.* XV, 32), id est in futuro. Quasi dicerent : Hoc solum habemus quod comedimus; nihil in futuro post hanc vitam nos habituros speramus. Hanc pestem **958** cum homine perituram pronuntiat Apostolus, dicens : *Esca ventri, et venter escis. Deus autem et hunc et hanc destruet* (I *Cor.* VI, 13). Hæc pestis tripartita est : quia aut ante horam canonicam, aut aliud quam licet, aut plus quam necesse est facit comedere, et carnis curam in concupiscentiis nimis facere. De qua nascitur inepta lætitia, sicut de populo Israel dicitur : *Sedit populus manducare et bibere*

et surrexerunt ludere (*Exod.* XXXII, 6; *I Cor.* X, 7).

8. Rursum, fratres, post conversionem nostram muniamus thalamum cordis nostri, ne luxuria rediens introitum inveniat : quæ pestilentia rediens fit pejor quam ante fuerat. Nunquam enim sola redit, sed sicut Dominus ait in Evangelio : *Assumit septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi : et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus* (*Matth.* XII, 45). Hæc est pestis illa quæ corpus Christi dimembrat, quæ de membris Christi facit membra diaboli. Nam qui adhæret alicui personæ causa libidinis explendæ, unum corpus fit cum illa persona, et fit membrum diaboli : cujus et illa membrum est per conjunctionem malorum operum. Hæc est illa pestis quæ ignem infernalem in corpus humanum accendit, ut vegetum sit et robustum ad libidinem explendam : et quæ igni illi inexstinguibili materiam semper apponit, et vires ministrat, ut de suo semper habeat unde sine fine ardeat. De his duobus ignibus luxuriæ et gehennæ habemus auctoritatem Scripturæ. De igne luxuriæ ait : *Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente* (*Osee* VII, 4). De igne gehennæ ait : *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui*, hoc est, judicii, ut intus ardeant (sicut clibanus accensus) in conscientia. *Dominus in ira sua conturbabit eos* (*Psal.* XX, 10), dicens : *Discedite a me, operarii iniquitatis* (*Luc.* XIII, 27; *Psal.* VI, 9; *Matth.* VII, 23). Et devorabit eos ignis extremus infernalis, quem accenderunt propter luxuriæ fœda opera. Sit ergo, fratres, summa cura et summum studium his qui in talibus sunt, de talibus evadere et fugere.

9. Nobis vero qui per gratiam Dei evasimus, et veterem exuimus hominem, qui sumus Sion, sit summum studium thalamum nostrum munire et adornare, et Christum regem suscipere, sicut hæc scriptura præcipit quam recitavimus : « Adorna thalamum tuum, Sion. » Quid est adornare thalamum tuum? Virtutes congregare, quibus et pavimentum et parietes quasi cortinis, et floribus tota domus adornetur. Primus ornatus thalami nostri, qui sumus Sion, sit timor, qui est initium sapientiæ, id est, primus gradus per quem ascenditur ad sapientiam. De quo timore ait Scriptura : *Beatus homo qui semper pavidus* (*Prov.* XXVIII, 14). Et Psalmista ait : *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (*Psal.* II, 11) : ut timor auferat securitatem noxiam, et exultatio mortiferam tristitiam. Hic timor generat humilitatem, quæ est pretiosissimus ornatus thalami Sion, quæ magis placuit Christo cum in thalamum virgineum ingrederetur, dicente beata Maria : *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (*Luc.* I, 48). Hæc, inquam, humilitas est ornatus Sion, id est, pauperum Christi, de quibus ipse dicit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 3; *Luc.* VI, 20). Ecce quomodo timor Domini primus gradus ascensionis, et primus ornatus thalami Sion, alios etiam ornatus generat, humilitatem scilicet, et voluntariam paupertatem. Adorna ergo thalamum tuum, Sion, timore Domini.

10. Secundus ornatus thalami Sion, et secundus gradus ad sapientiam, est pietas, de qua dicit Scriptura : *Miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli.* XXX, 24); et alibi : *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum?* (*Isa.* LXVI, 2.) Hæc miseretur in se peccantibus, fraterna onera portat; magis eligit quælibet temporalia bona perdere, quam cum fratre lite contendere. Quæ profecto pietas aliud nihil est nisi Deum colere, et per cultum Dei Deo placere. Hæc in nobis generat mansuetudinem, optimum ornatum thalami Sion, quæ filios Dei nos facit, dicente Domino : *Beati mites, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth.* V, 4; *Psal.* XXXVI, 11). Ecce quomodo pietas secundus ornatus thalami Sion et secundus gradus ascensionis, alium ornatum de se generat mansuetudinem, quæ filios Dei efficit. Adorna igitur thalamum tuum, Sion, pietate.

11. Tertius ornatus thalami Sion et tertius gradus ascensionis **959** est scientia, quæ homini sui cognitionem præbet, ut scilicet homo, neque minus neque plus quam debet de se præsumat. Quorum alterum, scilicet de se nimium præsumere, in mala facit præcipitem; alterum, scilicet se non cognoscere, facit ad qualibet bona torpentem. Ad hanc scientiam Spiritus sanctus invitat Ecclesiam in Canticis : *Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, abi post vestigia gregum tuorum*, scilicet hæreticorum : *et pasce hædos tuos* (*Cantic.* I, 7), hoc est, carnales concupiscentias. Hæc scientia præbet nobis fiduciam vincendi omnes tentationes per veram fidem, dicente Domino in Evangelio : *Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti* (*Marc.* IX, 22), per Dei scilicet gratiam, et liberum arbitrium. Videmus jam quomodo scientia tertius ornatus thalami Sion, et tertius gradus ascensionis, alium ornatum in nobis generat, religiosum videlicet luctum, qui consolationem a Domino in futuro mereatur. Hæc scientia parat in nobis dolorem et luctum peregrinationis, ut videndo mala exsilii quæ patimur, cum luctu desideremus patriam a qua peregrinamur, audiamusque a Domino nobis dici : *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5; *Isa.* LXI, 2).

12. Quartus ornatus thalami Sion, est fortitudo, quæ convenit laborantibus pro veris bonis acquirendis. Hæc est quæ munit thalamum Sion, ut non extollatur prosperis, non frangatur adversis : quæ linguam increpantem et blandientem his verbis confundit, dicens : *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa* (*Psal.* CXIX, 2). Hæc est illa quæ semper de die in diem robustior, esuriem et sitim justitiæ in thalamo Sion accendit, facitque eam audire a Domino : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur*. Adorna igitur thalamum tuum, Sion, fortitudine. Quintus ornatus thalami Sion est consilium, quo homo infirmitates suas requirit, suum posse et suum

non posse investigat : et ex sua infirmitate alios considerat, aliis parcit et miseretur, sicut et vult Deum sibi misereri; aliis dimittit debita, sicut sibi vult dimitti a Deo : mereturque audire a Domino . *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth.* v. 4, 7). Adorna igitur thalamum tuum, Sion, consilio. Sextus ornatus thalami Sion, est intellectus; qui mentem hominis super hæc infirma rapit, omnesque corporeas substantias intellectuali intuitu transiens, non corporeis substantiis figitur, volensque ultra progredi, et propius accedere audit a Domino : *Ne appropinques huc* (*Exod.* III, 5) : *non enim videbit me homo, et vivet* (*Exod.* XXXIII, 20). Hic intellectus convenit iis qui a Deo purgatum oculum habent, de quibus dicitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 8). Adorna igitur thalamum tuum, Sion, intellectu.

13. Septimus ornatus thalami Sion, est sapientia, quæ convenit iis qui intellectualibus oculis æterna contemplantur; quorum conversatio in cœlis est, qui cupiunt dissolvi, et esse cum Christo : in quorum persona dicebat Apostolus : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.* Quasi diceret : Ut Christum magnificem, Christo vivere volo tantum, et Christus est præmium mortis. Et post pauca : *Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo melius : manere autem in carne, necessarium propter vos* (*Philipp.* I, 21, 23, 24). Ecce quid facit vera sapientia, quæ omnes rebelles motus corporis ita subjugat, ut nullam ultra pugnam in carne sentiat : pro infirmis fratribus (ut eis Christum nuntiet) exsilium libenter patitur; probra non audit, damna non sentit, auferenti tunicam dimittit et pallium, percutienti unam maxillam præbet et alteram, auditque a Domino : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth.* v, 9). Hi ornatus thalami Sion : istis nos adornemus qui sumus Sion, et regem Christum suscipiamus, quem Virgo concepit, Virgo peperit, Virgo post partum quadragesima, hoc est hodierna die, in templo Dei præsentavit.

14. In lege namque scriptum erat, ut mulier quæ suscepto semine peperisset masculum, quadragesimo die purgata templum cum filio intraret, deferens hostias secum pro peccato, agnum anniculum immaculatum. Si autem non haberet agnum, par turturum, sive duos pullos columbæ offerret (*Levit.* XII, 2, 4, 6, 8). Hæc omnia beata Virgo non ex necessitate, sed ex humilitate implevit. Abstinuit ab **960** introitu templi quadraginta diebus, non necesse habens purgari, quæ sine omni delectatione, salvo virginitatis sigillo, de Spiritu sancto concepit. Obtulit hostiam non pro peccato, sicut aliæ mulieres, sed pro humilitate, ostendens etiam in hoc quod Filius Dei Jesus Christus non solvere venerat legem, sed adimplere. Et ecce Simeon grandævus, qui acceperat responsum non visurum se mortem nisi videret Christum Domini, et eum susciperet quem exspectabat, accepit eum in ulnas suas, hoc est, inter brachia sua amplexatus est; illum qui appendit tribus digitis molem terræ, qui omnia implet, omnia complectitur, inter brachia portat, dicens : *Nunc dimittis, servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace.* Cupio dissolvi, et ejus adventum cum patriarchis et prophetis in inferno exspectare, qui inter te et humanum genus facturus est pacem. *Quia viderunt oculi mei salutare tuum*, Filium tuum, quem desideravi, de quo responsum a Spiritu sancto accepi. *Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuæ Israel* (*Luc.* II, 29, 30, 32). De quo ait Isaias : *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam* (*Isa.* IX, 2) : quia, cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet (*Rom.* XI, 25, 26).

15. Audite, fratres, audite quid offert Maria, quid Simeon suscipit : Unigenitum Dei, Deo Patri consubstantialem et coæternum, Verbum in principio. Et, ut utilitatem et consolationem nostram audiamus, illum offert Virgo, quem Deus Abrahæ promisit, dicens : *In semine tuo*, hoc est, in Christo *benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18; XII; 3, et XVIII, 18); et quem David promisit, dicens : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (*Psal.* CXXXI, 11). Hic est quem Virgo offert, patriarcharum gaudium, desiderium prophetarum, Gentium exspectatio, Judæorum qui eum receperunt salvatio, ruinæ angelorum reparatio. Talis est quem Virgo offert Deo, imo multo major quam lingua, aut hominum, aut angelorum possit dicere. Et cum sit tantus ac talis, qualem aut quantum ipse se novit, non sufficit. Virgini ipsum solum offerre ; sed hostiam, quam lex præceperat, pro eo obtulit : ob humilitatis scilicet exemplum, ut nos doceret quomodo et nos eum debeamus offerre. Duos turtures, aut duos pullos columbæ pro eo obtulit. Columba, fratres, simplex est animal, felle caret, rostro non lædit, in cavernis petrarum nidificat, alienos pullos nutrit, juxta fluenta manet, ut visa umbra accipitris fugiat, meliora grana eligit, gemitum pro cantu reddit, gregatim volat, alis se defendit, visum recuperat. Et nos, fratres, cum ante altare steterimus, ut Dei Filium Deo offeramus, cum eo et pro eo *par turturum*, castitatem corporis et animæ offeramus : et *duos pullos columbarum*, pro cantu gementes, compunctionem geminam pro desiderio patriæ cœlestis, et de consideratione nostræ miseriæ habentes. Columba felle caret : et nos ira careamus, quæ peccare nos facit. Rostro non lædamus, sed percussi in unam maxillam, alium præbeamus. In cavernis petrarum nidificemus, in fide plagarum Christi refugium habeamus. Alienos pullos nutriamus ; de filiis diaboli facientes verbo prædicationis filios Dei. Juxta flumina maneamus : id est, juxta hunc mortalitatis fluxum sedentes, umbram accipitris, hoc est, peccata quæ sunt umbra diaboli, malorum ruinas considerantes, ab ejus ungulis fugiamus. Meliora grana eligamus id est, meliores sententias in Scripturis sanctis. Gregatim volemus.

unum consensum in bono in congregatione sub pastore habentes. Alis Novi et Veteris Testamenti contra inimicos Dei nos defendamus ; vel duobus præceptis charitatis, Dei videlicet amore et proximi. Visum recuperemus, de bono actionis ad bonum semper intendentes contemplationis.

16. Fratres charissimi, tales oportet non esse cum corpus Christi consecramus, cum consecratum manducantes sacrificamus, cum vobis idem corpus in salutem corporis et animæ porrigimus. Tales etiam vos oportet esse, cum sacrum sacramentum de manibus nostris accipitis, scientes, quod qui corpus Christi indigne accipit, et sanguinem ejus indigne bibit, judicium sibi manducat et bibit (*I Cor.* XI, 29). Verum, quia raro invenitur talis qui in se hæc omnia habeat, diligat illum qui bonum habet, quod in se non habet : **961** et in illo habeat, quod in se non videt. Neque enim credere debemus quod soli sacerdoti supradictæ virtutes sint necessariæ, quasi solus consecret et sacrificet corpus Christi. Non solus sacrificat, non solus consecrat, sed totus conventus fidelium qui astat, cum illo consecrat, cum illo sacrificat (4). Nec solus ligni faber facit domum, sed alius virgas, alius ligna, alius trabes, etc., comportat. Debent itaque astantes habere de suo, sicut et sacerdos, fidem firmam, orationem puram, devotionem piam. Sciendumque quod sine firma fide nemo astantium esse debet. Cæteras vero virtutes, quas supra diximus, etsi omnes non habent, diligant illum qui habet quod in se non inveniunt, et in illo habeant quod in se nondum vident. Sicut Petrus in Joanne virginitatis habet meritum : sic Joannes in Petro martyrii habet præmium.

17. Sciendum quoque, quod corpori Christi, quem Maria hodie præsentavit in templo, quem Simeon in ulnis suis suscepit, tria debemus : dignitatem, reverentiam et fructum. Dignitatem, ut cum Dei Filium, Deum de Deo, omnipotentem, creatorem omnium, judicem vivorum et mortuorum credamus. Dignitatem, ut credamus nos statim postquam de corpore exierimus, ab eo, sicut a judice, percepturos sicut gessimus, sive bonum, sive malum. Ille namque quem Maria in templo præsentavit, quem Simeon suscepit, quem in manibus consecrantes ante Deum levamus, benedicimus, manducamus, vobis porrigimus manducandum ; ille familiaris noster, judex erit noster. Caveamus ergo ab eo separari per judicium post mortem, cui ita sumus familiares in vita. Dicamus itaque ei in corde, cum eum tra-

A ctamus; dicamus cum eum consecramus : Domine, ad te veniemus post mortem, ante tuum tribunal judicandi astabimus. Qui nobis ita familiaris esse dignaris in vita, quod a nobis tractaris, consecraris, manducaris, noli nobis alienus esse in morte, sed parce nobis in die mala. Confundantur dæmones qui nos tunc persequentur, destrue fortitudinem illorum in virtute tua; quia non est qui pugnet pro nobis, nisi tu Deus et familiaris noster. Hæc est dignitas quam ei debemus.

18. Debemus ei et reverentiam, investigare scilicet nosmetipsos : et si invenimus cor pollutum fœdis cogitationibus aut mala voluntate, ab ejus contactu, ut ab igne, et nos et alios arceamus. Ignis enim consumens est (*Deut.* IV, 24.), ad quem indi-
B gnus non debet accedere, ne interius consumatur, et in reprobum sensum tradatur. Exeat ergo extra castra, sicut Moyses præcepit, qui nocturno pollutus est somno (*Deut.* XXIII. 10), hoc est, qui per negligentiam istius obscuræ vitæ (quæ tota ut somnus pertransit) pervenit usque ad pollutas cogitationes. Exeat extra castra, hoc est, dum in illo statu est, judicet se indignum societate fidelium communicantium hoc sacro corpore, laveique vestimenta sua per sanctam confessionem ; et post solis occasum, hoc est, post tentationis calorem et ardorem jam mortuum, lotus redeat, et cum aliis fidelibus communicet. Hæc est reverentia quam debemus corpori Christi, quem virgo Maria hodierna die in templo
C præsentavit, quem Simeon senex inter brachia suscepit.

19. Debemus etiam fructum scire, intelligere scilicet quem fructum accipimus, si eum digne comedimus. Audite, fratres, non me, sed Apostolum dicentem : *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* Calix, id est communicatio calicis, facit nos habere quamdam communionem cum Christo. *Et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis est Domini?* (*I Cor.* X. 16.) Ac si dicat : Panis, quem frangimus, facit nos unum corpus sub Christo capite : quoniam, sicut unus panis ex multis granis conficitur, qui postea in corpus Christi et per fidem, et per sancta verba,
D quæ Christus suos docuit, convertitur : sic diversi participantes hoc corpore in unitate fidei, spei et charitatis, unum corpus cum Christo sunt, ut Christum statim post mortem venturi, et cum Christo sicut cum capite suo sine fine regnaturi : quem Virgo concepit, Virgo peperit, Virgo in templo hodierna

(4) Solum sacerdotem esse proprium et sufficientem ministrum Eucharistiæ consecrandæ de fide est, ut patet ex can. 4 conc. Nic. ubi Patres dum diaconos reprehendunt, quod quibusdam in locis administrent Eucharistiam presbyteris, idque de cætero fieri prohibent, hanc ejusce decreti reddunt rationem : *Hoc* inquiunt, *neque regula neque consuetudo tradidit ut qui offerendi sacrificii non habent potestatem, his qui offerunt corpus Christi porrigant.* Idem statuit conc. Lateran. sub Innoc. III, et refertur cap. *Firmiter* extra de sum. Trin. Nam veritate sacramenti explicata, ita subjungit : *Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus, secundum claves Ecclesiæ, quas concessit apostolis eorumque successoribus Jesus Christus.* Ita fere Isambertus, in 3 q. 82, art. 1. Quanquam dici potest, astantes etiam suo modo sacrificium offerre et conficere per sacerdotem et cum sacerdote qui populi mediator et minister est. Unde in canone missæ olim ita legebatur : *Et omnium circumstantium, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis*, quibus verbis hæc inserta sunt : *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt*, etc.

die præsentavit, qui cum Patre et Spiritu sancto, vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

362 SERMO VI.

De perficienda nostri purificatione, ut Domino sisti possimus.

1. *Postquam impleti sunt dies purgationis, tulerunt Jesum in Jerusalem.* O quam felix est, de quo dici potest : *Impleti sunt dies purgationis ejus :* ut jam nihil aliud ei supersit, nisi ut ferant eum in Jerusalem supernam, et sistant eum Domino (*Luc.* II, 22). Talis nimirum erat Simeon ille noster senex, tam desiderabilis quam plenus desideriis, cujus cum jam olim, ut arbitror, essent impleti dies purgationis, hodie impleti sunt etiam dies exspectationis : ut jam, secundum verbum Domini, nihil aliud ei restaret, postquam vidisset Christum Domini, Christum pacem Dei et hominum, nisi ut dimitteretur in pace, et dormiret in pace in idipsum ; hoc est, ut ferrent eum in Jerusalem pacis æternæ, et sisterent eum ad contemplandam pacem quæ exsuperat omnem sensum. O Simeon vir desideriorum, impletum est in bonis desiderium tuum. O beate senex, renovata est ut aquilæ juventus tua. Introisti jam ad altare Dei illud supernum, æternum, totum aureum, ad Deum qui lætificat juventutem tuam æterna visione sui, cujus lætificavit senectutem hodierna visione Christi sui. Ad altare illud invisibile jam ipse præsentatus es Patri ; cui ad altare hoc visibile Filium hodie præsentasti. Ibi Filium ipsum, quem hodie tuo sinu gestasti, æterno jam et indissolubili tibi conseris amplexu.

2. Repletum est igitur in bonis beati senis desiderium, cujus tota erat exspectatio et desiderium, Exspectatio gentium et Desideratus earum. Renovata est ut aquilæ juventus ejus, quoniam in senectute bona impleti sunt dies purgationis ejus. Alioquin nequaquam illius capax novitatis esse posset, nisi sedulo vetustatem his diebus expurgasset. Fratres, expurgate vetus fermentum, dum tempus habetis ad expurgandum ; ut cum impleti fuerint dies vestræ purgationis, inveniamini et vos capaces illius gaudii, quo plena est jam anima Simeonis. Et quidem dies qui ad purgandum nobis dati sunt, velimus, nolimus, implemus : sed væ nobis si dies impleantur, et purgatio minime impleatur : ut postea necesse sit illo nos igne repurgari, quo nihil pœnalius, nihil acrius, aut vehementius in hac vita excogitari potest. Sed quis ille tam perfectus, tam sanctus, qui cum hinc exierit, nihil illi debeat igni ; qui sic ad purum omnem in se scoriam excoxerit peccati, ut gloriari possit castum se habere cor, ut dicere possit : *Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* (*Prov.* XX, 9.) Pauci quidem sunt electi ; sed inter illos paucos paucissimi sunt, ut arbitror, ita perfecti, ut purgationem illam impleverint, de qua Sapiens dicit : *De negligentia purga te cum paucis* (*Eccli.* VII, 34). Omnino, si de negligentia nos purgaremus, de paucis essemus. Nunc autem quoniam non modo minima, sed et maxima negligimus, longe a paucis de turba divisi sumus, et de nobis dicit ille, qui paucitatem sanctorum multitudini prefert negligentium : *Inter multos erant mecum* (*Psal.* LIV, 19).

3. Et quid hodie tam proprium simul et commune his quos religionis fovet umbra, sicut negligentia ? et, ut de meipso loquar, quoties derident hostes Sabbata mea ? quoties dormitat anima mea præ tædio, diemque fere totum, ac si tempus revocabile esset, inertia consumo ? Et utinam sic dormitaret anima mea, ut apertis et vigilantibus oculis, ipse mihi saltem non fingerem somnia vana et illusoria ! At nunc in perversum mutata sententia, ego vigilo, et cor meum dormit, somnoque tam gravi, ut vix aliquando valeat expergisci ad tonitruum supernæ illius increpationis : *Usquequo, piger, dormies ? quando consurges e somno tuo ? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus ut dormias : et veniet tibi quasi viator egestas, et pauperies quasi vir armatus* (*Prov.* VI, 9-11 ; XXIV, 33, 34). Illud sane miserrimum est, quod hodie non putatur jactura, sed lucrum, si dies qui nobis ad purgationem dati sunt, elabuntur nobis dormiendo, [illegible] negligendo. Gentilis, aiunt, cum sederet ad mensam, 363 venissetque in mentem nihil strenuum, aut memorabile se egisse die illo, cum gemitu gravi et dolore mensam repulit, exclamans : « O amici, diem perdidi (5). » Nos hodie dicere videmur, diem lucrifeci, si sine opere totus per inertiam possit elabi. Sic nullus fere est qui tempori pretium ponat, qui cogitet apud se quantum valeat ad comparandam æternitatem dies una. Putasne est aliquis in nobis, qui quotidianam dierum suorum a semetipso rationem exigat, qui cujusque diei dispendia vel emolumenta diligenter sibi describat : ut si deprehenderit se hodie negligenter egisse, vindicet in seipsum, ac de cætero cautius agat ? Beatus ille servus, quem, cum venerit dies extremus, invenerit ita facientem.

4. Hoc nempe esset de negligentia cum paucis purgari, si recte et utiliter implerentur dies purgationis ut aliquando posset accessus ad sancta salubriter obtineri. Alioquin, quamdiu manserit quis in sanguine purificationis suæ, sancivit æterna justitia (sicut scriptum est in lege Moysi, ut omne sanctum non tangat, nec ingrediatur sanctuarium, *donec impleantur dies purgationis ejus* (*Levit.* XII, 4). Viderint ergo qua fronte ingrediantur sanctuarium, qua conscientia non solum tangant sancta, sed etiam tractent et sumant Sanctum sanctorum ; qui scilicet nondum liberati de sanguinibus, nullum tamen suæ purificationis studium gerunt. An non audiunt protestantem et dicentem : *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos ; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt ?* (*Isai.* I, 15.) Quid enim, si mundus sum a sanguine alieno, et contineo a

(5) Titus imp., apud Sueton. Iisdem pene verbis queritur Seneca, epist. 1.

Dominus vidit in sanguine proprio (Ezech. XVI, 6), [illegible] Jerusalem loquitur per Ezechielem? Quid, [illegible], si [illegible] non sunt pedes [illegible] sanguinem [illegible], et [illegible] carni et sanguini, de quibus dicit Apostolus: *[illegible] Dei non possidebunt* (I Cor. XV, 50). [illegible] Jeremias [illegible] (Jerem. XLVIII, 10): id est, qui vitia carnis et sanguinis sui parcit abscindere. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ (Psal. L, 16), ne [illegible] sanguine purificationis meæ sanctuarium ingrediens, aut sancta contingens, reus inveniar corporis et sanguinis tui, indigne manducans et bibens. Verumtamen gratia tibi, Deus, Deus salutis meæ, qui [illegible] hoc ipsum pretiosum [illegible] sanguinem [illegible] immunditiam nostri purificares sanguinis, tactumque peccatricis sanguinem [illegible] desiccantis non [illegible] quod [illegible] potest [illegible] de immundo conceptum semine, nisi [illegible] qui solus es; nec [illegible], sed male habentibus, [illegible] tamen habere cupientibus, medicus opus est. Tangere itaque Sanctum sanctorum, sicut illis quos delectat in sanguine suo versari, judicium est mortis; sic illis qui desiderant purificari, remedium est salutis, juxta prophetiam Simeonis, Quia *hic positus est in ruinam et in resurrectionem multorum* (Luc II, 34).

5. Fratres, et vos quidem in sanguine fuistis, sed abluti estis, sed purificati estis: nisi quia, sicut justus confitetur, *[illegible] sordibus [illegible]* ([illegible]), non solum conditio corrupta, sed etiam voluntas infirma; ut [illegible] per novis sordibus opus sit purificatione nova. [illegible] vero mirabilis et miserabilis est in hominibus sui negligentia, ut, cum nemo sit qui se purificatione non indigere præsumat, vix tamen est aliquis qui tempus ad hoc [illegible], quasi purgatissimus sit, non negligat. Fratres, breves dies hominis sunt (Ibid., 5), sed tamen valde pretiosi sunt; imo quo breviores, eo pretiosiores; quia dies sunt purificationis, cum statim postmodum futuri sint dies retributionis. Beati qui in diebus istis lavant stolas suas, et candidas eas faciunt in sanguine Agni; ne postea vestimentum eorum, si mistum fuerit sanguine, sit in combustionem et cibus ignis (Isai IX, 5). Nec solum timor urget supplicii, sed etiam spe invitat præmii, ut omni cura et instantia nostræ modo studeamus purificationi; ut quod hodie figurare voluit in seipso Filius Dei quadam dispensatoria specie, completum quandoque gaudeamus in nobis ipsa rerum veritate. Quid illud? *Postquam*, inquit, *impleti sunt dies purgationis, tulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino* (Luc. II, 22). Et nos utique, si tempora 964 purgationis legitime fuerint a nobis impleta, tollent in supernam Jerusalem ministeria angelorum, ut illic assistentes vultui Dei, oblatio ejus simus accepta et immaculata. Ibi demum purificabimur ex toto; sicut a peccato, sic etiam a pœna peccati. Ibi nostræ purificationis ipsa erit consummatio, quæ et remuneratio; cum scilicet divinus ignis totos nos absumet in holocaustum Domino.

6. Porro hunc ipsum beatissimæ purificationis inexplicabilem modum nec modo quidem cessat æmulari devotio sanctorum, quantum tamen corruptela corporum, et sollicitudo terrenæ inhabitationis permittunt: dum scilicet mente excedentes in illam Jerusalem, verum orationis locum, illic in conspectu Domini quasi turturem et columbam pro seipsis ac de seipsis offerunt; corde videlicet et carne exsultantes in Deum vivum, quia scilicet columba invenit sibi domum, et turtur nidum, altaria tua, Domine virtutum (Psal. LXXXIII, 4). Ego tamen arbitror quod ad meritum non sit inferius, et fortassis ad purgationem efficacius, si illud quod per speculum et in ænigmate raro et raris experiri datur, id est, ut in Jerusalem sistantur Domino, nos per fidem jugiter actitemus: proponentes scilicet Dominum in conspectu nostro semper, et oculos ejus et judicia super nos pervigili fide, irremissoque semper timore cogitantes. Fides ista, fratres, sit in vobis, et eritis de paucis: timor iste sit in vobis, et de negligentia purgabitis vos cum paucis; quia timor iste nihil facile negligit. Denique ab initio hujus pertransibitis, sicut sponsus sponsæ pollicetur, euntes de virtute in virtutem, a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu (II Cor. III, 18): proficientes de visione quæ est per fidem, ad illam quæ est per speculum et imaginem, ac postremo, de illa, quæ est in imagine speciei, ad eam quæ erit in ipsa veritate faciei, seu facie veritatis. Si enim jugiter præsentiam Domini, licet velatam, intendatis per fidem; aliquando etiam revelata facie gloriam ejus speculabimini, licet per speculum et imaginem. Cum autem impletis diebus purgationis venerit quod perfectum est, assistetis Domino in Jerusalem, habitantes cum vultu ejus, ac sine fine contuentes cum facie ad faciem, cui benedictio, et claritas in sæcula sæculorum. Amen

IN QUADRAGESIMA.

SERMO [illegible].

[illegible]

1. *[illegible] Deus, Pater misericordiarum et Deus [illegible] in omni tribulatione nostra* (II Cor. I, 3, 4). *Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus* (Psal. XXXIII, 20). Duplex autem genus tribulationum patimur, quia non solum duplici

natura subsistimus, carne scilicet ac spiritu, sed etiam duplici qualitate vivimus: partim scilicet carnaliter, partim spiritualiter. In mundo eramus toti carnales: in cœlo erimus toti spirituales: nunc autem ex parte carnales, ex parte spirituales. Prout autem proficimus in spiritu, aut magis efficimur spirituales et minus carnales, aut magis remanemus carnales et minus spirituales. Propterea duplex modo consurgit tribulatio: quia, quod in nobis carnale est, contristat adversitas; quod spirituale, iniquitas. Si nihil in nobis esset carnale, nulla nos contristaret, imo nulla esset adversitas: si nihil spirituale, non nos nostra contristaret, sed magis delectaret iniquitas, sicut de quibusdam dicitur: *Lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov.* II, 14). Illa ergo nostra de adversitate tristitia, carnalis et secundum sæculum est: hæc autem de iniquitate, spiritualis et secundum Deum. Illa mortem operatur, si desit consolatio: hæc salutem operatur, si non desit consolatio. Multum tamen interest in adversitate exteriori, cujusmodi sit consolatio tristium; quia consolationi divitum comminatio divina *væ* intentat æternum (*Luc.* VI, 24). Quia nimirum plerumque qui humiliari poterant ex adversitate, gravius superbiunt de prosperitate, proditque ex adipe iniquitas eorum: imo et audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manibus eorum.

2. Nos autem et cum abundat illa consolatio temporalis, oportet esse gratiores et humiliores: et cum **965** deficit, de æterna redemptione certiores et lætiores. Cum tamen suppetit sive salus corporum, sive tranquillitas temporum aut copia rerum; ea moderatione utenda ac dispensanda est, ut sit non occasio peccati, sed adjutorium virtutis, ac potius de bonis bona faciamus quam de bonis mali fiamus. Illa namque consolatione, qua se diffundit voluptas, vel extollit vanitas, renuat consolari anima mea (*Heb.* XII, 5); magisque eligat cum Moyse et viris Israeliticis affligi, quam temporalis peccati habere jucunditatem. Sive autem consolemur exterius, sive tribulemur, benedictus Deus, qui consolationem internam et æternam dedit in cordibus nostris, id est, gaudium spei, quæ suadet nos etiam gloriari in tribulationibus nostris, pollicens quia *si compatimur, et conregnabimus* (*II Tim.* II, 12). Illam sane tribulationem, quam interius de iniquitate nostra patimur, tanto molestiorem portamus, quanto periculosiorem experimur; quia nimirum quotidie de vita periclitamur, ut veraciter confiteamur: *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea* (*Psal.* XCIII, 17). Domine Jesu, quia si gravia sunt pericula, facilia sunt remedia, quia, si dicebam, *Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 17, 18). Et quod semel in Petro figurasti corporaliter (*Matth.* XIV, 29-31), in filiis Petri quotidie adimples spiritualiter. Jussisti nos venire ad te super aquas, id est, hoc mare magnum et spatiosum manibus: ecce virtute tua ambulamus, et pondere nostro gravamur, et plerumque irruente spiritu procellarum impellimur, ut etiam mergi incipiamus, id est, pene jam jamque tentatori consentiamus. Sed, si celeriter confiteamur pedem motum, id est, titubasse animum, et fideliter invocemus auxilium, tu misericorditer porrigis manum, firmasque et dirigis gressum.

3. Super hoc quotidie justus decantat: *Impulsus eversus sum, ut caderem*, sed non cecidi, *quia Dominus suscepit me* (*Psal.* CXVII, 13). Sed, cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam (*Psal.* XXXVI, 24): id est, cum peccaverit, non condemnabitur, quia advocatum habet Jesum, eo quod etsi septies in die cadit, septies resurgit. Non delectatur jacere ubi cadit, et in luto volutari, sed citius exsurgens excutit se de pulvere, et sordes diluit satisfactione. Per hoc namque justus fit, quod semper in initio sermonis accusator est sui (*Prov.* XVIII, 17), memor consilii divini, quo dictum est ei: *Dic iniquitates tuas, ut justificeris* (*Isai.* XLIII, sec. LXX). Ita fit ut, dum seipsum judicat, et Deum de se vindicat, idem quem judicem metuebat justum, reus advocatum habeat. Justus enim Dominus, et justitias dilexit (*Psal.* X, 8); nec potest injustas causas suscipere aut tueri, qui, cum acceperit tempus, etiam justitias judicabit. Et tamen qui judicem se minatur futurum superbe de justitia præsumentium, advocatum se pollicetur humiliter peccata confitentium; quoniam apud illum, in cujus conspectu non justificabitur omnis homo, nullatenus causam testificari nostram melius possumus, quam si nosmetipsos accusantes et punientes, justitiam ipsius in nos transferamus, et partes judicis adversus reos exsequamur.

4. Sed etsi in aliquo veniali vel per ignorantiam fallimur, vel per infirmitatem vincimur, ut Jebusæum nostrum nequaquam exterminare prævaleamus, sed semper sub oculis nostris in terra nobiscum habitare patiamur; in hac quoque imperfectione nostra consolatur nos sermo propheticus, qui nos se transdignatur, ait: *In ipsis fuimus semper et salvabimur* (*Is.* LXIV, 5). *Imperfectum meum*, inquit corpus Christi, *viderunt* misericordes *oculi tui et in libro tuo omnes scribentur* (*Psal.* CXXXVIII, 16); id est, ibi pariter inveniuntur tam perfecti quam imperfecti. Pollicetur siquidem Dominus se perfecturum imperfectionem nostram, loquens per Joelem prophetam: *Et mundabo*, inquit, *sanguinem eorum quem non mundaveram* (*Joel* III, 21). Hinc Isaias, cum præmisisset de perfectione futuræ cœlestis Jerusalem: *Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem*: quod in infirmis nonnisi purgatione ultima perficienda sit sanctitas ista, subjunxit, dicens: *Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, et sanguinem laverit de medio Jerusalem*. Consolatur quidem me lavatio quæ promittitur; sed terret modus quo subditur: *Spiritu*, **966** inquit, *judicii*...

A *spiritu ardoris* (*Isai.* IV, 4). *Ignis* enim *opus cujusque probabit. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus fiet* merito fundamenti; *sic tamen quasi per ignem* (*I Cor.* III, 13, 15).

5. Quanto melius nunc arderemus delectabili amore, quam tunc illo pœnali ardere? quanto suavius nunc igne amoris purgaremur, ut mundanum in nobis non relinqueretur quod mundi incendio obnoxium inveniretur, sed, sicut tribus pueris ventus roris fieret nobis fornax Babylonis? (*Dan.* III, 49, 50.) Alioquin, si tepide et negligenter viventes, ligna, fenum, stipulam nobis coacervamus, et tantam ignium materiam hinc nobiscum portamus; cum examen illius purgatorii tales intraverimus, quis poterit de nobis habitare cum igne devorante? aut quis habitabit ex nobis cum ardoribus sempiternis, quando omne etiam B vestimentum mistum sanguine erit in combustionem et cibus ignis? (*Isai.* IX, 5.) Scio quidem quia, si satis arderem igne charitatis, de me quoque diceretur: *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (*Luc.* VII, 47). Nunc autem, si purgari non mereor igne dilectionis, utinam vel purgarer alicujus igne passionis, fieretque mihi quod propheta imprecatur sibi: *Ingrediatur putredo in ossibus meis, et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis* (*Habac* III, 16). *Utinam qui cœpit, ipse me conterat; solvat manum suam, et succidat me: et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat.* Verumtamen nosti, Domine, infirmitatem figmenti mei. *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam? aut quis finis meus, ut patienter agam? Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est* (*Job* VI, 9-12), C Hoc primum quidem peto, Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me (*Psal.* VI, 2). Sed, quoniam audio abs te: *Ego quos amo, arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19); et: *Beatus homo qui corripitur a Domino* (*Job* V, 17): corripe me, Domine, in misericordia, et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me (*Jerem.* X, 24), et dicatur de me: *Detraxisti eum ab emundatione* (*Psal.* LXXXVIII, 45). Attende infirmitatem meam, et secundum illam manum tuam moderare, ne vehementia verberis frangat patientiam cordis; sed magis tribulatio patientiam operetur, patientia probationem, probatio spem. Sed væ mihi, si quotidie uror, et non emundor, ut et de D me dici contingat: *Multo labore sudatum est, et non exivit de anima rubigo ejus, neque per ignem. Immunditia tua execrabilis, quia mundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis; sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te* (*Ezech.* XXIV, 12, 13).

6. Quam vereor ne id cadat in nos, qui districtione vitæ, velut quodam purgatorio igne, quotidie coquimur, et nunquam ab iniquitate nostra, sicut oportet, mundamur! et forsitan non mundabimur, donec sedeat Judex ipse quasi ignis conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi (*Malach.* III, 2, 3). Verumtamen, quantulumcunque proficiat nunc iste ignis, malo tamen interim mihi hunc adhiberi, quam ad illum penitus differri. Nam, si ad invicem comparentur, iste quidem medicina est misericordis, ille ultio irati. Ita sentiebat, qui dicebat: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me* (*Psal.* VI, 2). Scio quidem quia tunc etiam, cum conturbata fuerit anima mea, Domine, in ira misericordiæ memor eris. Scio quia etiam in luctu et pœnis consolarer me spe meliori; et inimicæ potestati, cui emendandus ad tempus traditus essem, verbis prophetæ responderem, dicens: *Ne læteris, inimica mea, super me, quia cecidi: consurgam, cum sedero in tenebris: Dominus lux mea est. Iram Domini portabo, quia peccavi ei, donec judicet causam meam. Educet me in lucem, videbo justitiam ejus: et aspiciet me inimica mea, et operietur confusione* (*Mich.* VII, 8-10). Et dicam in illa die: *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi: conversus est furor tuus, et consolatus es me* (*Isai.* XII, 1). Verumtamen cur timebo in die mala? Cur non magis in die bona bonis fruor, et diem malam præcaveo? Nonne ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis? Cur non audiam modo consilium Sapientis: *Quodcunque potest manus tua instanter operare: quia non est consilium, nec ratio, nec scientia apud inferos quo tu properas* (*Eccle.* IX, 10); et illud Apostoli: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes?* (*Galat.* VI, 10.) Cœperamus quidem a consolationibus, sed nec ad terrores devenimus; quia tunc nimirum consolatio utilis erit, si terrori mista fuerit; tunc ingrediemur in veritate tua (*Hebr.* IV, 3), Domine, si ita lætatur cor nostrum, ut timeat nomen tuum. Alioquin, si omnino vos securos faceremus, diceretur et de nobis: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et vestigia gressuum tuorum dissipant* (*Isai.* III, 12). Tunc autem vere beati erimus, si miseriam nostram recte agnoscamus et pie doleamus: tunc securi in morte erimus, si semper pavidi suspectique vivamus.

SERMO II.

SABBATO HEBDOMADÆ QUADRAGESIMÆ.

De parabola filii prodigi. (*Luc.* XV, 11-32.)

1. O Felix humilitas pœnitentium! o beata spes confitentium! quam potens es apud omnipotentem, quam facile vincis invincibilem, quam cito tremendum judicem convertis in piissimum patrem! Prodigus iste filius, cujus hodie in magnam ædificationem nostram audivimus peregrinationem ærumnosam, pœnitentiam lacrymosam, susceptionem gloriosam: prodigus, inquam, iste tam graviter reus, nondum confessus erat, sed tantum confiteri deliberaverat; nondum satisfecerat, sed tantum ad satisfaciendum animum inclinaverat: et de solo fere proposito conceptæ humilitatis veniam statim obtinuit, quæ tanto tempore tantis expetitur votis, imploratur lacrymis, ambitur obsequiis. Latronem in cruce sola confessio absolvit, istum, sola voluntas confitendi. *Dixi*, inquit, *Confitebor adversum me injustitiam meam Domino: et tu remisisti impietatem peccati mei* (*Psal.

XXXI, 5) : ubique misericordia prævenit. Prævenerat voluntatem confessionis, ipsam inspirando : prævenit et vocem confessionis, quod confitendum erat indulgendo *Cum adhuc*, inquit, *longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est; et accurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum.* Quantum hæc verba sonare videntur, tardius videbatur patri filio veniam dedisse, quam illi accepisse. Sic festinabat absolvere reum a tormento conscientiæ suæ, quasi plus cruciaret misericordem compassio miseri, quam ipsum miserum passio sui. Neque hoc dicimus quo in natura incommutabili humanos ponamus affectus, sed ut in amorem illius summæ bonitatis affectus noster dulcescat; dum ipsam plus nos amare, quam ipsi nos amemus, ex similitudine discimus humana.

2. Vide autem quomodo ubi abundavit delictum, superabundet gratia. Reus vix poterat sperare veniam; Judex, imo non jam judex, sed advocatus, accumulat gratiam. *Cito*, inquit, *proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in manu ejus, et calceamenta in pedes; et adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus et epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, et revixit.* Verum ut hæc omnia prætereamus, scilicet stolam primam, id est sanctificationem spiritus, qua baptizatus induitur, et pœnitens reinduitur ; annulum fidei, quo subarrhatur ; calceamenta, quibus ad calcanda serpentum venena munitur, vel ad evangelizandum præparatur ; vitulum saginatum, qui ei in altari immolatur; festiva illa gaudia, quæ, pro recepto indicta filio, toto celebrantur cœlo : ut hæc, inquam, omnia taceamus, et doctioribus tractanda servemus ; amplexus ille et osculum paternæ pietatis, quid non habet gratiæ et dulcedinis? quid non felicissimi gaudii? quid non sanctissimæ voluptatis? *Cecidit* inquit, *super collum ejus, et osculatus est eum.* Cum sic super eum affectabat, quid agebat amplectens et osculans, nisi illum sibi vel se ipsum illi insinuabat, se illi inspirabat, ut, adhærendo sibi unus, secum fieret spiritus, sicut adhærendo meretricibus unum cum eis corpus fuerat affectus? Parum erat illi summæ misericordiæ viscera suæ miserationis non claudere miseris; in ipsa sua eos viscera trahit, suisque inserit membris. Non poterat nos sibi arctius astringere, non poterat non magis intimos habere, quam ut incorporaret sibi, et, sicut charitate, sic virtute ineffabili, non solum assumpto corpori, sed etiam ipsi conniteretur 965 spiritui. Quod si tanta est gratia pœnitentium, quæ erit gloria regnantium? si ista sunt solatia miserorum, quæ erunt gaudia beatorum? et qui hoc prærogat in via, quid servat in patria? Utique quod in cor hominis non ascendit; ut ei similes simus, et sit Deus omnia in omnibus.

3. Jam vero tu, beate peccator (sed licet non ideo beatus quia peccator, sed quia pœnitens non peccato), quid tibi, rogo, animi erat inter amplexus patris et oscula, cum prope desperatum refovebat, cum cor mundum tibi innovans, lætitiam salutaris sui tibi refundebat? Et quomodo, inquit, sermo explicabit quod mens non capit? Inenarrabiles gemitus, et inexplicabiles sunt affectus, quos de incomprehensibili velut impregnatus parturit animus. Augustum est eis cor humanum : unde et seipso effundit se ipsum ; et ardorem quem concipit, sed non capit, quibus potest modis, lacrymis, gemitibus, suspiriis, evaporat ac digerit. Norunt hæc melius, qui gustaverunt sæpius et uberius. Nunc quoque, inquam, cum [illegible] illos amplexus et oscula, te et [illegible] ipsum recogitas, conscientiam tuam qualis fuerit, qualiterve ab eo [illegible] retractas, et illinc abundantiam delicti [illegible], hinc superabundantiam gratiæ pensas, quid tibi, obsecro, parit cogitatio tua? Quomodo, inquit, intolerabilis in meditatione mea exardescit ignis, illinc dolore et pudore, hinc gaudio et amore? Non me hominem putarem, sed lapidem, si ita duri cordis existerem, ut me ipsum non dolerem vel erubescerem, vel ita nequam et ingrati, ut non totus in gaudium vel amorem illius Patris liquefierem.

4. Custodi igitur, o felix peccator, custodi sollicite ac vigilanter hunc spiritum tuum, hunc justissimum humilitatis ac pietatis affectum; quo semper ita de te sentias in humilitate, de Domino in bonitate. Nihil illo majus in donis Spiritus sancti, nihil pretiosius in thesauris Dei, nihil sanctius inter omnia charismata, nihil salubrius inter omnia sacramenta. Custodi, inquam, si vis ipse custodiri, humilitatem illius sensus et vocis, qua Patri confiteris, et dicis : *Pater, jam non sum dignus vocari filius tuus ; fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Nihil ita Patrem promeretur, sicut hujus vocis affectus; nec melius te filium facies dignum, quam si semper confitearis indignum. Hæc humilitas non solum peccatores justificat, sed etiam justos consummat, justitiamque eis accumulat, si videlicet se servos fateantur inutiles, etiam cum quæ præcepta sunt, fecerint omnia. Peccatum tuum coram te sit semper, et, juxta consilium sapientis, etiam *de propitiato peccato noli esse absque metu* (*Eccli.* v, 5). Incerta et occulta sunt judicia Dei non temere præsumendum est de illis, cum nil certe certius teneamus, quam quod in conspectu Dei non justificabitur omnis vivens, nisi in quantum se judicat peccatorem. Alioquin quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ (*Isa.* LXIV, 6). Blande te misericordia suscepit, [illegible], time judicium, ne gratia, quæ data est humili, auferatur superbienti. Elegisti abjectus esse in domo patris tui ; contentus eras fieri quasi unus ex mercenariis ; sta in sententia, ut, etiamsi promotus es, adhuc ad majora proveharis. Extremum locum semper occupa, aut certe desidera ; servitutem tibi mercenarii, non libertatem filii tibi vindica. Devotione quidem filii Patrem cole, conscius quid ipse de te meruerit ; sed humilitate et labore mercenarii contentus esto, conscius quid

ipse merueris. Nunquam tibi displiceat humilitas, per quam placere cœpisti, et sine qua displicere incipies, quantiscunque pollere virtutibus, quantumcunque patri officiosus deservire videaris. Humilitas siquidem omnium virtutum est maxima, cum tamen virtutem se esse nesciat. Ipsa fere omnium radix, et seminarium, et fomes, et incentivum, et ipsa cumulus et fastigium, custodia et disciplina. Ab ipsa incipiunt, per ipsam proficiunt, in ipsa consummantur, per ipsam conservantur. Cumque omnibus ut virtutes sint tribuat, si qua earum defuerit, vel minus perfecta fuerit, ipsa alterius defectu proficiens, dispendium illius de se compensat.

IN FESTO SANCTI BENEDICTI.

969 SERMO I.

De mansione in sapientia.

1. *Beatus vir qui in sapientia morabitur, et qui in justitia meditabitur, et in sensu cogitabit circumspectionem Dei!* (*Eccli.* XIV, 22.) Quam congrue verba hæc in laudem beati Benedicti cantata sint, facile quivis vestrum intelligit, cui tamen vita et doctrina ipsius non ignota sit. Quam commode vero ad vitæ nostræ doctrinam trahi possint, ipsa per se verborum facies ostendit, quæ scilicet illa quibus nihil est utilius in vita, sapientiam, justitiam, timorem Dei, cum præmio etiam beatitudinis commendat. *Beatus*, inquit, *vir qui in sapientia morabitur.* Prorsus hæc est beatitudo, hæc sapientia, si moreris in sapientia, ut perseveranter eam teneas : non enim statim qui invenerit, sed qui tenuerit eam, beatus. Dicit quidem Scriptura : *Beatus qui invenit sapientiam.* Sed non ibi quievit, sed addidit, *et qui affluit sapientia* (*Prov.* III, 13); ne videlicet solum invenisse statim putaremus ad beatitudinem sufficere, nisi, cum inveneris, cum ea et in ea demoreris, et contubernio atque convictu ipsius delecteris; nec discedas a magisterio ejus, donec meditando justitiam, cogitando circumspectionem Dei, affluere prudentia possis. Nam et Salomon sapientiam invenit; sed, quia prudentia minus affluxit, nec satis prudenter sibi circumspexit, dum videlicet non caute sibi providit a mulieribus alienis, non modo sapientiam perdidit, sed usque ad ultimam idololatriæ insipientiam proruit (*III Reg.* XI). Sapientes quoque hujus mundi, qui invisibilia Dei, a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerunt sapientiam invenisse visi sunt; sed, quia nec ipsi prudentia affluxerunt, et, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, stulti et ipsi facti sunt, et obscuratum est insipiens cor eorum usque ad reprobum sensum, et ignominiam turpitudinum (*Rom.* I, 21-32).

2. Alios itaque, sicut istorum exemplo liquet, repellit a sapientia quam invenerant, superbia cordis; alios, sicut in Salomone patet, abstrahit illecebra carnis; alii autem levitate et inconstantia mentis, levi perturbatione offensi eam relinquunt, qui scilicet ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quare autem recedunt? Quia radices non habent, quibus teneantur? (*Luc.* VIII, 13, 14.) Quomodo autem radicari poterunt, nisi morentur? Quæ unquam planta radicatur, nisi terræ cui affixa fuerit immoretur? Sic nostræ plantationes in domo Domini, nec radicari nec fundari in charitate poterit, nisi mora et stabilitate loci. Si autem radicatus non fuerit, nec florere, nec fructum qui maneat, afferre poterit; et, si florere visus fuerit alicujus spei initio, dicetur de illo : *Ante messem totus floruit, et immatura perfectio germinavit* (*Isai.* XVIII, 5) : et secundum alium prophetam : *Si fecerit fructum, alieni comedent eum* (*Osee* VIII, 7). Vis autem scire quam sit necessaria stabilitas loci ut in sapientia moreris, ut radicari et fructificare possis mora temporis? Interroga Patrem tuum Benedictum, et annuntiabit tibi quia claustrum monasterii, et stabilitas in congregatione, locus idoneus sit ad ferendum omnium fere fructus virtutum, quarum longum ibidem texit catalogum (*Reg. S. Bened.* cap. 4). Quid enim de instabili Salomon ait? *Sicut avis transmigrans de nido suo, sic vir qui relinquit locum suum* (*Prov.* XXVII, 8). Invenerat turtur nidum ubi poneret pullos suos, cœperat eum calefacere et ab eo calefieri, venerant usque ad partum pulli, et ecce avolat, opusque cœptum imperfectum relinquit. Quare, unde, vel quo avolet, ipse viderit, vel quando tot dispendia, quæ interim patitur, compensabit, vel qua ratione primam fidem irritam factam excusabit. Ego enim non putarem esse consilii, pro spe incerta, certa subire dispendia; etsi profectus quorumdam me jubeat interim a præcipitatione cohibere sententiam.

3. Enimvero multum dissimilis est causa eorum qui amore sapientiæ inquieti fiunt, et eorum de quibus loqui cœperam, qui levi et frivola permoti causa a sapientia resiliunt. Sicut enim per patientiam disciplinis sapientiæ quis immoratur, ut discat sapientiam; sic qui facile perdunt sustinentiam, non demorantur. Et scriptum est : *Propter eos quos illam.* Quid autem ... ostendat præmiis Scriptura, cum dicit : *Quasi lapidis virtus probatio erit in illis* (*Eccli.* VI, 22). Offenderunt in lapidem offensionis et petram scandali, cujus probata virtus corripiebat et erudiebat insipientes, probabatque mentes; cum ipsi virtutem sapientiæ duritiam lapidis interpretarentur, duraque omnia, disciplinam, vultum, sermonem causarentur. *Durus est*, inquiunt, *hic sermo* (*Joan.* VI, 61). Esto, sermo durus est; numquid non verus est? Lapis durus est : numquid non pretiosus est? Quare autem veritas dura est tibi, nisi propter duritiam cordis tui? Si cor tibi pietate mollesceret, plus tibi soliditas veritatis quam vanitas blanditiarum vel etiam adulationis placeret. *Durus*

est, aiebant, *hic sermo*, quia quasi lapidis virtus erat illis probatio sapientiæ; ideoque non sunt demorati eam projicere, et retro abire. Nec ob aliud pretiosum et electum a Deo lapidem reprobaverunt, nisi quia durum putaverunt. Et erat quidem petra Christus, sed virtute, non duritia. Erat petra, sed quæ converti posset, imo et conversa est in stagna vel fontes aquarum, ubi mollia et humilia, quibus influeret, invenit corda fidelium. Nam et isti, qui tam cito offensi quadam specie duritiæ retro abierunt, si permansissent cum Apostolis, bibissent forsitan et ipsi cum eis de consequenti eos Petra, bibissent flumina aquæ vivæ de petra percussa in cruce fluentis largissime, ita ut hodieque bibat populus et jumenta; imo suxissent etiam mel de petra, oleumque de saxo durissimo.

4. Prorsus tu beatus es, Simon Bar-Jona, tibi jam revelabat Pater pietatem mysterii, latentem, ut videbatur, sub duritia sermonis, qui, interrogatis duodecim, an et ipsi vellent abire, constanter respondisti: *Domine, verba vitæ æternæ habes; ad quem ibimus?* (*Joan.* VI, 69.) Plane beatus, qui cum sapientia morari, et cum domesticis ejus ad mensam ipsius pane interim Sacramenti nutriri delegisti; donec de fide proficientem ad intellectum pane vitæ et intellectus te cibaret, et aqua sapientiæ salutaris potaret. Beati et vos, fratres mei, qui in disciplinam sapientiæ, et christianæ scholam philosophiæ nomina dedistis, sed, si perseveranter in sapientia moremini; ut cum durior sermo ipsius visus fuerit, duriora scilicet præcipientis aut durius corripientis, non sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed constanter dicatis cum Apostolo: *Verba vitæ æternæ habes; ad quem ibimus?* Fingis quidem laborem in præcepto (*Psal.* XCIII, 20), duritiam in sermone; sed scimus quia magna est multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te (*Psal.* XXX, 20), perficies sperantibus in te. Ego autem semper sperabo, etiamsi occideris me. Imo tunc amplius sperabo, cum flagellaveris, secueris, usseris, occideris quidquid vivebat in me; ut non ego, sed Christus vivat in me. Omnino non discedimus a te, quia vivificabis non etiam occidens, sanabis percutiens. Vere beatus qui cum sapientia moratur, ac constantia et fide longanimiter patiens et fideliter obediens usque ad mortem, nec deserens locum suum, quotiescunque spiritus potestatem habentis ascenderit super eum, sciens quia curatio disciplinæ faciet cessare maxima peccata (*Eccle.* X, 4).

5. Sane ad hanc sapientiam morandi in sapientia, illud præcipue pertinere arbitror, ut inquietudo vel quælibet levis molestia non facile quodcunque opus sapientiæ nobis excutiat, verbi gratia, solemnem psalmodiam, orationem, lectionem divinam, pensum operis diurni, aut silentii disciplinam. Quia enim sapientia in exitu canitur: *Gaudebunt*, ait sanctus, *labia mea, cum cantavero tibi* (*Psal.* LXX, 23), dum etiam ad litteram, *exitus matutini et vesperæ delectabis* (*Psal.* LXIV, 9). De oratione quoque certum et ipsi quotidie capitis experimentum, quod melior est finis orationis quam principium [illegible] tot exemplis commendetur de orationis perseverantia [illegible] jam legere et negligere, vel, antequam legeris librum, de manibus projicere, quem fructum, putas, tibi poterit parere? Si Scripturæ [illegible] studii [illegible], putas, se tibi revelabit? *Qui* [illegible] *dabitur* et intellectus, *et* [illegible] *quod* [illegible] (*Matth.* XIII, 12; XXV, 29), [illegible]. De opere autem manuum, nonne [illegible] satis [illegible], quia sicut denarius [illegible] servatur in fine operis? De silentio [illegible] promissio [illegible] *in silentio* [illegible], inquit, *fortitudo vestra* (*Isai.* XXX, 15). [illegible] justitiam [illegible], et, sicut Jeremias [illegible] esse ait, præstoleris cum silentio salutare Domini; in medio silentio secretius tibi [illegible] sedibus omnipotens [illegible] dunt cum silentio, [illegible] quieti ac [illegible] pectoris grato rigabit [illegible]. Hoc non semel, sed sæpius experie[illegible] justitiæ sit (*Psal.* [illegible]) [illegible] diteris, ut perseveres [illegible] Scriptura [illegible], et in sensu cogites [illegible] Dei.

6. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus fiat. Si enim [illegible] in cubili tuo, malitiæ scilicet quas malignus [illegible], aut phantasias quas [illegible] inanes philosophias, [illegible] ægri somnia; [illegible] cultus est silentium [illegible] ergo [illegible] morari, sta[illegible] [illegible] quit, [illegible] *præbeat* [illegible] violenter [illegible] lem et fidelem [illegible] vel cor tuum. [illegible] negligit, qui nullum indiscussum intrare permittit, sæpius interrogans [illegible] *an adversariis* [illegible] (*Jos.* V, 13.) Undique enim sibi circumspecit [illegible] conspectu [illegible] intermissione [illegible] tueri ac [illegible] Pulchre [illegible] (*Eccli.* XIV, 22), [illegible] est et a [illegible] excessit qui [illegible] negligit, sed pondus [illegible]. Significat [illegible] tur, quia [illegible] habet præsentia, ut nec ista respiciat, nec illa prospiciat, sed similiter, [illegible] cuncta circumspiciat; sitque [illegible] omnium media temperamenta [illegible] simplicitate semper æqualiter præsens [illegible] et [illegible] tempo-

eum. Hunc enim æternum, sine intermissione videntem et judicantem omnia, semper cogitat, eumque se contemplatione sollicitat timor Domini, qui revocat a malis non solum operibus, sed et cogitationibus et delectationibus, ut justitiam potius meditemur, contineamur, et etiam sapientia moremur. Ita enim sensim fit ut qui primo coercetur timore judicii et pœnæ, postea pascatur amore ac meditatione justitiæ, donecque requiescat ac delectetur in convictu et amplexu sapientiæ. Hæc non modo foras mittit timorem, effugando anxietatem; sed etiam pellit ab animo tædium et languorem, infundendo suavitatem. Sicut quidam contubernium habens ipsius, de ea loquebatur: *Intrans in domum meam conquiescam cum illa; non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiam et gaudium* (*Sap.* VIII, 16). Horum participes nos faciat, qui particeps nostri fieri dignatus est Dei sapientia Christus Jesus, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II

De fiducia in Deum.

1. *Benedictus vir qui confidit in Domino* (*Jerem.* XVII, 7). Sanctus Pater noster gratia Benedictus et nomine, cujus memoria in benedictione est, ipse profecto fuit benedictus vir qui confisus est in Domino. Quem enim Dominus prævenit in benedictionibus dulcedinis cum in Domino confideret, jam benedixit omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, quia in Domino confisus est. Nec solum in cœlestibus benedictionem omnium angelorum, seu etiam in terrestribus benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus. Cui enim gentium non benedicetur hodie benedictus Domini Benedictus? Plane benedictio Domini super caput justi (*Prov.* X, 6), quem et benedictionibus cœli et terræ gratia Dei cumulavit. Non tamen, sicut Esau, in pinguedine terræ et in rore cœli benedictio erit ejus (*Gen.* XXVII, 28); sed in pinguedine spiritus et in rore cœli, qui per prophetam loquitur: *Ero quasi ros* (*Osee* XIV, 6), et cui dicitur: *Ros lucis, ros tuus* (*Isa.* XXVI, 19). In Christo utique benedictio Patris, cui Pater imprecatus est: *Qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur* (*Gen.* XXVII, 29). Merito proinde benedictus in Domino vir qui confidit in Domino, quia qui in Domino fidit, in eo se ipsum figit. Ubi autem arbor radicem figit, inde succum vitæ atque humorem pinguedinis bibit. Plane ad humorem radices misit, qui, ut verbis utar Benedicti magistri, spem suam Deo committit, ac de ipso fonte summi boni aquas vitæ totius benedictionis et gratiæ bibit (*Reg. S. Bened.* cap. 4).

2. Per hanc nempe piam et fidelem fiduciam remittuntur peccata, sanitatum corporalium, sed magis spiritualium, obtinentur remedia: propulsantur pericula, errores contemnuntur, vincitur mundus; omnia denique possibilia credenti redduntur. Illi quippe qui in peccatis erat: *Confide*, ait, *fili, remittuntur tibi peccata tua*. Illis quibus donabatur sanitas corporum vel animarum: *Secundum fidem tuam fiat tibi*; et: *Fides tua te salvum fecit* (*Matth.* IX, 2, 29, 22). Illis, qui periculo terrebantur naufragandi: *Habete*, inquit, *fidem Dei* (*Marc.* XI, 22); et: *Quid timidi estis, modicæ fidei?* (*Matth.* VIII, 26.) Illis quos armabat adversus sævitiam mundi furoresque diaboli: *Confidite*, ait; *ego vici mundum* (*Joan.* XVI, 33). Et utique hæc est victoria quæ vincit mundum, *fides nostra* (*I Joan.* V, 4), si modo non sit tepida, non trepida; sed sit fiducia, id est fides non ficta, seu spes non infirma. Non solum autem mundus per eam vincitur, sed et cœlum possidetur, super æternitatem homo stabilitur, et in Deo ipso per charitatem radicatur et fundatur. Qui enim confidit in Dominó, est sicut mons Sion; non commovebitur in æternum, qui fundatus est super Æternum (*Psal.* CXXIV, 1). Tam enim perire non potest, quam nec ille cui adhærens unus cum ipso spiritus est. Quis enim speravit in Domino, et confusus est, permansit in mandatis illius, et derelictus est? (*Eccli.* II, 11, 12.) Si dixerit infidelis, Ille derelictus erat qui in cruce clamabat: *Deus, Deus meus, utquid me dereliquisti?* (*Matth.* XXVII, 46.) puto quia non usquequaque dereliquit, in quo erat mundum reconcilians sibi. O quanta consolatio, sic desolari; quanta dilectio, sic derelinqui, et Unico Patris unice dilecto merearis vel in passionibus consociari!

3. Aperi, Domine, oculos hujus pueri, rudem loquor et novitium, qui, cum tribulatur, putat se derelictum. Novum hoc omnino et insolitum, si justum quempiam viderem derelictum, cum Ecclesia dicat: *Junior fui, etenim senui, et non vidi justum derelictum* (*Psal.* XXXVI, 25). Aperi, inquam, o Domine, oculos pueri tui, ut videat quia plures nobiscum sunt quam cum adversariis. Siquidem Dominus virtutum nobiscum, et cum eo omnis virtus et militia cœli, imo favor omnis creaturæ, servientis nutui et arbitrio Creatoris sui. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? (*Rom.* VIII, 31.) et quis est qui nobis noceat, si boni æmulatores fuerimus? (*I Petr.* III, 13.) Poterit invidus ille sævire; sed hoc erit servire. Poterit urere, tundere, dissecare; sed hoc erit coronas fabricare. Diligam te, Domine, fortitudo mea, per quem mihi vermiculo succumbit omnis fortitudo contraria, et illuditur ab angelis tuis, in ministerium nostrum missis, antiqui draconis astutia, ut, volens nocere, prosit. Diligam te, Domine, propugnator potens, gubernator prudens, consolator clemens, remunerator affluens. Securus in eum projicio omnem sollicitudinem meam, cujus nec potentia vinci, nec sapientia falli, nec benevolentia potest fatigari quominus expleat omnem indigentiam meam. Quam sanius, quam securius est ipsum esse sollicitum, quam me ipsum pro me! quam bonum est confidere

in Domino, quam in homine! quam jure maledictus qui confidit in homine, carnem ponit brachium suum, et recedit a Domino cor ejus! (*Jerem.* XVII, 5.) et quidem egenus et pauper ego sum; sed si Dominus sollicitus est mei, dives sum, beatus sum; cui nimirum omnia cooperantur in bonum. Sperent igitur in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non derelinquis sperantes in te, Domine (*Psal.* IX, 11); sedeatque populus tuus, sicut scriptum est, *in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta, in securitate sempiterna* (*Isai.* XXXII, 18, 17). Omnino pulchra pax et securitas sempiterna, habitare in adjutorio Altissimi, in protectione **973** Dei cœli commorari. Prorsus requies opulenta, sedere feriatum sub vite vera, ficu et oliva; et post saturitatem variorum fructuum, se ipsum mulcere carmine amatorio, ac dicere: *Sub umbra illius quam desiderabam* [Vulg. *quem desideraveram*] *sedi, et fructus illius dulcis gutturi meo?* (*Cant.* II, 5). Plane dulcis gutturi fructus de cujus gustu tam dulcis erumpit ructus.

4. Hæc sunt ergo tabernacula fiduciæ, in quibus verus Israel habitat confidenter, pascit et cubat, et non est qui exterreat; et, sicut Sapientia promittit, *Requiescet absque terrore, abundantia perfructur, malorum timore sublato* (*Prov.* I, 33). Et bene *timore malorum sublato*, non timore Domini; ne fiducia ista et securitate, quam commendamus, negligentiam putes generari, cum non in alio quam in timore Domini sit fiducia fortitudinis. Timor quippe, dum cavet offensam, custodit gratiam, locumque servat fiduciæ, quandiu tibi conscius non es Dominum offendisse. Inde fit ut nonnisi caste timeas eum; præter eum nullatenus timeas alienum. Sola ergo conscientia bona fiduciam istam præsumit, suadet corda nostra esse in conspectu Judicis æterni. Quis enim bene sibi de illo promittat, a quo se minime diligi intelligat? Qui autem diligit, nunquam diffidit, sciens quia is quem corda non fallunt, diligentes se diligit, etiam cum arguit et corripit. Siquidem eruditis corde in sapientia non aufert, sed auget fiduciam. Patris disciplina, scientes scriptum, *Beatus qui corripitur a Domino* (*Job* V, 17), et: *Ego quos amo arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19; *Prov.* III, 12). Cum igitur exarserit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo (*Psal.* II, 13), quos scilicet amoris proprii conscientia consolatur, quia, cum iratus fuerit, misericordiæ recordabitur; et, cum dixerint: *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi*, statim subsequentur: *Conversus est furor tuus, et consolatus es me* (*Isa.* XII, 1), eo quod nonnisi in brevi exarserit ira ejus, quam tam cito placaverit confessio reatus.

5. Merito igitur benedictum virum qui confidit in Domino ligno comparat Jeremias quod transplantatur super aquas: quod quia ad humorem amoris mittit radices cordis, non timebit cum venerit æstus iræ et tribulationis; sed et in tempore siccitatis, cum multo tempore cœlum clausum fuerit, nec ros nec pluvia gratiæ super eum descenderit, non erit tamen sollicitum, quasi lignum cum projecerit (*Jerem.* XVII, 7, 8). Sentit qui se plantatum fide, radicatum charitate super aquas vitæ, quæ, secundum Ezechielem, de sanctuario egredientes vivificant omnia, et habent in utraque ripa omne lignum pomiferum, cujus folium non defluit, nec fructus deficit (*Ezech.* XLVII, 8-12). Cur igitur lignum illud benedictum aut timeret æstum, aut de siccitate esset sollicitum, cui aqua viva, id est Spiritus sancti gratia, vitalem in occulto succum spei et charitatis subministrare non desinit; unde et folium sit viride, id est Verbum plenum gratiæ et veritatis; et ipsum non desinat aliquando facere fructum bonorum operum pietatis? Et grata quidem illa terra, quæ plena est gratiæ et lætitiæ; desiderabilis illa pluvia voluntaria, quam segregavit Deus hæreditati suæ, sed, si illa necesse est, aliquando non adsit, tribulationes veniant iterum quæcunque prophetavit Jeremias de sermonibus siccitatis spiritualis; non tamen timebit, quem fiducia Domini radicavit super aquas refectionis (*Jerem.* XVII, 6, 8), id est gratiam Spiritus sancti; quæ etsi manifeste non pluat, nec sensibiliter influat, occulte tamen interius vivificat et fecundat; quandiu videlicet fidem propositi conservat, ad perseverandum confortat, viroremque irreprehensibile et opus stabile administrat.

6. In hujusmodi vestra, fratres, sit consolatio quoties alias consolationes non modo carnales, sed et spirituales subtraxerit vobis non negligentia vestra, sed dispensatio divina. Et forte sic quidem illa, quam diximus, occulta gratia Spiritus irriguum est inferius, quo nimirum Axa non vult esse contenta, nisi adjiciatur ei et irriguum superius (*Josue* XV, 19); ut scilicet de excelso effundatur Spiritus, rorent cæli desuper, et nubes angelicæ pluant justum, justificans Dei verbum, loquens ad cor Jerusalem. Et bene illud irriguum inferius, quod quasi ad radices fluens nutrit humilitatem; hoc autem superius, quod sese desuper effundens, spe et exsultatione attollit mentem. Si ergo et vos, fratres, ad illud suspiratis superius irriguum, **974** laudabile quidem desiderium; si tamen nondum attingitis, mittite radices interim ad humorem, salubre remedium. Qui igitur non prævalet capere lætitiam contemplativæ, mutuetur justitiam vitæ activæ. Inde radices adhærens impinguet, dulcoret mores, omnemque vitæ statum informet, quatenus in ipso nec marcescat nec defluat folium, id est verbum leviter aut inutiliter prolatum, nec aliquando vita desinat facere fructum. Benedictum lignum, cujus folium ad medicinam, fructus ad vitam, id est, cujus sermo gratiam parit audienti, et opus vitam facienti.

7. Ad hoc profecto vos, fratres mei, quos carnalis generatio vel consuetudo sæcularis plantaverat in terra inaquosa, in terra salsuginis, divina generatio vel mutatio dexteræ Excelsi transplantavit super

aquas refectionis; ut quibus prius propter sterilitatem parabatur securis et ignis, nunc plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri, floreatis, et fructum faciatis, et fructus vester maneat. An non aquæ refectionis Scripturæ Spiritus sancti, in quibus meditamur die ac nocte? an non aquæ refectionis, lacrymæ compunctionis, quæ nobis factæ sunt panes die ac nocte? an non aquæ refectionis, Sacramenta et subsidia nostræ salutis, quibus pascimur et potamur in altari? In his siquidem omnibus, quasi quibusdam rivulis, fons sapientiæ qui oritur in medio paradisi, derivatur foris, et in plateis aquas suas dividit. *Ego*, inquit Sapientia, *quasi aquæductus exivi de paradiso. Dixi: Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo partus mei fructum* (*Eccli.* XXIV, 41, 42). Ecce, ut colligere potestis ex ipsius ore Sapientiæ parientis et plantantis, hortus plantationum est congregatio filiorum. *Numquid* enim *ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus?* (*Isai.* LXVI, 9.) Ipse parit, cum ingenerat voluntatem bonam; plantat, cum instituit vitam; rigat, cum sensibus infundit gratiam; colit, cum moribus adhibet disciplinam. *Audite me, divini fructus, et quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate* (*Eccli.* XXXIX, 27). Mittite radices ad humorem vitæ, id est ad amorem terræ viventium, non hujus in qua omnia senescunt et putrescunt. Non potest arbor facere fructum qui permaneat, nisi sursum in cœlestibus radicem figat, ut quæ sursum sunt, non quæ super terram, quærat et sapiat. Quod enim physici dicunt hominem esse arborem inversam, eo quod nervi corporis radicem et initium in vertice habeant, ego illo potius sensu interpretor, quod radicem amoris et desiderii figere debeat in cœlo, in summo vertice rerum capite nostro Jesu Christo. Qui illuc radices miserit, et de illo fonte æterno succum vitæ et gratiæ jugiter biberit, non timebit cum venerit æstus judicii; sed afferens et offerens fructum quem fecit plurimum, id remunerationis accipiet ut floreat in æternum ante Dominum, cui est honor et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De amicitia Dei præ omnibus quærenda.

1. *Dilectus a Deo et hominibus* (*Eccli.* XLV, 1). Paucis expressit bonum ac beatum virum, qualem nimirum constat dilectum Domini fuisse Benedictum. Paucis, inquam, comprehendit summam perfectionis, plenitudinem gratiæ et virtutis, simulque beatitudinem vitæ perennis, et consolationem præsentis. Quid enim deesse potest ad æternam felicitatem illi qui a Deo diligitur? quid ad præsentem consolationem, illi qui ab hominibus diligitur? Illi nempe qui a Deo diligitur, etsi aliquid deesse videtur, non ob aliud deest, nisi ut nihil ei desit, et suo, ut putatur, defectu perfectior sit. *Nam virtus in infirmitate perficitur.* Paule, ait Dominus, *sufficit tibi gratia mea* (*II Cor.* XII, 9). Cui gratia Dei sufficit, sine damno gravi, imo cum lucro non mediocri aliquid gratiæ deficit, quandoquidem ipse defectus et infirmitas

A virtutem perficit; et imminutio cujusdam gratiæ, summam omnium gratiam Dei ampliorem ei et stabiliorem efficit. Longe fac, Domine, a servis tuis gratiam illam, quæcunque sit, quæ adimere aut imminuere gratiam tui possit; unde videlicet aliquis, gloriosior in oculis suis, odiosior fiat in oculis 975 tuis. Non est illa gratia, sed ira, illis plane quibus iratus es dari digna; quibus propter dolos posuisti talia, dejiciens eos dum allevantur, et elidens valide, dum super ventum ponuntur. Ut igitur illa sola gratia, sine qua nullus a te diligitur, salva nobis maneat, omnem aliam gratiam tuo nobis gratia subtrahat, aut certe gratiam utendi simul conferat; quatenus habentes gratiam, per quam serviamus placentes cum metu et reverentia, de gratia B muneris gratiam promereamur remuneratoris; et quanto quis fuerit gratiosior, tanto tibi fiat gratior.

2. Sane mirabili arte, sed mirabiliori charitate, prudens clementia clemensque prudentia Dei, saluti consuluit humanæ, ut, cum cunctos diligat, non tamen facile de dilectione sua certos aut securos esse sinat; nec ob aliud magnam multitudinem dulcedinis suæ timentibus se abscondat, nisi ut, dum semper custodit humiles, semper habeat amabiles. Sunt enim justi et sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta (*Eccli.* IX, 1, 2). Moderator nempe omnium sic eis dispensat gratiam munerum et operum, ut ex quibusdam quæ concedit, consolationem quod digni C sint amore tribuat; ex quibusdam quæ subtrahit, suspicionem ac metum quod odio digni sint injiciat. Consolatur, cum diluculo visitat; terret, cum subito probat. Nunc mortificat, nunc vivificat; nunc deducit ad inferos, nunc reducit. Nunc pauperem facit et ditat, nunc humiliat et sublevat (*I Reg.* II, 6, 7). Et in tanta vicissitudinem varietate tanto certius salutem nostram operatur, quanto nos incertiores de ea, cum majore metu ac tremore ei cooperamur. Ait quidem Paulus: *Certus sum quia nihil me separabit a charitate Dei* (*Rom.* VIII, 38, 39). Sed vere Paulus hic erat, non ego aut tu, quibus omnia in futurum servari expedit incerta. Paulus, inquam, hic erat qui hoc dicebat, cui nimirum et illud dicere D competebat: *Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Galat.* II, 20), qui scilicet ita totus in quemdam divinum conversus erat affectum, ut adhærens Domino unus cum ipso esset spiritus. Vide tamen hunc ipsum Paulum, qui ita modo certus erat, alias trepidum ac sollicitum, et castigantem corpus suum, ne forte, cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur (*I Cor.* IX, 27): vide etiam colaphizari a Satana (*II Cor.* XII, 7), ne forte extollatur. In ipso itaque Paulo jam tibi est videre quomodo omnis certitudo quæ ad horam confortatur et convalescit de spiritus consolatione, item infirmatur et evanescit superveniente tentatione. Ego igitur miser et ipsa indignus vita, qua consolatione, qua fiducia me dignum esse amore præsumam

cui omnia et interiora et exteriora manifestum odium denuntiant; cujus vita, non tentatio, non militia est adversus peccatum, sed ultronea servitus peccati; qui tam mente quam carne servio legi peccati; qui cum prudentia carnis et amicitia mundi, quæ ambæ inimicæ sunt Deo, fœdus miserum pepigisse videor, plane fœdus cum morte, pactum cum inferno? Scio tamen, scio qui dixit: *Delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum cum inferno non stabit* (*Isai*, XXVIII, 18); quia nimirum inimicis Dei nil amicum esse poterit, et non mortem aut infernum, sed omnem quoque creaturam ad ultionem inimicorum zelus armabit. Quam beatus in die illo quicunque erit ille dilectus a Deo! quam laudabiles quibus tunc laus erit a Deo, quibus dicet evidenti rerum argumento: *Vos amici mei estis, eo quod feceritis quæ præcepi vobis*! (*Joan.* XV, 14). Et hæc quidem prima virtus, istud optimum gratiæ munus, præcipuus vitæ fructus: quia beatitudinis certissimum pignus, Dei scilicet amicitia promereri; quo propitio poterit homini aliquis inimicari, sed nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei (*Psal.* LXXXVIII, 23).

3. Jam vero si post hanc et per hanc summam omnium causamque bonorum, gratiam etiam illam promerearis, ut, dilectus a Deo, etiam dilectus sis ab hominibus, quæ consolatio est illa in miseriis hujus vitæ, quæ requies, quod gaudium, quæ deliciæ; præsertim si didiceris favore gratiæ humanæ non evanescere, sed exardescere ad diligendum Deum amplius, propter quem diligaris ab hominibus? Alioquin nempe si aliunde oriatur, vel alio referatur, quid est favor humanus, nisi ventus urens, **976** aura corrumpens vel pestilens, latrunculus spolians, homicida insidians, coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro? Vir quippe vanus erigitur in superbiam, et vanitate sensus sui, velut equo præcipiti, fertur in ruinam. Hujusmodi nimirum serpens vulnerat et subvertit vestigia, dum, veluti blandiens capiti, tenera illius facit laudari primordia. Haud secus, nisi fallor, contingit homini qui, antequam diligere sciat diligi nimie affectat, et, antequam vel sibi ipsi amicus esse didicerit, amicos sibi omnes conciliare quærit; facit divitias non cum judicio, in medio dierum suorum derelinquet eas, et in novissimo suo erit insipiens, cum omnes amici ejus spreverint eum, pro quibus sprevit ipse Deum. Tunc fiet sermo qui scriptus est: *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos* (*Psal.* LII, 6).

4. Primo itaque omnium illa, quæ prima et finis est omnium, quærenda est dilectio Dei, cujus merito digni simus etiam ab hominibus diligi; et cujus studio docti simus, dilectione hominum qualiter nos oporteat uti. Cum autem rem in tuto locaveris; ita scilicet firmato affectu mentis ut nonnisi in Deo et propter Deum diligi velis: tunc omnino video ut

A dulcedo morum tuorum, humilitas obsequiorum, honestas studiorum, ad omnem te commendet conscientiam hominum, ut ultro rapias affectus omnium, testimonio prædiceris omnium; quatenus ipsa religio, quæ te commendat, justa vicissitudine per te commendabilis fiat. Sic in te quoque filio adoptivo, Unigeniti complebitur oratio: *Pater, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te* (*Joan.* XVII, 1); dum videntes claritatem operum tuorum glorificabunt Patrem tuum. Neque id dicimus, quod inter dilectionem Dei et dilectionem proximi sit aliquis ordo temporis, quamvis sit ordo affectionis. Statim quippe ab initio et illam oportet observare, et istam non negligere; quando nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo vere potest diligi;
B quamvis ordinata affectio ignorare non possit quæ de duabus dilectionibus præponderet alteri, quæ debeat alteri formam et modum præscribere, finemque præfigere. Sed hoc dicimus, quod aliud est amari, aliud amari studere. Quod profecto studium sicut periculose assumitur ab illis qui plus vanitate quam charitate blandi sunt, sic periculose negligitur ab his qui plus superbia quam sapientia austeri sunt. Quam ob rem beatum dixerunt, qui inter utrumque vitium, illius scilicet vanæ amicabilitatis, et superbæ severitatis, mediam tenere potuit regalem viam veritatis; id est ut, vera charitate plenus, nec per vanitatem hoc studium sectetur, nec per tumorem dedignetur.

C 5. Illa tamen est vis et natura veri amoris, ut, etiam cum non affectat, tamen efficiat se reamari: quoniam veritas, etiam sine alieno suffragio facile se ad omnem conscientiam commendat, nisi dira malignæ mentis obsistat nequitia, quæ parata est sinistre interpretari omnia. Ad hunc tamen sanctum amorem conciliandum quidam proprium donum habent ex Deo; qui exhilarans facies eorum in oleo, perfudit eos quodam placore ac nitore gratioso, omnia tam facta quam dicta ipsorum gratificans in oculis omnium; cum multi qui forsitan non minus, imo et amplius amant, non facile eamdem gratiam inveniant. Ad omnes autem pertinet ut, providentes bona non solum coram Deo sed etiam coram hominibus (*Rom*, XII, 17 et *II Cor*
D VIII, 21), nec conscientiam negligant amore famæ, nec famam fiducia conscientiæ. Nam et de ipsa conscientia quomodo tibi blandiri potes, nisi sine querela sis inter fratres; imo, nisi te fratrem inter fratres in omni conversatione tua demonstres? Putas enim satis esse, si non scandalizas? Imo scandalizas, si non ædificas; si non, testimonium habens bonum intus et foris, quantum ad gradum tuum attinet, Deum ubique glorificas. Sane malis, quibus non placet nisi malum, quibus justus gravis est etiam ad videndum, si illis placere te non sinit, non tua negligentia (eam omnes etiam inimicos diligas), sed ipsorum nequitia, qui retribuunt mala pro bonis, odium pro dilectione tua; consolatur te qui ait. *Beati eritis cum vos oderint homines* (*Luc.*

I, 22), et ille qui ait quia, talibus si placeret Christi servus non esset (*Galat.* I, 10).

977 6. Verum illud miserabile est malum, omnique lacrymarum flumine plangendum, quod quidem sæpius experiuntur non modo prælati, sed etiam subditi, qui fratres suos æmulantur Dei æmulatione; quod scilicet et boni, licet non ex ea parte qua sunt boni, bonos inveniuntur odisse. Oderunt, corripientem in porta (*Amos* V, 10), et inimici hominis domestici ejus (*Mich.* VII, 6), ita ut etiam Paulus ingemiscat quod filiis et amicis inimicus factus sit, vera dicens (*Galat.* IV, 16). Ergo et ipse expertus est quod comicus ait, « Veritas odium parit (6); » imo et illud quod sponsa memorat : *Filii matris meæ pugnaverunt contra me* (*Cantic.* I, 5), cum ego pugnarem pro eorum salute. O victrix regina, o triumphatrix magnifica, pugna, ne cedas, ne discedas, aut lassescas. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (*Rom.* XII, 21). Sapientia vincit malitiam (*Sap.* VII, 30); quanto magis infirmitatem aut imprudentiam? Neque contradictionem carnalium, malitiam interpretari potest charitas spiritualium; sed magis ignorantiam, aut infirmitatem qua præventi sunt. Quanquam nec ipsis Apostolis contumelia visa sit quod mali a Domino sunt appellati. Quare autem hæc ita loquor, fratres mei, dilecti Deo et mihi? Nunquid quia malum hujusmodi suspicer in aliquo vestrum, contra quod mihi vel fratribus meis sit pugnandum? Nunquid enim aliquis invenitur in vobis, non dico rebellis, sed vel durus et intractabilis? Loquor hæc non quia ita in vobis sit, sed ne aliquando sit; ne forte aliquando cuipiam aliqua infirmitas subrepat, ut quamcunque correptionem charitatis, nisi cum charitate suscipiat. Sic fiet ut tam is qui corripit, quam ille qui corripitur, dilectus sit a Deo et hominibus, et memoria utriusque in benedictione sit; quod meritis beati Benedicti patris nostri præstare dignetur ille singulariter benedictus Dei Patris Jesus Christus, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

SERMO IV.

De lenitate et fide.

1. *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum* (*Eccli.* XLV, 4). Hæc quidem de Moyse scripta sunt, sed hodie beato Benedicto non incongrue, quantum arbitror, aptata sunt. Qui, cum omnino plenus fuerit Spiritu sanctorum, multo magis de spiritu Moysi credendus est habuisse non minimum. Si enim Dominus de spiritu Moysi tulit, et posuit super omnem illam suffraganeam turbam seniorum, qui in partem ministerii sunt ascita (*Num.* XI, 24-27), quanto magis super istum qui plenitudinem totius ministerii tanto verius quanto spiritualius implevit? Ille dux fuit exeuntium de Ægypto; iste, renuntiantium sæculo : legislator ille, legislator, et iste : ille tantum minister litteræ occidentis; iste, spiritus vivificantis : ille ad duritiam cordis Judæorum dedit sis justificationes non bonas, præter pauca moralia; iste solam puritatem evangelicam simplicemque morum tradidit disciplinam : ille tam multa scribit intellectu difficilia, facta impossibilia, vel inutilia; iste rectissimam vitæ scribit Regulam, sermone luculentam, discretione præcipuam. Denique dux ille filiorum Israel, quos de Ægypto eduxit; in requiem promissam non induxit; dux noster recta via, orientis tramite, tanquam signifer exercitus monachorum hodie præcessit nos in regnum cœlorum. Itaque non erit absurdum si credatur illius adæquasse meritum, cujus invenitur etiam superasse ministerium. Nec incongrue videbitur ad ipsum esse translatum quod de illo scriptum legitur : *In fide et lenitate ipsius sanctum illum Dominus*; præsertim cum harum præcipue virtutum, fidei scilicet et lenitatis, nobis ipse magister sit, qui nequaquam aliter vixit quam docuit.

2. Quid enim præclarius illius fide, qui in ætate puerili mundum sibi arridentem irridens, tam mundi quam corporis sui florem quasi jam aridum calcavit, magis appetens pro Deo mala mundi perpeti, quam in eo temporaliter prosperari? Quid similius illi fidei Moysi, quam Apostolus commendans ait ; *Fide Moyses grandis factus negavit se filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem* (*Hebr.* XI, 24, 25)? Quid autem sanctius lenitate Patris nostri, qui nec malitia falsorum fratrum vitæ ipsius insidiantium : et pro vino **978** venenum propinantium, potuit exasperari? Moysen quidem Scriptura prædicat mitissimum fuisse super omnes homines qui morabantur in terra (*Num.* XII, 13); nunquid tamen exacerbatum spiritum ejus negat? nunquid non iratum et valde iratum adversus æmulos memorat (*Id* XVI, 15)? Hujus autem magistri nostri mansuetudinem, non solum erga maledicos, sed etiam erga maleficos, mirabilem me legisse memini, iracundiam non memini. Quanquam nec in ipso, sicut nec in Moyse, præconio sanctæ lenitatis præjudicet, si justus zelo contra peccantes fervet, sine quo lenitas tepor aut timiditas est. Quomodo namque lenitas illa sanctum quempiam faceret, quæ in Heli, qui alius sanctus erat damnata est? (*I Reg.* II). Fratres, *habete pacem inter vos*, mandat ille Magister pacificus et lenis; prius tamen præmittit : *habete salem in vobis* (*Marc.* IX, 49); sciens nimirum pacis lenitatem vitiorum esse nutricem, nisi prius asperitas zeli mordacem eis insperserit salem; sicut et carnes vermescere facit clementia temporis, nisi desiccaverit eas fervor salis. Habete itaque pacem inter vos, sed quæ sale condita sit sapientiæ; sectamini lenitatem, sed quæ ferveat fide.

3. In fide et lenitate vos quoque sancti eritis; nec jam lenitas suspecta erit, si fides præcesserit : tantum fides non ficta, sed vera sit; fides non mortua, sed viva et vivida sit. Non modo viva vel vivida, sed et constans et intrepida fides erat Moysi,

(6) TERENT. *Andr.* I, I, 41

de quo Paulus scribit : *Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis*. Animosi sunt reges, sed animosior est fides, quippe quæ potentiam eorum nullam esse videt, ac per hoc omnem persequentium insaniam secura, quasi superior, irridet; promptior et fortior ad perferendum, quam illorum furor ad persequendum. Duo sane commendare mihi videtur Apostolus in illa memorabili fide Moysi, cui occasione lectionis hodiernæ comparandam diximus fidem sancti patris nostri Benedicti : scilicet quod idem Moyses, qui fidei exemplum factus est, hujus mundi contempsit prospera, nec timuit adversa. Prospera contempsit, *majores divitias æstimans thesauris Ægyptiorum improperium Christi :* adversa non timuit, *non veritus* scilicet *animositatem regis*. Ad utrumque vero causam Apostolus subjunxit, unde scilicet id potuerit, ut discamus unde fides nostra infirmetur in nobis. *Majores divitias reputabat thesauris Ægyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim*, inquit, *in remunerationem*. *Non est veritus animositatem regis : invisibilem enim*, inquit, *tanquam videns sustinuit* (*Hebr.* XI, 27, 26)? Nimirum inde fit ut nihil reputentur temporalia, si præ oculis habeantur æterna; inde fit ut facile potestas contemnatur humana, si tanquam semper imminens potestas timeatur divina. Utrumque vero sola fides agit, cujus tam vividi, tam perspicaces sunt oculi, ut et in ea quæ futura sunt prospectum vivaciter porrigat, et in ea quæ, licet præsentia sint, occulta tamen, intuitum perspicaciter figat. Fidei siquidem, quam æternus Spiritus illuminat, nec mora temporis, nec moles corporis præjudicare potest quin et tempus præcedat, præsumendo quod futurum est, et corpus excedat, intuendo quod spiritus est. Gemina siquidem est fidei virtus, contemplantis non ea quæ videntur, sed quæ non videntur; sicut gemina est ratio eorum quæ non videntur. Aut enim ideo non videntur quia præsentia non sunt, aut ideo quia, etsi præsentia sunt, spiritualia sunt. Præsentia non sunt bona futura quæ promittuntur; præsens est, sed occultus est, quia spiritus est, Deus ipse qui promittit vel minatur. Porro fides, quia est substantia sperandarum rerum, bona futura, quæ sperat, quasi præsentia præsumit, et jam quasi subsistere in corde credentis facit. Item quia est argumentum non apparentium (*Ibid.* 1), Deum, etsi non appareat, præsentem tamen esse sibi coarguit, probat et convincit. Illi qui dicebat : *Qui conresuscitavit et consedere fecit in cœlestibus in Christo* (*Ephes.* II, 6), fides erat substantia rerum sperandarum, illi qui invisibilem tanquam videns sustinebat (*Hebr.* XI, 27), argumentum erat non apparentium. Qui enim dicebat : *Spe salvi facti sumus* (*Rom.* VIII, 24), nonne quod sperabat et per patientiam exspectabat, jam per fidem in corde suo subsistere demonstrabat? Et qui proponebat Dominum in conspectu suo semper, nonne persuasum sibi tenebat, argumento fidei, eum præsentem esse, qui non apparebat (*Psal.* XV, 8)?

A 4. Huic fidei prorsus aptissime congruit quod Scriptura dicit : *Justus ex fide vivit* (*Habac.* II, 4, et *Rom.* I, 17). Hæc enim justum facit, justumque custodit, et, ut vivat in æternum, interim spei gaudio pascit. Quid enim sic hominem a peccato revocat et servat sicut fides, quæ invisibilem tanquam videns sustinet et observat? quid ita spei gaudio eum facit sicut fides, quæ semper in remunerationem aspicit? Nos enim, fratres, quare negligentes sumus, nisi quia præsentiam Judicis nostri minus vigilanter intendimus? aut quare tristitia pene absorbemur, nisi quia remunerationem promissam minus fideliter cogitamus? Hæc siquidem duo mala sunt, negligentia scilicet et tristitia, quibus miserabiliter infidelitas nostra laborat; quia videlicet B aut negligimus mandata, aut, si necessitate timoris a negligentia coercemur, nequaquam hilariter operamur, nec, sicut fides postulat, spe remunerationis in labore consolamur. *Credere*, inquit, *oportet accedentes ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator est* (*Hebr.* XI, 6). Si non dissimulemus *quia est*, habemus custodiam timoris; si non dissimulemus quia *inquirentibus se remunerator est*, habemus consolationem spei. Ubi custodia timoris, nullus locus negligentiæ; ubi consolatio spei, nullus locus tristitiæ. Sicut autem de fide, qua Deus esse creditur, timor salutis nascitur, ita cum minime creditur, aut dissimulatur, omnibus malis frena laxantur. Quare enim *corrupti et abominabiles facti* C *sunt in iniquitatibus*, nisi quia *dicit* ille generalis *insipiens in corde suo : Non est Deus* (*Psal.* LII, 2, 1)? aut certe si nescire Deum non permittitur, *non est timor Dei ante oculos ejus*, sed *dolose* agit *in conspectu ejus*, dissimulans quod novit invitus, *ut inveniatur iniquitas ejus ad odium* (*Psal.* XXXV, 2, 3). Merito prorsus dolosus ad odium, qui ignorantiam Dei non habet, sed odium. Quomodo enim non odit Deum, cujus declinat aspectum, contemnit imperium videt non esse judicium? Ignorans quidem ignorabitur, odiens autem et odietur. Ille reprobabitur veritate judicii, in istum vindicabitur severitate odii.

5. Adeo, fratres, periculosior est fides ficta, fide-D dolosa, quæ se ipsam dissimulat, quam fides nulla. Fides nulla, per insipientiam dicit in corde suo : *Non est Deus*, fides ficta per nequitiam *dolose* agit *in conspectu ejus*, et se scire Deum vel sciri a Deo dissimulat; dum sciens et prudens, imo imprudens et impudens sub oculis ejus peccat. Nescio tamen quomodo possit dici fides, quæ fictos et dolosos potius facit quam fideles. Scio quidem quia confessione fidei plena est terra, sed tamen audio prophetam plangentem, quia *periit fides de terra* (*Jerem.* VII, 28). Putas enim, Filius hominis si nunc veniret, inveniret fidem super terram (*Luc.* XVIII, 8)? Numquid fidem reputaret hanc fidem fictam negligentem et contemnentem, qua levius damnat cæcitatem infidelium, qua meliorem judicat credulitatem dæmonum? Dæmones credunt et contremiscunt (*Ja-

cob. II, 19); homines credunt nec contremiscunt. Dæmones quem credunt verentur; homines dum quem credunt, nec timent nec verentur, gravius de contemptu judicantur. Non fallamur ergo, fratres, generali nomine fidei, quasi quæcunque fides ad justitiam debeat reputari; sed meminerimus Doctor gentium in fide et veritate, qualem definierit fidem, qua Deo est placendum: *Fides*, inquiens, *est substantia rerum sperendarum argumentum non apparentium*. Hæc est fides quæ per dilectionem operatur; ut, suadente conscientia meritorum, de fide spes nascatur, fidesque supponatur velut subjectum et fundamentum, cui superædificentur bona æterna, quæ speranda sunt. *Sine ista fide impossibile est placere Deo* (*Hebr.* XI, 1, 6), et cum ista impossibile est displicere Deo. *Oculi tui Domine, respiciunt fidem* (*Jerem.* 3 V.), dixit ille qui jugiter in conspectu tuo stabat per fidem. Omnino juste et merito. Prorsus debita vicissitudo, ut oculi tui, Domine, respiciant fidem, quia oculi mei semper ad Dominum fidelem.

6. Nos autem, fratres, si tanquam sine fide simus, Deum post dorsum nostrum ponimus, ut, dissimulantes timorem ejus, in vanitates potius respiciamus, quo merito nos respiciendos putamus? Imo respiciemur, sed quo vultu? Vultus Domini super facientes mala (*Psal.* XXXIII, 17); sed quam iratus,
980 quam terribilis, quam importabilis, tunc demum scietur, quando fugient qui oderunt eum a facie ejus. Et a facie tua, Domine, quo fugient, nisi in tenebras exteriores, in illud chaos et abyssum ignis et caliginis? *Tunc* enim *dicent montibus, Cadite super nos; et collibus, Operite nos* (*Luc.* XXIII, 30), levius æstimantes absorberi voragine inferni, quam sustinere faciem Dei irati. Enim vero tunc stabunt justi in magna constantia; tunc fides, quæ modo sollicita stat in conspectu Domini ad videndam voluntatem ipsius, secura stabit ad videndam gloriam ejus. Vigilate, fratres, state in fide (*I Cor.* XVI, 13). Quem fides timore sollicitat, non potest dormitare per negligentiam; quem fides in spe radicat, non potest titubare per diffidentiam. Omnia autem vestra in charitate fiant, ut fidei lenitas jungatur, quatenus de unoquoque vestrum dicatur, *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum Dominus* (*Eccli*, XLV, 4); quod ipse præstet Sanctus sanctorum, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN ANNUNTIATIONE DOMINICA.

SERMO I.

De gaudio hujus diei et de laudibus Virginis matris.

1. Opportune nobis in his diebus Quadragesimalis observantiæ solemnitas intervenit Dominicæ Annuntiationis, ut qui fatigantur afflictione corporali, gaudio recreari valeant spirituali; et quos humiliavit pœnitentiæ luctus, annuntiatio illius qui tollit peccata mundi, consoletur. Sic quippe scriptum habes: *Mœror in corde viri humiliabit eum; et sermone bono lætificabitur* (*Prov.* XII, 25). Prorsus sermo bonus, sermo fidelis et omni acceptione dignus, Evangelium nostræ salutis; quod angelus missus a Deo, hodierna die Mariæ evangelizavit, ac lætum de Incarnatione Verbi, dies diei, angelus Virgini verbum eructavit. Sermo ille, dum Filium promittit Virgini, veniam pollicetur reis, redemptionem captivis, adapertionem clausis, vitamque sepultis. Sermo ille, dum Filii regnum prædicat, justorum quoque gloriam annuntiat; terret inferos, lætificat cœlos; et, sicut cognitione mysteriorum, sic etiam novitate gaudiorum perfectionem auxisse videtur Angelorum. Quem ergo non lætificet ille sermo bonus in afflictione sua, quem non consoletur verbum illud in humilitate sua? *Memor esto*, inquit David, *verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti: hæc enim me consolata est in humilitate mea* (*Psal.* CXVIII, 49, 50). Verbum tantum promissionis acceperat, sed nullo adhuc indicio sese effectus prodebat. Attingerat eum dilatio voti, sed consolabatur certitudo spei ex fide promittentis.

2. Si ergo David sola spe salutis hujus, quæ nobis servabatur, animum pascebat, quod gaudium quæ deliciæ, rei ipsius exhibitio nobis esse debuerat? O felicitas temporum istorum! o infelicitas temporum istorum! An non felicitas temporum in quibus tanta plenitudo gratiæ et omnium bonorum? an non infelicitas temporum in quibus tanta ingratitudo redemptorum? Ecce enim venit plenitudo temporis, in quo mittit Deus Filium suum, ut fiat Filius hominis hominumque Salvator; et ecce magnitudo temporis, ut Salvatorem suum fastidiat homo peccator. Annuntiatur salus perditis, et contemnunt; promittitur vita desperatis, et negligunt; venit Deus ad homines, et non assurgunt. Assurgit, qui aliqua devotione se erigit ut det gloriam gratiæ Dei; assurgit, qui saltem cum gaudio suscipit verbum propriæ salutis. Scio autem, scio quis est qui lætificatur illo sermone bono. Ille procul dubio quem prius humiliavit pius mœror in corde suo: mœror de peregrinatione et exsilio, mœror de vinculis mortis et periculis inferni; qui mœrens quotidie plangit, quod præoccupaverint eum laquei mortis, et pericula inferni invenerint. Huic nimirum jucundus advenit hodiernus ille nuntius de cœlo, hic gratulabundus excipit sermonem de Dei Filio; huic, inquam, lugenti et mœrenti quod tantis sit malis præventus et circumventus, non sine gaudio liberator annuntiatur; qui oleum gaudii daturus est pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris; qui videlicet finem dabit miseriis, et sine fine

beatitudinem dabit miseris. Beati ergo qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur; beati **981** quos humiliavit pius mœror in corde suo, quoniam lætificabuntur sermone bono. Bonus plane sermo et consolatorius omnipotens Sermo tuus, Domine, qui hodie a regalibus sedibus venit in uterum Virginis, ubi etiam sedem sibi regalem exstruxit; in qua cum etiam nunc sedeat, quasi Rex circumstante exercitu Angelorum in cœlis, est tamen mœrentium consolator in terris.

3. Regali siquidem ex progenie Virgo electa est, generositatis quidem regiæ nobilis proles, sed virtutis regiæ nobilior indoles: ut æterno Regi, Filio Regis, materna quoque nobilitas regium honorem deferret, et venientem a regali sede Patris, regalis etiam thronus in aula virginali Reginæ susciperet Matris. In ipsa quippe et ex ipsa, Sapientia ædificavit sibi domum ((*Prov.* IX, 1), in ipsa et ex ipsa paravit sibi thronum, cum in ea et ex ea corpus aptavit sibi ita ad omnia perfectum et congruum, ut et domus ei sit ad quiescendum, et thronus ad judicandum, quod primo tabernaculum ei fuit ad pugnandum, et cathedra ad docendum. Vide autem ne forte ipsa sit sedes David patris ejus (*Luc.* I, 70), quam ei dudum promittit angelus; non quod David in ea sederit, sed quod ex semine David assumpta et fabricata sit. Et certe, si sedes David non est, tamen sedes tua, Deus, in sæculum sæculi ipsa est. Si solium David non est, certe solium excelsum et elevatum super omnem creaturam ipsa est. Si quis autem etiam thronum illum grandem, quem *rex Salomon sibi fecit de ebore*, corpus ipsum interpretetur, quod Pacificus noster hodie sumpsit ex Virgine, non multum a vero videbitur abhorrere; quandoquidem et illud quod sequitur, *et vestivit eum auro fulvo nimis* (*III Reg.* X, 18), eidem satis corpori congruit; quod jam Dominus decorem induit fulgoris intolerabilis. *Vestivit, inquit, eum auro fulvo.* Prorsus, si interroges oculos Apostolorum qui transfiguratum in monte viderunt (*Matth.* XVII, 1, 2), confitebuntur aurum nimis esse fulvum, id est, fulgorem corporis esse nimium, quem ferre nequiverunt, quamvis *nimis* pro Valde ponere consuetudinis sit Scripturarum. Cætera namque quæ prosequitur Scriptura de illius throni magnificentia (*III Reg.* X, 18-20) accommodatius nisi fallor, si quis tractare voluerit, accipientur de corpore Christi, quod est Ecclesia.

4. Mihi sane magis mirari modo libet illud ebur tam pretiosum, imo et impretiabile, virginalis castimoniæ, de quo scilicet sedem sibi facere delegit, qui sedet super Cherubim: *Hæc,* inquiens, *requies mea in sæculum sæculi; hic sedebo, quoniam elegi eam* (*Psal.* CXXXI, 14). Quam nitidum ebur illud quod oculis tanti tamque divitis Regis placuit, in cujus diebus argentum nullius est pretii! quam frigidum, quod nec a conceptu incaluit, quam solidum, quod nec partus violavit! quam candidum simul et rubicundum, quod candor lucis æternæ ignisque Spiritus sancti, universa sui plenitudine replevit! Maria siquidem et ipsa candidior nive, rubicundior ebore antiquo; cui scilicet incomparabilem et castitas candorem, et charitas seu martyrium rutilantem præ antiquis electis noscitur contulisse ruborem. Nam et suam ipsius animam pertransivit gladius, ut mater summi Virginis et Martyris esset et virgo ipsa et martyr, candida et rubicunda, quemadmodum dilectus ejus candidus et rubicundus (*Cantic.* V, 10). Denique, sicut Salomon in omnibus thesauris suis et opibus tantis nihil habuit tam pretiosum, quod in opus illud, magnificum thronum scilicet gloriæ suæ judicaret ebori præferendum, sic Maria singularem præ omnibus electis Angelorum et hominum invenit gratiam apud Deum, ut videlicet Dei conciperet et pareret Filium atque ex ebore corporis ejus thronum sibi virtus Altissimi sine manibus excideret gloriosum. Gloriosus prorsus ille thronus ac mirabilis, de quo Scriptura perhibet quia *non est factum tale opus in universis regnis* (*III Reg.* X, 20), quod facile testimoniis probaretur Angelorum, qui semper et insatiabiliter in gloriam et decorem Dominici corporis prospicere concupiscunt. Quia enim in universis regnis non est tale opus factum, quidquid factum est, flectat ei genu in omnibus regnis, cœlestium, terrestrium, et infernorum. Quam beatus igitur ille venter eburneus, unde caro eburnea sumpta est Redemptoris, pretium animarum, miraculum Angelorum, solium summæ majestatis, thronusque **982** potestatis, cibus vitæ immortalis, medicina peccati, restitutio sanitatis! *Quotquot,* inquit, *tangebant eum, sanabantur a languoribus suis* (*Marc.* VI, 56): nam *virtus de illo exibat, et sanabat omnes* (*Luc.* VI, 19).

5. Beatus igitur venter, qui te, Domine Jesu, portavit! felix castitas uteri virginalis, quæ huic operi materiam ministravit! Felix prorsus, fratres mei, nitor illius eboris, id est, candor castitatis: cui nec aurum mundanæ sapientiæ, nec argentum eloquentiæ, nec gemmam alicujus excellentis gratiæ, nostri præfert electio Salomonis; si modo tamen castitas humilitate commendetur, quia humilitatem ancillæ suæ respexit Dominus (*Id.* I, 48). Proinde namque Salomon, cum in carmine amoris castitatem prædicaret virginis, seu sponsæ, videlicet seu sponsi (quia quorum spiritus unus et caro una, in plerisque etiam laus una), ut castitatem illius adornatam nostramque adornandam etiam aliis virtutibus doceret, ait *Venter ejus eburneus distinctus sapphiris* (*Cantic.* V, 14). Ut autem noveris quia castitas aliarum virtutum seu gratiarum sit receptaculum, apothecæ aromaticæ seu unguentariæ nostri Salomonis non nisi domus eburneæ sunt, sicut David in illo epithalamio cecinit, quod inscriptio tituli, *Canticum pro dilecto*, de Sponso Ecclesiæ accipiendum ostendit. *Myrrha,* inquit, *et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo* (*Psal.* XLIV, 9, 10.) Corpori

sed idem corpora sanctorum, domus Christi sunt, vestimenta Christi sunt; membra Christi sunt; templa Spiritus sancti sunt. Ab his vestimentis Christi, ab his hominibus [illegible] spirat et omnis fragrantia [illegible] et charismatum, ex quibus delectant et honorant Regem regum filiæ Apostolorum [illegible]. Præstatis et ipsi, fratres mei, ex quo vos scitis possidere unusquisque vas suum in sanctificatione et honore, non passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum (*I Thess.* IV, 4, 5), quid unguentorum, quid odoramentorum divina fragrantia sit infusum; quo modo corpus, quod erat sentina vitiorum, nunc Spiritus sancti sit venerabile sacrarium, et quod erat vorago flagitiorum, nunc [illegible] sit apotheca gratiarum.

6. *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis.* Intelligamus eburneas domos [illegible], quæ materiæ qualitate sunt [illegible]; ex quibus si myrrha primo spirare cœperit per mortificationem voluptatum, consequentur et aliæ species aromaticæ, quæ [illegible] gratiam spirabunt. Spirabunt autem Christo delectabiliter, tanquam de vestimentis suis; spirabunt etiam longe lateque proximis, [illegible] bonus odor Christi in omni loco. Horum vestimentorum Christi fragrantiam statim ut sensit Isaac: *Ecce*, inquit, *odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus* (*Gen.* XXVII, 27). Sed et Sponsus ad sponsam, quæ etiam corpus et vestimentum ipsius est, loquitur dicens: *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris* (*Cant.* IV, 11). Quem nimirum odorem thuris Sponso gratissimum, pietas, o fratres, vestrorum spirabit cordium, si ita fragrans et devota fuerit ut dirigatur oratio vestra sicut incensum in conspectu Altissimi, et ascendat [illegible] *sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris* (*Id.* III, 6). Et quidem myrrha fragrat et de corporibus vestris; fragrat utique et nunc: utinam ita et thus fragret de cordibus vestris, quatenus Sponsus probans vos sicut castos, sic etiam devotos, frequentius vos sua visitatione dignetur, et dicat: *Ibo mihi ad montem myrrhæ, et ad collem thuris* (*Id.* IV, 6). Videtur tamen sermo iste, prophetia hujus esse diei, per Salomonem olim prædicta, per Jesum hodie impleta. Hodie namque venit in illum montem altissimum montium, montem non modo myrrhæ et thuris, sed et omnium aromatum; dico autem Virginem virginum, omnium plenam gratiarum, inter quas tamen præcipue, nisi fallor, redolebat sponso myrrha castitatis, et thus pietatis. Odor, iste, fratres, mei, super omnia aromata; odor iste Dominum majestatis de excelsis attrahit et invitat, ut inclinet cœlos et descendat, sicut probat dies hæc, cum Altissimus, angelo misso de cœlis, ipse quoque descendit in uterum Mariæ, qui semper manet in sinu Patris, cum quo vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(7) [illegible]

983 SERMO II.

De verbi incarnatione in Maria et in anima fideli.

1. Hodie Verbum caro factum est, et habitare cœpit in nobis, secundum regulam scilicet sanæ fidei, quam ecclesiasticorum dogmatum definitio tradidit nobis (7). Firmissime namque tenet, et nullatenus dubitat Ecclesia, carnem Christi non prius conceptam; quam a Verbo susceptam; sed ipsum Verbum Dei carnis acceptione conceptum, carnemque Verbi incarnatione conceptam. Hodie itaque Sapientia ædificare cœpit sibi domum corporis nostri in utero Virginis, et ad ædificandam unitatem Ecclesiæ, angularem lapidem de monte sine manibus abscidit; dum sine opere humano de corpore virginali carnem sibi nostræ redemptionis separavit. Ab hoc ergo die Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob, quia hodie Domini est assumptio nostra, ut inhabitet gloria in terra nostra (*Psal.* LXXXIV, 10). Prorsus hodie benedixisti, Domine, terram tuam, illam benedictam in mulieribus. Hodie dedisti benignitatem Spiritus sancti, ut terra nostra daret benedictum fructum ventris sui, et rorantibus cœlis desuper uterus virginalis Salvatorem germinaret. Maledicta terra in opere prævaricatoris, quæ etiam exercitata spinas et tribulos germinat hæredibus maledictionis (*Gen.* III, 17, 18). At nunc benedicta terra in opere Redemptoris, quæ remissionem peccatorum fructumque vitæ parturit universis, et filiis Adæ præjudicium originalis dissolvit maledicti. Prorsus benedicta illa terra, quæ omnino intacta, nec fossa, nec seminata, de solo rore cœli Salvatorem germinat, et mortalibus panem Angelorum, alimoniam vitæ æternæ ministrat. Hæc itaque terra, quia inculta erat, videbatur esse deserta, sed erat opimo fructu referta: videbatur esse eremus solitudinis, sed erat paradisus beatitudinis. Plane hortus deliciarum Dei, eremus cujus campi germinaverunt germen odoris, plane desertum refertum, de quo Agnum dominatorem terræ Pater emisit. *Emitte*, inquit, *Agnum, Domine, de petra deserti* (*Isai.* XVI, 1), id est, absciude Petram de Petra, Sanctum et inviolabilem sancta et inviolata proferat virginitas. Sane in hoc ipso satis decenter Christi occasus ortui, sepultura respondet conceptioni, dum videlicet emittitur Agnus de petra deserti, condendus in petra monumenti; et cujus corpori monumentum excidendum erat in petra, ipse ab initio conceptus sui, et corpus sibi excidit de petra, et corpori locum in petra: sic integritatem petræ, cum de ea emitteretur, non imminuens, sicut nec signatam sepulturæ petram, cum de ea egrederetur, aperiens.

2. Si ergo *petra Christus* (*I Cor.* X. 4), ut ait Apostolus, non degenerat a Matre Filius, quando et ipsa petræ nomine censetur. An non recte vocatur petra, quæ et in amorem integritatis proposito firma, affectu solida, sensu quoque ipso adversus illecebram peccati tota insensibilis erat et lapidea?

an non recte petra virginalis integritas, quæ et nihil parit per naturam sui; et cum parit, roris virtute divini, nec admittens conceptum, nec emittens partum, novit aperiri? Sed *aperietur terra*, inquit Isaias, *aperiatur, et germinet Salvatorem* (*Isai.* XLV, 8). O sancte Isaia, qui dicis *aperiatur*, quid ergo est quod Dominus ad Ezechielem testatur : *Porta hæc clausa erit, et non aperietur* (*Ezech.* XLIV, 2)? An tibi reseratum fuit tantummodo consilium fecundandæ Matris, et clausum tibi fuit mysterium clausæ perenniter integritatis? Absit! inquit; nemo magis quam ego conscius hujus secreti. Quomodo enim me latuisset perpetuæ virginitatis mysterium, qui tanto ante prædixi : *Ecce virgo concipiet, et pariet filium* (*Isai.* VII, 14)? Quæris igitur quomodo dicamus, ego, *aperiatur;* ille, *non aperietur?* Non aperietur viro, aperietur Domino; sicut ibidem ad ipsum dicitur Ezechielem : *Vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Aperietur autem Domino non virginalis integritas corporis, quia, sicut Ezechiel post prædicta subdidit : *Hæc clausa erit ipsi etiam principi* (*Ezech.* XLIV, 2, 3), sed aperietur auris et porta cordis; quia videlicet intravit per aurem Virginis Verbum incarnandum, et exivit per clausam portam corporis incarnatum. **984** Omnipotens namque Verbum Dei, etsi infirmitatem nostram suscepit, nihil tamen de sua sibi omnipotentia minuit, quominus contra naturam carnis, et supra intelligentiam sensus nostri, corpus suum palpabile per clausa posset et integra trajicere, sicut etiam [ad] discipulos ingrediens januis clausis, oculis probavit, quod ratio non capit.

3. Secura igitur, o Virgo intemerata, o porta sanctuarii perenniter clausa, secura aperi Domino Deo Israel, qui tibi jam dudum clamat : *Aperi mihi, soror mea, amica mea* (*Cantic.* V, 2). Non est quod timeas integritati tuæ : Deus non novit integra violare, sed violata consolidare. Si Verbo Dei apta es, tum demum non modo clausa, sed et signata es. *Pone me*, inquit, *ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum* (*Id.* VIII, 6). Jesus quippe impressus in corde, expressus in opere, sigillum plane et munimentum est inviolabile castitatis sponsæ suæ, et eo ipso quo se imprimit imitationis formam, imponit etiam incorruptionis custodiam. Sit ergo, o Virgo fidelis, auris tua aperta ad audiendum et mens tua ad credendum : aure percipe verbum angeli, et corde suscipe Verbum Altissimi, et corpore concipe Filium Dei. Dic et tu, o beata, tam humilis quam fidelis, dic *Dominus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, retrorsum non abii* (*Isai.* L, 5.) *Ecce ancilla Domini :* præsto sum ejus voluntati; quinimo juvabo votis si possum, *fiat mihi secundum verbum tuum* (*Luc.* I, 38). Hoc dicere, sic suam devotionem offerre, istud plane est Domino pectus aperire, istud est etiam os aperire, et spiritum attrahere. Sic profecto aperiebatur terra, ut, quem rorabant cœli desuper, susciperet rorem, et germinaret Salvatorem. Nobile germen,

A germen justum, germen odoris, germen Domini, quod jam est in magnificentia et gloria, cum idem fructus terræ sub imis est super omnia, id est, exaltatus est super cœlos Deus, et super omnem terram gloria ejus. Nihil enim interest sive germen, sive fructum aut florem dixeris, cum hæc omnia, uno [illegible] unus Christus sit, res una, sed multiformis gratia, et virtutis unius operatio multifaria; cui si infinita nomina paupertas humani sensus et sermonis pro similitudine commodaverit, rem tamen implere significatione non poterit. Bene autem simul vocatur germen, et flos, et fructus, qui sine gradu profectus, ab initio conceptus sui omni virtute et gratia in se ipso exstitit perfectus. In nobis enim primum ipse *germen* est, cum fides in

B confessionem prorumpit vel opus manifestum : postmodum *flos*, cum super proficientem enitescit sanctificatio Dei quodam spectabili decore virtutum; demum autem *fructus*, cum beatitudo satiat hominem consummatum. Pulcherrime sane de Virgine beatissima non solum mysteria, sed et mysteriorum præsagia dispensatio præordinavit divina, ut locus in quo terra germinavit Salvatorem germen justum, et flos de virga et radice Jesse ascendit, Nazareth, id est *sanctitas*, germen, flos, virgultum vocaretur; ut videlicet negotium loco, locusque negotio consona voce contestaretur, pariterque et nomen loci rem gerendam prænuntiaret, et res gesta causam nominis indicaret.

C 4. Ignoscite mihi, fratres mei, quia, qui mortem vestrorum servire debueram instructioni, plus forte solito quam necesse erat demoratus sum in tanti ineffabilis admiratione et præconio mysterii. Quid enim mirum si miror quod stupent Angeli, si prædicare gestio, quam cœli enarrant, gloriam Dei? quid mirum si me delectat quod beatos spiritus lætificat, quod peccatores justificat, justosque glorificat? Nescio tamen si alia esse possit efficacior ac suavior morum ædificatio, quam hujus mysterii, id est Verbi incarnati, fidelis et pia consideratio. Quid enim sic hominem excitare potest in amorem Dei, quam præveniens hominem amor Dei tam vehemens ad hominem, ut homo propter hominem

D velit fieri? Quid autem ita nutrit amorem proximi, quam similitudo et natura proximi in humanitate Dei? Nam humilitatis exemplum nec cogitari posse majus aliquod existimo, quam exinanitionem Dei in formam servi, et servitutem plus quam servi. Castitatem porro quid æque commendat, sicut quod ipsa castitas Salvatorem germinavit? Aut **985** fidei virtutem ac meritum quid evidentius ostendit, quam quod Virgo Deum fide concepit, fide omnia sibi promissa divinitus impleri promeruit? *Beata*, inquit, *quæ credidit, quoniam perficientur quæ dicta sunt ei a Domino* (*ibid.* 45). Et ut plenius noveris conceptum Virginis non solum esse mysticum, sed et moralem; quod sacramentum est ad redemptionem, exemplum quoque tibi est ad imitationem, ut manifeste evacues in te gratiam sacramenti, si [illegible]

non imiteris virtutem exempli. Quæ enim Deum fide concepit, si fidem habeas, idem tibi promittit, quod videlicet si verbum ex ore nuntii cœlestis fideliter velis suscipere, Deum quem totus orbis non potest capere, possis et ipse concipere. Concipere autem corde, imo et corpore, licet non corporali opere aut specie, tamen plane corpore tuo; quandoquidem jubeamur ab Apostolo glorificare et portare Deum in corpore nostro (*I. Cor.* VI, 20). Attende itaque, ut scriptum est, diligenter auditui tuo, nam *fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei* (*Rom.* X, 17); quod tibi absque dubio evangelizat angelus Dei, cum de timore aut amore ejus tecum agit prædicator fidelis, quem angelum Domini exercituum dici et esse non est tibi fas ambigere (*Malach.* II, 16, 17). Quam beati qui dicere possunt: *A timore tuo, Domine, concepimus et parturivimus spiritum salutis* (*Isa.* XXVI, 17, 18)! qui nimirum non est alius quam spiritus Salvatoris, quam veritas Jesu Christi. Vide ineffabilem dignationem Dei, simulque virtutem incomprehensibilis mysterii: qui creavit te, creatur in te; et, quasi parum esset te ipsum habere patrem, vult etiam te sibi fieri matrem. *Quicumque*, inquit, *fecerit voluntatem patris mei, ipse meus et frater, et soror, et mater est* (*Matth.* XII, 50). O fidelis anima, expande sinus, dilata affectus; ne angustieris in visceribus tuis, concipe quem creatura non capit. Aperi Verbo Dei aurem audiendi hæc est ad uterum cordis via spiritus concipiendi, hac ratione compinguntur ossa Christi, id est, virtutes in ventre prægnantis.

3. Gratias tibi, sancte Spiritus, qui ubi vis spiras. Video munere tuo non unam, sed innumeras fidelium animas illo generoso germine gravidas; custodi opera tua, ne aliqua illarum abortiat, conceptumque divinæ sobolis informem aut mortuum excutiat. Vos quoque, o matres beatæ tam gloriosæ prolis, attendite vobis ipsis, donec formetur Christus in vobis (*Galat.* IV, 19); attendite, ne qua foris offensa gravior fetum tenerum lædat, ne quid ingeratis ventri, id est menti, quod spiritum quem concepistis exstinguat. Parcite, si non vobis, certe Filio Dei in vobis; parcite, inquam non solum ab operibus et sermonibus malis, sed etiam a cogitationibus noxiis et delectationibus mortiferis, quæ plane suffocant semen Dei. Omni itaque custodia servate corda vestra, quia ex ipsis vita procedet, cum scilicet maturus se partus absolvet, et vita Christi, quæ nunc abscondita est in cordibus vestris, manifestabitur in carne vestra mortali. Concepistis spiritum salutis, sed adhuc parturitis, nondum peperistis. Si labor in parturiendo, magna de spe partus consolatio. *Mulier cum parit, tristitiam habet* (*Joan.* XVI, 21) laboris; cum autem pepererit puerum, jam non memor erit pressuræ propter gaudium, quia natus erit homo Christus in mundum exteriorem corporis nostri, quod et minor mundus solet appellari. Qui enim nunc conceptus est Deus in spiritibus nostris, configurans eos spiritui charitatis suæ, tunc velut homo nascetur in corporibus, configurans ea corpori claritatis suæ, in qua vivit et gloriatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De hujus mysterii signis.

1. *Audite, domus David: ecce dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet* (*Isai.* VII, 13, 14). Hodie impleta est hæc prophetia in auribus vestris. Hodie namque illud ineffabile conceptus virginalis miraculum, sicut audieratis promissum, sic audistis impletum: Virgo hodie concepit. Et hoc signum, prioribus retro sæculis inauditum, nostris sæculis Dominus dedit. Et sicut Jeremias eodem spiritu et eodem sensu prædixit: *Creabit Dominus novum super terram, quia femina circumdabit virum* (*Jerem.* XXXI, 22). **986** Quid est enim, *creabit Dominus novum super terram, femina circumdabit virum*, quod ait Jeremias, nisi quod ait Isaias: *Dabit Dominus signum, Virgo concipiet filium* (*Isai.* VII, 13, 14)? Hoc nempe est, *circumdabit*. Non de consortio virili suscipiet, sed de se sola intra semetipsam concipiet, et solius materni corporis involucro vestiet. Alioquin dicant, si possunt Judæi, quod signum Dominus in hoc dedit, si non virgo, sed adolescentula, ut ipsi falso interpretantur, concepit; aut quid novum Dominus creavit, si femina masculum de masculo susceptum circumdedit. Potest quidem mentiri iniquitas sibi: sed in multitudine virtutis tuæ, o Domine, mentientur tibi inimici tui, ut virtutem tuam dum negat pravitas et paucitas Judæorum, gloriosius et copiosius confiteatur fides omnium populorum. *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes* quia *terra dedit fructum suum*, Virgo germinavit Jesum (*Psal.* LXVI, 6). Velint, nolint Judæi, creavit Dominus novitatem hujus miraculi, in signum eorum incredulitatis; utique in signum cui contradicunt usque hodie, plus, nisi fallor, pertinacia odibili quam ignorantia miserabili.

2. Non alienum tamen ab origine et consuetudine viperei germinis, si modo contradicunt huic signo, postquam factum est, qui ab initio in patre et rege suo impiissimo Achaz contradixerunt ne fieret.. *Locutus est* enim *Dominus ad Achaz, dicens: Pete tibi signum. Non petam*, inquit, *et non tentabo Dominum* (*Isai.* VII, 10-12). O religio profana! o pietas exsecranda! o humilitas dolosa! Ne tentes, ut ais, Dominum, contemnis Dominum. Quomodo enim tentares, si fideliter obedires? Nunc autem quomodo non graviter tentas, quem manifesto contemptu irritas? Novimus utique, novimus dolum et invidiam Judaicæ radicis, quæ et antequam Christus nasceretur, invidere cœpit gloriæ illius. Nam et iste Achaz, quantum ex vita et moribus ipsius intelligi datur (nam cultor idolorum erat), non alia religione aut metu signum recusavit petere cum juberetur, nisi ideo scilicet ne Dominus glorifica-

retur. Sane mira et plane digna ira Dei et hominum, tam dira perversitas Judæorum, qui, cum jubentur signa quærere, renuunt, non, ut fingunt, ne tentent, sed ne glorificent Dominum (*Matth.* XVI, 4); cum non jubentur, tentant et quærunt. Nam velut natura et usu Judæi signa quærunt, et, si dantur, calumniantur et inficiari contendunt, ut manifeste confiteantur quia tentantes quærebant, non ut crederent facienti, sed ut insultarent non facienti. O gens peccatrix; *semen nequam, filii scelerati* (*Isai.* I, 4) ! ait Isaias, *Numquid parum est vobis molestos esse hominibus*, mihi et aliis prophetis, imo universo generi hominum, *quia molesti estis et Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum* (*Isa.* VII, 13, 14). Quia enim vos in perversum adversum eum inceditis, et ipse, ut ait, perversus incedet vobis. Non vultis signum dari, ne glorificetur auctor miraculi; et ipse propter hoc dabit, ut ipse glorificetur, et vos confundamini. Fac, Domine, *fac mecum signum in bonum, ut videant qui me oderunt, et confundantur* (*Psal.* LXXXV, 17), ait de Judæis ad Patrem Filius.

3. Primum autem signum quod Pater et Filius operati sunt in confusionem infidelium et gloriam fidelium, in testimonium suæ virtutis et opus nostræ salutis, arbitror hodiernum esse Virginis conceptum. Nam de ipso cum præmissum esset, *dabit Dominus signum*, quasi quærentibus quod signum, intulit contextus Prophetæ, verbis tamen Evangelistæ, *Ecce virgo concipiet et pariet filium* (*Isai.* VII, 14, et *Luc.* I, 31) ; ut plane aut consequentia vel veritate contextus careat, aut (quod est probabilius) mendacium Judæorum latebram non habeat. Merito proinde cum jam generatio prava et adultera signum quærit, signum non datur ei, nisi signum Jonæ (*Matth.* XVI, 4); ut videlicet qui ob perversitatem mentis non ædificantur signo virtutis, scandalizentur signo infirmitatis, triduanæ scilicet sepulturæ et mortis. Nam verbum crucis et mortis Judæis, qui pereunt, scandalum est; his autem qui salvi fiunt, id est, nobis, virtus Dei est (I *Cor.* I, 18); nec minor aut infirmior nobis est Filius hominis in corde terræ, quam in consessu paternæ dexteræ. Signum quippe quod illi recusaverunt, sive in profundum inferni, sive in excelsum supra, nos fide plena ac veneratione devota suscipimus, agnoscentes Filium quem concipit **987** Virgo, in profundo inferni signum nobis esse liberationis et veniæ; in excelsum supra, signum et spem exsaltationis et gloriæ. Qui enim primum descendit in inferiores partes terræ, ut in sanguine testamenti sui extraheret vinctos de lacu in quo non est aqua, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia (*Ephes.* IV, 9, 10). Jam levavit Dominus signum primum in patibulo crucis, postmodum in throno regni, et exaltavit signum ad populos nationum, quia contradictum est ei a populo Judæorum, et quotidie a quatuor ventis congregat dispersos veri Israel ad hoc signum. O Radix Jesse, qui stas in signum populorum, super quem jam continent reges os suum, obstrue etiam os loquentium iniqua, id est, Judæorum blasphemantium, qui adhuc signo [illegible] ipsius tui contradicunt, et nec angelo Gabrieli credunt dicenti quia non est impossibile apud Deum omne verbum (*Luc.* I, 30, 37). Beata quæ credidit, cui hæc ratio satisfecit, et, cum quæsisset quomodo Filium susciperet, quæ non cognosceret virum, [illegible] de integritate quam [illegible] [illegible] fecit.

4. Quidquid ergo garriat impietas infidelium, nobis concipiat et pariat Virgo Filium; nos quippe signum habemus in bonum, et Matrem et Filium. Nobis plane Mater tota miraculum est, quæ singulariter, et sine exemplo mater est et virgo; nobis Filius totus miraculum, qui non solum singulariter, sed incomprehensibiliter Deus est et homo. Mater, virgo concipiens et pariens, signum nobis est quia Deus est homo iste qui concipitur et paritur; Filius, divina faciens, et humana patiens, signum nobis est quia in Deum transferret hominem, pro quo concipitur et paritur, etiam et patitur. Omnium tamen humanarum infirmitatum vel injuriarum quas pro nobis pertulit divina dignatio, sicut tempore primam, sic etiam humilitate fere maximam existimo, quod in utero concipi, in utero novem mensium tempore majestas illa incircumscripta passa est contineri. Ubi enim sic se exinanivit? aut quando ita penitus a semetipso defecisse visus fuit? Tanto tempore nihil illa sapientia [illegible], nihil illa virtus manifestum operatur, nullo signo visibili majestas, quæ clausa latet, proditur. Non sic in cruce visus est infirmus, ubi quod infirmum ipsius fuit, statim apparuit fortius omnibus hominibus : quando et moriens glorificat latronem, et exspirans inspirat Centurionem; quando horarius dolor passionis ei non solum compati fecit elementa creaturarum, sed etiam contrarias fortitudines subigit æternorum passioni dolorum. In utero autem sic est quasi non sit, sic omnipotens virtus vacat quasi nihil possit et Verbum æternum sub silentio se premit.

5. Vobis tamen, fratres, vobis illud silentium verbi loquitur, vobis clamat; vobis utique disciplinam silentii commendat. *In silentio* enim *et spe erit fortitudo vestra* (*Isai.* XXX, 15), sicut Isaias promittit, qui cultum justitiæ silentium definivit (*Id.* XXXII, 17). Sicut namque puer ille conceptus in utero ad maturitatem partus sub alto et diuturno profecit silentio, sic et spiritum hominis disciplina silentii nutrit, format et roborat, et quanto occultius, tanto tutius et salubrius incrementum præstat. Nescit homo animalis, qui non percipit quæ sunt spiritus Dei, quæ sit via spiritus, et quomodo compingantur ossa in ventre prægnantis (*Eccle.* XI, 5); sed *non occultatum est os meum a te*, ait sanctus Deo, *quod fecisti mihi in occulto* (*Psal.* CXXXVIII, 15) mentis, sub secreto silentii. Sed nec a vobis

occultatum est hoc mysterium, fratres, quorum experientia et confessio testis mihi est, quomodo quietus et modestus spiritus sub silentio requiescat, pinguescat et floreat; quomodo e contrario per verba, velut quadam paralysi, dissolvatur et defluat; quomodo macrescat, et marcescat, et aridus decidat. Denique si in silentio otiosus non esset, Salomon nequaquam dixisset: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum* (*Prov.* xxv, 28). Caeterum, si quaeris quo negotio se occupet mens in silentio, nihil tibi imponimus onerosum, comede panem tuum, sicut et ipse Dominus conceptus suo tibi commonstrat exemplo. Quid enim propheta de eo dixit, cum loqueretur de porta orientali semper clausa in domo **988** Domini, quam solus Deus Israel admisit et emisit? *Princeps ipse, inquit, sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino* (*Ezech.* XLIV, 3). *Sedebit*, inquit, *in ea*, quodammodo requiescet in ea, de qua et ipse loquitur: *Haec requies mea* (*Psal.* CXXXI, 14); sedebit in ea tanquam in throno grandi, quem, sicut alias dixi, *Salomon sibi de ebore fecit* (*III Reg.* x, 18). Si attendas angustias uteri, locus prorsus angustus est; si latitudinem cordis, thronus grandis est, propter quam etiam uterus tantae majestatis capax factus est. Ibi ergo princeps sedit et panem comedit; quia si quis, inquit, *aperuerit mihi, intrabo ad eum et coenabo cum eo, et ipse mecum* (*Apoc.* III, 20).

6. Non est haec coena sine pane, quando et ipse qui coenat panis est vitae, panis qui vere descendit de coelo et dat vitam mundo. Sed res mira, si idem est qui coenat, et quod comeditur, et qui comedit, ipse est panis qui [illegible]. Res mira, sed res vera; quia Christus non aliunde quam se ipso pascitur. Ipse namque Verbum est Patris, Verbum propter se, caro propter nos, panis Verbi. Alioquin caro non prodest quidquam, cum spiritus sit qui vivificat (*Joan.* VI, 64). Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (*Matth.* IV, 4). Omne verbum procedens de ore Dei unum et unigenitum est Verbum Patris, quod, cum simplex sit, in se tamen continet rationem et formam omnis verbi divini. Verbum itaque pascitur de Verbo. Filius vivit de se ipso; quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso (*Joan.* v, 26). Alia tamen ratione, sed tamen ineffabili beatitudine, Verbo pascebatur anima illa, Verbo ipsi in persona conjuncta; et incomparabili felicitate princeps ille sedens in porta virginalis uteri, panem verbi coram Domino comedebat. Id igitur operis tu quoque, si sapis, in silentio tuo actitabis, ut panem verbi divini comedas coram Domino, conservans, sicut Maria, quae de Christo dicuntur, et conferens in corde tuo. Hunc panem tecum Christus manducare delectabitur; et qui te pascit, ipse in te pascetur (*Luc.* XXII, 15, 19); et panis ipse quo plus editur, plus abundabit edendus: quia gratia non minuitur usu, sed augetur.

7. In hoc propterea tibi sit exemplo Jesus conceptus et gestatus in utero, ut, sicut onus illud leve et suave, etsi gravidavit, non tamen gravavit uterum Mariae, sic te non sentiat gravem aut molestum uterus Ecclesiae. Gravida est, o fratres, Ecclesia, non, sicut Maria, solo Jesu, sed, sicut Rebecca, Jacob et Esau, non solum scilicet bonis et modestis, sed etiam dyscolis et indisciplinatis; quos tamen et ipsos, propter nomen Jesu, vel forsitan aliquod initium substantiae ejus, Ecclesiae viscera suscipiunt et amplectuntur. Sed cum sese colliderent parvuli discordes in utero Rebeccae, quae prius oraverat ut conciperet, dolensque vexari se a tribulatione majorum et dolore, pene poenitebat quod concepisset: *Si sic*, inquit, *futurum mihi erat, quid necesse erat concipere?* (*Gen.* xxv, 22). Si de aliquo nostrum, fratres, sic conqueri contigerit viscera matris nostrae, timeo ne melius fuisset si conceptus non fuisset homo ille; nisi quod nec de talibus sinit nos desperare, qui etiam de lapidibus suscitat filios Abrahae (*Luc.* III, 8). Ipse in eis, si qui tales sunt, emolliat cor lapideum, ne gravent viscera matris; ipse viscera matris consoletur, ne fatigetur eos, qualescunque sint, portare, donec formetur in eis Christus, qui perfectus Deus, perfectus homo vivit et regnat, per omnia saecula saeculorum. Amen.

DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

SERMO I.

Quomodo Christus omnia homini factus.

1. *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui, cum in forma Dei esset* (*Philipp.* II, 5, 6, etc.). Audiat servus nequam et ingratus Dominum suum, qui, cum esset in natura et conditione servili et necessitate serviendi, servire dedignatus, arripere sibi conatus est libertatem et aequalitatem Domini sui. Christus cum in forma Dei esset, non rapina, sed natura aequalis, quia coomnipotens, coaeternus et consubstantialis, exinaniens semetipsum, non solum formam servi accepit, in similitudinem hominum factus; sed etiam ministerium servi implevit, **989** humilians semetipsum, et obediens factus Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (*Ibid.* 8). Sed parum tibi videatur quod, cum esset Filius et coaequalis, tanquam servus servivit Patri, si non et servo suo plus quam servus servivit. Factus quidem erat homo, ut serviret Creatori. Et quid justius quam ut servias illi a quo creatus es, sine

quo nec esse potes? et quid beatius aut sublimius A quam servire illi cui servire regnare est? Non serviam, inquit homo Creatori. Ego igitur serviam tibi, inquit Creator, homini. Tu recumbe; ego ministrabo, ego tibi pedes lavabo. Tu quiesce; ego languores tuos feram, infirmitates portabo. Utere me, ut libet, in omni necessitate tua, non modo ut servo tuo, sed etiam ut jumento tuo, ut peculio tuo. Si fatigatus aut oneratus es, ego te et onus tuum feram, ut legem meam primus impleam. *Alter*, inquit, *alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Si esuris, aut sitis, et ad manducandum forte nihil melius habes, nec alter tibi vitulus aeque saginatus præsto est, ecce ego paratus immolari, ut carnes meas comedas, et sanguinem bibas. Nec verearis ex B morte servi damna servitii ejus pati; etiam comestus et bibitus, maneho tibi integer et vivus, serviamque ut prius. Si in captivitatem ductus aut venumdatus es, ecce vende me, teque pretio mei, vel me ipso pretio redime. Vile quidem mancipium videor; sed etsi nocte et clanculo distrahar quasi res furtiva, etsi ab avarissimis Judæorum sacerdotibus emar; attamen saltem triginta argenteos appretiari potero; hoc pretio mei poterit emi sepultura peregrinorum, me pretio vita sepultorum. Si infirmaris, et mori times, ego moriar pro te, ut de sanguine meo tibi conficias medicamenta vitæ.

2. Euge, serve bone et fidelis, servisti revera, servisti in omni fide et veritate, servisti in omni patientia et longanimitate. Non tepide, qui exsultasti ut gigas ad currendam viam (*Psal.* XXIII, 6) C obedientiæ non ficte, qui etiam animam post tot et tantos labores superimpendisti; non murmurose, qui, innocens flagellatus, nec os aperuisti. Scriptum est, et justum est: *Servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, plagis vapulabit multis* (*Luc.* XII, 47, 48). Sed iste servus, obsecro, quid non dignum fecit? quid debuit facere et non fecit? *Bene omnia fecit*, clamant qui facta ejus observabant, *et surdos fecit audire et mutos loqui* (*Marc.* VII, 37). Omnia fecit digna, et quomodo sic omnia passus est indigna? Dorsum posuit ad flagella, plagis vapulavit non paucis nec parvis; indicio sunt sanguinis rivuli qui de tot partibus profluunt corporis. Contumelia et tormento interrogatus fuit, veluti servus aut latro subditus quæ- D stioni, qua confessio extorqueatur criminis. O detestabilem superbiam hominis servire contemnentis, quæ alio exemplo non poterat humiliari, nisi servitute et tali servitute Domini sui! et utinam vel sic possit! utinam vel nunc habeat et referat gratiam tantæ humilitati ac bonitati! Sed, ut mihi videtur, nunc audio eumdem Dominum apud Isaiam conquerentem de ingratitudine nequam servi, ubi scilicet ait: *Non te servire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Verum tamen me servire fecisti in peccatis tuis, laborem præbuisti mihi in iniquitatibus tuis* (*Isai.* XLIII, 23, 24). Et quem laborem? Usque ad defatigationem, esuriem et sitim; sed usque ad A sudorem, sudorem autem sanguinis decurrentis in terram (*Luc.* XXII, 44); sed usque ad mortem, mortem autem crucis; ac omni modo replerem, quod alapis cæsus, sputis illitus, coronatus spinis, confixus clavis, lancea perforatus, aceto et felle potatus. *Hoc torcular*, inquit, *calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum* (*Isai.* LXIII, 3). Vos ergo, qui statis tota die otiosi, attendite et videte si est labor sicut labor meus.

3. Utique valde laborasti, Domine mi, in servitute mea; jam satis profecto et æquum esset ut saltem de cætero tu quiesceres, tuusque tibi servus vel ex ordine vicis suæ, quia ad ipsum ventum est, serviret. Quam magno, Domine mi, inutile tibi meum redemisti servitium, qui nec ministeriis in- B diges Angelorum! Quam suavi et benigna arte pietatis recuperasti tibi et subdidisti contumacem servum, vincens in bono malum, humilitate **990** contundens superbum, beneficiis obruens ingratum! Sic nimirum, sic sapientia vincit malitiam; sic carbones ignis congessisti super caput contumacis, quibus accenderetur ad pœnitentiam. Vicisti ergo, Domine, vicisti rebellem: ecce do manus in vincula tua, jugo tuo suppono cervicem. Dignare tantum ut tibi serviam, patere ut tibi laborem. Accipe me servum sempiternum, licet inutilem, nisi nunc quoque mecum sit et mecum laboret gratia tua, semper et præveniens et subsequens. Præveniat nos, prior ostendens humilitatis et patientiæ exem- C pla, subsequatur nos, adjuvans ut imitemur ostensa. Quam felices nos, o fratres mei, si super hoc audiamus consilium Apostoli: *Hoc sentite*, inquit, *in vobis quod et in Christo Jesu* (*Philipp.* II, 5) præcessisse cognoscitis! hoc est, nullus extollatur supra se, sed magis humilietur infra se; qui major est, aliis serviat; si quis læditur, prior satisfaciat; in commune usque ad mortem quisque obediat. His vestigiis, fratres, sequemur Christum in forma Dei, in qua vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen

SERMO II.

De crucis scientia et virtute.

1. Paulus, doctor noster in fide et veritate, si hodie veniret ad nos, puto quia non judicaret se aliquid scire inter nos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum (*I Cor.* II, 2). In his siquidem diebus D in quibus anniversaria dominicæ passionis et crucis memoria solemniter celebratur, nihil, ut arbitror, convenientius prædicatur, quam Jesus Christus, et hic crucifixus. Nam et aliis quibuslibet diebus quid unquam potest prædicari fidelius? quid audiri salubrius? quid cogitari fructuosius? Quid enim tam jucundum affectibus, tam medicinale morbis; quid sic interficit peccata, crucifigit vitia, virtutes nutrit et roborat, sicut crucifixi memoria? Loquatur ergo Paulus inter perfectos sapientiam in mysterio absconditam; mihi, cujus imperfectum vident etiam oculi Domini, loquatur Christum crucifixum, his quidem qui pereunt stultitiam, mihi autem et his qui salvi fiunt, pariter Dei virtutem Deique sapien-

tiam; mihi prorsus altissimam atque nobilissimam philosophiam, per quam infatuatam irrideo tam mundi quam carnis sapientiam. Quam perfectum me putarem, quam provectum in sapientia, si Crucifixi vel idoneus invenirer auditor, qui factus est nobis a Deo non solum sapientia, sed et justitia, et sanctificatio, et redemptio! (*Id.* I, 30). Omnino si Christo confixus es cruci, sapiens es, justus es, sanctus es, liber es. An non sapiens, qui, cum Christo exaltatus a terra, sapit et quærit quæ sursum sunt? an non justus, in quo destructum est corpus peccati, ut ultra non serviat peccato? an non sanctus, qui semetipsum exhibuit hostiam vivam, sanctam, placentem Deo? an non vere liber, quem Filius liberavit, qui de libertate conscientiæ illam liberam vocem Filii sibi assumere confidit: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam?* (*Joan.* XIV, 30). Vere apud Crucifixum misericordia, et copiosa apud eum redemptio, qui sic redimit Israel ex omnibus iniquitatibus ejus, ut principis hujus mundi calumnias liber evadere mereatur.

2. Sciat tamen, sciat quicunque est ille beatus et verus Israel, non esse hoc suæ meritum perfectionis, sed divinæ gratiam redemptionis; non scilicet quia peccatum non fecerit, nec inventus sit dolus in ore ejus, sed quia ille cujus hæc laus propria est, Christus scilicet, purgavit peccata illius, qui per sanguinem crucis suæ purgationem peccatorum faciens, ibi maxime triumphavit principatus et potestates, ubi abscondita erat fortitudo ejus. Erat abscondita, sed non perdita; quia crucifixus ex infirmitate, vivebat ex virtute Dei. Erat occulta, sed non erat otiosa; quia crucifixus veterem hominem in omnibus electis crucifigebat. Crucifigebat mundum Paulo, et Paulum mundo (*Galat.* VI, 14). Crucifigebat denique tyrannum hujus mundi, omnesque suæ antiquæ ministros tyrannidis. Hamum plane sub esca recondebat, qui sub infirmitate fortitudinem abscondebat. Ac perinde **991** ille homicida ab initio sitiens humanum sanguinem, dum irruit in infirmitatem, incidit in virtutem: morsus dum momordit, confixus dum Crucifixum appetivit.

3. Gratias cruci et clavis tuis, Domine Jesu: video perforatas fauces illius draconis, ut transeant liberati, qui etiam fuerant absorpti. Et qui fiduciam habebat quod influeret Jordanis in os ejus (*Job.* XL, 18), fluvium, quem absorbuerat, se non minima ex parte perdidisse frendens irascitur. De illis quippe faucibus nobis isti venerunt qui hodie nobiscum nobilem ac magnificum crucis decantant triumphum. Plane de ore leonis liberati sunt, imo de ventre inferi regressi sunt. Irascatur ergo, fremat et tabescat de cujus dentibus præda erepta est: nam Christus gratulabitur quod non gratis crucifixus est. Lugeat infernus et mors; ille morsus, ista mortua: nam cœli lætantur, et exsultat Ecclesia, quod Christus infernum spoliat, mortemque triumphat. In conversione nempe istorum triumphum suæ renovavit passionis crucisque miracula suscitavit. In istis crux refloruit hunc fructum pretiosum nunc etiam arbor vitæ tulit. Quomodo namque maneret sterilis, quæ non modo rigata, sed etiam vivifica facta est sanguine Salvatoris? jam non pœnitebit eum quod in palmam ascendit, cum tantum tamque pretiosum de ea fructum collegerit. Hunc quippe fructum inter alios prævidebat, cum voluntarius ad crucem properabat. *Dixi*, inquit, *ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus* (*Cantic.* VII, 8). Paucis absolvit quod voluntate passus sit, quod passione exaltatus sit, quod non sine fructu nostro passus sit. In dicto siquidem proponentis, arbitrii libertas; in ascensu, triumphi sublimitas; in apprehensione fructuum, redemptionis monstratur utilitas. Vos, insensati Judæi, clamabatis quidem, *Ascende, calve; ascende, calve* (*IV Reg.* II, 23); sed ordinationi ejus liberrimæ, qui sponte decreverat ascendere, non potuit furor vester nisi servire. Ascendit crucem voluntate, triumphavit in ea potestate, fructum ex ea collegit pietate. Uno igitur opere et Judæum irrisit et diabolum peremit, atque christianum redemit.

4. Dicant igitur qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos (*Psal.* CVI, 2); dicant, inquam, voce et mente magistri sui: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Cristi* (*Galat.* VI, 14)! in qua sapientia Dei nequam infatuavit consilium, justitia destruxit eum qui habebat mortis imperium, misericordia liberavit captivum. Merito prorsus, o sapiens gloriatur, gloriaberis in cruce Domini tui, cujus liberatus es triumpho, vivificatus mysterio, justificatus exemplo, munitus signo. Sic enim justæ rationis consequentia postulare videtur, ut exemplum Crucifixi ad justificationem suam imprimant moribus, qui signum crucis ad munimen sui imprimunt frontibus, et illius vivant lege, cujus armantur fide. Alioquin fallaciter miles characterem regis gestat, cujus præscriptum non observat; nec recte se tuetur illius signo, cujus non paret imperio. Vide autem quanta perversitas et abusio sit, ut inimici crucis Christi tueri se velint signo crucis Christi: dum securi sunt, luxuriantes contra pietatem crucis; cum in periculo deprehensi sunt, volentes esse defensi virtute crucis. Plane inimici crucis Christi sunt, amici ventris sui; quorum deus venter est, quorum idolum nummus est. Sciat tamen, sciat quicunque nunc fallaciter sibi Crucifixi signum usurpat; nequaquam se illo tueri poterit in illa necessitate suprema, quando jam non arbitrio hominum, sed judicio et ministerio Angelorum signabitur Thau super frontes virorum gementium et dolentium, ut discernantur salvandi a multitudine perditorum (*Ezech.* IX, 4-7).

5. Sed et Paulus, dux ille strenuus militiæ christianæ, fidelis signifer, qui stigmata Crucifixi in corpore suo portabat, nunc quoque in hac verorum ac falsorum militum confusione, signo utique notabili istos ab illis discernebat, cum dicebat: *Qui*

autem sunt Christi, carnem crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis (*Galat.* v. 24.) Cauta prorsus et circumspecta definitio, ac velut formam referens de ipsius veritatis exemplari impresso. Nimirum quod impressum retinet vita, signantius exprimit lingua. Qui ergo Christo confixus erat cruci, de propriæ conscientiæ **992** exemplari formam istam protulit : *Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Noverat vir multæ scientiæ et experientiæ, multos esse aut fore qui crucifigerent concupiscentias carnis, et sinerent regnare vitia cordis; multos e contrario qui, fiducia pacati cordis, negligerent mortificationem corporis. Sed sicut nonnunquam divina justitia spiritum sibi non subditum, contumeliis carnis licet afflictæ flagellat, sic plerumque corpus incrassatum recalcitrat, et nova bella spiritui jam quieto resuscitat. Expropter vult Apostolus ut, crucifixis tam vitiis interioribus quam concupiscentiis exterioribus, *mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctimoniam in timore Dei* (*II Cor* vii, 1). Timor namque Dei, velut quidam clavi in altum defixi, cruci nos configit, et velut affixus justitiæ continere nos facit, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis, sed justitiæ; et, licet sit, non tamen regnet peccatum in nostro mortali corpore. Sane quod timor Dei comparetur configentibus clavis, sententia est David, qui ait : *Confige*, quasi a clavis, *timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui* (*Psal.* cxviii, 120). Si ergo nondum prævales ut vitia exstinguas, in hoc vult te esse sollicitum Apostolus, ut crucifigas. Non ait : *Qui Christi sunt*, exstinxerunt vitia, quæ virtus paucorum est; sed, *crucifixerunt*, sine quo salus nulla est, sicut, præter crucem Christi, nulla redemptio est. Ideo namque Redemptor ad operandam et informandam salutem nostram hunc passionis modum elegit, ut redemptionis sacramentum, justificationis fieret exemplum; ut quomodo videlicet ipse similitudinem carnis peccati crucifixit de peccato damnans peccatum, sic nos, imo multo magis nos, carnem peccatricem cruciemus, crucifigentes, etsi nondum exstinguentes in ea peccatum.

6 Hic recordari potes quia Moyses ad placandam iram Domini crucifixit principes Israelitarum (*Num.* xxv, 4-9); Josue autem, qui et Jesus, quinque reges Amorrhæorum (*Josue* x, 26). Si enim iram Domini, quam meruimus, placare volumus, necesse est ut per continentiam nos cruciemus. Jesus autem noster, qui nos in terram promissionis introducturus est, vitia quinque sensuum in nobis crucifiget, imo et exstinguet; si tamen, sicut est justum, pendeamus in patibulis usque ad vesperum. Hujus enim perseverantiæ in cruce Salvator de se ipso tibi curavit exemplum præbere, nolens consummari nisi in cruce, aut deponi de cruce ante vesperum tam diei ipsius quam vitæ suæ. Balaam dicebat, *Moria-*

A *tur anima mea morte justorum* (*Num.* xxiii, 10); tu vero dic, Moriatur anima mea morte Domini mei Jesu Christi, et fiant novissima mea illius similia; ut videlicet in voluntaria cruce pœnitentiæ pendere merear usque ad terminum vitæ. Quanta fiducia de cruce Filii, in manus Patris spiritum commendabis! imo quanta clementia Pater suscipiet quem Filius commendabit (8)! Filius namque qui causam animæ tuæ semel in cruce suscepit agendam, nunquam eam agere desinit, apud Patrem semper interpellans. Vade securus, vade gratulabundus, ubi judex tuus est advocatus tuus; tantummodo signum crucis, mortificationem Jesu, quam circumfers in corpore tuo, secum deferat spiritus tuus. Dominus autem gloriæ, qui pro vobis, fratres, passus, in vobis est

B glorificatus, dignetur vos habere socios passionis et gloriæ, et gloriantes in cruce glorificet in ea claritate quam habuit apud Patrem ante initium sæculorum, et habiturus est per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De duplici specie qua Christus proponitur spectandus.

1. Desiderium animæ nostræ, speciosum forma præ filiis hominum, hodierna dies alia et alia specie repræsentat filiis hominum : utraque quidem specie spectabilem, in utraque desiderabilem et amabilem, quia in utraque salvatorem hominum; licet in una

C sublimem, in altera humilem; in ista gloriosum, in illa ærumnosum; in ista venerabilem, in illa miserabilem : si tamen dici decet miserabilis, qui miseriam suscepit dignatione miserationis, ut de miseria sua misericordiam **993** præstaret miseris; non ut qui sibi beatitudo est, misericordiam a miseris flagitaret. Ubi ergo miserandus videri voluit, ibi et amplius venerandus fuit. Sed *sustinui*, inquit, *qui simul contristaretur, et non fuit; qui consolaretur, et non inveni* (*Psal* lxviii, 21). Ita qui miseratione omnium miser ultro fieri voluit, apud nullum fere miserationem invenit. Sed ubi, inquies, spectatur hodie sublimis et gloriosus, ubi humilis et ærumnosus? Vide processionem; audi passionem. In his evidenter agnoscere poteris quod Isaias ait : *Sicut obs-*

D *tupuerunt super eum multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum* (*Isai.* lii, 14). Obstupuerunt multi de gloria quasi victoris triumphantis, cum Jerusalem ingrederetur; sed nihilominus paulo post vultus ejus inglorius et despectus, cum pateretur. *Cum intrasset Jerosolymam*, ait Matthæus, *commota est universa civitas, dicens : Quis est hic?* (*Matth.* xxi, 10). Cum pateretur, confusio faciem ejus operuit, ut vere confiteatur: *Exaltatus, humiliatus sum et confusus* (*Psal.* lxxxvii, 16). Sane quod hic se confusum dicit, intelligendum est secundum hoc quod alibi dicit de facie corporis: *Operuit confusio faciem meam* (*Psal.* lxviii, 8), quia non pepercerunt in faciem meam spuere, velare, percutere et illudere. Nam facies mentis

(8) Vide similia sup. serm. 1 de Adventu, circ. fin., item apud S. Bernard., serm. 3 pasch., n. 3 et 8

quæ semper et immobiliter habitabat cum vultu Dei, nec turbari poterat nec confundi. *Dominus Deus*, inquit, *auxiliator meus; ideo non sum confusus: ideo posui faciem meam ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar* (*Isai.* L, 7). *In te enim, Domine, speravi, non confundar in æternum* (*Psal.* XXX, 2). *Confundantur* potius *illi, et non confundar ego; paveant, et non paveam ego* (*Jerem.* XVII 18).

2. Si igitur, ut dicere cœperam, hodierna processio simul et passio considerentur, ibi plane videtur Jesus sublimis et gloriosus, hic humilis et ærumnosus. In processione namque cogitatur in honore regis; in passione spectatur in pœna latronis. Ibi circumdant eum gloria et honor; hic non est ei species neque decor. Ibi gaudium hominum et gloria plebis; hic opprobrium hominum et abjectio plebis. Ibi acclamatur ei: *Hosanna filio David, benedictus qui venit rex Israel* (*Matth.* XXI, 9); hic inclamatur, *reus mortis* (*Id.* XXVI, 66); subsannaturque quod se fecerit regem Israel. Ibi cum ramis palmarum ei occurritur; hic alapis palmarum in faciem cæditur, et arundine percutitur caput. Ibi præconiis sublimatur; hic saturatur opprobriis. Ibi certatim ei via sternitur vestimentis alienis; hic exuitur propriis. Ibi tanquam rex justus et salvator suscipitur in Jerusalem; hic tanquam reus et seductor damnatus ejicitur de Jerusalem. Ibi sedet in asino stipatus obsequiis; hic pendet in ligno crucis cæsus flagellis, confossus plagis, et desertus a suis. Ecce plus quam Job hic, cui tam repente, tam vehementer omnia semel in contrarium Deus vertit. *Sufferentiam Job audistis, finem Domini vidistis* (*Jacobi* V, 11), ait Jacobus apostolus. Ac si diceret: Sufferentia Job fuit usque ad reditum substantiæ; sufferentia Domini usque ad exitum vitæ. Job quidem patienter damna sustinuit, sed mox in terra sua duplicia suscepit; Christus ut erat repletus miseriis, et inebriatus amaritudinibus, e mundo migravit. Itaque plus quam Job hic, qui de summa, ut putabatur, repente semelque dejectus felicitate, in extrema atque gravissima finem sortitus est calamitate. *Et hæc*, inquit, *passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces* (*Job* XVI, 18), etiam pro crucifixoribus, ut eis ignosceret.

3. An non igitur recte videbitur velut turbatus tanta tamque subita rerum mutatione Filius Patrem interpellare illa voce lacrymabili: *Deus, Deus meus, utquid dereliquisti me?* (*Matth.* XXVII, 46.) Certe manus tuæ fecerunt me! in voluntate tua deduxisti me, et paulo ante cum gloria suscepisti me; et sic repente præcipitas me? Elevans allisisti me, quasi super ventum ponens me, et elidens valde. Exaltatus, humiliatus sum et confusus; et eo confusus amplius, quo tunc exaltatus sublimius, et nunc humiliatus profundius; quantoque tunc altius elevatus, tanto nunc gravius allisus. Justum quidem est, o Pater, ut qui se exaltat humilietur, et elatio indi-

A gni digna dejectione puniatur; sed nunquid similiter justum erat ut, quem tu exaltaveras, ita confusibiliter humiliaretur, et gloriam quam humilitas meruerat, tanta sequeretur contumelia? **994** Nunquid mihi, Pater, iratus fuisti, quod vel ad horam hic me passus sum honorari; et illud etiam perexiguum quod susceperam de bonis hujus mundi, exsolvendum erat ante mortem in pœnis et contumeliis, ne postea mihi posset objici: *Fili, suscepisti bona in vita tua?* (*Luc.* XVI, 25). At qui tuus erat honor, o Pater, honor erat Filii; quia qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. Ecce exprobrant inimici tui, Domine, exprobrant commutationem Christi tui; ecce gloriantur B in contumelia mea et tormento, qui paulo ante cruciabantur gloria et honore meo. Nunquid non respondebo exprobrantibus mihi verbum, ut sciant aliquando qua dispensatione commutaveris Christum tuum, quo consilio sic exaltaveris mox humiliandum, vel humiliaveris exaltatum?

4. Respondebis, o Domine Jesu, respondebis exprobrantibus tibi verbum, et verbum asperum, quando scilicet respondebit eis in facie arrogantiæ eorum, et arguet eos malitia eorum, videntes in quem transfixerunt. Cum enim videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potestate magna et majestate (*Matth.* XXIV, 30), tunc scient quod modo nolunt credere, quia illius posterioris gloriæ prior hodiernæ processionis gloria, mysterium fuerit C et figura; sicut passionis contumelia, meritum et causa. Tunc intelligent quia Christus nunc honoratus, nunc ludibrio habitus, his qui pereunt positus est in offensionem et ruinam, sicut his qui salvi fiunt, in resurrectionem et doctrinam; quia quod sacramentum est redemptionis, simul est etiam documentum ædificationis. Sic enim postulabant merita superborum, ut eorum superbiæ et honor Christi fieret scandalum, et mors præcipitium; atque invidiam juste pereuntium gloria triumphantis excitaret, morientis pœna damnaret. Cæterum his qui salvi fiunt, id est nobis, omnino erat necessarium ut Christus, transiens viam hujus mundi, sequentibus se viam sterneret, sicut per adversa, sic D etiam per prospera; atque prius exaltatus, post humiliatus, suo traderet exemplo qualiter modestia servaretur in honore, patientia teneretur in contumelia vel dolore. Ipse siquidem honorari potuit, inflari non potuit; voluit despici, sed nescivit aut pusillanimitate dejici, aut ira morderi. Sicut enim alias cum vellent eum rapere et facere regem, ipse refugiens, et in solitudinem ad orandum aufugiens (*Joan.* VI, 15), docuit exemplo quod dixit et verbo, ne scilicet velimus in sublime tolli; sic modo quadam alia dispensatione sese ad horam honorari patiens, et nihilominus solitam, quia inolitam, mansuetudinem in honore retinens, formam dabat his qui in potestate sunt constituti. Qui tamen ut discerent ea discretione per humilitatem esse mansueti, ut, cum res postularet, per zelum essent erecti, Domi-

statim in templum regressus, flagello facto de funiculis vindicat injurias Patris, magisque eligit furorem sacerdotum in necem suam provocare, quam templi profanationem dissimulare (*Matth.* XXI, 12, [illegible]).

[illegible]. Ut igitur, fratres, inoffenso pede tam per prospera, quam per adversa sequamur ducem nostrum, in processione consideremus eum in honore positum, in passione contumeliis et doloribus subditum; nunquam tamen in tanta mutatione rerum mente mutatum, etsi vultum immutaverit coram Abimelech, id est regno [*al.* rege] Judæorum, quam commutationem Christi cæcitas exprobrat perfidorum. De immutabili mentis illius statu dicit Scriptura : *Homo sanctus in sapientia permanet sicut sol; nam stultus ut luna mutatur* (*Eccli.* XXVII, 12). De mutatione faciei illius dicit alia Scriptura : *Sapientia hominis lucet in vultu ejus, et potentissimus faciem illius immutabit* (*Eccle.* VIII, 1). Prorsus in vultu tuo, Domine Jesu, qualitercunque videatur immutatus, sive gloriosus sive inglorius appareat, lucet sapientia, de vultu tuo candor lucis æternæ radiat; utinam super nos lumen vultus tui, Domine, effulgeat! Vultus tuus sicut in tristibus, sic in lætis sibi modestus, serenus, ac totus arcano lumine cordis floridus; justis hilaris et jucundus, pœnitentibus clemens et pius. Intendite, fratres, in vultum serenissimi Regis. *In hilaritate vultus regis vita*, dicit Scriptura, *et clementia ejus quasi imber serotinus* (*Prov.* XVI, 15). Aspexit in Protoplastum, et mox animatus spiravit in vitam (*Gen.* I, 27); respexit Petrum, et mox compunctus respiravit ad veniam. Mox enim ut Dominus respexit Petrum, **905** Petrus de clementia piissimi vultus suscepit imbrem serotinum, lacrymas post peccatum (*Luc.* XXII, 61, 62). Lux vultus tui, o lumen æternum, teste Job, non cadit in terram (*Job.* XXV, 3). Quæ enim communicatio luci ad tenebras (*II Cor.* VI, 14)? Animæ potius fidelium radios illius excipiant, aspiretque bene conscii lætitiam, sauciis medicinam. Plane vultus triumphantis Jesu, qualis spectandus est in processione, lætitia et jubilus; vultus morientis, qualis cogitandus est in passione, medela et salus. *Qui timent te, videbunt me*, inquit, *et lætabuntur* (*Psal.* CXVIII, 74) : qui dolent se, videbunt me, et sanabuntur, sicut aspicientes in serpentem ligno suspensum post venena serpentium. Te igitur, gaudium et salus omnium, seu videant sedentem in asino, seu pendentem in ligno, vota benedicant omnium; ut, cum viderint regnantem in throno, laudent in sæcula sæculorum, cui laus et honor per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

Qualiter Christus benedicendus.

1. *Hosanna filio David* (*Matth.* XXI, 9). Vox exsultationis et salutis, vox gaudii et pietatis, vox fidei et amoris, adgratulans adventui Redemptoris, atque prophetico protestans gaudio desideratæ lætitiam redemptionis. *Hosanna filio David*, ait hæc familia David; salus est illi qui factus est ex semine D[illegible] ut salvet eos qui sunt ex fide David. Laudate, [illegible]date, pueri, Dominum, laudate [illegible] (*Psal.* [illegible], 1, 2); dicite : *Sit nomen D[illegible]ctum* (*Job.* I, 21), sit *benedictus, qui venit [illegible] Domini.* Ex ore istorum perfecisti, o Pater [illegible] Filii tui, ut incorrupte simplicis innocentiæ [illegible]nio destruas inimicum et [illegible] (*Psal.* VIII, [illegible]), pharisæum et pontificem : non [illegible] ut mentita est iniquitas sibi, sed [illegible] furoris. Sed convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet (*Psal.* VII, 17). *Deus laudem* [illegible] Filius Patri; *quia os peccatoris et* [illegible] *apertum est* (*Psal.* CVIII, 2). [illegible] ter Filio; non tacuit [illegible] vox [illegible] sæpius audita de cœlo, non [illegible] tot signis et prodigiis [illegible]turæ. Angeli testati sunt, [illegible] ordo propheticus voce consona sibi [illegible]dentes cecinerunt. Sed ista [illegible] est, quam ætas illa non tacet, quæ nescit [illegible], et quod Spiritus suggerit, dissimulare [illegible]. Quid enim manifestius quam quod [illegible] a semetipsa, tam nova, tam insolita [illegible] faciebat; sed Spiritus sanctus [illegible] per [illegible] simplicium loquens, testimonium [illegible]bat?

2. Plane Spiritus sanctus conscius [illegible] Christi, quid ille scilicet Christi [illegible] adventus [illegible] gaudii, quid salutis humano generi passio parturiret illius, præsaga in cordibus innocentium gaudia suscitabat, atque ad prophetandam mundo redemptionis lætitiam, simplicium sibi ministerio [illegible] assumebat. Istos nempe Spiritus alloquebatur, vocans ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, cum per prophetam suum dicebat quæ hodie per ipsum facta sunt, mandabat tunc, et nunc creata sunt. *Exsulta*, inquit, *satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem : ecce Rex tuus veniet tibi justus et Salvator, ipse pauper et ascendens super asinam* (*Zach.* IX, 9 et *Matth.* XXI, 5). Jam, inquit, exsulta satis, quæ hactenus in tristitia fuisti; jam [illegible] satiari potes, gaudio ineffabili, quod sic desiderium satiat ut amplius et felicius esurire faciat. Repleatur gaudio os tuum, et lingua tua [illegible] si nec os nec lingua possunt sufficere, [illegible]dat jubilus quod non capit affectus. *Jubila*, inquit, *filia Jerusalem.* Beatus enim populus qui scit jubilationem (*Psal.* LXXXVIII, 16). P[illegible]lus qui scit et intelligit hodie sibi ineffabiliter gaudendum, quando ei Salvator [illegible] exspectatus ab initio sæculorum. [illegible] qui tota alacritate devotionis hodie ei occurrit, corde simul et voce acclamans [illegible] : *B[illegible] nomine Domini* (*Matth.*, XXI, 9). [illegible] benedictus est a Patre Filius, [illegible] benedictionibus repleatur non [illegible] [illegible] sed pluribus; quia [illegible] benedictio [illegible]

mino quis feneratur, cum multiplici fenore redit in A caput ejus. Væ genti peccatrici, semini nequam, filiis sceleratis! ad quos spectat illa Domini querela terribilis: *Non feneravi, nec feneravit mihi quisquam; omnes maledicunt mihi, dicit Dominus* (*Jerem.* xv, 10, 11). Judaicus populus hic erat, qui in ratione dati et accepti communicare contempsit Domino, nolens benedicere Benedictum Dei Patris, ut benediceretur ab eo; sed Samaritanum, dæmoniacum vocans, insanis atque blasphemis Deum insectabatur maledictis (*Joan.* VIII, 48, 52, 53). *Maledicent illi*, inquit, *et tu benedices* (*Psal.* CVIII, 28); nam ab eis benedictio quam noluerunt, elongabitur ad gentes. Benedicite, gentes, Deum nostrum, quoniam qui prior feneravit vobis, præveniens vos in benedictionibus dulcedinis, fenerantibus sibi multiplices B restituet usuras in benedictionibus beatitudinis.

3. Ego tamen vereor, fratres mei, ne forte hæc tempora teporis et infidelitatis tangat illa querela Domini: *Non feneravi, nec feneravit mihi quisquam* (*Jerem.* XV, 10); quia videlicet gratia offertur, nec suscipitur; promittitur merces operi, et vix aliquis spe illius operatur. Dominus siquidem fenerat, cum talenta servis partiens, scientiam verbi vel gratiam cujuslibet muneris ad lucrum prærogat: Domino autem fenerat jucundus homo qui miseretur et commodat, dicente Scriptura: *Feneratur Domino, qui misericordiam facit proximo* (*Prov.* XIX, 17). Imo Domino feneratur quicunque spe divinæ retributionis aliquid operatur, ut dicere possit: *Scio cui* C *credidi* (*II Tim.* I, 12), scio qui dixit: *Si quid erogaveris, cum rediero reddam tibi* (*Luc.* X, 35). Nos autem aut nihil aut ita timide gelideque feneramus ei, quasi debitor infidelis sit, aut non habeat unde reddere possit. Magnæ prorsus fidei illa plebs Hebræa, quæ, cum eum pauperem sedentem super asellum, et ipsum non suum, cerneret, omni tamen securitate ac devotione fenerabat ei, non solum vestimenta sua in via sternens, sed et se totam, quantum poterat, honori ejus impendens. Sed nimirum intelligebat super egenum et pauperem; quippe cui propheta signum dederat intelligendi Salvatorem, ipsam qua superbis viluit, paupertatem. *Ipse*, inquit, *pauper, et ascendens super asinum* (*Zach.* IX, 9). Hoc, D inquit, signo poteris venientem agnoscere Regem tuum, cujus regnum non est de hoc mundo, quia scilicet, ad debellandam superbiam quæ regnat in mundo, paupertatem seu humilitatem evangelizabit sicut verbo sic etiam exemplo.

4. Beata itaque filia Sion, quæ humilitatem tanquam armaturam cœlestem, tanquam insigne regium didicit venerari. Misera mater ejus infidelis illa Sion, quæ cum humilem vidit, fastidivit, cum honoratum vidit, invidit. Beata, inquam, Ecclesia primitivorum, quæ tam fideliter agnovit, tamque gratanter suscepit venientem in nomine Domini; infelix Synagoga perfidorum, quæ, venturum in suo nomine parata suscipere, illius qui Patris gloriam quærebat cruciabatur honore. *Increpa*, inquiunt, *discipulos tuos*; quasi scilicet aut illorum simplicitas posset adulari, aut ipsius puritas vanis posset laudibus delectari. *Dico*, inquit, *vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt* (*Luc.* XIX, 39, 40); quia Deus laudem meam non tacebit. Prorsus ita est: si tacuerint, lapides clamabunt; quia tempore passionis isti tacuerunt, sed lapides clamaverunt, dum in testimonium et laudem morientis, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt (*Matth.* XXVII, 51, 52). Prorsus ita est, quia modo tacente Synagoga, juxta illud: *Nocte tacere feci matrem tuam* (*Ose.* IV, 5), clamat vivis ex lapidibus Gentium Ecclesia, clamant plane lapides, de quibus suscitavit filios Abrahæ qui potens est. *Laudate*, inquit propheta, *habitatores petræ, de vertice montium clamabunt* (*Isai.* XLII, 11). Ecce hodie in foraminibus petræ, in cavernis maceriæ vox columbæ resonat, clamantis et dicentis: *Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* XXI, 9).

5. Benedictus qui, ut nidificare possem in foraminibus petræ, manus, pedes et latus perforari sibi tulit, et se mihi totum aperuit, ut ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, et protegar in abscondito tabernaculi sui. Opportunum quidem petra refugium erinaciis, sed et habitatio grata columbis, cujus foramina tot **997** vulneribus toto fere corpore patentia, et veniam offerunt reis, et gratiam conferunt justis. Imo vero tuta habitatio, fratres mei, turrisque fortitudinis a facie inimici, pia ac sedula meditatione Christi Domini vulneribus immorari, fideque et amore Crucifixi, animam ab æstu carnis, a turbine sæculi, ab impetu diaboli contutari. Super omnem gloriam mundi protectio hujus tabernaculi, videlicet in umbraculum diei ab æstu, in securitatem et absconsionem a turbine et a pluvia, ut per diem sol non urat te prosperitate, nec turbo moveat in tempestate. *Ingredere* igitur *in petram*, o homo, *abscondere in fossa humo* (*Isai.* II, 10), pone tibi latibulum in Crucifixo. Ipse petra, ipse humus, quia Deus et homo; ipse petra forata, humus fossa, quia *foderunt manus meas*, inquit, *et pedes meos* (*Psal.* XXI, 17), *Abscondere*, inquit, *in fossa humo a facie timoris Domini* (*Isai.* II, 10): hoc est, ab ipso fuge ad ipsum, a judice ad redemptorem, a tribunali ad crucem, a justo ad misericordem; ab eo qui percutiet terram virga oris sui, ad eum qui inebriat terram stillicidiis cruoris sui; ab eo qui spiritu labiorum suorum interficiet impium, ad eum qui sanguine vulnerum suorum vivificat exstinctum. Quinimo non ad ipsum tantum, sed in ipsum fuge, in foramina petræ ingredere, in fossa humo abscondere, in ipsis manibus foratis, in fosso latere te ipsum reconde. Vulnus enim in latere Christi, quid nisi ostium in latere Arcæ salvandis a facie diluvii? Illud tamen figura, istud autem veritas, ubi non modo servatur vita mortalis, sed recuperatur immortalis. Ideo quippe latus suum pius et misericors aperuit, ut cruor te vulneris vivificet, calor corporis refocillet, spiritus cordis quasi patente et libero meatu aspiret. Ibi tuto latebis, donec trans

eat iniquitas; ibi nequaquam algebis, eo quod in visceribus Christi non frigescat charitas; ibi deliciis afflues, ibi gaudiis supereffluees; vel tunc demum cum a vita capitis tua et omnium membrorum corporis ejus absorpta fuerit mortalitas.

6. Merito itaque columba Christi, formosa Christi, cui ipsius vulnera tam tuta quam grata ad nidificandum paravere foramina, laudes ipsius utique hodie lætabunda decantat, ac de passionis memoria vel imitatione, de vulnerum meditatione, tanquam de foraminibus petræ vox suavis in auribus sponsi resonat. Cæterum vobis, fratres mei, qui tanto interius nidificastis in foraminibus petræ, quanto secretius vivitis in Christo, *et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Coloss.* III, 3); vobis incumbit omnino ut quorum est conversatio quietior et tutior, sit etiam devotio dulcior; præsertim hodie, cum et recursus temporis et repræsentatio operis velut interesse nos facit illi gaudio solemni quo susceptus est in Jerusalem. *Benedictus qui venit in nomine Domini;* ipsi benedictio, regnum et imperium, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

DE RESSURRECTIONE DOMINI.

SERMO I.

Pulchre verba Jacob de Joseph applicantur ad resurrectionem Christi.

1. ***Nuntiaverunt Jacob, dicentes: Joseph vivit.** Quo **audito, revixit spiritus ejus, et ait: Sufficit mihi,** si **Joseph filius meus vivit. Vadam et videbo eum** antequam moriar.* (*Gen.* XLV, 26, 28). Dicetis forsitan, mihi, Bene; sed quid ad rem? quid de Joseph ad gaudium hujus diei, ad gloriam resurrectionis Christi? Pascha est, et tu iterum apponis quadragesimalia? Agnum paschalem esurit anima nostra, cui se per tam longa præparavit jejunia. Ardens est cor nostrum in nobis de Jesu, Jesum desideramus; sed nondum meremur ipsum videre vel de ipso audire. Jesum, non Joseph esurimus; Salvatorem, non somniatorem; dominatorem cœli, non Ægypti; non qui pavit ventres, sed qui pascit mentes, sed esurientes. In hoc saltem nos adjuvet sermo tuus, ut, quem esurimus, amplius esuriamus. Legimus enim: *Beati qui esuriunt, quoniam ipsi saturabuntur.* (*Matth.* V, 6). Cum audimus, magis esurimus. Nam et qui epulas commendat, famem irritat. Si de Jesu audierimus, auditui nostro dabitur gaudium et lætitia, et exsultabunt ossa humiliata. Humiliata sunt ossa nostra quadragesimali afflictione et luctu, magis autem **998** dolore passionis ejus; sed exsultabunt nuntio resurrectionis ejus. Cur ergo tuum Joseph nobis ingeris, cum præter Jesum, quidquid loquaris non sapiat nobis: præsertim hodie, cum paschalis agnus comeditur, cum Pascha nostrum immolatus est Christus?

2. Ovum sive nucem apposui vobis, fratres; frangite testam, et invenietis escam. Joseph discutiatur, et Jesus invenietur agnus paschalis, quem esuritis; qui tanto dulcius comeditur, quanto latens abstrusius, et studiosius quæritur, et difficilius invenitur Dicitis mihi: Quid Joseph ad Christum? quid historia quam proposui ad diem istum? Multum per omnem modum. Historiam recordamini, et ultro sese vobis revelabit pietas mysterii, si modo Jesum interpretem habeatis, qui, hodieque resurgens, de occidente littera loquitur suis in via, et aperit Scripturas. Quis enim in omnibus Patriarchis et Prophetis manifestius aut signantius quam Joseph figuram exprimit Salvatoris? Et, ut breviter summam perstringam, secundum illud: *Da occasionem sapienti, et addetur ei sapientia* (*Prov.* IX, 9), si cum fide ac pietate cogitemus interpretationem nominis ejus, deinde quod præ cæteris fratribus *pulchra facie et decorus aspectu* (*Gen.* XXXIX, 6), quod innocens actu, prudens intellectu, quod venditus a suis, suos a morte redemit, quod prius humiliatus usque ad ergastulum, et sic exaltatus usque ad solium, quod denique pro merito operis sui novo nomine appellatus est inter gentes *Salvator mundi* (*Gen.* XLI, 45); si hæc omnia, inquam, pie ac fideliter cogitemus, nonne incunctanter agnoscimus quam vere sit a Domino dictum: *In manibus Prophetarum assimilatus sum?* (*Ose.* XII, 10).

3. Jam vero si veniamus ad verba illa quæ de historia proposui, puto quia non tam expositione indigebunt, quam admirationem et gaudium movebunt; quod videlicet tam evidenter resurrectio Christi testificata sit a Lege et Prophetis, et historia vetus tam proprie nova sacramenta loquatur, ut, cum prophetia legitur, pene Evangelium mutatis duntaxat nominibus audiri videatur. *Nuntiaverunt*, inquit, *Jacob, dicentes: Joseph vivit.* Quid aliud hic intelligere possum, nisi, Nuntiaverunt Apostolis dicentes: Jesus vivit? Jacob namque nihil aliud quam Apostolorum chorum intelligo; nec absurde, ut arbitror: non solum quia de Jacob orti sunt, non solum quia de Jacob Israel facti sunt, cum de lucta activæ ad visionem et requiem contemplativæ transierunt; sed etiam quia Patres sunt multitudinis credentium, id est verorum Israelitarum, sicut ille carnalium. Sicut ille, sic isti, suum Joseph cum putarent periisse, inconsolabiliter doluerunt; cum audissent vivere, difficulter et tarde crediderunt; cum cognovissent, ineffabiliter gavisi sunt. *Nuntiaverunt*, inquit, *Jacob, dicentes: Joseph vivit. Quo audito Jacob, quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebat eis* (*Gen.* XLV, 26). Quasi aliis verbis mihi videtur dictum, quod in Evangelio legitur scriptum: *Illa vadens*, haud dubium quin Maria Magdalene, *nuntiavit his qui cum ea fuerant lugentibus et flentibus; et illi audientes quia viveret et visus esset ab ea, non crediderunt. Post hæc ostensus est duobus in via, et illi ex-*

euntes nuntiaverunt cæteris, nec illis crediderunt (*Marc.* xvi, 10-13). Item apud Lucam. *Et regressæ a monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus; et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, et non credebant illis* (*Luc.* xxiv, 9, 11); nimirum quia evigilabant de gravi somno tædii et desperationis. *Cum autem*, inquit, *vidisset Jacob universa quæ Joseph miserat ei, revixit spiritus ejus, et ait : Sufficit mihi si Joseph filius meus vivit. Vadam et videbo eum, antequam moriar.* (*Gen.* xlv, 27, 28). Sic utique in Apostolis parum profecerunt verba, donec acceperunt munera. Nam et ipse Jesus cum se eis præsentem exhibuit, non tam persuasit ostensione corporis, quam aspiratione muneris.

4. Scitis quia cum venit ad eos januis clausis, et stetit in medio eorum, *illi conturbati et conterriti existimabant se spiritum videre* (*Luc.* xxiv, 37). Cum autem insufflavit in eos, dicens : *Accipite Spiritum sanctum* (*Joan.* xx, 22), vel cum cœlitus misit eumdem Spiritum, sed aliud donum, hæc utique dona, resurrectionis et vitæ indubitata testimonia fuerunt et argumenta. Spiritus enim est qui testificatur apud sanctorum corda et per eorum ora, quoniam Christus **999** est veritas, vera resurrectio et vita. Ideo et Apostoli, qui prius dubitabant etiam post intuitum corporis viventis, post gustum spiritus vivificantis, virtute magna reddebant testimonium resurrectionis. Adeo plus est corde Jesum concipere, quam oculis videre, vel auribus de ipso audire; tantoque potentior est operatio Spiritus apud sensus hominis interioris, quam corporalium apud sensus exterioris. Quis enim dubietati relinquatur locus, ubi qui testificatur, et cui testificatur, unus fuerit Spiritus? Si unus Spiritus et unus sensus, parque consensus. Tunc ergo vere, sicut de Jacob legitur, revixit eorum spiritus, qui jam propemodum luctu erat exstinctus, imo desperatione sepultus. Tunc, nisi fallor, quisque eorum dicebat sibi : *Sufficit mihi quod Joseph meus vivit ;* quia vivere mihi Christus est, et mori lucrum. *Vadam* igitur in Galilæam, in montem ubi constituit nobis Jesus, et *videbo eum*, et adorabo *antequam moriar*, ut postea nunquam moriar ; quia omnis qui videt Filium et credit in eum, habet vitam æternam, ut, etiamsi mortuus fuerit, vivat (*Joan.* vi, 40, et xi, 26).

5. Nunc ergo, fratres mei, quid vobis testatur gaudium cordis vestri de amore Christi? Puto equidem (an recte, vos videritis) quoniam si unquam amastis Jesum, seu vivum, seu mortuum, sive redivivum, hodie, cum tam crebro in Ecclesia personant et consonant nuntii Resurrectionis, cor vestrum in vobis gloriatur sibi, et dicit : Nuntiaverunt mihi, dicentes : Jesus Deus meus vivit. Quo audito revixit spiritus meus, qui dormitabat præ tædio, vel languebat tepore, aut nimia deficiebat pusillanimitate. Nam et de morte suscitat criminosos jucunda vox hujus felicis nuntii. Alioquin certe desperandus est A et oblivione sepeliendus, quem Jesus, regrediens ab inferis, in infimo reliquit inferni. In hoc sane noveris quod spiritus tuus plene in Christo revixerit, si quod sequitur ex sententia dixerit : Sufficit mihi, si Jesus vivit. O vocem fidelem et plane dignam amicis Jesu ! o castissimum affectum, qui sic loquitur : Sufficit mihi si Jesus vivit ! Si vivit, vivo, cum de ipso pendeat anima mea, imo ipse sit vita mea, ipse sufficientia mea. Quid enim mihi deesse poterit, si Jesus vivit? Imo desint omnia alia, nihil interest mea, dummodo Jesus vivat. Ipse ergo, si placet ei, desit mihi ; sufficit mihi, dummodo vivat ipse vel sibi. Cum sic amor Christi totum absorbuerit affectum hominis, ut, negligens et immemor sui nonnisi Jesum Christum et ea quæ sunt Jesu B Christi sentiat, tunc demum, ut arbitror, perfecta est in eo charitas. Huic utique qui sic affectus est, non est onerosa paupertas : iste non sentit injurias, ridet opprobria, contemnit damna, mortem lucrum deputat ; imo nec mori se putat, cum magis de morte ad vitam transire se sciat, et fidenter dicat ; Vadam et videbo eum, antequam moriar.

6. Nos tamen, fratres mei, licet non simus tantæ nobis puritatis conscii, eamus nihilominus, eamus videre Jesum in montem Galileæ cœlestis, ubi constituit nobis. Eundo crescet affectus, et saltem perveniendo perficietur. Eundo, via prius arcta et difficilis dilatatur, et virtus infirmis augetur. Ut enim nec Jacob, nec aliquis de domo Jacob se excu- C saret a via præter alia munera, missa sunt pauperi seni sumptus et vehicula, ne quis videlicet aut paupertatem causaretur, aut infirmitatem. Caro Christi est viaticum, spiritus vehiculum. Ipse est cibus, ipse currus Israel et auriga ejus. Cum perveneris, tua sunt optima quæque, non Ægypti, sed cœli : in optimo loco regni tuus Joseph tibi requiem providit. Qui prius misit Angelos, mulieres, et Apostolos resurrectionis suæ testes et nuntios, nunc ipse clamat e cœlo : Ecce ego quem mortuum lugebatis hec triduo, mortuus quidem fui propter vos, sed ecce vivo, et *data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* (*Matth.* xxviii, 18). *Venite ad me, qui laboratis* fame : *et ego reficiam vos.* (*Id.* xi, D 28), *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paravi* (*Id*, xxv, 34). Qui vos eo vocat, ipse perducat, ubi cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

1000 SERMO II.

De duplici nostra resurrectione.

1. *Beatus et sanctus qui habet partem in resurrectione prima* (*Apoc.* xx, 5). *Ego sum*, inquit Jesus, *resurrectio et vita* (*Joan* xi, 25). Ipse utique resurrectio prima, ipse et resurrectio secunda. Resurgens quippe a mortuis primitiæ dormientium Christus, et sacramento suæ resurrectionis operatus est nobis resurrectionem primam, et exemplo ejusdem suæ resurrectionis operabitur nobis secundam. Prima

enim est animarum, cum eas sibi conresuscitat in novitatem vitæ : secunda erit corporum cum reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ (*Philipp.* III, 21). Recte igitur resurrectionem et vitam Christus se profitetur, quandoquidem per ipsum et in ipsum resurgimus, ut secundum ipsum et apud ipsum vivamus : nunc quidem secundum ipsum, in sanctitate et justitia; postmodum apud ipsum, in beatitudine et gloria. Porro sicut resurrectio prima capitis nostri Domini Jesu Christi causa est et argumentum secundæ resurrectionis, quæ erit totius ipsius corporis, sic unicuique nostrum prima resurrectio animæ, qua reviviscit a morte peccati, argumentum est et causa secundæ suæ resurrectionis, qua corpus liberabitur non modo a corruptione mortis, sed etiam ab omni corruptibilitate mortalitatis. Quod enim hæc illius argumentum et causa sit, Apostolus evidenter ostendit, ubi ait : *Si spiritus Christi habitat in vobis, qui suscitavit Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis* (*Rom.* VIII, 11).

3 Bene igitur dicitur, *Beatus et sanctus qui habet partem in prima resurrectione* (*Apoc.* XX, 6). Sanctus videlicet propter primam, quem jam adeptus est per innovationem animæ; beatus propter secundam, quam feliciter exspectat in corporis restitutione. Denique unde beatus sit, eadem aperit Scriptura, cum subdit : In his scilicet *qui partem habent in prima resurrectione*, mors secunda non habet potestatem, etiamsi prima mors visa est ad horam in eis exercuisse dominationem. Regnavit quippe mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ (*Rom.* V, 14). Sed sicut *Christus*, sic et christianus *resurgens a mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (*Id.* VI, 9). Itaque in beatis illic nec mors secunda potestatem habebit, nec prima potestatem quam ad tempus habuit, retinebit; quoniam mors una Christi utramque nostram triumphavit, ab ista liberans jam captos, ab illa capiendos; ne videlicet in illam incidamus, nec in ista remaneamus. Quam vera, quam pia simul et magnifica illa morientis comminatio : *Ero mors tua, o mors* (*Osee.* XIII, 14) ! Quam pulchre et mirifice triumphavit, qui, mortem pro omnibus gustans, tam suam quam omnium omnimodam mortem absorbuit ! Prorsus absorpta, est mors in victoria. Securus insultet ei quicunque beatus ille est, qui partem habet in resurrectione prima : *Ubi est, mors, victoria tua ? ubi est, mors, stimulus tuus* ? Victa es, quæ omnia vincebas; sed et arma perdidisti, in quibus confidebas. *Ubi* enim *est stimulus tuus ? Stimulus mortis peccatum* (*I Cor.* XV, 45, 56), quod semel pungens humani radicem generis, in totum propaginem immedicabile mortis venenum diffudit, dicente Apostolo quia *per unum hominem peccatum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransivit* (*Rom.* V, 12). Victrix ergo regnabat mors

A ab Adam primo etiam usque ad secundum ; quoniam sicut originali lege tenebatur universum genus humanum vinculo peccati, sic etiam debito moriendi.

3. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam tam peccati quam mortis, utique per Dominum Jesum Christum, qui prorsus a peccato immunis, ac per hoc liber a debito mortis, hanc tamen ultro pro nobis exsolvit moriens, et peccato nos absolvit resurgens. *Christus* enim, ait Apostolus, *mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25) Moriens namque delictorum nostrorum pendit pœnam, et resurgens justificationis perpetuæ nobis condidit formam et causam, ut, quomodo videlicet *Christus resurgens a mortuis* **1001** *jam non moritur, mors*
B *illi ultra non dominabitur* (*Rom.* VI, 9), sic christianus conresurgens Christo jam non peccet ad mortem, nec ei peccatum ultra dominetur. Hic est ille beatus et sanctus, qui partem habet in resurrectione prima, in quem nec potestatem habebit mors secunda, sed absorbebitur in victoriam resurrectionis Christi etiam mors prima. Hic est qui non solum agnovit, sed etiam apprehendit virtutem resurrectionis Christi, et societatem passionis illius; configuratus morti ejus, ut occurrat ad resurrectionem ex mortuis. Non errabat Apostolus, qui, ob lucrum illud, omnia quæ ei lucra fuerant non solum detrimenta reputabat, sed etiam velut stercora arbitrabatur, tantum ut Christo inveniretur, configuratus sicut morti, sic et resur-
C rectioni ipsius (*Philipp.* III, 7-11). Lucrosum omnino commercium, contemnere ea quæ te deterunt et polluunt, ut lucrifacias Christum; imo, si opus sit, non solum tua, sed et te ipsum superimpendere, ut cum tanto fenore immortalitatis et gloriæ te ipsum merearis recipere ! Quis enim ambigat lucrosum esse commercium, seminare corpus mortale, animale, ignobile, ut surgat immortale, spirituale, gloriosum ; mori mundo, ut possis dicere, *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum ?* (*Id.* I, 21.) O cupidi, quid immoramini studio lucrandi ? cur non disciitis artem lucrandi ? cur non vilia, imo detrimenta et stercora contemnitis, ut Christum
D lucrifaciatis ? *Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate* (*Isai.* LV, 2) ? Ut video, vilior est vobis argento vestro panis ille qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo. Sed non potest scire quanti [*alias* quantus.] sit, qui non vult gustare qualis sit. Utinam avarus vel ipse sibi pretiosior esset pecunia sua, nec amore illius venalem exponeret animam suam, projiceretque in vita sua intima sua (*Eccli.* X, 10). Prudens ille negotiator dignusque rerum æstimator, Paulum nimirum loquor, qui nec animam suam, id est animalem sensualemque vitam, pretiosiorem fecit se ipso (*Act.* XX, 24), id est spiritu suo, quo videlicet connexus inhærebat Christo, paratus animam perdere, ut in vitam æternam posset eam custodire.

4. Quia igitur qui divitias habent, difficile intrant in regnum cœlorum; et qui thesaurizant argentum, citius appendunt illud in inanibus, quam in panibus, in azymis dico sinceritatis et veritatis, cum quibus hodie comedendus est Agnus paschalis; vos beati pauperes, filii pauperis Crucifixi, vos inquam, qui non habetis argentum, properate, emite et comedite. Promptius omnino et facilius emunt bonum illud nihil habentes, quam multa possidentes. Cum deest facultas, sufficit ad emendum bona voluntas, qua plerumque sunt ditiores, qui rebus sunt pauperiores. Hos nimirum recte invitat Scriptura : *Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione, vinum et lac* (*Isai.* LV, 1). Vides, o felix pauper, solam a te voluntatem bonam exigi, in illa sola rationem tanti constare commercii? Ne recuses ingratus quod tam gratis offertur, imo ne perdas ingrata voluntate, quod jam merueras beata paupertate. Agnosce quanti lucri sit, non habere partem in ruina mundi, ut partem habeas in resurrectione Christi. Intellige quantæ felicitatis sit, non inebriari luxu et furore sæculi, ut cum Christo novum bibas vinum in regno Patris sui. Invitat ipse Agnus paschalis amicos ad delicias corporis et sanguinis sui : *Comedite*, inquiens, *amici, bibite, et inebriamini, charissimi* (*Cantic.* V, 1). Cibus iste et potus, vitæ est mysterium, immortalitatis medicamentum, causa resurrectionis primæ, pignusque secundæ, quia divinæ plane in nobis initium substantiæ. *Participes*, inquit Apostolus, *Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus* (*Hebr.* III, 14). Qui enim post acceptam gratiam ad vomitum suum revertitur, *Divitias quas devoravit evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus.* Vel certe panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus : quia nimirum gratia percepta in pœnam conscientiæ vertitur, cum sanguis Testamenti, quo sanctificatus quis fuerat, pollutus ducitur, et Spiritui gratiæ contumelia irrogatur. Hoc contemptu et nausea divitiæ devoratæ evomuntur, ita ut de eo qui ejusmodi est, dicatur : *Non remansit quidquam de cibo ejus, et propterea* **1002** *nihil permanebit de bonis illius.*

5. Videat autem ne forte et ipsum terribilis ista perstringat sententia, qui, cum per gratiam devotionis repletus fuerit in bonis domus Dei, nihil prorsus ex illis in memoria retinet, ut memoriam abundantiæ suavitatis divinæ nobis eructet; non saporem in sermonibus, tanquam gustum in faucibus; non virtutem in moribus, tanquam succum in visceribus; sed dum statim totum per inania vel scurrilia revomit, gratiam sibi in iram convertit. Prorsus in iram, et iram terribilem, si in ipsum cadit quod Scriptura contexuit dicens : *Cum satiatus fuerit, arctabitur, et irruet in eum omnis dolor. Utinam impleatur venter ejus, ut immittat in eum iram furoris sui, et pluat super eum bellum suum* (*Job* XX, 15, 21, 23). Justum quippe A sentiebat atque consentiebat Propheta ut pluat super peccatores bellum, qui ad pluviam voluntariam, fructum pacis non retulerunt; sitque ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum, qui calicem Domini indigne biberunt. Terra enim sæpe venientem bibens imbrem, et generans herbam opportunam, accipit benedictionem; proferens autem spinas et tribulos, reproba est et maledictio proxima; cujus consummatio in combustionem (*Hebr.* VI, 7, 8). Confidimus autem de vobis, fratres, meliora et viciniora saluti. Tantum gratiæ Dei grati sitis, et sicut in novam creaturam translati estis paschalibus mysteriis, sic in novitate vitæ semper ambuletis. Qui ergo participes Christi B effecti estis societate fidei, participatione sacramenti, communione Spiritus sancti, initium substantiæ ejus non solum usque ad finem firmum retinere, sed etiam sedulo augere nitimini : ut, qui per tot munerum prærogativas partem habere cœpistis in resurrectione prima, tanti fiducia pignoris in die agnitionis consignati, jus vobis perpetuum vindicetis in resurrectione secunda, præstante Domino nostro Jesu Christo, resurrectione et vita nostra, qui pro nobis mortuus per triduum, jam vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De vigilantia necessaria ut partem habeamus in resurrectione Christi.

1. *Beatus et sanctus qui habet partem in resur-* C *rectione prima* (*Apoc.* XX, 6). Primitiæ dormientium Christus, primogenitus ex mortuis, quia sua resurrectione, quæ prima est omnium, et primam nobis resurrectionem animarum, ut secundam corporum dedicavit; dum in corpore suo, quod suscitavit a mortuis, et animabus sacramentum, et corporibus exemplum resurgendi nuntiavit. Sed et animabus ipsis duplicem gratiam resurrectionis simplex Christi resurrectio præparavit, dum et quotidie reviviscunt a morte peccati per operationem mysterii, et hodie maxime resurgunt a somno torporis per devotionem gaudii. Quis enim ille tam piger aut tepidus, qui hodie audiens vocem illam omni gaudio plenam, *Resurrexit Dominus*, D non totus in exsultationem suscitetur, non totus reviviscat et recalescat spiritu? Imo et *cor meum et caro mea exsultaverunt*, inquit, *in Deum vivum* (*Psal.* LXXXIII, 3), qui totus concideram in mœrorem ac desperationem, Jesum aspiciens mortuum. Non mediocri lucro fidei, nec parvo fenore gaudii, Jesus mihi de sepulchro redit, dum et Deus vivus agnoscitur, qui paulo ante ut homo mortuus lugebatur, et quem occisum cor meum dolebat, jam in eum vivum non solum cor meum, sed et caro mea exsultat, de sua scilicet per eum resurrectione et immortalitate secura. O anima mea, *Ego dormivi et exsurrexi* (*Psal.* III, 6), ait Christus; surge et tu, quæ dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus (*Ephes.* V, 14). An non, fratres, mortuo similis, qui adhuc stetit orto jam sole,

qui adhuc negligentia et socordia premitur, quasi desperato sepultus torpore, jam ubique gratia resurrectionis rutilante? Ferit oculos Sol novus emergens ab inferis, his qui de mane vigilant ad eum, diem reserans æternitatis. Dies iste vesperam nescit, quia non occidet ultra sol ejus, qui semel occidens, semel ascendit super occasum, mortem sibi subjiciens.

2. O fratres, hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea (*Psal.* CXVII, 24). Exsultemus in spe ejus, ut videamus **1003** et gaudeamus in luce ejus. Exsultavit Abraham ut videret diem Christi, et hoc merito vidit, et gavisus est (*Joan.* VIII, 56). Nam et tu quoque si vigiles quotidie ad fores Sapientiæ, et observes ad postes ejus, pervigilque excubes cum illa Magdalena ad ostium monumenti ejus (*Matth.* XXVII. 61), probabis, ni fallor, et ipse cum eadem Maria (*Luc.* XXIV, 1-8), quam verum sit quod de ipsa Sapientia, quæ Christus est, legitur: *Facile videtur ab his qui diligunt eam, et invenitur ab his qui quærunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit assidentem enim illam foribus suis inveniet* (*Sap.* VI, 13-15). Sic enim et ipse promisit dicens: *Ego diligentes me diligo, et qui mane vigilaverint ad me, invenient me* (*Prov.* VIII, 17). Invenit quidem Maria corporaliter Jesum ad quem vigilabat, ad cujus monumentum, cum adhuc essent tenebræ, excubare venerat. Tu vero qui jam non debes nosse Jesum secundum carnem, sed secundum spiritum, spiritualiter nimirum eum invenires poteris, si simili eum desiderio quæsieris, si te similiter pervigilem in oratione adverterit. Dic ergo Domino Jesu desiderio et affectu Mariæ: *Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritus meus in præcordiis meis; de mane vigilabo ad te* (*Isai.* XXVI, 9). Dic voce et mente Psalmistæ: *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo: sitivit in te anima mea* (*Psal.* LXII, 2). Et vide si non cum eis tibi cantare congruerit: *Repleti sumus mane misericordia tua et exsultavimus, et delectati sumus* (*Psal.* LXXXIX, 14).

3. Vigilate ergo, fratres, in orationibus intenti, vigilate in actionibus circumspecti; præsertim quia jam mane illius diei indeclinabilis inclaruit, postquam videlicet lux æterna serenior nobis et gratior ab inferis rediit, solemque novum susceptio matutina reparavit. Prorsus hora est jam nos de somno surgere, postquam nox præcessit, dies autem appropinquavit (*Rom.* XIII, 11. 12). Vigilate, inquam, ut oriatur vobis matutina lux, Christus scilicet, cujus quasi diluculum præparatus est egressus, paratus utique vigilantibus ad se, mysterium suæ matutinæ resurrectionis sæpius innovare. Tunc utique cantabis in jubilo cordis, *Deus Dominus illuxit nobis. Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea* (*Psal.* CXVII, 27, 24), cum videlicet lucem quam in manibus abscondit interlucere tibi

A permiserit, annuntians de ea amico quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere. Usquequo, piger, dormis? usquequo dormitas? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus ut dormias (*Prov.* VI, 9, 10, *et* XXIV, 33); et cum te dormiente, te nesciente Christus de sepulcro surrexerit, et gloria ejus transeunte, nec posteriora ejus videre merueris; tunc sera pœnitentia planges, et dices cum impiis, *Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis* (*Sap.* V, 6). *Vobis autem*, inquit, *timentibus nomen meum, orietur sol justitiæ* (*Malach.* IV, 2); et, *qui ambulat in justitiis, Regem in decore suo videbunt oculi ejus* (*Isai.* XXXIII, 15, 17). Et id quidem beatitudo est vitæ

B sequentis, sed juxta quemdam modum indulgetur etiam ad consolationem præsentis, sicut evidenter probat resurrectio Christi. In multis siquidem argumentis per dies quadraginta Sapientia nobis probavit quoniam *dignos se ipsa circuit quærens, et in viis suis ostendit se illis hilariter, et in omni prudentia occurrit illis* (*Sap.* VI, 17.). Ut enim Jesus se illam esse sapientiam, de qua hæc scripta sunt, ostenderet; et, quod quotidie spiritualiter actitare non desinit, id est, in viis justitiæ se ostendere hilariter, hodie corporalis etiam operis specie figuraret, in via hodie occurrit mulieribus a monumento redeuntibus, in via se ostendit duobus euntibus in Emmaus (*Luc.* XXIV, 3, 4, 13-27).

C 4. Audiant et gaudeant qui in viis justitiæ ambulant; audiant, inquam, quia non solum inhærentes studio contemplationis, sed etiam ambulantes juste ac pie vias actionis, Jesus dignatur et occursu et manifestatione sui. Agnoscit, ni fallar, experientia quorumdam vestrum, quia sæpe Jesus quem quæsierunt velut ad monumentum, ad memorias altarium, nec invenerunt, insperatus occurrit eis in viis laborum. Tunc nimirum accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, quorum scilicet pedes non tenuerat pigritia, præ desiderio ejus. Noli ergo tu, frater, nimis parcere pedibus tuis a viis obedientiæ et discursibus operum, quandoquidem Jesus pedibus suis non pepercit **1005** propter te etiam a do-

D lore clavorum; et adhuc eorumdem amplexu et osculo pedum non gravatur laborem remunerare aut relevare pedum tuorum. Nam et illud quantæ consolationis erit, si se tibi viæ comitem adjunxerit, miraque delectatione sua [illegible] sensum tibi laboris ademerit, [illegible] ut intelligas Scripturas, quas [illegible] legebas et non intelligebas? Obsecro vos, fratres mei, quibus hoc aliquando dedit experiri dignatio divina, nonne cor vestrum ardens erat [illegible] Jesu, cum loqueretur vobis in via, [illegible] aperiret Scripturas? Recordentur igitur illud experti, et [illegible] tent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini; credant, et experiri satagant inexperti, ut aliquando et ipsis cantabiles fiant justificationes

[illegible] loco peregrinationis suæ et afflictionis. Resurgat itaque ac reviviscat spiritus omnium nostrum, sive ad vigilandum orandi, sive ad instantiam operandi, ut quadam rediviva ac vivida alacritate probet se de novo portionem accepisse in resurrectione Christi. Et primum quidem vitæ in [illegible] redeuntis indicium est, si strenuus et impiger sit ad actionem; nam perfecta resurrectio ejus est in hoc duntaxat moribundo corpore, si oculos aperiat ad contemplationem. Quod tamen non ante promeretur intellectus, quam crebris suspiriis et [illegible] desideriis dilatetur affectus, ut tantæ [illegible] capax majestatis reddatur. Quod videlicet [illegible] quosdam gradus incrementorum resurgendi significatum figuratum arbitror in mortuo quem Elisæus suscitavit, qui cum ad vitam redire inciperet, primo dictum quia *calefacta est caro pueri*; deinde, quia *septies oscitavit*, et sic demum *oculos aperuit* (*IV Reg.* IV, 34, 35). Caro pueri, cor carneum est in Christo parvuli, cui prima spes vitæ est, si di[illegible] possit. *Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis* (*Psal.* XXXVIII, 4). A Quanquam et vestimenta ejus calida sint, cum terra ejus perflata austro, Spiritu utique sancto, quem verus Elisæus præveniendo aspirat redivivo. Amplius autem et evidentius ad resurrectionem proficit, cum desiderio et esurie quadam justitiæ oscitare frequentius incipit, illo scilicet modo quo oscitabat qui dicebat : *Os meum aperui et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam* (*Psal.* CXVIII, 131). Oscitatio quippe ista, distensio est affectus, ut capacior fiat spiritus vitæ, quatenus post alia charismata septiformis gratiæ, infusus etiam spiritus intellectus et sapientiæ, oculos tandem ad contemplandum Deum faciat aperire. Primus ergo calor vitæ redeuntis est, cum bonus exerceatur actus : secundus resurrectionis profectus, cum per orationem B dilatatur affectus : perfectio autem, cum ad contemplandum illuminator intellectus. His gradibus virtutum, his sanctioris vitæ incrementis, fratres mei, resurgere magis ac magis enitimini, si quo modo occurratis, ut Apostolus ait, *ad resurrectionem Christi ex mortuis* (*Philipp.* III 11), qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN DIEBUS ROGATIONUM.

SERMO

De pane verbi petendo et apponendo

1. *Commoda mihi tres panes* (*Luc.* XI, 5). Amici venerunt ad nos de via, sed non habeo quod ponam ante illos. *Non sum medicus, et in domo mea non est panis*: ideo dicebam ab initio, *Nolite me constituere principem* (*Isai.* III, 7). Non enim debet præesse, qui non potest prodesse. Quomodo autem prodesse potest, qui nec medicus est, nec panem in domo habet, id est, nec artem novit qua sciat curare, nec doctrinam habet qua sufficiat pascere? Hæc quidem dicebam, sed heu! non audistis me : principem enim constituistis me. Supererat igitur ut, quia non potui effugere periculum, confugerem ad remedium, et audirem super hoc illud Sapientis consilium: *Principem te constituerunt; esto inter illos quasi unus ex ipsis* (*Eccli.* XXXII, 1). Sed væ mihi! neque hoc ipsum relictum est mihi. Sicut enim imperitia prohibet esse super alios, sic imbecillitas non patitur inter alios esse; et sicut spiritu non sufficio ad ministrandum verbum, sic corpore deficio ad præbendum exemplum. Qui igitur idoneus non sum nec præesse, nec coesse; ubi potero esse, nisi ultimum et tutissimum **1065** eligam locum, scilicet omnibus subesse? Et hoc quidem valeo, humilia scilicet, imo vera de me sentiendo; nihilque me prohibet, imo plurimum veritas ipsa monet, subesse cunctis animo, licet præesse cogar officio.

2. Tu, Domine Deus, ipse es qui et subesse mones, et nihilominus præesse jubes; a te expeto, a te exspecto ut humilem simul et utilem in injuncto me facias ministerio : humilem, vera de me sentiendo; utilem, recta de te loquendo. Illud inspira cordi, hoc ministra ori. Da sermonem rectum et bene sonantem in apertione oris mei, qui dixisti, *Aperi os tuum et implebo illud* (*Psal.* LXXX, 11), ut omnis familia tua benedictionibus impleatur. C Ecce venerunt amici, mei quidem amici, sed amplius tui. Non habeo quod ponam ante illos, nisi commodatum fuerit ab alio. Et quis alius æque dives aut liberalis ad præstandum, sicut Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum (*Rom.* X, 12); qui aperit manum suam, et implet omne animal benedictione (*Psal.* CXLIV, 16), qui dat omnibus affluenter et non improperat (*Jacobi* I, 5), nisi forte illi qui vel pigre petit, vel ingrate detinet gratiam quam accepit? Quanti mercenarii in domo Patrisfamilias istius abundant panibus, qui, quoniam Christum annuntiant, licet non sincere, propter alios tamen eis doctrinæ gratia non negatur? Et ubi abundant mercenarii, nunquid egebunt filii? Tu ergo, Domine (amicum enim dicere vereor, sed D Dominum confiteor), commoda mihi tres panes, unde reficiantur amici, ne, si dimisero eos jejunos, deficiant in via, et tunc vocer in causam pro eis, et dicatur mihi : *Parvuli petierunt panem, et non fuit qui frangeret eis* (*Thren*, IV, 5) Commoda Domine, quod in lucrum tuum proficiat, recepturus utique cum tibi placuerit, quod tuum est, cum usura. Commoda, inquam, tres panes, si placet; aut certe quodcunque placet, quantulumque fuerit, etiam-i buccella panis sufficiet in quantalibet millia, si tantum benedicas. Scio equidem quia vis nos esse tibi importunos, ut, licet dissimules, licet excuses, eo quod jam in cœlum receptus sis, et Apostoli tui tecum sint in cubili, nos tamen nihilomi-

nus perseveremus in petendo, quærendo, pulsando, scientes quia doctrinam non sola vitæ meretur innocentia, qua amici efficimur, sine assiduitate studii et instantia precis, qua importuni videamur. Mihi tamen neutrum suffragatur : solum eorum qui pascendi sunt meritum obtendo : illi merentur quod ego non mereor.

3. Vos autem, fratres mei, usibus quorum, et pro meritis quorum peto panes istos, putatis, sufficimus, sive ego ad frangendum, sive vos ad edendum? Timeo ne dicatur mihi : *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris* (*Eccli.* III, 21). Timeo ne dicatur et vobis : *Facti estis quibus opus est lacte, non pane* (*Hebr.* V, 12). Scio revera panes esse apud Patrem familias, quos si nostra præsumat infantia, citius frangentur dentes, quam impleantur ventres, id est ædificentur mentes. Quis enim capiat, quis explicare aut cogitare digne sufficiat illud Trinitatis mysterium ineffabile : quomodo Pater a se, Filius a Patre, Spiritus sanctus ab utroque, et tres personæ in unitate substantiæ? Mulier insipiens, audax hæreticorum vanitas, prurientes auribus ad talia discutienda sollicitat, cum Deus credendus sit, non discutiendus. Panes, inquit, occultos libenter attingite. Quasi vero tu insipiens attigeris, quod sublimius est Angelis. Et ad quid mihi panes occultos attingere, quos non licet sine periculo frangere vel edere? Sufficit mihi scire quia sunt, quia tres panes sunt; non dico Trinitatem personarum, sed trinitatem sermonum, vel magis intellectuum, qui de personis habendi sunt : tres, inquam, panes unius magnitudinis et ponderis, unius formæ et saporis. Quanta enim et qualia de Patre, tanta et talia de Filio seu de Spiritu sancto sentienda sunt, excepto duntaxat, quod proprietatem discretio numerum facit personarum, sicut in Trinitate, sic intelligentiarum in earum distinctione.

4. Hos ergo panes relinquamus frangendos angelicæ sublimitati, donec ad eorum crescentes æqualitatem, mensæ eorum simus idonei. Multifariæ siquidem aliorum trinitates panum de Scriptura nobis possunt proponi, qui nostræ magis congruant infirmitati, verbi gratia, ut **1006** nondum longius ab illa summa Trinitate recedamus, quod ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia; quod a Patre creati, per Filium redempti, in Spiritu sancto sumus sanctificati. In hunc modum tam multa dici possunt, ut quantlibet famelicus venerit amicus de via, si vel dimidium ei apponas, non minus fortasse mei pat periclitari fastidio, quam prius inedia : ut copia obruat, quem inopia prius angebat. Non solum enim ipsum qui fecit nos, et ea quæ facta sunt propter nos, sed etiam quæ scripta sunt propter nos, describere tripliciter poteris, ut copiosa refectio sit in tribus panibus, historiæ, allegoriæ, et moralitatis. Universa quoque Scripturæ continentia in tres partes divisa, velut in tres panes digesta est, dum aut de naturali justitia disserit, aut de litterali, aut de spirituali; id est, ante legem, sub lege, et post legem, quod est sub gratia. Natura rectum dedit intellectum; lex, etiam actum; gratia autem, affectum. Sed et Doctor et pastor Gentium in fide et veritate, pascendam docet Ecclesiam quadam panum trinitate; ut qui Ecclesiam ædificat, loquatur ad ædificationem, ad exhortationem, ad consolationem (*I Cor.* XIV, 3). Ad ædificationem, ut quid agere debeas, noris; ad exhortationem, ut quod noris, velis; ad consolationem, et etiam in adversis possis quod noveris et volueris. Denique non solum in materia rerum, sensibus et partibus Scripturarum, generibus et modis locutionum, sed etiam in omni fine earum, quamdam panum invenies trinitatem, et ipsam quidem sapidam satis et salubrem : fidem scilicet, spem, et charitatem. Eo quippe omnis Scripturarum, vel sermonum intentio spectare videtur, ut credamus, speremus, diligamus. Nam et charitas sola finis præcepti definita est, quæ et ipsa quodammodo triplex est, dum ex toto corde, tota anima, tota virtute habenda est. Sed quoniam vitio ducitur longior et varia epulatio, nos finem dabimus lectioni : vestrum erit fragmenta quæ superaverunt, id est subtiliora, quæ manus nostras effugerunt, colligere; simul autem et vestrum et nostrum, ei qui pascit nos cantare, Benedictus Deus in donis suis, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN DIE ASCENSIONIS DOMINI.

SERMO

De amore Christi in nos et de nostro in ipsum.

1. *Pater, cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo* (*Joan.* XVII, 11, 12). Hæc oratio Domini habita est ante diem passionis. Non absurde tamen aptatur diei Ascensionis, quando scilicet supremo discessurus erat a filiolis suis, quos Patri commendabat. Qui enim in cœlis creavit, docet et regit multitudinem Angelorum, in terris aggregaverat sibi pusillum gregem discipulorum sub præsentia suæ carnis erudiendum, quoadusque grandiusculi sensus effecti, disciplinæ spiritus fierent idonei. Magnus itaque parvulos magna dilectione diligebat, quippe quos ab more mundi abstraxerat, et relicta omni spe sæculi, de se solo pendere videbat. Quandiu tamen cum eis corporaliter conversari voluit, non facile aut multum hunc suum eis affectum prodidit; maturiorem se eis, quam teneriorem exhibens, sicut magistrum decebat et patrem. Cum autem tempus quo ab eis recessurus erat instaret, tunc veluti victi tenero eorum affectu visus est, ut magnam multitudinem dulcedinis suæ, quam eis

absconderat, dissimulare non posset. Hinc illud est, A quod *cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos* (*Id.* XIII, 1). Tunc enim propemodum omnem vim amoris effudit amicis, antequam etiam ipse sicut aqua effunderetur pro inimicis. Tunc eis sacramentum Corporis et Sanguinis sui tradidit, et celebrandum instituit, nescio virtute an charitate mirabiliori, hoc novum genus mansionis adinveniens in consolationem recessus sui, ut si discederet ab eis specie corporis, maneret non solum cum eis, sed etiam in eis virtute Sacramenti. Tunc veluti prorsus suæ oblitus majestatis, et velut injuriam faciens sibi, nisi quia gloria est charitatis humiliare se pro amicis, dignatione ineffabili Dominus, et talis Dominus, pedes servorum lavit : uno opere B condens eis et humilitatis exemplum, et remissionis sacramentum.

1007 2. Tunc denique post exhortationem prolixioris sermonis Patri eos commendans, sublevatis in cœlum oculis, inter cætera sic ait, *Pater, cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo, et nemo ex his periit, nisi filius perditionis. Nunc autem ad te venio : serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo;* et cætera, quæ non est hujus temporis retexere, multo minus exponere. Summa tamen orationis, sicut indicat textus lectionis, est in his tribus, in quibus est et summa salutis, imo et perfectionis, ut nihil possit addi, scilicet ut a C malo serventur, ut in veritate sanctificentur, ut cum ipso glorificentur. *Pater*, inquit, *quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum, ut videant claritatem meum* (*Joan.* XVII, 11-13, 15, 24). O felices, quorum advocatus ipse judex est; pro quibus orat qui pari honore cum eo quem orat adorandus est! Voluntate labiorum ejus non fraudabit eum Pater, cum quo est ei una voluntas et una potestas, quia unus Deus est. Omnino quod Christus orat, impleri necesse est : cujus sermo virtus est, et voluntas effectus; qui de omnibus quæ sunt, dixit, et facta sunt, mandavit, et creata sunt (*Psal.* XXXII, 9). *Volo*, inquit, *ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.* O quanta securitas fidelium! quanta fiducia credentium! tantum non abjiciant gratiam quam ac- D ceperunt. Non enim solis Apostolis proposita est hæc securitas, vel condiscipulis eorum, sed omnibus qui per eorum verbum crediluri sunt in Dei verbum. *Non pro eis*, inquit, *rogo tantum*, *sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me* (*Joan.* XVII, 24, 20).

3. *Vobis* autem fratres, *donatum est*, ut ait Apostolus, *non solum ut in eum credatis, sed etiam ut patiamini pro eo* (*Philipp.* I, 29) : quos scilicet fides promissionis Christi, non securitate negligentiores, sed alacritate faciens ferventiores, et quotidiano vitiorum conflictu, martyrio coronat assiduos : assiduo, sed facili; facili, sed sublimi. Facile est, ubi supra virtutem nihil imperatur; sublime, ubi de omni virtute illius fortis armati triumphatur. An non facile suave Christi jugum portare? an non sublime in regno ejus excellere? Quid facilius, rogo, quam portare pennas quæ portent portantem se? quid sublimius, quam supra omnem cœlorum altitudinem, quo Christus ascendit, evolare? Plane sancti, quorum sicut aquilæ juventus renovabitur, assument pennas sicut aquilæ, et volabunt. Quo volabunt? *Ubicunque*, inquit, *fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ* (*Matth.* XXIV, 28, et *Luc.* XVII, 37.

4. Sed quid putamus, fratres, quomodo tunc repente de terris ad cœlos evolare poterit, qui nunc exercitio et usu quotidiano volitare non didicerit? Si quæris quo doctore, quo duce, nunquid non Christus sicut aquila, provocabat hodie ad volandum pullos suos, quando super eos volitabat, cum scilicet videntibus illis elevaretur, dumque sequerentur oculis euntem in cœlum? Poterat utique repente in ictu oculi, ex oculis eorum rapi, et ubi vellet, constitui. Sed plane, sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans (*Deut.* XXXII, 11), et corda sursum levare post se nitebatur amore sui, et corpora similiter posse sublevari pollicebatur exemplo corporis sui : sicut Apostolus ait, æterni conscius mysterii, quia et nos bajulis nubibus *rapiemur obviam Christo* (*I Thess.* IV, 16) redeunti. Ipse quidem ascendit super Cherubim, et volavit super pennas ventorum (*Psal.* XVII, 11), id est supergressus est virtutes Angelorum : tuæ tamen condescendens infirmitati, expandet alas suas, et assumet te, atque portabit in humeris suis, si modo pullus degener non existas, ut a terra levari, et aura puriore perfrui non extimescas.

5. Alii volant contemplando, tu saltem amando. Paulus mente excedit, et ad tertium usque pervolat cœlum (II *Cor.* XII, 2); Joannes ad id quod id principio erat Verbum : tu saltem humi degenerem non trahas animum, nec patiaris obrutum inertia in terra putrescere cor tuum; sed clamanti, « Sursum corda, » Pontifici magno (qui hodie introivit in Sancta, æterna redemptione inventa, ubi et assistit vultui Dei interpellans pro nobis) responde fideliter, « Habemus ad Dominum. » Sed et si aliquando quæsivisti non quæ sursum sunt, sed quæ super terram; jam te ipsum increpa, et dic Domino cum propheta : *Quid enim mihi est in cœlo? et a te quid volui super terram?* (*Psal.* LXXII, 25) Heu, quam **1008** misere errabam! tam magnum est illud in cœlo mihi repositum, quod contemnebam; tam nihil hoc super terram, quod tantopere expetebam! Christus itaque thesaurus tuus ascendit in cœlum : ibi sit et cor tuum. Inde ducis originem, ibi habes Patrem et hæreditatem, inde exspectas Salvatorem. Amen.

IN FESTO PENTECOSTES.

SERMO I.

De Dei charitate et hominum ingratitudine.

1. Ineffabilis Deus, ineffabilis misericordia ejus. Secundum nomen ejus, ita et opus ejus. Plane ineffabilis divinæ circa nos dignatio charitatis. Parum erat Patri, tradidisse Filium, ut redimeret servum; nisi daret et Spiritum sanctum, quo servum adoptaret in Filium. Dedit filium in pretium redemptionis; dedit Spiritum in privilegium adoptationis: se denique totum servat hæreditatem adoptatis. O Deum, si fas est dici, prodigum sui, præ desiderio hominis! An non prodigum, qui non solum sua, sed et se ipsum impendit, ut hominem recuperaret, non tam sibi, quam homini ipsi? an non prodigum, qui, sicut proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom*. VIII, 32), sic nec Spiritui sancto pepercit, ut ita loquar, sed nova et mira largitate super omnem carnem effudit illum? Multum quidem effusus sui prodigus ille filius, qui tam patrimonium, quam se ipsum donavit meretricibus; sed multo effusior pater in recuperationem perditi filii, quam ille in perditionem sui (*Luc*. V); si tamen ulla debet esse comparatio gratiæ et pecuniæ, spiritus et carnis, Dei et hominis. Vide enim quanta largitate toto orbe gratia Spiritus effusa sit, non solum justis confirmandis, sed et peccatoribus justificandis: quomodo ubique gentium, Spiritu creante novum genus hominum, renovata sit facies terræ: imo quanta quotidie mutatio fiat per dexteram Excelsi, ut repente perditissimi hominum publicani et meretrices, justos quam plurimos præcedant in regno Dei, et novissimi fiant primi. Prorsus non sicut delictum, ita et donum: quia ubi abundavit delictum, ibi superabundans gratia (*Rom*. V, 15, 20): non solum donat delicta, sed etiam virtutum accumulat merita; et sublimius restituit lapsos redemptio, quam constituerat prima creatio. Sane in his omnibus quanto mirabilior Dei gratia prædicatur, tanto damnabilior hominis duritia convincitur, si gratiam vel oblatam recuset, vel acceptam non servet. Cui enim non offertur? super quem non effulget lumen illius? quis se abscondit a calore ejus? Neque enim reliquit se Deus sine testimonio apud conscientias hominum, illustrans eos splendore veritatis, et fovens calore bonitatis; cum et lux vera illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan*. I, 9), et Deus faciat oriri solem suum super bonos et malos, et pluat super justos et injustos (*Matth*. V, 45). Sed væ illis qui rebelles sunt lumini, et resistunt Spiritui sancto, nec acquiescunt veritati quam intelligunt; et sicut lutum ex calore solis, ita ex bonitate et beneficiis Dei duriores fiunt, audacter etiam provocantes eum, cum ipse dederit omnia in manibus eorum!

2. Verum quid ad nos de his qui foris sunt? Ad **A** vos potius nobis est sermo, qui spiritum adoptionis filiorum accepistis, habentes eumdem spiritum in signum adoptionis et pignus hæreditatis; qui velut quidam character insignis, vasa misericordiæ a vasis iræ discernit. Quanquam de salute nostra, vel magis de spe salutis, ea nobis modestia gaudendum sit, ut quod in illis dolemus, adhuc de nobis pro nostra mutabilitate timeamus. Sicut enim de illis desperare impium, ita de nobis præsumere est temerarium, cum tam de nobis quam de illis, qualiscunque sit scientia præsentium, nulla possit esse præscientia futurorum; nec levis sit injuria summæ potestati, penes quam est arbitrium vitæ et mortis, si vel de illis tam crudeliter, vel de nobis tam audacter præjudicetur ejus judiciis. Denique de **B** massa eorum sumus assumpti, et qui paulo ante eramus, sicut et illi, natura et vita filii iræ, repente facti sumus filii gratiæ. Nos ergo simus illis exemplum spei ad pœnitentiam; ipsi nobis, timoris ad perseverantiam. In nobis se misericordia commendat, **1009** ut ametur; in illis se judicium exserit ut timeatur. Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (*Psal*. C, 1): pro ista gratias agens, pro illo preces fundens, pro ista gratus et lætus, pro illo timoratus et cautus: de utroque eruditus exsultabo tibi cum tremore, quia tunc ingrediar in veritate tua, si ita lætetur cor meum ut timeat nomen tuum. Neque enim timor iste, quem amor castum facit, gaudium tollit, sed custodit; non de- **C** struit, sed instruit; non inamaricat, sed condit: ut tanto sit durabilius, quanto modestius; tanto verius, quanto severius; tanto dulcius, quanto sanctius. O castum et fidele gaudium! quam fidelis est illa de te sententia Sapientis: *Non est census super salutem corporis, et non est oblectatio super gaudium cordis!* (*Eccli*. XXX, 16) Hoc utique gaudio non est gaudere impiis, quorum fatuos risus et frivola gaudia Sapiens detestatur et increpat. *Risum*, inquit, *reputavi errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis?* (*Eccle*. II, 2) *Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat* (*Prov*. XIV, 13).

3. O bone Jesu, quam dissimile est illud gaudium tuum, quo interim consolaris renuntiantes illi falso **D** et fallaci gaudio! quam melior est misericordia tua super vitas! quam melior est dies una in atriis tuis super millia! quanto beatiores facis pauperes tuos ipsa paupertate tua, quam mundus facere possit sua quantalibet affluentia, ubi quidquid affluit, defluit, sibique inhærentem pereffluere facit! Aliis affluebat deliciis illa pauper familia Christi, quam fluminis impetus inundabat lætificans civitatem Dei; cum scilicet hodierna die Spiritus, tanquam torrens, *replevit totam domum ubi erant sedentes* (*Act*. II, 2.) Apostoli. Exhibebat quippe divina Veritas, quod per prophetam promiserat: *Ecce ego declino in vos, ut*

flumen pacis, et ut torrens inundans gloriæ gentium (*Isai.* LXVI, 12). Quantum illis affluebat, quibus tantus influebat! quantumque de illis profluebat, de quorum ventre fluebant flumina aquæ vivæ! Nec solum de corde benevolentia charitatis, sed etiam ex ore vehementia profluebat torrentis eloquii, cui non poterant resistere et contradicere omnes eorum adversarii: sicut de Stephano dicitur, quia *non poterant resistere sapientiæ et Spiritui qui loquebatur* (*Act*, VI, 10).

4. Ad hujusmodi gaudia vos interim, fratres, consolator vester invitat. Hoc torrente, voluptatis suæ sitibundas amantium mentes potare desiderat. *Si quis*, inquit, *sitit*, *veniat et bibat* (*Joan.* VII, 37). O affluens liberalitas Dei! o indeficiens largitas divinæ bonitatis! Spiritum, cujus hodie primitias dedit Apostolis, offert universis. Thesaurum suum, fontem aquæ vivæ aperit tam hominibus quam jumentis; tanquam et ipse omnibus sapientibus et insipientibus debitor sit. *Omnes*, inquit, *sitientes*, *venite ad aquas* (*Isai.* LV, 1). Ecce personas non accipit, conditiones non discernit, merita non requirit: tantum sitire quis noverit, venire velit. Gratia quippe non admittit fastidientes; sed sicut esurientes implet bonis, sic divites dimittit inanes. O fastidium tinea cordium, rubigo mentium languor pessimus animarum, quod abominari facis bonum Dei verbum, contemnere cœleste donum, fastidire manna propter ollas carnium! Quæ enim lues tam pestifera, quis morbus tam lethalis, qui sic faciat hominem immemorem suæ salutis, ridentem ac male securum appropinquare usque ad portas mortis? Sed unde, rogo tam late lues ista Christi ovilia inficit, greges invasit, ut quam pluribus de grege Domini videatur etiam locus horroris et vastæ solitudinis, locus pascuæ ubi sunt collocati, et in pascuis uberrimis, in herbis virentibus misere pereant fastidio languidi? An non, quæso gustaverunt donum cœleste, et participes facti sunt Spiritus sancti; gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, et virtutes sæculi venturi? (*Hebr.* VI, 5.) Si enim non gustaverunt bonum Dei verbum, unde toties eructavit cor eorum verbum bonum, cum scilicet de memoria abundantiæ suavitatis ejus eructabant labia eorum hymnum? Nunc autem divinis intersunt laudibus, et dormitant; aut otiosa vel etiam perniciosa mente pertractant: sedent ad librum, et oscitant: verbum exhortationis audiunt, et ipso auditu laborant: de pascuis mutantur in pascua, et tam ista fastidiunt quam illa: jugiter versantur inter fercula vitæ, et moriuntur fame. Unde ergo **1010** post illam felicem experientiam, gustumque suavem supernæ dulcedinis, tanta hæc oblivio, et incuria boni, languorque mentium subintravit? Sola relicta est eis vox illa plangentis, si tamen plangere velint: *Percussus sum ut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum* (*Psal.* CI, 5). Currebant utique bene: quis eos fascinavit retrorsum converti? Spiritu cœperunt: quomodo nunc carne consummantur? Voluptuose vescebantur: quomodo nunc intereunt in viis?

5. Videant, quæso, ipsi, ne forte inimicus homo, qui super bonum semen patrisfamilias lolium suum superseminare consuevit, post illam suavem escam Christi, felle suo fauces eorum tinxerit, ac per hoc non modo desiderium, sed et memoriam prioris gustus aboleverit. Enimvero statim denuntiat Apostolus his qui ejusmodi sunt: *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum* (*I Cor.* X, 20, 21). An non tibi videtur non modo potatus sed et inebriatus calice dæmoniorum, qui libidinis, iræ, impatientiæ, aut similium raptatur furore passionum? Ego, ut loquar de his quæ jam magis in usu quam in crimine sunt, puto quod et ille mensæ dæmoniorum particeps sit, et pascens eos pascatur ab eis, cujus os abundat malitia, lingua concinnat dolos, sedens adversus fratrem suum loquitur et adversus filium matris suæ ponit scandalum: qui etiamsi non detrahit, detrahentem libenter audit; qui scurrilitate stultiloquii cachinnantes dissolvit. Videat ergo qui ejusmodi est, an dignum sit ut, volutatus velut in cruore immolatio et sordibus dæmonum, mox admittatur ad mensam Christi et Angelorum. Absit autem, fratres mei, ut, hæc dicens, innocentiam vestram, qua plurimum delector, inscribam sceleri; sed hæc dico ut salvi sitis, et aliorum exemplo cautiores facti, manusque lavantes in sanguine peccatoris, gratiam Spiritus sancti quam alii negligentia perdunt, vos omni vigilantia servare curetis; ad laudem et gloriam ipsius largitoris Jesu Christi Domini nostri, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

De linguarum mysterio et dono lacrymarum.

1. *Loquebantur variis linguis Apostoli magnalia Dei* (*Act.* II, 11.) Nimirum ex abundantia cordis linguæ loquebantur in eis. Exsultationes Dei in gutture eorum, quia charitas Dei diffusa erat in cordibus eorum. O Domine Deus meus, et ego utique similiter laudarem, si similiter potatus essem. Quia vero arida est anima mea, ideo est et torpida lingua. Sed sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exsultationis laudabit os meum (*Psal.* LXII, 6). Eructabunt labia mea hymnum; sed cum docueris me justificationes tuas: id est cum dederis gustare quam suavis es, ut discam te diligere toto corde, tota anima, tota virtute. Bonus es tu, et in bonitate tua doce me justificationes tuas (*Psal.* CXVIII, 12). Bonitas siquidem tua, unctio tua est, qua doces eos de quibus prædictum est: *Erunt omnes docibiles Dei* (*Joan.* VI, 45). Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum (*Psal.* XCIII, 12). Lex Domini immaculata convertens animas (*Psal.* XVIII, 8), charitas est: lex utique ignea, quæ est in dextera ejus, quæ cum digito Dei scribitur super latitudinem cordis, et ipsum cor amoris incendio, et eos ignito fervere facit eloquio. *De excelso*, inquit, *misit ignem in ossibus meis*,

et erudivit me (*Thren.* I, 13). O quanta facilitate et celeritate, quanta copia et facultate, ignis ille quem Dominus Jesus misit in terram, non erudivit imperitos, sed etiam expedit impeditos! Prorsus igneæ linguæ, quas ex se dispertivit ignis iste, quæ sic ignescere fecerunt non solum mentes, sed et linguas Apostolorum, ut etiam nunc pius auditor ad sermones ignescat eorum. Prorsus ignea lingua Petri, ignea lingua Pauli, in quorum verbis nunc quoque vivit ignis perpetuus, qui et super corda nostra scintillat, si accedamus, si aurum vel animum ab eorum sermonibus non avertamus.

2. Si meruissem aliquam accipere de linguis hujusmodi, dicerem utique et ego, *Dominus dedit mihi linguam mercedem meam, et in ipsa laudabo eum* (*Eccli.* LI, 30); sicut de illis **1011** scriptum est, *Loquebantur variis linguis Apostoli magnalia Dei.* Dicerem et illud: *Dominus dedit mihi linguam eruditam ut sciam sustentare eum qui lapsus est, verbo* (*Isai.* L, 4). Apostoli et eorum similes linguis sibi datis magnalia Dei prædicant, tyrannos verberant, dæmonia flagellant, terram compluunt, cœlos aperiunt; quia linguæ eorum claves cœli factæ sunt, quippe quibus de ipsis cœlis linguæ missæ sunt. Mihi autem utinam vel lingua canis data sit, qua possim primum quidem propria, deinde et aliena ulcera lingere, si qui forte sunt qui ad hoc ipsum sibi me dignentur admittere. Beati quidem, quibus amor et dilectio divinæ laudis cor replet gaudio et os jubilo. Sed et illos utique beatos dixerim, qui, cum de vulneribus animarum virus ablingunt et purulentiam, trahunt in se, quo anima eorum saginetur, spiritum et gratiam. Esuriunt siquidem et sitiunt justitiam, et famem patiuntur ut canes: ideoque nihil fastidiunt quod in corpus suum possint trajicere; neminem peccatorem abominantur, quem ad justitiam possint convertere. *Quod Deus mundavit tu ne immundum dixeris* (*Act.* XI, 9) dictum est Principi Apostolorum, et in ipso aliis: et ob hoc mactat et manducat omne genus reptilium et volatilium, et ait, *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia* impatientis desiderii *cibi mei sunt* (*Job.* VI, 7). Quinimo mirum in modum quanto quisque peccator ante conversionem amarior, tanto postmodum conversio ejus dulcior; quantoque desperatior, tanto gratior nobis ejus salus: quia et salvantis gratiam plus miramur, qui ovem perditam reportans in humeris, gaudium facit Angelis super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis (*Luc.* XV, 7).

3. Dicant igitur alii quibus datum est: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine* (*Psal.* CXVIII, 103)! anima autem mea esuriens et famem patiens ut canis, etiam amarum sumet pro dulci, et abominabile pro desiderabili. Delectentur alii lambere mella Scripturarum; ego vero delectabor ulcera lingere peccatorum, mei scilicet mihique similium. Fœdum quidem ulcus peccati, visuque horribile; sed tamen ipsum lingere, cujus sit saporis et gratiæ, non sa- A pit, non capit, nisi qui salutem periclitantium esurit, et famem patitur ut canis: de qualibus dictum est, *Lingua canum tuorum ex inimicis* (*Psal.* CXVII, 24). Sed væ miseris qui tanto studio pereunt, tantoque desiderio mortem sibi consciscunt, ut vulnera sua tegant, curamque canum refugiant, et asperitatem linguæ medicinalis arbitrentur morsum odii lethalis! *Oderunt corripientem in porta, et perfecte loquentem abominati sunt* (*Amos.* V, 10). Perfecte loquentem dico, non tam de perfectione disserentem, quam perfecta dilectione corripientem. Sed dicam, Perfecta dilectione, an perfecto odio? Imo utrumque, et perfecta dilectione, et perfecto odio: quia perfectum odium nihil aliud est, quam perfecta dilectio; et una est utriusque perfectio, quam Aposto- B lus determinat, dicens, *Odientes malum, adhærentes autem bono* (*Rom.* XII, 9).

4. Sed revertar ad id unde digressus eram. Optabam mihi linguam qua laudarem Deum, vel certe linguam qua confitentium ulcera curarem: in altero quidem mihi quærens divinæ devotionis fructum; in altero, fraternæ salutis lucrum: vobis quoque in altero dulcis, in altero fieri desiderans utilis. Nam et de sæcularium arte et officio poetarum, ita sumptum est apud quemdam eorum:

Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ.
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.
(HORAT., *Art. poet.*)

Optabam, inquam, mihi gratiam oris, qua Deo et C vobis officiosus deservirem; ut aliquatenus compensarem verbo, quod minus prosum exemplo. Quanquam satis suspecta mihi sit hæc consolatio, si dicam et non faciam: si suppetant suffragia linguæ, cum desint merita vitæ; imo magis fortasse timendum sit, ne peccanti dicat Deus, *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* (*Psal.* XLIX, 16). Sed quid agam? Si locutus fuero, non quiescet dolor meus, et si tacuero, non recedet a me (*Job.* XVI, 7). Pavor est utrobique molestus, et coarctor e duobus; quia locutionem et officii locus exigit, et vita contradicit. Sed recordor verbi quod apud Sapientem inveni: *Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum* (*Prov.* XVI, 26). Loquar igitur, non D **1012** prout locus expetit, sed prout sensus suppetit, imo prout Dominus dederit, in cujus manu sumus et nos, et sermones nostri. Loquar, inquam, et me ipsum lingua obligabo propria, ut vel præ confusione aliquando laborare compellar: et si corpus a labore manuum excusaverit, certe anima laborantis laboret sibi, ut dicat cum David, *Laboravi in gemitu meo* (*Psal.* VI, 7). O si mihi dentur illi gemitus inenarrabiles, quibus Spiritus postulat pro sanctis, ut laborem in eis! Procul dubio labor hujusmodi gemituum satis digne pensaret mihi quotidianum laborem manuum.

5. Sed et vos ipsi, fratres, si æmulari meliora charismata didiscistis, optate gemitus hujusmodi a Spiritu vobis infundi. Nescio si sit in donis Spiri-

tus aliud convenientius aut commodius his qui sunt infirmitate et miseria circumdati : nescio si Spiritui sancto qui in columba apparuit, alia vox familiarior gemitu, aut gratior sit. Hoc autem scio, quia in nullo opere tanta tamque parata nobis suppetat materia, sicut in gemitu et planctu nostri : nisi miseriam suam nostra dissimulet superbia, aut sensus obduretur stupore vel amentia. Hoc autem primum circa infirmos, quorum curam suscipit, operatur medicina sancti Spiritus, qui est illuminatio nostra et salus nostra, ut videlicet se ipsum phreneticus sentiat et sciat, et conversus ad cor dicat Domino cum propheta : *Postquam convertisti me, egi pœnitentiam : et postquam ostendisti mihi, percussi femur meum* (*Jerem.* XXXI, 19). Nisi enim quis apponat scientiam, non apponet dolorem ; nisi doluerit non meretur consolationem. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (*Matth.* V, 5). Puto quia nec in Apostolis hodie locum invenisset Paracleti consolatio, nisi quia lugebant se desolatos, quia non poterant non lugere filii sponsi, cum sponsus ablatus esset ab eis. Inde erat quod eis dicebat : *Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos* (*Joan.* XVI, 7). Nisi desolati fueritis præsentia mea corporali, non vos consolabitur visitatio spiritualis. *Date*, inquit, *siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro animo sunt*, non scilicet illis qui ebrii sunt gaudio et luxu sæculi. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? nunquid bibere possunt calicem Domini, et calicem dæmoniorum? *Bibant*, inquit, potius pauperes Apostoli, et *obliviscantur egestatis suæ* (*Prov.* XXXI, 6, 7), ut dicant : *Sicut egentes multos autem, locupletantes* (*II Cor.* VI, 10). Bibant mœrentes de absentia sponsi, et dolorum non recordentur amplius, sed dicant : *Etsi cognovimus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus* (*Id.* V, 16). Nam et te ipsum, si pio affectu Psalmistæ dicere potueris, *Ego sum pauper et dolens* (*Psal.* LXVIII, 30), sic ditabit, sic, lætificabit sobria ebrietas hujus præclari calicis, ut, etsi pauper sis, paupertas animum non urat ; et si dolebas quia peccasti, jam peccati reatus conscientiam non mordeat.

6. Vide autem, si non et ipse Spiritus sanctus in judicium venit in hunc mundum, ut qui dolent non doleant, et qui rident, æterno et inconsolabili se luctui tradant. Melius est igitur ire ad domum luctus quam ad domum convivii (*Eccli.* VII, 3). Et revera sapiens, etsi aliquando consolationem meretur, ut dolorum non recordetur amplius, eorum scilicet de quibus consolationem accipit, semper tamen ut locum paret consolationibus novis, novas exquirit de se ipso causas doloris ; non statim blandiens sibi, quasi jam per omnia justus sit; sed eo subtilior, quo jam illuminari cœpit ; eo districtior, quo justificari cœpit, fit accusator et judex sui. Ei ergo qui ejusmodi est, crebro, nisi fallor, Spiritus consolator advenit, quoniam et adventum jam ipse suum antevenit; adveniens scilicet ut consolationem tribuat, sed anteveniens, ut lugere doceat. Luctus siquidem pius atque religiosus, in doctrina Spiritus et ordine primus, et utilitate invenitur præcipuus ; quippe cum sit summa sapientia sanctorum, custodia justorum, sobrietas modestorum, prima incipientium virtus, proficientium stimulus, perfectorum cumulus, pereuntium salus, periclitantium portus, promissionem denique habens consolationum quæ nunc sunt, et gaudiorum quæ futura sunt ; ad quæ nos perducat qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN NATIVITATE S. JOANNIS BAPTISTÆ.

1013 SERMO I.

De laudibus sancti.

1. *Ah! Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum* (*Jerem.* I, 6.) Fratres, si Jeremias, sicut ex lectione audistis hesterna, ne prædicationis susciperet officium, verecundius quam justius minorem causabatur ætatem, quanto rectius ego sensum causarer minorem? Si sanctum ex utero, et quem manifesta divina mittebat electio, ætas deterrebat infirmior, mihi quæ frons esse potest ad loquendum, cui nec ad sanctitatem suffragatur conscientia, nec ad sermonis facultatem suppetit scientia? Illi erat timori pueritia sua, nihil non erit puerilitas mea? Veruntamen tu, puer propheta Altissimi, de quo sermonem hodie nostri debet locus officii, puerilitatem nostram non pateris excusatam haberi, quin saltem gestiamus more puerorum de te quoquomodo balbutire; qui etiam in materia leviori, plena necdum didicimus verba formare. Tuum erit, o vox Verbi, vox sapientiæ, tibi devotæ solvere vinculum linguæ, qui necdum loquens, usum loquendi muto potuisti patri reformare. Nec sine fenore magno rediit intercepta facultas loquendi, cui simul accessit gratia prophetandi, ut videlicet uterque parens aliquid sibi gauderet prærogatum de prærogativa filii.

2. Qui enim propheta, et plus quam propheta futurus erat, imo ante prophetare quam profari, prius Deum quam se ipsum sentire cœperat, parentes quoque suos prophetas faciebat; et in eos qui in se transfuderant carnis substantiam, spiritus sui et gratiæ superabundantiam refundebat. Nam et Elisabeth, postquam exsultavit in gaudio

infans in utero ejus, tunc et ipsa prophetavit repleta Spiritu sancto; quia necdum loquens filius, matri tamen occultam Domini præsentiam exsultatione manifesta revelavit. Salutabat Salvatorem motu, quo poterat, et in occursum Domini præcursor impiger erumpere gestiebat. Plane incomparabilis gratia, inæstimabilis divinæ virtutis potentia. Vox Mariæ dum auribus Elisabeth insonat, ad cor Joannis penetrat, qui abstrusus intra materna latebat viscera, spiritum ejus animat, gaudioque salutari vegetat: et cui virtus naturæ vix adhuc totam infuderat animam, virtus vocis Mariæ pleniorem infudit prophetiam, adeo ut etiam de plenitudine filii copiose videatur in matrem refundi. Vere gratia plena Maria: manifeste Deus totius gratiæ in ea erat, de cujus munificentia tam copiose, tam magnifice, principaliter in Matrem, de Matre in Joannem, de Joanne in parentes, gratiæ largitas profluebat. Flumina prorsus de ventre Mariæ fluebant aquæ vivæ, et fons vitæ et gratiæ oriebatur de medio paradisi ad irriganda ligna paradisi.

3. Proxima erat fonti cedrus ista nobilis, Joannem loquor, consobrinum et amicum sponsi, præcursorem, Baptistam, et martyrem Domini: ideoque minirum uberius irrigata in tantum excrevit, ut inter natos mulierum nihil illa sublimius posset inveniri. Omnino Salvatori proximus erat, qui non solum copula sanguinis conjunctus, aut amicitia intimus erat, sed etiam gloria annuntiationis, novitate nativitatis, sanctitate pene originali, prædicatione consimili, auctoritate baptizandi, virtute patiendi, ante mortales omnes ei propius accedebat. Denique si alia cessarent omnia, si cuncta de eo siluerent prophetarum præconia; solius gratia nominis ejus (9), quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur, satis abundeque singularem in eo futuram Dei gratiam testabatur. Dignum quippe erat ut gratiam Dei, quam gratia plena profudit plenus gratia prædicaret, et gratia non mediocri emineret, qui gratiæ tempus a tempore legis velut medius limes distermінaret. Usque ad Joannem enim Lex et Prophetæ prophetaverunt (Luc. XVI, 16); qui videlicet primus ostendit præsentem, quem Lex et Prophetia promiserant venturum.

4. Merito igitur nativitas hujus pueri multos gaudere tunc fecit, hodieque facit, qui in senectute parentum **1014** natus, mundo senescenti gratiam prædicaturus erat renascendi. Merito nativitatem istam, quam mirabiliter operatur gratia, miraturque natura, solemniter veneratur, Ecclesia: præsertim cum singularis illius nativitatis, cujus gratia naturam reparavit, per hanc pignora fidelia sibi videat esse præmissa. Non ingratam se probat Ecclesia, non immemorem: fideliter agnoscit qua devotione qua gratiarum actione suscipere debeat Præcursorem, per quem ipsum agnovit Salvatorem. Mihi plane novo nascitur gaudio lucerna mundi,

A cujus indicio lucem veram agnovi lucentem in tenebris, sed non comprehensam a tenebris. Mihi prorsus ineffabili nascitur gaudio, cum quo tot et tanto mundo nascuntur bona; qui videlicet Ecclesiam primus catechizat, per pœnitentiam initiat, per baptismum præparat, præparatam Christo consignat et copulat; et quam ad vivendum temperanter informat, etiam ad moriendum fortiter propria morte confirmat, atque in his omnibus plebem perfectam Domino parat.

5. O fratres, quorum propositum est (utinam et ita desiderium) ad perfectionem festinare; quam cito christianam assequeretur perfectionem, qui huic magistro animum accommodaret docibilem: cujus etiam prima elementa justitiæ modum super-
B gressa sunt perfectionis humanæ; cujus rudimenta primævæ ætatis gravitatem sapientiæ vicere senilis! Qui enim, antequam natus, sanctus fuit, quid mirum si in processu conversationis plus quam sanctus fuit? Mirari possumus, imitari non possumus sanctitatem tuam, sanctorum sanctissime: omnino necesse est ut, qui de publicanis et peccatoribus plebem perfectam Domino parare festinas, humanius eis loquaris quam vivas; et modum perfectionis non secundum vitæ formulam tuæ, sed secundum virtutem mediocritatis temperes humanæ. *Facite*, inquit, *dignos fructus pœnitentiæ* (*Matth.* III, 8). Nos quidem, o fratres, gloriamur perfectius loqui, quam vivere: Joannes autem sublimius vivens
C quam possint homines vel intelligere, loquitur tamen eis prout possunt audire. *Facite*, inquit, *fructus dignos pœnitentiæ. Humanum*, inquit, *dico, propter infirmitatem carnis vestræ* (*Rom.* VI, 19). Si nondum esse potest in vobis omnium plenitudo bonorum, sit saltem vera omnium pœnitudo malorum. Si nondum facere prævaletis perfectæ fructus justitiæ, sit interim hæc vestra perfectio, ut faciatis dignos fructus pœnitentiæ.

6. Si recordari volumus, fratres, lectionis hesternæ, ad dignos fructus pœnitentiæ pertinet quod Jeremiæ, aut certe Joanni sub typo Jeremiæ dictum est, *Ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes*: ad fructus justitiæ, *ut ædifices et plantes* (*Jerem.* I, 10, et XVIII, 7). Beatus qui manus hujus
D exstirpatoris adjuverit (nam ipse Dei adjutor est), qui videlicet cooperans verbo et gratiæ Dei, in hoc studium et operam dederit ut evellat et disperdat de affectionibus et moribus suis omnem plantationem quam non plantavit Pater cœlestis, destruat et dissipet omnem ædificationem Babylonicæ superbiæ et confusionis; ut postmodum melius ædificet et plantet, fiatque sicut scriptum est, *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus. Sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus* (*Isa.* IX, 10). *Ascendat abies pro saliunca, et myrtus pro urtica* (*Id.* LV, 13): omnis scilicet pulchritudo et gratia virtutum, pro situ et horrore vitiorum. Quis, putas, est ille tam perfectus in nobis, ut saltem hoc initium perfectionis habeat, qui scilicet ita

(9) Joannes enim *gratia Dei* interpretatur.

digne perfecteque pœnitens sit, ac tota severitate damnet mala sua quæ fecit, prioribus usquequaque renuntians vitiis, ut omne germen maledictionis radicitus evellat et disperdat de agro cordis, ita ut de radice pessima, nullus amplius germinet fructus amaritudinis ; quique semel ita destruat ac dissipet omnem altitudinem extollentem se adversus humilitatem Christi, ut iterum non reædificet quæ destruxit ? Quam felix hodie esset Ecclesia sanctorum, quanta pace et gratia florerent congregationes beatorum pauperum, si fructus istos quos facere debuerat, rudium pœnitentia, vel eorum qui perfecti et sancti videri volunt, afferret justitia ! Denique, qui nec justitiam sanctorum, nec exactam habemus pœnitentiam peccatorum, redimamus vel ex parte aliqua teporem **1015** nostrum devota veneratione sanctorum : præcipue beati Joannis, cujus tam magnifice sanctitas effloruit supra modum aliorum, ut crederetur Sanctus sanctorum. Magnificentiam gloriæ sanctitatis ejus loquamur ac meditemur, fratres mei, ut propitium faciat peccatis nostris eum, cujus singulariter amicus esse meruit, Filium Dei, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

De vi necessaria ad rapiendum regnum cœlorum.

1. *A diebus Joannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur, et violenti diripiunt illud* (*Matth.* XI, 12). Merito igitur læta nobis est ejus nativitas, cujus tam fausta sunt tempora, ut regnum Dei jam exinde nobis expositum sit ad diripiendum, quibus antique justitia non sufficiebat ad promerendum. Merito multi in nativitate ejus gaudent, sicut promittebat angelus ; sub quo tanta felicitate mutatus est temporum status, ut regnum Dei quod ante nulla innocentium obtinebat justitia, nunc pœnitentium invadat et possideat violentia. Quid enim aliud debuit dici pœnitentia peccatorum, nisi violentia in regnum cœlorum ? An non violentia est, rapere virtute quod non erat concessum naturæ ; ut qui natura erant filii iræ et gehennæ, labore improbo qui omnia vincit, intrudant se in hæreditatem sanctorum et consortium gloriæ ? An non plane violentus Deo strenuus ille luctator patriarcha Jacob, qui, ut scriptum est, contra Deum fortis fuit et invaluit, qui cum eo luctatus usque mane, constanter et obnixe tenebat rogantem dimitti, *Non dimittam te*, inquiens, *nisi benedixeris mihi ?* Dico quia cum Deo luctatus est : Deus siquidem erat in angelo, cum quo luctatus est. Alioquin nec angelus diceret, *Cur quæris nomen meum, quod est mirabile ?* nec Jacob diceret, *Vidi Dominum facie ad faciem* (*Gen.* XXXII, 26, 29, 30) : sed neque Dominus de Jacob diceret per Osee prophetam, *in Bethel locutus est nobiscum* (*Osee* XII, 4). Bona igitur violentia, quæ benedictionem extorsit : felix lucta, qua Deus homini succubuit, victusque victorem gratia benedictionis et honore sanctioris nominis muneravit ! Quid enim, si tetigit nervum femoris ejus, et emarcuit, ac de cætero claudicavit ? Facilis jactura corporis damnumque consolabile, quod tanto compensatum est munere : præsertim illi qui potuit dicere : *Super salutem et omnem pulchritudinem dilexi sapientiam* (*Sap.* VII, 10). Utinam marcescat in me non solum nervus femoris, sed virtus totius corporis deficiat, ut tantum merear benedictionem angeli ; ut tamen non solum claudicem cum Jacob, sed et moriar cum Paulo, ut gratiam et nomen Israelis obtinens, munere perpetuo. Jacob quidem femur gerit marcidum. Paulus vero, corpus emortuum : quia mortificationem membrorum, quam cœpit propheticæ religionis initium, ad integrum consummavit Evangelium. Jacob claudicans, quia ex parte quæ mundi sunt cogitans, alterum pedem a terra suspensum portat. Paulus cogitans solum quæ Dei sunt, sive in corpore, sive extra corpus, nescit, Deus scit (*II Cor.* XII, 3), totus tamen in spiritu liber ad cœlum volat.

2. Vobis itaque dicimus, fratres, qui aggressi estis cœlum rapere, qui congressi estis luctari cum angelo qui viam custodit ligni vitæ : vobis, inquam, dicimus omnino necesse esse ut constanter et irremisse luctemini ; non dico usque ad enervationem femoris, unde generatio propagatur carnis, sed etiam usque ad mortificationem corporis. Hoc tamen ipsum nec sic labor noster poterit assequi, nisi tactu et beneficio divinæ virtutis, cum vos jam videlicet constantiam invincibilem sibi probaverit. Sic enim scriptum : *Cumque videret quod eum superare non posset, tetigit nervum femoris ejus, et statim emarcuit !* (*Gen.* XXXII, 25). An non tibi contingere, o homo, cum Deo ipse luctari videris, quando quotidie præproperis tuis resistit votis ? Lavaris velut aquis nivis, ut mundus sis corde et corpore, et ipse sordibus intingit te. Dicis, *Sapiens efficiar* (*Eccle.* VII, 24), et ipse longius recedit a te. Clamas ad eum, nec exaudit te : vis accedere ad eum, et repellit te. Decernis rem, et in contrarium tibi cedit, et per omnia fere in duritia manus **1016** suæ adversatur tibi. O dissimulatrix clementia, quæ duritiam te simulas ; quanta pietate pugnas adversus eos pro quibus pugnas ! Licet enim irreceles in corde tuo, scio tamen quia diligis diligentes te, et immensa multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondis timentibus te. Noli igitur desperare, constanter age, felix anima, quæ cum Deo luctari cœpisti : amat utique vim abs te pati, desiderat a te superari. Nam et cum iratus est, manumque ad feriendum extendit, quærit, ut ipse confitetur, virum similem Moysi, qui resistat sibi : et si non invenerit, conqueritur et dicit : *Non est qui consurgat, et teneat me* (*Isai.* LXIV, 7). Nam si implacabilis sit ejus ira, inflexibilisque sententia, flebit et dicet Jeremias qui resistere tentaverat : *Fortior fuisti, et invaluisti* (*Jerem.* XX, 7).

3. Sed absit, fratres, qui placita ei postulatis, absit ut fortis adversum vos sit, qui pro vobis infirmari usque ad mortem voluit ? Tot vulneribus contusus est, toto corpore crucifixus est ; non

quæso, virtus ei esse potest ad resistendum illi charitati, quæ veluti victum et captum per omnia genera infirmitatum usque ad mortem, mortem autem crucis perduxit? Jam non fortis ut mors, sed fortior quam mors dilectio : cum virtute dilectionis infirmata sit usque ad mortem Dei fortitudo ; cujus tamen infirmitas fortior inventa est omni fortissimo; cujus mors probata est esse mors tua, o mors. Virtute igitur dilectionis armatus sis, quicunque es ille pius invasor, qui rapere contendis regnum cœlorum : et securus esto, quia facile vinces regem ipsum cœlorum. Si qua enim videtur tibi adversari difficultate, aut duritia; ne sis pusillanimis, sed intellige qua mente id faciat. Nempe ut contrarietate ipse tibi acuat animum, sicut solet esse natura magnanimorum ac fortium; ut vires exercitet, constantiam probet, multiplicet victorias, augeatque coronas.

4. Quamobrem accingimini, filii Israel, et estote filii fortitudinis : non enim opus est nisi magnanimitate et constantia, quæ nullis possit terreri adversis. Infirmus dicat, Fortis sum : et præ gaudio spei se nesciat infirmum, cui tam facile jam jamque capiendum est cœlum. Plane cœlum violenter rapit, qui imbecillitati suæ vim facit, aut ætati. Imo, ut magis proprie loquar, plane vim facit propriæ perditioni, qui intonante tuba mandati, nescit parcere sibi. *Homo enim in laboribus*, ut Scriptura ait, *laborat sibi, et vim facit perditioni suæ* (*Prov.* XVI, *sec.* LXX). Accingimini, inquam, viri virtutis, et sequimini ducem ac magistrum felicis hujus militiæ; Joannem Baptistam loquor, a diebus cujus cœlum esse cœpit expugnabile. Iste siquidem est, qui velut alter David princeps factus latronum, piorumque ductor prædonum, et victoriosum illum exercitum publicanorum et peccatorum per illam laudabilem ac religiosam violentiam post se induxit in regnum cœlorum. Quis enim scelestus aut profanus tubam ejus audivit, *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* III, 2); et non se continuo præparavit ad bellum? Sequimini, inquam, ducem istum, cujus vexilla proprio rutilant sanguine, cujus hodie virtutes ac triumphos debita decantastis veneratione. Ipse, nisi fallor, quos post se traxerit exemplo, juvabit merito, commendabitque suffragio, cum inter natos mulierum nullus sit acceptior regi summo Jesu Christo Domino nostro, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

Iterum de laudibus Sancti.

1. *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Salomon ait : *Laudent te labia proximi tui* (*Prov.* XXVII, 2). Sed quam felicius et gloriosius, cum laudant quempiam labia Dei sui! Deus quippe nec falli potest, nec adulari. Deus neminem facile laudat, quem laude posse inflari videat, vel quem ex fine debere reprobari prævideat. Homini autem recte dicitur, ne laudet hominem in vita sua; cujus sicut scire non potest intima, sic nec præscire novissima; cum de seipso quoque confiteri 1017 habeat : *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum* (*I Cor.* IV, 4). Sunt enim justi et sapientes, et opera eorum in manu Dei sunt et tamen nemo scit utrum sit dignus amore an odio, seu omnia in futurum servantur incerta (*Eccle.* IX, 1. 2). Felix igitur, qui testimonio ipsius Judicis dignum se amore scire meruerit; nisi quod testimonium justitiæ præsentis, mutabilitati humanæ suspicionem ac metum non adimit de futuris. Indubitabile tamen eximiæ virtutis et magnæ perfectionis est indicium, quoties hominem adhuc corruptioni subditum, suo suffragio laudis illud irrefragabile Dei dignatur judicium. Magnum profecto justitiæ præconium quod summa justitia dicit ad Noe : *Te vidi justum coram me* (*Gen.* VII, 1). Magni quidem insigne meriti, quod Abrahæ testificatur Deus, propter ipsum implendas esse promissiones, quæ ad ipsum factæ sunt (*Gen.* XVII, et XXII, 17, 18). Quantæ autem laudis est gloriæ, quod de beato Job Dominus gloriatur adversus invidum : *Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra : homo simplex et rectus, et timens Deum, ac recedens a malo* (*Job.* I, 8). Quantæ etiam illud erat gratiæ, quod pro Moyse æmulabatur et confundebat æmulos ejus? *Si quis*, inquit, *fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei, et palam, non per ænigmata et figuras videt Deum. Quare ergo non timuistis detrahere servo meo Moysi?* (*Num.* XII, 6-8.) Quis vero in omnibus sicut David, de quo gratulatur Dominus, quia invenit virum secundum cor suum? (*III Reg.* XI, 4).

Verumtamen quantumlibet magni fuerint sive isti, sive alii; nec inter istos, nec inter alios natos mulierum, teste Nato Virginis, surrexit major Joanne Baptista. Nam etsi stella differat a stella in claritate, et in choro sanctorum stellarum, quæ ante exortum veri Solis illustrarunt noctem hujus sæculi, quadam effulserunt claritate mirabili, nullum tamen in omnibus majus aut splendidius lucifero isto, lucerna scilicet ardenti et lucenti, quam Pater Christo suo paravit : lucifero, inquam, prælucanæ lucis, qui præcursor Solis diem instantem mortalibus nuntiavit; dormientibus in tenebris et umbra mortis clamitans et dicens : *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* III, 2). Ac si diceret : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit; abjicite opera tenebrarum* (*Rom.* XIII, 12). *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* V, 14).

3. Non est autem negligenter prætereundum sed etiam atque etiam considerandum, quam sublimis meriti, quam excellentis gratiæ et virtutis, oculus ille quem nil fallit, cum perviderit, qui post tanta præcedentium præconia, hanc de illo sententiam tulit: quod *inter natos mulierum*, nullus

illo *major* surrexit; nec nisi de ordine Angelorum, vel qui pervenisset ad æqualitatem Angelorum, aliquem ei præferendum judicavit. Nec semel quidem, aut perfunctorie vel breviter laudem ejus attigit, sed quotiescunque se offerebat occasio sermonis, laudibus ejus delectabatur immorari : quod satis probat historia Evangelii. Propterea Marcus quoque, Lucas et Joannes initia librorum præconiis ejus dedicaverunt ; ut videlicet auctoritas tanti nominis prima fronte prælati, totum deinceps commendabilius redderet Evangelium; et lucerna in ipso ingressu ac vestibulo ardens et lucens perducere ad lucem, quæ lucebat in tenebris, sed a tenebris nequibat comprehendi. Matthæus enim, quia eum nativitas Domini in initiis occupatum tenuit, mox ut puerum nutriendum Nazareth commendavit, ad Præcursorem et Baptistam ejus stylum convertit, arbitrans imperfectum fore quidquid de Sponso diceret, si de individuo amico Sponsi reticeret. Hæc namque cura non minima fuit, non solum Evangelistis narrantibus, sed etiam Prophetis et Angelis prænuntiantibus, ut lucerna Christi, testis Domini talis induceretur, cujus splendore et auctoritate inimici facile confunderentur, et ex cujus magnitudine incomparabilis Altissimi magnitudo manifeste monstraretur. Cum enim maximus inter natos mulierum Natum Virginis testabatur tam longe magnitudinem suam vincere, ut indignum se confiteretur ejus calceamenta portare : quid aliud dabatur intelligi, nisi quia ille erat **1018** magnus Dominus, cujus magnitudinis non est finis (*Psal.* CXLIV 3); et de quo dicitur: *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, similis erit Deo in filiis Dei* (*Psal.* LXXXVIII, 7). Et hæc utique illa magnitudo Joannis fuit, qua inter magnos tam magnus excrevit, quia videlicet virtutes suas magnas et innumeras, quibus nulli mortalium secundus fuit, maxima omnium virtutum humilitate cumulavit sibi; cum putaretur summus omnium, ultro ac devotissime præferens humillimum omnium et in tantum præferens, ut calceamentis ejus detrahendis se testaretur indignum (*Luc.* III, 16).

4. Mirentur igitur alii, quod a Prophetis prænuntiatus; quod ab archangelo promissus, et eodem quo Christus; cum tamen Christus in cubiculo, Joannes in oraculo; quod de tam sanctis ac nobilibus parentibus; quod de senibus et sterilibus, contra debitum naturæ, dono gratiæ; quod ante sanctus quam natus; ante propheta, quam prophetaret; quod plus quam propheta, quia angelus angelicum officium vitamque gerens in terris, in carne præter carnem vivens; et licet innocentissimus, pœnitentiæ tamen formam plus exemplo quam verbo tradens; quod in spiritu et virtute Eliæ præcurrens adventum Redemptoris, et viam ei parans in eremo; quod corda patrum ad filios, et filiorum ad patres convertit; quod Filium baptizare, Patrem audire, Spiritum sanctum videre meruit: quod denique usque ad mortem pro veritate cer-

A tavit : ut etiam ad inferos Christum præcurreret; ante passionem Christi, martyr Christi fuit. Mirentur, inquam, hæc alii, si tamen est qui digne possit mirari : nobis, fratres, non solum miranda, sed et imitanda proponitur virtus humilitatis ejus, qua major se credi, cum potuit, noluit; imo credentes ne errarent, quantum valuit compescuit. Fidelis enim amicus Sponsi, magis amator Domini sui, quam sui; se minui, ut ille cresceret optabat, et de minoratione sui gloriam illius augere satagebat (*Joan.* III, 29, 30), ante Apostolum opere et veritate dicens illud apostolicum : *Non nosmetipsos prædicamus, sed Dominum Jesum Christum* (*II Cor.* IV, 5). Ideo nimirum magna est gloria ejus in salutari tuo, in Jesu tuo, Domine, cujus justitiæ et

B bonitatis est diligentes se diligere, est glorificantes se glorificare. Magna prorsus gloria ejus in Jesu, magna a Jesu : qui et apud se glorificavit eum consortio gloriæ suæ, et apud homines testimonio vocis suæ. Persuasum sibi habebat Joannes illud fidele Sapientis consilium : *Qui gloriatur, in Domino glorietur : non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat* (*II Cor.* X, 17, 18). Maluit itaque in Domino sane, quam in seipso vane gloriari; quia et maluit veraciter a Domino, quam fallaciter a seipso commendari. Ideo probatus est Deo et hominibus; et gloria ejus veritas apud homines, felicitas apud Deum : qui si seipsum glorificasset, gloria sua nihil esset.

C 5. O filii hominum, usquequo gravi corde? utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? (*Psal.* IV, 3.) Utquid vanam et mendacem gloriam diligitis, et gloriam quæ a Deo solo est, non vultis? Sed quomodo quæritis? Utinam agendo fortia, non loquendo sublimia? utinam saltem vera loquendo, licet vane, et non mentiendo plane! utinam denique mentiendo tantum de vobis, non etiam detrahendo de aliis! Hoc jam non est gloriam accipere vel quærere, sed magis furari et rapere. Quærere siquidem gloriam, non sua, sed contraria via; non illa scilicet cui debetur gloria, sed contumelia, id est, non virtutis titulo, sed mendacii et detractionis latrocinio : quid aliud est hoc, nisi rapere, vel

D furari nequiter, quod concupieris turpiter? Certe si gloriam ab homine non quæreres, sed oblatam acciperes, jam ex hoc secundum veritatem non ambulares. Nunc autem quid, cum non solum accipis si offertur, sed et quæris cum non offertur? quid denique, cum alium velut trucidas venenosa et insidiosa lingua, ut gloriam ejus tibi rapias; ut de malo ejus tu melior, de contemptu ejus tu gloriosior appareas? Sit ergo illud, gloriam scilicet accipere vel quærere ab homine, insipientium vanitas : quid istud, nisi sævientium crudelitas? Sit certe illud, ut mitius loquar, tentatio humana : quid istud, nisi imitatio diabolica? Plane imitantur diabolum qui sunt ex parte illius, id est, omnes superbi. Ipse est **1019** enim rex super omnes filios superbiæ.

6. Quomodo, inquis, imitantur? Diabolus quia superbivit, meliori se, id est, Deo invidit : quia invidit, detraxit. Sic filii superbiæ ejus, mox ut infecti sunt vitio ejus, id est amore propriæ excellentiæ, invident alienæ. Ut cœperint invidere, incipient, si possunt, detrahere, ut scilicet accrescat eis quod derogaverint aliis. Quanto salubrius imitarentur humilitatem Joannis, qui detrahebat sibi, ut adderet alii : qui contendebat minor credi quam credebatur, ut alius inciperet apparere quod non putabatur? Denique si non placet humilitas ex sui honestate et æquitate, placeat saltem ex utilitate : quia nulla via rectior, aut facilior ad gloriam divinam; sed nec ad gratiam humanam ulla pulchrior aut justior, et sæpe nulla compendiosior : *Quanto*, inquit, *magnus es, humilia te in omnibus, et invenies gratiam coram Deo et hominibus* (*Eccle*. III, 20, et *Philipp*. II, 3). Hæc beatum Joannem glorificavit apud Deum et homines, sicut est dies hæc, quæ de nativitate ejus gloriosa consolationem præstat mundo, gaudium cœlo, gloriam Deo : cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV.

De fortitudine et mortificatione.

1. *Cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne : Quid existis videre in deserto?* (*Matth*. XI, 7.) Ecce illud quod sponsa de sponso gloriatur in Cantico amoris sui, *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi* (*Cantic*. II, 16) : Joannes Jesu, et Jesus Joanni. Joannes Jesum prædicat, Joannem Jesus commendat. Par pari redditur, et tam amica quam justa vicissitudine charitas in invicem provocatur, aut remuneratur. *Ego* enim, inquit Jesus, *diligentes me diligo, et glorificantes me glorificabo* (*Prov*. VIII, 17). Habet pietas promissionem vitæ quæ nunc est, et futuræ; et Dominus dilectum sibi quem glorificaturus est in futuro redditione præmii, etiam nunc incipit glorificare redditione [*Al*. exhibitione] præconii, testemque suum etiam apud homines proprii sublimat honore testimonii. *Quid existis*, inquit, *videre in deserto?* Vos hominem miramini commorantem in deserto : sed per istum pinguescent speciosa deserti, et florebit solitudo, cum ubique novi cultores eremi de Joannis succrescent exemplo. Tunc erit desertum quasi deliciæ paradisi, et solitudo quasi hortus Domini. *Tunc gloria Libani dabitur ei, decor Carmeli et Saron* (*Isai*. XXXV, 2). Sed quid, inquam, *existis videre in deserto? arundinem vento agitatam?* (*Matth*. XI, 7.) Et si moretur in desertis, non est tamen arundo deserti, sed cedrus paradisi, columna cœli, gloria generis humani, miraculum mundi, virtute et merito ultra mensuram hominum, conditione citra naturam angelorum.

2. Non est arundo vento agitata, sed palma fortior omni procella, quam nullus turbo quatiat : aut certe cypressus in monte Sion æternæ plantata, altius scilicet quam ut ventorum rabiem timeat. Non est obnoxius tempestatibus hujus aeris, quia superior est cunctis cupiditatibus mundi. In cœlo radicem fixit, quo nullus spiritus procellarum aspirat, unde minas et bella ventorum, et cuncta in sæculo adversantia securus irrideat. Irascatur Herodes, insidietur Herodias, de interioribus eorum ebulliat tempestas, ac nequam spiritus procellarum, qui in abyssis cordium eorum cubat, omnes vires suas et argumenta malitiæ commoveat, nihil illum terrebit, nihil a sententia movebit, quominus libere nuptias eorum incestas arguat. Quomodo enim flecterent adversa, quem mollire non poterant prospera? Flaverunt siquidem aliquando et molles atque blandientes venti, auræ scilicet favoris popularis : sed nec illis a rectitudine sua potuit inclinari. Vos misistis ad Joannem et testimonium perhibuit veritati. *Miserunt* enim *Judæi sacerdotes et levitas, ut interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, et non negavit : Quia non sum ego Christus* (*Joan*. I, 19, 20) : cum tamen ei flaret favor popularis, et blandiretur existimatio communis, non ut Christum prædicaret se esse, sed ut credentibus tantum non contradiceret. Sed 1020 et alias cum discipuli ejus dicerent ei, *Rabbi, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum* : numquid hoc vento potuit agitari, aut de sua desertione, et alterius frequentia et gloria, ad dolorem vel invidiam moveri? Imo constantia immobili ventum repellens et frangens, respondit : *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim, Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum* (*Joan*. III, 26, 28).

3. *Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitutum?* Laudaverat eum de constantia animi, et nunc laudat de contemptu corporis sui, ac postremo de superexcellentia gratiæ prophetalis, atque dignitate angelici officii et nominis. His etenim duobus gradibus spiritualia ac divina attingit humilitas humana; si videlicet adversus irruentium tentationum ventos immobilis persistat, et desiderio spiritualium bonorum corpus affligat. Sicut enim in initiis, ut vincamus tentationes, corpus est castigandum, ne regnet in eo peccatum : sic etiam victis tentationibus in eodem tamen est persistendum, non solum metu recidendi, sed etiam desiderio proficiendi : ut scilicet de mortificatione carnis spiritus vegetior fiat, et quanto levius ac solutius vinculum gestat, tanto ad spiritualia liberius assurgat. Joannes qui antequam exiret de ventre, sanctificatus erat, cui illud dicere competebat : *Ab infantia mea mecum crevit miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum* (*Job*. XXXI, 18), quem nullus tentationis ventus agitare poterat; nec mollibus tamen vestiebatur, nec suavibus vescebatur. Sciens utique, quia sicut peccatoribus, ut sancti fiant, sic sanctis ut sanctiores fiant, necessaria est severior vivendi disciplina. Nunc autem Deo gratias, qui dedit nobis, si tamen dedit, sine pugna victoriam, sine pœnitentia veniam, sine opere justitiam, sanctimoniam sine labore, deliciis mollibus simul et

spiritualibus affluere. Induimur, si non purpura et bysso, certe mollioribus et calidioribus quam sint purpura et byssus : et epulamur quotidie splendide : et vel ventres distent, et ad omnes crapulam, dormientes cum Lazaro quiescemus in sinu Abrahæ, vel potius in sinu Christi cum Joanne? Plane si ita est, melius nobiscum actum est, quam cum illis, qui tantis emere laboribus quod nos delicati gratuito possidemus. Plane si ita est, ridenda est magis quam prædicanda vita Joannis : et omnem nationem filiorum Dei, qui dura et arcta via secuti sunt Unicum Patris, reprobare magis expedit, quam imitari.

4. Verisimilius autem videtur quod non ita est; sed magis sicut Veritas dicit, quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (*Act.* XIV, 21) : et sicut discipulus Veritatis perhibet, quia *vidua in deliciis vivens mortua est* (*I Tim.* V, 5, 6). Ideo Dominus cum de asperitate vestis laudasset amicum in omni domo sua fidelissimum, *Ecce*, inquit, *qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt* (*Matth.* XI, 8) : volens nimirum intelligi, quia qui sectantur delicias carnis, regno hujus sæculi militant, non regno Dei. Heu! quam terribilem sententiam cœlitus audivi contra mollitiem illius magnæ et purpuratæ meretricis! *Quantum*, inquit, *glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum* (*Apoc.* XVIII, 7). Utinam tamen his deliciis, tantum mollitie vestium, et suavitate epularum contenta esset teneritudo delicatorum, nec alias spinas vitiorum germinaret in eis rhamnus voluptatum, ut hoc esset omne peccatum eorum deliciari, non luxuriari! Ipsi viderint, si ita exstinctus est in eis ingenitus ille pestifer ignis, ut tot fomentis circumpositis nequeat reaccendi; præsertim ventis ex adverso flantibus, id est, verbis et risibus lascivis tentantibus. Soleo tamen audire quia sæpe vivit etiam in moriente, viget in sene : suscitatur et exsurgit etiam sine fomite, furit nullo irritante. Ipsi ergo viderint sibi. Nihil enim mihi de aliorum conscientiis judicare, cum sciam multos in omni copia et gloria mundi temperanter et pudice vixisse : et e diverso nonnullos in habitu asperiore et victu parciore nequiter egisse. Sed et scio regem Israel sub purpura sua cilicio ad carnem fuisse indutum (*IV Reg.* VI, 30) ; et panem solum nonnunquam regibus appositum ; cum hodie delicatissima quæque ac mollia tegat pulla vestis pœnitentium, vel magis pœnitentiam profitentium ; **1021** et fastidiis eorum non satis sint opes mundi, non satisfaciant artes et tormenta coquorum. Verum quia in hujusmodi causis facile quisque sibi invenit patrocinium ; alius, infirmitatis, alius, societatis cui morem gerit ; alius, honoris quem gerit ; esto, vivant ut volunt, comedant ut volunt; tantum ne excedat ulterius hoc malum, ad id scilicet, quod qui perpetrare volunt, confiteri nolunt, quia fieri non possunt, et incipiant notari proverbio mulieris nequam, *quæ comedit, et tergens os suum dicit : Non sum operata malum* (*Prov.* XXX, 20). Nam et magna illa Babylone, de cujus medio delicati pœnitentes isti videbantur exisse, audeam dicere : Quantum vult purpurata sit quantum vult delicata sit; tantum meretrix non sit, nec divaricet pedes suos omni transeunti.

5. Tu ergo si non potes imitari Joannem in asperitate vestitus, vel parcimonia victus : vel in hoc imitari contende, ut non sis arundo vento agitata; et, ut Sapiens ait, *Non te ventiles in omnem ventum, et non eas in omnem viam.* Sic enim peccator probatur in duplici lingua. Sed *esto firmus*, inquit, *in via Domini* (*Eccli.* V, 11, 12), ne te projiciat ventus a facie terræ seu loci, cui professus es; seu regni, cui præparandus es. Solet repente ventus vehemens irruere a regione deserti, et concutere quatuor angulos domus filiorum Job (*Job* I, 19), et fit ruina ejus magna, si tamen super arenam fundata sit, non supra petram; si arundinea sit, non lapidea : imo si is qui ædificat eam, et inhabitat, arundo sit; foris per hypocrisim nitidus, jactantia vel promissione cassa sonorus; intus veritate vacuus. In secreto hujus arundinis Behemoth dormire amat, quæ et in locis humentibus (*Job* XL, 10, 16), ubi nulla fluxarum rerum penuria, sed ad luxum superfluunt omnia, sæpius et uberius crescit atque luxuriat (*Isai.* XXXVI, 7). Huic arundini si quis innitatur, manum ejus perforabit : quia si quis in adjutorium operis eum asciverit, vel alicujus ei muneris functionem imposuerit, sperantem in se gravi scandalo vulnerabit. Patientia tamen Domini hujusmodi arundinem etiam quassatam non conterit, sed sustinet, ut in melius convertatur (*Isa.* XXIV, 20). Nonnunquam etiam increpat feras arundinis (*Psal.* LXVII, 31), quæ cum principe suo in secreto ejus dormiunt : nonnunquam justi tanquam scintillæ æris candentis in arundineto discurrunt (*Sap.* III, 7), qui tanquam carbones desolatorii, quidquid in eo steriliter silvescit incendunt, novisque fructibus purum præparant locum. Hoc agebat Joannes, vox clamantis in deserto, non arundo, sed scintilla in arundineto : cujus sermo, ut scriptum est, *sermo scintillæ ad commovendum cor* (*Sap.* II, 2) pigrum et stolidum, ut pararet viam Domino. Hoc etiam nunc in nobis agat eadem vox, cooperante Verbo ipso, cujus erat vox, Jesu Christo Domino nostro, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN NATALI APOSTOLORUM PETRI ET PAULI

SERMO I.

De duabus olivis ad dexteram candelabri.

1. *Et respondi*, inquit Zacharias, *et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt duæ olivæ istæ ad dexteram candelabri et ad sinistram ejus? Isti sunt, inquit, duo filii olei splendoris, qui assistunt Dominatori universæ terræ* (*Zach.* IV, 4, 11, 14). De candelabro quod viderat totum aureum, et septem lucernas ejus super illud intellexerat Propheta, sed nec nobis dubitare jam licet, cum in lumine ejus videamus lumen. Hoc lumen cum alia demonstret, seipsum ignorari non patitur, sed testimonium perhibens de seipso loquitur: *Ego sum lux mundi* (*Joan.* VIII, 12). Lux ex divinitate, candelabrum ex humanitate. Et ipsum totum aureum, non auratum; quia sive divinitas, sive sapientia, sive charitas auro significetur, hæc omnia Christus non per participationem, sed per substantiam. Nos cum simus natura plumbei, vel magis lutei, gratia et participatione ipsius, non aurum vel aurei, sed ut multum aurati. Septem lucernæ super ipsum, septem spiritus, septem oculi Domini, qui discurrunt in universam terram. De his ergo Propheta certus, de duabus olivis quidnam sint percunctatur, auditque ab angelo qui in eo loquebatur: **1022** *Isti sunt duo filii olei splendoris, qui assistunt Dominatori universæ terræ* (*Zach.* IV, 14). Interpretentur alii ut volunt aut possunt unusquisque pro sensu suo: sive Enoch et Eliam, qui apud Deum in secreto vivunt; sive Moysen et Eliam, qui cum eo in monte visi sunt; sive duos ordines prædicatorum, veteris scilicet ac novi Testamenti: ut qui Veteris, ad sinistram sint propter promissa temporalia; qui Novi, ad dexteram, propter æterna: ego quidquid a regula fidei non discrepat, aut a contextu lectionis non nimie dissonat, suscipio, veneror, amplector.

2. Puto tamen, sine præjudicio melioris intellectus, Petrum et Paulum non absurde posse intelligi; imo absurdum videri, qui hodie aliud interpretari velit, cum hodie nihil aliud canet aut tractet Ecclesia ubique terrarum, quam præconia Patrum doctorumque suorum. Nam etsi aliis possit aptari, puto quia istis specialius congruit, seu illud quod tanquam duæ olivæ circa candelabrum a Propheta videntur, seu quod duo filii esse olei splendoris ab angelo memorantur. Et alterum quidem altero exponitur, visio scilicet prophetica interpretatione angelica: ut inde intelligantur olivæ, quia filii olei splendoris; inde circa candelabrum, quia Domino assistunt. Quia enim ex oleo Spiritus sancti sunt regenerati, hodieque florent et fructificant sicut oliva fructifera in domo Domini, etiam oleastro gentilii, qui in ipsos insertus est, impertientes pinguedinis suæ succum ac dulcedinis, gratias illis agat sterilis dudum et amara gentilitas; et si non ab ipsis, tamen per ipsos est, quod nunc tam copioso, tam pretioso fructu per orbem abundat.

3. Vobis tamen, fratres, quibus sicut substantia et domus una, ita cor unum et anima una: vobis, inquam, specialius in ipsis censeo gloriandum, qui sicut novella olivarum de eorum radice traduxistis non solum fidei succum, sed et formam vitæ atque ordinis exemplum. Quod si novella olivarum vos, utique et filii olei vos, filii uncti, qui est Christus Dei; diceturque et de vobis, cum hodie ad altare accedetis: *Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ* (*Psal.* CXXVII, 3). O novella olivarum nobilium! o generosum germen tam pinguium, tamque feracium arborum! semper, obsecro, recordare de qua pullulaveris stirpe, de qua succreveris radice, ne unquam sterilitas operum, aut amaritudo morum te degenerem arguat, aut, quod absit, inutilem ignibus addicat. Cave, quæso, notam infelicium temporum, de quibus meministi prophetatum: *Mentietur opus olivæ, et arva non afferent cibum* (*Habac.* III, 17). Duo tamen præcipue tibi existimo cavenda: ne aut per teporem fias sicut oliva projiciens florem suum, sicut legis in Propheta, ut videlicet fructum quem in initiis novitii fervoris promittebas non facias; aut cum feceris, ne per superbiam perdas, et dicat tibi Jeremias: *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum*: sed heu! *ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt omnia fruteta ejus* (*Jerem.* XI, 16). Confidimus autem de vobis meliora, dilectissimi, tametsi ita loquamur. Confidimus quia oleum splendoris, vel magis olei splendor, cujus estis filii, sicut et patres nostri Apostoli, unctione sua docebit vos de omnibus: nec solum deterget torporem, quia oleum est; sed et discutiet errorem, quia splendor est.

4. Scio posse intelligi *olei splendoris*, id est, quod de splendore Filio procedit, vel quod splendorem illuminationis diffundit: sed puto quia non inconvenienter etiam per intransitionem accipi potest oleum, quod splendor est. Utrumque siquidem Spiritus est in natura sui, et unctio scilicet spiritualis, et splendor invisibilis: utrumque in nobis operatur munere sui. Ungit affectus ex eo quod oleum est: illuminat intellectus ex eo quod splendor est. Qui tamen non ex alio atque alio, sed ex uno ipso et oleum, et splendor est; quia nonnisi unum ipsum est. Ungit affectus, quia charitas est: illuminat intellectus, quia veritas est. Ungit affectus, cum devotionem donat: illuminat intellectus, cum mysteria revelat. Cum bonitatem docet, ut simus simplices sicut columbæ, ungit affectus: cum scientiam

docet, ut simus prudentes sicut serpentes, illuminat mentem; humectat, ut habeamus **1023** in nobis salem: ungit, ut habeamus inter nos pacem. Tu nec igitur te nobis probabis filium olei splendoris, si suavem et lenem per benevolentiam, discretum et maturum per sapientiam te nobis exhibueris, ut suavitas veritate sit condita, et æquitate charitas ornata. Puto autem quod hanc geminam virtutem sui, vel affectum muneris sui, propter quam splendor voluit dici, etiam in illo igne Spiritus sanctus significaverit, in quo ipse invisibilis visibiliter Apostolis apparuit. Qui enim splendor fuit in aspectu oculorum, oleum, nisi fallor, fuit in sensu corporum: ut veluti in quodam lavacro olei viderentur sibi baptizati, cum super eos effunderetur ignis iste cœlestis. Verumtamen qualiscunque fuerit in eis corporaliter sensus illius ignis (parum enim interest qualis sentiatur, sed qualiter operetur), illud, ut opinor, et probabilius dicitur, et religiosius creditur, quod idem ignis qui inflammavit et illuminavit corda refrigeravit corpora: ut per charitatem mentes arderent, et per castitatem membra frigerent, et utrumque congrueret singulis, sive illud Jeremiæ, *De excelso misit ignem in ossibus meis* (*Thren.* I, 13); sive illud Psalmistæ, *Caro mea immutata est propter oleum* (*Psal.* CVIII, 24). Nisi forte aliquid de lege membrorum contra legem mentis relinquere voluit Spiritus, ut virtus in infirmitate perficeretur.

5. Sed prosequamur quod proposuimus. *Isti sunt*, inquit, *duo filii olei splendoris, qui assistunt Dominatori universæ terræ* (*Zach.* IV, 14). Ecce habes bonitatem in oleo, scientiam in splendore: accipe disciplinam in eo quod ait, *qui assistunt Dominatori universæ terræ*; ut agnoscas eos vere discipulos illius fuisse cui cantamus, *Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me* (*Psal.* CXVIII, 66). Hæc est namque perfectio disciplinæ, tam in mente, quam in corpore; ut proponentes Dominum in conspectu nostro semper, semper et ubique majestati æternæ, qua nos inspicit et judicat sine intermissione, cum metu et reverentia assistamus, pervigili fide ac jugi devotione. *Sicut oculi*, inquit, *servorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum* (*Psal.* CXXII, 2), intentissime et indeclinabiliter observantes nutus ejus, quid velit, quid jubeat ut quam celerrime devotio nostra obediat. Sic Moyses invisibilem tanquam videns sustinebat, nec unquam imminentis metum judicis dissimulare poterat. Sic Elias et alii Prophetæ qui dicebant: *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto* (*IV Reg.* V, 16). Inde nimirum et gratiam, et nomen assecuti sunt Videntium; quoniam quæ semper intuebantur per fidem non fictam, merebantur sæpius intueri per speciem, licet tectam. Hæc fides vigil, non ficta, non dissimulatrix, ipsa est, ut arbitror, quæ sola vel maxime facili compendio ad perfectionem perducit: quæ gravitatem disciplinæ, sobrietatemque modestiæ, tam interiori quam exteriori nostro tribuit, et velut in disciplina famulantium Domino semper assistere facit. Hac virtute meruerunt Apostoli dici filii olei splendoris: ut sicut Domino astiterunt in terris contemplando per fidem, ita nunc ei assistant in cœlis contemplando per speciem; Regemque in decore suo videant oculi eorum, cujus timorem hic meditabatur cor eorum. Hac via, fratres, sequimini Patres fidei vestræ, et auctores Ordinis, quatenus eorum provocati exemplis et adjuti suffragiis, quo ipsi hodie præcesserunt, pervenire valeatis, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

Quomodo fidelium animas alant apostoli.

1. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ* (*Cant.* IV, 5, 6). Videte, fratres, ne degeneretis. Ut taceam de nobilitate patris vestri, nobilis est mater quæ vos genuit, generosa sunt ubera quibus lactati estis. Mater vestra est sponsa cui hæc dicuntur, cujus ubera voce sponsi laudantur. Quæ nimirum duo ubera Ecclesiæ Petrum et Paulum esse, non solum interpretatur nobis dies **1024** ista, in qua potamur ab uberibus consolationis eorum satis jucunde et abunde; sed etiam evidentia operis ipsorum approbant argumenta ac monumenta doctrinæ. Quibus enim aliis uberibus nutriti sunt filii Ecclesiæ, sive ex præputio, sive ex circumcisione? Istos utique ego reor esse, de quibus olim parvulæ et paupercula consolatio divina promittebat Ecclesiæ: *Reges nutritii tui erunt* (*Isai.* XLIX, 23), et *mammilla regum lactaberis* (*Isa.* LX, 16). Nisi enim tam generoso lacte nutrita esset, nunquam ad hoc virtutis ac gloriæ culmen excrevisset. Ad ubera parvulos Petrus invitabat, quibus dicebat: *Sicut modo geniti infantes, lac concupiscite* (*I Petr.* II, 2). Ubera Paulus præbuerat quibus dicebat: *Lac vobis potum dedi* (*I Cor.* III, 2); et illud; *Factus sum in medio vestri sicut nutrix sedens et nutriens filios suos* (*I Thess.* II, 7). Quam plenus autem lacte redundaverit spirituali, pulchre significatum est unde illius lactis visibilis, quod de corpore ipsius fertur exisse loco sanguinis, cum decollatus hodierna die pro illis, quibus dabat mammillam, dedit et animam. Plane nihil in eo sanguineum, sed totum lacteum; qui nihil carnale, nihil suum cogitabat, sed tantum quod aliis utile erat. Nec tam habebat ubera, quam ipse totus uber erat; qui ita misericordia uberi affluebat, ut non modo spiritum suum desideraret totum filiis immulgere, sed et corpus impendere.

2. Antequam hæc duo ubera, Petrum et Paulum accepisset primitiva Ecclesia sanctorum in terris, conquerebatur et dicebat Ecclesia beatorum spirituum in cœlis: *Soror nostra parva est, et ubera non habet* (*Cantic.* VIII, 8). Cum enim Christus rediens in cœlum reliquisset pusillum gregem discipulorum, ac nondum misisset Spiritum sanctum, quo erant dilatanda viscera, et implenda ubera sanctorum eorum,

ut opinor, illa Ecclesia in cœlis sollicita pro filiolis sponsi, sive jam natis, sive nascituris, cui videlicet committerentur alendi; eo quod Ecclesiam istam viderent parvam numero, virtute et auctoritate, et sine uberibus doctrinæ. Nam et ipse Sponsus in diebus carnis suæ genuerat aliquos verbo veritatis, et quandiu fuerat cum eis, lactaverat eos uberibus ædificationis et consolationis. Et ipse siquidem Sponsus habet ubera meliora vino (*Cant.* I, 1), id est, doctrina legali, vel gaudio sæculari. Habet, inquam, Sponsus ubera, ne ullum de omnibus officiis et nominibus pietatis eum prætereat: ut qui pater est creatione naturæ, vel regeneratione gratiæ, seu etiam auctoritate disciplinæ, sit etiam mater affectu clementiæ, sit et nutrix sedulitate officii curæ. Erant igitur parvuli, quos alebat initium aliquod creaturæ ejus, sed nonnisi initium: multumque supererat curæ et laboris, donec adducerentur ad perfectum, et formaretur Christus in eis. Cum autem et ipse reliquisset eos; superni spiritus, etsi læti de reditu Unigeniti, de nova tamen adoptionis progenie solliciti, quodammodo affectu suo videbantur apud eum conqueri: Quis illos nutriet? Lactasti eos, sed ante tempus ablactasti. Non enutristi juvenes, nec ad incrementum perduxisti virgines: quis illos nutriet? *Soror nostra parva est, et ubera non habet*. Dixisti Petro: *Pasce agnos meos* (*Joan* XXI, 15, 16): sed nec ipse adhuc sufficientiam lactis in uberibus habet. Cito pietas ejus aresceret, qui plus adhuc cuti suæ quam animabus parvulorum timet. Facile relinqueret agnos in tentatione, qui Pastorem tam suum quam illorum negavit in interrogatione. Ecce autem repente Spiritu misso de cœlo, tanquam lacte de propriis Christi uberibus effuso, Petrus impletus est lacte plurimo: nec multo post de Saulo fit Paulus, prædicator de persecutore, mater de tortore, nutrix de carnifice; ut plane intelligeres totum ejus sanguinem mutatum in lactis dulcedinem, sævitiam in pietatem.

3. Ilis igitur uberibus geminis pectori suo affixis gloriatur Ecclesia, non modo matrem se esse fecundam, sed et civitatem munitam. *Ego*, inquit, *murus, et ubera mea turris* (*Cantic.* VIII, 10). Mille clypei pendent jam de turribus istis, omnis armatura fortium. Ipse quoque sponsus de eisdem uberibus in laudem sponsæ in carmine amoris, mystico sermone sic ait: *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli* (*Cant.* IV, 5). Capream hoc loco accipimus Ecclesiam; acutam visu ad penetranda mysteria Christi, agilem saltu ad transilienda spinosa hujus sæculi, potentem ad exsuperanda venena serpentis antiqui. Cujus duo gemelli non inconvenienter, **1025** ut arbitror, intelliguntur hi duo Apostoli; germani fide, consimiles devotione, pares merito et virtute, unanimes charitate, conjuncti in ipsa etiam passione et morte. Quomodo enim in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati. Quia vero desideria summorum pascuntur in profectibus minorum, donec scilicet aspirante gratia tollant se ad contemplandum sublimia, bene de his hinnulis subditur: *Qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ* (*Cant.* II, 16, 17). Animalia cum declinant æstum diei, captant umbrosa pascua convallium, ubi et liliorum solet esse proventus uberior, donec spirante tepescentis aura vesperi, egrediantur ad aperta camporum, vel ardua montium. Sic et hinnuli nostri quandiu non aspirat eis ad contemplandum clementior aura diei æterni, pascuntur in liliis convallium; id est, delectantur in virtutibus humilium, aut etiam occupantur in actionibus eorum. Cum autem aspirat dies ille mentibus eorum, egrediuntur et saliunt ad uberiora et feliciora pascua montium æternorum. *Per me*, inquit Pastor et ostium, *si quis introierit salvabitur, et ingredietur* Ecclesiam *et egredietur* sæpius contemplando, semel migrando ad cœlestem patriam; *et pascua inveniet*, et hic, et ibi. Hic inter lilia agri; ibi, inter ligna paradisi: hic, in floribus; ibi, in fructibus: hic, in virtutibus sanctorum; ibi, in gaudiis Angelorum.

4. Prorsus in loco pascuæ ibi me Dominus collocavit, cum ecclesiæ sanctorum associavit, cujus *venter sicut acervus tritici vallatus liliis* (*Cant.* VII, 2), ut pascat simul et tritici gustu, et liliorum aspectu. Quid enim acervus tritici, nisi copia divini sermonis in tot libris undique congestis? Quid lilia nisi justi qui germinant sicut lilium, et florent immarcessibiliter ante Dominum; quorum tantus candor in sanctimonia corporis et cordis puritate, tanta fragrantia in opinione, tanta medicinalis virtus in opere et sermone? Non mediocre pabulum istud fideli animæ, videre circa se tot lilia tanta venustate et gratia florentia, ubi omnium virtutum ex eis, licet diversarum ex diversis, capere possit exempla. Iste fundatior humilitate, ille amplior charitate. Alius robustior ad patientiam, alius velocior ad obedientiam. Iste frugalitate parcior, ille labore utilior: iste devotior in oratione, ille in lectione studiosior: iste in administratione prudentior, illi in quiete sanctior. Sed licet aliquam insignius florentem in unoquoque gratiam mireris, non una tamen, sed multæ virtutes in singulis, sicut flores in liliis. Quot enim justi, tot lilia: quot virtutes eorum, tot flores liliorum. Qui igitur hæc videns gaudet in illis, aut etiam proficit ex illis, quid, nisi pascitur in liliis?

5. Pascebat Paulus; sed nihilominus in illis quos pascebat pascebatur. Pascebat eos sermonibus, pascebatur eorum operibus. Ventrem quidem suum, imo et alienum pascebat, manibus propriis (*Act.* XX, 34; *I Cor.* IV, 12; *I Thess.* II, 9, *et II Thess.* III, 8): mentem vero non tam suis pascebat bonis quam alienis, qui non quærebat quod sibi utile, sed quod aliis. *Nunc enim vivimus*, inquit, *si vos statis in Domino* (*I Thess.* III, 8). *Quæ enim gloria mea, aut gaudium, aut corona? Nonne vos ante Deum?* (*I Thess.* II, 19; *Philipp.* IV, 1.) Ideo sæpius ei spirabat dies æterni luminis, atque afflabat eum lenior aura Spiritus sancti, cujus vi rapiebatur ad interna pascua, aliquando paradisi, aliquando tertii cœli, *sive in corpore, sive extra corpus*.

nescio, inquit, *Deus scit* (*II Cor.* xII, 3). Dignum quippe erat, ut qui fideliter pascebat, fideliter pasceretur, et qui foris gaudebat in bonis dominicæ familiæ, in gaudium Domini sui juberetur intrare, atque repleretur in bonis domus Dei, non solum istius visibilis, pro qua sudabat, sed etiam illius invisibilis, ad quam spirabat, unde et dies ei aspirabat.

6. Nec minora de beato Petro sentienda puto, cum maxima sit gloria Pauli, illius coæquari meritis, quem judicium Veritatis potestate et primatu prætulit universis. Cum enim Pater qui est in cœlis veritatem Unigeniti Petro revelabat (*Matth.* xvi, 2-6), quid aliud quam dies ei æternus aspirabat, et dies diei verbum eructabat? Cui autem magis pervium fuisse cœlum credendum est, quam ipsi Janitori, cujus lingua clavis cœli facta est? Qui potestatem habebat claudere cœlum nubibus, et aperire portas ejus, quomodo ipse non sæpius intrasse credetur? Esurit aliquando **1026** Petrus, et cœlum ei apertum est, cum adhuc in terra consisteret : tantaque ei inde ciborum copia missa est, ut adhuc multa supersint, licet plurima mactaverit, et manducaverit, immunda et virulenta animalia in sancta et florulenta convertens lilia (*Act.* x, 10-16) ; ut videlicet deliciose pasceretur in liliis, donec aspirante die, gloriose in ipsis pasceretur cœlis. Sed ecce dum commendamus vobis duo hæc ubera sponsæ, hora jam præteriit, qua de ipsis uberibus lac vobis cupiebamus immulgere : quanquam et aliis diebus hoc ipsum facere possimus et soleamus. De uberibus siquidem Apostolorum lac vobis trahimus, quoties de verbis eorum ad ædificationem vestram tractamus. Nunc igitur pro tempore satis sit admonere, si tamen moneri indigetis, ut sicut ubera ista diligitis, ita lac eorum semper concupiscatis; ut in eo crescatis in salutem, donec formatum in vobis exhibeatis Salvatorem Jesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De eo quod scriptum est : « Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. » (*Cant.* II, 17).

1. Erratis, fratres, in me ; sed amore magis, ut arbitror, aut humilitate, quam temeritate. Putatis me Scripturarum scientiam habere, qui vix unquam attigi vel primum limen scientiæ. Displicet enim vobis, ut mihi videtur, quod capitulum Scripturæ, de quo heri sum locutus, non sum ad finem usque persecutus : quasi illa mihi sit facultas, ut valeam Scripturas explanare, aut etiam explanationes aliorum digne et congrue ad memoriam revocare. Sed neque hoc mihi solet propositum esse ut Scripturam, unde sermonem ordior, exponam ; sed ut de ipsa, et secundum ipsam sermonem debitum suo diei persolvam. Huc accedit quod magister noster (10) ille interpres Spiritus sancti, de toto illo carmine nuptiali loqui instituit, spemque nobis dedit ex eis quæ jam edidit, quia si

A pervenerit ad locum de quo quæritis, *donec aspiret dies, et inclinentur umbræ*, umbras ipsas ponat in lucem intelligentiæ : quod dictum est vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine. Vos tamen dicitis, et recte dicitis, quia vetera novis supervenientibus projicietis; quantoque magis incondita seu rancida fuerint vetera nostra, tanto nova illius sapidiora erunt et gratiora. Nam et ipse Jesus servat vivum bonum usque ad extremum, sciens utique quomodo nostro sit fastidio medendum.

2. Quia igitur cogitis me (nam impatientes dilationis vos video), nec spes incerta futuri præsenti satisfacit desiderio; ecce vobis morem gero, finemque versiculi, de quo heri loquebamur, suo, prout potero, reddam principio. Illud enim quærere videmini,
B quid sit aspirante die spirituali umbras inclinari; cum magis consequens videretur, ut non crescere, sed minui tunc et deficere, dicerentur. Nam si sequamur proprietatem verbi, hoc est umbris crescere, quod inclinari : cum umbrarum ea natura sit, ut quanto inclinantur, tanto procumbant longiores; quantoque surgent, tanto stent minores. Unde et poeta vesperum significans ait :

Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.
(Virg. *Buc. eclog.* 1.)

Sed sciendum, quia cum hæc proprietas umbrarum sit corporalium, longe alia est spiritualium, de quibus non dubitamus hic loqui Spiritum sanctum. Nam sicut corporalibus umbris inclinari est crescere,
C sic spiritualibus hoc est inclinari, quod deponi, minui, vel deficere. Umbræ autem spirituales sunt umbrosi spiritus et tetri, seu dæmonum, seu hominum : umbræ sunt tenebræ errorum : umbræ sunt obscuræ significationes veterum sacramentorum. Et umbræ quidem significationum jam inclinatæ sunt ad occasum et finem : umbræ autem errorum de die in diem inclinantur ad diminutionem : umbræ vero tenebrosorum spirituum tandem inclinabuntur in infernum et mortem. Primum quidem factum est, cum dies æternus aspiravit, apparens in carne : secundum quotidie fit, cum magis ac magis aspirat illustrans veritate : tertium novissime fiet, cum
D aspirabit rutilans in majestate.

3. Videre autem mihi videor et alias umbras intra nos, **1027** quæ velut in quodam speculo de rebus aliis nascuntur in sensu nostro, et obumbrant nobis, vel obumbrant nos. Obumbrant nos quæ refrigidant et obscurant nos : obumbrant nobis quæ refrigerant et illuminant nos. Istæ quidem noxiæ et graves, illæ delectabiles et salubres, istæ namque de inferioribus sunt et mundanis; illæ, de superioribus et divinis. Anima nempe humana in quodam medio condita et posita est, ut sub ipsa esset mundus, supra ipsam Deus. Supra ipsam, a quo et ad quem et propter quem facta est : sub ipsa, quod propter ipsam factum est. Nam sicut propter animan corpus, sic propter corpus domus ejus, id est, mundus. Cum igitur incurvatur ad corporalia vel mundana, ascendunt in eam umbræ de inferioribus : cum eri-

(10) S. Bernardum intelligit.

gitur ad divina, inclinantur super eam umbræ de superioribus. Illius enim rei quam cogitat, umbram sibi format. Quanquam de divinis satis dubia umbra est, quantumcunque cogitationis evacuatur acies : aut certe non umbra ipsius rei, sed aliud pro illa est nisi cum aspirat dies ille. Nam tunc quoque non videtur, ut arbitror, nisi umbra, quæ etsi luminosa, etsi gloriosa est tamen umbra est ; sicut cum in facie speculi tersa et lucida, splendidissimæ rei splendens imago resultat. Cæterum videre faciem veritatis ipsius, vel veritatem faciei ejus, sicut nunquam erit hujus corporis : ita nec modo est hujus temporis, nec aliquando erit, donec corpus dissolvet mortalitas, aut absolvet immortalitas, et tempus absorbebit æternitas, et spiritum qui nunc gravatur corpore et mutatur tempore, sublevabit ad se, et firmabit in se immortalis et immutabilis divinitas.

4. Initium hujus gratiæ, et perfectionem illius gloriæ Paulus satis proprie distinguebat, cum dicebat : *Videmus nunc per speculum in ænigmate ; tunc autem facie ad faciem* (*I Cor.* XIII, 12). Ut autem et hoc ipsum sit, scilicet ut videamus per speculum et in ænigmate, opus est non solum ut facies speculi nostri ab omni phantasmate et umbra corporalium tersa sit : sed etiam ut ille sublimis, habitans lucem inaccessibilem, dignetur ad nos inclinari, et vel per umbram suæ imaginis manifestari. Quantumcunque enim contendamus a visibilibus ad invisibilia, nihil nostra apprehendet humilitas, nisi condescendat illa majestas. Moyses ascendit in montem, et Dominus inclinavit cœlos et descendit (*Exod.* XIX, 20). Et alius : *Exsurge* inquit *in occursum meum, et vide* (*Psal.* LVIII, 6). Ideo nec umbra videtur, nisi inclinetur ; nec inclinari dicitur, nisi aspirante die : quia neque per speculum et in ænigmate possumus Deum videre nisi inclinante se majestate, et aspirante favore gratiæ. Sane hoc ipsum quod umbra vocatur comparatione manifestæ veritatis, ineffabilis plerumque gloriæ est et splendoris, in illis scilicet quorum est per lucidum speculum mentis. Cujus felicis experientiæ Paulus sibi conscius, de se sibique similibus loquebatur : *Nos vero omnes gloriam Domini speculantes in eamdem imagine transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu* (*II Cor.* III, 18). Sic enim in promissione dictum est : *Implebit splendoribus animam tuam* (*Isai.* XVIII, 11.) Ut autem claritates istas umbras esse noveris, audi David : *Dies mei*, inquit, *sicut umbra declinaverunt.* Transibat quidem et ipse David de claritate in claritatem, tanquam de die in diem, Sed heu ! tam breves et obscuros dies, tam longas et laboriosas noctes habet hiems ista, ut et propheta laborans in gemitu suo lavansque per singulas noctes lectum lacrymis, merito plangat : *Dies mei sicut umbra declinaverunt !* (*Psal.* CI, 12.) Prorsus *melior est dies una in atriis tuis super millia* (*Psal.* LXXXIII, 11) dierum meorum quia dies mei sicut umbra quamvis lucida : dies illa una, lux vera et mera, sicut sine umbra, sic sine vespera ; cum dies mess faciat plurimos et bre-

A vissimos assidua longarum noctium interpolatio.

5. Cæterum, si quæratur cur umbræ pluraliter dictæ sint, cum res ipsa, cujus umbræ sunt, una sit : ideo nimirum, quia nunc minus, nunc amplius nobis Altissimi virtus obumbrat ; nunc obscurius, nunc manifestius veritas sese nobis innotescens adumbrat ; et sicut non æqualiter semper spirat, ita nec similiter semper nobis imagines format. Hoc et Apostolus innuit, qui transire se confitetur a claritate in claritatem (*II Cor.* III, 18), a minore scilicet in majorem : et propheta, qui non splendore sed splendoribus implendam promittit fidelem animam (*Isai.* LVIII, 11). Sic Jacobus Deum memorat **1028** patrem luminum (*Jacobi* I, 17), cum lumen, cujus pater est, et unum sit et unicum. Quanquam sic possit intelligi

B pater luminum, quomodo pater misericordiarum.

6. Jam vero vos fratres, qui laboratis portantes pondus diei et æstus, vel secundum Isaiam, in spiritu vestro duro meditamini per diem æstus (*Isa.* XXVII, 8), ad umbras istas placet invitare quas ille dies serenus aspirans rorem misericordiæ cupit æstuantibus inclinare. Audite ipsum diem, ad umbrarum refrigeria clementer vos invitantem : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (*Matth.* XI, 28). Servus enim sub sole laborans, ut ait Job, desiderat umbram (*Job.* VII, 2), in qua scilicet a labore recreetur ad laborem, vel per horam dimidiam, qua silentium fit in cœlo : quam cum obtinuerit indulgentia Prioris sui, gloria-

C tur et dicit, *Sub umbra illius, quem desiderabam, sedi.* In qua nimirum umbra, quia non sola sessio est ad quietem, sed etiam refectio ad satietatem, congrue subdit : *Et fructus ejus dulcis gutturi meo* (*Cantic* II, 3) Sic enim dictum est per prophetam : *Convertentur sedentes in umbra ejus, vivent tritico et germinabant sicut vitis* (*Osee* XIV, 8). Servus seu mercenarius, quem sæpius hæc umbra recreaverit, longanimiter præstolabitur finem operis sui. Sic enim habes *Servus desiderat umbram, et mercenarius præstolatur finem operis sui* (*Job* VII, 2). In umbra quidem non finis, sed pausatio. Finis enim erit operis remuneratio, cum evacuatis omnibus umbris, videbimus eum sicuti est : cui modo dicimus, *In umbra tua vivemus inter gentes* (*Thren.* IV,

D 20), inter angelos nempe, non in umbra, sed in luce manifesta.

7. Hoc autem notandum, quod cum umbræ illæ de superioribus inclinantur supra nos, umbræ istæ de inferioribus inclinantur infra nos. Cum enim divinis propinquamus, mundana superamus : et quatenus vel ad umbram lucis accedimus, catenus mortis umbram evadimus. Lux enim et vita in cœlo, mors in inferno : umbra autem mortis in hoc terreno et tenebroso loco. Cum igitur spiritus altius nos elevat inter terram et cœlum, non tangimur umbra terrenorum : et licet nondum plena luce fruamur cœlorum, tamen umbris illuminamur montium æternorum, vel certe montis illius umbrosi et condensi, de quo venit Sanctus sanctorum. Mox tamen

pondere nostro in regionem umbræ mortis revolvimur, ubi et diutissime sedere cogimur, donec visitatione orientis ex alto consolemur. Cogimur, inquam, et utinam cogamur, et non delectemur! utinam quod patimur, necessitatis tantum sit, non etiam voluntatis aut voluptatis! Sed heu! tam facile, tam libenter projicimus nos, et obdormiscimus sub gravi umbra juniperi spinosæ et infructuosæ arboris, tam negligentes et securi torpescimus et immorimur curis et desideriis hujus mundi! Propterea Leviathan, qui sub umbra dormit, cubile sibi nisi præcaveamus, ponit in nobis; quia videlicet amicas sibi umbras hujus sæculi invenit in sensibus et affectibus nostris. Istæ siquidem umbræ, teste Job, pro- A tegunt umbra ejus (*Job.* XL, 20, 17); quia nimirum curæ et desideria sæcularia, quæ sunt in nobis, umbram nobis abscondunt imminentis damnationis, ut eam non prævideamus, donec in ipsam impingamus. Aspira, o dies dierum, obumbra supra caput nostrum in die belli, inclina super nos umbras salutis et refrigerii, et inclinentur subtus nos umbræ torporis et tædii, imo cæcitatis et mortis. Et licet contingant nos umbræ de cogitatione terrenorum, non nos contegant tenebræ, id est, umbræ crassiores de amore eorum; sed semper respiremus in luminosum amorem tuum, o Pater luminum, qui vivis et regnas per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN ASSUMPTIONE B. MARIÆ.

SERMO I.

Quod Maria duplici titulo sit mater, quodque recte dicatur thronus Dei.

1. *Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum* (1). Multi vocati, pauci vero electi. Beati quos elegisti, Domine; habitabunt in atriis tuis (*Psal.* LXIV, 5): imo tu in eis habitabis, tu in eis regnabis, thronumque regni tui in eis collocabis. Sane omnium beatorum beatissima est Maria, quæ de numero omnium electorum singulariter est electa et præelecta: quoniam elegit eam Dominus, elegit eam in habitationem sibi dicens, *Hæc requies mea in sæculum sæculi; hic habitabo quoniam elegi eam* (*Psal.* CXXXI, 14). Habitavit in ea novem mensibus, C habitavit **1029** cum ea et sub ea annis pluribus. Habitans in ea replebat eam singulari gratia charismatum: habitans cum ea pascebat eam incomparabili piorum suavitate morum, et divinorum desiderabili sapientia sermonum. Nunc autem in ea et cum ea, sicut interminabili ævo, sic incomprehensibili modo habitans, satiat eam beatificantium gloria visionum; foris quidem glorificatæ carnis formam exhibens, intus autem formam Verbi glorificantis imprimens. O Maria, *non vocaberis*, ait Dominus, *ultra derelicta, et terra tua non vocabitur ultra desolata*, o virgo. Ideo sis infecunda: sed *vocaberis Voluntas mea*, id est, dilectus Filius meus in ea, *quia complacuit Domino in te, et terra tua inhabitabitur*. Habitabit enim juvenis cum virgine, et D habitabit in te Filius tuus; imo, si magis placet, ut non recedamus a verbis Scripturæ, *habitabunt in te filii tui* (*Isa.* LXII, 4, 5).

2. Quid, hæretice, caput erigis? quid mysterium prætexis ad occasionem perfidiæ tuæ? Unum quidem genuit: qui sicut unicus est Patri in cœlis, ita unicus est Matri in terris. Neque enim sicut tu impie blasphemas, alios postea filios genuit; sed inteme- B ratum manet, sicut signaculum perpetuæ virginitatis in matre, ita sacramentum catholicæ unitatis in prole. Ipsa tamen unica virgo Mater, quæ se Patris Unicum genuisse gloriatur, eumdem unicum suum in omnibus membris ejus amplectitur, omniumque in quibus Christum suum formatum agnoscit, vel formari cognoscit, matrem se vocari non confunditur. Eva vetus illa, non tam mater quam noverca, quæ filiis ante propinavit præjudicium mortis, quam initium lucis. Dicta est quidem mater cunctorum viventium: sed inventa est verius interfectrix viventium, seu genitrix morientium; cum suum generare nihil aliud sit, quam mortem ingenerare (*Gen.* III). Et quia illa non potuit fideliter interpretari nomen suum, ista implevit mysterium: quæ et C ipsa, sicut Ecclesia, cujus forma est, mater est omnium ad vitam renascentium. Mater siquidem est Vitæ qua vivunt universi; quam dum ex se genuit, nimirum omnes ex ea victuri sunt, quodammodo regeneravit. Unus generabatur, sed nos omnes generabamur: quia videlicet secundum rationem seminis, quo regeneratio fit, jam tunc in illo omnes eramus. Sicut enim in Adam fuimus ab initio propter semen carnalis generationis; sic in Christo ante initium, propter semen spiritualis regenerationis.

3. Porro beata Mater illa Christi, quia se matrem Christianorum cognoscit ratione mysterii; cura quoque se matrem eis præstat et affectu pietatis. Neque enim induratur ad filios, quasi non sint sui, cu- D jus viscera semel quidem feta, sed nunquam effeta, nunquam desinunt fructum parturire pietatis. Benedictus siquidem fructus ventris tui, gravidam te, o pia Mater, inexhausta pietate reliquit; ex te quidem semel nascens, sed in te semper manens et affluens, et in horto concluso castitatis fontem signatum charitatis semper abundare faciens; qui licet signatus sit, foras tamen derivetur, et in plateis aquæ ejus rivis dividuntur. Licet namque fons charitatis, proprius Ecclesiæ, incommunicabilis sit alie-

(1) In Offic. de Virginibus.

mis, beneficium tamen ejus impertire gaudet etiam inimicis. Denique si servus Christi filiolos suos iterum atque iterum parturit cura atque desiderio pietatis, donec formetur in eis Christus (*Galat.* IV, 19); quanto magis ipsa Mater Christi? Et Paulus quidem genuit eos, verbum veritatis quo regenerati sunt prædicando: Maria autem longe divinius atque sanctius, Verbum ipsum generando. Laudo quidem in Paulo prædicationis mysterium, sed plus miror ac veneror in Maria generationis mysterium.

4. Vide autem si non et filii Matrem videntur agnoscere, dictante utique ipsis veluti quadam naturali pietate fidei, ut ad invocationem nominis ejus, primo vel maxime refugiant in omnibus necessitatibus et periculis, tanquam parvuli ad sinum matris. Unde nimirum de his filiis puto non absurde intelligi, quod per prophetam promissum est ei. *Habitabant in te filii tui* (*Isai.* LXII, 5); salvo duntaxat intellectu, quo de Ecclesia hæc prophetia principaliter accipitur. Et nunc siquidem habitamus in adjutorio Matris Altissimi, in protectione ipsius commoramur, tanquam sub umbra alarum ejus: et postmodum in consortio **1030** gloriæ ipsius, tanquam in sinu ipsius confovebimur. Tunc erit vox una lætantium et aggratulantium Matri: *Sicut lætantium omnium* nostrum *habitatio est in te* (*Psal.* LXXXVI, 7), sancta Dei Genitrix. Nullatenus autem credideris majoris esse felicitatis et gloriæ, habitare in sinu Abrahæ, quam in sinu Mariæ, cum thronum suum in ea posuerit Rex gloriæ.

5. *Veni*, inquit, *electa mea, et ponam in te thronum meum*. Non poterat signantius aut elegantius describi prærogativa gloriæ ejus, quam ut thronus Dei regnantis esse diceretur. Nulli siquidem animæ tanta plenitudine aut familiaritate copiam sui divina majestas videtur indulgere, sicut illi in qua specialiter præ cæteris residere delegerat. Discipulis quidem Dominus loquebatur, qui pauperes facti pauperem sequebantur: *In regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes* (*Matth.* XIX, 28). Aliis quoque promittit idem Agonotheta noster, de cœlo spectans et incitans decertantes: *Qui vicerit*, inquit, *dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici et sedi in throno Patris mei* (*Apoc.* III, 21). Matri vero, cujus longe differens meritum, nihilominus differens promittit præmium. *Veni*, inquit, *electa mea, et ponam in te thronum meum*. Parum est, inquit, ut judicanti consideas, nisi et ipsa mihi sedes fias: ut majestatem regnantis eo felicius quo familiarius in te contineas, et specialius præ cæteris incomprehensibilem comprehendas. Continuisti parvulum in gremio: continebis immensum in animo. Fuisti diversorium peregrinantis; eris palatium regnantis. Fuisti tabernaculum pugnaturi in mundo; eris solium triumphantis in cœlo. Fuisti thalamus Sponsi incarnandi; eris thronus Regis coronati.

6. O Filia Dei, nihil tibi, aut in illo tuo displicuit hospitio quod tam libenter repetit, tamque affluenter remunerat tua dignatio. Nihil utique in illo sordidum offendisti, quia nulla erat libido, sed purissima castitas: nihil ruinosum, quia nulla erat superbia, sed fundatissima humilitas: nihil obscurum, quia exclusa infidelitas: nihil angustum, quia diffusa erat charitas. Adornaverat thalamum Virgo prudentissima, te regem Christum non solum hospitem suscepturα; sed et sponsum habitura. Adornaverat, inquam, multiplici decore virtutum et gloria, tanto fortasse locupletius, quanto interius totum erat. Hunc ornatum mirabatur qui dicebat, *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietate* (*Psal.* XLIV, 14, 15): et alius, *O quam pulchra est casta generatio cum charitate!* (*Sap.* IV, 1.) Domum tuam decet Domine, hujusmodi sanctitudo et decor. Is decor te invitavit ut intrares: illexit, ut redires. Intrans benedictionis gratiam multiplicasti: sed rediens cumulasti. Cum intrasti, homo natus es in ea: cum redisti, Deus glorificatus es in ea. Tunc tibi posuisti in ea sacrarium gratiæ; nunc autem, thronum gloriæ.

7. Dicuntur quidem et sunt alii throni, primum scilicet spiritus divini, præ aliis, ut putamus, subjectis ordinibus, Dei præsidentis majestate pleni: quorum quæ sit prærogativa, Scriptura non exprimit, licet innuat ex vocabulo quod nomina sit. Sed et anima cujuslibet justi dicitur sedes sapientiæ. Quæ autem nunc es sedes sapientiæ, profecto tunc erit et gloriæ. Sit igitur illud cœli palatium plenum sedibus et thronis, sedeatque Deus in omnibus accommodans se et aptans cuique pro meritis. Non immerito tamen creditur, sine injuria vel invidia cæterarum sedium quoddam esse speciale Regis solium excelsum et elevatum super gloriam omnium; Mariam dico exaltatam super choros Angelorum, ut nihil contempletur supra se Mater nisi Filium solum; nihil miretur supra se Regina nisi Regem solum; nihil veneretur supra se Mediatrix nostra nisi Mediatorem solum: cui nos ipsa precibus suis conciliet, commendet, et repræsentet unico Filio suo Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III.

De mutuo amore Jesu et Mariæ.

1. *Filiæ Jerusalem, nuntiate dilecto quia amore langueo* (*Cantic.* V, 8). Verba ista quæ a nobis hac nocte cantata sunt, qualiter ad Assumptionem beatæ Mariæ possint videri pertinere, **1031** volumus, si placet, cum vestra charitate tractare. In aliena eo genere sermonis faciendum videtur, quo non modo sæcularium, sed etiam ecclesiasticarum auctores litterarum nonnunquam usi sunt, maxime in tractandis Canticis, unde hæc sunt sumpta. Hoc namque genus sermonis, salva veritate, quadam ampliori utitur libertate, cum videlicet sumpto themate causæ, ut beatus Hieronymus ait non tam loquitur quæ revera facta vel dicta sint, quam ejusmodi fuisse negotium ostendit, ut ea quæ dicun-

tur, etsi facta vel dicta non fuerint, fieri tamen vel dici potuisse, aut etiam in affectu facientis, vel dicentis fuisse non absurde credi possunt. Mariæ igitur ministrantes corpore decumbenti, ut est humana infirmitas, porro illæ Jerusalem quæ sursum est, id est angelicæ Virtutes, scientes nimirum quam obsequiis Matris complacenda est gratia Filii, visitabant satis officiose Dominam suam, Matrem Domini sui. Et fortasse aliquid hujusmodi primo post salutationis officia locuti sunt ei Angeli; sicut speciem humano vultui, ita sermonem humano nimirum conformantes affectui vel usui :

2. Quid est, obsecro, mi Domina, quod sic ægra videris et languida? quid est quod præter solitum tristis et ægra, ab heri et nudiustertius, sicut solebas, non sancta visitasti loca, quorum contemplatione amor tuus etiam pascebatur? Jam per aliquot dies non vidimus te, aut rupem Calvariæ ascendentem, ut ibi locum crucis impleres lacrymis; aut ad sepulcrum Filii adorantem gloriam resurrectionis, aut in monte Oliveti deosculantem extrema vestigia ascendentis. — Ob hoc ipsum siquidem creditur in valle Josaphat commorata (ubi et sepulcrum ejus monstratur, ut ait Beatus Hieronymus, in ecclesia miro lapideo fabricata tabulatu), ne scilicet a sanctis locis longius recederet, sed sæpius ea invisens licet omnia memoria teneret, formam tamen gestorum, velut corporaliter in ipsis effigiatam locis, dulcius amplecteretur, ut vel sic suum aliquatenus amorem solaretur.

3. Causam itaque percunctantibus illis, cur ab his modo vacaret, et ex toto decumberet : Langueo, inquit. Quare langues? Languor enim quem locum in corpore tuo reperit, in quo salus mundi tam diu habitavit? De corpore illius Filii tui virtus exibat et sanabat omnes, adeo ut etiam fimbria vestimenti hæmorrhoissam sanaret (*Matth.* IX, 20-22; *Marc* V, 25-34 et *Luc.* VIII, 43-48), et tu quæ tamdiu ipsum in utero, in sinu, in gremio continuisti, ulli infirmitati, aut languori vel accessibilis esse potuisti? Non est, inquit, quod hic miremini, si illud ipsum corpus Filii mei, quale aliquando fuerit recolemini. Et ipsum enim quam infirmum, quantisve defectibus subditum fuerit, voluntate tamen, ego novi quæ ipsum in utero alui, uberibus lactavi, sinu fovi : nec solius infantiæ, sed et sequentium defectus ætatum vidi, et eis, ut potui, ministravi : ad extremum non sine passione mea, opprobria et supplicia passionis et crucis aspexi, per singula discens quam vere de eo noster Isaias cecinit. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* (*Isai.* LIII, *Matth.* VIII, 17). Cur ergo doleam non eum meo dedisse corpori, quod suo non dedit? Non sum ita delicata aut superba, ut quod ille dignatus est pati, ego quantulacunque ex parte pati non possim vel nolim. Et ille quidem misericordi dignatione, ego naturali necessitate. Sane aliud est sanitas, aliud est sanctitas. Sanctitatem dedit corpori meo, concepti sui corporis, sacramento : sanitatem se daturum promisit, suscitati corporis exemplo. Denique, ut minus miremini languorem meum, amore langueo. Langueo plus impatientia amoris, quam passione doloris : plus vulnerata charitate, quam gravata infirmitate.

4. Heu! inquiunt illi, quam frequentes, imo continuæ causæ languoris! Bone Jesu, quomodo hæc Mater tua postquam te genuit, nunquam fere nisi in languore fuit! Primo languit timore; postea, dolore; nunc, amore. Timore, a nativitate usque ad passionem, cum semper vitam Filii insidiis appeti videret : dolore, toto tempore passionis, donec redivivum reciperet : nunc amore et desiderio felicius, sed mirabilius cruciatur, quia sedentem in cœlo non tenet. Quomodo, Jesu bone, qui summi dulcedo es gaudii, tam longi factus es illi causa martyrii, ut charissimam tibi ipsius animam, tot et tam acuti sine cessatione pertranseant 1032 gladii? Sed obsecramus te, Domina, quid vis faciamus tibi? Vis saltem ut resideat hic iste Gabriel symmystes tuus, ut assideat et ministret tibi, qui ab initio conscius et minister mysterii tui, custos quoque tui cubiculi meruit deputari? Non opus est, inquit Virgo. Sufficit mihi meus novus in carne angelus, discipulum dico quem diligebat Jesus, cujus me dilectionis hæredem reliquit, cum illum mihi, et me illi in cruce commendavit : cujus obsequio nihil mihi gratius, quia conversatione et affectu nihil castius, moribus nihil suavius, nihil sincerius fide, nihil sanctius sermone. Nos ergo, aiunt illi, in quo tibi esse poterimus officiosi? *Filiæ*, inquit, *Jerusalem, nuntiate dilecto quia amore langueo.* Ipse novit quomodo meo medendum sit languori.

5. At nosti, inquiunt, quia cum sciat omnia, de multis quasi nescius interrogat. Si ergo quæsierit, quid illud sit quod tuo vulneri velis adhiberi, quid respondebimus ei? Sodales, inquit, estis sponsi, et Gabriel iste meus paranymphus : non puto vobis esse celandum amoris mysterium. Dicam igitur : tantum ne judicer temeraria, quod majora me quærere videar. *Osculetur me osculo oris sui.* Si quid mihi conscia essem, contenta essem cum Maria Magdalene osculo pedum, ubi indulgentia sumitur delictorum. Sed quia in omni vita mea non me reprehendit cor meum, non puto me arroganter flagitare de osculo oris gratiam gaudiorum. Cur autem arrogans videar, si illud os mihi reposco, quod de me sibi formavit ipse conditus et conditor? Cum parvulum tenebam inter brachia, quoties osculari speciosum forma præ filiis hominum mihi libebat, satis licebat : nunquam faciem avertebat, nunquam manum repellebat. Et si fortassis impatientia desiderii eram nimia; ipse tamen more suo, morem matri gerebat. Gaudebat eam replere gratia, quæ diffusa erat in labiis ejus, et dulcedine qua totus erat plenus, totus concupiscentia et desiderium, castarum scilicet animarum. Unde sicut ipse de se

confitetur, *Qui edunt me adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitient* (*Eccli.* XXIV, 29, et *Joan.* VI, 35): quanto gratiam oris illius gustavi suavius, tanto nimirum repeto nunc ardentius. Crevit quidem gloria et majestate: sed nihil ab illa ingenita mutatus est mansuetudine et bonitate. Nihil ad illum illud superbiæ sæcularis elogium: « Honores mutant mores. » Sublimior est, sed non superbior; gloriosior, sed non dedignantior. Non fastidiet matrem quam elegit, nec æternam electionem suam novo judicio reprobabit.

6. Ne timeas, Maria, ait Gabriel more suo: invenisti enim gratiam apud Deum. Etiam in cæteris qui longe jacent tuis sub vestigiis, probare consuevit improbitatem hujus affectus et precis; qui nihil nimirum, aut injuriosum sibi deputat, quod in eum vera duntaxat charitas præsumat. Et conversus ad sociam multitudinem: Eamus, inquit, eamus ne ipsi Filio facere videamur injuriam, si gloriam Matris differamus. Cum ergo reversi nuntiassent hæc Domino suo, quid putamus Jesum nisi tale aliquid locutum? Ego sum qui patrem et matrem filiis honorandos commendavi; ego ut facerem quod docui, et exemplo essem aliis, ut Patrem honorarem, in terram descendi: nihilominus, ut Matrem honorarem, in cœlum reascendi. Ascendi et præparavi ei locum, thronum gloriæ; ut a dextris Regis Regina coronata consedeat in vestitu deaurato, circumdata varietate. Neque hoc dico, quod in parte thronus ei collocetur: quin potius ipsa erit thronus meus. Veni igitur, electa mea, et ponam in te thronum meum. In te mihi quamdam regni sedem constituam, de te judicia decernam, per te preces exaudiam. Nullus mihi plus ministravit in humilitate mea. Communicasti mihi præter alia quod homo sum: communicabo tibi quod Deus sum. Flagitabas osculum oris, quinimo tota de toto osculaberis. Non imprimam labia labiis, sed spiritum spiritui ose do perpetuo et indissolubili: quia concupivi speciem tuam, etiam desiderantius quam tu meam; nec satis glorificatus videbor mihi, donec tu conglorificeris. Gloria tibi, Domine Jesu, subintulit chorus Angelorum. Gloria tibi, Domine Jesu, ingeminet cœtus fidelium. Glorificatio Matris tibi proficiat ad gloriam, nobis ad veniam; te præstante cui est honor, et gloria, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

1033 SERMO III.

De quiete spirituali.

1. *In omnibus requiem quæsivi* (*Eccli.* XXIV, 11). Grata quies fessis. Grate igitur et opportune vobis, qui fessi estis, dies iste quietis et feriationis intervenit, ut dum sanctæ Dei Genitricis requiem celebramus, non solum corpora recreentur hac diurna quiete a labore messis, sed etiam corda respirent in recordationem et amorem illius æternæ quietis. Et ibi tamen, o fratres, ibi etiam metetis, sed requiem metetis qui nunc laborem hujus messis seminatis. Fructus hujus laboris, illa requies erit: requies a labore, merces pro labore, cujus etiam

A recordatio fideles vires reparat in labore. Umbra est æstuantibus, cibus esurientibus. Sic enim ait illa, quæ in memoriam abundantiæ suavitatis ejus eructabat: *Sub umbra illius quem desideraveram sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo* (*Cantic.* II, 3). O qui laboratis, o qui portatis pondus diei et æstus! sub umbra alarum Jesu invenietis requiem animabus vestris, *firmamentum*, ut scriptum est, *virtutis, tegimen ardoris, umbraculum meridiani* (*Eccli.* XXXIV, 19); ut ex sententia cordis sit illa confessio oris: *Domine, Domine, virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli* (*Psal.* CXXXIX, 8), in die æstus et laboris, certaminis et tentationis. Cum enim meditatio æternæ requiei capitibus laborantium obumbrat, non solum ab æstu B tentationum refrigerat, sed etiam ad laborem animos innovat, juxta illud quod scriptum est de asino forti Issachar. *Vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima, et supposuit humerum ad portandum* (*Gen.* XLIX, 15): id est, desiderio illius quieti et hæreditatis sponte humiliavit se ad laborandum. Et iste ergo dicere potest: *In omnibus requiem quæsivi, et in hæreditate Domini morabor.*

2. Felix qui in omnibus laboribus et viis suis requiem quærit beatam: semper festinans ingredi, ut Apostolus monet, *in illam requiem* (*Hebr.* IV, 3), ejus desiderio corpus affligens, animum autem jam illi requiei aptans et componens: cum omnibus hominibus, quod ex ipso est, pacem habens; requiem C et otium Mariæ voluntate præeligens, laborem autem et negotium Marthæ necessitate quidem suscipiens; sed quantum prævalet pace et quiete spiritus adimplens, et semper se ad illud unum necessarium de illa multiplici distractione esse recolligens. Homo hujusmodi etiam cum laborat, quiescit: sicut e diverso impius etiam cum quiescit, laborat. Quomodo enim quiescerent, quibus Deus immittit rotam malorum: quibus juravit in ira sua, *Si introibunt in requiem meam?* (*Psal.* XCIV, 12.) Extra illam non est nisi afflictio et miseria; et in circuitu ejus tempestas valida: sicut et in natura rerum fit, ut quidquid extra simplicitatem et unitatem puncti fuerit, in motu et agitatione sit; tantoque concitatiore quilibet circulus D impetu rotetur, quanto ab immobilitate principii sui, id est, a medietate centri recesserit longius. Sane in circuitu impii ambulant (*Psal.* XI, 9), quibus Deus immittit rotam malorum: ideoque in illam internam et æternam requiem intrare non possunt. Ideo contritio et infelicitas in viis eorum, quia viam pacis non cognoverunt (*Psal.* XIII, 3): quia nec quæsierunt, ut dicere possint: In omnibus requiem quæsivi; ut videlicet in multiplicitate actuum suorum, quibus turbantur, et turbant, unum quod est necessarium, cogitent aut requirant. Justorum potius est vox illa, qui et dicere possunt, *Unam petii a Domino, hanc requiram. Vultum tuum, Domine, quæsivi, vultum tuum requiram* (*Psal.* XXVI, 4, 8): qui nonnisi quietis illius amore laborant, qui omnino præoptant ingredi putredinem in ossibus suis, ut re-

quiescant in die tribulationis, quam in bonis ducere dies suos et in puncto ad infernum descendere.

3. Si quis tamen curiosius inquirere velit, cujus potissimum vox illa sit, *In omnibus requiem quæsivi:* vox est utique Sapientiæ, vox est Ecclesiæ, vox est Mariæ, vox est cujuslibet sapientis animæ. Sapientia in omnibus requiem quæsivit, sed in solis humilibus invenit. Ecclesia in omnibus mundi nationibus requiem quæsivit, sed in solis credentibus invenit. Maria, sicut et quælibet fidelis anima, in omnibus actionibus suis requiem quæsivit; sed hodie **1034** demum invenit, cum post persecutionem Herodis, et fugam Ægypti, post tot insidias et atrocitates Judaicæ impietatis, post tot passiones suas de passione et morte Filii; postquam tot et tam acerbi ipsius animam pertransierunt gladii, tandem hodie dicere datum est ei: *Convertere, anima, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi* (*Psal.* CXIV, 7). Qui creavit me, creatus ex me, requievit in tabernaculo corporis mei, negare non poterit mihi requiem cœli sui. Qui enim gratiam tanto cumulat aliis, par pari quomodo non referet matri? Perge, Maria, perge secura in bonis Filii tui; fiducialiter age tanquam regina, mater Regis et sponsa. Requiem quærebas, sed amplioris gloriæ est, quod tibi debetur, regnum et potestas. Indivisum habere tecum cupit imperium, cui tecum in carne una, et uno spiritu indivisum fuit pietatis et unitatis mysterium: dum scilicet, salvo honore naturæ, geminato munere gratiæ, juncta est mater in matrimonium. Requiesce igitur, o felix, inter brachia Sponsi. Replicabit tibi ni fallor, inter amplexus et oscula, quam suaviter requieverit in tabernaculo corporis tui, quam suavis in cubiculo cordis tui. Non est injustus Deus, o fratres, ut obliviscatur operis boni: vivit semper apud eum memoria beneficii semel accepti. Beatus, apud quem Deus vel semel requiem invenerit in cujus tabernaculo vel hora una requieverit.

4. Ecce nunc quoque Sapientia clamitat in plateis: *in omnibus requiem quæsivi.* Pulsavi, nec fuit qui aperiret: vocavi, nec fuit qui responderet. Filius hominis, factus, secundum prophetam, *velut vir vagus, et quasi viator declinans ad manendum* (*Jerem.* XIV, 9, 8), non habet ubi reclinet caput suum: foris stat plenus caput rore, et cincinnos guttis noctium. Quis ille in nobis tam humanus atque hospitalis, ut surgat et aperiat ei, et inducat in cubiculum suum; aut certe ostendat ei cœnaculum grande stratum, ubi cum discipulis pascha manducet novum? Hoc enim dico, fratres, nisi requiem quam quærit, invenerit apud nos, nec nos optatam requiem inveniemus in illo. Ait quidem Dominus per prophetam: *Hæc est requies mea, reficite lassum, et hoc est meum refrigerium* (*Isa.* XXVIII, 12). *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala* (*Psal.* XL, 2) parabit ei Dominus vicissitudine debita requiem et refrigerium. Si ergo humanitatem memoris suis exhibitam Deus imputat sibi: quanto magis quod ipsius fit spiritui, cum gratiarum actione recolet, *Hospes*, inquiens, *quia et suscepistis me?* (*Math.* XXV, 35.) Nunquid enim multorum paupertas sanctorum, quæ vagos colligere, esurientes pascere non sufficit, Domino qui magis apud pauperes hospitari consuevit, inhumana et inhospitalis erit? *Super quem autem requiescam*, inquit, *nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea?* (*Isai.* LXVI, 2.) O humilitas angusta tibi, ampla divinitati; pauper et insufficiens tibi, sufficiens ei quem non capit orbis: copiose ac deliciose reficiens illum qui et Angelos pascit. *Super quem*, inquit, *requiescam nisi super humilem?* In omnibus requiem quæsivi: sed apud humilem ancillam inveni. Non est inventa similis illi in gratia humilitatis: ideo in plenitudine humilitatis requievit etiam corporaliter omnis plenitudo divinitatis. Quanquam aliter requieverit in Filio: quia etsi Mater humillima, longe tamen Filius humilior. Idcirco Spiritus septiformis non solum super ipsum requievit, sed etiam omnibus qui mites et humiles ab eo esse didicerunt, diversas in eo felicissimæ quietis mansiones præparavit; imo totum ipsum quoddam aureum fecit reclinatorium ad quiescendum. Hujus nimirum reclinatorii beatissimam requiem visus est quadam specie prælibasse, qui supra pectus ejus meruit in cœna recumbere.

5. Sed adhuc libet intueri, quam plenum rationis et congruentiæ sit quod ait: *Super quem requiescam nisi super humilem et quietum?* Quomodo namque super inquietum aliquid quiesceret? quomodo super basem, quæ nutaret aut vacillaret, columna immobilis staret? Quis autem nisi humilis, quietus esse potest? quis, nisi humilis in pace quieti et modesti spiritus seipsum possidere potest? Impium projicit ventus a facie terræ (*Psal.* I, 4), circumferturque omni vento doctrinæ. *Impius*, inquit propheta, *quasi mare fervens, quod quiescere non potest* (*Isai.* LVII, 20). Fervet ira, **1035** æstuat avaritia, intumescit superbia, se ipsum jugiter pugna quatit intestina, ac seditione collidit domestica. Ut ergo requiescat in vobis, o fratres mei, amator ille largitorque quietis, *date operam*, juxta consilium Apostoli, *ut quieti sitis.* Quonam modo istud erit? Dico, inquit, vobis: *Ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris* (*I Thess.* IV, 11). Opus est onus, quo veluti pondus navibus, ita quies et gravitas inquietis additur cordibus, sed exterioris hominis fundatur atque componitur status. Magnorum initium malorum est, sicut legistis *mulier vaga, quietis impatiens, nec valens consistere in domo pedibus suis: nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians* (*Prov.* VII, 10-12). Nec sine causa est quod Magister gentium hoc inquietudinis malum sic habet suspectum, ut non solum correptione, sed etiam separatione censeat illud persequendum. *Rogamus*, inquit, *vos, fratres, corripite inquietos* (*I Thess.* V, 14)

Et item in secunda ad eosdem Thessalonicenses, inter alia quæ super inquietos velut e cœlis tonabat : *Audivimus*, inquit, *inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His qui ejusmodi sunt denuntiamus, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate : et ne commisceamini cum illo, ut confundatur* (*II Thess.* III, 11, 12, 14).

6. Si quis forte (quod absit !) ejusmodi invenitur inter vos, pulchrius et honestius, antequam tam graviter et publice notetur, ultro confundetur, inde scilicet, quia notabilis est, et dissimulatur; reprehensibilis, et toleratur. Sic autem confundatur, ut confusione corrigatur, correptione lætetur, lætificetque non modo nos, sed Spiritum Dei : qui cum dicat *In omnibus requiem quæsivi*, non invenit eam nisi in quietis, nec præstat nisi quietis. Unde et inquietos per prophetam revocat et compescit : *Si revertamini et quiescatis, salvi eritis* (*Isai.* XXX, 15). Demus ergo pariter sic operam demus, ut quieti simus, et in quiete nostra semper in meditatione æternæ quietis occupemur, ac desiderio illius ad omnem parati laborem inveniamur. Hoc nobis impetret beata Dei Genitrix, cujus requiem celebramus, ab eo qui requievit in tabernaculo corporis et cordis ejus. Ipse est requies æterna Christus Jesus; est cui honor, et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IV

Quod beata Virgo Mariæ et Marthæ officia implevit.

1. *Maria optimam partem elegit* (*Luc.* X, 42). Hoc de Maria sorore Marthæ scriptum est : sed in Maria matre Domini plenius et sanctius impletum est. Hodie namque beata virgo Maria optimam partem elegit, imo quam dudum elegerat, hodie perpetuo possidendam accepit : ut scilicet inseparabiliter adhæreat Domino, perenniter fruatur Dei Verbo. Nec alienum aut incongruum, si quod de illa Maria dictum est, in istam transumatur; cum ad convenientiam transformationis, similitudo non solum nominis, sed etiam operis suffragetur. Illa siquidem Dominum hospitio tecti, hæc thalamo suscepit uteri. *Et qui creavit me*, inquit, *requievit in tabernaculo meo* (*Eccli.* XXIV, 12). Illa sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius (*Luc.* X, 39) : hæc sedula circa curam humanitatis ejus, conservabat omnia verba quæ de illo erant, conferens in corde suo (*Eccli.* II, 19, 51). Sed et cum evangelizans circumiret Jesus civitates et castella, Maria comes individua vestigiis ejus adhærebat, pendebatque ex ore docentis : adeo, ut nec procella persecutionis, nec horrore supplicii a consectatu Filii et Magistri potuerit absterreri, *Stabat*, inquit, *juxta crucem Jesu Maria mater ejus* (*Joan.* XIX, 25). Plane Mater, quæ nec in terrore mortis filium deserebat. Quomodo enim morte terreri poterat, cujus charitas fortis ut mors, imo fortior quam mors erat ? Plane juxta crucem Jesu stabat, cujus mentem dolor crucis simul cruci figebat, suamque ipsius animam tam multiplex pertransibat gladius, quantis confossum corpus Filii cernebat vulneribus. Merito igitur ibi mater agnita est, et cura ipsius idoneo tutori delegata est, ubi maxime probata est et Matris ad Filium sincera charitas, et Filii de Matre **1036** vera humanitas. Nam alias velut dissimulasse Matrem visus est : sive cum in nuptiis flagitanti miraculum ait, *Quid mihi et tibi, mulier ?* (*Joan.* II, 4.) sive cum in mediis sermonibus Evangelii dicenti cuidam, *Ecce mater tua et fratres tui stant quærentes te : Quæ est*, inquit, *mater mea ?* (*Matth.* XII, 47, 48.) Sed et Matri, cum miraculum posceret, sic respondendum erat, ut aliunde quam a Matre se miracula habere significaret : et illi qui sermonem Evangelii parentes annuntiando interrumpebat, melius respondere non poterat, ut videlicet spiritualia carnalibus præferenda monstraret. Ac si more suo diceret parentibus, occupatum in negotio Evangelii quærentibus : *Quid est quod me quærebatis ? Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse?* (*Luc.* II, 49.)

2. Absit enim ut Matrem aspernatus sit, qui tanta cura de parentibus honorandis legem dedit! Absit, inquam, ut etiam in terra fastidierit Matrem, cujus e cœlo concupivit decorem ! Imo potius ordinabat in nobis charitatem, tam verbis quam exemplis nobiscum agens, ut carnalium affectibus necessitudinum, non solum Dei præponamus dilectionem, sed etiam eorum qui Dei faciunt voluntatem. Ille siquidem affectus de cordibus exigitur omnium nostrum, quos summi Patris adoptavit dignatio, quo fideliter dicamus cum ipsius Unigenito : *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est* (*Matth.* XII, 49). Prorsus filiis Dei competit vox ista, nec ullum fidelius testimonium reddit ipse Spiritus spiritui nostro quod simus filii Dei, quam ut sonet de cordibus nostris hæc vox Unigeniti Dei. Itaque Mariam, quæ secundum carnem mater erat, alia quoque ratione matrem sibi Jesu probat : quandoquidem et ipsa voluntatem Patris in tantum faciebat, ut de ipsa prædiceret Pater, *Vocaberis voluntas mea in ea* (*Isai* LXII, 4). Igitur ubi eam visus est ignorasse Filius, ibi amplius honorasse invenitur : cum ei scilicet materni nominis honor duplicatur, pro eo quod eumdem Filium, quem alvo gestaverat incarnatum, etiam nunc animo gestabat inspiratum.

3. Cæterum cum dilexisset eam Jesus, in finem dilexit eam, ut non solum propter ipsam finem vivendi, verum et in ipsam finem pene faceret loquendi : dum velut inter ultima verba testamenti, curam Matris, cujus debitorem se cognoscebat, charissimo transcribit hæredi. Sic quippe inter Petrum qui plus diligebat, et Joannem qui plus diligebatur, hæreditatem suam Christus divisit, ut Petrus sortiretur Ecclesiam, Joannes Mariam. Huic plane competebat hæc portio non solum jure propinquitatis, sed etiam amoris privilegio testimonioque pudoris. Decebat namque ut nonnisi virgo virgini deserviret, quate-

nus et Virgo beata, divino languens præ amore, floribus fulciretur castitatis, et virginitas adolescentis id interim perciperet remunerationis, ut de contubernio proficeret in vitæ sanctitatis. Quid etiam, quia fidelis probatus est in obsequio incorruptæ matris; mysteria quoque divinitatis, et arcana Verbi incorruptibilis sibi credi promeruit. Decebat, inquam, ut Matri Domini non alius obsequeretur quam dilectus Filii: quatenus et Mater semper suspirans Filium in dilectum Filii suavius respiraret, et discipulus Magistrum sibi conquerens nimis cito subtractum, Magistram totius veritatis se reperisse gauderet. Idque satis commode provisum, ut scripturus Evangelium familiarius de singulis conferret cum ea, quæ conscia erat omnium; quippe quæ ab initio omnia Filii sui diligentius observaverat, conservans omnia verba quæ de illo erant, conferens in corde suo (*Luc.* II, 19, 51). Sic nempe se Martham exhibuit in cura pueri nutriendi; ut nihilominus Mariæ partes ex secuta credatur in studio verbi cognoscendi. Maxime tamen postquam idem Filius ascendit ubi erat prius, Mater absoluta omni sollicitudine temporali, sanctoque Spiritu, quem præter singulares illas conceptus sui primitias communiter cum Apostolis acceperat, plenius illuminata, gaudebat nimirum vacare, et videre quoniam Jesus est Deus. Visio prorsus ineffabilis gaudii, summæque delectationis omnibus qui diligunt Jesum; sed præ omnibus illi quæ genuit Jesum: cui sicut singulariter excepta est gratia Deum generandi; sic et prærogativa gloriandi in eo quem genuit. Omnino **1037** singularis atque incomparabilis gloria Virginis matris, videre Deum regem omnium in diademate carnis quo coronavit eum; ut et Deum agnoscat et adoret in corpore proprio, et corpus proprium glorificatum videat in Deo. His interim, ut opinor, contemplationibus pascebatur Maria, hanc optimam partem elegerat: quæ non ablata, sed perfecta est hodie in ea. Quia enim negligens aut segnis non exstitit in opere Marthæ, nequaquam vacua derelicta est a fructu Mariæ. Labor in actione, fructus seu merces in contemplatione. *Propterea*, inquit, *quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur* (*Isa.* LIII, 11).

4. Vobis hæc dicimus, fratres, ut si quis desiderio tangitur illius optimæ partis quæ in Maria laudatur, sciat quia hæc præmium est illius quæ in Martha non improbatur: nec æquum est ut præ-

A mium ante meritum requiratur. Jacob prius oportet jungi Liæ, quam fruatur amplexibus Rachel (*Gen.* XXIX): sed et ipsum prius vocari et esse Jacob, quam Israel. *Rectorem*, inquit, *te posuerunt? curam illorum habe, et sic considera, et omni cura tua explicita recumbe, ut læteris propter illos, et ornamentum gratiæ accipias coronam* (*Eccli.* XXXII, 1-3). Labor siquidem operis, seu sollicitudo administrationis, semina sunt justitiæ: pro quibus gaudia metenda sunt ex ore consolantis misericordiæ. Sic enim ait propheta: *Seminate vobis in justitia, metite in ore misericordiæ* (*Osee* X, 12). At enim qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictione, de

B benedictionibus et metet (*II Cor.* IX, 6). Nullus sane tam profusa benedictione seminavit, sicut illa benedicta in mulieribus; quæ benedictum semen de ventre profudit. Sed semen dicam, an fructum? Melius utrumque. Qui enim semen est operantibus justitiam, fructus erit metentibus gloriam. Semen, in passione: fructus, in resurrectione. *Potens in terra semen* istud, quod cadens in terram mox excitavit potentiam suam, ut multum fructum afferret, et in semine illo benedicerentur omnes gentes. Unde et ibi sequitur: *Generatio rectorum benedicetur* (*Psal.* CXI, 2).

5. De benedictionibus suis itaque Maria metat: et quæ benedictionem omnium gentium seminavit, benedictionem omnium gentium singulariter accipiat.

C *Beatam me dicent*, inquit, *omnes generationes* (*Luc.* I, 48). Parum est hoc. Beatam te dicent omnes beatorum spirituum ordines. *Viderunt* hodie ascendentem *filiæ Sion* cœlestis et *beatam dixerunt, et reginæ laudaverunt eam* (*Cantic.* VI, 8). Prorsus de benedictionibus suis hodie Maria metit, quia refusa est spiritualiter in eam omnimoda benedictio illa quam de se profudit. Date ei, inquit Spiritus sanctus, de fructu ventris sui; et saturetur illo quem genuit. O Mater misericordiæ, saturare gloria Filii tui; et dimitte reliquias tuas parvulis tuis. Tu jam ad mensam, Domina; nos sub mensa catelli. Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita familia hæc fame-

D lica de te præstolatur alimoniam vitæ. Per te fructum vitæ communicavimus, in mensa præsentium sacramentorum: per te eumdem fructum vitæ communicemus in mensa perennium gaudiorum, Jesum benedictum fructum ventris tui; cui est honor et gloria, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN NATIVITATE B. MARIÆ

SERMO I.

Comparatio partus Virginis cum vite quæ incorrupta dat odorem suum.

1. *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris* (*Eccli.* XXIV, 23). Natalem beatissimæ Virginis matris celebramus, de qua Vita omnium accepit natalem. Nata est hodie Virgo, de qua Salus omnium voluit nasci, ut natis ad mortem, daret ad vitam posse renasci. Nata est hodie Mater nova, quæ primæ matris maledictionem dissolvit; ut per istam benedictionem hæreditate possideant, qui per illam sub

præjudicio maledicti æterni fuerant nati. Prorsus nova mater, quæ novitatem attulit filiis inveteratis, vitiumque sanavit tam ingenitæ, quam superadditæ vetustatis. Prorsus nova mater, quæ tam novo miraculo parit, ut pariat, et virgo sit; ipsumque pariat, qui omnia matremque ipsam inter omnia creavit. Mirabilis quidem novitas fecundæ virginitatis, sed longe mirabilior novitas editæ prolis. Nulli enim incredibile jam erit Virginem permansisse quæ peperit, qui Deum agnoverit **1038** esse qui natus fuit. Nullatenus siquidem cum injuria maternæ nasceretur integritatis, qui etiam corrupta redintegrare consuevit: nec veritas assumpti corporis potentiæ præjudicavit Creatoris, quominus servaret sibi, quod pluribus dedit creaturis. Multas nempe creaturas invenies nasci sine corruptione gignentium, et quadam voce sua Creatori super inviolabili partu suo perhibere testimonium.

2. Sed loquatur Mater ipsa, quæ sui conscia est mysterii, et nos edoceat quomodo vel quid ipsa genuerit. Loquatur autem non novæ assertionis argumento, sed antiquo prophetiæ oraculo; quia, ut ait Petrus apostolus, etiam miraculis firmior testis est propheticus sermo (*II Petr.* I, 19). Quid enim minus patet calumniæ, aut suspicionem admittit falsitatis, quam testimonium divinitus de nondum natis prolatum? Longe igitur antequam nasceretur Maria, vocem ipsius assumebat Spiritus, qui in ea futurus erat, et tam divinitatem Filii, quam integritatem Matris, opus videlicet suum, contra blasphemias impiorum defendebat, et si persona ipsius, in modo communem intellectum sequimur, quod nunc audistis dicebat: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris* (*Eccli.* XXIV, 23). Quod enim personæ Sapientiæ, id est ipsius Filii, tribuit hæc verba contextus lectionis, sicut ipsi scitis, qui regulas nostis Scripturarum, nihil huic præjudicat intellectui, quominus, sicut alia multa, possint aptari personæ quoque Virginis matris. Sed neque illud ignoratis quod satis superque suppetant alia testimonia, familiarius ac manifestius huic negotio servientia: sed non erit fraudanda exspectatio vestra de his quæ lectio proposuit hodierna.

3. Respondeat ergo Maria blasphemis tam pro se, quam pro Filio; cunctasque hæreses solo interimat verbo, et dicat: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris.* Ac si aperte dicat: Partus quidem meus non habet exemplum in sexu mulierum, sed habet similitudinem in naturis rerum. Quæris quomodo virginitas genuit Salvatorem? Sicut flos vitis odorem. Si corruptum inveneris florem, pro eo quod dedit odorem, violatum crede pudorem, quia edidit Salvatorem. Quid potes calumniari in proprietate similitudinis? Quid enim aliud est virginitas, quam flos inviolati corporis? Quid aliud est filius virginitatis, quam suavitas odoris? Tu tamen cave ne bono moriaris odore. Bonus enim aliis odor vitæ in vitam, his qui scilicet salvi fiunt: aliis odor mortis in mortem, his scilicet qui pereunt, nimirum tanquam odor

A vineæ florentis animalibus venenatis. Sane [illegible] hujus odoris refocillabatur spiritus [illegible] nis, qui filium tangens, et [illegible] tiens, de memoria abundantiæ [illegible] ctabat, dicens: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus* (*Gen.* XXVII, [illegible]). [illegible] vitatem hujus odoris odoratus est [illegible], [illegible] lectatus repropitiatus est humano generi, cum Filius offerret semetipsum oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Hoc suavi odore trahimur, cum per conversionem currimus ad ipsum: hoc trahuntur adolescentulæ, cum per devotionem currunt post ipsum. Quanquam alius sit odor ille qui de [illegible] prædicationis percipitur, alius iste odor qui de vestimentis vel unguentis, [illegible] B pore ejus quodammodo [illegible] que non est aliud quam virtus [illegible] pigros excitat, et fervorem amoris innovat, ut ad currendam viam mandatorum exsultare faciat.

4. Quia ergo tam odoriferum [illegible], [illegible] rietur Maria et dicat: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris.* Pulchre *quasi vitis* [illegible] Cypri dilectus suus illi (*Cantic.* I, 13), de quo non solum torcular passionis rubens mustum expressit pretiosi sanguinis, quo calix præclarus inebriat sed et quotidie devotio sancta sibi vinum exprimit, quod lætificat cor hominis, et inebriat voluptate gaudii et amoris. Verum non prius inebriat gustus saporis quam trahat suavitas odoris; nec [illegible] gaudium visionis, nisi prius alliciat pietas opinionis: quia nisi crediderimus non intelligemus, nec gustabimus quoC niam suavis est Dominus (*Psal.* XXXIII, 9). Fides siquidem est quæ odoratur, experientia quæ gustat et fruitur. Ideo fortassis Maria **1039** Jesum suum describens per virtutes ipsius et efficientias, primo suavitatem odoris eum nominat; quia videlicet hoc initio Jesus in nobis habet subsistere, si redolentia sanctæ opinionis suæ ad se nos trahat. Quis sit autem, fructus unde iste odor prodit, et quo nos trahat, aperit cum subdit: *Et flores mei fructus honoris et honestatis* (*Eccli.* XXIV, 23). Prorsus iste est Jesus suavitas odoris invitans, honestas sanctificans, honor glorificans. Suavitas odoris, qua velut ad viam adducimur: honestas, per quam deducimur: honor, ad quem perducimur. Pulchre autem honestas dicitur, D quasi honoris status. Neque enim honor ille summæ dignitatis et gloriæ statum tunc in [illegible] set, nisi nunc honestas vitæ et morum [illegible] pararet. Nullus tunc sicut, nunc, passim cernitur honoratus sine honestate, sicut nec [illegible] sine honore. Est ergo Jesus primo suavitas odoris his quos vocat: deinde, honestas his quos justificat demum, honor illis quos magnificat. Nam quos prædestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit quos autem justificavit, illos et magnificavit (*Rom.* VIII, 30).

5. Talis est igitur Dilectus meus, ait Maria, et iste est filius meus, o filiæ Jerusalem. Iste est benedictus fructus ventris mei, hunc fructificaverunt *flores mei.*

Non ait. Flos; sed, *flores* : quia cum virgo sancta est, flos virginitatis in ea multiformis est. In Maria tamen gratia singulari præ omnibus multipliciter floruit, quæ tota pulchra intus et foris, tota vernabat quadam florulentia et venustate pudoris. Nam et in te quoque si castimonia perfecta sit, non solum reflorebit caro tua, sed et super te totum efflorebit sanctificatio quædam divina. Non erit aspectus petulans, aut vagus, sed pudicitia floridus : non sermo lascivus aut ineptus, sed verecundia gratus, aut sapientia conditus. Non prurient aures libidine audiendi nova vel turpia, nec palatum desiderio sumendi dulcia. Non erit incessus inordinatus, sed modestus : non ipse habitus non dicam meretricius, sed neque superstitiosus, imo religiosus ; totusque hominis tui status sanctimoniæ gratia florulentus, ut recte sponso dicere possis, cum eum ad secretum tuum invitaveris, *Lectulus noster floridus* (*Cantic.* I, 15). Quinimo ipse totus eris quidam flos pulcherrimus, qualibus sponsa languorem amoris sui fulciri ac recreari desiderat, cum ait : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (*Cantic.* II, 5). Hujusmodi justus, etiam cum senuerit in terra radix ejus, et in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ vivæ in resurrectione, id est in refloritione justorum, germinabit sicut lilium : et florebit in æternum ante Dominum, florem de flore, natum virginem, virginis filium, Sponsum et coronam virginum : florem, inquam, quo coronanda est non solum integritas virginum, sed et castitas continentium : ipsi gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II.

De pulchritudine sanctæ dilectionis.

1. *Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei* (*Eccli.* XXIV, 24). Meminisse potestis cum præterito anno loqueremur de principio lectionis hodiernæ, non inconvenienter, ut arbitror, beatæ Dei Genitrici nos illud assignasse, salvo tamen intellectu illo, quo tota lectio Filio ejusdem proprie competit, id est, Dei sapientiæ. Multo autem manifestius in eo quod modo de eadem lectione proposuimus, ejusdem Virginis se demonstrat vox et persona, si tamen advertamus, in eo quod ait, *Ego mater pulchræ dilectionis*, etc., quam pulchre et commode Filium his virtutum nominibus describat. Notus erat Matri Filius, nec minus utique quam illi qui dicebat : *Etsi cognovimus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus* (*II Cor.* V, 16). Primo novit eum secundum formam carnis, in qua ipsa eum genuit : sed longe hoc a cognitione illius formæ, in qua Pater eum genuit. In illa visus est aliquando, et non erat ei species neque decor (*Isa.* LIII, 2) : in ista splendor est gloriæ et candor lucis æternæ (*Sap.* VII, 26), apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (*Jac.* I, 17). Visio illius formæ incredulis auxit peccatum ; **1040** visio istius justis servatur in præmium. Igitur inter formam carnis

A et formam Verbi, quasi medius de ista ad illam gradus est, quædam alia forma Christi, spiritualis quidem, sed quam in carne palam exhibuit; forma scilicet vitæ quam in corpore gessit ad informationem eorum qui erant credituri. Si enim secundum exemplar vitæ et morum, quod in eo monstratum est, formatus fuerit in nobis Christus ; tunc demum idonei erimus videre non formam solum, quæ formata est propter nos, sed etiam illam quæ formavit nos.

2. Est utique in Christo alia forma corporalis, alia moralis, alia intellectualis. In corporali frater est; in morali magister est; in intellectuali Deus noster est. Corporalem suscepit, ut impleret sacramentum : moralem exhibuit, ut præberet exem-
B plum : intellectualem seu divinam revelabit ad præmium. Quanquam etiam corporalem tunc cernere, in quam angeli concupiscunt prospicere, non minima sit portio gloriæ. Beatus autem qui nunc amator factus est formæ hujus, quæ in exemplum est proposita : nam qui scrutator est illius quæ in præmium est reposita, opprimetur a gloria (*Prov.* XXV, 27). Hujus formæ mirator et amator factus erat, qui dicebat : *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3). Vis scire quia non formam corporis, sed cordis, non pulchritudinem membrorum, sed morum prædicabat ? audi sequentia : *Specie tua*, inquit, *et pulchritudine tua, intende, prospere procede, et regna*. Adhuc fortassis dubium est, nisi
C addat : *Propter veritatem*, inquit, *et mansuetudinem et justitiam* (*Psal.* XLIV, 5). Prorsus hæc est species tua et pulchritudo tua, qua regnum acquisivisti, pulcherrime regum, veritas utique sermonum, mansuetudo morum, justitia judiciorum. Hac pulchritudine facile illexisti et subjecisti tibi etiam corda inimicorum, quippe totus concupiscentia et desiderium. Mirabilis triumphus gratiæ, omnino novum ac pulcherrimum genus victoriæ, hostem non perdere ad mortem fortitudine, sed convertere ad amorem pulchritudine. Ecce mundus totus post eum abiit concupiscens speciem decoris ejus, non quia faciem ejus viderit, sed quia tam multa amabilia de mansuetudine, veritate et justitia ejus au-
D divit. Ex Sion species decoris ejus, quia de Sion exivit lex, et verbum Domini de Jerusalem (*Mich.* IV, 2) : unde scilicet Evangelium ad nos missum est, in quo quædam pulchrior Christi facies ostensa est; forma scilicet vitæ et doctrinæ, quam et tradidit verbo, et in se expressit exemplo.

3. In hac forma nosse Christum, interim pietas est Christianorum; cum nosse in forma carnis, scandalum fuerit Judæorum : nam nosse in forma divinitatis felicitas est, et gaudium angelorum. Ideo et Paulus sciens quia caro non prodest quidquam, sine spiritu videlicet qui vivificat, nosse jam Christum secundum carnem repudiat (*II Cor.* V, 16) : nimirum ut spiritui vivificanti studiosius totus intendat. Hoc ipsum et Maria sapere videtur, quæ dilectum uteri sui, dilectum votorum suorum insi-

nuare cupiens affectibus omnium, describit eum non secundum carnem, sed secundum spiritum : quasi diceret et ipsa : Etsi cognovi Christum secundum carnem, sed nunc jam non novi. Cupit namque et ipsa formare Unigenitum suum in omnibus filiis adoptionis, qui etsi geniti sunt verbo veritatis, nihilominus tamen parturit eos quotidie desiderio et cura pietatis, donec occurrant in virum perfectum, in mensuram plenitudinis ætatis Filii sui, quem semel parturivit et peperit; imo, ut Isaias ait, *Antequam parturiret peperit* (*Isai.* LXVI, 7) : quia peperit sine dolore, nec experta est difficultatem et molestiam parturitionis, cum pareret gaudii fructum æterni.

4. Hunc igitur commendans nobis sic ait : *Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei* (*Eccli.* XXIV, 24). Ergone est iste Filius tuus, o Virgo virginum? ergone talis est dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? Plane talis est dilectus meus, et ipse est Filius meus, o filiæ Jerusalem. Dilectus meus est pulchra dilectio in se ipso : dilectus meus est pulchra dilectio, timor, et spes, et agnitio in illo qui natus est ex ipso. Ipse enim est non solum quem diligimus, timemus, agnoscimus, et in quem speramus; sed hæc etiam omnia in nobis operatur, atque his virtutibus, veluti quibusdam membris et partibus, in **1011** nobis perficitur atque formatur. Tunc enim perfecte, pro modulo hujus vitæ, Christus in te formatus est, tunc veritas ipsius in te expressa est, si veritatem quæ ipse est agnovisti, et agnitam glorificasti, timore videlicet et spe; et ne spes confundat, charitas diffusa sit in corde. Si huic sensui judicas incongruum, quod alius sit istarum ordo virtutum vel perfectuum, et alius ordo positionis nominum : non enim ait : Ego mater agnitionis, et timoris, et spei, et dilectionis; sed ait : *Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei* : fortassis et in hoc ordine ipso quem ponit, inveniri poterit aliquid congruentiæ et rationis. Sicut enim de agnitione timor nascitur, quem, ne in desperationem concidat, spes adjuncta consolatur, ipsique spei, ne confundat, dilectio suffragatur : ita versa vice dilectio castum parit timorem, [illegible] agnitionem, secundum [illegible] *Dominum* [illegible] *stra* (*Eccli.* II, [illegible]). Quanto [illegible] corde Deus agnoscitur, tanto [illegible] ratur. Unde est illud : *Sperent in te omnes qui noverunt nomen tuum, Domine* [illegible] vero sancta est, sicut [illegible] loquens ait : *Omnis qui* [illegible] *sanctificat se ipsum* [illegible] III, 3).

5. Pulchre autem et [illegible] lectio, cum charitas [illegible] pulchritudo; sitque [illegible] Ecclesiæ, quam [illegible] ris inveniatur [illegible] lere. Prorsus dilectio [illegible] est, et conscientia [illegible] cor purum est, nulla est ruga; ubi conscientia bona nulla est [illegible] aliquid ejusmodi [illegible] quominus sibi [illegible] riosam exhibeat. [illegible] mine dilectio [illegible] turpi, qui nec [illegible] naturali, quo [illegible] se invicem amant [illegible] cupiditates. [illegible] prorsus [illegible] autem [illegible] regnet amor [illegible] solum D[eu]m, vel propter [illegible] Tu vero, bone Jesu, [illegible] ciosus forma, non modo præ filiis [illegible] præ virtutibus cœlorum; *specie tua et pulchritudine tua, intende, prospere procede, et regna* : tamque late regnet pulchra dilectio [illegible] rerum perturbet et eliminet [illegible] vertat et inclinet, naturalem [illegible] net : ut illa pulchra et vera [illegible] mundus, qua dilexisti mundum [illegible] qui vivis et regnas Deus, per omnia [illegible] rum. Amen.

IN SOLEMNITATE OMNIUM SANCTORUM,

SERMO

De pauperibus spiritu.

1. *Beati pauperes spiritu* (*Matth.* V, 3). Agnosco notum illud ac nobile prognosticum, quod in testimonium sui, necdum natus in carne Dei Filius protulit; jam vero natus, sed nondum notus, sibi competere docuit : *Spiritus*, inquit, *Domini super me, evangelizare pauperibus misit me* (*Isai.* LXI, 1). Ecce pauperes evangelizantur, ecce pauperibus Evangelium regni nuntiatur : *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 3). Lætum prorsus ac novæ [illegible] Testamenti principium, etiam quantumlibet infidelem aut pigrum provocans ad [illegible] pilius ad faciendam, cum [illegible] exsulibus et egenis promu[illegible] Gratum, inquam, et auspicatum novæ legis initium, quando in ipso statim initio [illegible] dictiones dat Legislator, [illegible] virtute in virtutem : per [illegible]

ascensionis, quos in corde nostro disposuit structura Evangelii, secundum exemplar et imaginem cœlestium, quod **1012** Ezechieli quoque ostensum est in monte visionum Dei. Est enim manifeste quidam ascensus cordium, et profectus meritorum iste per ordinem digestus octonarius virtutum, gradatim de imis ad summa perducens virum evangelicæ perfectionis, donec ad videndum Deum deorum in Sion ingrediatur templum, de quo propheta dicit: *Et in octo gradibus ascensus ejus* (*Ezech.* XL, 37).

2. Prima siquidem virus inchoantium est renuntiatio sæculi, qua pauperes efficimur spiritu : secunda, mansuetudo, qua nos obedientiæ subdimus, et assuescimus : deinde, luctus, quo peccata plorantur, vel virtutes implorantur. Ibi nimirum gustamus, unde amplius esuriamus, et sitiamus justitiam, tam in nobis quam in aliis, zeloque contra peccantes incipimus commoveri. Sed ne zelus immoderatior in vitium feratur, sequitur misericordia, qua temperetur. His ergo studiis, vel exercitiis, cum quis justus et misericors esse didicerit, idoneus erit fortassis contemplationi vacare, et mundando cordi, quo Deus videatur, operam dare. Exercitatus autem et probatus tam in actione, quam in contemplatione, tum demum dignus erit, qui nomen et officium Filii Dei gerens, pater et minister factus aliorum, tanquam mediator et sequester pacificet inter ipsos et Deum : pacificet ipsos ad invicem, vel etiam ad eos qui foris sunt, sicut scriptum est in laude sanctorum patrum, *Pacificantes in domibus suis* (*Eccli.* XLIV,6). In hoc officio qui fidelis et constans fuerit, sæpe virtutem et meritum sibi martyrii comparabit, persecutionem patiens propter justitiam; aliquando et ab his pro quibus pugnabit, ut sit ei dicere, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me* (*Cantic.* I, 5); et, *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis* (*Psal.* CXIX, 7).

3. Quantæ autem gloriæ, quamque copiose mercedis in cœlo sit culmen hujus perfectionis, inde utcumque licet æstimare, quod ipsa etiam abrenuntiantium sæculo primordia tantæ Dominus prædicat felicitatis, ut dicat : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Plane beati qui, projectis vilibus, sed gravibus sarcinulis hujus mundi, nolunt divites fieri, nisi de solo Creatore mundi, propter ipsum, tanquam nihil habentes, et per ipsum omnia possidentes. An non possident omnia qui possident continentem et disponentem omnia, quorum Deus portio est et hæreditas : qui, ut nihil desit, timentibus eum, cætera prout expedire novit, dispensat ad utendum, et se ipsum servat ad fruendum? Cum hæres Dei, cohæres autem Christi, adultus et emancipatus introducetur in plenariam possessionem exspectatæ hæreditatis, tunc profecto jus absolutum, ac liberum imperium habebit in creaturis : qui modo quanto tempore parvulus est, nihil differt a servo, cum sit Dominus omnium; sed sub tutoribus et actoribus est usque ad tempus præfinitum a Patre. Tunc mundus agnoscet justum

A ac legitimum hæredem Dominum suum, propter quem creatus est : agnoscet, inquam, quia jam non conformem sibi, sed reformatum in novitate sensus sui ad imaginem Dei, ad quam factus est. Sed et nunc quoque fideli homini totus mundus divitiarum est (*Prov.* XVII, sec. LXX) (12); non solum quia ad agnoscendum vel diligendum auctorem mundi, mundanis omnibus utitur tanquam ad hoc sibi datis; et in via testimoniorum Dei, quæ videt facturam sicut et Scripturam perhibere factori, delectatur sicut in omnibus divitiis : sed etiam, quia ita sufficiens et gratus esse didicit, ut quasi totius mundi divitias computet illud prope nihil quod habet, sive hoc ipsum quod nihil habet. Ideo jure beatificat Ecclesiam sanctorum Salomon, quæ pauper pro Christo, tam

B dives est in Christo. *Multæ*, inquit, *filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas* (*Prov.* XXXI, 29). Alii siquidem rapiunt non sua, et semper in egestate sunt : sancti dividunt propria, et ditiores fiunt. Divites enim eguerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono (*Psal.* XXXIII, 11).

4. Avarus quo plura possidet, pluribus eget. Quanquam nil minus habeat, quam quod habere se putat cum habeatur, non habeat, servus pecuniæ, mancipium avaritiæ, cultorque crumenæ, idololatra detestandus, cui nummus est deus. Pulchre autem jam nunc quoque vindicat in peccatores justitia divina, res ipsas quas amant **1043** convertens eis in tor-

C menta, et vitia faciens esse supplicia. Pecunia enim quæ justum amplius justificat, et verius ditat dispensata, vel semel data; avarum cruciat servata, prodigum polluit profligata. Prorsus beati pauperes Christi, quorum fides sic elusit sapientiam mundi, ut sola, quis sit optimus divitiarum usus, invenerit : quod videlicet divitiæ, quæ pauperem faciunt et miserum, si diliguntur; tunc demum faciunt divitem et beatum, si pro Christo contemnuntur. Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis (*Matth.* XI, 25), id est, humilibus; qui utique non sunt alii quam pauperes spiritu, quorum hic beatitudo prædicatur.

D 5. Hoc enim licet scientes tamen commonere vos velim, fratres, quod vera ac beata paupertas spiritus, plus est in humilitate cordis, quam in angustia rei familiaris : plus consistit in abdicatione superbiæ, quam in contemptu substantiæ. Substantia nonnunquam utiliter habetur; superbia nunquam nisi damnabiliter retinetur. Diabolus nihil in mundo possidet, aut possidere desiderat, quem sola, vel maxime superbia damnat. Parum igitur prodest renuntiare sæculi possessionibus, nisi renuntietur et moribus : imo stultum ac ridiculum est nudari divitiis, et divitum implicari vitiis; pauperem fieri rebus, nec ditari virtutibus; relinquere omnia, nec sequi Christum, sed magis forsitan in castris Christi juvare

(12) Lectio hæc Aug., Bernard. aliisque Patribus familiaris.

A partes Antichristi. Plane Antichristi partes adjuvat, quisquis superbiæ militat, nomenque sanctum, quod verbis vel habitu profitetur, moribus impugnat. Vexillum Christi humilitas; Antichristi, superbia, vel potius capitis ejus diaboli, qui super omnes filios superbiæ regnat, et ab initio per superbiam peccat. Gloriemur igitur, fratres, quia pauperes sumus pro Christo; sed operam demus ut humiles simus cum Christo. Paupere superbo sicut nihil detestabilius, ita nihil miserabilius; cum eum et paupertas nunc affligat, et superbia in perpetuum abdicat. Pauper autem humilis, etsi uritur et purgatur in camino paupertatis, exsultat refrigerio conscientiæ divitis: consolatur se promissione sanctæ spei, sciens et sentiens quoniam ipsius est regnum Dei; quod jam
B intra se ipsum velut in semine vel radice gerit, primitias scilicet spiritus, et pignus æternæ hæreditatis. Annon vestrum est, fratres, unde toties sicut vobis conscii estis, fructus suavissimos et beata gaudia decerpitis, quorum gustus amarescere vobis jam omnem fecit dulcedinem mundi? Gustastis enim, ni fallor, et vidistis quoniam bona est negotiatio vestra, qui pro re gratis contemnenda ac projicienda, summa comparastis bona. Denique non est regnum Dei esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto (*Rom.* XIV, 17). Si hæc ergo sentimus in nobis, cur non confidenter pronuntiemus intra nos esse regnum Dei? Quod autem intra nos est, illud vere nostrum est, quia nobis in-
C vitis eripi non potest.

6. Recte itaque Dominus beatitudinem prædicans pauperum, non ait, *ipsorum* erit, sed, *est regnum cœlorum*: non solum propter jus firmissimum, sed etiam propter pignus certissimum usumque felicissimum; non solum quia paratum est eis ab origine mundi, sed etiam quia jam in quamdam ipsius possessionem cœperunt introduci, jam habentes thesaurum cœlestem in vasis fictilibus, jam portantes Deum in corporibus suis et cordibus. Quam beata gens, cujus est Dominus Deus ejus! quam vicini sunt Dei regno qui regem ipsum, cui servire regnare est, jam possident, et gestant in corde suo! *Funes*, inquit, *ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi.* Litigent alii de divi-
D denda hæreditate hujus mundi : *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei* (*Psal*, XV, 6, 5). Pugnent inter se quis eorum fiat miserior, nihil omnium quæ ambiunt, illis invideo : ego enim et anima mea delectabimur in Domino. O præclara hæreditas pauperum! o beata possessio nihil habentium! quoniam non solum omnem sufficientiam nobis subministras, sed etiam ad omnem gloriam abundas, ad omnem lætitiam redundas, tanquam in sinu reposita supereffluens mensura. Prorsus tecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ et justitia.

1044 7. Superbiat, o pauperes, superbiat, o humiles anima vestra, glorians in humilitate sua, omnemque altitudinem hujus mundi longe sub pedibus suis jacentem despiciat; indignumque judicet gloriæ suæ, ad concupiscentiam vilis prædæ suam ulterius majestatem inclinare. Quid? jam jam tollenda es in cœlum, et nunc te demum mergeres in cœnum? parata tibi sunt æterna, et præeligeres transitoria, somnoque similia? te præstolatur curia sanctorum, et præponeres societatem dæmoniorum? Quam miser homo, qui cum in honore esset, non intellexit, ac perinde comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis! (*Psal.* XLVIII, 21.) Annon manifeste hoc illis contingit, quos cum beata paupertas fecisset honorabiles cœlo, mirabiles mundo, et, ut nihil præteritum sit, etiam formidabiles inferno : postea arbitrantes miseriam cæcato sensu paupertatem, humilitatem, ignaviam : voluerunt divites fieri, et inciderunt in tentationes et laqueos diaboli; cumque essent domini universorum, vendiderunt se ipsos sine pretio propter ea quæ nihil sunt. Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et diverterunt in vias pravas! Et quid facient cum inspicere cœperit Dominus? Ipsi viderint quid facturi sint. Vos enim quibus amica est paupertas, et grata spiritus humilitas, securos fecit de possidendo regno cœlorum incommutabilis Veritas : vestrum illud esse asserens, vobis illud repositum fideliter custodiens; si tamen et vos ipsi spem istam in sinu vestro repositam firmiter custodiatis usque in finem, cooperante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO

In verba Cantici canticorum : « Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam. » (*Cant.* VIII, 13.)

1. In conventu sodalium et amicorum, id est, Ecclesia sanctorum, cujus vocem deceat audiri, sponsus ipse sponsæ loquens, innuit cum ait : *Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Non sum ego cui hoc dictum debeat videri : non sum qui habitem in hortis; magis mihi videor esse de illis qui habitant in sepulcris. Corpora enim peccatorum, quid sunt nisi sepulcra mortuorum? Qui ergo dediti sunt corporibus suis, non in hortis habitant, sed in sepulcris : Deumque exasperant, donec qui educit vinctos in fortitudine, forti voce inclamet, *Lazari, veni foras;* suisque discipulis super eo præcipat, *Solvite eum et sinite abire* (*Joan.* XI. 43, 44). Magna sane differentia est sepulcrorum et hortorum. Hæc plena omni spurcitia et ossibus mortuorum; illi, omni suavitate et gratia florum, aut fructuum. Quid enim si aliquando sepulcra videntur in hortis? Nam et Dominus in horto sepultus fuit. Etsi enim sepulcra in hortis, nunquid tamen horti in sepulcris? Ita fortassis, sed in sepulcris justorum. Ibi plane vernabit gratissima quædam amœnitas hortorum, verno scilicet illo tempore resurrectionis eorum, cum reflorebit caro eorum, et non solum ossa justi sicut herba germinabunt, sed et totus justus germinabit sicut lilium, et florebit in æternum ante Dominum. Non sic impii, non sic, qui sepultura asini sepeliuntur (*Jerem.* XXII, 19),

[illegible] resurrectionis subditi corruptioni, hac præsenti futuram auspicantur. De sepulcris eorum dicere cœperam, quod quan[illegible] abhorret florentium species hortorum, tantum, imo incomparabiliter amplius dis[illegible] voluptate gaudiorum [illegible]

[illegible] estis qui in hortis habi[illegible] lege Domini meditamini die ac [illegible] tot hortos perambula[illegible] tot poma carpitis. Et [illegible] nova et vetera servata [illegible] evangelista[illegible] sunt, ut et [illegible] vica[illegible] *dilecte mi, servavi tibi* (*Cantic.* VII, 13) Scrutamini igitur Scri[illegible] ipsis paratis [illegible] in illis quæritis [illegible] perhibent Scriptu[illegible] testimonia ejus: in toto corde exquirunt eum. Mirabilia testimonia tua, [illegible] mea (*Psal.* [illegible] est, non so[illegible] sugantur [illegible] hortos [illegible] transvo[illegible] mel [illegible] congite. *Spi*[illegible] *mel dulcis, et* [illegible] (*Eccli* XXIV, 27). [illegible] absconditum, eru[illegible] *dulcia faucibus* [illegible] *favum ori meo* (*Psal.* [illegible]

[illegible] ubi requies secretior [illegible] species mirabilior, sponsus, [illegible] cum intentos laudibus suis [illegible] confessionis, rapit in locum [illegible] usque ad domum Dei, nicem [illegible] habitat, ubi pascit, ubi [illegible] psallentium et [illegible] pia curiositate quæ[illegible] ? puto quia merentur [illegible] *Venerunt*, inquit, *et viderunt et apud eum mansuerunt die illo* (*Joan*, I, 38, 39) [illegible] luminum sumus, apud quem non est [illegible] nec vicissitudinis obum[illegible] tantummodo de beato [illegible] re[illegible] quam [illegible] dies mei, [illegible] qui quamdiu fui in [illegible] sicut paradisus Dei [illegible] horti! [illegible] hortus voluptatis: sine illo locus horroris et vastæ solitudinis. Existimo enim qui in hortum illius intrat, quod et ipse hortus fiat; sitque anima [illegible] velut hortus irriguus, ut et sponsus in laudem [illegible] *Hortus conclusus, soror mea sponsa*

A (*Cant.* IV, 12). An non sunt hortus, in quibus fit quod ipse hortulanus loquitur plantationi, quam plantavit Pater suus? *Audite me*, inquit, *divini fructus, et quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate* (*Eccli.* XXXIX, 17). Quasi Libanus, odorem suavitatis habete. Florete flores quasi lilium, date odorem, et frondete in gratiam.

4. O Domine Jesu, vere hortulane, operare in nobis quod exigis a nobis; nam sine te nihil possumus facere. Tu enim verus es hortulanus, idem creator qui cultor vel custos horti tui, qui verbo plantas, spiritu rigas, virtute incrementum das. Errabas, Maria, quæ eum existimabas hortulanum illius horti pauperis et exigui, in quo sepultus fuit.
B Hortulanus est totius mundi, hortulanus est cœli, hortulanus est Ecclesiæ, quam hic plantat et rigat, donec incremento consummato transplantet eam in terram viventium, secus decursus aquarum viventium, ubi non timebit cum venerit æstus, sed erit folium ejus viride, nec aliquando desinet facere fructum. Beati qui habitant in illis hortis tuis, Domine! in sæcula sæculorum laudabunt te. Paulus habitabat in illis, cujus conversatio erat in cœlis: qui mente sæpius excedens perambulabat paradisum beatæ voluptatis, hortos deliciarum Dei, ubi et pertransiens rosas Martyrum, et lilia Virginum, desinens etiam mirari altitudinem cedrorum Dei delectabatur potius carpere de fructu ligni vitæ, quod est in medio paradisi, in ipso nimirum gustans
C plenius et felicius quam suavis est Dominus. Ideoque cum inde redibat, amicis auscultantibus memoriam abundantiæ suavitatis ejus profusius eructabat, et ex abundantia cordis os redundabat. Quia enim sicut adipe et pinguedine repleta erat anima ejus, ideo labiis exsultationis laudabat os ejus. Cor quippe sapientis erudiet os ejus, et labiis illius addet gratiam (*Prov.* XVI, 23). Eructabat itaque cor ejus verbum bonum, ac de bono thesauro bonus bona proferebat, sponsumque ipsum qui in amicis auscultabat, velut jucundo carmine oblectabat. Prorsus carmen jucundum, suavisque melodia, ubi tam canorum Spiritus sancti organum, tanta morum et sermonum consonantia, tanta dulcedine
D amoris, tanta gratia oris Christum Jesum jubilum cordis sui personabat. Si enim lingua suavis vim carminis non haberet, scriptum non **1016** esset: *Tibiæ et psalterium faciunt suavem melodiam, et super utraque lingua suavis* (*Eccli.* XL, 21). Si carmine hujusmodi Psalmista Deum oblectari nesciret, nequaquam diceret: *Jucundum sit ei eloquium meum* (*Psal.* CIII, 34). Sed nec ipse sponsus diceret: *Fac me audire vocem tuam; sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua suavis* (*Cantic.* VIII, 13, et II, 14), quia exaltationes Dei in faucibus tuis, tanquam habitantis in hortis, in deliciis paradisi. E contra vero, *Non est speciosa laus in ore peccatoris* (*Eccli.* XV, 9), qui habitat in sepulcris. Cujus enim vita Deum exasperat, lingua non delectat, sed ter-

ribiliter increpatur voce divina : *Quare tu enarras justitias meas;* (*Psal.* XLIX, 16.) *Cantica lyræ tuæ non audiam* (*Amos* v, 23).

5. Sed quoniam Scriptura quam assumpseram in excusationem sermonis, occasionem et materiam ministravit sermonis; si placet, finiamus quod de illa cœperamus. Dupliciter itaque potest intelligi, quod a sponso dicitur, *Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam :* vel quod devotum amatorem invitet ad psallendum vel orandum; vel quod sanctum prædicatorem excitet ad loquendum. Quod ut magis persuadeat, amicos auscultare memorat, angelos scilicet orantem vel psallentem; fideles prædicantem. Ubi primo intuemur, qua disciplina cordis et corporis nos oporteat in conspectu angelorum psallere vel orare, ne vacui dimissi vacuos nos dimittant, qui venerant ut vota deferrent, et dona referrent; imo recedant inimici qui venerant amici. Quinimo sponsus ipse, qui stat ad ostium et pulsat, si nulla ei digna devotio de intus respondens aperiat, recedet conquerens, et dicens : *Attendi et auscultavi, nemo quod bonum est* A *loquitur Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens : Quid feci? omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium* (*Jerem.* VIII, 6). Si autem prædicatorem exhortatur, fiduciam ei loquendi tribuit de benevolentia et attentione auditorum, quia scilicet non increduli obloquuntur, aut litigant ; non æmuli detrectant, aut subsannant ; non tepidi dormitant, aut oscitant, sed amici attenti auscultant, quorum amor et meritum possit evangelizanti impetrare verbum et spiritum. Et bene amici auscultant. Est enim velut proprium amici, scilicet quod devotus audiat vocem sponsi, sicut Joannes ait : *Amicus sponsi est qui stat,* non vagans animo, aut prostratus somno, *audit et gaudet gaudio propter vocem sponsi* (*Joan.* III, 29), B quam agnoscit etiam in servis. Et nos itaque inde probemus nos amicos, ut sive per os loquentis, sive legentis aut cantantis vox sponsi sonuerit, sic stemus ad audiendum, quatenus auditui nostro det gaudium et lætitiam ; et non solum cum gaudio, suscipere verbum, sed et fructum afferre in patientia.

His Guerrici sermonibus in Bibliotheca Patrum, tomo XIII editionis Coloniæ, quinque alii subjiciuntur hactenus recensiti inter Bernardi sermones de Diversis, nimirum 8, 28, 73, 76 et 79, quos Horstius Guerrico abjudicat, eo quod desiderentur in manuscripto Coloniensi. Vide quid de his dictum sit in præfatione ad tomum tertium ubi discussio facta est sermonum de Diversis, et in proprio eorum loco. His porro Guerrici Sermonibus visum est subjicere Nicolai monachi Claræ-Vallensis Sermonem de beata Maria Magdalena, inter Bernardinos antehac editum, quem suo loco inter Nicolai sermones tomo quinto per oblivionem omisimus. Unus est ex novemdecim illis sermonibus, quos Nicolaus Henrico Campaniæ comiti nuncupavit; totusque conflatus est ex Bernardi sermonibus in Cantica.

NICOLAI CLARÆ-VALLENSIS

SERMO IN FESTO BEATÆ MARIÆ MAGDALENÆ.

1. Hodie misericordia et veritas obviaverunt sibi, et multitudo miserationum Domini in peccatricem feminam refusa est. Filius enim Virginis, peccatricis et menstruatæ manibus attrectatur, Deumque Dei Filium mulier infrunita contingit. Tangit pedes mundi **1047** atque mundantis, immunda ; et vestigiis Creatoris mulier criminosa procumbit. Transit in affectum cordis prævaricatrix, et redit ad cor : et scelerum magnitudinem lacrymarum multitudo condemnat. Dissimulat pietas tangentis officium, et obsequiorum instantiam remuneratorius ille majestatis oculus felici dedignatione non aspicit. Osculatur Maria pedes Christi frequentibus osculis, et oculis inundantibus vestigia Redemptoris infundit, tergit crinibus, odoriferis illinit et irrorat unguentis. Videt et invidet singularitatis amator, et utrumque redarguit Pharisæi jactantia, illum ignorantiæ, præsumptionis istam. Sed deliberans providentia suspendit judicium, dum affectat obsequium; et invectivam retinet præparatam, donec Mariæ sacrificium in holocaustum pertranseat. Gaudent Angeli super peccatrice pœnitentiam agente, et odoris C fragrantia cœlestis ille conventus aspergitur, salvantemque et salvandam tota misericordiæ dulcedo pertingit [*Al.* præcingit.] Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia (*Rom.* v, 20), et numerositatem criminum prœponderans pietas intercludit. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, in peccatricis confessione! quam justa reprehensio in Pharisæi superbia et abusione! Enumeratur obsequentis obsequium, et per obliquum tangitur indignantis iniquitas, toto litterali cohærentia Simonis invidiam impugnante. Et quia ubi spiritus Domini ibi libertas (*II Cor.* III, 17); dimittuntur illi peccata multa quæ multum diligit, imminuuntur illi qui multum negligit. Non erat satiatus ab uberibus sponsæ, D nec induerat compassionis affectum, legem relegens quæ misericordiam nescit, novit justitiam. Lex dura, duris et lapideis promulgata, parata percutere, nesciens misereri. Lex excludens pœnitentiæ locum, veniam negans, emendationis ignara. Lex vinum durum et acidum de botris amarissimis eliquatum, consecratum feritati, derivatum Israeli, Salvatori propinatum. Vinum de quo dentes bi-

bentium [illegible], non de genimine vitis hujus, quod Salvator bibit novum in regno Patris sui.

2. Vere meliora sunt ubera Sponsæ vino isto (*Cantic.* I, 1). Quæ autem sunt illa? Procedat in medium Paulus Apostolus, et ubera felici lacte manantia nobis assignet. *Gaudere,* inquit, *cum gaudentibus, flere cum flentibus* (*Rom.* XII, 15). O quam [illegible] religionis depinxit insigne! quam eleganti clausula proposuit pietatem, æquitatem statuit, submovit invidiam! His uberibus mater Ecclesia [illegible] proficientes, nutrit perfectos. *Gaudere,* inquit, *cum gaudentibus.* Facessat hinc sæcularis plausus, insania et lætitia mundialis abscedat, quia *non est gaudere impiis, dicit Dominus* (*Isa.* XLVIII, 22). Nunquid illorum esse gaudio repleri æstimas, qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis? (*Prov.* II, 14,) Sed nec illi qui laudibus adulatoriis rapiuntur, divinæ jubilationis agnovere lætitiam. Nunquid qui vestiuntur purpura et bysso, et epulantur quotidie splendide, gaudium et lætitiam obtinebunt? Absit ut in terra suaviter viventium gaudiorum inveniatur materia, cum tantis alternationibus tota mundi facies immutetur, ut [illegible], et respiret allisus! Sed est gaudium continua sibi jucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab hujus mundi aspergine pure [illegible] detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino, et exsultat anima sua in Deo salutari suo. Talis anima minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace, in id ipsum dormiens requiescit. *Pax multa diligentibus legem tuam,* ait justus, *et non est illis scandalum* (*Psal.* CXVIII, 165). Noverat enim quia lictores non persequuntur martyres, sed coronant. Cum hujusmodi gaudentibus gaudet Apostolus, et ut abundantius gaudeant, tota securitate promittit. Hoc gaudium certum et plenum est; tantoque certius est, quanto vicinius circa identitatem imprimitur. Hæc est mammilla congratulationis, de qua lac exhortationis effunditur, quo nutriuntur perfecti, ut, cum avulsi fuerint a lacte isto, epulentur ab introitu gloriæ Dei.

3. Secunda est *flere cum flentibus*. Nunquid Apostolus **1048** præcipit flere rerum amissionem, intermissionem voluptatum, filiorum mortes, morborum instantiam, gravitatem inopiæ, pressuram fortiorum? Absit! Plorandi enim sunt, qui taliter plorant. Religiosa enim tristitia, aut alienum luget peccatum, aut proprium. Beati quorum luctus in hac intentione versatur, quia consolatoriam possunt in hac exspectare dulcedinem. O quam leni et dulcissimo spiritu imbutus est spiritus illius, qui novit in spiritu lenitatis peccantem instruere, suspendere vindictam, et affectuosis officiis inviscerare sibi peccatorem, donec vitæ reddatur! De hac compassionis mammilla lac consolationis exprimitur, et hoc lacte pascit Apostolus illos, qui solido cibo vesci non possunt. Amator innocentiæ, pacis amicus, patientibus compatiens, et congaudens gaudentibus, perfectionis metam cursu consummato contingit. Hæc sunt ubera lacteis irrorata liquoribus, meliora vino, lacte dulciora, misericordiam sonantia, redolentia pietatem. *Fragrantia,* inquit, *unguentis optimis* (*Cantic.* I, 2). Digna prorsus ubera, de quibus eliquatur unguentorum infinitas, odorata diffluxione civitatem Dei viventis circumquaque respergens. Hæc sunt unguenta, quæ regina Saba attulit in Jerusalem, de quibus dicit Scriptura: *Non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea quæ dedit regina Saba Salomoni* (*III Reg.* X, 10). Quam excellenter apposuit Optima Spiritus ille subtilis, qui totam sibi libri hujus rapit positionem? Est enim unguentum bonum, quod Maria pedibus Salvatoris infudit: est et melius, quod eadem, si tamen eadem, super caput recumbentis effudit: est et optimum, quod et ipsa præparavit toti corpori Christi.

4. Primum unguentum contritionis est, de recordatione peccatorum, de spiritu contrito et contribulato descendens. Hoc infunduntur pedes illius qui ambulat super pennas ventorum: hic adorat Maria in loco ubi steterunt pedes ejus. Steterunt, inquam, qui validissima amoris manu pedem utrumque retinuit, donec utrumque perungeret, et audiret criminum remissionem, et dimissionem in pace. *Remittuntur,* inquit, *tibi peccata;* et, *Vade in pace* (*Luc.* VII, 47, 50). Magnam prorsus miseriam magna misericordia diluit et abstergit; et hoc quidem festinanter, quia sine ullo intervallo conjunguntur et lacrymæ peccatricis, et indulgentia Salvatoris. Remittuntur peccata, et in pace dimittitur; ut et de præterito non sit sollicita, et secura de futuro. Pedes isti sunt misericordia et judicium: quorum alterum sine altero osculari vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda. Quis enim Dei misericordiam indesinenter attendens, non statim tepidioris vitæ quietem exoptet? Cum enim recogitat universitatis Dominum formam servi pro servis suscipere, triginta et tribus annis operari salutem nostram in medio terræ hujus; capi, ligari, lanceari, crucifigi, et hoc totum pati pro filiis hominum: statim deceptoria spe sibi blanditur, et alludit; gaudet observari in misericordia et miserationibus; judicium nescit, ignorat justitiam, et punienda æstimat non puniri. Fallitur qui sic osculatur misericordiæ pedem, ut pedem judicii non attendat; qui totum de Dei pietate præsumit, hoc solum ad salutem sufficere credens, quod credit. Rursus cum abducit os, et judicii pedem crebrioribus osculis intertangit; subcutitur carnis animæque substantia, et utriusque hominis statum vehementior aura percellit. *Horrendum* enim *est incidere in manus Dei viventis,* offendere Creatorem, nescire Dominum, recalcitrare dominantis imperio,

qui habet potestatem corpus et animam mittere in gehennam. *Terribilis* certe, sicut ait Apostolus, *quædam exspectatio judicii* (*Hebr.* x, 31, 27), quando ignis in conspectu ejus exardescet, et virtutes cœlorum movebuntur, et vacillantibus conscientiis latitudinem mundi validissimus ignis aduret. Nihil prorsus terribilius, quam videre diaboli officinam plenam sanguine, cumulatam opprobriis, tormentis undantem. Quis hæc diutius cogitans non statim contremiscat, et in desperationis rotetur abyssum? Non est igitur huic pedi morosius incumbendum, ne pietatis intuitum ferocia judicantis occludat [*al.* excludat]. Utrumque igitur inungat pedem animæ pœnitentis affectus, et nunc misericordiam **1049** amplectens, nunc judicium deosculans, contribulati spiritus offerat holocaustum. Vide Mariam judicii pedem fortiter attendentem, dum nobilis et lasciva mulier convivantium faciem no attendit, sed extenso corpore provolvitur pedibus majestatis, doloris plena, timoris impatiens, compunctionis jaculo vulnerata. Sed et misericordiæ pedem labiis impressioribus osculatur, in cujus spe firmiter inhæret vestigiis Redemptoris [*al.*, accumbentis], donec audiat, *Remittuntur tibi peccata tua.*

5. Sane pretiosum unguentum, quo non solum terrena domus, sed etiam cœlestis aspergitur. Vilissimæ tamen sunt species de quibus conficitur, et magna earum copia intra nostros hortulos poterit inveniri. Peccata igitur nostra plantata in conscientiis nostris, quorum multitudo numerari non potest, species ejus sunt. Ipsa igitur in mortariolo pœnitentiæ, macerationis pistillo contusa, et respersa discretionis oleo, doloris igne supposito, et in aheno disciplinæ concocta, unguentum exhibent pretiosum, et acceptum pedibus Salvatoris. Compendiose autem istud confecimus, sapienti rerum occasionem penitus relinquentes. Et licet materia videatur indignior, interim tamen bonum est unguentum istud, quod domum replet, penetrat cœlos, angelos lætificat, et beatæ civitati lætitiam refundit et gaudium. Hoc est sacrificium justitiæ; quia sacrificium Deo spiritus contribulatus (*Psal.* L, 19).

6. Secundum unguentum est devotionis de recordatione beneficiorum Dei. Prorsus dignissima hujus unguenti compositio: et in istius comparatione prioris est conspersio vilipendenda. Ejus enim species de cœlesti paradiso allatæ sunt, et in terra filiorum hominum nequeunt inveniri. Virtutes enim divinitus collatæ, et in mortariolo pectoris pistillo diligentissimæ meditationis contritæ, et exsultationis oleo superfusæ, suffuso igne justitiæ et in humilitatis aheno decoctæ, faciunt unguentum, et odore et virtute mirabile; quod solum super caput Domini recumbentis possit effundi, et exhiberi reverentiæ majestatis. Sed et hoc recolligimus breviter; illis qui multa de paucis excipere noverunt, verborum multitudinem reservantes. Notanda tamen utriusque differentia, et secundi sublimitas attendenda: quo-

A niam illud et sacrificium Deo spiritus contribulatus; et istud, sacrificium laudis, quod honorificat Deum. Pedes igitur ungimus Salvatoris, cum de peccatis compungimur: ungimus caput, cum de collatis virtutibus, virtutum largitori gratias cumulamus. Insterstitii tamen morositas inter pedes esse debet et caput, quia profecto difficillimus et præsumptuosus saltus est a vestigiis ad verticem Domini transvolare. Neque enim eadem quæ unxit pedes, unxit et caput: cum illa meretrix nihil horum fecisse legatur, secundum illud, *Verte impios, et non erunt* (*Prov.* XII, 7). Unxit ergo Maria sanctum Domini verticem, profecto jam dilecta, jam familiaris effecta, longeque a peccatricis illius obvoluta vestigiis [*al.*, evoluta contagiis], quam infelix ille septenarius confunde-
B bat.

7. Porro, si duo præmissa unguenta tantæ dignitatis sunt, ut alterum pedibus, alterum complaceat capiti dominantis; illud tertium quod optimum est et superexcellens, ubinam invenire poterimus? Sed absit ut sponsa veritatis a veritate dissentiat, et tale aliquid habere se jactitet, quod habere non possit! Est ergo tertium unguentum pietatis: quod est super omnia aromata morbis omnibus et periculis salutare, quodque nulli unquam pesti invenitur inefficax. De ipso namque sic legitur: *Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome, emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum* (Marc. XVI, 1). Videsne in prima fronte capituli propositum, quod non una vel duæ, sed tres vix sufficiunt ad emendum tantæ com-
C positionis unguentum? Intelligis quia non pedes, aut caput, sed totum Crucifixi corpus sibi vindicat ista confectio? Confectio sine dubio pretiosa, quæ toti sufficiat corpori Creatoris. Et attende quia unguentum pedibus infusum, adeo dignatissima lenitate suscepit, ut Pharisæum murmurantem parabolica prolixitate convinceret, et retorto suggilaret exemplo (*Luc.* VII, 39-47). Sed et de refuso super caput ejus unguento discipulos indignantes coarguit, bonum mulieris opus esse potestans; et tumidam eorum animositatem verbis compescuit moderatis. Hoc vero tam salubre, tamque mirificum, in **1050** mortuo suo corpore noluit expendi, quod viro utique reservabat (*Matth.* XXVI, 10-13, et *Marc.* XIV, 6-9).
D Duo enim corpora habet Christus: unum, quod suscepit ex Virgine; alterum, Ecclesiæ, quod charius habet benignitas redimentis. Denique illud pro isto morti exposuit et tormentis, addictus cruci, junctus sceleratis, morte turpissima condemnatus. Poterimusne tam salubrem conficere confectionem? Universæ miserorum miseriæ, tam animarum quam corporum, oculo pietatis inspectæ, species ejus sunt. Istæ igitur in mortariolo largitatis, dulcedinis pistillo confractæ, et delinitæ charitatis oleo, succenso compassionis igne, et in aheno perseverantiæ despumatæ, unguentum faciunt ipsis etiam angelis admirandum.

8. Sunt viri divitiarum in domo Domini virtutum: investigemus an apud eos hujusmodi [illegible]

unguenta. Primus occurrit mihi Paulus, sicut ubique solet, totus præsenti delibutus unguento. *Quis infirmatur*, inquit, *et ego non infirmor?* (*II Cor* XI, 29.) Felix anima facta sibi tanquam vas perditum, ut omnium miserias suas faceret, et in sua conscientia colligaret: totum se toti corpori Christi donaverat, omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret. Sed et ille simplex, et rectus, et timens Deum, vide quomodo non secundum hominem, imo vero hominem, et, quod verius est, supra hominem ambulabat. *Oculus*, inquit, *fuit cæco, et pes claudo; pater eram pauperum* (*Job.* XXIX, 15, 16), etc. Qui sic eum hoc unguento perunxerat, ut de misericordiæ thalamo largius irroratus exiret. Samuelem recolo, qui non semel, sed omnibus diebus vitæ suæ lugebat super Saul, cum sciret illum longius ab oculis Divinitatis elongatum (*I Reg.* XV, 35). Non cessabat tamen compassio quæ condolentis animum irrepserat, fundens lacrymas, etsi non profuturas, tamen pias. David parricidam filium continua lamentatione plorabat (*II Reg.* XIII, 37), plorans in eo non carnis necessitudinem, sed fidei destructionem. Cerne quomodo Joseph totus hoc melle illitus erat. Veniunt fratres non jam ante fratrem, sed ante dominum assistentes, conscii proditionis, homicidii rei, fratricidii succensores. Videt eos Joseph, et omnium injuriarum immemor, dulcissimis fletibus inundatur, et pietatis adeps qui intus latitat, foras per oculos emanat. Fugit odium, nescit iram, tempus iracundiæ non reservat; reddens bonum pro malo, pro crudelitate dulcedinem (*Gen.* XLV). Pene quin oblitus sim Moysen, adeo sacri liquoris hujus rore perfusum, ut totus ex eo superfundatur et profluat. Peccat Israel, et Moyses peccantem reconciliare nititur Creatori; sed dissimulat

A Dominus exaudire rogantem. Promittit plurima Moysi Creator omnium, et feriendi licentiam quærit a Moyse, qui Moysen fecit. *Dimitte me*, inquit, *ut irascatur furor meus contra eos, et faciam te in gentem magnam.* Respondit Moyses: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro quem scripsisti* (*Exod.* XXXII, 10, 31, 32). Obstupescenda profecto dulcedo! Et principatum respuit gentis alienæ, et de libro viventium deleri desiderat, nisi peccantibus dimittatur offensa.

9. Hæc sunt unguenta pietatis et misericordiæ, quæ a sponsæ uberibus eliquantur [*al.* eliciuntur], infirmitates omnes fugantia, profligantia passiones. Felix Maria unxit pedes Jesu: felicior eadem unxit caput auctoris: felicissima quæ rorem unguentarium toti corpori Christi præparavit. Considera quam vehementissimo dilectionis affectu beata hæc mulier diligebat Christum regem. *Domine*, inquit, *si tu sustulisti eum, dicito mihi, et ego eum tollam* (*Joan.* XX, 15). Quem eum, Maria? Cum de nullo feceris mentionem, ad quem relationem facias? Putasne quod in omnium cordibus versetur ita memoria dilecti tui, sicut et in consistorio cordis tui? *Et ego*, inquit, *eum tollam.* Mira res! Hominem perfectæ ætatis; virum cujus corpori vix centum libræ sufficiunt unguentorum, tenerrima mulier portabis et tolles? Ardens et affecta locutio, quæ de puritatis amore refusa, promittit quod implere non potest. Nihil enim amanti difficile esse videtur. Quis desperare debeat, tanta peccatrice non solum veniam, sed et gloriam consequente? Ipsa hodie intercedat pro peccatis nostris, et placatum nobis reddat Judicem nostrum amicum suum, qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. Amen.

VENERABILIS GUIGONIS

MAJORIS CARTHUSLÆ PRIORIS QUINTI

EPISTOLÆ QUÆDAM

ADMONITIO.

Tres Guigonis epistolas Horstius [illegible]*, propterea quod Guigo ipse magnam habuerit cum Bernardo necessitudinem, ut patet maxime ex epistola 11 ad eum scripta. His tribus epistolis quartam adjicimus ex tomo primo nostrorum Analectorum. Animus erat ejusdem Guigonis* Meditationes, *quæ in* Bibliotheca Patrum *exstant, et primaria Carthusiensium Statuta, ab eodem scripta, etiam exhibere hoc loco. Verum nos ab ejusmodi consilio revocavit plus justo jam excedens alienorum Operum congeries. De Guigone plura ad Bernardi epistolam 11.*

EPISTOLA I.

AD HAIMERICUM CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

Monet duos esse hostes, quibuscum maxime sit pugnandum, et contra Ecclesiæ adversarios non armis corporalibus, sed humilitate et pœnitentia utendum.

Domino et amico in Christo reverendissimo, B sedis apostolicæ cancellario HAIMERICO, amici (si tamen dignum est) ejus, et sui Carthusienses fratres, terrena despicere, et amare cœlestia.

Quam grata fuerit nobis vestra præsentia, etc. *Vide Patrologiæ tom.* CLIII, *col.* 595.

EPISTOLA II.

AD HUGONEM S. MILITIÆ PRIOREM.

Docet qua ratione bellum spirituale sit agendum.

Dominis et amicis in Christo charissimis ac reverendissimis, HUGONI Sanctæ Militiæ priori, et omnibus qui reguntur ejus consilio, servi et amici Carthusiæ fratres, spiritualium simul et corporalium christianæ religionis hostium victoriam plenariam, et pacem per Christum Dominum nostrum.

Quoniam in revertendo, etc. *Vide ubi supra col.* 598.

EPISTOLA III.

AD INNOCENTIUM PAPAM II.

Consolatur summum pontificem adversus schismatis molestias.

Domino et patri charissimo ac reverendissimo apostolicæ Sedis summo pontifici INNOCENTIO, servi et filii Carthusiæ pauperes, illam quam mundus dare non potest pacem; suæque paternitatis devotam servitutem, et non necessarium licet obsequium.

Multas ad vestri apostolatus sacratas aures preces, etc. *Vide in Innocentio II ad an.* 1143.

EPISTOLA IV.

AD FRATRES DURBONENSES.

De suppositiis beati Hieronymi epistolis.

Amicis et fratribus in Christo dilectissimis, LAZARO Durbonensi priori, et cæteris in eadem eremo Deo famulantibus, Carthusiæ prior vocatus Guigo, æternam a Domino salutem.

Inter cætera catholicorum virorum, etc. *Vide Patrologiæ tom.* CLIII, *col.* 593.

ADMONITIO

IN LIBROS SEQUENTES DE VITA ET GESTIS S. BERNARDI,

Ubi de illustri genere ejusdem.

1057-1058 I. *Vix quisquam sanctorum est, qui tot rerum suarum gestarum præcones, tamque eximios et probatæ fidei scriptores habuerit, quam beatus Bernardus: cujus vitam et præclare facta tres auctores clarissimi, continuato sermone, quasi ex condicto sunt persecuti; nempe Guillelmus olim Sancti-Theoderici prope Remos abbas, sed tunc monachus Signiacensis, Ernaldus Bonæ-Vallis in agro Carnutensi abbas, et Gaufridus ipsius Bernardi notarius; omnes quasi testes rerum oculati. His accesserunt alii post eos; Alanus episcopus Autissiodorensis, et ut alios posteriores prætermittam, Joannes Eremita, et multi alii recentiores: quos inter Philotheus, verum an fictum nomen, monachus Claræ-Vallensis, Bernardi gesta carmine cecinit.*

II. *Librum primum de Vita sancti Bernardi, vivente ipso Bernardo, et nesciente, scriptum fuisse diserte asserit in Præfatione ejus auctor Guillelmus, pridem Sancti-Theoderici abbas, sed tunc [illegible] monachus Signiacensis cœnobii in pago Regitestensi diœcesis Remensis, ad quod desiderio solitudinis et quietis sese contulerat, testante Burchardo abbate Balernensi in subscriptione ejusdem libri primi. Tempus Guillelmi secessus Signiacum intelligitur ex chartaceo Sancti-Theoderici libro, in quo Helinus abbas, ejus apud Sanctum-Theodericum successor, anno 1135 primum nominatur. Quo anno inchoatus sit a Guillelmo liber iste, non constat. Certe post translationem monasterii Claræ-Vallensis in capaciorem locum, novamque ædium fabricationem, ex num. 34 et 62; itemque post schismata Ecclesiæ sedata, et confutatas hæreses, ex num. 40; adeoque post annum 1140, et forte post 1145. Porro ante Bernardum obiit Guillelmus, de quo plura in tomo V, in Admonitione præfixa epistolæ ad fratres de Monte-Dei, et in Notis fusioribus ad epistolam 85.*

III. *Vitam a Guillelmo inchoatam mox mortuo Bernardo persecutus est secundo libro Ernaldus seu Arnoldus abbas Bonæ-Vallis, non ejus quæ in diœcesi Vesontionensi; neque alterius, quæ in Rutinensi ordinis Cisterciensis; sed illius, quæ est in agro Carnutensi Nigrorum monachorum: ad eumdem Arnoldum extrema Bernardi epistola 310 scripta est, quidquid alii in contrarium sentiant. Vide Notas fusiores ad epistolam 310. Hunc librum adortus est Ernaldus rogatu Claræ-Vallensium, qui præ modestia hanc provinciam in ipsum rejecerunt, ut in Præfatione libri secundi auctor testatur, qui opus imperfectum moriens reliquit.*

IV. *Superioribus duobus libris tres adjecit Gaufridus, non alius sine dubio quam ipsius Bernardi notarius: distinguendus utique a Gaufrido de Perona, cujus mentio in lib. VI, num. 16; itemque a Gaufrido Bernardi consanguineo, et conversionis socio, per tempus aliquod priore Claræ-Vallensi, ac deinde episcopo Lingonensi, qui tandem ad privatam Claræ-Vallensium vitam sese recepit, ibidemque mortuus est 8 Idus Novembris anni 1164. Gaufridus vero in Præfatione trium sequentium librorum loquens se dicit esse annos a sua ipsius conversione circiter tredecim, acerba morte ab se divulsum [illegible] Bernardum, [illegible] adeo Gaufridi conversio anno 1140 accidisse dicenda est. E patria [illegible] ante conversionem Petri Abælardi discipulus fuit, et quidem clericus, ut patet ex libro [illegible], cujus et ipse auctor est, num. 13: « Postremo et nos in clero fuimus. » Post conversionem Bernardi una cum Nicolao Claræ-Vallensi notarius, ac peregrinationum socius, dein Bernardo mortuo Igniaci primum, tum Claræ-Vallis post Fastredum abbas anno 1162, cui loco quadriennio circiter præfuit, ex Chronico Claræ-Vallensi apud Chiffletium: sed postmodum a suis vexatus, abbatiam dimisit anno 1165, et in Fossam Novam in Italia se recepit; ubi et abbas postmodum fuit, ac demum Altæ Cumbæ, ut fusius in eodem Chronico legitur. Ibidem quædam ejus opera recensentur, nempe opus insigne super Cantica canticorum, Vita sancti Petri archiepiscopi Tarentasiensis, et plures alii libri et sermones. Exstat apud Baronium ejusdem epistola ad Henricum cardinalem et episcopum Albanensem, atque tunc ibi pro vicarium seu legatum, scripta de quadam nova controversia, quam reversus in Galliam comperit, [illegible] de substantia aquæ, quæ vino mista in [illegible] offertur, an et ipsa similiter cum eodem [illegible] in [illegible] Domini converta-*

tur. » *Item ejusdem est libellus contra capitula Gilleberti Porretani Pictaviensis episcopi, quem libellum post libros de Vita Bernardi cum aliis ejus Opusculis referemus. Denique scripsit etiam contra Abælardum, ut mox dicemus, et sermonem edidit de sancto Bernardo inferius edendum cum ejusdem commentariolo in Orationem dominicam. An Gaufridus primam Bernardi Vitam, cujus fragmento tertio loco proferemus; secundamque partem libri sexti de miraculis Bernardi, præter libros tres jam memoratos, composuerit, nunc dispiciendum.*

V. *Quinque libri de Vita Bernardi mox dictis subjicimus libros duos de Miraculis ejusdem : unum, a variis auctoribus scriptum ; alterum, ex Magno Exordio Cisterciensi collectum, atque ex fragmentis Herberti ex monacho Claræ-Vallensi archiepiscopi Turritani in Sardinia, qui libros tres de Miraculis suorum Cisterciensium composuit, editos apud Chiffletium. Prior liber Miraculorum dividitur in tres partes : quarum prima scripta est a Philippo monacho Claræ-Vallensi ac Samsonem Remorum archiepiscopum ; altera, ab aliis Claræ-Vallensibus, quibus Philippus ipse hanc curam injunxit. Ex his unus est Gaufridus,*
1059-1060 *tertiæ partis item scriptor in epistola ad Hermannum episcopum Constantiensem, de miraculis scilicet, quæ a Spira usque Leodium a Bernardo facta viderat. Huic alia ejusdem argumenti succedit epistola Gaufredi monachi « magistro suo charissimo Archenfredo et utrique capitulo fratribus suis uterinis. » Hunc porro Gaufridum eumdem esse, qui tres posteriores Vitæ libros scripsit, non dubito. Neque enim assentior Carolo de Visch, qui hos libros Gaufrido notario tribuit; illam vero partem libri de Miraculis Gaufrido Autissiodorensi : quem a Gaufrido notario minime distinguendum esse probat Helinandus monachus in Chronico his verbis : « Hujus Petri, scilicet Abælardi, aliquando fuerat discipulus Gaufredus Autissiodorensis, qui multo tempore fuit notarius sancti Bernardi ; qui inter cætera de eodem Petro dixit : Ego mihi aliquando recolo magistrum fuisse illum, qui pretium redemptionis nostræ evacuans, nihil aliud in sacrificio Dominicæ passionis commendabat, nisi virtutis exemplum, et amoris incentivum, etc. Benedictus Deus, qui mihi simul et vobis magistrum dedit meliorem, » Bernardum, « per quem prioris redarguit ignorantiam, et insolentiam confutavit : secundum quem tria specialia in passione sua Christus nobis exhibuit, exemplum virtutis, incentivum amoris, et sacrificium redemptionis. » (Apud Bernardum tomi secundi Opusculo XI, num. 25.) « Hæc et alia multa, » addit Helinandus, « dictus Gaufredus contra Petrum magistrum suum fortiter et catholice scripsit. » Ad Gaufridum Nicolaus Claræ-Vallensis scripsit epistolam 42, pro episcopo Aletensi. Hæc de Gaufrido aliisque vitæ prioris et miraculorum scriptoribus sufficiant : de aliis scriptoribus post ipsa miracula agendum.*

VI. *Non est prætermittendum hoc loco, Petrum Franciscum Chiffletium, Societatis Jesu presbyterum eruditum, anno 1660 Divione vulgasse Diatribam de illustri genere sancti Bernardi, ut ostenderet Romani Breviarii clausulam, qua sanctus Bernardus honesto loco natus dicitur, esse infra ejus dignitatem : cum illum utroque parente fuisse constet perquam nobilem. Diatribæ appendicem cum probationibus variisque monumentis adjecit. Hæc in pauca contrahere juvat.*

VII. *Tecelinus, Bernardi pater, « vir antiquæ et legitimæ militiæ, » id est, probatæ nobilitatis, quam equestrem vocamus, fuisse perhibetur a Guillelmo abbate, cap. 1. Huic agnomen erat Sorus, id est Subrufus, a colore scilicet capillitii, in diplomate Hugonis, secundi Burgundiæ ducis pro Cabillonensi Sancti-Marcelli monasterio : cui diplomati primo loco post Rainerium Ducis dapiferum subscrit Tecelinus ante Bernardum de Monte-Forti, Warnerium de Sumbernone, aliosque nobilissimos viros. « Guido de Acro-Monte, » testante Alberico Trium-Fontium monacho, « fuit ex parte matris frater Tesselini Sori de Fontanis, qui fuit pater Bernardi Claræ-Vallensis abbatis ; fuitque ex alia parte frater Ulrici, sub quo fundata est abbatia Morimundi. » Guidonis nobilitas probatur ex ejus conjunctione cum Hescelina domina de Mulleio, » Holdoini filia, qui Holdoinus « Gaufridum Jonæ-Villæ dominum habuit fratrem. » Hæc de linea paterna.*

VIII. *Ad maternam quod attinet, Bernardi mater Aleth seu Alaysia, quam tertiæ Vitæ scriptor unus Elizabeth, forte librarii errore, appellat, fuit « filia Bernardi Montis-Barri domini, viri potentis et magni secundum sæculi dignitatem, et ex antiqua, sicut asserunt multi, Burgundiæ ducum generositate trahens originem, » ut ex Joanne Eremita, quartæ Vitæ scriptore, discimus. In Necrologio Divionensis monasterii Sancti-Benigni, ubi primum sepulta fuit, simpliciter laica dicitur, efferturque hoc modo ejus memoria, « Kalendis Septembris obiit Alaysa laica : » quo nomine distingui solent in illo Necrologio etiam illustres personæ a sanctimonialibus. In hunc diem incidit festum sancti Ambrosii seu Ambrosiniani confessoris, teste Joanne Eremita, apud Fontanas celebrari solitum : quem nonnulli cum sancto Ambrosio Mediolanensi antistite perperam hic confundunt. Rainardus Montis-Barri dominus, Bernardi avunculus, et Alaysiæ germanus fuit. Tam illustre cum fuerit ex utroque parente Bernardi genus, non mirum si Guido ejus primogenitus frater « vir magnus » a Guillelmo appellatur in cap. 3 ; uxor ejus, « nobilis juvencula : » soror vero ejus Humbelina, « adolescentula nobilis, » quæ « cum comitatu superbo et apparatu » incedebat, ex cap. 6. Hæc ex Chiffletio. Quibus adde Galdricum, Bernardi avunculum, a Guillelmo vocari, num. 10, « potentem in sæculo, et in sæcularis militiæ gloria nominatum, dominum castri in territorio Æduensi, quod Tuillium dicitur. » Et Josbertus de Firmitate, quæ super Albam sita est, « vir nobilis, et secundum carnem » Bernardi « propinquus » erat, ex eodem Guillelmo num. 43. Denique Rainerius miles erat frater Godefridi, ex Priore Claræ-Vallensi episcopi Lingonensis, qui Bernardum consanguinitate attinebat. Porro Chiffletius probat sancti Bernardi paternum genus, quod a Fontanis appellationem habet, per Bartholomæum Sumbernionensem (quæ familia in veterum Burgundiæ ducum regium sanguinem, enubentis filiæ hæredis affinitate transfusa est) ad nostra usque tempora propagatum fuisse. Cætera quæ de illustri Bernardi genere apud eumdem Chiffletium vel minus certa, vel minus necessaria videntur, consulto præterimus : hoc tantum addito, monasterii Claræ-Vallensis stemma, quod in scuto nigro baltheum auri sive argenti, minii ductu gemino tessellatum præfert, non esse derivatum, et quidam volunt, a sancti Bernardi insigni gentilitio, sed a Campaniæ ducum familia, ex quibus Hugo Claram-Vallem fundavit ; senas vero fascias ex auro et cyano dextrorsus obliquatas in margine purpureo, quod Cisterciensis Ordinis symbolum est, petitum a Burgundiæ ducum familia, quorum maxime beneficiis et auctoritate Ordo Cisterciensis fundatus est. In fine hic monemus ea quæ ansulis in consequentibus offendes ab Horstio ex codice Campensi, vel a nobis addita fuisse.*

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

VITA ET RES GESTÆ

LIBRIS SEPTEM COMPREHENSÆ.

LIBER PRIMUS.

AUCTORE GUILLELMO OLIM SANCTI THEODERICI PROPE REMOS ABBATE, TUNC MONACHO SIGNIACENSI.

1061-1062 PRÆFATIO.

Scripturus vitam Servi tui ad honorem nominis tui, prout tu dederis, Domine Deus ipsius, per quem Ecclesiam temporis nostri in antiquum apostolicæ gratiæ et virtutis decus voluisti reflorere, eum invoco adjutorem, quem jam olim habeo incentorem, amorem tuum. Quis enim de amore tuo quantulumcumque spiraculum vitæ habens, et videns testimonium gloriæ et honoris tui tam præclarum et tam fidele mundo insolitum effulsisse, non det operam, quantamcunque potuerit, ne lumen a te accensum, tuorum quempiam lateat; sed quantum humano fieri stylo potest (quod melius ipse tamen per virtutem operum facis), manifestatum et exaltatum luceat omnibus qui sunt in domo tua? In quo cum ego jam olim vellem qualecumque ministerium agere vicis meæ, seu timore, seu verecundia prohibitus sum usque adhuc, modo quidem supra me judicans esse dignitatem materiæ, et dignioribus opificibus reservandam; modo etiam post obitum ejus, quasi supervicturus ei, melius hoc et competentius, deliberans actitandum, cum jam homo non gravaretur laudibus suis; et tutius id fieret a conturbatione hominum, et contradictione linguarum. At ille vigens et valens, quanto infirmior corpore, tanto fortior fit et potens, non cessans agere digna memoriæ, et magna majoribus semper accumulans, quæ ipso tacente scriptorem requirant. Ego vero jam delibor, urgentibus infirmitatibus corporis mortis hujus, et membris omnibus incipientibus habere responsum vicinæ mortis, sentio instare tempus resolutionis meæ; plurimumque timeo, ne sero me pœniteat tamdiu distulisse, quod, prius quam pereffluam, velim omnimodis peregisse.

Sed et me fratrum quorumdam pia benevolentia plurimum ad hoc impellit et cohortatur, qui cum Viro Dei jugiter assistant, omnia ejus noverunt, ingerentes, quædam diligenti inquisitione vestigata, plura etiam, quibus, cum fierent, ipsi interfuerunt,
A et viderunt, et audierunt. Qui cum multa suggerant et præclara, quæ per servum suum Deus ipsis præsentibus operatur, et nota eorum religio, et senoris magisterii ab omni me liberet suspicione falsi; adhuc etiam ad testimonium sibi adsciscunt probabilium auctoritatem personarum, episcoporum, clericorum, et monachorum, quibus fidem non habere nulli fidelium licet. Quanquam id superfluo dixerim, cum totus ea noverit mundus, et virtutes ejus narret omnis ecclesia sanctorum. Quapropter attendens divinæ laudis mirificam materiam omnibus se offerentem, neminem vero suscipientem, dissimulantibus eis qui melius hoc ac dignius poterant;
B suscepi in ea agere ipse quæ potero, non vanitate præsumentis, sed fiducia diligentis. [Metiens tamen memetipsum in memetipso, et me ipsum comparans mihi, nequaquam totam vitam Viri Dei suscepi digerendam, sed ex parte; experimenta scilicet aliqua viventis et loquentis in eo Christi, opera quædam exterioris cum hominibus conversationis ejus, quæ de ipso viderunt quibus hoc datum est, et nos quoque ex parte vidimus, et audivimus, et manus nostræ contrectaverunt. Cum enim hoc ipsum ex parte magna de se ipso sentiendum sit, quod de eo, qui dicit, *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Galat.* II, 20); et alibi, *An*, inquit, *experimentum*
C *quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* (*II Cor.* XIII, 3) non invisibilem illam vitam viventis et loquentis in eo Christi enarrare proposui, sed exteriora quædam vitæ ipsius experimenta, de puritate interioris sanctitatis et invisibilis conscientiæ, per opera exterioris hominis, ad sensus hominis exteriores micantia: quæ sicut omnibus scire, sic etiam quibuslibet utcunque scribere in promptu est.] Præsertim cum nec ipsa quasi accuratius digerenda, sed saltem in unum congerenda et reponenda susceperim: nec edenda vivente ipso, sicut nec scribuntur ipso sciente. Confido autem in Domino, quoniam.

melius ac dignius perficient, quod nos conati sumus: qui etiam exteriora interioribus comparare poterunt, et pretiosam in conspectu Domini mortem ejus, vitæ ejus continuare scribendo, et de vita mortem, et de morte vitam commendare. Jam ergo, adjuvante Domino, propositum aggrediamur.

CAPUT PRIMUM.

De patria et parentibus Bernardi, eorumque insigni pietate in educandis liberis; deque Bernardi jam tum puerili modestia et præclaris moribus.

1. Bernardus in Burgundiæ partibus, Fontanis oppido patris sui oriundus fuit (12), parentibus claris secundum dignitatem sæculi, sed dignioribus ac nobilioribus secundum christianæ religionis pietatem. Pater ejus Tecelinus [*al.* Tesselinus], vir antiquæ et legitimæ militiæ fuit, cultor Dei, justitiæ tenax. Evangelicam namque secundum instituta Præcursoris Domini militiam agens, neminem concutiebat, nemini calumniam faciebat, contentus stipendiis suis (*Luc.* III, 14), quibus ad omne opus bonum abundabat. Sic consilio et armis serviebat temporalibus dominis suis, **1060** ut etiam Domino Deo suo non negligeret reddere quod debebat. Mater Aleth, ex castro cui nomen Mons-Barrus (13); et ipsa in ordine suo, apostolicam regulam tenens, subdita viro, sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat (*Ephes.* V, 22), operibus misericordiæ insistens, filios enutriens in omni disciplina. Septem quippe liberos genuit non tam viro suo quam Deo, sex mares, feminam unam : mares omnes monachos futuros, feminam sanctimonialem. Deo namque, ut dictum est, non sæculo generans, singulos mox ut partu ediderat, ipsa manibus propriis Domino offerebat. Propter quod etiam alienis uberibus nutriendos committere illustris femina refugiebat, quasi cum lacte materno materni quodammodo boni infundens eis naturam. Cum autem crevissent, quamdiu sub manu ejus erant, eremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens; et sic eos præparans et instituens, Domino inspirante, quasi continuo ad eremum transmittendos.

2. Hæc cum in ordine filiorum tertium Bernardum haberet in utero, somnium vidit præsagium futurorum, catellum scilicet totum candidum, in dorso subrufum, et latrantem (13*) in utero se habere. Super quo territa vehementer, cum religiosum quemdam virum consuluisset, continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quo David de sanctis prædicatoribus domino dicit, *Lingua canum tuorum ex inimicis* (*Psal.* LXVII, 24); trepidanti et anxiæ respondit : « Ne timeas, bene res agitur, optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnos pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Erit enim egregius prædicator et tanquam bonus canis, gratia linguæ medicinalis in multis multos morbos curaturus est animarum. » Quo responso mulier pia et fidelis quasi a Deo suscepto, læta efficitur, et jam tunc in amorem nondum nati tota transfunditur, cogitans sacris eum litteris erudiendum tradere secundum modum visionis et interpretationis, qua ei de illo tam sublimia promittebantur : quod et factum est. Mox enim ut felici partu edidit, non modo obtulit eum Deo; sicut de aliis agere consueverat; sed, sicut legitur de sancta Anna matre Samuelis, quæ petitum a Domino et acceptum filium in tabernaculo ejus destinavit perpetuo serviturum (*I Reg.* I) : sic et ipsa eum in Ecclesia Dei acceptabile obtulit munus.

3. Unde et quam citius potuit, in ecclesia Castellionis (14) (quæ postmodum ipsius Bernardi opera a sæculari conversatione in Ordinem regularium canonicorum promota cognoscitur) magistris litterarum tradens erudiendum, egit quidquid potuit, ut in eis proficeret. Puer autem et gratia plenus, et ingenio naturali pollens, cito in hoc desiderium matris implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem et præ coætaneis suis proficiebat : sed in rebus sæcularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat namque simplicissimus in sæcularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, mire cogitativus, parentibus obediens et subditus; omnibus benignus et gratus, domi simplex et quietus, foris rarus, et ultra quam credi posset verecundus; nusquam multum loqui amans, Deo devotus, ut puram sibi pueritiam suam conservaret; litterarum etiam studio deditus, per quas in Scripturis Deum disceret et cognosceret : in quo quantum in brevi et profecerit, et quam perspicacem in discernendo induerit sensum, ex eo quod subjungimus, adverti potest.

CAPUT II.

De integritate Bernardi pueri, curam feminæ præstigiatricis detestantis; de visione nati Salvatoris ei facta, et de matris obitu.

4. Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectum. Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus. Quam **1061** cum ille appropinquantem sentiret cum carminalibus instrumentis, quibus hominibus de vulgo illudere consueverat, cum indignatione magna exclamans a se repulit et abjecit. Nec defuit misericordia divina bono zelo sancti pueri : sed continuo sensit virtutem, et in ipso impetu spiritus surgens, ab omni dolore liberatum se esse cognovit. Ex quo cum non parum in fide proficeret, abjecit ei

(12) In veteri editione Vitæ Tescelinus vocatur. « Oppidum natalis ejus, cui Fontanæ nomen est, quod vicinissimo illi castro Divionis supereminet, in excelsa rupe locatum, » vulgo *Fontaines*; ubi paternæ, ut creditur, Bernardi ædes conversæ sunt in Fuliensium Patrum conventum.

(13) *Montbard.*

(13*) Huc referri potest id quod ait Bernardus in epistola 78, num. 7 : « Mali audacter, cum vidimus, oblatravimus. » Confer epistolam 230 : « Demonstro lupum, instigo canes; » et sermonem Gaufridi de S. Bernardo infertus, num. 17.

(14) *Châtillon-sur-Seine.*

Dominus apparere, sicut olim puero Samueli in Silo, A et manifestare ei gloriam suam (*I Reg.* III). Aderat namque solemnis illa nox Nativitatis Dominicæ; et ad solemnes vigilias omnes, ut moris est, parabantur. Cumque celebrandi nocturni officii hora aliquantisper protelaretur, contigit sedentem exspectantemque Bernardum cum cæteris inclinato capite paululum soporari. Adfuit illico puero suo se revelans pueri Jesu sancta Nativitas, teneræ fidei suggerens incrementa, et divinæ in eo inchoans mysteria contemplationis. Apparuit enim velut denuo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero matris Virginis verbum infans, speciosus forma præ filiis hominum, et pueruli sancti in se rapiens minime jam pueriles affectus. Persuasum autem est animo B ejus, et nunc usque fatetur, quod eam credat horam fuisse Dominicæ Nativitatis. Sed et facile est advertere iis qui ejus auditorium frequentaverunt, in quanta benedictione ea hora prævenerit eum Dominus; cum usque hodie in iis quæ ad illud pertinent sacramentum, et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videatur. Unde et postmodum in laudem Genitricis et Geniti, et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum, inter initia operum suorum seu tractatuum, sumpta materia ex eo Evangelii loco, ubi legitur, *Missus est Gabriel angelus a Deo in civitatem Galilææ* (*Luc.* I, 26), et cætera quæ ibi sequuntur.

5. Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam pue- C rilibus annis, si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens eleemosynas, et verecundiæ suæ morem gerebat, et pro ætate, imo supra ætatem, pietatis opera sectabatur. Cum autem aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam; mater ejus liberis fideliter educatis et vias sæculi ingredientibus, quasi peractis omnibus quæ sua erant, feliciter migravit ad Dominum. De qua nequaquam prætereundum est, quod cum multo tempore vixisset cum viro suo honeste et juste secundum justitias et honestates sæculi hujus, et legem fidemque conjugii; per aliquot ante obitum suum annos, in eo ad quod nu- D trire filios videbatur, prout potuit et licuit mulieri sub potestate viri constitutæ, nec habenti proprii corporis potestatem, omnes ipsa prævenit. Etenim in domo sua, et in professione conjugali, et in medio sæculi eremiticam seu monasticam vitam non parvo tempore visa est æmulari, in victus parcitate, in vilitate vestitus, delicias et pompas sæculi a se abdicando, ab actibus et curis sæcularibus, in quantum poterat, se subtrahendo, insistendo jejuniis, vigiliis, et orationibus; et quod minus assumptæ professionis habebat, eleemosynis et diversis operibus misericordiæ redimendo. In quo de die in diem proficiens, ad extrema devenit, perficienda in futuro in eo, in quo proficiens de hoc sæculo migravit. Obdormivit autem psallentibus clericis qui convenerant, et ipsa pariter psallens, ut in extremis quoque, cum jam vox ejus audiri non posset, adhuc moveri labia viderentur, et lingua palpitans Dominum confiteri. Demum inter litaniæ supplicationes, cum diceretur, « Per passionem et crucem tuam libera eam Domine, » elevans manum signavit se, et emisit spiritum (14*), ita ut manum non posset deponere quam levaverat.

1345 CAPUT III.

De studio tuendæ castitatis, deque vitæ religiosæ proposito, et allectis in eamdem sententiam fratribus suis, aliisque sociis.

6. Ex hoc Bernardus suo jam more, suo jure victitare incipiens, eleganti corpore, grata facie præeminens, suavissimis ornatus moribus, acri ingenio præditus, acceptabili pollens eloquio, magnæ spei adolescens prædicabatur. Cui tanquam ingrediens sæculum, plures se viæ sæculi ipsius offerer cœperunt, et in omnibus assurgere prosperitates vitæ hujus, et magnæ spes undique arridere. Obsidebant autem benignum juvenis animum sodalium dissimiles mores, et amicitiæ procellosæ, similem sibi efficere gestientes. Quæ si ei dulcescere perstitissent, necesse erat amarescere illi, quod in hac vita dulcius cordi ejus insederat, castitatis amorem. Cui præcipue invidens coluber tortuosus, spargebat laqueos tentationum, ac variis occursibus calcaneo ejus insidiabatur. Cum enim aliquando curiosius aspiciendo, defixos in quamdam oculos aliquandiu tenuisset; continuo ad se reversus, et de semetipso erubescens apud semetipsum, in se ipsum ultor severissimus exarsit. Stagno quippe gelidarum aquarum, quod in proximo erat, collo tenus insiliens, tandiu inibi permansit, donec pene exsanguis effectus, per virtutem gratiæ cooperantis etiam a calore carnalis concupiscentiæ totus refriguit, induens illum castitatis affectum, quem induerat qui dicebat : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine* (*Job* XXXI, 1).

7. Circa idem tempus instinctu dæmonis in lectum dormientis injecta est puella nuda. Quam ille sentiens, cum omni pace et silentio partem ei lectuli quam occupaverat, cessit, et in latus alterum se convertit, atque dormivit. Misera vero illa aliquandiu jacuit sustinens et exspectans, deinde palpans et stimulans : novissime cum immobilis ille persisteret, illa, licet impudentissima esset, erubit; et horrore ingenti atque admiratione perfusa, relicto eo surgens aufugit. Contigit item ut cum sociis aliquantis apud matronam aliquam Bernardus hospitaretur. Considerans autem mulier adolescen-

(14*) Herbertus in libro II, cap. 23, tradit, Bernardum Novitium quotidie pro anima matris suæ septem psalmos pœnitentiales recitare solitum, iis semel ex parte omissis, ab Stephano abbate increpatum fuisse. Matris obitus contigit Kalendis Septembris. Corpus in Divionensi Sancti-Benign ecclesia sepultum, postea in Claram-Vallem translatum est.

tem decorum aspectu, capta est laqueo oculorum suorum, et in concupiscentiam ejus exarsit. Cumque tanquam honoratiori omnium, seorsum ei lectum fecisset præparari, surgens ipsa de nocte impudenter accessit ad eum. Quam Bernardus sentiens, nec consilii inops, clamare cœpit : Latrones! latrones! Ad quam vocem fugit mulier, familia omnis exsurgit, lucerna accenditur, latro quæritur, sed minime invenitur. Ad lectulos singuli redeunt, fit silentium, fiunt tenebræ sicut prius, pausant cæteri, sed non illa misera requiescit. Exsurgit denuo, et Bernardi lectulum petit; sed denuo ille clamat : Latrones! latrones! Quæritur iterum latro, latet iterum, nec ab eo qui solus noverat, publicatur. Usque tertio improba mulier sic repulsa, vix tandem seu metu, seu desperatione victa cessavit. Cum autem die sequenti iter agerent, arguentes Bernardum socii, quosnam toties ea nocte latrones somniaverit, perquirebant. Quibus ille : Veraciter, inquit, aderat latro, et quod mihi pretiosius est in hac vita, castitatem videlicet, hospita tentante muliere, incomparabilemque thesaurum.

8. Inter hæc tamen cogitans et perpendens, quod vulgo dicitur, non esse tutum diu cohabitare serpenti; fugam meditari cœpit. Videbat enim mundum et principem ejus exterius sibi multa offerentem, magnas res, spes majores, sed fallaces omnes, et vanitates vanitatum, et vanitatem omnia. Veritatem vero jam interius jugiter audiebat clamantem et dicentem : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris* (*Matth.* XI, 28, 29). Perfectius vero relinquere mundum deliberans, cœpit inquirere et investigare, ubi certius ac purius inveniret requiem animæ suæ sub jugo Christi. Inquirenti autem occurrit Cistercii inventio nova, religionis nova plantatio, messis multa, sed operariis indigens. [illegible] cum vix adhuc aliquis conversionis gratia illuc declinaret, ob nimiam vitæ ipsius et paupertatis austeritatem. Quæ tamen cum animum vere Deum quærentem minime terrerent, posthabita omni hæsitatione ac timore, illuc vertit intentionem, posse se æstimans omnino ibi delitescere, et abscondi in abscondito faciei Dei ab omni conturbatione hominum; maximeque ad effugium vanitatis; seu de sæculari generositate, seu de acrioris ingenii gratia, seu etiam forte de alicujus nomine sanctitatis.

9. Ubi vero de conversione tractantem fratres ejus, et qui carnaliter eum diligebant, persenserunt; omnimodis agere cœperunt, ut animum ejus ad studium possent convertere litterarum, et amore scientiæ sæcularis sæculo arctius implicare. Qua nimirum suggestione, sicut fateri solet, propemodum retardati fuerant gressus ejus : sed matris sanctæ memoria importune animo ejus instabat, ita ut sæpius sibi occurrentem videre videretur, conquerentem et improperantem, quia non ad hujusmodi nugacitatem tam tenere educaverat, non in hac spe erudierat eum. Demum cum aliquando ad fratres pergeret, in obsidione castri, quod Granceium (15) dicitur, cum duce Burgundiæ constitutos, cœpit in hujusmodi cogitatione vehementius anxiari. Inventaque in itinere medio ecclesia quadam, divertit, et ingressus oravit cum multo imbre lacrymarum, expandens manus in cœlum, et effundens sicut aquam cor suum ante conspectum Domini Dei sui. Ea igitur die firmatum est propositum cordis ejus.

10. Nec vero surda aure percepit vocem dicentis : *Qui audit, dicat, Veni* (*Apoc.* XXII, 17). Siquidem ab illa hora, sicut ignis qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes, hinc inde prius viciniora quæque corripiens, postmodum in ulteriora progrediens : sic ignis quem miserat Dominus in cor servi sui volens ut arderet, primo fratres ejus aggreditur, solo minimo ad conversionem adhuc minus habili, seniori patri ad solatium derelicto, deinde cognatos, et socios, et amicos, de quibuscunque poterat esse spes conversionis. Primus omnium Galdricus avunculus ejus, absque dilatione aut hæsitatione, pedibus, ut aiunt, ivit in sententiam nepotis, et consensum conversionis, vir honestus et potens in sæculo, et in sæcularis militiæ gloria nominatus, dominus castri in territorio Æduensi, quod Tuillium (15*) dicitur. Continuo etiam Bartholomæus occurrens, junior cæteris fratribus, et necdum miles, sine difficultate eadem hora salutaribus monitis dedit assensum. Porro Andreas, Bernardo etiam ipse junior, et novus eo tempore miles, verbum fratris difficilius admittebat, donec subito exclamavit : « Video, » inquit, « matrem meam, » Visibiliter siquidem ei apparuit, serena facie subridens, et congratulans proposito filiorum. Itaque et ipse continuo manus dedit, et de tirone sæculi factus est miles Christi. Nec solus vidit Andreas tantorum matrem filiorum lætantem, sed confessus est et Bernardus eamdem similiter se vidisse. Guido primogenitus fratrum, conjugio jam alligatus erat, vir magnus, et præ aliis jam in sæculo radicatus. Hic primo paululum hæsitans, sed continuo rem perpendens et recogitans, conversioni consensit, si tamen conjux annueret. Verum id quidem de juvencula nobili, et parvulas filias nutriente, pene impossibile videbatur. At Bernardus de misericordia Domini spem concipiens certiorem, incunctanter ei spopondit aut consensuram feminam, aut celeriter morituram. Demum cum omnimodis illa renueret, vir ejus magnanimus, imo ea jam præventus fidei virtute, in qua postmodum excellenter enituit; virile consilium Domino inspirante concepit, ut abjiciens quidquid habere videbatur in sæculo, vitam institueret agere rusticanam, laborare scilicet manibus propriis, unde suam sustentaret et uxoris vitam, quam invitam dimittere non licebat. Interim

(15) *Grancey.*

(15*) *Touillon.*

supervenit Bernardus, qui undique alios atque alios colligens discurrebat. Nec mora, flagellabatur prædicta Guidonis uxor infirmitate gravi. Et cognoscens quia durum sibi esset contra stimulum calcitrare, accersito Bernardo veniam deprecatur, et prior ipsa **1067** conversionis petit assensum. Denique juxta morem ecclesiasticum separata a viro, interveniente parili voto castitatis, in cœtum sanctimonialium transiit feminarum, religiose usque hodie serviens Deo (16).

11. Secundus natu post Guidonem Gerardus erat, miles in armis strenuus, magnæ prudentiæ, benignitatis eximiæ, et qui ab omnibus diligeretur : qui cæteris, ut dictum est, primo auditu et primo die acquiescentibus, ut mos est sapientiæ sæcularis, levitatem reputans, obstinato animo salubre consilium et fratris monita repellebat. Tum Bernardus fide jam igneus, et fraternæ charitatis zelo mirum in modum exasperatus : « Scio, » inquit, « scio, sola vexatio intellectum dabit auditui. » Digitumque lateri ejus apponens : « Veniet » inquit, « dies, et cito veniet, cum lancea, lateri huic infixa, pervium iter ad cor tuum faciet consilio salutis tuæ, quod aspernaris : et timebis quidem, sed minime morieris. » Sic dictum, sicque factum est. Paucissimis interpositis diebus circumvallatus ab inimicis, captus et vulneratus juxta verbum fratris, lanceam gestans ipsi lateri, eidemque infixam loco cui ille digitum applicuerat, trahebatur, et mortem quasi jam præsentem metuens clamabat : » Monachus sum, monachus sum Cisterciensis. « Nihilominus tamen captus et reclusus in custodia est. Vocatus est Bernardus per celerem nuntium, sed non venit. « Sciebam, » inquit, « et prædixeram quod durum esset ei contra stimulum calcitrare : nec tamen ad mortem ei vulnus hoc, sed ad vitam. » Et factum est ita. Siquidem de vulnere præter spem cito convaluit, propositum vero seu votum quod voverat non mutavit. Cumque jam liber ab amore sæculi hostilibus adhuc vinculis teneretur, et hoc solum esset quod conversionis ejus propositum retardaret, in hoc etiam cito adfuit ei misericordia Dei. Venit frater ejus laborans ut erui posset, sed non profecit. Et cum nec loqui ei permitteretur, accedens ad carcerem clamavit : « Scito, frater Gerarde, quia ituri sumus in proximo, et monasterium introituri. Tu vero quandoquidem exire non licet, hic monachus esto, sciens quod vis, et non potes, pro facto reputari. »

12. Cumque Gerardus magis ac magis anxiaretur, paucis interpositis diebus, audivit vocem in somnis dicentem sibi : « Hodie liberaberis. « Erat autem sacrum Quadragesimæ tempus. Circa vespertinam itaque diei horam cogitans quod audierat, compedes suas tetigit, et ecce ex parte crepuit in manu ejus ferrum, ut minus jam teneretur, et aliquatenus incedere posset. Sed quid ageret ? Erat ostium obseratum, et pro foribus pauperum multitudo. Surrexit tamen, et non tam spe evadendi quam tædio jacendi, seu curiositate tentandi, accedens ad ostium subterraneæ domus, in qua vinctus et clausus erat, mox ut pessulum tetigit, sera tota inter manus ejus collapsa est, et ostium domus apertum. Exiensque pedetentim, sicut homo compeditus, ad ecclesiam, ubi adhuc vespertina celebrabantur officia, pertendebat. Porro mendici qui pro foribus domus astabant, videntes quod fiebat, et divinitus exterriti, in fugam versi sunt, nihil clamantes. Cumque jam ecclesiæ propinquaret, egrediens quidam de familia domus captivitatis suæ, germanus illius a quo custodiebatur, vidensque eum ad ecclesiam properantem : « Tarde, » inquit, « Gerarde, venisti. » Expavescente illo : « Festina, » ait, « adhuc superest quod audias. » Oculi quippe ejus tenebantur, nec prorsus quid ageretur intelligebat. Demum ad altiores gradus ecclesiæ cum adhuc compeditum data manu Gerardum sublevasset, introeunte illo ecclesiam, tunc primum quid ageretur agnovit, et conatus eum retinere non potuit. Hoc modo Gerardus a captivitate amoris sæculi hujus, et captivitate filiorum sæculi liberatus, votum quod voverat fideliter exsolvit. In quo potissimum notum fecit Dominus, a quanta perfectione sanctæ conversationis gratiam iste Dei famulus ceperit, qui in ejus spiritu, qui fecit quæ futura sunt, quod erat futurum videre potuit quasi jam factum. Præsentialiter quippe in latere fratris ei lancea **1068** apparebat, quando digitum applicuit loco vulneris mox futuri, sicut postmodum ipse confessus est, cum ab his interrogaretur, quibus celare non poterat.

13. Cum autem cæteri, ut diximus, prima die in eodem essent cum Bernardo spiritu congregati, mane intrantibus eis ad ecclesiam, apostolicum illud capitulum legebatur, *Fidelis est Deus, quia qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet usque in diem Jesu Christi* (*Philipp.* I, 6) : quod devotus juvenis haud secus accepit, quam si de cœlo sonuisset. Exsultans itaque spiritualis jam pater regeneratorum in Christo fratum suorum, et manum Domini intelligens secum operantem, cœpit ex hoc prædicationi insistere, et quoscunque poterat aggregare. Cœpit novum induere hominem, et cum quibus de litteris sæculi, seu de sæculo ipso agere solebat, de seriis et conversatione tractare ; ostendens gaudia mundi fugitiva, vitæ miserias, celerem mortem, vitam post mortem, seu in bonis, seu in malis, perpetuam fore. Quid multa? Quotquot ad hoc præordinati erant, operante in eis gratia Dei, et verbo virtutis ejus, et oratione et instantia servi ejus, primo cunctati, deinde compuncti, alter post alterum credebant

(16) Et quidem apud Elariacum seu Lariacum, vulgo *Laire*, ad muros Divionenses, ex tertia Vita, et ex tabulis Lariacensibus : qui locus nunc Prioratus est monasterii Sancti-Benigni, cui tum istæ sanctimoniales subjectæ erant, ubi et Juliacenses Molismensibus. Guntramnus rex locum sancto Benigno concessit,

et consentiebant. Inter quos adjunctus est ei etiam dominus Hugo Matisconensis, nobilitate et probitate morum, possessionibus et divitiis sæculi ampliatus : qui hodie merito religionis et sanctitatis suæ, raptus a Pontiniacensi, cœnobio, quod ipse ædificavit, Autissiodorensi Ecclesiæ præest, merito et honore Pontificis (16*). Hic audiens de conversione socii et amici charissimi, flebat quasi perditum, quem sæculo mortuum audiebat. Ubi autem primo data est utrique facultas mutui colloquii, post dissimiles lacrymas, et gemitus dissimilium dolorum, verba verbis cœperunt conferri, et res rebus comparari. Cumque inter ipsa verba familiaris amicitiæ Hugoni infunderetur spiritus veritatis, aliam jam faciem habere cœperunt verba mutuæ collocutionis. Datis itaque dextris in sodalitium novæ vitæ, longe dignius veriusque facti sunt cor unum et anima una in Christo, quam in sæculo ante fuissent.

14. Post paucos autem dies nuntiatur Bernardo, subversum ab aliis sociis Hugonem, a proposito resilire. Qui opportunitate inventa, quod magnus quidam episcoporum conventus illis in partibus haberetur, festinat ut revocet pereuntem, iterumque parturiat. Observantes autem prædicti sodales et subversores Hugonis, viso eo, prædam ambiunt suam, et omnem ei loquendi adimunt facultatem, omnem aditum intercludunt. At ille, cum ei loqui non posset, clamabat pro eo ad Dominum : quo orante cum lacrymis, subita et vehemens inundatio pluviæ mox erupit. Consederant autem in campo, quod aer serenus esset, et nil tale sperarent. Dispersi igitur omnes ad repentinum imbrem, vicum proximum petunt. At Bernardus Hugonem tenens : « Mecum, » ait, « sustinebis hujus pluviæ guttas. » Cumque soli remansissent, non fuerunt soli, sed Dominus fuit cum eis, reddens eis continuo et aeris et animi serenitatem. Ibi renovatum est fœdus et propositum confirmatum, quod non potuit deinceps violari.

15. Videbat ista peccator, et irascebatur, dentibus suis fremebat et tabescebat; justus autem confidens in Domino gloriose de sæculo triumphabat. Jamque eo publice et privatim prædicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertebant; quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. Crescente siquidem numero eorum qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur : *Multitudinis eorum erat cor unum, et anima una in Domino* (*Act.* IV, 32), *et habitabant unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat se conjungere eis* (*Id.* V, 12, 13). Erat enim eis Castellioni domus una propria et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur, quam ingredi vix aliquis audebat qui non esset de numero eorum. Sed et si quis intrabat, videns et audiens [illegible] quæ ibi gerebantur et dicebantur,

A sicut de Christianis Corinthiis Apostolus dicit, omnibus quodammodo prophetantibus convincebatur, ab omnibus, dijudicabatur ab omnibus; et adorans Dominum, et confitens quod vere Deus esset in eis (*I Cor.* XIV, 24, 25), aut ipse unanimitati eorum adhærebat, aut recedens flebat semetipsum, illos autem beatificabat. Hoc enim illis temporibus et in illis erat partibus inauditum, ut alicujus adhuc in sæculo commorantis conversio præsciretur. Ipsi vero quasi mensibus sex post primum propositum in sæculari habitu stabant, ut proinde plures congregarentur, dum quorumdam negotia per id temporis expediebantur.

16. Cum autem jam suspecta inciperet esse multitudo, ne quem de numero eorum subriperet is qui
B tentat, placuit Deo super hoc revelare quid futurum esset. Aspiciebat enim quidam eorum in visu noctis, et videbat quasi eos omnes consedisse in domo una, et per ordinem singulos quasi communicare de cibo quodam miri candoris et saporis : quem cæteris omnibus optime suscipientibus, et cum gaudio magno, duos ex omni numero illo notabat a cibi illius salutaris participatione vacuos remansisse. Alter namque eorum nec sumebat; alter sumere quidem videbatur, sed tanquam minus caute sumeret, spargebatur. Utrumque vero postea probavit eventus. Alter enim, priusquam ventum esset ad rem, conversus retrorsum in sæculum rediit : alter cum cæteris cœpit quidem opus bonum, sed
C non perfecit. Vidi ego eum in sæculo postea vagum et profugum a facie Domini sicut Cain, quantum animadvertere potui, hominem humillimum, et miserabilis confusionis, sed nimiæ pusillanimitatis. Qui tamen in ultimis Claram-Vallem rediit infirmitate corporis et inopia cogente, cum homo bene natus ab omnibus cognatis et amicis projiceretur : ibique proprietati renuntians, sed non omnino propriæ voluntati, obiit, non quidem intus, sicut frater et domesticus, sed foris misericordiam postulans, sicut pauper et mendicus.

17. Jam vero adveniente die reddendi voti et complendi desiderii, egressus est de domo paterna Bernardus, pater fratrum suorum, cum fratribus suis,
D filiis suis spiritualibus, quos verbo vitæ Christo genuerat. Videns autem Guido primogenitus fratrum suorum Nivardum fratrem suum minimum, puerum cum pueris aliis in platea : « Eia, » inquit, « frater Nivarde, ad te solum respicit omnis terra possessionis nostræ. » Ad quod puer non pueriliter motus : « Vobis ergo, » inquit, « cœlum, et mihi terra? Non ex æquo divisio hæc facta est. » Quo dicto abeuntibus illis, tunc quidem domi cum patre remansit, sed modico post evoluto tempore fratres secutus, nec a patre, nec a propinquis seu amicis potuit retineri. Supererat de Deo dicata domo illa pater senior cum filia, de quibus etiam suo loco dicemus.

18. Eo tempore novellus et pusillus grex Cisterciensis sub abbate degens, viro venerabili Ste

(16*) Hugo III, ex primo abbate Pontiniacensi antistes creatur an. 1135.

phano, cum jam graviter ei tædio esse inciperet paucitas sua, et omnis spes posteritatis decideret, in quam sanctæ illius paupertatis hæreditas transfunderetur, venerantibus omnibus in eis vitæ sanctitatem, sed refugientibus austeritatem; repente divina hac visitatione tam læta, tam insperata, tam subita lætificatus est, ut in die illa responsum hoc a Spiritu sancto accepisse sibi domus illa videretur : *Lætare, sterilis, quæ non pariebas; erumpe et clama, quæ non parturiebas : quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum* (*Isai.* LVI, 1); de quibus postmodum visura es filios filiorum usque in multas generationes. [Nam anno priore uni ex eisdem Cisterciensibus primis fratribus in extremo jam posito, apparuit innumera hominum multitudo prope basilicam, ad fontem lavans vestimenta sua : et in ipsa visione dictum est ei, quia fons Ennon vocaretur. Quod cum indicasset abbati, intellexit protinus vir magnificus divinam consolationem : et multum quidem jam tunc de promissione, sed plurimum postea de **1070** exhibitione lætatus, egit gratias Deo per Jesum Christum; qui cum eo et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.] (17)

CAPUT IV.

De ingressu Ordinis, et fervore novitiatus. Quam parcus cibi et somni; cupidus quoque laboris externi; deque ejus miro in sacra Scriptura profectu.

19. Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo decimo tertio, a constitutione domus Cisterciensis quindecimo, servus Dei Bernardus annos natus circiter tres et viginti [*al.* duo et viginti], Cistercium ingressus, cum sociis amplius quam triginta, sub abbate Stephano, suavi jugo Christi collum submisit. Ab illa autem die dedit Dominus benedictionem, et vinea illa Domini Sabaoth dedit fructum suum, extendens palmites suos usque ad mare, et ultra mare propagines suas. [Quia vero ex prædictis sociis ejus uxorati aliqui fuerant, et uxores quoque cum viris idem votum sacræ conversationis inierant; per ipsius sollicitudinem ædificatum eis cœnobium sanctimonialium feminarum, quod Julleium (17*) dicitur, in Lingonensi parochia, Domino cooperante, magnifice satis excrevit, usque hodie religionis opinione celeberrimum, et personis ac possessionibus dilatatum; sed et propagatum jam per loca alia, et non cessans adhuc ampliorem facere fructum.] Hæc quidem fuere Viri Dei conversationis sancta principia. Conversationis autem ejus insignia, quomodo vitam angelicam gerens in terris vixit, neminem enarrare posse puto, qui non vivat de spiritu, de quo ille vixit. Solius quippe donantis et accipientis est, nosse quantum ab ipso mox conversionis exordio prævenerit eum Dominus in benedi-

A stionibus dulcedinis suæ; quanta repleverit gratia electionis; quomodo ab ubertate domus suæ inebriaverit eum. Ingressus est autem domum illam pauperem spiritu, et eo adhuc tempore absconditam ac pene nullam, intentione ibi moriendi a cordibus et memoria hominum, et spe delitescendi et latendi tanquam vas perditum; Deo aliter disponente, et eum sibi in vas electionis præparante, non solum ad Ordinem monasticum confortandum ac dilatandum, sed etiam ad nomen suum portandum coram regibus et gentibus, et usque ad extremum terræ. Ipse vero, nil tale de se æstimans aut cogitans, potius ad custodiam sui cordis, et propositi constantiam, hoc semper in corde, sæpe etiam in ore habebat : « Bernarde, Bernarde, ad quid venisti? » Et sicut de Do-

B mino legitur, quia *cœpit Jesus facere et docere* (*Act.* I, 1), a prima die ingressus sui in cellam Novitiorum, ipse cœpit agere in semetipso quod alios erat docturus.

20. Postmodum enim cum Claræ-Vallis abbas esset ordinatus, adventantibus novitiis et festinantibus ingredi, audire eum soliti sumus prædicantem ac dicentem : « Si ad ea quæ intus sunt festinatis, hic foris dimittite corpora quæ de sæculo attulistis; soli spiritus ingrediantur; caro non prodest quidquam. » Quod cum novitiis ad novitatem verbi perterritis, parcens teneritudini eorum, clementius exponendo, carnalem concupiscentiam prædicare solebat foris dimittendam : ipse cum novitius esset, in nullo sibi parcens, instabat omnimodis mortifi-

C care non solum concupiscentias carnis, quæ per sensus corporis fiunt, sed et sensus ipsos per quos fiunt. Cum enim jam interiore sensu illuminati amoris dulcius ac frequentius sentire inciperet desursum spirantem sibi suavitatem, sensui illi interiori timens a sensibus corporis, vix tantum eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris cum hominibus conversationis societatem. Quod cum continui usus instantia in consuetudinem mitteret, consuetudo ei ipsa quodammodo vertebatur in naturam : totusque absorptus in spiritum, spe tota in Deum directa, intentione seu meditatione spirituali tota occupata memoria, videns non videbat, audiens non audiebat; **1071** nihil sapiebat gustanti, vix

D aliquid sensu aliquo corporis sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat in cella Novitiorum, cum exiens inde ignoraret adhuc an haberet domus ipsa testudinem, quam solemus dicere cælaturam. Multo tempore frequentaverat intrans et exiens domum ecclesiæ, cum in ejus capite, ubi tres erant, unam tantum fenestram esse arbitraretur. Curiositatis enim sensu mortificato, nil hujusmodi sentiebat; vel si forte aliquando eum contingebat videre, memoria, ut dictum est, alibi occupata non advertebat.

(17) Hæc inter uncinos inclusa ex ms. sunt desumpta.

(17*) Aliis *Julleium*, vulgo *Juilly*, quem locum Milo Barri comes cœnobio Molismensi concessit, « ut religiosis deserviret feminis sub ordinatione Molismensis abbatis : quibus ad regimen sui, tam corporum quam animarum, quatuor deputati erant monachi per abbatem Molismensem. » Hæc acta sub Guidone abbate, sub annum 1115, ad quem Bernardi epistola 80, ex charta apud Chiffletium. De Julleio iterum infra, num. 39.

Sine memoria quippe sensus sentientis nullus est.

21. Natura quoque in eo non dissentiebat a gratia, ut in eo quoque quodammodo impletum videretur esse quod legitur : *Puer eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam ; et cum magis essem bonus, veni ad corpus incoinquinatum* (*Sap.* VIII, 19, 20). Ad contemplanda quippe spiritualia quæque seu divina, cum gratia spirituali, naturali quadam virtute pollebat ingenii ; sortitusque etiam in hoc erat animam bonam, sensualitatem non curiose lascivam, nec superbe rebellem, sed congaudentem spiritualibus studiis, et in eis quæ ad Deum sunt, sponte subditam spiritui et servientem : corpus etiam nullius unquam contaminatum consensu flagitii, etsi neglectum minus [*al.* non nimis neglectum], sicut oportebat, curaretur, ad serviendum spiritui in servitio Dei aptissimum instrumentum. Sed cum caro in eo ex dono prævenientis gratiæ, et adjutorio subsequentis naturæ, et usu bono spiritualis disciplinæ, vix jam aliquid concupisceret adversus spiritum, hoc est, quod spiritum læderet ; spiritus supra vires, supra virtutem carnis ac sanguinis, tanta adversus carnem concupiscebat, ut infirmum animal cadens sub onere, usque in hanc diem non adjiciat ut resurgat. Quid enim dicam de somno, qui in cæteris hominibus solet esse refectio laborum et sensuum, aut mentium recreatio ? Extunc usque hodie vigilat ultra possibilitatem humanam. Nullum enim tempus magis se perdere conqueri solet, quam quo dormit, idoneam satis reputans comparationem mortis et somni : ut sic dormientes videantur mortui apud homines, quomodo apud Deum mortui dormientes. Unde etiam si quem forte religiosum in dormiendo seu durius stertentem audierit, seu minus composite jacentem viderit ; patienter ferre vix potest, sed carnaliter cum seu sæculariter dormire causatur. In ipso namque tenuem victum tenuis somnus comitatur. In neutro enim ullam indulget corpori suo satietatem, nisi quod in utroque sumpsisse aliquid sat ei est. Quantum enim ad vigilias, vigiliarum ei modus est non totam noctem ducere insomnem.

22. Porro ad comedendum usque hodie vix aliquando voluptate trahitur appetitus, sed solo timore defectus. Etenim comesturus, priusquam comedat, sola cibi memoria satiatus est. Sic accedit ad sumendum cibum, quasi ad tormentum. A primo siquidem conversionis suæ anno, seu egressionis de cella Novitiorum, natura ejus, cum teneræ nimis semper et delicatæ complexionis fuisset, jejuniis multis et vigiliis, frigore et labore, durioribus et continuis exercitiis attrita, corrupto stomacho, crudum continuo per os solet rejicere quod ingeritur. Quod si quid naturali decoctione digestum transfunditur ad inferiora, ibi nihilominus partibus illis corporis non minoribus infirmitatum incommodis obsessis, nonnisi cum gravi tormento egeritur. Si quid autem residuum est, ipsum est alimentum corporis ejus qualecunque, non tam ad vitam sustentandam, quam ad differendam mortem. Semper autem post cibum quasi pensare solitus est quantum comederit. Si quando vel ad modicum mensuram solitam excessisse se deprehenderit, impune abire non patitur. Sed et usus parcimoniæ sic ei in naturam versus est, ut etsi aliquando corporalis sibi cujuslibet refectionis plus aliquid solito velit indulgere, vix possit. Sic autem ab initio fuit, inter novitios novitius, monachus inter monachos, spiritu validus, corpore infirmus : nil indulgentiæ circa corporis quietem seu refectionem, nihil remissionis de communi labore vel opere fieri sibi aliquando acquiescens. Cæteros namque sanctos esse arbitrabatur et perfectos ; se vero sicut novitium **1072** et incipientem, nequaquam emeritorum perfectorumque indulgentiis et remissionibus indigere, sed fervore novitio, et Ordinis districtione, et rigore disciplinæ.

23. Propter quod communis vitæ seu conversationis ferventissimus æmulator, cum opus aliquod manuum fratres actitarent, quod seu minor usus ei, seu imperitia denegabat ; fodiendo, seu ligna cædendo, propriis humeris deportando, vel quibuslibet laboribus æque laboriosis illud redimebat. Ubi vero vires deficiebant, ad viliora quæque opera confugiens, laborem humilitate compensabat. Et mirum in modum is, qui tantam contemplatione rerum spiritualium ac divinarum acceperat gratiam, circa talia non solum occupari patiebatur, sed et plurimum delectabatur. Sed mortificata, ut dictum est, sensualitate, cujus seu curiositate, seu infirmitate, in hujusmodi laborum corporalium distractionibus, perfectorum etiam quorumcunque mentes sæpe necesse est, etsi non intentione, certe memoria et cogitatione, ab interiore unitate spiritus aliquam pati dissolutionem : ipse privilegio majoris gratiæ in virtute spiritus simul et totus quodammodo exterius laborabat, et totus interius Deo vacabat ; in altero pascens conscientiam, in altero devotionem. Laboris ergo tempore et intus orabat seu meditabatur absque intermissione exterioris laboris, et exterius laborabat absque jactura interioris suavitatis. Nam usque hodie quidquid in Scripturis valet, quidquid in eis spiritualiter sentit, maxime in silvis et in agris meditando et orando se confitetur accepisse ; et in hoc nullos aliquando se magistros habuisse, nisi quercus et fagos, joco illo suo gratioso inter amicos dicere solet.

24. Messis tempore fratribus ad secandum cum fervore et gaudio sancti Spiritus occupatis, cum ipse quasi impotens et nescius laboris ipsius, sedere sibi et requiescere juberetur, admodum contristatus, ad orationem confugit, cum magnis lacrymis postulans a Deo donari sibi gratiam metendi. Nec fefellit simplicitas fidei desiderium religiosi. Continuo namque quod petiit, impetravit. Et ex illo die in labore illo præ cæteris peritum se esse cum quadam jucunditate gratulatur : tanto in hoc opere devotior, quanto se in hoc ipso facultatem ex solo

Dei dono reminiscitur accepisse. Feriatus autem ab hujusmodi labore vel opere, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. Ad orandum si se solitudo offerret, ea utebatur : sin autem, ubicunque, seu apud se, seu in turba esset, solitudinem cordis ipse sibi efficiens, ubique solus erat. Canonicas autem Scripturas simpliciter et seriatim libentius ac sæpius legebat, nec ullis magis quam ipsarum verbis eas intelligere se dicebat : et quidquid in eis divinæ sibi elucebat veritatis aut virtutis, in primæ sibi originis suæ fonte magis, quam in decurrentibus expositionum rivis sapere testabatur. Sanctos tamen et orthodoxos earum expositores humiliter legens, nequaquam eorum sensibus suos sensus æquabat, sed subjiciebat formandos : et vestigiis eorum fideliter inhærens, sæpe de fonte unde illi hauserant, et ipse bibebat. Inde est quod plenus Spiritu, quo omnis sancta Scriptura divinitus est inspirata, tam confidenter et utiliter ea usque hodie, sicut Apostolus dicit, utitur *ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum* (*II Tim.* III, 16). Et dum prædicat verbum Dei, quidquid de ea affert in medium, sic patens et placens efficit, et circa id unde agitur efficax ad movendum, ut mirentur omnes tam sæculari quam spirituali præditi doctrina, in verbis gratiæ quæ procedunt de ore ejus.

CAPUT V.

De initio Claræ-Vallis, et vili victu primorum ibidem monachorum, deque ostenso divinitus ejus incremento.

25. Cum autem complacuit ei qui eum segregavit a sæculo, et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam, et multos filios Dei, qui erant dispersi, per eum congregaret in unum; misit in cor abbatis **1073** Stephani ad ædificandam domum Claræ-Vallis (18) mittere fratres ejus. Quibus abeuntibus ipsum etiam domnum Bernardum præfecit abbatem, mirantibus sane illis, tanquam maturis et strenuis tam in religione quam in sæculo viris, et timentibus et tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. Erat autem Clara-Vallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Alba (18*), antiqua spelunca latronum, quæ antiquitus dicebatur Vallis absinthialis, seu propter abundantis ibi absinthii copiam, seu propter amaritudinem doloris incidentium ibi in manus latronum. Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis consederunt viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum templum Dei, et domum orationis. Ubi simpliciter aliquanto tempore Deo servierunt in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis, instar prophetici illius, ex hordeo et milio et vicia (19) erat, ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio, ubertim plorans, clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines.

26. At Virum Dei minus ista movebant. Summa ei sollicitudo de salute multorum, quæ a prima die conversionis suæ usque ad hoc tempus tam singulariter sacrum illud pectus noscitur possidere, ut erga omnes animas maternum gerere videatur affectum. Erat ergo vehemens in præcordiis ejus, sancti desiderii, et sanctæ humilitatis conflictus. Modo enim seipsum dejiciens, fatebatur indignum, per quem fructus aliquis proveniret : modo oblitus sui, æstuabat flagrantissimo ardore, ut nullam nisi ex multorum salute consolationem posse admittere videretur. Sane fiduciam charitas pariebat, sed eamdem castigabat humilitas. Contigit autem inter hæc, ut aliquando temperius solito surgeret ad vigilias. Quibus peractis, cum usque ad matutinas laudes aliquanto longius superesset noctis intervallum, egressus foras, et loca vicina circumiens, orabat Deum, ut acceptum haberet obsequium suum et fratrum suorum : et in eo quod diximus spiritualis fructus desiderio constitutus, subito stans in ipsa oratione, modice interclusis oculis, vidit undique ex vicinis montibus tantam diversi habitus et diversæ conditionis hominum multitudinem in inferiorem vallem descendere, ut vallis ipsa capere non posset. Quod quid significaverit, jam omnibus manifestum est. Hac igitur Vir Domini visione magnifice consolatus, exhortatus est etiam fratres suos, commonens eos de misericordia Dei nunquam desperare.

CAPUT VI.

De magna ejus in angustiis erga Deum fiducia : deque zelo perfectionis, et conversione sororis.

27. Cum vero ante instantem hiemem Gerardus frater ejus, cellarius (*sic*) domus, apud eum durius quereretur ad necessaria domus et fratrum multa deesse, nec habere se unde ea coemeret, et urgente necessitate jam nullam verborum reciperet consolationem, res autem in promptu non esset quæ daretur; Vir Dei, quantum interim ad præsentes angustias sufficere posset, inquisivit. Ille vero undecim [*al.* duodecim] libras respondit. Tunc dimittens eum, ad orationem confugit. Post paululum vero rediens Gerardus, mulierem quamdam de Castellione foris esse, et velle ei loqui nuntiavit. Ad quam cum egrederetur, procidens ad pedes ejus eadem mulier, duodecim librarum benedictionem ei obtulit, orationum suffragia implorans viro suo periculose ægrotanti. Quam breviter allocutus dimisit a se : « Vade, » inquiens, « sanum invenies virum tuum. » Illa vero abiens in domum suam, sicut audierat, sic invenit. Abbas vero consolans pusillanimitatem cellarii sui, ad sustinendum Dominum de cætero reddidit fortiorem. Nec tantum semel hoc ei contigisse certum est, sed sæpe, cum hujusmodi necessitas instaret, repente, unde non sperabatur, auxilium ei a Domino adfuisse. Propter quod viri

(18) Vide notas ad epist. 31.
(18*) Vulg. *l'Aube*.
(19) Gall. *Vesce*.

prudentes **1075** A intelligentes manum Domini esse cum eo, teneritudinem mentis ejus a deliciis paradisi nuper egressi rerum exteriorum sollicitudine gravare cavebant, eas ipsi intra semetipsos, ut poterant, digerentes, tantummodo de interioribus conscientiis suis, et causa animarum suarum eum convenientes.

28. In quo tamen pene hoc eis contigit, quod filiis Israel legimus olim de Moyse contigisse, cum diu conversatus cum Domino in monte Sina, et de caligine nubis egrederetur et descenderet ad populum, ex colloquio Domini facies ejus cornuta appareret et terribilis, adeo ut fugeret populus ab eo (*Exod.* XXXIV, 29-35). Egressus enim Vir sanctus a facie Domini, qua in solitudine Cistercii, et sublimioris altitudina contemplationis in silentio aliquandiu fruitus erat, quasi de cœlo afferens inter homines miraculum quoddam conquisitæ sibi apud Deum plus quam humanæ puritatis, homines quos regere, et inter quos conversari veniebat, pene omnes a se absterruit. Si quando namque de spiritualibus et ædificatione animarum sermonem ad eos habebat, loquebatur hominibus lingua Angelorum, et vix intelligebatur. Maxime autem in his quæ ad mores hominum pertinebant, ex abundantia cordis sui tam summa eis proponebat, tam perfecta exigebat ab eis, ut durus videretur sermo; in tantum non capiebant quæ dicebantur. Rursum, cum singillatim eos audiret confitentes sibi, et semetipsos accusantes super diversis illusionibus cogitationum communium humanarum, quas nullus in carne vivens homo penitus vitare potest; hoc potissimum fuit, in quo luci illi ad tenebras illas conventio esse non potuit: scilicet quod homines inveniebat, quos in hac parte Angelos æstimabat. Angelicam enim magna ex parte degustans puritatem, et ex conscientia jam olim acceptæ a Deo gratiæ singularis, simpliciter præjudicans universæ conditioni humanæ fragilitatis in tentationes seu inquinationes cogitationum harum nullum Religiosum posse incidere; vel si incideret, vere religiosum non esse æstimabat.

29. Sed viri vere religiosi, et pie prudentes, et in prædicatione sermonum ejus venerabantur etiam quæ non capiebant, et in confessionibus suis, licet ad novum stuperent auditum, eo quod seminarium quoddam desperationis præferre videretur infirmis: tamen juxta sententiam sancti Job, nefas putabant contradicere sermonibus Sancti (*Job.* VI, 10), non excusantes, sed accusantes infirmitatem suam in conspectu Hominis Dei, in quo nemo vivens justificari potest in conspectu Dei. Unde factum est ut fieret magistra magistri pia humilitas discipulorum. Cum enim ad nutum arguentis humiliarentur qui arguebantur, cœpit etiam spirituali magistro adversus fratres humiles et subjectos zelus suus esse suspectus, in tantum ut ipse jam potius accusaret ignorantiam suam, et defleret necessitatem, quod silere non liceret, cum nesciret loqui: quod non tam alta ad homines, quam indigna hominibus loquendo læderet conscientias auditorum: quod tam scrupulose perfectionem a fratribus simplicibus exigebat, in quo se nondum inveniret ipse perfectum. Cogitabat namque eos multo meliora et viciniora saluti suæ in silentio suo meditari, quam ab ipso audirent: devotius et efficacius salutem suam operari, quam ex ejus exemplo acciperent: ex prædicatione vero ejus scandalizari potius quam aliquid concipere ædificationis. Cumque super hoc vehementius turbaretur et contristaretur, et diversæ cogitationes ascenderent in cor ejus, post multos cogitationum flexus et cruciatus cordis, decrevit ab exterioribus omnibus ad interiora sua recolligere se, ibique in solitudine cordis et secreto silentii continere, et præstolari Dominum, donec quocunque modo misericordiæ suæ super hoc ei suam revelaret voluntatem. Nec tardavit misericordia Dei auxilium in tempore opportuno. Paucis siquidem evolutis diebus, vidit in visu noctis puerum charitate quadam divina astantem sibi, et magna auctoritate præcipientem fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in apertione oris sui: quoniam non ipse esset qui loqueretur, sed Spiritus qui loqueretur in eo. Et extunc manifestius in **1075** eo et per eum loquens Spiritus sanctus, et sermonem ei potentiorem et sensum in Scripturis abundantius suggerens in apertione oris ejus, apud auditores quoque ei gratiam addidit et auctoritatem, et intellectum super egenum et pauperem, peccatorem pœnitentem, et veniam postulantem.

30. Cumque jam aliquatenus didicisset inter homines conversari, et humana agere et tolerare, jamque inter fratres suos et cum eis inciperet frui fructibus conversionis suæ, pater quoque, qui solus domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos: qui cum aliquantum tempus ibi fecisset, obiit in senectute bona (19*). Soror quoque eorum in sæculo nupta (20), et sæculo dedita, cum in divitiis sæculi periclitaretur, tandem aliquando inspiravit ei Deus ut fratres suos visitaret. Cumque venisset quasi visura venerabilem fratrem suum, et adesset cum comitatu superbo et apparatu, ille detestans et exsecrans eam tanquam rete diaboli ad capiendas animas, nullatenus acquievit exire ad videndum eam. Quod audiens illa, confusa, et compuncta vehementer, cum ei nullus fratrum suorum occurrere dignaretur, cum a fratre suo Andrea, quem ad portam invenerat monasterii, ob vestium apparatum stercus involutum argueretur, tota in lacrymas resoluta: « Et si peccatrix sum, » inquit, « pro talibus Christus mortuus est. Quia enim peccatrix sum, idcirco consilium et colloquium bonorum requiro. Et si despicit frater meus carnem meam, ne despiciat servus Dei animam meam. Veniat, præcipiat: quidquid præceperit, facere parata sum. »

(19) De eo in Necrologio S. Benigni: « III idus aprilis obiit Tecelinus monachus, pater domni Bernardi abbatis Claræ-Vallis. »

(20) Humbelina.

Hanc ergo promissionem tenens, exiit ad eam cum fratribus suis frater ejus. Et quia eam separare a viro non poterat, primo verbo omnem ei mundi gloriam in cultu vestium, et in omnibus sæculi pompis et curiositatibus interdixit; formam vitæ matris suæ, in qua multo tempore vixit cum viro, ei indixit, et sic eam a se dimisit. Illa vero obedientissime parens præcepto, rediit ad propria, mutata repente secundum omnipotentiam dexteræ Excelsi. Stupebant omnes adolescentulam nobilem, delicatam, subita mutatione in habitu et victu, in medio sæculi vitam ducere eremiticam: instare vigiliis et jejuniis, et continuis orationibus, et ab omni sæculo prorsus se facere alienam. Biennio postea sic vixit cum viro suo, illo sane, secundo maxime anno, dante Deo honorem, nec temere ulterius præsumente templum Spiritus sancti. Qui etiam tandem virtute ejus perseverantiæ victus, liberamque a se dimittens, juxta ritum Ecclesiæ, facultatem ei concessit serviendi Deo cui se probavit. Illa vero optata libertate potita, monasterium Julleium (20*) adiens, cum sanctimonialibus inibi Deo servientibus reliquum vitæ suæ Deo vovit: ubi tantam ei Dominus gratiam contulit sanctitatis, ut non minus animo quam carne illorum probaretur virorum Dei esse germana.

CAPUT VII.

De ordinatione sancti Bernardi in abbatem, deque cura valetudinis ejus; item de laude disciplinæ religiosæ jam tum in Clara-Valle vigentis.

31. Cum autem missus noviter Claram-Vallem Bernardus, ordinandus esset in ministerium ad quod assumptus erat, et sedes Lingonensis vacaret, ad quam ordinatio ipsa respiciebat, quærentibus fratribus quo eum ducerent ordinandum, cito de proximo se obtulit bona fama venerabilis Catalaunensium episcopi, opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis, illucque eum transmittendum esse definitum est. Sicque factum est. Abiit autem Catalaunum, assumpto secum Elboldone monacho quodam Cisterciensi. Intravit ergo prædicti episcopi domum juvenis exesi corporis et moribundi, habitu quoque despicabilis, subsequente monacho seniore, et magnitudine et robore corporis eleganti, aliis ridentibus, aliis irridentibus, aliis rem, sicut erat, interpretando venerantibus. Cum autem quæreretur quis eorum esset abbas, Episcopus primus oculos in **1076** eum apertos habens, agnovit servum Dei, et suscepit eum sicut servus Dei. Cum enim primo in privato colloquio omni melius locutione prudentiam juvenis magis magisque proderet verecundia loquendi, intellexit vir sapiens divinam visitationem in adventu hospitis sui. Nec defuit hospitalitatis pia instantia, donec usque ad familiarem fiduciam et libertatem loquendi producto colloquio ad alterutrum, jam melius eum commendaret conscientia sua quam verba. Quid multa? Ex illa die et ex illa hora facti sunt cor unum et anima una in Domino, in tantum ut sæpe alter alterum hospitem deinceps haberet, et propria esset domus Episcopi Claræ-Vallis; Claræ-Vallensium vero efficeretur non sola domus Episcopi, sed et per ipsum tota civitas Catalaunensis. Quinetiam et Remensis provincia, et Gallia tota per eum in devotionem excitata est ad reverentiam Viri Dei. Ab illo siquidem tanto episcopo cæteri didicerant suscipere eum, et revereri tanquam angelum Dei, ita ut hujus temporis præsensisse in eo gratiam videatur homo tantæ auctoritatis, sic affectus erga ignotum monachum et monachum tantæ humilitatis.

32. Modico vero post tempore transacto, cum eousque infirmitas Abbatis ingravesceret, ut jam nonnisi mors ejus, aut omni morte gravior vita speraretur, ab Episcopo visitatus est. Cumque viso eo Episcopus se non solum vitæ ejus, sed et sanitatis spem habere diceret, si consilio ejus acquiescens, secundum infirmitatis suæ modum aliquam corpori suo curam pateretur impendi, ille vero a rigore vel usu consuetudinis suæ minus facile flecti posset, profectus Episcopus ad capitulum Cisterciense, ibi coram paucis abbatibus qui convenerant, pontificali humilitate, et sacerdotali charitate, toto corpore in terram prostratus, petiit et obtinuit ut tantum anno uno in obedientiam sibi traderetur. Quid enim tantæ humilitati in tanta posset auctoritate negari? Reversus itaque Claram-Vallem, extra claustra et terminos monasterii domunculam unam ei fieri præcepit; ordinans et mandans in cibo vel potu, sive in aliquo ejusmodi circa eum nullam ibi teneri Ordinis districtionem; nullam de tota cura domus ad eum referri sollicitudinem, sed sibi [*al.* sibi] eum vivere secundum modum ab eo præstitutum.

33. Eodem tempore et ego Claram-Vallem, ipsumque frequentare cœpi: quem cum ibi cum quodam abbate altero visitarem, inveni eum in suo illo tugurio, quale leprosis in compitis publicis fieri solet. Inveni autem ex præcepto, ut dictum est, Episcopi et Abbatum feriatum ab omni sollicitudine domus, tam interiori quam exteriori, vacantem Deo et sibi, et quasi in deliciis paradisi exsultantem. Ingressus pro regiam illud cubiculum, cum considerarem habitationem et habitatorem, tantam mihi, Deum testor, domus ipsa incutiebat reverentiam sui, ac si ingrederer ad altare Dei. Tantaque affectus sum suavitate circa hominem illum, tantoque desiderio in paupertate illa et simplicitate cohabitandi ei, ut si optio illa die mihi data fuisset, nil tam optassem quam ibi cum eo semper manere ad serviendum ei. Cumque et ipse vicissim nos cum gaudio suscepisset, et quæreremus quid ageret, quomodo ibi viveret, modo illo suo generoso arridens nobis: « Optime, » inquit, « Ego cui hactenus homines rationabiles obediebant, justo Dei judicio irrationali cuidam bestiæ datus sum ad obediendum. » Dicebat autem de quodam

(20*) Gallice *Juilly*, de quo supra not. 18*.

homine rusticano et vano, nihil prorsus sciente, A quem ab infirmitate qua laborabat, curaturum se jactitabat, cui ad obedientiam ab Episcopo et Abbatibus et fratribus suis traditus erat. Ibique cum eo manducantes, cum arbitraremur hominem tam infirmum, tantæque providentiæ commissum, sicut oportebat, procurandum, et videremus ei, agente medico illo suo, offerri cibos quos sanus quia vix præ angustia famis, attingeret, videbamus et tabescebamus, vix regulari silentio, nos cohibente quin in illum quasi sacrilegum et homicidam ira et contumeliis insurgeremus. Ipse autem in quem hæc fiebant, indifferenter cuncta sumens, æque omnia approbabat, sicut qui sensu ipso corrupto, et pene emortuo sapere, vix aliquid discernebat. **1077** Nam et sanguinem crudum per errorem sibi oblatum pro butyro B multis diebus noscitur comedisse; oleum bibisse tanquam aquam, et multa talia contingebant ei. Solam quippe aquam sibi sapere dicebat, eo quod dum sumeret, fauces et guttur ei refrigerabat.

34. Sic ergo tunc eum inveni, et sic habitabat in illa solitudine sua vir ille Dei. Sed non erat solus, cum quo erat Deus, et custodia et consolatio sanctorum Angelorum : quod etiam manifestis indiciis demonstratum est. Nocte enim quadam solito attentius orando effuderat super se animam suam, cum tenuiter soporatus voces audivit tanquam transeuntis multitudinis copiosæ. Evigilans autem et easdem voces plenius audiens, cellam quoque in qua jacebat egreditur, et prosequitur abeuntes. Haud procul aberat C locus densis adhuc spinarum vepriumque frutetis abundans, sed nunc longe mutatus ab illo. Super hunc aliquandiu stabant velut alternantes chori hinc inde dispositi, et Vir sanctus audiebat, et delectabatur. Cujus tamen mysterium visionis non prius agnovit quam, translatis post aliquot annos ædificiis monasterii, eodem loco positum oratorium cerneret, ubi voces illas audisset. Mansi autem indignus ego cum eo paucis diebus, quocunque oculos vertebam, mirans, quasi cœlos me videre novos, et terram novam, et antiquorum Ægyptiorum monachorum patrum nostrorum antiquas semitas, et in eis nostri temporis hominum recentia vestigia.

35. Erat enim tunc temporis videre Claræ-Vallis D aurea sæcula, cum viri virtutis, olim divites in sæculo et honorati, tunc in paupertate Christi gloriantes, Ecclesiam Dei plantarent in sanguine suo, in labore et ærumna, in fame et siti, in frigore et nuditate, in persecutionibus, et contumeliis, et angustiis multis; præparantes Claræ-Valli eam quam hodie habet sufficientiam et pacem. Neque enim se tam sibi quam Christo et fratribus inibi Deo servituris vivere æstimantes, pro nihilo habebant quidquid sibi deesset : dum relinquerent post se quod illis sufficeret et ad subsidium necessitatis, et ad aliquam conscientiam voluntariæ pro Christo paupertatis. Primaque facie ab introeuntibus Claram-Vallem per descensum montis, Deus in domibus ejus cognoscebatur, cum in simplicitate et humilitate ædificiorum simplicitatem et humilitatem inhabitantium pauperum Christi vallis muta loqueretur. Denique in valle illa plena hominum, in qua nemini otiosum esse licebat, omnibus laborantibus, et singulis circa injuncta occupatis, media die mediæ noctis silentium a supervenientibus inveniebatur, præter laborum sonitus, vel si fratres in laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud sæculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut et ipsi, non dicam prava vel otiosa, sed aliquid etiam quod ad rem non attineret, ibi loqui vererentur. Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum hinc inde montium angustias, in quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti Benedicti patris nostri quodammodo repræsentabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est : ut cujus imitabantur vitam, habitationem ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. Omnes quippe etiam in multitudine solitarii ibi erant. Vallem namque illam plenam hominibus, ordinis ratione charitas ordinata singulis solitariam faciebat; quia sicut unus homo inordinatus, etiam cum solus est, ipse sibi turba est; sic ibi unitate spiritus, et regularis lege silentii, in multitudine hominum ordinata (21), solitudinem cordis sui singulis ordo ipse defendebat.

36. Domibus vero et habitaculis simplicibus victus inhabitantium persimilis erat. Panis non tam furfureus quam terreus videbatur, duris fratrum laboribus vix de terra deserti illius sterili productus : cætera quoque cibaria quæque vix erant aliquid saporis habentia, præter quam quod fames seu amor Dei faciebat. Sed et ipsum novitii fervoris simplicitas sibi tollebat, cum, quasi venenum arbitrantes quidquid comedentem utcunque delectaret, recusarent dona Dei propter gratiam quam in eis sentiebant. Cum enim circa omne genus carnalis **1078** tolerantiæ, cum adjutorio gratiæ Dei, studium spiritualis Patris hoc in eis effecisset ut plurima, quæ homini in carne constituto impossibilia prius videbantur, jam non solum constanter peragerent et sine murmuratione, sed etiam cum ingenti delectatione : ipsa delectatio aliam in eis pepererat murmurationem, eo periculosiorem, quo eam æstimabant quasi remotiorem a carne, spiritui propinquiorem. Persuasum quippe habentes, et quasi cum testimonio conscientiæ suæ memoriæ fideliter commendatum, inimicam esse animæ omnem delectationem carnis, quidquid carnem cum qualibet delectatione nutrire videretur, fugiendum arbitrabantur. Quasi enim per aliam viam reduci se putabant in regionem suam, cum præ dulcedine amoris interioris, amara æque ac dulcia delectabiliter edendo, delectabilius vivere sibi viderentur in eremo quam prius vixissent in sæculo.

37. Cumque in hoc suspectam aliquatenus haberent spiritualis Patris quotidianam correptio-

(21) Vide epist. ad Fratres de Monte Dei, num 9.

nem (21*), quasi carni eorum plus quam spiritui deferentem, aliquando ad judicium prædicti Catalaunensis episcopi, qui tunc forte aderat, res delata est. Super quo vir ille potens in verbo, sermonem ad eos aggressus ad eum finem perduxit, ut omnem hominem, quicunque dona Dei recusaverit propter gratiam Dei, inimicum esse gratiæ Dei, et Spiritui sancto resistere pronuntiaret. Adducta siquidem historia de Eliseo propheta, et filiis Prophetarum cum eo in desertis locis vitam eremiticam ducentibus, quomodo, cum aliquando ad horam refectionis ventum esset, amaritudo quædam mortis in olla decoctionis eorum inventa, per virtutem Dei et ministerium prophetæ, per infusionem farinulæ dulcorata est: « Olla, » inquit, « illa prophetica, olla vestra est, nil in se nisi amaritudinem habens: farina vero amaritudinem in dulcedinem convertens, gratia Dei operans est in vobis. Sumite ergo securi, et cum gratiarum actione, quod cum naturaliter minus aptum fuerit usibus humanis, ad hoc per gratiam Dei vestris est usibus aptatum, ut utamini et comedatis. In quo si inobedientes et increduli permanetis, resistitis Spiritui sancto, et gratiæ ejus ingrati estis. »

CAPUT VIII.

De magna vitæ ejus severitate, et indefesso inter continua fractæ valetudinis incommoda laborandi studio.

38. Hæc ergo fuit in tempore illo sub abbate Bernardo et magisterio ejus in clarissima et charissima valle illa spiritualium schola studiorum: hic fervor regularis disciplinæ, omnia eo faciente et ordinante, et tabernaculum Deo in terris ædificante secundum exemplar quod ei in monte ostensum est, cum in solitudine Cisterciensi cum Deo in nube habitaret. Et utinam post rudimenta primæ conversationis, postquam didicit aliquatenus et consuevit homo cum hominibus esse, et intelligere super egenum et pauperem, compatiendo infirmitatibus hominum; utinam se circa semetipsum talem exhibuiset qualem erga cæteros, tam benignum, tam discretum, tam sollicitum! Sed continuo, cum ab annuæ illius obedientiæ vinculo solutus, et sui juris effectus est, velut arcus distentus ad pristinum rigorem, et sicut torrens detentus et dimissus, ad prioris cursus consuetudinem reversus est, quasi repetens a semetipso pœnas diutinæ [*al.* diusculæ] illius quietis, et damna laboris intermissi. Videres hominem imbecillem et languidum conari et aggredi quæcunque vellet, minus considerare quid posset; sollicitum pro omnibus, circa seipsum negligentem; omnibus in omnibus aliis obedientissimum, sed de seipso vix aliquando seu charitati, seu potestati obedientem. Semper enim priora sua nulla reputans, majora moliebatur ad non parcendum corpori, ad studiis spiritualibus robur addendum, corpus suum variis infirmitatibus per se attenuatum, jejuniis insuper et vigiliis sine intermissione atterendo.

(21*) Vide serm. 1 de Epiph., num. 1.

A 39. Orabat stans die noctuque, donec genua ejus infirmata a jejunio, et pedes ejus 1079 a labore inflati, corpus sustinere non possent. Multo tempore, et quandiu occultum esse potuit, cilicio ad carnem usus est: ubi vero sciri advertit, continuo illud abjiciens, ad communia se convertit. Cibus ejus cum pane lac, vel aqua decoctionis leguminum, vel pultes, quales infantibus fieri solent. Cætera vel ejus infirmitas non recipiebat, vel parcimoniæ studio ipse recusabat. Vino si quando utebatur, raro et nimis modico, cum magis aquam et infirmitati suæ et appetitui competere testaretur. Sic autem affectus et confectus, a communi fratrum labore, seu diurno seu nocturno, vix se aliquando patiebatur esse excusatum, seu ab B occupationibus et laboribus ministerii sui. Videbant eum et conversationem ejus homines medici, et mirabantur, tantamque vim eum in seipso causabantur inferre naturæ, ac si agnus ad aratrum alligatus arare cogeretur. Nam cum crebra illa ex corruptione stomachi per os ejus indigestæ cruditatis eruptio aliis inciperet esse molestior, maxime autem in choro psallentium, non tamen illico collectas fratrum deseruit; sed juxta locum stationis suæ procurato ac effosso in terra receptaculo, doloris illius sic aliquandiu, prout potuit, necessitatem illam transegit. At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum collectas deserere, et seorsum secum habitare compulsus est, nisi quan- C tum sive collocutionis, sive consolationis gratia, sive disciplinæ claustralis necessitate, conventui eum fratrum aliquando oportebat interesse.

49. Et hæc fuit tristis illa necessitas, qua primo sancta illa fraternitas sanctæ illius paternitatis jugi consortio carere posse coacta est. In quo dolemus quidem et plangimus infirmitatis ejus tristem effectum; sed sancti desiderii et spiritualis fervoris affectum veneramur. Quanquam nec infirmitatis ejus effectu usquequaque plangendus sit et dolendus. Quid enim, si voluit sapientia Dei per infirma potius hominis illius tot tantaque confundere fortia mundi hujus? Quid vero aliquando pro qualibet infirmitate ejus remansit infectum, quod per eum secundum datam sibi gratiam fieri oporteret? Quis enim no- D stra ætate, quantumvis robusti corporis, et accuratæ valetudinis, tanta aliquando fecit, quanta iste fecit, et facit moribundus et languidus, ad honorem Dei, et sanctæ Ecclesiæ utilitatem? Quantum postea numerum hominum verbo et exemplo traxit de sæculo non solum ad conversionem, sed ad perfectionem Quantas ex eis per totum Christianum orbem constituit domos seu civitates refugii, ut quicunque peccaverint ad mortem, et æternæ mortis rei judicati fuerint, reminiscantur et convertantur ad Dominum, et confugiant ad eas, et salventur in eis? Quæ schismata Ecclesiæ non sedavit? quas non confudit hæreses? quam pacem inter dissidentes ecclesias et populos non restituit? Et hæc quidem communia sunt. Cæterum quæ bona

innumeris hominibus singillatim præstita pro causa, pro persona, pro loco, pro tempore, quis enumeret?

41. Porro si nimietas in eo reprehenditur quandoque fervoris, habet certe apud pias mentes excusationem, quod iste reverentiam suam; quia quicunque spiritu Dei aguntur, multum verentur in servo Dei reprehendere nimiam [*al*; nimiam] istam nimietatem. Habet et facilem apud homines excusationem, cum vix audeat quisquam eum condemnare, quem Deus justificat, tam multa, tam sublimia cum eo et per eum operando. Felix cui solum reputatur ad culpam, quod cæteri præsumere sibi solent ad gloriam. Fuerit autem bono juveni suspecta juventus sua; beatus quippe qui semper est pavidus : fuerit ei studium tantam virtutum plenitudinem quam habebat ex gratia, aliqua etiam laboris sui conscientia commendare; sed et vita ejus, quæ omnibus proponebatur imitanda, frugalis continentiæ exemplo carere non debuit. In quo servus Dei, etsi nimietate forsitan excessit, piis certe mentibus non de nimietate, sed de fervore exemplum reliquit. Quid autem eum nitimur excusare, in quo ipse qui veretur omnia opera sua, non confunditur usque hodie se accusare, sacrilegii arguens semetipsum, quod servitio Dei et fratrum abstulerit corpus suum, dum indiscreto fervore imbecille illud **1050** reddiderit, ac pene inutile? Sed convaluit de infirmitate, et infirmus fortior et potens factus est. Virtus namque Dei vehementius in infirmitate ejus refulgens, extunc usque hodie digniorem quamdam apud homines ei efficit reverentiam, et in reverentia auctoritatem, et in auctoritate obedientiam.

42. Jam tunc enim ad opus prædicationis divinitus aptabatur, ad quod, ut supra dictum est (22), ex utero matris suæ cum testimonio divinæ revelationis olim fuerat præsignatus. Nec tunc tantummodo, sed omni tempore conversionis, et subjectionis et prælationis suæ, ipso ordinante quo et agente, congruo ordine ad hoc instituebatur; et ignorans quid de se fieret, non solum monastico, sed et omni ecclesiastico ordini in hoc præparabatur. Et primum quidem circa resuscitandum in monastico Ordine antiquæ religionis fervorem, primitias juventutis suæ dedicavit, exemplo et verbo in conventu fratrum intra septa monasterii ad hoc omni studio vacans. Postmodum autem, cum ad aliam vitæ et conversationis ordinem infirmitate corporis cogeretur, et, sicut dictum est, necessitas infirmitatis, et ordo necessitatis a communi cum conversatione conventus plus solito separaret, hæc prima cœpit esse occasio ut quasi hominibus de sæculo expositus, quorum jam ad eum multitudo magna confluebat, ipse etiam præsentiam suam liberius eis ac liberalius commodans, verbum vitæ prædicaret. Cumque et longius aliquando a monasterio pro causis Ecclesiæ communibus obedientia traheretur, et quocunque veniret, undecunque locuturus, de Deo silere non posset, et agere quæ Dei sunt non cessaret, sic in brevi apud homines noluit, ut Ecclesiæ Dei tam utili membro in corpore suo reperto uti ad quodcunque oportebat non dissimularet. Sed et licet a primo flore ineuntis ætatis, fructibus Spiritus semper abundaverit, ab hoc tamen tempore copiosius ei addita est, sicut Apostolus dicit, *manifestatio Spiritus ad utilitatem* (*I Cor.* XII, 7); sermo scilicet fecundior sapientiæ ac scientiæ cum gratia prophetiæ, operationes virtutum, et diversarum opitulationes sanitatum. Quorum quædam quæ certa narratione didici, qua fide a fidelibus mihi viris assignata sunt, eadem et ipse legentibus resigno.

CAPUT IX.

De miraculis per eum patratis, et periculo arrogantiæ in eo mire per propinquos represso.

43. Primum ergo signum hoc fuit, quod in manu servi sui mundo celebre Christus effecit. Cum aliquantos jam in Clara-Valle explesset annos, contigit, virum nobilem, et ipsius quoque secundum carnem propinquum, Josbertum de Firmitate (22*), quod est oppidum proximum monasterio, graviter infirmari : qui, subito præoccupatus, amisit penitus intellectum pariter et loquelam. Unde et filius ejus Josbertus junior, et omnes simul amici, eo magis affligebantur dolore, quod sine Confessione et viatico vir magnificus et magnifice honoratus obiret. Cucurrit nuntius ad Abbatem; neque enim tunc in monasterio erat. Venit, et invenit eum jam triduo sic jacentem. Compassus autem homini, sed et motus lacrymis filii, simul et lugentium cæterorum, confisus est de misericordia Dei, et sermonem magnificum protulit, dicens eis : « Notum vobis est, quod in pluribus homo iste gravavit ecclesias, oppressit pauperes, offendit Deum. Si mihi creditis, ut ecclesiis restituantur ablata, et usurpatæ in gravamen pauperum consuetudines dimittantur, loquetur adhuc, et suorum confessionem faciet delictorum, divina quoque suscipiet sacramenta devotus. » Mirantur omnes, lætatur filius, familia omnis exsultat : quidquid præcipit Homo Dei firmiter ei promittitur, et impletur. Cæterum frater ejus Gerardus, et Galdricus avunculus, non parum territi et turbati, secretius eum super tali promissione conveniunt, durius arguunt, acrius invehuntur. Quibus breviter simpliciterque respondens : « Facile, » inquit, « facere potest Deus, quod difficile credere vos potestis. » Itaque post secretam orationem, ad oblationem sacrificii immortalis accedit. Quo offerente nuntius supervenit, **1051** qui indicaret præfatum Josbertum, libere jam loquentem, rogare obnixius ut Vir Dei festinaret ad eum. Cui etiam post oblatum sacrificium venienti cum lacrymis et gemitu peccata confessus, divina Sacramenta suscepit : et duobus post hæc aut tribus diebus vivens et loquens, ea maxime quæ præceperat Abbas sanctus, constituit sine ulla retractatione servari. Sed et disposuit domui suæ, et elee-

(22) Cap. I, n. 2.

(22*) Gallice *La Ferté-sur-Aube.*

mosynas dedit : et sic demum Christiano more in bona spe misericordiæ Dei animam exhalavit.

44. Revertebatur aliquando Pater sanctus a pratis, et obviam habuit mulierem parvulum filium in brachiis deportantem, quem de longe attulerat ad eum, ab utero matris habentem manum aridam, et brachium tortum. Motus autem lacrymis matris et precibus, jussit puerum deponi; fusaque oratione continuo signans puerum, et brachium et manum ejus, dixit mulieri ut vocaret filium suum. Vocavit illa infantem, et ille accurrit, et utroque brachio amplexatus matrem suam, sanus factus est ex ea hora.

45. Erant autem hujus beati viri fratres et filii spirituales mirantes super his quæ audiebant et videbant de eo. Nec tamen more carnalium in gloriam elevabantur humanam, sed juvenili ejus ætati, et novæ adhuc conversationi, spirituali sollicitudine metuebant. In quo nimirum zelo Galdricus avunculus ejus, et Guido primogenitus fratrum, cæteros anteibant : ut ipsos tanquam geminos quosdam stimulos carnis suæ, ne gratiarum magnitudo eum extolleret, accepisse divinitus videretur. Neque enim parcebant, verbis durioribus exagitantes teneram verecundiam ejus, calumniantes etiam bene gesta, signa omnia annihilantes, et hominem mansuetissimum nihilque contradicentem, frequenter usque ad lacrymas improperiis et opprobriis affligentes. Narrare solet venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, sancti Viri et propinquus sanguine, et conversione socius, et exfunc per omnia individuus comes, primo miraculo quod per manus ejus fieri vidit, prædictum germanum ejus adfuisse Guidonem. Erat enim eis transitus per Castrum-Nantonis (23) in territorio Senonum, et juvenis quidam, cujus pedem fistula occupaverat, prædicti Patris tactum et benedictionem cum multa supplicatione petebat. Signatus autem statim convaluit, et post paucissimos dies regressi per idem oppidum, sanum eum atque incolumem invenerunt. Cæterum sæpe dictus beati Viri frater ne ipso quidem poterat compesci miraculo, quominus increparet eum, et præsumptionis argueret, quod acquieverit tangere hominem : tanta siquidem charitate pro eo sollicitus erat.

CAPUT X.

De aliis sanitatum beneficiis erga diversos præstitis.

46. Circa idem tempus accidit ut avunculus ejus Galdricus, qui et ipse zelo simili ejus mansuetudinem, sicut prædiximus, duris increpationibus obruebat, gravissimis febribus laboraret. Demum ingravescente morbo, ipsa doloris magnitudine superatus, Abbatem humili obsecratione compellat ut sui misereatur, et opem sibi ferat quam cæteris consuevit. At ille, cujus spiritus super mel dulcis, primum leniter breviterque commemorans crebras super hujusmodi objurgationes ipsius, et opponens ei, ne forte hæc diceret tentans eum, persistenti tandem [al tamen] manum imponit, et febrem abscedere jubet. Nec mora, ad imperium ejus reliquit eum febris, expertum in semetipso quod in cæteris arguebat. Idem quoque Galdricus cum in Clara-Valle aliquantos jam peragerct annos, fervens spiritu, et ætate bona [illegible] ex hac luce migravit : qui etiam circa fere horam mortis turbatus ad momentum, et toto corpore terribiliter nimis intremuit : sed ad pristinam serenitatem reversus, vultu deinceps placidissimo exspiravit. Noluit autem Dominus sollicitum Abbatis animum hujus rei cognitione fraudari. Siquidem post aliquot dies idem Galdricus apparens ei in visu noctis, cum omnia erga se prospera esse sciscitanti responderet, et in magna sese gratularetur felicitate locatum, demum interrogatus est, **1082** quidnam sibi voluerit tam acerba illa in morte, tamque repentina commotio. Dicebat autem quod ea hora duo spiritus nequam velut in puteum horrendæ profunditatis eum præcipitare parassent : unde territus ita contremuit, sed beato Petro accurrente ereptus, nihil sensit deinceps læsionis.

47. Longum esset cuncta narrare quæ super his qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis initiis consuevit. Unum tamen dixerim, quod ob fratrum commonitionem aliquoties etiam ipse commemorat. Frater quidam bonæ intentionis, sed durioris erga cæteros fratres conversationis, et minus compatiens quam deberet, in monasterio defunctus est. Post paucos autem dies Viro Dei apparuit vultu lugubri, et habitu miserabili, significans non ad votum sibi cuncta succedere. Interrogatus autem quid sibi esset, quatuor lacertis [al. dilaceratis] sese traditum querebatur. Ad quod verbum continuo impulsus est, et quasi præcipitanter expulsus a facie Viri Dei, qui gravius ingemiscens, post tergum ejus clamavit : « Præcipio tibi, in nomine Domini, ut qualiter tecum agatur, in proximo mihi iterum innotescas. » Et conversus ad orationem pro eo, et oblationem hostiæ salutaris, aliquos etiam fratrum, quorum ampliorem noverat sanctitatem, eidem similiter subvenire monebat. Nec vero destitit, donec post paucos dies, sicut præceperat, per aliam revelationem cognita ejus liberatione, meruit consolari.

48. [Vir reverendissimus Humbertus, Igniacensis (23*) postea cœnobii ædificator et primus pater, in Clara-Valle tam acriter morbo epilepsiæ laborabat, ut sexties corrueret una die, demum etiam cerebro turbato, [illegible] manibus et pedibus colligatus in lecto teneretur. Adveniens autem venerabilis Abbas, et sic inveniens virum, quem pro sua sanctitate speciali venerabatur affectu, repletus est zelo, et ait : « Quid facimus? Eamus, oremus. » Ut autem ingressus oratorium genua flexit, prædictus vir inter manus tenentium obdormivit : qui sequenti die Dominica, de manu ejus Sacramenta

(23) Gall. *Château-Landon.*

(23*) Vulg. *Igny*, in diœcesi Remensi, fundatum an. 1127.

suscipiens, perfectam adeptus est sospitatem, ut A nihil unquam deinceps tale pateretur.]

49. Circa hoc tempus in regno Galliæ et finitimis regionibus fames invaluit : servorum autem suorum horrea Domini benedictio cumulavit. Siquidem usque ad annum illum nunquam eis laboris sui annona suffecerat. Sed et tunc quoque post messem collectam, diligenter omnibus supputatis, vix usque ad Pascha sibi eam posse sufficere æstimabant. Cum autem emere vellent, sumptus non invenerunt, quod longe carius solito venderetur. Itaque ipso tempore quadragesimali, pauperum ad eos maxima multitudo confluxit; quibus erogantes fideliter quod habebant, Domino benedicente, ex modica illa annona usque ad messem ipsi pariter, et B qui superveniebant pauperes, alacriter sustentabantur. Virum pauperem non longe a monasterio habitantem uxor adultera maleficiis cruciabat. Sicut enim ei in ira et furore fuerat comminata, egerat per malignas incantationes, ut miser homo consumptis carnibus nec posset mori, nec vivere sineretur. Sæpius denique et vocis usum, et sensum omnem corporis amittebat; iterumque redibat non ad vitam, sed ad mortem prolixiorem crudeliter revocatus. Adducitur tandem homo ad Virum Dei in monasterio demorantem, et ei tragœdia miserabilis explicatur : qui vehementer indignans, antiqui hostis malitiam tantum sibi in Christianum hominem usurpasse, vocans duos e fratribus, ante sanctum altare hominem deportari, ibique superposito capiti ejus vasculo Eucharistiam continente, in ipsius Sacramenti virtute, a læsione Christiani jubet dæmonem prohiberi. Factum est ut præcepit; et miserum hominem, post tantos cruciatus, fide perfecta perfectæ reddidit sanitati.

1083 CAPUT XI.

De miraculo epistolæ in imbre scriptæ, nec madefactæ, et aliis quibusduam stupendis.

50. Frater Robertus, ejusdem sancti Viri monachus et secundum carnem propinquus, in adolescentia sua quorumdam persuasione deceptus, Cluniacum sese contulerat. Venerabilis autem Pater posteaquam aliquandiu dissimulavit, eumdem fratrem statuit per epistolam revocare. Quo dictante, D venerabilis Guillelmus, Rievallis postea monasterii primus abbas, in membrana scribens eamdem excipiebat epistolam. Erant autem ambo pariter sub dio sedentes : ad dictandum quippe secretius septa monasterii egressi fuerant. Subito autem inopinatus imber erupit : et is qui scribebat (sicut ipso referente didicimus) chartam reponere voluit. Ad quem Pater sanctus : « Opus, » inquit, « Dei est; scribe, ne timeas. » Scripsit ergo epistolam in medio imbre sine imbre. Cum enim undique plueret, chartam expositam virtus operuit charitatis, et quæ dictabat epistolam, schedulam quoque pariter conservabat.

(24) Et quidem ab auctore tertiæ Vitæ, ex cap. 6 infra.

(24*) *Foigny*, fundatur an. 1121.

Et hæc quidem epistola ob tam grande miraculum, in codice epistolarum ejus a fratribus non immerito prima est ordinata (24).

51. Agebatur solemnitas quædam præcipua, et frater aliquis, quem pro secreta culpa ab altaris sacri communione suspenderat, notari timens, et ruborem non sustinens, ad manum ejus cum cæteris nimium præsumptuosus accessit. Intuitus autem eum, quoniam causa latens erat, repellere hominem noluit, sed intimo corde orabat Deum ut de tanta præsumptione melius aliquid ordinaret. Itaque sumens homo Eucharistiam non poterat ad interiora trajicere, et diu multumque conatus, cum nullo modo prævaleret, anxius et tremebundus clausam ore servabat. Expleta denique hora orationis sexta, Patrem sanctum traxit in partem : cujus pedibus advolutus, cum multis ei lacrymis quod patiebatur aperuit, et aperto ore ipsam quoque Eucharistiam ostendebat. Increpans autem eum, confitentem absolvit, et ex eo sine difficultate recepit dominica Sacramenta.

52. In minimis etiam rebus magna per eum novimus contigisse. Venerat aliquando Fusniacum (24*), quæ est abbatia una de primis quam ipse ædificavit, in Laudunensi territorio sita, Cumque novi ibidem oratorii dedicatio pararetur, ita illud occupaverat muscarum incredibilis multitudo, ut earum sonitus improbusque discursus gravem nimis introeuntibus molestiam generaret. Nullo igitur occur- C rente remedio, dixit sanctus : « Excommunico eas; » et mane omnes pariter mortuas invenerunt. Cumque pavimentum omne operuissent, palis ejicientes eas, ita demum basilicam mundaverunt. Hoc autem tam notum et tam celebre fuit, ut inter vicinos quoque, quorum ad dedicationem maxima multitudo convenit, muscarum Fusniacarum maledictio in parabolam verteretur.

53. In eo quoque monasterio, cui Charus-Locus (25) nomen est, puerum quemdam, qui incessanter flebat et ejulabat, Vir sanctus osculo sanavit. Cum enim, per multos dies sine intermissione plorans, nullam reciperet consolationem, quod genus morbi medici non ignorant, miserabiliter deficiens tabescebat. Quem seorsum alloquens Pater sanctus monebat ut suorum confessionem faceret delictorum. Facta autem confessione, subito vultum serenans, petiit a beato Patre sibi osculum dari. Acceptoque osculo pacis ex ore Sancti, in omni protinus pace quievit; et, lacrymarum fonte siccato, lætus et incolumis est regressus ad propria.

54. Exeunti aliquando Abbati post fratres reliquos ad laborem, filium claudum ei pater obtulit, supplicans ut ei manum imponere dignaretur. Excusabat autem se Vir Dei, dicens non se esse illius meriti, a quo talia deberent beneficia postulari; claudis reddere gressum apostolicæ esse, non suæ

(25) *Charlieu*, in diœces. Bisuntin, fundatum an. 1131.

virtutis. Victus tamen patris instantia, signavit A puerum, ac dimisit. Qui ex ea hora convaluit, et intra paucos dies ab eodem iterum patre **1084** cum multa gratiarum actione reductus incolumis oblatus est Viro Dei.

55. Divertit aliquando nobilium cohors militum ad Claram-Vallem, ut viderent locum, ac sanctum ejus Abbatem. Prope autem erat sacrum Quadragesimæ tempus: et illi omnes fere juvenes dediti militiæ sæculari, circumibant quærentes exsecrabiles illas nundinas, quas vulgo tornetas (26) vocant. Cœpit itaque ab eis petere, paucos illos qui ante Quaduragesimam supererant dies, ne armis interim uterentur. Quibus obstinato animo ejus acquiescere monitis renuentibus: « Confido, » ait, « in Domino, quod ipse mihi dabit inducias quas negastis. » B Et accersito fratre, jubet eis cerevisiam propinari, benedicens eam, et dicens ut potionem biberent animarum. Biberunt ergo pariter, quidam tamen inviti præ amore sæculi, metuentes eum quem postea sunt experti divinæ virtutis effectum. Ut enim egressi sunt monasterii fores, mutuis sese cœperunt inflammare sermonibus, quia cor eorum ardens erat in eis. Inspirante igitur Deo, et currente velociter verbo ejus, eadem hora reversi et conversi a viis suis, spirituali militiæ dextras dederunt. Quorum quidam adhuc militant Deo, quidam autem cum eo jam regnant, carnis vinculis absoluti.

56. Quid autem mirum quod devotis hunc hominem colit obsequiis major ætas, in cujus devotio- C nem divina virtus ipsam quoque infantiam excitat expertem adhuc rationis, et devotionis ignaram? Norunt multi illustrem juvenem Waltherum de Monte-Mirabili (27), cujus patruus frater Waltherus, inter eos quos prædiximus milites, sacram in Clara-Valle militiam est professus. Hunc ergo Waltherum juniorem, cum adhuc infantulus esset, et necdum ab ortu suo mensem tertium explevisset, mater [*al.* esset, adhuc anniculus sola posse cognoscere ubera cognosceretur, mater, etc.] sua benedicendum obtulit Viro Dei, gratulabunda et exsultans quod in domo sua hospitem mereretur habere tam sanctum virum. Cumque Vir Dei, sicut semper et in omni loco facere consueverat, de sa- D lute et in ædificatione animarum ad circumpositos loqueretur, prædicti mater infantis tenens eum in gremio, sedebat secus pedes ipsius. Accidit autem ut inter loquendum aliquando manum protenderet, et apprehendere eam conabatur infantulus. Advertitur tandem conatus parvuli, cum sæpius id fecisset; et mirantibus universis datur ei facultas ut manum possit apprehendere quam optavit. Tum vero mira admodum reverentia alteram manum suam supponens, altera tenens eam, tulit ad os suum, et osculatus est eam. Neque id semel tantum, sed toties faciebat, quoties beatam manum tenere permissus est.

(26) Gallice *tournois*.

CAPUT XII.

De altercatione Bernardi cum diabolo. De sanitate per beatam Virginem ipsi reddita. Item de abbate Guillelmo ab eo sanato.

57. Infirmabatur aliquando Homo Dei, et velut rivulus quidam phlegmatis incessanter ab ejus ore fluebat. Unde exhausto corpore usquequaque deficiens, paulo minus ad extrema devenit. Convenerunt itaque filii et amici ejus velut ad exsequias tanti Patris: et ego ipse inter cæteros adfui, quod me quoque ejus dignatio in amicorum numero reputaret. Cumque extremum jam trahere spiritum videretur, in excessu mentis suæ ante tribunal Domini sibi visus est præsentari. Adfuit autem et Satan ex adverso improbis eum accusationibus pulsans. Ubi vero ille omnia fuerat prosecutus, et Viro Dei esset pro sua parte dicendum, nil territus aut turbatus, ait: « Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cœlorum. Cæterum duplici jure illud obtinens Dominus meus, hæreditate scilicet Patris, et merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat, ex cujus dono jure illud mihi vindicans, non confundor. » In hoc verbo confusus inimicus, conventus ille solutus, et Homo Dei in se reversus est. Cumque ex hoc magis dissolutionem sui corporis imminere speraret, visio altera longe dissimilis est secuta.

58. Siquidem velut in littore quodam positus videbatur **1085** sibi navem quæ se transveheret exspectare: cumque applicuisset navis ad littus, festinabat ingredi, et illa cedens impingebat in aquam. Usque tertio ita faciens, tandem relicto eo navis ibat, et non revertebatur. Intellexit autem protinus necdum tempus suæ migrationis adesse. Adhuc tamen crescebat dolor, eo utique magis molestus, quominus jam eum spes imminentis exitus solabatur. Contigit autem advesperascente jam die, ut cæteris fratribus, juxta consuetudinem accedentibus ad lectionem collationum, solus Abbas cum duobus fratribus sibi assistentibus remaneret in diversorio in quo jacebat. Cumque vehementius affligeretur, et supra vires dolor excresceret, advocans alterum e duobus, jubet citius oratum ire. Excusantem denique et dicentem, « Non sum ego talis orator; » obdientiæ auctoritate, compellit. Itum est, et oratum ad altaria, quæ in eadem basilica erant tria. Primum, in honore beatæ Dei Genitricis; duo circumposita, in honore beati Laurentii martyris, et beati Benedicti abbatis. Eadem igitur hora adfuit Viro Dei prædicta beata Virgo, duobus illis stipata ministris, beato scilicet Laurentio, et beato Benedicto. Aderant autem in ea serenitate et suavitate quæ eos decebat, et tam manifeste, ut ex ipso introitu cellulæ, personas quoque discerneret singulorum. Imponentesque ei ma-

(27) Vulg. *Montmirail*.

nus, et loca doloris attactu piissimo lenientes, omnem protinus ægritudinem depulerunt. Siccatus est enim illico phlegmatis rivus, et dolor omnis abscessit.

59. Cum autem et ego ægrotarem aliquando in domo nostra, et jam me nimium fatigasset et attrivisset in longum nimium se protendens ægritudo, audiens hoc misit ad me fratrem suum, virum bonæ memoriæ Gerardum, mandans me venire ad Claram-Vallem, spondens me ibi cito aut curandum aut moriturum. Ego vero quasi divinitus accepta vel oblata licentia, seu apud eum moriendi, seu aliquamdiu cum eo vivendi (quorum quid mallem tunc, nescio), profectus statim sum illuc, quamvis cum nimio labore ac dolore. Ubi factum est mihi quod promissum fuerat, et, fateor, sicut volui. Reddita enim est mihi sanitas a magna et periculosa infirmitate, sed paulatim vires corporis redierunt. Deus bone, quid mihi boni contulit illa infirmitas, feriæ illæ, vacatio illa? Ex parte ad id quod volebam. Nam et cooperabatur necessitati meæ toto illo tempore infirmitatis meæ apud eum infirmitas ejus, qua et ipse tunc temporis detinebatur. Infirmi ergo ambo tota die de spirituali physica animæ conferebamus, et de medicamentis virtutum contra languores vitiorum. Itaque tunc disseruit mihi de Cantico canticorum, quantum tempus illud infirmitatis meæ permisit, moraliter tantum, intermissis mysteriis Scripturæ illius, quia sic volebam, et sic petieram ab eo. Singulisque diebus quæcunque super hoc audiebam, ne mihi effugerent, scripto alligabam, in quantum mihi Deus donabat, et memoria me juvabat. In quo cum benigne et sine invidia exponeret mihi, et communicaret sententias intelligentiæ et sensus experientiæ suæ, et multa docere niteretur inexpertum, quæ nonnisi experiendo discuntur, etsi intelligere non poteram adhuc quæ apponebantur mihi, plus tamen solito intelligere me faciebat quid ad ea intelligenda deesset mihi. Sed de his hucusque dixisse sufficiat.

60. Cum autem, instante Dominica quæ Septuagesima denominatur, vespere sabbati Dominicam ipsam præcedentis, jam tantum convaluissem ut valerem de lecto per me surgere, et solus exire et intrare possem, cœpi disponere de reditu nostro ad fratres nostros. Quod ipse auditum omnino prohibuit, et usque ad Dominicam Quinquagesimæ omnem mihi spem reditus, et conatum interdixit. Acquievi facile, cum quod præcipiebatur, et voluntas non abnueret, et infirmitas requirere videretur. Cum autem ultra Dominicam illam Septuagesimæ, a carnibus, quibus usque ad diem illam, ipso præcipiente et necessitate cogente, vescebar, vellem abstinere, et hoc ipsum prohibuit. Super quo cum nec monenti acquiescerem, nec rogantem audirem, nec obedirem præcipienti, sic vespera illa sabbati ab invicem 0246 discessimus; ille tacitus, ad Completorium; ego, ad lectum. Et ecce infirmitatis meæ rabies rediviva, quasi resumptis omnibus viribus pristinis, cum tanta me vehementia et ferocitate invadens corripuit, tantaque malignitate tota nocte illa devastando cruciavit, supra vires, supra virtutem, ut de vita desperans, vix saltem usque ad diem, ut vel semel adhuc loquerer Viro Dei, crederem me victurum. Cumque in dolore illo totam noctem duxissem, summo mane accersitus ille advenit, non tamen afferens mihi, quem solebat, vultum compatientis, sed quasi arguentis. Subridens tamen : « Quid, » inquit, « hodie comeditis ? » Ego vero qui jam, ipso tacente, hesternam inobedientiam certissime interpretabar causam esse illius afflictionis meæ : « Quidquid, » inquam, « præcipietis. » « Quiescite ergo, » ait, « non moriemini modo. » Et abiit. Et quid dicam ? Confestim et omnis dolor abiit : nisi quod fatigatus nocturno illo dolore meo, tota ipsa die vix de lecto surgere prævalui. Quis enim aut qualis fuit ille dolor ? Non recolo similem me aliquando fuisse perpessum. In crastino autem sanus factus sum, et vires recepi : et paucis interpositis diebus, cum benedictione et gratia bona boni hospitis mei, ad propria reversus sum.

CAPUT XIII.

De fama sanctitatis ejus ubique divulgata, et ipsius Claræ-Vallis mirabili propagatione. Item de spiritu prophetiæ ipsi concesso.

61. Cumque dilectus Deo et hominibus Bernardus in illa valle sua et vicinis civitatibus et regionibus, quas aliquoties eum invisere domesticæ curæ ratio cogebat, tantis floreret virtutibus et miraculis, cœpit etiam seu communibus Ecclesiæ necessitatibus, seu charitate fratrum, seu obedientia majorum, ad remotas pertrahi regiones, paces desperatas inter dissidentes ecclesias et principes sæculi reformare, causas humano sensui et consilio interminabiles, auxilio Dei pacifice terminare, et, virtute potius fidei quam spiritu hujus mundi, de multis hujusmodi impossibilibus possibilia faciendo, quasi montes transferendo, magis ac magis in oculis omnium mirabilis et venerabilis apparere. Maxime vero in tantum in eo enitescere cœpit virtus prædicationis, ut dura etiam corda auditorum ad conversionem emolliret, et vix aliquando vacuus domum rediret. Postmodum vero feliciter proficiente et usu sermonis, et exemplo conversationis, rete verbi Dei in manu piscatoris Dei tam copiosas piscium rationalium multitudines cœpit concludere, ut de singulis ejus capturis navicula domus illius impleri posse videretur. Unde factum est ut in brevi majori miraculo præ omnibus quæ in vita gessit miraculis, per unum hominem languidum et seminecem, et tantummodo loqui valentem, obscura usque ad illud tempus illa vallis, et re et nomine Clara-Vallis efficeretur, divinæ cujusdam claritatis lumen, quasi de summo quodam apice virtutum diffundens in devexa terrarum. Et extunc apud vallem illam, quæ prius dicebatur varie Absinthialis et amara, cœperunt mentes sitire dulcedinem. Quæ vacua fuerat et sterilis ab omni bono, cœpit abundare spirituali

frumento, et de rore cœli et benedictione Dei in tantum pinguescere omnia deserta ejus, et multiplicata gente magnificare lætitiam, ut impletum in ea videatur quod olim per prophetam dictum est ad civitatem Jerusalem : *Adhuc*, inquit, *dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ : Angustus est locus, fac locum ut habitemus. Et dices in corde tuo : Quis genuit mihi istos? Ego sterilis et non pariturieus, et istos quis enutrivit?* (*Isa.* XLIX, 20, 21.)

62. Jam enim de locis angustioribus vallis illius domus claustralis habitationis, non sine divinis quibusdam revelationibus translatæ in locum planiorem et spatiosum, magnificatæ ibi et amplificatæ sunt, et adhuc multitudini inhabitantium ipse locus angustus est. Jam domus Ordinis illius, filiæ domus ipsius, citra et ultra Alpes et maria, deserta plurima impleverunt, et adhuc sunt et quotide confluunt, quibus locus quærendus est. Et petuntur undique fratres et mittuntur, cum beatos se æstiment reges gentium et præsules Ecclesiarum **1087** civitates et regiones, quæcunque de domo illa et disciplina Viri Dei meruerint contubernium aliquod adipisci. Quid dico? Ultra homines, usque ad barbaras nationes, in quibus naturalis feritas naturam quodammodo exuit humanam, religio hæc profecta est : ubi per eam bestiæ silvæ homines fiunt, et cum hominibus assuetæ conversari, discunt cantare Domino canticum novum. Quapropter piscator Dei, præcipiente Domino, non cessat laxare retia in capturam; et aliis abeuntibus, aliis succedentibus in locum eorum, nunquam sanctæ illius congregationis minuitur plenitudo. Hoc usque nunc egerunt et quotidie agunt mirificæ ejus capturæ, Catalaunensis, Remensis, Parisiacensis, Maguntiuensis, Leodiensis, et aliarum nonnullarum civitatum; Flandriæ quoque et Germaniæ, Italiæ, Aquitaniæ, et aliarum regionum, quascunque quacunque necessitate contingit aliquando, seu adhuc usque hodie contingit Virum Dei visitare. Cooperante siquidem gratia Spiritus sancti, quocunque vadit, plenus redit, et sua eum plenitudo ubique comitatur.

63. Nec dimittit suos, quos a se transmittit; sed ubicunque sunt, et ipse semper paterna sollicitudine cum eis est : et sicut ad locum unde exeunt flumina revertuntur, sic ad ipsum quotidie seu læta, seu tristia filiorum suorum. Sæpe etiam sine omni revelatione carnis ac sanguinis, paternæ ejus sollicitudini divinitus innotescit quid circa aliquos eorum longe a se distantes agatur si quid eis providendum, si quid in eis emendandum sit, tentationes et excessus eorum, infirmitates et obitus, et quarumlibet sæcularium tribulationum incursus. Nam et pro absentium fratrum certis necessitatibus, præsentibus circa se fratribus sæpe orationem indicit. Nonnunquam etiam morientes in locis aliis ad ipsum per visionem accessisse noscuntur, benedictionem ejus et licentiam postulantes : nimirum hoc agente et obedientia mi-sorum, et charitate mittentis. Veneram aliquando ad eum, et dum loquerer ei, vidi et audivi quod silere non debeo. Aderat monachus quidam Fusniacensis, continuo ad suos rediturus. Cumque, accepto responso super his pro quibus venerat, jam ab eo egrederetur, in spiritu et virtute Eliæ revocans eum Propheta Dei, et nomine fratris cujusdam de domo illa præmissa, de occultis quibusdam me audiente mandavit illi ut ea corrigeret : sin autem, super se judicium Dei in proximo exspectaret. Stupefactus ille, quis hoc ei dixerit requisivit. « Quisquis, » inquit, « dixerit mihi, tu vade, et dic quod ego dico illi; te, si dissimulaveris, te quoque involvat par pœna peccati. » Mirabar super hoc, sed mirabili mihi in simili penitus causa multo mirabiliora, de eo narrata sunt.

64. Guido namque, frater ejus major natu inter fratres suos, cujus gravitatis et veritatis fuerit vir, omnes sciunt qui eum scire potuerunt. Hic, cum simul aliquando [al. alicubi] essemus, et de hujusmodi loqueremur, et quærerem ego ab eo, sicut jucundum mihi et amicæ collocutionis esse solebat : « Fabulæ, » inquit, « sunt quæ auditis. » Cumque suo more et sancto studio fraternas virtutes deprimeret, mihi tamen noluit esse molestus : « Quæ, » inquit, « nescio non dico vobis; sed unum scio et expertus sum, multa ei in oratione revelari. » Deinde narravit mihi quomodo, cum primo mellifluæ illæ spiritualium apum alvearia nova de se examina circumquaque proferre, novasque ex eis domos Ordinis sui ædificare cœpissent, petente et agente domino Guillelmo episcopo, in episcopatu Catalaunensi eam, quæ Trium-Fontium (28) dicitur, construxerunt. Ad quam cum abbatem cum monachis emisissent dominum Rogerium, virum nobilem secundum sæculum, sed nobiliorem sanctitate, et viros quosdam similis formæ cum eo, spiritualis Pater filios, quos emisit, non dimisit, sed paterna sollicitudine et pia affectione cum eis erat. Unde cum quadam die soli simul essent Abbas et ipse, sicut ex ejus relatione didici, et de fratribus ipsis ad alterutrum loquerentur, subito altius suspirans, durius aliquid solito de eis corde suo sibi respondente : « Vade, » ait fratri suo, « ora pro eis; et quidquid de eis ostenderit tibi Deus, refer ad me. » Ipse enim gravissima valetudine ea hora laborans, in lectulo tenebatur. At ille vehementer expavescens **1088** : « Absit! » inquit, « non sum qui hoc modo noverim orare, qui hoc merear impetrare. » Perseverante tamen eo in sententia, itum est, et oratum. Orans ergo quantum prævaluit, pro singulis [illegible] memoriam suam : tantoque per singulos in [illegible] suavitate conscientiæ, tantaque in [illegible], et omni gratia spiritualis consolationis, ut in omnibus certa fide exauditum se exsultaret [illegible], exceptis duobus, in quibus oratio titubavit, [illegible] devotio, fiduci-

(28) *Trois-Fontaines* in ducatu Barensi fundata an. 1118.

defecit. Quod cum retulisset ad eum a quo missus erat, ille statim pronuntiavit de illis duobus, quod postea probavit eventus.

65. Abbas autem Rogerius, et aliqui qui cum eo erant, ipsi fuerunt quos Vir Dei aliquando de Catalaunensi traxerat civitate, de quibus vel in quibus etiam tunc simile quid fuerat factum. Cum enim episcopi gratia Catalaunum frequentaret, rediens aliquando traxit secum multitudinem nobilium et litteratorum, clericorum et laicorum. Quibus adhuc in domo hospitum demorantibus, dum novellas plantationes cœlestibus rigaret eloquiis, supervenit portarius monachus, nuntians Stephanum de Vitreio (29), magistrum eorum, adesse ad renuntiandum sæculo, et cum eis commorandum. Quis alius de talis viri adventu non exsultasset, præsertim cum vallis illa hujusmodi frumento non multum adhuc abundaret? Ipse vero, revelante sibi Spiritu sancto insidias spiritualis nequitiæ, tacitus aliquantulum ingemiscens, erupit in vocem, audientibus universis: « Malignus, » ait, « spiritus huc eum adduxit. Solus venit, solus revertetur, » Obstupuere omnes, qui prius audito ejus adventu non se capere poterant præ lætitia. Verumtamen ne pusillos adhuc scandalizaret filios, suscepit hominem, de perseverantia aliisque virtutum studiis studiose commonuit; et sciens et prævidens omnia promittentem nihil acturum, cum vere Deum quærentibus et perseveraturis in cellam Novitiorum probandum intromisit. Sed de omnibus quæ prædixerat, nihil cecidit in terram. Vidit idem Stephanus, sicut confessus est, cum in cella Novitiorum adhuc demoraretur, maurulum quemdam puerum ab oratorio se extrahentem. Ubi novem ferme mensibus degens, novissime tamen defecit, et, ut de eo prædictum fuerat, sicut solus venerat, sic solus recessit. Frustrata autem est et versutia inimici, et quem novitiorum paraverat in ruinam, de ipsius potius ruina illi confirmati sunt.

66. Priusquam a Catalauno recedamus, cum aliquando Pater sanctus inde rediret, frigore et vento tam ipse quam qui cum eo erant graviter laborabant. Cumque præcedentibus multis, qui tunc forte in comitatu ejus erant, nec præ angustia frigoris ad eum attendentibus, pene solus ipse sequeretur, contigit equum unius de duobus qui cum eo erant, incaute dimissum evadere, et excurrere per planitiem late patentem: quem cum apprehendere non possent, et intemperies aeris ad hoc non permitteret vacare diutius, « Oremus » inquit, flexisque genibus in oratione cum fratre qui cum eo erat, vix adhuc dominicam poterant orationem explevisse, cum ecce equus ille cum omni mansuetudine rediens substitit ante pedes ipsius, et redditus est sessori suo.

CAPUT XIV.

De aliis quibusdam beneficiis divinitus per eum præstitis; et honorum seu dignitatum fuga.

67. Et ut a Catalauno ad Remensem civitatem pertranseamus, contigit aliquando dissentientibus archiepiscopo et populo Remensi, ad conciliandos eos adesse Virum Dei. Cumque in palatio ejusdem civitatis cum Josleno Suessionensi episcopo consedisset, et, magna cleri plebisque frequentia repleta domo, de pace tractaretur; ecce coram omnibus misera mulier filium suum, plenum (ut putabatur) dæmone, ei offerens, misericordiam precabatur: siquidem jam ea ipsa die insurgens in ipsam matrem suam, pene eam occiderat, et mutus effectus et cæcus, et surdus, apertis oculis non videbat, et stupentibus in eo sensibus omnibus, etiam sine intellectu permanebat. Compassus vero miseræ matri, quam maxime **1089** sensus doloris illius excruciabat, misero adolescenti blandiens, et piis manibus caput ejus et faciem demulcens, alloqui eum cœpit, et quomodo in matrem suam mittere manus præsumpserit, sciscitari. Ille vero ad se reversus, continuo peccatum suum recognovit, et deinceps emendationem promittens, incolumis restitutus est matri suæ. In monasterio quoque, quod Alpense (30) dicitur, inter cæteros qui curam requirebant infirmos, venit ad eum mulier quæ caduco morbo laborabat. Hæc in ipsa hora, cum staret coram eo, a repentino impetu mali illius corruit. Sed apprehensa Vir Domini manu ejus, continuo erexit eam; nec tantum in illa hora, sed perfecte omnino curata est ab infirmitate sua.

68. Ducissa Lotharingiæ, femina nobilis, sed non tam nobiliter victitans, cum vidisset aliquando in somnis hominem illum Dei serpentes septem horribiles de utero suo manibus propriis attrahentem, postmodum ad religiose vivendum (31) ejus admonitione conversa, usque hodie se esse de qua septem dæmonia ejecerit, gloriatur. Novi ego clericum quemdam, Nicolaum nomine, sæculo pene desperabiliter deditum, sed per eum de sæculo liberatum: cui cum in Clara-Valle monasticæ conversationis habitum et ordinem suscepisset, videns eos qui de sæculi naufragio illuc confugerant, naufragii sui damna continuis redimere lacrymis, idem ipse facere volens, nec valens præ duritia cordis sui, rogabat eum cum magno cordis dolore, ut impetraret sibi a Deo gratiam lacrymarum. Oravit, tantamque ei et tam continuam impetravit compunctionem cordis cum gratia lacrymarum, ut vix aliquando ultra invenirentur vultus ejus in di-

(29) Vulg. *Vitry*

(30) Cisterciensibus aggregatum an. 1136, diœces. Gebennensis.

(31) Nempe in parthenone Tartensi, Ordinis Cisterciensis, tunc prope, nunc intra Divionem, ut patet tum ex tertiæ Vitæ cap 7, tum ex litteris Matthæi Lotharingiæ ducis ejus filii pro eodem parthenone apud Chiffletium, ubi hæc ducissa Athelaidis appellatur. Vide epistolam 119.

versa mutati, vel oculi ejus sine lacrymis, etiam cum comederet, cum iret per viam, vel dum cum quolibet loqueretur.

69. Tot sunt et tantæ quas in hunc modum de eo audivimus et vidimus virtutes, et circa diversas hominum necessitates diversæ opitulationes, ut si quis omnia velit vel verbo pronuntiare vel scripto, fastidiosis incredulitatem, vel incredulis possit generare fastidium. In omnibus autem operibus suis quam purus ei sit oculus intentionis, manifeste dedenuntiat corpus lucidæ operationis. Summos quippe honores ecclesiasticos et sæcularium principum favores, quasi dignum eum jugiter persequentes, non jactanter respuendo, sed religiose et rationabiliter declinando, quid in omni operatione sua semper quæsierit, quid ambierit, manifeste declarat. [Mediolani, Remis, clero eligente, populo acclamante, in archiepiscopum nominatus est; Catalauni, Lingonis, in episcopum : et id ipsum in multis jam aliis civitatibus actum fuisset, si consensus ejus aliqua spes esse potuisset.] Cumque dignus esset ut cogeretur, nescio quo judicio Dei, et singularis reverentia sanctitatis jam olim apud omnes obtinuit, ne aliquando ad aliquid contra voluntatem suam cogatur. Sed cum hoc modo mundi hujus fugit honorem, omnium honorum non effugit auctoritatem, dignus in conscientiis omnium, qui in timore et amore Dei timeatur et ametur : quo præsente, ubicumque fuerit, nihil contra justitiam audeatur; cui ubicumque aliquid loquitur vel agit pro justitia, obediatur.

70. Ejusmodi fultus auctoritate in Ecclesia Dei, cum obedientiæ vel charitatis urget necessitas, nullam refugit incommoditatem laboris sui. Cujus enim voluntati sic detulit, cujus consilio sic se humiliavit omnis tam sæcularis, quam ecclesiasticæ dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timent et reverentur, ut videatur in eis impletum, quod in Evangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis : *Ecce*, inquit, *dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit.* (*Luc.*, x, 19.) Porro inter spirituales, et ubi spiritualia spiritualiter examinantur, longe ei alia auctoritas est. Sicut enim dicitur per prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum quod imminebat capiti eorum, *stabant, et submittebant alas suas* (*Ezech.* I, 25); sic hodie ubique terrarum spirituales quique loquente eo seu tractante stant, cedendo præcedenti; et sensibus ejus vel intelligentiis submittunt sensus et intelligentias suas. (Testatur hoc scripta ejus, quæ vel ipse scripsit, vel alii scripserunt, sicut ex ore ejus exceperunt) Tanti ergo virum illum sanctum usque hodie apud Deum et apud homines commendant sacrarum insignia virtutum, testimonia circumvallant sanctitatis, charismata sancti Spiritus illustrant : quodque majus his omnibus et difficillimum est in rebus humanis, hæc ei omnia sine invidia adesse videntur. Compescit autem ab eo invidiam, quod omni invidia major est, in quantum nequitia cordis humani hoc sæpe cessat homini invidere, quo non potest aspirare.

1090 71. Sed et ipse omnem invidiam aut mortificat exemplo humilitatis, aut mutat in melius provocatione charitatis, aut, si nequior aut durior est, obruit pondere auctoritatis. Quis enim tam efficacis et affectuosæ prudentiæ hodie invenitur ad fovendam charitatem ubi est, ad provocandam ubi non est? tam ad quoscumque potest beneficus, ad omnes benevolus, tantam habens gratiam ad amicos, patientiam ad inimicos? si tamen ullum aliquando potuit habere inimicum, qui nulli aliquando voluit inimicari. Sicut enim amicitia nonnisi duorum est, nec nisi inter duos amicos haberi potest : sic nec inimicitia nisi duorum forsitan inimicorum. Qui enim odit, vel non diligit diligentem se, non tam inimicus, quam iniquus est. Sed qui omnem hominem diligens, nullum aliquando inimicum habet virtute sua, nonnunquam tamen est quod patiatur, inimicante sibi gratis iniquitate aliena. Charitas autem quæ totum eum possidet, patiens est, benigna est, sapientia vincens malitiam, patientia impatientiam, superbiam humilitate.

SUBSCRIPTIO OPERIS PRÆCEDENTIS, QUAM AUCTORE DEFUNCTO BURCHARDUS (32) ABBAS BALERNENSIS APPOSUIT

Præscriptum opus, quod de vita sanctissimi viri Bernardi Claræ-Vallis abbatis conscriptum est a venerabili Guillelmo pridem Sancti-Theoderici abbate, sed tunc jam monacho Signiacensis cœnobii (ad quod desiderio solitudinis et quietis sese contulerat), usque ad tempus schismatis adversus Innocentium papam a Petro Leonis conflati, digestum esse cognoscitur. Fuit autem præfato fideli viro specialis causa scribendi, amicitia et familiaritas, quibus viro Dei multo tempore conjunctus erat. Unde et tantam apud illum invenerat gratiam, ut vix alter magis intimus inveniretur ad secreta mutuæ dilectionis communicanda, ad spiritualium mysteriorum conferenda colloquia. Cujus familiaritatis gratia ex eo præcipue usque modo prodit ad manifestationem, quia plures epistolas idem sanctus scripsit ad illum, in quibus quid de eo senserit, manifeste liquet legentibus illas. Scripsit etiam ad ipsum librum Apologeticum, et alterum de Gratia et Libero Arbitrio. Fuit tamen eidem Guillelmo, speciali valentior, generalis causa scribendi, videlicet utilitas totius Ecclesiæ Dei; ne cum absconditur vas plenum thesauro desiderabili, ipse quoque thesaurus pariter abscondatur. Unde non immerito conqueritur, qui exponi desiderat dicens : *Thesaurus invisus, et sapientia abscondita : quæ utilitas in utrisque?* (*Eccli.* xx, 32.) Exponit iste divitias thau-

(32) Ad eum epistola 146.

lis, thesaurum desiderabilem ne lateat cum gleba quod gleba non est, sed pretiosissima margarita. Accidit tamen ei contra desiderium suum : quia, sicut ipse in præfatione sua vereri se denuntiarat, præoccupatus morte non explevit, quantum animo conceperat stylo mandandum. Itaque qui accedit ad lectionem operis hujus, facile satis intelliget, a quanta perfectione pius puer et religiosus Bernardus, velut alter Benedictus, primordia conver-

A sionis fuerit aggressus, qui et in utero matris significationem [*al.* sanctificationem] visus est accepisse, de qua concepta sunt præsagia futuræ sanctitatis illius vitæ pariter et doctrinæ. Quid etiam adolescens factus agere cœperit, in præscripto narratur opere; ac deinceps usque ad virum perfectionis depingitur diligenter, quantum sicut jam dictum est, licuit optimo pictori, sed præoccupato.

LIBER SECUNDUS.

AUCTORE ERNALDO [*al.* ARNALDO] ABBATE BONÆ-VALLIS, IN AGRO CARNOTENSI.

1090 PRÆFATIO.

Virorum illustrium gesta nonnulli scriptorum laudibus attollentes, verbis ea solemnibus celebrarunt, quantum excellentis ingenii et disertæ linguæ potuere conamina. Cumque tractator et opus junctis complexibus pari sunt fœdere conjugati, et ad propositum thema ordinandum ingenium et eloquentia convenerunt, prospere actum est, et ad quietum tranquillumque portum directo gressu materia digne ordinateque disposita appulit. Ubi vero sublimitas negotii sub imperito artifice naufraga illiditur scopulis, et succumbente sensus hebetudine, tractatoris lassatur præsumptio, sero de correctione initur consilium : quia quæ in multos effusa sunt, nec revocari possunt, nec corrigi ; et dissonantiam scripti et operum venustius esset abradi, quam emendari. Hæc ergo mecum reputans et revolvens, omnino timeo, ne sicut ipse multorum imprudentiæ soleo indignari, qui cum scientia et facundia careant, ad scribendum præcipites, cum se vehementer emunxerint, eliciunt sanguinem : ita et ego si quod supra me est aggrediar, me ipsum derisioni exponam. Quis enim ego sum, qui ad scribenda gesta sanctissimi viri Bernardi Claræ-Vallis abbatis aspirem, qui nostris temporibus singulari religione floruit et doctrina : cujus odor exinanitus universam replevit Ecclesiam : cujus gratia, ope-
D rante Domino, signis et miraculis declaratur ? Quot in monasterium ejus litteratos viros, quot rhetores, quot philosophos sæculi hujus scholæ miserunt ad conversationem theoricam, et mores divinos ? Quæ non ibi floruit disciplina, ubi erant examina magistrorum, et egregii viri exercitato intellectu insignes, qui divinis studiis inhærentes, multis gratiarum auctoramentis invicem se ipsos edocent et accedunt ? [Quorum unanimis universitas cantat canticum graduum ; et ascendens cum Jacob in summitate scalæ, in decore suo Deum videt radianti corona perspicuum.] Debuerant utique viri illi, quibus nihil in aliqua gratia deest, hunc laborem assumere, et venerabilis Patris insculpere monu-
B menta : ut esset eorum studio delectabilis pagina quam quasi viventem traderent legendam discipulis, et perpes fieret consolatio secus posita reliquiis sacri corporis et sermonis. Sed extrema æmulari, et quæ homines lateant, Claræ-Vallis consuevit humilitas : et proferre in publicum aliqua sui indicia viri illi nobiles erubescunt ; et quietiores facit eos contemptus et abjectio, quam quælibet oblatio dignitatis, in qua sibi professio humilitatis periclitari videtur. Ob hujusmodi causas sese intra silentii cardines retinentes, magis in sacco eremi, quam in socco [*al.* serico) palatii delectantur : nec jam in stylo, sed in cruce gloriam quærunt. In hoc ergo,
C sicut et in cæteris ejusmodi, negotiorum suorum sarcinas aliis libenter imponunt. Et nunc sublato venerabilis memoriæ domino Guillelmo, qui ejusdem Viri sancti gloriosa primordia fideliter et devote conscripsit, ad meam exiguitatem hujus operis devenit petitio, et imposuit mihi dilectæ Ecclesiæ charitas, ut coquam pulmentum filiis Prophetarum. In quo si colocynthidas miscuero negligens, superjecta, **1092** ut confido, farinula condiet Elisæus, et excessus insipientiæ obedientiæ excusabit affectus.

CAPUT PRIMUM.

De pontificatu Innocentii II, opera S. Bernardi fortiter et feliciter vindicati. Item de profectione Pontificis in Gallias, et repressione Imperatoris.

1. Ea tempestate Honorius papa viam universæ carnis ingressus est (an. 1130). Nec mora, in electione dissidentibus cardinalibus, et divisa Ecclesia, plures numero, et saniores consilio, vita probabiles, viri virtutum, presbyteri, diaconi, episcopi, Innocentium elegerunt : cujus vita, et fama, et ætas, et scientia digna summo sacerdotio habebantur. At vero pars altera, infames ausus violentia, non ratione corroborans, Petrum Leonis, ad hunc apicem aspirantem, fraudulentis machinationibus seorsum et præcipitanter nominavit Anacletum, et cæteris renitentibus ordinavit. Qui vero in parte catholica erant, electum suum solemniter ordinatum collocarunt in cathedra,

et per loca illa, in quibus sessiones habent ex antiqua consuetudine Romani pontifices circumduxere, et pro tempore honor debitus apostolicæ adfuit dignitati. Et tunc sane circa Lateranense palatium morabantur, nec erat jam eis tota in domibus propriis mansio, cum eos acerrime Petri satellites infestarent. Ibi etiam diu resistere non valentes, per confœderatos sibi quosdam ex nobilibus Romanis ad tempus in turribus eorum receptacula habuerunt. Sed nec in eis perseveravit fidelitas. Nam in brevi, aut vi, aut formidine temerariæ multitudinis, aut pretio corrupti sunt. Nam Petro tam propria generis virtute, quam adhærentium sibi affinitate, multitudo tanta erat, ut fere tota eum civitas sequeretur, vel pecunia, vel commodis obligata. Congregaverat sane opes innumeras, tam in exactionibus curiæ, quam in legationum negotiationibus, quas ad exspectatas nundinas reservarat. Insuper et paterni census ampla congeries catenus sigillata, modo distributa in populum, ad fas et nefas venalem plebem armaverat. Quibus erogatis, donaria regum in ornamentis ecclesiæ ab ipsis evulsit altaribus. Et cum calices frangere, et crucifixos aureos membratim dividere [illegible] profani Christiani vel timerent, vel erubescerent; Judæos dicunt esse quæsitos, qui sacra vasa et [illegible] gines Deo dicatas audacter comminuerent. Igitur quisque pro modo suo secundum majus et minus conducti ad scelus, sacramentis generalibus publice Petro vendiderunt assensum, et in omnem sanguinem manus exposuerunt et arma, et quotidianis congressibus partem, quæ cum Innocentio erat, maledictis insectabantur et gladiis.

2. Habuere igitur servi Dei consilium: et quia vi humana se tueri non poterant, cedere elegerunt; et procuratis clam navigiis, de ore Leonis et de manu bestiæ per Tiberim in Tyrrhenum mare elapsi, prosperis ventis carbasa impellentibus, in portum Pisanum feliciter appulerunt. Audito tantorum virorum adventu, et cognita causa, propter quam de Urbe exierant, gratulata est Pisa, quod ad se Romani nominis gloria transferretur, **1093** et illis perpetuæ sibi infamiæ insculpentibus notam, sibi nominis æterni et perennis famæ inscriptio pararetur. Occurrunt ergo honorati et consules, et domini Papæ pedibus advoluti, gratias agunt, quod eos tanto dignos judicasset honore, ut eorum eligeret urbem, quam propria dignaretur illustrare præsentia. « Tua est, inquiunt, civitas, nos populus tuus: nostris stipendiis famulamur tibi; imo in usus tuos respublica quidquid apud se repositum habet, exponet. Nihil duplicitatis invenies in Pisanis: non modo adhærebunt, modo resilient; modo jurabunt, modo juramenta dissolvent. Non inhiat populus iste rapinis domesticis et cædibus intestinis. Non est gens nostra domi audax, nec extra meticulosa. Nos nec servi sumus, nec domini, sed concives et fratres, honore invicem prævenientes, non seditiosis ausibus alterutrum provocantes. Domi mansuetudine utimur: fortitudinem nostram sæpe extranei experiuntur. Nos, Pœnis subactis et Balearibus insulis subjugatis, [illegible] ratis et dyscolis triumphantes, reges [illegible] in vinculis Pisam induximus [illegible] varia supellectile in adventu tuo [illegible] plateæ, et lætabunda civitas [illegible] modi verba populo obviam procedente [illegible] rabili multitudine vix [illegible] sed pedetentim procedentes [illegible] prospicientibus per fenestras [illegible] et parvulis [illegible] inde benedictionibus [illegible] nicam dominus Papa cum [illegible] ductus et honorifice susceptus [illegible]

3. Præmissi, antequam de [illegible] mino Papa in Gallias fuerant [illegible] nis et schismatis a Petro facti [illegible] gnarent Ecclesiæ, et hortarentur [illegible] ultionem præsumptionis hujus [illegible] nata parte schismatica, [illegible] dum vero ad plenum [illegible] scopis, nec privatim quisquam [illegible] psit consensum, donec [illegible] ventu, in commune [illegible] [illegible] Neque enim Fr[illegible] procliviores ad schismata [illegible] tione [illegible] Guiberti vel Burdini [illegible] est, nec [illegible] adhuc [illegible] cata est idolum in Ecclesia, venerata [illegible] dra nostrum. Nec enim talibus [illegible] lia aliquando eos terruerunt [illegible] utilitatibus privata commoda [illegible] clinantes in partem personis detulere, sed causis: sed si quid oportuerit, fortiter persecutionibus obviarunt, nec damna nec exsilia formidantes. [illegible] vocato igitur apud Stampas concilio, abbas [illegible] Claræ-Vallensis Bernardus, specialiter [illegible] Francorum et præcipuis quibusque pontificibus accersitus sicut postea fatebatur, non [illegible] vidus et tremebundus advenit, [illegible] pondus negotii non ignorans. [illegible] solatus est eum Deus, ostendens [illegible] Ecclesiam magnam concordantem [illegible] cinentem; unde speravit [illegible] turam. Ubi vero ad locum ventum est, [illegible] jejunio, et precibus ad Deum [illegible] verbo tractaturi Rex et episcopi [illegible] sedissent, unum omnium consilium fuit, una sententia, ut negotium Dei, Dei famulo imponeretur, et ex ore ejus causa tota penderet. Quod ille, timens licet et tremens, monitis tamen virorum fidelium [illegible] scens suscepit, et diligenter prosecutus electionis ordinem, electorum merita, vitam et famam prioris electi, aperuit os suum, et Spiritus [illegible] illud. Unus ergo omnium ore [illegible] ab omnibus summum pontificem [illegible] navit: et ratum esse [illegible] decantatis ex more laudibus De[illegible] [illegible] tam deinceps potiora [illegible] pariter subscripserunt.

4. Interea dominus Papa, multis in Pisis, et in Tuscia, et in aliis provinciis potestative dispositis, valefaciens Pisanis et gratias agens in Provinciam navigio delatus est, et Burgundiam transiens Aurelianum pervenit : ubi, occurrentibus episcopis, a rege piissimo Francorum Ludovico alacriter et honorifice susceptus est. Inde a Gaufrido Carnotensi episcopo, magnarum virtutum viro, Carnotum deducitur : ubi etiam gloriosus Anglorum rex Henricus ei cum maximo episcoporum et procerum comitatu occurrit. Hunc quoque regem venerabilis Abbas ad eum præmissus adduxit : quem vix persuasit Innocentium recipere, ab episcopis Angliæ penitus dissuasum. Cum enim omnimodis recalcitraret et detrectaret : « Quid times, » ait? « Times peccatum incurrere, si obedias Innocentio? Cogita, » inquit, « quomodo de aliis peccatis tuis respondeas Deo ; istud mihi relinque, in me sit hoc peccatum. » Ad quod verbum persuasus rex ille tam potens, extra terram suam domino Papæ occurrit usque Carnotum. [Multa ibi dicta et facta sunt : multaque ibi sæcularia et ecclesiastica negotia definita.]

5. Reversi interim de Germania legati domini Papæ, tam episcoporum, quam Regis assensum et litteras detulerunt, et deprecationem publicam, ut ad eos transiens, suam eis desideratam exhiberet præsentiam. Facile enim persuasi sunt recipere eum, quem jam cæteri recepissent. Sed detinuit eum dilectio et devotio Ecclesiæ gallicanæ ; et singuli et omnes visitationem apostolicam expetebant. Perlustrata igitur Francia, Remis convocavit concilium (an. 1131), in quo multis ad honorem Dei dispositis, regem Ludovicum, vivente patre, pro Philippo fratre coronavit in regem. In omnibus his dominus Papa Abbatem a se separari non patiebatur, sed cum cardinalibus rebus publicis assidebat. Sed et privatim quotquot habebant negotia, Virum Dei secretius consulebant. Ipse vero audita referebat ad curiam, et oppressis patrocinia exhibebat. Igitur soluto concilio, Leodium dominus Papa Romanorum regi occurrit (33). Et honorifice quidem susceptus est, sed velociter obnubilata est illa serenitas. Siquidem importune idem rex institit, tempus habere se reputans opportunum, episcoporum sibi restitui investituras, quas ab ejus prædecessore imperatore Henrico per maximos quidem labores et multa pericula Romana Ecclesia vindicarat. Ad quod verbum expavere et expalluere Romani, gravius sese apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinaverint Romæ. Nec consilium suppetebat, donec murum se opposuit Abbas sanctus. Audacter enim resistens Regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit.

6. Rediens autem Leodio, Claram-Vallem dominus Papa per se ipsum voluit visitare : ubi a pauperibus Christi, non purpura et bysso ornatis, nec cum deauratis Evangeliis occurrentibus, sed pannosis agminibus scopulosam bajulantibus crucem, non tumultuantium classicorum tonitruo, non clamosa jubilatione, sed suppressa modulatione affectuosissime susceptus est. Flebant episcopi, flebat ipse summus Pontifex : et omnes mirabantur congregationis illius gravitatem, quod in tam solemni gaudio oculi omnium humi defixi, nusquam vagabunda curiositate circumferrentur ; sed complosis palpebris ipsi neminem viderent, et ab omnibus viderentur. Nihil in ecclesia illa vidit Romanus quod cuperet, nulla ibi supellex eorum sollicitavit aspectum ; nihil in oratorio nisi nudos viderunt parietes. Solis moribus poterat inhiare ambitio, nec damnosa poterat esse fratribus hujusmodi præda, cum minui non posset asportata religio. Gaudebant omnes in Domino, et solemnitas non cibis, sed virtutibus agebatur. Panis ibi autopyrus (34) pro simila, pro careno sapa, pro rhombis **1095** olera, pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur. Si forte piscis inventus est, domino Papæ appositus est, et aspectu, non usu in commune profecit.

7. Invidit diabolus, et servorum Dei gloriam, quos tanti hospitis nobilitabat præsentia, ferre non valens, dum in choro alacriter psallerent et devote, præsentibus etiam nonnullis ex cardinalibus, qui in auditu et aspectu eorum delectabantur, aliquantos fratrum horribili pavore turbavit. Nam et unus præ cæteris occupatus, blasphema quædam verba locutus est, « Dicite, » inquiens, « Ego sum Christus : » et alii plures territi et tremebundi, ad beati Patris vestigia confugerunt. At ille conversus ad cæteros, « Orate, » inquit : ac deinceps sub silentio eos qui turbati videbantur eduxit, atque compescuit ; ut nequissimus ille, qui conventum pietatis transferre conabatur in theatrum, et scholam innocentiæ in derisum, non, ut putabat, existimationem religiosorum hominum corrumpere posset, sed se proderet, et conatus suos experiretur infirmos. Tanta siquidem celeritate omnia sunt sedata, ut personas illas, quæ prope astabant, omninc, latuerit quod acciderat ; et malignus hostis velociter increpatus, non modo scandalum eis quod parabat, inferre nequiverit, sed nec ad illorum notitiam rem perferre. Factumque est ex eo, ut am-

(33) Innocentii iter Leodium ante concilium Remense accidisse demonstratum est in Præfatione ad tomum primum.

(34) *Panis autopyrus* dicitur is ex quo nihil neque pollinis neque furfuris excretum est, quasi totum in se triticum non imminutum habens. Vide Cels. lib. II, cap. 17. Differt a pane cibario : nam huic bona pars pollinis adempta est ; et magna ex parte furfuraceus est. A simila autem differt : nam hæc est medulla farinæ triticeæ, hoc est, ea pars quæ media est inter pollinem, et secundarium. Carenum, ex Laurentio Lucensi, est vini dulcis cocti genus. Sapa vero (alias vinum ad tertiam decoctum significans) est succus herbarum : unde fortasse gallice *soupe* pro jusculo ; hic opinor positum pro *zylo* seu *cerevisia* vel *ptisana*. Rhombus gallice *turbot*, piscis plani genus.

pliori sese custodia fratres munirent : et merito, et numero, et possessionibus deinceps cresceret Clara-Vallis, et multiplicatis conventibus, fere per omnem latitudinem loci illius dilataretur religio; ipse etiam Abbas sanctus extunc amplius solito miraculis clareret et signis.

CAPUT II.

De synodo Pisis per Innocentium celebrata. Item de Mediolanensibus opera Bernardi Ecclesiæ reconciliatis, et energumenis ibidem curatis.

8. Longas in Galliis facere moras dominus Papa non potuit; sed, sicut cum Lothario rege condixerat, Romam ei occurrit, et vi exercitus in Lateranense palatium deductus est. Multi etiam ex nobilibus Romanis, fideles Ecclesiæ, eum honorifice susceperunt. Verum Petrus Leonis non ponens Deum adjutorem suum, sed confœderatorum stipatus malitia, in editioribus et tutioribus turribus manens, Lotharii ludificavit virtutem, et interdicens suis congressus publicos, nec sibi securitatis suæ fecit periculum, nec causam conflictus hostibus dedit : sed tamen liberum eorum discursum machinis superioribus et obstaculis variis impedivit. Vitavit etiam obstinatissime imperatoris colloquium, nec minis, nec blandimentis flexus est, nec de statu suo consilium cujuslibet personæ admisit. Relicto igitur Romæ Innocentio, alias imperator digreditur : Petrus vero post ejus discessum crebros movens per Urbem excursus, fidelium cædibus inhiabat. Intelligens ergo Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, ne præsentia sua illius bestiæ rabiem efferaret, rursus Pisas revertitur (35) : ibique aggregatis totius Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur (an. 1134). Adfuit per omnia et consiliis, et judiciis, et definitionibus omnibus sanctus Abbas, impendebaturque ei reverentia ab omnibus, et excubabant ante ejus limina sacerdotes; non quod fastus, sed multitudo communem prohiberet accessum : et aliis egredientibus, alii introibant, ita ut videretur Vir humilis, et nihil sibi de his honoribus arrogans, non esse in parte sollicitudinis, sed in plenitudine potestatis. Actiones concilii longum est prosequi : summa tamen in excommunicatione Petri et irregressibili fautorum ejus dejectione constitit, et usque hodie hæc sententia perseverat.

9. Soluto concilio, ad reconciliandos Mediolanenses dominus Papa Abbatem Claræ-Vallis, quem multis supplicationibus expetierant, et Guidonem Pisanum, et Matthæum Albanensem episcopum a latere suo direxit (36), qui schisma per Anselmum in eadem urbe factum ablucrent, et ad unitatem Ecclesiæ devios revocarent. Abbas igitur cum prædictis viris, quos a domino Papa collegas acceperat, addidit consortio et communi consilio virum **1096** venerabilem Gaufredum Carnotensem episcopum, cujus innocentiam et sinceritatem in multis probaverat. Etenim visum est cardinalibus bonum, ut tanto adjutore negotium tanti ponderis fulciretur. Transcenso itaque Apennino, ubi audierunt Mediolanenses Abbatem desideratum suis finibus propinquare, longe a civitate milliaribus septem omnis ei populus obviat : nobiles, ignobiles, equites, pedites, mediocres, pauperes, quasi de civitate migrarent, proprios lares deserunt, et dictinctis agminibus incredibili reverentia Virum Dei suscipiunt. Omnes pariter delectantur aspectu, felices se judicant qui possunt frui auditu. Deosculantur pedes ejus universi : et licet hoc ille moleste acciperet, nulla potuit pronos et devotos ratione compescere, nulla interdictione repellere. Vellicabant etiam pilos quos poterant de indumentis ejus, et ad morborum remedia de pannorum laciniis aliquid detrahebant, omnia sancta, quæ ille tetigisset, judicantes, et se tactu eorum vel usu sanctificari. Præcedentes itaque et subsequentes lætabundis acclamationibus applaudebant Abbati et diu intra agminum spissamenta detentum, tandem solemni reddidere hospitio. Et cum tractatum esset in publico de negotio, propter quod tam Vir Dei, quam cardinales advenerant, oblita fortitudinis suæ civitas, omni ferocitate deposita, se ita Abbati substravit, ut obedientiæ eorum non incongrue illi posset aptari poetæ versiculus :

Jussa sequi, tam velle mihi, quam posse necesse est.

10. Pacatis omnibus, reconciliata Ecclesia, firmatis inter plebes concordiæ pactionibus, alia cœperunt nasci negotia, et insanienti diabolo, et in quibusdam obsessis corporibus debacchanti, oppositum est Christi vexillum, et increpante Viro Dei, de possessis atriis superveniente eminentiori virtute, territa et tremebunda diffugere dæmonia. Ecce nova legatio, non Romanum pragma circumferens, sed divinis legibus fidei pragma allegans, prolatis in medium litteris sanguine Christi conscriptis, et bulla crucis impressis, quæ figura auctoritate sua terrestria et inferna sibi subdit et curvat. Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus : inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam Abbas credulitati eorum, illi vero sanctitati Abbatis ascriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut quidquid a Domino peteret, impetraret. Adducunt igitur ad eum nihil hæsitantes mulierem omnibus notam, quam annis septem immundus vexaverat spiritus : et postulant supplices, ut in nomine Domini dæmoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitatem. Quæ populi fides non minimam verecundiam Viro Dei ingerebat, et humilitate magistra, inconsueta experiri non præsumebat, et instante petitione populi erubescebat, si charitati postulantium obstinatius resisteret : et videbatur ei quod offenderet Deum, et omnipotentiam ejus diffidentia obnubilare videretur, si fide populi fides propria dissentiret. Æstuabat igitur secum, et licet signa non fidelibus, sed infide-

(35) Vid. epist. 130.

(36) Eod. an. 1134; vid. epist., 131

[illegible] asserere[t] [illegible] [s]uos Spiritui [illegible], et orationi incumbens; cœlitus [illegible] in spiritu fortitudinis incre[illegible] reddit incolumem et [illegible] aderant, et levantes manus [illegible] eos visitavit, gratias [illegible], et percrebuit fama, [illegible] urbem; per ecclesias, [illegible] et per compita omnia conveniunt [illegible] Dei sermo habetur ubique; di[illegible] nihil ei impossibile esse quod a Do[illegible] ejus apertas Dei aures [illegible] et affirmant. Nec pos[illegible] modo satiari. Ir[illegible] ejus : alii, donec exeat, [illegible]. Cessatum est ab officiis [illegible], tota civitas in hoc spectaculum suspensa [illegible], postulant benedici; et teti[illegible] eum singulis salutare videtur.

[illegible] die ad ecclesiam sancti Ambrosii divina [illegible] Servus Dei procedit : ubi ex[illegible] populi multitudine, inter ipsa [illegible] dum clericis canentibus ipse [illegible] sederet, puellam ei parvulam offerentes, [illegible] impetu **1187** vexabat diabolus, orant ut misellæ subveniat, et diabolum in ea debacchantem elidat. Audita supplicatione astantium, et intuitus personam frendentem dentibus et [illegible], ut etiam intuentibus esset horrori, compassus est ætati, et vehementiæ anxietatis ejus condoluit. Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit : et digitis latice superfuso, orans intra se, et de Domini virtute confidens, ori puellæ salubrem potum applicat, et corpori ejus stillam medicinalem infundit. Nec mora, quasi ureretur Satanas, infusionis illius virtutem ferre non potuit, sed urgente intrinsecus crucis antidoto, festinanter egrediens, vomitu sordidissimo tremebundus erupit. Sic purgata persona, diabolo profugo et confuso, laudes debitas Deo canit ecclesia : et post acclamationes lætabundas alacer populus ibidem, donec divina compleantur mysteria, immobilis perseverat. Sub aspectu itaque omnium incolumis puella [illegible] domum reducitur, et vix tandem a populo dimissus ad hospitium Vir Dei revertitur

[illegible] Divino judicio ea tempestate in Mediolano, juxta Isaiæ verbum, pilosi clamabant alter ad alterum, et occurrebant onocentauris dæmonia, (*Isa.* XXXIV, 14), et effrenatis decursibus plurimos infestabant : nec erat qui insolentiæ eorum resisteret, [illegible] sub Anselmi schismate, qui Patri fautor Mediolanensem occupaverat cathedram, sacerdotes gementes, virgines squalidæ, sanctificationes maledi[illegible] iram Dei in populum provocas[illegible] Dei abdicatis Anselmi [illegible] apostolicæ obedientiam sub [illegible] ecclesia, [illegible] dæ[illegible] quotidie dabat locum, et ad preces [illegible] diabolus : et si quando resistere conabatur, in ipso conflictu succumbens gloriosus vincebatur.

CAPUT III.

De expulsione dæmonum a variis obsessis, cum virtute Eucharistiæ, tum panis et aquæ benedictæ, tum signi crucis. Item de aliis curationum beneficiis.

13. Inter eos igitur qui vexabantur, mulier grandæva, civis Mediolanensis, et honorata quondam matrona, usque ad ecclesiam beati Ambrosii post beatum Virum a multis tracta est; in cujus pectore pluribus annis diabolus sederat, et jam ita suffocaverat eam, ut visu et auditu et verbo privata, frendens dentibus, et linguam in modum promuscidis elephantinæ protendens, monstrum non femina videretur. Sordida ei facies, vultus terribilis, flatus fetidus, inhabitatoris Satanæ colluvia testabantur. Hanc cum aspexisset Vir Dei, novit inhærentem ei et inviscatum (*Al.* invisceratum). diabolum, nec facile egressurum de domo, quam tanto possederat tempore. Conversus ad populum, cujus innumera aderat multitudo, orare jubet attentius, et clericis, et monachis secum juxta altare consistentibus mulierem ibidem jubet constitui et teneri. Illa vero reluctans, et vi diabolica, non naturali virtute recalcitrans, non sine aliorum injuria, ipsum Abbatem pede percussit. Quem diaboli ausum mansuete ille contempsit : et ad expulsionem non indignatione iræ, sed pacifica et humili supplicatione Deum invocat adjutorem, et ad immolationem hostiæ salutaris accedit. Quoties tamen eamdem sacram hostiam signat, toties ad mulierem quoque conversus, eodem signo crucis edito spiritum nequam athleta fortis impugnat. Nam et ille malignus, quoties adversus eum signum crucis intenditur, percussum se indicans, acrius sævit, et recalcitrans contra stimulum, quidnam toleret, prodit invitus.

14. Expleta autem oratione dominica, efficacius hostem aggreditur Vir beatus. Patenæ siquidem calicis sacrum Domini corpus imponens, et mulieris capiti superponens, talia loquebatur : « Adest, inique spiritus, Judex tuus, adest summa potestas. Jam resiste si potes. Adest ille qui pro nostra salute passurus . *Nunc*, inquit, *princeps hujus mundi ejicietur foras* (*Joan.* XII, 31). Hoc illud corpus, quod de corpore Virginis sumptum est, quod in stipite crucis extensum est, quod in tumulo jacuit, quod de morte **1098** surrexit, quod videntibus discipulis ascendit in cœlum. In hujus ergo majestatis terribili potestate tibi, spiritus maligne, præcipio, ut ab hac ancilla ejus egrediens contingere eam deinceps non præsumas. » Cumque eam invitus deserens, et manere ultra non valens, atrocius afflictaret, tam magnam iram, quam modicum tempus habens, rediens Pater sanctus ad altare, fractionem hostiæ salutaris rite complevit, diffundendamque in populum pacem ministro dedit et confestim pax et salus integra reddita est mulieri. Sic ille nequam, divina mysteria quantæ sint efficientiæ

et virtutis, non confessione, sed fuga coactus ostendit. Fugato diabolo mulier, quam in tantorum sartagine tormentorum carnifex pestilens tanto tempore frixerat, mentis suæ compos effecta, redditis cum ratione sensibus, revoluta intra fauces lingua, Deum confessa gratias egit, et intuita curatorem suum, pedibus ejus advoluta est. Ingens per ecclesiam attollitur clamor, omnis ætas jubilat Deo, personant æramenta, benedicitur ab omnibus Deus, excedit veneratio modum, et Servum Dei supra hominem, si dici fas est, liquefacta charitate civitas veneratur.

15. Audiebantur hæc quæ Mediolani fiebant : et per totam Italiam Viri Dei discurrebat opinio, et divulgabatur ubique quod surrexisset propheta magnus, potens in opere et sermone, qui invocato Christi nomine, et infirmos curaret, et obsessos a dæmonibus liberaret. Maxima quidem ei in curationibus ægritudinum gratia, sed in dæmonibus eliminandis frequentior operatio erat, quia copiosior vexatorum numerus ad experta subsidia concurrebat, et majorum operatio virtutum minores obscurabat effectus. Jam vero præ frequentia populi qui a mane usque ad vesperam foribus assidebat, oppressionem vulgi præ corporis imbecillitate non ferens, ad fenestras domus procedens, se eis conspiciendum præbebat, et elevata manu benedicebat eis. Panes quoque et aquam devehebant secum, quibus benedictioni ejus suppositis, pro beneficiis ea sacramentalibus referebant. Ex vicinis sane castellis, et vicis, et urbibus multi confluxerant, et communia tam advenarum, quam civium in Mediolano studia erant prosequi Sanctum, expetere beneficium, audire verbum, videre signum; et doctrina et miraculis ultra quam credibile est, delectabantur.

16. Aderat inter eos quidam ex suburbanis, qui puerum dæmoniacum illuc advexerat ; qui repente coram omnibus ad signum crucis, quod Vir sanctus edidit, de bajuli sui brachiis ruit, et elisus humi quasi mortuus sine ullo sensu immobilis visus est : neque vox, neque halitus erat in eo, tantum circa præcordia exiguus ei supererat vapor. Dant igitur cæteri locum ut posset procedere, et admitti ad Virum Dei seminecis pueri bajulus; et attonita multitudo tam miserabilis casus præstolabatur eventum. Ingressus igitur ad Virum Dei homo est, et puerum stupidum, nec aliquid sentientem ante pedes Abbatis exposuit, et ait : « Puer iste, domine pater, quem « ante tuos posui pedes, jam per triennium a dæ« monio acerrime vexatus est : et quoties vel ec« clesiam ingreditur, et salibus exorcizatis asper« gitur, vel signum ei crucis imponitur, vel Evan« gelium audire compellitur, vel divinis interest « Sacramentis, offenditur habitator ejus diabolus, « et torquetur atrocius. Dumque modo cum cæteris « ego pro foribus exspectarem, signum sanctæ « crucis figurante te, et extendente in populos ma« nuum sacramentalium signorum virtute exacer-
A « batus diabolus, vehementius solito totus ad pueri « vexationem se contulit : et sicut vides, totum « corpus ejus occupans, fere ei etiam vitalem spiri« tum interclusit. Sed et ipse puer, cum de tua « esset apud nos gratiæ, quam a Deo accepisti, opi« nio, ex aliorum curationibus suam sperans sani« tem, rogavit me ut eum ad te adducerem. Obse« cro igitur per misericordiam Dei, ut et laboribus « meis, qui in ejus custodia operam damnosam et « periculosam impendo, et illius miseriæ, quæ tanta « est, quantam ipse oculis probas, pio et consueto « affectu subvenias, et rabiem dæmonis non usque« quaque procedere patiaris. » Flebat igitur, et lacrymis ora perfusus præsentes quosque commovit,
B ut omnes pariter supplicarent.

1099 17. Tunc Vir Dei considere eos in Dei misericordia jubens, baculo cui innitebatur collum pueri leniter tangit. Sed et frater ejus Gerardus volens experiri quæ ab homine dicta fuerant, latenter dorso ejus signum crucis impressit. Cumque prius sine motu et sensu nec videns, nec audiens, ante pedes Abbatis diu extensus pavimento hæsisset ; ad tactum baculi et ad signum crucis infremuit, et turbatus ingemuit. Jubet igitur Abbas super proprium lectulum eum poni. At ille quasi ex injuria offensus rejecit se in pavimentum, et stridebat dentibus, et mordebat procuratorem suum : et capillis eorum qui aderant, manus injiciens, quo poterat conatu se ab eorum manibus
C abstrahebat, et ab eis vix teneri poterat. « Eia, » inquit Abbas, « ad lectum nostrum eum reducite. » Orante itaque Abbate, et fratribus in oratione prostratis, quasi ardentibus paleis, quæ in lecto continebantur, diabolus ureretur, tormenti æstuantis, vi divina propinquante, passionem clamoribus testabatur. Jubet igitur Vir sanctus aquam benedictam in os patientis infundi : quam ille pressis labiis et dentibus non admittens, vix tandem cuneo infixo dissolvente pressuram, vellet, nollet, intra fauces et guttur recepit. Confestimque ut penetrans sanctificatio ad interiora descendit, quasi infuso antidoto vis maligna erupit, et vomitu sordidissimo, quasi torrentis impulsu, festina præcipitatione ro-
D tatus cum ingenti contumelia dæmon exivit. Repente qui videbatur mortuus, vivit : et de lecto Abbatis quietus et incolumis surgens patronumque [*Al.* patruum] suum amplexatus, « Deo gratias, sanus sum, » inquit. Gratias agunt omnes communiter Deo et qui modo flebant, lætantur. Foras clamor effunditur, res intus gesta super tecta solemniter prædicatur, tota ad spectaculum convenit civitas, benedicitur Deus, gaudet populus, in Abbate tanti operis patratore totius plebis requiescit affectus.

18. Febricitantibus multis idem Sanctus manus imponens, et aquam benedictam porrigens ad bibendum, sanitatem obtinuit : aridas manus, et membra paralysi dissoluta tangens incolumitati restituit : cæci* etiam sub multorum testimonio in

eadem civitate ut viderent, imposito signo crucis, a patre luminum potenter obtinuit. Per idem tempus hospitium Albanensis episcopi (37), quem dominus Papa in eadem legatione sibi collegam dederat, gratia tractandorum negotiorum intraverat, et de his quæ injuncta fuerant conferebant: cum repente irruit super eos adolescens cujus manus arida erat, et retorta ad brachium; et advolutus pedibus ejus suppliciter postulat sanitatem. Ille alias occupatus, benedixit quidem, et abire præcepit, et ne amplius sibi molestiam faceret, verbis solito severioribus interdixit. Recedebat ille non consecutus quod quæsierat: cum venerabilis episcopus sub omni celeritate eum regredi jubet, et manu arreptum tradit Abbati. « Huic, inquit, qui minime beneficium consecutus, tibi, ut discederet, obedivit, tu ne claudas viscera misericordiæ: quin potius tu obedi, et virtute obedientiæ me jubente astrictus, fac quod postulat, largire quod petit; et confidens in ejus virtute, per quem expetit sanitatem, postula, et impetrabis; ut et nos de Dei munere, et ille de optata glorietur salute. »

19. Ad præceptum episcopi Abbas, apprehensa pueri manu, invocavit Dominum, et exaudivit eum; et signo crucis edito, nervi qui obriguerant, extensi sunt, et caro quam assiduus [*al.* assidens] congelaverat morbus, redeunte sospitate ingenita, mobilis facta est et flexibilis, et dicto citius languidum diu membrum convaluit. Obstupuit episcopus tam repentinæ virtutis admirans effectum, et ampliori etiam extunc veneratione Virum Dei coluit, et miraculorum illius ipse testis existit et relator. Compulit autem eum, ut ibidem ea nocte cœnaret. Cujus rei assensum cum magna difficultate obtinuit, ea duntaxat ratione suasum, quod intolerabilis undique populus exspectaret, nec sine periculo posse egredi videretur. Inter cœnandum vero paropsidem, in qua Abbas comederat, episcopus ministro familiari servandam tradidit, et præcepit ut seorsum reconditam cum omni diligentia custodiret. Elapsis exinde aliquot diebus, episcopus idem febrium vehementi ardore corripitur: et recordatus
100 hominis Dei, familiarem jubet accersiri ministrum. « Discum, » inquit, « Abbatis, quem tibi » nuper tradidi conservandum, huc afferre ne cun» cteris. » Cumque ille obtulisset allatum: « In» funde, » inquit, « aquam in eo, et panis exiguas » buccellas conscinde. » Quod cum factum esset, confidens in Domino, et Abbatis precibus se commendans, comedit et bibit, et absque ulla dilatione convaluit.

20. Augebatur adventantium numerus, et mirifica opera ad se populos invitabant; nec usquam Viro Dei dabatur requies, dum ex ejus lassitudine alii sibi requiem procurarent. Abeuntibus occurrebant advenientes, et succedebant sibi beneficia mendicantes. Inter quos miles quidam in ulnis suis puellulam ad Virum Dei attulit, quæ ita exosam lucem habebat, ut semper clausis palpebris etiam brachium opponeret oculis, ne aliquo modo aliqua lucis particula se ei ingereret. Avellebantur aliquando opposita brachia violenter, et cum se ei lumen infunderet, clamabat et flebat, et erat ei claritas pro cruciatu, et lux visa quasi aculeos ejus cerebro infigebat. Benedicit infantulæ Vir Dei, et signaculum crucis faciens super eam, tranquilliorem dimittit: et dum domum referretur, ultro aperit oculos, et pedes sine vectore ipsa revertitur. Et ipso in loco mulieri a dæmonio vexatæ, multis astantibus, a Patre misericordiarum idem Sanctus obtinuit sanitatem.

CAPUT IV.

De dæmoniacis curatis, et mira humilitate Bernardi, inter tot illustria opera æque semper de se modeste sentientis.

21. Jam Papiam advenerat, et fama virtutum adventum ejus præcesserat, et cum debito gaudio et apparatu tantæ gloriæ Virum civitas lætabunda suscepit. Et ne diu populi desiderium dilatio suspenderet, qui sicut Mediolani miracula facta audierat, signum ab eo optabat videre; advenit repente post eum rusticus quidam qui de Mediolano secutus eum fuerat, uxorem dæmoniacam secum adducens, quam ante pedes ejus lacrymabili voce intrinsecas protestans anxietates deposuit. Nec mora, in contumeliam Abbatis per os miseræ mulieris diabolus locutus est, et irridens servum Dei: « Non, » inquit, « me de canicula mea hic porrulos edens et brassicas devorans pellet. » Multa in hunc modum in Virum Dei jaculabatur convicia, ut blasphemiis provocatus, impatienter ferret opprobria, et confunderetur in præsentia populi, cum indignis se audiret sermonibus lacessiri. Sed Vir Dei astutias ejus intelligens, irrisorem irrisit, et ultionem non ipse expetens, sed ad Deum remittens, ad ecclesiam sancti Syri dæmoniacam duci præcepit. Voluit quippe curationis illius gloriam dare Martyri, et primitias operationum virtuti ejus ascribi. At vero sanctus Syrus ad hospitem suum remisit negotium, nec in ecclesia sua quidpiam sibi deferens, intactum opus reduci voluit ad Abbatem. Reducitur igitur mulier ad Abbatis hospitium, garriente per os ejus diabolo, et dicente: « Non me « Syrulus ejiciet, non expellet Bernardulus. » Ad hæc servus Dei respondit: « Nec Syrus, nec te « Bernardus ejiciet, sed Dominus Jesus Christus. » Et conversus ad orationem, pro salute mulieris Domino supplicabat. Tum vero spiritus nequam, velut priori improbitate mutata: « Quam libens, inquit, egrederer ab hac canicula, graviter molestatus in ea, quam libens egrederer! sed non possum. » Interrogatus causam: « Quia needum vult magnus Dominus, » ait. Cui Sanctus: « Et quis est magnus Dominus? » Et ille: « Jesus Nazarenus. » Ad quem rursum Vir Dei: « Unde enim Jesum nosti, aut si unquam vidisti eum? — Vidi, » inquit. « Ubinam eum vidisti? — In gloria. — Et tu in gloria fuisti?

(37) Matthæi, de quo supra, num. 9.

— Fui quidem. — Et quomodo inde existi? — Cum Lucifero, inquit, multi cecidimus. » Hæc autem omnia voce lugubri per os vetulæ audientibus omnibus loquebatur. Respondente autem Abbate sancto : « Nunquid non in illam redire gloriam velles, et restitui in gaudium pristinum? » rursum voce mutata, et miro modo cachinnans : « Hoc, » inquit, « tardatum [*al.* tardum] est. » Et nihil ultra locutus, orante attentius Viro Dei, nequissimus **1101** ille victus abscessit, et mulier sibi reddita quantas potuit gratias egit.

22. Revertitur igitur vir cum muliere, et per totam viam incolumitati ejus congaudens, expectantibus amicis domui suæ redditur. Lætabantur omnes qui ordinem rei gestæ audierunt; sed repente gaudium vertitur in mœrorem : quia ubi domus suæ limina mulier attigit, rursus in eam intrat diabolus, et infestior solito miseram discerpit atrocius. Quid faceret miser maritus, quo se verteret, nesciebat. Cohabitare cum dæmoniaca molestissimum, relinquere, impium videbatur. Surgit igitur, et assumpta secum muliere, rursum Papiam revertitur : ubi cum Virum Dei non invenisset, usque Cremonam prosequitur abeuntem. Indicat quid factum sit : et ut gratiam inveniat, lacrymabiliter deprecatur. Nec deest piæ petitioni Abbatis clementia; sed præcipit ut ecclesiam civitatis illius ingrediatur [et ante confessorum corpora] orans exspectet, donec ipse sequatur. Itaque memor promissi, circa noctis crepusculum, cæteris dormitum euntibus, ipse uno tantum prosequente ecclesiam ingreditur, et tota nocte illa orationi vacans, obtinuit a Domino quod petebat : et impetrata mulieri sanitate, jubet eam securam reverti ad propria. Sed cum illa reditum ad se diaboli, sicut jam experta fuerat, formidaret, collo ejus alligari chartulam hæc verba continentem præcepit : « In nomine Domini nostri Jesu Christi præcipio tibi, dæmon, ne hanc amodo mulierem præsumas contingere. » Quod mandatum sic expavit diabolus, ut mulieri regressæ ad propria nunquam deinceps appropinquare præsumpserit.

23. Erat etiam in eadem civitate dæmoniacus quidam, cujus passio multos ad risum movebat, cum alii qui severioris animi erant, clementissimo ei compaterentur affectu. Hic ita latrabat, ut si audires, nec videres personam, canem crederes. Quem sibi exhibitum Vir Dei cum latrantem audisset, ingemuit : qui eo modo latrabat, quo solent percussi vel obruti canes irasci, et ringere [*al.* fremere] in percussores. Sed et in præsentia Viri Dei anhelans et latrans, acrius solito turbabatur. Increpato itaque diabolo, et in virtute Christi expulso, homini imperat ut loquatur. Purgatus homo intrat ecclesiam, interest sacramentis crucis signo se munit, audit Evangelia, confitetur et orat, et cætera sanæ mentis officia Deo reddit et consecrat.

24. Cum secundo per Mediolanum eodem anno Pater sanctus transiret, oblata est ei dæmoniaca

A mulier. Nam eo tempore aberat, quo primum Vir Dei civitatem prædictam sua illustravit præsentia. Hanc possidebat dæmonium, quod modo Italica, modo Ibera lingua loquebatur; nec satis certum, utrum unus esset bilinguis, an duo, sui quisque sermonis idiomate utens : sed tam proprie modo hæc, modo illa sonabat, ut diceres : Hic qui loquitur, Ligur est, hic Hispanus. Hæc etiam genuum passione et poplitis tremore perturbabatur. Quæ cum ad Virum Dei adducta fuisset, saltu concito scammum in quo sedebat inopinata celeritate transiliit. Reducta et interrogata quid sibi vellet et saltus, et fuga, et unde ægrotanti et vetulæ tanta virtus et velocitas advenisset : respondit hanc sibi

B agilitatem ex præsentia inesse diaboli, ut currentes comprehenderet equos, et eorum dorso sine ullo adminiculo insiliret. Hæc sequenti die dum in ecclesia divinis quæ ille celebrabat officiis interesset, crudelissime et diutissime coram omnibus vexata est. Compassus Abbas mulieri, jam sæpe in talibus expertus Dei clementiam, imperat diabolo ut recedat. Ille ad imperium Servi Dei tremebundus evanuit : mulier vero non solum a vexatione, sed etiam a nervorum contractione in momento convaluit. Hæc et alia multa intra Alpes constitutus operatus est Vir Dei, et diversa loca perlustrans benefaciebat iis qui infirmabantur : illuminando cæcos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo diligentiori studio purgans, et quæ maligus fœdaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecrabat.

C 22. Plurima autem in eum probabilia et laude digna concurrunt. Alii namque doctrinam, alii **1102** mores, alii mirantur miracula. Ego quidem congruum his omnibus honorem defero : sed præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædico, quod cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus, cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi; cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna; cum etiam, quod gloriosius judicatur; facta ejus et verba confirmarentur miraculis; nunquam excessit, nunquam

D supra se in mirabilibus ambulavit : sed de se semper humiliter sentiens venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum; et cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit ascripsit : imo se nihil boni aut velle, aut posse, nisi inspirante et operante Deo, et sensit, et dixit. Sed aderat vis divina in tempore accepto, et in die salutis, segregans in Evangelium suum servum suum, cujus humilitatem respexerat, cujus animam Spiritus sanctus ornaverat : et quia sinceritatem ejus nulla maculabat duplicitas, nec interrumpebat bonum ejus quælibet conspersio falsitatis, in loco suo mens spiritus manebat immobilis.

26. Qui ut semper splendidior esset et purior, quotidie in fornace probabatur, et ne quid ei rubiginis obreperet, crebris malleorum ictibus in incude tundebatur, flagellabatur, et arguebatur, non ad pœnam pro crimine, sed ad gloriam pro virtute. Nunquam ei defuit stimulus ægritudinis. Et cum sciret virtutem in infirmitate perfici, sufficientem sibi in hoc experiebatur gratiam, quod videret suos omnes quantulumcunque extraordinarios motus lima illius quotidianæ afflictionis abradi. Erat quidem caro infirma, sed spiritus promptus: et quominus in corpore poterat delectari, amplius delectabatur in Domino; nec aliqua sæculi hujus ambitione pulsabatur, qui solis cœlestibus inhiabat. Quot Ecclesiæ destitutæ pastoribus, eum sibi in episcopum elegerunt? Elegit eum domestica Lingonensis Ecclesia, elegit Catalaunensis. Intra Italiam civitas Januensis, et Mediolanum metropolis Ligurum, hunc optaverunt pastorem et magistrum. Remi, nobilissima Franciæ civitas, secundæ Belgicæ provinciæ caput, ejus dominationem ambivit. Omnibus his vocationibus postpositis, non sollicitavit animam ejus honor oblatus, nec motus est pes ejus ut inclinaret se ad gloriam, nec magis eum delectabat tiara et annulus, quam rastrum et sarculus.

27. Petentibus se nec annuens aliquando, nec insolenter aut improbe renuens, dicebat se non esse suum, sed aliorum servitio deputatum. Quæ ipsis cum referretur ad fratres, respondebant: « Nos omnibus quæ possidebamus venditis, inventam pretiosam margaritam comparavimus: ad patrimonia distracta redire non possumus. Quod si et pretium et appretiatum nobis perierit, et substantiis, et margarita privati fuerimus; exspectationi nostræ male provisum est, si oleo nostro effuso, clausis januis sicut fatui mendicemus. » Providerant etiam sibi ex consilio sanctissimi fratres, et domini Papæ auctoritate muniti erant, ne quis gaudium suum tollere posset ab eis, et aliorum consolatio eis fieret tribulatio, et eorum inopia aliorum plenitudinem cumularet. His aliisque rationibus servi Dei expugnaverant petitores, et jam divulgatum erat ubique, Abbatem sic statutum in Ecclesia a Deo, sicut in Hebræorum populo Moyses fuit, qui cum non esset pontifex, Aaron tamen unxit et sacravit pontificem; et dispositionibus ejus tota Levitica omni tempore successio paruit.

CAPUT V.

De reditu Bernardi ex Italia, et de monasterii Claræ-Vallis in locum capaciorem translatione.

28. Jam Alpes transcenderat (an. 1135), et descendebant in occursum ejus de summis rupibus pastores, et armentarii, et agreste hominum genus, et conclamabant a longe benedictionem petentes: et repetabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem [illegible] et gaudentes, quod Sanctum Domini vidissent, et manu ejus super se extensa optatæ benedictionis gratiam accepissent. Tandem Chrysopolim (38) veniens, usque Lingones solemniter deducitur: circa quos fines fratres ei Claræ-Vallenses occurrunt, provoluti genibus, surgunt ad oscula; et vicissim ei colloquentes, Claram-Vallem eum deducunt alacriter. Adsunt fratres congregati in unum, et mira devotione dilectum Patrem suscipiunt. Agitur sine tumultu cum omni gravitate lætitia. Facies quidem purior hilaritatem dissimulare non poterat: sed castigatus actionum et locutionum modus metas proprias non transgrediebatur, et cohibebant se affectiones ipsæ, ne quid agerent, in quo dissolutionis nota religionis maturitatem offenderet. In tanta Abbatis mora nihil in Clara-Valle potuit diabolus texere, nihil interim rubiginis sinceris affricuit mentibus; nec in aliqua parte domus Dei supra petram fundata mota est. Ita opus suum Servus Dei absens corpore, præsens spiritu, orationum instantia munierat et solidarat, ut nec rima aliqua in tantis constructionibus hiscere videretur. Nullæ in adventum ejus lites servatæ sunt, non odia nutrita in præsentia judicis eruperunt. Nihil juniores adversus priores de austeritate vel duritia, nihil priores adversus juniores de dissolutione aliqua vel remissione causati sunt. Integer universorum status, concors societas, vera unitas; omnes unius moris in domo Dei, in pace et sanctimonia inventi sunt, ascendentes scalam Jacob, et festinantes ad intuitum Dei, cujus delectabilis aspectus in superioribus eminebat. Abbas itaque non immemor ejus qui ait: *Videbam Satanam sicut fulgur cadentem de cœlo* (*Luc.* X, 18); eo humilior erat, et subjectior Deo, quo intelligebat desideriis suis Deum adesse propitium. Nec de hoc in se gloriabatur, quod subjiciebantur ei dæmonia: quin potius in Domino gaudebat, quod nomina fratrum suorum scripta videbat in cœlo, quorum unanimitas immaculatam se ab hoc sæculo custodiret.

29. Aderant ei in consiliis venerabiles fratres sui; aderat Godefridus Prior ejusdem loci, propinquus ejus in carne et spiritu, vir sapiens et constans, qui etiam religionis et prudentiæ merito postea in Ecclesia Lingonensi factus episcopus, et sanctitatis formam retinens, et dignitatis in qua est honorem non minuens, usque hodie ingrediens et egrediens laudabiliter perseverat. Hic ergo atque alii plures viri providi, et de communi utilitate solliciti, Virum Dei, cujus conversatio in cœlis erat, aliquando descendere compellebant, et indicabant ei quæ domus necessitas exigebat. Insinuant itaque ei locum angustum et incommodum in quo consederant, nec capacem tantæ multitudinis; et cum quotidie catervatim adventantium numerus augeretur, non posse eos intra constructas recipi officinas, et vix oratorium solis sufficere monachis. Addunt etiam se considerasse inferius aptam planitiem, et opportunitatem fluminis quod infra illabitur, ibique locum esse

(38) Gall. *Besançon.*

spatiosum ad omnes monasterii necessitates, ad prata, ad colonias, ad virgulta et vineas: et si silvæ videatur deesse clausura, facile hoc parietibus lapideis, quorum ingens ibi copia est, posse suppleri. In primis Vir Dei non acquievit consilio. « Videtis, » inquit, « quia multis expensis et sudoribus jam domus lapideæ (39) consummatæ sunt, aquæductus cum maximis sumptibus per singulas officinas traducti. Si hæc omnia confregerimus, poterunt homines sæculi male de nobis sentire, quod aut leves sumus et mutabiles; aut nimiæ, quas tamen non habemus, divitiæ nos faciunt insanire. Cumque certissimum vobis sit, penes nos non esse pecunias; verbo evangelico vobis dico, quia ædificaturo turrim, futuri operis necesse est supputare expensas: alioquin cum cœperit, et defecerit, dicetur: *Hic homo fatuus cœpit ædificare, et non potuit consummare* (*Luc.* XIV, 30). »

30. Ad hæc respondent: « Si consummatis iis quæ ad monasterium pertinent, habitatores cessasset mittere Deus, stare posset sententia, et cessandum ab operibus rationabilis esset censura. Nunc vero cum quotidie gregem suum Deus multiplicet, aut repellendi sunt quos mittit, aut providendæ mansiones in quibus suscipiantur. Nec **1164** dubium est, qui parat mansores, quin præparet mansiones. Absit autem ut pro diffidentia sumptuum confusionis hujus incurramus discrimina! » Audiens hæc Abbas, fide et charitate eorum delectatus est, et aliquando tandem consiliis acquievit; plurimis tamen prius super hoc ad Deum precibus fusis, nonnullis quoque revelationibus præostensis. Gavisi sunt fratres, ubi effusum est verbum in publicum.

31. Audivit hoc sanctæ memoriæ nobilissimus princeps Theobaldus, et multa in sumptus dedit, et ampliora spopondit subsidia. Audierunt episcopi regionum, et viri inclyti, et negotiatores terræ, et hilari animo sine exactore ultro ad opus Dei copiosa contulere suffragia. Abundantibus sumptibus, conductis festinanter operariis, ipsi fratres per omnia incumbebant operibus. Alii cædebant ligna, [(40) alii lapides conquadrabant, alii muros struebant,] alii diffusis limitibus partiebantur fluvium, et extollebant saltus aquarum ad molas. Sed et fullones, et pistores, et coriarii, et fabri, aliique artifices, congruas aptabant suis operibus machinas, ut scaturiret et prodiret, ubicunque opportunum esset, in omni domo subterraneis canalibus deductus rivus ultro ebulliens; et demum congruis ministeriis per omnes officinas expletis, purgata domo ad cardinalem alveum revertebantur quæ diffusæ fuerant aquæ, et flumini propriam reddebant quantitatem. Inopinata celeritate consummati sunt muri, totum monasterii ambitum spatiosissime complectentes. Surrexit domus, et quasi animam viventem atque motabilem haberet nuper nata ecclesia, in brevi profecit et crevit.

(39) Codex Corbeiensis, *domus ista parata est, sublimis est ecclesia, domus lapideæ*, etc.

CAPUT VI

De schismate Aquitaniæ, opera Bernardi composito; et femina ab incubo dæmone mirabiliter liberata.

32. Laborabat ea tempestate sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis Ecclesia: et non erat in Aquitania qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus; qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor (an. 1135). Quicunque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus mulctabantur, alii a sedibus propriis pulsi exsulare compellebantur. Sibilabat in auribus Comitis illius erroris persuasionibus (*al.* suggestionibus), quasi serpens antiquus, veterator ille, qui diu in partibus illis Sedis apostolicæ fuerat legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suæ solius Ecclesiæ episcopum, qui se viderat totius Aquitaniæ principem et magistrum. Erubescebat enim ad priorem domum redire, cujus potentatui et Turonica, et Burdegalensis, et Auxiensis provinciæ subjectæ fuerant, et quidquid a collibus Iberorum usque ad Ligerim complectitur et claudit Oceanus, paruerat ejus imperio. Consuetus igitur prædari provincias, et sub titulo justitiæ de causis emergentibus facere quæstum, infinitas aggregarat pecunias, quæ sibi erant in idolum et in apostasiæ simulacrum. Videns itaque perisse sibi exactionum auctoritatem, et solam domum, quæ nuper multis stipata clamoribus, jam carebat ærariis; impatienter ferens quod manus ejus non implerentur muneribus, homo serpentinæ astutiæ, festinato ad Petrum Leonis misit, ut ei legationem concederet, et ipse ei fidelitate jurata obediret; insuper et principem terræ, et quoscunque posset, ad ejus imperium inclinaret. Gavisus homo perditionis, quia locum, in quo dilataret malitiam suam, se invenisse putavit, cito annuit; et libenter ei etiam in adstipulationem erroris Gilonem Tusculanum cardinalem episcopum, qui solus de Romanis cum Petro Portuensi episcopo ei adhæserat, celeriter delegavit.

33. Porro Gerardus ipse, qui prius se mutilatum dolebat, resumpsit cornua, et deinceps cœpit securior et audacior apparere. Nam et, quod ante non fecerat, publice procedebat mitratus, ut ipsa sacri officii insignia ampliorem ei reverentiam in populos vindicarent. Aggreditur ergo Comitem multis pecuniis, invadit animam **1165** ejus rationibus venenatis, et hominem promptum seduci facile et corrumpit. In primis ab urbe Pictavensi Guillelmus episcopus, vir honestus, homo catholicus, in societate et defensione universalis Ecclesiæ stabilis, violenter expellitur, et a Gerardo cardinale et adjutore suo, quia Petrum abdicabat, damnatur. Erant et aliæ familiares causæ, pro quibus ei a multo tempore Comes infensus, data occasione, libentissime

(40) Uncinis inclusa ex ms. Corbeiensi desumpta sunt.

eum persequitur et abjurat. Visum est autem tam Gerardo quam Comiti, ut ad confirmationem partis suæ sine mora Pictavi crearent episcopum. Et invenerunt hominem ambitiosum, nobilem quidem genere, sed degenerem fide; quem, ut genus suum cum eo in causa ponerent, quibusdam ex clericis consentientibus elegerunt; et profanas ei imponentes manus, exsecrabile caput ejus non tam unxerunt, quam contaminaverunt. Simile huic monstrum in Lemovicensi Ecclesia intruserunt Ramnulfum quemdam Doratensem abbatem, quem non multo post ultio divina secuta est. Cadens enim resupinus de equo in via plana, uno tantum lapide ultore, qui ad hoc ibi erat relictus, infixo capiti ejus, et quassato cerebro exspiravit.

34. Audiens hæc et hujusmodi vir venerabilis Gaufredus Carnotensis episcopus, cui a papa Innocentio Aquitaniæ legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiæ, postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Claræ-Vallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit vir Dei, et se in proximo congregationem monachorum in Britanniam, in locum quem juxta Nannetum comitissa Ermengardis paraverat ducturum intimat; et promittit disposita illa domo secundum genus ei species suas, se cum eo in Aquitaniam profecturum. Ibant igitur simul, et ne multis ambagibus utar, simul Nannetum venerunt. Erat autem in regione illa misera mulier, quæ a quodam petulante diabolo vexabatur. [Apparuit autem ei lascivus ille diabolus in specie militis, valde pulchri aspectu, et in amorem suum intus suggestione latenti, extra locutione blandienti animum ejus fallaciter inclinavit. Cumque mulieris assensum obtinuisset, expansis brachiis, pedes ejus super unam manuum suarum posuit : altera vero manu caput ejus operuit, sibique eam fœderis hujus signo dotavit [*al.* desponsavit.] Habebat autem illa virum strenuum militem, sed hujus tum exsecrabilis commercii prorsus ignarum. Abutebatur ergo ea, etiam in eodem lecto cubante marito, invisibiliter impurissimus ille adulter, et incredibili vexabat libidine.

35. Sex annis tantum latuit malum, nec detexit mulier perdita tanti criminis probrum. Septimo vero anno confusa est in se ipsa, et expavit, tum propter colluvionem tam continuæ turpitudinis, tum propter timorem Dei, cujus judicio singulis momentis timebat intercipi et damnari. Confugit ad sacerdotes, et piaculum confitetur. Peragrat loca sancta, et sanctorum implorat suffragia : sed nulla ei confessio, nulla oratio, nulla eleemosynarum largitio suffragatur. Quotidie ut prius, etiam importunius a dæmone infestatur. Denique in publicum tantum scelus effusum est. Quo audito et cognito, maritus ejus contubernium exsecratur. Interea ad locum prædictum Vir Dei cum comitatu suo advenerat : cujus ut audivit adventum infelix mulier, se ad pedes ejus tremebunda projecit. Aperit ei lacrymis perfusa passionem horribilem, et ludificationem inveteratam; et quod nihil ei profecissent, quæcunque fecisset sibi a presbyteris imperata. Addidit sibi ab oppressore suo adventum ejus prædictum, et minaciter ei interdictum ne ante ejus veniret præsentiam, quia nihil ei prodesset; et ipse, recedente Abbate, qui fuerat amator, crudelissimus ei fieret persecutor. Audiens hæc Vir Dei, blandis verbis consolatur mulierem; et de cœlo promittens auxilium, præcipit ut die altera, jam enim nox instabat, confidens in Domino revertatur. Reversa mane, cum Viro Dei blasphemias et minas, quas **1106** eadem nocte ab incubo suo audierat, retulisset : » Ne cures, inquit Vir Dei, minas ejus, sed tolle baculum hunc nostrum; et pone in lectulo tuo, et si quid potest, agat. » Egit mulier quod jussum fuerat, et recubans in lectulo suo, signo crucis munita, juxta se baculum ponit. Adest ille continuo, sed nec ad consuetum opus, nec ad ipsum cubile præsumit accedere : minatur tamen acerrime, quod discedente Viro Dei, ipse in ejus supplicia reverteretur. Instabat dies dominica, et voluit Vir Dei per edictum episcopi populum in ecclesiam accersiri. Cumque ipsa die maximus populus ad ecclesiam convenisset, inter Missarum solemnia comitantibus episcopis, Gaufredo Carnotensi, et Brictio Nannetensi, ipse ad ambonem conscendit, et ut omnes qui in ecclesia erant, accensas candelas in manibus teneant, locuturus edicit. Quod et ipse cum episcopis et clericis faciens, inauditos diaboli ausus publice aperit, et fornicatorem spiritum, qui in tam horrenda inquinamenta, etiam contra naturam suam, exarserat, cum omnium fidelium qui aderant subscriptione anathematizat : et auctoritate Christi tam ad illam, quam ad omnes mulieres deinceps interdicit accessum. Exstinctis itaque sacramentalibus illis luminibus, exstincta est deinceps tota virtus diaboli, et mulieri post confessionem communicanti, nunquam postea apparuit inimicus, sed irregressibiliter eliminatus aufugit.

36. His itaque patratis, simul Abbas et legatus ingrediuntur Aquitaniam. Interim Gerardus, assensu Comitis, Burdegalensem archiepiscopatum occupaverat, et simul Burdegalensem et Engolismensem detinebat ecclesiam. Sed effluentibus pecuniis, quas in assentatorum manus injecerat, et magis ac magis cognita veritate, jam deliuebant ab eo subsidia principum, et perfidiæ ejus timebant existere defensores. Morabatur itaque in locis illis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publicis sese conventibus præsentabat. Ut enim prius gesta breviter repetamus, ubi primum cœpit audiri quæ adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur, ab Innocentio papa adhuc in Galliis demorante missi sunt Abbas noster Claræ-Vallensis, et Josleuus venerabilis episcopus Suessionensis, et Pictavim usque venerunt, ut tam ipsum quam prædictum principem convenirent. At ille jam eodem principe persuaso,

impudenter in Ecclesiam catholicam, a qua se præcidebat, convicia cœpit jaculari, et pollicitam prius Innocentio subtrahere obedientiam. Anacletum suum electum digniorem (*al.* dignius); et quicunque ei non obedirent, erroneos et acephalos nominare. Unde factum est ut animati et armati in insaniam clerici, publice ex ea die persecutionem Catholicis intentarent. Prius tamen, quam ab unitate se ipsos taliter præcidissent [*al.* quam sic eorum propalata fuisset et obfirmata perfidia, obtulerat, etc.], obtulerat Abbas sanctus in eorum ecclesia sacrificium Deo. Post cujus discessum, decanus ejusdem ecclesiæ altare, in quo divina mystesia celebrarat, impie quidem, sed non impune confregit. Siquidem post breve tempus percussus a Deo, cum spiritum exhalaret, domum, in qua moriebatur, plenam vidit dæmonibus; et se a dæmonio jugulari clamitans, cultellum a circumstantibus postulabat quem immergeret gutturi suo, ut extracto dæmone viveret. Sed diabolus, cui datus erat, eum inter hæc verba exstinxit, et pestilentem animam in infernum demersit. Archipresbyter quoque, qui Petri invasoris Pictavensis Ecclesiæ synodum denuntiabat, coram ipsis, quos ad conventum perfidiæ invitabat, a diabolo correptus est. Sed et in alios multos, qui in schismate illo ferventiores exstiterant, manus divina manifestam exercuerat ultionem; propter hæc et alia hujusmodi, ante homines confundi cœperat Gerardus, et timens opponi sibi quæ negari non poterant, conventus publicos evitabat.

37. Significatum est interim Comiti per viros illustres, quid ad eum securius audebant accedere, quod Abbas Claræ-Vallensis, et episcopus Carnotensis, aliique episcopi, et religiosi viri colloquium ejus expeterent; quorum **1107** etiam studium esset, ut secum de pace Ecclesiæ, et de malo removendo tractarent. Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium: quia poterat fieri, ut communicato cum eis consilio, facile esset quod modo putabatur difficile; et quod videbatur impossibile, repentino proventu possibile redderetur. Itaque apud Partiniacum hinc inde conveniunt; et in primis de divisione Ecclesiæ, et de scissuræ obstinatione, quæ infra Alpes in sola Aquitania, quasi nebulæ corruptela consederat, multis modis et rationibus a servis Dei Comiti intimatum est, quod Eclesia una est et quidquid extra eam est, quasi extra arcam, judicio Dei necesse est interire et dilui. Adducta quoque exempla Dathan et Abiron, quos pro reatu schismatis terra vivos absorbuit (*Num* XVI, 31, 32), nec tanto malo vindictam Dei aliquando defuisse monstratum est. His auditis, Comes ex parte sano usus consilio, respondit, se in obedientiam Innocentii papæ posse dare consensum; sed in restitutionem episcoporum, quos de sedibus suis expulerat, nulla ratione induci, quoniam implacabiliter eum offenderant, et juraverat se eorum pacem nullo tempore suscepturum. Diu per internuntios protractus est sermo: et dum vicissim verbis se mutuo occupant, Vir Dei efficaciora arma corripiens, ad altare sanctum oblaturus et supplicaturus accedit. Intraverant ecclesiam, quibus licebat divinis interesse mysteriis: Comes sustinebat pro foribus.

38. Peractis igitur consecrationibus, et pace data et diffusa in populum, Vir Dei jam non se agens ut hominem, corpus Domini super patenam ponit et secum tollit, atque ignea facie, et flammeis oculis non supplicans, sed minax foras egreditur, et verbis terribilibus aggreditur Ducem: « Rogavimus te, inquit, et sprevisti nos. Supplicavit tibi in altero, quem jam tecum habuimus conventu, servorum Dei ante te adunata multitudo, et contempsisti. Ecce ad te processit Filius Virginis, qui est caput et Dominus Ecclesiæ, quam tu persequeris. Adest Judex tuus, in cujus nomine omne genu curvatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. Adest Judex tuus, in cujus manus illa anima tua deveniet. Nunquid et ipsum spernes? nunquid et ipsum, sicut servos ejus contemnes? » Lacrymabantur universi qui aderant, et orationibus intenti præstolabantur exitum rei: et omnium suspensa exspectatio, nescio quid divinum fieri cœlitus exspectabat. Videns Comes Abbatem in spiritu vehementi procedentem, et sacratissimum Domini corpus ferentem in manibus, expavit et diriguit, membrisque tremebundis metu et dissolutis quasi amens solo provolvitur. Elevatus a militibus rursum in faciem ruit, nec quidpiam alicui loquens, aut intendens in aliquem, salivis in barbam defluentibus, cum profundis efflans gemitibus, epilepticus videbatur. Tum Vir Dei ad eum propius accedit, et pedes pulsans acclivem, surgere jubet, et stare supra pedes, et Dei audire sententiam. « Præsens est, inquit, Pictavensis episcopus, quem ab ecclesia sua expulisti. Vade et reconciliare ei, et in osculo sancto pacis cum eo jungito fœdera, et ipse ad sedem suam eum reducito: et satisfaciens Deo, redde pro contumelia gloriam, et in universo principatu tuo divisos et discordes ad charitatis revoca unitatem. Subdere Innocentio papæ, sicut ei omnis obedit Ecclesia, tu quoque electo a Deo tanto pare Pontifici. » Audiens hæc Comes, auctoritates Spiritus sancti, et sanctorum Sacramentorum præsentia victus, nec audebat respondere, nec poterat: sed statim occurrit, et in pacis osculo recepit episcopum; et eadem qua eum abjuraverat manu, cum totius exsultatione civitatis ad propriam sedem reduxit. Sed et deinceps Abbas cum Comite tam familiarius et suavius loquens, paterne eum monuit, ne ad tam impios, et tam temerarios ausus ultra exsurgeret, ne Dei patientiam tantis irritaret flagitiis, ne pacem factam in aliquo violaret.

39. Pace itaque omni Aquitaniæ Ecclesiæ reddita, solus Gerardus perseverat in malis: sed non multo post, adveniente die iræ, in domo sua miserabiliter exstinctus est. Et cum dicat Scriptura,

est peccatum ad mortem, pro eo non dico ut roget quis (I Joan. v, 16), impœnitens et subito mortuus, **1108** sine confessione et viatico, de corpore egredientem spiritum ei reddidit, cujus minister usque in finem exstiterat. Corpus ejus a nepotibus suis, quos in ecclesia illa honoribus sublimaverat, inventum in lectulo suo exanime, et enormiter tumidum, in basilica quadam humatum est: sed postea a Gaufrido Carnotensi episcopo Sedis apostolicæ legato inde extractum, alioque projectum est. Nepotes quoque ejus ab eadem ecclesia postea eliminati sunt, et omnis progenies et plantatio a radice avulsa, per extera regna, tanti judicii circumferens querimonias, exsulavit. Tanto igitur malo obruto, et schismate Gerardi redacto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claram-vallem revertitur. Accurrunt fratres, circumfusi pedibus ejus: gratias agunt Deo, qui bonis initiis feliciores proventus accumulat, et servi sui humilitatem ubique glorificat et exaltat.

40. Nactus vero Vir Dei aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatiis torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disponit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili, quasi ad præsepe Domini consistenti, amatoria Cantica et spiritualium deliciarum amplexationem. Considerat et expavescit, quod Sponsus ille speciosus forma præ filiis hominum, in quem etiam Angeli prospicere desiderant, fuscam adamaverit sponsam, et decoloratam a sole, tanto extollat præconio, ut dicat eam totam formosam, nec maculam in ea ullam esse. Ipsam quoque sponsam dilectione languere miratur, et inquirit diligenter, quæ sit illa charitas, cujus oscula [al. ubera] dulciora sunt vino, ad quorum delibationem tanto affectu sponsa impatienter anhelat. Cumque Sponsus multis laudibus sponsam attollat, non tamen in omnibus plenam ei sui copiam præbeat, nec usque ad plenitudinem satietatis se sponsæ desideranti concedat: quæsitus aliquando non inveniatur, et post longos circuitus repertus teneatur, ne fugiat. Multo tempore [al. aliquandiu] in harum meditatione rerum animam suam effudit; et multipliciter hæc exponens, quantum in se profecerit qui quotidie in illis epulabatur deliciis, quantum nobis profuerit, quibus ejusdem benedictionis reliquias in scriptura servavit, manifestum est legentibus eam.

CAPUT VII.

De causa schismatis Romæ, et apud Rogerium regem Siciliæ feliciter acta.

41. Interea litteræ apostolicæ Virum Dei vocant, et ut adsit laboranti Ecclesiæ, supplicant cardinales. Intermittuntur studia, et quæ modo continua erant, interpolatis discursibus resumuntur. Nulla vacatio superest: Servus Dei aut orat, aut meditatur, aut legit, aut concionatur. Videns igitur excusationes frustra expendi [al. obtendi] [et necesse esse obedire mandatis,] convocatos a multis partibus fratres, diu profundeque suspirans, affatur: « Videtis, fratres, in quantis tribulationibus laboret Ecclesia. Pars quidem Petri, et in Italia, et in Aquitania, auctore Deo elisa, jam non parturit, sed abortit. Evacuati sunt in his regionibus schismatis defensores. Romæ magna pars nobilium Innocentium sequitur, et favent ei multi fidelium: qui tamen temerariæ multitudinis impetum formidantes, non audent publice confiteri, quem Innocentio firmavere, consensum. Conjuratores habet Petrus homines perditos, quos corrupit pecunia: et munitionibus eorum occupatis, non Simonis Petri fidem, sed Simonis Magi repræsentat præstigias. Contra unam gentem, Occidente edomito superest lucta. Omnibus vobis et jubilantibus Jericho ruet; et cum extenderitis ad Deum cum Moyse manus, Amalech victus aufugiet. Josue pugnat, et ut ad consummationem victoriæ dies sufficiat protelata, soli ut stet, non tam orat, quam imperat: et meretur fides tam solis obedientiam, quam de hoste prostrato victoriam. Nobis igitur pugnantibus vos ferte præsidium, et auxilium de cœlo supplicibus animis implorate. Agite quæ agitis, et state in gradu quo statis: et licet nihil vobis conscii sitis, judicio tamen vestro non æstimetis vos justos: quia solus Deus quos judicet novit, et perfectissimus quisque judicii **1109** divini districtum examen ignorat. Judicari autem ab humano die non multum curetis, neque vestra propria, neque aliena judicia approbantes; sub timore Dei sic state, ut nec vos quempiam judicantes aliquando extollamini; nec aliorum curantes judicia, excidatis in nugas: singula vero prosequentes, vos servos inutiles reputetis. Eundum est autem quo nos obedientia vocat, et hujus domus fraternitatem [al. paternitatem], et vestri custodiam Deo, pro quo hunc assumimus laborem, confidentes de ejus clementia, tradimus et commendamus. »

42. Hæc dicens, et benedicens, flentibus universis discessit: et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit. In cujus adventu tam dominus Papa, quam fratres lætati sunt; et communicatis cum eo consiliis, secundum rerum proventus et statum causarum Abbas alia via aggreditur: nec in curribus, nec in equis spem ponens, sed colloquia quorumdam suscipiens, sciscitatur, quæ sit eorum facultas, qui fautorum animi; utrum errore, an malitia seducti, tantum scelus protrahant et protelent. Intelligit ex secretis clerum qui cum Petro erat, de statu suo sollicitum, scire quidem peccatum, sed non audere reverti, ne perpetua notatus infamia, vilis inter cæteros haberetur: et malle sub umbra honestatis interim sic esse, quam expelli a sedibus suis, et publicæ mendicitati exponi. Eorum qui de Petri prosapia erant, hæc erat responsio: quia jam credi eis a nemine posset, si demembrarent genus suum, et eum relinquerent, qui cognationis suæ caput esset et dominus. Cæteri juramento fidelitatis excusabant perfidiam, nec ali-

quis ex sana conscientia parti illi conferebat suffragia. Denuntiabat itaque eis Abbas colligationes [impietatis esse sacrilegas, et profanas conspirationes legibus et canonibus condemnatas juramentis non posse muniri; non posse, nec debere veritatis sacramenta mendacio suffragari. Insanire autem eos, qui rem illicitam sacramenti patrocinio constare existimant, cum oporteat extraordinarias pactiones quocunque religionis obtentu sancitas, revocari [al. evacuari] in irritum, et auctoritate divina dissolvi. Auditis his aliisque Viri Dei sermonibus defluebant a Petro, et quotidie partis illius dissociatis agminibus, vincula rumpebantur: ipsius quoque Petri animus tabescebat, quia se quotidie minui, Innocentium vero crescere minime dubitabat. Defecerant pecuniæ, contabuerat curiæ amplitudo, aruerant ministeria domus. Rarus mensam ejus frequentabat conviva, deliciæ in plebeii cibaria commutatæ, cultus obsequentium vetustate obscurus, [macri et acuti] stipendiarii ære alieno oppressi, et tota domus effigies pallida, dissolutionem proximam indicabat.

43. Interea rex Siciliæ Rogerius, qui solus jam ex principibus obedire papæ Innocentio detrectabat, ad eum mittit, petens, ut Haimericum cancellarium suum, et Abbatem Claræ-Vallensem ad se mitteret; nihilominus a Petro Leonis idem petens, ut Petrum sibi Pisanum a suo latere delegaret. Aiebat autem se dissensionis hujus, quæ jamdiu induruerat, velle scire originem; et cognita veritate, aut corrigere errorem, aut sancire sententiam. Mittebat autem in dolo, quia audierat Petrum Pisanum eloquentissimum esse, et in legum et canonum scientia nulli secundum; putabatque si eloquentiæ ejus in publico consistorio audientia præberetur, declamationibus rhetoricis simplicitatem Abbatis posse obrui, et silentium ei vi verborum et pondere rationum imponi. Ne diu morer, venit pars utraque Salernum. Sed militaverat ultio, et prævenerat tanti sceleris machinamentum. Parato namque ad bellum innumerabili exercitu adversus Rannulfum ducem, idem rex in campum armatas produxerat acies: cum subito viso duce audacter obviam procedente, territus fugit, effusumque exercitum prædæ, et cædibus exposuit, et innumeris militibus captis et interfectis, invitus Ducem ditavit opibus, gloria sublimavit. Quæ quidem ei juxta verbum Viri Dei omnia contigerunt. Cum enim primus eorum qui vocati fuerant Abbas sanctus adveniens, Regem in castris positum invenisset, per multos dies vicinas acies, ne committerent, impedivit, denuntians Regi, « Quia si [illegible] conflictum inieris, victus et confusus abibis. » Novissime vero cum ejusdem regis plurimum crevisset exercitus, ignorans quod non in multitudine foret eventus belli, Virum sanctum quærentem ea quæ pacis erant, ulterius audire contempsit.

44. At ille ducem Rannulfum, et Catholicorum aciem verbis potentibus adhortatus, sicut Regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. Cumque ad proximam villulam declinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur. Siquidem per eumdem locum fugientem Regis exercitum Rannulfus persequebatur. Egressus itaque frater quidam ex his qui cum Abbate erant, uni ex militibus occurrit, et quid accidisset, interrogabat. At ille, siquidem litteras noverat: *Vidi, inquit, impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat* (*Psal.* XXXVI, 35, 36). Nec mora, Dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus, equo desiliit; et ejus pedibus advolutus: « Gratias, inquit, ago Deo, et fideli servo ejus, quia non nostris viribus, sed ejus fidei collata hæc victoria est. » Iterumque insiliens equo, hostes insequebatur.

45. Nec tamen hac plaga, sibi inflicta cœlitus, correctus est animus Regis, nec detumuit procella quam conglomeraverat pravæ mentis elatio: sed post fugam reversis qui evaserant, simulans alacritatem, regio se ornatu attollens, stipata militibus curia, utramque partem præcipit accersiri; et prius instructo Petro, et multarum promissionum auctoramentis accenso, de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem domini sui canonicam probare contendit; et verba sua multis legum et canonum assertionibus munit. At vero Vir Dei non in sermone, sed in virtute regnum Dei esse intelligens: « Scio, inquit, Petre, te virum sapientem et litteratum esse; et utinam sanior pars, et honestiora te occupassent negotia! utinam te patronum causa justior et felicior obtineret! et sine dubio rationabilia allegantem nulla posset impedire facundia. Et nos quidem agrestes, sæpius ligonibus quam pragmaticis advocationibus [al. declamationibus] assueti, si causa fidei non urgeret, institutum silentium teneremus. Nunc autem cogit nos charitas eloqui, quia tunicam Domini, quam in tempore passionis nec ethnicus præsumpsit scindere, nec judæus, fautore hoc Domino, Petrus Leonis lacerat et disrumpit. Una est fides, unus Dominus, unum Baptisma. Nos neque duos dominos, nec geminam fidem, nec duo baptismata novimus. Ut ab antiquis ordiar, una arca tempore diluvii fuit. In hac octo animæ, cæteris omnibus pereuntibus, evaserunt; et quotquot extra arcam inventi sunt, perierunt. Arcam hanc typum tenere Ecclesiæ, nemo est qui ambigat. Arca alia nuper fabricata est, et cum duæ sint, alteram necesse est esse adulteram, et in profundum demergi. Arca, quam regit Petrus, si ex Deo est, necesse est ut arca, quam regit Innocentius, obruatur. Peribit ergo orientalis Ecclesia, peribit Occidens totus: peribit Francia, peribit Germania: Iberi et Angli, et barbara regna in profundum pelagi demergentur. Religio Camaldrensis [al. Camaldulensis] et Carthusiensis, et Cluniacensis, et Grandimontensis, et Cisterciensis, et Præmonstratensis, itaque innumerabilia servorum, et ancillarum Dei collegia necesse est ut sub uno

turbine corruant in abyssum. Episcopos, et abbates, et reliquos Ecclesiæ principes collo præcipiti mola asinaria alligata pelagus vorax excipiet. Solus ex principibus mundi arcam Petri intravit iste Rogerius, et cæteris omnibus enecatis, solus ipse salvabitur? Absit ut totius mundi religio pereat, et ambitio Petri, cujus vita palam est qualis exstiterit, regnum cœlorum obtineat! »

46. Ad hæc verba non se poterant ultra, qui præsentes aderant, continere, sed abominati sunt et vitam Petri Leonis, et causam. Abbas autem tenens manum Petri Pisani elevavit eum, et simul ipse surrexit: « Tutiorem, » inquiens, si mihi credas, intrabimus arcam. » Et sicut jam pridem mente conceperat, salutaribus illum aggrediens monitis, cooperante gratia Dei, protinus persuasit ut ad Urbem rediens, Innocentio papæ reconciliaretur. Soluta concione, Rex necdum voluit obedire, quia sancti **1111** Petri patrimonium, quod in Cassinensi et Benevantana provincia amplissimum est, cupidus occupaverat, putabatque hujusmodi suspensionibus aliqua a Romanis extorquere privilegia, per quæ in jus proprium deinceps sibi stabiliretur hæreditas. Sic Herodes visum Salvatorem contempsit, et quem desideravit absentem, contempsit præsentem (*Luc* XXIII, 8, 11). Sic omnipotens Deus claritatem, quam accepit a Patre, dedit hominibus (*Joan.* XVII, 22), et contemnentes se facit inglorios et erigit in sublime humiliatos. Igitur circa curationem cujusdam viri nobilis, et in urbe Salernitana notissimi, succumbentibus medicis, quorum ibi præcipue ars viget et studium, eidem viro de medicorum auxilio desperanti, noctu quidam per somnium apparens intimavit advenisse Salernum Virum sanctum, et in curationibus efficacem. Hunc inquirere jubetur, et de lavacro manuum ejus bibere. Quæsivit, invenit, aquam petiit, bibit, convaluit. Hoc verbum per totam urbem divulgatum, ad aures Regis et procerum ejus pervenit. Cum omnium igitur populorum favore, solo Rege in malitia permanente, Abbas Romam revertitur: prædictum quoque Petrum Pisanum, et quosdam alios reconciliat Ecclesiæ, et Innocentio papæ confœderat.

47. Advenerat tempus, in quo completa Amorrhæi malitia, angelus percutiens gladium jam vibrabat, et pertransiens domos, quarum superliminaria sanguis Agni imbuerat, ad domum Petri Leonis veniens, salutare in ea non reperit signum. Percussit igitur miserum, nec tamen illico defungitur: sed datur per triduum pœnitentiæ locus Ille patientia Dei abutitur, et in peccato suo moritur desperatus. Miserabili pompa corpus ejus effertur, cadaver ejus in tenebris sepelitur, et usque hodie fovea illa a Catholicis ignoratur. Attamen pars ipsius, Papam sibi pro illo alterum statuerunt (41); non tam ex perti- A nacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis moram papæ Innocentio reconciliarentur: quod sine mora per manum servi sui Christus effecit. Nam et ipse ridiculus pontifex, Petri Leonis hæres, ad eumdem virum Dei nocte se contulit: et ille quidem nudatum eum usurpatis insignibus ad domini Innocentii pedes adduxit. Quo facto civitas gratulabunda lætatur, Innocentio ecclesia redditur, Romanus populus ut pastorem et dominum Innocentium veneratur. Abbas Claræ-Vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur. Procedentem viri nobiles prosequuntur, acclamat populus, matronæ sequuntur, et omnes ei prompto animo obsequuntur. Sed quandiu ille gloriam toleravit? quandiu pace fruitus B est post tam diuturnum laborem? Nec diem pro anno recipere acquievit. Sedatis omnibus et compositis, vix quinque dies teneri potuit, qui septem annis et ultra pro resarcienda eadem scissione sudavit. Exeuntem Roma prosequitur, deducit clerus, concurrit populus, universa nobilitas comitatur. Nec poterat sine communi mœrore dimitti, qui colebatur amore communi. [Lacrymantur post eum, et se ab eo postulant benedici, et orationibus ejus cum omni devotione se commendant.]

48. Accepta ergo ab Innocentio licentia, confirmata pace, vir Dei regreditur; et maximum domi reportans gaudium, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur (42). Interea Romæ Innocentius potestative agenda disponit, undique visitatores C occurrunt. Alii cum negotiis, alii tantum gratia congaudendi adveniunt. Processiones per ecclesias solemniter celebrantur, depositis armis ad audiendum verbum Domini plebes occurrunt Post multifarias egestates in brevi civitas opulenta refloret: quæ discordiæ tempore distracta fuerunt, pax solidata reducit et revocat. Arantur solitudines et deserta pinguescunt. Requiescunt singuli sub vite et ficulnea sua: nocturnæ silent excubiæ, et apertis januis, omnis timor excluditur. Dato tempore Innocentius Ecclesiæ ruinas restaurat, recolligit exsules, ecclesiis antiqua servitia, **1112** depopulatas colonias expulsis restituit, insuper et congrua dona largitur. Monasterium etiam apud Aquas-Salvias (43) in sanD cti Anastasii martyris honore constituit; quod quidem ibi prius fuerat, sed hoc tempore sola ecclesia, deerat habitator. Constructis itaque cœnobialibus mansionibus, et reformata ecclesia, assignatis etiam ad alimonias domibus, agris, et vineis, a Clara-Valle abbatem et conventum fratrum sibi mitti dominus Papa petiit, et obtinuit. Mittitur ergo Bernardus (44), Pisanæ olim ecclesiæ vice-dominus, et religiosi cum eo fratres, qui secundum beati Benedicti Regulam in eodem loco Domino deservirent. Cito profecit illa plantatio, et associatis sibi viris indigenis

(41) Nomine Victorem.

(42) Codex Cerifensis, *Vir Dei domum revertitur, et duplex exhibens gaudium cum exsultatione universæ terræ suscipitur*, etc.

(43) Ibi cœnobium monachorum Honorius I instituerat anno 626.

(44) Cognomento de Paganellis.

servorum Dei multiplicatus est numerus; et pascua congrua nutrimentis multiplex in brevi produxere peculium.

CAPUT VIII.

De præsulibus Ecclesiæ e Clara-Valle progenitis. De insigni pietate comitis Theobaldi, ejusque gravi tribulatione.

49. Abbas sanctus ad studia sua reversus, dilectum amplectitur epithalamium. E diversis etiam regionibus odore religionis illius ubique diffuso, fratres ad fundanda monasteria invitantur. Fundata quoque et statuta ditioni ejus sese subjiciunt, et arctioris ineunt regulas disciplinæ. Sed et diversarum regionum civitates ex hoc collegio meruere episcopos. In primis Roma summo ornatur Pontifice. Præneste Stephanum habuit totius modestiæ [*al.* gloriæ] virum, Ostia, virum magnum Hugonem. In ipsa quoque Romana curia Henricus, et Bernardus alter presbyter, alter diaconus ordinati sunt cardinales. Prope urbem Romam Nepa quoque sub Huberto refloruit. In Tuscia, Pisis natalis soli gloria, et magnum Ecclesiæ lumen Balduinus effulsit. Citra Alpes Lausannæ datus est Amedeus; Seduno, Garinus; Lingonis, Godefridus; Autissiodoro, Alanus; Nannetis, Bernardus, Belvaco, Henricus; Tornaco, Giraldus; Eboraco, Henricus. In Hibernia duo episcopi, re et nomine Christiani. In Alemannia civitate Curia Algotus, sapientia, ætate et gratia reverendus. Hæc luminaria de Clara-Valle assumpta fulgore puro prædictas urbes sua illustravere præsentia, et pastoralis officii elucidantes gloriam, exemplum cæteris episcopis facti sunt doctrinæ et vitæ, et in altitudine sua semper humiles constiterunt.

50. Defuncto siquidem Innocentio papa, et successoribus ejus Cœlestino et Lucio quam velociter consummatis, Bernardus quem prius apud sanctum Anastasium abbatem diximus ordinatum, Papa Urbis [illegible], et Eugenius tertius appellatur. Hic seditione orta in populo, pulverem pedum in litigantes excussit, et relictis eis, in Franciam venit. Cumque se Romæ comederent ac morderent, et se invicem consumerent, exspectavit in pace, donec fatigati conflictibus et damnis afflicti, ejus præsentiam cuperent et optarent. Qui interim celebrato Remis concilio Claram-Vallem humiliter visitat, et gloriam pontificatus Romani pauperum repræsentat aspectibus. Mirantur omnes in tanta altitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem, ut altitudini sociata humilitas pro officio exterius splendeat, et pro virtute nequaquam interius inanescat. Adhærebat carni ejus lanea (45) tunica, et diebus ac noctibus cuculla vestitus sic ibat, et sic cubabat. Intus monachi habitum retinens, extra se pontificem et moribus, et vestibus exhibebat: rem difficilem agens, diversarum in uno homine proprietatem exprimens personarum. Segmentata ei circumferebantur pulvinaria. Lectus ejus palliis opertus coram ambiebatur purpurea; sed si revolveres operimenta, invenires superjectis laneis complosa stramenta,
1153 et paleas conglobatas. Homo in facie, Deus videt in corde: ipse vero bona coram Deo et hominibus providebat. Alloquitur fratres non sine lacrymis, miscens sermonibus avulsa a corde suspiria, hortatur et consolatur, et se inter eos fratrem et socium, non dominum exhibet, vel magistrum. Cumque ibi morari diutius non pateretur magna eum prosequens comitantium multitudo, salutatis fratribus iter in Italiam dirigens abscessit et ad Urbem pervenit.

51. Scripsit ad eumdem papam Vir sanctus reconditæ subtilitatis (46) librum [*al.* utilitatis], in quo acutissima indagatione tam ea quæ circa eum, quam quæ infra sunt, prosequens, etiam ad ea quæ supra ipsum sunt, ascendens, tanta de natura divina disseruit, ut videatur in tertium cœlum assumptus audisse quædam verba quæ non licet homini loqui, et regem in decore suo vidisse. In his quæ infra, et quæ circa ipsum sunt; morum societas, naturæ æqualitas, officiorum distantia, consideratio meritorum, dijudicatio provectuum subtilissime distinguitur, et singulis in suo genere sui cognitio intimatur. In his quæ supra hominem sunt, speculatur cœlestia, non eo modo, quo Angeli, qui semper adhærent Deo, considerant; sed eo modo, quo potest homo puri animi et mentis sinceræ divina contingere, et conformari hierarchiæ cœlesti sacerdotium temporale. Cum enim in cœlesti militia constet alios aliis principari, et ministeriales spiritus, ad nutum superiorum potestatum, ad diversa officia delegari; quidam vicinius assistentes ab ipso accipiunt, quæ aliis, vel agenda, vel intelligenda insinuent. Cumque exigat homo præpositurae suæ reverentiam exhiberi, ad honorem summæ potestatis cuncta referri necesse est: quia cum sit subditus homini homo, vel spiritui spiritus, subdi maxime oportet Deo, de cujus munere datur ista prælatio, et quo docente fit ut pateat homini tam cognitio sui, quam per fidem et spem ad divinam contemplationem pro modo data et indulta accessio. Dictabat Vir Dei, et nonnumquam scribebat, in tabulis cereis [mella restituens, et quidem gratiora prioribus], non patiebatur perire inspirata sibi divinitus. Sedabat lites ecclesiarum, et appellationes importunas, quas inter se discordes clerici concitabant, blando spiramine componebat. Interdum etiam durius increpante eo, redibat tranquillitas, et detumescentibus procellis, qui seditiosi ante eum venerant, et bile diffusa scaturientes declamationibus, pacifici revertebantur.

(45) Vide religionem in summo pontifice, qui non lanea interula, sed tunica corpori adhærente utebatur nec cucullam de nocte etiam in lecto adjiciebat non scapulari, quod tunc non licebat, teste Herberto in lib. II *De miraculis Cisterciensium*, cap. 35. Bernardo ob infirmitates permissus lanei indusii usus, cum pileo simili, infra lib. III num. 5.

(46) Libros quinque

52. Adhæsit ei præ cæteris quidem principibus comes Theobaldus, et dilectionem opere prosecutus, et se, et sua in subsidia Claræ-Vallis exposuit, et in manibus Abbatis posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non dominum; ut obediret ad omnia, quæcumque domus illius infimi postulassent [*al.* imperassent]. Emebat igitur fundos, construebat domos, abbatiis novis præbebat impensas; et ubicumque servi Dei extendissent propagines, delegabat pecunias : non unam domum, sicut Salomon Jerosolymis, statuens; sed ubicumque hujus schematis consedissent personæ, satagebat eis ministrare necessaria, quasi Christo in terris præsenti propriam faceret mansionem. Sed et hoc in arbitrio Viri Dei posuit, ut quibuscumque egentibus eo mandante ad opus Dei sumptus præberet. Videns igitur Abbas (47) promptum Principis animum, pietatem accendit, et maxime quidem domesticis fidei voluit eum esse obnoxium; et immortalia templa fundare consuluit, et eleemosynas ea sagacitate disponere, « ut semper fructiferantes redivivis et renascentibus accessionibus novas semper eleemosynas parturirent. Deinde egenis, quos hac atque illac quasi vespæ pungentes stimuli paupertatis exagitabant, omnimodis docuit misereri; aliis indumenta, aliis alimenta largiri monuit : et suggessit, ut per se ipsum xenodochia visitaret, nec horreret, aspectus [*al.* aspectu] languentium; quia in hoc duplicaretur clementiæ bonum, si et videret, et foveret; si consolaretur, et reficeret. Humiliare pauperum oppressores, defendere pupillum et viduam, misereri et commodare, sermones in judicio disponere, providere quieti Ecclesiæ, rationem gladii intelligere quasi elementarium **1114** instruxit, summam principalis officii ei intimans, et hoc a principe requiri ex debito, ut laudi bonorum et vindictæ malorum intendat. »

53. Hæc et alia hujusmodi salubria monita homo rationabilis reverenter accipiens, luxum curiæ, et fastum altitudinis in humilitatem et honestatem convertit : nec erat qui in præsentia ejus auderet aliquid indecens vel agere, vel loqui; sed in hoc etiam ei placere studentes, sive ficto, sive puro animo ea, in quibus dominum suum delectari videbant, ipsi quoque sæpius factitabant. Introducebant igitur ad eum, qui familiarius ei assistebant, pauperes patientes calumniam, nuntiabant languentes in plateis jacentes, et quoscumque in amaritudine et miseria constitutos; et ipse oblata sibi occasione clementiæ lætabatur, et altiori gratia amplectebatur, quos de hujusmodi rebus videbat magis esse sollicitos, (48) [Et quia suorum neminem vel in illa curia, vel pro causa illa Vir Dei passus est demorari;] duos religiosos viros de Præmonstratensi Ordine evocatos eleemosynæ suæ præposuit, ad quorum curam spectaret circumire castella et vi-

A cos, in quibus ipse maneret : et de propria mensa languentes et leprosos, qui ibi manebant, quamdiu in illis locis esset, abundanter refici jussit. Sed et aliis pauperibus largas et congruas personis eleemosynas, sive in cibis, sive in vestibus, eorum ministerio donari instituit. Et illis quidem tantum in domo sua voluit esse dominium, ut potestative, pincernis, et pistoribus, et coquis, et reliquis ministerialibus, quæ vellent juberent, quæ placeret tollerent; nec esset qui aliquid prohibere auderet, vel referret ad Comitem, si in aliquo prodigi viderentur. Sed et viri illi timentes Deum, et tam ei placere, quam Comiti cupientes, nec magnificentiam Principis minuebant, qui charitatis plenitudinem de suis impleri præceperat; nec Deo ingrati

B esse volebant, si invenirentur desides et avari, ubi eo promptos et expeditos dispensatores esse, tam voluntas Dei, quam Principis sufficiens bonitas injunxisset. Erat præterea horum officio deputatum, ut monachis et religiosis viris, quod ad curiam diversa mittebant negotia, hospitia providerent, et de penu et horreo Comitis necessaria ministrarent. Circumferebant etiam rigente bruma, aptatis sarcinis pauperum indumenta, et pelles, et birros, et calceamenta, in quibus nec axungia deerat, quæ per vicos indigis erogabant. Nullum in comitatu illo clementiæ deerat opus : ad portum illum naufragi omnes tutum habebant refugium. Temporibus famis non, sicut Pharao, frumenta venumdedit po-

C pulo, nec in servitutem sibi erogatis annonis subjecit Ægyptum : sed Abbate sancto, quasi altera Joseph, diviniore usus consiliario, gratis egenis aperuit horrea, nec exhausit pecunia populum, nec astu circumvenit afflictos, nec re publica ad se translata, privatos in terra cumulavit thesauros; sed in cœlo potius thesaurizans infatigabilis distributor, cum magna alacritate et pecunias distribuit, et annonas.

54. Nec defuit viro inhianti cœlestibus magni ponderis et horrenda tentatio : sed aggressus est eum tam Rex, quam principes, et commota est et contremuit terra; et quasi iratus esset ei Deus, rapinis et incendiis fere omnia ad eum pertinentia

D depopulatoribus exposita erant; et operuit faciem terræ Regis exercitus, et passim omnia vastabantur. Nec erat ei tutum resistere, vel obviare persecutoribus : quia et si deseruerant eum, manifeste infestantes; et qui remanserant, in insidiis, non ad subsidia erant. Undique angustiæ graves, quia nec domi sibi cavere, nec extra poterat congrua providere, cum omnino qui sui essent, nesciret; et tam de perfidia refugarum, quam de duplicitate suorum prorsus diffideret. Inter has autem angustias conversus ad Dominum, et de cœlo quæsivit auxilium : et accito Viro Dei cujus consilio maxime utebatur, nec desperans de misericordia Dei, hoc ex ejus responsione accepit, » ut intelligeret quia flagellat

(47) Vide de eodem infra lib. IV, cap 3.

(48) Uncinis inclusa exstant in cod. Corb.

Deus omnem filium quem recipit; et hujusmodi correptiones vel purgant vel probant animam (*Prov.* III); et gloriosiorem fuisse Job cum sederet in sterquilinio, quam fuisset cum circumstante exercitu sedisset illæsus in solio (*Job.* II). Ostendit ei Vir sanctus Salomonem peccasse **1115** in otio, et abusum bono pacis defluxisse in vitia : cum David pater ejus, Absalon filio persequente, et universo Israel adversus eum armato, permansisset in gratia. Intimavit etiam quomodo ipsum satanas colaphizarit Apostolum, in qua tribulatione immobiliter perseverans illud meruit audire, quia *virtus in infirmitate perficitur* (*II Cor.* XII, 9-11), et quia in præsenti vita segniores nos faciunt prospera, et circumspectiores adversa. »

55. Audiens hæc venerabilis Comes, magnifice animatus, duo immensi ponderis et miri operis vasa aurea (in quibus pretiosissimæ gemmæ habebantur inclusæ, quæ in solemnitate coronæ suæ rex Anglorum Henricus avunculus ejus ad ostentationem divitiarum suarum et gloriæ suæ in mensa coram se habere consueverat) sub **1116** omni celeritate proferre jussit in medium; et a corde suo delectationem hujusmodi avellens, gemmas (49) a retinaculis suis jussit abstrahi, et aurum confringi præcepit, ut venderetur, et de pretio eorum dilecta Domino super aurum et topazion tabernacula fundarentur. Nec desistebat Amalech ab infestatione Israel : sed Moyses elevatis in cœlum manibus potitus est victoria, et retrahentibus se hostibus Abbas sanctus sequester sollicitus, clamantibus ad Deum et domi plorantibus fratribus, irrupit in acies, et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio, et allegationibus divinis intercurrentibus detumuere procellæ, et reversa est inter Regem et Principem tranquillitas, et pacis desiderata serenitas.

(49) Fortassis hæ erant gemmæ quas a duobus abbatibus *ordinis Cisterciensis* emit Sugerius, ex *lib. De ejus administratione*, cap. 32. Idem auctor Theobaldum comitem *hyacinthos rubeos* ad ecclesiæ Sancti Dionysii dedicationem donasse tradit, apud Chesnium, tom. IV, 356.

LIBER TERTIUS,

AUCTORE GAUFRIDO MONACHO QUONDAM CLARÆ-VALLENSI, ET S. BERNARDI NOTARIO, POSTEA ABBATE.

1115 PRÆFATIO.

Clarissimi patris nostris Bernardi Claræ-Vallensis abbatis memoriam viri insignes, ad laudem Christi et multorum ædificationem, litteris commendarunt. Inventa sane materia uberi, prout cuique licuit, et certior ei gestorum innotuit veritas, non eam totam, sed parte aliquas digessere. Videtur autem nonnullis, quod multo minus eum silere debuerat [*al.* debeat] puer sanctitatis ipsius, dignationis filius, benignitatis alumnus : quem ab ejus uberibus post annos circiter tredecim (quod sine singultu nec meminisse debeo, nec proferre queo) sola tandem, quæ sola potuit, mors avulsit. In quo tibi utinam sibi complaceat etiam nunc, Pater sancte, sicut aliquando videbatur et aliquandiu complacere! Et quis alter tibi tam debitor, quis tam obnoxius, quis tam tuus? Momordit, fateor, et dure momordit mors improba; sed non totum pariter deglutivit. Amputavit, non exstirpavit; sine misericordia portionem, quæ se contingebat, accepit. Tulit aspectum, tulit eloquium, corporale etiam tulit obsequium : sed non rapuit fidem præsentis etiam nunc opitulationis, non obsorbuit spem futuræ aliquando visionis, non denique in præteritorum memoria altius radicatum filialis assumpsit devotionis affectum. Cæterum mihi quidem, ut optime novi, præsertim tanto idonea operi, nec scientia, nec eloquentia suppetit. Sed tua sone magnalia, et tuas digne eloqui laudes, non Origenis ingenium, non Ciceronis lingua sufficeret, nec desperandum tamen, quod tuorum magis operum fructum carpere prudens lector, quam verborum nostrorum folia indigna debebit : ut illorum magis suavitate gustata, quam istorum ariditate culpata, non tam nequiter ista mordeat, quam illos delectabiliter edat. Nam et securius et sincerius visa solent, quam audita narrari; et in tertium vas transfusa facilius coacescunt. Sed et dulcius ea bibitur aqua, quæ ab exiguo licet alveo fontis hauritur quem confestim repleverit vena scaturiens, quam quæ ex rivo tollitur longius jam progresso, vel ex flumine etiam copioso. Inde est quod intactis eorum libris, qui de ejusdem beatissimi Patris nostri initiis, seu etiam mediis conscripserunt ne tanquam super alienum ædificasse videar fundamentum, circa ea potissimum noster sermo versatur, quibus pene omnibus præsens adfui : interdum etiam, licet pauca interserens, quæ fidelissima **1116** fratrum, qui aderant, relatione, cognovi. Verumtamen opus istud libellis tribus partitum lector inveniet. Quorum primus quidem ea maxime quæ ad habitum, mores, atque doctrinam hujus beati Patris videntur pertinere, prosequitur. Secundus autem virtutes multas per eum factas eloquitur. Tertius in ejusdem bono fine completur. Illud etiam admonendum, id rerum narratione gestarum cohærentiam similitudinis magis, quam temporis observari : siquidem nec signa ipsa, nec opera quædam eo ordine scripta quo facta sunt : sed interdum aliqua

prout occurrere locis opportunioribus videbantur, inserta. Firmior enim videtur, et haberi acceptior solet oratio, quæ suis innititur et illustratur exemplis, velut fabrica quædam idoneis fulta columnis. Nonnulla quoque transposita sunt, ut similibus aliis jungerentur, et quæ erant ejusdem generis, sibi aptius cohærerent. Verum hæc in duobus quidem libellis prioribus : nam in tertio pene per omnia ordini ipsi ipsius temporis series narrationis obsequitur.

CAPUT PRIMUM.

De moribus et virtutibus sancti Bernardi summatim.

1. Innumeris quidem signis atque miraculis, ut Orbis comperit universus, fidelem famulum suum Bernardum Claræ-Vallensem Deus glorificavit abbatem, sicut gloriosus semper in sanctis suis, et in sua mirabilis est majestate. Cæterum, sicut Malachiam sanctum idem ipse commendat, primum maximumque miraculum, quod exhibuit, ipse fuit. Serenus vultu, modestus habitu, circumspectus in verbis, in opere timoratus, in sacra meditatione assiduus, in oratione devotus, et (sicut alios ipse monebat, crebra siquidem experientia persuasus) de omni re magis fidens orationi, quam industriæ propriæ vel labori (50). Magnanimus in fide, longanimis in spe, profusus in charitate, summus [*al.* profundus] in humilitate, præcipuus in pietate. In consiliis providus, in negotiis efficax, nunquam tamen minus, quam in otio otiosus. Jucundus ad opprobria, ad obsequia verecundus. Suavis moribus, meritis sanctus, miraculis gloriosus ; affluens denique sapientia, et virtute, et gratiæ apud Deum et homines. Cujus sanctæ animæ adjutorium simile sibi fecerat Deus, et speciali præventum benedictione corpus aptaverat. Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritualis tamen potius quam carnalis. In vultu claritas præfulgebat, non terrena utique, sed cœlestis : in oculis 1117 angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulchritudo, ut evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ copiosæ perfusus homo quoque exterior videretur. Corpus omne tenuissimum, et sine carnibus erat ; ipsa quoque subtilissima cutis in genis modice rubens. In illo nimirum quidquid caloris inerat naturalis, assidua meditatio et studium compunctionis attraxerat. Cæsaries ex flavo colorabatur et candido. Barba subrufa, circa finem vitæ ejus respergens canis. Statura mediocritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat. Alias autem thesaurus iste in vase fictili erat, contrito penitus et undique conquassato. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu arctissimi gutturis, nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis : molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. Hæ continuæ illi, præter alias sæpius incidentes. Summum ejus studium fugere admirationem, et tanquam unum sese agere cæterorum. At prosequebatur gloria fugientem, sicut e regione captantes sese alios fugere consuevit. Proverbium illud in ore ei frequenter, semper in corde : « Qui hoc facit quod nemo, mirantur omnes. » Quo nimirum intuitu vitam regulamque communem amplius æmulabatur, nil in suis actibus præferens observantiæ singularis. Ob hoc denique et cilicium, quod pluribus annis occulte gestaverat, ponere maluit, quam ut ferre sciretur; minus illum latere velle contestans, cui cum cæteris ejusdem professionis sibi communia non sectatur. In ipsis tamen communibus erat illi singularis puritas, et devotio non communis. Nihil negligens, et minima quæque cum studio et intentione tractabat. Ex propria siquidem experientia definire solitus sapientem, cui quæque res sapiunt prout sunt.

2. A primis fere annis sic evasit illecebras gulæ, ut ipsam quoque saporum discretionem ex magna parte perdiderit. Quoties pia sibi ministrantium fraude deceptus, liquores pro aliis alios sumpsit? Nam et oleum sibi per errorem aliquando propinatum bibit, et penitus ignoravit. Nec prius id cognitum, quam superveniens quidam labia ejus miraretur inuncta. Cibus ejus buccella panis, in aqua calida penitus emolliti, cum exiguis sorbitiunculis erat. Modicus ille quidem ; sed non modicam ejus partem crudam rejiciebat stomachus, ne qua illi foret in cibo voluptas, quem sumere periculum, sumptum tenere dolor, rejicere miseria. Sic nimirum fideli servo, juxta desiderium cordis sui, dispensatio superna providerat, ut nec fructus ei deesset abstinentiæ singularis, et odiosam semper admirationem declinaret sub umbra necessitatis. De vino quidem sæpius nobis ipse dicebat, decere monachum, quando sumere oporteret, sic gustare illud, ne exinanisse calicem notaretur. Quod sic ipse servabat, quoties sibi vinum patiebatur apponi, ut non modo post unum potum, sed post totum qualecunque prandium, suum vasculum, in quo ei propinabatur, vix aliquando videretur minus plenum a mansula reportari. Minus quidem stare poterat, sed erat sedens pene jugiter, et rarissime movebatur. Quoties subtrahere se negotiis poterat, aut orans, aut legens, aut scribens ; aut insistens doctrinæ, et fratrum ædificationi ; aut in sacra meditatione persistens. In quo nimirum studio spirituali obtinuerat gratiam singularem, ut non tædium in illo, non difficultatem aliquam sustineret : libere secum habitans, et deambulans in latitudine cordis sui, et ibidem exhibens Christo (ut monere alios ipse solebat) cœnaculum grande stratum. Omnia ei ad meditandum hora brevis, locus omnis congruus erat. Frequenter tamen, licet sic affectus, divino urgente metu, imo regente spiritu studium hoc lucris uberioribus postponebat ; doctus quærere non quod sibi erat utile, sed quod multis. Alioquin in quolibet cœtu hominum vel tumultu, nisi ejus intentionem

(50) Vid. lib. IV. De Consid., num. 12.

causa deposceret, tota facilitate **1118** animum colligens, interiori quadam, quam ubique ipse sibi circumferebat, solitudine fruebatur, nihil prorsus attendens quod sonaret vel appareret exterius.

CAPUT II.

De visitatione Hugonis Gratianopolitani episcopi, et Cartusianorum; deque mira in Bernardo sensuum custodia.

3. Cum jam Dei Famulus annos aliquot in Clara-Valle peregisset, subiit animum ejus, ut sanctum Hugonem Gratianopolitanum episcopum, et Cartusienses fratres devotionis gratia visitaret: quem prædictus episcopus tam gratanter et tam reverenter suscepit, divinam intelligens in ejusdem hospitis visitatione præsentiam, ut prostratus solo tenus adoraret. Videns autem servus Christi episcopum ætate grandævum, celebrem opinione, sanctitate conspicuum, coram se procidentem, vehementer expavit: et ipse quoque pariter corruens ante eum, ita demum susceptus in osculo pacis, humilitatem suam tanti viri veneratione confusam non sine gravi gemitu causabatur. In cujus pectore singularem obtinuit ex eo tempore locum, ut fierent deinceps duo illi filii splendoris cor unum et anima una, et se invicem fruerentur in Christo. Sicut enim regina Saba de Salomone testatur (*III Reg.* x, 6, 7), uterque sese in altero longe amplius, quam fama vulgasset, invenisse gratulabatur.

4. Cartusiæ quoque a viro reverendissimo Guigone Priore, et a cæteris fratribus eodem affectu et eadem veneratione susceptus est Servus Christi, exsultantibus illis in gaudio, quia qualem eum per epistolam prius noverant, talem invenerunt et præsentem. Cæterum cum in reliquis omnibus ædificarentur, unum fuit, quod prædictum Priorem Cartusiensem aliquatenus movit, stratura videlicet animalis, cui idem Vir venerabilis insidebat, minus neglecta, minus præferens paupertatem. Nec silentio pressit æmulator virtutis quod mente conceperat: sed locutus uni e fratribus, aliquatenus super hoc moveri sese confessus est et mirari. Cumque ille ad Patrem sanctum quod audierat retulisset; non minus ipse miratus, quale illud esset stramentum quærebat, quod ita scilicet a Clara-Valle Cartusiam usque venisset, ut nunquam illud vidisset, nunquam considerasset, et usque in horam illam quale esset, omnino nesciret. Neque enim suum erat animal illud, sed a quodam monacho Cluniacensi avunculo suo, et in sua vicinia demorante, fuerat commodatum; et erat sicut sibi sternere ille solebat. Quod verbum sæpe dictus Prior audiens, in eo potissimum mirabatur, quod sic ille Dei famulus foris oculos circumcidisset, intus animum occupasset, ut quod ipse primo offenderat visu, hoc ille tanti itineris spatio non vidisset.

A Juxta lacum etiam Lausanensem totius diei itinere pergens, penitus eum non vidit, aut se videre non vidit. Cum enim vespere facto de eodem lacu socii colloquerentur, interrogabat eos, ubi ille lacus esset: et mirati sunt universi.

5. Desideraverat tamen ab initio omni modo subtrahere se negotiis, et nusquam egredi, sed in monasterio residere. Quod et postmodum ex defectu corporis occasionem invenisse se reputans opportunam, aliquando statuit, et aliquandiu tenuit, donec illum exire coegit necessitas gravis Ecclesiæ Dei, et summi Pontificis, atque omnium abbatum sui Ordinis jussio (51), quibus per omnia tanquam patribus deferebat ipse omnium pater. Ex quorum etiam mandato, novissimis quidem an-

B nis, præter cucullam et tunicam, laneo (52) panno in modum chlamydis decurtatæ, et pileo simili utebatur, inter tantos languores corporis et labores nullis unquam uti pellibus acquiescens. In vestibus ei paupertas semper placuit, sordes nunquam. Nimirum animi fore indices aiebat, aut negligentis, aut inaniter apud se gloriantis, aut gloriolam foris affectantis humanam. Incessus ejus **1119** et habitus omnis modestus et disciplinatus, præferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam, exigens reverentiam, solo visu lætificans et ædificans intuentes. De risu dicimus quod ex ore ejus frequenter audivimus, dum cachinnos religiosorum hominum miraretur, « non meminisse se a primis

C annis suæ conversionis aliquando sic risisse, ut non potius ad ridendum, quam ad reprimendum sibi vim facere oporteret; et risui suo stimulum magis adhibere, quam frenum. »

CAPUT III.

De rara in eo sermonis cura, modestia, simul et gratia; deque dignitatum fuga

6. Vocem illi in invalido corpore validam satis intelligibilemque contulerat, qui in opus prædicationis segregaverat illum ex utero matris suæ. Sermo ei, quoties opportuna inveniebatur occasio, ad quascumque personas de ædificatione animarum, prout tamen singulorum intelligentiam, mores et studia noverat, quibusque congruens auditoribus erat. Sic rusticanis plebibus loquebatur, ac si semper in rure

D nutritus: sic cæteris quibusque generibus hominum, velut si omnem investigandis eorum operibus operam impendisset. Litteratus apud eruditos, apud simplices simplex, apud spirituales viros perfectionis et sapientiæ affluens documentis; omnibus se coaptabat, omnes cupiens lucrifacere Christo. Cautus erat artificiosissime observare quod ad papam Eugenium scribens, de sui cordis plenitudine eructavit. » Nugæ si incidant interdum, inquit, ferendæ fortassis, referendæ nunquam. Interveniendum caute et prudenter nugacitati. Prorumpendum sane

(51) Vid. epist. 21 et 48. *in fin.*

(52) Mira ordinis severitas! ut lanea interula cum pileo consimili Bernardo fuerit remissionis loco concessa, qua nequidem Eugenius pontifex utebatur, supra lib. II, num. 50. De hoc pileo et pileis pelliceis leg. inf. lib. IV, num 36. Pileum laneum biretum interpretor, seu calanticam. De caputio Bernardi vide infra lib. VII, cap. 17.

in serium quid, quod non modo utiliter, sed et libenter audiam, ut supersedeant otiosis (53).

7. Quam vero placabilem et persuasibilem, quamque eruditam linguam dederit ei Deus, ut sciret quem et quando deberet proferre sermonem, quibus videlicet consolatio vel obsecratio, quibus exhortatio congrueret vel increpatio, nosse poterunt aliquatenus qui ipsius legerint scripta, etsi longe minus ab eis qui verba ejus sæpius audierunt. Siquidem diffusa erat gratia in labiis ejus, et ignitum eloquium ejus vehementer, ut non posset ne ipsius quidem stylus, licet eximius, totam illam dulcedinem, totum retinere fervorem. Mel et lac sub lingua ejus; nihilominus in ore ejus ignea lex, juxta illud Cantici canticorum: *Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce* (*Cantic.* IV, 3). Inde erat quod Germanicis etiam populis loquens miro audiebatur affectu, et ex sermone ejus quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam ex peritissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis intellecta locutione, ædificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem: cujus rei certa probatio tunsio pectorum erat, et effusio lacrymarum. Utebatur sane Scripturis tam libere commodeque, ut non tam sequi illas, quam præcedere crederetur, et ducere ipse quo vellet, auctorem earum ducem Spiritum sequens. Quem nimirum ut in medio Ecclesiæ aperiret os ejus, sic impleverat Deus spiritu sapientiæ et intellectus, ut secundum quod in libro Job legitur, profunda quoque fluviorum scrutaretur, et abscondita proferret in lucem (*Job* XXVIII, 11). Nam et confessus est aliquando, sibi meditanti vel oranti sacram omnem, velut sub se positam, et expositam, apparuisse Scripturam.

8. Cæterum quam gratis evangelizaverit, quis digne prædicet? quis digne miretur? Minus fore credidit, nullus sibi ab auditoribus transitorias petere facultates, nisi oblatas sæpius refutaret ecclesiasticas dignitates. Parum illi fuit nulla quærere stipendia militantem: ne insignia quidem recipere acquievit. Denique velut alter David, processurus ad bellum, bellica arma sibi graviora causatus est (*I Reg.* XVII, 39), quibus multos suo præsertim tempore cerneret prægravari: et in simplicitate sua gloriosius triumphabat. Tantam enim gratiam virtus ei divina contulerat, ut licet abjectus esse elegisset in domo Dei, uberius **1120** tamen fructificaret in ea, quam alii quilibet in sublime porrecti; et lucens amplius illustraret Ecclesiam velut de sub modio humilitatis suæ, quam cæteri super candelabra constituti. Nimirum quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari, in quo tamen nunquam voluit locum tenere doctoris. Beatus plane, qui, sicut ipse de quodam sanctorum ait (54), « legem dilexit, et cathedram non affectavit. » Quam felicius siquidem in virtutum cathedra sedere meruit, dum noluit præsidere in cathedris dignitatum! Denique sicut justus et fortis in prædicatione evangelica laboravit, sicut prudens et temperans cavit sibi semper ab ecclesiastica prælatione. Nec enim contumaciter unquam renuit, sed frequenter et ad maximos electus honores, prudenter egit, divina sibi cooperante gratia, ne aliquando cogeretur. Moyses quidem sanctus cessit Aaron fratri suo pontificium; sed linguæ erat impeditioris. Bernardum nostrum non ab opere evangelistæ necessitas aliqua, sed ab honore solo sola humilitas revocavit. Merito proinde apud Deum et homines obtinuit gratiam singularem, qui non modo sine sumptu temporalis facultatis, verum etiam sine gradu ecclesiasticæ dignitatis, non autem sine fructu fraternæ salutis Evangelium posuit; et populo Dei semper prodesse studuit, nunquam præesse sustinuit. Raro tamen, nisi forte ad loca proxima, ut prædicaret exivit. Sed quoties eum necessitas aliqua traheret (55), seminabat super omnes aquas, publice et privatim annuntians verbum Dei. Quod tamen ipsum ex mandato summi Pontificis actitabat; ad nutum quoque præsulum cæterorum, ubicunque eorum aliquem contigisset adesse. Nimirum quanto magnus erat, humilians se in omnibus, eo magis sacerdotibus deferebat, quo plenius intellexerat, quæ ministris Christi reverentia deberetur.

CAPUT IV.

De infelici expeditionis in Orientem successu, et nato hinc contra Virum sanctum murmure.

9. Nec tacendum quod ex prædicatione itineris Jerosolymitani grave contra eum quorumdam hominum vel simplicitas, vel malignitas scandalum sumpsit, cum tristior sequeretur effectus: quod tamen verbum dicere possumus ab eo quidem initium non sumpsisse. Cum enim multorum jam animos permovisset audita necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter hoc expetitus (56), apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem summi Pontificis generalem epistolam jussus ab eo est lingua Romanæ Ecclesiæ lingua exponere populis atque principibus: cujus epistolæ tenor (57) fuit, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri. Hæc et hujusmodi super hoc poterant veraciter dici: sed dicendum potius id quod potius fuit. Evidenter enim verbum hoc prædicavit, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Sed quantis, et quam multiplicibus signis? Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant, sed ipsa demum scriptorem numerositas scribendorum, et materia superavit auctorem: nimirum cum aliquando una die viginti, seu etiam plures ab

(53) Lib. II De consid. cap. 13.

(54) Nimirum de S. Malachia, in ejus Officio, Antiph. 1 ad Matut.

(55) Vid. epist. 21 et 55.

(56) Vid. lib. II De cons. c. 9.

(57) Hæc epistola prima est Eugenii tomo X Conciliorum.

incommodis variis sanarentur, nec facile ab hujusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus, per Servi sui tactum et orationem, ex ipsis etiam matrum uteris cæcos vivere, claudos ambulare; aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui; mirabilius restituente gratia, quod minus præstitum fuerat a natura.

10. Nec tamen ex illa profectione orientalis Ecclesia liberari, sed cœlestis meruit impleri et lætari. Quod si placuit Deo tali occasione plurimorum eripere, si non Orientalium corpora a paganis, Occidentalium animas a peccatis; quis audeat dicere illi, Quid fecisti sic? Aut quis recte sapiens, illorum magis non doleat, qui ad priora, vel pejora forte prioribus scelera redierunt, **1121** quam eorum mortem, qui in fructibus pœnitentiæ purgatas variis tribulationibus Christo animas reddiderunt? Alioquin, quamlibet dicant Ægyptii, dicant filii tenebrarum, qui veritatem nec videre valeant, nec proferre, *Callide eduxit eos, ut interficeret in deserto* (*Exod.* xxxii, 12): patienter tolerat Christus Salvator opprobrium, quod tantarum animarum salute compensat. Meminit hujus verbi ipse quoque venerabilis Pater, inter cætera dicens: « Si necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, et venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam (cap. 4). » Hæc quidem ille in libro de Consideratione secundo. Accidit autem, ubi primum de ejusdem exercitus dissipatione lamentabilis intra Gallias insonuerat rumor, ut illuminandum Dei Famulo filium cæcum offerens pater, multis precibus vinceret excusantem. Et imponens Sanctus puero manum, orabat ad Dominum, quatenus, si ab eo verbum prædicationis illius exierat, si prædicandi Spiritus ejus adfuerat, in illius illuminatione ostendere dignaretur. Dum vero post orationem orationis præstolaretur effectum: « Quid facturus sum, » ait puer? « video enim. » Attollitur illico clamor astantium. Plures enim non modo e fratribus, verum etiam e sæcularibus aderant, qui ut puerum videre videntem, multipliciter consolati, Deo gratias referebant.

11. [Illud etiam jucunde satis credimus considerasse nonnullos, quod eadem hebdomada, qua felicissima anima ejus carne soluta est, ecclesia Jerosolymitana magnifice satis fuerit divino munere consolata, sicut sæpius noverant illum promisisse. Siquidem capta est Ascalon illa munitissima, paucis a sancta civitate milliariis distans, et periculose instans calcaneo ejus. Adversus hanc quinquaginta annis et eo amplius nihil profecerant Christiani laborantes; nam et tunc non humana virtute capta est, sed divina. Nec incongruum nunc ipsius interserere verba, quæ eodem scripserat anno ad virum A optimum militum Templi, tunc ministrum, nunc etiam magistrum Militiæ Templi, qui ipsius secundum carnem avunculus erat. « Væ principibus nostris, ait. In terra Domini nihil boni fecerunt: in suis, ad quas velociter redierunt, incredibilem exercent malitiam, et non compatiuntur super contritione Joseph. Confidimus autem quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet. Porro dextera Domini faciet virtutem, et brachium suum auxiliabitur ei; ut cognoscant omnes quia bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus (58). »] Sed de his hactenus.

CAPUT V.

De erroribus Petri Abælardi, et Gilleberti Porretani opera sancti Bernardi confutatis. B

12. Jam et illud propter posteros memorandum, quam multipliciter Ecclesiæ sanctæ Viri Dei doctrina profuerit in Catholicorum moribus corrigendis, in schismaticorum furoribus comprimendis, in hæreticorum erroribus confutandis. Siquidem præter eos quos docuit sobrie, et juste, et pie vivere in sæculo; quantos etiam perfectius valedicere sæculo persuasit, vel ex hoc liquet, quod non cessavit, quamdiu vixit, deserta sæculi, sæculi desertoribus implere. Cujus ministerio videtur propheticum illud etiam corporaliter exhiberi: *Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et collocavit illic esurientes, et constituerunt* C *civitatem habitationis. Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum nativitatis. Et benedixit eis, et multiplicati sunt, et jumenta eorum non minoravit* (*Psal.* cvi, 36-38). Sane in diebus schismatis generalis, quam fideliter Servus Domini stetit in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus; quam efficaciter stetit et placavit et cessavit quassatio; quam denique evidenter in tempore iræ factus est reconciliatio; non modo latius prosequendum. Sufficere interim potest, si ipsius super hoc scribentis ad eum Innocentii papæ **1122** verba ponamus: « Quam firma, » ait, « perseverantique constantia causam beati Petri et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ, incandescente Petri D Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis susceperit defendendam, et se murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum, et aliarum tam ecclesiasticarum quam sæcularium personarum, ad catholicæ Ecclesiæ unitatem, et beati Petri, ac nostram obedientiam, frequentibus argumentis, et ratione munitis reducere laboraverit; magna, quæ Ecclesiæ Dei et nobis provenit, utilitas manifestat (59). » In quibus autem pro fide quoque quam magnifice egerit servus fidelis et prudens, breviter intimandum.

13. Fuit in diebus illis Petrus Abælardus magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfide dogmatizans. Cujus cum blas-

(58) Epist. 288

(59) Vide inter Innocentii epistolas

phemiis plena gravissimis volitare undique scripta cœpissent, profanas novitates vocum et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei Hominem retulerunt. Qui nimirum solita bonitate et benignitate desiderans errorem corrigi non hominem confundi, secreta illum admonitione convenit. Cum quo etiam tam modeste, tamque rationabiliter egit, ut ille quoque compunctus ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret universa. Cæterum cum recessisset ab eo, Petrus idem consiliis stimulatus iniquis, et ingenii sui viribus, plurimoque exercitio disputandi infeliciter fidens, resiliit a proposito saniori. Expetens denique Senonensem Metropolitanum, quod in ejus ecclesia celebrandum foret in proximo grande concilium, Claræ-Vallensem causatur Abbatem suis in occulto detrahere libris. Addit quoque paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogans ut prædictus Abbas ducturus, si quid haberet, ad Concilium vocaretur. Factum est ut postulavit. Sed vocatus Abbas venire penitus recusavit, suum hoc non esse renuntians (60). Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, ne videlicet ex ipsius absentia et scandalum populo, et cornua crescerent adversario, demum pergere acquievit, tristis quidem, nec sine lacrymis annuens, sicut in epistola ad papam Innocentium ipse testatur (61), in qua plenius lucidiusque negotium omne prosequitur.

14. Adfuit dies, et ecclesia copiosa convenit: ubi a Dei Famulo Petri illius in medium scripta prolata sunt, et erroris capitula designata. Demum illi optio data est, aut sua esse negandi; aut errorem humiliter corrigendi; aut respondendi, si posset, objiciendis sibi rationibus pariter et sanctorum testimoniis Patrum. At ille nec volens resipiscere, nec valens resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur; ut tempus redimeret, Sedem apostolicam appellavit Sed et postea ab egregio illo catholicæ fidei advocato monitus, ut vel jam sciens in personam suam nihil agendum, responderet tam libere, quam secure, audiendus tantum et ferendus in omni patientia, non sententia aliqua feriendus; hoc quoque omnimodis recusavit. Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora, maxima quidem ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior fugerit sensus (62). Nihilominus tamen Ecclesia quæ convenerat, dimisit hominem, mulctavit abominationem, a persona abstinens, sed dogmata prava condemnans. Quando vero Petrus ille refugium inveniret in Sede Petri, tam longe dissidens a fide Petri? Et ipsum ergo auctorem eadem sententia cum erroribus suis apostolicus Præsul involvens, scripta incendio, scriptorem silentio condemnavit.

15. Fuit item Gillebertus, quem cognominavere Porretanum, Pictavorum episcopus, in sacris Litteris plurimum exercitatus, sed sublimiora se etiam ipse scrutatus ad insipientiam sibi. Siquidem de sanctæ Trinitatis unitate et Divinitatis simplicitate non simpliciter sentiens, nec fideliter scribens, discipulis suis panes proponebat absconditos, furtivas propinabat aquas, nec facile quid saperet, imo quantum desiperet, personis authenticis fatebatur. Timebat enim quod apud Senonas Petrum ei dixisse ferunt:

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.

1148 Novissime tamen cum jam fidelium super hoc invalesceret scandalum, cresceret murmur, vocatus ad medium est, et librum tradere jussus, in quo blasphemias evomuerat, graves quidem, sed verborum quodam involucro circumseptas. Igitur in Concilio, quod in urbe Remorum papa venerabilis Eugenius celebravit, egit cominus adversus hunc Gillebertum Ecclesiæ sanctæ suo tempore singularis athleta Bernardus: primo quidem totum quod ille verborum cavillationibus occultare nitebatur, eliciens; deinde vero tam suis ratiociniis, quam sanctorum testimoniis biduana disputatione redarguens. Considerans sane nonnullos ex his qui præsidebant, jam quidem animadvertentes blasphemiam in doctrina, adhuc tamen avertentes injuriam a persona; accensus est zelo, et domesticam sibi Ecclesiam seorsum convocat Gallicanam. Communi denique consilio, a patribus decem provinciarum, aliis autem episcopis et abbatibus plurimis, dictante Viro Dei, novis dogmatibus opponitur symbolum novum. Cui etiam subscribuntur nomina singulorum, ut eorum videlicet omnium sicut irreprehensibilis fides, sic irreprehensibilis zelus cæteris innotescat. Ita demum apostolico judicio et autoritate universalis Ecclesiæ error ille damnatur; episcopus Gillebertus an eidem damnationi consentiat, interrogatur. Consentiens, et publice refutans (63) quæ prius scripserat et affirmaverat, indulgentiam ipse consequitur. maxime quod ab initio cautus fuisset ea lege eamdem ingredi disceptationem, ut promitteret sine ulla sese obstinatione, pro Ecclesiæ sanctæ arbitrio, correcturum libere suam opinionem.

CAPUT VI.

De hæresi Henriciana in partibus Tolosanis repressa et patratis ibidem miraculis.

16. In partibus Tolosanis Henricus quidam (64), olim monachus, tunc apostata vilis, pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ, verbis persuasibilibus gentis

(60) Vid. epist. 187.

(61) Vid. epist. 190.

(62) Vid. epist. 89 et notas ei subjunctas.

(63) Hæc fusius refert hujus libri auctor Gaufridus, qui et ipse concilio interfuit, in epist. ad episcopum Albanensem Henricum. Ad hæc idem Gaufridus disputationem edidit adversus Gilbertum quam habes infra.

(64) Confer Gaufridi de isto Henrico epistolam, quæ habetur post Vitæ librum sextum et vide nostram Præfationem ad tomum I, articulo VI. De ejus erroribus vide epistolam 241 et sermonem 65 in Cantica.

illius occupaverat levitatem, et, ut prædixit Apostolus de quibusdam, in hypocrisi loquens mendacium (*I Tim.* iv, 2), fictis verbis de eis negotiabatur. Erat autem hostis Ecclesiæ manifestus, irreverenter ecclesiasticis derogans Sacramentis pariter et ministris. Nec mediocriter in ea jam malignitate profecerat. Sic enim de eo scribens Pater venerabilis ad principem Tolosanum, inter cætera ait : « Passim inveniebantur jam Ecclesiæ sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia, sine Christo denique Christiani. Parvulis Christianorum Christi vita intercludebatur, dum Baptismi gratia negabatur. Ridebantur orationes oblationesque pro mortuis, sanctorum invocationes, sacerdotum excommunicationes, fidelium peregrinationes, basilicarum ædificationes, dierum solemnium vacationes, chrismatis et olei consecrationes, et omnes denique institutiones ecclesiasticæ spernebantur. » (*Epist.* 241.)

17. Hac necessitate Vir sanctus iter arripuit, ab ecclesia regionis illius sæpius jam ante rogatus, et tunc demum a reverendissimo Alberico Ostiensi episcopo et legato Sedis apostolicæ persuasus pariter et deductus. Veniens autem cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cœlo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset : tanta erat frequentia diebus ac noctibus advenientium, benedictionem expetentium, flagitantium opem. Prædicavit tamen in civitate Tolosa per aliquot dies, et in cæteris locis, quæ miser ille frequentasset amplius, et gravius infecisset; multos in fide simplices instruens, nutantes roborans, errantes revocans, subversos reparans, subversores et obstinatos auctoritate sua premens et opprimens, ut non dico resistere, sed ne assistere quidem et apparere præsumerent. Cæterum etsi tunc fugit hæreticus ille et latuit, ita tamen impeditæ sunt viæ ejus et semitæ circumseptæ, ut vix alicubi postea tutus, tandem captus et catenatus episcopo traderetur **1124**. In quo itinere plurimis etiam signis in Servo suo glorificatus est Deus, aliorum corda ab erroribus impiis revocans, aliorum corpora a languoribus variis sanans.

18. Est locus in regione eadem, cui Sarlatum nomen est, ubi sermone completo plurimos ad benedicendum panes, sicut ubique fiebat, Dei Famulo offerebant. Quos ille elevata manu et signo Crucis edito in Dei nomine benedicens : « In hoc, » inquit, « scietis vera esse quæ a nobis, falsa quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri gustatis panibus istis adepti fuerint sospitatem. » Timens autem venerabilis episcopus Carnotensium magnus ille Gaufridus (siquidem præsens erat et proximus Viro Dei); « Si bona, » inquit, « fide sumpserint, sanabuntur. » Cui Pater sanctus de Domini virtute nil hæsitans : Non hoc ego dixerim, » ait, « sed vere qui gustaverint, sanabuntur : ut proinde veros nos et veraces Dei nuntios esse cognoscant. » Tam ingens multitudo languentium gustato eodem pane convaluit, ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur, et Vir sanctus per vicina loca regrediens ob concursus intolerabiles declinaverit, et timuerit illo ire.

19. Præcipuum [*al.* primum] sane miraculum quod per Famulum suum in urbe Tolosa Christus exhibuit, paralytici cujusdam clerici curatio fuit. Hunc in domo regularium clericorum sancti Saturnini, quorum unus ipse erat, ad petitionem Abbatis et fratrum circa noctis crepusculum, visitans Homo Dei, moribundum invenit hominem, qui extremum spiritum trahere videretur. Consolatus itaque miserum, et data benedictione egrediens, sicut postea confessus est, loquebatur in corde suo fidelis Servus ad Dominum tam fiducialiter, quam fideliter, dicens : Quid exspectas, Domine Deus ? Generatio hæc signa quærit. Alioquin minus apud eos nostris proficimus verbis, nisi abs te fuerint confirmata sequentibus signis. » Eadem hora exiliit paralyticus de grabato, et accurrens secutus et consecutus est eum, sacra vestigia devotione qua debuit amplexatus : cui subito procedenti obvians ex concanonicis unus expavit et exclamavit, siquidem phantasma putabat. Quando enim de lectulo eum crederet surgere potuisse? Egressam magis a corpore ejus animam phantastice sibi apparuisse arbitratus aufugit. Sed ipsa demum tam ei, quam cæteris, rei veritas fidem fecit. Egreditur exinde sermo inter fratres, curritur ad spectaculum tam jucundum : ipse etiam inter primos accurrit episcopus et legatus. Inde pergitur ad ecclesiam, eo ipso qui convaluerat præeunte : conclamatur in laudes Dei, eodem pariter concinente, ruit undique populus, benedicitur Christus, triumphat fides, infidelis quisque confunditur, exsultat pietas et impietas contabescit. Porro Vir Dei cellam ubi manebat ingressus, diligenter omnes observari aditus, obserari januas jubet, ne quis pateat introitus populo concurrenti. [Sane is quidem Bernardus (hoc enim clerico nomen erat, qui sanus factus est) corporali beneficio non ingratus, magisque sollicitus pro remedio spirituali, secutus est Servum Christi, monasticum in Clara-Valle Ordinem profitens, et habitum sumens. A quo etiam missus ad partes iterum Tolosanas, et abbas illic constitutus, hodieque monasterio præest, quod Vallis-Aquæ dicitur.]

CAPUT VII.

De suavissimis beati Viri moribus, et præclaris virtutibus, et quid de suis miraculis sentiret.

20. Cum autem per totum ab eadem provincia reditum Viri sancti magis magisque signa crebrescerent, et multiplicarentur in dies, non prætereundum quidnam ipse inter hæc animi gereret, qui a Christo humilitatem cordis et mansuetudinem didicisset. Disputans enim secum in cogitationibus suis, et ex ipsa demum locutus abundantia cordis sui, domesticis sibi religiosis quibusdam fratribus aiebat : « Plurimum miror quidnam sibi hæc miracula velint, aut quid visum sit Deo talia actitare per talem. Nil mihi videor in sacris paginis super **1125** hoc genere legisse signorum. Siquidem facta sunt aliquando si-

gna per sanctos homines et perfectos : facta sunt et per fictos. Ego mihi nec perfectionis conscius sum, nec fictionis. Scio enim sanctorum mihi non suppetere merita, quæ miraculis illustrentur : confido autem nec ad eorum sortem me pertinere, qui virtutes multas in nomine Domini operantur, et a Domino ignorantur. » Hæc et hujus modi crebrius, secretiusque cum viris spiritualibus conferebat. Novissime vero opportunum sibimet visus exitum reperisse : « Scio, inquit, hujusmodi signa non ad sanctitatem unius, sed ad multorum spectare salutem ; et Deum in homine, per quem talia operetur, non tam perfectionem considerare, quam opinionem : ut in eo commendet hominibus, quæ illi creditur inesse, virtutem. Neque enim pro eis fiunt hæc, per quos fiunt; sed pro eis magis qui vident illa, vel sciunt. Nec eo fine per eos ista Dominus operatur, ut ipsos probet cæteris sanctiores, sed ut cæteros magis amatores et æmulatores faciat sanctitatis. Nihil ergo mihi et signis istis : quandoquidem meæ illa famæ magis, quam vitæ noverim exhiberi ; nec ad meam fieri commendationem, sed ad commonitionem potius aliorum. » Satis, ni fallimur, hujus viri mirabitur animum quisquis hoc diligenti consideratione pensaverit, nec præstantius reputabit æstimator quisque fidelis, signa atque prodigia mirabiliter operari, quam perpetrata taliter interpretari. Sibi quoque non minus utile judicabit imitandos ejus affectus, quam mirandos actus, et morum insignia, quam operum signa cognoscere. Sed ad hæc quis idoneus ?

21. In hujus siquidem pectore Viri Dei, pari fœdere puritas suavitasque consederant : satis quidem utraque mirabilis ; sed mirabilior utriusque complexus. Inde nimirum tam singulariter in unum hominem totius Orbis vota pariter concurrebant, quod puritatem suavitas amabilem faceret, suavitatem puritas acceptabilem ; ut difficile fuerit æstimare, gratiæ an reverentiæ amplius obtineret. Quis enim tam rigidæ conversationis, qui Claræ-Vallensem non sublimiter revereretur Abbatem ? quis tam dissolutæ, qui non erga eumdem dulciter afficeretur ? Dulcissimis enim affectibus plenum pectus ipse gerebat : sed quam libere eos, quoties causa deposceret, coercebat, humanissimus in affectione, magis tamen fortis in fide. Et ut breve aliquod hujus rei proferamus exemplum, sicut ipse quoque testatur in sermone super Cantica canticorum vicesimo sexto ; siccis oculis germani sui, et germani tam necessarii, tam dilecti, Gerardi videlicet, celebravit exsequias, siccis oculis corpus ejus tradidit sepulturæ, ne affectus fidem vincere videretur. Nam extraneum quemlibet vix, aut nunquam sine lacrymis sepelivit. Talem sibi illum uberius proinde fructificaturum manus divina formaverat, ut austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret. Cui enim vel tanta benignitas esset oneri, vel tanta bonitas non esset honori ? Legimus de Salomone, quod omnis terra desideravit videre vultum illius. Grande præconium : sed forsitan in hac parte non minus quam Salomon hic. Neque enim satis credibile est, Salomonem illum in omni gloria sua tam universalem Orbis obtinuisse favorem, quam hunc in sua humilitate. Imo vero difficile omnino videretur ex historiis aliquibus invenire hominem unum, conversantem adhuc cum hominibus, in universa terra tam celebre et amabile obtinuisse nomen a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

22. Ut enim illas memoremus provincias, ex quibus usque hodie monumenta certiora superesse noscuntur ; et in Ecclesia orientali, et apud soles occiduos Hibernorum, et a meridie in remotis finibus Hispaniarum, et ab aquilone in insulis quæ procul sunt Daciæ Sueciæque, celeberrima ejus opinio fuit. Crebras undique recipiebat epistolas, et reddebat. Undique ei xenia mittebantur, undique ejus benedictio petebatur. Postremo quasi vitis abundantissima suos undique palmites propagavit, **1126** excepto quod in terram Jerosolymitanam, quamvis locus esset a Rege paratus, ob incursus Paganorum et aeris intemperiem, non acquievit mittere fratres suos. Neque vero episcopus ille incongruum aliquid usurpasse videtur, qui post sacrum ejus obitum, dum fratres consolaretur, inter cætera hoc quoque in ipsius prosecutus est laudem, quia in omnem terram exivit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba illius. Vincebat tamen sublimitatem nominis humilitas cordis : nec tantum poterat universus eum mundus erigere, quantum se ipse dejicere solus. Summus reputabatur ab omnibus, infimum ipse se reputans : et quem sibi omnes, ipse se nemini præferebat. Denique, sicut nobis sæpius fatebatur, inter summos quosque honores et favores populorum, vel sublimium personarum, alterum sibi mutuatus hominem videbatur, seque potius reputabat absentem, velut quoddam somnium suspicatus. Ubi vero simpliciores ei fratres, ut assolet, fiducialius loquerentur, et amica semper liceret humilitate frui ; ibi se invenisse gaudebat, et in propriam rediisse personam. Innata ei a puero verecundia usque ad diem perseveravit extremum. Inde erat, quod licet tam magnus esset, et excelsus in verbo gloriæ, nunquam tamen (sicut sæpe cum audivimus protestantem) in quamlibet humili cœtu sine metu et reverentia verbum fecit ; tacere magis desiderans, nisi conscientiæ propriæ stimulis urgeretur, timore Dei, charitate fraterna.

23. Patientiam ejus maxime quidem flagellis dominicis exercitatam novimus et probatam : qui nimirum ab ipso suæ conversionis initio usque ad diem sacræ depositionis tanta sustinuit, ut vita ejus, his qui noverant, nonnisi quædam mortis protelatio videretur. Cæterum erga homines quoque, etsi rarior ei occasio, minora forsitan patientiæ potuit experimenta præstare, dicendum tamen vel breviter, ne hujus quidem apparuisse eum virtutis immunem. Et quia genus hoc patientiæ solitus erat dicere tripartitum, videlicet ad verborum injurias, ad damna rerum, ad corporis læsionem ; de singulis saltem singula proponamus exempla, quæ interim nobis oc-

currunt. Scripserat aliquando Dei Famulus ad episcopum aliquem (65) de curia et concilio Regis, monens eum super quibusdam verbis regi suadere, et consulere meliora. At ille vehementer exacerbatus, amarissimam ei reddidit epistolam, dicens in ipsa salutatione prima, « Salutem, et non spiritum blasphemiæ ; » tanquam videlicet Vir sanctus (quod horror est dicere) ex blasphemiæ spiritu illa scripsisset. Ad quod verbum mansuetissimus Christi servus, memor Dominicæ responsionis, *Ego dæmonium non habeo* (*Joan.* VIII, 49) (sicut hodieque exstans ejus epistola continet) : « Minime quidem, ait, spiritum blasphemiæ habere me credo, sed nec maledixisse cuiquam, aut maledicere velle me scio, præsertim principi populi mei. » Nec minus postea charum nec minus familiarem eumdem episcopum habuit, sed elogium illud prædictum apud eum sic fuit quasi non dictum.

24. Abbas Farfensis conventum fratrum a Clara-Valle vocaverat, monasterium eis ædificaturus : sed Romanus impedivit Antistes, et sibi tollens eos in loco altero ordinavit (66). Unde plurimum dolens prædictus ille vir magnus, et magnæ devotionis, collectam pecuniam sexcentarum fere marcarum argenti deposuit sub chirographo, quam ad Dei Hominem veniens obtulit ei, rogans ut quod non meruerat in partibus suis, vel citra Alpes novum exinde cœnobium conderetur. Missum est pro argento, et totum prorsus amissum. Nec respondit aliud Homo Dei, cum ei nuntiaretur, quam, « Benedictus Deus qui nobis pepercit ab onere. Nam et illis, » inquit, « qui abstulere, levius indulgendum. Sunt enim Romani : et pecunia videbatur immanis, ac vehemens fuit ista tentatio. » Gratulari etiam consueverat, decem circiter monasteria, vel ædificandis monasteriis loca congrua numerans, fraudulenter et violenter sibi ablata, dum contendere nollet, **1127** et magis eum vinci, quam alios vincere delectaret.

25. Veniens aliquando Claram-Vallem clericus quidam, ex his quos Regulares vocant, importune satis instabat ut in monachum reciperetur. Suadente Patre sancto ut ad suam reverteretur ecclesiam, nec acquiescente recipere eum : « Utquid ergo, ait ille, in libris tuis tantopere perfectionem commendasti, si eam desideranti opem renuis exhibere ? » Et maligno spiritu iracundiæ vehementius instigatus, sicut postmodum evidenter apparuit : « Jam, » inquit, « si illos tenerem, discerperem libros. » Cui Vir Domini : « Puto, » ait, « in nullo eorum legisti, non posse te in tuo claustro esse perfectum. Morum correctionem, non locorum mutationem, si bene memini, in libris omnibus commendavi. » Tum vero impetum faciens homo velut insanus in eum, percussit maxillam ejus, idque tam graviter, ut succederet statim rubor ictui, tumor rubori. Jam qui aderant in sacrilegum involabant : sed prævenit eos Servus Domini clamans, et adjurans per nomen Christi nullatenus eum tangere, sed educere caute, et curam ejus habere, ne ab aliquo ei vel in aliquo noceretur. Quod tam districte præcepit, ut miser ille timens et tremens absque omni injuria eductus sit deductus.

26. Et quidem in libertate spiritus Dei Famulus excellenter enituit, cum humilitate et mansuetudine tamen, ut quodam modo videretur et vereri neminem, et omnem hominem revereri. Increpatione rarius utebatur, monitis potius et obsecrationibus agens. Quam vero invitus, et non ex cordis amaritudine verbum proferret amarum, ex eo maxime animadvertebatur, quod perfacile hujusmodi impetum cohiberet. Siquidem mirabatur hominum improbitatem, quos aliquando forte turbatos, excusationem quamlibet rationabilem, satisfactionem quamlibet humilem admittere gravat, quod ipsa suæ turbationis passio miseros sic delectet, ut oderint omne remedium ; ut contineant aures, claudant oculos, objiciant manus, et omnimodis satagant, ne semel orta commotio sedari valeat et sanari. Ejus tamen objurgationem non minus facile aliquando compescebat gravis et turbulenta responsio, quam humilis et modesta ; ut ab aliquibus proinde diceretur cedenti insistere, cedere resistenti. Dicebat enim, ubi resonat utrimque modestia, dulce esse colloquium : ubi vel ex parte altera, utile : ubi ex neutra, perniciosum. Ubi enim hinc inde duritia sonat, jurgium est, non correctio ; nec disciplina, sed rixa ; ut deceat magis interim dissimulare prælatum, et commotione sanata, utilius castigare subjectos ; aut certe, si ita res exigit, observare consilium Sapientis, quia *stultus non corrigitur verbis* (*Prov.* XVIII, 2). Loquitur ipse de increpationibus minus utiliter, minus patienter acceptis, in sermone super Canticum canticorum quadragesimo secundo, inter cætera dicens : « Utinam neminem objurgare necesse sit ! nec enim melius. Sed quoniam in multis offendimus omnes ; mihi tacere non licet, cui ex officio incumbit peccantes arguere, magis autem urget charitas. Quod si arguero et fecero quod meum est, illa autem procedens increpatio minime quod suum est faciat, neque ad quod misi illam, sed revertatur ad me vacua tanquam jaculum feriens et resiliens, quid me animi tunc habere putatis, fratres ? Nonne angor ? nonne torqueor ? Et ut mihi usurpem aliquid ex verbis Magistri, quia de sapientia non possum : prorsus *coarctor e duobus, et quid eligam nescio* (*Philipp.* I, 23, 22) : placerene mihi in eo quod locutus sum,

(65) Joscelenum, episc. Suessionens., epist. 213.

(66) Id accidit tempore Innocentii secundi, qui monachos a Farfensi abbate petitos Romæ ad Aquas-Salvias locavit. Farfæ, quod monasterium est perillustre in Sabinis, tunc præerat Adenulfus loci abbas ab anno 1125 ad 1144, laudatus in Chronico Mauriniacensi tomo IV Chesnii, pag. 377, ubi dedicationi ecclesiæ Mauriniacensis ab Innocentio factæ una cum Bernardo anno 1130 interfuisse perhibetur. Gerardus ex monacho Farfensi Claræ-Vallensis laudatur ab Herberto in lib. II de Miraculis, cap. 29.

quoniam quod debui, feci; an pœnitentiam agere A super verbo meo, quia quod volui, non recepi. » Et infra : « Dicas forsitan mihi, quod bonum meum ad me revertatur, et quia liberavi animam meam, et mundus sum a sanguine hominis, cui annuntiavi et locutus sum, ut averteretur a via sua mala, et viveret. Sed etsi innumera talia addas, me tamen minime ista consolabuntur, mortem filii intuentem. Quasi vero meam illa reprehensione liberationem quæsierim, et non magis illius! Quæ enim mater, etiamsi omnem quam potuit curam et diligentiam ægrotanti filio adhibuisse se sciat, si demum se frustratam viderit, et omnes labores suos esse penitus inefficaces, illo nihilominus moriente, propterea unquam a fletibus temperabit? » Et hæc hactenus. B

1128 27. De cætero tantus æmulator erat mansuetudinis et pacis; ut si forte improbus quisque petitor durius extorsisset a negante responsum, haud facile deinceps cum eadem repulsa demitteretur inanis. Siquidem velut naturaliter, ut fatebatur, oderat omne scandalum; et gravamen cujuslibet hominis sustinere, ei admodum grave; non sentire impossibile erat. Adeo neminem sprevit, nullius hominis scandalum parvipendit, etsi veritatem Dei, justitiamque prætulerit. Nam et quoties oporteret noxios aliquorum vel reprehendere actus, vel impedire conatus, tam considerate fiebat, ut abundanter ipsi quoque qui læsi viderentur, haberent unde sibi pro eo satisfacerent in cogitationibus suis. Sane vidimus C ex ipsis quoque nonnullos, et de quibus minus id videbatur posse sperari, ampliori devotione ejus post modum vel obsequiis deservisse, vel etiam adhæsisse vestigiis. Dicitur tamen et invidos habuisse, ut haberet meritum et ex eis. Cæterum tam singulariter eminebat gloria nominis ejus, ut pestis illa magis desperatione, quam livore tabesceret, et timeret agnosci. Quin etiam humilitate ejus et mansuetudine vincebatur, beneficiis suffocabatur, obruebatur obsequiis. Nimirum doctus erat vincere in bono malum, sicut ad quosdam fratres scribens, inter cætera ait : « Adhærebo vobis, etsi nolitis : adhærebo etsi nolim ipse. Invitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentes me (67). »

28. Usque adeo siquidem omnes homines D germano amplectebatur affectu, ut eorum scandalo, sicut ipse fateri solebat, gravius ureretur, quibus nullum videretur occasionem scandali præbuisse. Plus enim piissimum pectus gratuitum affligebat alterius scandalum, quam propriæ immunitas conscientiæ solabatur. Siquidem minus sperabat posse sanari quod unde procederet non videbat; magnum sibi e regione scandalum fore perhibens, quoties inveniret unde satisfacere posset, vel homini pro se, vel Deo pro homine non sine occasione turbato. Erga omnium quidem hominum spirituale commodum incommodumve amplius afficiebatur et summum ei desiderium, summum gaudium erat animarum fructus, conversio peccatorum. Et corporeas tamen necessitates piissimo miserabatur affectu; cujus tanta erat humanitas, ut non modo hominibus, sed irrationabilibus etiam animantibus, avibus compateretur et feris. Nec compatienti deerat virtutis effectus. Contigit enim aliquoties, ut iter agens, fugientem, et (ut videtur) protinus capiendum vel lepusculum a canibus, vel aviculam ab accipitribus, signo crucis edito mirabiliter liberaret, diceretque sequentibus frustra sese conari, nec ullatenus se præsente hujusmodi exercere posse rapinam.

(67) Epist. 253, ad abbatem de Præmonstrato, n. 16.

CAPUT VIII.

De scriptis sancti Bernardi, et animi ejus effigie in ipsis expressa.

29. Hæc nos quidem de sacris moribus Patris nostri pro modulo nostro sub brevitate perstrinximus. Cæterum longe eminentius in suis ille libris apparet, et ex litteris propriis innotescit, id quibus ita suam videtur expressisse imaginem, et exhibuisse speculum quoddam sui, ut illud quoque Ambrosianum merito illi posse videatur aptari : « Laude sua ipse se sonet, et laureatus spiritu scriptis coronetur suis. » Si quis enim nosse desiderat, quam sollicitus ab initio sui ipsius dijudicator et scrutator exstiterit, primum opus illius de gradibus Humilitatis inspiciat. Inde si quæritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad homilias in Laudibus Virginis Matris; et illum quem de Diligendo Deo edidit librum. Si fervens contra suorum vel aliorum vitia zelus, legatur is quem Apologeticum vocat. Si vigil eodem in zelo circumspecta discretio, de Præcepto et Dispensatione disserens audiatur. Quam vero fidelis cujuslibet piæ conversationis commendator exstiterit et adjutor, Exhortatorius ad milites Templi Sermo declarat. Quam non ingratus gratiæ Dei, ex his liquet quæ de Gratia et Libero Arbitrio tam fideliter, quam subtiliter disputavit. Quam liber in voce, quam disertus, et in rerum superiorum pariter 1129 inferiorumque scientia locuples, in his quæ ad papam Eugenium de Consideratione scripsit, diligens considerator agnoscet. Quam devotissimus prædicator alienæ sanctitatis, tam diligenter episcopi sancti Malachiæ vitam prosecutus ostendit. Nam et in Sermonibus super Cantica, et investigator mysteriorum, et morum ædificator magnificus innotescit. In Epistolis, quas ad diversas personas ob negotia diversa dictavit, prudens lector advertet, quo fervore spiritus justitiam omnem dilexerit, omnem æque oderit injustitiam.

30. Fidelis etenim servus Christi non quærebat aliquid suum : quidquid tamen erat Christi, sic curabat ut suum. Quæ enim scelera non arguit? quæ odia non exstinxit? quæ scandala non compescuit? quæ schismata non resarcivit? quas hæreses non confutavit? Quid vero sanctum, quid honestum, quid pudicum, quid amabile, quid bonæ famæ, quid

virtutis, aut laudabilis disciplinæ, suis ortum in qualibet regione diebus non roboravit ejus auctoritas, non fovit charitas, diligentia non promovit? Quid ante promotum dilatari amplius non optavit? quid forte collapsum non totis pro loco et tempore viribus egit ut repararetur? Quis malitiam quamcumque disponens ejus zelum et auctoritatem non timuit? Quis proponens quodcumque bonum, ejus, si potuit, non consuluit sanctitatem, non desideravit favorem, opem non flagitavit? Quis ad sacrum in ejus pectore habitantis templum divinitatis, de quacumque tribulatione fideliter clamaturus accessit, et inefficaciter laboravit? Mœstus ab eo solatium, afflictus auxilium, consilium anxius, æger remedium, pauper subsidium reportabat. Ita sese omnium fecerat servum, ac si toti genitus Orbi: ita tamen liber ex omnibus conscientiæ suæ curam gerens, tanquam soli deditus curæ et custodiæ cordis sui.

31. [Et quidem divisiones gratiarum commendat Apostolus (*I Cor.* XII): et si quis diligenter quærat, inveniet diversos ab initio Dei famulos in diversis enituisse muneribus. Legimus enim viros in fide magnificos, multiplicibus claruisse miraculis: alios spiritum habuisse propheticum, et **1130** futura quasi præsentia, occulta velut sub oculis posita mirabiliter cognovisse. Alios nihilominus antiquorum litteræ protestantur graviori abstinentiæ deditos, parcimoniam coluisse: alios in humilitatis proposito, spretis dignitatibus hujus sæculi, auctori sæculi plurimum placuisse (68): alios in doctrina verbi ad salutis scientiam plurimos erudisse; ut secundum promissionem Scripturæ sanctæ, luceant quasi stellæ in perpetuas æternitates (*Dan.* XII, 3.) Alii quoque in ædificandis cœnobiis laborantes, amplificaverunt nomen sanctitatis: alii in sedandis scandalis et turbinibus hujus sæculi promovendisque Ecclesiæ Dei negotiis efficaciter occupati, utiles in actione: alii in sacris meditationibus spiritualiter feriati, sublimes in contemplatione fuerunt. Quid horum nostro videbitur defuisse Bernardo? Imo quid horum tam insigne in eo non fuit, ut ad commendationem satis esset, etiamsi cæterorum aliquid non adesset? Nam et si multiplicibus Ecclesia sui temporis tam in supra memoratis negotiis, quam in aliis pluribus actionis ejus utilitatem meruit experiri: magnifice tamen etiam gratia contemplationis in eo tam ex visionibus et revelationibus Domini, quam ex scriptis suis, quæ spiritualibus exuberant sensibus, elucescit. Porro monasteriorum fructus, quæ per eum Dominus ordinavit, tam copiosus et evidens, humanis sese ingerit oculis, ut nullis egeat litteris commendari. Magis autem et ex ipsa quoque eorumdem multitudine cœnobiorum omnis deinceps generatio certum capere poterit documentum, quantos collegerit ad servitium Christi, qui tam multos undique propagavit. Quod ad reliqua spectat, de humilitate ejus, et dignitatibus refutatis, sed et de tenuissimo victu, superius prosecuti, ex his quæ ad prophetiam pertinent ostensionemque virtutum, sub alio quidem principio curabimus annotare perpauca de multis.] Et nunc igitur jam super his, quæ in signis exterioribus, et multiplici virtutum exhibitione consistunt, secundus, ut præmissum est in præfatione, libellus aliquanta narrabit.

(68) Hæc inserta ex mss. variant in edit. et quibusdam mss.

LIBER QUARTUS,

AUCTORE GAUFRIDO MONACHO CLARÆ-VALLENSI.

CAPUT PRIMUM.

De reditu ejus ab Urbe, et asportatis inde sanctorum reliquiis. Item de beneficiis diversis ejus merito, sed ipso inscio, in alios collatis.

1. Sicut sermone super Cantica canticorum vicesimo quarto servus Domini Bernardus Claræ-Vallensis gratulatur, et gratias agit illi; tertio quidem reditum ab Urbe suum clementior e cœlo respexit oculus, et serenior tandem vultus arrisit, quod quievisset rabies Leonina, accepisset finem malitia, recepisset Ecclesia pacem. Tanta vero exsultatione Ecclesia illum Gallicana recepit, ut non minorem videretur de suo reditu exhibere, quam de pace reddita nuntiare lætitiam. Unde etiam mirari ipse sæpiusque causari, quod dum sibi post tam graves frequentias hominum et tumultus, velut ab exordio valefaciendum sæculo judicaret, et tanquam de novo adoriendum sacræ propositum conversationis; tunc potissimum uberioribus exciperetur gaudiis, obsequiis coleretur. Rediens autem Pater sanctus ab Urbe, ex sanctorum Apostolorum martyrumque corporibus xenia secum attulit pretiosa, haud modicum hunc sibi reputans fructum esse laboris. Inter quæ beati Cæsarii dentem quonam modo receperit, memorandum. Cum enim integrum ei prædicti martyris caput exhiberetur, ut tolleret inde quod vellet, dari petiit dentem unum. Frustra vero aliquandiu fratres qui cum eo venerant laborantes, concessum sibi trahere penitus non valebant. Fractis enim cultellis duobus aut tribus quos applicuerant, nihilominus adhuc dens immobilis permanebat. Tum ille: « Orandum nobis, » ait. « Nec enim habere possumus, nisi Martyr ipse concedat. » Facta denique oratione reverenter ac-

cedens, incredibili facilitate duobus tulit digitis, quod ferreis ante moveri non poterat instrumentis.

2. Fratres autem Jerosolymitani Templi, novellis militiæ professores, cum novam habere eo tempore domum in Urbe cœpissent, redeunte prædicto Patre specialique patrono suo, tunicam ejus pro eximia benedictione servabant; apud quos eodem anno sacerdos quidam gravissima febre correptus desperabiliter ægrotabat. Ut autem omnino deficiens devenisse visus est ad extrema, portari sese in oratorium, et prædictam beati Viri tunicam supponi sibi fecit, in sola positus exspectatione exitus mortis: cum subito raptus in quemdam mentis excessum, ac veluti jam carne solutus, videre sibi visus est corpus suum eodem quo jacebat in loco exanime, jam circumdatum multitudine sacerdotum apertos B tenentium libros, et celebrantium exsequias ex more solemnes 1131 Nec mora, in vultu habituque prædicti Patris sancti reverenda quædam persona prodiens ex altari, manu illis innuit ut tacerent, voce pariter prohibens ne mortuum reputarent, cujus vitam Claræ-Vallensi Abbati donaverat Deus. Confestim denique ad se rediens, sanum se reperit, et quod viderat fratribus indicavit. Qui quidem, ut a fidelibus viris nuper accepimus, hodieque superstes et in partibus Aquitaniæ degens, beneficium quod accepit seculo confitetur, ipsius præconio, cujus merito vivens. Si quis hoc minus miratur, animadvertat de beato Nicolao ex innumeris quibus est decoratus miraculis, in natalis ejus C annua commemoratione tanquam eximium commendari, quod imperatorem Constantinum ab interitu quorumdam longe constitutus per visum deflexit.

3. Nec illud dissimile est quod annectimus. Abbas Gerardus de Moris (69), quod est monasterium proximum Claræ-Valli, testatus est nobis vidisse se eum aliquando psallentium fratrem circuire choros et sicut frequenter agebat, excitare torpentes ita ut affectiosius et virilius psalleretur quod reliquum fuit vigiliarum. Cumque die sequenti apud eum familiariter causaretur tardius illum quam oportuerat ea nocte visitasse psallentes: « Ego, ait, nocturnis horis corporeo occupabar incommodo: sed quo non potuit corpus spiritus venit. » Expavit ille audiens non adfuisse in corpore, D quem tamdiu ipse corporeo spectasset obtuitu, circumeuntem utrumque chorum, et dormitantes quosque, ut consueverat, excitantem, et manum singulis imponentem.

4. [Tempore, quo Pater sanctus apud Urbem morabatur, contigit fratrem quemdam, Robertum nomine, in Clara-Valle graviter infirmari. Huic apparuit juvenis quidam, similis fratri infirmario, præcipiens ut sequeretur se. Visum est quod sequeretur præeuntem, venitque ad montem excelsum, in quo Dominum invenit Jesum cum Angelis A suis, audivitque eum illi ductori suo dicentem: « Custodi mihi istum. » Jamque misit etiam Dominus in cor ipsius infirmi quædam verba, quæ suæ Claræ-Valli per illum mandavit. Facto ergo mane, resedit qui moriturus, illico putabatur, mirantibusque omnibus, dominum Godefridum, tunc Priorem, nunc Lingonensem episcopum vocari fecit. Cui præsenti inter cætera dixit: « Mandat vobis Dominus, ut domos amplas faciatis, quæ gentem possint capere, quam ipse multam missurus est vobis: fratribusque grangiarum mandate, ut honeste se habeant, formamque boni exempli hominibus sæcularibus præbeant; quia væ ei per quem unus retro abierit. » Post dies ferme viginti, cum eadem adhuc valetudine desperabiliter laboraret, admirabilis Pater Bernardus corpore absens, sed spiritu præsens, Claram-Vallem advenit, languentem visitavit, matutinos hymnos circa eum cum ingenti fratrum multitudine decantavit, noctemque illam ibidem juxta illum fecit, et mane facto, idem frater sanus apparuit, modum etiam suæ liberationis fratribus indicavit.]

5. Ad multorum aures famam credimus pervenisse viri venerabilis Guillelmi, qui olim Montis-Pessulani dominus, nunc verus Christi pauper et humilis monachus, degit in cœnobio, quod Grandissilva (70) vocatur. Ipsius relatione didicimus, quod dicturi sumus, sicut ab ejus ore, cui contigerat, se accepisse dicebat. In civitate Auxitanorum, quæ metropolis est Vasconiæ, miles quidam infirmabatur. Cujus cum inferiores corporis partes a renibus et deorsum morbus sæviens occupasset, erat diebus multis lecto decubans, non modica parte præmortuus. Compunctus denique et confisus de misericordia Dei, ad Servum ejus, cujus circumquaque tam celebris sese virtutum fama diffuderat, quocumque labore se præcipit deportari. Jam per dies aliquot processerat, profeceratque non minus in fide et devotione, quam in itinere ipso; cum miseratus hominem Deus, mirabiliter satis et infirmitati ejus subvenire dignatus est, et parcere fatigationi. Occurrens enim quidam in via, quisnam esset, aut quo tenderet, inquisivit. Acceptaque itineris ejus necessitate: « Ego, ait, ex parte filius Sancti præcipio tibi, ut revertaris, sciens quod ubi domum veneris, 1132 sanus eris. » Persuasit illi Deus ut crederet, cujus nimirum dispositione omnia gerebantur. Rediit, rediensque paulatim recepit eam, quæ sibi promissa fuerat, misericordiam, ut non prius domum pertingeret, quam plenarie donum perciperet sospitatis.

6. [Anglorum quoque regina Mathildis, tantum huic famulo Dei exhibuit aliquando devotionis affectum, ut venienti Boloniam extra urbem cum populo pedes occurreret, gravida tamen ipsa, multumque jam [illegible] post dies aliquot, ut pa-

(69) Gall. *Mores*, ordinis Cisterciens., in diœces. Lingonensi fundat. an. 1153 a Samsone Remensi archiepiscopo.

(70) Vulg. *Grandselve*, in diœcesi Tolosana, fundat. an. 1114.

riendi tempus advenit, tam graviter est afflicta, ut tam ipsa, quam domus omnis, de vita ejus penitus desperarent : jamque omni reliqua suppellectili pauperibus et ecclesiis delegata, vestis etiam regia pararetur in qua sepeliretur, tanquam protinus moritura. Tum subito recordata Hominis Dei, et nomen illius invocans plena fide, in ipsa protinus invocatione sine periculo partum edidit desperatum. Nec distulit legatum destinare fidelem per quem gratias ageret celebri subventori, ipsum sic natum, non immerito natum ejus appellans (71)]. Verum ille, quoties tale aliquid contigisset audire, non minus humiliter, quam jucunde refutans, dicere consueverat : « Hoc certe mihi sic est imputandum, sicut ei qui conscius omnino non fuit. »

7. In monasterio, cui nomeen est Bella-Vallis (72), prope urbem Chrysopolim, homo quidam a dæmone vexabatur, mira eo instigante faciens, mira loquens. Post multas igitur orationes fratrum, cum improbe persisteret illa nequitia spiritualis, recordatus est venerabilis abbas loci illius Pontius hodieque superstes, habere se stolam, qua beatus Pater aliquandiu usus fuerat in oblatione hostiæ salutaris. Nec cunctatus tulit protinus arma potentia Deo, et fiducialiter aggressus est inimicum. Vix limen attigerat cellulæ, in qua miser homo jacebat, cum subito ille malignus horrendis vocibus victum se profitens :

« En, inquit, egredior, recedo protinus; manere ultra non possum. » Respondente autem Abbate, « Per nomen Domini, et ipsius beati Viri meritum, cujus hæc stola fuit, tibi præcipio, exi citius; ne moreris : » continuo dæmon fugatur ab homine, homo liberatur a dæmone. Quis alter non periculose forsitan exsultasset, usque adeo sibi spiritus esse subjectos ut cederent et absenti? Verum ille Abbate ipso nuntiante nil motus magisque subsannans eos quod videbat magna super hoc admiratione moveri, hæc eadem verba respondit : « Quidni facile nos duo prævaluissemus in unum? Leviter illum ejicere potuit Deus, præsertim cum ego, ut dicitis, ei socius datus sim et adjutor. » Hujusmodi nempe responsis in hujusmodi rebus sæpius utebatur. Noverat siquidem verus et verax non ostentator, sed æmulator humilitatis, efficacius dissuaderi posse hominibus quod stupebant, obliqua quadam et artificiosa objectione, quam aperta excusatione, quæ humilitatem magis prædicabilem præferendo, existimationem non minueret hominum, sed augeret. Unde quodam loco ex propria loquens experientia : « Verus, inquit, humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari (73). »

CAPUT II.

De spiritu prophetiæ, et revelatione futurorum, qua claruit.

8. Illud quoque notissimum fuit, quod adhuc in vita degens, apparens autem in spiritu, fratri cuidam obitus sui prænuntiaverit diem. Infirmabatur novitius quidam frater in Clara-Valle, bonæ conversationis et bonæ indolis adolescens. Nec longe aberat dies, qua post annuam ex more probationem, novum indueret hominem, si non prius hominem exuisset. Siquidem consummatus in brevi, explevit tempora multa : placita enim erat Deo anima illius. Quinto igitur die ante ultimum diem suum, visitante se fratre quodam [Gerardo, qui hodie abbas est monasterii Longipontis], idem novitius exhilaratus plurimum, inter alia spiritualis gratiæ verba : « Ecce, inquit, quinta moriar die. Hodie enim mihi pater noster dominus Abbas apparuit cum multitudine monachorum, et blanda consolatione refovens, quinto die moriturum me esse dicebat. » Exiit sermo inter fratres, et antequam [illegible] impleretur divulgatum est verbum. Exspectabatur ab omnibus dies illa, sed præ omnibus ille beatus in exspectatione sua fuit. Jam dies quinta inchoabatur ad vesperam, illius autem spiritus magis ac magis elevabatur ad Dominum. Demum circa undecimam horam in ipso mortis agone positus, obducto prorsus, ut assolet, lumine oculorum, et nemini jam intendens, ad exitum festinabat. Interim visitans eum Pater sanctus, velut ab alto somno revocat, et quasi retrahit commeantem, nec insalutatum abire permittit. Ad cujus vocem aperiens oculos, et mirum in modum facie serenata, aliquandiu intendebat in eum. Mirabamur omnes mortalem hominem, imo jam morientem eatenus triumphare de morte, ut in ipso mortis articulo exsultaret in gaudio, pulcherrime nobis exhibens illud poetæ :

Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem.
(VIRG., *Bucol. ecl.* 4.)

Tum vero consolans eum Pater sanctus, nihil timere jubet, sed recto protinus cursu perfingere ad Dominum Jesum Christum, et offerre ei humilem pauperis suæ familiæ salutationem. Ad hanc vocem qua potuit capitis inclinatione et motu annuens labiorum, iterum clausit oculos, et eadem hora in pace quievit.

9. Multa quidem huic famulo Dei revelata per Spiritum, multa sine præcedenti revelatione mirabiliter ab eo prædicta cognovimus : ex quibus exempli gratia pauca subnectimus. Cum esset aliquando Pater sanctus in urbe Noviomensium in domo episcopi Simonis, adductus est ad eum Herveius de Baugenceio, puer admodum gratiosus, ortus ex regio sanguine, et ipsius episcopi nepos. De quo sequenti nocte famulo suo Christus ostendit, quod erat post tempora longa futurum : siquidem videbatur sibi tanquam in Missarum celebratione angelo cuidam pacis osculum dare quod ad puerum deferretur. Nec dubius de revelatione eumdem Herveium renuntiaturum sæculo, et futurum aliquando devotum Christi famulum promittebat. Quæ promissio tam celebris exstitit et vulgata, ut ipse quoque Herveius nobis postea fateretur, adolescenti sibi ad omnes argumentis conscientiæ stimulos sem-

(71) Vide epist. 315.

(72) Ordinis Cisterciens fundat. an. 1119

(73) Sermo 46 in Cantic.

per occurrere, impossibile esse ut post Viri sancti tale promissum, in sæculari habitu moreretur. Nec fraudatus est spe sua : siquidem venerabilis Waleranus Ursi-Campi cœnobii primus abbas monachum illum fecit, et angelico functus officio, pacem quam ex ore Patris sancti ipse susceperat, communicavit Herveio. Cujus talis postmodum apparuit conversatio, ut tali dignus oraculo videretur. Nam et prædicto Walerano in regimine monasterii Ursi-Campi (74) ille successit; et novissime obitum suum imminentem sanus adhuc et incolumis, eodem Waleranno per revelationem sibi annuntiante, præscivit atque prædixit.

10. Et quod addimus, huic simile fuit. Patrem sanctum fines Parisiorum aliquando peragrantem, ut ad ipsam diverteret civitatem, episcopus Stephanus et cæteri omnes qui pariter aderant, obnixe rogantes non poterant obtinere. Magno siquidem zelo, nisi causa gravis urgeret, conventus publicos declinabat. Cumque vespere iter suum alias ordinasset, mane ubi primum locutus est fratribus, dicere jubet episcopo. « Quia Parisius ibimus, ut rogasti. » Conveniente igitur clero admodum copioso, sicut semper ad eo solebant expetere verbum Dei, continuo tres ex illis compuncti sunt, et conversi ab inanibus studiis ad veræ sapientiæ cultum, abrenuntiantes sæculo, et Dei famulo adhærentes : quorum ille primum intuens, cum subito inter loquendum surgeret, peteretque vestigia ejus, inclinavit se modice, et fratri cuidam propius assidenti in aure locutus est, dicens : « Istum ego, sicut nunc video, venientem nocturna visione prævidi, propter quem etiam Dominus nos adduxit. » Qui nimirum novitius in multa postmodum puritate et devotione conversatus, plurimumque acceptus Deo et hominibus, in Clara-Valle post annos aliquot beato fine quievit. Apparuerunt aliquando Viro Dei in Trecensium urbe posito venerabiles ejus filii, jam quidem carne soluti, Galdricus et Gerardus : quorum etiam secundum carnem alter germanus, alter avunculus ejus exstiterat. Cumque velut accelerantes ocius pertransirent, revocanti [1121] et retinere volenti respondebant, eundum sibi pro fratre Gaufrido monacho, qui eorumdem a prima conversione socius, strenue satis in multis cœnobiis exstruendis militaverat Deo. Continuo Pater sanctus excitatis fratribus accelerari jubet, et ad monasterium veniens, ipso die, sicut eis prædixerat, eumdem Gaufridum jam positum reperit in extremis.

11. [Infensus aliquando rex Francorum senior Ludovicus quibusdam sui regni episcopis, suis eos sedibus et civitatibus exturbavit. Unde etiam hic Vir reverendus plures scripsit epistolas, pro eorum pace laborans, quarum hodieque exemplaria perseverant. Accidit autem, ut præsente eodem Patre sancto, episcopi multi indignationem Regis flectere cupientes, toti humilitate prostrati solo tenus, ejus tenerent vestigia, et nec sic gratiam obtinerent. Qua ex re Vir Dei religiosa animositate permotus, die altera Regem durius increpans, quod Domini sacerdotes sprevisset, libere quoque denuntiavit, quod eadem sibi nocte fuerat revelatum : « Hæc, inquit, obstinatio primogeniti tui Philippi regis morte mulctabitur. Vidi enim te cum minore filio tuo Ludovico ad pedes episcoporum, quos heri contempseras, inclinatum : et protinus intellexi, Philippo celeriter facto de medio, pro Ludovici substitutione Ecclesiam, quam nunc opprimis, te rogaturum. » Quod quidem non longe post miserabilis casus implevit : et decedente Philippo, egit pater, ut is, qui feliciter hodie regnat, Ludovicus junior ungeretur.]

CAPUT III.

De variis futuris eventibus spiritu prophetico ab eo prædictis.

12. Fidelissimum principem Theobaldum comitem, in magna tribulatione probatum, non minus mirabiliter quam misericorditer Dominus liberavit. Is nimirum potentissimus in regno, et secundus a rege, totus tamen eleemosynis deditus, et studio pietatis intentus, omniumque servorum Dei, sed specialiter Bernardi Claræ-Vallensis amator devotissimus erat. Quem eatenus impugnari et affligi passus est Deus, ut Rege pariter et vicinis potentibus fere cunctis adversus eum conjurantibus, usque adeo de ejus evasione desperaretur, ut publice quoque jam insultaretur religioni, pietati detraheretur, eleemosynis derogaretur. Monachi et Conversi, inutiles ejus milites et balistarii dicebantur. Nec modo apud extraneos, sed in ipsis quoque ejus civitatibus et castellis ejusmodi jam blasphemiæ personabant. Denique congregatis aliquando episcopis pluribus, aliisque personis, præsente etiam Viro Dei, dum super his agerent et colloquerentur, episcopus quidam eo tempore, auctoritate et opinione prudentiæ celeberrimus aiebat : « In manu Regis est comes Theobaldus, non est qui possit eum eruere. » Respondente alio quodam antistite, « Est qui possit liberare eum : » multum ille miratus quisnam crederetur posse, quærebat. Demum audiens quia potest eum eripere qui omnia potest Deus; non parum substomachans : « Potest, » inquit, « si manifestus appareat, si clavam teneat, hinc inde percutiat; sed hactenus ista non fecit. » In tanta igitur desperatione, cum prædictum principem vehementer urgerent extranei, gravius tamen impugnarent qui ab eo defecerant universi pene potentes homines sui; nec minus illum affligerent pauci qui residui videbantur, ex aliorum defectu ipsi quoque suspecti : Lingonensis episcopus Godefridus frequenter et familiariter Dei hominem consulebat, quidnam sibi Dominus super his revelaret. Cui ille, cum jam sæpius respondisset, nihil sibi apparere nisi tribulationem super tribulationem, demum aliquando

(74) *Ourschamps*, in diœces. Noviomensi, fund. an 1129, a Simone episcopo.

sciscitanti, ait, quia quinto mense pax erit. Sane ultima die quinti mensis reformata est pax, ipso quidem et orante, et operante, ut non esset ambiguum ejus potissimum studio et merito piissimum illum principem a tam gravibus imminentibusque periculis liberatum.

13 [Post annos aliquot inter eumdem regem Francorum, et Gaufridum comitem Andegavensium exercebantur **1135** inimicitiæ graves. Causa erat, quod virum nobilem Gerardum de Monasteriolo, Rege prohibente, in munitissimo oppido suo Comes obsidens, comprehenderat cum uxore ac liberis et propinquis, ipsamque diruerat munitionem. Tractabat ergo Vir sanctus de reformanda pace, multis ad hoc ipsum episcopis et principibus congregatis : cum subito Comes ille amaritudinis felle commotus, insalutatos omnes relinquens, equo insiliit, et recessit. Confusis denique omnibus, jam conventus in desperatione pacis solvebatur, et prædictus Gerardus accedens ad Hominem Dei, licentiam postulabat, velut in morten et carcerem rediturus. Sub obsidibus enim ad colloquium illuc erat adductus. Cumque Vir Domini consolaretur eum, gravius ille flens et ejulans : « Meam, inquit, minus doleo sortem : meos omnes lugeo pariter morituros. » Compassus itaque Vir beatus : « Ne timeas, ait. Certus esto quia Deus tibi tuisque subveniet, idque celerius quam valeas vel sperare. » Siquidem recordatus visionis, quam veniens ad id colloquium viderat, tanquam lecturum se Evangelium, a sancto episcopo Malachia petere benedictionem, confisus est pacem sine dubio proventuram. Necdum Gerardus ille limen domus attigerat a facie ejus egrediens, cum subito quidam occurrens, redire comitem nuntiavit. Mirati sunt omnes, tam celerem audientes promissionis effectum. Eadem etenim hora comes rediit, et pariter pax desiderata provenit. Erat autem idem comes pro eodem negotio ex mandato summi Pontificis anathematis vinculis innodatus; sed absolvendus humiliari, ut debuit, vel culpam super hoc fateri suam, penitus recusavit : magis autem, ut erat plurimum animosus, Deum sibi culpam hujusmodi nunquam remittere imprecabatur, innocentem se reputans et injuste ligatum. Quamobrem discessit Pater sanctus non parum tristis ab illo, dicens ei, siquidem litteras noverat, « In qua mensura mensus fueris, remetietur tibi (*Matth.* VII, 2). » Eadem autem die, causantibus super hac improbitate personis quibusdam, et principem illum graviter errasse dicentibus, accensus zelo Dei Famulus, aiebat : « Graviter satis hæc temeritas punietur. Fieri omnino non potest quin hoc eodem anno comes ipse aut moriatur, aut evidentem aliam divinæ indignationis sentiat ultionem. » Hoc verbum et ex ipsis, et ex aliis audiere non pauci. Quod tam celeriter est impletum, ut comes idem infra diem quintum decimum moreretur.]

14. Ingressus aliquando Servus Christi Germaniæ regnum, festinabat ad partes Moguntinorum, pacem A reformaturus inter regem Lotharium, et prædecessoris ejus imperatoris Henrici nepotes; Conradum scilicet, qui Lothario postea successit in regnum, et Fridericum patrem hujus Friderici, qui post Conradum electus obtinet hodie principatum. Venerabilis autem metropolitanus Moguntinus [illegible]bertus honorabilem quemdam clericum, nomine Mascelinum, Viro Dei obviam misit. Hic igitur Mascelinus cum a domino suo missum se esse diceret ad serviendum ei, paulisper intuitus illum Vir Dei : « Alius, inquit, Dominus ad sibi serviendum te misit. » Expavit Teutonicus, et miratus quid dicere vellet, firmius asserebat a domino suo Moguntino sese archiepiscopo destinatum. Econtra Servus Christi : « Falleris, ait, major Dominus est, qui misit te, Christus. » Tunc demum intelligens homo quorsum B vellet vibrare sermonem : « Putas, inquit, quod monachus fieri velim? Absit a me; non cogitavi, nec ascendit super cor meum. » Nihilominus tamen renuente illo, Dei Famulus affirmabat omnimodis fieri oportere, non quod ipse de se cogitaverat, sed quod de eo disposuerat Deus. In eodem denique itinere conversus ad Dominum sæculo valefecit, et cum aliis pluribus litteratis honoratisque personis, quas collegit eo tempore Servus Christi, ipse quoque, sicut sibi prædictum fuerat, secutus est eum.

15. Henricum quoque germanum regis Francorum, qui Belvacensem hodie cathedram ornat, non dissimili Dominus conversione mutavit. Accidit enim C ut veniens idem Henricus ad Hominem Dei super quodam sæculari negotio locuturus, conventum etiam fratrum visitans eorum sese orationibus commendaret. Cui Pater sanctus **1136** inter verba sanctæ exhortationis : « Confido, » ait, « in Domino, nequaquam in eo te moriturum in quo nunc positus es; sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum prosit oratio quam expetisti. » Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione completum est, et de tanti juvenis conversione cœnobium omni exsultatione repletum. Lugentibus autem sociis, et familia tota, ac si mortuum illum cernerent, ejulante præ cæteris Andreas quidam Parisiensis Henricum ebrium, Henricum vociferabatur insanum, nec conviciis, nec D blasphemiis parcens. Econtra sane, idem Henricus pro illius potissimum conversione Dei Hominem dare operam precabatur. Cui Vir sanctus audientibus multis : « Dimitte, ait, hominem; modo anima ejus in amaritudine est, nec pro eo multum sollicitus sis, quia tuus est ille. » Cumque amplius spe concepta Henricus instaret ut loqueretur Andreæ, severius intuitus eum Vir Dei : « Quid hoc est, ait? numquid non jam dixi tibi, Tuus est ille? » Audiens hæc Andreas (astabat etenim et ipse, sicut plurimum improbus erat, et a sacra conversatione vehementer abhorrens, talia secum, ut hodieque fatetur, tacita cogitatione volvebat : « In hoc nunc scio falsum te esse prophetam. Hoc enim certus sum quia locutus es verbum, et non fiet. Hoc tibi ego coram Rege et princi-

pibus, in celebri quocunque conventu improperare non parcam, ut tua omnibus falsitas innotescat. » Cæterum quam mirabilis Deus in consiliis super filios hominum, ridens eorum vana conamina, ut propositum suum quando, et quomodo ipse voluerit impleatur! Siquidem die altera ibat Andreas mala omnia imprecans monasterio, ubi dominum dimittebat, ipsam quoque desiderans vallem funditus subrui cum habitatoribus suis. Nec parum moti sunt et mirati, qui prædictum Viri sancti de ipso audierunt verbum, cum taliter videretur abire. Sed non diu pusillanimitatem eorum et fidem modicam tentari passus est Deus. Illa tantum die procedens et repellens quodammodo gratiam Dei, nocte proxima victus et quasi vinctus trahente se et vim faciente Spiritu Dei, diem exspectare non potuit; sed exsurgens ante diluculum, velociterque rediens ad monasterium, alterum nobis Saulum, vel magis de Saulo altero Paulum alterum exhibebat.

16. Inter cæteros quos de vana conversatione hujus sæculi per ministerium servi sui Christus eripuit, de partibus Flandriæ multi aliquando nobiles, multi sapientes et litterati viri sub ipsius magisterio sacram professi sunt servitutem: quorum primus videbatur Gaufridus ille de Perona, qui postmodum in Clara-Valle Prioris officio functus est, et defunctus in eo (75). In quibus evidenter satis evangelicum illud impletum est: *Multi dicent vobis, Ecce hic est Christus, ecce illic* (*Matth.* XXIV, 23). Plurimis enim persuasionibus actum est cum eis, ut aliam magis eligere professionem, et loca alia debuissent, donec occurrit Dei Famulus jam prope dispersis: et in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus, pristina omnis hæsitatio facta de medio, et omnium pariter in ipsius consilio irrefragabiliter est firmata voluntas. Quod quidem non sine subita et penitus insperata quorumdam ex ipsis mutatione factum est animorum. Denique cum jam Dei Hominem ad monasterium sequeretur prædictus ille Gaufridus, gravissima cœpit tentatione pulsari. Intuitus autem illum unus e fratribus: « Quid est, inquit, quod facies tua exterminata, et tristitiæ quodam nubilo graviter obvoluta videtur? » Cui Gaufridus: « Scio, inquit, quod nunquam amplius lætus ero. » Quod verbum cum ad Dei Famulum idem frater satis anxius retulisset, videns ille sacram basilicam prope viam per quam gradiebantur, in eam divertit, et ingressus orabat. Cæteris autem deforis præstolantibus, Gaufridus ille gravatus tædio super lapidem obdormivit. Demum cum ambo pariter surexissent, ille de oratione, iste de somno, apparuit idem Gaufridus tantum jucundior et hilarior cæteris, quantum tristior prius. Cumque ei prædictus frater verbum mœstitiæ quod locutus fuerat, amicabiliter improperaret: « Etsi tunc, inquit, dixi, Nunquam amplius lætus ero; sed nunc dico, Nunquam amplius tristis ero. »

1037 17. Idem quoque Gaufridus primo tempore tirocinii sui pro patre suo viro nobili et potenti, quem in sæculo reliquerat, filiali pietate sollicitus, Patrem sanctum pro ejus conversione rogare Dominum, affectuosius exorabat. Cui Vir Dei: « Ne timeas, inquit, ego illum probatum monachum manibus meis in hac Clara-Valle sepeliam. » Utrumque secutum est, et perfectus monachus factus est; et a Patre sancto, sicut ipse prædixerat, in Clara-Valle sepultus. Tanquam enim mori illo absente non posset, quinque mensibus infirmatus, et creberrimum, imo continuum responsum mortis in se ipso habens, sustinuit donec Pater sanctus rediret, qui, ut olim promiserat, eum traderet sepulturæ.

18. [Regina Franciæ, supradicti Ludovici Junioris uxor, plures cum eo fecerat annos, et sobolem non habebat. Erat autem Vir sanctus apud Regem pro quadam pace laborans, et Regina in contrarium nitebatur. Cumque eam moneret desistere cœptis, et Regi suggerere meliora, inter loquendum illa cœpit conqueri super sterilitate sua, humiliter rogans, ut sibi partum obtineret a Deo. At ille: « Si feceris, inquit, quod moneo, ego quoque pro verbo quod postulas, Dominum exorabo. » Annuit illa, et pacis non tardavit effectus. Qua reformata, prædictus Rex, nam verbum ei Regina suggesserat, a Viro Dei promissum humiliter exigebat. Hoc autem tam celeriter est impletum, ut circa idem tempus anno altero eadem regina pepererit.]

19. Dominus abbas Rainardus Cisterciensis, quem ex Clara-Valle assumptum Pater sanctus et ut filium amplectabatur, et reverebatur ut patrem, ob quorumdam monasteriorum ordinationem Provinciæ partes intravit. De quo Vir Dei in Clara-Valle consistens, dum fratri cuidam loqueretur, subita inspiratione permotus: « Dominus, ait, Cisterciensis, aut mortuus est, aut in proximo moriturus. » Nec parum ille frater miratus est audiens verbum: magis tamen obstupuit, cum ejusdem abbatis post dies paucos audiret obitum nuntiari.

20. [Eodem anno, quo de hac vita Pater sanctus fuerat exiturus, tres adolescentes de proximo oppido, quod Barrum dicitur super Albam, monasterium Claræ-Vallis gratia conversionis intraverant, quorum tertius, suadente maligno, ad vomitum est reversus. Qua ex re pro duobus aliis magis solliciti fratres, ipsis quoque præsentibus, Patri sancto super hoc loquebantur. At ille intuens in eos: « Hic, inquit, nulla unquam tentatione laborabit; iste vero, multa; sed tamen prævalebit. » Utrumque sicut audivimus, sic vidimus: adeo ut frequentius alteri objiceremus, cum aliquoties in tentatione pene deficeret, et inciperet jam abire, impossibile esse ut vinceretur, quem Vir sanctus dixerat nulla tentatione vincendum.] Pernoctabat aliquando Dei Famulus in oratione, in suo Claræ-Vallensi cœnobio constitutus, et solita intentione Dominum deprecabatur. Contigit autem eadem hora pauperem quemdam, et vere pauperem spiritu, in cella hospitum mori, cujus animam cum vocibus canoris in cœlum

(75) An Ch. 1146; vid. epist. 106.

deferri Pater sanctus audivit: et interrogatis mane fratribus, qui adfuerant, illam fuisse horam obitus ejus comperit, qua prædictas audierat in sublime tendentium voces.

CAPUT IV.

De mirabilibus et variis beneficiis ab eo, præsertim in regno Galliæ, præstitis.

21. Cum beatus episcopus Malachias, cujus vitam virtutibus plenam Vir sanctus studiose descripsit, juxta desiderium cordis in Clara-Valle beatam cœlo animam reddidisset; offerens pro ejus transitu venerabilis Abbas hostiam salutarem, gloriam ejus Domino revelante cognovit, et eodem inspirante, sacrificio jam expleto, formam mutavit orationis, et collectam intulit, quæ ad sanctorum pontificum celebritates, non ad commendationes defunctorum pertinet, ita dicens: « Deus, qui beatum Malachiam pontificem sanctorum tuorum meritis coæquasti, tribue, quæsumus, ut qui pretiosæ mortis ejus festa agimus, vitæ quoque imitemur exempla. » **1138** Deinde reverenter accedens, sacra ejus vestigia devotissime osculabatur. Modum tamen et seriem visionis nec cuiquam aperire, nec in ejusdem episcopi Vita scribere acquievit: hoc tantum respondens, cum plurimum rogaretur, nimis ad propriam sui ipsius pertinuisse personam. [Nec sane dubium, plura eum similia occultasse similiter, quæcunque videlicet passus est Dominus occultari. Nam et Virduni aliquando, quæ est civitas Lotharingiorum, cum ad tumulum reverendissimi viri Alberti (76) episcopi Ostiensis, noviter ante defuncti, pro commendatione ejus sacrificium laudis offerret, collectam similiter in fine mutavit: de quo tamen quid vidisset, nec interrogatus est, nec confessus, eum sine certa revelatione id fecisse minime videatur.]

22. Super his quæ ad gratiam pertinent sanitatum, tam multa insignia per hunc famulum suum operatus est Christus, ut in eo quoque videretur exhiberi, quod de ipso Joannes evangelista testatur: *Si omnia scriberentur, ne ipsum quidem mundum capere eos, qui scribendi fuerant, libros* (*Joan.* XXI, 25). Cæterum nos saltem pauca de pluribus exempli gratia proferamus. Castrum-Villanum accolæ vocant, quod a Clara-Valle, ut aiunt, sex milliariis distat: ubi mulier prægnans tempus omne transierat pariendi, et aliquantis mensibus jam decursis, cum necdum pareret, amplius mirabatur. Cujus eo usque dilatus est partus, ut morbus potius videretur, nec jam crederetur esse prægnans, sed tumens. Quis enim credere posset infantulum anno integro intra viscera posse materna teneri? Desperata igitur mulier ad monasterium Viri Dei ducitur sic se habens. Sistitur ad portam misera, portario fratri causa tam miserabilis intimatur. Rogatus ille, et inaudito compassus incommodo, supplex adiit Patrem sanctum, fideliter ei necessitatem indicans mulieris, fideliter explens negotium susceptæ legationis. Et, o mira divinæ virtutis operatio, mirabilius accelerantis quod mirabiliter tardabatur! Tanquam enim hoc solum tanto tempore nasciturus infans exspectaverit, hora eadem femina peperit, et præcurrente remedio, ad portam rediens frater ille incommodum quod nuntiaverat, non invenit.

23. Alio tempore in territorio Autissiodorensi, apud oppidum quod Cons vocatur, mulier quædam periclitabatur multis diebus, quod venisset filius usque ad partum, et vires non haberet parturiens. Cumque supervenisset interim Servus Christi, postulanti benedictionem, aquam benedictam misit. Gustavit mulier, et confestim natus est puer: quem venerabilis episcopus Carnotensis Gaufridus baptizavit, Bernardi ei nomen imponens. In eodem itinere et in territorio eodem, dum fel ricitantium multitudo, sicut ubique solebant, a Dei Homine panem peterent benedictum, Girardus quidam clericus ex castro, cui nomen est Camiceium, male sciolus et subsannans fidem populi blasphemabat. In ipsis autem verbis blasphemiæ gravissima febre correptus, usque Autissiodorum abeuntem sequi coactus est Virum Dei: et pœnitentiam agens apud eum, ipsam, cui detraxerat, multis obtinuit precibus benedictionem. Tam multis vero gustata ejusmodi benedictio reddidit sanitatem, ut solius Dei, cujus hæc virtute fiebant, posset notitia comprehendi.

24. Vidimus in Meldensi territorio militem devotissimas referentem gratias Viro Dei, quod ad primum gustum panis ab eo benedicti, plenam receperit sospitatem a febre quartana, qua sic graviter laboraverat mensibus ferme decem et octo, ut in hora accessionis, quasi phreneticus, nec matrem agnosceret suam. Virum quoque venerabilem Gerardum, Lemovicensem episcopum, testantem audivimus, juvenem quemdam de familia sua lethaliter in capite saucium, cum jaceret spumans et impos mentis, immissa sibi in os buccellula panis, quem benedixerat Homo Dei, tam celerem sensisse virtutem, ut incolumis surgeret ipsa hora. Neque illud tacendum, quod ipsam quoque substantiam panis ab omni corruptionis injuria eadem benedictio vindicabat; adeo ut plures viderimus, qui per septennium et ultra eosdem servaverint panes, nec colore, nec sapore mutato. **1139** Ante hos paucos dies, venerabiles abbates, Girardus et Henricus, de Sueciæ partibus venientes, dum super his conferremus, testati sunt nobis, panem ante annos undecim ejus benedictione signatum manere adhuc apud se penitus incorruptum. Nec dissimilem apud aliquos nostrum usque hodie novimus, et apud alios multos credimus esse repositum. Et nunc idoneum satis et evidens hujus rei testimonium proferamus.

25. Vir magnus et magnifice honorandus Danorum archiepiscopus Eskilus (77) Patrem sanctum

(76) Legendum *Alberici;* ad quem epist. 219, et de quo supra lib. III, n. 17.

(77) Eskilus demum in Clara-Valle monachus

unico venerabatur affectu, unica devotione colebat. Nec contentus est in filiis eum videre, cum novum cœnobium exstruxisset, et impetrasset ab eo desideratum sacræ congregationis examen. Prævaluit apud eum desiderium vehemens, ut homo tantæ auctoritatis, et in insulis illis tam ecclesiastica quam sæculari auctoritate singulariter potens, expositis suis omnibus, etiam semetipsum periculis multis traderet et labori. Nam de expensis dicere non est magnum, quamvis eumdem audierimus protestantem, quod expenderit in itinere ipso argenti marcas amplius quam sexcentas. Venit ergo Claram-Vallem tam humilis et sublimis, quem a finibus terræ non curiositas audiendæ sapientiæ, sed fidei zelus et plenitudo devotionis attraxerat. Ubi quantum fleverit, qualem sese non modo erga eum, quem tam unice suspiciebat, sed etiam erga minimos quoslibet fratrum exhibuerit, non est facile dictu. Demum rediturus ad propria, ut benedictum a Dei Famulo panem referre possit, et diutius conservare, humano sensu præcipit ut in clibano recoquatur, sicut solent qui maria transeunt panem ferre biscoctum. Audiens autem Sanctus non est passus errare hominem tam devotum, sed amicabiliter arguens in hac parte fidem ejus modicam inveniri : « Itane, inquit, non poterit, panem ipsum benedictio magis quam recoctio conservare ? » Et non acquievit benedicere illum sed communem sibi panem præcipiens exhiberi, benedixit, et dixit : « Ecce hunc tolle tecum, nihil deinceps de corruptione sollicitus. » Tulit, et ad suos rediens usque hodie gloriatur fidei suæ defectum evidentissima rei veritate convinci. Nec enim passus est Patris sancti non visitare sepulcrum, nec minus erga eum nunc afficitur, nec minus quam olim in vivente confidit, nimirum quem verius vivere omnino non ambigit. Confessus est etiam nobis de pane quem retulit, quod nunc usque, cum jam tertius annus transierit, illæsum eum Beati viri fides et benedictio custodivit.

26. Narraverunt etiam nobis viri religiosi, qui cum eodem archiepiscopo venerant, miraculum dignum memoria nuper factum in cœnobio, quod, ut supra meminimus, in terra sua ipse fundavit (78). Erat enim, inquit, in regione eadem adolescens nobilis, ipsius quoque archiepiscopi secundum carnem propinquus, sed ob multa sua flagitia minus charus. Correptus autem gravissima valetudine, visitationem ejus vix impetravit, et per manum ejus ad monasterium quod fundaverat, ille se contulit. Ubi et cum maxima cordis compunctione renuntians sæculo, per dies aliquot in humili et fidelissima confessione persistens, magis ac magis eadem ægritudine laborabat. Qua demum invalescente exitum sibi imminere cognoscens, abbatis et fratrum præsentiam miro amplectebatur affectu, mira eos devotione monebat, ut spiritualia arma corriperent, egressuram protinus animam sibi commendatam efficaciter protecturi, et exhibituri fideliter necessarium prorsus inter imminentium hostium crudelissima tela conductum. Cumque in hujusmodi supplicatione divinis jam Sacramentis munitus, et de eorumdem servorum Dei patrocinio, et Domini miseratione piissima devotione præsumens, ac proinde circumstantibus omnibus multam suæ salutis relinquens fiduciam exspirasset, offerebant fratres pro commendatione animæ ejus, quam devotissime poterant, Dominici corporis hostiam salutarem.

27. Tum subito inimicus humanæ salutis, ex ejusdem, **1140** sicut indubitabile esse videtur, liberatione animæ, quam ex multis diebus irreparabiliter sese occupasse credebat, iram magnam concipiens, et eamdem, permittente Deo, crudeliter satis exercens, unum e fratribus repentino furore pervasit. Clamabat igitur horrendis vocibus miserabilis homo, et vix multorum manibus tenebatur. Demum cum maximo quidem labore asportatus, et in lectulo religatus, tam sua quam astantium membra dentibus appetens, dirissime vexabatur. Nec illa quam prius nosset lingua, sed nova quadam, quam nec astantium quisquam noverat, loquebatur. Et cum nihil quod diceret intelligerent, tam libere tamen et sine offendiculo non inconcinnas eum audiebant edere voces, ut indubitanter crederent quod lingua aliqua loqueretur. Post aliquantas igitur horas, cum vehementer confusi fratres quid agere possent anxie cogitarent, et studiose conquirerent; unus ex eis salubre consilium Domino inspirante concipiens, sacra pignora ab ipso archiepiscopo eodem anno istic deposita, videlicet de capillis et barba, et dentem unum beati patris nostri Bernardi afferri monet, et ejus pectori superponi. Quod ut factum est, Germanica lingua per os ejus cœpit horrendis vocibus nequam spiritus exclamare : « Tollite, tollite, amovete Bernardum. » Et dicebat : « Heu, quam ponderosus factus es, Bernarde ! quam gravis, quam intolerabilis factus es mihi ! » Cumque hæc et similia aliquandiu clamitans loqueretur, factum est breve silentium, et subito frater idem Domino miserante purgatus, aperuit oculos, ac velut de gravi somno evigilans, circumstantes fratres et sua plurimum vincula mirabatur, verecunde satis quidnam sibi vellent hæc, vel quid accidisset, interrogans. Ex ea igitur hora pristinam sanitatem mentis et corporis per beati Patris merita sancta recepit, nil penitus quod in illo tam gravi casu fecerit aut locutus fuerit, recordatus. Hæc quidem a nobis de testimonio viri reverendissimi Eskili Danorum archiepiscopi ex occasione panis a Dei Homine be-

anno 1178, ibidem decessit anno 1181, ex Chronico Claræ-Vallensi. Exstat ad eum epist. 390.

(78) Is duo monasteria Ordinis Cisterciensis fundavit in Dania : unum vocabulo Granadium in diœcesi Lundensi; alterum, Esconense in Roskildensi, de quo hic sermo

nedicti, non sine quadam anticipatione sunt dicta. A [De cætero jam ex ordine reliqua prosequamur.]

28. Non modo autem hominibus, sed pecoribus etiam et armentis tam frequenter ejus benedictio profuit, ut monasterii sui cellerarium dure aliquando increparit, quod sibi non indicans, mori animalia permisset, unde fuerant pauperes sustentandi. Dehinc ut solitus erat, benedixit sal, et animalibus jussit apponi, et protinus lues orta cessavit. Quod in aliis quoque monasteriis vidimus et cognovimus, ut audiens fratrum animalia mori, interdum etiam non rogatus, sed ipse prior admonens eos eodem remedio subveniret. Gaudum dicitur locus quidam Caziacensium (79) monachorum, ubi Vir sanctus cum aliquando pernoctaret, exhibitum sibi juvenem claudum oratione et benedictione sanavit, ita ut post dies paucissimos per eumdem locum redeunti incolumis et devotus astaret. B In eisdem partibus, vico cui nomen Algorrium, mulierem phreneticam populus obtulit transeunti : cui manus imponens et orans, sanam dimisit, et abiit. Hanc in eodem vico postea vidimus, Viro Dei cum gratiarum actionibus occurrentem.

29. In remotis etiam regionibus, quoque eum Ecclesiæ sanctæ necessitas traxit, virtus est prosecuta signorum. Apud Viride-Folium (sic enim dicitur castrum territorii Tolosani, quod, ut superiore libro meminimus (cap. 6), aliquando Pater sanctus introiens, multis ibidem virtutibus claruit puer mancus et claudus ex utero matris suæ, ad cujusdam memoriam martyris, utriusque pedis ei C alterius manus receperat sospitatem. Hujus alteram manum adhuc invalidam, tanquam divinitus servatam sibi, Pater sanctus benedicendo sanavit, ut sanctorum innotesceret particeps esse virtutis. Caturcium dicitur civitas Aquitaniæ, per quam Viro Dei ipso tempore transitus fuit. Ibi, præter **1141** alia beneficia quæ præstitit infirmantibus multis, unus de pueris episcopi civitatis ipsius, qui ex vulnere gravi alterius oculi lumen amiserat, sub manu ejus visum recepit. In pago quoque Engolismensi, loco cui nomen est Castellare, post oblationem hostiæ salutaris, astantibus venerabilibus episcopis, Lamberto Engolismensi, et Gerardo Lemovicensi, puerum ex matris utero claudum et mancum, cujus D in modum pilæ cubiti cum genibus umbilico, pedes autem natibus adhæsissent, Dei Famulo offerebant. At ille singula membra, edito prius signo crucis, attrectans, mira facilitate extendit protinus et sanavit. Apprehendens denique manum ejus erexit illum, et dimisit libere gradientem. Populus autem pro tantis nimirum virtutibus, magnis vocibus Dominum collaudabat. Nam et die sequenti in pago Lemovicensi, in vico quem Sancti-Geniani [*al.* Germani] nomine vocant, signa per eum plurima claruerunt. Undique enim confluebant qui incommodis variis laborabant, et virtus erat Domini ad sanandum eos. Ubi inter cæteros puer ferme decennis, cæcus ex utero matris suæ, coram omni populo oblatus est Viro Dei. Qui in digitos suos exspuens, et liniens oculos ejus, brevem fecit orationem, et in nomine Christi aperuit oculos cæci nati.

(79) *Chezy*, monast. Bened. in diœcesi Suessionensi.

CAPUT V

De variis miraculis a beato Bernardo per Germaniam, Constantiæ, Basileæ, Francofurti, Treviris, etc., patratis.

30. Regnum quoque Germaniæ cum introisset aliquando Vir beatus, tam excellenter enituit in gratia sanitatum, ut nec verbis exprimi, nec credi valeat si dicatur. Nam et testati sunt qui adfuere in territorio Constantiensi, circa vicum quem Doniguem nominant, ex iis qui diligentius vestigarunt et viderunt oculis suis, una die illuminatos ad ejus impositionem manus cæcos undecim; sanatos etiam mancos decem, et claudos erectos decem et octo. Cæterum ne fecisse nos inopes copia videatur, ex innumera multitudine saltem pauca memoriæ commendamus, quæ in locis celebrioribus facta noscuntur. Cum venisset Constantiam Homo Dei, et undique se virtutum ejus fama diffunderet, abbas Augiensis (quod intra lacum Lemanum antiquum exstat et nobile monasterium) hominem, quem suis eleemosynis sustentabat, cæcum misit ad eum, et confestim videntem illum recepit. Heytereseim dicitur locus ad ejusdem diœcesim pertinens civitatis, sed plurimum a civitate remotus. Ibi quoque, sicut et in cæteris illius provinciæ per quæ transiit locis, multis in Servo suo miraculis glorificatus est Deus : ubi etiam cæcus natus sub manu ejus visum recepit. Item alteri a nativitate surdo et muto auditus redditus est et loquela. In civitate etiam Basilea cum ex more sermonem habuisset ad populum, ut impleretur in eo quod de sanctis Apostolis legitur, qui videlicet *profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis* (*Marc.* XVI, 20), oblata est ei femina muta, et confestim orante eo locuta est : oblatus est claudus, et ambulavit : oblatus est cæcus, et vidit.

31. Apud Spirensium civitatem, præsente Romanorum rege Conrado, qui Dei Hominem ab ecclesia ad hospitium devotissime deducebat, offerebant puerum claudum, rogantes ut ei manum imponere dignaretur. Quem signatum protinus erigens, super pedes statuit, et libere gradiebatur, in Dei laudem acclamantibus universis. In capella episcopi civitatis ipsius, rege ipso vidente, visum reddidit cæcæ cuidam mulieri, et claudo nato gressum donavit. Multa quidem et alia in manu ejus ibidem Christus effecit, sed ad exemplum pauca sufficiant. Nonnullos etiam pauperculos pueros rex ipse devotus suis illi manibus offerens, de multorum curatione meruit gratulari. Nec modo apud prædictam Spirensium urbem, sed apud Francovadum Mogunting diœcesis locum, innumeris virtutibus idem Dei servus

effulsit. De tota siquidem regione quotquot patiebantur, afferebant ad eum, et tantus erat concursus, 1145 ut prædictus rex cum aliquando populum comprimentem coercere non posset, deposita chlamyde Virum sanctum in proprias ulnas suscipiens, de basilica exportarit. Inter plurimos sane qui ibidem adepti sunt sanitatem, senex quidam paralyticus de vicinia illa, homo notus et honoratus, multis suorum precibus, non sine multo labore introductus est ad Hominem Dei : a quo post brevissimam, ut solebat, orationem erectus protinus et sanatus, non modo incolumis, sed et fortis apparuit, ut posses credere, si videres, non tam alteratum hominem esse, quam alterum. Jamque eo viriliter procedente parabant alii tollere lectum ejus in quo advectus erat, cum revocans eum unus ex circumstantibus Hugo Tullensis Ecclesiæ archidiaconus, evangelici illius paralytici memor : « Non sic, » ait, « non sic vacuus reverteris, *tolle grabatum tuum, et ambula* (*Joan.* v, 8). » Et imponens in humeros ejus, dimisit eum libere procedentem : et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo. Ibidem etiam puer surdus et mutus ex utero matris suæ, sublevatus per scalam, et in fenestra accedens ad Virum Dei, sub manu ejus auditum recepit pariter et loquelam Sed et paralytica quædam mulier de eadem regione, dives et honorata, ibidem recepit amissam ex multo tempore sospitatem. Dumque exsiliens ambularet, omnes quidem læti sunt qui videbant, sed præ cæteris exsultavere milites qui attulerant et obtulerant eam. Nam et ipsius sibi particeps esse virtutis religiosa devotio videbatur. Per idem tempus transeunte Sancto prope vicum in littore Rheni positum, quem Bobardum vocant, et varios per universam provinciam curante languores, oblatus est paralyticus in grabato. Audita siquidem fama virtutum, a prædicto vico in occursum ejus se fecerat apportari. Cui in medio populi manus imponens, erexit hominem, incolumemque remisit ad propria.

32. Eodem anno ingredienti urbem Treverensium Servo Christi, ex more obviam ruit populus universus. Offerunt ei sorores duas, quæ ab annis quatuor, amborum lumen amiserant oculorum. Quarum ille utrique imprimens signum crucis, visum reddidit lucis : et videntes Virum Dei cum cæteris sequebantur. In ejusdem basilica civitatis, cum ad altare beati Petri apostoli Vir apostolicæ gratiæ immortalem Hostiam immolasset, oblatus est ei claudus, et ambulavit : oblatus est cæcus, et vidit, oblata est surda mulier, et audivit. Hæc in somnis admonitam se esse dicebat, ut Dei Hominem peteret, cujus beneficio receptura esset auditum. Apud Confluentiam, Trevirensis diœcesis nobile castrum ad Mosellam fluvium, qui ibidem in Rhenum labitur, Dei Famulus pertransibat : cumque paululum processisset, oblatum sibi et signatum hominem claudum deponi jussit et ambulare, sed non fuit qui obediret. Nec mora, claudus idem retractum femoris nervum clamat sponte laxari, et dum nescit, extendi velut ab altero genu suum, quod quamlibet ante conatus, nullo modo potuisset. Mirantur omnes, probatur sub omni velocitate quod dicitur : deponitur illico, illico graditur, illico sanus et incolumis innotescit.

CAPUT VI.

De variis et illustribus miraculis Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Cameraci, et in Hispania factis.

33. Non est nobis Colonia transeunda. Magna est civitas : magna illic Dei Famulo virtus adfuit ; magna illum devotio coluit populorum. Ostenditur usque hodie in claustro beati Petri, sicut a personis veridicis nuper accepimus, adolescens olim claudus, nunc libere gradiens, qui oblatus Viro Dei, ad impositionem manus ejus gressum recepit, unde etiam filius ejus publice cognominatur. Abbas Henricus de Suecia, cujus nos supra fecimus mentionem (80), nuper retulit nobis, feminam nobilem, germani sui olim uxorem, cum post obitum viri sui præ dolore phrenesim incurrisset, et multo tempore sic se habens, in vinculis teneretur, eidem Patri sancto in præfata urbe oblatam, et vix tenuiter in turba circumstrepente signatam, dum ex more ligata 1143 revehitur, mentem pristinam atque integram recepisse salutem. In eadem etiam civitate filiam surdam eidem Patri sancto parentes nobiles obtulerunt. Hanc aiebant a pueritia traditam sanctimonialium monasterio feminarum, ibidem amisisse prorsus auditum, et annos plures in eodem incommodo peregisse. Cujus aures signo crucis edito Pater sanctus attrectans, protinus et auditum ei, et parentibus eam reddidit audientem. Accedens inter hæc mulier honorata. Coloniensis itidem civis, quæ alterius oculi lumen amiserat, plurima jam per quinquennium inutiliter sese in medicos expendisse dicebat. Et ipsam quoque continuo per signum crucis illuminans Vir beatus, quod gratis acceperat, gratis dedit. Sed et matronam alteram in beati Petri basilica oblatam in lectulo, idem Christi servus erexit protinus, et incolumem suis pedibus abire præcepit. Hujus ex multo tempore nervi femorum fuerant sic retracti, ut nec erigi ullatenus posset, nec consistere pedibus suis. Nam ex personis aliis perhibebant, qui studiosius observarunt, ad ejusdem Viri sancti orationem et manus impositionem, in civitate prædicta, intra triduum quod ibi fecit, duodecim claudos erectos, mancos duos sanatos, quinque cæcos illuminatos loquelam redditam mutis tribus, et decem surdis auditum.

34. Aquisgrani sede regia, dum in illa famosissima toto Romanorum orbe capella Vir beatus Missarum solemnia celebraret, claudo homini gressum, et cæcis quatuor visum sub manu ejusdem servi sui, Rex regum et Dominus dominantium reparavit, et potenti virtute restituit. Eodem etiam

(80) Supra, num. 24.

tempore intra Leodiensium fines, præter innumera alia, quæ brevitatis studio præterimus, juxta oppidum quod Fontanas vocant, orante eo aperuit Dominus oculos cæci nati. Hujus non modo oculi cæci, sed etiam ipsæ quoque palpebræ clausæ et emortuæ erant : quas sacratissimis digitis suis aperiens Vir beatus, divino munere et vigorem palpebris, et pupillis præstitit claritatem. Confestim denique idem puer lucem miratus ignotam, maxima cum exsultatione clamabat : « Video diem, video omnes homines, video capillatos. » Plaudens quoque manibus et tripudians : « Deus, inquit, ex hoc jam non offendam ad lapides pedes meos. » In urbe etiam Cameraco celebranti Missarum solemnia Viro Dei surdum et mutum a nativitate B puerum offerebant. Quem audientem protinus et loquentem, qui propius aderant, super gradum ligneum statuere, ut de eo loco eminentiori novo sermone populum salutaret. Nec mirum quod mira plebis devotio, mira protinus vociferatio sit secuta. Et hæc quidem super iis quæ in regno Germaniæ in manu Servi sui mirabiliter operatus est Deus, e pluribus pauca sufficiant.

35. Nam et in Hispaniis, ubi præsens ipse non fuit, sanctitatis ejus indicia claruerunt. Cum enim fidelis servus et prudens, et pretiosum dominicæ crucis fructum undique colligeret, atque iterum propagaret ubique ; contigit ut de filiis suis in Hispanias mitteret, in illis quoque sicut in cæteris gentibus fructum aliquem habere desiderans. De quorum numero Albertus quidam faber in loco, cui nomen est Superadum, gravissima valetudine occupatus, per multum jam tempus jacebat paralyticus in grabato. Interim per abbatem suum incommodum suum nuntiat Patri sancto, et ut sui misereatur exorat. Eadem autem die qua Vir beatus in Clara-Valle pro eodem paralytico ad petitionem sui illius abbatis oravit, currente velociter verbo virtutis, et virtute orationis, ille in Hispaniis repente convaluit, tanquam vas plenum aqua suo sentiens capiti superfundi. Regressus quidem abbas cum prædictum fratrem incolumem reperisset, diligenter sciscitatus ab eo modum et tempus suæ liberationis, certissime comperit orante in Galliis Dei Famulo, illum in Hispaniis esse curatum.

36. Et quia semel ad Hispanias vertimus stylum illud quoque quod contigit de Viro Dei reverendissimo Petro Asturiensi episcopo, prosequamur. Is quidem Petrus [illegible] nobilis genere, monachus professione, pietate devotus in cœnobio quodam, quod eo tempore ipse regebat, tam vehementi dolore capitis laborabat, ut nec Regulam observare jejunii, nec sine pelliceis posset pileis (81) stare. Audiens autem celeberrimam virtutum famam (A) per Dei Hominum efficiebantur, per quemdam fratrem legationem mittit suæ supplicationis, et opem flagitat suæ intercessionis. Cui Vir sanctus laneum (82), quo ipse utebatur, pileum misit, et promisit ægro capiti de Domini virtute remedium. Suscepit ille missam sibi benedictionem maxima cum reverentia et devotione. Confitens enim quam sollicite potuit delicta sua, et stola sese induens sacerdotali, ita demum velut Christi fimbriam tangens, Servi Christi pileum sumpsit, et imposuit capiti suo. Nec tardavit fidei fructus, et benedictionis effectus ; sed miratus et ipse est, celerem protinus sentiens medicinam, et extunc usque hodie ab hujusmodi languore sanus et incolumis annuntiat omnibus quam experiri meruerit ipse virtutem. Nam et episcopus factus xenia illa divisit, partem mediam suis secum in scriniis honorificentissime ferens, mediam in monasterio sub eadem veneratione deponens ; nec locum scilicet unde vocatus, nec sedem cui prælatus est, volens tanta benedictione fraudari.

CAPUT VII.

De miraculis in patria et vicinia Claræ-Vallis per beatum Bernardum factis.

37. Ex hoc nobis ad ea quoque quæ mirabiliter egit in regione propria, redeundum. Nam in eo forte etiam plus quam propheta dici posse videtur, quod propheticus ei non defuerit honor, ne in patria sua quidem. [Henricus quidam, vir magnus et C potens in domo et familia ducis Bavarorum, ex multo jam tempore, misero penitus et miserabili quodam incommodo desperabiliter laborabat. Siquidem tanquam vivum aliquid et motabile intra præcordia sentiens, et ex magna parte phreneticus, nec consolari poterat, aut securus esse : nec quid timeret aut pateretur, agnoscere, nisi quod dæmonium esse suspicabatur. Talis ad Dei Hominem de Bavaria Claram-Vallem usque perductus, ejus oratione perfectam meruit sospitatem. Cui etiam formam vitæ et mandata, quæ deinceps observaret, idem Sanctus imponens, incolumem remisit ad propria. Nam et usque in præsentem diem, sicut certa relatione didicimus, tam obediens perseverat D ut non modo suis contentus sit stipendiis, sed operibus etiam pietatis intentus : ita ut mirabilior ejus morum conversio, quam curatio videatur.] Musseium dicitur villa super Sequanam fluvium, paucis a Clara-Valle milliaribus distans. Ex hac virum hydropicum ad Dei Hominem adduxerunt. Cui manus imponens, et orans, proprio quoque cingulo tumentem enormiter uterum ejus accinxit, præcipiens ut incolumitate recepta, prestitutum sibi cingulum reportaret. Nec tardavit sanitas, sed paulatim tumor abscessit. Denique circa vicesimum diem gracilis incolumisque reversus, cingulum simul et

(81) *Agnina caputia vel capitos* vocat Petrus Venerabilis in scripto inedito de vestimentis fratrum, ubi præscribit ut prior Cluniacensis de singulis *tunicas, hoc est vulgari nomine, frocos, cucullas pelicias, agnina capucia vel capellos, stamineas, femoralia, flunnas, hoc est opertoria pulvinariorum.* Cousier notas ad Bernardi epist., 1.

(82) Supra lib. III, num 5.

gratias multas suo retulit curatori. Exeunti alio tempore monasterii claustra, senem paralyticum ex proximo viculo, qui Mundivilla dicitur, obtulerunt. Subsistens autem modice, et breviter orans, tetigit hominem, et incolumem suis precibus abire præcepit. Quo abeunte, populus multus qui in occursum Viri Dei conflaxerat, non sine lacrymis Dominum collaudabat. Item redeunti aliquando de via, præ foribus monasterii oblatus est puer surdus et mutus. Exspuens igitur tetigit linguam ejus, et digitos immisit in aures. Protinus autem aurium ejus obstacula facta de medio, et solutum est vinculum oris ejus.

38. Malenvilla dicitur vicus, tribus circiter milliariis a monasterio distans. Hunc quandoque pertransiens Vir beatus, mancam puellam tetigit et curavit, quam nunc usque superstitem et incolumem esse nuper accepimus. **1145** Per idem tempus in finibus illis, apud castrum quod nominant Burdemontem, duo milites de beati Patris virtutibus conferebant: sed minus credulus alter, « Si hunc, » inquit, « sanaverit puerum, ex tunc firmius credam. » Dicebat autem surdum quemdam et mutum, qui apud eos nutritus, nec locutus fuisset aliquando, nec audisset. Post dies paucos transeunte propius Patre sancto, ambo pariter puerum tollunt, et offerunt ei. Imposita igitur manu puero, et signans os illius et aures, allocutus est eum, et loquentem protinus et audientem dimisit. Apud Risnelmum oppidum regionis ejusdem usque modo cernere est adolescentem, Simonem nomine, satis notum, qui præfato Dei famulo claudus oblatus est, et sub ejus manu gressum recepit. Barrum super Albam dicitur oppidum, tribus, ut aiunt, leucis distans a monasterio Claræ-Vallis. Ibi quoque sæpius per hunc hominem Dei divinæ virtutis opera claruerunt. Siquidem præter ea quæ minus diligenter curavimus vestigare, quod omnis nostra curiositas signorum multitudinem vinceretur, quatuor illic claudos ad ipsius orationem et manus impositionem diversis temporibus Christus erexit, cæcos duos illuminavit, duobus æque surdis et mutis auditum præstitit et loquelam. Sed et juxta alterum Barrum super Sequanam ad ejus tactum illuminatus est cæcus, convaluit etiam paralyticus, gressum recepit puer claudus ex utero matris suæ.

39. Cum reverendissimus papa noster Eugenius tertius, ex monacho Claræ-Vallensi et abbate Sancti-Anastasii in urbe Roma, ad apostolicam assumptus cathedram, Gallias introisset; ibat cum eo Vir sanctus, nec minus apostolica virtus in illo, quam in illo dignitas præeminebat. Tantus enim ad beatum Virum concursus erat incommodis variis laborantium, ut cum aliquando summus Pontifex basilicam, ubi ille Missarum solemnia celebrabat, devotus intrasset; expleto sacrificio, ex more accedentibus eis qui curam desiderabant, paulo minus idem papa comprimeretur a turbis, et vix potuerit per ministrorum manus educi. E plurimis sane quæ in ejusdem apostolici Viri facta sunt comitatu, duo scribimus quæ nos oblivisci ipsa quam vidimus magnitudo lætitiæ non permittit. Chaleta dicitur vicus inter Provignum castrum, et Sequanam fluvium constitutus, ubi puer ferme decennis ab anno priore paralyticus sic jacebat, ut nec ipsum caput flecteret, nisi ab altero moveretur. Quem afferentes in culcitra mater ejus cæterique propinqui offerebant Viro sancto, prope eumdem locum per stratam publicam transeunti. At ille signatum erigens statuit supra pedes suos, ut ire præcepit. Nec mora exsiliit puer, et ambulabat magnificans Deum: qui tamdiu Sanctum prosecutus est abeuntem, donec ille invitum licet et renitentem redire præcepit. Ubi non immerito quidem magna admodum facta est admiratio, magna exsultatio omnium qui videbant: sed præ cæteris frater junior in ipsius tanquam redivivi oscula ruens multos eorum ad lacrymas usque permovit. Hinc quidem puerum et post annos quatuor in eodem vico beato Viro mater ejus offerens, sacros monebat osculari pedes: « Hinc est, » inquiens, « qui tibi vitam reddidit, et te mihi. »

40. Eodem anno (an. 1148) apud Cistercium juxta morem abbatibus congregatis prædictus papa venerabilis adfuit, non tam auctoritate apostolica præsidens, quam fraterna charitate residens inter eos, quasi unus ex eis. Ubi cum ad cellulam, in qua jacebat, facto vespere et conventu soluto, Dei Famulus divertisset, surdum ei puerum obtulerunt. Erat autem puer ille de vicinia eadem, et sicut postea didicimus, ex longo ante tempore vigilans in custodia gregis sui, subito terrore percussus, amiserat prorsus auditum. Orans itaque Pater sanctus, et, puero manus imponens, utrum audiat sciscitatur. At ille mira devotione proclamans, « Audio, domine, audio; » tam firmiter amplexatus est eum, ut vix ab eo posset avelli. Auditum est verbum, oblatus est puer summo pontifici aliisque personis, celeberrimumque hoc miraculum fuit. Venerat Pater sanctus ad monasterium in diœcesi Bisuntina, cui nomen est Charus-Locus, et erant cum eo ex abbatibus sui Ordinis multi, ubi matrona quædam de **1146** finibus illis ex multo jam tempore clauda, in carro allata et oblata est ei. Orans vero breviter, et signans eam in nomine Domini erexit et sanavit, ut eadem hora incolumis remearet ad propria. Eodem tempore in monasterio Morimundo (83), quæ est Cisterciensis ordinis abbatia una de primis, monachus quidam jacebat usque adeo paralysi dissolutus, ut omnibus pene membris officio proprio destitutis, non manum posset movere, non pedem. Interea superveniens Vir beatus paralyticum visitat, manum postulatus imponit, et continuo opem sensit ægrotus. Ut tamen gratius esset miraculum, velut gradatim prius alteram manum secundo alteram recuperavit. Exinde profecturus palliolo suo operuit postulantem, et subito in brevi obtinuit

(83) *Morimond*, quarta Cisterc. filia, fundat. an. 1115 in diœces. Lingon.

etiam reliqui corporis sospitatem. In monasterio Albæ Ripæ (84) monachus quidam adolescens usum vocis amiserat, ut nec psallere inter fratres nec a quoquam, nisi multum proximo sibi, intelligi posset quid loqueretur. Cui Vir sanctus, dum idem monasterium visitaret, aquam cum vino benedicens potum dedit : et post paululum frigidus ex ejus pectore mira cum suavitate sudor erupit. Deinde ipsa die ab eodem incommodo liberatus, psallere cœpit quasi unus de cæteris fratribus : et hoc illi beneficium usque hodie perseverat. [Norunt multi devotum juvenem, qui Lugdunensis olim Ecclesiæ filius, modo monachus Cisterciensis, patrui sui sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, cujus et nomen meruit, mores imitatur. Hujus conversione Vir sanctus audita, gravisus est, quia patruo ejus singulari fuerat charitate devinctus et consolatorias illi litteras misit (85). Contigit autem, ut eodem tempore idem juvenis febre correptus, graviter laboraret. Susceptam igitur debita veneratione epistolam, fideli devotione collo suo ob remedium salutis appendit, et usque modo gratulatur perfectam se protinus obtinuisse sospitatem.]

41. Cum venisset aliquando Pater sanctus ad monasterium Trium-Fontium (86), oblatus est ei clericus quidam ex his qui Regulares nominantur, homo grandævus et cæcus. Imposuit ei manum, et brevem ex more fecit orationem, et eadem hora videntem illum remisit ad ecclesiam suam. In Trecensium urbe multa per hunc Dei famulum miracula claruerunt : e quibus duo quæ præsentibus episcopis Godefrido Lingonensi, et Henrico Trecensi facta sunt, memoramus. Puellam curvam, in prædicti Trecensi episcopi domo, propinqui et noti cum multis ei precibus offerebant. Tantus vero concursus erat, ut cum eam signatam Dei Famulus, ac si molle lutum intra sacras manus mirabiliter formans erexisset, et erectam incedere præcepisset, locus non potuerit inveniri. Demum super mensam magnam quæ prope posita erat, statuerunt illam, et erecta libere gradiebatur, magnifice Dominum collaudantibus universis. Hanc quoque adhuc superstitem ab his qui eam novere, nuper audivimus. In eadem urbe filiam mutam Patri sancto obtulit mater, cui morbus epilepsiæ loquendi ademerat facultatem. Nec mora, Servo Christi imponente ei manum, solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. In ejusdem urbis diœcesi loco, cui nomen Domnamant, cum Vir sanctus Missarum solemnia celebrasset, cæcum illi filium obtulit pater. Exspuens autem in digitos suos, et palpebras ejus liniens, eadem hora videntem illum reddidit patri suo. Nec longe ab eodem vico, apud oppidum Argillerias, post Missarum similiter celebrationem feminam

(84) *Auberive*, ordin. Cisterc., fundat, in diœces. Lingon. an. 1136.

(85) Epist. 322.

(86) *Troisfontaines*, ordin. Cisterciensi fundat. an. 1118. in diœcesi Catalaunensi.

A claudam, quæ ibidem multo tempore mendica vivebat, cum basilicam egrederetur, signans et sanans, populum multum qui undique fuerat congregatus, admiratione et exsultatione replevit. In exitu quoque oppidi quod Rosnaium vocant, paralyticum hominem sic extenuatum corpore, ut solam circumferre videretur pallidæ mortis imaginem, impositum plaustro transeunti Viro Dei obtulerunt. Is quoque ubi signatus est, deponi et incedere jussus, plaustrum suum suis pedibus incolumis sequebatur, vehementer stupentibus et in Dei laudem acclamantibus universis.

42. Alio tempore proximum castrum Brenam transiens, obvium habuit populum multum, sicut ubique semper et undique in ipsius occursum con-
B fluebat innumera 1147 multitudo. Ubi cernentibus cunctis, feminam claudam ex eodem oppido tetigit et erexit, quam et ibidem postea vidimus occurrentem ei cum cæteris, et præ cæteris gratias referentem. In pago Senonico apud castrum quod Triangulum vocant, inter Missarum sacra solemnia, femina cujus ibidem per annos decem cæcitas omnibus innotuerat, sub manu Viri Dei, mirantibus omnibus, visum recipit. Apud Monasteriolum quoque, ubi Yona et Sequana confluunt, præsente piissimo principe comite Theobaldo, aliisque astantibus non paucis potentibus viris, offerenti divina sacrificia Viro Dei paralyticam feminam obtulerunt : quam expletis solemnibus tangens et erigens, ipsa
C hora sanam remisit ad propria, ita ut suis illa pedibus abeunte, grabatum in quo fuerat apportata, in eadam basilica vacuum videremus. Ejusdem quoque diœcesis castrum Joviniacum transeunti eidem famulo Christi, in strata publica cæcam feminam offerebant : substitit, et breviter orans eidem feminæ manus imposuit, et Dominus aperuit oculos ejus. Ut autem videre visa est, et exsultatio magna secuta est omnium qui aderant, et clamantes alter ad alterum, « Anna videt, Anna videt » (hoc enim eidem feminæ nomen erat), copiosus undique confluebant.

43. Interea Vir sanctus accelerans declinabat turbas, et egrediebatur, cum juvenis quidam, altero
D oculo cæcus ab utero matris suæ, secutus est, et consecutus est eum. Qui quidem et ipse continuo ad ejus benedictionem visum recepit, et geminata est lætitia populi prosequentis. [Autissiodorum aliquando veniens Vir beatus, orationis causa monachorum basilicam introivit, ubi confessor Domini gloriosus Germanus episcopus requiescit : cui post orationem regredienti mulier clauda, genibus repens et manibus, ut sui misereretur, supplicabat. At ille signo crucis edito, apprehendit manum ejus, et erexit eam : exiensque dimisit incolumem, et Deo gratias redditaram ad prædicti confessoris memoriam misit, suis pedibus gradientem.] Chablcia nomen est vico, qui insignem beati Martini basilicam habet. Nam et fundus ipse ad possessionem spectat ecclesiæ Turonensis, ubi corpus jacet ejusdem glo-

riosissimi confessoris. Hunc vero vicum Dei Famulo transeunti claudum adolescentem populus offerebat : quem ad ejus orationem erectum protinus, et libere gradientem, ad prædictam beati Martini basilicam deduxerunt, magnifice Dominum collaudantes, qui Martini sui spiritum suscitaverat in Bernardo.

CAPUT VIII,

De variis signis et miraculis promiscue editis, de quorum eventu prius in visu edoctus fuerat.

44. Nonnullas etiam sanitates, quas in manu fidelis Servi sui mirabiliter Christus effecit, per visum ei mirabilius præostendit ; multas ipse, cum fierent, animi virtute persensit : ad aliquas etiam spiritu suggerente non rogatus accessit. E quibus, ne videatur in immensum processisse narratio, exempla pauca subjicimus, illud etiam e regione monentes, ne quis forte tam breviter scribi opera tanta miretur : siquidem multa ex his in tam brevi fieri vidimus, ut tam celeriter ea proloqui nequeamus. Et cum dici soleat nihil esse facilius dicto ; huic tamen Dei famulo per gratiam quam acceperat, signa facere magis facile videbatur, quam nobis facta narrare. Egredienti aliquando monasterium Patri sancto homo quidam de finibus illis occurrens, sanandum filium offerebat. Nam intra monasterium quidem infirmis imponere manum difficilius acquiescebat, ***ne videlicet***, si concursus illuc hominum fieret, quies cœnobii turbaretur, et disciplina periret. Erat autem prædictus puer ille fatuus et mentis inops, claudus quoque, et surdus, et mutus. Qui eadem hora per ipsius orationem et manus impositionem ab omni simul incommodo liberatus, audiebat, loquebatur, et ambulabat, et sanæ mentis effectus, a priori penitus inquietudine et furore cessabat. Cumque eumdem jam incolumem filium pater devotus ad oratorium beatæ Dei Genitricis cum gratiarum actione deduceret, loquebantur mutuo fratres, de tam multiplici **1148** unius incommodo pueri conquirentes.

45. Ad quos Pater sanctus : « Flagellum, inquit, Dei erat, et maligni spiritus dira vexatio. Vidi enim nocte præterita hoc eodem in loco : erat autem juxta fluvium Albam, ubi sanatus est puer : hic, inquit, vidi oblatum mihi puerum talem, exeunte ab eo spiritu nequam, omnem protinus recipere sospitatem, usque membrorum. » Addidit etiam Vir beatus de eadam scilicet visione : « Cumque paululum processissem in eodem itinere, quo nunc pergimus, juxta proximum vicum (dicebat autem de eo quem nominant Longum-Campum) offerebatur mihi puella clauda, et Dominus ei gressum reddebat. » Audierunt et mirati sunt fratres, futuri magis attoniti exspectatione miraculi, quam recordatione præteriti. Quid enim unquam simile mundus audivit ? Ventum est ad locum, inventa est ibi protinus puella clauda exspectans Dei Hominem transiturum, et a simul transeuntibus, juxta verbum quod ipse dixerat, exspectata. Oblata igitur ab eis qui attulerunt eam, signata ab Homine Dei, ex Dei munere gressum recepit, et ibat gratias agens.

49. Anno altero causa exstitit ut Vir sanctus Lingonas peteret ; inter episcopum et clerum civitatis illius orta gravi admodum simultate. Ubi cum prima die inefficaciter laborasset, et mane facto pararet abire, dicebat fratribus, « Quia vidi per visum noctis introeunti mihi ecclesiam offerri claudam feminam, et sanari. » Post unam fere horam, cum iterum clerici convenissent, præter spem omnium reformata pace multis precibus coegerunt illum beati Mammerti martyris intrare basilicam ; et quia fames invaluerat, populum ad eleemosynam exhortari. Ubi inter loquendum (sicut prædixerat) oblata est ei clauda mulier, et erecta, mirantibus quidem omnibus, sed eis amplius, qui sicut videbant factum, ita sese recordabantur audisse futurum.

47. In pago Treverensi antiquum exstat cœnobium, quod Rutinense vocatur : ubi celebrante aliquando Missarum solemnia Viro Dei, innumerabilis aderat multitudo. Interea Guntranus de Sura, quod est oppidum eidem proximum monasterio, claudam feminam fecit afferri. Hæc ex multo jam tempore repens humi, erigi penitus non valebat ; sed scabellula tenens manibus, renes emortuos post se trahere consueverat. Cum autem præ multitudine populi ad Dei Hominem introduci femina non valeret, in basilica media repente convaluit ; et exsiliens ambulabat, non sine lacrymis agens gratias Deo : cujus scabellula populus jubilans tulit protinus ad altare, ut sisterent ea Domino, et Bernardo servo ejus. De cujus nobis curatione confessus est Pater sanctus, quod præcedenti nocte sibi præostensa fuisset. Videbatur enim sibi in eadem basilica, in medio populi circumstantis, clandestinus et ignotus ejusmodi feminam tangere et transire, ac protinus eamdem videre sanatam, plurimum sibi ipse congratulans et exsultans, quod agnitus non fuisset. Eadem etiam die rutilavit Rutinæ in beati Viri præsentia lux cœlestis, cujus benedictio aliis quoque claudis duabus feminis gressum, visum reddidit cæcis æque duabus. Sæpissime vero contigit, ut inter orandum indubitanter Dei Servus agnosceret virtutem adesse divinam. Cujus tamen modum cognitionis nullis se posse verbis exprimere fatebatur.

48. Nonnunquam vero cum signasset aliquos et transisset, sanatos esse dixit, et regressus aliquis ex his qui audierant, sicut dictum erat, invenit. Egressus aliquando Basileam urbem, surdum quemdam signaverat, et transierat. Cumque paululum processisset, vocans Alexandrum Coloniensem : « Revertere, ait quære utrum audiat homo. » Rediit ille, et illum reperit audientem. Similiter ipse die cum signasset alium cæcum altero oculo et abiret : « Deus, inquit, aperuit oculum ejus. » Hoc etiam prædictus Alexander (87), cum ad inquirendum reflexisset iter, ita esse cognovit. Iste est

(87) Vide de eo infra lib. VI in fine prooemii et lib. VII, cap. 20.

Alexander, qui in eisdem diebus ad Viri Dei sacra A monita, ostensionemque virtutum, cum aliis ferme tringinta sæculo valefecit, et secutus est eum : a quo etiam post modicum tempus abbas est ordinatus in monasterio Tolosanæ diœcesis, quod Grandis-Silva vocatur. In Constantiensi quoque diœcesi prope **1149** castrum Frieborg, cum homini cæco in via manum imposuisset, remisit qui videret eum, et inventus est videns. Quod de duobus aliis cæcis in pago Coloniensi prope monasterium, quod Brumvillare dicitur, similiter fecit; et cum videre renuntiarentur, confessus est se quoque sensisse virtutem.

49. In territorio etiam Senonensi, in oppido quod B Sancti-Florentini nomine vocant, oblata est Viro Dei mulier surda : cui manus imponens, per spiritum sensit virtutis effectum, cum illa adhuc stupida et tumultuosa (ut est genus istud), et, ut ipsa ante solebat, nihil se audire clamaret. Mane autem facto, cum nec illa rediret, nec alter aliquid indicaret de ea; sciens Sanctus divinam illi misericordiam adfuisse, accersiri feminam jubet. Inventa igitur auditum recepisse, venit glorificans Deum, et Dei Famulo gratias agens. Egrediebatur idem pater Metensium civitatem, et ex more devotus eum populus deducebat, cum episcopo eorum Stephano, et fratre ejus Rainaldo Barrensi comite, aliisque personis tam ex clericali, quam ex militari ordine multis. C Interim causa exstitit ut rogaret nobilem virum Henricum de Salmis super verbo quodam, quod ipse ei episcopus et alii qui convenerant, suggerebant, ut videlicet Metensi civitati et populo pacem daret, cui graviter inimicabatur. Ille vero renuere penitus et abjurare, nec ullis precibus flecti. Inter hæc supervenientes alii offerebant beato Viro hominem surdum, obsecrantes ut ei manum imponere dignaretur. At ille fidei zelo succensus, sicut interdum ob causas necessarias terror quidam et auctoritas supra hominem in ejus facie rutilabat, conversus ad militem : « Tu nos, inquit, audire contemnis, quos continuo coram te audiet surdus. » Et imponens D manus homini, signavit eum, et in aures ejus digitos misit. Quo protinus audiente, pavens Henricus et tremens ruit ad pedes Hominis Dei, humiliter satisfaciens, et libere annuens quidquid fuerat postulatus.

50. Transiens aliquando servus Christi Brenam oppidum, mendicantem in platea vidit feminam cæcam. Quam aliquantisper intuitus, cum ex more a transeuntibus eleemosynam flagitaret : « Tu, inquit, petis argentum, et Deus tibi visum donabit. » Accedens ergo tetigit eam, et oculos ejus aperuit. Quæ beneficium sentiens insperatum, non minus misericordiæ magnitudinem, quam lucem insolitam mirabatur. Inter primas propagines, quas hæc abundantissima vitis emisit, in Remorum parœcia monasterium Igniacense plantatum feliciter radicavit. Quod aliquando visitans idem Sanctus, vicum Maternæ fluvio proximum, quem Rivolium nominant, pertransibat. **1150** Vir quoque magnificus, et devotissimus ejus amator, Samson Remorum archiepiscopus, comitabatur illum, solita veneratione deducens. Senex autem claudus ad mendicandum positus erat in via, cui unus e fratribus eleemoynam dedit. Secutus Abbas sanctus, cum jam hominem pertransisset, convertit se : et paulisper intendens in eum, quid patiatur interrogat circumstantes, et sibi illum præcipit exhiberi. Suspicati homines quod esset et amplius aliquid ipse daturus : — « Domine, inquiunt, claudus est, nec moveri potest; nos ad eum feremus quod volueris dare. » Quo respondente verbum et dicente, « Tollite eum, et afferte ad me; » primo quidem præ admiratione mutuo sese intuebantur, ignorantes quid esset facturus. Demum agnoscentes eum, clamabant ad invicem : « Abbas est Claræ-Vallis, et protinus illum sanabit. »

51. Nimirum solitus erat, quoties poterat, operam dare ne in vicis agnosceretur, et interdicere sociis ne cui ex occurrentibus manifestarent eum, aut de eo aliquid loquerentur; sed quærentibus quis transiret, dicerent monachos esse, aut aliquem de personis simul euntibus nominarent. Igitur agnito Dei Famulo ruunt undique, et levantes hominem ferunt, et offerunt ei. Qui imponens utramque manum capiti ejus, et in cœlum suspiciens ac breviter orans, deponi illum jubet, et ambulare. Excusante eo et dicente, « Non possum ; — Ego tibi, ait, in nomine Domini et ejus virtute præcipio, vade, et sanus esto jam ab hac hora. » Quid plura? Statim depositus, statim sanatus est, statim libere gradiebatur repletus stupore et exstasi in eo quod contigerat sibi. Sed et vicini ejus et noti pariter congratulantes Dominum collaudabant, qui miserabilis hominis et meritum simul et votum abundantia suæ pietatis excessit. Unde etiam usque hodie locus ab incolis demonstratur, ubi signum tam evidens divinæ virtutis effulsit, ubi senex claudus ex multis annis, tota inferiori corporis sui parte præmortuus, et a renibus deorsum omni prorsus membrorum destitutus officio, dum stipem postulat, sanitatem recepit. Hic fuit Viri sancti novissimus in Remorum partes ingressus : siquidem factum est hoc ante sacram ejus depositionem corporis anno uno. De qua felicium ejus actuum felicissima consummatione erit nobis jam, sed sub alia narratione dicendum. Nimis enim fallitur, si quis arbitratur hujus sanctissimi viri facta mirifica posse cuncta narrari : et tam necesse est multa sileri, quam impossibile omnia comprehendi.

LIBER QUINTUS,

AUCTORE GAUFRIDO MONACHO CLARÆ-VALLENSI.

CAPUT PRIMUM.

De pace inter civitatem Metensem et vicinos quosdam principes opera beati Bernardi reformata; editisque ea occasione miraculis.

1. Cum post tantos et tam multos jam labores ac sudores Dominus dilecto suo Bernardo Claræ-Vallensi abbati diu desideratum pretiosæ mortis somnum dare disponeret, et fidelem servum in requiem introducere suam; cœpit magis ac magis promptus in ipso proficere spiritus, et caro infirma deficere. Cognoscens enim Vir sanctus prope esse jam bravium, solito currebat alacrius, et terrestris suæ habitationis dissolutionem sentiens imminere, votis uberioribus aspirabat ad habitationem ex Deo, domum non manufactam, æternam in cœlis. In cujus purissimo pectore sacri sese desiderii flamma non capiens, crebris erumpebat indiciis, et ignitum eloquium vehementer fervoris interni vehementiam declarabat, sicut in sanctis animalibus per prophetam inter cætera describuntur *scintillæ quasi aspectus æris candentis* (*Ezech.* I, 7). Corpus lectulo decubans variis exercebatur incommodis: animus tamen nihilominus liber et potens, quæ Dei erant exercebat invictus, non cessans in mediis quoque doloribus meditari sacrum aliquid aut dictare, orare affectuosius, fratres studiosius exhortari. In oblatione Hostiæ salutaris, quam usque ad defectum ultimum vix aliquando intermisit, artus sibi vix cohærentes vigore spiritus sustentabat, semetipsum pariter offerens acceptabilem hostiam Deo in odorem suavitatis. Quo tempore ad avunculum suum Andream militem Templi, qui et regionis Jerosolymitanæ maxima **1151** columna habebatur, epistolam scribens inter cætera ait: « Ego enim deficior, nec puto me longum facere super terram (Epist. 288).

2. [In illis diebus causa exstitit, fratrum aliquis in remotas Germaniæ partes pro quibusdam mitteretur agendis. Et missus est frater Henricus monachus, quem ante sex annos de Constantiensis diœcesis partibus cum pluribus aliis idem pater sanctus adduxerat. Hic ergo dum mitteretur, longioris itineris pericula timens (nimirum hiems erat), illud tamen maxime verebatur, ne contingeret, ut idem pater sanctus, priusquam ipse rediret, ab hac vita migraret, et absens ipse benedictionis extremæ participio fraudaretur. At ille benedicens ei, et dicens, « Ne timeas, et incolumis reverteris, et me quoque sicut desideras, invenies; » consolatum illum emisit. Profectus idem frater, in territorio Argentinensium astrictum glacie fluvium

A pertransibat. Tum subito fracta glacie sub pedibus muli, quo vehebatur, corruit, et sub glaciem vehemens illum unda trahebat. Quid faceret mersus flumine, glacie clausus? Recordatus est Patris sui, recordatus est promissionis ejus, quæ inanis esse non potuit. Continuo siquidem, ut hodie quoque fatetur, Patrem sanctum sibi visus est habere præsentem: tantaque suavitate perfusus est, ut nec impetum amnis, nec molestiam frigoris, nec spirandi difficultatem, nec ullum denique incommodum sentiret aut metum. Nec mora, contra fluminis impetum sine suo conatu divina virtute reductus, ad ipsum, per quod ante ceciderat, foramen se reperit,

B marginem arripit, exit intrepidus, illæsus evadit, expleto negotio redit incolumis, et fideli promissione, sicut ipse promisit, inventa, multiplices gratias agit: ad sacrum cujus tumulum tam devotus hodieque persistit, quam certus est ejus sese meritis, velut de tumulo, et quidem satis horribili, revocatum. Sed non est nobis super hoc declamandum. Alii antiqua miracula conferant: nec minus hunc mirabiliter, quam beati Benedicti puerum Placidum, nec minori asserent a periculo liberatum; qui etiam, si viderent quem astrictus glacie reddidit fluvius, ei compararent, quem evomuit cetus: nobis sufficit brevis et pura narratio.]

3. Cum adhuc Pater sanctus in suo Claræ-Vallensi

C cœnobio, licet lectulo decubans, cursum vitæ viriliter consummaret, gravis admodum plaga Metensi populo supervenit. Egressi enim in multitudine gravi adversus vicinos principes, a quibus præter morem lacessitam se esse tanta civitas indignabatur, traditi sunt multi in manus paucissimorum. Conclusi denique inter Frigidi-Montis (sic enim eum appellant) et Mosellæ amnis angustias, ac mutuo sese impetu collidentes, una hora, sicut dicebatur, plus quam duo millia corruerunt, quidam gladiis trucidati, plures amne submersi. Vehementi igitur indignatione concepta, nobilis illa civitas totis ad ultionem viribus parabatur, cum e regione

D adversarios quoque et fortiores præda copiosa, et audaciores fecisset eventus. Imminebat totius provinciæ certa vastatio, cum venerabilis eorum metropolitanus Illinus archiepiscopus Treverensis, dolens anxie de præteritis, sed adhuc graviora formidans, et dignam gerens suorum sollicitudinem filiorum, unicum in tanta necessitate petiit refugium, et expetiit Virum Dei. Veniens ergo Claram-Vallem, ipsius atque omnium fratrum vestigiis tota humilitate prostratus, rogabat et obsecrabat, ut se tantis dignaretur opponere malis, quibus alter nemo

posse modum ponere videretur. Dominus autem, sicut semper fidelis servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. Quibus diebus cum ad litteras venerabilis Hugonis Ostiensis episcopi rescriberet, ait : « Verum est quod audistis. Infirmatus sum usque ad mortem, sed interim, ut sentio, revocatus ad mortem, atque hoc, ut me sentio, non diu (*Epist.* 307.) » Vitam quippe mortalem mortem magis quam vitam reputans, non a morte, sed ad mortem revocatum se sentiebat, cum ab exitu revocaretur, licet sentiens haud diutius differendum

Quod quidem sæpius erga eum providentia divina disposuit, in cujus manu placita erat anima illius, ut **1152** quoties eum grandis aliqua necessitas evocaret, vincente omnia animo, vires corporis non deessent, mirantibus qui videbant eum, et robustos homines in tolerantia superare. Expletis namque negotiis, velut in se rediens, multiplicibus infirmitatibus laborabat, ut vix viveret feriatus, qui occupatus deficere nesciebat. Cui in opere novissimo tam manifeste, tamque magnifice divina adfuit virtus ut ex laboribus vires capere videretur. Accidit autem, cum in prædicti Mosellæ fluvii littore residentibus hinc inde partibus mediator fidelis rogaret quæ ad pacem erant, ut pars altera, ex tanta siquidem hostium strage ferocior, quod exigebatur, obstinata animositate renueret. Subito denique tanquam agitati furiis discesserunt, Virum Dei insalutatum, solam vero cæteris omnibus relinquentes desperationem pacis. Nec sane ex contemptu aliquo, sed ex motu reverentiæ ejus iniere fugam : siquidem verebantur, ne præsentium mentes, quamlibet improbas, facile flecteret; minus considerantes quid ille per spiritum nusquam absentem posset etiam in absentes. Jam conventus in magno turbine solvebatur, sola utrinque meditabantur arma, sola inibant consilia malignandi, cum Vir sanctus eos qui secum venerant consolatus fratres : « Ne turbemini, inquit; licet enim per multas difficultates, omnino tamen pax desiderata proveniet. » Quibus etiam unde id nosset innotuit, dicens : « Videbar mihi per nocturnum soporem Missam celebrare solemnem. Cumque, expleta paulo minus oratione prima, recordarer angelicum ex more canticum, id est *Gloria in excelsis Deo*, præcedere debuisse, erubui, et quod oblitus omiseram canticum inchoans, vobiscum pariter ad finem usque complevi. » Jam medium noctis transierat, cum Vir sanctus de prædictorum pœnitudine principum legatione suscepta, jucunde satis conversus ad suos. « Agnoscite, ait, promissæ nobis canendæ Gloriæ et cantici pacis præparationem. « Interim ergo partibus convocatis, per dies aliquot de pace tractatum est, et ob maximas difficultates occurrentes utrinque sæpius desperatum, nisi quod omnes jam consolabatur, quæ omnibus innotuerat, Abbatis sancti tam certa de reformanda pace promissio. Nec parum

A ipsa dilatio profuit, his præsertim qui variis incommodis laborantes remedia consequebantur in carne, seu etiam qui videntes ædificabantur in fide. Tantus enim concursus erat, ut multitudine pariter atque importunitate sua ipsum quoque negotium componendæ pacis pene desperabiliter impedirent : donec quæsita tandem in medio flumine insula, partis utriusque primarii in naviculis accesserunt; ubi compositis omnibus secundum quod fidelis arbiter definivit, datis sibi invicem dextris reconciliati sunt in osculo pacis.

5. Inter omnes sane quas per manum servi sui ibidem præstitit Dominus sanitates, celeberrima fuit cujusdam curatio mulieris. Hæc ab annis octo pessima ægritudine laborabat, vehementi tremore B et validis motibus universa pariter membra concutiens. Cum autem videretur gravioribus ortis difficultatibus propemodum excidisse spes pacis, Domino disponente venit mulier ita tremens, nec minus horribilis quam miserabilis, et omnes pariter ad spectaculum convenerunt. Orante denique Dei Famulo, sub oculis omnium paulatim concussione sedata, perfectam adepta est protinus sospitatem. Quæ res in tantam admirationem etiam durissimos quosque permovit, ut percutientes pectora sua, per horam fere dimidiam cum lacrymis acclamarent. Tantus denique factus est impetus et concursus procidentium et deosculantium Viri Dei sacra vestigia, ut propemodum comprimeretur, donec tollentes eum C fratres, et imponentes in naviculam a terra modice subduxerunt. Cumque accedentes ad se principes, ut cœperat, pro pace rogaret, suspirantes dicebant : « Oportet nos libenter eum audire quem, ut ipsi cernimus, Deus diligit et exaudit : et audito eo multa facere, pro quo tanta faciat Deus in oculis nostris. » Quibus ille (ut semper cautus erat competenter hujusmodi gloriam declinare). « Non propter me, inquit, sed propter vos facit. »

6. Simili quoque miraculo et in simili opportunitate, ipsa etiam die Metensium animos Dominus inclinavit **1153** ad pacem. Ingressus enim Sanctus Metensium civitatem, episcopum simul et populum ad ea quæ pacis erant, vehementer urgebat. Graviter D autem urebat illos vulnus acceptum : quibus enim valide satis reponere cogitaverant, secus quam vellent, remittere cogebantur. In ipsa hora oblata est ei mulier paralytica, de civitate eadem : cui manus imponens, et orans, dignatus est palliolum quoque proprium, quo utebatur ipse, superextendere ei, tenendumque episcopo tradere prope astanti, et sub eodem velamine debilia tangere membra. Expleta autem oratione et benedictione data, erexit illam : omnibusque mirantibus, per medium illorum incolumis ibat, quam attulerant in grabato. In flumine quoque Mosella, dum ob intolerabilem concurrentium multitudinem Vir beatus navicula veheretur, unus ex his qui curari desiderabant, cæcus clamabat in littore, obsecrans ut duceretur ad eum. Cumque ille jam pertransiret, audiens homo navigantem post

eum in navicula altera piscatorem, dissibulatam protinus chlamydem, qua erat opertus, porrigens dabat illi, ut in navicula reciperetur. Factum est : et ut pervenit ad Sanctum, juxta suæ fidei magnitudinem magna velocitate sub manu ejus visu recepto, miratus clamabat videre se colles, videre homines, videre arbores, et cætera universa.

7. Paucis ab eodem loco milliariis distat cœnobium, quod Sancti-Benedicti nomine vocant ; ubi puer claudus, et a renibus infra omni prorsus membrorum destitutus officio, solis ad movendum manibus utebatur et renibus, pedes emortuos post se trahens : quem ex Burgundiæ partibus pater advectum ante annos quatuor ibi relinquerat, et extunc fratrum eleemosynis alebatur. Itaque cum beati Patris adventum, et virtutes Dominus operabatur in ipso, per omnem circa provinciam celebris fama vulgaret; impositum plaustro eumdem puerum fratres prædicti cœnobii adduxerunt ad eum, rogantes ut solita pietate misero subveniret. Acquievit, imposuit manus, oravit, et eadem hora sanum reddidit, firmiter stantem, firmiter ambulantem. Denique, sicut ab ejusdem loci abbate nuper accepimus, usque hodie fratrum pecora idem puer incolumis sequitur et custodit; et si quis desiderat scire, Joannes est nomen ejus. Aliter etiam claudus, in ejusdem monasterii vicinia degens, eodem tempore ad prædicti Patris sancti benedictionem sanatus est, et gressum recepit. Sed et prope Leucorum urbem, loco cui nomen est Gundervilla, idem vir Dei feminam cæcam illuminavit sub oculis plurimorum, qui de tota confluxerant regione. Cæterum nimis difficile, aut omnimodis impossible foret, itineris illius magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis virtutum operibus operam dare. Hic enim viarum tuarum, Pater dulcissime, finis beatus, et hic labor ultimus fuit. In hoc opere non minus utili quam difficili, nec minus desperatæ, quam necessariæ pacis, labores tuos gloriose complevit, qui magnifice semper honestavit te in laboribus tuis, te in suo nomine, et nomen suum in te glorificans, Rex gloriæ Dominus Deus tuus.

CAPUT II.

De Felicissima, sed fratribus tristissima, beati Viri morte.

8. Ut expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, Abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum jam jamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate, et dulcedine spiritus quotidie propinquabat ad exitum, ac si in portu navigans paulatim vela deponeret. Evidenter quoque fratribus aiebat : « Hæc sunt verba quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem, non vobis esse quod adhuc timeretis æstate proxima imminere (me mihi credere) hujus corporis dissolutionem. » At quam evidenter proprio didicimus experimento, quod de sanctis Apostolis Evangelia sacra testantur, **1154** A quod dum suam illis prædiceret Dominus passionem erat verbum absconditum ab eis, et capere non valebant. Nimirum quod tam vehementer horrebat animus, minus facile persuadebatur ut crederet, præsertim cum et ipse compatiens filiis ejusmodi verba supprimeret. Cæterum factis quodammodo clamans, « Opera consummavi, quæ dedit mihi Pater ut facerem, » magis ac magis actus omittere, affectus retrahere, et sacrorum funibus desideriorum sedula intentione præjactis, vicino jam littori hærere firmius, et commodius applicare. Denique cum venerabilis antistes sedis Lingonicæ Godefridus de quibusdam eum sollicitaret agendis, et minus apponere animum miraretur : « Ne mireris, inquit, ego enim jam non sum de hoc mundo. »

B 9. Videns autem Pater sanctus, compassionis et misericordiæ visceribus affluens, charissimos sibi fratres, et filios miserabiliter admodum tabescentes et arescentes præ timore et exspectatione supervenientis desolationis gravissimæ et lamentabilis orbitatis dulcissimis eos consolationibus refovebat : et monens eos in tuto divinæ clementiæ sinu spei fideique suæ anchoram per inconvulsibilem charitatem firmius radicare, se quoque promittebat nec post mortem aliquando defuturum. Propensius autem, quam noster queat exprimere sermo, rogans obsecransque per multas lacrymas, timorem Dei et sacræ puritatis, ac totius perfectionis amorem nostris imprimere animis conabatur. Sed et monebat, et C cum lacrymis obtestabatur, ut si quid forte virtutis, aut exemplo nobis aliquando commendasset aut verbo, id æmularemur, id firmiter teneremus, et proficeremus in eo; aliis quidem verbis, sed eodem spiritu illud apostolicum loquens : *Rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis quomodo vos oporteat ambulare et placere Deo per omnia, sic et ambuletis, ut abundetis magis* (*I Thess.* IV, 1). Atque utinam tam efficaciter persuaserit quam affectuose suasit. Modum autem ægritudinis ejus si quis nosse desiderat, exstat epistola, quam ad amicum quemdam paucissimis diebus ante sacram a nobis profectionem suam ipse dictavit : quam nimirum huic nostræ narrationi duximus inserendam, quod videlicet etsi aliena quoque de ipso, D amplius tamen nos ipsius de se verba delectent.

10. « Suscepimus charitatem vestram in charitate, et non in voluptate. Quæ enim voluptas, ubi sibi totum vindicat amaritudo? nisi quod solum nihil comedere, utcunque delectabile est. Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor unquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est. Frequenter in die et nocte exigit confortari modico admodum qualicunque liquore : nam ad solidum omne inexorabiliter indignatur. Hoc parum quod dignatur admittere, non sine gravi molestia sumit; sed timet graviorem, si sese vacuum omnino dimiserit. Quod si plusculum quid interdum admittere acquiescat, id gravissimum. Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropicis contingere

solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Orate Salvatorem, qui non vult mortem peccatoris, ut tempestivum jam exitum non differat, sed custodiat. Curate munire votis calcaneum nudum meritis : ut is qui insidiatur, invenire non possit unde figat dentem, et vulnus infligat. Hæc ipse dictavi, sic me habens, ut per notam vobis manum agnoscatis affectum (88). »

11. Hoc exemplar epistolæ, quam, ut nos diximus, et ipsa quoque ejus verba declarant, Pater sanctus exitu jam imminente dictavit. Ex cujus tenore posset nimirum diligens lector sacrum illius vel ex parte aliqua pectus agnoscere, quanta illi in ipsa sui ruina corporis tranquillitas mentis, serenitas animi suavitas spiritus, quanta sub fiduciæ culmine radix humilitatis. Sed nostrum sub tam gravi articulo inconsolabilem luctum aliquatenus illi æstimare ac sibimet exhibere licebit, pallidasque, si pie senserit, turmas imaginabitur filiorum, exterminatas facies, vultus exsangues, genas lacrymis sordentes, suspiria quoque pectorum ac singultus. [Quis enim **1155** apud nos erat tumultus cogitationum, quod naufragium animorum, cum thesaurus tam amabilis raperetur a nobis et præsentibus, et cernentibus quia nec spes esset retinendi, nec facultas aliqua commeandi? Pater erat, sed qualis pater qui videbatur abire? Nobis quodammodo proprius, verius tamen toti mundo communis. Erat enim omnium et bonorum gloriatio, et malignantium metus, ut de eo non incongrue videretur esse psallendum : *Videbunt recti, et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum* (*Psal.* CVI, 42). Quo præsente, sanctitas omnis jucundabatur, præsumptio frenabatur, duritia compungebatur. Quo præsente celebris quisque conventus velut quodam sole resplenduit ; absente, caliginosus et quodammodo mutus apparuit. Quam devote, quam pie singulis nostrum et tunc hodieque clamandum : *Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus !* (*IV Reg.* II, 12.) Tu fluctuantium portus, clypeus oppressorum ; et, ut de seipso beatus Job loquitur, cæco fuisti oculus, et pes claudo (*Job.* XXIX, 15). Tu perfectionis exemplar, virtutis forma, speculum sanctitatis. Tu gloria Israel, tu lætitia Jerusalem, tu deliciæ tui sæculi, et unicum tui temporis decus ; oliva fructifera, vitis abundans, palma florida, cedrus multiplicata, platanus exaltata. Vas electionis, et vas honoris in domo Dei ; vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso, fide et sanctitate solidum, et variis charismatibus tanquam gemmis ornatum. Tu Ecclesiæ sanctæ fortissima splendidissimaque columna, tu vehemens tuba Dei, tu dulcissimum sancti Spiritus organum, pios oblectans, desides excitans, debiles portans. Cujus medicinalis manus et lingua morbos utraque curabat : illa, corporum ; ista, animorum. Cujus erat simplex habitus, simplex vultus, dulcis facies, gratiosus aspectus. Cujus denique vita fructuosa, cujus mors pretiosa : quia tibi quoque Christus vivere fuit, et mori lucrum. Quod si nobis alterum fortassis utilius, sed alterum multo melius tibi. Et quod tibi tam commodum, nobis, si pie sapimus, non potest non esse jucundum. Cæterum etsi pium est congaudere tibi, Pater bone, qui in gaudium Domini tui feliciter introisti : non tamen impium super nos ipsos flere, quos nimirum, abeunte te, solito gravius horror geminus circumsepsit, dum nobis est vita tædio, mors timori. Et si pium congaudere tibi qui beato transitu mortis ad torrentem voluptatis, quem ardenter sitiebas, accessisti : nostram tamen vicem dolere non impium, quibus et vivendi omnis pariter est sublata suavitas, et moriendi necdum collata securitas. Et si pia tibi impenditur gratulatio, felix anima, quæ in plenitudine lucis exsultas : non tamen impia super nos assumitur lamentatio, qui relecti sumus ; post mirificam, in qua hactenus exsultavimus, claritatem, horrere magis tenebras subintrantes ; post aurea, quæ paulo ante vidimus, sæcula gravius ferre hoc plane ferreum, quod successit. Sed reflectamus stylum ad ordinem narrationis, et Patroni, quibus possumus votis, exitum prosequamur, exitum nobis lugubrem, nam illi potius triumphalem.]

12. Igitur ante Patris hujus excessum accedentes ad eum filii, quos per Evangelium ipse genuerat, piissimum ejus animum lacrymabili supplicatione pulsabant, et hæc atque hujusmodi loquebantur : « Nunquid non misereris huic monasterio, Pater? nunquid non compateris nobis, quos tanto pietatis affectu maternis lactasti uberibus, paterna consolatione fovisti? Quomodo sic exponis labores tuos, quos in loco hoc laborasti? quomodo tam dilectos hactenus filios sic relinquis? » Tunc vero flens ipse cum flentibus, et columbinos oculos in cœlum porrigens, ac mente tota apostolicum illum concipiens spiritum, testabatur coarctatum se e duobus, et quid eligeret ignorantem (*Philipp.* I, 23, 22), et divinæ totum tribuere arbitrio pietatis. Nam et hinc paterna illum urgebat charitas, filiorum votis annuere, ut maneret : et inde trahebat Christi desiderium, ut migraret. Cui tamen ab olim jam atque altius radicata in pectore ejus humilitas persuaserat, ut ex intimo cordis affectu servum inutilem se esse diceret, et arborem sterilem reputaret, ex cujus vita nullus sibi **1156** fructus, nullus alteri cuiquam proveniret. Nam et solitus erat in familiari collocutione fateri, vix credere se hominibus, quod sic eum sibi utilem crederent ut dicebant. Sed nec parvum sese in suis super hoc cogitationibus perhibebat aliquando sustinuisse conflictum, quod nec tam veraces homines fallere velle, nec tam prudentes falli posse verisimile videretur, cum alterutrum

(88) Epistola hæc ordine 310, in quibusdam mss. ita inscribitur : *Epistola ad Arnoldum Bonæ-Vallis abbatem, qui ei quædam xenia mittens, de ejus valetudine sollicite fuerat sciscitatus.*

excusare non posset. Quem enim totus mirabatur Orbis, solus ipse (quod erat mirabilius) non videbat suæ videlicet operationis opinionisve splendorem, sicut ille quondam vir simplex et rectus, nec solem cum fulgeret, nec lunam incedentem clare vidisse se memorabat (*Job* XXXI, 26).

13. Novissime cum exterioris habitaculi undique jam soluta compago, desideranti animæ liberum præstaret egressum, magnus ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est dies, ad cujus exitum vicini episcopi cum abbatum et fratrum copiosa multitudine fuerant congregati. Hora autem diei pene tertia singularis lucerna suæ generationis, sanctus ac vere beatus abbas Bernardus, a corpore mortis in terram viventium feliciter Christo duce magravit, ex filiorum circumstantium et inter graves singultus ac lacrymas uberes utcunque psallentium choro ad multorum, quos ipse præmiserat, cœtus transiens lætabundos, ad sanctorum cuneos gratulantes, ad obvia agmina angelorum. Felix anima, quam sic levabant excelsa suorum privilegia meritorum, quam sic pia filiorum prosequebantur inferiorum vota; sic quoque superiorum desideria sacra trahebant! Felix illi et vere serenus dies, quo plenus ei meridies Christus illuxit: dies cunctis vitæ suæ diebus tantis ab eo exspectatus desideriis, expetitus suspiriis, frequentatus meditationibus, orationibus præmunitus! Felix transitus de labore ad refrigerium, de exspectatione ad præmium, de agone ad bravium, de morte ad vitam, de fide ad notitiam, de peregrinatione ad patriam, de mundo ad Patrem! De quo etiam transitu ejus multa novimus apparuisse quam multis, et quidem non indigna relatu, sed difficile nimis singula vestigare, et scribere omnia nimis longum. Nam et usque modo multifarie multisque modis paternus erga filios amor, vere etiam nunc, imo nunc verius vivens et vigens, crebris revelationibus eorum dignatur solari lacrymas, relevare mœstitiam, ut quo dulcius ei congaudent, minus anxie doleant sibi. Si qua tamen ex his, minus prolixam desiderantia narrationem, lector scire desiderat, proprio magis et novissimo credimus reservanda capitulo.

14. Iterim cætera prosequentes, quanta possumus violentia animos avertamus ab illo tam gravi gemitu et rugitu, quo nimirum grex miserabilis, pastore migrante, personuit. Parcamus paginæ, et quantum possumus, stringamus oculos, palpebras complodamus adversus lacrymas, quibus in illo suæ claritatis abscessu vallis nostra fluebat, Ecclesiæ protinus universæ calicem sui propinatura mœroris, cui hactenus consueverat stillare dulcedinem, gaudia fundere, fluere consolationes. Dum fidelis minister et sacerdos Altissimi feliciter ingreditur in locum tabernaculi admirabilis, ad altare Dei sacram ei et acceptabilem hostiam sui spiritus oblaturus; corpus etiam rite paratum et ornatum sacerdotalibus indumentis, oratorio beatæ Dei Genitricis infertur. Plurima quoque nobilium et ignobilium de vicinis quibusque locis gemebunda protinus turba convenit, et vallem totam ploratus et ululatus multus implebat. Amarius tamen pro foribus monasterii lamentabatur sexus miserabilior mulierum, quod accedentibus ad beata vestigia viris, monastici Ordinis disciplina (89) inexorabiliter eis etiam tunc negaret ingressum. Biduo mansit in medio gregis pastor exstinctus, dum pristina illa dulcissimi gratia vultus nil minorata, sed aucta, magis omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus. Crescebat autem supra modum ruens undique populi multitudo, et intolerabilis jam fiebat impetus concurrentium, ac desiderabiles tenentium pedes, osculantium manus, applicantium panes, baltheos, **1157** nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione, et variis necessitatibus profutura. Maxime tamen parati in diem tertium solemnem per loca proxima præstolabantur reponendi sacri corporis ejus horam, copiosius undique conventuri. Nam et secunda die tantus circa meridiem populus fuerat congregatus, et tanto pietatis zelo stipati undique sacrum corpus obsederant, ut nulla pene episcopis reverentia, nulla fratribus haberetur. Unde veriti ne quid simile aut forte gravius accideret die tertia, præoccupantes horam, et mane divina ex more Sacrificia consummantes, sicut et biduum jam in celebratione Missarum et jugi fecerant psalmodia, purissimum illud balsamum suo vasculo commisere, in lapide reponentes lapidem pretiosum, optimam margaritam.

15. Consummatis ergo feliciter vitæ suæ diebus et annis circiter sexaginta tribus expletis, dilectus Domini Bernardus, Claræ-Vallensis cœnobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum pater (90), decimo tertio kalendas septembris inter filiorum manus obdormivit in Christo. Sepultus est autem undecimo kalendas ejusdem mensis ante sanctum altare beatæ Virginis matris, cujus fuerat devotissimus ipse sacerdos. Sed et pectori ejus ipso tumulo capsula superposita est, in qua beati Thaddæi apostoli reliquiæ continentur, quas eodem anno ab Jerosolyma sibi missas, suo jusserat corpori superponi: eo utique fidei et devotionis intuitu, ut eidem apostolo in die communis resurrectionis adhæreat. [Prius tamen, quam sacratissimum illud corpus tumulo redderetur, unus e fratribus, qui ex multis annis caduco morbo

(89) Eadem apud Claram-Vallem, uti et apud Cistercium vigebat disciplina, quæ olim apud Cistercienses communis fuit, excepto festo Dedicationis, quo mulieribus concessus est in Ordinis ecclesia aditus.

(90) Nempe tam per se, quam per abbatias Claræ-Valli subjectas. Nam Bernardus per se tantum septuaginta duo circiter monasteria excitavit vel adoptavit, nempe in Gallia 35, in Hispania 11, in Belgio 6, in Anglia 5, totidem in Sabaudia et in Hibernia, in Italia 4, in Germania duo, duo item in Suecia, ac demum unum et alterum in Hungaria et Dania, ex Chronologia nostra.

graviter laboravit, plena fide opem flagitaturus accessit. Quem nunc usque superstitem novimus, et nihil unquam ex ea hora prædictæ infelicitatis expertum.]

16. Facta sunt hæc eodem anno quo beatus Papa noster Eugenius tertius, ejusdem patris sancti in conversatione sancta filius, ab hac luce, vel ab hac magis caligine migravit ad lucem, cujus merita in ipsa cui insigniter præfuit urbe miraculis pluribus illustrata coruscant : successore ejus Anastasio Romanæ Ecclesiæ præsidente, regnantibus autem in Romanorum imperio Friderico illustri; in Francorum regno piissimo rege Ludovico, filio Ludovici; principatum Ecclesiæ universæ ac totius creaturæ visibilis et invisibilis monarchiam tenente Dei Filio Jesu Christo, anno ab Incarnatione sua millesimo centesimo quinquagesimo tertio, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT III.

De revelationibus diversis post sancti Patris obitum factis.

17. Jam de supra memoratis revelationibus pauca dicturi, ab eo sumamus initium quod prædictum est anno septimo ante quam fieret. Erant duo fratres in monasterio, de sacra beati Patris vita et felicibus ejus actibus colloquentes; quorum alter ab ineunte adolescentia [illegible] ad alterum ait : « Nosti quot annos [illegible] beatissimus Pater noster? » [illegible] inquit. Et alter : « Ego, ait, novi eum sex aut septem annos adhuc in carne victurum. » Hoc autem unde sciret, minime jam scire possumus, quia nec ipse indicavit, et ante Patrem sanctum ipse decessit. Porro alterius hodieque superstitis relatione hoc verbum nobis innotuit, qui tunc magis miratus est se audisse, quando ut ab olim audierat, ita vidit. Talis vero ille est, de cujus testimonio nec nos ambigimus, nec cuilibet alteri qui eum noverit, credimus dubitandum. Neque id solum, sed quod non minori dignum admiratione videtur, nomen quoque et personam successoris ipsius, evidenter ipsi eidem fratri [illegible]. Manifeste enim eadem hora [illegible] dominus Rogerius, qui hodie abbas est de Dunis, post hunc beatum Patrem abbas futurus est Claræ-Vallis. » Nam quod disjunctive sex vel septem annos victurum dicebat [illegible] hoc pertinuisse videtur, quod inventus sit terminus idem ultra sextum annum, intra septimum tamen.

18. Prope erat jam tempus, et festinabat Pater sanctus ad metam. Infirmabatur enim, sicut in hujus libelli principio memoravimus, adeo ut illa jam infirmitate ipsius perfici virtus, jam imminere exitus videretur. Interea fratres instare supplicationibus et obsecrationibus, quibus poterant, apud Deum. Unde etiam Sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, cum aliquanto melius secundum corpus habere cœpisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est : « Quid tenetis miserum hominem? Fortiores estis, et invaluistis. Parcite, quæso, parcite, sinite me abire. » Prius tamen quam in supremo periculo et timore fratres omnes in orationibus humiliarent animas suas, uni eorum visio talis apparuit. Occurrebat cum multa exsultatione Viro Dei extra monasterii claustra [illegible] in qua tamen processione, solos quatuor præeuntes idem frater qui videbat agnovit [illegible] magnum, idem dilectorem ejus atque dilectum, cujus et ipse in libro quarto de Consideratione cum laude meminit. Gaufridum episcopum Carnotensem; [illegible] quoque, qui Igniacensis cœnobii [illegible] et duos ejus fratres germanos, Guidonem scilicet et Gerardum. [illegible] osculum pacis amica [illegible] Pater sanctus ac beatus, cum his [illegible] seorsum [illegible] cæterorum [illegible] salutantes eum prædicti viri, ex hoc sibi jam redeundum esse dicebant. Tum vero expalluit ille, et [illegible] altare ? » Et illi : « Non potest adhuc tuo, et nostro satisfieri desiderio, donec [illegible]. » Dicebant autem tempus [illegible] probavit [illegible] decessit. Mane ergo frater ille, cui hæc ostensa fuerat, consolatus est cæteros, velut jam imminentem Patris [illegible] et quod viderat et audierat indicavit. Adhuc autem hiems erat.

19. Eodem tempore altera quoque visio prioris confirmatio fuit : nisi quod evidentius jam utriusque completa veritas probat, quam evidenter in utraque quod futurum erat, Dominus revelavit. Videbat enim frater quidam, et ecce parabat Vir beatissimus ascendere Jerosolymam, jamque ipso in procinctu itineris erat. Ad quem venerabilis Odo, qui a primis fere annis strenue satis et laudabiliter conversatus in monasterio, absentium consueverat præpositorum supplere vices, reverenter accedens, dicebat se præcessurum. Cujus visionis sic ostensa est veritas, ut prædictus vir Deo dignus ad cœlestem Jerusalem, ubi vere visio pacis, parantem jam egredi, et paulo post secuturum Patrem sanctum, felici functus legatione præiret.

20. Sed et abbas quidam, satis ei habitatione vicinus, nec minus affectione devotus, paucis diebus ante felicissimum Patris hujus excessum, videbat eum pretiosissimis ornatum sacerdotalibus indumentis, et excellenti perfusum gloria, cum ingenti solemnitate ad altare deduci. Ad cujus introitum ecclesia magna magnis resultans vocibus conclamabat : *Puer natus est nobis* (*Isai.* IX, 6). Vere etenim puer ipse erat mitis et humilis corde; et, sicut parvulus, accipiens regnum Dei : in cujus merito gratulabunda natali angelica multitudo, et

omnis pariter Sanctorum ecclesia, dum nobis videretur mori, sibi illum nasci; dum hic consummaretur, ibi incipere, non tam sonoris vocibus quam votis paribus concinens exsultabat. Si enim ad unius pœnitentiam peccatoris tota illa cœlestis regio in lætitiam suscitatur; quænam illi gaudia exhibuisse credendus est, per quem gaudia tanta receperat de tam multorum conversione et pœnitentia peccatorum? Quis enim valeat æstimare, quantis in sæculari habitu et conversatione manentibus, quantis etiam ad alias virorum seu feminarum congregationes transeuntibus, **1159** per hujus fidelis famuli ministerium dedit Dominus pœnitentiam ad salutem? Aut quis numeret eos qui sub ejus cura in centum sexaginta monasteriis per Dei benignitatem ad pœnitentiam sunt adducti? Nam ex his solis, qui speciales ejus filii videbantur, præter eos qui jam cursum vitæ feliciter consummaverant, præter eos qui per alia loca fuerant propagati, ea die qua felicissimus Pater ex Clara-Valle montem ascendere meruit Clariorem, reliquit habitantes in ea septingentas ferme animas, Domino Servientes (91). Quid igitur mirum si gratus curiæ, si acceptus Regi, si exceptus cum lætitia et exsultatione credatur: in quo gratia Dei usque adeo vacua non fuit, qui tam feliciter, tam efficaciter, plus omnibus sui temporis, et multarum retro generationum laboravit; qui talentum sibi traditum tam copiose multiplicavit, tanta denique lucra retulit de negotio? Sed de his hactenus, ne quis nos arguat ejus, quam polliciti sumus, metas excedere brevitatis.

21. Sane in monasterio prædicti illius abbatis, qui sic ejus natalem præviderat ea nocte, quam nobiscum Pater sanctus mane profecturus ultimam fecit, venerabili ejus præposito apparens, valefecit illi, et ait: « Noveris quia jam migro, nec ulterius hic morabor. » Quod ut ille indicavit abbati, accelerans abbas et Claram-Vallem veniens, ipso die Abbatem sanctum, sicut dixerat, reperit jam migrasse.

22. Frater Guillelmus de Monte-Pessulano, cujus et supra fecimus mentionem, vir magnificus olim in sæculo fuit, sed magnificentior in sæculi fuga. Hic in monasterio Grandis-Silvæ monachus factus, Patrem sanctum devotissime visitavit. Rediturus autem lacrymabiliter querebatur, quod non esset eum ultra visurus. Cui Vir Dei: « Ne timeas, ait, adhuc sine dubio me videbis. » Hujus effectum promissionis devotissimus ille Guillelmus exspectans, ipsa nocte cum beatus Pater ex hac vita decessit, in monasterio Grandis-Silvæ apparentem sibi videre meruit, et dicentem: « Frater Guillelme. » Et ille: « Ecce ego, domine. » « Veni, inquit, mecum. » Ibant igitur pariter, et ad montem quemdam altissimum pervenerunt. Interrogabat autem Sanctus an sciret quo venissent. Ille vero se

A nescire professus est. Cui ipse: « Ad radices, inquit, montis Libani venimus. Et nunc manebis hic, ego autem ascendam in montem. » Interrogatus qua de causa vellet ascendere: « Discere volo, » inquit. Miratus ille: « Quid, inquit, vis discere, Pater, quem nulli hodie in scientia credimus esse secundum? Ad quem Sanctus: « Nulla, ait, hic scientia, nulla veri cognitio: sursum scientiæ plenitudo, sursum vera notitia veritatis. » Et in hoc verbo dimittens eum, in montem altissimum subiit coram illo. Cumque intueretur euntem illum, expergefactus est, et occurrit protinus ei verbum illud, quod ad Joannem olim de cœlo sonuit: *Beati mortui qui Domino moriuntur.* Ut ergo mane lo-

B cutus est abbati suo et fratribus, Patrem sanctum ex hac vita migrasse dicebat. Et notantes diem ac diligentius inquirentes, ut audierant invenerunt. Euge, Pater sancte, qui ascensiones in corde disposuisti in valle lacrymarum, feliciter jam ascendisti de Clara-Valle in montem Libani, montem candidationis, plenitudinem lucis, celsitudinem claritatis. Innocens manibus et mundo corde ascendisti in montem Domini, ad divitias salutis: ad thesauros sapientiæ et scientiæ pervenisti, ubi pure puram videas veritatem, ubi unus tibi cum omnibus sanctis magister est Christus, ubi omnes jam docibiles Dei. Trahe nos post te, quæsumus, et de monte excelso misericorditer respice Vallem tuam. Adesto laborantibus, subveni periclitantibus, ascen-

C dentibus manum porrige. Dat fiduciam tua nobis ab olim experta, nec exinanita modo, sed amplius cumulata benignitas. Quin etiam visio, quam subnectimus, ab eadem nostra præsumptione non discrepat.

23. Proxima nocte postquam sacrum corpus sepulturæ traditum fuerat, quantam adhuc pro filiis sollicitudinem gereret Pater sanctus, et quomodo suos quos in mundo dilexerat, in finem quoque diligeret, evidenter ostendit. **1160** Apparens enim cuidam fratri in multa gloria, et fulgore magno vestis ac vultus, et desiderantem tenere cito pertransiens, aiebat: « Quia pro quodam fratre simplice veni. » Audierunt hoc fratres et mirabantur: sed

D circa horam diei tertiam veritas comprobata est visionis. Defunctus est enim quidam frater laudabilis admodum simplicitatis; et, sicut omnino credibile est, animam ejus tanto duce felicem, qui pro eo se venire dixerat, secum tulit. Paucis quoque expletis diebus, alteri cuidam fratri magnifice satis apparens, et arguens de suo nos doluisse discessu, post verba multæ consolationis, et promissionem felicitatis æternæ in sua perseverantibus obedientia et doctrina: « Hoc etiam scito, ait, et dicito fratribus, cujusdam vere sancti corpus, cujus et ego habeo vestem, in oratorio esse sepultum. » Dicebat autem episcopum Malachiam. Ipsius enim tunicam, in qua sanctus ille feliciter obdormierat, ad Missarum sibi servaverat celebrationem, et moriturus in ea sese jusserat sepeliri, sicut et sanctum illum

(91) De numero Novitiorum vide infra lib. VII, cap. 12 et 29.

in sua sepelierat veste. Quod tamen verbum et ipsi A fratri, et quampluribus aliis usque ad hanc visionem prorsus erat ignotum. Felix pontifex, cujus merita Pater sanctus et vivens prædicaverat, et defunctus. Felix charitas, quæ in morte non excidit. Felix societas, quam nec illud divortium tam crudele diremit. Gloriosi siquidem Patres quemadmodum in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati.

24. Nam et post dies circiter quadraginta abbas quidam ex majoris Britanniæ insula, sacræ illius societatis virtutem feliciter experiri meruit in seipso. Qui eodem tempore cum cæteris coabbatibus suis ex more Cistercium petens, in Clara-Valle remanserat, gemino quodam desperabiliter occupatus incommodo, pleuresis scilicet, et febris quotidianæ. B Jamque eatenus longa vexatione defecerat, ut solum animæ ejus exitum fratres, qui ei nunquam deerant, observarent. Cumque animam ejus angeret non tam desiderium vitæ præsentis quam absentium desolatio filiorum, quod peregre moreretur, obnixe petiit ut ad tumulum sancti deportaretur Abbatis : ubi cum orasset tota devotione qua potuit, beati quoque episcopi Malachiæ in aquilonari ipsius oratorii latere positum cogitavit visitare sepulcrum, auxilium flagitare; sed fatigationem veritus, et quasi jam securus de incolumitate, quod cogitaverat non implevit. Die altera iterum fratres advocans, ut ad oratorium veniat opem sibi postulat exhiberi. Causantibus illis : periculum siquidem vere- C rebantur : « Omnimodis, inquit, oportet ut sancti Malachiæ tumulum petam. Cum enim nocte præterita vix tenuiter obdormissem, expergefactus subito audiebam vocem dicentem mihi : Sanatus jam ab altera ægritudine tua, si ab altera vis sanari, episcopum pete. » Fecerunt illi ut ille voluit, et continuo factum est sicut dictum erat ad illum. Eadem die sanus factus, post paucissimos dies iter arripuit et incolumis reversus est ad suos.

25. Tuum in hoc opere spiritum, tuum agnoscimus, Pater dulcissime, zelum, tuam considerationem : tuum hoc opus, sic deferre collegæ tuo, ut hunc quoque ei communicares honorem et amorem cum quo verius et felicius honorificaris in cœlis. D Imo vero tui sunt hæc omnia operis, tui muneris, Deus noster. Tu enim omnem replesti ab initio temporis terram præsentia tuæ divinitatis, omnem aliquando repleturus gloria majestatis : cujus tamen partes interim quasdam, et æterno præelecta loca consilio excellentius visitans, reples speciali gratia sanctitatis. Fac, Domine, spirituali semper abundare frumento Vallem, quam ut faceres re quam nomine clariorem, dignatus es tam eximiæ claritatis sideribus illustrare duobus. Custodi domum, in qua tibi geminum hoc tam pretiosum depositum custoditur. Fiat nobis denique juxta verbum tuum, ut ibi est thesaurus tuus, tibi sit et cor tuum (*Matth.* VI, 21), ibi gratia et misericordia, et respectus assiduæ pietatis omnibus adsit in tuo ibidem nomine congregatis, quod est super omne nomen, sicut et tu super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

In codice Vaticano, n. 676, hic liber constat capitulis 23, quorum ultimum deest in vulgatis. Sic autem habet :

26. In memoria æterna justus Domino constitutus et suorum non negligit memoriam filiorum ; agens post 1161 mortem peragensque miraculis quod suis adhuc vivens oraculis prædicebat. Cernitur in operibus virtutis ejus sermo ille vivus et efficax, et testamentum fidele, quod disposuit dilectis suis : « Agam, inquit, assidue Claræ-Vallensis familiæ curam, et plantationem meam continue fovens benedictionis irriguo, sic me præsentem beneficiis exhibebo, ut inde non videar aliquando recessisse. » Undique nobis materiam consolationis exquirit : ita ut nuper in ipsis partibus transmarinis, nostris inventus sit inhiare subsidiis. Factum enim post annos plurimos ab obitu sancti hujus, ut sanctitatis suæ signa de crucis signaculo radiarent, et quam pia cupiditate virtutem vivificæ crucis ambiret, ipse crucis consecrator ostenderet. Cum enim Sarracon dux Turcorum urbem Alexandriam, et adjacentem Ægypti provinciam disposuisset invadere, suæque subjicere ditioni; et rex Jerusalem christianissimus Amalricus, requisitus a Saracenis Ægypti, repentino impetu in præsidia subvectionis accingitur, timens videlicet et præcavens in futurum, ne si forte Turcos in Ægypto dominari contingeret, et majorem in Christianos agerent pro locorum vicinitate perniciem, et ipse interim ex Ægypto tributariam perderet functionem. Electis igitur militibus et instructo progressus exercitu, in occursum properat Sarraconis, vadens et progrediens usque ad alveum Nili fluminis, quod de paradisi fonte dissiliens, aridas Ægyptiorum irrigat regiones. Cumque venisset ad flumen, fecit illud navium potestate meabile, et relinquens in custodia pontis ex utraque parte fluminis milites peditesque non et paucos, et ipse cum trecentis equitibus fugientem Sarraconem insequitur, persequens eum et exercitum ejus grandem, quatuordecim millia Turcorum, et tria millia pugnatorum Arabum contrahentem. Illis autem itinere diei unius ante Regis impetum fugientibus, non deerant hinc inde nuntii de medio concurrentes, quorum alii suggerebant Regi ut multitudinem illam contritam et fame et lassitudine dissolutam jam jam consumpturus invaderet : et alii e contrario Turcos hortabantur, ut starent; facile admodum fore concludi paucos in manu tantæ multitudinis affirmantes. Convertitur ergo Sarraconis exercitus, et exspectato Rege instruuntur ad pugnam, qui prius præcipites ferebantur in fugam. Adveniente autem nocte castrametati sunt juxta aquas, quæ utrumque exercitum stricto satis alveo dirimebant. Cumque obdormisset Rex, in ipso clypei sui concavo requiescens, confestim sibi in somnis beatus Bernardus apparuit, expro-

brans et [illegible]operans et peccata sua, et quod non essel dignus vivificæ crucis signum (quod de consuetudine appensum collo gestabat) in illo certamine circumferre. Statimque Rex territus et turbatus veniam [illegible] petit, et Sancto qui loquebatur ad eum, peccata sua flebiliter confitetur. Tunc beatus Bernardus admota propius manu crucem sanctam quæ collo Regis pendebat, accepit, et benedicens ei trino signaculo sanctæ crucis, consolabatur eum dicens : Confide, Rex, in hoc signo vinces, et in periculo timoris magni, quale nunquam hactenus expertus es, sine læsione tui hostes evades. » Cumque hoc dixisset, visus est velle discedere, crucem quam a collo Regis acceperat portans secum. Rex autem apprehendens eum ait : « Non dimittam te nisi crucem dimiseris mihi. » Ad quem Sanctus : « Noli, inquit, noli, Rex, alios filios habeo quos oportet crucis hujus signaculo benedici. » Et his dictis somnus abiit, et fulgor matutinus illuxit, factaque copia splendoris et lucis, uterque exercitus sibi invicem ad secunda certamina propinquavit. Aggreditur Regis cuneus multitudinem copiosam, et in medio ejus qui in pelago maris absorptus inimicos crucis Christi sub crucis vexillo prostravit. Cadunt a latere suo mille, et multa millia a dextris ejus, et discurrunt undique triumphantes in Christi nomine Christiani, ita ut dum alii diversis pugnæ partibus dividuntur, Rex ipse solus in quodam congesti sabuli tumulo remaneret tam morti et internecioni proximus, quam longe erat suorum omnium solatio destitutus. Cer-

A nebat ex eminenti stationis suæ loco Turcos undique concursantes. Nam jamque imminentem sibi exspectabat interitum, nisi quia in eo quodammodo confidebat, quod se illis non ignorabat ignotum. Recordatus illico præteritæ visionis, et pia intra se vota conficiens, pollicitus est Deo et beato Bernardo, quod si de manu inimicorum vivus evaderet, crucem quam Sanctus petierat filiis ejus Claræ-Vallensibus destinaret. Continuo igitur triginta de militibus suis Regem ipsum a longe cognoscentes, acri in se certamine Turcos provocant ad pugnandum, ut vergente in illos fortitudine tota, conflictus Rex iterum ab hostibus et ignotus persisteret et securus. Quod cum quindecim milites de sacra Christi militia conspe-

B xissent, per confertissimos hostes violenter irrumpunt, persequentes juxta quod scriptum est, unus mille, et duo fugantes decem millia in millibus suis (*Deut.* XXXII, 30). Associati ergo aliis triginta militibus, divisis et cæsis occurrentibus inimicis, ad Regem suum cum lætitia et victoria pervenerunt. Sicque factum est, quod et Rex juxta verbum sancti Patris nostri de beneficio sanctæ crucis donum ejusdem sancti Patris meritis apprehendit. Porro supradictæ ordinem visionis idem ipse rex Richero abbati Salvationis ore proprio diligenter exposuit, qui eam postmodum in Gallicanis partibus fideliter nuntiavit ; vir utique testimonii boni et conversationis hone-

C stæ, tam a mendacii suspicione remotus quam a vitæ corruptionibus alienus. Deo gratias. Amen.

HORSTII PRÆFATIO IN LIBRUM SEQUENTEM,

De miraculis per sanctum Bernardum editis.

I. *Inter sanctos miraculorum gloria celebres, eminere mihi Bernardus videtur, aut paucos sibi habere pares. Et vel hinc facile sit obstruere loquentium iniqua et miracula posterioris ævi cavillantium ora. Nimirum non desunt etiam nunc Pharaones, qui obdurant corda sua ad visa vel audita tot prodigia, ne cogantur* [illegible] *in sanctis suis : sunt quoque nunc serpentes et aspides surdæ obturantes aures* [illegible] *sapienter. Quin etiam nunc reperire est* [illegible] *contumaces Pharisæos,* [illegible] *Nonnulli etiam censent miracula post* [illegible] *Evangelii* [illegible] *et quæ post* [illegible] *dignissimis* [illegible]*, etsi toto* [illegible]*, hæc ipsa inter* [illegible] *et* [illegible]*, imo inter* [illegible] *deputant. O cæcum et miserum* [illegible]*, qui videntes non vident, et audientes non intelligunt. Sed non est abbreviata manus Domini etiam hodie facere per paucos servos suos, quæ sensum et naturam superent, cum ita necessum fuerit.* [illegible] *nostrum non est, sed ejus qui omnia in pondere et mensura facit, cujus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Temerarium et impium foret, hic leges ac limites* [illegible] *seu providentiæ* [illegible] *figere.* [illegible] *Bernardi vitam inspicite, vos.* [illegible] *sanctorum gloriæ* [illegible]*, cujus sanctitatem prorsus eximiam, præter quam quod* [illegible] *gesta, ad vivum exprimunt, tot ac tanta irrefragabilis fidei testimonia comprobant, ut vel ipsa* [illegible] *non audeat, sed et invitis, ac quantumvis invitis venerationem extorqueat. Miracula* [illegible] *ac infallibilia sanctitatis argumenta non sint, in Bernardo tamen vitæ* [illegible] *et miraculorum gratia, tam arcto sibi fœdere connexa fuere, ut aut stolidos, aut impios esse necesse sit, qui vel alterutram, vel utramque Viro sancto detrahere ausint.*

II. [illegible] *ego libens omnibus applaudo, quia nullum par ejus meritis invenio. Attamen Thaumaturgum per excellentiam non possum non appellare, visis scilicet tot ejus miraculis, et operantis tam familiariter, nec minus mirabiliter in eo virtutis divinæ testimoniis. Esto, sit non nemo sanctorum, qui nunc sibi titulum longi temporis præscriptione vindicet : non ægre tamen is Bernardum in hujus tituli et honoris consortium recipiet. Quamvis vindicandæ sibiipsis hac in parte laudis et gloriæ nulla viris sanctis æmulatio esse soleat. Bernardus certe studiose eam semper a se amoliri solitus est, sciens illi omnem deberi gloriam qui operatur omnia in omnibus, et facit mirabilia magna solus. Nostrum nihilominus est, Deum laudare in sanctis suis, eoque diligentius recolere miracula, quæ divina virtute, cum Dei glo-*

ria, aut fidei ac religionis confirmandæ causa, aut christiani populi salus id [illegible], miracula [illegible] manes [illegible], [illegible] frustretur, si a nobis neglecta, aut [illegible], [illegible] [illegible] præcipua [illegible]. Præcipuus autem finis est, [illegible] asserere gloriam [illegible] orthodoxam [illegible] fidei veritatem, sed ad confutandos [illegible] [illegible] astruere. Ut vero [illegible] infinita prætercam, per unum certe Bernardum [illegible] [illegible] astruenda [illegible] video, ut illis Richardi de Sancto-Victore (lib. I de Trinitate, cap. 2) [illegible] christiano [illegible], si quando infidelitatis tentatione quatitur, cum Deo agere liceat: « Domine, si error est, a teipso decepti sumus. Nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt, et [illegible], quæ nonnisi per teipsum fieri possunt. Certe a summæ sanctitatis viris sunt nobis tradita et cum summa et authentica attestatione probata teipso cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. » [illegible]. Vereor ne excursus sit longior: non possum tamen quin sancti Gregorii Magni (homil. 4, in Evangelium) verba valde hic opportuna recenseam. Ille postquam miracula sanctorum comparasset propugnaculis, virtutes eorumdem clypeis, quibus utrisque etiam nunc Christiani sese muniunt ac defendunt, [illegible] « Hi itaque viri sancti: quam vera de Deo dixerint, testantur miracula, quæ idem per illum [illegible] fecerent, nisi de illo vera narrarent: et quam pii, quam humiles, quam benigni exstiterint, eorum testantur operationes. Si igitur de fide tentamur, quam ex illorum prædicatione concepimus, loquentium miracula conspicimus, et in fide quam ab eis accepimus confirmamur. Quid ergo illorum miracula, nisi nostra sunt propugnacula? quia et muniri per illa possumus, et tamen hæc [illegible] [illegible] nostri non [illegible]. [illegible] [illegible] non valemus, » etc. Hæc paulo prolixius afferre [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fidunt miraculis, et sanctorum gloriam calumniis [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] sic volunt honorare. Spero hæc non ingrata aut inutilia lectori fore: certe ingenuus [illegible] [illegible] non improbabit.

III. *His ab Horstio dictis addere licet, adeo Bernardi miracula illustria et omnibus ipso vivente, imo ante prædicationem crucis seu sacræ expeditionis, de qua in libro sequenti, comperta fuisse, ut Berengarius, ille Abælardi discipulus et defensor, in Apologia pro magistro suo, quantumvis Bernardo infensus, ea ut indubitata agnoscat. « Jam dudum, » inquit, Bernardum alloquens, « sanctitudinis tuæ odorem ales per orbem fama dispersit, præconizavit merita, miracula declamavit. Felicia jactabamus moderna sæcula, tam corusci sideris venustata nitore; mundumque, jam debitum perditioni, tuis meritis subsistere putabamus. Sperabamus in linguæ tuæ arbitrio cœli sitam clementiam, aeris temperiem, ubertatem terræ, fructuum benedictionem. Caput tuum nubes tangebat; et, juxta vulgare proverbium, rami tui umbras montium transcendebant. Sic diu vixisti, sic Ecclesiam castis institutionibus informasti, ut ad semicinctia tua fugare dæmones autumaremus, et beatulos nos tanto gloriaremur patrono. » Hæc ille, testimonium [illegible] veritati perhibens: etsi in consequentibus Bernardum traducat, quod Abælardum impugnaverit.*

LIBER SEXTUS,

Seu miracula a sancto Bernardo per Germaniam, Belgium Galliamque patrata, anno 1146, in tres partes distributa, quæ singulæ suos præferunt auctores.

NARRATIO HERBERTI (92)

ABBATIS COENOBII MORENSIS,

De libro Miraculorum S. Bernardi, per insigne miraculum servato.

1165 Visitante nuper venerabili abbate Claræ-Vallensi Petro (93) monasteria sua (94), quæ in Remensi provincia, flante spiritu Dei, venustissime florent, nos quoque cum illo profecti venimus die quadam una cum ipso ad monasterium Vallis-Regis (95). Invenimus autem ibidem miraculorum sancti Bernardi multitudinem copiosam, quæ propter legentium tædium in codice vitæ ejus inseri non potuerunt. Nam si prolixius scriberentur, plurima inde volumina conficerentur. Hunc ergo Miraculorum librum, quem in Clara-Valle non habere comperimus, acceptum mutuo nobiscum ferre curavimus, ut eum transcribi faceremus. Portabatur autem in mantica, cum aliis A septem libris, tam majoris quam minoris voluminis. Venientibus itaque nobis ad monasterium Longi-Pontis, contigit ut eorumdem librorum portitor equus cum cæteris ad aquam duceretur, qui dum incaute dimissis habenis vadum excederet, lapsus in profundum stagni luctuando et natando ferme unius horæ spatio huc et illuc anxie pervagabatur. Exclamantibus autem qui aderant, quod equus ille librorum atque vestimentorum sarcinam habens cum puero superposito mergeretur; accurritur undique ut ei succurratur. Interim autem quadrupes, et ipse puer sub aqua latebant, nisi quod ora [illegible] modice superius apparebant. Quidam vero juvenis [illegible]-

(92) Is postea archiepiscopus Turrium in Sardinia, qui tres libros de Miraculis, tum Bernardi, tum aliorum ejus discipulorum scripsit, de quibus infra.

(93) Fuisse hunc octavum abbatem Claræ-Vallensem, ac obiisse anno 1186, —scribitur in serie istorum abbatum apud Jongelinum lib. I, pag. 25. Dictus etiam fuit *Monoculus*, de quo Manricus ad an. 1183, cap. 4, cui præsens miraculum inseruit. In prætermissis apud Bolland. ad diem 18 maii refertur idem B Petrus.

(94) Scilicet Eusamcum, Bonum-Fontem, et Signiacum.

(95) *La Valroy*, in diœces. Remensi, [illegible] Igniacii de linea Claræ-Vallis fund. an. 1148.

jumentis exutus, et natando diutius insecutus pereuntes, eripere voluit, sed fugiente caballo minime potuit.

Tandem vero quæsita et de longe adducta navicula, miserante Domino, reducti et liberati sunt simul adolescentulus 1165 et caballus, non modo viventes verum etiam salvi et alacres: mantica vero continens ipsos libros inventa est aquis, in modum utris, plena atque distenta. Quæ dum postmodum in incuria ministrorum clausa diutissime permaneret, tandem ea reserata inventi sunt libri a minimo usque ad maximum, ita madefacti atque deleti, ac si in profundo stagni diutius jacuissent. Verumtamen solus ille Miraculorum liber, cum tamen cæteris aqua imbutis atque submersis esset immistus, ita repertus est incorruptus et siccus, ita pulcher ac floridus, ut minime tunc extractum de vivario crederes, sed potius assumptum de armario diceres. Nam quemadmodum usque hodie cernitur, ne unam quidem in A eo litterulam magnam vel modicam aquæ stilla delevit, aut tetigit; cum cæteri, sicut dictum est, libri ita fluctibus oblitterati, et pellium more confecti viderentur, ut nullis deinceps usibus judicarentur apti. Unde mirati et magna jucunditate repleti, gratias egere multimodis divinæ clementiæ, qui dilecti sui Bernardi merita veneranda voluit etiam nunc hujusmodi signo glorificare. Nos quoque magnifice consolati, proprium damnum de submersione librorum non modo levissime, verum etiam lætissime tulimus: quippe qui in ejus restitutione, jucunda vere piscatione, tantum et tale miraculum de immensitate aquarum cum libris extulimus. Et quidem duplex nobis incubuit exsultandi materia: tum pro ipsa miraculorum gloria commendata, de quorum certitudine B præsenti miraculo certiores existimus; tum pro ipsa pueri vita donata, cujus liberationem sanctissimi confessoris hujus precibus et meritis attribuendam esse non dubitamus.

PHILIPPI DE CLARA-VALLE PRÆFATIO

IN EUMDEM LIBRUM.

Ad Samsonem (96) archiepiscopum Remensem.

Charissimo Patri et domino SAMSONI, Dei gratia Remorum archiepiscopo, frater PHILIPPUS de Clara-Valle, ambulare a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu.

Multa esset præsumptio, si non multa esset dilectio, quod vestræ præsumo scribere Sublimitati. Quid enim servus ad dominum, discipulus ad magistrum, ad episcopum monachus? Nihil mihi et illi, cum illum summa dignitas, me vilitas alta componat. Sepultus inter homines, non est revocandus ad homines, nec revocari debet ad phaleras gloriamque verborum, qui silentium imposuit ori suo. Scitis et vos, domine pater, quia scribere nec monacho in usu, nec indocto in promptu, nec pœnitenti esse debeat in affectu. Durum quoque est, ut cum alii vacent et videant quoniam ipse est Dominus, ego stylum tabulasque involvam, quem non ignoratis durioris pœnitentiæ martyrio confringendum. In veritate didici nihil esse efficacius ad promerendum divitias gratiæ Domini, quam sedere et tacere, et semper humilibus consentire. Humilitas virtutum regina, primogenitum filium suum silentium parit; in quo, et de quo cultus justitiæ pendet, justo attestante qui ait: *Cultus justitiæ silentium* (*Isai.* XXXII, 17). Sed nimis progredior et interrumpendus est cursus sermonis; quia fortassis incommoda prælibatio est, si quos pluribus debetis oculos detineam pagina longiori. Id ipsum autem quando præsumpsisset C pusillitas, vel pusillanimitas mei, servi vestri, nisi prævenisset vel intervenisset vestra humilis sublimitas, imo sublimis humilitas, amantissime pater? Rogatis igitur, ut scribam vobis quæ comperta habeo de miraculis patris nostri, amici vestri, qui vos diligit non verbo neque lingua, sed opere et veritate. Et illa quidem egebant diligentiori disputatione et doctiori disputatore; cum illa tamen ego non scripserim, sed collegerim: certus autem quod auribus meis audierim et 1167 perspexerim oculis universa; ipsa tamen, quæ in itu et reditu Stampensis collocutionis effecit, ego nec vidi, nec audivi, sed viderunt et audierunt qui ministri fuerunt sermonis et quibus credo sicut oculis meis. Ego enim tunc D intravi scholam Jesu, et valedixi sæculo in sæculum et in sæculum sæculi. Decrevimus autem et hæc, et alia quæ fideli stylo a principio itinerarii ipsius excerpta sunt, alicui de linguis insignibus et religiosis commendare, qui potenti virtute verborum facta lucida perducat in lucem. Vos quoque, cum hanc epistolam susceperitis, ora pro Philippo vestro, qui vester ero, quandiu fuero, in visceribus Jesu Christi.

(96) Apud Sammarthanos Rainaldo a Pratis anno 1137 vita functo, successisse ponitur, ac diem ultimum clausisse anno 1161, apud Alberici chronicon; ex cœnotaphio autem anno 1160. Laudatur a S. Bernardo in epist. 210 et 247.

PARS PRIMA

Auctore Philippo monacho Claræ-Vallensi.

CAPUT PRIMUM.

De profectione Bernardi Constantiam versus; item de personis et nominibus eorum qui miraculorum oculati testes fuerunt.

1. Cum in regno Teutonicorum verus crucis servus Bernardus verbum crucis annuntiaret, necesse fuit ut regi Conrado pro quodam pacis negotio loqueretur. Occurrit autem Franckevœrt, quod in territorio Moguntino super Mogum situm est castrum, et a Francorum vado nomen accepit. Ibidem quoque Constantiensis episcopus, Hermannus nomine, vir religiosus adfuit, obnixius supplicans ut ad partes suas ascendere dignaretur. Cujus petitioni multa quidem negotia resistebant; maxime tamen Claræ-Vallensium suorum intima sollicitudo et præcordialis affectus, ad quos redire omnimodo festinabat; neque enim filiorum uteri sui mater poterat oblivisci, sed toto fere anno avelli a se viscera sua gravissime querebatur. Vicit tamen constantia domini Constantiensis, cum opportune, importune, modo per se, modo per Regem et episcopos supplicaret. Sic nimirum intolerabile sibi indicat vir benignissimus pro se anxios contristari. Magis autem prævaluit timor Domini, et spiritus ejus suggerens apertum sibi esse ostium magnum. Hoc enim studium ejus, hæc consuetudo est, ut licet animum habeat affectione plenissimum, nullum tamen apud eum propria obtineat affectio locum in deliberatione faciendorum, sed totum sibi vindicet divinæ inquisitio voluntatis. Acquievit ergo venire cum episcopo. Et Dominica prima adventus Domini ingressi sumus fines episcopatus Constantiensis; et in villa cui nomen est Kentingen [*al.* Kenzigen, *prope Friburgum Brisgoiæ*], maxima populi devotione suscepti. Multa ex hoc divinæ miracula virtutis claruerunt, quæ, etsi nos tacuerimus, lapides clamabunt. Propterea qui præsentes fuimus, dignum duximus annotare ea vitandæ gratia confusionis, et dubitationis abigendæ. Singulorum enim præscripsimus nomina; et singuli quod vidimus et audivimus, certa veritate testamur. Eramus autem cum eo ego, Hermannus Constantiensis episcopus, et Eberhardus [*al.* Everardus] capellanus ejus [*al.* meus]; abbates duo Baldowinus, et Frowinus (97-98); monachi quoque duo, Gerardus, et Gaufridus: clerici tres, Philippus Leodiensis archidiaconus, Otto, et Franco: quibus ad-A ditus est in ipso itinere Alexander (99) Coloniensis Romam enim proficiscebatur: sed videns opera divinæ virtutis, et audiens crebram Patris exhortationem compunctus est et conversus. Singulorum nomina ex præscriptione primarum invenies litterarum.

CAPUT II.

De miraculis per beatum Bernardum factis Friburgi, Basileæ, locisque vicinis.

2. HERMANNUS EPISCOPUS. Mihi sacerdos villæ Herenheim, ob hoc ipsum vocatus, indicavit hominem cæcum jam annis decem, qui de domo sua erat, Dominica prima Adventus (100) signatum in transitu, ubi domum **1168** rediit statim illuminatum esse. Hoc ab alio prius audieram et in tota regione certissimum est, EBERHARDUS. Ego a duobus honestis B viris, quorum alter sacerdos, alter monachus erat, audivi duos in villa Lapenheim [*al.* Kipenheim] ipsa die signatos similiter illuminatos. PHILIPPUS. Secunda feria me præsente cæcus senex adductus est in ecclesiam, et post manus impositionem, sicut omnes audistis, illuminatum eum populus acclamavit. FROWINUS ABBAS. Ego hominem illum videntem vidi, et frater Gaufridus mecum. FRANCO. Tertia feria in Frienburg puerum cæcum mater obtulit mane in hospitio; dumque reportaret eum post manus impositionem, jussit pater inquiri a puero an videret: et ego ipse secutus sum; et eum interrogassem puerum, clare se videre respondit: quod C et in multis probatum est argumentis. GAUFRIDUS. Statim ut ingressi sumus ecclesiam, adolescens claudus per signum vitæ gressum accepit. EPISCOPUS. Omnes vidimus eum ante altare cum populus in Dei laudibus acclamaret. EBERHARDUS. Ego illa ipsa die tres alios claudos erectos vidi. FRANCO. Mulierem cæcam, quæ in ingressu ecclesiæ illuminata est et populo præsentata, omnes vidistis. GAUFRIDUS. Et puellam, cujus arida manus restituta est sanitati, de qua inter oblationes cantatum est. GERARDUS. Ego ipsa die puerum illuminatum vidi. OTTO. Quarta feria, cum post Missarum celebrationem Pater regrederetur ecclesiam, mulieris manus aridas tetigit, quæ post paululum incolumitatem recepit. Cantum omnes audistis: ego et Franco vidi-D mus ipsas manus. GAUFRIDUS. Sic et puero, cum egrederetur vicum, manus reddita est coram om-

(97-98) Frowinus ex monacho Einsidlensi factus est abbas in Monte-Angelorum apud Helvetiæ Subsilvanos, idemque nonnulla opuscula erudite scripsit, quæ vidimus in Bibliotheca Einsidlensi.

(99) Vid. de eodem sup. lib. IV, n. 48 et lib. I de Viris illustribus ord. Cisterc. c. 27. Item inf. lib. VII, c. 20. De Alex-Menol. cist. 29 Jul.

(100) Dominica illa anno 1146, quo hæc miracula evenerunt, incidit in diem primam Decembris, concurr. III. Dom. ac prima mensis Dec. die F. Hinc feriæ, quæ deinceps occurrunt, uti et Dominici dies ac festi, facile suis quæque mensium diebus aptantur.

nibus nobis. Sed et mulier clauda, quam Patris jussu, dum consequi nos non valeret, reversus Henricus noster super equum suum attulerat, nobis videntibus, gressum recepit in ipso loco, ubi puella clauda ex utero cœperat ambulare, et simul duæ currebant. FRANCO. In ipso itinere puellæ cuidam manus arida restituta est. Et ego ei baculum Abbatis tradidi, et fortiter eum tenebat.

3. [illegible] quod primo die in Frienburg pro divitibus jussit fieri orationem, ut auferret Deus [illegible] de cordibus ipsorum; quia, pauperibus accedentibus, ipsi crucem suscipere [illegible] fuit oratio [illegible] et quem [illegible] signaculo vitæ: remisit enim, cum paululum processissemus, qui inquirerent an videret, et inventus est videns. GAUFRIDUS. [illegible] confessus est, quod [illegible] eos, quos [illegible] de surdis [illegible] mulieribus, quæ eadem illa die in villa Crocingen, per quam transivimus, videntibus nobis auditum receperunt, ad tactum Prioris, sicut ex ipsius ore audivi, locutus est Deo, quod nullum adhuc surdum hac vice be[illegible] [illegible], et sine hæsitatione [illegible] duabus illis etiam [illegible] qui in ipsa hora fuerat illuminatus. EPISCOPUS. Herzeretheim [*al.* Heyreresheim, *ut cap.* 4. *n*, 30] quarta feria (101) mane, post missarum solemnia, puellam, cui restituta manus est, ego obtuli. PHILIPPUS. Et ego puerum surdum et mutum ab utero, quem [illegible] audistis recte loquentem et audientem clare.

4. EPISCOPUS. Ego ipse allocutus sum puerum, ubi signatus est; et libere statim respondit, et omnes audistis populi vociferationem. GAUFRIDUS. Unde ei verba quæ nunquam audierat? EPISCOPUS. Ab eo qui linguas [illegible] facit disertas. GERARDUS. Hoc erat quod præcedente vespera secreto colloquentibus Pater dixerat, neminem adhuc mutum in hac vita se vidisse loquentem. Et post paululum: « Cum soleant, inquit, qui muti sunt a nativitate, etiam surdi esse, mirum valde est an aliquando sic curentur, ut linguam, quam penitus ante non noverant, subito intelligant et loquantur. PHILIPPUS. Puellam claudam, quæ ibidem erecta est, et gressum recepit, et puerum illuminatum omnes vidimus. FROWINUS ABBAS. Infantulum cæcum mater attulerat, et signatus receperat [illegible] visum; sed illa adhuc nesciebat, donec ego puero pomum obtuli, et extensa manu apprehendit illud. Et ex hoc probatus est videre. EBERHARDUS. Cum educeretur Vir sanctus de ecclesia, imo deportaretur magis, ante ostium me præsente et vidente claudum signavit, et tulit baculum ejus, et ille exsiliens ambulabat. PHILIPPUS. Cæcum a nativitate puerum, cujus, dum egrederemur, Pater beatus aperuit oculos, et ego vidi, et populus multus qui aderat, et nos fere omnes. Similiter ex media parte corporis paralyticum, cui etiam osculum dedit post signaculum, et statim sanus factus est coram nobis; nam et manum ejus aridam ante curaverat. In villa Stieng cæca ab annis quatuor mulier in aquæ transitu illuminata est coram populo, et omnes fere vidimus eam. [illegible]. Ego in eadem via puellam vidi, [illegible] sanata est, videntibus et acclamantibus nobis.

5. EPISCOPUS. Sexta feria, Basileæ, post sermonem habitum et datas cruces, mulier muta oblata est Viro Domini: cujus cum tetigisset linguam, statim solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. Hanc ego vidi, et ei locutus sum; sed claudum qui ante gressum receperat, de quo sic acclamavit populus, quis vestrum vidit? OTTO. Omnes vidimus eum. EBERHARDUS. Ego et milites domini mei ipsa die, id est sexta feria, puerum vidimus, quem ad hospitium sancti Viri cæcum mater adduxerat et reducebat videntem. GERARDUS. Multa eo maxime die facta sunt, quæ præ tumultu scire nequivimus. Audivi enim ipsum dicentem, quod cæcos eo die tetigisset, quos credebat omnino illuminatos esse, aut cito illuminandos. EPISCOPUS. Sabbato juxta castrum Rinvel, puer claudus erectus est: et ego, cum audivissem vociferationem, præcedebam enim, redii et inveni ambulantem claudum in medio populi exsultantis. EBERHARDUS. Secking vespere sabbati, dum ingrederetur ecclesiam Homo Dei, puer, cujus erant nervi cervicis indurati, et caput erigere aut circumducere non valebat, oblatus est, et ubi signatus est rediit solutis nervis, erexit caput et libere circumspexit. Serviens meus, qui in ipso hospitio pernoctavit et puerum vidit, mihi hoc indicavit, cum aliis sociis meis.

6. GAUFRIDUS. Ipsa est villa, ubi mane die Dominica, puero manus restituta est; et alter claudus a nativitate gressum recepit; et duo claudi, alter vir, et altera mulier, in egressu villæ erecti sunt, et baculis quibus sustentabantur abjectis, libere incedebant magnificantes Dominum. Nec longe processeramus, et ecce mulieris manus invalida signata est, et sanata. Omnes hoc vidimus, et ad singula clamor factus est, et exsultatio magna. Hominem etiam mente captum, quem in eadem villa Pater signaverat, et statim quietum ac sane loquentem et agentem gratias vidimus, et ex hoc sanum permansisse audivimus. Redeuntes juxta

(101) In notis Tornacensibus signatur feria quinta, id est 5 Decembris. Et vero in lectionem feria quinta satis perpendeo, quia illæ ephemerides distribuuntur in ferias hebdomadæ singulas, uti licet videre in sequentibus. In Mabill. autem ac Horstian. exempl. feria quinta vacat et bis ponitur feria quarta.

eamdem villam sacerdoti locuti sumus; et dixit ex A his de quibus certi erant, ipsa die ibi aut erectos aut illuminatos. Vesperi quoque, ut dux Conradus occurrit, claudus puer coram eo et militibus gressum recepit, videntibus etiam nobis. EPISCOPUS. Ibidem contigit, quod modo sileo, sed suo loco a vobis velim commemorari. EBERHARDUS. Ipso die in ingressu ecclesiæ Doningen, alterum claudum erectum vidimus et ambulantem. Mane secunda feria, ex utero claudus in ingressu ejusdem ecclesiæ, me præsente et vidente, gressum recepit. Puer quoque, quem in hospitio nostro mane mutum videramus, coram nobis locutus est. Sed et hospita nostra nobis testabatur, neptem suam, quæ quadraginta annis cæca fuerat, a quarto anno ætatis suæ, ipsa die illuminatam. GERARDUS. Ego in hospitio die ipsa puerum cæcum illuminatum vidi. PHILIPPUS. Et ego adolescentulam cæcam, quæ prope villam illuminata est, quam et ex nostris, et ex populo multi viderunt.

7. GAUFRIDUS. Multa eo die vidimus, quorum jam non possumus recordari. Unum tamen occurrit, ipsa quam vidi lætitiæ magnitudine ad memoriam revocante. Dico autem de muliere, quam diu claudam in villa quadam, per quam transivimus, erectam vidimus omnes. EBERHARDUS. Ego cum militibus domini mei contuli, et ex his quæ tam illi viderunt, quam ego ipse, numeravimus triginta sex miracula, quæ facta sunt ipso die. Cæci 1170 undecim illuminati sunt: claudis decem et octo gres- C sus redditus est: mancis undecim manus restitutæ: surdus unus audivit. Si plus in summa veniunt quam triginta sex, inde est, quod prius personas numeraveram, modo signa. Nam erga puellam unam multa sunt facta, quæ cæca, clauda utroque pede, et muta erat et alteram manum aridam habens: ad multa etiam alia cantantem audivimus populum qui sequebatur nos; sed quia reverti nequivimus, non vidimus ea.

8. PHILIPPUS. Tertia feria Schafhusen multa amisimus quia tumultus intolerabilis erat, et omnino abstinere oportuit Patrem a benedictione infirmorum, et fugere, adeo se populus invicem comprimebat. EBERHARDUS. Ego ipse ante altare roga- D bam obnixius, ne cui manus imponeret, prorsus ignorans qua ratione posset educi. PHILIPPUS. In ingressu tamen ecclesiæ clauda gressum receperat, me præsente, et populi cantum omnes audistis. Vidimus et alteram claudam, quæ egredientibus nobis de villa supra montem signata est, et confestim solutis nervis, libere ambulavit. EBERHARDUS. Me vidente in eadem villa surdus recepit auditum, et mulier gressum, quæ clauda fuerat utroque pede. Audivi etiam a milite quodam domini mei, qui in ipsa turba Sanctum Domini defendebat, et præsens erat omni hora, quod aridum brachium cujusdam sanatum sit, et claudus ambulaverit. EPISCOPUS. Feria quarta mane in ingressu ecclesiæ, me præsente et vidente cum populo, et fratribus nostris, claudus utroque pede, et manum habens unam aridam, ab utroque incommodo liberatus est, et libere ambulabat, et movebat manum. PHILIPPUS. Cæcum puerum, qui ibidem illuminatus est, ego vidi.

CAPUT III.

De miraculis Constantiæ, et per vicinium a beato Bernardo editis.

9. BALDOWINUS ABBAS. Ubi Rhenum transivimus, cantus ille quem audistis, omnes enim in altera parte remanseratis, populo præoccupante naves, fuit pro erectione claudi cujusdam pueri, quem ego vidi. GAUFRIDUS. Cæcum senem, qui in eodem itinere dum transiremus villam, lumen recepit, ego vidi, et mulierem claudam longo jam tempore, quæ sub B manu benedicentis exsiliit: cui sic congratulabantur omnes qui noverant eam prius; curru enim venerat, et pedibus revertebatur. PHILIPPUS. Puerum utroque brachio impotentem Pater signaverat, cujus dum alterum brachium extendisset, unus ex militibus alterum, dum ei offerre vellet, coram omnibus nobis extendit. GAUFRIDUS. Omnes vidistis quantum exsultavit mulier insolitam lucem mirata, quæ juxta lacum illuminata est. EPISCOPUS. Puerum paralyticum parte media signatum atque sanatum milites nostri se vidisse testantur. Filium quoque militis cujusdam, cujus erat manus arida, ut videbatur, fere duodennem, cum adduceretur ego vidi: statim vero cantantes audivi, et inquisivi quid accidisset. Miles autem quidam respondit sanatam manum filii domini sui. ALEXANDER. Ego hunc sanatum vidi. GAUFRIDUS. Ego alterum vidi pauperem adolescentulum, cui manus arida restituta est, in villa proxima Constantiæ.

10. FROWINUS ABBAS. Quæ Constantiæ facta sunt, præ tumultu pauci viderunt: ego tamen cæcum illum, qui feria quinta ante altare illuminatus est, vidi. Abbas Augiensis adduci præceperat eum cujus mendicus erat. Puer quoque de hospitio nostro, quem ego ipse adduci feceram, ipsa die signatus, claudus enim erat gressum recepit. Sed et pro tribus aliis signis in ecclesia cantatum est, et campanæ pulsatæ sunt, licet nemo nostrorum videret quid ageretur. GAUFRIDUS. Nulla sic ignoravimus, sicut ea quæ Constantiæ facta sunt, quia nemo nostrum se turbis immiscere audebat: et nos hæc quæ vidimus, loqui proposuimus. Ex eis quæ feria sexta facta sunt, nihil vos vidisse arbitror ipsa die. Nam Sabbato mane inter [illegible] puerum vidimus cum multa devotione gratias agentem Patri, cujus oratione ipsa feria sexta amissum recepit gressum. Cujus devotionem Vir sanctus intuens, ad meipsum conversus, ait: « Non est inventus 1171 qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi puer iste. » Prius autem in ipsa oratione, adolescens surdus jam duodecim annis, sicut ipse confessus est, sub manu signantis beneficium sentiens exclamaverat in gaudio et exsultatione, quod recepisset auditum. Omnes eum vidimus: aliqui etiam ex nostris locuti sunt ei. Sed et

mulierem claudam, quæ ibidem gressum recepit, vidimus, et puellam claudam, quæ similiter est erecta. Altera quoque puella quæ surda erat, ibidem recepit auditum. Hæc, ut scitis, Constantiæ in capella domini episcopi facta sunt Sabbato.

11. Philippus. In solio, cum jam pararet exire, mulieris manus invalida sanata est, et hanc ego vidi. Baldowinus abbas. Ego adolescenti illi qui in exitu civitatis auditum receperat, locutus sum, cum populus exsultans vociferaretur. Philippus. Vespere Sabbati in hospitio apud Winterthur puellam mutam vidistis, cum eam mater adduceret; et quomodo postea redierit loquens, ipsi scitis: de multis enim interrogata libere respondit. Nam mane Dominica die præ tumultu omnes existis ecclesiam, nec vidistis quæ fiebant, licet clamorem populi vociferantis audiretis. Ego autem vidi puerum media parte corporis paralyticum, cui et brachium, et manum, et tibiam simul, et pedem, quæ omnia invalida erant, virtus divina restituit ad Patris benedictionem. Duabus quoque claudis, alteri quidem pede uno, alteri vidi utroque, gressus redditus est, et has præsens vidi. Alexander. Ipsa die in via nobis videntibus puer claudus gressum, et mulier surda auditum recepit; sed prope Turegum (102) coram multis qui occurrerant, claudus erectus est. Gaufridus. Turegi secunda feria mane in ecclesia cæca mulier illuminata est. Hanc ego vidi cæcam cum adduceretur; et cum manus ei imponeretur præsens adfui, et protinus illuminatam vidimus universi. Franco. In eadem ecclesia, puella clauda gressum recepit, et mutus loquelam præsentibus et videntibus nobis. Philippus. Similiter et puella cæca, visum. Multa quoque ibidem facta sunt, quæ nemo ex nobis videre potuit præ tumultu.

12. Gerardus. Ubi fluvium Lindemach (103) ivimus, cui superpositus est vicus. ille, infra dimidium milliare, duo pueri manci manus, mutus unus loquelam, surdus unus auditum, senex cæcus visum, coram omnibus receperunt. Hæc nos omnia vidimus, et certissime ac diligentissime probavimus acclamante ad singula multitudine, quæ Sanctum Domini deducebat in lætitia et exsultatione. Philippus. In ipso itinere clauda erecta est, quam in humeris deportatam ubi signavit Pater, deponi jussit et ambulare. Hæc erat cui sic congratulabantur vicinæ mulieres, et omnes qui noverant eam. Sed et surdus quidam ipsa die juxta viculum per quem transivimus, coram nobis recepit auditum. Gerardus. Feria tertia profecti mane a viculo cui nomen Birbovermesdorff, priusquam fluvium Rufam transivimus, duas mulieres claudas vidimus in itinere erectas. Utriusque directionem Pater, dum eas agitaret, sine ulla hæsitatione cognovit. Substitit enim, et utramque deponi fecit, et libere ambulabant magnificantes Deum. Alexander. Ipso die juxta viculum puer intorto et

A rigido collo, sanatus est coram nobis, et libere caput movebat. Eberhardus. Unum omisistis quod ego vidi, et populus multus villæ quæ dicitur Frichen, omnes enim præcedebatis. Ibi clericus quidam de villa quæ dicitur Seckingen, obnixius rogavit Sanctum Domini, dum ingrederetur villam, ut aliquod faceret signum, quia populus durissimus erat; et ecce mulierem, claudam ab annis viginti, offerebant; quam, ubi signavit Pater, jussit deponi, et libere ambulavit.

13. Alexander. Mane quarta feria apud castrum Rinvelt, ubi pernoctaveramus, priusquam intravit Vir sanctus ecclesiam, in atrio exteriori intortum collum pueri sanavit: et puellæ manum invalidam reddidit sospitati. Gaufridus. In ecclesia, post missæ celebrationem, puellam ei obtulimus, quæ ex utero B matris suæ cæca, vix lucem solis videre poterat, nec aliud discernere. Cujus oculos sputo linivit Pater beatus, et continuo clare vidit, et omnia discernebat. Ibidem quoque surdus auditum, et cæcus quidam visum recepit. Alexander. Puer etiam alter, 1172 cujus nervi cervicis obdurati et retracti caput circumducere non sinebant, in ecclesia sanatus est ipsa hora. In via quoque, contracta mulier et omnino impotens, quam in ventilabro deportaverant in occursum sancti Viri, ut signata est, exsiliit clamitans, et facta est lætitia magna in populo. Sed et prope Basileam, vir quidam, qui graviter audiebat, clarum recepit auditum.

14. Quinta feria ante lucem egressi festinavimus C Ronascle. In ipso autem itinere surdus quidam recepit auditum, et puer altero oculo cæcus, vidit utroque: nec latuit Patrem, sed cum paululum pertransisset eos, misit qui scrutarentur, et inventum est ita. Eberhardus. Cum misisset te, inquit ad Alexandrum, ut videres an puer illuminatus esset, conversus ad me qui propius incedebam, ait: « Deus aperuit oculum pueri illius. » Sexta feria in ecclesia Ronascle, ubi intravit, puer allatus est, altero oculo parum, altero nihil videns: et continuo clare vidit utroque. Omnes vidimus eum. Nam continuo etiam a io signo conclamatum est, et dicebant cæcum illuminatum esse, sed videre eum nequivimus præ tumultu. Franco. Puerum quemdam claudum, qui post D sermonem habitum ad plebem, erectus est in ipsa ecclesia, de quo etiam vociferati sunt, ego ambulantem vidi in medio populi acclamantis. Episcopus. Sabbato in ecclesia Berche post missarum celebrationem, clericus altero oculo cæcus jam per quinquennium, visum recepit. Et ego eum vidi agentem gratias et exsultantem. Otto. Prius ibidem convaluerat puer intortum habens collum, cujus, sub manu Patris, nervi crepuerunt et relaxati sunt, et pueri pater et puer ipse incredibiliter lætabantur. Omnes audistis cantantem populum: ego puerum vidi. Gerardus. Adolescentem, cujus arida erat manus cum brachio toto, et ibidem curatus est; omnes vidimus.

(102) Alias, *Tigurum*. Prius nomen mediæ ætatis Scriptoribus usitatum fuisse testatur Bertius in Germania sua.

(103) Lindemagus. *al.* Limagus, amnis qui Tigurum secat, cujus utraque pars tribus pontibus jungitur.

Et puellam, quæ Dominica quarta Adventus (104) Argentinæ in ecclesia post missarum celebrationem erecta est : de qua sic exsultabat pater, sic populus acclamabat. PHILIPPUS. Ipsa die, priusquam navem ingrederemur, puer claudus erectus est, et coram populo libere ambulabat, et qui aderant vociferabantur cum gaudio, sicut omnes audistis. Secunda feria in navi proficiscebamur, et non poterant accedere qui infirmabantur. Vespere tamen Bagenbach in hospitio mulier clauda gressum recepit. GERARDUS. Ipsa hora, qua mulier supervenit, querebamur invicem nihil nos ea die vidisse : et illa statim sine baculo ambulare cœpit gratulabunda et laudans.

CAPUT IV.

Beatus Bernardus venit Spiram in vigilia Natalis Domini ad conventum Imperatoris et principum, et de miraculis ibidem patratis.

15. Tertia feria, vigilia fuit Dominicæ Nativitatis, et navi venimus Spiram : ibi enim diem festum celebravit rex Conradus, ibi coronatus est : ibi adfuit episcoporum principumque conventus. Illuc Pater sanctus advenit, inter principes quosdam pacem cupiens reformare : quorum inimicitiis ab exercitu crucis Christi multi detinebantur. Verumtamen non crebra solent in illis conventibus apparere miracula, nec dignatur Deus, ubi tantus est concursus multitudinis curiosæ, revelare gloriam suam. Sed non fuit otiosus Patris adventus : ibi enim factum est, ut ipsius verbis utar, miraculum miraculorum. Siquidem Rex signatus est præter spem omnium, qui convenerant : cucurrit velociter sermo vivus et efficax; vere ibi probatum est quod cor regis in manu Dei est. Prius enim apud Frankenvœrt Regem secreto convenerat Vir beatus (105), admonens ut ipse saluti propriæ provideret in tempore misericordiæ uberis. Cui, cum respondisset nullum sibi hujus militiæ inesse propositum, tacuit Vir mansuetissimus dicens, non esse parvitatis suæ importunius instare regiæ majestati. Sic et Spiræ cum in sermone publice jam secundo Regem, sicut prius, peregrinationis admonuisset ex nomine, die tertia cum beati Joannis festivitas ageretur, secreto aggressus cum solita mansuetudine, suggerens providendum omnino, ne sic præteriret eum pœnitentia levis, brevis, **1173** honorabilis, salutaris, quam ad salvandos peccatores divina pietas excogitaverat. A quo hoc tandem responsum obtinuit, quod deliberaret secum et consuleret suos, sequenti die super hoc responsurus. Exinde intra Missarum solemnia, beati Patris animum cœpit Spiritus stimulare divinus, ut præter morem, nullo rogante, diceret, non oportere sine sermone præterire diem. Quid multa? locutus est, et in fine sermonis Regem, non ut regem, sed ut hominem tota libertate convenit. Proponebat enim futurum judicium, hominem ante tribunal Christi astantem, imperantem Christum, et dicentem : « O homo! quid debui tibi facere, et non feci? » Ex hoc autem numerans regni culmen, divitias, consilia, virilem animum et corporis robur; his et hujusmodi verbis commovit hominem, ut in medio sermone non sine lacrymis exclamaret : « Agnosco prorsus divina munera gratiæ; nec deinceps, ipso præstante : ingratus inveniar : paratus sum servire ei, quandoquidem ex parte ejus submoneor. » Dixit, et ecce populus rapiens verbum de ore loquentis, exclamat in laudem Dei, et resonabat terra in voces eorum. Continuo signatus est Rex, et vexillum ab altari per manum Patris suscepit, quod ipse in exercitu Domini manu propria deportaret. Signatus cum eo nepos ejus dux Fridericus junior; signati alii principes, quorum non est numerus. Ipsa autem die juxta capellam, ubi Pater sanctus Missam celebravit, puer claudus me præsente gressum recepit (106).

16. EBERHARDUS. Sabbato mane, cum Innocentium festus ageretur dies, exeunti de hospitio Patri sancto occurrebam, adducens mecum militem qui signari volebat, et ecce in media turba puerum cæcum intuens : « Quid vult, inquit, puer iste? » Cujus verba cum minus intellexissem, quod Romana lingua loqueretur : « Adduc, inquit, puerum ad me. » Factum est ut imperavit, et confestim signatus puer visum recepit. Ego ipse in multis probavi quod clare videret. GERARDUS. Post Missæ celebrationem in capellam, quæ dormitorio canonicorum adjacet, inductus Vir Dei, virum signavit uno cæcum oculo, et visum statim recepit : cujus et cæcitas prima, et illuminatio secunda diligentissime probata est. Sic et surdum, dum ab ecclesia rediret, impresso crucis signaculo fecit audire, immittens digitos in aures ejus : et hoc vidimus, et probavimus. EPISCOPUS. Sic et cæcum illum, qui Dominica ante altare illuminatus est, dum graduale cantaretur, quem ego ipse obtuleram. EBERHARDUS. Multa ibidem facta arbitror quæ non vidimus. Sæpe enim cantantem audivimus populum, et nemo ex

(104) In notis Tornacensibus observantur sequentia : Domin. quarta Advent, et in omnibus feriis illius hebdomadæ usque ad Sabbatum, id est a 21 [*leg.* 22] die Decemb. usque ad 28 Decemb. quo celebratur festum SS. Innocent., nihil est in ms. cod.; unde collige illa quæ illis diebus facta fuere miracula esse amissa, ut et adventus S. Bernardi Spiram, ubi illis diebus moratus est, ut assisteret dietæ imperiali.

(105) Vid. Otton. Frising., lib. II, *De Frid. imper.* c. 39.

(106) Otto Frisingensis in lib. I *De Gestis Friderici*, cap. 39, hujus rei meminit ; testaturque, tunc Bernardum, cui alias nequaquam favere solet, plurima in publico vel occulto fecisse miracula. Addit Rudolfum seu Radulfum illum monachum, qui Judæos necandos esse palam prædicabat, apud Bernardum Epist. 322, ab eo accersitum, compulsumque, ut omisso in posterum prædicationis officio in cœnobium suum rediret, populo graviter indignante, et se ditionem movere volente. Denique subdit in consequentibus, Bernardi epistolam, Ratisbonæ in conventu a Conrado lectam, infinitis hominibus cruce signationem persuasisse.

nobis irrumpere potuit, ut videret quid ageretur. Unum tamen surdum, qui modo recepit auditum: ego vidi, et ego obtuli eum.

CAPUT V

De aliis miraculis Spiræ factis.

17. Philippus. Ipso die conventus factus est, ubi manifeste Spiritus adfuit: neque hinc cuiquam dubitare licebit. Convocavit enim Rex omnes principes et milites qui signati erant, simulque residentibus universis, exhortatus est eos Pater sanctus, non humanis sermonibus, sed divinis. Ubi vero egressi fuimus, et Rex ipse cum principibus Sanctum Domini deducebat, ne comprimerent eum turbæ, puer claudus oblatus est ei coram Rege. At ille signo crucis edito puerum erigit, et jubet coram omnibus ambulare. Quanta lætitia quanta exsultatione puer deductus sit, quis loquatur? Conversus autem Pater sanctus ad Regem: « Propter vos, inquit, factum est hoc, ut noveritis quia Deus vere vobiscum est et acceptum est ei quod cœpistis. » Ipsa hora prius quam egrederemur hospitium, puella erecta est, et cæca mulier illuminata. Eberhardus. Mane secunda feria, cum ad ecclesiam Vir sanctus proficisceretur, multitudo languentium **1174** impediebat nos, et omnes præcedere jussimus. Nec mora, claudus quidam ante altare erectus est: utrum esset signatus, ignoro. Ambulantem tamen vidi, et ligni pedem in ecclesia pendentem. Otto. In capella Regis ipso præsente puer claudus ex utero gressum recepit. Eberhardus. Eadem die alii duo, claudus alter, et alter curvus, erecti, et me præsente ad majorem ecclesiam ab universo populo sunt deducti. Nam vociferationem et sonantes campanas omnes audistis, Vix redieram domum, et ecce iterum clamor, iterum compulsatio. Festinavi ad ecclesiam, et duos iterum claudos adduxerant, qui ipsa hora receperant gressum.

18. Gerardus. Vespere, dum rediret Pater a curia Regis, multitudo languentium hospitii januas obsidebat: quos in ordinem fecimus residere, et singulos tetigit ac sanavit. Ibi puer claudus ex utero gressum recepit. Alter cæcus uno oculo illuminatus, et vir claudus ab annis decem erectus. Hos ego vidi statim sanatos sub manu benedicentis. Unus e fratribus nostris, unum adhuc surdum qui auditum recepit, se vidisse testatur, et mulierem gratias referentem, quod a dolore capitis convaluisset. Eberhardus. Feria tertia puer cæcus illuminatus est, quem ego vidi. Philippus. Item vir quidam in præsentia Regis et principum, unius oculi visum recepit. In ipso loco factum est unde plurimum congratulabamur, eo quod præsens esset dux quidam Græcus, missus a Rege Constantinopolitano. Hic in capella Regis loquebatur Patri nostro, cum mulier cæca oblata est: ubi vero signata est coram eo, statim illuminata est, et homo ille compunctus est plurimum in hoc verbo. Sic et circa vesperam astante Rege, et ipso Duce, et principibus multis, puer claudus offerebatur. Protinus autem fiducialiter loquens vir fidelis, audientibus omnibus ait: « In nomine Jesu Christi tibi, præcipio, surge et ambula. » Sonuit vox virtutis, et secuta est virtus: surgensque puer, libere ambulabat, et prius quidem trementibus membris vel tibiis ibat, sed paulatim sub oculis omnium roborabatur.

19. Gerardus. Anselmus episcopus Havenbergensis (107) in fronte et faucibus gravissime patiebatur, ut vix aliquid gustare posset, aut loqui. Hic ergo rogabat beatum Virum dicens, « Quia deberes etiam me curare. » Cui jucunde respondens: « Si eamdem, inquit, haberes fidem, quam habent mulierculæ, posset tibi forte prodesse. » At ille: « Et si ego, ait, fidem non habeo, salvum me faciat fides tua. « Tandem signavit eum Pater et tetigit: et continuo dolor, omnisque tumor abscessit. Philippus. Victa est curiositas nostra, quia crebra miracula quotidie coruscant. In octavis Nativitatis Mariæ, dum ad ecclesiam proficisceremur, in claustro canonicorum puer claudus gressum recepit, et coram ipso Patre nostro ambulabat exsultans. Gerardus. Inter Missarum solemnia curvus puer erectus est: et hunc vidi cum ad altare deduceret mater incolumem, ut offerret pro adepta salute candelam. Otto. Post Missarum celebrationem mulier clauda gressum recepit, quam nos vidimus omnes ambulantem. Gerardus. Multa quidem et hac die, et sequenti collata beneficia languentibus vidit Rex ipse, vidit curia, vidit universa civitas Spirensis, a cujus memoria deleri non poterunt in æternum. Nostra quidem scheduła, ubi hæc annotaveramus, negligentia cujusdam fratris amissa est: parcat ei Deus. Tria tamen occurrunt memoriæ; nam cætera investigare non vacat. Feria quinta pueri duo, quorum uterque oculi unius lumen amiserat, in hospitio illuminati sunt, et paralyticus curatus est, quem deportaverant in grabato. Philippus. In capella Regis, dum perficeretur reconciliatio, pro qua nominatim venerat Pater beatus, signavit hominem, cujus caput sine intermissione tremebat, et sanatus est ipsa hora. Puer etiam claudus ibidem erectus est. Gerardus. Vespere in hospitiis **1175** duo cæci illuminati sunt coram nobis. Mane sexta feria coram nobis cæcus visum recepit.

20. Sed eundum est nobis; et qui hæc deportaturus est, nuntius jam festinat. Quærimus proinde, quid dominus episcopus reservavit. Episcopus. Optime factum est, ut me commoneres: nam mihi, fateor, prorsus memoria exciderant. Sagittarius quidam serviens ducis Conradi, cum nobis Dux occurrisset, detrahebat verbo crucis, et sanctum Dominum blasphemabat, dicens: « Quia non plus ille signa facit quam ego. » Ubi ergo ad imponendam manum infirmis Pater substitit, accessit homo, et vidit cui derogaverat: statim cecidit

(107) Hic est Anselmus episcopus Havenbergensis seu Havelbergensis, cujus dialogi tres adversus Græcos editi sunt in Spicilegii tomo XIII. De eo Eugenius III, apud Ottonem lib. I de Frid. cap. 61.

exanimis, et diu jacuit sine sensu. ALEXANDER. Ego illi proximus eram quando cecidit, et equus quidem immobilis stabat. Iniquus autem ille impulsus, subito virtute divina cecidit retro. Obstupuimus, omnes, et advocavimus Patrem; nec prius ille miser surrexit, quam descendens et orans erigeret eum. Sic in seipso cognita virtute, cui prius detrahebat, incredulus, sequenti die signatus est ad præceptum Patris nostri, in exercitum Domini profecturus. A EPISCOPUS. Per omnia benedicta miseratio Domini, qui novissimæ huic generationi unum saltem ex antiquis sanctis reservavit, ut tanquam lucernam ardentissimam temporis hujus tenebras vita, doctrina, miraculis consecraret. Felices vos, qui sub pennis ejus speratis, et satiamini ab uberibus consolationis ejus! felix congregatio, quæ tanto Patre lætatur; cujus nos miseri sæculares tenui saltem notitia gloriamur!

PARS SECUNDA.

Auctoribus variis.

CAPUT VI.

Epistola Monachorum Claræ-Vallensium et comitum sancti Bernardi ad clericos ecclesiæ Coloniensis.

Dominis et amicis suis clericis ecclesiæ Coloniensis, salutem dicunt fratres et amici eorum, Everhardus, Gerardus, et Gaufridus monachi qualescunque; Philippus Leodicensis, Volmarus (108) Constanstiensis, et cæteri tirones spiritualis militiæ, quos Vir sanctus eripuit de medio Babylonis.

21. Ante omnia decet nos ex ipsis medullis cordium tibi gratias agere, Domine Deus noster. Multiplicasti enim super nos misericordiam tuam, et magnificasti facere nobiscum, immemor omnium iniquitatum nostrarum, quibus digne puniendis nec ipsa quidem gehenna sufficeret. Et unde hoc nobis, peccatoribus utique pessimis omnium, quos tua ordinante patientia, tellus invita cogitur sustinere? unde hoc nobis, ut sub tantæ sanctitatis patrocinio respiremus? O vere inæstimabilis cumulus miserationis! o incomprehensibilis divinæ pietatis abyssus! Accumulavit gratiæ suæ munera super Virum quem elegit, ut ad eum colligat undique desperatissimos peccatores, in quo securius habeant sibi repositam sanctitatem. Vos autem, charissimi, usquequo gravi corde? (*Psal* IV, 3.) Nonne si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ in vobis factæ sunt his diebus, egissent pœnitentiam in cinere et cilicio? (*Matth.* XI, 21.) Ad signum unum aliquando conversa legimus de populo, utique duræ cervicis, hominum tria millia, cum in porta templi mendicantem claudum de ore Petri prolata vox virtutis ambulare fecisset (*Act.* III, XIV). Quantos in brevi civitas Coloniensis vidit erectos? Et multi quidem de populo, ad quod vocabantur, conversi sunt, et oblatam sibi a summo Pontifice indulgentiam, et indictam pœnitentiam devotissime susceperunt.

22. Sed certe, nisi abundaverit justitia vestra plus quam eorum, non intrabitis in regnum cœlo- B rum (*Matth.* V, 20). Laici de mundo sunt: licite cogitant quæ mundi sunt. Apostolis dictum est: *Vos de mundo non estis, sed ego vos elegi de mundo* (*Joan.* XV, 19): quorum vos hodie occupatis loca, quorum stipendiis vivitis, quorum potestatem tenetis, quorum auctoritate polletis, quorum vobis vindicatis honorem; cum quibus, ut pace vestra dixerimus, communia vobis **1176** sunt omnia, præter conversionem et conversationem, præter opera et voluntatem, præter vitam denique et opinionem. Si in terrra pasci gregem viderit, quis miratur? Pastorem autem similiter incurvari deorsum, similiter inhiare terrenis, et quæ inferius sunt quærere, nunquid non ridiculum est, et abusio magna? *At nunc erubesce, Sidon, ait mare* (*Isai.* C XXIII, 4): *Publicani et peccatores præcedunt vos in regnum Dei* (*Matth.* XXI, 31). Desperata est plaga cleri hujus: a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Ditata est Ecclesia terrenis possessionibus, sed virtutibus spoliata. Neque enim longa eis esse potuit cohabitatio, ex quo pauper factus propter nos Rex gloriæ ita paupertatem elegit ut diceret: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (*Luc.* XIV, 33). Heu! heu! videmus venenum additum Ecclesiæ, sicut dictum est Ludovico, quem nominatis Pium, qui præcipue ditavit ecclesias. Legimus enim in historia ejus, quod audierit vocem dicentem sibi, « Venenum Ecclesiæ addidisti (109). » An D forte vobis videtur absonum, venenum interpretari divitias? Christus etiam in Evangelio *spinas* vocat (*Marc.* IV, 18, 19): et Apostolus eas *laqueum* definit esse *diaboli*. *Quicunque*, inquit, *divites volunt fieri in hoc sæculo, incidunt in tentationem et laqueum diaboli* (*I Tim.* VI, 9). Evadant ergo, qui volunt fieri pauperes, et secure decantent, quia *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus* (*Psal.* CXXIII, 7). Agnoscite vocem jucundam, qui laqueum hunc evasistis: fratres vestros loquimur, qui adhuc inter vos solo tantum corpore detinentur.

(108) Al. *Wolkemarus*, de quo infra, num. 24 seqq.

(109) Alii id Constantino tribuunt. Vide Bæsseum Ser. 4 Domin. 1 Quadrag.

Neque enim otiosus fuit, videlicet ad clericum, sermo Domini, ut magis inexcusabiles sint, qui adhuc in perditione persistunt : imo facilius trahat cæteros funiculus triplex, qui difficile rumpitur ; cum verbo et signis, etiam proximorum accedat exemplum. Protrahunt epistolam, ut videtis, ubertas materiæ et desiderium fervens, quo vos omnes habere cupimus socios in visceribus Jesu Christi. Veruntamen supersedendum est nobis, præsertim quod copiosius hæc et efficacius ab ipso Patre nostro annuntiata sunt vobis, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Multi ex vobis curiose legerunt exemplar libelli, quod ad illustrem Henricum (110), regium spiritu magis quam sanguine, misimus de signis quæ vidimus a prima Dominica Adventus usque ad discessum nostrum a curia, quæ nuper Spiræ habita est. Multi adhuc petunt, ut quæ facta sunt apud vos, non negligamus adjungere : quod hæc vobis dulcius sapiant quæ præsentes ipsi vidistis. Quod triplex nobis consideratio persuasit, ut et novi fratres, dum sæcularibus adhuc terminandis negotiis detinentur in lectione hac recalescant ; et cæteri cogitent quale sit quod admittunt, qui tanto Patri, quem profecto, ubi Deus sustulerit, multi lacrymabiliter plangent, quod eum dissimulaverint, dum vocaret, animas suas committere, aut illecti voluptatibus nolunt, aut trepidant cordis pusillanimitate retracti. Sed et habeat, ut dignum est, nobilis ecclesia Coloniensis memoriale sempiternum earum rerum, quarum præsentia meruit exaltari. Non quidem ut nostrum hoc scriptum reservandum sit ; sed ut luculentius hæc et dignius scribant, qui scientiam habent, et possunt diligentiam adhibere. Nec dubitamus multo plura et apud vos, et in itinere miracula claruisse, quam tunc potuerimus nosse, aut possimus nunc recordari. Sed certissima tantum et probatissima scripsimus : ea quoque addere proposuimus, quæ singulis adhuc diebus per fidelem servum et devotum famulum virtus Omnipotentis mirabiliter operatur. Sed et pauca ex his, quæ vidimus a Spira usque ad Coloniam, huic annotationi præmittenda credidimus, ut priori narrationi ista cohæreant. Nonnulla quoque ex his quæ præsentes viderunt venerabiles abbates Theodoricus Campensis, et Herwinus Steinveldensis (111), sicut ab eis accepimus, sub eorum nominibus sunt descripta.

1137 CAPUT VII.

De miraculis a Spira Coloniam usque per beatum Bernardum editis.

23. Jam quia reverendus episcopus Constantiensis abest, locum ejus clericus ipsius, noster jam frater, Wolkemarus suppleat in hac relatione, et primus ipse loquatur. Wolkemarus. Utinam inter nomina electorum nomen meum jubeat Deus ascribi ! Utinam in libro vitæ vel ultimum inveniatur ipsius oratione et meritis, in cujus laude præsenti, primum id fieri vestræ placuit Sanctitati. Sexta igitur feria, sicut prioris libri finis declarat, soluta est curia Spiræ, et nos Wormaciam festinavimus : ubi Pater sanctus, licet obnixius rogaretur, moram facere noluit dicens : « Quia oportet me et aliis civitatibus evangelizare. » Transierat enim per Wormaciam ante duos menses, et sermone habito innumerabilem ibi signaverat populum signaculo militiæ christianæ. Prius tamen quam egrederemur die sabbati, infirmos tetigit, qui convenerunt : ubi inter manus meas surdi duo, quos offerebam, astante populo et acclamante auditum sibi redditum fatebantur cum multa exsultatione. Philippus. In itinere (112) puer claudus erectus est, quem omnes vere vidistis. Gaufridus. Secunda feria, die festo Epiphaniæ apud castrum Gruzenach, regrediens ab ecclesia Pater beatus, puerum tetigit et erexit, quem sex annis penitus claudum fuisse parentes sui, et alii plures de populo circumstante, qui eum noverant, testabantur. Hunc nos ipsi statim vidimus ambulantem, dum ad ecclesiam duceretur, in laudem Dei acclamantibus universis. Wolkemarus. Tertia feria Pichenbach (sic enim nominant viculum ubi pernoctavimus) die Apparitionis mane tria apparuerunt miracula, quæ præsens vidi oculis meis. Siquidem in ingressu ecclesiæ surdus oblatus est, a quo statim Vir Domini sacratis digitis suis surditatem repulit, et immisit auditum. In ingressu quoque gressum puella altero pede clauda recepit. Necdum exierat villam Pater beatus, et ecce offerunt ei paralyticum in grabato, qui, audita fama virtutum ejus a vico magno, qui supra Rhenum situs est, et nominatur Bobardus, plaustro sese fecerat deportari : et hunc quoque signavit, tetigit, et erexit, et ad propria misit incolumem.

24. Gaufridus. In parochia Treverensi situs est famosissimus vicus, ubi Rhenus et Mosella confluunt, unde et Confluentia nominatur. Ibi multa coram omni populo ostensa sunt signa, quæ nostram notitiam aut memoriam effugerunt. Claudum tamen puerum, qui in ecclesia sancti Florini post Missarum celebrationem erectus est, memini me vidisse. Sed et cæcum ibidem illuminatum asserit Fredericus noster, qui ab eodem vico secutus est Sanctum Domini una cum Adulfo optimo adolescente. Hic, ignorantibus propinquis et amicis, nobiscum transiit Mosellam, indutus tantum superpelliceo, sicut venerat ab ecclesia sancti Castoris, in qua canonicus erat. Reliquit alter Joseph pallium cum adultera,

(110) Fratrem Ludovici Junioris Francorum regis.

(111) Theodoricus electus est abbas Campensis anno 1136. Herwinus ipse est præpositus, post abbas Steinveldensis ; de quo infra num. 25 : cujus epistola ad Bernardum Sermoni 65 in Cantica præmissa est, ubi Evervinus appellatur.

(112) Hic legendum videtur *die Dominica*, quam signatam lego in proxime dictis excerptis, post sabbatum, et ponendum ante τὸ *in itinere*, ne alioqui Dominica dies omittatur hic præter morem, qua incidit in diem 5 Januar.

fugitque Ægyptios, et effugit. In eodem itinere cum paululum processissemus, claudus quidam notissimus in terra illa equo advehebatur. Hujus ita nervus femoris aruerat, ut replicato genu quantum mensura est palmi unius, tibia illa brevior altera videretur. Signavit autem eum Vir sanctus, et nihil hæsitans de virtutis effectu deponi jussit, et ambulare; sed non fuit qui obediret, forte quia minus speraverunt id qui astabant, aut quia minus intellexerunt verbum. Siluit ergo Pater, sed non siluit vox virtutis: subito siquidem exclamavit homo laxari sentiens nervum, et extendi genu super equum quo vehebatur. Statim vero depositus libere ambulabat magnificans Deum, et tota illa die suum secutus est curatorem. Alter quoque, cujus similiter femoris nervus aruerat, ut vix summis digitis pedis unius terram tangeret, sanatus est in via eadem, ita ut libere talum deponeret, et sine baculo graderetur. WOLKEMARUS. Feria quinta apud viculum Riegemach, mane priusquam egrederemur, me præsente puer quidam gressum recepit, qui sex annis claudus exstiterat, sicut ab ipsis parentibus ejus accepi. Ibidem **1178** etiam mulier surda audivit, et vir cæcus illuminatus est, cui unus tantum oculus erat, et hic quoque ad nihilum valens.

25. GAUFRIDUS. Memor sit in æternum diei hujus civitas Coloniensis, qua suscipere meruit Hominem sanctum, quem semper optaverat. Quia tamen insperatus advenit, minor eo die fuit frequentia populorum. Sic nimirum gloriæ calcator humanæ solemnes C semper exceptiones, quoad in se est, fugere consuevit, et elegit magis occulte ingredi civitates. Raro tamen id potest, quia sequitur major gloria repellentem. Mane, sexta feria, priusquam ingrederemur ecclesiam,, in hospitio nostro mulier cæca oculo uno ab annis decem, ad tactum beatæ manus coram nobis visum recepit. Hæc in ecclesia statim præsentata est clero, et diu jacuit ante altare gratias agens Deo. Interea puer quoque cæcus in ipso hospitio est illuminatus. Ex quo ingressus ecclesiam Pater sanctus ad altare beatæ Mariæ, quod in orientali parte locatum est, Missam celebravit: ubi vero complevit, coram omni populo puella cæca illuminata est, et matrona dives et nota in civitate, cujus crura arida ab D annis tribus extendi penitus non valebant, resolutis nervis ad signum vitæ sine dilatione stetit erecta. In pulpito quoque, dum sermonem habiturus ad populum ascendisset, cæcus senex visum recepit. Multa quidem et alia signa facta sunt in ipsa die, et sæpius acclamabant. Sed nemo nostrum inquirendi exstitit curiosus. Sabbato quoque multa in hospitio vidimus, et cognovimus ea; sed, quia annotare negleximus superveniente multitudine cæterorum, nobis jam penitus exciderunt. Verba tamen quæ ad clerum habuit (neque enim exire voluit ad populum ea die), et quomodo formam hanc clericorum, imo vitam prorsus informem, omnibus divinarum testimoniis Scripturarum probaverit esse contrariam, non omnibus eis arbitror excidisse. « Vos, inquit, propheta notabat, cum diceret: *In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia* (*Psal.* LXXII, 5, 6). Et Isaias eodem spiritu, imo Deus per Isaiam: *Misereamur*, inquit, *impio, et non discet facere justitiam in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini* (*Isai.* XXVI, 10). Et expressius ac nominatim in alio propheta: *Principes populi mei*, inquit, *ejicientur de domibus, deliciarum propter pessimas voluntates suas, et clericorum non proderunt eis.* Sed hæc alias. Jam ad narrationis ordinem revertamur.

CAPUT VIII.

De variis miraculis Coloniæ-Agrippinæ factis.

26. Dominica, priusquam Missa celebraretur, cæcus quidam per signaculum lucis et vitæ illuminatus B et adductus est ad altare. Ea siquidem die ad promissum sermonem convenerat populus inæstimabilis, quantum nemo clericorum sese aliquando in ecclesia illa vidisse dicebat. Celebravit autem Missam Pater sanctus ad altare beati Petri, quod in occidentali parte situm, obtinet in ecclesia principatum. Ibi post Missæ celebrationem, innumera coram omnibus miracula contigerunt. Honorata mulier et notissima in civitate, quæ per quinquennium uno oculo cæca, multa sese in medicos fatebatur inutiliter expendisse, sub manu signantis visum recepit. Altera quoque similiter illuminata est. ABBAS CAMPENSIS. De multis quæ ibidem vidi, duo tantum occurrunt memoriæ. Dico autem de puella surda et muta quæ confestim audivit et locuta est: et de juvene claudo, quem ad servi sui orationem divina virtus erexit. HERVINUS ABBAS STEINVELDENSIS. In platea ubi sermonem habuit Vir beatus, eo quod ecclesia populum capere non sustineret, nobis astantibus cæcus quidam visum, et mancus aridæ manus simul et brachii adeptus est sanitatem. ABBAS CAMPENSIS. Ubi finito sermone domum regressi sumus, ex quo januam intravit exteriorem, prius quam hospitii limen attingeret, me præsente, curvum erexit puerum: mulieri insanæ reddidit mentem: claudam ambulare fecit, et cæcam uno oculo matronam Pater beatus illuminavit. GERARDUS. Hæc fuit de qua sic **1179** mirabatur unus e fratribus nostris, quod et diviti beneficium tam facile præstaretur; et vere digna fuit omni admiratione celeritas. Prius enim quam signata videretur, illuminatam se esse clamavit.

27. EBERHARDUS. Ex quo pransi sumus, nunquam nobis illa die miracula defuerunt. Et hæc quidem certius novimus, diligenter probavimus ea. Stabat enim Vir sanctus in fenestra et per scalam offerebantur infirmi: siquidem ostium domus aperire nullus audebat; tantus erat impetus et tumultus. Ibi quoque filia divitis cujusdam viri notissimi in civitate auditum recepit, quem ex multis annis prorsus amiserat. Hanc in claustro quodam parentes ante locaverant, sed remiserant eam sanctimoniales, eo quod penitus amisisset auditum. Diu quoque sic manserat nihil audiens, donec ad tactum sacratæ

manus Deus aperuit aures ejus. Post paululum quoque contracta mulier erecta est, et ambulavit. Gerardus. Feminam curvam, qui erectus est, ipse vidi, et cæcos duos qui illuminati sunt, omnes vidistis. Volkemarus. Ego ex his duos vidi et unum meminisse videor quemdam uno oculo cæcus, quos ... Abbas Campensis. Cæca vetulam illuminatam ... quia post manus impositionem diutius cum fratribus horis residebat cæca. Tandem abire volens, nec habens a quo deduceretur, palpabat miserabiliter ad parietem cum fletu et ejulatu. Omnes miserabamur eam, sed statim congratulati sumus. Acclamavit enim subito, quia videret : et festinantes ad eam multis hoc probavimus argumentis.

28. Gerardus. Dum hæc intus agerentur, ego foris astabam, nec ullatenus poteram introire : ab hora nona, usque ad vesperam sic permansi cum quibusdam fratribus nostris, nec accedere quidem valens ad ostium vel ad scalam ; tanta erat undique multitudo. Vix tandem nocte secedentibus turbis ingressus, vidi confestim hominem surdum qui recepit auditum. Ubi cœnavimus, quia languentium convenerat multitudo, rogavimus Patrem, ut ad signandos eos egrederetur. Protinus autem puellis duabus surdis et mutis ad tactum sacratæ manus coram nobis Deus auditum reddidit et loquelam. Eberhardus. Ibidem puer quidam, et matrona de civitate ipsa, ambo claudi, ambo erecti sunt. Philippus. Secunda feria summo mane, vir surdus auditum, et cæca puella visum recepit. Post paululum quoque mulier cæca illuminata est, et tantus ibi tumultus factus est et concursus, ut vix potuerit in hospitium retrahi Vir beatus : et nescio an fuerit ibi majus miraculum, quam quod evaserit incolumis. Gerardus. Circa horam tertiam exiturum virum Dei exoptabat languentium multitudo, et importunius instantes, quo modicum jam tempus viderentur habere. Egressus igitur in plateam signavit ex ordine residentes, et sub oculis omnium ipsa hora quatuordecim sunt sanati : claudi septem, surdi quinque, puer mancus, et mulier cæca, optatum quique beneficium perceperunt. Ad singula populus acclamabat, et in illorum lingua voces tonant per nubila : « Christ, uns genade. Kyrie, eleison. Die heiligen alle helfen uns (143). »

29. Porro archiepiscopus civitatis in ipso residebat hospitio, et coram eo quoque Pater sanctus ubi egressus est, puerum cæcum illuminavit. Abbas Campensis. Ex hoc jam turba erat intolerabilis, ut nemini prorsus egredi domum ingredive liceret. Consilium ergo fuit, ut in domum archiepiscopi deduceretur, liberius exinde profecturus. Ibi vero nobilis puer filius sororis advocati Coloniensis, ex longo jam surdus et mutus, coram omnibus nobis per manus impositionem recepit auditum pariter et loquelam. Ibidem quoque cæcus quidam visum, et alter cujus erat crus aridum et inutile, adeptus est sanitatem. Sed et puella quædam, cujus adhæserat lingua faucibus, et vix poterat loqui, curata est ipsa hora soluto vinculo oris. Horum omnium testes sumus, testis est civitas Coloniensis. Neque in angulo facta sunt, sed in publico, ut ab omnibus Deus glorificetur, qui in sanctis suis gloriosus est. Si quis forte aut incredulus aut curiosus exstiterit, multa ex his facile ei probare licebit, præsertim quæ in personis facta sunt non infimis, nec ignotis.

1150 CAPUT IX.

De miraculis in itinere, Colonia Leodium usque, id est Juliaci, Aquisgrani, Trajecti, factis.

30. Vix tandem egressi Coloniam venimus Brunwiller, quod est monasterium duobus a civitate millibus distans. In via quoque præsente populo Coloniensi, qui devotione debita Sanctum prosequebatur, surdi duo oblati sunt quorum Deus aperuit aures, cum injecisset Pater beatus digitos, et ore sacrato inspirasset auditum. Eberhardus. Tertia feria, mane in ecclesia beati Nicolai, in ipsius siquidem honore dedicatum est monasterium Brunwiller, quod Nigrum-Willare interpretatur (144), coram altari puer cæcus illuminatus est, quem offerebat dominus abbas Campensis. Vix adhuc exsultantis populi siluerat vociferatio, et ecce surdus et mutus auditu donatus est, et loquela. Wolkemarus. Alter etiam surdus astantibus nobis recepit auditum. Abbas Campensis. Primum quod in via ipso die vidimus miraculum, aridi cujusdam brachii et manus restitutio fuit. Gerardus. Crebra vidimus in ipso die miracula : plena siquidem erat populis, et campus omnis nobis civitas erat. Secundum, nisi fallor, miraculum fuit cæcus uno oculo, qui confestim illuminatus est. In ipso autem loco contigit unde magis constupuimus universi. Obtulit enim mulier filiam jam adultam, quam ex utero surdam et mutam esse dicebat, et id ipsum multi ex circumstantibus, qui eam noverant, testabantur. Hæc autem per manus impositionem curata est ipsa hora, et audivit, et locuta est libere coram nobis. Nec longius adhuc processeramus, quando vir surdus recepit auditum. Galfridus. Usque ad hæc miracula ego turbas præcedebam : audiens autem tam crebros populi cantus substiti, et quæ deinceps facta sunt in itinere diligentissime probavi. Surda et cæca mulier audivit et vidit; surdi tres audierunt, clauda una ambulavit ; illuminati sunt quinque cæci, alii quidem uno oculo, alii vero utroque ; et unius quidem pueri, qui omnino cæcus erat, illuminationem certi sumus Patrem sanctum in spiritu cognovisse. Substitit enim et ad eum conversus, inquiri fecit utrum videret.

31. Abbas Campensis. Sic et de cæco alio fecerat prius, et meipsum, cum pertransissem, remiserat ad inquirendum : cumque redirem, et illuminatum eum nuntiassem, « Et ego senseram, » inquit. Vespera venimus Juliacum, quod a Julio Cæsare castrum ædificatum, et ejus nomine est insignitum.

(143) Id est : Christe, miserere nobis. Kyrie, eleison. Sancti omnes adjuvent nos.

(144) Alii malunt sic dictum a Brunone primo ejus fundatore, quasi Brunonis-Villa.

Ingressus autem ecclesiam Pater beatus, et intuitus mulierem claudam jacentem coram altari, novo quodam fervore spiritus, ita ut omnes miraremur, apprehendit manum ejus, et elevavit eam quanta fide, tanta etiam facilitate. Sic et in atrio ecclesiæ, cum ingrederetur, coram nobis et omni populo cæcum illuminavit. GERARDUS. Mane in ecclesia post Missæ celebrationem cæcus puer visum recepit, et vir surdus, auditum. Honorata quædam mulier, neptis Comitis Juliaci, ab annis quinque altero oculo nihil, altero tam parum videns, ut vix posset sine duce tenere viam, ubi signata est, clare vidit utroque. Advocatus etiam castri illius viginti annis vixerat cæcus, et illuminatus est ipsa die. Multa quidem et alia facta sunt, sæpiusque clamabat populus suum illud. « Christ, uns genade, » et in castro, et in itinere: sed nobis e plurimis pauca sufficiunt. EBERHARDUS. In via, quorum ego memini, surdus puer auditum recepit; mulier cæca, visum; altera quoque clauda, gressum, coram omnibus nobis. Est autem Aquisgranum sedes, celeberrimus et amœnissimus locus, voluptati corporum accommodatior, quam animarum saluti: siquidem prosperitas stultorum occidit illos, et væ domui indisciplinatæ. Non ad destructionem loquor, sed utinam legat qui corrigat! utinam et aliquis ipsorum recogitet, et convertatur, et vivat! Illic ergo in capella regia, ad altare beatæ Mariæ, feria quinta, puella cæca visum recepit: ego ipse Patri astabam, sed tantus illic tumultus ut cedere oporteret. PHILIPPUS. Claudus quidam senex ibidem erectus est, cujus baculos in ipsa statim ecclesia ad testimonium suspenderunt. Hunc ego ipse diu repuleram, ad quid vellet accedere, aut quid expeteret ignorans. [illegible] EBERHARDUS. Mulieres duæ, quarum manus omnino aruerant, ibidem sanatæ sunt ipsa hora.

32. ABBAS CAMPENSIS. Alterius quidem manum Pater sanctus sua extendit manu, sed altera sanata est velut in fimbria vestimenti. Stabat enim post tergum ejus, et conquerebatur quod ad manum accedere non valeret. Cui ego: « Applica, » inquam, « vestimento ejus manum, si forte palpare possis. » Fecit ut ei consului, subitoque cœpit tenere cucullam: et dum traheret eam, digiti extendebantur, et sanata est statim. GERARDUS. Nusquam in itinere illo sic compressus [*al.* comprehensus] est Pater, ut in capella, illa quia locus angustus erat, et turba impellebat turbam, sicut unda solet undam præcipitare. Propter hoc multa ex his quæ facta sunt, ignoramus. Gerardus noster, tunc canonicus ipsius ecclesiæ, qui eadem die præbendam sæculumque pariter reliquit, illuminatos ibidem asserit cæcos quinque. WOLKEMARUS. Trajectum vocatur locus, ubi quondam sedes Leodiensis erat a beatissimo confessore Servatio a Tungrensi civitate translata. Illic feria quarta pernoctavimus in Ecclesia beatæ Mariæ. Mane vero feria quinta post Missæ celebrationem, in eminentem locum Patrem deduximus, ut sine oppressione sanaret infirmos. Ego illi proximus eram, et quæ fiebant novi plenius, et diligentius universa probavi. Ibi cæci illuminati sunt quinque, vir surdus audivit, mutus locutus est. Item surdus alter auditum, et manci manuum incolumitatem receperunt. GERARDUS. Ipso die in hospitio surdus et mutus puer oblatus est: cumque signaret eum Pater sanctus, honestus quidam juvenis Conradus, Coloniensis canonicus, abrenuntians sæculo sese reddebat in manus ejus. Elevavit se ut susciperet eum, et continuo puer locutus est, et audivit. Populus autem præstolabatur foris: et ecce puer audiens et loquens parentibus redditur, et sequitur exsultatio copiosa. Notus enim erat in civitate puer: et hoc famosissimum fuit in populo. Nec mora, etiam clauda mulier gressum recepit; tres quoque cæci illuminati sunt, et singuli quique dederunt in populo clamorem lætitiæ et exsultatione.

33. PHILIPPUS. Cum egrederetur Vir sanctus Trajectum, causa exstitit ut ad ecclesiam beati Servati, declinaret pro negotio fratris Norberti qui canonicus erat ejusdem ecclesiæ: sed is continuo et præbendæ abrenuntiavit et sæculo. In ipso autem itinere puer claudus erectus est coram nobis. In ecclesia quoque beati Servatii offerentes claudum hominem Patri nostro, rogabant ut ei manum imponeret. At ille: « Nescio, inquit, si displicebit beato Servatio, si id in domo ejus præsumimus. » Acclamantibus omnibus et dicentibus, « Domine, non displicebit: — In nomine, » inquit, « Domini nostri Jesu Christi et beati Servatii surge, et sta super pedes tuos. » Surrexit igitur sine mora et cunctatione, et facta est lætitia magna in populo. Heri facta sunt hæc apud Trajectum. Hodie Leodii clerus convenerat universus, qui in civitate illa copiosissimus est, et in camera episcopi Patrem præstolabantur, ut sermonem haberet ad eos: et ecce prævenit eos Dominus sermone virtutis, et claudus quidam clericus ab renibus deorsum sic dissolutus, ut omnino non posset stare super pedes suos, oblatus est Viro Dei. At ille debilia membra signans et attrectans: « Ambula, inquit, in nomine Jesu Christi. » Protinus autem confortatus ambulare cœpit. Et egressus est sermo in clerum, et exclamaverunt: « Tua sunt hæc, Christe, opera, qui sanctos tuos ita glorificas. » Ipsi gloria et imperium nunc, et in omnia sæcula sæculorum. Amen (115).

(115). Notæ Tornacens. indicant: « In mss. nihil referri de eis quæ egit Leodii, nec quot diebus ibi manserit, sed sine ullo titulo sequi miracula quæ fecit a Leodio usque ad Claram-Vallem. » Verum quæ a Viro sancto Leodii acta sint statim referentur a Gaufrido.

PARS TERTIA

Auctore Gaufrido monacho Claræ-Vallensi.

CAPUT X.

Epistola Gaufridi monachi Claræ-Vallensis ad Hermannum episcopum Constantiensem.

Domino dilectissimo et reverendissimo Patri HERMANNO, Dei gratia Constantiensi episcopo, puer sanctitatis ejus GAUFRIDUS Claræ-Vallis monachus qualiscunque, in orationibus suis filiorum meminisse suorum.

1182. Ea quidem miracula, quæ a Spira usque Leodium facta vidimus et cognovimus, ad clerum Coloniensem eo descripsimus modo, quo priora fuerant ante descripta, ut, ad instar collationis, vicissim ea, quibus adfuimus, singuli loqueremur. Quia ergo libelli illius exemplar vestram, pater beatissime, diligentiam effugere non poterit, ut confido, reliqua describere, et Sanctitati vestræ dirigere non neglexi. Multa quidem nos et ex prioribus ignorasse certissimum est. Nemo quippe in transcursu prosequi poterit universa. Maxime tamen nocuit, ubi Teutonicorum exivimus regionem, quod cessaverat vestrum illud, « Christ, uns genade : » et non erat qui vociferaretur. Neque enim secundum vestrates propria habet cantica populus Romanæ linguæ, quibus ad singula quæque miracula referrent gratias Deo. Multa proinde tecta silentio ad nostram non pervenere notitiam : licet ex his quoque quæ certissime novi, omiserim non pauca scienter, veritus equidem ne forte quamlibet curioso pareret copia tanta fastidium. Illud sane non tam vobis loquor, de cujus credulitate non dubito, quam cæteris, in quorum manus hæc poterunt devenire : nihil me scripsisse, nisi quod aut vidi oculis meis, aut fratrum nostrorum qui præsentes fuerunt certissima relatione cognovi.

CAPUT XI.

De miraculis Leodii, Gemblaci, Villarii, Montibus, Valencenis, etc., factis.

35. Igitur Dominica post octavas Epiphaniæ, et secunda feria, Leodii mansimus, dum Philippus noster ea quibus tenebatur implicitus, sæcularia negotia consummaret. Factum est autem dominica die, cum ad altare beatæ Mariæ, in majori ecclesia Pater sanctus Missarum solemnia celebrasset coram universo populo, puer oblatus est, quem ex utero claudum esse dicebant : ubi vero signavit tibias ejus et renes tetigit, apprehendens manum ipsius erexit eum protinus, et deduxit. Conclamatum est statim a clero, « Te Deum laudamus : » sed mugitus fletuum et singultus vociferationem laudis evicit. Dabat pro cantu lacrymas plebs ignara canendi. Duas
A quoque aridas manus ibidem tetigit et curavit, ut sensum pariter motumque reciperent. Necdum ab altari dimotus, senem cæcum per signum crucis illuminavit, et alterum claudum ambulare fecit in facie totius ecclesiæ, quæ convenerat. Feria secunda in domo episcopi mane, post Missarum celebrationem cæcus uno oculo juvenis ad tactum sacræ manus illuminatus est, et sub manu signantis exsilijt clamitans, quia visum recepit. Nec mora, afferebatur alter utroque oculo cæcus, et hic quoque ibidem illuminatus est ipsa hora. Aderat autem episcopus civitatis, explorator diligens omnium quæ fecerat. Audiens igitur adolescentem illuminatum se esse gratulabundis vocibus acclamantem,
B ut probaret an verum esset, de multis interrogabat eum, et incunctanter ille ad singula respondebat. Ipsa die circa horam sextam exiit Pater sanctus ut signaret ægrotos, et ibi statim claudus quidam gressum recepit. Audientes autem quia semel exisset ad infirmos in spatiosiorem domum, multo plures prioribus pervenerunt. Post horam igitur nonam egressus ad eos, signavit ex ordine residentes. Et continuo ex his, de quibus certi sumus illuminati sunt cæci quinque, et claudi tres receperunt gressum, digne admirantibus universis : vespere quoque in capella episcopi surdus quidam recepit auditum. Tertia feria priusquam egrederemur, tres in
C ipsa episcopi domo claudi erecti sunt, mulieres duæ et puer unus. Multa quidem et alia signa Leodii et in itinere facta sunt ; sed e multis pauca sufficiant.

36. Feria quarta profecti ab oppido cui nomen Huy, festinavimus ad monasterium quod Gembolium (116) vocant. In ipso autem itinere senex cæcus uno oculo, et adolescens eodem laborans incommodo, ambo simul illuminati sunt. Feria quinta mane in monasterio prædicto Gembolio, puer claudus oblatus est Viro Dei, et confestim signatus ab eo gressum recepit, et coram omnibus ambulabat. Post paululum quoque in ingressu ejusdem vici, puer
D alter pedibus manibusque contractus, sub oculis
1183 omnium utrorumque membrorum adeptus est sanitatem. Nec longe processerat, et ecce puer mutus ex utero offerebatur in via : et hunc quoque signavit et sanavit, statimque solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. In ipso itinere oblati sunt surdi duo, et qui mutum fecerat loqui, surdos fecit etiam audire. Novum in partibus illis ædificatur monasterium, cui Villare nomen est, et ante paucos menses illuc Pater sanctus congregationem

(116) *Forte* Gembolium, ordin. S. Bened. monast, Gallice *Gembloux*.

miserat monachorum. Voluit ergo plantationem novellam vel in transitu visitare, et peregrinantes filios consolari. Factum est autem cum monasterio appropinquare cœperat, claudam mulierem tetigit, signavit, erexit, et præcepit libere ambulare. Duabus quoque claudis in ipso loco gressum, et juveni cuidam amissum unius oculi visum reddidit coram fratribus ipsis, et aliis plurimis qui convenerant.

37. Exinde festinabat ad oppidum, cui Fontanæ nomen est, ubi Philippus noster apud propinquos suos eum rogaverat hospitari. In eodem vero itinere offerebant ei cæcum a nativitate puerum, qui nec ipsas quidem poterat aperire palpebras oculorum. Desperarant omnes, etiam qui plurima viderant maximaque miracula: at ille nihil cunctatus manum imposuit puero, factaque oratione brevissima, ut solebat, digitis suis palpebras ejus aperuit, et sciscitatus est an videret. Cui puer: « Video, inquit, domine, video vos; et omnes homines video capillatos. » Plaudensque et vehementer exsultans aiebat: « Deus, Deus, ultra non offendam ad lapidem pedes meos. » Feria sexta, Fontanis priusquam egrederemur, puellæ contracta et arida manus sanata est et extensa. In via quoque juxta vicum quemdam, puer claudus gressum recepit. Ex hoc accessimus ad castrum quod nominant Bins, unde tanta occurrit hominum multitudo, ut totam camporum planitiem populus operiret. Illic puerum claudum humeris offerebant, quem Vir Domini signans deponi jussit ut ambularet. Vix potuit novis gressibus via parari; tantus erat concursus, tantusque tumultus: depositus tamen ambulare cœpit in medio populi; et deducentes eum in liberum campum plurimi successerunt. Aderat enim mater, aderant propinqui ejus et multi qui noverant eum, ipsa sua exsultatione fidem miraculo facientes. Interim sane dum secessisset cum puero pars non modica populi, geminata lætitia est, et alter quoque puer similiter claudus similiter gressum recepit. Tertius in eadem planitie claudus vir erectus est, et coram omnibus ambulabat, et currebat gratulabundus et laudans. Prope idem castrum cæcus unus illuminatus est, et surdi duo receperunt auditum ipso loco ubi substiterat, ut populo benediceret, et dimitteret eos. Mons vocatur castrum primum in provincia Haynonensium, ubi sexta feria pernoctavimus. Illic mane sabbato, priusquam proficisceremur, senex quidam de proxima villa multis eorum qui aderant, et Philippo nostro non incognitus, quod a multis jam annis amiserat, oculorum lumen recepit. Sed et puer quidam scholaris cæcus altero oculo illuminatur tanta celeritate, ut non prius amoveret Pater beatus manum, quam puer clamaret, « Video, domine. » stupentibus universis.

38. Hæc in hospitio facta sunt coram venerabili episcopo Cameracensi Nicolao, et clericis ejus etiam, et multis religiosis viris qui de tota pro-

A vincia occurrerant Viro Dei. Iisdem quoque astantibus, cum egrederetur castrum, mulieris aridam manum sanavit, et gressum reddidit claudo. Plurima ipso die miracula coruscaverunt, adeo ut multa ex ipsis a memoria elaberentur. Horum tamen certissime recordamur. Surdæ duæ auditum receperunt in via, et puer quidam unius oculi visum. Nec longe processeramus, et ecce in campo mulier amissum ex longo unius oculi lumen recepit. In eadem strata, capellula quædam est duobus a prædicto castro millibus distans: illuc in occursum Viri Dei venerabilis convenerat multitudo, ut faciem ejus videret, et susciperet benedictionem. Nec fraudavit Dominus populi sui devotionem, quin desiderata eis virtutis suæ magnalia demonstraret.
B Ibidem enim coram omnibus senex quidam, qui viginti, ut dicebatur, annis cæcus manserat, factus est [illegible] videns, et mulier surda audivit non sine multa ipsorum et populi exsultatione. Alio quoque in loco cum substitisset, oblati sunt pueri duo, quorum uterque uno tantum videbat oculo, et mulier surda. Nec ante dimotus est, quam et pueris visum, et mulieri reddidisset auditum. Adhuc autem in eodem itinere prope torrentem Huns ante transitum puer cæcus illuminatus est; post transitum duæ surdæ receperunt auditum. Jam appropinquabamus hospitio, et ecce clauda mulier per manus impositionem gressum recepit coram multitudine copiosa plebis, quæ in occursum beati Viri de tota venerat regione. Alii quoque debiles et
C ægroti desiderata adepti sunt beneficia. Sed longum est singula quæque referre. Valencenis nominant oppidum, ubi ea nocte mansimus, oppidum grande et populosum. Illic sane, priusquam ingrederemur hospitium, mulierem claudam, notissimam populo, signans et erigens Pater sanctus, fecit coram omnibus ambulare. Inde profecti, dominica die venimus Cameracum.

CAPUT XII.

De miraculis Cameraci, etc., patratis.

39. Plurima autem et in castro ipso, et in itinere miracula contigerunt: sed e pluribus pauca collegimus. In ecclesia beati Joannis, post Missæ celebrationem, puer surdus et mutus ex utero matris suæ audivit, et locutus est, et admiratæ sunt turbæ.
D Hic juxta me resederat mutus et surdus, et coram me præsentatus audivit et locutus est ipsa hora. Vix cessaverat citeri jubilatio, et ecce senex claudus erectus est et ambulabat. Ibidem contigit, unde præ cæteris miraculis obstupuimus. Puer enim cæcus a navitate, opertis albugine oculis (si tamen oculi dicendi erant quibus nec color, nec officium, nec ipsa saltem cavitas inerat oculorum), ad impositionem beatæ manus visum recepit. Multis hoc indiciis probavimus, vix credentes oculis nostris, quod talibus oculis visus posset inesse. In ipso loco etiam arida mulieris manus adepta est sanitatem. Ex hoc cum beatum Virum turbæ comprimerent, vix deductus est in domum Regularium canonico-

rum. Ibi quoque plurima languentium beneficia contulit : sed hæc sunt quorum certissime recordamur. Claudi duo ibi erecti sunt, puer cæcus et mulier cæca visum receperunt.

40. Secunda feria in urbe Cameracensi, in ecclesia beatæ Mariæ ad altare sublimius Pater sanctus Missarum solemnia celebravit, ut in eminentiori loco positum videre posset populus, et non comprimeret. Accedentibus ergo cæteris ad oblationem, puer adductus est surdus et mutus ex utero matris suæ. Hic in proximo vico natus, multis eorum qui astabant non incognitus erat. Cœperant autem, qui adduxerant, obsecrare Hominem Dei, ut puero manum imponere dignaretur; sed nos concursum populi metuentes, prohibuimus, dicentes, ut finita Missa, adducerent eum. Prævenit tamen exspecta- B tionem virtutis effectus. Offerens enim puer, sacratam manum ex more osculatus est, et pertransiit. Nec mora, accedens unus ex militibus prædicti fratris episcopi interrogavit puerum dicens : *Oz tu ?* quod latine interpretatur, « Audis tu ? » Protinus autem ad ipsum puer quoque respondit dicens : *Oz tu ?* Surdus nimirum ex utero ea tantum loquebatur, quæ ex ore interrogantis audivisset. Addidit ergo miles loqui ad eum, et docebat invocare Deum et beatam Virginem nominare, etc. Singula vero incunctanter puero respondente, qui propius astabant clerici convenerunt ; cognitaque miraculi veritate, levaverunt vocem magnificantes et laudantes Deum qui dedit potestatem talem hominibus. Ele- C vatus puer salutat populum, et exsultat in gaudio civitas Cameracensis, loquentem audiens puerum, qui ex utero matris suæ nec locutus est aliquando, nec audivit. Ipsa die in domo episcopi, ubi Virum sanctum magna cum devotione susceperat, puellæ manus invalida ad tactum ejus sanata est et extensa. Vespere quoque claudam longo tempore filiam pater obtulit, et recepto gressu lætus reduxit ad propria. Tertia feria aridas manus duas sanavit, et mulier clauda experta est quia efficax in Bernardi manu gratia 1153 curationum. Puerum quoque cæcum, cum jam egrederetur, illuminavit in porta, et in campo adolescentem surdum fecit audire, et mutum loqui coram universo clero et populo civitatis.

41. Valcellam vocant monasterium tribus ab D ipsa civitate millibus distans, quod idem Pater noster missis olim a Clara-Valle fratribus ædificaverat. Illic feria tertia pernoctavit, nolens fraudare filios visitatione et consolatione paterna. In ipso sane monasterio, mane feria quarta, priusquam egrederetur, militem quemdam de regione eadem, qui a diebus multis debilis pedibus simul et cruribus ambulare non poterat, benedictionis virtute sanavit, referentem gratias ad sua remisit incolumem. In via quoque surdus vir aure altera recepit auditum. In oppido cui nomen Gom, juxta monasterium canonicorum Regularium, quod Montem-Sancti-Martini vocant, novo temporis nostri Martino claudam puellam offerebant. At ille signo crucis edito : « Vade, A inquit, in nomine Jesu Christi. » Statim vero deposito exsiliit, et ambulabat, currens et laudans Deum. Feria quinta in monasterio quod Humblerias vocant, paralyticam media parte corporis filiam pater obtulit Viro Dei. Hæc et manus, et brachii, et tibiæ simul et pedis, etiam et linguæ officium morbo invalescente perdiderat : ubi vero signavit eam Pater beatus, sanata est, evidentissime loquens et ambulans, et libere movens manus. Ipsa die Laudunum venimus, ubi sexta feria in monasterio beati Joannis (illic enim hospitabatur) coram omnibus vir surdus auditum recepit. Sabbato quoque Remis, cum jam pararetur iter, cæcum uno oculo puerum per signum crucis Pater sanctus illuminavit, astante clericorum et civium multitudine.

CAPUT XIII.

De miraculis in itinere versus Claram-Vallem editis.

42. Dominica die festum erat Purificationis beatæ Mariæ : et Francorum rex Ludovicus, devotissimus et christianissimus princeps, Catalaunum occurrebat Viro Dei. Plurimi quoque ex principibus utriusque regni convenerant, et legati regis Romanorum, et Wolfonis inclyti ducis, ut de via Jerosolymitana communi consilio tractaretur : quo Vir Domini colloquio sic detentus est per biduum illud, ut ad populum exire nequiverit, licet vehementissime desideraretur. Oportebat enim generale bonum votis anteferre privatis. Egrediendi vero feria tertia, mulier quædam occurrit aridæ manus postulans curationem : et juxta fidem ejus factum est ei, ut fieret ipsa hora sana. Et hoc quidem miraculum jam inter vicinos et notos factum est, ne quis objiceret illud de Evangelio : *Quanta audivimus facta in Capharnaum? fac et hic in patria tua* (*Luc.* IV, 23), Aderat enim venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, beati Viri quondam filius professione, nunc pater officii dignitate. Aderant et principes quidam, et milites terræ nostræ non pauci. Quarta feria, cum jam desideratæ Valli magis appropinquaret desideratus et ipse, multiplicata sunt miracula manifesta : ut plus quam propheta probaretur, propheticus honor non deerat, ne ipsa quidem in patria sua. Ipsa siquidem die in vico Campaniæ cui nomen Davamant, in honore beatæ Agathæ, cujus festivitas agebatur, Missarum solemnia celebravit. Necdum secesserat ab altari, et ecce vir quidam cæcum filium offerebat, cujus oculos sputo liniens tetigit, et illuminatus est ipsa hora.

43. In oppido cui nomen Rosnay, languidum et penitus debilem virum plaustro deportabant, cui solum videbatur superesse sepulcrum : et huic quoque coram omni populo et militibus multis manum imponens, ambulare eum fecit sine dilatione ; et stupentibus universis, quo prius fuerat deportatus, plaustrum sequebatur incolumis. Similiter et puerum, qui et ipse a diebus multis ne unum quidem passum poterat ambulare, signavit, ubi castrum est egressus ; et statim libere ambulavit. In eadem strata, aliud situm est castrum, quod Brena

ab indigenis nominatur. Illic transeunte viro Dei, per orationem et benedictionem ejus puella clauda gressum recepit. Ubi vero egressus est, stipem quærebat ab eo cæca mulier et mendica. Intuens **1186** autem Vir in eam misericorditer, « Tu, inquit, argentum quæris, sed Deus tibi visum restituet : » accedensque signavit eam, et coram omnibus illuminata est ipsa hora. Interrogata vero quandiu cæca fuisset, ab his undecim annis nihil penitus se vidisse respondit. Sic apostolicus Vir apostolicum imitatus exemplum, et petitionem mendicantis, et spem liberalitate sanctissima superavit. Nec longe processerat, et ecce puer uno oculo cæcus benedictionem flagitat, tactum requirit. Quid ei negaret, qui dederat non petenti? Nihil cunctatus signavit oculum cæcum, et eum quo videre solebat manu claudens movit digitum coram eo, et quid ageret inquisivit. Audientes peregrini quidam quod Homo Dei transiret, socium suum surdum ei cum precibus obtulerunt : cujus aures sputo liniens, et immittens digitos suos, auditum reddidit ei ipsa hora. Exinde cum paululum processisset, secutus homo eum, gratias egit, et signum crucis ab eo accepit, ut in exercitum Domini proficisceretur.

44. Ipsa die venimus Barrum super Albam, quod nominatissimum oppidum est, tribus a Clara-Valle millibus distans. Quinta igitur feria Vir sanctus Missarum solemnia celebravit in ecclesia sancti Nicolai. Illic ad nova divinæ virtutis magnalia obstupuere Barrenses (117). Addidit adhuc magnificare famulum suum Dominus, et oculos pueri cæci nati sub manu ejus aperuit. In eadem basilica post Missarum celebrationem, puella contracta, cujus tali adhæserant renibus, erecta est, et libere ambulabat. Altera quoque puella, quæ stare omnino non poterat, ibidem adepta est sanitatem. Item mulier clauda gressum recepit, et quam cito signata est, virtutem sentiens, jussit pulsari campanas, sicut ad singula quæque miracula faciebant. In eodem loco, duo surdi et muti a nativitate receperunt auditum pariter et loquelam : alter quidem puer, alter adolescens erat notissimus in oppido illo. Adhuc autem surdus unus auditum recepit, et puella ex utero matris suæ impos manibus, sanata est ipsa hora. Alteri quoque manum aridam ante domum eleemosynariam, cum jam proficisceretur, restituit sanitati. Ipsa die dispensator bonus multiformis gratiæ Dei fuit redditus Claræ-Valli, reportans manipulos pretiosos, instar patriarchæ Jacob cum duabus turmis regrediens. Nam et triginta secum adduxit, et totidem fere, facto jam voto et constituta die, venturos præstolabatur. Quid ergo dicemus ad hæc? Felix nimirum, cujus oratio tam accepta, tam salubris tactus, sermo tam vivus et efficax invenitur! felix anima, quam implevit Dominus oleo gratiæ præ participibus suis! felix

A lingua tot animarum medens vulneribus desperatis! felix manus gratia sanitatum, et tot virtutum affluens signis!

CAPUT XIV.

De miraculis Claræ-Valli, Trecis, Stampis, Senonis, et vicinis locis per Bernardum patratis.

45. Paucos dies Claræ-Valli faciens Pater sanctus, ne intromitterentur infirmi, fratrum quieti providens, interdixit. Ipsa tamen die qua exiturus erat, juvenem Lingonensem, cujus auris altera ab annis multis penitus obsurduerat, venerabilis episcopus noster obtulit : et confestim audivit homo, et gratias egit celeri medicinæ. Egrediens autem pater monasterii januam, invenit languentium multitudinem cæcorum, claudorum, aridorum; plurimique B in tumultu illo sub manu signantis desideratam adepti sunt sanitatem. Ubi vero montem ascendit, obvium habuit puerum surdum et mutum, qui diebus multis inter fratres nostros Fontarciæ manserat, tantum innuens eis. Hujus linguam sputo liniens, et auribus ejus immittens digitos suos, Deum nominare jussit, cœpitque puer paulatim loqui : sed adhuc vox in gutture laborabat. Quod advertens unus ex fratribus nostris, rursum obtulit eum, rogans ut gutturi ejus manum imponeret. Statimque locutus est libere, cum multis lacrymis gratias agens Deo. Tandiu siquidem surdus et mutus exstiterat, ut ei nomen proprium penitus excidisset, et nesciret quis vocaretur. Vix recordatus C civitatis nomen unde fuerat oriundus. Parisiensem se esse dicebat. In eodem itinere surdus alter audivit, pueri duo claudi gressum **1187** receperunt; et prope Mundivillam (sic enim vocatur viculus, duobus ferme a monasterio millibus distans) curatus est paralyticus senex nobis astantibus, turbis acclamantibus vehementer. Villa super Arnam nominatur, ubi pernoctavimus ipsa die. Mane vero in basilica post missæ celebrationem adolescens altero crure contractus, ubi a Viro Dei signatus est, extendit nervum, et coram omni populo gradiebatur exsultans. In eodem vico ingressus hospitium, et irruentibus multis, cæcum uno oculo puerum, et puellam mutam a nativitate, consueta D benedictione sanavit. Siquidem et puer illuminatus, et puella locuta est audientibus et admirantibus universis. In platea quoque cum detineret eum populus egredientem, sanati sunt manci duo : quorum alter etiam unius oculi lumen recepit amissum, duplicique liberatus incommodo duplex gaudium reportavit.

46. Eadem die juxta castrum Barrum, quod alluit Sequana fluvius, coram multitudine copiosa plebis, quæ de tota regione convenerat, curati sunt puer cæcus, et vir cæcus, puella manca, et paralyticus senex. Hunc in plaustro detulerant, et ab annis sex sic elanguisse dicebant, ut nec sedere

(117) *Siquidem inter oblationes claudi quatuor erecti sunt et puer cæcus illuminatus est coram eis,* quantum ex varia lectione ab Henschenio notata conficio, quæ ex incauta abscissione aliquid passa est.

quidem; nec sine alio posset mutare latus. In ingressu villæ, quam Bargonium vocant, erectus est puer claudus ex utero matris suæ: in egressu quoque mulier quædam amissum ab annis quatuor gressum recepit. Nec longe progressi eramus, et ecce currebat post nos mulier cæca uno oculo: et hæc quoque ubi pervenit ad virum Dei, ab eo signata est continuo, et visum recepit; et revertebatur gratulabunda et laudans. In ingressu diœcesis Tricassinæ, in vico cui Fulcheriæ nomen est, oblatus a populo puer a nativitate surdus et mutus, ab utroque morbo sanatus est ipsa hora. In via quoque, cum egrederemur, puellæ manum a nativitate aridam et contractam benedicta Bernardi manus extendit, quasi esset cerea: et sanata est statim; ita ut teneret fortiter baculum, quem tradidimus ei. Mirabantur omnes, qui deducebant Sanctum Dei, viri ex eadem regione nobiles et potentes. Magis autem mirati sunt, juxta vicum qui Wanda vocatur, puellam claudam, mutam ex utero matris suæ, benedictione percepta ambulantem videntes, audientesque loquentem.

47. Altera autem die in majori ecclesia Trecensi congregatus est populus innumerabilis, ut audiret a Dei Homine verbum ejus. Factus est ergo tumultus intolerabilis comprimentium sese turbarum, et periculum metuens egressus est Vir beatus; cumque in hospitium episcopi se recepisset, sequebatur eum languentium multitudo, et pro foribus exspectabat. Ingressa est autem puella clauda, et sub oculis omnium signante Viro Dei accepit sanitatem et libere ambulavit. Erat autem nota in civitate puella, et ex propinquis ejus aderant eadem hora nonnulli. Post paululum quoque cæcus uno oculo puer illuminatus est: et alii duo, quorum erant aridæ manus, sanati sunt admirantibus et exsultantibus universis. Vespere quoque exspectantes intimos juxta cancellum ecclesiæ seorsum poni præcipiens, exivit ad eos, et signavit ex ordine residentes. Aderant autem venerabiles episcopi Godefridus Lingonensis, qui fere omnia, quæ scribimus, præsens vidit, et Henricus Trecensis: aderant clerici et laici de civitate non pauci. Coram his omnibus puella clauda et muta oblata est Viro Dei. Cumque signatam apprehensa manu deduceret, loqui cœpit, et ait: « Non possum, domine, ambulare, non possum. » Obstupuimus omnes: iterum signari rogavimus eam, et gressum quoque recepit. Ibidem quoque cæcum oculum pueri sputo liniens, illuminavit. Mulierem claudam ab annis quindecim, quæ in ecclesia beatæ Mariæ a sanctimonialibus alebatur, signans et attrectans curavit protinus: ita ut quod antea non poterat, et sederet, et libere graderetur. Exsultans igitur vehementer tulit baculos, quibus antea utebatur, in beati Petri ecclesia suspendendos. Item juvenis quidam, ejusdem ecclesiæ servus, amissum ab annis quinque ibidem recepit auditum. In eadem civitate facta sunt quæ sequuntur. Faber quidam longa ægritudine claudicans, ut sine baculo incedere omnino non posset, ubi 1188 a beato Patre signatus est, lætus rediit gradiens pedibus suis. Deinde mulier epilepticam ei obtulit filiam, cui morbus ille loquendi prorsus ademerat facultatem: cui Vir beatus manus imponens signavit eam, statimque locuta est coram nobis.

48. Mane egressus Trecas, dum transiret Vir sanctus villam, quam Prunetum vocant, oblatus est ei puer, cujus pedem retracti nervi torserant in perversum, ita ut ambulare omnino non posset. Acclamabant autem qui convenerant, levantes manus in cœlum, dum Vir Domini puerum attrectaret. Nec mora, signatum pedem omni facilitate detorquens, deponi jubet; et coram omnibus ambulare cœpit incolumis. In oppido quoque, quod Romana lingua Triangulum vocant, post Missarum celebrationem feria sexta, coram omnibus ad altare adducta est mulier cæca ejusdem indigena castri. Cumque ei Vir beatus imposuisset manum, interrogata a circumstantibus, « Jam cito videbo, » inquit: et post paululum, « Video, ait, clare, omnes vos video: benedictus Deus qui fecit mecum misericordiam. » Altera quoque illuminata est, quam ab annis decem cæcam fuisse testabantur. Ibidem clauda mulier gressum recepit, et mutus loquelam; acclamantibus omnibus, maximeque illius castri, qui nulla prius signa viderant. Ipsa die transeunti prope castrum Braium (quod Lutum interpretatur) occurrit vir quidam filiam portans in humeris, quæ nec loqui unquam potuerat, nec stare supra pedes suos: statimque sub omnium oculis ab utroque est incommodo liberata.

49. Apud Monasteriolum, ubi Iona fluvius in Sequanam influit, præsente comite Theobaldo, et multis aliis nobilibus pariter et ignobilibus, mulieres tres, prima auditum recepit, secunda amissum ab annis septem unius oculi visum, tertia paralytica sanitatem. Hæc in grabato in ecclesiam fuerat deportata: et ubi signata est, et jussa stare supra pedes suos, in medio populi stetit incolumis, et rejecto grabato suo gratulabunda repetiit domum suam. Ipso die apud Moretum oppidum, juxta leprosorum domos, surdum et mutum a nativitate puerum offerebant, cujus statim aures apertæ sunt, et solutum vinculum oris ejus. Ubi vero castrum egressi, flumen transivimus quod Lutea (118) vocant occurit Viro Dei populus innumerabilis: et ibi quoque puer, quem bene noverant circumstantes, amissam loquelam ejus benedictione recepit.

50. Stampis negotio Jerosolymitanæ expeditionis, et regni Franciæ, tam ipse quam cæteri qui convenerant, intendebant. Reddidit tamen illic auditum surdo: phrenetico, quem ligatum attulerant, men-

(118) Legonium, Luen, latine Lupa, vulgo *Loin*; amnis agri Wastinensis, in Sequanam influens infra Moretum, de quo supra.

A lem; mulieribus duabus visum, alteri quidem unius oculi, alteri utriusque. Exiens quoque, finito concilio, cæcam puellam per signum crucis illuminavit. Apud viculum Messam, qui tribus a Stampis milliaribus distat, coram universo populo qui convenerat, surdis duobus, viro et vetulæ mulieri, restituit auditum. Milliacum oppidum transiens ipsa die, mulierem languidam et viribus corporis adeo destitutam, ut nec ambulare, nec stare posset, signavit atque sanavit; propriisque pedibus est reversa, quæ fuerat apportata pedibus alienis. Ibi etiam clericus quidam amissum unius oculi lumen adeptus est, et puer claudus incessum: sic et Moreti vir cæcus uno oculo, qui Viro Dei occurrebat
B ingredienti, confestim illuminatus est ad ejus benedictionem. Senonis, quæ Galliæ olim maxima civitas erat, in conspectu Cleri qui ad eum fuerat congregatus, mulierem surdam et cæcam per manus impositionem auditu donavit: et præter alia, quæ scribere supersedimus vitantes prolixitatem; ingredienti oppidum, cui Joviniacum nomen est, oblata est mulier cæca. Confestim in habitum versa privatione, de cæca facta est videns; exiitque sermo in populum, et undique acclamabant, « Anna videt: » quia omnes noverant eam. Ubi vero egressi sumus, geminata est populi lætitia, et sub oculis omnium puer a nativitate cæcus uno oculo, negatum a natura munus adeptus est gratiæ beneficio.

1189 CAPUT XV.

C *De miraculis Autissiodori, Molismi, etc., factis.*

51. Adveniens igitur Autissiodorum Vir beatissimus, orationis causa monachorum basilicam introivit, ubi pretiosus ille thesaurus jacet, ubi Germani gloriosi corpus sacratissimum requiescit. Regredienti vero mulier clauda, quæ genibus tantum et manibus gradiebatur, occurrit in porta, tenensque vestigia ejus misericordiæ viscera miserabili supplicatione pulsabat: cujus renes et genua signo crucis edito Vir beatus attrectans, elevavit eam in nomine Domini; et ad sanctissimi Confessoris altare misit suis pedibus gradientem. Ipsius etenim nomen, dum mulier elevaretur, universus qui convenerat populus invocabat. Hoc in civitate illa notissimum celeberrimumque miraculum fuit.
D Omnibus siquidem nota erat mulier illa; et tribus ferme annis in grabato viderant eam deportari. Hospitatus est autem Vir sanctus in domo episcopi, et illic quoque videntibus multis aridam manum mulieris extendit libere, et sanavit. Sic et mane, cum egrederetur, simili incommodo laboranti beneficium simile contulit manus benedicta. Ipsa die Cableiam pertranseunti claudum puerum offerebant, quem sanatum protinus, et erectum in beati Martini ecclesiam deduxerunt. Ad eum siquidem et illa ecclesia pertinet, et vicus ipse, quem in Bernardo revixisse mirabantur. Adhuc enim prosequentibus eum turbis, puella clauda et alteram manum invalidam habens, ab utroque incommodo liberata est coram eis. In castro Tornodorensi, eadem die videntibus nobis in hospitio mulier cæca uno oculo per signum crucis illuminata est; et exiit magnificans Deum. In ecclesia etiam beati Aniani feria quarta, dum ad oblationem inter Missarum solemnia resedisset, obtulerunt puerum cæcum: cujus statim oculos sub manu fidelis servi, divina virtus aperuit. Similiter et puella cæca, cum jam egrederemur castrum, coram omnibus, qui prosequebantur beatum Virum, amissum ab annis multis signante eo visum recepit, et altera cæca uno oculo illuminata est prope fluvium qui Armantia nominatur.

52. Ipsa die Molismum venimus, quod est monasterium unde egressi sunt olim Patres nostri, a quibus Cisterciensis ecclesia sumpsit exordium. Exstat liber Usuum Cisterciensium (119), ubi plenius id scriptum diligens lector inveniet. Illic ergo, ut dictum est, quarta feria Virum Domini magna cum devotione susceperunt; cumque in hospitio resedisset, vir quidam cæcus uno oculo ingressus est et genu flexo misericordiam precabatur: ubi vero signavit eum sacris digitis, cæcum tetigit oculum, et confestim illuminatus est, et gratias egit Deo. Factum est autem post unam horam, cum advesperasceret, essetque inclinata jam dies, egressus est Vir beatus ut signaret eos qui pre foribus exspectabant. Primus illic convaluit puer cæcus oculo dextro, qui signatus sinistrum claudebat oculum quo prius videre solebat, et clare discernens omnia sciscitantibus nobis, quidquid ostenderetur continuo respondebat. Id ipsum tribus aliis eodem laborantibus incommodo, per manum Bernardi sui beneficium præstitit Deus; puellæ videlicet, et seniori viro et mulieri, similique et in eis probatum est diligentia. Adhuc autem in ipso loco puellula debilis pedibus et clauda ex utero matris, sanata est per manus impositionem, et exsultabat in gaudio mater, quod tunc primo stantem eam et ambulantem cernere mereretur.

53. Feria quinta egredientem Molismense cœnobium Hominem Dei, devotione debita prosequens innumerabilis multitudo, quæ de tota convenerat regione, mulierem claudam quæ plaustro subvecta fuerat, ubi signata est ab eo, suis gradientem pedibus gratulabunda reduxit. In eodem itinere dum silvam ingrederemur, adolescens surdus auditum, et mulier quædam amissum ab annis duodecim alterius oculi visum, per manus Hominis Dei impositionem receperunt, præsentibus et videntibus multis. Occurrentes deinde viri duo, et ipsi quoque **1190** quod amiserant, singulorum lumen adepti sunt oculorum. Nec longe processeramus, et ecce concurrentibus turbis undique puer claudus, quem attulerant, ad tactum beati Viri sanatus est, et libere

(119) Hæc leguntur in parvo Exordio Cisterciensi, a quo diversus modo est liber Usuum Cisterciensium, qui tunc forsan cum Exordio unicum librum efficiebat. Hinc probata libri Usuum antiquitas quem variis additionibus subinde auctum existimamus.

[illegible] Confluentia dicitur villa nostras [illegible] per quam transivimus ipsa die. Ibi [illegible] qui convenerant, cæterum [illegible] ex utero matris suæ signans Vir Domini et attrectans, auditum reddidit [illegible] gressum. Ingredienti denique Claram-Vallem unus de nostris occurrit, adducens surdum et mutum puerum, qui in monasterio diebus jam quindecim Sancti præstolabatur adventum. Nec fraudatus est a desiderio suo puer fidelis, sed continuo ut signatus est, recepit auditum pariter et loquelam. Et primo quidem vix potuit nominare Deum; ac deinde præcipientibus nobis invocare cœpit beatæ Virginis nomen : tandemque soluto penitus oris vinculo omnia loquebatur, uber[illegible]. Multi etiam fratrum [illegible] audientem penitus nec loquentem, locuti sunt in auribus ejus, et audierunt eum ad plenum verba omnia formantem. Interroga[illegible] pertransisset : « Tertius, inquit, annus transivit ex quo obsurdui [illegible] » Et hæc dicens cum lacrymis benedicebat Dominum qui fe[illegible] pro tanto Patre et patrono quantas possumus gratias referimus, glorificantes semper et laudantes Deum qui est super omnia benedictus in sæcula.

CAPUT XVI.

De miraculis quibusdam Treviri, Rutilæ, et Francofurti per Bernardum editis.

54. Sexto kalendas aprilis, ingrediente Viro Dei Treverim, obviam ruit ex more populus universus; et ecce offerebant ei puellulas sorores duas ex eadem civitate, alteram quinque, alteram quatuor annis miserabili cæcitatis incommodo laborantes : ubi vero signavit eas Vir sanctus, ambæ illuminatæ sunt; et in ecclesiam beati Petri deductæ, ubi eadem hora Missarum solemnia celebravit. Illic eas vidit clerus et populus : illic probavimus diligenter miraculi veritatem. Consummato demum sacrificio, Vir Domini juxta altare resedit, ut super ægros manus imponeret et bene haberent. Protinus autem [illegible] oblata est, et ambulavit : oblatus est cæcus, et vidit : oblata est mulier surda, et audivit. Et hæc quidem in somnis admonitam se esse dicebat, ut festinaret ad eum, cujus benedictione receptura esset auditum. Non dubito quin et [illegible] diligens inveniat investigator : sed hæc ad memoriam arbitror posse sufficere. Adhuc tamen in domo archiepiscopi puerum cæcum uno oculo coram nobis illuminatum certissime recordamur.

55. Veritus autem molestam vobis esse brevitatem, ex his quoque quæ Rutilæ facta sunt, nonnulla subjunxi. Viderat Pater sanctus in somnis, [illegible] mulierem claudam in ecclesia quærentem se, cum nec ab ea, nec a populo cognosceretur. Gloriabatur autem quod [illegible] signabat eam, et pertransibat : subitoque admirans illa erigebatur. Hujus autem visionis effectus apparuit manifestus. Siquidem dum in ecclesia illa Missarum solemnia celebraret Vir beatus, allata est contracta mulier, quæ a diebus multis per terram repens erigi penitus non valebat, sed genibus et scabellulis, quæ gestabat manibus, utcunque gradiebatur. Guntrannus de Sirco, quod super Mosellam situm est castrum, a prædicto monasterio paululum distans, mulierem illam in ecclesia fecerat deportari. Necdum ad beati Patris manum accesserat, et ecce accessit ad eam spiritus ejus occulte, sicut præviderat, subitoque curvata exsiliit, et ambulabat laudans et magnificans Deum. Videns autem populus, qui claudam prius noverat eam, exclamavit in laude Dei; tollentesque scabellula ad altare protinus detulerunt; ut sisterent eam **1191** Domino, et Bernardo servo ejus. Ibidem sane ad tactum ejus mulier de eodem vico clauda ab annis septem, et puellula contracta, cujus obstupuerant nervi femoris utriusque, ut extendere genua, aut erecta stare non posset, desideratum gressum coram omnibus receperunt. Oblati sunt ei vir quoque cæcus et mulier cæca, et confestim edito signaculo crucis ab utroque repulit tenebras, et utrisque lucem restituit. Sed forte hæc nostra descriptio, licet studiosis brevior, obliviosis prolixior videatur. Et ipsis itaque providentes, instar proverbii, quæ dicta sunt, perstringamus. Resultabat canoris vocibus ecclesia Treverensis ad Bernardi tactum ambulante claudo, audiente surda, cæco vidente. Duas quoque sorores cæcas idem Vir Domini in ingressu civitatis illuminavit; et in domo, puerum cæcum uno oculo. Rutilavit Rutilæ in Bernardi præsentia lux cœlestis, cujus benedictio claudis duabus gressum, visum reddidit cæcis æque duobus. In eadem ecclesia, mulier clauda, quæ genibus et scabellulis ferebatur, erecta est, priusquam perveniret ad Hominem Dei.

56. Residebat aliquando Frankenvœrt in solio Pater sanctus, et per fenestram ad manum ejus admittebantur infirmi, quorum innumerabilis multitudo undique fuerat congregata. Et ecce oblatus est inter cæteros adolescens quidam surdus et mutus ex utero matris suæ : cui Vir beatus manum imponens confestim curavit eum, et libere audiebat, et loquebatur. Nullam tamen noverat linguam, sed ea tantum proferebat verba, quæ ex colloquentis ore audivisset. Hoc fuit quod maxime nostrum movit Hugonem, ut describi hoc miraculum postularet : sed nos multa similia videramus. In ipso quoque solio matrona quædam dives et honorata de regione eadem deportata est, quæ ex longo tempore jacuerat paralytica. Et hanc quoque signans Homo Dei, tenuit manum ejus et erexit eam, præcipiens ut libere ambularet in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in virtute Spiritus sancti. Dixit, et factum est; exsiliensque ambulabat. Tunc vero acclamabant omnes ; sed specialiter exsultabant milites qui propriis humeris deportaverunt, quam

videbant regredientem pedibus suis. Nimirum videbatur sibi quodammodo miraculi particeps pia devotio. Et hæc quoque excitavit amicum nostrum, ut sileri miraculum hoc, nefarium judicaret.

57. Tertium autem simile est huic. Erat siquidem in proximo vico vir paralyticus ab annis octo, notus omnibus, et omnium dignus miseratione. Neque enim movere poterat membra, nec si domus in qua jacebat undique flagrare cœpisset incendio. Hic ergo coram nobis et aliis quampluribus qui beato Patri tunc assidebant, subvectus in culcitra, depositus est coram eo : cujus debilia membra edito signaculo salutis attrectans, confestim erexit eum, et tam perfecte curatus est, ut ad exercitum Domini profecturus illico susciperet signum crucis; nimirum, cujus virtutem tantam et tam celerem esset expertus. Cumque tollerent alii lectum ejus, « Non sic, ait venerabilis Hugo, sed magis ipse portabit : » et imponens in humeros ejus dimisit eum, tam viriliter ambulabat, ac si nihil prius sustinuisset incommodi. Quartum quod describi Hugo miraculum postulabat, puellæ cujusdam erectio fuit. Hanc in hospitium vespere obtulerunt humeris deportantes. Cujus cum signaret genua Vir beatus, contractos et obduratos quasi in modum virgæ ligneæ nervos sentiens, « Heu, inquit; hujus ex toto retracti sunt nervi, et flectere genua, imo flexa extendere omnino non potuit. » Et certe sic erat, nec poterat a diebus multis gradi pedibus, sed manibus et pedibus replebat utcumque. Igitur ad Patris benedictionem laxatus et statim nervus uterque, et elevavit eam unus e fratribus; ipse vero tenebat tibias, et paulatim extendebantur : cumque ambulare cœpisset incolumis, obstupuimus vehementer omnes, sed et Sanctus ipse præ admiratione se signans, Domino virtutum gratias referebat.

1192 CAPUT XVII.

De miraculis quæ Tulli per beatum Bernardum contigerunt.

58. Jam ad ea quæ Tulli facta sunt, veniamus. Quater siquidem hoc in anno Vir sanctus illam ingressus est civitatem; nec unquam transiit absque miraculis. Primum siquidem Dominica ante Pentecosten in ecclesia beati Stephani ad altare majus Missas celebranti, oblatus est puer cæcus notus in civitate eadem, qui per manus impositionem visum recepit; et hunc usque hodie Tullensis habet ecclesia virtutum beati Bernardi speculum testimoniumque fidele. Secundo quoque accedens civitati, proximam villulam, quam Calmas nominant, pertransibat. Et ecce ruit obvia plebs devota, aquam afferens signandam atque benedicendam, quam protinus evangelici instar miraculi sapore pariter et odore vini benedictione ipsa donavit : et qui gustaverunt, omnibus perhibent testimonium. Unde et nunc in tota regione illa certissimum est celeberrimumque miraculum, apud villam Calmas sub Bernardi manu aquam in vinum esse mutatam. Nam super vestem cujusdam sparsum est vinum novum, dum undique concurrentes certatim traherent vasculum, et multis diebus vini pretiosissimi servavit odorem.

59. Tertio deinde prædictam Tullensinm civitatem ingressus timuit turbas, et quia grandis ei restabat via, nocte egredi festinavit. Idipsum autem suspicati nonnulli de populo observabant eum, nec exire vel nocte potuit sine turba : inter quos oblata est paralytica mulier in grabato, quam protinus elevans Vir beatus, in nomine Domini signavit, atque sanavit. Hujus quoque curatio universæ innotuit civitati, quam nimirum adhuc hodie incolumis mulier inhabitat, quæ in ea diu jacuerat paralytica. Similiter autem et altera mulier cæca uno oculo, quæ ad eum deducta est extra civitatem, signante eo visum recepit, quod in hoc adventu verissime certissimeque probavimus. Nuper sane apud beatum Aprum Vir Domini susceptus hospitio, monasterium illud plurimis miraculis illustravit, claudum erigens puerum, auditum surdo reddens adolescenti; tres quoque cæcos, uno visionis munere donans in ipsius nomine qui Trinus adoratur et unus : ubi plurima quoque miracula claruisse non dubito, sed hæc coram me facta novi certius, fideliusque scripsi.

EPISTOLA GAUFRIDI.

MONACHI CLARÆ-VALLENSIS,

Quædam sancti Bernardi miracula recensens.

Magistro suo charissimo Archenfredo, et utrique Capitulo, fratribus suis charissimis, frater Gaufridus, memores ejus esse, qui diligit vos in veritate,

1. Nullis mihi ad te, magister, verborum blanditiis utendum esse certis experimentis cognovi. Latere enim non potuit familiarem filium, quem præ cæteris fovere solebas tenerius, et amplecti charius, non quod dignum, sed quia indignum esse sentires : adhærentem, inquam, lateri tuo latere non potuit, quam parvi acceperis eos qui verba venantur, sentiens plane cum Apostolo, regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute (*I Cor.* IV, 20). Utquid ergo verba multiplicantur? Tu scis, domine, quia amo te ; tu scis quia tuis et tuorum orationibus egeo, et quantum te diligam, et quantum egeam, non ignoras. Sed hæc perinde de me ipso, sciens quod scienti me scribam. Cæterum cum memor sum in quanta sollicitudine reliquerim vos, et totam pariter Claram-Vallem, eo quod dubia videretur domini Abbatis de itinere isto voluntas, scribo vobis de quo magis præsumo, quæ in eo vidimus et audivimus, ut habeatis consolationem, et vestris eam nihilominus præbeatis. Hoc autem scitote nihil me scribere, nisi veritate compertum.

2. Dum appropinquaremus Pictavim, cœpit dominus Abbas infirmari, ita ut paulo minus eum pœnitere inciperet oneris, non itineris hujus. Ibi ad nostram et ipsius consolationem facta vox ad eum in visione cantans : 1193 *Et domus impleta est ex odore unguenti* (*Joan.* XII, 3). Erat autem

cantus ut versiculi, et tantummodo punctum ultimum deerat in hunc modum (120): *Et domus impleta est ex odore unguenti*. Quo defectu quid significatum credamus, sequentia manifestant. Altera die eum iterum decubaret, sic in os ejus missum est canticum novum, *Lætabitur justus in Domino* (*Psal.* LXIII, 11), ut evigilans sæpius nil aliud posset cogitare. Pictavi, dum nocte sederemus, et ipse cum candela solus deambularet, exstincta est candela, et abbas Chari-Loci vidit eum sine lumine ambulantem. Proinde autem cum sonitu quodam, ut ipse confessus est, candela reaccensa est, et ardentem eam usque ad nos deportavit.

3. In urbe Burdegali res facta est digna miraculo, quod obstinatissimos animos clericorum convertit, ut concederent in sede episcopali Regulares ordinari canonicos, pro qua re per septem annos excommunicati parvipendebant omnino: ita ut quinquennium exsularet archiepiscopus, vacaret ecclesia, reditus illi violenter diriperent, et tam exosus esset omni populo archiepiscopus, ut in ingressu etiam omnibus rostris exprobrarent, dicentes, « Quoniam isti sunt de patronis archiepiscopi. » Sed mutavit animos eorum sermo Dei vivus et efficax, præter spem universorum, qui noverant negotii difficultatem et obligationes pessimas nimis. In castro quod dicitur Bragerach, allatus est ad eum vir nobilis, gravissima infirmitate laborans, et ex illa hora convaluit, ut postea didicimus. Homo civitatis illius, pauper et inops, laudat hodie nomen Domini, qui longa infirmitate fractus viribus, laborare non poterat, aut operari quidquam: sed benedicto pane vescens, cum per aliquot dies sequeretur nos, fortis et incolumis est reversus. In Catureensi urbe quidam serviens episcopi percussus in capite, oculi unius lumen amiserat: sed signante eo visum recepit. Ibidem burgensis quidam bibit aquam ab eo benedictam, et visum est ei ac si projiceretur super caput plenum vas aquæ; et ex hora convaluit a febre, qua per septem annos laboraverat.

4. Jam vero Petragorici populi devotionem quis explicet? Paulo minus suffocabant eum; adeo ut necesse habuerit clam discedere ab eis. In Tolosana urbe satis devote susceptus est; sed per paucos dies plus quam satis, et etiam plus quam nimis fuere devoti. Paucos quidem habebat civitas illa, qui hæretico faverent: de textoribus, quos Arianos ipsi nominant, nonnullos. Ex his vero qui favebant hæresi illi plurimi erant, et maximi civitatis illius. Denique non longe ante adventum nostrum unum e ditioribus civitatis illius cum uxore ejus seduxerant, ut relicta substantia sua et parvulo filio in villam secederent, quæ hæreticis plena est, et nullis deinceps propinquorum persua-

A sionibus reduci potuerant. Vocatus est ergo Henricus, vocati sunt Ariani: et pollicitus est populus, quod nemo eos deinceps susciperet de cætero, nisi venirent et palam loquerentur. Fugas Henrici, et Arianorum latibula longum est enarrare. Fugerunt siquidem qui in civitate erant Ariani, audientes signa et mirabilia quæ fiebant. Fautores eorum abnegaverunt eos, et credimus omnino perfecte liberatam civitatem ab omni hæreticæ contagio pravitatis. De militibus promisere nonnulli, quod deinceps expellerent, et non manu tenerent eos. Si qui vero cupidi fuerint, et aliter voluerint agere, hæreticorum munera diligentes, data est sententia in hæreticos et in fautores eorum, atque in omnes qui manu tenuerunt eos, ut
B neque in testimonio, neque in judicio suscipiantur, nemo communicet in convivio, neque in commercio. Henricum fugientem (121) secuti et persecuti sumus, sed ille eo amplius fugiebat.

5. In ipsis sane castellis quæ seduxerat, locutus est dominus Abbas, et libenter audiente populo crediderunt qui erant præordinati ad vitam. Milites quidem nonnullos invenimus obstinatos, sed non tam errore, ut nobis videtur, quam cupiditate et voluntate mala. Oderunt enim clericos; et gaudent facetiis Henrici, et quia id loquitur eis unde occasionem habeant et excusationem malitiæ suæ. Omnes tamen affirmabant quod deinceps non manu tenerent eum; siquidem domini Abbatis colloquium
C **1194** refugisset. Data proinde sententia est in hæreticum et in fautores ejus, et patefacta est omni populo pessima ejus vita, et quomodo in Pisano concilio omnes quas nunc prædicat hæreses abjuraverit, et redditus domino Abbati, litteras acceperit ab eo in Clara-Valle, ut ibi monachus fieret. Credimus annuente Domino malitiam ejus finiendam brevi. Terra tam multiplicibus errorum doctrinis seducta, opus haberet longa prædicatione: sed dominus Abbas nec tanto labori sufficere videtur, et multo magis timet molestus esse fratribus suis; et hic est, ni fallimur, ejus quem prædiximus puncti defectus in cantu versiculi quem audivit.

6. Acceptis ergo a Clara-Valle multis hinc inde
D litteris, cum omni festinatione revertetur: et credimus annuente Deo quod non longe post octavam Assumptionis beatæ Mariæ visuri sitis desiderium, merito desiderabilem virum. Utinam enim possemus quantum et quam inæstimabile donum dederit nobis Deus Patrem sanctum, advocatum fidelem, patronum potentem, pastorem bonum; plenum gratia et virtutibus coram Deo et omni sæculo! Denique quod in certis locis virtutes occultet humilitate, certis didicimus experimentis, quando per ejus discessum continuo sanabantur infirmi, ubi sic esset illis bene, ut ipsum nemo magnificaret. Ubi vero

(120) In apographo quod signatur *ex ms. Marchionensi vetusto*, sequitur series punctorum; unde suspicandum aliqua esse omissa.

(121) Confer superiorem librum tertium Vitæ, cap. 6.

necesse fuit, maluit, ut ipse confessus est, sustinere proprium periculum, quam saluti eorum non providere.

7. Erat in ecclesia sancti Saturnini, in qua hospitabamur, canonicus quidam Regularis, Joannes nomine, peritissimus medicæ artis. Is ergo septem, ut dicebatur, mensibus decubans, a sancto Pascha ita languebat, ut quotidie solum ejus obitum exspectarent. Defecerant tibiæ ejus, ita ut nequaquam viderentur puerilibus brachiis grossiores. Specialiter sane dextri femoris nervus aruerat, ut a sancto Pascha ad modicum quidem posset extendere genu. Languebat miser semivivus, et quotidie responsum mortis habens in se ipso, et ne ad urinam quidem aut egestionem surgere omnino valebat. Ob fetorem denique et languorem extra monasterium factus, erat in burgo collocatus, non sustinentibus canonicis præsentiam ejus. Rogat ergo obnixius ut prope dominum Abbatem deferatur, et portant sex viri in grabato in cameram, quæ proxima erat hospitio nostro. Ibi visitatus a domino Abbate, confessus est ei peccata sua; et pro sua liberatione et sanitate obnixius obsecrabat. Ubi ergo benedixit ei dominus Abbas; exivit de camera, et ivimus nos quoque cum eo. Ibat autem secum cogitans et dicens tanquam servus fidelis : « En, Domine, signa quærunt, et nihil proficimus aliter; quousque dissimulaveris ? » Et continuo exsiliens ille cucurrit post nos; ita ut vix ingressi essemus hospitium, quando sequentem nos vidimus, et ambulantem, ut ipse dicebat, non viribus, sed virtute divina. Exinde pergit ad ecclesiam gratias agens Deo, et fratres cantantes cum eo. « Te Deum laudamus. » Quanta devotione domini Abbatis oscularetur pedes, scire potest nemo, nisi qui vidit.

8. Puer quidam septennis, ut dicebatur, languens inter brachia matris ignorantis quænam esset passio, cum benedictus a domino Abbate reverteretur, continuo vomuit lapidem, quem multi quoque viderunt, et sanus factus est ex illa hora. In ipsa civitate hominem jam senem, qui unius oculi lumen amiserat, per signum crucis illuminavit. Sic et puerum, qui utroque oculo cæcus erat, alterum vero jam majoris ætatis cæcum similiter illuminavit. Fuit in ipsa urbe mulier quædam, quæ subitum in capite dolorem sentiens dixit : « Quia non comedam donec veniam ad Virum Dei : » deinde cum cogeret eam vir ejus ut comederet; ubi primum gustavit panem, paulo minus suffocata, et arctata gutture pervasa est a dæmonio. Exinde per triduum non poterat comedere aut bibere quidquam, donec præsentata domino Abbati, benedictum panem et aquam sumpsit de manu ejus. Præcepit deinde dominus Abbas, ut juxta nos in capella pernoctaret, volens ad eam sine turba venire secretius. In nocte vero conqueri cœpit vehementius, ita ut nunc quidem dæmon, nunc femina loqueretur, et modo in sinistram,
1495 modo in dexteram partem vertebatur lingua, secundum quod mutabatur loquentis persona. Di-
A cebat dæmon audientibus universis qui astabant, « Quia non egrediar donec veniat Abbas, donec veniat Abbaticulus. » Admonitus interim dominus Abbas in somnis venit ad eam; et quam in tanto cruciatu invenerat, quietam omnino dimisit. Et protinus mane facto celebrans Missarum solemnia, dedit ei communionem sanctam, et incolumem remisit in domum suam.

9. Ex his qui manus habebant intortas in partem alteram, et digitos in partem replicatos, tres sanavit Tolosæ, tres in confiniis ejus. Allata est enim ad eum puella quædam dum oblationem susciperet; et signans manum, atque apprehendens digitos cum omni facilitate aperuit. Id ipsum quoque de duobus aliis fecit; nisi quod alterius, cujus erat manus contracta utra-
B que, erubescens propter episcopos qui præsentes erant, parumper aperuit, et sic tradidit militi cuidam de Templo qui præsens erat, ut ipse perficeret. Quartum ab hoc incommodo liberavit infantem quemdam apud Dameyseriam, videntibus domino Engolismensi episcopo, et stupente quod ubi signavit manum et dimisit, ipsa quasi esset chorda quædam, in bonum statum conversa est, et digiti aperiri cœperunt. Ibidem sane in hora eadem et surdum fecit audire, et mutum loqui. Quintum mancum sanavit in castro quod dicitur Viride-Folium, ubi sedes est satanæ; et ipse pessimi, ut fateor, hæretici puer erat. Sextum sanavit in castro quod dicitur Sanctus-Paulus, quos ex servientibus domini legati re-
C manere in terra aliena febris gravissima coegisset, nisi subvenisset eis cœlestis medicina panis benedicti.

10. In Albigensi civitate factum est, quod cæteris non immerito miraculis credimus præferendum. Erat enim populus civitatis illius super omnes qui in circuitu ejus sunt, hæretica pravitate contaminatus, ut audivimus; ita ut domino legato, qui per biduum ante nos venerat, cum asinis et tympanis exierint obviam et cum signa pulsarent ad populum convocandum, ad Missarum solemnia celebranda, vix convenere triginta. Tertia die dominus Abbas cum multa populi lætitia susceptus est. Sed tanta mala de illis audierat, ut penitus non acceptaret devotionem eorum. Sequenti vero die, cum
D beati Petri solemnitas esset, tanta ad audiendum verbum Dei multitudo convenit, ut non caperet eos grandis ecclesia. Quos allocutus dominus Abbas : « Seminare, inquit, veneram, sed præoccupatum a semine pessimo agrum inveni. Verumtamen, quia rationalis est ager; Dei enim agricultura vos estis; ecce ostendo vobis semen utrumque; ut sciatis quid eligere debeatis. » Et incipiens a Sacramento altaris per singula capitula, quid hæreticus prædicaret, quæve esset fidei veritas, diligentius exponebat. Demum interrogavit eos quid eligerent : et respondens omnis populus cœpit abominari et detestari hæreticam pravitatem, et cum gaudio suscipere verbum Dei, et catholicam veritatem. « Pœnitemini, inquit, igitur quicunque contaminati estis; redite ad Eccle-

siæ unitatem. Et ut sciamus quis pœnitentiam agat et suscipiat verbum vitæ, levate in cœlum dextras in signum catholicæ unitatis. » Factum est ergo, ut levantibus omnibus dextras in cœlum cum exsultatione, ipse sermoni finem imponeret. Et nos quoque epistolam terminemus (122). Valete.

LIBER SEPTIMUS

Excerptus ex libro cui titulus : *Exordium magnum Cisterciense*, distinct. 1, 2, 4, 6.

1196 CAPUT PRIMUM

De apparitione monachi defuncti et revelatione salvandorum e Clara-Valle, Bernardo facta.

1. Postquam, divina largiente gratia, vinea Domini sabaoth, Cisterciensis videlicet ecclesia, propagines suas emittere cœpit, fundatis jam domibus de Firmitate, et de Pontiniaco, tertio loco in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, ab incarnatione Domini millesimo centesimo quinto decimo fundata est domus Claræ-Vallis, cui etiam beatæ memoriæ dominus Stephanus Cisterciensis abbas beatissimum patrem nostrum Bernardum primum ordinavit abbatem : de cujus admirabili conversatione, singulari sanctitate, speciali signorum atque virtutum prærogativa, liber licet Vitæ plenius edisserat, tamen aliqua, quæ illic prætermissa sunt, ad memoriam tanti Viri simul et ad ædificationem legentium scribere congruum puto, ne in hoc libello, qui de viris virtutum cuditur, splendidissimam columnam, cui universitas Ordinis nostri innititur, sub silentio transisse videamur.

2. Accidit aliquando in Clara-Valle, dum Missa in conventu celebraretur, eodem venerabili Patre præsente, ut, lecto Evangelio, sacerdotis manibus lavandis aqua per negligentiam deesset; quæ cum aliquantulum diutius exspectaretur, conventus interim versis vultibus ad Orientem stabat. Cumque Pater sanctus in stallo suo inter gradum presbyterii staret, monachus quidam ante paucos dies defunctus ei visibiliter apparuit; et stans contra eum, caput quasi redarguendo movere cœpit; quem Famulus Dei videns, agnovit, et quare caput contra se agitaret, quæsivit. Cui ille : « O si sciretis quantos et quales socios haberetis in cœlis ! profecto caveretis vobis ab omni negligentia. » Quod verbum Sanctus gratanter audiens respondit : « Verene putas quod omnes qui in hoc monasterio sunt fratres, salvabuntur? » « Etiam, inquit, salvabuntur. Et non solum ipsi, sed et omnes qui in Ordine nostro (123) obedienter et humiliter fuerint conversati, salvabuntur. » Recordatus vero pius Pater cujusdam fratris, quem pro negligentia et duritia cordis sui frequentius corripi oportebat, et ob hoc super eo multum contristabatur, subintulit dicens : « Nunquid de salute fratris illius certi aliquid nosti? » Respondit : « Nec ipsi deerit misericordia Dei. » Quo audito Vir Domini vehementer gravisus est, et tanto alacrius cum fratribus suis propter verba labiorum Domini custodiebat vias duras, quanto certius spem mercedis æternæ sinu suo repositam tenebat.

CAPUT II.

De quodam fratre defuncto, orationibus et Missarum oblationibus e purgatorii pœnis liberato.

3. Defunctus est quadam vice Conversus quidam in Clara-Valle. Cumque concurrentibus fratribus commendationis officium ex more fieret, monachus quidam senior, magnæ religionis vir, audivit turbas dæmonum per catervas suas incedentium, cum magno strepitus vociferatione **1197** clamare, et dicere : « Eia bene, eia modo bene ! solummodo de hac mala valle unam animam in nostræ sortis partem acquisivimus. « Cum vero idem senior, qui hæc audierat, per noctis quietem sopori membra dedisset, frater defunctus ei in visu apparuit tristi et lugubri vultu, dicens ad eum : « Quia audisti heri dæmones de meis suppliciis exsultantes, veni et vide, quam terribili tormento Dei omnipotentis justo judicio traditus sum. » Et duxit eum ad puteum quemdam magnæ latitudinis et horrendæ profunditatis, et dixit ei : « Ecce in hunc puteum frequenter a dæmonibus mittor, quorum tanta est crudelitas, ut si optio daretur, mallem centies ab hominibus, quam semel a dæmonibus hic immergi. »

4. Mane autem facto, dum quæ audierat et viderat præfatus senior beato patri Bernardo retulisset, licet ipse quoque per spiritum ea cognovisset, ingemuit, et ait : « Scio quia nisi gravis causa existeret, nunquam dæmones talem ausum præsumpsissent. » Itaque capitulum fratrum ingressus, coram omnibus calamitatem fratris defuncti exponit : dehinc salubri exhortatione singulorum conscientias conveniens, monebat ut cautius in via sanctæ religionis ambularent ; multam esse malitiam dæmonum erga omnes Christianos, tamen præcipue contra monasticæ religionis professores, affirmans. Post hæc fratris animæ in suppliciis constitutæ subvenire eos attentius monens, psalmis et orationibus

(122) In apographo not. 120 citato additur : *Apud Sanctum Anthonium sanavit puellam cujus brachium totum aridum erat.*

(123) Eamdem sententiam Bernardo tribuit Herbertus in lib. I, cap. 11.

Missarum quoque celebrationibus iram Domini placare hortatur, si forte pius Pater pulsatus precibus eorum per salutaris hostiæ immolationem, tyrannicam dæmonum superbiam debellare, et ab eorum nequitia fratris animam dignaretur liberare. Quod cum fratres devotissime facerent, paucis evolutis diebus idem frater defunctus supradicto seniori iterato apparuit, hilaritate vultus statum suum melioratum esse significans. Quærente vero sene, quomodo se haberet, respondit : « Deo gratias, bene. » Rursus requisitus, quomodo liberatus esset, ait : « Veni et vide. » Et continuo introduxit eum in oratorium ejusdem loci, ubi ad singula altaria sacerdotes stabant, hostiæ immolationem summa devotione celebrantes. « Ecce, inquit, hac sunt arma gratiæ Dei, quibus ereptus sum : hæcce est virtus misericordiæ Dei, quæ invincibilis permanet, hæc est Hostia illa singularis, quæ totius peccata mundi tollit. Et vere dico tibi, quod his armis gratiæ Dei, huic virtuti misericordiæ Dei, huic hostiæ salutari, non est quidquam resistere valeat, nisi cor quod impœnitens. » Evigilans autem senex, de liberatione animæ fratris oppido gavisus est : modum quoque visionis ejusdem cæteris fratribus exponens, tanto eos devotiores ad immolationem hostiæ salutaris reddidit, quanto certius ejus efficaciam in fratris ereptione meruerant experiri.

CAPUT III.

De visione beato Bernardo oblata, quæ diversa in choro psallentium merita ipsi repræsentabat.

5. Intererat aliquando nocturnis vigiliis Pater sanctus, ea puritate et devotione qua solebat, Deo tantum nota et sibi. Cumque morosa psalmodiæ modulatio vigilias protelaret, aperuit Dominus oculos ejus : et ecce respiciens vidit singulos Angelos juxta singulos monachos stantes, et quod quisque eorum psallebat, in schedulis more notariorum, tam diligenter excipientes, ut nec minimam syllabam, quantumcunque negligenter prolatam, omitterent. Scribebant vero diverso modo. Nam quidam eorum scribebant auro, alii argento, nonnulli atramento, aliqui etiam aqua, quidam vero penitus nihil scribebant. Spiritus autem qui hæc revelabat intelligentiam quoque diversitatis scripturæ cordi ejus inspirabat. Qui enim auro scribebant, ferventissimum in Dei servitio studium et absolutam cordis intentionem, in his quæ psallebantur, significabant. Qui autem argento, minorem quidem fervorem, puram tamen psallentium devotionem declarabant. Qui vero atramento, continuum quorumdam bonæ voluntatis usum in psalmodia, licet non cum multa devotione, notabant. Sed qui aqua scribebant, exprimebant eos qui somnolentia seu pigritia **1198** pressi, vel variis cogitationibus a se abducti, videntur quidem aliquid sonare, sed cor eorum longius abstractum, non concordat voci. Et, o mira Dei clementia ! sicut enim nullum malum impunitum, ita nullum bonum, quantumcunque modicum, quantumcunque negligenter factum, erit irremuneratum. Cæterum illi qui nil scribebant, lamentabilem quorumdam duritiam cordis redarguebant, qui obliti professionis suæ, timoris Dei immemores, aut lethali somno prona se voluntate immergunt, aut certe vigilantes clauso ore, vanis et noxiis cogitationibus, non ex infirmitate, sed ex voluntaria intentione occupantur, et in conspectu Domini contra legis præceptum apparere vacui non pertimescunt. Pater itaque sanctus qui hæc videbat, recordatus sententiæ illius, quoniam *omnes administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis* (*Hebr.* I, 14), sicut proficientium congratulabatur fervori, sic paterno pietatis affectu deficientium miserabatur tepiditati.

CAPUT IV.

De divinis hymnis pie et devote canendis, et quam id gratum angelis.

6. Celebrabantur aliquando solemnes vigiliæ, et Vir Domini cum cæteris fratribus aderat. Cumque hymnus, « Te Deum laudamus, » cantaretur, vidit sanctos Angelos multa claritate fulgentes, mira etiam vultus alacritate devotos, qui utrumque chorum percurrentes, modo hunc, modo illum excitabant; cantantibus aderant, et quasi congratulantes astabant, et ut divinus ille hymnus cum devotione percantaretur, modis omnibus elaborare satagebant. Intellexit ergo Vir sanctus, hymnum illum vere esse familiarem ipsis, quos tanta instantia videbat operam dare, quatenus a fratribus ad honorem Dei cum fervore devotionis cantaretur. Cuidam etiam fratri spirituali videre concessum est, dum idem hymnus inciperetur, quod ab ore incipientis flamma magni splendoris erumpebat, et sursum conscendebat.

CAPUT V.

De pusillanimitate Fratrum, notabili verbo ad fiduciam divinæ misericordiæ per beatum Bernardum erecta.

7. Loquente aliquando verbum Dei fratribus beato Bernardo, cum vehementer vitia corriperet, terroremque tremendi judicii Dei mentibus incuteret, sensit in spiritu quosdam de sedentibus graviter in conscientiis suis turbari, et fere in barathrum desperationis prolabi. Tunc vero spiritu fraternæ charitatis totus flammescens, mirantibus omnibus qui aderant, in hæc verba prorupit : « Quid est quod in conscientiis vestris turbamini, fratres mei ? Utquid enormitatem, et innumerositatem criminum vestrorum sic intuemini, ut inexhausta viscera miserationum Domini obliviscamini? In veritate dico vobis, quod si filius ille perditionis Judas, qui vendidit et tradidit Dominum, in hac Christi schola sederet, et huic Ordini incorporatus esset, per pœnitentiam veniam consequeretur. » Audito itaque tam magnifico consolationis verbo, non solum illi qui præ pusillanimitate spiritus jam fere desperabant, sed et omnes qui aderant in spem divinæ gratiæ respirantes Dominum glorificabant.

CAPUT VI.

De monacho quodam veritatem sacramenti Corporis et Sanguinis Christi negante, sed cura Bernardi mirabiliter ad fidem perducto.

8. Quidam monachus hujus sancti Patris, per fallacias dæmonum, et per proprii sensus simplicitatem, in tantam cordis inopiam devenerat, ut diceret panem et vinum aqua mistum, quæ proponuntur in altari, nequaquam transubstantiari posse in verum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi. Quapropter vivifica Sacramenta, tanquam nihil profutura sibi, sumere despiciebat. Notatus denique a fratribus, quod Sacramentis **1199** altaris non participaret, convenitur secreto a senioribus suis. Requisitus causam non negat : dicit Sacramentis se nequaquam fidem adhibere. Quibus docentibus et monentibus, dum non acquiesceret, nec sanctarum Scripturarum testimoniis in medium prolatis crederet, ad venerabilem Abbatem res delata est. Cumque vocatus venisset, et Abbas sanctus secundum datam sibi sapientiam infidelitatem illius confutaret, ille respondit : « Ego nullis assertionibus ad hoc potero induci, ut panem et vinum, quæ in altari proponuntur, credam verum esse corpus et sanguinem Christi ; et propterea scio me in infernum descensurum (124). »

9. Quod audiens Vir Dei, sicuti semper rebus in arcto positis mirabilem solebat auctoritatem ostendere, dixit : « Quid? monachus meus in infernum descendet? Absit! Si tu fidem non habes, per virtutem obedientiæ præcipio tibi, vade, communica fide mea (125). » O pium Patrem! o vere sapientem medicum animarum, per unctionem gratiæ decentem se de omnibus qualiter infirmantium tentationibus mederi deberet ! Non dixit, « Fuge, hæretice; vade, damnate; recede, perdite : » sed confidenter dixit, « Vade, communica fide mea : » credens indubitanter, parvulum filium suum, quem sacri desiderii vulva parturiebat, donec Christus in eo formaretur, sicut nequaquam a visceribus charitatis suæ, sic nec a fundamento fidei suæ alienum existere. Constrictus itaque virtute obedientiæ monachus, penitus sine fide, ut sibi videbatur, ad altare accessit : communicavit, sanctique Patris merito confestim illuminatus, fidem Sacramentorum recepit; quam etiam intemeratam usque ad diem mortis suæ conservavit.

CAPUT VII.

De crucifixo Bernardum amplexante.

10. Dominus Menardus abbas de Moris, quod est monasterium vicinum Claræ-Valli, vir religiosus, mirabilem quamdam rem, quasi de alio, retulit familiaribus suis, quam tamen sibimet evenisse putamus; ita dicens : « Notus est mihi monachus, qui beatum Bernardum abbatem aliquando reperit in

A ecclesia solum orantem. Qui cum prostratus esset ante altare, apparebat ei quædam crux cum suo crucifixo super pavimentum, posita coram illo, quam idem vir beatissimus devotissime adorabat, ac deosculabatur. Porro ipsa majestas, separatis brachiis a cornibus crucis, videbatur eumdem Dei famulum amplecti, atque astringere sibi : quod cum monachus ille aliquandiu cerneret, præ nimia admiratione stupidus hærebat, et quasi extra se erat. Tandem vero metuens ne Patrem suum sanctum offenderet, si eum, velut secretorum suorum exploratorem, ita sibi de proximo imminere conspiceret, silenter abscessit, intelligens nimirum ac sciens de illo homine sancto, quod vere supra hominem esset tota ipsius oratio, atque conversatio. »

B

CAPUT VIII.

De beneficio seu gratia quadam epileptico divinitus impetrata.

11. Exiit aliquando Pater sanctus ad visitandum fratres suos metentes in agro. Sed quoniam infirmus erat, et pedes ire non poterat, perrexit asello. Porro monachus quidam cum eo tunc ambulans, atque asinum minans, cum ab olim pateretur caducum morbum, subito coram eo in ipso itinere corruit, et cœpit ab eadem epilepsia graviter torqueri : quo viso Vir sanctus condoluit ei ; unde et deprecatus est Dominum pro eo, ut passio illa non apprehenderet amplius improvisum. Igitur ex eodem tempore usque in diem mortis suæ, per viginti et eo amplius annos, quibus postea supervixit, datum est ei quod

C antea non habebat, quodque cæteris epilepticis vix contingit. Quoties enim ex eodem morbo cadere debebat; passionem ipsam per aliquantulum temporis spatium **1200** præsentiebat, ita ut opportune posset lecto decumbere, et repentini casus elisionem jugiter præcavere. Et quidem Pater sanctus, qui hoc ei munus a Domino impetravit credimus quia perfectam ei sanitatem obtinere potuisset, si hoc saluti animæ expedire cognovisset. Sed quia homo ille gravis moribus ad portandum, et duri admodum cordis erat, cui salvando et virga correctionis et baculus consolationis semper necessaria videbantur, concessum est ei misericorditer, ut subitanei casus periculum præsciendo jugiter declinaret, et salutiferi

D morbi stimulo non careret.

CAPUT IX.

De quodam moribundo ex mandato beati Bernardi mortem differente.

12. Quidam de fratribus Claræ-Vallis, cum esset positus in extremis, ingressus est ad eum visitandum beatus Bernardus post Completorium; et videns hominem morti proximum, jamjamque migraturum, dixit ad eum : « Nosti, charissime frater, quod conventus noster modo fatigatus est labore ; et jam post modicum habet ad vigilias surgere : quod

(124) Vide haud absimile factum apud Herbertum, lib. III, cap. 26.

(125) Erat ergo involuntaria tentatio, nam alias Bernardus laudat factum Malachiæ erga quemdam presbyterum in simili errore contumacem, qui erroris tandem in morbo extremo pœnitens « Confessus reatum absolvitur, petit Viaticum. »

si te interim obdormiente oporteat illum suam interrumpere dormitionem, nimis vexabitur, et prægrandes vigilias minus solemniter exsequetur. Ut ergo bene tibi sit, et æternaliter vivas in terra viventium, ad quam ingrederis possidendam, in nomine Domini nostri Jesu Christi præcipio tibi, quatenus usque ad horam divini officii exspectes nos. » Cui æger respondit : « Faciam, domine, libenter, ut imperasti, si tamen voto meo tuis precibus suffrageris. » Abiit itaque abbas sanctus cum silentio in dormitorium : et illic qui extremum fere anhelitum trahebat, non obiit ante terminum constitutum. Mox itaque ut signum ad vigilias pulsari cœpit, pulsata est etiam tabula, et ille decessit. Quod non modo de isto fratre, sed etiam de pluribus aliis pluries accidit, ut ad nutum et voluntatem beatissimi Patris eorum finis protelaretur.

CAPUT X.

De fratre magis rei familiaris, quam fraternæ charitatis studioso, et in pœnam extra Claram-Vallem mortuo.

13. Cum audisset aliquando Vir Domini, quemdam de filiis suis spiritualibus, virum bonum et religiosum, missum ab eo in Normanniam, desperata ibidem ægritudine laborantem, decrevit mittere et reducere eum ad se, ut devotus frater in nidulo suo moreretur, et desiderata sibi sepultura non privaretur. Verumtamen unus de fratribus ejus carnalibus nomine Guido, nitebatur huic obviare consilio; quia cum esset unus ex provisoribus Claræ-Vallis, intendebat, ut credo, parcere sumptui et labori. Qui cum pertinaciter hujusmodi persuasioni insisteret, dixit ad eum beatus Bernardus : « Nunquid major cura est tibi de pecunia vel jumentis, quam de fratribus tuis ? Quia ergo non vis ut fratres nostri nobiscum requiescant in valle ista, nec tu ipse requiesces in ea. » Et factum est ita : nam idem Guido, quamquam alias vir bonus et religiosus esset, tamen ut sermo Sancti impleretur, non est consummatus in Clara-Valle; sed apud Pontiniacum præventus ægritudine lecto decubuit, ibique disponente Deo terminum vitæ, et locum sepulturæ accepit.

CAPUT XI.

De sancto Bernardo, spiritu suis in Clara-Valle fratribus præsente, etiam dum foris ageret.

14. Venerabilis pater Bernardus cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Roma atque in partibus Italiæ, pro sedando schismate Petri Leonis, in quo videlicet tempore eumdem famulum suum Christus Dominus magnifice honestavit, tandem reversus Claram-Vallem, **1201** statim post factam orationem, capitulum fratrum intravit : et quia fatigatus ex itinere, diu loqui non poterat, brevem quidem sermonem, sed consolatione plenum protulit ita dicens : « Benedictus Deus, qui vos dilectissimos fratres meos mihi reddidit, et me qualemcumque patrem vestrum vobis. Et ego qui-
A dem, filioli, quamvis per hoc triennium visus fuerim longe remotus a vobis, non tamen poteris me semper absentem fuisse. Sciamus enim quod tribus vicibus interim reversus sum ad vos, visitans domum istam, officinasque perambulans, et semper exhilaratus et consolatus abscessi, videns unanimitatem atque instantiam vestram in proposito Ordinis vestri. »

15. Innumera sunt alia quæ iste famulus Dei dixit et fecit, in quibus manifeste apparebat eum prophetali gratia præditum, multoties ibi præsentem esse spiritu, ubi absens corpore videbatur ; multaque abscondita et etiam longius posita Domino revelante cognoscere, quæ ipsum latere videbantur. Hæc autem significavit nobis dominus Gerardus,
B quondam abbas Longi-Pontis, qui unus ex antiquis senioribus Claræ-Vallis, dicta et facta sancti Patris rimari studiose satagebat. Ipso quoque referente audivimus, quod iste Dei Sanctus, dum in quodam monachorum capitulo Verbum Dei prædicaret, duo ex fratribus, qui aderant, viderunt eum in subsellio, in quo residebat, in aere suspensum, et quasi mensura unius pedis a terra sublevatum.

CAPUT XII.

De gratia beato Bernardo divinitus concessa, qua absens suorum necessitates noverat.

16. Iste fidelis et prudens dispensator annonæ Dominicæ quodam tempore pro causis Ecclesiæ so-
C lito diutius foris moratus fuerat. Siquidem pro pace facienda, pro schismate resarciendo, pro hæresibus confutandis, frequenter ex mandato summi Pontificis, licet invitissimus, exire cogebatur. Explicitis itaque causarum nexibus, pro quibus exierat, ad monasterium revertitur, et quam citius opportunitas datur cellam Novitiorum ingreditur; quatenus novelli et teneri filioli, quos lacte nutriebat, quanto diutius sacræ exhortationis ipsius dulcedine caruerant, tanto copiosius ab uberibus consolationis ejus reficerentur. Quaquaversum enim sanctus Pater exibat, verbum Dei seminabat super omnes aquas et vix unquam absque fenore spiritualis lucri redibat; implens cellam probationis multitudine Novitiorum, quorum numerus aliquando ad centum ex-
D tendebatur, ita ut ad horas divini officii, Novitiis chorum replentibus, exceptis paucis senioribus, qui disciplinæ providebant, monachi foris stare cogerentur (126).

17. Cum ergo, sicut prædiximus, cellam Novitiorum intrasset, et in lingua sua illa placabili et ædificatoria cunctos hilares, et ad observantiam sacri propositi ferventiores reddidisset, unum ex eis seorsum revocans dixit ad eum : « Fili charissime, unde tibi hæc tristitia, quæ intimos recessus cordis tui tam perniciose depascitur? » Novitio autem præ verecundia vix aliquid loqui audente, ait ille vere mitis et

(126) Sexcentos apud Claram-Vallem monachos fuisse tum, cum Bernardus mortuus est, tradit Gaufridus supra, lib. V, num. 20.

humilis corde, qui se pastorem, et non dominatorem omnibus exhibere noverat : « Scio, fili dilectissime, scio quare ita te agitaveris ; et propterea paterno pietatis tibi compatior affectu. In hac namque tanta mora discessionis meæ, cum desiderantissima semper mihi habitatione mea Clara-Valle necessitate carere compulsus fuissem, et per Domini gratiam concessum mihi esset, ut quod corporaliter non poterem, spiritualiter supplerem ; rediens in spiritu singulas circuirem officinas, qualiter se fratres haberent, diligentius explorans, etiam ad cellam Novitiorum accessi : in qua cum universos in timore Dei exsultantes, et ad pœnitentiæ labores accinctos invenissem, te solum nimia tristitia deperire considerans, ingemui. Cumque blandiendo tibi te mihi astringere vellem, tu me aversatus, et faciem a me avertens, amarissime flebas, ita **1202** ut cuculla nostra lacrymis tuis inundaretur. » Hæc dicens Pater sanctus, et spiritualibus monitis aggressus captivum, mœrorem fugavit, et in spiritualis lætitiæ libertatem, jam pene tristitia absorptum revocavit.

18. Vere mirabilis Deus in sanctis suis : vere ineffabilis Deus, et ineffabilia opera ejus. Quid enim in hoc beatissimo Patre nostro magis admirer, nescio : an quod tantam et tam insolitam gratiam a Domino percipere non semel, sed pluries meruit : seu quod tam excellentem gratiam percipiens, non eam apud se servavit, teste conscientia; sed nec paucis familiaribus suis eam revelavit, quod certe et ipsum sine periculo vix fieri posse videretur. Verum in publico conventu, sicut supra retulimus, coram universitate fratrum, eam sibi collatam esse manifestavit, et tamen mentem adeo in timore Dei solidatam habuit, ut vanitatis spiritu nequaquam pulsari timeret. Invenitur etiam in Gestis (127) hujus beati Viri, quod adhuc in carne degens, Novitio cuidam in Clara-Valle graviter ægrotanti, cum multitudine monachorum in spiritu, apparuit prædicens ei quod quinta die foret moriturus; et quod ipsa quinta die, sole jam ad occasum vergente, visitans eum jussit confidere, et nihil timere, sed recto protinus cursu pertingere ad Dominum Jesum Christum, et offerre ei humilem suæ Claræ-Vallensis familiæ salutationem. Ad quam vocem Novitius, quo potuit corporis inclinatione, et motu annuens labiorum, clausis oculis eadem hora obdormivit in Domino.

CAPUT XIIII.

De vocatione plurium clericorum Parisiensium ad religionem.

19. Quadam præterea die cum vir Domini Bernardus, causa exigente Parisios adiisset [*alias*, Parisius adesset] rogatu clericorum ingressus est de more scholas eorum. Quibus ostendens formam veræ philosophiæ, monebat eos attentius de mundi contemptu, et subeunda pro Christo Domino voluntaria paupertate. Explicito vero sermone, cum nemo ex eis converteretur, tristis egressus est, eo quod præter votum, et præter solitum id ei accidisset : veniensque ad domum cujusdam archidiaconi, qui eum ad hospitium suum traxerat, recessit in oratorium ibidem constitutum. Cumque cœpisset orare in spiritu vehementi, validissima compunctione totus in lacrymas resolutus est; ita ut gemitus et singultus, quos cohibere non poterat, foris audiri contingeret. Quo comperto præfatus archidiaconus a sociis ejus requirere cœpit, quænam esset causa tanti mœroris. Respondens autem unus ex eis, vir religiosus, quodam abbas Fusniaci, nomine Rainaldus, qui secretorum Famuli Dei magis conscius erat, et ejus etiam relatu ista cognovimus, dixit ad eum : « Homo iste mirabilis, totus igne charitatis accensus, et totus in Deum absorptus, nihil aliud in mundo desiderat, nisi tantummodo, ut valeat errantes ad viam veritatis reducere, et eorum animos Christo acquirere : et quia modo verbum vitæ seminavit in scholis, et de conversatione clericorum (128) fructum verbi sui non recepit, Deum sibi putat iratum, cujus hodie in sua prædicatione non sensit respectum. Hinc ista procella gemituum; hinc effusio lacrymarum : proinde hinc certissime spero, quod hodiernam sterilitatem crastinæ satisfactionis ubertas grandi fenore compensabit. »

20. Mane itaque facto cum scholas repetisset prædicator egregius, ad nutum Domini navem cogitationis duxit in altum, et sacræ Scripturæ retia laxavit in capturam. Finito vero sermone, plurimi ex eisdem clericis per manum illius sese Domino reddiderunt. Quos ille protinus de mundi periculo, tanquam de marinis fluctibus extractos, et vehiculis conductis impositos in salvatorium Claræ-Vallis inferre non distulit. Tandem egressus de civitate cum comitatu suo usque ad villam Sancti-Dionysii venit, ibique pernoctavit. Summo vero mane, cum eum recto itinere profecturum fratres illius æstimarent, **1203** dixit : « Redeundum est nobis omnibus Parisius, quia sunt adhuc ibi aliqui ex nostris, quos etiam oportet nos inde abducere, et jungere huic ovili dominico, ut fiat unus grex, et unus Pastor. » Cum ergo cœpissent introire civitatem, vidit clericos tres a longe in occursum ejus venientes, dixitque ad socios suos : » Expedivit nos Dominus; jam in viam nostram proficiscemur. En isti sunt clerici, propter quos venimus. « Illi vero accedentes, cum eum adesse cognoscerent, gavisi sunt gaudio magno, et dixerunt : » O quam desideratus advenis, beatissime Pater, quia propositum nostrum erat adire te, et vix putabamus abeuntem consequi posse ! » Qui respondens, dixit ad illos : « Et ego noveram, dilectissimi; propterea festinabam cum panibus occurrere fugientibus vobis. Gradiamur itaque simul, eroque per gratiam Dei ductor itineris vestri. » Adjunctis ergo cæteris supra nominatis, secuti sunt Hominem sanctum adhærentes ei, et sub disciplina magisterii ejus spiritualem militiam exercentes cunctis diebus vitæ suæ.

(127) Quæ sint hæc Gesta, necdum nobis compertum. Consimile refertur ab Herberto in lib. II, cap. 40.

(128) Sermo ille de Conversatione ad Clericos exstat tomo II.

CAPUT XIV.

De mirabili dono prophetiæ in sancto Bernardo, et de prædictionibus ejus impletis.

21. Ad benedictionem hujus sancti patris Bernardi, quidam aliquando Novitii ejus veterem hominem cum actibus suis exuentes, novum qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis, induerunt; de quibus Vir beatus in spiritu Dei loquens prædixit, omnes eos gratiam spiritualis dignitatis adepturos, nomen et officium abbatis sortituros. Cumque succedentibus annis, temporibus opportunis in singulis eorum verbum prophetiæ hujus effectui manciparetur, unus ex eis, nomine Petrus, quem in Suecia ad domum Novæ-Vallis Abbas sanctus direxerat, post obitum ipsius per annos quamplurimos, usque ad senectam, imo pene decrepitam ætatem absque hoc munere gratiæ vixit, eo quod simplicioris esset naturæ; et ad tantum officium administrandum minus idoneus existimaretur. Sed quid? nunquid vel in extremis finibus mundi latens, vel gravioris ætatis incommoda sustinens, omnipotentiam sancti Spiritus effugere potuit, quominus impleretur de eo, quod per os prophetæ sui Bernardi idem Spiritus tanto ante prædixerat?

22. Denique per tanti temporis spatium, cum jam fere in oblivionem venisset, quod de hoc columbinæ simplicitatis homine Pater sanctus prædixerat, accidit ut fratres de quadam domo Novæ-Vallis, in insula, quæ Gotlandia dicitur, sita, destituti pastore, secundum generalem consuetudinem Ordinis ad matrem suam recurrerent, quatenus per providentiam et sollicitudinem patris abbatis domui ipsorum dignus dispensator constitueretur. Et volente Domino, sine cujus nutu nec folium arboris, nec unus passerum in terram cadit; tam patri abbati, quam cæteris, qui electioni intererant, placuit, ut prædictum senem in hanc partem sollicitudinis assumerent, qui tanto fiducialius de pietate Dei sanctissimique Patris sui meritis confideret, quanto humilius de sua insufficientia diffideret. Quod ubi factum est, et verbum quod olim Sanctus prædixerat, ad memoriam revocatum, ubique divulgatum est; mirati sunt omnes qui audierunt, dicentes promotionem tam senis et simplicis hominis ad hoc tantum divina dispensatione fuisse provisam, ne ex omnibus, quæ per spiritum prophetiæ locutus est Homo Dei, unum saltem iota vel unus apex incassum prolata viderentur.

CAPUT XV.

De latrone a crucis supplicio per sanctum Bernardum liberato, sed cruci religiose deinceps addicto.

23. Contigit aliquando, eumdem Dei famulum pro quibusdam negotiis adire comitem Theobaldum. 1201 Cum appropinquaret oppido, ubi ille tunc erat, obviam habuit turbam hominum copiosam, qui jubente Comite latronem quemdam facinorosum atque famosum ad supplicium pertrahebant. Quo
A viso clementissimus Pater apprehendens manu sua lorum, quo erat miser astrictus, ait tortoribus ejus: « Dimittite mihi sicarium istum: ego enim volo manibus meis suspendere eum. » Audiens autem Comes adventum Hominis Dei, festinavit illico occurrere ei: miro namque devotionis affectu semper eum dilexit, atque eum honoravit. Cumque videret funem in manu ejus, quo latronem post se trahebat, exhorruit vehementer, et dixit? « Heu, venerabilis pater, quid est quod facere voluisti? utquid enim furciferum istum millies condemnatum a porta inferi revocasti? nunquid eum salvum facere poteris, quia jam totus diabolus factus est? Desperata est penitus correptio illius, nec unquam bene facere
B poterit, nisi moriendo. Sine ergo domine pater; sine perditionis hominem perditum iri, quoniam de pestifera vita ejus multorum vita periclitatur. »

24. Respondens autem Pater sanctus dixit: « Scio quidem, virorum optime, scio hunc latronem esse sceleratissimum, omniumque tormentorum acerbitate dignissimum. Non me ergo existimes hujusmodi peccatorem impunitum velle relinquere; quin potius cogito ipsum tortoribus tradere, et dignam ex eo capere ultionem, quæ utique tanto dignior erit, quanto diuturnior. Tu illum decreveras brevi supplicio et momentaneo interitu consummari: sed ego eum faciam diuturno cruciatu, et morte longissima mori. Tu furcis appensum per unum, aut per plurimos dies mortuum in patibulo manere permitteres:
C ego crucifixum per annos plurimos faciam in pœnis jugiter vivere et pendere. » Quo audito Princeps christianissimus siluit, nec ausus est ultra contradicere sermonibus Sancti. Protinus ergo benignissimus Pater exuta tunica sua, ex ea induit captivum suum, et attonsa coma capitis ejus (129) sociavit illum ovili dominico, de lupo faciens agnum, de latrone conversum. Qui veniens cum eo ad Claram-Vallem, factus est deinceps obediens usque ad mortem, pulchre nominis sui etymologiam exprimens in constantia propositi sui: Constantius enim vocabatur. Itaque triginta, nisi fallor, et eo amplius annos in ordine supervivens, migravit ad Dominum, qui eum per merita beatissimi Patris nostri a duplici morte, corporis videlicet et animæ, misericorditer
D eripere dignatus est.

CAPUT XVI.

Qua reverentia sanctus Bernardus susceptus est Mediolani.

25. Domno Rainaldo, cujus supra mentionem fecimus, indicante cognovimus, quod famulus Dei Bernardus, cum venisset aliquando Mediolanum pro reconciliando schismate Petri Leonis, cum tanta exsultatione universorum susceptus est, ut tota civitas fere per unam leucam rueret in occursum ejus. Multi vero eorum per quatuor aut quinque miliaria processerunt. Ita denique sibi in ipso com-

(129) Hinc non immerito infert Manricus ad annum 1146, cap. 3, tunc temporis jam morem fuisse, ut Novitii in veste non sæculari, quod Regula præcipit, et Bernardus tradit epistola 1, sed religiosa induerentur, tunicæ et cappæ addita tonsura.

placuerunt, ut cum eum antea non vidissent, ingressum in urbem mox in archiepiscopum unanimi consensu raperent potius, quam eligerent. Quod cum ille recusasset, parati erant omnino vim facere, nisi fuga latenter evasisset. Cum ergo ibi sederet in quadam amplissima domo, tanta circa eum erat hominum multitudo, ut nullus ingredi posset. Interea quidam de civibus ejusdem urbis, vestitu et vultu honorabilis, cum Dei Hominem omnimodis adire cuperet, et nusquam aditum reperiret, mediis se turbis ingessit, manibus ac pedibus reptans, et super colla sedentium gradiens, quousque ad ipsum quem desiderabat perveniret. Cumque apprehendisset pedes ejus, cœpit eos mira devotione amplecti, et deosculari. Quod videns supradictus Rainaldus, qui propius assidebat, accessit ut amoveret eum, sciens utique quia Vir sanctus hujusmodi
1205 venerationibus et obsequiis nimis gravabatur. Ille vero conversus dixit ad eum : « Dimitte me, obsecro, dimitte me videre et tangere hominem proximum Deo, et vere apostolicum virum : dico enim tibi, et in fide christiana testificor, quia vidi illum inter Apostolos Christi. » Quod audiens monachus ille miratus est, et cupiens plenius nosse, volebat ab eo inquirere modum visionis hujus, sed præ pudore propter astantes non præsumpsit : verumtamen magnam exstitisse revelationem ipsam certissime credidit, pro qua vir ille tam vehementer affectus erat erga Famulum Dei.

CAPUT XVII.

De petulantia hæretici cujusdam, Bernardo insultantis, lepide retusa et confusa.

26. Quodam tempore, cum legatus domini Papæ, aliqui quoque episcopi pro confutanda hæresi Manichæorum ad partes Tolosanas sanctum Domini Bernardum secum traherent, paraverunt ei fratres equitaturam solito meliorem, quæ tam longo itineri sufficere posset. Qui cum ad illas partes comitantibus episcopis devenisset, Henricus quidam, quondam monachus niger, tunc autem apostata vilis, et eorumdem hæreticorum princeps, cognito adventu Famuli Dei, veritus est a facie ejus, sciens quod non posset resistere sapientiæ et spiritui qui in eo
D loquebatur. Proinde maturata fuga delituit, et minime potuit usquam eo tempore reperiri. Ibi quoque glorificavit Dominus servum suum in conspectu totius populi et principum terræ, faciens quotidie per manus illius signa et prodigia magna in plebe. Nec facile credi potest, quanta turbarum infinitas apostolicum virum tota die prosequebatur, dum alii eruditionem, alii curationem, universi ab eo benedictionem postularent. Qua jam igitur die, præsente innumerabili hominum multitudine, cum eos copiosius de fide catholica conservanda, et de immunda
A hæreticorum societate vitanda commonuisset, contigit quemdam adesse de hæreticis illis, qui potentior cæteris atque prudentior videbatur : qui cum amaro oculo cerneret venerationem, quam Dei Famulo populus impendebat, moliebatur aliquid agere, unde claritatem opinionis ejus aliquatenus obnubilaret, et daret maculam in gloriam illius. Jamque expletis omnibus, quæ ad præsens necessaria videbantur, Vir Dei equum suum ascenderat, ut abiret; et ecce, prædictus hæreticus, quasi coluber tortuosus, erecto capite venit ante Hominem Dei, et clamans coram omnibus ait : Domine abbas, sciatis quia caballus magistri nostri, qui tam malus vobis apparet, non ita cervicosus et pinguis est, sicut iste sonipes vester. » Quo audito, Vir mitis et patiens
B respondit ei mox tranquillo vultu et animo, dicens : « Non diffiteor, amice, quod astruis. Veruntamen scire te convenit, quia jumentum istud, de quo mihi insultas, brutum est animal, unum utique ex illis quæ natura prona atque ventri obedientia finxit. Quod si pro libitu suo comedit, atque pinguescit; nihil inde justitia læditur, nihil Deus offenditur : quia jumentum, quod suum est, facit. Proinde non erimus arguendi in judicio Dei, ego et magister tuus de cervicibus jumentorum sed unusquisque de collo suo judicabitur. Nunc ergo, si placet, respice collum meum, et vide si grossius sit collo magistri tui, unde me juste forsitan reprehendere poteris. » Hoc itaque dicto caputium exuit (130), et
C capite denudato usque ad humeros, apparuit ipsius collum, ut erat productum et gracile : quod quamvis esset carnibus exesum et tenue, erat tamen ex dono cœlesti pulchrum et candidum nimis, sicut collum oloris, quod cum viderent universi qui aderant, lætati sunt lætitia magna, benedicentes Dominum, qui dedit in ore Famuli sui tam paratum et conveniens responsum, unde confunderetur et obstrueretur os loquentis iniqua.

1206 CAPUT XVIII.

De cæco, mirabili fiducia et devotione erga ipsa sancti Patris absentis vestigia, visum recipiente.

27. Dum adhuc in eadem regione reverendissimus Pater moraretur, et tanquam ex Apostolis
D unus circuiret per castella et civitates evangelizando et curando omnes languores, hæreticorum quoque turpissima deliramenta redarguendo, convincendo, confutando : accidit ut cæcus quidam in vicinia eadem, comperta fama virtutum atque signorum, quæ per manus Hominis Dei multiplicabantur per dies, spe recuperandæ sanitatis animatus, eumdem Dei famulum adire decreverit, si forte beneficio cœlestis gratiæ, quæ per ipsum miseris mortalibus copiose tribuebatur, sibi quoque cæcitatis caligine detersa lumen dulce restitueretur. Accelerans ita-

(130. Huc referri potest id quod de cœnobitis sui temporis scribit Otto Frisingensis in Chronici libro 7, cap. 35 : « Ponunt ad carnem tunicas asperrimas, superque eas alias (id est cucullas) cum caputiis latiores. Differunt autem in hoc, quod alii ob contemptum mundi exprimendum eamdem vestem nigram tantum gerunt : alii vero de colore vel grossitudine nihil causantes, albam vel griseam, aliamve, abjectam tantum et asperam, ferre consueverunt. »

que, et ubinam Sanctum Dei reperire posset, sollicitus inquirens, audivit eum in quodam celebri conventu, in medio magnæ multitudinis consistere, verbumque vitæ disseminare. Quo cum pedibus offendens, et anhelus currens pervenisset, tristi rumore percellitur, quoniam Vir Domini jam inde recesserat, et ad alia loca transmigraverat. Quid tamen ageret? siquidem desiderium recipiendæ sanitatis cum eum ulterius currere compelleret, densissimæ tenebræ quæ ejus oculos obsederunt,* pigrum et minus expeditum reddebant. Cumque in defectione mentis multa tristitia tabesceret, subito divina gratia inspiratus, et de meritis beatissimi Viri spem toto corde concipiens, circumstantibus ait, « Rogo per misericordiam Dei, ducite me ad locum illum, in quo hominem Dei stetisse certissime scitis. » Quod cum benevolentia eorum, qui aderant, continuo consecutus fuisset; veniens ad locum, toto corpore in terram prosternitur, mira devotione pulverem ipsum, in quo sacra Viri Dei vestigia steterant, deosculando, Dominique misericordiam per merita Servi sui enixius implorando. Quod cum diutius faceret, et de ipso pulvere fide plenus oculos suos confricaret, repente miserante Domino, qui sanctitatem Famuli sui, licet absentis, etiam in hac gratia declarare dignatus est, lumen oculorum recepit. Quod factum non solum Catholicis fidei orthodoxæ firmamentum contulit, verum etiam malegloriis hæreticis confusionis et opprobrii notam adauxit. Cæterum quis digne referre sufficiat, quam fundatus in humilitate, submissus in timore, pavidus circumspectione fuerit hic Vir beatus, in omni gloria et honore, quo colebatur a populis, tribubus, et linguis, quocunque eum negotiorum ecclesiasticorum causa devenire contigisset? Ut enim de cæterarum regionum nationibus taceam, quæ catholicæ fidei puritate illustrabantur, certe hi ipsi Gasconiæ populi, quos de faucibus profundissimæ hæreseos Pater sanctus verbo prædicationis, signis etiam et prodigiis admirandis, tanquam de ventre inferi revocabat, ipsum tanto devotionis venerabantur fervore, ut cedens aliquando importunitati eorum, et in cathedra residens, seipsum voluntati eorum exponeret. Tantaque fuit multitudo irruentium populorum benedictionem poscentium, ac sacras manus deosculantium, ut tenerrima prorsusque attenuata carne ipsius compressionem et impetum crebro deosculantium ferre non valente, manus et brachia sacra in modum pugnorum intumescerent, et unde alii benedictionem sibi, per virtutem quæ de illo exibat, procurabant inde ipse debilitatus, et penitus conquassatus, graves corporis molestias sustineret. Per omnia benedictus Deus, qui his novissimis diebus in Cisterciensi Ordine, tam perfectæ religionis et consummatæ justitiæ hominem suscitare dignatus est, per quem monasticus Ordo in antiquam sacræ religionis vigorem refloresceret, et Ecclesia Dei per apo-

A stolicam gratiam ipsi collatam divinæ misericordiæ beneficia plurima consequeretur.

1207 CAPUT XIX.

De impio quodam et blasphemo, a mortuis per beatum Bernardum resuscitato.

28. Terram Jerosolymorum tempore quodam occupantibus Sarracenis, beatus Bernardus (cujus animam christianæ desolationis gladius acer, itaque singulari perfoderat) circumquaque discurrens, ad ulciscendam Salvatoris injuriam, et ad expugnationem gentis incredulæ, turmas fidelium non verbis tantum, sed signis et virtutibus hortabatur. Accidit autem cum in Alemanniam deveniret, et egredientem die quadam de Friburg, oppido memorabili in partibus Brisgaudiæ constituto, a quodam Henrico B viro nobili et adhuc juvenculo, ad quamdam mansionem ipsius, ubi erat in vespera pernoctandum, deduci, præeunte copiosa multitudine, et sequente. Cum autem idem Henricus accepto jam crucis signaculo non equitare, sed pedes proposuisset incedere, donec expensarum apparatu contracto, prepositæ peregrinationis iter arriperet : nihilominus Abbas sanctus ipsum ascenso equo secum comitari præcepit. Ascenso igitur equo secutus est protinus Abbatem. Videns hoc, et invidens quidam vir Belial, serviens ejusdem Henrici, homo totius pravitatis amator, et boni totius incredulus, in servum Dei cœpit graviter blasphemare, et dominum suum talibus insequi maledictis : « Ite modo, et C diabolum illum sequimini, et ipse vos diabolus apprehendat. » A latere vero duæ mulierculæ venientes, inter se tertiam deportabant, pedum et quorumdam membrorum destitutam officio et contractam, Virumque Dei rogare volebant, ut calamitatem infirmæ et bajularum angustias curationis optatæ remedio relevaret.

29. Porro Henricus hanc intuens et misertus. « Ægram, » inquit, « super collum equi mei mihi porrigite, et vos ad servum Domini properantes subsidium implorate. » Præfatus vero serviens ad hoc etiam pietatis opus domini sui indignans et impatiens, usquequaque ipsum invectione arguit acriore, quia ad incantatorem et maleficum et mentium eversorem esset miseram delaturus. Cui D Henricus : « Non, » inquit, « sed defero, ut ad benedictionem Viri Dei recuperet sanitatem, et ex certissima ejus salutis fiducia tibi polliceor, quod si non eam sanaverit, equum cui insideo, tibi dabo. » Verbum igitur hoc ille grataanter et gratulanter accipiens, tota diffidentia faciendæ virtutis risit pariter et irrisit, tam de curatione diffidens, quam de equi adeptione prægaudens. Illa vero dum ad Sanctum Domini delata fuisset, et desideratam sibi benedictionem illius adepta, illico surrexit incolumis, alieno jam, sicut hactenus, ministerio non gestanda. Viso hoc serviens stupefactus, in impetu spiritus maligni, quem gerebat in pectore, festinavit præire paululum, ut conversus in faciem Viri

Dei, quidquid nequius vel turpius aspirante Satana concepisset inteiririus, in ipsius toto conamine maledicens et convicians jactitaret. Verum ultione Domini protinus concurrente, ipse retro corruit resupinus, et cervice collisa spiritum exhalavit. Unde subito lamentandæ mortis ejus dolore perculsus Henricus, casum lugubrem et occasum nuntiavit Abbati, supplicans ut cum paulum processisset, ad tam triste spectaculum remearet, dicente quoque eodem Henrico : « Hoc ei propter vos accidit, quoniam in vos blasphemus esse et contumeliosus non timuit. » « Heu, inquit, nolit hoc Dominus, ut propter me quispiam moriatur. »

30. Retrogressus igitur ad orationem, in qua sola in omni difficultate fidebat, se contulit, et ad longitudinem unius *Pater noster*, super eum silenter oravit ; et mox præcepit adstantibus illum erigere : qui erectus, utpote jam defunctus, caput, carens cervicis suffragio, agebat miserabili circumflexu. Rursusque ait : « Tenete, tenete firmiter ei caput. » Demum appropinquans, et saliva sua, cujus medicinali unctione persæpius utebatur, loca læsuræ deliniens et consignans : « In nomine Domini, ait, surge. » Et iterum : « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Deus tibi spiritum, tuum reddat. » Ille vero recepto mox spiritu factus est in animam viventem, vel potius redivivam, **1208** mirantibus præ gaudio, et in cœlum voces ac laudes tollentibus universis qui aderant, et viderant tam manifeste mortuum revixisse. Interrogatus denique ab eodem Sancto Dei, quomodo victurus, quid acturus esset in reliquum : « Domine, ait, modo quo jusseris vivam, faciamque quidquid præcipies, quidquid voles. » Ab astantibus utrum esset jam mortuus [interrogatus] : « Mortuus, inquit, eram, et sententiam damnationis acceperam, ac nisi Abbas sanctus festinasset accurrere, eram ad inferna ducendus. » Ad exhortationem quorumdam astantium crucis accepit signaculum, et cum cæteris Jerosolymam est profectus. Henricus iste in eodem itinere Deo et beato Bernardo se reddidit, et in Clara-Valle postmodum monachus ejus fuit. Hoc ipse miraculum cum fidelibus oculis esset intuitus, crederetque scriptoribus vitæ sancti Patris esse notissimum; deprehenso tandem fuisse silentio missum, indoluit, et ad gloriam Dei et Sancti sui, juxta quod præsentanee fuerat contemplatus, narravit, ut in quanta gloria sit habendus, quem ita glorificavit Altissimus, audiat et intelligat omnis generatio in sæculum sæculi secutura.

CAPUT XX.

De Alexandro canonico et doctore Coloniensi, per sanctum Bernardum ad religionem mirabiliter vocato.

31. Apud Coloniam-Agrippinam, quæ est insignis metropolis Germaniæ secundæ, fuit magister quidam Alexander nomine, (131) canonicus, doctorque

A famosissimus in eadem urbe. Accidit autem ut Dei famulus beatus Bernardus Claræ-Vallensis abbas jubente Eugenio papa Germaniam ingrederetur, Jerosolymitanum iter Conrado imperatori, et populo terræ prædicaturus. Cumque ibidem signis et virtutibus innumeris coruscaret, videns Imperator mirabilia magna quæ Dominus per eum ostendebat, compunctus corde, crucis signum de manu illius accepit, Jerosolymam profecturus. Nec distulit hoc idem facere infinita hominum multitudo, ita ut incredibili fidei ardore succensi scissuras et fimbrias de vestimentis Famuli Dei, qui propter hoc ipsum nova frequenter accipere cogebatur, undique certatim diriperent, seque infelices arbitrarentur, quicunque de indumentis ejus cruces habere non me-
B rerentur. Multi quoque ex eis nobiles et sapientes viri per manum illius sese Domino reddiderunt, qui in Claram-Vallem ab eo deducti, et monachi facti, maximum deinceps in Ecclesia Dei fructum Deo attulerunt. Ex quibus etiam erat unus supra memoratus vir nobilis Alexander, qui eo tempore vivens, et sæcularis scientiæ typho turgens, divitiarum quoque et transitorii honoris infulis adornatus, nihilominus conversionem, quam non cogitabat, sed Deus qui comprehendit sapientes in astutia sua, mirabili hoc ordine, sicut sequentia declarabunt, adimplevit.

32. Cum enim beatissimus pater Bernardus ipsum de conversione monuisset, ille sæculari scientia vel
C opulentia tumens, respondit se ad præsens nihil minus cogitare vel velle, quam habitum sumere monachalem. Eadem igitur nocte, cum membra sopori dedisset, apparuit ei in visione idem homo, erigens eum de grabato, in quo graviter languens jacere videbatur, ac restituere sanitati. Deinde tulit habitum suum, quo erat ipse indutus, et ex eo contexit Alexandrum : qui cum eumdem habitum semel et secundo rejectum ab humeris indignanti animo repulisset, tertia tandem vice collo ejus injectum, et corpori valenter astrictum compulsus est retinere. Deinde Pater sanctus baculum, quem manu tenebat, ipsius manui tradens, futuræ prælationis gratiam denotavit, et ita abire præcepit. Evigilans autem
D Alexander, nihil adhuc pro hujusmodi revelatione mollescere poterat, sed in eadem animi duritia persistebat.

33. Eodem vero die cum ille beatissimus Abbas ad mensam recumberet, oblatus est ei piscis, qui perca nominatur, ut ex eo reficeretur. Quo viso Vir Dei, erectis in cœlum oculis, super eumdem piscem diutius oravit, et benedicens illum præfato Alexandro pro pitantia transmisit : quem cum ille gustare inciperet, ad primum illico **1209** morsum meruit in semetipso feliciter experiri, quantæ virtutis esset oratio Famuli Dei. Nam repente mutatus in alium virum, compunctus est valde, et cœpit super eumdem piscem lacrymas fundere. Mirabatur vero seipsum, nesciens quid haberet, vel cur fleret. Tandem recordatus visionis, quam nocte

(131) Vide de eo supra lib. VI, c. 1, Eadem apud Herbert. lib. II, cap. 23.

præterita viderat, intellexit a Domino gratuita ejus miseratione se esse præventum. Unde supernæ vocationi ex intimo corde gratias agens, beato Dei Famulo incontinenti se reddidit. A quo benigne susceptus, et in Clara-Valle monachus factus, et deinde Grandis-Silvæ pastor effectus, adeo in sanctitate vitæ profecit, ut postmodum fieret Cisterciensis cœnobii abbas, ac totius Ordinis Pater universalis (132). Hæc nos, sicut ab eodem Dei famulo Alexandro audivimus, fideli relatione deprompsimus.

CAPUT XXI (133).

De mira sacerdotis concubinarii, et monachi quondam Claræ-Vallensis, conversione.

34. Monachus quidam de monasterio ejus et disciplina exiens, rejecto habitu, suadente diabolo ad sæculum rediit, et parœciam quamdam regendam suscepit. Erat quippe sacerdos: et quia sæpe peccatum peccato punitur, desertor Ordinis in vitium labitur libidinis. Concubinam, sicut multis consuetudinis est, ad sibi cohabitandum accepit, de qua et liberos genuit. Accedit ut post annos plurimos, miserante Domino, qui neminem vult perire, sanctus Abbas per villam, in qua morabatur idem monachus, transiret, et ad domum illius hospitandi gratia diverteret. Quem ille cognoscens, et quasi proprium patrem cum multa reverentia excipiens, devote ministravit, et tam ipsi, quam jumentis necessaria copiose procuravit: non tamen cognitus est ab Abbate. Mane cum Vir sanctus dictis matutinis paratus esset ad eundum, nec posset loqui sacerdoti, eo quod matutinis surgens isset ad ecclesiam, ait filio ipsius sacerdotis. » Vade, defer nuntium istud domino tuo. » Erat autem puer idem mutus a nativitate. Qui præcepto obediens, et præcipientis sentiens in se virtutem, ad patrem cucurrit, et sancti Patris verba verbis valde absolute expressit, dicens: « Hæc et hæc mandat tibi Abbas. » Pater primam filii vocem audiens, et præ gaudio lacrymans, ut secundo ac tertio eadem verba repeteret, admonuit; et quid sibi Abbas fecerit, inquisivit. Cui ille: Nihil aliud mihi fecit, sed solummodo mihi dixit: Vade, dic domino tuo verba hæc. » Ad tam evidens miraculum sacerdos compunctus, festinanter ad sanctum Virum venit, seque cum lacrymis ad pedes illius prostravit: « Domine, inquit, pater, monachus vester talis ac talis fui, et tali tempore a tali monasterio recessi. Rogo igitur Paternitatem vestram, ut liceat mihi redire vobiscum ad monasterium, quia Deus in adventu vestro visitavit cor meum. » Cui sanctus: « Exspecta me hic, et ego peracto negotio citius revertens ducam te mecum. » Timens ille mortem, quam prius non timebat, respondit: « Domine, timeo interim mori. » Ad hæc ille: « Hoc, inquit, pro certo scias, quia si in tali conditione ac proposito mortuus fueris, coram Deo monachus invenieris. » Recessit, illumque recenter mortuum ac sepultum audiens, sepulcrum aperire præcepit; dicentibus quid vellet facere, respondit: « Volo videre utrum in sepulcro jaceat monachus, an clericus. » Clericum, inquiunt, in habitu sæculari sepelivimus. » Rejecta terra, non in veste qua sepultus fuit, sed in tonsura et in habitu monachi cunctis apparuit: et magnificatus est ab omnibus Deus.

1210 CAPUT XXII.

De vocatione Arnulfi viri nobilis in Flandria, et pœnitentia ipsi a beato Bernardo imposita.

35. Dum reverendissimus pater Bernardus aliquando provinciam Flandriæ intrasset, et retia Dei quaquaversum in capturam animarum laxasset, et nobiles et litteratos viros multos de fluctibus sæculi ad littus conversionis attraheret, inter cæteros illustris quidam Arnulfus nomine de Majorca, dives et delicatus nimis, secreto in manibus ejus se reddidit. Fuit autem utriusque consilium rem silentio tegere propter quædam impedimenta sæculi, usque ad ultimum diem quo egressurus esset de terra et cognatione sua. Erat enim magnus paterfamilias, ornatus filiis et fratribus, tantisque divitiis irretitus, ut absque suorum damno et scandalo gravi abrumpere se non posset, nisi prius domum sapienter et caute disponeret. Interea vero dum silentium istud tenerent omnia, et arcani hujus negotii causam ipsi duo soli in mundo scirent, factum est verbum Domini ad quemdam rusticum armentarium, cum boves minaret ad aratrum, dicens: « Vade, dic Arnulfo de Majorca, ut secum ducat te in Claram-Vallem, quo proxime iturus est ad conversionem; et tu cum eo convertere. Audivit vero vocem, sed neminem videbat. Facta autem hac voce, cœpit pauper ille attentius orare, ut si a Domino sermo fuisset, revelaret iterum auriculam ejus. Et adjecit secundo loqui ad ipsum, repetens eumdem sermonem. Accepto itaque secunda vice oraculo, venit ad prætaxatum virum, et ait: « Verbum mihi ad te dominum meum. » A quo cum fuisset ductus in partem, procidit ad genua ejus, dicens: « Obsecro te per Christum Dominum nostrum, ut ducas me ad Claram-Vallem tuam, ut salves tecum animam meam; et si scire desideras, Dominus pius et misericors secreta tua, causa salutis meæ, mihi revelare dignatus est »

36. Audiens autem nobilis ille paterfamilias verba ista, miratus et lætatus est valde; acceptumque hominem conduxit ad seipsum: quem etiam postmodum individuum comitem itineris pariter et conversionis habuit, habiturus, ut credimus, consortem æternæ retributionis. Explicitis itaque negotiis, pro quibus moram fecerat, venit Claram-Vallem, tam submissus humilitate,

(132) Insignis hic locus ad illustrandam dignitatem abbatis Cisterciensis, de quo vide epistolam 4, num. 3, et epistolam 5, num. 1, ubi Commissor appellatur. Conf. epistolam 6, num. 1. Idem abbas « Ordinis Pater universalis » item ab Herberto appellatur, infra, num. 17.

(133) Desumptum ex cod. Barb lliano ordin. Cisterc. in diœcesi Senonensi.

quam sublimis divitiarum affluentia : multaque eidem monasterio de suis facultatibus contulit, sed et aliis nonnullis cœnobiis dona etiam largitus est. Sanctus vero Bernardus de conversione ejus multum exhilaratus, quem de eo in conventu fratrum sententiam protulit : « De conversione fratris Arnulfi nec minus glorificandus est Christus, quam de resuscitatione Lazari quatriduani, eo videlicet quod in deliciis tanti clausus atque sepultus, velut in tumulo jacebat, et quasi vivens mortuus erat. » Huic autem confitenti cum gemitu et lacrymis multis delicta universa, quæ in mundo contraxerat, beatus Bernardus intuens cordis ejus amarissimam contritionem, et ad omne opus bonum spontaneam voluntatem, injunxit ei ut orationem dominicam tribus (134) vicibus diceret, atque in suo proposito deinceps usque ad mortem perduraret. Quo ille audito, contristatus respondit : « Ne, quæso, irrideas famulum tuum, beatissime pater. » « In quo te, » ait, « irrideo ? » At ille ait : « Jejunia septem annorum, vel decem quoque, non sufficerent, mihi etiam nuditato in sacco et cinere, et tu mihi præcipis orationem dominicam tertio dicere, et in Ordine perseverare? » Et sanctus ad eum : « Ergone tu me melius nosti, quid te oporteat facere ut salveris ? An tibi forte parum videtur, Ordinem tenere, et in ipso usque ad mortem perseverare ? » Ille vero respondit : « Absit ab anima mea tam iniqua præsumptio : sed propter Deum obsecro, ne mihi parcas in præsenti, ut melius parcas in 1211 futuro ; et tamen nunc impone pœnitentiam, quatenus post mortem carnis ad requiem sine pœna perveniam. » Cui beatus Pater ait : « Fac ut locutus sum, et securus esto facio quia deposita mole corporis mox ad Deum sine molestia pervolabis. » Hoc itaque responso quasi divinitus accepto confortatus est animus, adeo ut deinceps nulla tentationum violentia, nulla infirmitatis molestia posset a cursu desiderii sui, quo totus in Deum pergebat, aliquatenus retardari.

37. Erat autem circa observantias Ordinis et custodiam cordis et sollicitus, et timoratus nimis, ita ut neminem vidisse me recolam, tam studiosum conscientiæ propriæ mundatorem. Mirabantur siquidem omnes, præsertim confessionum illius auditores, quotidianam instantiam, vel potius importunitatem, qua eos quiescere non sinebat, sicut nec ipsi quiescere poterat confitendo, plangendo, plorando non unquam de otioso sermone aut signo, si quando illi vel raro subreperet : verum etiam super vana et levi aliqua cogitatione, quod cæteri hominum, exceptis paucis perfectis, parvipendere solent, seipsum scrupulosissime dijudicabat, et quasi de crimine arguebat. Quia vero veraciter scriptum est : *Quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Hebr* XII, 6), nunquam huic venerabili viro paternæ misericordiæ correctio defuit, semper in eo vitia carnis resecans, et virtutes animæ pullulare et fructificare faciens. Denique per plures annos usque ad exitum suum gravibus et diuturnis incommodis flagellatus est, quæ omnia non solum æquanimiter tolerabat, verum etiam gloriabatur in illis, sicut in omnibus divitiis. Factum est quodam tempore, dum conquassatus et debilitatus esset usquequaque, ita ut non sine gravi dolore inclinis stare posset, nec propter hoc unquam omitteret, ut non ad omnem « Gloria » decantationem profunde et devote divinæ majestati inclinando reverentiam exhiberet, ut vespertina synaxis in ecclesia celebraretur. Ipso stante retro in choro juxta quemdam monachum virum æque sanctissimum, ecce angelus Domini apparuit ibi in specie pulcherrimi monachi adolescentis, cuculla indutus nive candidiore, quem tamen idem Arnulfus minime videbat. Cumque more solito ad « Gloria » psalmi devote inclinaret, angelus Domini stabat coram eo, et supplicantis caput suppositis manibus sustentabat. Quem cum prædictus monachus collateralis ejusdem fratris Arnulfi cerneret, et ex fulgore vultus et habitu angelum esse deprehenderet; lætatus est valde super angelico aspectu, accessitque ut teneret eum, et devote amplexaretur. Cumque expansis manibus vellet tenere atque constringere sibi, ille subito evanescens recessit ab eo : sed subito iterum apparens stetit in alio loco. Videns vero illum monachus, denuo cucurrit ad eum : et simili modo nitebatur apprehendere eum : sed mox angelo disparente, et protinus alibi reapparente, frustratus est homo a conatu suo. Quod cum pluries factum fuisset, tandem angelus ex toto disparuit, et qui se videndum obtulerat, teneri omnino non pertulit.

38. Laborabat aliquando athleta Dei Arnulfus doloribus viscerum, quibus frequenter nimium arctabatur : et erat languor fortissimus, ita ut deficiente vitali spiritu pene usque ad mortem angustiaretur. Cumque aliquandiu mutus et insensibilis jaceret, de vita ipsius desperatum est, et ob hoc oleo infirmorum inunctus est. At ubi primum respirare potuit, erumpens in vocem confessionis et laudis, ait : « Vera sunt omnia quæ dixisti, Domine Jesu. » Quod cum sæpius iteraret, stupentibus qui aderant, et percunctantibus quomodo se haberet, aut quare ista diceret, nihil aliud respondebat, nisi, quia vera sunt omnia quæ locutus est Deus. Quidam autem ex ipsis dicebant, quod præ acerbitate doloris cerebro turbatus esset, et quasi aliena loqueretur. Quibus ille respondit : « Non est ita, fratres, sed sa-

(134) Huic facto obstare videtur Petri Damiani Opusculum 13, ubi quosdam monasteriorum rectores arguit, quod quibusdam e sæculo venientibus, etiamsi graviter lapsi sint, dignam pœnitentiam non imponunt, nisi ut communem monasterii Ordinem servent. » Et id quidem verum esse potest de monasteriis laxioris disciplinæ, non strictioris, qualis erat apud Claræ-Vallensis, maxime ubi conversi animus magno pœnitentiæ sensu afficitur. Vide tomum 2 Analectorum pag. 346 sqq.

no capite et mente sobria dico, quia vera sunt omnia, quæ locutus est Dominus Jesus. » At illi dixerunt: « Et nos hoc verum esse fatemur: sed tu cur nunc ista commemoras? » Respondit: « Dominus dicit in Evangelio, quia si quis affectibus parentum et divitiis mundi propter amorem ipsius renuntiaverit, centuplum accipiet in hoc sæculo et vitam æternam in futuro (*Matth.* XIX, 29). Ego itaque vim sermonis **1212** hujus in præsenti experior, et centuplum meum jam nunc in hac vita recipio. Siquidem immensa doloris istius acerbitas adeo mihi sapit propter spem divinæ miserationis, quæ in ea reposita est mihi, ut hac ipsa caruisse me nolim pro centuplicata mundi substantia, quam reliqui. Quod si ego peccator et indignus, ita confiteor, adeo lætificor etiam in angustiis meis: quomodo, putamus, sancti et perfecti viri tripudiant et exsultant in consolationibus suis? Vere etenim spirituale gaudium, quod modo est in spe, centies millies exsuperat sæculare gaudium, quod nunc est in re. Si quis autem sæculum relinquens, et ad conversionem veniens, centuplum istud accipere non meretur, constat profecto quod adhuc omnia perfecte non reliquit, sed ex propria voluntate, quæ est mala proprietas, secum retinet aliquid. » Hoc illo dicente, mirati sunt universi ab homine laico et illitterato sententiam talem esse prolatam; nisi quia manifeste dabatur intelligi quia Spiritus sanctus, qui eum flagellari in corpore graviter permittebat, intus suaviter in anima inungebat: cujus nimirum sacratissima unctio, quemcunque tetigerit hominem, docet de omnibus quæ oportet. Iste ergo vir sanctus, cum jam de manu Domini suscepisset duplicia pro omnibus peccatis suis, tandem longo cruciatus martyrio et tanquam aurum in fornace probatus, pacatissimo somno obdormivit in Domino: de quo certissime credimus quia juxta beati Bernardi sententiam, mox ut a corpore exivit, ad Deum sine pœna pervenit. Quid ergo huic pauperi Christi unquam defuit in die certaminis sui? qui secundum prophetam confidens in Domino, mutavit fortitudinem carnis in robur spiritus, non considerans quid caro posset, sed quid Ordo et Regula præciperet: et quasi signaculum posuit super cor suum verbum consummans et abbreviatum, quod a sancto Patre acceperat, ut scilicet pro omnibus peccatis suis Ordinem servaret.

CAPUT XXIII.

De monacho quodam laico sub disciplina Bernardi fervore ad perfectionem virtutum anhelante.

39. *Non glorietur*, ait dominus per prophetam, *sapiens in sapientia sua, neque dives in divitiis suis; sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me, quoniam ego sum Dominus* (*Jerem.* IX, 23, 24). Hanc divinæ scientiæ formulam perfectius imitati sunt hi, qui sub beato patre nostro Bernardo in Clara-Valle cœlestis philosophiæ disciplinis imbuebantur, non solum litterati et in mysteriis sacræ legis eruditi A viri multi, verum etiam laici et illitterati quamplures. Qui etsi humanæ scientiæ fabricam, per quam ad perfectionis culmen niterentur, minime consecuti sunt, habebant tamen gratiam illuminantem, et Spiritum vivificantem, qui de omnibus quæ oportebat, sæculari scientia incomparabiliter efficacius eos docebat. Talium quidam monachus laicus, non littera doctus, sed spiritu, cum esset fervens in opere Dei, charismatumque meliorum haud segnis æmulator, didicerat sancti Spiritus magisterio, non altum sapere, sed semetipsum in omnibus humiliare, sacræ religionis studia, quæ in moribus contubernalium suorum duce humilitate sedulus scrutabatur, magna et præexcelsa æstimare; suas vero virtutes, quibus non B mediocriter pollebat, eorum comparatione prorsus despicere. Sicque factum est ut eminentia sanctæ humilitatis illos præcelleret, quibus in aliis virtutibus fortassis impar non erat; dum, quod rarum valde in humano genere est, continue quod sibi deesset vel quibus alii florerent virtutibus, non invidiosus, sed pius scrutator attenderet.

40. Contigit autem ut taliter affectus, quadam vice solemnibus fratrum vigiliis interesset. Tum vero lethali negligentia seu somnolentia propulsata, consuetudinaria corripiens arma, quibus ad debellandum inimicum nihil efficacius esse sciebat, cœpit sibi peccata proponere, negligentias quotidianas C districte discutere; se miserum, se reum, se peccatorem coram oculis summæ Majestatis accusare, consequenter etiam fratrum suorum, sicut solebat, vitam conversationemque magnificare et beatificare. **1213** Cæterum unum quem gratia virtutum multos alios excellere non semel notaverat, secretario cordis humiliter inducens, ipsius humilitatem, charitatem, patientiam, et continentiam, cæteraque spiritualis gratiæ charismata, quæ in illo servo Dei inveniebat, religioso usque ad unguem scrutinio rimabatur, seque in ejus comparatione nonnisi pulverem et cinerem reputabat. Denique sanctæ humilitatis ardorem, quem in tam sublimi contemplatione ceperat, ferre non valens, summo diluculo, tempore quo regulariter loqui posset, vix D exspectato, reverendissimum patrem Bernardum, signo in auditorium trahit, veniam petit, circumfusa sibi mœstitia internum prodens cordis dolorem. Requisitus quid causæ haberet: « Væ, inquit, misero peccatori, omnibus bonis prorsus vacuo, ut qui hac nocte in illo tali fratre nostro triginta virtutes, quibus omnibus pollet, numeravi, quorum ne ultimam quidem seu minimam in me mendico reperire prævaleo. Rogo ergo te, domine pater, ut digneris intercedere pro me ad Dominum, quatenus tuis sanctis meritis et precibus virtutum opera consequi merear, quæ peccatis meis exigentibus hactenus habere non potui (135). »

(135) Serm. 36 de Diversis, n. 2.

41. Audiens spiritualis magister altissimam discipuli humilitatem, cujus religionem optime noverat, licet ipse qui ea clarus erat, felici ignorantia se eam habere nesciret, gavisus est gaudio magno valde, desiderans et optans cunctos sibi commissos ita semper in virtutibus proficere, ut tam religiosa infirmitatis suæ consideratione se proficere quodammodo nescirent. Quanta vero admiratione dignum censuerit tantæ humilitatis præconium, per hoc evidentius innotuit, quod in Sermonibus in conventu fratrum habitis, ejusdem fratris aliquoties debita cum laude meminit; asserens nullam ex omnibus virtutibus, quas idem vere monachus in simplicitate cordis sui enumerarat, tantæ fortassis excellentiæ fuisse, quantæ pia contemplantis erat humilitas, qui negligentiores et infirmiores quosque juxta se positos nec videbat, nec attendebat, solos illos pertinaci studio præ oculis habens, quos vita et moribus spectabiles esse sciebat, quatenus eorum comparatione sibimetipsi vita sua in oculis suis vilesceret.

CAPUT XXIV.

De mirabili dono visionis propheticæ, qua aliorum arcana, etiam absentium, cognovit.

42. Instabat aliquando sanctissima solemnitas Assumptionis, si recte memini, intemeratæ et immaculatæ virginis Dei genitricis Mariæ; et fratres grangiarum Claræ-Vallis, ob reverentiam tantæ diei, ad abbatiam festinabant. Verum in una ex iis grangiis, quæ viciniores erant, fuit Conversus quidam religiosus ac timens Deum, qui etsi pro simplicitate sua perfectiora quæque sacræ religionis apprehendere nequibat, bonæ tamen voluntatis et devotionis existens, piissimam Dei Genitricem dominam nostram sincero venerabatur affectu. Cum autem magister grangiæ ordinaret quisnam ad abbatiam ire deberet, vel qui ob tutelam domi remanerent, inter cæteros qui remansuri erant, eidem fratri cura custodiendarum ovium commissa est: quam commissionem licet ægerrime ferret, quoniam sperabat et multum desiderabat, divinis hymnis et cantilenis spiritualibus interesse, quos in honorem Reginæ cœli a sancto illo conventu devotissime persolvendas fore sciebat; nihil tamen ausus contradicere, obedientissime paruit imperanti. Unde accidit ut devotio sancta, quam mente conceperat, quamque per inquietudinem terrenæ occupationis, quam obedientia injunxerat, perdere timebat; eadem obedientia promptam voluntatem ipsius remunerante, velut ignis scintillans et æstuans, in præcordiis ejus magis ac magis dilatata, ferventior efficeretur.

43. Nocte itaque sacratissimæ celebritatis, dum sollicitus excubias supra gregem suum in pascuis quiescentem servaret, factum est ut sonitus signi matutinalis, quo fratres ad divinas laudes persolvendas in cœnobio excitabantur; quodque ob conticinii silentium procul audiri poterat, aures ipsius reverberaret. Tum vero concaluit cor ejus **1214** in ipso, et in meditatione ipsius exarsit ignis, cogitantis sanctæ illius multitudinis frequentiam, sed et fervorem ac devotionem, qua scilicet sincero affectu piissimæ Matri misericordiæ cœlestis harmoniæ odas in commune persolverent; seu qualiter singuli quique ad se in secreto suo ejusdem beatæ Virginis patrocinium votis et suspiriis implorarent. Protinus ergo exsurgens, tantæque devotionis pro modulo suo particeps effici cupiens, versus illam plagam cœli, qua monasterium situm erat, vultu et animo intentus stabat. Dehinc consuetudinariis precibus, quæ Conversis vice matutinarum statutæ sunt, quanto potuit devotius expletis; cum in paupere armariolo cordis sui enixius quæreret quid precis, seu quid laudis sanctæ Theotoco dominæ nostræ offerret, unde protelatas et in longum valde productas fratrum vigilias aliquo modo recompensare potuisset; nihil aliud præter salutationem ejusdem piæ Dominæ, quam utcunque didicerat, se scire invenit. Hanc itaque tanquam verbum consummans et abbreviatum, in quo plenitudo totius devotionis inveniri posset, assumens, et oculos ad cœlum dirigens, venias (136) veniis, suspiria suspiriis, salutationesque salutationibus superaddidit; et in tali negotio reliquum noctis, et diluculi partem sine tædio transegit. Divina namque cooperante gratia, quæ tantum fervorem in corde sui pauperis accenderat, identitas mater fastidii, noverca devotionis, miro et contrario modo fastidium propulsabat, et devotionem exacuebat, dum verba illa suavissima, et omni melle dulciora simplici corde prolata, itidemque crebrius repetita, favorem et gratiam universalis Dominæ oranti et suspiranti celerius impetrarunt.

44. Denique quod non frustra in genitu suo laboraverit, nec incassum misericordiam a Matre misericordiæ quæsierit, Dominus reverendissimo abbati Bernardo per spiritum revelare dignatus est: qui divinis hymnis expletis, sacrisque mysteriis in honore præcelsæ Dei genitricis et virginis Mariæ a singulis sacerdotibus devotissime celebratis, cum in conventu fratrum ob tantæ solemnitatis prærogativam commendandam sermonem faceret, Spiritus sancti gratia vehementer ignitum, inter cætera sic ait: « Et quidem, fratres mei dilectissimi, dubitare fas non est, vos Domino Jesu Christo vero regi, necnon et speciali patronæ nostræ gloriosæ virgini Matri ipsius sanctum beneplacens et acceptabile devotionis nostræ sacrificium hac nocte obtulisse; ideoque fructum laboris vestri, mercedem æternam apud Dominum, et eamdem benignissimam Protectricem nostram vobis repositam esse certissima fide tenere debetis. Verumtamen scire vos volo, unum ex minoribus et simplicioribus fratribus nostris Conversis, quem obedientia hac nocte in montibus et silvis istis sub dio tantæ festivitatis gaudia celebrare coegerat, tam jucundum, tam devotum,

(136) Id est, genuflexiones

tam festivum Dominæ nostræ matutinarum exsolvisse servitium, ut nullius nostrum, quantumcumque suspensa contemplatio seu intensa devotio, ipsius devotioni, quam non alta contemplationis sublimitas, sed submissa sanctæ simplicitatis humilitas effecit, præferri potuerit. » Quo audito mirati sunt universi, præcipue vero non solum mirati, sed et gratulati sunt, et vehementer ædificati fratres laici, quod obedientia tam festivis, quam privatis diebus frequenter in diversa opera trahebat : certissime scientes, quoniam sicut septa claustri et parietes templi sanctum non faciunt timorem Domini negligentem, sic etiam negotia, quæ causa terrenæ necessitatis obedientia injunxerit, nihil obesse poterunt puras manus in oratione levanti, puraque conscientia Domino servire cupienti.

CAPUT XXV

De monachi tertio apostatantis conversione, monitis et precibus sancti patris Bernardi obtenta, ejusdemque paterna castigatione, et felici morte.

45. Conversus quidam, cum de domo Claræ-Vallis levitate sua tertio fuisset egressus tertioque receptus, tandemque salutaribus monitis, et sanctis precibus beati Bernardi abbatis compunctus, cœpit apostasiæ suæ præcipitium, in quo jam tertio graviter periclitatus fuerat, **1215** totis medullis cordis horrere, et quid pœnitentiæ vel satisfactionis Domino pro tam enormi reatu suo offerre posset, enixius quærere. Et inspirante Domino cogitavit et intellexit ad promerendam veniam delictorum, et ad obtinendam gratiam virtutum nihil efficacius, nihil in conspectu Domini acceptabilius esse sacrificio cordis contriti, et spiritus humiliati, quod solum regno cœlorum vim facere prævalet. et formidabilem cunctis divinæ justitiæ districtionem gemitibus inenarrabilibus flectere consuevit. Hæc itaque pietatis arma corripiens, et seipsum contra semetipsum erigens, primo quidem universas Ordinis observantias sine dissimulatrice negligentia, quantum potuit, observare studuit, et insuper quotidianis precibus et lamentis præterita sua peccata diluere sollicitus fuit, salubri prorsus exemplo stantes, ne laberentur, lapsos, ut erigerentur, informans.

46. Cæterum disponente Domino, qui fortioribus peccatis fortiora solet adhibere medicamina, quique ineffabili pietate sua quandoque vasa contumeliæ transfert in vasa honoris et gratiæ, ingressa est putredo in ossibus fratris prædicti, et percussus est circa femora ulcere pessimo, apostemate canceroso, et crescente in dies angustia languoris, totus contabuit, ita ut carnibus circa locum ulceris undique corrosis, ossa nudata patescerent, et vulnera vermibus scaturirent. Annis itaque pluribus in grabato carceratus, et divinæ animadversionis flagellis humiliter subditus, quot horis vivebat, totidem pene interitionibus subjacebat. Erat ergo patienti animæ miserabilis dolor et A angor a facie putrescentis corporis sui, simulque servitoribus ejus angustia cordis immensa, præ horrore et fetore, quem tabiosum ulcus continue exhalabat. Sed laboris et patientiæ hujus nihilominus remuneratio copiosa penes Deum utrisque reposita. Satagebat autem frater idem infirmus et doloribus et pressuris suis semper gratias agere, corde credens, et ore confitens, sese recipere longe adhuc imparia meritis.

47. Cum autem jam ad purum fuisset in eo scoria excocta peccati, ut secundum Sapientis dictum, ablata rubigine de argento egrederetur vas purissimum (*Prov.* xxv, 4); tandem educta est anima illa beata conflatorio purgationis, et velut argentum igne examinatum, munda et nitida, cum cæteris B misericordiæ vasis translata est ad palatium summi Regis. Sed antequam de lacu miseriæ et de luto fæcis educeretur, ad consolationem omnium vere pœnitentium meruit in hac vita prælibare fructum laboris et patientiæ suæ, et nescio quid ineffabile de illa superna dulcedine, ad quam sine fine fruendam in proximo erat admittenda, prægustare. Qua gustata tanquam musto cœlesti inebriatus, protinus erupit in jubilum præconii cœlestis, et serenata facie cœpit idiota, et qui nunquam cantare aut legere didicerat, cum suavissima melodia quosdam novos multumque delectabiles hymnos ac modulos cantare de canticis Sion.

48. Facta autem hac voce, convenit multitudo C fratrum videre cum grandi miraculo hominem tantis miseriis et calamitatibus oppressum, in ipso mortis accessu cantando ac tripudiando insultantem, et quodammodo dicentem : *Ubi est, mors, victoria tua?* (*I Cor.* xv, 55.) Ecce ego magnus peccator, et pauperculus homuncio, quoniam stigmata Domini Jesu in corpore meo pro nomine ipsius patienter sustinui, te, larvalis umbra, mater mœroris, exterminatrix gaudii et perditrix vitæ, non timeo, sed potius contemno, sciens te absorptam et penitus annihilatam in victoria crucis Domini nostri Jesu Christi. Ita ergo præcentor noster modulizans, et Alleluia quod in plateis cœlestis Jerusalem frequentatur, quodammodo præoccupans, quid post mortem carnis facturus esset, in carne adhuc corD ruptibili positus præsago miraculo declaravit : sicque lætabundus et laudans, in voce exsultationis et confessionis beatam animam illam exhalavit. De cujus felici consummatione beatus Bernardus hilaratus, sermonem devotissimum ad fratres in capitulo fecit, commendans in eo dignum pœnitentiæ fructum, et admirabilem patientiam ejus omnibus proponens exemplum.

1216 CAPUT XXVI.

De sancto Bernardo, securitatem sive fiduciam cujusdam moribundi redarguente, seu potius tentante.

49. Conversus quidam de fratribus Claræ-Vallis, innocentis vitæ, et conversationis honestæ, cum graviter aliquandiu ægrotasset, tandem ad extrema

devenit. Introivit autem ad eum gratia visitationis beatus Bernardus, et confortans eum ait : « Confide, fili, quia migraturus es jam nunc de morte ad vitam, de labore temporali ad requiem sempiternam. » Ille vero cum ingenti fiducia respondit : « Quandiu pergam ad Dominum et Creatorem meum? Vere confido, et quantum de misericordia Domini mei Jesu Christi præsumere audeo, certus sum quia cito visurus sum bona Domini in terra viventium. » Porro beatus Bernardus, ut erat medicus sapiens, pastorque sollicitus, timens homini rusticano, ne tam fida responsio de præsumptionis magis temeritate, quam de conscientiæ puritate procederet, ait : « Signa cor tuum, frater, signa cor tuum : quid est quod locutus es? Unde tibi subrepere potuit tantæ præsumptionis audacia? Enimvero tunc es ille pauperculus et miserabilis homo, qui cum nihil aut prope nihil haberes in sæculo, necessitate forsitan magis, quam timore Dei cogente ad nos confugisti, multis precibus tandem aditum impetrando? Nos vero causa Dei collegimus inopem, et parem te fecimus in victu et vestitu, cæterisque commoditatibus, his qui nobiscum sunt sapientibus atque nobilibus viris; et factus es quasi unus ex illis. Quid igitur tribuisti Domino pro omnibus istis? Et ecce non sufficit ingratitudini tuæ gratis accepisse te tot beneficia de manu Domini, nisi et regnum ipsius hæreditario jure vindices tibi, quod nullus unquam regum vel principum, quantislibet auri et argenti molibus potuit comparare. »

50. Ad hæc ille respondens blando vultu et tranquillo animo, dixit : « Bene, pater charissime, bene utique perorasti, et vera sunt omnia quæ dixisti : verumtamen, si jubes, loquar ad te dominum et patrem meum, et paucis aperiam unde mihi pauperi et misero suggeri potuit tantæ, non præsumptionis, sed, ut ego spero, devotionis occasio. Nam si vera est illa prædicatio vestra, quam nobis sæpius inculcastis, quod scilicet regnum Dei non carnis nobilitate, non terrenis divitiis possidetur, sed sola obedientiæ virtute acquiritur; hanc unam sententiam, tanquam verbum abbreviatum a Domino, sedula commemoratione apud me continui, ponens illud quasi signaculum super cor meum, assidue meditando; et super brachium meum, sollicite operando. Quærite, si placet, ab omnibus magistris et sociis, quibus me obsequi ac servire jussistis, et si cuiquam illorum aliquando inobediens fui, si de fratribus nostris quempiam verbo aut signo, vel quolibet alio modo, quantum in me fuit, contristavi. Quod si operam dedi omnibus in Christo obedire, omnibus servire, cunctosque per Dei gratiam diligere, quis prohibere me potest, ut de misericordia ipsius non confidam? »

51. Beatus itaque Pater cum tale responsum ab homine rusticano accepisset, gavisus est gaudio magno, et ait : « Vere beatus es, fili charissime, quia caro et sanguis non revelavit tibi sapientiam hanc, sed Pater cœlestis ipse te docuit, ipse posuit animam tuam ad vitam, rectissimoque tramite perduxit ad patriam. Jam ergo securus ingredere, quoniam patefacta est tibi janua vitæ. » Defuncto itaque fratre et exsequiis celebratis, venerabilis Pater de conversatione et consummatione ejus sermonem in capitulo luculentum sua illa devotione et facundia peroravit, omnesque illius exemplo ad amorem obedientiæ mirabiliter accendit. Vehementer namque affectus fuit in responsione illius; et magis congratulabatur ei super obedientiæ virtutem, et super ipsius animi puritatem, quam si vidisset eum signis et prodigiis coruscantem.

1212 CAPUT XXVII.

De conventu fratrum in Sueciam per sanctum Bernardum misso, qui et uni eorum promisit, fore ut in Clara-Valle moreretur, et sepeliretur.

52. Postquam aquila illa grandis magnarum alarum, multarumque plumarum, magnus videlicet pater Bernardus, magnus meritis, sublimis sanctæ contemplationis alis, ornatus varietate virtutum, medullam cedri, id est perfectionem religionis, quam de summitate Libani, id est de altitudine divinæ gratiæ, acceperat, in solitudine Vallis absinthialis plantavit, quatenus eadem Vallis mediante amaritudine pœnitentiæ verteretur in Claram-Vallem; cœpit jam religio ipsa transplantari super aquas multas, id est, diversarum nationum cervicosas ac tumidas voluntates, tanquam cœruleos undarum vortices, ad veræ pietatis cultum inclinare. Volens autem idem venerabilis Pater, in populis aquilonarium partium, sicut et in gentibus cæteris, aliquem fructum habere, petente religiosa femina regina Sueciæ conventum fratrum ad illas partes direxit. Cumque monachi et conversi, qui ad hoc denominati fuerant, ut hominibus rudibus et indomitis formam religionis et disciplinæ traderent, nimio mœrore consternati, precibus quibus valebant, agerent, ne tanti Patris præsentia cariturі ad exteras et barbaras mitterentur regiones, sanctus Abbas respondit : « Quid est hoc, dilectissimi fratres, quod facitis? u quid irrationalibus fletibus et precibus affligitis animam meam? Aut nunquid voluntatem meam, et non potius voluntatem Dei, cui omnes obtemperare debemus, sequor in hoc negotio? » Erant autem coram eo posita vestimenta et vasa sacra cæteraque utensilia, ad ministerium divini officii pertinentia, quæ iidem fratres, qui mittendi erant, secum ferre debebant. Volens itaque certos eos reddere, quoniam a Domino egressus esset sermo, elevavit pelvim, quæ, ad recipiendam aquam sacerdotis manibus fundendam deputata erat, et digitum fundo ejus imprimens dixit : « Ecce hoc vobis erit signum, quod Spiritus Domini miserit vos. » Mirum in modum rigor et inflexibilitas æris teneritudini digiti ejus cedere visa est, adeo ut cujus quantitatis sacer articulus fuit usque hodie liquido valeat dignosci : quantum autem intus cessisse, tantum foris æqualitatem excessisse videtur. In

testimonium enim tanti miraculi, eadem pelvis in secretario domus, quam tunc Pater sanctus ordinavit, summa cum reverentia servatur. Porro prædicti fratres videntes perspicuam divinæ gratiæ præsentiam adesse, stimulos edacis tristitiæ reprimentes, gavisi sunt : et licet remotissimas, et in ultimo climate aquilonaris brumæ abstrusas nationes, non sine quodam horrore spiritus adire possent, tamen eamdem gratiam Dei, meritis et precibus sancti Patris nostri intervenientibus, se comitaturam pia confidentia præsumebant.

53. Erat vero inter cæteros adolescens quidam honestæ indolis, et columbinæ simplicitatis, Gerardus nomine, oriundus de provincia Germaniæ secundæ, civitate Trajecto; qui impatientius aliis dolens, cum lacrymis dixit ad Virum Dei : « Beatissime pater, ego miserabilis juvenculus relicta domo paterna, spretisque omnibus quæ mihi in hoc sæculo desiderabilia et amabilia esse poterant, religionis amore Paternitatem tuam adii, sperans me tua dulcissima præsentia debere perfrui, tuis doctrinis et exemplis informari, tuis meritis et precibus adjuvari, subque sanctæ hujus multitudinis umbraculo, a turbine tentationum, et ab æstu juvenilium desideriorum tutari; quodque votis omnibus exopto, inter sacra corpora fratrum nostrorum in hoc cæmeterio quiescentium diem exspectare novissimum. Et ecce ejicis me hodie a facie tua, sacrique collegii hujus consortium perdo; et insuper desiderata mihi sepultura privabor. Hinc prorsus, hinc vehementer doleo, quia cor meum conturbatum est in me. »

54. Compassus adolescenti Vir beatus, afflictam mœrore animam afflatu blando mulcere curavit et quæ post annos quinquaginta futura erant spiritu prophetico prævidens, ait ad eum : « Vade, fili charissime, quo te Spiritus sanctus [illegible] mittere dignatur, et in agro dominico tanquam strenuus operator labora. Ego tibi in nomine Domini polliceor, et securum te facio, quia, sicut desideras, in Clara-Valle morieris, et cœlestis Sponsi gloriosum adventum una nobiscum præstolaberis. » Hanc ergo tam beatam pii Patris sponsionem, velut arrham sui desiderii, frater ille suscipiens, gavisus est valde, sciens utique nec falli posse, nec fallere velle hominem, quem sapientiæ et veritatis secretarium esse manifesta signorum et prodigiorum declarabant indicia. Ivit itaque, et in domo quam cum cæteris fratribus initiare mittebatur, Prioris et cellerarii administrationes strenue percurrens, divina largiente gratia nomen pariter et officium abbatis sortitus est. Cujus dignitatis apicem licet invitus conscenderet, malens in humili loco salvari, quam in sublimi periclitari, susceptum tamen religiosissimæ conversationis nitore decoravit. Quia vero propter paucitatem clericorum vix aliquis de terra convertebatur, Dominus fideli servo suo de partibus Germaniæ et Angliæ litteratas et discretas personas mittebat, per quas disciplina monasticæ religionis

A in regno illo fundata crescebat, et fructificabat competenter in populis, qui monachi quidem nomen audierant, sed monachum antea non viderant. Ipse etiam dominus abbas cellerario suo, Abraham nomine, viro prudenti, universa domus ordinatione in temporalibus cunctisque negotiis exterioribus commissis, totum se spiritualibus studiis mancipavit; animabus lucrandis intendere, in servitio Dei vigil et sollicitus inveniri, frequens esse in labore, dum alias vacaret, frequens etiam in lectione, corporale subsidium de communi quærere, et per omnia formam pietatis et religionis fratribus suis studens exhibere.

55. Tanta quoque mansuetudinis et patientiæ gratia pollebat, ut cum quadam vice monachus

B quidam, quem pro culpa castigarat, maligno spiritu afflatus, descendentem eum per gradus dormitorii pugno tam valide percussisset, ut dolor non modicus ictui succederet; tantæ perversitatis hominem non solum non ejiceret, seu gravi culpæ subjiceret, sed e contrario seorsum eum trahens veniam coram ipso peteret, supplicans ut rancorem quem adversus se habebat, propter Deum dimitteret. Cæterum quidquid virtus, quidquid religionis, tam in se, quam in subditis suis deprehendebat, non hoc suæ industriæ, sed gratiæ Dei, meritisque sanctissimi patris sui Bernardi tribuebat.

56. Jam vero si forte agendorum causa negotiorum certa necessitas eum de monasterio progredi

C postulasset, tantum se ac talem in omni disciplina et continentia sæcularibus exhibebat, ut tam rex, quam principes terræ illius, sicut revera hominem Dei ipsum venerarentur et colerent, et audito eo multa facerent, et libenter eum audirent. Dux etiam terræ illius, vir strenuus et potens, se ad reverentiam beati viri submittebat, fastigiumque principatus sui celsitudini sanctitatis ipsius adeo humiliabat, ut aliquoties familiaribus suis diceret : « Quacunque hora abbatem Gerardum me videre considero, tanto timore concutior, ac si omnia secreta et abstrusa pectoris mei pateant oculis ejus. »

57. Cum autem jam senuisset, et usque ad decrepitam ætatem pervenisset, quadragesimum in prælatione complens annum, variis quoque infirmitati-

D bus corpus ejus quateretur, cœperunt eum fratres rogare, quatenus sicut communiter multo tempore cum eis vixerat, ita etiam sepulturæ locum apud ipsos sortiri dignaretur. Quibus vir Domini respondit : « Ne, quæso, loquamini ita, filii mei : oportet modis omnibus ut in Clara-Valle moriar, et secundum sponsionem Deo dilecti Patris mei, cum sanctis qui ibi pausant in pace, in idipsum dormiam et requiescam. » Causantibus illis, et dicentibus, « Quomodo te, Pater, illuc reducere poterimus, cum præter veteranæ senectutis incommoda tot et tantis infirmitatibus quassatus et debilitatus sis, ut vix ad proximos terminos Danorum spirantem te pervenire posse putemus? » cum multa fiducia respondit : « Verbum Dei vividum et forte, vivum

et efficax, quod per os reverendissimi Viri auribus meis infusum, penetralibus cordis mei arrham bonæ spei hujus qua 1259 feror, indidit, prosperos in hoc itinere successus præstabit; vos tantum quod præcipio, implere curate. » Itaque gestario inter duos equos composito, in eo collocatur, et non sine grandi miraculo a finibus orbis per tanta terrarum spatia, per tot maris et fluminum pericula Claram-Vallem pervenit, ibique in infirmitorio aliquandiu recubans, in bona confessione spiritum exhalavit. Accepit vero desideratæ sepulturæ locum juxta beatæ memoriæ domni benedicti Humberti tumbam, qui eum familiariter in vita sua dilexerat. Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset, cum gemitu protestatus est regnum et terram suam dignam non fuisse, ut in ea tanti viri sacra ossa requiescere debuissent.

CAPUT XXVIII.

De felicissima morte sancti patris Bernardi, et operatione miraculorum eidem per abbatem Cisterciensem inhibita.

58. Dilectus Deo et hominibus venerabilis pater Bernardus, dum in Clara-Valle sua feliciter consummasset dies suos, plenus dierum, sed plenior virtutum, requievit in pace : ad cujus exitum episcopi et abbates, aliique religiosi viri multi convenere. Cumque biduum exsequiæ celebrarentur, tanta multitudo hominum convenit, ut pene nulla episcopis, nulla fratribus reverentia haberetur. Nam gratia sanitatum quæ affuerat vivo, nunquam recessit a defuncto. Cum enim sanctum corpus sacerdotalibus indumentis decenter ornatum, revelata facie, manibus quoque discoopertis in medio positum esset, frater quidam diuturno et gravi morbo epilepsiæ detritus, reverenter et humiliter accedens, Patrem sanctum, tanquam adhuc viventem, lacrymosis precibus, ut sui misereretur, orare cœpit. Nec poterat pius Pater adhuc in medio filiorum positus, tam gravem filii sui calamitatem dissimulare; sed tanquam diceret, « Filii, ego dormio, et cor meum vigilat; » continuo quod petebatur, per gratiam Dei concessit. Nam ex illa hora frater idem perfecte convaluit, et Abbatem sanctum vivere post mortem felici experientia didicit. Pridie etiam quam reconderetur pretiosissimus ille thesaurus, puer quidam de proximo viculo advenit, præ siccitate nervorum aridum habens brachium et manum contractam : cujus ætati et debilitati, qui præsentes aderant, compassi, tanto hunc fiducialius ad sacri corporis tactum invitavere post horam orationis nonam, quanto id minus innocens ætas per se præsumere audebat. Ubi vero brachium aridum brachio sancto, et manus contracta manui benedictæ applicata est, repente vigore naturæ redeunte, brachium convaluit, et manus libere extendens, et reflectens digitos sub oculis totius multitudinis, quæ sacrum funus quaquaversum circumdederat, perfectæ sanitati restituta est. In cujus curatione tantus illico factus est clamor omnium qui aderant, vociferantium in laude Dei, ut vix eum potuerit fratrum disciplina reprimere. Superveniente nocte allatus est alius toto corpore debilis, procubuit loculo, et coram psallentibus erectus est, et deductus ad altare.

59. Enimvero dominus Cisterciensis, qui cum pluribus aliis abbatibus sui Ordinis ad exsequias Viri Dei venerat, considerans tantam importunitatem tumultuantis populi, et ex præsentibus futura conjiciens, vehementer timere cœpit, ne, si, crebrescentibus signis, tam intolerabilis turba populorum concurreret, eorum improbitate disciplina periret Ordinis, et sanctæ religionis fervor in eodem loco tepesceret. Quapropter habita super hoc deliberatione, reverenter accedens, per virtutem obedientiæ, ne signa ulterius faceret, inhibuit. Sed cum dicat Apostolus de Domino nostro Jesu Christo, quia factus est obediens Patri usque ad mortem (*Philip.* II. 8); et ipsius exemplo Legislator noster sanctus Benedictus obedientiam nobis usque ad mortem in regula proponat (*Cap.* 7); sancta et vere humilis anima Patris nostri, mortali homini etiam post mortem carnis obediens fuit. Nam signa quæ tunc jam radiare cœperant, ita cessavere, ut ex illa die et deinceps nunquam publica miracula facere visus sit, 1260 licet quibusdam fidelibus, præcipue sui Ordinis fratribus, pro variis incommoditatibus ad se clamitantibus usque hodie deesse non possit. Namque sola illa signa, quæ disciplinam Ordinis per turbas concurrentium populorum minuerent, dominum Cisterciensem fieri noluisse, manifestum est.

60. Evolutis dehinc post transitum beati Viri pluribus annis, erat in partibus Italiæ matrona quædam, quam correptam spiritus malignus atrociter vexare cœpit. Quo tam lamentabili casu propinqui et amici ejus vehementer consternati, si quid remedii foret, sedula meditatione pensare cœperunt. Erat autem in vicinia eorum cœnobium quoddam Ordinis Cisterciensis : et sicut mentibus in angustia constitutis spes undecumque concepta solet parare fiduciam, ad eamdem domum dæmoniacam illam causa curationis ducere communi consilio decreverunt. Quod et factum est. Sistitur misera ad portam, et aliqui ex simul comitantibus, qui tantum malum abbati et fratribus nuntiarent, opemque flagitarent, mittuntur. Abbas vero quosdam de senioribus, quos magis noverat spirituales, assumens, cum cruce dominica et sanctorum reliquiis egreditur ad patientem. Cumque malignus ille spiritus per Domini crucem et sacra sanctorum pignora conjuratus non moveretur, recordatus est abbas se habere venerandas reliquias de capillis et barba sancti Bernardi, quos eodem, ni fallor, anno ad capitulum vadens, in Clara-Valle pro benedictione acceperat, et ad tutelam continue secum ferebat : et nihil dicens, manus sub cuculla silenter misit, quatenus extractis his reliquiis dæmonem per has urgeret. Quod pestifer ille lynceis oculis deprehendens, cœpit continuo scabellum pedibus tenere,

sputa jacere, totius quoque corporis indecenti motu, quid intus pateretur, prodebat invitus; et erumpens in vocem : « Eia, inquit, abbatule, quid vis facere? quid modo mali contra me sub illa veste tua machinaris? Frustra niteris, incassum laboras; serva Bernardum tuum, nec enim proficies quidquam. » Dicente vero abbate, « Per Domini gratiam, et hujus sanctissimi Viri merita modo egredieris; » ille respondit : « Quid? an excidit tibi quod prohibitum est ei signa facere? Hoc ergo sciens, securus in hoc meo domicilio requiesco. » Audiens ergo abbas et fratres, qui cum eo erant; hæc verba, valde mirati sunt, quod scilicet spiritus nequam interdictum illud in scutum suæ defensionis tam celeriter invenerit. Hæc nos de virtutibus beati Bernardi abbatis breviter perstrinximus, Domini misericordiam postulantes, quatenus dulcissimi Patris meritis et precibus nos ab omni malo custodiat, et post tanti patroni sacra vestigia divinæ gratiæ spicas legentes, æternæ vitæ participio non fraudari concedat.

CAPUT XXIX.

Epilogus librorum de vita et gestis sancti patris Bernardi.

61. Fortissimorum athletarum Christi, virorum in Ordine Cisterciensi illustrium, dux et signifer exstitit beatæ memoriæ dominus Stephanus, qui decimo anno instituti Ordinis Cisterciensis, pastoralis curæ officium in eadem domo suscipiens, et propagandæ religionis desiderio fervens, cum per continuos quatuordecim annos paucitatis suæ tædio tam ipse, quam fratres ejus vehementer afflicti fuissent; quinto decimo demum anno, divina desuper aspirante gratia, nostris temporis apostolum beatissimum Bernardum cum turba fratrum et sociorum ejus ad tirocinii spiritualis probationem suscipere meruit, Domino ad dilatandum Cisterciensem Ordinem per universas occidui orbis plagas, ex die illa et deinceps, copiosissimam dante benedictionem. Iste reverendissimus pater Stephanus post aliquantos annos fratres beati Bernardi ad ædificandum domum Claræ-Vallis mittens, ipsum venerabilem virum sanctum Bernardum, in juvenili adhuc ætate constitutum, sed sapientiæ et religionis maturitate multos canos transcendentem : ideoque reverendum, illis abeuntibus præfecit abbatem; jam tunc, ut credimus, Spiritu revelante prænoscens, quantæ proceritatis, quantæque pulchritudinis cedrus illa futura esset in **1221** paradiso Ecclesiæ Dei, quantæ etiam multitudinis cœtus, ex diversis mundi partibus collectus, sub umbra condensarum frondium, id est multiplicium meritorum ejus, ab æstu carnalium illecebrarum foret refrigerandus.

62. Sed quis æstimare sufficiat, quam grandis multitudinis fuerit beatorum ille cœtus, vel ex quam diversis provinciis et insulis coadunatus? Nempe, ut de mediterraneis Italiæ, Germaniæ, Galliæque provinciis taceam, ipsæ extremæ insulæ Hiberniæ,

A Britanniæ, Daciæ et Sueciæ, quæ finem orbis faciunt, ad hunc cœtum perficiendum crebras personas mittebant; et propter Abbatem sanctum etiam locum sanctum celebri devotione venerabantur. Ut etiam de Conversis taceam, quorum longe copiosior erat numerus, quam monachorum; post decessum beati Viri simul in uno loco reperti libelli professionum octingenti octoginta octo, exceptis quampluribus aliis, qui negligentia et longinquitate temporis dilapsi, non poterant inveniri. Ubi vero aliqui de hoc sacro cœtu, disciplinæ vomere exculti, virtutumque seminibus receptis adeo profecissent, ut jam fructificare, aliisque prodesse posse sperarentur; sicut ex diversis regionibus colligebantur,
B ita etiam mox ad diversas regiones causa ædificandorum cœnobiorum emittebantur. Sicque fiebat, ut licet persæpe nonagenarium, nonnunquam vero centenarium numerum excederent Novitii; nunquam tamen sacer ille conventus nimiæ multitudinis angustias pateretur.

63. Sanctæ recordationis dominus Henricus, Vitæ-Scholæ, quod est cœnobium in Dacia de linea Claræ-Vallis, primus abbas, referre solebat, quia cum esset Novitius in Clara-Valle, et nonaginta tirones in cella probatoria sub disciplina beati Bernardi instituerentur; quadam vice discumbentibus eis intravit ad visitandos filios suos idem piissimus Pater, quem sequebatur Conversus cum sporta inciso caseo plena : et accedens ad præfatum Henricum,
C qui tunc Prior Novitiorum erat, dulcissima manu sua frustum casei posuit ante eum, commonitorium hoc verbum dicens : « Frater, comede; grandis enim tibi restat via. « Dehinc fidelis minister magni illius Patrisfamilias, qui faciet servos suos discumbere, et transiens ministrabit illis, per ante universos Novitios transiens, ac singulis pitantiam charitatis porrigens, eumdemque sermonem persingulos repetens, et corpora eorum jucunde refecit, et mentes ad sollicitudinem arctæ et angustæ viæ, quam terere cœperant, excitavit. Licet vero frequenter viri virtutum de sacro collegio Claræ-Vallis, ad propagandam Cisterciensis Ordinis disciplinam, per distincta orbis climata emitterentur; nunquam tamen aut Iberici æstus, aut Scythici frigoris hor-
D ror, seu altera quælibet inclementia cœli, animos eorum inclinare poterat, ut non formam Ordinis, quam in Clara-Valle didicerant, in habitu et victu, cæterisque corporis necessariis virili constantia retinerent, pulchre Horatianum illud sibi vindicantes :

Constantes animi, quos non locus alterat alter.

64. Nec solum diversarum provinciarum episcopi et magnates cœnobia de disciplina Viri Dei in suis regionibus fundari postulabant, sed etiam superbarum urbium populi ex discipulis ejus archiepiscopos et episcopos sibi eligebant : felices se arbitrantes, si de tantæ perfectionis fonte, pastores animabus suis providere potuissent : cum tamen perfectæ

ejusdem multitudinis perfectissimus institutor hanc apud Deum et homines specialem gratiam obtinuisset, ut cum dignissimus esset cogi, et aliquoties in archiepiscopum vel episcopum electus fuisset, minime tamen de amica sibi paupertate raptus, dignitatis hujus apice contra voluntatem suam insigniri cogeretur. Sed quare nos ista de cæteris urbibus replicamus, cum ipsum caput mundi, ipsa quæ est cæterarum omnium Ecclesiarum mater, sancta Romana Ecclesia, de hac humili societate, de hac beati Bernardi disciplina, summum Pontificem in plenitudinem potestatis assumpserit, et ipsa apostolica curia cardinales aliquos in partem sollicitudinis adsciverit? Tua sunt hæc, Christe Domine, opera, qui glorificantes te, et mandatis tuis obsecundantes, itu glorificas, ut servi tui, qui secundum præceptum Apostoli, subjiciunt se omni humanæ creaturæ propter te (*I Petr.* II, 13), pleno pietatis judicio super omnem mortalem naturam, exaltentur a te.

1222 65. Cæterum postquam Clara illa Vallis primum et clarissimum Abbatem suum post unum et triginta annos ad superni Imperatoris transmisit palatium, ut jure tanto esset potentior ad subveniendum, quanto summæ Majestatis faciem vicinius contemplaretur; per sanctos successores ejus, sanctæ religionis vigor conservatus, in eadem gloriosa domo illibatus, duravit, sicut in temporibus venerabilis ac Deo digni viri domini Petri (137) ejusque successoris domini Garnerii, postea Lingonensis episcopi, divina favente gratia nobis probare concessum est. Testis enim nobis est Dominus, quia cum in Clara-Valle disciplinis claustralibus et sacri Ordinis observantiis subditi essemus, tantum ibi religionis et gravitatis, tantumque puritatis et honestatis vidimus, ut sæpius in gratia Dei exsultantes diceremus in cordibus nostris, quia si ipse legislator noster beatissimus Benedictus, cujus Regulam professi sumus, in carne viveret, et per seipsum sanctum illum conventum regeret, districtius sacri Ordinis instituta in illo loco observari non potuissent. Incuria nempe vel levitas seu dissolutio, quæ est ruina Ordinis, locum ibi penitus non habebant: sed vernantium virtutum, fraternæque charitatis æmulatio ibi sancta vigebat quodque magis mirum est, adhuc singulos a superiori aliqua castigatione cogere prælatis opus non erat, quia quasi hæreditaria successione a se transmissum tenebat sancta illa congregatio, vitia declinare, et virtutibus operam dare. Vidimus ibi etiam ex discipulis beati Bernardi seniores, morum gravitate, religionis integritate, prudentia et simplicitate reverendos; beatæ memoriæ domnum Gerardum Priorem, domnum Gaufridum ejusdem sancti Viri notarium, plurimumque ad eo dilectum dominum Hugonem de Monte-Felici, dominum Petrum Catalaunensem, cæterosque tam monachos, quam conversos, qui a temporibus beati Viri, usque ad nostram ætatem durantes, et exemplum devotionis et fervoris reliquo corporis sanctæ illius fraternitatis effecti, facile in sua amabili conversatione monstrabant, quantæ perfectionis plenitudo in Clara-Valle primis diebus affulserat; quandoquidem paucorum seniorum strenuum in sacri Ordinis observantiis exercitium, paucorum admodum devotio potuerit imitari.

66. Sed ecce dum de puritate religionis, quæ non solum in Clara-Valle, sed etiam in Cistercio, cæterisque bene ordinatis domibus Cisterciensis Ordinis multos ad culmen perfectionis primis diebus provexit, loquimur; quid a præfato venerabili viro domno Gerardo Priore in capitulo Claræ-Vallis aliquando audivimus, non sine multo timore et tremore reminiscimur. Is namque dum quadam vice ad morum gravitatem, disciplinæque custodiam, mellíflua nos admonitione adhortaretur, asserebat anteriori tempore animas fratrum defunctorum cuidam spirituali viro, ejusdem cœnobii monacho, visibiliter apparuisse, seque pœnalibus locis deputatos, miserabili querimonia prodidisse: non quia gravius aliquod peccatum commisissent, sed quia quotidianas negligentias vitare minore sollicitudine, quam oportuerit, curassent. Si ergo beatis illis temporibus, quibus negligentia vix per rimulas intrabat, rubiginem culpæ, districti Judicis animadversio pœnalis, nimiumque molesta rasura abradebat: quid de nostrorum temporum miseria sentiendum, et quando negligentia non jam per rimulas, sed per rimas, vel potius per rupturas tepiditatis irrumpit? Quapropter, ne forte post negligentiam et torporis incuriam mors malitiæ et iniquitatis intret per fenestras nostras, quoniam tempus, quod omnia consumit, etiam religionem enervat, cum procliviores sint homines ad sectanda vitia potius quam virtutes; discussa totis viribus ignavia, vestigiis præcedentium patrum viriliter inhærere satagamus, eorum memoriam in cordibus nostris versando, eorumque sacros actus frequenter et libenter relegendo: quatenus per rectitudinem operis ipsorum nostri fortitudo operis, quasi de speculo lucidissimo appareat; sicque salubri verecundia confusi, discamus bona etiam quæ agimus, omnino imperfecta reputare, atque ad ampliorem justitiæ perfectionem semper anhelare. Si quis vero multum proficere volens, sed non valens, ideoque tædio affectus remissius agere cœperit, audiat quid sanctus pater Bernardus 1223 dicat: « Nolo, » inquit, « repente fieri summus: paulatim « proficere volo. » Si ergo in studio proficiendi non continuo sequitur effectus, est tamen omni proficere volenti quodam proficere tenus, si non datur ultra; solumque nolle proficere, totius negligentiæ et dissolutionis, atque ad extremum mortis et damnationis occasio est.

67. Obsecro itaque eos qui ista lecturi sunt, per Dominum nostrum Jesum Christum, ne sola hæc curiositate legisse velint, sed diligenti consideratione pensent, quid in suis moribus a norma justitiæ, quæ in sanctis patribus insigniter refulsit, exorbitet et

(137) Petrus abbas ordine octavus, anno 1181.

quidquid in se a tramite veræ religionis alienum repererint, totum hoc in quotidiano vitiorum et virtutum conflictu ad lineam veritatis corrigere festinent. Nam sicut jure omnium hominum stolidissimus censetur, qui ad arborem viriditate foliorum atque ubertate fructus pulcherrimam veniens, foliorum inanitate ventrem farciret, et ab utilitate fructus jejunus remaneret: eadem rationis æquitate stultissimus reputatur, qui venustissimam et fecundissimam seriem strenuæ conversationis patrum sanctorum relegens, velut chronica tantum, vel annales regum, ad solam curiosam notitiam rerum eam transcurrit, et nihil ex his quæ legit, ad accendendum in se compunctionis fervorem, ad detergendam conscientiæ suæ rubiginem, et ad librandam morum suorum inæqualitatem manu sanctæ devotionis decerpit. Neque enim propterea patrum præcedentium laudabilia gesta describuntur, ut vanæ et inquietæ curiositati serviatur; sed, ut per ea rudes instruantur, infirmi confortentur, lascivi gravitatem sectentur, duri corde compungantur, devoti ad perfectionem informentur, et ut per ædificationem et consolationem legentium **1224** sancta Ecclesia roboretur, et laus Dei, cujus dona sunt bona nostra, per gratiarum actionem amplificetur.

68. Cæterum in hac sola parte veniam a studiosis lectoribus petimus, quod aliquibus in locis sensum, vel summam verborum quæ dicta sunt, retinentes, eamdem summam competenti formula orationis A vestire curavimus: nam de rebus ipsis absit, ut, quantum in nobis fuit, minimum saltem articulum aliter, quam rei eventus fuit, mentiendi libidine læsæ conscientiæ poneremus. Ipse autem æternus Deus, æterni Dei Filius, Dominus noster Jesus Christus, qui in diebus humilitatis suæ sacramentum perfectæ pœnitentiæ sanciens, et fundamentum veræ religionis jaciens ait: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me;* (*Matth.* XVI, 24); quique extremis diebus istis, quando senescente jam mundo, fides fluctuat, spes titubat, charitas frigescit, incentivum sancti amoris sui per Cisterciensis Ordinis puritatem multorum cordibus infudit, et ejusdem sacri Ordinis splendidissimam columnam, reverendissimum scilicet patrem B nostrum sanctum Bernardum in Clara-Valle erexit; ipse, inquam, Dominus ac Deus noster per merita et intercessionem sanctorum patrum, de quorum vita et moribus ad ædificationem posterorum aliqua conscripsimus, donet nobis ita vestigiis eorum inhærere, ita simplicitatis et innocentiæ sensum retinere, ita per continentiam carnis in humilitate vera roborari: ut ad illam æternæ beatitudinis gloriam, ad quam eosdem patres indubitanter credimus pervenisse, etiam nos, cooperante gratia Dei, quandoque pervenire mereamur, præstante eodem Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

FRAGMENTA

EX HERBERTI LIBRIS DE MIRACULIS CISTERCIENSIUM MONACHORUM

(Lib. I, cap. 5-7; lib. II, cap. 12-14, 25.)

1223 I. — *De Acardo Claræ-Vallis monacho.*

1. In eodem quoque monasterio exstitit religiosus quidam monachus, nomine Acardus, vir quidem genere nobilis, sed conversatione nobilior. Hic autem beato Bernardo abbate suo jubente atque mittente, plurimorum cœnobiorum initiator atque exstructor fuit. Qui dum adhuc esset in probatione, isdem pater beatissimus Bernardus una die venit ad Novitios consolandos, ut sæpe solebat. Terminato itaque sermone, prædictum Acardum cum aliis duobus Novitiis traxit in partem, et præmonuit in spiritu prophetico, ita loquens: « Futurum est, inquit, ut Novitius ille (designavit autem eum ex nomine) ante diem crastinum furtive recedat. D Vos igitur vigilate, et estote parati, ut fugientem cum rapinis effugere non sinatis. Et si miser a nobis exierit, quia non erat ex nobis, spolia tamen, quia nostra sunt, retinebitis nobis. » Quo audito mirati sunt illi, et cum silentio præstolati sunt exitum rei. Profunda vero nocte duo ex illis cum fu- C gitivum in lecto firmiter dormientem conspicerent, tunc et ipsi dormire cœperunt: erant enim oculi eorum gravati, illudente eis utique spiritu erroris. Verumtamen Acardus, quia certissime credidit verbum a sancto Patre prolatum haud posse irritum fieri, somnolentiæ spiritum, qui ei molestissimus erat, virili constantia repellebat. Et nunc frontem, nunc tempora fricans, modo pilos barbæ et capitis vellicans, modo manus et faciem lotitans, nunc de loco ad locum ambulando se excitans, tandem fallaciæ somnum, quo premebatur, evicit. Cumque jam prope esset ut signum ad Vigilias pulsaretur, ecce duo quasi gigantæi Æthiopes, nigerrimis cappis amicti, per ostium domus visibiliter ingrediuntur. Is vero qui præcedebat, gallinam assatam in spico portabat. Porro in ipso veru coluber ingens per caput et caudam infixus erat, qui gallinam eamdem hinc inde cingebat. Cum tali itaque ferculo accedit ad locum Novitii; et gallinam fumantem naribus applicat dormientis. Quo statim experge-

facto, dæmones egrediuntur, et per **1224** iter A quo venerant revertuntur. Ille vero phreneticus surrexit, et vestimentis onustus post dæmones exit; veniensque ad ostium armarii quod erat in claustro, machinamentis suis moliebatur firmaturam effringere, ac secum tollere libros. Porro prædictus Acardus celerrime socios excitat, et prophetatam apostatæ fugam insinuat. Tunc recedentem pariter insequentes, reperiunt illum pessulum ostii concutientem. Quos ut ille præsensit, illico datis saltibus evolat; et præcipiti cursu per ostia pomarii ruens, murorum tandem septis retinetur atque reducitur. In crastinum autem cum malorum impœnitens resipiscere nollet, quia jam datus erat in reprobum sensum, dimissus est tandem ut abiret in locum B suum. Eadem vero die arreptus a diabolo dementiam incurrit, et usque ad mortem furere non cessavit. Hæc nobis Novitiis ipse domnus Acardus, cum jam esset ætate decrepitus, plena fide narravit, utpote qui omnia noverat, et perspexerat oculis suis.

2. Idem vero confessus est nobis, quod in primordio conversionis suæ multa dæmonum bella, multa flagella pertulerit, multaque eorum phantasmata viderit. Sæpius quidem etiam cum esset in ecclesia psallens atque orans, copiosa coram eo luminaria quasi cereos et lampades accendebant, quæ protinus ad invocationem nominis Christi tanquam vanitas disparebant. C Quadam denique vice apparuit et diabolus, gladiatorio cum eo conflictu in modum palæstritæ decertans, cui crebros ictus et vulnera infligebat, atque vicissim recipiebat; ad ultimum vero subactum dæmonem colliso capite excerebravit. Quem dum traheret per capillos, partem capitis confracti, cum carne et ossibus evulsam, manu retinuit; moxque ex ea tam intolerabilis putor exivit, ut possibilitatis humanæ modum fere videretur excedere. Quam cum a sua manu longius excussisset, confestim oblatum monstrum quod videbatur evanuit; vestigia tamen immunditiæ suæ altius impressa reliquit. Nam per unius anni spatium ex eadem manu tactus fetor jugiter exhalavit, ut præ angustia cordis vix eam valeret vel ori apponere, vel naribus D admovere. Hic ergo benignus et magni solaminis vir multa nobis, cum essemus Novitii, **1225** narrabat exempla, unde nos in amore virtutum sæpius accendebat. De quibus et nos unum saltem stilo mandare decrevimus, eo quod ipsum affectui nostro ardentius inhærere sentimus.

II. — *De Schocelino agri Trevirensis eremita.*

3. Ego, inquit, dum aliquando conversarer in episcopatu Treverensi pro construendo cœnobio, quod Claustrum nominatur, largiente superna gratia merui videre et agnoscere hominem sanctum, hominem vere divitem et vere beatum, nomine Schocelinum. Qui videlicet eo ditior, eo beatior fuit, quo fallaces mundi divitias, tanquam vanitates et insanias falsas, verius despexit, et longius abjecit. Vere enim non qui plus habet, sed qui minus cupit dives est. Tanto namque fervore hic beatissimus eremita mundum deseruit, tanto Christum ardore dilexit, ut temporibus et regionibus nostris neminem fuisse putemus, qui ei in contemptu visibilium et carnis mortificatione possit æquiparari. Vitam quippe illius omnes possumus mirari, multi etiam æmulari, sed nullus imitari; unde et necesse est amplius venerari. Iste enim pro Christo quotidie moriens, non unam tantum, sed innumeras cruces et mortes sustinuit; quia quot diebus in eremo vixit, quasi tot martyria duxit. Quis namque hominum in hac vita mortali, quantumcunque profecerit, vel sine humano cibo, vel sine tecto, vel sine indumento, vel sine omnibus his diutius vivere possit? Porro vir iste virilis, vir veræ virtutis, naturam supergressus humanam, cum careret omnibus istis, confortante se Deo per multa tempora non defecit. Annis siquidem quatuordecim solivagus ac toto corpore nudus, montibus et silvis pro Christi amore oberrans et latitans perduravit, cœlum habens pro tecto, aerem pro vestimento, pecorinum victum pro cibo humano. Herbis namque agrestibus et crudis, earumque radicibus, interdum quoque sagina et glande pro magnis deliciis utebatur, qui utique brutorum animalium pastus magis quam esca hominum esse probatur. Hujus ergo rigorem propositi inexorabili severitate per decennium integrum custodivit. Postmodum autem quatuor fere annis ante quam dormitionem, in corde hiemis, bruma sæviente asperrima, cum tellus nivibus obruta, et gelu acriore coercita, nec herbas foris exsereret, nec radices effodi sineret, tunc a facie famis et hujus frigoris sustinere non prævalens, tandem ut homo jam fere præmortuus, et obeso corpore, pelle sola circumdatus, cogebatur interdum deserta deserere, atque ad proxima rura volendo nolendo descendere. Veniens autem ad excretorias ejusdem viculi casas, si quem ibi pauperculum et honestæ conversationis hominem manere cognosceret, ad eum libentius divertebat: diversorium tamen ipsius ingredi recusabat, sed reclinato capite quiescebat in laribus domatis, vel potius in medio curtis. Hoc autem maxime procurabat, ut profunda jam nocte accederet, horaque antelucana recederet.

4. Porro homines illi, qui digni habebantur tanto hospite nobilitari, magnam ei reverentiam deferebant, ita ut nemo de inhabitantibus auderet ad eum accedere, aut in colloquio molestus existere, nisi forte ab illo permissus, aut etiam vocatus: nimirum metuentes ne ad ipsos amplius non diverteret, si quietem illius aliquis ibidem importune turbaret. Interdum tamen applicabant ei pro foribus modicum straminis, aut veterem saccum, si vel in eo fortasse requiescere consentiret. Porrigebant nihilominus fragmentum ei aliquod hordeacei vel furfurei panis, scientes utique quod aliud nihil acciperet: de quo videlicet pane modicam aliquoties crustulam ruminabat, residuam vero partem ad multorum dierum refectionem secum ad eremum

deferebat. Habebat quoque vir ille locupletissimus circumligatam renibus semicinctiam vilem atque brevissimam, quæ verecundas solummodo corporis partes operire vix poterat, cum cum hominibus apparere compelleret ista tam inevitabilis causa. Possidebat nihilominus et sacculum parvissimum collo vel renibus appensum, quo supradictas alimonias inferebat. En tota divitis istius viri proprietas, en gloriosa 1226 servi Christi hæreditas, et nobile patrimonium, cui vere fideli totus mundus erat divitiarum. Ipse enim tanquam nihil habens et omnia possidens, in tali nihilo totum obtinuit : quandoquidem qui in vili semicinctia totum mundum inclusit, de toto et pro toto mundo semicinctiam solam elegit. Denique quid aliud cuivis hominum confert copia thesaurorum, atque infinita possessio rerum, nisi ut præsentem vitam ducere, et aliquandiu producere possit? ad quam videlicet transigendam huic pauperi nostro una vetusti panniculi scissura suffecit.

5. Beatus itaque Bernardus, audita virtute conversationis illius, dedit nobis præceptum adeundi et salutandi ex nomine ipsius virum, mittens etiam ei pro signo charitatis nonnulla munuscula, hoc est, tunicam et caligas, ut pro ejus amore indueret illas. Nos ergo profecti ad easdem partes, una die, cum adhuc tenebræ essent, intravimus in eum ubi quiescere putabatur : et non invenientes, sciscitati sumus ab hospite, ubinam ille esset. Ille vero respondit : « Hac nocte, inquit, apud nos in cella mansit. Cui solito tempestivius recedenti et vale facienti respondimus : Cur, domine pater, tam cito egrederis, cum mediæ noctis adhuc vix hora transierit? Et ille : Modo, inquit, venturi sunt huc propter me viri quidam religiosi; a quibus nolo me ad præsens reperiri. Hæc autem sæpius et propter alios fecit, quod ad se nihilominus venturos esse prædixit. » Quo audito satis superque mirati sumus, quod tam cito in astutia nostra ab eo deprehensi fuerimus. Callide namque satis putavimus nos egisse, et incautum antequam surgeret prævenisse. In quo videlicet facto manifeste innotuit, quod etiam prophetico spiritu non caruerit. Nos ergo scientes quod absque beneplacito suo reperiri non posset, per prædictum hospitem ei mandare curavimus, obnixe rogantes, ut gratia ipsius qui nos ad ipsum direxerat, suam nobis præsentiam indulgeret. Quo tandem annuente clementer, venimus et vidimus eum, non quasi terrenum hominem, sed sicut angelum cœlestem, cujus conversatio tota in cœlis et de cœlis erat. Tunc eulogiis præsentatis, cum salutationem Patris humiliter et cum reverentia suscepisset, ipsaque indumenta sibi applicuisset, mox iterum ea deposuit, et ait : « Benedictus Deus, qui dedit in corde apostolici viri, ut peccatoris et miseri hominis memoriam habere dignetur. Et nunc pro amore ipsius vestimenta transmissa obedienter accepi, et indui; diutius tamen ea portare non valeo, quia nec opus est mihi, nec ipse mandavit. Gratias autem vobis amicis meis charissimis, quia nihil est mihi molestius, quam ut curæ carnis sarcinam odiosam, cum tanta difficultate depositam, lassatis et dolentibus humeris denuo imponere cogar. »

6. Nos itaque videntes hominem benignum atque affabilem, cum jam ei fiducialiter loqueremur, sciscitati sumus ab eo, cum reverentia tamen, utrumne adhuc de carnis illecebris vel dæmonum irritamentis aliquid molestiæ toleraret. Tunc ille, ut erat homo jucundus, et boni solatii, cum paululum subrisisset, ita loqui exorsus est. « Jam diu est, amantissimi fratres, ex quo per gratiam Dei a passionibus vitiorum sentio me non mediocriter exoneratum; sed quoniam tentatio est vita hominis super terram, quis glorietur castum se habere cor? Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. In medio siquidem laqueorum ambulantes, et hostilibus gladiis circumquaque patentes, nisi scuto divinæ protectionis assidue muniamur, nunquam cavere poterimus ab his qui sagittant in obscuro etiam rectos corde. Confidimus tamen in Domino, quia fidelis est, et non patietur nos tentari supra id quod possumus. Et nunc vobis aliquid exempli gratia refero, in quo poteritis advertere, cujusmodi tentationibus aliquoties inquietor. Quadam itaque die cum brumalis asperitas solito intensiore pruina rigesceret, et nix copiosa de nubibus flueret, ego torpentibus membris in terra jacebam. Verumtamen rerum Sator omnipotens, qui dat nivem sicut lanam, et nebulam sicut cinerem spargit, ipse mihi pro laneo amictu, qui deerat, niveum opertorium dederat; magnum quidem et amplum, atque ad unius cubiti mensuram fere condensum. Quo circumquaque 1227 latius expanso ita operiebar, ut de corpore meo nihil penitus appareret. Tantummodo circa faciem meam virga fumantis anhelitus ab ore procedens, superjectam nivem paulatim undique reliquabat, et modicam fecerat aperturam. Interea mustela quidam ante faciem frigoris et nivis fugitans, atque ad pausandum latebras quæritans, casu venit ad ipsum foramen. Qui suavitate caloris illectus illico substitit, et super caput meum iisdem accubavit. Tunc ipsa novitas rei subridere me compulit, et subripiente mihi levitate dejectus est animus meus a statu solitæ gravitatis, et prolapsus in gaudium vanitatis. Non solum autem, sed et desiderium incidit eumdem lepusculum, ut facile poteram, manu injecta corripere, non ut eum occiderem aut retinerem, sed quia est animal innocens atque lenissimum, ut contrectatione et visu illius aliquandiu delectarer, et dicatum pœnitentiæ tempus hac inepta lætitia interim consumere non vererer. Diutius autem suggestori reluctans, desiderium vanum donante Deo superavi; tranquilloque corpore manens, pavidam bestiolam securo quiescere feci, donec tandem utronea voluntate recessit. En hoc est unum de majoribus tentamentis, quæ a multis retro diebus tolerasse me memini

Quod videlicet quamvis jocose, et velut exhilarandi vos gratia fortasse videar vobis alacrius quam oportuit retulisse, erubesco tamen et doleo cogitationes meas interdum a vanitatibus istis velut a muscis volitantibus inquietari, etiam sine consensu vanitandi. »

7. Cum hæc et similia nobis ædificandi et solatiandi causa vir ille mirabilis enarraret, tunc beatum patrem Bernardum legatione nostra humillime resalutavit, seseque orationibus ejus devotissime commendavit. Moxque benedicens ac valefaciens nobis, tanquam cervus emissus a Deo liberis saltibus ad opaca saltuum recucurrit, et veluti avis de manu tenentis elapsa, laxatis in aera pennis ad avia nemorum cantando revolavit. Nos igitur videntes, et spiritum loquendi ulterius non habentes, in comparatione talis ac tantæ perfectionis, assimilavimus nostras turres favillæ et cineri; et qui antea putabamus nos aliquid esse, cum nihil essemus, tunc universas justitias nostras quasi pannum menstruatæ existimavimus: sicque percutientes pectora nostra, humiliati atque compuncti nimis ad propria remeavimus. Referuntur et alia pene innumera de viro illo magnalia, quæ quoniam a nobis tanquam longe remotis diligentius investigata non sunt, silentio claudimus; illa tantummodo proferentes quæ fide oculata percepimus. Hic itaque ter beatus cum revelante Deo diem dormitionis suæ jam jamque imminere conspiceret, ad unam de propinquioribus villis accessit, ibique percepto dominici Sacramenti viatico, lætantibus angelis, angelicæ puritatis animam reddidit. Ad cujus exsequias venerandas viri religiosi, et populi innumerabiles catervatim undique confluentes, corpus ejus honorifice sepelierunt, et super ipsum novam ecclesiam construxerunt. Postea vero translatum est inde corpus ejus apud quoddam nobile castrum, quod nominatur Luceleburgum, et in ecclesia beatæ Mariæ honorifice tumulatum. Porro ad ipsum tumulum ejus miracula frequenter usque hodie fiunt, et sanitates ac beneficia multa ipso interveniente fideliter postulantes accipiunt. Hæc et similia nobis neophytis domnus Acardus sæpius referebat exempla, quibus rudimenta tirocinii nostri magnifice roborabat, atque in amore virtutum non mediocriter ascendebat. Ad postremum autem etiam ipse deficiens, in senectute bona migravit ad Dominum, et sepultus est in sepulcro fratrum suorum.

III. — *De fratre laico et Converso Claræ-Vallis*

8. Frater quidam laicus et Conversus in eodem cœnobio exstitit, vir religiosus ac summæ mansuetudinis, qui Deo magistrante didicerat esse mitis et humilis corde. Huic omnes testimonium perhibebant, quod nunquam visus fuisset irasci, nunquam quibuslibet injuriis affectus ad impatientiam provocari. Hic inspirante Deo statuerat firmiter in animo suo, ut quoties a 1228 quibuslibet fratribus suis juste sive injuste proclamaretur, toties pro illis oraret, et pro singulis *Pater noster* prima vice ad minus diceret. Cujus exemplo salubriter instructi multi Cla-

A ræ-Vallensium fratrum, eamdem consuetudinem usque hodie quasi pro lege custodiunt. Quadam itaque die cum esset in via directus, necesse habuit transire per fauces cujusdam nemoris solus. Contigit autem ibidem eum incidere in latrones, qui eum despoliantes, caballum quoque cum sarcinulis rapuerunt, et nihil ei penitus præter solam charitatem dimiserunt. Illa vero quia non fuit in sitarcia, neque in forulo foris incaute relicta, sed firmissimæ patientiæ nodis intus in intimo cordis sapienter astricta, sicariorum violentiam timere non poterat. Salva igitur charitate nihil Dei servus amittere potuit, quia pro nihilo illi erat quidquid ea remanente amisit. Recedentibus vero latrunculis, ipse cum paululum processisset, prosternitur ad orationem, obsecrans

B Deum, ut hanc eis remitteret impietatem. Quidam ex ipsis a longe subsecutus, curiosius observabat, volens scire quid ageret; et videns eum orationi diutius insistentem, celeri cursu revertitur ad socios, percutiens pectus suum et dicens: « Væ nobis miseris et damnatis! En moriemur omnes, qui hunc tam sanctum hominem, et tam sancti monasterii fratrem (siquidem ipso revelante cognoverant quod esset de Clara-Valle), nostro malo tam male tractavimus. Hinc enim ex quo recessit a nobis, non cessat orare cum gemitu et lacrymis: nec dubium est quin ipse Dominum roget etiam pro suis inimicis. » Quod audientes compuncti sunt animo, et venientes inveniunt illum adhuc in ora-

C tione flexis genibus intentum. Cui mox universa restituunt, et venia suppliciter postulata, in pace dimittunt. Quo viso, gavisus est frater ille gaudio magno, Salvatori Christo immensas gratias referens de compunctione prædonum, magis quam de receptione spoliorum.

9. Hic ergo vir bonus cum in sancto proposito perseverasset, tandem vocante se Deo collectus est ad populum suum, recepturus amodo cum eis præmia meritorum. De cujus glorificatione visio talis apparuit, eadem qua defunctus est die. Erat in quodam monasterio longius a Clara-Valle remoto, monachus quidam religiosus et magnæ opinionis vir, quem pro sua sanctitate omnes sinceriter diligebant,

D omnes singulariter honorabant. Hic igitur eodem die, quo prædictus frater mortuus est, etiam ipse moriens ad extrema devenit. Cumque jam morti proximus videretur, raptus est ab humanis, ita ut omni membrorum officio destitutus, a mane usque ad nonam in ecstasi positus, tandem ad seipsum revertitur, et virtute recepta, lingua tantum in verba laxatur. Stupentes vero qui aderant, causam ab eo repentinæ discessionis, ac reversionis efflagitant. Quibus ipse respondit: « Hodie cum a sensibus corporis in spiritu sublevatus abstraherer, inveni me subito introductum velut in paradiso voluptatis, in loco glorioso atque præclaro nimis; cujus aptitudinem, pulchritudinem, atque amœnitatem humani sensus angustia æstimare non sufficit. Ibi pretiosa vasorum congeries atque ornamentorum; ibi infi-

nita præparatio deliciarum, quomodo fieri solet in adventu cujuspiam potentissimi regis aut imperatoris. Erant igitur sancti innumerabiles immensa gloria coruscantes, quorum alii jam advenerant, alii adhuc de cunctis partibus veniebant, quasi ad grande spectaculum certatim properantes, et velut ad diem solemnem undique confluentes. Audiebatur etiam ibi suavitas harmoniæ cœlestis, et resonabat undique gratiarum actio et vox laudis. Ego vero cum nimis obstupuissem, sciscitatus sum ab angelo ductore meo super his quæ videbam. Ipse autem respondit : Hæc est celebritas nova, nostri cujusdam sancti hodie de domo Claræ-Vallensi assumpti, et in gaudia ista modo solemniter introducendi. Hoc itaque dicto jussit me citius egredi, atque ad humana reverti. Quod cum ego nimium deterrerer, obsecrabam medullitus, ut ab illa felicitate ad miserias corporis amplius non remitterer. Ille vero respondit : Modis omnibus oportet te ad fratres tuos regredi, donec annunties quæ vidisti. Quo facto protinus reverteris, et æternæ istius lætitiæ participium **1229** obtinebis. Hujus rei gratia missus sum ad vos, indicare ista quæ vidi, ut et ipsi pœnitentiam agentes proficiatis, et perseveretis in bono, scientes utique quia non deerit merces operi vestro. » Et cum ista dixisset, valefecit, atque obdormivit in Domino. Planxit autem eum omnis congregatio monasterii, utpote sanctissimum et magnæ utilitatis virum; de cujus exemplo omnes erant informati, et de cujus consilio pendebant universi. Illi ergo sollicite tempus horamque notantes, cum requisissent in Clara-Valle, cognoverunt fratrem supra memoratum eadem die, qua visio demonstrata est, fuisse defunctum. Cujus nimirum inventa est talis ac tanta conservatio, ut fidem facile faceret tali et tanto miraculo.

10. Beatus vero Bernardus cum quidam de fratribus suis hanc visionem coram eo cum grandi admiratione referrent, ita respondit : « Et vos, fratres, ista miramini? Ego vero magis admiror in vobis incredulitatem et duritiam cordis qui adhuc minime creditis, aut minime forte advertitis vocem illam, qua de cœlo clamatur : *Beati mortui qui in Domino moriuntur : amodo jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis : opera enim illorum sequuntur illos* (*Apoc.* XIV, 13). Mihi siquidem luce clarius, et vita qua vivo certius constat, omnes qui in cordis hujus puritate obedientes et humiles perseveraverint, mox ut carnem exuerint, ab omni miseria protinus exuendos, et immortalitatis gloria vestiendos.

IV. — *De Simone abbate Calmacensi.*

11. Vir venerabilis Simon, quondam abbas Caziaci, quod est non ignobile monasterium nigri Ordinis monachorum, magno cordis affectu beatum Bernardum diligebat; adeo ut de consilio et voluntate ejus totus pendere videretur. Huic autem desiderium magnum inerat curam pastoralem deserere, et fieri monachus in Clara-Valle. Veruntamen beatus Bernardus sciens viri virtutem, et gratiam quæ commisso cœnobio valde idoneus et necessarius erat; quandiu vixit in carne, nunquam ei voluit super hujusmodi petitione præbere consensum. Quadam igitur die dixit ad eum idem abbas : « Domine Pater, ego jam senex et pene decrepitus, fatiscentibus in corpore membris, et urgentibus undique morbis jam jamque resolvi me sentio. Quod si extra Claram-Vallem defecero, erit mihi dolor inconsolabilis, et irreparabile damnum. Unde necesse est ut vel nunc abire me jubeas, vel satisfacere votis meis; quia mors accelerans moram amplius facere non permittit. » Cui Vir Dei respondit : « Mane in loco tuo, et noli timere. Ego securum te facio quod morieris in Clara-Valle. » Credidit autem sermonibus Sancti, et mansit interim in sua prælatione securior pluribus annis. Post transitum vero Famuli Dei, cum jam desiderii sui stimulos nullo reprimente tolerare nequiret, dimisso regimine Claram-Vallem se contulit; ubi etiam magno Dei dono, magnoque miraculo septennium supervivens, mirabile prorsus in tali ætate vel infirmitate, fervoris ac devotionis exemplum toti Ordini reliquit.

V. — *De Gunnario, ex Sardiniæ tetrarcha monacho in Clara-Valle.*

12. Simili modo Gunnarius vir nobilis, quondam judex et dominus Sardiniæ tetrarchatus, cum venisset aliquando orationis gratia ad sanctum Martinum Turonensem, in revertendo transitum habuit per Claram-Vallem : ubi a sancto Bernardo devote susceptus, et de salute animæ copiose præmonitus, converti ab eo minime potuit, quamvis beatissimus Pater, ipso ibi præsente, et multum gratulante, cæcum quemdam illuminasset. Cumque recessisset dixit ei Sanctus : « Ego rogavi Dominum instanter pro tua conversione, sed ad præsens exaudiri non merui : et nunc abire te patior, quia Deo non placet invitum. Veruntamen scias te huc iterum de Sardinia reversurum. » Abiit ergo vir in terram suam, de ignito Viri Dei colloquio scintillam æmulandæ paupertatis et religionis secum reportans : quæ in ejus pectore **1230** per cogitationem interim coalescens atque extestuans, opportuno tempore postmodum in flammam operis erupit. Cumque reversus fuisset in Sardiniam, stimulabant ejus animum incessanter verba illa prophetica, quæ de ore sancti Viri prolata, quasi cœleste oraculum retinebat; et eum quiescere non sinebant, juxta quod Salomon ait : *Verba sapientium quasi stimuli et quasi clavi in altum defixi* (*Eccle.* XII, 11). Post modicum vero tempus audito transitu sancti Viri, consternatus est animo vehementer; arguens semetipsum et pœnitens, quod ad illius prædicationem conversus non fuisset. Sed quod ipso vivente non egit, post ejus obitum implere festinavit. Mox ergo dispositis omnibus quæ necessaria videbantur, primogenitum suum Barasonem in regno suo principari constituit, cæteris tribus liberis patrimonio suo communiter distributo. Quorum etiam prior natu, vocabulo Petrus, illico post discessum patris, regnum Caralita-

num conjugio sortitum potenter obtinuit, hodieque nobiliter regit. Ipse vero Gunnarius, dum adhuc quadragenarius esset, ætate corporis et animi vigore præpollens, relicta Sardinia, omnique gloria mundi deposita, pauper et humilis ingressus est Claram-Vallem : ubi jam annum quinquies quinum peragens, in disciplina suscepti Ordinis assidue militat, et exspectat donec veniat immutatio ejus. Qui cum tanta pro Christi amore reliquerit, nihil omnino se reputat amisisse ; quin potius gratulatur, et magni lucri existimat pro cœlesti terrenum abjecisse.

VI. — *De reditu sancti Bernardi ex Urbe ad suos.*

13. Isdem quoque venerabilis Abbas cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Roma, atque in partibus Italicis pro sedando schismate Petri Leonis, in quo videlicet opere eumdem famulum suum Christus magnifice honestavit ; tandem reversus Claram-Vallem, statim post factam orationem capitulum fratrum introivit : et quia fatigatus ex itinere, diu loqui non poterat ; brevem quidem sermonem, sed plenum consolatione protulit eis, dicens : « Benedictus Deus, qui vos mihi reddidit, et me vobis (138), » etc. Hæc autem signavit nobis domnus Girardus quondam abbas Longi-Pontis, qui unus ex antiquis senioribus Claræ-Vallensibus, dicta ejus, et facta studiose rimari satagebat.

14. Ipso quoque referente audivimus, quod ille Dei Sanctus dum in quodam monachorum capitulo verbum Domini prædicaret, duo ex fratribus illis qui aderant, viderunt eum cum subsellio, in quo residebat, in aere suspensum, et quasi mensura unius pedis a terra sublevatum. Hic ergo venerabilis Pater, cum esset aliquando in itinere, haud longe a castro Pruvinensi, revelatum est ei divinitus, quemdam de filiis suis Claræ-Vallensibus tunc migrasse. Statimque de vehiculo descendens, fecit obsequium pro defuncto, commendans animam ejus Deo. Cumque vespere divertisset ad oppidum, quod Cantamerula nominatur, domina ipsius loci, quæ illum in hospitio suo devote susceperat, obtulit ei filiam suam quartano incommodo jamdiu laborantem, ut ei benedicendo manum imponeret, et bene haberet. Ipse vero benedicens eam atque consignans ait : « Adhuc unam accessionem passura es, filia, et liberaberis. » Atque ita contigit ei. Alia autem vice cum idem vir beatissimus de Lavaniaco [*fort.* Latiniaco], nobili villa in episcopatu Meldis posita, egrederetur, oblata est ei grandiuscula puella quædam surda et muta. Quam cum imposuissent super collum jumenti sui, respiciens in cœlum breviter oravit. Cumque saliva sua linisset labia ejus atque auriculas, benedixit illam, præcipiens ut vocaret sanctam Mariam. Mox ergo puella, quæ nunquam fuerat locuta, aperiens os suum clamavit, et dixit : « Sancta Maria. » Rogerius ergo quidam, vir religiosus et monachus Claræ-Vallensis, cum adhuc esset in sæculo, videns miraculum istud factum in oculis suis, compunctus est valde ; et hæc erat, ut nobis asseruit, maxima causa, pro qua seipsum reddidit in Claram-Vallem.

1231 VII. — *De Fastrado abbate Claræ-Vallensi tertio.*

15. Venerabilis ac piæ memoriæ Fastradus (139), quondam Cistercii abbas, vir eximiæ sanctitatis ; nobilis quidem genere, sed morum elegantia nobilior fuit. Qui liberalibus studiis non mediocriter initiatus, sacris tamen Litteris ardentiori desiderio semper inhæsit; ita ut postmodum cum sapientia et ætate proficeret, eas præ oculis et manibus incessanter haberet, et ne ad mensam quidem sine lectione divina discumbere vellet. Quod non modo faciebat in propria domo, verum etiam in scholis peregrinando. Hic dum esset abbas Camberonensis, decedente piæ memoriæ domno Roberto, qui beato Bernardo successerat, electus est ad regimen Claræ-Vallis. Ad quam tamen electionem venire dissimulavit, quamvis ex nomine vocaretur ; timens utique ne hoc illi accideret, quod semper accidere verebatur. Verumtamen antequam Legati Claræ-Vallenses ad eum requirendum pervenire potuissent garrula fama prævolante cognovit, quia in ejus personam omnes unanimiter convenissent. Hoc itaque rumore turbatus et anxius, fugam arripuit ; veniensque ad domum Vallis-Sancti-Petri, quod est monasterium Ordinis Carthusiensis, per dies aliquot ibidem latitavit : ubi cum die noctuque in oratione persisteret, factus est in mentis excessu ; et ecce apparuit in magna gloria Virgo puerpera, domina Angelorum, portans in manibus Regem gloriæ, parvulum suum Jesum. Quam cum ille vidisset, procidit ad pedes ejus, obsecrans ut sui misereretur. Cui Beata respondit : « Quid turbaris, o homo ? » Et imponens ei in ulnas suas, velut alteri Simeoni, nobilem illam sarcinam quam gestabat, ait : « Accipe Filium meum, et serva mihi illum. » Quo facto, sublata est visio ab oculis ejus : et rediens ad seipsum, intellexit quoniam a Domino egressus est sermo, et quia vere filii Dei, et membra Christi essent qui ejus providentiæ committebantur. Hac igitur tam læta visione præmonitus, jam non est ausus ultra recalcitrare, ne videretur ordinationi Dei velle resistere.

16. Suscepto autem præfato regimine, quam sollicitum, quam discretum, quamque benignissimum pastorem exhibuerit se, non est meæ simplicitatis exponere. Nam quemadmodum alios præcellebat officio dignitatis, ita etiam præcedebat religionis exemplo, et merito sanctitatis. Castus, pius, et humilis, mansuetus atque modestus super omnes quos in diebus ejus vidisse memini. Parcimoniam vero, ait ille Severus de beato Martino, non est necesse in eo laudare, cum adhuc in sæculo positus ita frugaliter vixerit, ut non jam scholasticus, sed monachus

(138) Ut supra, Vita I, lib. VII, cap. 11.

(139) Insignem ejus epistolam habes inter Bernardinas, modo numero 478, ubi appellatur Fastredus. Roberto Claræ-Vallensi post Bernardum abbati successit anno 1157 : mortuus anno 1163.

putaretur. Nam sicut ipse quibusdam intimis suis secrete innotuit, biennio ante conversionem suam, licet ætate nondum adultus, ita abstinentiæ operam dedit, ut nunquam voluerit saltem pane et aqua saturari. Carnium autem edulium, quamvis in ipso tempore ad mortem pene ægrotasset, nunquam sumere acquievit. Jam vero monachus factus, quam sobrie vivendo, imo quam rigide abstinendo corpus in servitutem redegerit, supersedeo dicere; quia, ut verum fatear, vehementior fui in hac parte. Satis etenim illum super hujusmodi novi atque notavi: quippe qui pluribus annis eidem in sua mensa ministravi. Nam cum in seipso vitia carnis sine miseratione persequeretur, ipsi quoque miseriæ carni, cui naturaliter insitus erat, minus quam oporteat, compati videbatur.

17. Cæterum in exteriori habitu et cultu, pro officii dignitate, quam humilis et quam temperans exstitit, hoc uno quod dicturus sum, facile advertere erit. Quadam siquidem die cum vestiarius monachus in lectulo ejus cucullam nescio an tunicam, qua ipsum indui vellet, solito meliusculam apposuisset increpavit eum, audiente me, pater, et dixit: « Quid est, dilecte mi frater, quod facere cupis, ut a communione fratrum nostrorum me separes, et notabili habitu decolores? Ecce qui mollibus **1232** vestiuntur in domibus regum sunt. An quia abbatis nomine censeor, propterea monachus esse non debeo? Nunquid idirco constitutus sum minister et servus aliorum, ut lautioribus epulis debeam saginari, et cultioribus ornari? Si ergo me diligis, si pacem meam quæris, si præceptis meis obedire non despicis, precor atque præcipio ne id amplius facere velis. Nam cum ego sim apud Deum indignus, et omnium minimus, magnum est mihi si communi omnium victu atque vestitu fuero honoratus. Ex quo enim assumptus sum ad regimen animarum, hoc unum est quod præ cæteris timui semper, et timeo; ne occasione hujus administrationis, pauperem vitam, quam professus sum, deseram, et monachi præmium perdam. » Hic itaque dilectus a Deo et hominibus, et charismatum donis principaliter adornatus, non solum verbo et exemplo proficiebat, verum etiam gratissima corporis habitudine, mira devotione intuentes afficiebat. Tanta siquidem Spiritus paracleti gratia in ipsius vultu angelico radiabat, ut vix posset fidelium aliquis desiderabili ejus aspectu satiari præsertim qui puritatem animi ejus et singularem mansuetudinem cogitabant, quam in exteriori homine, velut in proprio sigillo, divina manu impressam cernebant. Qui videlicet vir venerandus, cum jam factus esset Cisterciensis cœnobii ac totius Ordinis Pater universalis (140), magnum in eo, ut credimus, fructum fecisset, nisi peccatis nostris exigentibus tam cito subtractus fuisset. Sed quia ejus sanctissima vita diutius frui digni non fuimus præcisa est velut a texente, dum adhuc ordiretur. Verumtamen ipse consummatus in brevi, explevit tempora multa: placita enim erat Deo anima ejus, et angelico consortio digna.

18. De cujus felici transitu mox futuro, beatæ memoriæ Petro Tolosano, de quo superius multa retulimus, facta est hujusmodi revelatio. Videbat in visu noctis: et esse in nubibus cœli Filius Dei, sanctorum frequentia comitante, de cœlo adveniens, et in ipso aere consistens, in throno gloriæ residebat, et splendor ex eo procedens mundum illuminabat. Porro ad dexteram majestatis illius monumentum quoddam gloriosissimum in aere suspensum apparebat, quod miro opere fabricatum intuentium oculos admodum delectabat. At vero ante fores basilicæ Claræ-Vallis multitudo promiscui sexus innumerabilis assistebant, qui sursum erectis vultibus regem gloriæ Dominum nostrum Jesum Christum, ipsumque mausoleum intente respiciebant. Præfatus autem monachus Petrus accedens ad eamdem turmam, de sepulcro illo quod coram Domino apparebat, cœpit interrogare quid esset, aut quid signaret. Tunc unus ex eis respondit ei taliter, dicens: « Sepulcrum istud, de quo sciscitaris, constat esse sanctissimi cujusdam viri de terra proxime assumendi: de cujus recessione magna in partibus istis longe lateque desolatio erit; cujus etiam mors futura est in conspectu Domini pretiosa, et in conspectu hominum præclara. » Evolutis postea viginti circiter diebus, cum dictus sanctus abbas Parisius pro negotiis monasterii ac totius Ordinis sui, domino papæ Alexandro assisteret, correptus ægritudine lecto decubuit, et infra diem quintum sancto fine quievit. Tandem apud Cistercium corpus ejus cum ingenti honore reductum magna devotione conditum est. Ferunt in regione Angliæ quemdam religiosum, magnæque virtutis virum existere, qui in ipsa die qua beatus Bernardus abbas in Clara-Valle de mundo migravit, cum esset in Anglia, vidit in spiritu maximum quemdam angelum de cœlo transmissum, maximam nihilominus animam quamdam de terra assumentem, et eam cum ingenti gaudio secum ad astra deducentem. Postmodum autem cum ipse beatus Fastradus abbas exiret a corpore, eadem die vidit ille qui supra, supradictum angelum ad terram venientem, assumptamque ex ea quamdam animam ad cœli fastigia sublevantem: quæ quamvis maxima videretur, prioris tamen animæ magnitudini non æquiparabatur (141).

(140) Vide supra, lib. VII, cap. 20.

(141) In omnibus S. Bernardi miraculorum libris nulla uspiam mentio de miraculoso illo lacte, a beatissima Virgine in Bernardum expresso: quod tamen miraculum præ aliis certissimis a pictoribus et ab [illegible] sancti Doctoris devotis nunc [illegible] cernimus.

ADMONITIO

IN RELIQUOS SCRIPTORES VITÆ S. BERNARDI.

[illegible] *adjicere auctores subsequentes, qui de* [illegible] *episcopus Autissiodorensis ab* [illegible] *autem mortuus anno* 1181. *Is ex quin*-[illegible] *a Bernardo gestarum seriem contexuit, adhibitis propriis* [illegible] *Gaufridus in lib.* III, *cap.* 4, *infeli*-[illegible] *synodo Senonensi contra Abælardum habitæ, quæ decem* [illegible] *Alanus* [illegible] *synodum præponit. Item idem Gaufridus in ejusdem libri* [illegible], *cap.* [illegible] *Porretani confutationem in concilio Remensi factam refert ante Bernardi prædicationem* [illegible] *hæreticum: et post ea omnia Bernardi ex Urbe reditum lib.* IV, *cap.* 1. *Hæc autem* [illegible] *desiderantur ab Alano, qui etiam sancti Doctoris testamentum, ab aliis scriptoribus* [illegible]. *Sane Gaufridus ipse in Præfatione libri tertii fatetur, in sua narratione* [illegible] *rerum gestarum* [illegible] *observari.* [illegible] *Quin etiam ex eodem* [illegible] *emendare licet. Cum enim is Alberico* [illegible] *ad Tolosanos* [illegible] *adversus Henricum hæreticum, « diebus, » in*-[illegible] *anno* 1147 *profecti* [illegible], *una cum Bernardo comes Gaufridus* [illegible] *annum* 1138, *ut præfert Gallia Chris*-[illegible] 1147 *differenda* [illegible] *sequentem: tum quia Gaufridus* [illegible] *commisisti, functus est per quindecim* [illegible] *tum quia Goslenus, ejus nepos et in* [illegible], *in litteris monasterio Josaphatensi anno* 1151 *concessis, annum sui episcopatus* [illegible] *Alanus præfuerit, docet ejus Præfatio ad Pontium Claræ-Vallensem abba*-*tem* [illegible] *anno* 1165 [illegible] *successit: post annos quatuor ad sedem Claromontensem promotus.* [illegible] 1170 *revocanda hæc Alani scriptio, de quo vide plura in notis ad epistolam* 280.

II. [illegible] *proxime subsequitur, ab erudito Petro Francisco Chiffletio Parisiis* [illegible] *esse Gaufridus, ille, cujus tres posteriores de S.* [illegible] *retinimus. Nec levis de auctore conjectura.* *Is* [illegible] *in corpore » Bernardi « epistolarum primam eam » constituisse, quæ* [illegible] *qui scripsit eam in pluvia sine pluvia, »* *acceperat: quod quidem* [illegible] *fuisse notarii officium, quo Gaufridus fungebatur. Idem auctor de se addit* *cap.* 9, *conversionem* [illegible] *ex sermone* [illegible] *in scholis Parisiensibus Vir sanctus habuit. Id si* *Gaufrido* [illegible]. *Sermo ille de Conversione ad Clericos, qui inter Opuscula tomo secundo habetur,* *anno* 1140 [illegible] *est: siquidem Gaufridus* [illegible] *conversionem venit, nempe anno tertio de*-[illegible] *ut ipse in Præfatione* [illegible] *de Vita ejus testatur. Certe eodem* *fere modo loquitur Gaufridus tum in Præfatione ad* [illegible], *tum in Sermone de S. Bernardo, ubi* *de sua ipsius conversione*, [illegible] *auctor in Vita sequentis cap.* 6. *Porro ex hoc auctore tantum Excerpta* [illegible] *quod cætero cum aliis auctoribus* [illegible], *et quidem de verbo cum* [illegible] *quæ ipsum Gaufridum habet auctorem. Hæc porro censet vir doctus qua*-[illegible] *fuisse de* [illegible] *rebus gestis Bernardi, ac veluti materiem scribendæ ejus historiæ præ*-[illegible] *duo viri eruditi et graves, Guil*-[illegible] *: sed intactis quæ illi tracta*-[illegible] *priores* [illegible] *adnectendis. Hæc sane* *verisimilia.*

III. [illegible] *posthac* [illegible] *succedunt libri duo Joannis Eremitæ de Vita* [illegible] *sancti Bernardi, sed imperfecti: quos Chiffletius mox laudatus vulgavit eo in Opusculo, quod Dia*-*tribæ de illustri S. Bernardi genere præmisit. Joannes ex nomine Eremita dictus videtur, non ex vitæ* *professione. Nec fortasse monachus fuit, sed « apud quosdam discipulorum ejus, » scilicet Bernardi, « olim* [illegible], *adhuc puer, » ut de se ipse testatur in Præfatione secunda ad Herbertum Turritanum in Sardi*-*nia episcopum*. [illegible] *prima ad Petrum Tusculanum episcopum scripta est. Ex hac duplici præfatione* *tempus, quo Petrus hos libros scribebat, colligi potest. Herbertus quippe libros suos scribebat anno* 1178: [illegible] *Petrus ab Alexandro III creatus est cardinalis episcopus Tusculanus. Adde quæ habet Joannes* *de* [illegible] *Bernardi consanguineo, « qui magis, » inquit lib.* I, *num.* 5, *« quam sexaginta septem* [illegible] *in monasterio sub* [illegible] *disciplinæ regularis* [illegible]. *» Ergo post annum* 1180 *scribebat Joannes, cum* [illegible] *non ante annum* 1113 *Bernardo se adjunxerit, ante oblatus in monasterio Cluniacensi.*

SECUNDA VITA
SANCTI BERNARDI ABBATIS
AUCTORE SEU COMPILATORE ALANO
QUONDAM EPISCOPO AUTISSIODORENSI.

1235 PROLOGUS AUCTORIS.

Venerando Patri Pontio, Dei providentia Claræ-Vallis abbati, frater Alanus Autissiodorensis ecclesiæ humilis quondam sacerdos, æternam in Christo salutem.

Vitæ beatæ recordationis Bernardi Claræ-Vallis abbatis, virtutibus et miraculis tam admirandæ quam imitandæ, plures in describendo exstiterunt auctores, sumpta nimirum materia, quæ se copiosa inquirentibus offerebat. Quod autem nos ex eadem narratione nonnulla omittentes, et apponentes perpauca, breviori perstringimus schedula; non tam præsumptio, quam, ut credimus, ratio persuasit. Primo quod scriptorum, tametsi vera sint, prolixitas onerosa solet esse legentibus. Deinde quod Godefridus, venerabilis Lingonicæ sedis antistes, ejusdem patris Bernardi secundum carnem propinquus, secundum spiritum in conversione socius et in laboribus coadjutor, quædam in pagina, quam breviandam suscepimus, minus veritati consona denotabat, utpote qui ab infantia dum Sancto illo nutritus, visa melius, quam alius narrata didicerat. Morte vero idem venerabilis sacerdos præventus, quod inde cœperat et optaverat, imperfectum reliquit. Sed et in serie ipsa descriptionis multiplex sensuum recapitulatio est, dum plures eadem sæpe dixerunt, etsi aliquando dissimilibus verbis. Necnon etiam, si quis diligenter advertat, ibidem quædam aspera inserta reperiuntur, verbi gratia contra ecclesiasticæ et sæcularis potestatis authenticas sublimesque personas. Absit autem ut quidquam asperum vel amarum Oliva illa, suavitatem in domo Domini fructificans, erga quempiam reddat! cujus studii semper fuit, dum vixit in sæculo, omnes homines mansuetudinis suæ oleo demulcere. Sane narrationis nostræ veritas non incertam apud nos obtinet firmitatem, cum etiam plura ex his quæ vel ex ejus ore sacratissimo, vel fideli religiosorum relatu comperta cognovimus, sicut et miraculorum multitudinem scienter prætereuntes, studio brevitatis duximus sequestranda. Si igitur puritatis vestræ examini nostra placuerit abbreviatio, subtractis vel appositis aut emendatis quæ vestræ visa fuerint Sanctitati, cum Dei beneplacito, vestroque favore, ni fallimur, sine offendiculo poterit transcribenda exponi. Sin autem; nostræ humilitatis est, idem A opusculum penes nos potius occultare quam prodere, ne minime profutura timere velle pandere videamur.

CAPUT PRIMUM.

De parentibus, pueritia et moribus sancti Bernardi.

1. Bernardus Burgundiæ partibus, Fontanis oppido patris sui oriundus fuit, parentibus claris secundum sæculi dignitatem, sed dignioribus ac nobilioribus secundum christianæ religionis pietatem. Pater ejus Tescelinus, vir antiquæ et legitimæ militiæ fuit, cultor Dei, justitiæ tenax. Evangelicam namque, secundum instituta Præcursoris Domini, militiam agens, neminem concutiebat, nemini faB ciebat calumniam, contentus stipendiis suis (*Luc*, III, 14), quibus ad omne opus bonum abundabat. Sic consilio et armis serviebat temporalibus dominis suis, ut etiam Domino Deo suo non negligeret reddere quod debebat. Mater ejus Alaidis ex castro cui **1236** nomen Mons-Barrus, et ipsa in ordine suo apostolicam regulam tenens, subdita viro (*Ephes.* v, 22), sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat, operibus misericordiæ insistens, filios enutriens in omni disciplina. Septem quippe liberos genuit, non tam viro suo quam Deo; sex mares, feminam unam; mares omnes monachos futuros, feminam sanctimonialem. Deo namque, ut dictum est, non sæculo generans, singulos mox C ut partu ediderat, ipsa manibus propriis Domino offerebat. Propter quod etiam alienis uberibus nutriendos committere illustris femina refugiebat, quasi cum lacte materno materni quodammodo boni infundens eis naturam. Cum autem crevissent aliquandiu sub manu ejus, eremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens; et sic eos præparans et instituens Domino aspirante, quasi continuo ad Dei servitium transmittendos.

2. Hæc cum in ordine filiorum tertium Bernardum haberet in utero, somnium vidit præsagium futurorum, catellum scilicet totum candidum, in dorso D subrufum, et latrantem, in utero se habere. Super quo territa vehementer, cum religiosum quemdam virum consuluisset, continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quo David de sanctis prædicatoribus Domino dicit, *Lingua canum tuorum ex inimicis* (*Psal.* LXXVI, 24), trepidanti et anxiæ re-

spondit: « Ne timeas; optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnos pro ea contra [illegible] est latratus. Erit enim egregius prædicator, et tanquam canis bonus, gratia linguæ [illegible] curationes est allaturus. » Quo responso mater pia et fidelis quasi a Deo suscepto, læta efficitur, et jam [illegible] tradere, secundum [illegible] visionis et interpretationis, quia [illegible] promittebantur.

3. Quod et factum est. Mox enim ut tenerum partu edidit, non modo obtulit eum Deo, sicut de aliis agere consueverat (supra, n. 1), sed, sicut legitur de sancta Anna matre Samuelis, quæ petitum a Domino et susceptum filium in tabernaculo ejus obsignavit perpetuo serviturum (I Reg. I, 28), sic et ipsa eum in Ecclesia Dei acceptabile obtulit munus. Unde et quam citius potuit, in ecclesia Castellionis, quæ postmodum ipsius Bernardi opera a sæculari conversatione in Ordinem regularium canonicorum promota cognoscitur, magistris litterarum tradens erudiendum, egit quidquid potuit ut in eis proficeret. Puer autem et gratia plenus, et ingenio naturali pollens, cito in hoc matris desiderium implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem et præ coætaneis suis proficiebat; sed in rebus sæcularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat quippe simplicissimus in sæcularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, mire cogitativus, parentibus obediens et subditus, omnibus benignus et gratus, domi simplex et quietus, foris rarus, et, ultra quam credi possit, verecundus, nusquam multum loqui amans, Deo devotus, ut [illegible] conservaret; litterarum etiam studio deditus, per quas in Scripturis Deum disceret et cognosceret.

237 CAPUT II.

De ejus pietate, misericordia, et studio castitatis.

4. Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectulum. Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus. Quam cum ille appropinquantem sentiret cum quibusdam carminalibus instrumentis, cum indignatione magna exclamans, a se repulit et abjecit.

5. Aderat aliquando solemnis illa nox Nativitatis Dominicæ, et ad solemnes vigilias omnes, ut moris est, parabantur. Cumque celebrandi nocturni officii hora aliquantisper protelaretur, contigit sedentem exspectantemque Bernardum cum cæteris inclinato capite paululum soporari. Adfuit illico puero suo se revelans pueri Jesu sancta nativitas, teneræ fidei suggerens incrementa, et divinæ in eo inchoans mysteria contemplationis. Apparuit enim ei velut denuo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero matris Virginis Verbum infans, speciosus forma præ filiis hominum, et pueri sancti in se rapiens nimirum jam puerilis affectus. Persuasum autem esse animo suo fateri solebat quod eam crediderit tunc horam fuisse Dominicæ nativitatis. Sed et facile erat advertere his qui ejus auditorium frequentaverunt, in quanta eum benedictione canora prævenerit Dominus, cum in his quæ ad illud pertinent sacramentum et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videretur. Unde et postmodum in laudem ejusdem Genitricis et Geniti, et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum, inter initia operum suorum seu tractatuum, sumpta materia ex eo Evangelii loco ubi legitur: *Missus est Gabriel angelus a Deo in civitatem Galilææ* (*Luc.* I, 26), et cætera quæ ibi sequuntur. Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam puerilibus annis, si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens eleemosynas, pro ætate, imo supra ætatem pietatis opera sectabatur.

6. Cum autem aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines, puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, mater ejus liberis fideliter educatis, et vias sæculi ingredientibus, quasi peractis omnibus quæ sua erant, feliciter migravit ad Dominum. Obdormivit autem psallentibus clericis, qui convenerant; et ipsa psallens, ut in extremis quoque, cum jam vox ejus audiri non posset, adhuc moveri labia viderentur, et lingua palpitans Dominum confiteri. Deinde inter illas supplicationes, cum diceretur, « Per passionem et crucem tuam libera eam, Domine, » elevans manum signavit se, et emisit spiritum, ita ut manum non posset deponere quam levarat. Ex hoc Bernardus suo jam more, suo jure vivitare incipiens, eleganti corpore, grata facie præeminens, suavissimis ornatus moribus, acri ingenio præditus, acceptabili pollens eloquio, magnæ spei adolescens prædicabatur. Cui, tanquam ingredienti [illegible] se vitæ sæculi ipsius offerre cœperunt, et ei in omnibus assurgere prosperitates vitæ hujus, et magnæ spes undique arridere. Obsidebant animum juvenis benignum sodalium dissimiles mores, et amicitiæ procellosæ similem sibi efficere gestientes. Quæ si ei dulcescere perstitissent, necesse erat amarescere illi, quod in hac vita dulcius cordi ejus insederat, castitatis amorem. Cui præcipue invidens coluber tortuosus, spargebat laqueos tentationum, ac variis occursibus calcaneo ejus insidiabatur.

7. Circa idem tempus instinctu dæmonis, in lectum dormientis injecta est puella nuda. Quam ille sentiens, cum omni pace et silentio, partem ei lectuli, quam occupaverat, cessit, et in latus alterum se convertit, ac dormivit. Misera vero illa aliquandiu jacuit, sustinens et exspectans, deinde palpans et stimulans. Novissime cum immobilis ille persisteret, illa, licet impudentissima esset, erubuit, et horrore ingenti atque admiratione perfusa, relicto eo surgens aufugit. Contigit item ut cum sociis aliquantis apud matronam aliquam Bernardus hospi-

taretur. Considerans autem mulier adolescentem decorum aspectu, capta est 1233 liquore oculorum suorum, et in concupiscentiam ejus exarsit. Cumque tanquam honoratiori omnium, scorsum ei fecisset lectulum præparari, surgens ipsa de nocte impudenter accessit ad eum. Quam Bernardus sentiens, nec consilii inops, clamare cœpit : « Latrones, latrones. » Ad quam vocem fugit mulier, familia omnis exsurgit, lucerna accenditur, latro quæritur, sed minime invenitur. Ad lectulos singuli redeunt, fit silentium, fiunt tenebræ sicut prius, pausant cæteri, sed non illa misera requiescit. Exsurgit denuo, et Bernardi lectulum petit ; sed denuo ille proclamat, « Latrones, latrones. » Quæritur iterum latro, latet iterum, nec ab eo qui solus noverat publicatur. Usque tertio improba mulier sic repulsa, vix tandem, seu metu, seu desperatione victa cessavit. Cum autem die sequenti iter agerent, arguentes Bernardum socii, quosnam toties eo nocte latrones somniaverit, perquirebant. Quibus ille : « Veraciter, inquit, aderat latro, et mihi castitatem hospita subripere nitebatur. »

CAPUT III.

Mundi contemptum ac fugam concipit, aliisque persuadet.

8. Inter hæc tamen cogitans et perpendens, quod vulgo dicitur, non esse tutum diu cohabitare serpenti, fugam meditari cœpit. Videbat enim mundum et principem ejus exterius multa sibi offerentem, multa promittentem, magnas res, spes majores, sed fallaces omnes, et vanitatem vanitatum, et omnia vanitatem. Veritatem vero ipsam interius jugiter audiebat clamantem, et dicentem : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris* (*Matth.* XI, 28, 29). Perfectius vero relinquere mundum deliberans, cœpit inquirere et investigare, ubi certius et purius inveniret requiem animæ suæ sub jugo Christi. Inquirenti autem occurrit Cistercii innovatæ monasticæ religionis nova plantatio, messis multa, sed operariis indigens, cum vix adhuc aliquis conversionis gratia illuc declinaret, ob nimiam vitæ ipsius et paupertatis austeritatem. Quæ tamen cum animum vere Deum quærentem minime terrerent, posthabita omni hæsitatione ac timore, illuc vertit intentionem, posse se æstimans omnino ibi delitescere et abscondi. Ubi vero de conversione tractantem fratres ejus, et qui carnaliter eum diligebant, persenserunt, omnimodis agere cœperunt, ut animum ejus ad studium possent divertere litterarum, et amore scientiæ sæcularis sæculo arctius implicare. Qua nimirum suggestione, sicut fateri solebat, propemodum retardati fuerant ejus gressus. Et cum aliquando ad eosdem pergeret fratres, in obsidione castri, quod Granceium dicitur, cum Hugone duce Burgundiæ constitutos, cœpit in hujusmodi cogitatione vehementius anxiari. Inventaque in itinere ecclesia quadam, divertit, et ingressus oravit cum multo imbre lacrymarum, expandens manus in cœlum, et effundens cor suum ante conspectum Domini Dei sui. Ea igitur die firmatum est propositum cordis ejus.

9. Nec vere surda aure percepit vocem dicentis : *Qui audit, dicat, Veni* (*Apoc.* XXII, 17). Siquidem ab illa hora, sicut ignis qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes, hinc inde primo viciniora quæque corripiens, postmodum in ulteriora progreditur : sic ignis quem Dominus miserat in cor servi sui, volens ut arderet, primo fratres ejus aggreditur, solo minimo, ad conversionem minus adhuc habili, seniori patri ad solatium derelicto ; deinde cognatos, et notos, socios et amicos, et de quibuscunque poterat esse spes conversionis. Primus omnium Galdricus avunculus ejus, absque dilatione aut hæsitatione, in sententiam ivit nepotis, et consensum conversionis ; vir honestus et potens in sæculo, et in sæcularis militiæ gloria nominatus, dominus castri in territorio Eduensi quod Tullium dicitur. Continuo etiam Bartholomæus occurrens junior cæteris fratribus, et necdum miles, sine difficultate, eadem hora salutaribus monitis dedit assensum. Porro Andreas, Bernardo etiam ipse junior, et novus eo tempore miles, verbum fratris difficilius admittebat, donec subito exclamavit : « Video matrem meam. » Visibiliter siquidem ei apparuit, serena facie, subridens et congratulans proposito 1234 filiorum, itaque et ipse continuo manus dedit, et de tirone sæculi factus est miles Christi. Guido vero primogenitus fratrum conjugio jam alligatus erat, vir magnus, et præ aliis jam in sæculo radicatus. Hic primo paululum hæsitans, sed continuo rem perpendens et recogitans, conversioni consensit, si tamen conjux annueret. Verum id quidem de juvencula nobili, et parvulas filias nutrienti, pene impossibile videbatur. At Bernardus de misericordia Domini spem concipiens certiorem, incunctanter ei spopondit, aut consensuram feminam, aut celeriter morituram. [illegible] sic remaneret, vir ejus magnanimus, hinc jam ex præventus virtute fidei, in qua postmodum excellenter enituit, virile consilium Domino inspirante concepit, ut abjiciens quidquid habere videbatur in sæculo, vitam institueret agere rusticanam, laborare scilicet manibus propriis, unde suam sustentaret, et uxoris vitam, quam invitam dimittere non licebat. Interim supervenit Bernardus, qui undique alios atque alios colligens discurrebat. Nec mora, flagellatur prædicta Guidonis uxor infirmitate gravi. Et cognoscens quam durum esset sibi contra stimulum calcitrare, accersito Bernardo veniam deprecatur, et prior ipsa conversionis petit assensum. Denique juxta morem ecclesiasticum separata a viro, interveniente parili voto castitatis, in cœnobium sanctimonialium transiit [illegible], religiose serviens Deo usque ad mortem.

10. Secundus autem post Guidonem Gerardus erat, miles [illegible], [illegible] prudentiæ, [illegible], [illegible] ab omnibus diligeretur. Qui

cæteris, ut dictum est, primo audiit et prima die acquiescentibus, levitatem reputans, ut mos est sapientiæ sæcularis, obstinato animo salubre consilium et fratris monita repellebat. Tum Bernardus fide jam igneus, et fraternæ charitatis zelo mirum exasperatus in modum. « Scio, inquit, scio, sola vexatio dabit intellectum auditui. » Digitumque lateri ejus apponens. « Veniet, inquit, dies, et cito veniet, cum lancea, lateri huic infixa, pervium faciet iter ad cor tuum, consilio salutis tuæ, quod modo aspernaris; et timebis quidem, sed minime morieris. » Sic dictum, et sic factum est. Paucissimis interpositis diebus circumvallatus ab inimicis, captus et vulneratus, juxta verbum fratris, lanceam gestans ipsi lateri, eidemque infixam loco, cui Bernardus digitum applicuerat, trahebatur, et mortem quasi jam præsentem metuens, clamabat: « Monachus sum, monachus sum Cisterciensis. » Nihilominus tamen captus et reclusus in custodia est. Vocatus est Bernardus per celerem nuntium, sed non venit. « Sciebam, inquit, et prædixeram quod durum foret ei contra stimulum calcitrare: nec tamen ad mortem ei vulnus hoc, sed ad vitam. » Et factum est ita: siquidem de vulnere præter spem cito convaluit; propositum vero seu votum, quod voverat, non mutavit. Cumque jam liber ab amore sæculi hostilibus adhuc vinculis teneretur, et hoc solum esset quod ejus propositum retardaret, in hoc etiam cito adfuit ei misericordia Dei. Venit frater ejus laborans ut erui posset, et non profecit. Et cum nec loqui ei permitteretur, accedens ad carcerem clamavit: « Scito, frater Girarde, quia ituri sumus in proximo, et monasterium introituri. Tu vero, quandoquidem exire non licet, hic monachus esto, sciens quod vis et non potes, pro facto reputari. « Cumque Girardus magis ac magis anxiaretur, paucis diebus interpositis audivit vocem dicentem sibi in somnis: « Hodie liberaberis. » Erat autem sacrum Quadragesimæ tempus. Circa vespertinam itaque diei horam cogitans quod audierat compedes suas tetigit, et ecce ferrum ex parte in manu ejus crepuit; ut minus jam teneretur, et aliquatenus incedere posset. Sed quid ageret? Erat ostium obseratum, et pro foribus pauperum multitudo. Surrexit tamen, et non tam spe evadendi quam jacendi tædio, seu curiositate tentandi, accedens ad ostium subterraneæ domus, in qua vinctus et clausus erat, mox ut pessulum tetigit, sera tota inter manus ejus collapsa est, et ostium domus apertum. Exiensque pedetentim, sicut homo compeditus ad ecclesiam, ubi adhuc vespertina celebrabantur officia, pertendebat. Porro mendici qui pro foribus domus astabant, videntes quod fiebat, et divinitus exterriti, in fugam versi sunt, nihil clamantes. Cumque jam ecclesiæ propinquaret, egrediens quidam de familia domus captivitatis suæ, germanus illius **1240** a quo custodiebatur, vidensque ad ecclesiam properantem, « Tarde, inquit, Girarde, venisti. » Expavescente Girardo, « Festina, ait, adhuc superest quod audias. » Oculi quippe ejus tenebantur, nec prorsus quid ageret intelligebat. Demum ad altiores gradus ecclesiæ cum adhuc compeditum data manu Girardum sublevasset, introeunte illo ecclesiam, tunc primum quid ageretur agnovit, et conatus eum retinere non potuit. Hoc modo Girardus a captivitate amoris sæculi hujus, et captivitate filiorum sæculi hujus liberatus, votum quod voverat fideliter exsolvit. In quo potissimum notum fecit Dominus, a quanta perfectione et sanctæ conversationis gratia iste Dei famulus Bernardus cœperit, qui in ejus spiritu, qui fecit quæ futura sunt, quod erat futurum videre potuit quasi jam factum. Præsentialiter quippe in latere fratris ei lancea apparebat, quando digitum applicuit, sicut postmodum ipse confessus est, cum ab his interrogaretur, quibus celare non poterat.

11. Cum die quadam Bernardus cum cæteris, secum in eodem spiritu congregatis, quamdam intrasset ecclesiam, apostolicum illud capitulum legebatur: *Fidelis Deus, quia qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet usque in diem Christi Jesu* (*Philipp.* I, 6). Quod devotus juvenis haud secus accepit, quam si de cœlo sonuisset. Exsultans itaque spiritualis jam pater regeneratorum in Christo fratrum suorum, et manum Domini secum operantem intelligens, cœpit ex hoc prædicationi insistere, et quoscunque poterat aggregare. Cœpit novum hominem induere, et cum quibus de litteris sæculi seu de sæculo agere solebat, de seriis et conversione tractare, ostendens gaudia mundi fugitiva, vitæ miserias, celerem mortem, vitam post mortem, seu in bonis seu in malis perpetuam fore. Quid multa? Quotquot ad hoc præordinati erant, operante in eis gratia Dei et verbo virtutis ejus, et oratione et instantia servi ejus, primo cunctati, deinde compuncti, alter post alterum credebant et consentiebant. Inter quos adjunctus est ei Hugo Matisconensis, qui postea raptus a Pontiniaco cœnobio, quod ipse ibidem abbas ædificavit, Autissiodorensi Ecclesiæ præfuit merito et honore pontificis. Hic audiens de conversione socii et amici charissimi Bernardi, flebat quasi perditum, quem sæculo mortuum audiebat. Ubi autem data est utrique primo facultas mutui colloquii, post dissimiles lacrymas et gemitus dissimilium dolorum, verba verbis cœperunt conferri, et res rebus comparari. Cumque inter ipsa verba familiaris amicitiæ Hugoni infunderetur spiritus veritatis, aliam jam faciem habere cœperunt verba mutuæ collocutionis. Datis itaque dexteris in sodalitium novæ vitæ, longe dignius veriusque facti sunt cor unum et anima una in Christo, quam in sæculo ante fuissent. Post paucos autem dies nuntiatur Bernardo subversum ab aliis eumdem Hugonem a proposito resilire. Qui opportunitate inventa, quod magnus quidam episcoporum conventus illis in partibus haberetur, festinat ut revocet pereuntem, iterumque parturiat. Observantes autem prædicti sodales et subversores Hugonis, viso Bernardo

prædam ambiunt suam, et omnem ei loquendi adimunt facultatem, omnem aditum intercludunt. At ille, cum ei loqui non posset, clamabat pro eo ad Dominum. Quo orante cum lacrymis, subita et vehemens inundatio pluviæ mox erupit. Consederant autem in campo, quod aer serenus esset, et nil tale sperarent. Dispersi igitur omnes ad repentinum imbrem, vicum proximum petunt. At Bernardus Hugonem tenens : « Mecum, ait, sustinebis hujus pluviæ guttas. » Cumque soli remansissent, Dominus reddidit eis continuo et aeris et animi serenitatem. Ibi renovatum est fœdus et propositum confirmatum, quod non potuit deinceps violari.

12. Videbat ista peccator, et irascebatur, dentibus suis fremebat et tabescebat ; justus autem confidens in Domino, gloriose de sæculo triumphabat. Jamque eo publice et privatim prædicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertebant ; quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. Crescente siquidem numero eorum qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur: *Multitudinis eorum erat cor unum et anima una in Domino* (*Act.* IV, 32), *et habitabant* **1241** *unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat conjungere eis* (*Act.* V, 12, 13). Erat enim eis Castellioni domus una propria et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur, quam ingredi vix audebat qui non esset de cœtu eorum. Sed et si quis intrabat, videns et audiens quæ ibi gerebantur, convincebatur ab omnibus, dijudicabatur ab omnibus : et adorans Dominum, et confitens quod Deus vere esset in illis, aut ipse unanimitati eorum adhærebat, aut recedens flebat semetipsum, illos autem beatificabat. Hoc enim illis temporibus, et in illis erat partibus inauditum, ut alicujus adhuc in sæculo commorantis conversio præsciretur. Ipsi vero quasi mensibus sex, post primum propositum in sæculari habitu stabant, ut perinde plures congregarentur, dum quorumdam negotia per id temporis expediebantur.

13. Cum autem jam suspecta esse inciperet multitudo, ne quem de numero eorum subriperet is qui tentat, placuit Deo super hoc revelare quid futurum esset. Aspiciebat enim quidam eorum in visu noctis, et videbat quasi omnes consedisse in domo una, et per ordinem singulos quasi communicare de cibo quodam miri candoris et saporis : quem cæteris omnibus optime suspicientibus et cum gaudio magno, duos ex omni numero illo notabat a cibi illius participatione vacuos remansisse. Alter namque eorum nec sumebat ; alter quidem sumere videbatur, sed tanquam minus caute sumeret, spargebatur. Utrumque vero postea probavit eventus. Alter enim priusquam ventum esset ad rem, conversus retrorsum abiit, et in sæculum rediit : alter cœpit quidem cum cæteris opus bonum, sed non perfecit.

A

CAPUT IV

Bernardus cum sociis Cistercium ingreditur, ubi de ejus mortificatione tempore tirocinii.

14. Jam vero adveniente die reddendi voti et complendi desiderii, egressus est de domo paterna Bernardus pater fratrum suorum, cum fratribus suis, filiis suis spiritualibus, quos verbo vitæ Christo genuerat. Videns autem Guido primogenitus fratrum suorum Nivardum fratrem suum, minimum puerum, cum pueris aliis in platea : « Eia, inquit, frater Nivarde, ad te solum respicit omnis terra possessionis nostræ. » Ad quod puer non pueriliter motus : « Vobis ergo, inquit, cœlum ; mihi terra ? Non ex æquo divisio hæc facta est. » Quo dicto abeuntibus illis, modico post tempore et ipse fratres secutus, nec a **B** patre, nec a propinquis seu amicis potuit detineri. Supererat de Deo dicata domo illa pater cum filia, de quibus etiam suo loco dicemus. Eo tempore novellus et pusillus grex Cisterciensis sub abbate degens, viro venerabili Stephano cum jam graviter tædio ei esse inciperet paucitas sua, et omnis spes posteritatis decideret, in quam sanctæ illius paupertatis hæreditas transfunderetur, venerantibus omnibus in eis vitæ sanctitatem, sed refugientibus austeritatem ; repente divina hæc visitatione tam læta, tam insperata, tam subita lætificatus est, ut in die illa responsum hoc a Spiritu sancto accepisse sibi domus illa videretur : *Lætare, sterilis, quæ non pariebas ; erumpe et clama, quæ non parturiebas : quia multi filii desertæ,* **C** *magis quam ejus quæ habet virum* (*Isai.* LIV, 1) : de quibus postmodum visura es filios filiorum usque in multas generationes.

15. Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo decimo tertio, a constitutione domus Cisterciensis quindecimo, servus Dei Bernardus annos natus circiter duo et viginti [*al.* tres et viginti], Cistercium ingressus cum sociis amplius quam triginta, sub abbate Stephano, suavi jugo Christi collum submisit. Ab illa autem die dedit Dominus benedictionem, et vinea illa Domini sabaoth dedit fructum suum, extendens palmites suos usque ad mare, et ultra mare propagines ejus. Hæc quidem fuere Viri Dei conversionis sancta principia. Conversatio- **D** nis autem ejus insignia, quomodo vitam angelicam gerens in terris vixit, neminem enarrare posse puto, qui non vivat de spiritu, de quo ille vixit. Solius quippe donantis et accipientis est nosse, quantum ab ipso mox conversionis exordio prævenerit eum Dominus in benedictionibus dulcedinis suæ ; quanta repleverit gratia electionis, quomodo **1242** ab ubertate domus suæ inebriaverit eum. Ingressus est autem domum illam pauperem spiritu, et eo adhuc tempore absconditam ac pene nullam, intentione ibi moriendi a cordibus et memoria hominum, et spe delitescendi et latendi tanquam vas perditum ; Deo aliter disponente, et eum sibi in vas electionis præparante, non solum ad Ordinem monasticum confortandum ac dilatandum, sed ad portandum nomen suum coram regibus et gentibus, et usque ad extremum ter-

sæ. Ipse vero nil tale de se æstimans aut cogitans, potius ad custodiam cordis sui et propositi constantiam hoc semper in corde, sæpe etiam in ore habebat : « Bernarde, ad quid venisti? » Et sicut de Domino legitur, quia *cœpit Jesus facere et docere* (*Act.* I, 1) : a prima die in cellam Novitiorum ingressus sui, ipse cœpit agere in semetipso quod alios erat docturus.

16. Ipse cum Novitius esset, in nullo sibi parcens, instabat omnimodis mortificare non solum concupiscentias carnis, quæ per corpus fiunt, sed et sensus ipsos per quos fiunt. Cum enim jam interiori sensu illuminati amoris, dulcius ac frequentius sentire inciperet desursum sibi spirantem suavitatem, sensui illi interiori timens a sensibus corporis, vix tantum eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris cum hominibus conversationis societatem. Quod cum continui usus instantia in consuetudinem mitteret, consuetudo ipsa quodammodo vertebatur in naturam : totusque absorptus in spiritum, sæpe [*al.* spe] tota in Deum directa intentione, seu in meditatione spirituali tota occupata memoria, videns non videbat, audiens non audiebat; nihil sapiebat gustanti, vix aliquid sensu aliquo corporis sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat in cella Novitiorum, cum exiens inde ignoraret adhuc an haberet domus ipsa testudinem, quam solemus dicere cælaturam. Multo tempore frequentaverat intrans et exiens domum ecclesiæ, cum in ejus capite, ubi tres erant, unam tantum fenestram esse arbitraretur. Curiositatis enim sensu mortificato, nil hujusmodi sentiebat; vel si cum forte aliquando contingebat videre, memoria, ut dictum est, alibi occupata non advertebat. Sine memoria quippe sensus sentientis minus efficax est.

CAPUT V.

De Bernardi dotibus, et corporis habitu.

17. Natura quoque non dissentiebat in eo a gratia, ut in eo quoque impletum quodammodo videretur esse quod legitur : *Puer eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam; et cum magis essem bonus, veni ad corpus incoinquinatum* (*Sap.* VIII, 19, 20). Ad contemplanda quippe spiritualia quæque seu divina, cum gratia spirituali, naturali quadam virtute pollebat ingenii; sortitusque est etiam ipse in hoc animam bonam, sensualitatem non curiose lascivam, nec superbe rebellem, sed congaudentem spiritualibus bonis et studiis, et in eis quæ ad Deum sunt, sponte subditam spiritui et servientem : corpus etiam nullius contaminatum consensu flagitii, ad serviendum spiritui in servitio Dei aptissimum instrumentum. Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritualis tamen potius quam carnalis : in vultu claritas præfulgebat, non terrena utique, sed cœlestis : in oculis angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulchritudo, ut evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet, et de cumulo internæ

A puritatis et gratiæ copiosæ perfusus homo quoque exterior videretur. Corpus ante tenuissimum et sine carnibus erat. Ipsa etiam subtilissima cutis in genis modice rubens; illis nimirum quidquid caloris inerat naturalis, assidua meditatio, et studium sacræ compunctionis attraxerat. Cæsaries ex flavo colorabatur et candido; barba subrufa, circa finem vitæ ejus respersa canis. Statura mediocritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat. Sed cum caro in eo ex dono prævenientis gratiæ, adjutorio subsequentis naturæ, et usu bono spiritualis disciplinæ, vix jam aliquid concupisceret adversus spiritum, hoc est, quod spiritum læderet; spiritus supra vires, supra virtutem carnis et sanguinis tanta adversus carnem concupiscebat, ut infirmum
B animal cadens sub onere, resurgere non valeret.

1213 CAPUT VI.

De fundatione Claræ-Vallis, et Bernardi ordinatione in abbatem.

18. Cum autem placuit ei, qui eum segregavit a sæculo, et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam, et multos filios Dei qui erant dispersi, per eum congregaret in unum; misit in cor abbatis Stephani ad ædificandum domum Claræ-Vallis mittere fratres ejus. Quibus abeuntibus ipsum præfecit abbatem, mirantibus sane illis, tanquam maturis et strenuis viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro cor-
C poris infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. Erat autem Clara-Vallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Alba, antiqua spelunca latronum, quæ Absinthialis vallis antiquitus dicebatur. Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis consederunt viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum, templum Dei et domum orationis. Ubi simpliciter aliquanto tempore Deo servierunt in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis fagi conficiebantur. Panis instar prophetici illius ex hordeo et milio et vicia erat, ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio uberlim plorans clam asportaverit, quasi
D pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines. At virum Dei minus ista movebant. Summa ei sollicitudo de salute multorum, quæ a prima die conversionis suæ usque in finem tam singulariter sacrum illius pectus noscitur possedisse, ut erga omnes animas maternum gerere videretur affectum. Erat ergo vehemens præcordiis ejus sancti desiderii et sanctæ humilitatis conflictus. Modo enim seipsum dejiciens, fatebatur indignum, per quem fructus aliquis proveniret : modo oblitus sui æstuabat flagrantissimo ardore, ita ut nullam sibi nisi ex multorum salute consolationem posse admittere videretur. Sane fiduciam charitas pariebat, sed eamdem castigabat humilitas.

19. Contigit aliquando peractis vigiliis, ut egres-

sus foras, et loca vicina circuiens, oraret ad Dominum, quatenus acceptum haberet obsequium suum et fratrum suorum. Subito vero stans in ipsa oratione, modice interclusis oculis, vidit undique ex vicinis montibus tantam diversi habitus et diversæ conditionis hominum multitudinem in inferiorem vallem descendere, ut vallis ipsa capere non posset. Quæ visio quid portenderit, jam omnibus manifestum est. Hac ergo Vir Domini visione magnifice consolatus, exhortatus est fratres suos, commonens eos de misericordia Dei nunquam desperare.

20. Cum autem quadam die Girardus frater ejus, cellarius domus, apud eum conquereretur ad necessaria fratrum multa deesse; Vir Dei, quantum interim ad præsentes angustias sufficere posset, inquisivit. Ille vero duodecim [*al.* undecim) libras respondit. Tunc dimittens eum, ad orationem confugit. Post paululum vero rediens Girardus, mulierem quamdam de Castellione foris esse, et velle ei loqui nuntiavit. Ad quam cum egrederetur, procidens ad pedes ejus eadem mulier, duodecim librarum benedictionem ei obtulit, orationum suffragia implorans viro suo periculose ægrotanti. Quam breviter allocutus, dimisit a se. « Vade, inquiens, sanum invenies virum tuum. » Illa vero abiens in domum suam, sicut audierat, sic invenit. Abbas vero consolans pusillanimitatem cellarii sui, ad sustinendum Dominum de cætero reddidit fortiorem. Nec tantum semel hoc, sed sæpe, cum hujusmodi instaret necessitas, ei certum est divinum adfuisse auxilium, unde non sperabatur. Propter quod viri prudentes, intelligentes manum Domini esse cum eo, teneritudinem mentis ejus, quasi a deliciis paradisi nuper egressi, rerum exteriorum sollicitudine inquietare pertimescebant, eas ipsi intra semetipsos, ut poterant, digerentes, et eum tantummodo de spiritualibus et interioribus consulentes.

1244 CAPUT VII.

De Bernardi prædicatione, et patris ac sororis conversione.

21. Ipse si quando pro ædificatione sermonem ad eos habebat, hominibus supra hominem loquens, vix intelligebatur. Tamen juxta sententiam sancti Job, nefas putantes contradicere sermonibus Sancti (*Job.* VI, 10), non excusabant infirmitatem suam, sed accusabant. Cumque ad nutum arguentis humiliarentur qui arguebantur, cœpit etiam spirituali magistro adversus fratres humiles et subjectos zelus suus esse suspectus. Unde factum est ut fieret magistra magistri pia humilitas discipulorum. Cogitabat enim eos multos meliora et viciniora saluti suo in silentio meditari, quam ab ipso audirent; devotius et efficacius salutem suam operari, quam ex ejus exemplo acciperent. Timebat vero ex prædicatione sua eos scandalizari potius, quam aliquid ædificationis concipere. Cumque super hoc turbaretur et constristaretur, et diversæ cogitatoines ascenderent in cor ejus; post multos cogitationum A fluctus et cruciatus cordis, decrevit ab exterioribus omnibus ad interiora se recolligere, et in solitudine cordis et secreto silentii continere, donec misericordiæ suæ super hoc ei suam revelaret Dominus voluntatem. Paucis autem postea evolutis diebus, vidit in visu noctis personam quamdam cum claritate sibi astantem, et magna auctoritate præcipientem, fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in apertione oris sui; quoniam non ipse esset qui loqueretur, sed Spiritus Dei loqueretur in eo. Et extunc manifestius in eo et per eum loquens Spiritus sanctus, et sermonem ei potentiorem et sensum ei in Scripturis abundantiorem suggerens, apud auditores quoque gratiam ei addidit et auctoritatem. Inde erat quod tam confidenter quam utiliter loque- B batur ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ut, dum prædicaret verbum Dei, quidquid afferebat in medio, sic patens et placens efficiebat, et circa id unde agebatur, efficax ad movendum, ut mirarentur omnes in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ejus.

22. Præfatus quoque pater illius, qui domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos. Qui cum aliquantum tempus ibi fecisset, obiit in senectute bona. Soror quoque eorum in sæculo nupta et sæculo dedita, cum in divitiis et deliciis sæculi periclitaretur, tandem aliquando inspiravit ei Deus ut fratres suos visitaret. Cumque venisset quasi visura venerabilem Bernardum fratrem suum, C et adesset cum comitatu superbo et apparatu; ille detestans et exsecrans eam tanquam rete diaboli ad capiendas animas, nullatenus acquiescebat exire ad videndum eam. Quod audiens, illa confusa et compuncta vehementer, cum nullus ei fratrum suorum occurrere dignaretur, tota in lacrymas resoluta: « Et si peccatrix sum, inquit, pro talibus Christus mortuus est. Quia enim peccatrix sum, idcirco colloquium et consilium bonorum requiro. Et si despicit frater meus carnem meam, ne despiciat servus Dei animam meam. Veniat, præcipiat; quidquid præceperit, facere parata sum. » Hanc ergo promissionem audiens, exiit ad eam cum fratribus suis frater ejus. Et quia eam a viro separare non poterat, primo verbo omnem mundi gloriam in cultu D vestium et in omnibus sæculi pompis interdixit; et formam vitæ matris suæ, in qua multo tempore vixerat cum viro, ei indixit; et sic eam dimisit. Illa vero obedientissime parens præcepto, rediit ad propria, mutata repente secundum omnipotentiam dexteræ Excelsi. Stupebant autem omnes adolescentulam nobilem, delicatam, subita mutatione in habitu et victu, in medio sæculi vitam ducere eremiticam, instare jejuniis, et vigiliis, et continuis orationibus, et ab omni sæculo prorsus se facere alienam. Biennio sic vixit cum viro suo: qui etiam virtute ejus perseverantiæ victus, tandem liberam a se dimittens, facultatem ei concessit serviendi Deo cui se probavit. Illa vero optata libertate potita, monasterium Julleium adiens, cum sanctimonialibus inibi Deo ser-

vientibus reliquum vitæ suæ Deo vovit: ubi tantam ei Dominus **1245** gratiam contulit sanctitatis, ut non minus animo, quam carne illorum probaretur virorum Dei esse germana.

CAPUT VIII.

Abbas consecratur a Guillelmo episcopo Catalaunensi, qui valetudinis ejus curam suscipit.

23. Cum autem missus noviter Claram-Vallem Bernardus ordinandus esset, et sedes Lingonensis vacaret (142), ad quam ordinatio ipsa respiciebat; quærentibus fratribus, quo eum ducerent ordinandum, obtulit se bona fama venerabilis Catalaunensis episcopi, opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis, illucque eum transmittendum definiunt. Sicque factum est. Abiit autem Catalaunum assumpto secum Elbodone monacho quodam Cisterciensi. Intravit ergo prædicti episcopi domum juvenis exesi corporis et moribundi, habitu quoque despicabilis, subsequente monacho seniore, et magnitudine et robore corporis eleganti; aliis ridentibus, aliis rem, sicut erat, interpretando venerantibus. Cum autem quæreretur quis eorum esset abbas; Episcopus primus oculos in eum apertos habens, agnovit servum Dei, et suscepit eum sicut servus Dei. Cum enim primo in privato colloquio, omni melius locutione prudentiam juvenis magis magisque proderet verecundia loquendi; intellexit vir sapiens divinam visitationem in adventu hospitis sui, nec defuit hospitalitatis pia instantia: sumptaque familiaritatis fiducia et libertate loquendi, habito ad alterutrum sancto colloquio, melius eum commendabat conscientia, quam verba. Ex illa ergo die et ex illa hora facti sunt cor unum et anima una in Domino, in tantum ut efficeretur Claræ-Vallensium non sola domus Episcopi, sed per ipsum tota civitas Catalaunensis. Quin etiam Remensis provincia et Gallia tota per eum in devotionem excitata est, et reverentiam Viri Dei. Ab illo siquidem tanto episcopo cæteri didicerunt suscipere eum et revereri tanquam angelum Dei, ita ut futuri temporis præsensisse in eo gratiam videretur homo tantæ auctoritatis, sic affectus erga ignotum monachum, et monachum tantæ humilitatis.

24. Modico vero post tempore transacto, cum eousque infirmitas Abbatis ingravesceret, ut jam nonnisi mors, aut omni morte gravior vita speraretur, ab eodem Episcopo visitatus est. Cumque viso eo Episcopus se non solum vitæ ejus, sed et sanitatis spem habere diceret, si consilio ejus acquiescens, secundum infirmitatis suæ modum, aliquam corpori suo curam pateretur impendi; ille vero a rigore vel usu consuetudinis suæ minus facile flecti posset; profectus Episcopus ad capitulum Cisterciense, ibi coram pauculis abbatibus qui convenerant, pontificali humilitate et sacerdotali charitate toto corpore in terram prostratus, petiit et obtinuit, ut toto anno uno in obedientiam sibi traderetur.

(142) Nimirum per absentiam Josceranni, qui sedit ab anno 1112 ad an. 1125.

A Quid enim tantæ humilitati in tanta posset auctoritate negari? Reversus itaque Claram-Vallem, extra claustra et terminos monasterii domunculam unam fieri ei præcepit, ordinans et mandans in cibo et potu, sive in aliquo hujusmodi, circa eum nullam teneri Ordinis districtionem, nullam de tota cura domus ad eum referri sollicitudinem, sed sibi eum vivere ibi secundum modum ab eo præstitutum. Sic igitur ex præcepto episcopi et abbatum feriatus ab omni sollicitudine domus, Deo vacabat et sibi, quasi in deliciis paradisi exsultans. Regium autem illud cubiculum considerantibus tantam sui reverentiam incutiebat, ac si altare Dei ingrederentur. Sane cuidam homini rusticano traditus erat ab episcopo ad obediendum, qui se curaturum eum jactitans pol- B licebatur. Et licet tam graviter infirmaretur, offerebantur ei cibi quos sanus quis vix præ angustia famis attingeret, admirantibus et tabescentibus qui videbant. Ipse autem in quem hæc fiebant, indifferenter cuncta sumens, æque omnia approbabat. Sensu quippe corrupto, et emortuo pene sapore, vix aliquid discernebat. Solam enim aquam sibi sapere dicebat, eo quod dum sumeret, fauces ei et guttur refrigerabat.

1246 CAPUT IX.

De visione transferendæ Claræ-Vallis, ac mira ejus sub Bernardo disciplina.

25. Nocte quadam solito attentius orando effuderat super se animam suam, cum tenuiter sopo- C ratus, voces audivit tanquam transeuntis multitudinis copiosæ. Evigilans autem, et easdem voces plenius audiens, cellam quoque in qua jacebat egressus, prosecutus est abeuntes. Haud procul aberat locus, densis adhuc spinarum vepriumque frutetis abundans, sed nunc longe mutatus ab illo. Super hunc aliquandiu stabant velut alternantes chori, hinc inde dispositi, et Vir sanctus audiebat et delectabatur. Cujus tamen mysterium visionis non prius agnovit, quam translatis post aliquot annos non sine divinis revelationibus ædificiis monasterii, eodem in loco positum oratorium cerneret, ubi voces illas audierat.

26. Erat tunc temporis videre Claræ-Vallis aurea D sæcula, cum viri virtutis, olim divites in sæculo et honorati, in paupertate Christi gloriantes, Ecclesiam Dei plantarent in sanguine suo, in labore et ærumnis, in fame et siti, in frigore et nuditate, et angustiis multis; sanctæ illi valli eam, quam postea habuit, præparantes sufficientiam et pacem. Erat cernere quasi novos cœlos in terra, et antiquorum Ægyptiorum monachorum, patrum nostrorum, antiquas semitas, et in eis recentia sanctorum vestigia. Prima facie ab introeuntibus Claram-Vallem per descensum montis, Deus in domibus ejus cognoscebatur, cum in simplicitate et humilitate ædificiorum, simplicitatem et humilitatem inhabitantium vallis muta loqueretur. Denique in valle illa hominibus plena, in qua nemini otiosum esse licebat, omnibus laborantibus et singulis circa

injuncta occupatis, media die mediæ noctis silentium a supervenientibus inveniebatur, præter laborum sonitus, vel si fratres in laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud sæculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut etiam ipsi, non tantum prava vel otiosa, sed aliquid etiam quod ad rem attineret, ibi loqui vererentur. Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum, hinc inde montium angustias, in quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti patris Benedicti quodammodo repræsentabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est; ut cujus imitabantur vitam, habitationis etiam ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. Omnes quippe etiam in multitudine solitarii ibi erant. Vallem namque illam plenam hominibus, ordinis ratione charitas ordinata singulis solitariam faciebat, quia sicut unus homo inordinate vivens cum solus est, ipse sibi turba est; sic ibi unitate spiritus, et regularis lege silentii in multitudine hominum ordinata, solitudinem cordis sui singulis ordo ipse defendebat. Domibus vero et habitaculis simplicibus victus inhabitantium persimilis erat. Hæc ergo fuit in tempore illo sub abbate Bernardo et magisterio ejus in clarissima et charissima valle illa spiritualium schola studiorum, hic fervor regularis disciplinæ, omnia Deo faciente et ordinante, et tabernaculum ædificante, secundum exemplar quod ei superius monstratum est.

CAPUT X.

De mira Bernardi mortificatione in somno, cibo, potu et labore, ac de studio sacrarum Scripturarum.

27. Et utinam post rudimenta primæ conversationis, circa semetipsum talem se exhibuisset qualem erga cæteros, tam benignum, tam discretum, tam sollicitum. Sed continuo cum ab annuæ illius obedientiæ vinculo solutus et sui juris effectus est, velut arcus distentus ad pristinum rigorem, et sicut torrens detentus et dimissus ad prioris cursus consuetudinem reversus est, quasi repetens a semetipso pœnas diusculæ illius quietis, et damna laboris intermissi. Videres hominem imbecillem et languidum conari et aggredi quæcunque vellet, minus considerare quid posset; sollicitum pro omnibus, circa seipsum negligentem; omnibus aliis in omnibus **1247** obedientissimum, sed de ipso vix aliquando seu charitati, seu potestati obedientem. Semper enim priora sua nulla reputans, majora moliebatur, ad non parcendum corpori, et ad studiis spiritualibus robur addendum, corpus suum variis infirmitatibus per se attenuatum, jejuniis insuper et vigiliis sine intermissione atterendo.

28. Quid dicemus de somno, qui in cæteris hominibus solet esse refectio laborum et sensuum, aut mentium recreatio? A principio suæ conversionis vigilabat, quoad vixit, ultra possibilitatem humanam; nullumque tempus magis se perdere conquerebatur, quam quo dormiebat, idoneam satis reputans comparationem mortis et somni, ut sic dormientes videantur mortui apud homines, quomodo apud Deum mortui dormientes. In ipso namque tenuem victum tenuis somnus comitabatur. In neutro indulgebat corpori suo satietatem; nisi quod in utroque sumpsisse aliquid, sat ei erat. Quantum enim ad vigilias, modus erat ei vigiliarum, non totam noctem ducere insomnem. Porro ad comedendum vix aliquando voluptate trahebatur, sed solo timore defectus. Etenim comesturus, priusquam comederet, sola cibi memoria satur erat. Sic accedebat ad sumendum cibum, quasi ad tormentum. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu arctissimi gutturis nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis; molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. Hæ continuæ, præter alias sæpius incidentes. Natura enim ejus cum teneræ nimis semper et delicatæ complexionis fuisset, jejuniis multis et vigiliis, frigore et labore, durioribus et continuis exercitiis attrita, corrupto stomacho, crudum continuo per os quod ingerebatur rejiciebat. Quod si quiddam naturali decoctione digestum transfundebantur ad inferiora, ibi nihilominus partibus illis corporis non minoribus infirmitatum incommodis obsessis, nonnisi cum gravi tormento egrediebatur. Si quid autem residuum erat, ipsum erat alimentum qualecunque corporis ejus, non tam ad vitam sustentandam, quam ad differendam mortem. Semper autem post cibum quantum comedisset, quasi pensare solebat: si quando vel ad modicum mensuram solitam excessisse se deprehendisset, non impune patiebatur. Sed et usus parcimoniæ sic ei versus fuerat in naturam, ut si aliquando corporalis sibi cujuslibet refectionis plus aliquid solito vellet indulgere, vix posset.

29. Orabat stans die noctuque, donec genua ejus infirmata a jejunio, et pedes ejus a labore inflati, corpus sustinere non possent. Multo tempore, et quandiu occultum esse potuit, cilicio ad carnem usus est: ubi vero sciri contigit, continuo illud abjiciens, ad communia se convertit. Summum enim erat ei studium fugere admirationem, et tanquam unum sese agere cæterorum. At persequebatur gloria fugitantem; sicut e regione captantes eam, fugere consuevit. Proverbium illud in ore ei frequenter, semper erat in corde: « Qui hoc facit quod nullus, mirantur omnes. » Quo nimirum intuitu vitam regulamque communem amplius æmulabatur, nil in suis actibus præferens observantiæ singularis. In ipsis tamen communibus erat illi singularis puritas, et devotio non communis.

30. Cibus ejus cum pane lac vel aqua decoctionis leguminum, vel pultes, quales infantibus fieri solent; aliquando buccella panis in aqua penitus emolliti cum exiguis sorbitiunculis erat. Cætera vel ejus infirmitas non recipiebat, vel parcimoniæ studio ipse recusabat. Vino si quando utebatur, raro

et nimis modico, cum magis aquam [illegible] suæ et appetitui congruere testarentur. [illegible] eum, et conversationem ejus medici [illegible] tantam [illegible] eum in seipso [illegible] naturæ, ac si [illegible] ad [illegible] gereretur. Nam [illegible] crebra illa ex [illegible] stomachi per os ejus indigestæ cruditatis eruptio aliis incommoda esse [illegible], maxime autem in choro psallentium, non tamen illico collectas fratrum deseruit: sed juxta [illegible] suæ, procurato ac defosso in terra receptaculo, doloris illius sic aliquandiu, prout potuit, necessitatem illam transegit. At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum **1248** collectas deserere, et seorsum secum habitare compulsus est, nisi quando consolationis gratia, sive disciplinæ claustralis aut certa necessitate conventui cum fratrum oportebat interesse.

B

31. Sic autem fuit ab initio spiritu validus, corpore infirmus; nil tamen indulgentiæ circa corporis quietem seu refectionem, nil remissionis de communi labore vel opere fieri sibi aliquando acquiescens. Cæteros namque sanctos arbitrabatur et perfectos; se vero sicut novitium et incipientem nequaquam emeritorum perfectorumque indulgentiis et remissionibus indigere, sed fervore novitio, et Ordinis districtione, et rigore disciplinæ. Propter quod communis vitæ seu conversationis ferventissimus æmulator, cum opus [illegible] tarent fratres, quod seu minor usus ei, seu imperitia denegabat; fodiendo, seu ligna cædendo, et propriis humeris deportando, vel quibuslibet æque laboriosis laboribus illud redimebat. Ubi vero vires deficiebant, ad viliora quæque opera confugiens, laborem humilitate recompensabat. Et mirum in modum is qui tantam in contemplatione rerum spiritualium ac divinarum acceperat gratiam, circa talia non solum occupari patiebatur, sed et plurimum delectabatur. Sed et mortificata, ut dictum est, sensualitate, ipse privilegio majoris gratiæ in virtute spiritus simul et totus quodammodo exterius laborabat, et totus interius Deo vacabat: in altero pascens conscientiam; in altero, devotionem.

32. Laboris ergo tempore et intus orabat, seu meditabatur [illegible] intermissione exterioris laboris, et exterius laborabat absque jactura interioris suavitatis. Nam quidquid in Scripturis spiritualiter sentiebat, maxime in silvis et in agris meditando et orando se accepisse confitebatur; et in hoc nullos aliquando se magistros habuisse, nisi quercus et fagos joco illo suo gratioso inter amicos dicere solebat. Feriatus autem a labore vel opere exteriori, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. Ad orandum si se solitudo offerret, ea utebatur; sin autem, ubicunque seu apud se, seu in turba esset, solitudinem cordis ipse sibi efficiens, ubique solus erat. Canonicas autem Scripturas simpliciter ac seriatim libentius ac sæpius legebat; nec ullis magis quam [illegible] se [illegible]bat, et quidquid in eis divinæ sibi elucebat veritatis aut virtutis, in primæ sibi originis fonte magis, quam in decurrentibus expositionum rivis sapere testabatur. Sanctos tamen et orthodoxos earum expositores humiliter legens, nequaquam sensibus eorum suos sensus æquabat, sed subjiciebat formandos; et vestigiis eorum fideliter inhærens, sæpe de fonte, unde illi hauserant, et ipse bibebat.

CAPUT XI.

De mirabilibus a Deo per ipsum in infirmitate patratis, ob quæ a suis increpatur.

33. Sic voluit Sapientia Dei per infirma hominis illius tot tantaque confundere fortia mundi hujus. Quid enim aliquando pro infirmitate qualibet ejus remansit imperfectum, quod per eum secundum B datam sibi gratiam fieri oporteret? Quis nostra ætate, quantumvis robusti corporis et accuratæ valetudinis, tanta aliquando fecit, quanta iste moribundus et languidus, ad honorem Dei et sanctæ Ecclesiæ utilitatem? O quantum postea numerum hominum verbo et exemplo traxit de sæculo, non solum ad conversionem, sed ad perfectionem! Quantas ex eis per totum christianum orbem constituit domos, ceu civitates refugii! Quicunque enim peccaverunt ad mortem, et æternæ mortis rei judicandi fuerant, reminiscuntur, et convertuntur ad Dominum, et fugiunt ad eas, et salvantur in eis. Sed et quæ bona innumeris hominibus singillatim præstitit, pro causa, pro persona, pro loco, pro C tempore, quis enumeret? Vita vero ejus, quæ omnibus proponebatur imitanda, frugalis continentiæ exemplo carere non debuit. In quo Servus Dei etsi nimietate forsitan excessit, piis certe mentibus non de nimietate, sed de fervore exemplum reliquit. Sane non confundebatur ex hoc accusare seipsum, utpote qui **1249** verebatur omnia opera sua, arguens se quod servitio Dei et fratrum suorum abstulerit corpus suum, dum indiscreto fervore imbecille illud reddidit ac pene inutile.

34. Infirmus tamen, in opere Dei potens factus est. Virtus namque Dei vehementius in infirmitate ejus refulgens, digniorem quamdam apud homines ei effecit reverentiam, et in reverentia auctoritatem, et in auctoritate obedientiam. Jam tunc enim ad D opus prædicationis divinitus aptabatur, ad quod, ut supra dictum est, ex utero matris suæ cum testimonio divinæ revelationis olim fuerat præsignatus (cap. 1, n. 2). Et primum quidem resuscitandum in monastico Ordine antiquæ Religionis fervorem, primitias juventutis suæ dedicavit, exemplo et verbo intra septa monasterii ad fratrum salutem omni studio vacans. Postmodum cum eum a communi conversatione conventus, infirmitatis necessitas plus solito sequestraret; hæc prima cœpit esse occasio, ut quasi hominibus de sæculo expositus, quorum jam ad eum multitudo magna confluebat, ipse etiam præsentiam suam liberius eis ac liberalius accommodans, verbum vitæ prædicaret. Cumque longius a monasterio pro causis Ecclesiæ com-

muníbus interdum obedientia traheretur; et quocumque veniret, de Deo silere non posset, et agere quæ Dei sunt non cessaret: sic in brevi apud homines innotuit, ut Ecclesia Dei tam utili membro in corpore suo reperto uti ad quodcunque oportebat, non dissimularet. Ab eo tempore copiosius audita est ei de die in diem manifestatio spiritus, qui erat in eo ad utilitatem; sermo scilicet fecundior sapientiæ et scientiæ cum gratia prophetiæ, et operationes virtutum, et diversarum opitulationes sanitatum.

35. Erant autem hujus beati viri fratres et filii spirituales mirantes super his, quæ audiebant et videbant de eo. Nec tamen more carnalium in gloriam elevabantur humanam, sed juvenili ejus ætati et novæ adhuc conversationi, spirituali sollicitudine metuebant. In quo nimirum zelo Galdricus avunculus ejus, et Guido primogenitus fratrum, cæteros anteibant; ut ipsos tanquam geminos quosdam stimulos carnis suæ, ne gratiarum magnitudo eum extolleret, accepisse divinitus videretur. Neque enim parcebant verbis durioribus, exagitantes teneram verecundiam ejus, calumniantes etiam bene gesta, signa omnia annihilantes, et hominem mansuetissimum, nihilque contradicentem, frequenter usque ad lacrymas improperiis et opprobriis affligentes. Narrare solebat venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, sancti Viri et propinquus sanguine, et in conversione socius, et extunc per omnia individuus comes, primo miraculo quod per manum ejus fieri vidit, prædictum germanum ejus adfuisse Guidonem. Erat enim eis transitus per Castrum-Nantonis in territorio Senonum, et juvenis quidam, cujus pedem fistula occupaverat, prædicti patris Bernardi tactum et benedictionem cum multa supplicatione petebat. Signatus autem statim convaluit, et post paucissimos dies regressi per idem oppidum, sanum atque incolumem invenerunt. Cæterum sæpe dictus beati Viri frater ne ipso quidem poterat compesci miraculo, quominus increparet eum, et præsumptionis argueret, quod acquieverit tangere hominem: tanta siquidem charitate pro eo sollicitus erat.

36. Cum autem aliquantum in Clara-Valle tempus vir Domini Bernardus explesset, contigit virum nobilem, ipsius secundum carnem propinquum, Josbertum de Firmitate, quod est oppidum proximum Claræ-Vallensi monasterio, graviter infirmari. Qui subito præoccupatus, amisit penitus intellectum pariter et loquelam. Unde et filius ejus Josbertus junior et omnes simul amici eo magis affligebantur dolore, quod sine Confessione et Viatico vir magnificus et magnifice honoratus obiret. Cucurrit nuntius ad Abbatem; neque enim tunc in monasterio erat. Venit, et invenit eum jam triduo sic jacentem. Compassus autem homini sed et motus lacrymis filii ejus, et simul lugentium cæterorum, confisus de misericordia Dei, sermonem magnificum protulit eis dicens: « Notum est vobis quod homo iste in pluribus gravavit ecclesias, oppressit pauperes [illegible] offendit Deum. Si mihi 1250 creditis [illegible] restituantur ablata, et [illegible] gravamen [illegible] cum consuetudines [illegible] suorum confessionem faciet [illegible] que suscipiet Sacramenta [illegible]. » [illegible] nes, lætatur filius, familia omnis exsultat; quidquid præcipit Homo Dei [illegible] et impletur. Verum frater ejus Girardus et Galdricus avunculus, qui erant cum eo, non parum [illegible] et turbati, secretius cum super tali promissione conveniunt, durius arguunt, acrius invehuntur. Quibus breviter simpliciterque respondens: « Facere, inquit, potest facile Deus, quod difficile credere vos potestis. » Itaque post secretam orationem ad oblationem sacrificii immortalis accessit. Quo offerente nuntius supervenit qui indicaret, prælatum Josbertum, libere jam loquentem, rogare obnixius ut Vir Dei festinaret ad eum. Cui post oblatum Sacrificium venienti cum lacrymis et gemitu peccata confessus, divina Sacramenta suscepit, et duobus aut tribus post hæc diebus vivens et loquens, ea maxime quæ præceperat Abbas sanctus, constituit sine ulla retractatione servari. Sed et disposuit domui suæ, et eleemosynas dedit: et sic demum christiano more in bona spe misericordiæ Dei animam exhalavit. Et hoc quidem signum in manu servi sui effecit Christus mundo celebre.

CAPUT XII.

De Galdrici curatione, et morte, ac fratris impatientis e Purgatorio liberatione.

37. Circa idem tempus accidit ut avunculus ejus Galdricus, qui zelo piæ sollicitudinis, ejus [illegible] dinem, sicut prædiximus, duris increpationibus obruebat, gravissimis febribus laboraret. Demum ingravescente morbo, ipsa doloris magnitudine superatus, Abbatem humili supplicatione compellit, ut sui misereatur, et opem sibi ferat quam cæteris [illegible] suevit. At ille, cujus spiritus super mel dulcis, primum leniter breviterque commemorans crebras super hujusmodi objurgationes ipsius, et imponens ei, ne forte hæc diceret tentans eum, persistenti tamen manum imponit, et febrem abscedere jubet. Nec mora, ad imperium ejus reliquit eum febris, expertum in semetipso quod in cæteris arguebat. Idem quoque Galdricus cum in Clara-Valle [illegible] peregisset annos, fervens spiritu et [illegible] labor, ex hac luce migravit. Qui ante [illegible] horam mortis turbatus ad momentum, et [illegible] terribiliter motus infremuit: sed ad pristinam statim serenitatem reversus, vultu deinceps placidissimo exspiravit. Noluit autem Dominus sollicitum Abbatis animum hujus rei cognitione fraudari: siquidem post aliquot dies idem Galdricus apparens ei in visu noctis, cum omnia erga se prospera esse sciscitanti respondere [illegible] in magna [illegible] tularetur felicitate [illegible] est, quidnam sibi voluit [illegible] tamque repentina commotio [illegible] autem [illegible]

ea hora duo spiritus nequam velut in puteum horrendæ profunditatis eum præcipitare parassent, unde territus ita contremuit: sed beato Petro accurrente ereptus, nihil sensit deinceps læsionis.

38. Longum esset cuncta narrare, quæ super his qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate, seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis initiis consuevit. Unum tamen ex eis fuit, quod ob fratrum commonitionem aliquoties etiam ipse Pater commemorare solebat. Frater quidam bonæ intentionis, sed durioris erga cæteros fratres conversationis, et minus compatiens quam deberet, in monasterio defunctus est. Post paucos autem dies Viro Dei apparuit vultu lugubri et habitu miserabili, significans non ad votum sibi cuncta succedere. Interrogatus autem ab eo quid sibi esset, quatuor dilaceratis sese traditum querebatur. Ad quod verbum continuo impulsus est, et quasi præcipitanter expulsus a facie Viri Dei. Qui gravius ingemiscens, post tergum ejus clamavit: « Præcipio, inquit, tibi in nomine Domini, ut qualiter tecum agatur in proximo mihi iterum innotescas. » Et conversus ad orationem pro eo, et oblationem hostiæ **1251** salutaris, aliquos etiam fratrum, quorum ampliorem noverat sanctitatem, eidem subvenire monebat. Nec vero destitit, donec, sicut præceperat, per aliam revelationem cognita ejus liberatione meruit consolari.

CAPUT XIII.

De Bernardi morbo, et raptu ante tribunal Dei, ac morbi curatione.

39. Infirmabatur aliquando ipse Vir Dei, et velut rivulus quidam phlegmatis incessanter ab ejus ore confluebat: unde exhausto corpore usquequaque deficiens, paulo minus ad extrema devenit. Convenerunt itaque filii et amici ejus velut ad exsequias tanti Patris. Cumque extremum jam trahere spiritum videretur, in excessu mentis ante tribunal Domini sibi visus est præsentari. Adfuit et satan ex adverso improbis eum accusationibus pulsans. Ubi vero ille omnia fuerat prosecutus, et Viro Dei pro sua fuit parte dicendum; nihil territus aut turbatus, ait: « Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cœlorum. Cæterum duplici jure illud obtinens Dominus meus, hæreditate scilicet Patris et merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat; ex cujus dono jure illud mihi vindicans non confundor. » In hoc verbo contusus inimicus, conventus ille solutus, et Homo Dei in se reversus est. Cumque ex hoc magis dissolutionem sui corporis imminere speraret, visio altera longe dissimilis est secuta. Siquidem velut in littore quodam positus, videbatur sibi navem, quæ se transveheret, exspectare. Cumque applicuisset navis ad littus, festinabat ingredi, et illa cedens impingebat in aquam. Usque tertio ita faciens, tandem relicto eo navis ibat, et non revertebatur. Intellexit autem protinus necdum tempus suæ migrationis adesse. Adhuc tamen crescebat dolor, eo utique magis molestus, quominus jam eum spes imminentis A exitus solabatur. Contigit autem advesperascente jam die, ut cæteris fratribus, juxta consuetudinem accedentibus ad lectionem collationum, solus Abbas cum duobus fratribus sibi assistentibus remaneret in diversorio in quo jacebat. Cumque vehementius affligeretur, et supra vires dolor excresceret, advocans alterum e duobus, jubet citius oratum ire. Excusantem denique et dicentem, « Non sum ego talis orator; » obedientiæ auctoritate compellit. Itum est, et oratum ad altaria, quæ in eadem basilica erant tria: primum, in honore beatæ Dei Genitricis; duo circumposita, in honore beati Laurentii martyris, et beati Benedicti abbatis. Eadem igitur hora adfuit Viro Dei prædicta beata Virgo, duobus illis stipata ministris, beato scilicet Laurentio et B beato Benedicto. Aderant autem in ea serenitate et suavitate quæ eos decebat, et tam manifeste, ut ex ipso introitu cellulæ personas quoque discerneret singulorum: imponentesque ei manus, et loca doloris attactu piissimo lenientes, omnem protinus ægritudidem depulerunt. Siccatus est enim illico phlegmatis rivus, et dolor omnis abscessit.

CAPUT XIV.

De quotidiano ejus exercitio, eximiisque virtutibus, ac de modo concionandi.

40. Minus quidem jam stare poterat, sed erat sedens pene jugiter, et rarissime movebatur; quoties subtrahere se negotiis poterat, aut orans, aut legens, aut scribens, aut insistens doctrinæ, et fratrum ædificationi, aut in sacra meditatione persi- C stens in quo nimirum studio spirituali gratiam obtinuerat singularem: ut non tædium in illo, non difficultatem aliquam sustineret, libere secum habitans et deambulans in latitudine cordis sui, et ibidem exhibens Christo (ut monere alios ipse solebat) cœnaculum grande stratum. Frequenter tamen, licet sic affectus, divino urgente metu, vel charitatis compellente spiritu, studium hoc lucris uberioribus postponebat, doctus quærere non quod sibi erat utile, sed quod multis. Desideraverat autem ab initio omni modo subtrahere se negotiis, et nusquam egredi, sed in monasterio residere. **1252** Quod et postmodum ex defectu corporis occasionem se reputans invenisse opportunam, aliquando statuit D et aliquandiu tenuit, donec illum exire coegit necessitas gravis Ecclesiæ Dei et summi Pontificis, atque omnium abbatum sui Ordinis jussio, quibus per omnia tanquam patribus deferebat. Ex quorum etiam mandato, novissimis quidem annis, præter cucullam et tunicam, laneo panno in modum chlamydis decurtatæ, et pileo simili utebatur; inter tantos languores corporis et labores nullis unquam uti pellibus acquiescens.

41 In vestibus ei paupertas semper placuit, sordes nunquam. Nimirum animi fore indices aiebat, aut negligentis, aut inaniter apud se gloriantis, aut gloriolam affectantis humanam. Incessus ejus et habitus omnis modestus et disciplinatus, præferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam,

exigens reverentiam, solo visu lætificans et ædificans intuentes. De risu frequenter auditum est ex ore illius, dum cachinnos religiosorum hominum miraretur, non meminisse se a primis annis suæ conversionis aliquando sic risisse, ut non potius ad ridendum, quam ad reprimendum sibi vim facere oporteret. De otiositate verborum vel nugis cautus erat artificiose observare, quod ad papam Eugenium scribens, de sui cordis plenitudine eructavit. « Nugæ si incidant interdum, inquit, ferendæ fortassis, referendæ nunquam. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed et libenter audiant, et supersedeant otiosis : interveniendum caute et prudenter nugacitati. » Tanto studio fugisse nugas, quanto odio persecutus sit detractiones, facile potest adverti.

42. Quam vero invitus, et non ex cordis amaritudine verbum proferret amarum ex eo maxime animadvertebatur, quod perfacile ejusmodi impetum cohibebat. Siquidem mirabatur quorumdam improbitatem et duritiam hominum, quos aliquando forte turbatos excusationem quamlibet rationabilem, satisfactionem quamlibet humilem admittere gravat, quod ipsa suæ turbationis passio sic eos delectet, ut oderint omne remedium, et omnimodis satagant, ne semel orta commotio sedari valeat et sanari. Increpatione rarius utebatur, monitis potius et obsecrationibus agens. Et quidem in libertate spiritus excellenter enituit, cum humilitate et mansuetudine tamen ; ut quodam modo videretur et vereri neminem, et omnem hominem revereri. Quam vero placabilem et persuasibilem, quamque eruditam linguam dederit ei Deus, ut sciret quem et quando deberet proferre sermonem ; quibus videlicet consolatio vel obsecratio, quibus exhortatio congrueret : nosse poterunt aliquatenus qui ipsius legerint scripta etsi longe minus ab eis qui verba ejus sæpius audierunt. Vocem in invalido corpore validam satis intelligibilemque ei contulerat, qui in opus prædicationis segregaverat illum ex utero matris suæ. Sermo ei, quoties opportuna inveniebatur occasio, ad quascumque personas de ædificatione animarum, prout tamen singulorum intelligentiam, mores et studia noverat, quibusque congruens auditoribus erat. Sic rusticanis plebibus loquebatur, ac si semper in rure nutritus : sic cæteris quibusque generibus hominum, velut si omnem vestigandis eorum operibus operam impendisset. Litteratus apud eruditos, apud simplices simplex, apud spirituales viros perfectionis et sapientiæ affluens documentis omnibus se coaptabat, omnes cupiens lucrifacere Christo. Inde erat quod Germanicis etiam populis loquens, miro audiebatur affectu ; et ex sermone ejus, quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam expertissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis intellecta locutione ædificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem. Cujus rei certa probatio tunsio pectorum erat et effusio lacrymarum. Tantam enim gratiam virtus ei divina contulerat, ut licet abjectus esse elegisset in domo Dei, uberius tamen fructificaret, quam plures alii in sublime porrecti, et lucens amplius illustraret Ecclesiam velut de sub modio suæ humilitatis, quam multi super candelabrum constituti. Quoties eum necessitas aliqua foras monasterium trahebat, seminabat super omnes aquas, **1253** publice et privatim annuntians verbum Dei. Quod tamen ipsum ex mandato summi Pontificis actitabat, ad nutum quoque præsulum cæterorum, ubicumque eorum aliquem contigisset adesse, in omnibus eo magis sacerdotibus deferens, quo plenius intellexerat, quæ ministris Christi reverentia deberetur. Innata enim erat ei a puero verecundia, quæ et in eo usque ad diem perseveravit extremum. Inde erat, quod licet esset magnus et excelsus in verbo gloriæ, nunquam tamen, sicut sæpe testatus est, in quamlibet humili cœtu sine metu et reverentia verbum fecit, tacere potius desiderans, nisi aut obedientia, aut conscientiæ propriæ stimulis urgeretur cum timore Dei et charitate fraterna.

CAPUT XV.

De ejus fama sanctitatis, Claræ-Vallis incrementis et fratrum suorum cura et amore.

43. Cumque dilectus Deo et hominibus Bernardus in illa valle sua, et vicinis civitatibus et regionibus, multis et magnis floreret virtutibus et miraculis, cœpit magis ac magis in oculis omnium mirabilis et venerabilis apparere. Postmodum vero feliciter in eo proficiente et usu sanctæ prædicationis, et exemplo conversationis, rete verbi Dei in manu piscatoris Dei tam copiosas piscium rationalium multitudines cœpit concludere, ut de singulis ejus capturis navicula domus illius impleri posse videretur. Unde factum est, ut in brevi, majori miraculo præ omnibus, quæ in hac vita gessit miraculis, per unum hominem languidum, cooperante gratia Dei obscura usque ad illud tempus illa vallis, re et nomine Clara-Vallis efficeretur. Jam vero ad eamdem claritatem confluente quotidie diversarum regionum et ordinum multitudine copiosa, de locis angustioribus vallis illius, domus claustralis habitationis non sine divinis quibusdam revelationibus translata spatiosiorem et planiorem locum inhabitantibus præbent. Jam domus Ordinis illius filiæ, et filiæ filiarum domus ipsius, citra utraque Alpes et maria deserta plurima impleverunt, quotidie confluentibus quibus locus erat quærendus. Siquidem petebantur undique fratres, et mittebantur ab eo ; cum beatos se æstimarent reges gentium et præsules Ecclesiarum, civitates et regiones, quæcunque de domo illa et disciplina Viri Dei meruissent contubernium aliquod adipisci. Nam usque ad barbaras nationes, in quibus naturalis feritas naturam quodammodo exuit humanam, Religio hæc per eum profecta est, ubi per eam bestiæ silvæ homines fiunt, et cum hominibus assuetæ conversari, discunt a finibus terræ cantare Domino canticum novum : Cooperante

siquidem gratia Spiritus sancti, quocunque ibat, plenus redibat, et sua eum plenitudo comitabatur; et aliis abeuntibus, aliis succedentibus in locum ipsorum, nunquam in diebus ejus sanctæ illius congregationis plenitudo minuebatur.

44. Nec tamen dimittebat suos, quos a se transmittebat: sed ubicunque essent, ipse semper paterna sollicitudine erat cum eis. Ad eum enim quotidie seu læta, seu tristia filiorum suorum revertebantur. Sæpe etiam sine omni relatione carnis et sanguinis ei divinitus innotescebat, quid circa aliquos eorum longe a se distantes ageretur; si quid eis providendum, si quid in eis emendandum fuisset, tentationes quoque et excessus eorum, infirmitates et obitus, et diversarum tribulationum incursus. Nam et pro absentium fratrum certis necessitatibus, præsentibus circa se fratribus sæpe orationem indixit: nonnunquam etiam morientes in locis aliis ad ipsum per visionem accessisse noscuntur, benedictionem ejus et licentiam postulantes, nimirum agente hoc et obedientia missorum, et charitate mittentis. Aderat aliquando coram ipso monachus quidam Fusniascensis, continuo ad suos rediturus. Cumque accepto responso super his pro quibus venerat, jam ab eo egrederetur: in spiritu et virtute Eliæ revocans eum Propheta Dei, et nomine fratris cujusdam de domo illa præmisso, de occultis quibusdam, audientibus nonnullis, mandavit illi ut ea corrigeret; sin autem, judicium super se Dei in **1254** proxime exspectaret. Stupefactus ille cui loquebatur, quis hoc ei dixerit, inquisivit. « Quisquis, » inquit, « dixerit mihi, tu vade, et dic quæ ego dico tibi; ne, si dissimulaveris, te quoque involvat par pœna peccati. » Guido frater hominis Dei, major natu inter fratres suos, cujus gravitatis et veritatis fuerit vir, omnes noverunt qui eum noverunt. Hic aliquando cum de hujuscemodi viris religiosis loqueretur, licet suo more et solito studio fraternas virtutes deprimeret, tandem cum eis, inter quos tunc sermocinabatur, nollet esse molestus: « Quæ, inquit, nescio non dico vobis; sed unum scio et expertus sum, multa ei divinitus in oratione revelari. »

CAPUT XVI.

De rebus gestis in accessu ad sanctum Hugonem et Cartusienses, ac Stephani de Vitreio ficta conversione.

45. Cum jam Dei famulus annos aliquot in Clara-Valle peregisset, subiit animum ejus, ut sanctum Hugonem Gratianopolitanum episcopum, et Cartusienses fratres devotionis gratia visitaret. Quem prædictus sanctus episcopus tam gratanter et tam reverenter suscepit, divinam intelligens in ejusdem hospitis sui visitatione præsentiam, ut prostratus solo tenus adoraret. Videns autem Servus Christi episcopum ætate grandævum, celebrem opinione, sanctitate conspicuum, coram se procidentem, expavit vehementer. Ipse quoque corruens ante eum, et demum susceptus in osculo pacis humilitatem

A suam tanti viri veneratione confusam non sine gravi gemitu causabatur. In cujus pectore singularem obtinuit ex eo tempore locum, ut fierent deinceps duo illi filii splendoris cor unum et anima una, et se invicem fruerentur in Christo. Cartusiæ quoque a viro reverendissimo Guigone Priore venerabili, et a cæteris fratribus eodem effectu et veneratione susceptus est servus Christi, exsultantibus illis in gaudio, quia qualem eum per epistolam prius noverant, talem invenerunt et præsentem. Cæterum cum in reliquis omnibus ædificarentur, unum fuit quod prædictum Priorem Cartusiensem aliquatenus movit; stramentum videlicet animalis, cui idem Vir venerabilis insidebat, minus præferens paupertatem.
B Nec silentio pressit æmulator virtutis quod mente concepit: sed locutus uni e fratribus ejus aliquantulum se moveri confessus est et mirari. Cumque ille ad Patrem sanctum quod audierat retulisset; non minus ipse miratus, quale illud esset stramentum quærebat, eo quod a Clara Valle pergens usque Cartusiam, nunquam illud attendisset, et usque in horam illam quale esset omnino nesciret. Neque enim suum erat animal illud, sed a quodam monacho Cluniacensi commodatum, et erat sicut sternere sibi ille solebat. Quod verbum audiens Prior, in eo potissimum mirabatur, quod sic ille Dei famulus Abbas foris oculos circumcidisset, intus animum occupasset, ut quod ipse primo offenderat visu, hoc ille tanti itineris spatio non advertisset. Juxta
C lacum etiam Lausanensem totius diei itinere pergens, penitus non attendit, aut se videre non vidit. Cum enim vespere facto de eodem lacu socii colloquerentur, interrogabat eos, ubi lacus ille esset, et mirati sunt universi.

46. Cum Abbas sanctus memorati gratia Guilelmi episcopi Catalaunum frequentaret, rediens aliquando traxit secum multitudinem nobilium et litteratorum clericorum et laicorum. Quibus in domo hospitum demorantibus, dum novellas plantationes cœlestibus rigaret eloquiis, supervenit portarius monachus, nuntians Stephanum de Vitreio magistrum eorum adesse ad renuntiandum sæculo, et cum eis manendum. Quis alius de talis viri adventu non exsultasset? præsertim cum vallis illa hujusce-
D modi frumento non multum adhuc abundaret. Ipse vero revelante sibi Spiritu sancto insidias spiritualis nequitiæ tacitus aliquantulum ingemiscens, erupit in vocem, mirantibus universis: « Malignus, ait, spiritus huc eum adduxit, solus venit, solus revertetur. » Obstupuere omnes, qui prius audito ejus adventu non se poterant capere pro lætitia. Verumtamen ne pusillos adhuc filios scandalizaret, suscepit hominem et de perseverantia, aliisque virtutum **1255** studiis studiose commonuit: et sciens et prævidens omnia promittentem nihil acturum, cum perseveraturis in cellam Novitiorum probandum intromisit. Vidit postea idem Stephanus (sicut confessus est), cum in cella Novitiorum demoraretur, maurulum quemdam puerum, ab ora-

torio se extrahentem. Ubi novem ferme mensibus degens, novissime tamen defecit; et ut de eo prædictum fuerat, sicut solus venerat, sic solus recessit.

CAPUT XVII.

De mira Bernardi apud omnes auctoritate et fama.

47. Ut ergo ad hunc Dei hominem Abbatem sermo recurrat, tot et tanta, sunt facta per eum miracula, ut si quis omnia velit aut verbo pronuntiare aut scripto, vel incredulitatem incredulis, fastidiosis possit generare fastidium. In omnibus autem verbis et operibus suis quam purus ei fuerit oculus intentionis, manifeste denuntiabat corpus lucidæ ejus operationis. Cum enim mundi hujus fugerit semper honorem, omnium honorum non effugit auctoritatem. Cujus enim aliquando voluntati sic detulit, cujus consilio sic se humiliavit omnis potestas, tam sæcularis quam ecclesiasticæ dignitatis? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timebant et reverebantur, ut videatur in eis impletum quod in Evangelio legitur : *Ecce*, inquit Dominus discipulis suis, ***dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici*** (*Luc.*, x, 19). Porro inter spirituales et ubi spiritualia spiritualiter examinabantur, longe ei alia auctoritas erat. Loquente enim eo seu tractante, sensibus ejus humiliter vel intelligentiis submittebant cæteri sensus et intelligentias suas. In hujus pectore Viri Dei pari fœdere puritas suavitasque consederant, satis quidem utraque mirabilis, sed mirabilior utriusque complexus. Inde est quod et puritatem in eo suavitas amabilem faciebat, et suavitatem puritas acceptabilem; ut difficile fuerit æstimare, gratiæ an reverentiæ amplius obtineret. Quis enim tam rigidæ conversationis, qui Bernardum Claræ-Vallensem non revereretur abbatem? quis tam dissolutæ, qui non erga eumdem dulciter afficeretur? Dulcissimis siquidem affectibus plenum pectus ipse gerebat; alios tamen arguens libere, quoties opus erat, in spiritu lenitatis. Humanissimus erat in affectione, magis tamen fortis in fide : et ut hinc breve proferatur exemplum, sicut ipse quoque testatur, germani sui Girardi et amici tam necessarii, siccis oculis celebravit exsequias, siccis oculis corpus ejus tradidit sepulturæ, ne affectus fidem vincere videretur. Talem autem illum uberius perinde fructificaturum manus divina formaverat, ut austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret. Cui enim vel tanta benignitas esset oneri, vel tanta bonitas non esset honori?

48. Difficile omnino videtur ex historiis aliquibus invenire hominem unum conversantem adhuc cum hominibus in universa terra, tam celebre et amabile obtinuisse nomen a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Ut enim illas memoremus provincias, ex quibus monumenta certiora superesse noscuntur, et in ecclesia Orientali, et apud soles occiduos Hibernorum, et a meridie in remotis finibus Hispaniarum, et ab aquilone in insulis quæ procul sunt Daciæ Sueciæque, celeberrima ejus opinio fuit. Crebras undique recipiebat epistolas, et reddebat. Undique illi xenia mittebantur, undique ejus benedictio petebatur. Unde non incongruum aliquid episcopus ille usurpasse videtur, qui post sacrum ejus obitum, dum fratres consolaretur, inter cætera quoque veraciter in ipsius prosecutus est laudem quia in omnem terram exivit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba illius. Vincebat tamen sublimitatem nominis humilitas cordis. Denique, sicut sæpius fatebatur, inter summos quosque honores et favores populorum vel sublimium personarum, alterum sibi mutuatus hominem videbatur, seque reputabat absentem, velut quoddam somnium suspicatus. Ubi vero simpliciores ei fratres, ut assolet, familiariter loquebantur, amica ejus humilitate fruentes, ibi se invenisse **1256** gaudebat, et in propriam rediisse personam. Et cum tanta Virum hunc sanctum apud Deum et homines commendarent sacrarum insignia virtutum, testimonia circumvallarent sanctitatis, charismata sancti Spiritus illustrarent; charitas, quæ totum eum possidebat, patiens et benigna, sapientia vincebat malitiam, patientia impatientiam, superbiam humilitate.

CAPUT XVIII.

Ejus auctoritate Innocentius papa suscipitur.

49. Laborabat ea tempestate sub schismate Petri Leonis Romana Ecclesia. Eapropter convocato Stampis colloquio (an. 1130), Abbas sanctus specialiter ab ipso Francorum rege, et præcipuis quibusque pontificibus accersitus, sicut postea fatebatur, non mediocriter pavidus et tremebundus advenit, periculum quippe et pondus negotii non ignorans. In itinere tamen consolatus est eum Deus, ostendens ei in visu noctis Ecclesiam magnam concorditer in Dei laudibus concinentem : unde speravit pacem sine dubio proventuram. Ubi vero ad locum ventum est, celebrato prius jejunio, et precibus ad eum fusis, cum de eodem verbo tractaturi Rex et episcopi cum principibus consedissent, unum omnium consilium fuit, una sententia, ut negotium Dei, Dei Famulo imponeretur, et ex ore ejus causa tota penderet. Quod ille timens licet ac tremens, monitis tamen virorum fidelium acquiescens, suscepit; et diligenter prosecutis electiones ordinem, electorum merita, vitam et famam prioris electi, aperuit os suum, et Spiritus sanctus implevit illud. Unus ergo omnium ore locutus, suscipiendum ab omnibus summum pontificem Innocentium nominavit, et ratum esse omnes pariter acclamaverunt. Et decantatis ex more laudibus Deo, obedientiam deinceps polliciti, electioni Innocentii omnes pariter subscripserunt.

50. Interea idem dominus Papa multis in Pisis et Tuscia, et in aliis provinciis salubriter et potestative dispositis, valefaciens Pisanis et gratias agens, in Provinciam navigio delapsus est. Et Burgundiam transiens, Aurelianum Franciæ urbem pervenit, ubi occurrentibus episcopis a rege piissimo Francorum Ludovico alacriter et honorifice susceptus est. Inde

Carnotum deducitur : ibi gloriosus rex Anglorum Henricus ei cum maximo episcoporum et procerum comitatu a venerabili Abbate Claræ-Vallensi adductus occurrit; quem etiam Papam potenti ejusdem abbatis admonitione persuasus in patrem suum et pastorem suscepit. Reversis interim de Germania domini Papæ legatis, tum episcoporum quam regis Lotharii consensum et litteras deferentibus, postmodum apud Leodium eidem Romanorum regi occurrit. In omnibus his dominus Papa abbatem sanctum a se separari non patiebatur, qui ubique opera pietatis exercens, oppressis patrocinia exhibebat. Itaque papa Innocentius a Rege honoritice susceptus est, sed velociter obnubilata est illa serenitas. Siquidem importune idem rex institit, tempus habere se reputans opportunum, episcoporum sibi restitui investituras, quas ab ejusdem prædecessore imperatore Henrico per maximos quidem labores et multa pericula Romana Ecclesia vindicarat. Nec consilium suppetebat, expavescentibus Romanis Regis potentiam, donec murum se opposuit Abbas sanctus. Audacter enim resistens Regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit. Unde dominus Papa reversus, nec longas in Galliis faciens moras, præfato regi postea Romam occurrit, et ab eo in Lateranense palatium deductus est. Relicto igitur Romæ Innocentio, alias, Imperator digreditur. Intelligens vero Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, rursus Pisas revertitur, ibique aggregatis totius occidentis episcopis, aliisque viris religiosis, magnæ gloriæ synodus celebratur. Adfuit per omnia consiliis et definitionibus Abbas sanctus, eique reverentia ab omnibus impendebatur.

1257 CAPUT XIX.

De Mediolanensium reconciliatione, et miraculis ab ipso patratis.

51. Soluto concilio ad reconciliandos Mediolanenses dominus Papa Virum Dei, quem multis supplicationibus expetierat, a latere suo direxit (an. 1134), qui schisma per Anselmum in eadem urbe factum ablueret, et ad unitatem Ecclesiæ devios revocaret, Transcenso itaque Apennino, ubi audierunt Mediolanenses Abbatem desideratum suis finibus propinquare, longe a civitate milliaribus septem omnis populus obviat : nobiles, ignobiles, equites, pedites, mediocres, pauperes, quasi de civitate migrarent, proprios lares deserunt, et distinctis agminibus incredibili devotione et reverentia Virum Dei suscipiunt. Omnes illius pariter delectabantur aspectu, felices se præ aliis judicantes, qui ejus possent frui auditu. Deosculabantur etiam pedes illius, licet hoc ille moleste acciperet; sed nulla poterat pronos et devotos ratione compescere, nulla interdictione repellere. Et cum tractatum esset in publico de negotio propter quod Vir Dei advenerat, oblita fortitudinis suæ civitas, omnique ferocitate deposita, obedientiæ se Abbatis substravit.

52. Pacatis igitur omnibus, reconciliata Ecclesia, firmatis inter plebes concordiæ pactionibus, alia cœperunt ei nasci negotia. Insanienti quippe diabolo, et in quibusdam obsessis debacchanti, oppositum est Christi vexillum; et increpante Viro Dei, de possessis atriis, superveniente eminentiore virtute, territa et tremebunda diffugere dæmonia. Inter eos igitur qui vexabantur, mulier grandæva, civis Mediolanensis, et honorata quondam matrona, usque ad ecclesiam beati Ambrosii, post beatum Virum a multis tracta est. In cujus pectore pluribus annis diabolus sederat, et jamjam ita suffocaverat eam, ut visu et auditu et verbo privata, frendens dentibus, et linguam protendens, monstrum, non femina videretur. Sordida ei facies, vultus terribilis, flatus fetidus, inhabitatoris satanæ colluvia testabantur. Hanc cum aspexisset Vir Dei, novit inhærentem ei et inviscatum diabolum, nec facile egressurum de domo, quam tanto possederat tempore. Conversus igitur ad populum, cujus innumera aderat multitudo, orare jubet attentius, et clericis et monachis secum juxta consistentibus, mulierem ibidem jubet constitui et teneri. Illa vero reluctans et vi diabolica non naturali virtute recalcitrans, non sine aliorum injuria ipsum Abbatem pede percussit Quem diaboli ausum mansuete ille contempsit, ad expulsionem non indignatione iræ, sed pacifica et humili supplicatione Deum invocat adjutorem, et ad immolationem hostiæ salutaris accedit. Quoties tamen eamdem sacram hostiam signat, toties ad mulierem quoque conversus, eodem signo crucis edito, spiritum nequam athleta fortis impugnat. Nam et ille malignus, quoties adversus eum signum crucis intenditur, percussum se indicans, acrius sævit, et recalcitrans contra stimulum, quidnam toleret, prodit invitus. Expleta autem oratione dominica, efficacius hostem aggreditur Vir beatus. Patenæ siquidem calicis sacrum Domini corpus imponens, et mulieris capiti superponens, talia loquebatur : « Adest, inique spiritus, Judex tuus adest summa Potestas; jam resiste si potes. Adest ille qui pro nostra salute passurus : *Nunc*, inquit, *princeps mundi ejicietur foras* (*Joan* XII, 31). Hoc illud corpus quod de corpore Virginis sumptum est, quod in stipite crucis extensum est, quod in tumulo jacuit, quod de morte surrexit, quod videntibus discipulis ascendit in cœlum. In hujus ergo Majestatis terribili potestate tibi, spiritus maligne, præcipio, ut ab hac ancilla ejus egrediens, contingere eam deinceps non præsumas. » Cumque eam invitus deserens, et manere ultra non valens, atrocius afflictaret malignus, tam magnam iram quam modicum tempus habens, rediens Pater sanctus ad altare, fractionem hostiæ salutaris rite complevit, diffundendamque in populum pacem ministro dedit, et confestim pax et salus integra reddita est mulieri. Fugato **1258** diabolo, mulier mentis suæ compos effecta, redditis cum ratione sensibus, revoluta intra fauces lingua Deum confessa, gratias egit, et intuita curatorem suum, pedibus ejus advo-

luta est. Ingens per ecclesiam attollitur clamor, personant æramenta, benedicitur ab omnibus Deus, excedit veneratio modum, et servum Dei gratulabunda civitas, liquefacta charitate incredibiliter veneratur.

53. Jam Papiam advenerat, et fama virtutum adventum ejus præcesserat, et cum debito gaudio et apparatu tantæ gloriæ virum civitas lætabunda suscepit. Et ne diu populi desiderium dilatio suspenderet, qui sicut Mediolani miracula facta audierat, signum ab eo optabat videre : advenit repente post eum rusticus quidam, qui de Mediolano secutus eum fuerat, uxorem dæmoniacam secum adducens, quam ante pedes ejus, lacrymabili voce intrinsecas protestans anxietates, deposuit. Nec mora in contumelias Abbatis per os miseræ mulieris diabolus locutus est, et irridens servum Dei : « Non, » inquit, « me de canicula mea hic porrulos edens poterit expellere. » Multa in hunc modum in Virum Dei jaculabatur convicia, ut blasphemiis provocatus, impatienter ferret opprobria, et confunderetur in præsentia populi, cum indignis se audiret sermonibus lacessiri. Sed Vir Dei astum ejus intelligens, irrisorem irrisit, et ultionem non ipse expetens, sed ad Deum remittens, ad ecclesiam sancti Syri dæmoniacam duci præcepit. Voluit quippe curationis illius gloriam dare Sancto, et primitias operationum virtuti ejus adscribi. At vero sanctus Syrus ad hospitem suum remisit negotium, nec in ecclesia sua quidpiam sibi deferens, intactum opus reduci voluit ad Abbatem. Reducitur igitur mulier ad Abbatis hospitium, garriente per os ejus diabolo et dicente : « Non me Syrulus ejiciet, non expellet Bernardulus. » Ad hæc servus Dei respondit : « Nec Syrus, nec te Bernardus ejiciet, sed Dominus Jesus Christus. » Et conversus ad orationem, pro salute mulieris Domino supplicabat. Tum vero spiritus nequam, velut priori improbitate mutata : Quam libens, inquit, egrederer ab hac canicula, graviter molestatus in ea! quam libens egrederer! sed non possum. » Interrogatus causam : « Quia necdum vult magnus Dominus, » ait. Cui sanctus : « Et quis est magnus Dominus? » Et ille : « Jesus Nazarenus. » Ad quem rursum Vir Dei : « Unde enim Jesum nosti; aut si unquam vidisti eum? — Vidi, inquit. » « Ubinam eum vidisti? — In gloria. — Et tu in gloria fuisti? — Fui quidem — Et quomodo inde existi? — Cum Lucifero, inquit, multi cecidimus. » Hæc autem omnia voce lugubri per os vetulæ audientibus omnibus loquebatur. Respondente autem Abbate sancto : « Nunquid in illam redire gloriam velles, et restitui in gradum pristinum? » Rursum voce mutata, et miro modo cachinnans : « Hoc, inquit, tardatum est. » Et nihil ultra locutus. Orante autem attentius Viro Dei, nequissimus ille victus abscessit, et mulier sibi reddita quantas potuit gratias egit. Revertitur igitur vir cum muliere, et per totam viam incolumitati ejus congaudens, exspectantibus amicis domui suæ redditur. Lætabantur A omnes qui ordinem rei gestæ audierant, sed repente gaudium vertitur in mœrorem : quia ubi domus suæ limina mulier attigit, rursus intrat diabolus, et infestior solito miseram discerpit atrocius. Quid faceret miser maritus, quo se verteret, nesciebat. Cohabitare cum dæmonio molestissimum : relinquere, impium videbatur. Surgit igitur, et assumpta secum muliere rursum Papiam revertitur. Ubi cum Virum Dei non invenisset, usque Cremonam prosequitur abeuntem. Indicat quid factum sit : et ut gratiam inveniat lacrymabiliter deprecatur. Nec deest piæ petitioni Abbatis clementia, sed præcipit ut ecclesiam civitatis illius ingrediatur, orans exspectet donec ipse sequatur. Itaque memor promissi, circa noctis crepusculum, B cæteris dormitum euntibus, ipse uno tantum prosequente ecclesiam ingreditur, et tota nocte in orationi vacans, obtinuit a Domino quod petebat : et impetrata mulieri sanitate, jubet eam secure reverti ad propria. Sed cum illa reditum ad se diaboli, sicut jam experta fuerat, formidaret, collo ejus alligari chartulam hæc verba continentem præcipit : « In nomine Domini nostri **1259** Jesu Christi præcipio tibi, dæmon, ne hanc amodo mulierem præsumas contingere. » Quod mandatum sic expavit diabolus, ut mulieri regressæ ad propria nunquam deinceps appropinquare præsumpserit.

CAPUT XX.

De fuga dignitatum in Bernardo, ac discipulorum ad eas promotione.

C 54. Erat quidem caro infirma, sed spiritus promptus, et quo minus in corpore vel corporalibus poterat delectari, amplius delectabatur in Domino; nec aliqua sæculi hujus ambitione pulsabatur, qui solis cœlestibus inhiabat. Quot ecclesiæ destitutæ pastoribus eum sibi in episcopum elegerunt? Elegit eum domestica mater Lingonensis ecclesia, elegit Catalaunensis. Intra Italiam civitas Januensis; et Mediolanum, Liguriæ metropolis, hunc pastorem et magistrum optaverunt. Remis nobilissima Franciæ civitas, secundæ Belgicæ provinciæ caput, ejus prælationem ambivit. Omnibus his vocationibus postpositis, non sollicitavit animum ejus honor oblatus, nec motus est pes ejus ut se ad D sublimia inclinaret. Promotionem tamen, quam in sua persona quoad potuit evitavit, in filiis, quos de diversis regionibus congregatos divino manciparat servitio, Dominus adimplevit. De his enim Roma Eugenium summum meruit habere pontificem : Præneste Stephanum habuit totius gloriæ virum : Ostia, virum magnum Hugonem. Prope urbem sub Osberto pontifice Nepa refloruit. In Tuscia Pisis magnum Ecclesiæ lumen Balduinus præsul effulsit. Citra, Alpes Lausannæ datus est Amedeus, Seduno Guarinus, Lingonis Godefridus, Alanus Autissiodoro, Nannetis Bernardus; Belvacis, itemque Remis Henricus, Tornaco Gerardus, Eboraco Henricus, Andreas Atrebati : in Hibernia episcopi duo, re et nomine Christiani : in Alemannia, civitate

[illegible] sapientia, ætate et gratia reverendus, [illegible] Romana curia. Henricus et Bernardus, alter presbyter, alter diaconus ordinati sunt cardinales. Hæc luminaria de Clara-Valle et domino [illegible] Bernardo abbati assumpta, fulgore [illegible] illustravere civitates.

CAPUT XXI.

[illegible] in Aquitaniam, ac Guillelmi comitis conversione.

55. Rediens a montanis partibus Pater sanctus [illegible] Alpes descenderat (an. 1135), et descendebant in occursum ejus de summis rupibus pastores, [illegible] genus, et conclamabant a longe [illegible] petentes. Regredientes autem ad [illegible] cum gaudio, colloquebantur ad invicem : [illegible] Deo agentes quod Sanctum Domini vidissent, et optatæ benedictionis gratiam accepissent. Inde Chrysopolim transiens, et usque Lingonas solemniter deductus, tandem Claram-Vallem advenit. Adsunt fratres congregati in unum, et mira devotione dilectum Patrem suscipiunt : agitur sine tu[illegible] omni gravitate lætitia.

56. Laborabat adhuc eo tempore sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis provincia : et non erat qui posset resistere principi, qui, annuente Girardo Engolismensi episcopo et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus erat schismatis defensor et auctor. Hic enim Girardus diu apostolicæ Sedis in Aquitania legatione functus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suæ solius Ecclesiæ episcopum, qui se viderat totius Aquitaniæ principem et magistrum. His igitur duobus ob hanc malitiam in unum convenientibus, qui cumque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii pro[illegible] alii a sedibus propriis pulsi exsulare compellebantur. Audiens hæc et hujusmodi vir venerabilis Gaufridus Carnotensis episcopus, [illegible] Aquitaniæ legatio [illegible] commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiæ, postpositis aliis [illegible] decrevit. Abbatem

1260 igitur Claræ-Vallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit Vir Dei, et se in proximo congregationem monachorum in Britanniam, in locum quem juxta Nannetum comitissa Ermengardis paraverat ducturum intimat, et promittit, disposita illa domo, se cum [illegible] processurum.

57. Ibant igitur simul, et pariter Nannetum venerunt. Erat autem in regione illa misera mulier, quæ a quodam petulante diabolo vexabatur. Habebat autem virum, hujus tamen tam exsecrabilis commercii prorsus ignarum. Abutebatur igitur ea, etiam in eodem lecto cubante marito, invisibiliter impurissimus ille adulter, et incredibili vexabat libidine. Sex annis tantum latuit malum, nec detexit mulier perdita tanti criminis probrum. Septimo vero anno confusa est in se ipsa, et expavit propter timorem Dei, cujus judicio singulis momentis timebat intercipi et damnari. Confugit ad sacerdotes, et piaculum confitetur. Peragrat loca sancta, et sanctorum implorat suffragia : sed nulla ei confessio, nulla oratio, nulla eleemosynarum largitio suffragatur. Quotidie ut prius et importunius a dæmone infestatur. Denique in publicum scelus tantum effusum est. Quo audito et cognito, maritus ejus contubernium exsecratur. Interea ad locum prædictum Vir Dei cum comitatu suo advenerat : cujus ut audivit adventum infelix mulier, se ad pedes ejus tremebunda projecit. Aperit ei lacrymis perfusa passionem horribilem, et ludificationem inveteratam, et quod nihil ei profecissent quæcunque sibi a presbyteris imperata fuerant. Addit sibi ab oppressore suo adventum ejus prædictum, et minaciter interdictum ne ante ejus veniret præsentiam, quia nihil ei prodesset; et ipse, recedente Abbate, qui fuerat amator crudelissimus fieret persecutor. Audiens hæc Vir Dei, blandis verbis consolatur mulierem, et de cœlo promittens auxilium, præcipit ut die altera, jam enim nox instabat, confidens in Domino revertatur. Reversa mane, cum Viro Dei blasphemias et minas, quas eadem nocte ab incubo suo audierat, retulisset : « Ne cures, inquit Vir Dei, minas ejus; sed vade, tolle baculum hunc nostrum, et pone in lectulo tuo, et si quid potest, agat. » Egit mulier quod jussum fuerat, et recubans in lectulo suo signo crucis munita, juxta se baculum ponit. Adest ille continuo : sed nec ad consuetum opus, nec ad ipsum cubile præsumit accedere; minatur tamen acerrime, quod discedente Viro Dei, ipse in ejus supplicia reverteretur. Instabat dies dominica, et voluit Vir Dei per edictum episcopi populum in ecclesiam accersiri. Cumque ipsa die maximus populus ad ecclesiam convenisset, inter Missarum solemnia, comitantibus episcopis Gaufrido Carnotense episcopo et Brictio Nannetensi, ipse ad ambonem conscendit; et ut omnes qui in ecclesia erant, candelas accensas in manibus teneant, locuturus edicit. Quod et ipse cum episcopis et clericis faciens, inauditos diaboli ausus publice aperit, et fornicatorem spiritum, qui in tam horrenda inquinamenta, etiam contra naturam suam exarserat, cum omnium fidelium qui aderant subscriptione anathematisat, et auctoritate Christi tam ad illam, quam ad omnes mulieres deinceps interdicit accessum. Exstinctis itaque sacramentalibus illis luminibus, exstincta est deinceps tota virtus diaboli; et mulieri post confessionem communicanti, nunquam postea apparuit inimicus, sed irregressibiliter eliminatus aufugit.

58. Significatum est interim Comiti per viros illustres et ei familiares, quod Abbas Claræ-Vallensis, et episcopus Carnotensis, aliique episcopi et religiosi viri colloquium ejus expeterent; quorum erat studium, ut de pace sanctæ Ecclesiæ tractarent, persuasumque est illi ne tantorum devitaret colloquium, quia poterat fieri ut communicato cum

eis consilio, et facile esset quod videbatur difficile, et quod videbatur impossibile, possibile redderetur. Itaque apud Partiniacum hinc inde conveniunt. Cumque ageretur de divisione Ecclesiæ et de scissuræ obstinatione, quæ infra Alpes in sola Aquitania quasi nebulæ corruptela consederat, multis modis et rationibus a servis Dei Comiti est intimatum, quod Ecclesia una est, et quidquid extra eam est quasi extra **1261** Arcam judicio Dei necesse est interire et dilui. Adducta quoque exempla Datham et Abiron, quos reatu schismatis terra vivos absorbuit (*Num.* XVI, 31, 32), nec tanto malo vindictam Dei aliquando defuisse monstratum est. His auditis, Comes ex parte sano usus est consilio, et respondit se in obedientiam Innocentii papæ posse dare consensum: sed in restitutione episcoporum, quos de sedibus expulerat, nulla ratione posse induci; quoniam implacabiliter eum offenderant, et juraverat se eorum pacem nullo tempore suscepturum. Diu per internuntios protractus est sermo: et dum vicissim verbis se mutuo occupant, Vir Dei efficaciora arma corripiens, ad altare sanctum oblaturus et supplicaturus accedit. Intraverant ecclesiam quibus licebat divinis interesse mysteriis: Comes sustinebat pro foribus. Peractis igitur consecrationibus, et pace data et diffusa in populum, Homo Dei jam non se agens ut hominem, corpus Domini super patenam ponit, et secum tollit: atque ignea facie et flammeis et verbis terribilibus aggreditur Ducem. « Rogavimus te, inquit, et sprevisti nos: supplicavit tibi in altero, quem jam tecum habuimus, conventu servorum Dei ante te adunata multitudo, et contempsisti. Ecce ad te processit Filius Virginis, qui est caput et dominus Ecclesiæ, quam tu persequeris. Adest judex tuus, in cujus nomine omne genu curvatur cœlestium, terrestrium et infernorum. Adest judex tuus, in cujus manus illa tua anima deveniet. Numquid et ipsum spernes? numquid et ipsum sicut servos ejus contemnes? » Lacrymabantur universi qui aderant, et orationibus intenti præstolabantur exitum rei, et omnium suspensa exspectatio aliquid divinum fieri cœlitus exspectabat. Videns Comes Abbatem in spiritu vehementi procedentem, et sacratissimum Domini corpus ferentem in manibus, expavit et diriguit, membrisque tremebundis metu et dissolutis, quasi amens solo provolvitur: elevatus a militibus, rursum in faciem ruit, nulli quidpiam loquens, aut intendens in aliquem. Tum Vir Dei ad eum propius accedit, et pede pulsans acclinem surgere jubet, et stare supra pedes, et Dei audire sententiam. « Præsens est, » inquit, « Pictaviensis episcopus quem ab ecclesia sua expulisti: vade, reconciliare ei, et in osculo sancto pacis cum eo jungens fœdera, ipse ad sedem suam eum reducito; et satisfaciens Deo, redde pro contumelia gloriam, et in universo principatu tuo divisos et discordes ad charitatis revoca unitatem. Subdere Innocentio papæ, et sicut ei omnis obedit Ecclesia, tu quoque electo a Deo tanto Pontifici obedire non differas. » Audiens hæc Comes auctoritate Spiritus sancti, et sacrorum Sacramentorum præsentia victus, nec audebat respondere nec poterat: sed statim in pacis osculo recepit episcopum, et eadem qua eum abjecerat manu, cum totius exsultatione civitatis ad propriam sedem reduxit. Sed et deinceps Abbas cum Comite jam familiarius et suavius loquens paterne eum monuit ne ad tam impios et tam temerarios ausus ultra exsurgeret, ne Dei patientiam in tantis irritaret flagitiis, ne pacem in aliquo violaret. Pace itaque omni Aquitanicæ Ecclesiæ reddita, solus Girardus perseverabat in malis; sed non multo post adveniente die iræ, in domo sua miserabiliter exstinctus est. Subitanea enim morte præoccupatus, sine Confessione, sine Viatico reddidit spiritum. Tanto igitur malo omni ex parte, et schismate Girardi redacto in nihilum, Vir Dei cum gaudio magno Claram-Vallem revertitur.

CAPUT XXII.

De iterata ejus profectione in Italiam ac Rogerii Siculi obstinatione et Petri Pisani reconciliatione.

59. His ita patratis (an. 1136), vix inter fratres suos circiter unum fecerat annum et ecce litteræ apostolicæ Virum Dei evocant, et ut adsit laboranti Ecclesiæ supplicant cardinales. Nihil obedientiæ præferens Vir Dei, valefaciens fratribus, flentibus universis discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit. In cujus adventu tam dominus Papa, quam fratres (143) lætati sunt, et communicatis cum eo consiliis secundum **1262** rerum proventus et statum causarum Abbas alia via opus aggreditur. Rex enim Siciliæ Rogerius, qui solus jam ex principibus obedire papæ Innocentio detrectabat, mittit ad eum, petens, ut ad se Abbatem mitteret Claræ-Vallensem: nihilominus idem petens a Petro Leonis, ut Petrum sibi Pisanum a suo latere delegaret. Aiebat autem se dissensionis, quæ jam diu induraverat, velle scire originem; et cognita veritate, aut corrigere errorem, aut sancire sententiam. Audierat enim Petrum Pisanum eloquentissimum esse, et in legum et canonum scientiis pene nulli secundum. Unde putabat, quod si eloquentiæ ejus in publico consistorio audientia præberetur, declamationibus rhetoricis simplicitatem Abbatis omni posse, et silentium ei vi verborum et pondere rationum inponi. Venit itaque pars utraque Salernum.

60. In illis diebus paraverat ad bellum idem Rogerius rex innumerabilem exercitum adversus Rainulfum ducem. Cum autem primus eorum, qui vocati fuerant, Abbas sanctus adveniens Regem in castris positum invenisset, utpote qui jam armatas produxerat acies, per multos dies ne committerent, impedivit, denuntians Regi: « Quia si conflictum » inieris, victus et confusus abibis. » Novissime vero

(143) Scilicet cardinales. Sic Petrus Venerabilis lib. II, epist. 48. Alpericum cardinalem non semel vocat fratrem suum et monachorum

cum ejusdem regis plurimum crevisset exercitus, ignorans quod non multitudine foret eventus belli, Virum sanctum quærentem ea quæ pacis erant, ulterius audire contempsit. At ille ducem Rannulfum et Catholicorum aciem verbis potentibus adhortatus, sicut Regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. Subito itaque viso Duce audacter obviam procedente Rex territus fugit, effusumque exercitum prædæ et cædibus exposuit, innumeris militibus captis et interfectis, et ei juxta verbum Viri Dei omnia contigerunt. Cum enim ipse Abbas ad proximam villulam declinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur: siquidem per eumdem locum fugientem Regis exercitum Ranulfus dux persequebatur. Egressus itaque frater quidam ex his qui cum Abbate erant uni ex militibus occurrit, et quid accidisset, interrogabat. At ille, siquidem litteras noverat: *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani: et transivi, et ecce non erat; quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.* (*Psal.* XXXVI, 35, 36.) Nec mora. Dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus, equo desiliit, et ejus pedibus advolutus, « Gratias, inquit, Deo et fideli servo, ejus, quia non nostris viribus, sed ejus fidei collata hæc victoria est; » iterumque insiliens equo hostes insequebatur.

61. Post finem prælii Vir Dei a villula ad quam declinaverat, venit Salernum; venit et Petrus Pisanus. Itaque stipata militibus curia Rex utramque partem accersiri, et de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem Petri Leonis domini sui canonicam probare contendit, et verba sua multis legum et canonum assertionibus munire laborat. At vero Vir Dei non in sermone, sed in virtute regnum Dei esse intelligens: « Scio, inquit Petre, virum te sapientem et litteratum esse: et utinam sanior pars et honestiora te occupassent negotia; utinam te patronum causa justior obtineret; sine dubio enim rationabilia te allegantem nulla posset impedire facundia. Et nos quidem, tanquam indocti et minus eloquentes, si causa fidei non urgeret, institutum silentium teneremus. Nunc autem cogit, nos charitas eloqui, quia tunicam Domini, quam in tempore passionis nec ethnicus præsumpsit scindere, nec Judæus, fautore hoc domino, Petrus Leonis lacerat et dirumpit. Una est fides, unus Dominus, unum Baptisma (*Ephes.*, IV, 5). Nos neque duos dominos nec geminam fidem, nec duo baptismata novimus. Ut ab antiquis ordiar, una arca tempore diluvii fuit: in hac octo animæ cæteris omnibus pereuntibus evaserunt, et quotquot extra arcam inventi sunt perierunt. Arcam hanc typum habere Ecclesiæ nemo est qui ambigat. Arca alia nuper fabricata; et cum sint duæ, alteram necesse est esse adulteram; et in profundum demergi. Arca, quam regit Petrus, si ex Deo est, necesse est ut arca quam regit Innocentius, obruatur. Peribit ergo Orientalis Ecclesia, peribit Occidens

1263 totus, peribit Francia, peribit Germania, Iberi et Angli, et Barbara regna in profundum pelagi demergentur! Religio Camaldulensis, et Carthusiensis, et Cluniacensis, et Cisterciensis, et Præmonstratensis, aliaque innumerabilia servorum et ancillarum Dei collegia necesse est ut sub uno turbine corruant in abyssum! episcopos, et abbates, et reliquos Ecclesiæ principes pelagus vorax excipiet! Solus ex principibus mundi arcam Petri intravit iste Regerius, et cæteris omnibus enecatis solus ipse salvabitur! Absit ut totius mundi religio pereat; et ambitio Petri, cujus vita palam est qualis exstiterit, regnum cœlorum obtineat. » Ad hæc verba tenens manum Petri, elevavit eum et simul ipse surrexit: « Tutiorem, inquiens, si mihi credas, intrabimus arcam. » Et sicut jam pridem mente conceperat, salutaribus illum aggrediens monitis, cooperante gratia Dei, protinus persuasit ut ad Urbem rediens Innocentio papæ reconciliaretur. Soluta concione venerabilis Abbas Romam revertitur, prædictum quoque Petrum Pisanum, et quosdam alios reconciliat Ecclesiæ, et Innocentio papæ confœderat.

CAPUT XXIII.

Anacleto exstincto et schismate, Bernardus Canticorum explanationem resumit, ac Theobaldum comitem Regi reconciliat.

62. Aderat tempus quo divina clementia Petri Leonis interitu finem imponere schismati disposuerat (an. 1138). Eo tempore pars ipsius Papam sibi alterum statuerunt pro illo, quatenus videlicet opportunius per aliquam temporis moram papæ Innocentio reconciliarentur. Quod sine mora per manum servi sui Abbatis Christus effecit. Nam et ille substitutus ad eumdem Virum Dei nocte se contulit, et ille nudatum usurpatis insignibus ad domini Innocentii pedes adduxit. Quo facto civitas gratulabunda lætatur, Innocentio Ecclesia redditur, Romanus populus, ut pastorem et dominum suum Innocentium veneratur. Abbas Claræ-Vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur.

63. Sedatis omnibus et compositis, vix paucis diebus potuit detineri, qui septem annis et ultra pro resarcienda eadem scissione sudaverat, exeuntem Roma prosequitur, deducit clerus, honorat populus, universa nobilitas comitatur. Neque enim poterat sine communi mœrore dimitti, qui colebatur amore communi. Rediens autem Pater sanctus ab Urbe, ex sanctorum Apostolorum martyrumque corporibus xenia secum retulit pretiosa, haud modicum hunc inter cætera sui reputans fructum esse laboris. Tanta vero exsultatione Ecclesia illum Gallicana recepit, ut non minorem videretur de suo reditu exhibere, quam de pace reddita nuntiare lætitiam. Sic igitur firmata pace Vir Dei ad suos regreditur, et quocumque rediens venit, specialiter a filiis cum ingenti gratulatione suscipitur. Meminit idem Pater illius temporis et operis in sermone super Cantica

canticorum vigesimo quarto sic scribens: « Hoc demum, fratres, tertio reditum ab Urbe nostrum clementior oculus e cœlo respexit; et vultus tandem serenior desuper arrisit nobis. Quievit Leonina, rabies, finem accepit malitia, Ecclesia pacem recepit, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, qui eam per hoc fere octennium diro schismate conturbarat. Vestris desideriis donatus sum, vestris me profectibus paro: Quorum vivo meritis volo vivere studiis et saluti. « Hoc ipse de se quod vivebat, quod bona agebat, fratrum meritis totum adscribens, ad studia sancta reversus, cœptum amplectitur epithalamium. Quam efficaciter vero quamque evidenter in tempore iræ facta fuerit reconciliatio. Innocentii papæ super hoc scribentis ad eum verba demonstrant. » Quam firma, ait, perseverantique constantia causam beati Petri et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ, incandescente Petri Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis susceperit defendendam, et se murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum et principum et aliarum tam ecclesiasticarum, quam sæcularium personarum ad catholicæ Ecclesiæ unitatem, et beati Petri ac nostram **1264** obedientiam frequentibus argumentis et ratione munitis inducere laboraverit; magna, quæ Ecclesiæ Dei et nobis provenit utilitas manifestat. »

64. Post, reditum Patris ab Urbe vix per triennium optata quiete potitus regno Franciæ vehementer turbato, ob simultates, quæ inter regem Ludovicum et comitem Theobaldum emerserunt, rursus ad labores reformandæ pacis expeditur. Is enim comes potens in regno, totus eleemosynis deditus, et studio pietatis intentus, omnium servorum Dei et sanctæ religionis promptus amator, devotissimæ sanctitatis ejus consiliis adhærebat. Cumque adversus eum insurrexissent non solum vicini principes adjuncti potentiæ Regis, verum etiam fere omnes sui recessissent ab eo; Comitis evasio in dispersionem jam venerat. Hæc audiens Vir sanctus qui in talibus sibi parcere nesciebat, utpote pietatis visceribus affluens, decrevit se tantis malis opponere. Tandem multorum adjutus orationibus Religiosorum, assidue clamabat ad Dominum et allegationibus divinis intercurrentibus, eo mediante detumuere procellæ, et reversa est inter Regem et Principem tranquillitatis et pacis desiderata serenitas. De qua videlicet pace spem bonam ab initio Vir Dei conceperat, sicut quidam fratres sui se ab ipso audisse testati sunt, concito venturam ejusdem principis evasionem, quæ quasi incredibilis videbatur, evidenter eis prædixisse.

CAPUT XXIV.

De ejus patientia in morbis, contumeliis et bonorum jacturis.

65. Inter tantas itineris ac laborum fatigationes, quas Vir sanctus pro necessitatibus Ecclesiæ Dei susceperat, quotidiana et multiplex eum avertere non cessabat infirmitas. Unde constat patientiam

A ejus maxime quidem flagellis dominicis exercitatam esse atque probatam. Nimirum ab ipso suæ conversionis initio usque ad diem sacræ depositionis tanta sustinuit, ut vita ejus his qui noverant, non nisi quædam mortis protelatio videretur. Cæterum erga homines etsi rarior ei occasio minora forsitan patientiæ potuit experimenta præstare, dicendum tamen vel breviter ne hujus quidem apparuisse eum virtutis immunem. Et quia genus hoc patientiæ solitus erat dicere tripartitum; videlicet ad verborum injurias, ad damna rerum, ad corporis læsionem; de singulis saltem singula proponantur, quæ interim exempla occurrunt. Scripserat aliquando idem Dei famulus ad episcopum aliquem (144) de curia et de consilio Regis, monens

B eum super quibusdam negotiis Regi suadere et consulere meliora. At ille vehementer exacerbatus, amarissimam ei reddidit epistolam: ad quam Christi servus, dominicæ benignitatis sedulus imitator mansuetissime respondens, non minus postea charum, nec minus familiarem eumdem episcopum habuit; sed durum præsulis responsum apud eum sic fuit quasi non dictum.

66. Abbas Farfensis conventum fratrum a Clara-Valle vocaverat, monasterium eis ædificaturus, sed Romanus impedivit Antistes, et eos in loco altero ordinavit. Unde plurimum dolens prædictus ille vir magnus, et magnæ devotionis, collectam pecuniam sexcentarum fere marcarum argenti depo-

C suit in patria sua sub chirographo, quas ad Dei Hominem veniens obtulit ei, rogans ut mitteret pro argento; et quod non meruerat in partibus suis, vel citra Alpes novum exinde cœnobium conderetur. Missum est pro argento, sed ad mandatum venerabilis Abbatis nihil inde redditum fuit. Nec respondit aliud Homo Dei cum ei nuntiaretur; quam « Benedictus Deus qui nobis pepercit ab onere. » Gratulari etiam consueverat decem circiter monasteria, vel ædificandis monasteriis loca congrua numerans injuste sibi ablata, dum contendere nollet et magis eum vinci, quam alios vincere delectaret.

67. Veniens aliquando Claram-Vallem clericus quidam habitu canonicus regularis, importune satis

D instabat ut in monachum reciperetur. Suadente Patre sancto ut ad suam reverteretur ecclesiam, nec acquiescente recipere **1265** eum: « Utquid ergo, ait ille in libris tuis tantopere perfectionem commendasti, si eam desideranti opem renuis exhibere? « Et iracundiæ spiritu vehementius instigatus, sicut postmodum evidenter apparuit: « Jam, inquit, si illos tenerem, discerperem libros. » Cui Vir Domini: « Puto, ait, in nullo eorum legisti, non posse te in tuo claustro esse perfectum. Morum correctionem, non locorum mutationem, si bene memini, in libris omnibus commendavi. » Tum vero impetum faciens homo velut insanus in eum, percussit maxillam ejus, idque tam graviter, ut

(144) Vide epist. 224, ad Joslenum.

succederet statim rubor ictui, tumor rubori. Jam qui aderant, in sacrilegum involabant : sed prævenit eos servus Domini, clamans et adjurans per nomen Christi nullatenus eum tangere, sed educere eum et curam ejus habere, ne ab aliquo ei vel in modico noceretur. Quod tam districte præcepit, ut ille timens et tremens absque omni injuria abductus sit et deductus. Nimirum doctus erat vincere in bono malum. Sic et ad quosdam scribens (145), inter cætera ait : « Adhærebo vobis, etsi nolitis : adhærebo, etsi nolim ipse. Invitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentes me. » Usque adeo siquidem omnes homines germano amplectebatur affectu, ut eorum scandalo, sicut ipse fateri solebat, gravius ureretur, quibus nullam videretur occasionem scandali præbuisse.

CAPUT XXV.

De ejus moderata correptione, mansuetudine, charitate, de scriptis.

68. Cæterum objurgationem ejus non minus facile aliquando compescebat gravis et turbulenta responsio, quam humilis et modesta, ut ab aliquibus perinde diceretur cedenti insistere, cedere resistenti. Dicebat, ubi resonat utrique modestia, dulce esse colloquium ; ubi vel ex parte altera, utile ; ubi ex neutra, perniciosum. Ubi enim hinc inde duritia sonat, jurgium est, non correctio ; nec disciplina, sed rixa : ut deceat magis interim dissimulare prælatum, et commotione sanata utilius castigare subjectos. Loquens etiam interdum ipse de increpationibus minus utiliter prolatis, minusve patienter acceptis, asserebat hora vespertina nullatenus utendum objurgationibus vel insistendum, ne frater turbatus noctem duceret insomnem, et solemnibus vigiliis minus se devotum exhiberet. In sermone etiam super Cantica canticorum quadragesimo secundo, inter cætera dicit : « Utinam neminem objurgare necesse sit ! hoc enim melius. Sed quoniam in multis offendimus omnes, mihi tacere non licet, cui ex officio incumbit peccantes arguere, magis autem urget charitas. Quod si arguero et fecero quod meum est ; illa autem procedens increpatio minime quod suum est faciat, neque ad quod misi illam, sed revertatur ad me vacua, tanquam jaculum feriens et resiliens ; quid me animi tunc habere putatis, fratres? Nonne torqueor? Prorsus coarctor e duobus, et quid eligam nescio, placerene mihi in eo quod locutus sum, quoniam quod debui, feci ; an pœnitentiam agere super verbo meo, quia quod volui non recepi. » Et infra : « Dicas forsitan mihi, quod bonum meum ad me revertatur, et quia liberavi animam meam, et mundus sum a sanguine hominis, cui annuntiavi et locutus sum, ut averteretur a via sua mala, et viveret. Et si innumera talia addas, me tamen minime ista consolabuntur, mortem filii intuentem. Quasi vero meam illa reprehensione liberationem quæsierim, et non magis illius. Quæ enim mater etsi omnem, quam potuit curam et diligentiam ægrotanti filio adhibuisse se sciat, si demum se frustratam viderit, et omnes labores suos esse penitus efficaces, illo nihilominus moriente, propterea unquam a fletibus temperabit? Et hæc hactenus.

69. De cætero tantus æmulator erat mansuetudinis et pacis, ut si forte improbus quisque petitor durius extorsisset a negante responsum, haud facile deinceps cum eadem repulsa dimitteretur inanis. Siquidem velut naturaliter, ut fatebatur, oderat omne scandalum ; et gravamen cujuslibet hominis sustinere ei admodum grave, **1266** non sentire impossibile erat. Plus ejus piissimum pectus gratuitum affligebat alterius scandalum, quam propriæ immunitas conscientiæ solabatur. Siquidem dolebat, et minus sperabat posse sanari, quod unde procederet non videbat ; magnum sibi e regione solatium fore perhibens, quoties inveniret unde satisfacere posset vel homini pro se, vel Deo pro homine, etiam sine occasione turbato. Adeo neminem sprevit, nullius hominis scandalum parvi pendit. Nam et quoties oporteret noxios aliquorum vel reprehendere actus, vel impedire conatus, tam considerate fiebat, ut ipsi quoque, qui læsi viderentur, abundanter haberent, unde sibi pro eo satisfacerent in cogitationibus suis. Ex ipsis autem nonnulli, et de quibus minus id videbatur posse sperari, ampliori devotione ejus postmodum vel obsequiis deservierunt, vel etiam adhæsere vestigiis. Erga omnium quoque hominum spirituale commodum incommodumve amplius afficiebatur ; et summum ei desiderium, summum gaudium erat, animarum fructus et conversio peccatorum. Et corporeas tamen necessitates piissimo miserabatur affectu. Non solum corporum, sed etiam morum infirmitates in charitate patientissime supportabat. Nam eorum qui in hujusmodi laborabant, se maxime profitebatur abbatem, calamum quassatum non conterens, et linum fumigans non exstinguens.

70. Cæterum si quis nosse desiderat, quam sollicitus ab initio sui ipsius dijudicator et scrutator exstiterit, primum opus illius de Gradibus humilitatis inspiciat. Inde si quæritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad Homilias in Laudibus Virginis matris, et ad illum quem de Diligendo Deo edidit librum. Si fervens contra suorum vel aliorum vitia zelus ; legatur is, quem Apologeticum vocat. Si vigil in zelo cordis, et circumspecta discretio, de Præcepto et dispensatione disserens audiatur. Quam vero fidelis cujuslibet piæ conversationis commendator fuerit et adjutor, exhortatorius ad Milites Templi Sermo declarat. Quam non ingratus gratiæ Dei, ex his liquet quæ de Gratia et Libero Arbitrio tam fideliter, quam subtiliter disputavit. Quam liber in voce, quam disertus et in rerum superiorum pariter inferiorumque scientia lo-

(145) Epist. 252, ad Præmonstratenses.

cuples ; in his quæ ad papam Eugenium de Consideratione scripsit, diligens considerator agnoscet. Quam devotissimus prædicator alienæ sanctitatis, diligenter episcopi sancti Malachiæ vitam prosecutus ostendit. Nam in Sermonibus super Cantica canticorum, et indagator mysteriorum, et morum ædificator magnificus innotescit. In Epistolis, quas ad diversas personas ob negotia diversa dictavit, prudens lector advertet, quo fervore spiritus justitiam omnem dilexerit, et omnem æque oderit injustitiam. Fidelis etenim servus Christi non quærebat aliquid suum ; quidquid tamen erat Christi, sic curabat ut suum. Quid vero sanctum, quid honestum, quid pudicum, quid amabile, quid bonæ famæ, quid virtutis, aut laudabilis disciplinæ, suis ortum in qualibet regione diebus non roboravit ejus auctoritas, non fovit charitas, diligentia non promovit ? Quis ante promotum dilatari amplius non optavit ? quid forte collapsum non totis pro loco et tempore viribus egit, ut repararetur ? Quis ad sacrum in ejus pectore habitantis templum divinitatis de quacunque tribulatione fideliter clamaturus accessit, et inefficaciter laboravit ? Mœstus ab eo solatium, afflictus auxilium, consilium anxius, æger remedium, pauper subsidium reportabat. Ita sese omnium fecerat servum, ac si toti genitus orbi : ita tamen liber ex omnibus conscientiæ suæ curam gerens, tanquam soli deditus curæ et custodiæ cordis sui. Eo præsente omnis sanctitas exsultabat, omnis erubescebat impietas, juxta illud : *Videbunt recti, et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum* (*Psal.* CVI, 42). Eo præsente celebris quisque conventus, velut quodam sole resplenduit, absente caliginosus et quodammodo mutus apparuit. Hujus denique medicinalis manus et lingua morbos utraque curabat : illa corporum ; ista, morum. Hæc interim de moribus sancti Patris, licet ex parte, sub brevitate perstricta sufficiant.

[267] CAPUT XXVI.

Abælardum impugnat, et Henricum hæreticum.

71. Cum jam multis pressus esset laboribus, nec minus quotidianis laboraret incommodis, jam inter fratres sibi requiem affectabat : sed divina providentia aliter providente, ut meritis ejus præmium cresceret, alterius certaminis ei labor accessit. Fuit enim in diebus illis Petrus Abælardus, magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ : cujus scripta minus consona fidei, cum undique volitare cœpissent, viri eruditi atque fideles nonnulla ex his capitula ad Dei Hominem retulerunt. Qui nimirum solita bonitate desiderans errorem corrigi, hominem non confundi, secreta illum admonitione convenit. Cum quo etiam tam modeste, tamque rationabiliter egit, ut ille quoque compunctus, ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret universa. Cum itaque in hujus correctionis exspectatione Dei Famulus permaneret, eo penitus ignorante, A consilio domini Henrici Senonensis archiepiscopi, dies est celebris constituta (an. 1140), qua prædictus magister et Abbas disputaturi super præfatis capitulis Senonis convenirent. Illa autem dies erat, qua idem pontifex Regi Franciæ, et principibus, et universæ plebi sanctas erat ostensurus reliquias : ad quam Abbas vocatus, venire penitus recusavit, non hoc suum, sed episcoporum, fidei negotium esse renuntians. Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, et auctoritate tractus, tristis quidem, nec sine lacrymis, demum pergere acquievit, sicut in epistola ad Innocentium papam ipse testatur, ubi plenius lucidiusque negotium omne prosequitur (146). Adfuit dies ubi Rex et venerabilis Samson B Remorum archiepiscopus, multique de episcopis utriusque provinciæ cum copiosa ecclesia convenerunt. Porro quam magnifice egerit servus fidelis et prudens, et quam utiliter in illo conventu, ecclesia propter hoc congregata evidenter agnovit. Sed et Dominus papa Innocentius in epistola de hoc ad episcopos transmissa in Galliis plenius attestatur (147) : qui videlicet Pontifex non multo post tempore viam universæ carnis ingressus. Eo defuncto, et successoribus ejus Cœlestino et Lucio quam velociter consummatis, Eugenius papa Urbis efficitur.

72. In diebus pontificatus illius (an. 1147) Henricus quidam, qui olim exstiterat monachus, perniciosæ doctrinæ verbis persuasibilibus Tolosanæ C gentis occupaverat levitatem ; et, sicut prædixit de quibusdam Apostolus, in hypocrisi loquens mendacium (*I Tim.* IV, 2), fictis verbis de eis negotiabatur. Erat autem hostis Ecclesiæ manifestus, irreverenter ecclesiasticis derogans Sacramentis pariter et ministris. Adeo pravæ suggestionis ejus malignitas invaluerat, quod omnes institutiones ecclesiasticæ spernebantur. Hac necessitate Vir sanctus iter arripuit, ab Ecclesia regionis illius sæpius jam ante rogatus, et tunc demum a reverendissimo viro Alberico Ostiensi episcopo et legato Sedis apostolicæ persuasus pariter et deductus. Veniens autem, cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cœlo angelus advenisset. Nec moram facere D potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset ; tanta erat frequentia diebus ac noctibus adventantium, benedictionem expetentium, flagitantium opem. Prædicavit tamen in civitate Tolosa per aliquot dies, et in cæteris locis quæ Henricus ille frequentasset amplius, et gravius infecisset, multos in fide simplices instruens, nutantes roborans, errantes revocans, subversos reparans, subversores et obstinatos auctoritate sua premens et opprimens ; ut non resistere, sed nec assistere quidem et apparere præsumerent. Cæterum etsi tunc fugit a facie ejus hæreticus ille, et latuit ; ita tamen per gratiam Dei impeditæ sunt viæ ejus et semitæ circumseptæ, ut postea vix alicubi tutus, tandem

(146) Epist. 189.

(147) Epist. inter Bernardinas 194.

captus et catenatus Tolosano episcopo traderetur.

73. In quo itinere plurimis signis in servo suo Abbate glorificatus est Deus, aliorum corda ab erroribus impiis revocans, aliorum corpora a languoribus variis sanans. Est locus in regione eadem, Sarlatum nomen est illi, ubi **1268** sermone completo plurimos ad benedicendum panes, sicut ubique fiebat, Dei Famulo offerebant. Quos ille elevata manu et signo crucis edito in Dei nomine benedicens: « In hoc, inquit, scietis vera esse quæ a nobis, falsa quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri gustatis panibus istis adepti fuerint sospitatem. » Timens autem venerabilis episcopus Carnotensium, magnus ille Gaufridus; siquidem præsens erat, et proximus Viro Dei: « Si bona, inquit, fide sumpserint, sanabuntur. » Cui Pater sanctus de Domini virtute nil hæsitans: « Non hoc ego dixerim, » ait; « sed vere qui gustaverint, sanabuntur, ut perinde veros nos et veraces Dei nuntios esse cognoscant. » Tam ingens autem multitudo languentium gustato eodem pane convaluit, ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur, et Vir sanctus per vicina loca regrediens, ob concursus intolerabiles declinaverit, et timuerit illo ire.

CAPUT XXVII.

Quid Bernardus de mirabilibus a se factis sentiret. Ubi de Jerosolymitanæ expeditionis infelici successu.

74. Cum autem per totum ab eadem provincia reditum Viri sancti magis magisque signa crebrescerent, et multiplicarentur in dies non prætereundum quidnam ipse inter hæc animi gereret, qui a Christo humilitatem cordis et mansuetudinem didicisset. Disputans enim secum in cogitationibus suis, et ex abundantia cordis locutus, domesticis sibi religiosis quibusdam fratribus aiebat: « Plurimum miror, quidnam sibi hæc miracula velint, aut quid visum sit Deo talia actitare per talem. Nil mihi videor in sacris paginis super hoc genere legisse signorum. Siquidem facta sunt aliquando signa per sanctos homines et perfectos; facta sunt et per fictos. Ego mihi nec perfectionis conscius sum, nec fictionis. Scio enim sanctorum mihi non suppetere merita, quæ miraculis illustrentur: confido autem nec ad eorum sortem me pertinere, qui virtutes multas in nomine Domini operantur, et a Domino ignorantur. » Hæc et hujusmodi crebrius secretiusque cum viris spiritualibus conferebat. Novissime vero opportunum sibimet visus exitum reperisse: « Scio, inquit, hujusmodi signa non ad sanctitatem unius, sed ad multorum spectare salutem, et Deum in homine per quem talia operetur, non tam perfectionem considerare, quam opinionem, ut in eo commendet hominibus, quæ illi creditur inesse, virtutem. Neque enim pro eis fiunt hæc per quos fiunt, sed pro eis magis qui vident illa, vel sciunt. Nec eo fine per eos ista Dominus operatur, ut ipsos probet cæteris sanctiores, sed ut cæteros magis amatores et æmulatores faciat sanctitatis. Nihil ergo mihi et signis istis, quandoquidem meæ illa famæ magis quam vitæ noverim exhiberi; nec ad meam fieri commendationem, sed ad commonitionem potius aliorum. « Satis, ni fallimur, hujus viri miratur animum, quisquis hæc diligenti consideratione pensaverit; nec præstantius aut sublimius reputabit æstimator quisque fidelis signa atque prodigia per eum mirabiliter operari, quam perpetrata taliter ab eo interpretari. Sibi quoque non minus utile christianus animus judicabit, imitandos ejus affectus, quam mirandos actus; et morum insignia quam operum signa cognoscere. Sic igitur divina cooperante gratia multipliciter Ecclesiæ Dei Viri sancti doctrina profuit in Catholicorum moribus corrigendis, in schismaticorum furoribus comprimendis, in hæreticorum erroribus confutandis.

75. Sane antequam idem Dei famulus a Tolosa rediret, multorum animos, et præcipue regis Ludovici Junioris, permovit Orientalis Ecclesiæ audita necessitas (an. 1146). Propter quod servus Christi a præfato rege semel et iterum expetitur: nec sic acquievit voluntati et petitioni ejus, donec ipsius tandem summi Pontificis generalem epistolam jussus est ab eo exponere populis atque principibus. Cujus tenor epistolæ fuit, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri, nec tacendum quod ex prædicatione ejusdem itineris Jerosolymitani **1269** contra eumdem venerabilem Abbatem quidam minus intelligentes scandalizati fuerunt, quod tristior sequeretur effectus. Quod tamen verbum certum est, ut prædiximus, ab eo quidem initium non sumpsisse. Meminit hujus verbi ipse quoque venerabilis Pater in libro de consideratione ad Eugenium papam, inter cætera ita dicens: « Quasi levitate in opere isto usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed te jubente; imo per te, Deo. » Et post pauca: « Si necesse sit unum fieri e duobus malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi si dignetur me uti pro clypeo (148). »

CAPUT XXVIII.

De Gisleberti Porretani confutatione, ac instante Bernardi morte.

76. Erat in tempore illo (an 1148) magister Gislebertus Pictavorum episcopus, in sacris Litteris plurimum exercitatus; sed sublimiora se scrutatus, quasdam novitates et ipse conscripserat. Super quibus cum jam fidelium scandalum et murmur invalesceret, in Remensi concilio, a venerabili Eugenio papa celebrato, vocatus ad medium est, et librum tradere jussus. Ibi venerabilis Abbas adversus novitates per biduum agens, sanctorum testimoniis tam modeste, quam fideliter eas redarguebat. Demum apostolico judicio et auctoritate universalis

(148) Lib. II, cap. 1

Ecclesiæ, præfatæ novitates damnabantur : episcopus eidem damnationi consentiens, et publice refutans quæ scripserat, indulgentiam correctus consequitur; maxime quod ab initio promiserat, sine ulla obstinatione se pro arbitrio Ecclesiæ sanctæ correcturum suam opinionem.

77. Sic Vir sanctus jam corpore quasi deficiens, mente tamen promptus et alacer, zelum Dei, quo fervebat interius, per annos aliquot bonis operibus exercebat, ac divini servitii laborabat insistere studiis indeficiens ejus sancta devotio. Et cum post tantos labores huic dilecto suo diu desideratum pretiosæ mortis somnum Dominus dare disponeret, et fidelem servum in requiem introducere suam cœpit magis ac magis promptus in ipsum proficere spiritus, caro infirma deficere. Cognoscens enim Vir sanctus prope esse jam bravium, solito currebat alacrius, et terrestris suæ habitationis dissolutionem sentiens imminere, votis uberioribus aspirabat ad habitationem ex Deo, domum non manufactam, æternam in cœlis. In cujus purissimo pectore sacri sese desiderii flamma non capiens, crebris erumpebat indiciis; et ignitum eloquium vehementer fervoris interni vehementiam declarabat. Corpus lectulo decubans variis exercebatur incommodis; animus tamen nihilominus liber et potens, quæ Dei erant, exercebat invictus, non cessans in mediis quoque doloribus meditari sacrum aliquid, aut dictare, orare affectuosius, fratres studiosius exhortari. In oblatione hostiæ salutaris, quam usque ad perfectum ultimum vix aliquando intermisit, artus sibi vix cohærentes vigore spiritus sustentabat, semetipsum pariter offerens acceptabilem hostiam Deo in odorem suavitatis. Quo tempore ad avunculum suum Andream militem Templi epistolam scribens, inter cætera ait : « Ego enim delibor, nec puto me longum facere super terram. » Dumque solito gravius laboraret, fratres insistebant supplicationibus et orationibus ad Deum pro eo. Unde etiam Sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, cum aliquanto melius secundum corpus habere cœpisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est ; « Quid tenetis miserum hominem? fortiores estis et invaluistis Parcite, quæso, parcite ; sinite me abire.

CAPUT XXIX.

De Metensium pace per ipsum composita.

78. Jam itaque Pater sanctus in suo Claræ-Vallensi cœnobio consummationem cursus sui viriliter exspectabat, cum gravis admodum plaga Metensi populo supervenit, graviter oppresso a vicinis principibus (an. 1153). Imminebat totius provinciæ certa, ut putabatur, vastatio; cum 1270 venerabilis eorum metropolitanus Hillinus archiepiscopus Treverensis, dolens anxie de præteritis, sed adhuc graviora formidans, unicum in tanta necessitate refugium petiit et expetiit Virum Dei. Veniens ergo Claram-Vallem, ipsius atque omnium fratrum ve-

A stigiis tota humilitate prostratus rogabat et obsecrabat, ut se tantis dignaretur opponere malis, quibus alter nemo posse modum ponere videretur. Dominus autem, sicut semper fidelis servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. Quod quidem sæpius erga eum providentia divina disposuit, in cujus manu erat placita anima illius: ut quoties eum grandis aliqua necessitas evocaret, vincente omnia animo, vires corporis non deessent mirantibus qui videbant eum, etiam robustos homines in tolerantia superare. Expletis namque interdum negotiis, velut in se rediens, multiplicibus B infirmitatibus laborabat, ut vix viveret feriatus, qui occupatus deficere nesciebat. Cui in hoc opere novissimo tam manifeste, tamque magnifice divina adfuit virtus et gratia, ut ex laboribus vires capere videretur.

79. Accidit autem, cum in Mosellæ fluvii littore residentibus hinc inde partibus mediator fidelis rogaret quæ ad pacem erant, ut pars altera ex strage hostium, qui dudum ab eis conclusi corruerant, jam ferocior, quod exigebatur obstinata animositate renueret. Subito denique tanquam agitati furiis discesserunt, Virum Dei insalutatum, solam vero cæteris omnibus relinquentes desperationem pacis. Nec sane ex contemptu aliquo, sed ex metu reverentiæ ejus iniere fugam. Siquidem verebantur C ne præsentium quamlibet improbas mentes facile flecteret, minus considerantes quid ille per spiritum nusquam absentem, posset etiam in absentes. Jam conventus in magno turbine solvebatur, sola utrinque meditabantur arma, sola inibant concilia malignandi, cum vir sanctus eos qui secum venerant, consolans fratres: « Ne turbemini, inquit; licet enim per multas difficultates, omnino tamen pax desiderata proveniet. » Quibus etiam unde id nosset, innotuit dicens : « Videbar mihi per nocturnum soporem Missam celebrare solemnem. Cumque expleta paulo minus oratione prima recordarer angelicum ex more canticum, id est, *Gloria in excelsis Deo*, præcedere debuisse, erubui, et quod oblitus D omiseram canticum inchoans, vobiscum pariter ad finem usque complevi. » Jam medium noctis transierat, cum Vir sanctus de prædictorum pœnitudine principum legatione suscepta, jucunde satis conversus ad suos: « Agnoscite, ait, promissæ nobis canendæ Gloriæ et cantici pacis præparationem. » Iterum ergo partibus convocatis per dies aliquot de pace tractatum est, et ob maximas difficultates occurrentes utrinque sæpius desperatum, nisi quod omnes jam consolabatur, quæ omnibus innotuerat Abbatis sancti tam certa de reformanda pace promissio.

80. Nec parum ipsa dilatio profuit his præsertim qui variis incommodis laborantes remedia consequebantur in carne; seu etiam qui videntes ædificabantur in fide. Tantus enim concursus erat, ut

multitudine pariter atque importunitate sua, ipsum quoque negotium componendæ pacis pene desperabiliter impediret, donec quæsita in medio fluminis insula, partis utriusque primarii in unum accesserant. Inter omnes sane, quas per manum Servi sui ibidem præstitit Dominus sanitates, celeberrima fuit cujusdam curatio mulieris. Hæc ab annis octo pessima ægritudine laborabat, vehementi tremore [illegible] universa pariter membra concutiens. Cum autem videretur gravioribus ortis difficultatibus propemodum excidisse spes pacis, Domino disponente venit mulier ita tremens, nec minus horribilis quam miserabilis, et omnes pariter ad spectaculum convenerunt. Orante Dei Famulo, sub oculis omnium, paulatim concussione sedata, perfectam se sentiens mulier sospitatem adeptam, exclamavit: « Serve Dei, inquit convalui. » Quæ res in tantam admirationem etiam durissimos quosque permovit, ut percutientes pectora sua, per horam fere dimidiam cum lacrymis acclamarent. Tantus denique factus est impetus et concursus procidentium et deosculantium Viri Dei sacra vestigia, ut propemodum comprimeretur donec tollentes eum fratres, et imponentes in naviculam, a turba modice subduxerunt. Cumque recedentes ad se principes, ut cœperat, pro pace rogaret, suspirantes dicebant: « Oportet nos libenter audire eum, quem, ut ipsi cernimus, Deus diligit et exaudit; et audito eo multa facere, pro quo tanta facit in oculis nostris. » Quibus ille, ut semper curæ erat competenter hujusmodi gloriam declinare: « Non propter me, inquit, sed propter vos facit. » Ibi compositis omnibus secundum quod fidelis arbiter definivit datis sibi invicem dextris, reconciliati sunt in osculo pacis. Difficile foret itineris illius, sicut et alia per eum a Domino perpetrata, magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis virtutum operibus operam dare. Hac ergo [illegible] narratione, pie animadvertendum videtur, quod hic [illegible] suarum finis beatus, et [illegible] labor [illegible] fuit. In hoc opere non minus utili quam difficili, nec minus desperatæ tunc pacis quam necessariæ, labores ejus gloriose complevit, qui magnifice semper honestavit eum in laboribus suis.

CAPUT XXX.

De statu et moribus sancti Viri in [illegible], ac de pretiosa ejus morte.

81. Ut autem expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, Abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum, jamjamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate et dulcedine spiritus quotidie propinquabat ad exitum, ac si in portu navigans paulatim vela deponeret. Evidenter quoque fratribus aiebat: « Hæc sunt verba quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem: non [illegible] quod adhuc timeretis, æstate [illegible] a corpore dissolutionem. » At erat verbum istud absconditum ab eis et capere non valebant. Nimirum quod tam vehementer horrebat animus, minus facile persuadebatur ut crederet, præsertim cum et ipse compatiens filiis ejusmodi verba suppremeret. Cæterum factis quodam modo clamans. » Opera consummavi quæ dedit mihi Pater ut facerem; » magis ac magis actus exteriores omittere cœpit, affectus retrahere velut et sacrorum funibus desideriorum sedula intentione præjactis, vicino jam littori hærere firmius et commodius applicare. Denique cum venerabilis antistes sedis Lingonicæ Godefridus de quibusdam eum sollicitaret agendis, et minus apponere animum miraretur: « Ne miremini, inquit; ego enim jam non sum de hoc mundo. »

82. Videns demum Pater sanctus, compassionis et misericordæ visceribus affluens, charissimos sibi filios miserabiliter tabescentes, et arescentes præ timore et exspectatione supervenientis desolationis gravissimæ et lamentabilis orbitatis, dulcissimis eos consolationibus refovebat: et monens eos in tuto divinæ clementiæ sinu spei anchoram, fideique suæ per inconvulsibilem charitatem firmius radicare, se quoque promittebat, nec post mortem eis aliquando defuturum. Propensius autem rogans et obsecrans per multas lacrymas, timorem Dei et sacræ puritatis ac totius perfectionis amorem eorum imprimere animis conabatur. Sed et monebat, et cum lacrymis obtestabatur, ut si quid virtutis aut exemplo commendasset aut verbo, id æmularentur et firmiter tenerent, et in eo proficerent. Videns itaque suorum finem imminere, dierum, quosdam fratres, qui in familiari sibi conversatione diutius adhæserant seorsum advocans alloquebatur, talia dicens: « Quia non arbitror me magna vobis religionis exempla posse relinquere, tria vobis imitanda commendo, quæ in stadio quo cucurri, me pro possibilitate mea memini observasse. Minus sensui meo quam alterius credidi. Læsus de lædente vindictam non expetivi. Nemini scandalum facere volui; et si quando incidit, sedavi ut potui. » Ecce quam breviter, quamque luculenter in his Dei Famulus humilitatem, patientiam, charitatemque discipulorum mentibus inserere nitebatur, imitanda proponens eis non tam verbo et lingua, quam opere et veritate.

83. Modum autem ægritudinis ejus si quis nosse desiderat, exstat epistola scripta ad Arnaldum Bonæ-Vallis Abbatem, in qua sic ait inter cætera: « Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor unquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est. Frequenter in die et in nocte exigit confortari, modico admodum qualicumque liquore: nam ad solidum omne inexorabiliter indignatur. Hoc parum quod dignatur admittere, non sine gravi molestia sumit, sed timet graviorem, si sese vacuum omnino dimiserit. Quod si plusculum quid interdum admittere acquiescat, id gravissimum. Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropicis contingere solet. Et in his omnibus, ne

quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Orate salvatorem, qui non vult mortem peccatoris, ut tempestivum jam exitum non differat, sed custodiat. Curate munire votis calcaneum nudum meritis, ut is qui insidiatur, invenire non possit, unde figat dentem, et vulnus infligat. Hæc ipse dictavi, sic me habens, ut per notam nobis manum agnoscatis, affectum (*Epist.* 310). » Ex hujus ergo tenore epistolæ potest nimirum diligens lector sacrum illius vel ex parte aliqua pectus agnoscere, quanta illi in ipsa sui ruina corporis tranquillitas mentis, serenitas animi, suavitas spiritus, quanta sub fiduciæ culmine radix humilitatis.

84. Sed et filiorum ejus inter hæc animos aliquatenus æstimare licebit, vultus exsangues, singultus graves, crebra suspiria, anxias cogitationes. Nimirum cum thesaurus tantus et tam amabilis adhuc in eorum manibus esset : et tamen nec spes esset diutius retinendi nec facultas pariter commeandi. Nec tamen lugendum eis ullatenus super illum, qui in gaudium Domini Dei sui feliciter invitatus, jam jamque intraturus erat, sed super se ipsos, quibus erat vita tunc tædio, et adhuc mors timori. Gravis quidem erat in hac separatione conditio, post mirificam lucem horrere magis tenebras, post ejus transitum subintrantes. Igitur ante Patris ejus excessum accedentes ad eum filii, quos per Evangelium Christo genuerat piissimum ejus animum lacrymabili supplicatione pulsabant, et hæc atque hujusmodi loquebantur. « Nunquid non misereris huic monasterio pater ? nunquid non compateris nobis, quos tanto pietatis affectu maternis lactasti uberibus, paterna consolatione fovisti ? » Tum vero flens ipse cum flentibus, et columbinos oculos in cœlum porrigens, testabatur coarctatum se e duobus, et quid eligeret ignorantem divino totum tribuere arbitrio pietatis. Nam et hinc paterna illum urgebat pietas, filiorum votis annuere ut maneret ; inde trahebat Christi desiderium ut migraret. Radicata tamen a~ olim in pectore ejus humilitas persuaserat ei, ut ex intimo cordis affectu servum se inutilem esse diceret et arborem sterilem reputaret, ex cujus vita nullus sibi fructus, nullius alteri cuiquam proveniret. Nam et solitus erat in familiari collocutione fateri, mirari se, et vix credere hominibus, quod sic eum sibi utilem crederent, ut dicebant ; quod nec homines veraces fallere velle, nec tam prudentes falli posse verisimile videretur, cum alterutrum excusare non posset. Quem enim totus mirabatur orbis, solus ipse, quod erat mirabilius, non videbat suæ vel dilectionis vel operationis, opinionisve splendorem. Novissime cum exterioris habitaculi undique jam soluta compago desideranti animæ liberum præstaret egressum, post sacræ unctionis celebrationem, ac sacratissimi corporis Dominici perceptionem, [illegible] ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est, [illegible] cujus exitum vicini episcopi cum abba-

[illegible] CLXXXV.

tum et fratrum copiosa multitudine [illegible] congregati.

85. Hora igitur diei pene tertia, [illegible] circa suæ generationis sanctus ac vere beatus abbas Bernardus a corpore mortis in terram viventium, ex filiorum circumstantium, et in [illegible] singultus ac lacrymas uberes **1273** [illegible] psallentium choro, feliciter Christo duce migravit, ad multorum quos ipse præmiserat cœtus transiens lætabundos, ad sanctorum cuneos gratulantes, ad obvia agmina Angelorum (an. 1153). Felix anima, quam sic levabant excelsa suorum privilegia meritorum ; quam sic pia filiorum prosequebantur vota, sic quoque superiorum desideria sacra trahebant ! Felix transitus de labore ad refrigerium, de exspectatione ad præmium, de agone ad bravium, de morte ad vitam, de fide ad notitiam, de peregrinatione ad patriam, de mundo ad Patrem.

CAPUT XXXI.

De Bernardi apparitione post mortem, ac de ejus sepultura.

86. De quo transitu ejus multa audivimus apparuisse quam multis, et quidem non indigna relatu : sed difficile nimis singula vestigare, et scribere omnia nimis longum. Unum tamen ponimus, quod tam verum quam manifestum is cui hoc contigit, frater Guillelmus de Monte-Pessulano, ante obitum suum patri suo spirituali reserando et attestando effecit. Is vir magnificus olim in sæculo, sed magnificentior in sæculi fuga, in cœnobio Grandis-Sylvæ monachus factus, Patrem sanctum aliquando devotissime visitavit. Rediturus autem lacrymabiliter querebatur, quod non esset eum ultra visurus. Cui Vir Dei : « Ne timeas, ait, adhuc sine dubio me videbis. » Hujus ergo effectum promissionis devotissimus ille Guillelmus exspectans, ipsa nocte cum ex hac vita decessit, in monasterio Grandis-Sylvæ apparentem sibi videre meruit, et dicentem : « Frater Guilleline. » Et ille : « Ecce ego, domine. — Veni, inquit, mecum. » Quo interrogante quo irent : « Veni mecum, ait, usque ad radices Libani montis. » Quo cum pervenissent, dixit ad eum : « Tu manebis hic ; ego autem ascendam ad montem. » Interrogatus qua de causa vellet ascendere : « Discere volo, » inquit. Miratus ille : « Quid, ait, vis discere, pater, quem nulli hodie in scientia credimus esse secundum ? » Ad quem Sanctus : « Nulla, ait, hic scientia, nulla veri cognitio ; sursum scientiæ plenitudo, sursum est vera notitia veritatis. » Et in hoc verbo dimittens eum, in montem altissimum subiit coram illo. Cumque intueretur eum [illegible], expergefactus est : et occurrit [illegible] verbum illud, quod ad Joannem in Apocalypsi de cœlo sonuit : *Beati mortui qui in Domino moriuntur* (*Apoc.* XIV, 13). [illegible] ex [illegible] suo et fratribus, Patrem [illegible] ex hac [illegible] migrasse dicebat. Et [illegible], ac diligentius [illegible] quirentes, ut audierant, invenerunt.

87. Dum [illegible] Monster [illegible]

sum feliciter ingreditur ad locum tabernaculi admirabilis ad altare Dei, sacram ei et acceptam hostiam Deo spiritus obtulerat: corpus etiam rite paratum et ornatum sacerdotalibus indumentis, oratorio beatæ Dei Genitricis inferunt. Fama quoque nobilium et ignobilium de vicinis quibusque locis gemebunda protinus turba convenit, et vocem totam ploratus et ululatus multus impleverat. Amarius tamen præ foribus monasterii lamentabatur sexus miserabilior mulierum, quod accidentibus ad beata vestigia viris, monastici disciplina Ordinis inexorabili eis negaret ingressum. Biduo autem mansit in medio gregis Pastor extinctus, dum pristina dulcissimi gratia vultus **1274** nil minorata, sed magis magis, omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus. Crescebat supra modum fluens undique populorum multitudo, et intolerabiles jam fiebant impetus concurrentium, ac desiderabiles Sancti tenentium pedes, osculantium manus, applicantium panes, balteos, annulos, nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione et variis necessitatibus profutura. Maxime tamen parati in diem tertium, per loca proxima præstolabantur reponendi sacri corporis ejus horam solemnem copiosius undique conventuri. Nam et secunda die tantus circa meridiem populus fuerat congregatus, et tanto pietatis zelo stipati undique sacrum corpus obsederat, ut nulla pene episcopis astantibus reverentia, nulla fratribus haberetur. Unde veriti ne quid simile, aut forte gravius accideret die tertia, præoccupantes horam, et mane divina ex more sacrificia consummantes, sicut et biduum jam in celebratione Missarum et jugi fecerant psalmodia, plurissimum illud balsamum suo vasculo commisere, in lapide reponentes lapidem pretiosum, optimam margaritam.

88. Consummatis ergo feliciter vitæ suæ diebus, annis circiter sexaginta tribus expletis, dilectus Domini Bernardus, Claræ-Vallensis cœnobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum Pater, decimo tertio kalendas septembris inter filiorum manus obdormivit in Domino. Sepultus est autem undecimo kalendas ejusdem mensis ante sanctum altare beatæ Virginis matris, cujus fuerat devotissimus ipse minister. Sed et pectori ejus ipso in tumulo capsula superposita est, in qua beati Thaddæi apostoli reliquiæ continebantur: quas eodem anno ab Jerosolymis sibi missas suo jusserat corpori superponi, eo utique fidei et devotionis intuitu, ut eidem apostolo in die communis resurrectionis adhæreret conresuscitatus.

89. Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus papa tertius Eugenius, ejusdem Patris in sancta conversatione filius, ab hac luce migravit ad dominum: cujus merita in ipsa, cui insigniter præfuit, Urbe miraculis plurimis illustrata coruscant, successore ejus Anastasio Romanæ Ecclesiæ præsidente, regnantibus autem in Romanorum imperio Frederico illustri, in Francorum regno piissimo rege Ludovico filio Ludovici, principatum Ecclesiæ universæ, ac totius creaturæ visibilis et invisibilis monarchiam tenente Dei Filio Jesu Christo, anno ab incarnatione sua millesimo centesimo quinquagesimo tertio; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

FRAGMENTA

EX TERTIA VITA SANCTI BERNARDI

AUCTORE, UT VIDETUR, GAUFRIDO MONACHO CLARÆ-VALLENSIS.

1275 I. — *Ortus et genus S. Bernardi.*

In territorio Lingonis civitatis situm est castrum, nobile quondam et inclytum valde, cui Castellio nomen est, multos habens proceres armis strenuos, sed multo magis legalitate præcipuos: inter quos excellebat Tecelinus quidam, cognomento Sorus; quo nomine, vulgari lingua subrufos et pene flavos appellare solemus. Erat autem vir iste genere nobilis, possessionibus dives, sanctis moribus, amator pauperum maximus, summæ pietatis cultor, et incredibilem habens justitiæ zelum. Denique et mirari solebat, quod multis onerosum esse videret servare justitiam; et maxime (adversus quos amplius movebatur) quod aut timore aut cupiditate desererent justitiam Dei. Erat quidem miles fortissimus, sed non minori studio laudes ipse fugiebat, quam cæteri captare videantur. Nunquam armis usus est, nisi aut pro defensione terræ propriæ, aut cum domino suo, duce scilicet Burgundiæ, cui plurimum familiaris et intimus erat: nec aliquando fuit cum eo in bello, quin victoria ei provenerit. Erat quidem indigena Castellionis, sed dominus castelli, cui Fontanæ nomen est, quod famosissimo tunc castro Divionis supereminet, in excelsa rupe locatum. Huic sane uxor erat Elisabeth nomine ex optimo genere Burgundionum, Bernardi de Monte Barro filia, et quantum genere et nobilitate, tanto et gloria altior. Elisabeth hanc, ut ita dicta oraculo tenemus ominibus

lexit. Unde et patris sui ei nomen imposuit, Bernardum eum vocans.

II. — *Visum divinum in nocte Nativitatis Domini Bernardo puerulo oblatum.*

Erat autem in Castellione ecclesia, tunc quidem saecularium canonicorum, sed in [illegible] disciplina viventium, in qua Bernardus est educatus a parvulo. Vigilia ergo Dominicae Nativitatis, dum adhuc puerulus dormiret in domo patris, videbatur sibi videre Virginem parientem et Verbum infans nascens ex ea. Protinus autem pulsatum est ad Vigilias: et excitans eum mater, induit accurate vestibus canonicalibus (149), et secum pariter ad ecclesiam duxit, ut solebat. De qua visione dicere ipse solebat, quod eam crederet Dominicae nativitatis horam: et quod sibi ostensum est, signum fuisse multorum quae sibi de eadem postmodum nativitate revelata sunt mysteriorum.

III. — *De ejus patre, et fratribus.*

Andreas Bernardo dixit: « Ecce, dum operam [illegible] quis fratrum nostrorum in saeculo maneat: aut qui scinde medium, quoniam nec a vobis nec ab illis separari tolerabile est. » Quid virtutem illius patris animum loquar? qui una die sex filios, et [illegible] videns abire, non modo non doluit, sed et gavisus est valde; illud tantum monens, ut in omnibus modeste agerent: Quoniam ego, inquit, novi vos, quod aut vix, aut nunquam possit zelus vester cohiberi. » Proficiscentibus itaque fratribus, unus tantum, et ipse puerulus, remanebat, qui cum pueris aliis in platea jocabatur. Videns ergo eum senior frater Guido: « Ecce, inquit, Nivarde, secure poteritis ludere, quoniam terram multam habiturus estis. » At ille subsannans: « Cum maledictione, inquit, fiat haec distributio, ut vos coelum habeatis, ego terram. » Fugiebat ergo quotidie puer ad **1276** fratres suos, volens conversionis eorum socius fieri. Sed quia parvulus erat, remittebant eum, et reddebant patri suo. Tandem non ferentes importunitatem ejus, tradunt eum sacerdoti cuidam, ut disceret litteras: et ubi paululum crevit, factus est et ipse Novitius apud Cistercium; et suscepto post anni spatium habitu, redditus est fratribus in Clara-Valle.

IV. — *Guidonis primogeniti conjux abbatissa Elariaci prope Divionem.*

Senior frater ejus Guido, cum de conversione loqueretur ei, excusare se cupit de uxoris vinculo, quod solvere non liceat. Promisit tamen in hac, et dextram dedit, venturum sese cum fratre, si posset ab uxore licentiam obtinere. Ad quem ille: [illegible] sit: « Ut meliori sis animo, ego quoque in eadem tibi fide promitto, ante proximum Pascha, aut licentia, imo et petitione, aut certe morte ipsius solvendum te a lege uxoris. » Et promisit in manu ipsius. Nec multo post factum est [illegible]: et [illegible] juvencula nobilis et devota [illegible] in[illegible] lacrymarum, in cubiculo [illegible]

(149) Ut sciens scilicet nomen [illegible] monasticas [illegible]

conversionis licentia supplicare. Ipsa est quae usque hodie in monasterio Lariacensi, [illegible] persevérat [illegible] virtutis, [illegible] rum in Christo virginum mater.

V. — [illegible] *regi praedicit mortem* [illegible] *filii ejus primogeniti.*

Querelam episcoporum adversus regem Francorum Ludovicum seniorem, patrem ejus qui nunc est [illegible] explicant epistolae beati Viri ad apostolicum. Sed eam pro hoc ipso directae. Factum est autem, ut die quadam congregarentur ad regem episcopi, et vocatus ab eis Abbas Clarae-Vallensis, qui licet adhuc [illegible] veris, summa tamen totius Ecclesiae columna [illegible] videretur. Providentes autem episcopi ad pedes regis, humiliter supplicabant ei, ut qui satis ante dilexisset et honorasset Ecclesiam, parceret etiam in hac parte, ne forte durius quam vellent, contra eum agere cogerentur. At ille non satis eorum precibus acquievit. In crastinum autem durius arguebat eum venerabilis Abbas, manifeste dominans: « Quae offendisti terribilem, et eum qui aufert spiritum principum, terribilem apud reges terrae; certus esto quoniam offensa haec primogeniti tui Philippi morte mulctabitur. Vidi enim nocte praeterita, et ecce tu cum filio tuo Ludovico procidebas ad pedes episcoporum. Intellexi autem continuo moriente Philippo supplicaturum te eis, quod non possis nisi per manus eorum substituere Ludovicum. » Erat enim Philippus jam unctus in regem, magnae omnino spei adolescens, et patri quod ex abundanti est dicere omnino charissimus. Unde et audito sermone commota sunt viscera patris super filio suo. Et promisit satisfacturum se episcopis: sed consiliis seductus iniquis a promissione resiliens, non post multum temporis, miserabilem satis obitum filii sui Philippi ipse et tota cum eo Francia deploravit.

VI. — *Bernardi epistolam ad Robertum nepotem in pluvia sine pluvia scriptam. Gaufridus ejus notarius primam inter ejus epistolas constituit.*

Nepos ejus Robertus, quemadmodum seductus fuerit, cum adhuc puer esset, ipsius, de qua loqui volumus, epistolae verba declarant. Cum enim in a io **1277** Ordine jam per aliquot annos demoraretur, scripsit ad eum epistolam, erroneam ovem revocans. Exiit autem extra monasterii septa, ut dictaret secretius: et Guillelmus, qui postea in Angliis Rievallensem aedificavit abbatiam, quae dictabantur excipiens scribebat in charta. Subito autem inundante pluvia timuit qui scribebat: erant enim sub divo. Cui venerabilis Abbas: « Opus, inquit, Dei est; fac quod facis. » Res mira! madebant vestes eorum, et scribebatur [illegible] epistola, et chartam omnino non tetigit imber. Exstat adhuc epistola: et ego ipse [illegible] in corpore [illegible] [illegible] in pluvia [illegible] pluvia.

VII. — *Ducissæ Lotharingiæ ad vitam meliorem conversio duplex.*

Ducissa Lotharingiæ (quæ nunc in monasterio sanctimonialium feminarum, quod Tartum vocatur, servit Deo in humilitate et paupertate multa) cum adhuc corporis voluptatibus supra modum dedita esset, contigit venerabilem Virum pro pace quadam rogare Ducem pariter, atque ipsam. Dumque loquens extenderet manum, casu factum est, ut Ducissæ chlamydem tangeret. Cui unus de astantibus arridens : « Super religiosam, inquit, mulierem extendisti manum, pater. » At ille : « Nondum venit hora ejus (*Joan.* VII, 30). » Audiens Ducissa (siquidem litteras noverat) compuncta est vehementer, et usque ad medullas animæ ejus sermo vivus et efficax penetravit. Eodem quoque tempore somnium vidit, quo amplius animata est, Virum Dei sentiens ab ejus utero septem serpentes horribiles manu propria extrahentem. Cui non longe post committens animam suam, sæculo abrenuntiavit : et usque hodie gloriatur se esse, de qua Pater sanctus ejecit septem dæmonia.

VIII. — *Reginæ Alienordi S. Bernardus promittit obtinetque a Deo prolem.*

Et præcipuus hujus incentor odii [inter regem Ludovicum Juniorem, et Campaniæ comitem Theobaldum] comes Viromandensium fuit, Radulfus de Perona, sororem Reginæ tenens, dimissa quadam affini comitis Theobaldi. Factum est in festivitate beati Dionysii, regina Alienordis in ecclesia ipsius martyris cum Patre nostro loquebatur, conquerens quod conclusisset Dominus vulvam ejus ne pareret. Jam enim annis fere novem vixerat cum Rege : et a primis quidem annis conceperat, sed fecerat abortivum, et exinde sterilis permanebat, jam de fecunditate desperans. Cui miserabiliter conquerenti Pater venerabilis ait : « Sollicite quære quæ ad pacem sunt, et ego tibi, confisus de divina miseratione, partum promitto. » Hoc et ipse Rex per Reginæ verbum cognoscens, ubi perfecta est reconciliatio, secretius **1278** alloquens beatum Virum, quod Reginæ promiserat, exigebat, etc. Ipso denique anno Regina concepit, et peperit.

X. — *Conversio Gaufridi ipsius, et aliorum de schola Parisiensi.*

Contigit aliquando Virum Dei pro quibusdam negotiis ad partes Galliæ proficisci. Cumque in itinere et in reditu scholaribus Parisiensibus, ut solebat, fecisset de conversione sermonem, vespere cœpit contristari et mœstus esse, dicens Deo in orationibus suis : « Quia timeo omnino ne forte oblitus sis mei, cum præter morem, infructuosum penitus factum sit iter meum, et neque de his propter quæ veneram, aliquid obtinuerim, nec apud clericos istos in verbo tuo apertum sit mihi ostium ullum. » In ipsa enim hora ita consolatus est eum Deus, ut manifeste præscierit et prædixerit « Quia nequaquam vacuus hinc abibo. » Sit benedicta dies illa a Domino, qua sedenti in tenebris in umbra mortis A lux orta est mihi. Sit benedicta dies, qua Sol justitiæ, imo misericordiæ, oriens visitavit ex alto miseram animam meam : adversum et perversum nimis hominem, in verbo uno, in momento, in ictu oculi, inæstimabili mutatione dexteræ Excelsi, prorsus in alium hominem recreans, ut sim initium aliquod creaturæ ejus. In æternum non obliviscar miserationis hujus, qua tam copiose præventus, tam subito mutatus, multorum super me animos obstupescere feci. Multi vero in illa captura dominicis retibus irretiti sunt pisces, multi et in itinere adjuncti nobis; ita ut transacto probationis anno, ex hoc collegio monachi facti simus viginti et unus. Eodem sane tirocinii nostri tempore, absente aliquando Patre nostro, cœpi corpore infirmari, et B affligi mente. Scio quia satanas expetivit me, ut cribaret sicut triticum : sed non latuere Patrem quæ circa me agebantur; et perfecte omnia cognoscens per spiritum, quæ versabantur in corde meo, sicut post reditum ejus comperi, oravit me ne deficeret fides mea. Ibi, ibi, supra quam essem impressisti me mirabiliter cordi ejus, Domine Deus meus. Gratias tibi, Domine, gratias tibi. Unde enim tali animæ in tali pectore talis locus? Simile quiddam sibi venerabilis Albericus, qui hodie abbas est in loco, cui nomen est Benedictio-Dei, de se, cum Novitius esset, accidisse testatur.

X. — *Mors Guidonis fratris primogeniti S. Bernardi in Pontiniaco, in festo Omnium Sanctorum.*

C Senior frater ejus Guido (150), dum cum eo a Bituricensi territorio rediit novam quippe illuc deduxerat abbatiam [*Fort.* Coloniam], febre acuta correptus, diebus paucis Pontiniaci infirmatus est; et ipsa nocte, qua Sanctorum Omnium festivitas agebatur, felici eorum consortio meruit aggregari.

XI. — *Hugonem de Vitreio ad monachatum adducit* (151).

Dehinc profectus ibat ad constitutum locum, ubi etiam multos undique collegit. Ait quadam die ad fratres suos. « Habeo amicum Matisconi. Hugonem de Vitreio (152), et ipsum oportet adducere, ut sit et ipse unus ex nobis. » Erat autem clericus nobilis, et jam maturioris ætatis, sæcularibus pariter et D ecclesiasticis facultatibus affluens. Cœperunt ergo qui noverant eum temeritatis arguere : nihilominus ipse confidens sine omni hæsitatione festinavit ad ipsum. Erat autem fama in regione, quod Jerosolymam esset iturus : sicut ipse fingebat, non in eam in qua fuit, sed in qua est Dominus, Jerosolymam profecturus. Videns ergo eum prædictus Hugo, flens et ejulans in amplexus ejus ruit : sed Vir Dei lacrymas ejus penitus non attendebat. Ubi vero paululum respiravit, revelat ei propositum suum : et ecce in-

(150) De eo supra, lib. VII, c. 10.

(151) Quæ sequuntur, prætermissa a Chiffletio, in editione Mabillon. ad calcem Vitæ quartæ subjecta sunt ; nos vero hic ea, ut in opportuniori loco, reposuimus.

(152) De eo lib. I Vitæ, c. 13.

novatus est dolor, et fons lacrymarum fluxit uberior, ita ut tota die illa non acquiesceret pupilla ejus. Sequenti nocte pariter accubuerunt in angustissimo strato, ita ut vix caperet alterum. Nec tunc ergo cessabat a lacrymis Hugo, ita ut argueret eum Vir sanctus, quod dormire eum non pateretur. Ubi vero obdormivit, videbatur sibi, invocato ex more Spiritu sancto, habere ad eum de conversione sermonem, et non deesse voci suæ vocem virtutis. Mane autem facto cum sursum fleret Hugo, moleste jam accipiens cœpit durius objurgare eum. At ille : « Non mihi, « inquit eadem hodie lugendi causa, quæ fuit heri : heri enim super vos flebam; hodie super me ipsum. Novi enim conversationem vestram, et mihi quam vobis conversionem esse magis necessariam non ignoro. « Ad quem Bernardus exsultans : « Flete, » inquit « nunc satis, quoniam optimæ sunt lacrymæ « istæ; nolite cessare. » Exhinc cum vidissent eos clerici ambulantes pariter, et exsultantes simul, nec sed momentum ad invicem separari, conati sunt Hugonem avellere a Bernardo, timentes, imo jam aperte cognoscentes, quam uno spiritu agerentur. Tenentes ergo Hugonem, jam nulla ratione pati voluerunt ut Vir Dei cum eo de cætero loqueretur. Abiit ergo tristis : sed et nihilominus erat adhuc cor ejus fiduciam habens in Domino. Post aliquot dies sane conventum audiens episcoporum, festinavit illuc, ut Hugonem videret. Clerici vero cum vidissent eum, præter morem torvo oculo respicere, et stipare Hugonem undique, ne quis pateret accessus. Sedentibus ergo in campo, et colloquentibus episcopis, in medio clericorum juxta Hugonem sedens, loqui ei non poterat propter astantes, sed tamen flebat uberrime super collum ejus : et ecce inundaverunt aquæ, et cœlum dedit pluvias, ita ut dispersi cum omni festinatione ad proximum vicum currerent. Sed Beatus Hugonem manu tenens . « Mecum, inquit, in pluvia stabis. « Statimque serenitate reddita, soli stabant in campo, et confessus est Hugo juramentum quod fecerat, minime se monachum fore usque ad annum. Hoc autem fecerat, ut deciperet clericos, annuam quippe probationem non ignorans. Ibi confirmato ex integro sodalitio spirituali redierunt, manu sese tenentes alterutrum : et jam desperati omnes, nemo deinceps Hugonem detinere tentavit.

XII. — *Galeramnus abbas apparet S. Bernardo.*

In iisdem annis Viro Dei demoranti in sua Clara-Valle vir religiosus, primus abbas Ursi-Campi Galeramnus cum obisset apud Igniacum, beato Patri apparuit, et ab eo licentiam et mandatum accepit introeundi in requiem Domini (153). Quod certe et de multis aliis factum esse certissimum est, adeo ut pro nonnullis antequam ei nuntiaretur obitus, etiam Missarum solemnia celebrans divina obtulerit sacrificia, stupentibus his qui cum eo erant, et sollicite notantibus diem.

(153) Vide Vincent. Belvac *Specul. hist.* lib, XXVII, c. 5.

A XIII. — *Andreæ fratris S. Bernardi obitus.*

Eodem denique tempore, quo pacis quærendæ negotiis occupabatur, frater ejus Andræas in Clara-Valle transitoriam hanc finivit vitam ; et is quoque priusquam aliquid de infirmitate ipsius Pater sanctus audisset, per nocturnum soporem assistens ei una cum Gerardo fratre suo, dedit ei osculum pacis. Intellexit autem signum licentiæ esse, et post paucos dies obitum ejus audivit.

XIV. — *De Herveio abbate Ursi-Campi, Galeramni successore.*

Sed quia super venerabili Galeramno fecimus mentionem, quæ de Herveio, non minus moribus et religione, quam genere illustri, prædicti Geleramni successore, facta sunt, non arbitramur prætereunda B silentio. Herveius itaque puer de sanguine regio in domo avunculi sui Noviomensis episcopi (154) nutriebatur. Hanc Pater sanctus cum apud prædictum episcopum hospitaretur, cantantem aliquando audiens, sicut optime puer noverat, ex occasione cantus illius more suo multa astantibus locutus est de spirituali conversatione. Eadem vero nocte in summis ei videbatur, quasi Missarum solemnia celebraret; et accedens angelus acceptum ab ore ipsius pacis osculum puero traderet. Unde et manifeste prædixit, sine dubio Religiosum eum futurum, adeo ut nec puer ipse datam de se ignoraverit prophetiam. Cujus indubitatus exspectabatur adventus, ut post multos annos, cum jam adolevisset, et gravissime a propria conscientia argueretur ; tota tamen fiducia in C memoria verbi illius respiraret, dicens secum, sicut nobis ipse postea testabatur : « Sine causa times : impossibile est ut percas; omnino beati Viri sermo implebitur in tempore suo. » Et certe ita jam factum esse videmus. Porro angelus ille, abbas Galeramnus fuit, qui acceptam ab ore Patris sancti pacem dedit Herveio. Ab eo siquidem, cum adhuc adolescens esset, fugiens domesticos inimicos, habitum conversationis accepit. Cui deinde in abbatia succedens homo dulcissimi spiritus et ferventissimus sui corporis castigator, consummatus in brevi explevit tempora multa : placita enim erat Deo anima ipsius. Præcognovit autem obitum suum sanus D adhuc et incolumis, ipso ei prædecessore revelante. Nec mora gravi cœpit corporis molestia prægravari : et infra sextum diem beato fine quiescens, appositus est ad patres suos.

XV. — *Aliorum conversionem prænoscit S. Bernardus.*

Quod autem de eo diximus, præcognitam a Sancto Domini conversionem ejus, super aliis quoque plurimis novimus contigisse. Ex quibus fuit etiam Marcelinus Teutonicus adolescens illustris, et Albero vir venerabilis, qui postea abbas factus est in Suecia, et magnus vir ille Gaufridus de Peronia, qui in Clara-Valle Prioris officio functus et defunctus est. Huic quoque Gaufrido, dum adhuc esset in cella Noviciorum et sollicitus esset pro Patre suo, etc.

(154) Simonis.

VITA QUARTA
SANCTI BERNARDI ABBATIS

DUOBUS LIBRIS SCRIPTA A JOANNE EREMITA.

1279 *Incipit epistola Joannis Eremitæ ad Petrum [illegible] episcopum, de vita beati patris nostri Bernardi, primi Claræ-Vallis abbatis.*

A 1. Juxta petitionem et desiderium vestrum, pater dilectissime Petre, ad vestram et aliorum ædificationem, pro modulo nostro vitam beati Bernardi, primi Claræ-Vallis abbatis, litteris commendare duximus dignum; ut per ejus imitationem et exempla, ad æternam beatitudinem pervenire [illegible]. Sine dubio dignus est Sanctus iste, [illegible] facere mentionem, laudari et coli : quoniam cum sanctis et electis Dei, regni cœlestis adeptus gloriam, in medio Ecclesiæ laudem habere meruit et honorem; unde nomen in sanctitate conditus est et in B benedictione vivit ejus memoria. Scriptum namque est : *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15). Vere justus est iste Sanctus, et fidelis inventus in numero sanctorum, quasi ignis effulgens, et quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso. Ideoque fecit illum Dominus crescere in plebem suam, et semen ejus multiplicavit sicut arenam maris. Sermo ejus non frustra humanis auribus insonabat, sed rebus et factis causas rerum faciendarum inferebat, signis et virtutibus gloriosas. Multi etiam inventi sunt in numero sanctorum, quos ipse per Evangelium genuit. Numerum vero miraculorum, quæ per eum facta sunt, si volumus explicare ad hoc non sufficiet ingenii C nostri parvitas. De cætero, si ea ad plenum et sciremus, et possemus evolvere, dicentibus fortasse non crederetur. Unde pauca in præsenti, quibus fides neganda non est, volumus explicare.

2. Monachus quidam, venerandi Abbatis verax dilector et sincerus, forte cum quodam laico fratre, Humberto nomine, per virgultum adjacens monasterio Claræ-Vallensi deambulabat, librum Miraculorum sancti Patris tenens in manibus; exponens ea secundum idioma romanæ linguæ, tam suæ quam illius ædificationis causa. Contigit ergo eos, modicæ pausationis gratia, consedere sub arbore piro, secus viam, per quam quotidie vadunt et D veniunt laborantes in horto. Cumque non post modicum tempus consurgerent, supradictus monachus oblivione subripiente, sicut multoties fieri solet, librum quem paulo ante in manu tenuerat, humi per improvidentiam depositum reliquit. Abiit itaque, et regularis disciplinæ studiis occupatus, cum tandem reduceret ad memoriam, quomodo, ubi, et quando perdidisset illum, nullam omnino spem recuperandi concipiens (tum quia prope viam dimiserat, tum quia interim tanta fuerat facta inundatio pluviarum, ut etiamsi reperiretur, nihil amplius utrum perditum valere crederetur), post aliquantum tempus ab illius inquisitione cessavit, imo etiam penitus desistere visus est; maxime tamen constrictus, quod per negligentiam suam Miraculorum sancti Viri volumen amisisset. In hunc modum transigens unum circiter mensem, cum post modicam per hortum deambulationem, sub arbore prædicta resedisset, non tamen proposito quærendi, vel spe recuperandi quod perdiderat : miro et inaudito modo librum, tanquam ab aliquo conservatum, et tunc de recenti, et ex industria juxta se positum, subito in medium proferri miratus est. Et ut mirabilius esse credatur quod contigit, tam charta, quam scriptura adeo sana et incorrupta permanserat (nisi quod pauculis guttis exterius operimentum respergi videbatur), ac si cum cæteris libris in bibliotheca liber idem fuisset repositus. Quid super hoc audientibus visum fuerit, nescio : ego autem pro parte mea asseverare non dubito, rem talem, tamque insolitam, nequaquam sine miraculo contigisse; quod siquidem beati Viri meritis ascribere et ratio persuadet : et veritas compellit.

3. Nocturni temporis silentio, cum post fatigationem diurni laboris, modicæ repausationis gratia recubuisset in lectulo, apparuit ei vigilanti vir venerabilis, amictus stola nivea, et staturæ mediocris, ætate grandævus, crine candidus, angelica facie reverendus. Is in manibus suis duos libros tenere videbatur. Accedens itaque ad fratrem supra memoratum porrexit ei utrumque, dicens : « Accipe, vide, et lege. » Qui repentinæ visionis horrore, sicut fieri solet, attonitus, securitatem tamen ex affatu benigno aspectu tranquillo, vultu quoque angelico sumens, respondit : « Domine pater, nescio litteras. Simplex et illitteratus quomodo legam? » At ille : « Fili, noli timere : ecce Dominus tecum est, et docebit te, et me intercedente, bene erit tibi. » Hujusmodi pia admonitione confortatus frater, utrumque volumen accepit, evolvit, et legit; mirans et obstupescens in semetipso, quonam modo id fieret. Persona deinceps assistens, quasi alterum volumen secum deferens, alterum fratri relinquens, valefaciens ei data benedictione disparuit. Quid igitur? Mirabile quidem dictu est quod dicemus. Quid enim mirabili hoc mirabilius? Fratrem no

vimus omnes quotquot sumus. Laicus quidem erat paulo ante, nec etiam alphabetum noverat. Deo tamen illuminante, ejus intelligentiam, et quibusdam fratrum suffragantibus, in brevi ad hoc profecit, ut non solum legere, verum etiam cantare satis decenter et convenienter sciret. Exinde tam usu quam gratia cooperante, dictionum significationes aliquantum intelligere cœpit, et in hujusmodi scientia paulatim proficere. Visionem itaque supradictam scripsit in spe adjutorii divini, et subventionis beati Viri quem credimus ei apparuisse. Nonnulla miraculorum ipsius, quæ vel scriptoribus ignota, vel per negligentiam fuerant prætermissa, tam decenter, tam bene, tamque eleganter litteris commendavit, ut subinde rapti in admirationem, dicamus cum propheta David : *A Domino factum est istud*, **1280** *et est mirabile in oculis nostris*. (*Psal.* CXVII, 23). Quis ergo neget hoc miraculose factum esse? Quod apertius, quod evidentius miraculum? Ascribimus igitur in primis gratiæ Dei illud, attribuimus deinde meritis Sancti, assignamus denique fidei et obedientiæ fratris.

4. Quid plura? Revera Sanctus iste magnus est in numero sanctorum, inter Angelos et Archangelos, inter Apostolos et martyres, inter confessores et virgines, quia nunquam fuit pollutus, sed semper virgo permansit et immaculatus. Semper ejus mens erat in Deo, et Deus erat cum eo. Totum in eo disciplinatum, totum insigne virtutis. Mortuos suscitavit, dæmonibus imperavit, claudis gressum reddidit, mutis loquelam, ægrotis sanitatem. Semper apud se erat modicus, apud summos magnificus, scriptis et fama mirificus, placidus bonis, malis terrificus, clarus meritis, exemplar morum, lux et speculum Christicolarum, maxime monachorum et omnium religiosorum. Lex Dei in corde ipsius, et doctrina sua, sicut sol in diebus æstatis, fulgens in Ecclesia Dei. Baculus fuit claudo, oculus cæco, compatiens ægrotis, munificus pauperibus et benignus, jucundus ad omnes, fons sapientiæ et columna justitiæ, pater Ordinis Cisterciensium et virtutis forma. O pietas Conditoris nostri! o benignitas Jesu Christi, qui talem triumphatorem nobis tribuisti! venite, charissimi, bibite, et inebriamini. Potus quippe et cibus animæ sunt exempla sancti Patris, quorum nonnulla referimus adjuvante Domino nostro Jesu Christo. Rogo vos, Pater, ut oretis pro me eumdem Dominum nostrum, qui est Alpha et Omega, ut inchoator sit et consummator hujus operis.

Incipit epistola secunda ad Herbertum Turritanum in Sardinia archiepiscopum.

Petis a me, miles Christi H. fiducia et charitate qua me diligis, ut de vita vel actibus venerabilis patris beati Bernardi, propter quod ego apud quosdam discipulorum ejus olim assiduus fueram adhuc puer, aliquid tibi per litteras edam : quatenus memoriam suavitatis ejus os tuum frequenter eructet, et scriptura de operibus tantæ sanctitatis expressa, tuos jugiter visus et auditus oblectet. Ego autem, licet multa et magna viderim in actibus Viri Dei, quæ et memoratu digna sunt, et imitatione dignissima; ea tamen ex parte non modica potuerunt subripi, et a memoria mea excidere, vel facilitate ipsa lubricæ ætatis effluere, vel puerilis animi teneritudini non hærere. De cætero si quid exinde mihi vel stupore miraculi, vel operis dignitate non excidit, quis sum ego, qui inertem stylum laudibus tanti Patris enucleandis admoveam, et in præconia Viri Dei labiis incircumcisis erumpam. Illis narranda dentur gesta sanctorum, quos non dubites doctos a Domino, quibus dedit Deus linguam eruditam, ut sciant in tempore proferre sermonem. Mihi autem inenarrabiles sunt amici tui, Deus ! ita ut tutius elegerim. Virum sanctum non tam prædicare quam colere; relinquens prudentioribus explicandum quod fecit, contentus ipse vel æmulari quod docuit. Cæterum ne spes tua quam, sicut arbitror, de affectione, magis quam de eruditione mea conceperas, usquequaque fraudetur, accipe breviter de moribus pii Patris quod ipse jam noveras : et dum apponis in ejus narratione scientiam, appone tibi pariter ab ejus actionibus disciplinam. Erat enim vir iste mira simplicitate purissimus, ita cœlestibus intentus oraculis, ut juxta evangelicam fidem, universum mundum æternorum amore contemneret, et nihil hic retinens præter corpoream mansionem, mente et animo in cœlestibus habitaret. Hic est in cujus pectore patientia ædificavit sibi domum, adeo ut omne gaudium existimaret, quoties robur animi sui actus cujuslibet adversitatis impeteret. Humilitas in eo supra humanum modum, tanquam jurasset ejus virtutis perfectione recuperare se cœlum, cujus defectu diabolus lapsus est in infernum. Hunc in omni vita sua nec temperantia, nec fortitudo deseruit; ne in prosperis per læta dissolutus efflueret, nec fractus adversitatibus elangueret. Corpus ejus candor castitatis induerat, mentem charitas inexstinguibilis **1281** inflammabat; ut esset foris lucidus, intus accensus, et totus desiderabilis. Jesu bone ! quanta illi in obediendo solertia, in imperando modestia in exhortationibus gravitas, in exsecutionibus disciplina ! Non illi de magisterio typhus, non de reverentia fastus ; sed ita se submittebat omnibus, qui omnibus eminebat, ut illius se probaret esse discipulum, qui non ut ministraretur, sed ut ministraret advenerat. Blandus, pius, affabilis : non omittens in hilaritate gravitatem, non admittens in districtione sævitiam... De fide vero ipsius et pia credulitate quid dicam ? Hæc est per quam meruit ut revelarentur ei sæpius arcana cœlestia, et per effectus visiones divinæ illi sese proderent sacramenta.

Incipit prologus in Vita sancti Bernardi.

Qui vitas sanctorum, fratres charissimi, vult scribere, debet se primum de [illegible]

... emendare. Non enim amant sancti mendacia, sed damnant eos qui ea loquuntur. Ipsi enim sunt qui potius asserunt quod scriptum est: *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap.* I, 11). Offendit is qui vitas sanctorum scribit, sicut et ille qui byssum texit, si et manus habet maculatas; quia opera eorum coinquinantur. Texere byssum, est vitas sanctorum scribere. Manus maculatas habere, est vana gloria vel conscientia prava depravari, per quam mendacia conjunguntur. Qui mendacium habet in mente, quomodo potest recta loqui de operibus sanctorum? Dico vobis, dilectissimi, quia multum me terret hic labor scilicet vitas sanctorum scribere. Nec immerito: me namque nec propria commendant merita, nec scientia ornat. Malo tamen temeritatis notam subire, quam pudoris inordinati causa, laudes sanctorum conlectas silentio præterire. Contestor igitur divinitatem, quæ omnia novit, quia nihil frivolum, nihilque humanæ laudis, vel avaritiæ causa scribere propono; sed quæ vera, simplex, et sancta confirmat relatio seniorum; quibus credere tam pium est, quam non credere impium. Servis et amicis Dei scribo, quos fallere periculosissimum est, sancti Viri gloria pariter et virtutibus delectatus, quem etiam me tacente præconizant homines, miraculorum ejus magnitudinem vehementer admirantes. Nemo itaque contemnat quæ leguntur: quia licet rationem et possibilitatem humanam excedat magnitudo dicendorum, tamen omnia possibilia sunt apud Deum, et nihil est impossibile credenti. Verumtamen qui de his hæsitaverit, pie potius ignoscat, quam mendacii me arguat. Nihil est enim in rebus humanis quod non possit aliquo modo infamari, vel sinistra interpretatione perverti. Ecce in quo humanum judicium, vel falli, vel fallere nequeat. Quare? Quia et rei certitudo ambiguitatem removet, et mendacium, sicut ait Seneca, tenue est, ... vitrum perlucet (*Epist.* 79). Item dico vobis, fratres, quia minus affligit me hic labor: sed Dei, ut spero, erit adjutorium, quo bene impleri possit quod inceptum est. Te igitur invoco Verbum, per quod omnia creata sunt, ut des mihi, sicut decet, de beato Viro dicere quæ vera sunt.

Incipit Vita sancti Bernardi.

1. Beatissimus igitur Bernardus, in pago Lingonensi, Fontanis oppido patris sui, digna propagine oriundus fuit; carnis quidem prosapia nobilis, sed culmine mentis nobilior. Genitor ejus Tescelinus nomine, genitrix vero Aalays, filia Bernardi Montis-Barri domini, viri potentis et magni secundum sæculi dignitatem, et ex antiquorum, sicut asserunt multi, Burgundiæ ducum generositate trahens originem. Sed quia de ejus genere historiam in præsentiarum explicandam non suscepimus, ad id quod potius dicendum est, revertamur. Aalays igitur filiam suam idem Bernardus, avus scilicet beati Bernardi, litteris erudiri voluit, ut in futuro monacham faceret: sed Dei providentia aliud de ea disposuit. Nam cum ad quintum decimum ætatis suæ annum pervenisset, a Tescelino Fontanensis oppidi domino, viro nobilitate et dignitate conspicuo, et in rebus sæculi satis locupletissimo, requisita, est ad conjugium. Pater vero ejus, quoniam honeste negare non potuit, requisitam concessit.

2. Quæ postquam conjuncta fuit viro suo lege conjugali [illegible], dedit ei Deus gratiam, ut de fructu ventris sui poneret super mensam suam, sicut et fecit. Sex namque filios, et unam filiam genuit, non tam viro suo, quam Deo; sicut pius Dominus demonstrare dignatus est in sanctis operibus eorum. De suo namque sanctissimo Spiritu mentes eorum illuminavit. Illi vero degustata spirituali dulcedine, militiam diaboli et pompam sæculi abnegantes, cooperante pia admonitione fratris sui Bernardi (qui erat lux ardens, sed adhuc sub modio, non super candelabrum), ad fortissimam vitam cœnobitarum in eremum venerunt, et monachilem habitum susceperunt. Omnes itaque monachi facti, vitam Deo placitam simul aggressi sunt, Filia vero monacha facta in monasterio Juilleii. O beatus venter, qui tales portavit! o beata ubera, quæ lactaverunt tales! o beati generis origo, unius uteri gloriosa fecunditas! Vos ergo unanimiter, viri Deo digni, pro cœlesti gloria præsentia contempsistis, et magis elegistis cum Christo æternaliter vivere, quam in hoc mundo infelici feliciter ad tempus vivendo gaudere. Sed hoc de conversatione vestra, quoniam plura dicere stylus historiæ non permittit. Ad nativitatem, a qua dicendi initium sumpsimus, revertentes, cœpta prosequimur in hunc modum.

3. In ordine filiorum primogenitus fuit Guido, homo disciplinatus et a Deo dilectus, sapiens in verbis simul et opere; secundus, Girardus, vir vitæ venerabilis, honestus moribus, sapientia clarus, consilio providus; tertius, Bernardus, lux et speculum fratrum suorum, et sanctæ Ecclesiæ columna sublimis; quartus, Andreas, vir simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo; quintus, Bartholomæus, qui primævæ indolis florentibus annis senum anticipans vitas, ætatem immaculatam mentis sinceritate decoravit; sextus, Nivardus, qui terrena hæreditate contempta, cœlestia præelegit. Femina vero beatum Bernardum nascendi ordine subsecuta, in sacro Baptismate Humbelina nomen accepit. Hos omnes Deo, ut dictum est, non sæculo mater generans, singulos mox ut partu ediderat, in illa ipsa angustia et afflictione corporis, et in contritione cordis, de terra propriis manibus elevans sursum, Domino offerebat. O mulier firma in fide, et stabilis in Dei dilectione, perseverans in oratione! Felix es, felixque uterus tuus, feliciorque fructus ventris tui. Alias vero mulieres, quæ ad partum ejus convenerant, sicut mos est, oblationem supradictam facere non permittebat. Scripturas enim noverat, et maxime Davidicum psalmum, ubi canitur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies* (*Psal.* L, 19). Beatissi-

mum vero Bernardum non tam cito quam alios, sed in provectiore ætate Domino obtulit. Obtulit utique, et hoc devotissime fecit : et ut ille erga Dominum devotior exsteret, litterarum studiis eum tradidit instruendum. Iis ergo in hunc modum decursis, simul ad utrumque parentem tam gloriosæ sobolis stylum reflectamus.

4. Fuit in partibus Burgundiæ, ut supra texuimus, vir vitæ laudabilis, Tescelinus nomine, et uxor ejus Aalays. Fueruntque ambo generosi secundum sæculi dignitatem, clariores tamen fide et operatione; et quanto altiores, tanto humiliores, sicut scriptum est : *Quanto major es, tanto te humilia in omnibus* (*Eccli* III, 20.) De fide, spe, charitate, justitia et aliis virtutibus eorum, cuncta narrare difficillimum est. Pauca tamen eruditionis causa ponemus. Cum quodam tempore vir memoratus, diversis emergentibus causis (sicut inter sæculares frequenter contingere solet), cum quodam sibi adversante, multo inferiori genere, et substantiæ minoris, monomachia firmaverat decertare : adest statuta dies, et præfixa certamini. Convenitur utrimque. Recordatus autem vir venerabilis Tescelinus timoris Dei, et judiciorum divinorum, in quibus dicitur : *Juste judica proximo tuo* (*Levit*. XIX, 15); et item : *Quod tibi non vis fieri alii ne feceris* (*Tob*. IV, 16) : quamvis fortior et potentior esset, et hostem superare, et de victoria lucrum maximum reportare valeret; ultro tamen se pacavit cum adversario, quidquid erat in controversia, sine disceptatione resignans et relinquens. O magna pietas, magna viri clementia! Magna sunt quæ narramus, sed majora quæ sequuntur.

5. Venerabilis quoque Aalays uxor ejus consueverat inter [illegible] cætera virtutum insignia, circuire domos, exquirere pauperes, infirmos, et egenos, eisque de suo proprio erogare quod necessarium erat. Claudorum etiam atque debilium maximam habebat curam; non servis, non aliis utens ministris ad hæc officia peragenda, sed per semetipsam hoc agens, ad eorum habitacula veniebat, et unicuique quod opus erat præbens, per ecclesiarum xenodochia devotissime discretis infirmis ministrabat; ollas eorum extergens, cibos porrigens, calices diluens, et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est serviliter operari. Quid plura? Volumus omnes virtutes ejus narrare? Minime, quia nobis non crederetur. Unum tamen relatu dignissimum proferemus in medium, rem videlicet plenam miraculo, nec sine admiratione a nobis auditam, referente quodam abbate religiosissimo, nomine Roberto, qui magis quam sexaginta septem annis in monasterio sub jugo regularis disciplinæ vixit; nepos siquidem ejusdem matronæ, de qua volumus pertractare, filius autem sororis suæ; ad quem etiam beatus Bernardus primam epistolarum suarum dirigit.

6. « Mater, inquit, sancti Patris nostri religiosissima exstitit. Consuetudo autem ejus erat per singulos annos in solemnitate sancti Ambrosii [*al*. Ambrosiani], universos clericos quos invenire poterat, congregare, eosque in eadem die, ad honorem Dei, et beatæ Mariæ, et memoriam [illegible] omniumque sanctorum, cibo et potu solemniter reficere. Deus autem honorem, quem illa sancta [illegible] exhibebat annis singulis, eidem remunerare volens, mortis quæ suæ in anniversario ejusdem festivitatis die futura erat, illam præsciam fecit, die quadam ante festum : unde ipsam Spiritus prophetiæ participem fuisse non incredibile est. Illa autem viro suo et filiis suis, et omni familiæ suæ, quod sibi revelatum fuerat, indicavit. Cunctique admirantes, et primo non credentes contingere sicut prædixerat, postea magis admirati sunt. Porro vigilia festivitatis imminente, febris artus occupavit. Die autem festo, post celebrationem Missæ, corpus Domini sibi afferri devotissime petiit : quod et factum est. Deinde sacrosanctæ Unctionis munita sacramento, cum accepisset Eucharistiam, universos clericos secundum consuetudinem ad cœnam convocari fecit. Illis autem recumbentibus, filium suum Guidonem primogenitum advocavit; intimans ei, et sollicite inculcans, ut statim clericos refectione completa, ante se convenire faceret. Ille autem benignæ matri suæ benignissime obediens, post refectionem clericos in unum convocans, fecit ut mater petierat. Adsunt clerici : quibus congregatis, in spiritu congratulans ancilla Christi, nuntiat dissolutionem sui corporis imminere. Illi autem Dominum pro ea suppliciter exorantes, litaniam inceperunt : cum quibus ipsa, quousque ultimum exhalaret spiritum, devotissime psallebat. Cum vero chorus psallentium jam pervenisset ad illam litaniæ supplicationem « Per passionem scilicet, et crucem tuam libera « eam, Domine, » necdum cessans a supplicatione, in ipso mortis articulo, in manus Domini commendans spiritum suum, elevata manu signans se signaculo sanctæ crucis, in pace reddidit spiritum : procul dubio receptam ab Angelis, collocatum a Deo cum animabus sanctis, exspectantem cum magna felicitate et quiete resurrectionem corporis sui in die generalis resurrectionis, quando judex et advocatus noster Christus Jesus adveniet judicaturus vivos et mortuos, et sæculum per ignem. In hunc modum [illegible] animæ de templo sancti corporis egressa [illegible], sicut erat erecta ad indicandum signum crucis, videntibus et admirantibus cunctis qui aderant, sic remansit. »

7. O feminam igne divini amoris incensam, fide robustam, spe patientissimam, charitate devotam! o felix mulier et beata, quæ talem honorem erga Deum acquisisti, ut et diem depositionis tuæ prænosceres, et in tuo felici transitu adeo evidenter super te claresceret signum redemptionis nostræ; signum, inquam, in quo Deus ac Dominus noster pius Jesus, pro salute humani generis pati dignatus est. Fit itaque de migratione felicis animæ gaudium angelis in cœlo : econtra dolor et luctus pauperi-

Christi, viduis et orphanis, quorum mater erat in sæculo.

1284. 8. Fama autem nuntiante circumquaque omnium illius, abbas Sancti-Benigni Divionensis, Gerannus nomine, vir vitæ venerabilis, statim advenit, sacrum corpus petiit, reliquias ejus thesaurum reputans gloriosum. Impetrato ergo quod petierat, tum pro reverentia sua, tum filiorum cooperante benevolentia, ipse et qui cum eo erant pietatis affectu lacrymis uberrim fluentibus, corpus sanctum, tanquam thesaurum pretiosum, submissis cervicibus secum reportantes ad castrum Divionense tandem pervenirunt. Et ecce omnis populus exierat obviam eis cum crucibus, et cereis, atque ingenti gaudio et veneratione, sacri corporis glebam usque ad basilicam beatissimi atque præclarissimi martyris Benigni, prosequentibus ibidem universis, cum magna reverentia illam sepulturæ dederunt. Post hæc prædictus abbas super sepulturam ipsius sex imagines, in memoriam sex filiorum suorum, fabricari fecit; sicut usque in hodiernum diem evidenter ostenduntur. Illa vero deinceps per quinque annos apparere consuevit filio suo Andreæ, sicut narrat historia domini Guillelmi hominis Dei. Et cum de conversione sua tractare inciperent fratres, apparuit beato Bernardo, dicens : « Fili Bernarde, noli timere, sed viriliter age, et efficaciter imple quod inchoas, quia opus Dei est. Ex hoc enim beatos vos dicent posteri. Ego vero exspecto vos in gloriam Dei. » Quo dicto disparuit, et beatus Bernardus magis ac magis in Dei servitio proficiebat.

Incipit prologus in secundo libro.

Pauca de virtutibus beati Bernardi, primi abbatis Claræ-Vallis, pia intentione ad medium deducere volumus, ut per ejus exempla possimus gaudere cum gaudentibus, laudare Deum cum laudantibus. In parte opusculi prima, ingressum nativitatis illius protulimus : hic vero nonnulla miraculorum conferimus, quæ Deus per manus ejus operari dignatus est. Sed quid nobis agendum est? Possumus omnia comprehendere? Nequaquam : quia nobis non crederetur. Perversi sunt filii Adam, sicut fuerant ab initio. Sed quid inde? Debemus propter incredulitatem eorum silere? Non quin potius nobis pro posse nostro laborandum est in agro Dominico. Ex abundantia cordis os loquitur. Nos autem quod habemus in corde prolatione dignum, prout ad propositum nostrum pertinet, stylo colligabimus.

Incipit liber secundus.

1. Bonæ indolis puer Bernardus, jam tamen evoluto, ut a patribus nostris accepimus, viginti duorum annorum spatio, eremum petens, fortissimum morientatus propositum cum sociis a Deo sibi datis assecutus est apud locum cui nomen Cistercium : ubi tanta erat tunc temporis penuria temporalium, ut vix possent habere vestes ad utendum ordinate qui ibi convenerant. Enimvero ante adventum ejus eo in loco habitare cœperant nonnulli viri religiosi, sed paucissimi, quibus pius Dominus noster a tempore illo et deinceps procul dubio propter servum suum Bernardum, quem ad eos miserat, benedixit, et sanctificavit locum ipsum; et omnibus inibi commorantibus quidquid necessarium fuit, satis abunde largitus est. Igitur cum esset juvenis sanctissimus in cella Novitiorum, quidam ex parentibus suis venerunt ut visitarent eum, et locuti sunt cum eo. Post signum vero horæ nonæ, reversi sunt unusquisque ad sua, et religiosissimus juvenis ad opus Dei in ecclesiam. Tunc secundum consuetudinem elevans oculos ad cœlum, putans se invenire gratiam Dei sicut et prius, non invenit. Excogitavit itaque in se ipso, hoc sibi pro qualicunque delicto seu peccato contigisse, et non comperit nisi vanas fabulationes, quibus paulo ante per imprudentiam se exposuerat. Qua de causa cum se culpabilem intellexisset, prostravit totum corpus suum juxta altare, dicens cum propheta : *Domine, ne in furore tuo arguas me* (*Psal.* VI, 1.) Et cum hoc fecisset per viginti et quinque dies, apparuit ei gloria Domini, et replevit eum, et dedit ei scientiam sanctorum, ut in bonum consummarentur opera ejus. Sed et alii venerunt visitare eum, et acceperunt 1285 licentiam ab abbate Stephano, ut ad eum loquerentur. Et cum ad eos duceretur, accepit stupas, et misit sub capucio in aures suas; ita ut hoc artificio ab inani confabulatione se conservare posset immunem : sicque venit ad hospites, et fuit cum eis per totam horam, et nihil audivit; non locutus est, pauca verba de ædificatione. Tunc pulsata campana, gaudens, et relinquens eos, venit in ecclesiam, gratia sua sibi taliter a Deo conservata. O virum præcipuæ sanctitatis, et dignum memoria, qui sibi in hunc modum providendo, audientes adhuc ædificat, et ædificabit usque in finem, non sibi solummodo, sed infinitis proficuus existens?

2. Post non multum vero temporis abbas Stephanus, honestate morum conspicuus, secundum dispositionem Dei novellæ illius plantationis pater, de fructu quem sibi Deus dederat, cum multiplici augmento oblationem Deo facere decernens, transmisso conventu, inchoavit abbatiam, Firmitatem dictam. Duas quoque alias in brevi, Pontiniacum scilicet et Vallem-Absinthiatem, quæ nunc Clara-Vallis dicitur : cui ordinavit abbatem, juvenem sanctæ conversationis, Bernardum nomine, qui fuit ibidem cum sociis suis, multis diebus degens et orans, in fame, in siti, in jejuniis, in vigiliis, frigore et nuditate, in laboribus plurimis, in diversis angustiis animæ et corporis; divinorum tamen eloquiorum meditationi incessabiliter intentus, de die in diem sensus suos vigilanter emundans, et animam liberans ab omni passibili affectu, impassibilitatis lumine illustrabat. Tantam in primis qui ibi fuerant congregati, passi sunt penuriam, ut cibus eorum esset panis, non de ... namque tale edulium reputarent), sed de mistura qualicunque multo viliori, imo vilissima, utcunque conglobatus potius quam confectus. Folia quoque arborum cocta in æstate pro pul-

mentis habebant; in hieme vero, radices herbarum. O quot labores, quot angustias, quot ægritudines, quantas tribulationes, quantasque anxietates, quam graves infirmitatis et indigentiæ passiones in loco prædicto sustinuit Vir beatissimus, et qui cum eo missi fuerant fratres! Fagina, et cæteri fructus silvestres, et quædam alia, quæ terra sponte procreare solet, fercula illis erant meliora; cum carnem, et omnem pinguedinem, ova, et caseum, et vinum omnino non gustarent. Indumenta vero eorum, tam in æstate, quam in hieme, cucullа et tunica, quæ rarissime innovabantur. Caligis quoque utebantur vilibus, et calceamentis frequenter diuque disruptis manentibus et dissutis, antequam repararentur, quæ præ nimia corii paupertate ligabant funiculis. O viri generosi et magni in sæculo! Quis ad hæc loca arida et periculosa vos adduxit, nisi ille qui dives erat in cœlis, et pauper humilisque in terris in præsepio recubuit; cui unumquemque vestrum felix mater vestra cum produxisset in lucem, cum maxima devotione obtulit? Quis ergo inseruit vobis animum, ut relinqueretis possessiones vestras, villas scilicet et castella, servos et ancillas, cognatos et affines, conjuges et liberos; nisi ille qui Angelorum et Archangelorum conditor, humanam naturam assumpsit pro salute humani generis?

3. In illa tanta penuria, de qua supra diximus, inter cæteras necessitates, sal die quadam defuit eis. Et vocavit sanctus Abbas unum de fratribus suis, Guibertum nomine, dixitque ei: « Fili Guiberte, accipe asinum, et vade ad nundinas, et eme nobis salem. » At ille respondit « Ubi est prætium? » Ad quem homo Dei: « Crede mihi, fili, quia nescio tempus, quod aurum vel argentum habuerim. Sursum est enim qui habet peram meam, et thesauros meos in manibus suis. » Tunc frater ille quasi subridens ait: « Si vacuus perrexero, vacuus redibo. » Cui ait Sanctus: « Noli timere, fili mi, sed vade securus. Ille enim qui habet thesauros nostros, sicut jam dixi tibi, erit tecum in itinere, et præbebit omnia propter quæ mitto te. » Ad hæc verba, sumpta pii Patris benedictione, perrexit cum asino ad nundinas, ad castrum cui nomen Risnellum, plus quam oportet incredulus. Sed pius et clemens Dominus non respexit suam incredulitatem, sed consideravit servi sui fidem, et tribuit ei omnem rem, pro qua missus fuerat. Itaque cum castro appropinquasset, **1286** et venisset ad quemdam villam, obvium habuit quemdam presbyterum, qui salutavit eum, dicens: « Unde es, frater? aut quo pergis? » At ille respondens, exposuit ei diligenter itineris sui causam, et paupertatem loci, in quo habitabat Pater sanctus cum filiis suis. Quæ cum audisset presbyter, vehementissime compunctus est: et duxit fratrem in domum suam, deditque illi medietatem modii salis, et quinquaginta solidos vel amplius, sicut sæpe narrare consueverat idem Guibertus. Quibus acceptis, cœpit gratias agere Deo immensas, et dicere in animo suo:

A « Procul dubio verus est sermo quem audivi a Patre meo: sed in hoc peccavi erga eum peccato magno, quia ei non credidi, sed incredulus veni huc. » Et valefaciens presbytero, reversus est ad monasterium: quod cum ingressus fuisset, cucurrit ad Hominem Dei, et retulit ei omnia quæ sibi in via contigerant. Cui dixit Pater sanctus: Dico tibi, fili, quia nulla res tam necessaria est omni christiano, quam fides. Habe ergo fidem, et bene tibi erit omnibus diebus vitæ tuæ. » A die illa et deinceps, tam frater ille quam alii, verba sancti Patris in majori habuerunt reverentia. O bone Jesu, fidem quam habuit iste Sanctus, quis enarrare potest? Scio, Domine scio, et in me agnosco, quia hoc facere non possum. Si quis tamen super hoc sollicitus

B est, eat ad bibliothecam, et legat in Scripturis sanctis: quarum lectione plurimum dignoscere poterit quam charitativus fuerit Sanctus iste et timoratus, ut non offenderet erga Salvatorem suum. Ego enim in præsenti historia non suscepi laudes ejus scribere, sed tantummodo quædam miraculorum sive operum mirabilium referre, quæ Dominus per eum mundo palam facere dignatus est.

4. Quidam de Clementini-Prati fratribus adveniens, visitandi gratia novellam Christi plantationem, honorifice susceptus est, prout fieri potuit: cui qui in promptu erat, oblatus est dimidius panis avenaceus. Quo suscepto, et cum magna admiratione, quia de tali viverent, reportato ad Clemen-

C tinum-Pratum, omnibus inibi habitantibus annuntiavit servorum Christi voluntariam in maxima paupertate abstinentiam, in abstinentia patientiam, in egestate liberalitatem munificam. Statimque vehementer compuncti, et compatientes Clementini-Prati fratres, in eorum subsidium communiter assenserunt. Tunc magister loci illius, Odo nomine, vir venerabilis, dilectus a Deo et hominibus oneratis equis et asinis panes et cibaria in quadrigis detulit. Tunc vero a die illo usque in hodiernum diem tanta fuit fraternitatis communio inter Claram-Vallem et Clementinum-Pratum, quod quando fratres Clementini-Prati Claram-Vallem adveniebant, ita eis deferebatur, sicut uni Claræ-Vallensium in spi-

D ritualibus et humanis. Defunctis etiam vicissim reddebatur obsequium. In hunc modum pius Jesus magis ac magis providebat servis suis.

5. Advenit etiam mulier quædam centum solidos afferens, quibus contecta est penitus eorum nuditas. Cunctis animalibus carebant: excepto asino, quo Abbas ad visitationes suas deferebatur, lignaque ad necessitates comportabantur. Coacti vero fame, frigore, et aliis indigentiis, Abbati suo conquesti sunt, quod præ nimia paupertate discedere cogerentur. Quo audito, Abbas blande ac leniter consolans eos, Dei timorem et amorem, spem quoque vitæ æternæ et remunerationis divinæ, quantum potuit, insinuavit. Illi vero maxime angustiati, et angustiati dolore multiplici, nullatenus volebant consentire, sed magis volebant Cistercium reverti. Cumque Vir

Dei desperationem illorum vidisset, demum convertit se ad orationem. Quo facto, audivit vocem de cœlo dicentem sibi coram omnibus : « Surge, Bernarde, exaudita est oratio tua. » Quod cum audissent fratres, glorificaverunt Deum et sanctum suum Bernardum, dixeruntque ad eum : « Dic nobis, pater, quid petisti a Domino? At ille respondit : « Quid vultis scire, modicæ fidei? State hic, et scietis postea. » Et cum fabularentur ad invicem, modicum temporis indulgentes tabulis, non fabulis, sed sermonibus sanctis venit quidam, et obtulit sancto Patri decem libras. Nec mora, Barrensis quidam, cujus filius usque ad desperationem vitæ præ nimia ægritudine **1287** cogebatur, attulit ei tredecim libras, suppliciter postulans ut misereretur filii sui. Quem sanctus Abbas hilarem dimisit, pollicens filium suum sospitem ab eo inveniendum. Reversus domum invenit filium suum sanitati restitutum, sicut promiserat Vir Dei : qua de causa, postmodum servo Dei uberes gratias exsolvit. Modico tempore interjecto, copiose ac benigne Dei misericordia super hos respexit, ut abundantes æternis et temporalibus subsidiis nihil eis deesset in ulla gratia, secundum illud : Nihil deest timentibus Deum (*Psal.* XXXIII, 10).

6. Post duodecim annos fames in partibus Burgundiæ exorta est adeo valida, ut homines membra propria pene consumerent. Eadem vero necessitate urgente, maxima multitudo pauperum ad portam Claræ-Vallis devenit. Unde pro tanta multitudine sanctus Abbas et fratres ejus inierunt consilium, et ex consilio duo millia acceperunt sub signaculo, quatenus et aliis eleemosyna daretur, sed minor. Non enim habebant substantiam, unde omnes sustentari possent usque ad messem : quam tamen pius Dominus sic multiplicavit, ut sufficeret eis post messem trium scilicet mensium spatio. Acceperunt itaque duo pueri signaculum, matre eorum non accipiente. Quæ penitus ignorans quid faceret, cogitavit tandem quasi puerum panis involutum formare de musco, ut hac arte se ab imminenti famis periculo redimeret : quod et fecit. Accepit itaque aliquandiu hoc modo eleemosynam, donec dolus denique deprehensus est. Qua imminuta, cum non sufficeret sibi quod accipiebat, postmodum tam famis angustia, quam morbo periclitans de medio facta est. Qua defuncta, sanctus Abbas prætergrediens, audivit pueros ejulantes pro morte matris suæ, et unumquemque ex itinerantibus causam planctus inquirere jussit. Pueri vero ordinem rei exposuerunt. Quo audito, Vir beatus locum subiens, in quo corpus jacebat, ad orationem se prostravit.

A Quo orante, mulier tanquam a somno expergefacta, cunctis videntibus et audientibus, qui præsentes astabant, vitæ reddita est, gratias agens Deo et Sancto suo, cujus meritis et precibus ad vitam redierat, prænuntians etiam quanta tormenta pro culpa sua sustinuisset.

7. Quadam die distribuebatur pauperibus in latere montis eleemosyna, pluvia ingruente : ubi forte Sanctus Dei assistens, manu elevata, signum crucis opposuit. Quo facto, visa est pluvia a dextris et a sinistris inopinatum sui ipsius pati discidium, ita ut nec gutta quidem tangeret eos. Rursus tempore messis contigit hoc miraculum. Quadam nocte dormiens Vir beatus monachis circumquaque dormientibus, audivit Angelos in ecclesia voce clara et de-
B lectabili Deum collaudantes, et beatam virginem Mariam. Quod cum audisset, occulte surrexit, et pedetentim profectus est ad ecclesiam; ut in proximo constitutus, videret manifestius quidnam esset. Vidit itaque sanctam Dei genitricem in medio duorum Angelorum, quorum unus in manu sua thuribulum aureum, alius incensum tenere videbatur. Horum altero eum deducente, Vir sanctus quasi a dextris gloriosæ Virginis incedens, ad altare usque pervenit : ubi voce angelica audivit decantari antiphonam, « Salve Regina, » ex integro usque ad finem. Quam corde tenus retinens, et postea scripsisse, atque Domino papæ Eugenio transmisisse refertur, ut ex præcepto auctoritatis apostolicæ per
C ecclesias solemnis haberetur, in honore beatæ et gloriosæ Virginis Dei genitricis Mariæ : quod et factum est, ut adhuc plerique testantur (155). In dedicatione vero ecclesiæ Vir Deo dignus proposuit filiis suis sermonem valde probabilem in capitulo Claræ-Vallis; ostendens mirabiliter, illo suo modo admirabili, quid dedicationis tam solemne mysterium prætenderet in rerum sacratarum superficie, et in actionibus consecrationis tam devotæ. Quædam præterea verba retulit, quæ in ecclesia de recenti acciderant : « Nunc, inquiens, sancti Angeli solemnizationi vestræ interfuerunt, et vos divinitus in suæ cura custodiæ susceperunt. » Adjungens etiam quædam verba, quibus dabatur **1288** intelligi, quod
D antequam lapidem lapidi in constructione superædificasset, idem locus designatus fuisset. Alio quidem tempore sciens in capitulo Claræ-Vallis, dixit mirabile et valde consolatorium verbum, verbum siquidem amabile, verbum gaudio plenum et consolatione, et valde necessarium. Fortassis namque aliquis erat, quem de recordatione transgressionum, et peccatorum suorum nimietate pœniteret et paveret. « Unde, inquit, desolationem habetis, fratres, et

(155) Paulo aliter hanc historiam refert Albericus in Chronico ad annum 1130 : ubi commemorat, S. Bernardum Divione apud S. Benignum aliquando hospitio exceptum, audivisse ante horologium [illegible] ab Angelis antiphonam, *Salve, regina*, dulci modulamine decantari, primoque credidisse falsum conventum, ac dixisse Abbati die sequenti : « Optime decantastis Antiphonam de Podio hac nocte circa altare beatæ Virginis. » Dicebatur autem Antiphona de Podio, eo quod Haimerus episcopus Podiensis eam fecerit. Vide notam 14 in serm. in antiph. *Salve, Regina*, supr. tom. III operum S. Bernardi.

filii mei? Dico vobis in veritate Christi, si Judas hic esset qui tradidit Deum, ubi vos estis; et ipse misericordiam consequeretur. »

8. Burgundiam, adibat, comitem Forensem et comitem Viennæ pacificaturus. Transiens autem per quamdam villam, audivit ab incolis loci illius, duas feras immanissimas, quæ vulgo dicuntur varoli, in nemore proximo desævire. Quod cum audissent socii ejus, rogaverunt eum regredi, quia malebant duabus dietis vel multo amplius divertere, quam se periculose feris objicere: quibus nolens consentire, respondit, se nunquam divertere tali causa. Nec mora; et ecce feræ progredientes in planum, occurrerunt eis terribili hiatu, quasi ad devorandum. Quas ubi vident fratres, præ timore nimio cuncti mox ad sanctum Virum fugerunt, latitantes circa eum, clamaverentque una voce: « Pater sancte, libera nos. » At illi: « Quid timidi estis, modicæ fidei » Ad hanc vocem manu elevata, signum crucis feris opposuit: quæ statim factæ sunt tanquam lapides, tanquam nullam penitus habentes nocendi potestatem. Quo signo viso, omnes qui aderant, gratias exsolverunt Viro Dei immensas. Hoc vero audito, vicini valde lætificati sunt: præ timore enim ferarum, egredi non audebant pauciores quam duodecim. Proficiscens inde sanctus Bernardus, venit ad dictos comites. Qui cum pacem ab eis quæsisset, Forensis comes ei humiliter consensit. Comes autem Viennæ improbe refragatus est, dicens, quod nunquam esset cum adversario pacem habiturus, donec eum exsultare coegisset: collectoque exercitu terram illius aggressus est. Tunc Forensis comes timore perterritus sanctum Bernardum exoravit, quatenus ab omnipotente Deo victoriam impetraret. Beatus vero Bernardus victoriam ei confidenter promisit. Hac fide confortatus hostes suos invasit, cepitque comitem; et hostium tantum numerum prostravit, ut vix aliquis vivus evaderet. Hujusque victoriæ gratias reddidit sancto Bernardo.

9. Quadam die sedens Vir sanctus in suo Claræ-Vallis capitulo, fecit magnum et mirabilem sermonem; dixitque inter cætera quoddam verbum, in quo omnes qui audierunt valde lætati sunt. « Non, inquit, expaveatis, vos qui præcepta mea tenetis, tormenta gehennæ, nec vos terreat labor quem sustinetis. Dico enim vobis, si perseveraveritis usque in finum, in die iræ domini reddam animam meam pro animabus vestris. » Quo audito, fratres gratias exsolverunt Deo immensas, qui talem patrem dedit eis. Tunc vero a die illa et deinceps, omnes qui hoc audierunt, firmiter ejus præceptis obtemperaverunt. Et vos, dilectissimi, qui eum non vidistis, scrutari debetis ejus præcepta, et illi diligenter obsequi, ut ejus interventu ad paradisi gaudia pervenire possitis. Vigilate igitur, et orate ne in tormenta veniatis: nam ille qui circuit quærens quem devoret, quærit vos. Scit enim quia per ejus instituta, Deo auxiliante liberati estis de manibus suis. Ait enim apostolus: *Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret* (*I. Petr.* v, 8).

10. Monachus quidam, nomine Christianus, plantavit vineam in vertice montis, qui proximus est Claræ-Vallis. Et venerunt fratres venerabilis Patris Guido scilicet, et Gerardus, et excommunicaverunt eam (156), dixeruntque ei: « Frater Christiane, ubi est mens tua, et ubi cor tuum? Quare non considerasti **1239** scripturam dicentem, quoniam vinum non est monachorum? » At ille: « Vos fratres spirituales estis, et vinum bibere non vultis; ego peccator sum, et volo bibere vinum. » Tunc dixit Gerardus: Dico tibi, frater Christiane, non videbis fructum ejus. » Post hæc verba reversi sunt in monasterium. Ille vero vineam suam fodit, et excoluit multis temporibus. Denique mortuus est, et non vidit fructum ejus. Post multum vero temporis, venit custos vineæ ad sanctum Bernardum, et dixit ei: « Pater, vinea nostra anathema est, nec potest facere fructum. » At ille: « Quare, fili? » Respondi: « Fratres tui excommunicaverunt eam, et deinceps fructum non fecit. » Ait illi: « Affer mihi aquam in pelvi. » Ait ille obtulit ei. Tunc Vir sanctus fecit signum crucis, et sanctificavit aquam. « Vade, inquit, fili, et sparge per totam vineam. » Recessit frater, et fecit juxta præceptum Abbatis, et vinea crevit et multiplicata est, ita ut videntes mirarentur.

11. Dum navigaret aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit ponticulum, cui puer superat: qui statim in fluvium delapsus est, et necatus. Et excitati accurrerunt vicini, defunctum puerum plangentes: quem sanctus Vir jussit sibi afferri; eoque defuncto oblato, oravit Sanctus. Puer itaque videntibus cunctis qui aderant, et Deum una voce collaudantibus, ad orationem Sancti statim suscitatus est. Tunc a die illa et deinceps Hominem Dei, ut patrem filius affectuosissime diligens, postea profectus in Claram-Vallem, ibi Conversus factus est dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis.

12. Cum pertransiret die quadam circa horam sextam Vir venerabilis, finagium de villa, cui nomen Columbeium in fossa, invenit fontem in itinere suo, a pecoribus conculcatum. Cumque ibi consisteret, jussit sibi et discipulis suis panem ministrari in eodem loco. Illi vero quia locus ille inhonestus videbatur, volebant potius in alium locum transire; dixeruntque ad Hominem Dei: « Non est, inquiunt,

(156) Et tamen ubi actum est de translatione Claræ-Vallis veteris, Bernardo a Fratribus expositum est, alium locum esse spatiosum « ad vineas, » etc., teste Ernaldo in lib. 2, num. 29, supra, qui auctor item num. 48 tradit monasterium S. Anastasii ad Aquas-Salvias Cisterciensibus ab Innocentio assignatum « cum agris et vineis. » Quanquam apud Cistercienses tunc rarus vini usus erat. Lege Gaufridum supra, num. 2.

A pater, hic locus idoneus ad manducandum. Transeamus hinc, donec ad locum veniamus, ubi honeste manducare possimus. Locus enim iste conquinatus est a pecoribus, et juxta viam quotidie [illegible] ab itinerantibus. » Vir autem Domini noluit [illegible] eorum. In proximo autem [illegible] magni nobilitate et opibus, qui [illegible] et de villa prædicta, volentes [illegible] domos suas. Qui nullatenus voluit [illegible], præcipiens magis ac magis, in prædicto loco escas sibi præparari. Tunc vero unus ex discipulis suis, Henricus nomine, dixit ad eum : « Quid est hoc, pater, quod vis facere, quia hic locus [illegible] a pecoribus est conquinatus ? et tu vis in eo manducare? » Hunc igitur sermonem cum audisset Vir Dei, ultra sustinere non potuit, sed aperuit os suum, et prophetare cœpit coram omnibus, dicens : « Audite me, fratres, et qui mecum estis omnes. Dico vobis in verbo veritatis, quia veniet tempus, in quo multi hunc locum requirent, et in eo ab infirmitatibus variis curentur. Sanctus est locus [illegible] a Domino sanctificatus : » Hoc cum [illegible], discipuli acceperunt panes et cibaria, comederuntque cum eo et alii multi ; plures namque venerant obviam, ut supra diximus. Tunc Vir Dei elevans manum suam, signo crucis super fontem [illegible] benedixit eum, et sanctificavit, dicitque ministris : « Haurite, propinate comedentibus. » Ministri autem hauserunt aquam, et impleverunt scyphos ; et versa est in vinum : biberuntque omnes qui aderant, et gratias exsolverunt Deo immensas, dicentes cum gaudio magno, « Vere homo iste sanctus est, vere Spiritus sanctus habitat in eo. »

13. Igitur Vir beatus post cibum, quemdam virum de prædicta villa, nomine Joannem, vocavit, qui dives et abundans erat valde : præcepitque ei ut prædictum locum curaret, et a sorde mundaret, et de lapidibus muniret, ne pecora illum coinquinarent. Adjecit etiam dicens : « Si hoc, inquit, adimplere nolueris, scias te ante obitum talem penuriam pati, quod in morte, ubi revolvi possis, panniculum non habebis. » Illo autem pigritante, imo nolente jussa beati Viri adimplere, res prout Sanctus **1290** ei prædixerat subsecuta est. Nam in morte de tota possessione sua sudarium habere non potuit, juxta verbum Hominis Dei. Quis hæc sine spiritu prophetiæ Virum sanctum prædixisse dubitet? Multa quoque dum adhuc viveret prophetavit, quæ in effectum succedere vidimus longo tempore post gloriosum transitum ejus. Nam de fonte prædicto, sicut prædixerat, multa evenerunt miracula. Nunc etiam, si cujuspiam corporis membrum quolibet dolore gravatum, ex aqua fontis illius fidei devotione fuerit perfusum, [illegible] in melius reformari. In potu quoque sumptæ, diversarum infirmitatum [illegible]. Nam et si quis febris gravi laborans incommodo, [illegible] confessore Christi Bernardo, de eodem fonte hauriendum, [illegible] convalescit [illegible] vis febrium, ceu si videas super immensum rogum projectis undis universa incendia repente exstingui. Tertianarum, quartanarum febrium ignibus accensis, ut potatæ fuerint, dolores compescunt.

14. Fuit vir quidam religiosus, Odo nomine, cujus pars corporis per aliquantum tempus pene mansit emortua, adjacentis incommodi contractione. Is post mortem beati Viri ad eumdem fontem pervenit. Cumque eo infirmitatis locum perfudisset, sanus et incolumis rediit. Alius dolore capitis immaniter vexatus, et omnino sensu privatus, fonte irrigatus sanatus est. Alius per septennium languerat, qui a parentibus ad sanctum fontem ductus, sospes factus est. Alius quidam, Suynus nomine, longo tempore febri quartana laboraverat, qui potu fontis ejus sen.
B sanitatem recepit. Quidam vero maxima infirmitate gravatus, cum gustasset de eadem aqua, vermiculus quidam similis locustæ, per os illius omnibus videntibus egressus est, et statim convaluit. Mutus etiam, ut aiunt qui viderunt, ad fontem venit, et loquelam recepit. Hæc et multa alia tam a nobis quam ab aliis visa, quibus non credere impium est, ne forte narrationis prolixitate audientibus fastidium generetur, perstrinxisse sufficiat.

15. Igitur apud Barrum super Albam erant duæ feminæ, quas duo dæmones vexabant. Deinde parentes adduxerunt eas ad Hominem Dei in Claram-Vallem, ut ab eo curarentur. Et cum portæ Claræ-Vallis appropinquassent, dixit unus ex diabolis ad alterum
C diabolum per os mulieris : « Oportet me exire de hac muliere. — Quare, inquit alter dæmon, oportet fieri? » Qui ait : « Bernardum, inquit, non possum videre, nec vocem ejus audire. » Cui ille : « Quam ob rem? » Qui ait : « Cum esset Bernardus in sæculo, volui eum tentare, et virginitatem ejus auferre. Et cum hoc facere tentarem, dixit mihi : Vade retro, satana. Adjuro te per Jesum, ne me lædas, nec me unquam videas. Et propter hanc conjurationem, oportet modo me exire. » Et confestim egressus est de muliere, et sanata est ex illa hora. Qui vero præsentes erant, laudantes Deum, dicebant : « Vere sanctus est homo iste, et Spiritus sanctus habitat in eo. » Et cum hæc dicerent, venit
D servus Dei ad portam, et narraverunt ei omnia quæ audierant et viderant de his duobus dæmonibus. Quæ cum audisset Vir Dei, gratias agens Deo, dixit : « Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia nunquam dereliquisti me. Tu es Deus solus, tu facis mirabilia magna solus. Tu creasti cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. Exaudi, Domine, orationem meam, et clamor meus ad te veniat. » Post hanc orationem conversus ad alteram mulierem, dixit ad dæmonem : « O dæmon inimice Dei, exi de femina ista. » Ad hanc vocem egressus est de muliere, et sanata est ex illa hora. Tunc omnes qui aderant, benedicentes Deum, gratias exsolventes sancto Bernardo immensas, dixerunt : « Non est similis ei in mundo, et non fuit post Apostolos qui possit facere quæ iste facit. »

16. Beatus Bernardus cum esset die quadam in cella sua cum paucis discipulis, et ungeret sandalia sua secundum consuetudinem suam, apparuit ei diabolus in similitudinem monachi nigri, dicens ei : « Abba, quomodo te habes ? Ego de longinquis terris veni ut te viderem, et te calceos ungentem invenio. Non debuisses hoc facere, sed servi et ministri tui. » Cui respondit Vir Dei : **1291** « Ego, inquit, servos non habeo, nec volui unquam habere. Filios habeo, quos genui Christo per evangelium, qui mihi ministrant cum magna charitate et mansuetudine ; et ego illos in veritate diligo, et viam regni cœlorum doceo, humilians me ipsum exemplo summi Magistri, dicentis : *Qui se humiliat exaltabitur* (*Luc.* XIV, 11). Ipse autem multimoda humilitatis exhibitione, imo summe et præcipue sese humiliando, nobis reliquit exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Imitando igitur Dominum meum, vilia et servilia opera pro amore ipsius exsequi non tantum non gravat, sed et plurimum delectat. Vade, et dic abbati tuo ut faciat similiter. » Cui respondit diabolus : « Da mihi sandalia ut ungam. » Et respiciens eum Vir beatus, cognovit Spiritu sancto revelante, quod esset diabolus ; et ait ad eum, cum indignatione insultando illi : « Non est rectum ut ille qui ab initio in summa beatitudine et pulchritudine creatus fuit a Deo, ungat calceamenta mea, cum sim pulvis et cinis. » Et adjecit : « Vade retro, Satana. Adjuro te per Jesum Christum, ne mihi vel filiis meis in aliquo noceas. » Quo dicto statim transfiguravit se in similitudinem minuti animantis, cunctis videntibus qui aderant : et statim evanuit ab oculis eorum. Hæc narrare nobis solebat dominus abbas Morensis, Girardus nomine, vir sanctus et verax in verbis suis : cujus verbis fidem non adhibere, quasi ipsi veritati repugnare est.

17. Igitur cum esset quadam die Vir beatus in suo Claræ-Vallensi capitulo facta est conquestio de quodam monacho qui scutellas in coquina, secundum Ordinis instituta, cum septimanarius esset, lavare negligebat. Ad quem Vir sanctus : « Fili, inquit, adeo negligens es, ubi majorem deberes habere diligentiam ! » Ad hæc ille confusus, ineptum quiddam et puerile submurmurans, excusandi se gratia, vile et sordidum nimis esse dicebat coquinæ officium. Cui Vir beatus respondit : « Fili, nunquid non audivisti quid super hoc asseveret benedictæ institutionis nostræ promulgator Benedictus ?

A Dicit etiam Apostolus, quod *unusquisque recipiet secundum suum laborem* (*I Cor.* III, 8). » Et adjecit Homo Dei, zelo sancto suggerente : « O pessima superbia, peccati initium, radix omnium malorum ! unde tibi permittitur contaminare qualemcunque sacrosancti gregis mei particulam ? Egredere, egredere Deo adjuvante : hic tibi nusquam et nunquam locus. Fuge refuge ad eum qui tecum et per te de cœlo descendit. » His dictis, itidem monachum taliter aggressus est : « O miser homo, imo miserrime hominum, nisi tibi propitietur Omnipotens ! Ubi est mens tua ? ubi est religio tua ? Vide ne seductor humani generis in superstitionem transformetur. B Unde tibi tanta, tamque enormis negligentia ? O quam periculosa, quam abominabilis exaltatio ? Quare non attendis illud evangelicum : *Qui se exaltat, humiliabitur ;* et ab oppositis, *qui se humiliat, exaltabitur ?* (*Luc.* XIV, 11.) Fili, audi sermonem meum. Dico tibi in verbo veritatis, testem proponens Deum et conscientiam meam, quod si ex radice veræ humilitatis hujuscemodi humiliatio procederet, lucrum salubrius atque gloriosius operareris animæ tuæ, scutellas et cochlearia lavando, et cætera quæ ad officium coquinæ pertinent diligenter exsequendo, quam frequenter, prout plerisque contingit, assistendo sive ministrando altari. Labora, fili, labora, et in mansuetudine operare quod tibi secundum C Ordinis instituta, et ordinem vicis tuæ injunctum est. Quanto enim vilior erit labor tuus in conspectu filiorum hominum, tanto pretiosior erit in conspectu Angelorum. De cætero, secundum apostolicam traditionem laborare nos ex necessitate condecet. Ait namque Apostolus : *Qui non laborat, non manducet* (*II Thess.* III, 10) : item idem de eodem : *Laboret unusquisque operando manibus suis quod bonum est* (*Ephes.* IV, 28). Et quid melius quam servire in commune fratribus suis ? Hoc siquidem faciunt coquinæ hebdomarii. Esto igitur, fili, esto promptus ad lavandum scutellas, sicut strenuus es ad manducandum quæ tibi in eis apponuntur. Labora, et sic D securius manduca. Scriptum est enim : *Labores manuum tuarum quia manducabis ; beatus es, et bene tibi erit* (*Psal.* CXXVII, 2). » Hujusmodi verbi sancti Patris, et ille in quem facta est invectio de cætero, correptus, et cæteri qui præsentes aderant, plurimum ædificati fuerunt.

Cætera desunt.

PHILOTHEI MONACHI,

DE VITA ET MORIBUS SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

CARMEN ENCOMIASTICON.

1292-1293 PROLOGUS

Magna dum tenui molimur gesta susurro
Dicere Maroniis emodulanda sonis :
Quid nisi Trinacrios revocare ad littora fluctus
Nitimur, et modicis imposuisse cadis?
Scilicet ipse rudes necdum formare loquelas
Doctus, et agresti concrepuisse lyra,
Principis ætherei titulos, qui laudibus omnem
Excessere modum, sacraque gesta canam?
Quis ferat exsilii Codrum temerasse camœna
Acta, Sophoclei condecoranda sono?
Non secus ac Phœbo si persequar addere lumen,
Hinc atque hinc sannæ rhinocerotis erunt.
Non igitur, Bernarde, tuas mihi promere laudes
Fas erit, et tremula concinuisse cheli.
Candida laurigeri referant tibi carmina vates :
Nos inopes animum corda precesque damus.
Talia jam positis agitaram mente tabellis,
Arguerantque animos crimina nostra leves :
Cum mihi blanda quies victis subrepsit ocellis,
Et tenuit placidus pectora lassa sopor.
Tunc Dea, cui tellus cœlum cui militat omne,
Virgo mihi tales fundere visa sonos.
Stulte, tui nobis prohibes quid carminis usum?
Quidve sacerdoti munera grata meo?
Incipe : Bernardi, si nescis, gloria nostra est;
Quidquid habet nostro rivus ab amne trahit.
Nec mihi Joannes unquam fuit arctior ille,
Qui [illegible] est vitæ [illegible] comesque meæ.
Hic quidem dulces mecum permansit in annos,
Virginis intuitu colloquioque fruens :
Hic autem [illegible] cum jam data sceptra tenerem,
Promeruit vultus cernere sæpe meos.
Ille erat [illegible] testes mihi corporis [illegible],
Hic nostri [illegible] nominis usque [illegible].
Sed quid [illegible] animis paribus mihi junctus uterque,
Nec minus ille mihi [illegible] munus [illegible].
Vixit uterque [illegible] Veneris sine crimine vitam,
Virginitas bini pectoris una fuit.
His Deus [illegible] in vertice sedes
[illegible], [illegible] jussit [illegible] meo.
[illegible]
[illegible]
1292 [illegible]
[illegible]
[illegible]

A Scripta tulit, laudes quæ cecinere meas.
Proque pio Iliadem Danaosque induxit Jesu,
Abdideratque mei mystica dicta senis.
Dumque homines nugas miseri sectantur inanes,
Hæc pene in nullis scripta fuere locis.
Non tulit hoc summi temerata potentia sceptri,
Perfidus ut nostras hostis haberet opes.
Ipsa etenim tacito monui spiramine quemdam,
Qui mihi præcipuo munere vinctus erat:
Ut pia dispersos revocaret cura libellos,
Scriptaque sidereas quæ docuere vias;
Efficeretque, die caderent ne exesa vetusto,
Imprimeret brevibus sculptor ut illa notis.
B Et quia tam longo fuerat vitiata recessu
Littera, judiciis tergeret ante suis.
Hæc ego quæ tantos illum tolerare labores,
Hæc ego te facile hortor inire modos.
At metuis ne forte rudi perarata cothurno,
Livor edax tetrico carmina dente petat,
Atque supercilio tua respuat orsa tumenti,
Contendatque leves ista decere viros.
Nec ferat Aonias monachum revocare sorores,
Quas semel inviso jussit abire pede.
Euge, supervacuis horum latratibus obstat
Perpetuo vates junctus amore mihi,
Qui ferrugineis niveos superaddit amictus;
Inclyta Carmeli tegmina montis habens.
C Qui mea dulcisono celebravit carmine gesta,
Stridentesque trucis Costidis ære rotas.
Ille dabit faciles auras, portusque secundos,
Hoc duce Scyllæos transgrediere canes.
Aspicis ut clara stolidos ratione retundat,
Garrulaque opposita clauserit ora manu?
Hic mihi de mundi revocatus turbine plaudit,
Atque meum dulci concinit ore decus.
Fare, age, virtutum cumulis et laudis honore.
Quem deceat vati præposuisse meo?
[illegible] si grandiloquo liceat conferre Maroni,
Carmina quod paribus cantet uterque modis,
Hic tamen æternis tantum virtutibus illo
D Clarior est, quantum noctibus alma dies.
1293 Nam quæ dona meo potui præstare clienti,
Quæ minus illustrem constet habere virum?
Quæritur eloquio quantum valet ille nitenti?
Talis Aristocles, Mæoniusque fuit.
Quæritur innocua quantum probitate coruscat?
Elias ardenti talis in axe fuit.

Hic docet angustum virtutis scandere culmen.
  Et celerem vitiis imposuisse modum.
Nil nisi quod rigidi possint laudare Catones,
  Nil nisi sacrato Christus in ore sonat.
Hic mea dum celebri repetit præconia cantu,
  Mille mihi æterno junxit amore viros.
Huic ego sideream tanto pro carmine sedem,
  Constitui, et regni gaudia summa mei.
Hunc tamen assiduo Bavius livore fatigat,
  Ingenio æquarit cœlica tecta licet.
An tibi quem nullo decoravit schemate Christus.
  Defuerint avidi murmura torva canis?
Celsior humanos pessundabat ille favores,
  Solaque perpetuæ præmia lucis avet.
Illius exemplo nugas contemne loquaces,
  Namque magis virtus pressa micare solet.
Invenies omne florenti laude verendos
  Invidiæ facibus succubuisse viros.
Gaude igitur tanto quod te dignamur honore,
  Ut tibi sit noster causa ruboris amor.
Incipe jam tali ductus stratagemate, quamvis
  Vaniloquus nullam donet Appollo lyram.
Nostra secundabit cursus Cynosura patentes,
  Ut levius cœptum perficiatur iter.
Nulla tuæ est, fateor, nulla est facundia linguæ,
  Nec Deus eloquium, sed pia corda probat.
Graminibus pecudes pascuntur, rore cicadæ,
  Quadrupedum tigris sanguine, corde Deus.
Solve igitur propero tenuem de littore cymbam,
  Deducent cursus flamina nostra tuos.
Dixit, et aereas fuerat jam lapsa per per auras,
  Cœperunt sensus cum vigilare mei.
Grande opus aggredior, veniam date jussa sequenti:
  Cogitur invito currere musa pede.
Quæque levi quondam latitans epigrammate lusit,
  Nunc graviore meat Calliopæa gradu.
Non tamen acta suo digesta ex ordine dicam,
  Pauca sed e plena margine mira loquar.
Interea nostro, Pater o venerande, labori.
  Annue, et, o sacri Doctor amoris, ades.

CAPUT PRIMUM.

Divi Benedicti pro instauratione monasticæ religionis ad Deum supplicatio, et accepta a Deo promissio.

Astra decem celeri penetrarant sæcula cursus,
  Bis totidemque pari lustra peracta pede,
Ex quo lethiferi resecans contagia morbi,
  Christus ab intacta Virgine natus erat:
Cum genus omne boni facinus, mortale fugarat,
  Fœdaque terrigenis gaudia numen erant.
Undique livor edax, feritas, discordia, lites,
  Pestis, bella, fames, et metus hostis erat.
Omnibus occiderat Superum reverentia terris,
  Et decus et priscæ religionis amor.
Quin etiam ruptis errabat pauper habenis.
A   Sancte, per anfractus grex, Benedicte, tuus.
Rarus et incertus monachus statione peragrans
  Non dabat auctori debita vota suo.
Tunc proprias Benedictus oves miseratus, [illegible]
  Dicitur his Regem sollicitasse modis.
Maxime Rex, parent cœlum cui terra, fretumque,
  Omnia qui nutu dasque regisque tuo:
Aspicis ut longo probitas male frigeat ævo!
  Aspicis ut toto ferveat orbe scelus!
Cernis ut adversis agitetur fluctibus omnis
  Religio, et nullo milite fulta cadat!
Ille meus quondam teneris bene cultus ab annis
  Quo fugit antiquæ religionis honor?
Quemque ego tam lata moriens ditione reliqui,
  1296 Ordinis, heu! nostri dic mihi fervor abit.
B Jam mea progenies tandem, nisi protinus illi [illegible]
  Prospicis e summo culmine, pulsa cadit.
Surge, age, jamque hominum sortem miserata
  Erue de tantis pignora nostra malis. [acerbam,
Dixit, et ex alto totum qui temperat orbem,
  Accepit tales protinus ore sonos.
Optime dux, vario cœlum qui milite comples,
  Qui fueras nostræ pars modo prima ratis:
Parce pio, Benedicte, metu, nam morte tuorum
  Mœnia sunt ducibus restituenda meis,
Mœnia quæ tantis agitata furoribus ardent,
  Mœnia quæ Petri jacta fuere manu.
Respice quem teneris puerum mihi mater ab annis
  Obtulit, et patriam Gallica terra dedit.
C Spiritus hunc pleno radiatum pectore sanctus
  Efficiet Mosi relligione parem.
Cernis ut ille meis stimulis agitatus amoris
  Jam terat assiduo limina sancta pede!
Aspicis ut pulchro rutilet sub pectore virtus!
  Inspice venturum ut testificatur opus,
Niligenas tanto monachorum principe cœtus
  Restituent septis tempora læta tuis.
Angelicis postquam compleverit omnia turmis,
  Desieritque tuam composuisse domum:
Tunc etiam Petri nimium jactata quiescet
  Hujus ab auspicio tota carina Viri.
Solus sic ingentes monachus tractabit habenas
  Orbis, et extremo jura sub axe dabit,
Quæque vides tumidis consurgere viribus,
D   Pax erit illius conciliata fide.
Aurea tunc placidis consurget moribus ætas,
  Et mea terrigenis gratia major erit.
Quin etiam extremi bonitas cum tempore sæcli
  Nulla erit, et toto fugerit orbe fides:
Aureus ecce tuo surget de vimine palmes,
  Siccaque nectareus perfluet ora liquor.
Urbs Patavi illustres præbebit palmitis ortus,
  Hinc feret auxiliis germina læta meis.
Ipse etiam tanto producet fenore fructus,
  Ut fateare tua non eguisse manu.
Quare, age, tam clari proles ne germinis unquam
  Deficiat, nullo sollicitere metu.
Hæc ait, et summo Paracletum mittit ab axe,
  Bernardumque suo concremat igne Deus.

CAPUT II.

Bernardus quatuor germanis fratribus in eamdem sententiam adductis, religionem ingredi statuit.

Ille Deo plenus, faciem moresque pudicos
Induit, et mentis improba sensa fugat.
Jamque puer tenero claudebat pectore numen,
Et decor egregii maximus oris erat.
Hunc qui solerti spectabat lumine, dixit :
Et speciem, et mores virginis iste gerit.
Candida cui roseo facies suffusa rubore,
Et gravitas dulcis mista lepore fuit.
Prima juventa gravi volvebat seria sensu,
Quæ solet in faciles luxuriare jocos.
Terræ fixa acies, modici sine murmure risus,
Ista verecundi signa pudoris erant.
Grata quies animi fuerat, solusque peragrans
Sæpe dabat querulo talia corde puer.
Cur, mea mens, brevibus miserisque exercita curis,
Excipis humanas irrequieta faces?
Quando erit ut posita variorum mole laborum,
Discat in auctorem vita redire suum ?
Si cupio excelsi spectare cacumina cœli,
Deprimis innata conditione caput.
Hinc pater, hinc genitrix, atque hinc mea cura
Distrahit, et servent [illegible] pueque favilla tuos. [sodales
Sed Deus ipse via qua sit mihi monstra, eundum,
Et reserat sacræ relligionis iter.
Nuper structa humilis latitat sub paupere tecto
Sancta quidem, sed non ambitiosa domus :
1297 Cistercique patres habitant ea limina pauci,
Instituunt leges qui, Benedicte, tuas.
Hic ego cœlitibus figam mea limina regnis,
Hæc requies nostri sola laboris erit.
Si mihi nostra ferant peregrinos arva lapillos,
Sitque meum toto quidquid in orbe patet;
His tamen æternos poterat conferre triumphos,
Gaudiaque extremum non habitura diem.
Quid moror, ah! demens, vel quid data tempora [perdo ?
Plurima commissis addidit una dies.
Talia flammato librarat pectore dicta,
Propositique gravem fixerat inde pedem.
Cum juvenis tenera superatus imagine fratrum,
Fervit : Et hæc, dixit, præda petenda mihi est,
Dixit, et in Superum germanos regna ciebat,
[illegible]
Nuper in adversis errabam naufragus undis,
Nunc mihi [illegible] reperta via est.
Meta reperta mihi est, quæ cœlitibus otia vitæ
Explicat, et tutum relligionis iter.
Hanc igitur [illegible] celeri contendite cursu
Arripere, et tanti [illegible] ferre boni.
Et Deus, et cœli nostri sunt causa laboris,
[illegible] regnum præmia tanta levem.
[illegible] labor est opibus [illegible] servire caducis,
Quos Deus in Superum regna beata vocat ?
Cur igitur fratres, cur vos terrena morantur
Hospitia ? infesto solvite colla jugo.

A Nec mora, tam facili germanos voce coegit
Annuere, et proprios deseruisse lares.
Tunc, modo suppressus, vicina involvere tecta
Incipit, et lato spargitur ore focus.
Namque pares sancta socior ut quæreret arte,
Augeretque suo regna superna grege,
Conspicuum forma juvenem, decus omne suorum,
Non puduit medio spargere verba foro,
Et modo cœlestes populis memorare triumphos,
Et modo Cerberei regna tremenda canis.
Artifici innumeras gentes sermone trahebat,
Sola docens summi castra sequenda Ducis.
Illic condensas glomerabant agmina turbas,
Quocunque optatos verterat ille pedes.
Tunc comitum illustris numeroso ex agmine cœtus
B Hæsit, et huic firmo fœdere junctus erat :
In quodcunque velit, pedibusque animisque parati
Deduxisse bonum relligionis opus.
Una omnes parili socios fervore voluntas
Junxerat, immensum compuleratque gregem.
Omnibus una domus fuerat, cibus omnibus unus,
Vitaque divini plena timoris erat.
Utque petens sparsam gelidus gladiator arenam
Apta prius vacuis ictibus arma probat :
Sic juvenes validis monachorum tela lacerti
Torquentes vitiis aspera bella movent.
Sicque prius, sacras posito quam murice vestes
Induerent, veteres deseruere vias.

CAPUT III.

C *Bernardus cum sociis amplius quam triginta in Cisterciensi cœnobio habitum induit, ibique brevi, sanctitate mire proficit.*

Jamque dies votiva aderat, qua sancta renasci
Debuerant animo pectora juncta pari,
Cum puer ipse, virum celebri comitante caterva,
Sidereumque polo jam resonante melos,
Clauditur in septis, veteremque exutus amictum
Tegmina jam sanctæ rusticitatis habet.
Cellula parva novæ capiebat tempora vitæ,
Cellula judiciis semper amata suis.
Hic didicit summi penetrare cacumina cœli.
Hic didicit culto quidquid ab ore fluit.
Hic didicit curare novo ceromate morbos,
Solus et exstinctam vivificare fidem.
D Munera tanta quidem modicos bene culta per annos
Donat amatori cella beata suo.
1298 Dicite vos avido teritis qui compita passu,
Qualia clamoso lucra reperta foro ?
Non ille ingenium vario problemate cœpit
[illegible] studii [illegible] quærere novi.
Cura prior stimulos Veneris domitare furentes,
Atque animi motus composuisse fuit.
Cura prior tristi luerent ut crimina planctu.
Quam caperent tumidum pectora læta sophos.
Cura prior Superum nitida caligine pectus
Induere, et sensus mortificare suos.
Christus ob id tanto replevit honore Clientem,
Sæpe ut cœlestes cerneret ille choros.
Quid referam, quoties summi Regina theatri

Nectareos illi visa movere sonos?
Sæpe suum Virgo famulum venerata, solebat
Visere, et ambrosias sæpe referre dapes.
Nunc age, qualis erat meditanti in pectore virtus
Accipe, nam brevibus persequar ipse modis.
Ante salutarem curvato poplite Christi
Effigiem lacrymas, vota, precesque dabat,
Confixasque truci spectabat vulnere plantas,
Ossaque distinctis dinumeranda notis.
Jamque gemens tremula fundebat voce querelas,
Verbaque montanas apta movere feras.
O decus, o nostri linimen, Christe, doloris!
O mihi tam duro parta labore salus!
Felix, si tantas in me convertere pœnas,
Et liceat misero si mihi posse mori.
Ipse immaturos ausim decerpere fructus :
Christe, tamen dentes obstupuere tui.
Sidera, terra, fretum, Domini miserescite vestri,
Flete meos casus, sidera : terra fretum.
Talia dum memorat, Domini pendentis imago
Solvit in amplexus brachia mota suos,
Talis in excelso regnabat Principe virtus.
Talis in ardenti pectore fervor erat.
Sic novus interno gaudebat nectare miles.
Intimaque æternus strinxerat ossa calor
Ut mortale nihil saperet, terrenaque semper
Dediscens, Christi raptus amore foret.
Noctibus in lacrymas faciles solvebat ocellos,
Et minimi durus criminis ultor erat.
Carnibus abstinuit, magnique abdomine piscis.
Sedabatque sitim simplicis humor aquæ.
Artibus his summam virtutem venit in arcem,
Sic peragens lætos prima juventa dies
Vixerat hic dulces jam dudum inglorius annos,
Tempora sed veræ plena quietis erant :
Cum Deus ipse pio disponens omnia nutu,
Bernardum ex humili jussit abire loco.
Nomine Clara quidem, sed clarior omine Vallis,
Consita vicina sub regione fuit.
Missus in hanc sacras referens Pater optimus artes,
Condidit imperio claustra regenda suo
Perfidus, et scelerum defessus mole suorum
Huc veniens, posito crimine tutus erat
Quique peregrino rutilabat murice quondam,
Hic didicit cultu pauperiore tegi.
Nec pudor, hic curvis agitare ligonibus arva,
Et trahere invitos sub juga panda boves.
Hic spes vera, fides, probitas reverentia, cultus,
Et decor antiquæ religionis erat.
Vestis dura, cibus tenuis, rigidique labores,
Semper et exhibitis condita claustra feris.
Vir dabat assiduo defessus vomere fructum,
Sic locus hic sterilis pauperiorque fuit.
Quæque solent miseris præstare cubilia frondes,
Hæc etiam monachis fercula læta dabant.
Omnis adoratis populus virtutibus ibat,
Gaudebatque levi subdere colla jugo,
Nunc ego quæ latitans claustro miracula Sanctus
Ediderit. populis concelebrata canam.

A Non procul inde virum nimio circumdedit æstu
Febris, ut extremam crederet ire diem.
Non ille Æmonio potuit medicamine morbus
Curari, aut medica convaluisse manu.
1299 Itur ad excelsi veneratas militis ædes,
Auxiliumque humili poscitur ore pium.
Ille ierat, lacrymisque Deum precibus rogarat,
Ut celerem moriens sumeret æger opem.
Protinus ex alto languens resilire cubili
Cernitur et valido quolibet, ire pede.
Hinc jam Bernardus toti innotescere mundo
Cœpit, et ex illa clarior esse die.
Undique vicinas volitabat fama per urbes,
Miraturque novæ quisque salutis opus.
Audiit, et læto properat Germania cursu,
B Quique colunt fines, Bœtica terra, tuos.
Ille oculis captam matrem, nunc ille parentem
Advehit, extremo currit ab orbe miser.
Spirituum tetro vexatus quisque furore
Pergit, et infesto liber ab hoste redit.
Loripedes etiam plures lectica vehebat,
Ut pia naturæ dextra novaret opus.
Ille crucis tantum decorabat pectora signo,
Sic poterat placita quisque salute frui.
Æger Apollineas doctique Machaonis artes
Qui coleret, toto nullus in orbe fuit.
Tanta inerat facili sermone potentia Sancto,
Tam celeris sacro venit ab ore salus.

CAPUT IV

C *Bernardus Innocentium pontificem maximum adversus schisma Petri Leonis egregie tuetur, eumque Sedi apostolicæ mirabiliter restituit.*

Interea Latias gladiis stridentibus urbes
Exagitat stygio missus ab amne furor.
Romaque tartareis nimium vexata colubris
Frendet, et insana seditione furit.
Quodque Panophæi lacerabat templa Tonantis,
Fœdifragum Petri schisma Leonis erat.
Hic malo, dum veterum titulis et laude superbit,
Pontificis summos pugnat adire gradus,
Cumque alius, sacro procerum dictante senatu,
Debuerat sedem, Christe, tenere tuam :
Ille tamen diro prosternens omnia ferro,
Immeritum templi jus dabat omne tui.
D Jamque sacerdotes præstanti laude verendos
Expulerat, sancta solus in Urbe potens.
Quique Leonigenas renuerunt sumere partes.
Proh facinus! gladio succubuere truci.
Ensibus hic tumido bacchantibus agmine, Christe
Viscera, Romanæ diripiuntur opes.
Nec furor hanc belli pestem intra mœnia clausit :
Gorgoneum toto virus in orbe fuit
Nam qui legitimas Pastor retinebat habenas,
Multas dabat meritis templa regenda viris,
Perfidus et contra temeratis legibus alter
Templa sacerdotes jussit habere suos
Ergo hinc Christicolas volitabant bella per [illegible]
Dum cupit alterno [illegible]
Sicque per ambiguas errabat cymba procellas.

Ut foret incerto jam peritura mari.
Ipse Pater veræ fidei, pecorisque magister
  Vix poterat propria delituisse domo.
Quid faciat? timido repetat si remige portum.
  Certat in adversas ire magister aquas.
Deserat ipse ratem mediis Palinurus in undis?
  Hoc prohibet sanctæ relligionis amor.
Sed tandem rabidi defessus marte Leonis
  Cedit, et Etrusco vectus ab amne fugit.
Sic tamen interea lacrymis affatur obortis.
  Quos dederat profugæ Christus inesse rati.
O socii adversa felices sorte futuri,
  Dummodo siderei sint rata dicta Ducis.
Auxilium sancto, nisi sit spes victa, labori,
  Fidite, cœlesti semper ab arce venit,
Maximus ille pater Gallorum gloria regni,
  Cujus tam toto nomen in orbe micat :
Ille quidem lapsis poterit succurrere rebus,
  Hæc requies longis sola reperta malis.
1300 Hunc etenim virtute Virum signisque potentem
  Quis nescit facili volvere regna manu?
Hic ego securo statuam sub sidere puppim,
  Hic poterit placido tuta latere vado.
Nec mora, Thyrreno spumantibus æquore rostris
  Excepit profugum Gallica terra ducem :
Sicque peragrato Gallorum limite summus
  Candida per silvas Pastor ad antra venit.
Occurrunt longo venientibus ordine Patres,
Prævia Christiferæ signa fuere crucis,
Psallentesque pio mulcebant nubila cantu :
  Talis in abjecto milite pompa fuit.
Hos Romanus eques nimium nimiumque beatos,
  Quos videt in tanta degere pace, vocat.
Et modo continuis celebrata silentia claustris.
Et modo Parthenii laudat honoris opes.
Nil ibi quod rapida cuperet novus advena mente,
  Nil nisi præcipui candor amoris erat,
Panis, poma, nuces, hortensisque herba, legumen,
Deliciæ adductis ista fuere viris.
Maximus interea Christi sua fata Sacerdos
  Tam longæ causas exposuitque viæ.
Tunc Pater ipse sui veritus mandata magistri,
  Accepit profugæ vela tuenda ratis.
Non ego multiloquo septem tolerata per annos
  Carmine fata notans singula quæque canam.
Nec referam longos quos pertulit ille labores,
  Dum cuperet laceram composuisse fidem.
Summa sequar tantum celebris fastigia facti,
  Atque inerit chartis exitus ipse meis.
Imperium tenuit Romano in culmine summum
  Lotharius tanti tempore discidii.
Ille Virum merito sanctum celebrabat honore,
  Congaudens lateri semper adesse suo.
Hunc adiit, rogatque senex, ut fortibus armis.
  Restituat patriæ sacra deosque suæ.
Annuit, et valido glomeratis agmine turmis,
  Aggreditur sanctæ Rex pietatis iter.
Hunc precibus meritisque Pater Bernardus opimis,
  Atque hinc Lotharii castra fuere ducis.
Sic graditur summus Romana ad tecta Sacerdos.
  Hinc atque hinc duplici tutus ab arce sedens.
Ventum erat ad summi celeberrima templa tonantis.
  Vera loquar, facili sed graviora fide.
Non lituos, non castra duci, non bella movere,
  Non opus ardentem conseruisse manum.
Unius, o felix, monachi reverentia tantum
  Terruit audaces sæva per arma viros.
Ipse autem tanti fuerat qui turbinis auctor,
  Audiit hos simili tristis ab ore sonos.
Petre, tuam subito licuit mihi scindere vitam,
  Et Phlegetontæo præcipitare lacu :
Tu tamen, ut gemitu veniam merearis acerbo,
  Tres tibi pro grandi munere sume dies.
Dicta fides sequitur : jam tertius ordine Titan.
  Fulserat, extremum clausit et ille diem.
Protinus expassis reserantur ovilia valvis,
  Et refovent sparsos lata per arva greges.
Quod fuerat rabidi sancitum lege Leonis,
  Dejicit hoc summa Præsul in Urbe sedens,
Jam poterant læti tractare negotia cives,
  Et rigidam tandem vertere arator humum.
Omnibus hic igitur placida sub pace locatis,
  Sanctus in optatos se tulit inde sinus.

CAPUT V.

Bernardus, Romana Ecclesia felici pace donata, in Galliam honorifice rediit : ibique sanctissimam Domino animam reddidit.

Prætereo eximii tacitus miracula Patris,
  Quæ fuerint longæ tempore facta viæ.
Felices etenim nimium nimiumque fuere,
  Hospitio illustrem qui tenuere virum :
Quique sacrum voluit populus retinere parentem,
  Obvius in longas ibat ab urbe vias.
1301 Gaudia quisque novo gradiens testatur amictu,
  Occurritque pio virque, puerque seni.
Luctus abit, lætis resonat concentibus æther,
  Festaque depositis artibus hospes agit.
Undique purpureos spargunt per compita flores,
  Et redolent sacris thura perusta focis.
Perque vias pueri ramos stravere virentes,
  Compita subjectis tecta fuere rogis.
Sic quondam Solymis, inopem quem vexit asellus,
  Excepit reducem grata caterva Deum.
At postquam optati consedit limine tandem,
  Hospitii, plaudens undique turba ruit.
Undique turba ruit tanto glomerata tumultu,
  Ut nequeat lassum limine ferre pedem
Tot quoque difficili languentia corpora morbo.
  Obtulerant, facili restituenda manu.
  Ut male vel modici fuerit data copia somni,
  Nec tulit properas mensa peracta dapes.
Sicque peragratis Gallorum finibus, Abbas
  Contigit optato claustra beata pede.
  Tunc nemora, et patrii lapidosa cacumina montis
  Aspiceres domino plaudere cuncta suo.
Utque solet multo non visam tempore matrem

Expetere, et plaudens basia ferre puer :
Sic hilares viso monachi pastore resultant;
Osculaque alternis dantque, feruntque genis.
Tunc, modo qui fuerat titulis super æthera vectus,
Cernere quem magni concupiere duces,
Ecce virum posito spectares præsule sanctum,
Sarcula jam manibus corripuisse sacris.
Et quibus ipse humeris lassus consederat orbis,
Cernitur in texto vimine ferre lutum.
Bis centum æthereo plaudebant agmina Regi,
Quæ bonus ex omni traxerat orbe Pater.
Hæc fuerant tanto populis celebrata favore,
Sic coluit sanctum virque, puerque gregem,
Totus ut ex illo resonans contenderet orbis,
Sacratum pariter detinuisse ducem.
Tunc Romana suo decoranda Antistite templa
Eugenium ex humili subripuere domo.
Tunc etiam innumeræ diversis partibus urbes
Inde sibi sacrum constituere caput.
Talibus acta viris nulla exagitante Charybdi,
Sancta super tenues cymba fluebat aquas.
Aurea jam posito currebant sæcula fastu,
Temporaque hæc nullis nigra fuere malis
Omnia divinas resonabant compita laudes,
Jam dabat angelicum terra fretumque melos.
Hæc tamen ante alias longe celeberrima valles,
Quam coluit magni duxque paterque gregis.
Jamque decem senos lustris properantibus annos
Clauserat extremo curva senecta pede,
Atque senescenti titubantia corpore membra,
Pondere continui fracta laboris erant
Nec tamen austeri laxavit frena senectus
Culminis, aut celeres sistere visa rotas.
Sed velut in viridi properebat sævius ævo,
Ut levis ad palmæ præmia currit equus.
Utque solet cantu modulos iterare canoro,
Dulcius ad mortis limina ductus olor:
Sic dedit ille sonos supremo in limite dulces,
Scriptaque decrepiti mira fuere senis.
Nam Pater æternos senio confectus amores,
Exposuitque sacris oscula lata modis.
Jamque instare videns cœlestis gaudia vitæ,
Imposuit vili languida membra thoro.
Grex bonus ingemuit, circumfususque jacenti,
Talia sollicito murmure dicta dabat.
Ergone jam miseros, Pater o venerande, nepotes,
Fert animus medio deseruisse mari!
Quisnam igitur tristes, vel quis solabitur ægros
Pastor, etætherei calcar amoris erit?
Quis, Pater, attonitos inopesque tuebitur agnos,
Ne lanient avido viscera dente lupi?
Quis poterit miseris nodos aperire latentes
Legis, et eloquii mystica verba sacri?
1302 Quis tunc torpentes animos, et frigida corda,
Curabitque levi vulnera, nostra manu?
Ah nimium properata tuæ cita tempora vitæ
Ah nimium lethi fata severa tui!
Quid juvat assiduis defessum vocibus, olim
Clavigerum nobis consuluisse Patrem,
A Ne quis forte suo populus pro præsule nostrum
Subriperet sancta calliditate caput:
Invida si nostros nimium populata labores,
Audet honoratum tollere Parca ducem?
Tu tamen, o facili nutu qui sidera torques,
Necte iterum vitæ fila resecta tuæ:
Ut cum fulta tuo fuerit domus ista labore,
Lætior acceptum cernat abire patrem.
Motus erat dictis senior, paulumque levatis
Luminibus, tenui rettulit ista sono;
Jam mihi summa quies, jam præmia læta parantur,
Dulcis adest tandem funeris hora mei.
Sed vos femineo quid funditis ore querelas?
Quid juvat immeritum detinuisse senem?
B Anne prius toties dixi mea funera vobis,
Ne subitus nimium læderet ossa dolor?
Christus, Olympiaca fuero cum sede locatus,
Auxilium nostro majus ab ore pluet.
Nunc meus hic luteo circumdatur aggere sensus,
Vix habet unde suas contueatur opes.
Vos tantum superi retinentes jussa Parentis,
Ite per arreptum relligionis iter.
Non vos blandus honor, non vos labor improbus unquam,
Non revocet toto quidquid in orbe patet.
Quid mihi si lituos inter facilesque choreas,
Duxissent lætos tempora nostra dies?
Quid mihi præteriti prodessent gaudia fastus,
Urgerent stygias si modo ferre faces?
Sed tandem tremulum vocat in sua regna clientem
Christus, et hinc celeri me jubet irre pede.
C Vos igitur, fratres, nati, patresque valete,
Et mea sub memori condite dicta sinu.
Talia vix brevibus dederat mandata loquelis,
Saucia sollicito corda dolore levans.
Cum niveus lacrymas inter gemitusque suorum
Spiritus abjecto corpore celsus abit.
Ipsa per aerios Virgo nitidissima tractus,
Visa est cœlestes ducere læta choros:
Purpureamque trahens animam super arce locavit
Empyrea, lateri composuitque suo.

CAPUT VI.

D *Sanctus Bernardus non tantum antiquis heroibus, sed christianis quoque martyribus jure optimo præponitur.*

Hactenus excelsi mirabar Cæsaris arma,
Cui debit æthereum Martia Roma decus:
Annibalisque trucem Romano in sanguine dextram,
Et Macedum clari gesta superba ducis.
Mirabar patria pro libertate furentes
Scipiadas, Decios, Æmiliosque graves.
Nec minus ingenti decoratum laude fatebar,
Qui fortem rapido torruit igne manum.
Cuique dedit clarum generoso ex ordine nomen
Africa, quo felix consule Roma fuit.
Et qui sublicium tutatus pectore pontem.
In Tiberis rapidas desilit actus aquas.
Quique Quirinalis posito modo consul aratro,
Arma triumphato victor ab hoste tulit.

Et qui vectus equo radians fulgentibus armis,
  Se posuit scisso præcipitare foro.
Quique per adjunctas primævo in Marte catenas,
  Ionias Tyrio sanguine tinxit aquas.
Illum etiam titulis rebar super æthera vectum,
  Qui tenuit Phrygios obsidione lares,
Iliacosque inter proceres, qui Marte superbo,
  Inclytus, Æmonio tractus ab axe perit.
Quique giganteo superavit robore monstra,
  Unde Molorchæi signa leonis habet.
1300 Hos ego credideram nimium nimiumque beatos,
  Qui tulerant forti nomen in astra manu.
Hos puer egregio simplex venerabar honore,
  Cum legeret numeros prima juventa leves.
Nunc si Bernardo veteris præconia famæ,
  Contuleremque meo fortia facta seni,
Quæ modo Threicio fuerant celeberrima cantu,
  Visa puellari nunc mihi digna sono:
Fama vetus taceat, cedant veterumque triumphi,
  Christigenam meritis sollicitare virum.
His etenim fictæ fuerat virtutis imago,
  Huic arete (157) pleno pectore vera fuit.
Hic Marti et Phœbo gelidis libamina saxis
  Obtulit, hic vero candida corda Deo.
Hi terrificis domuerant barbara bellis
  Mœnia, et ingenti tecta superba manu:
Hic vada tartarei domuit Phlegetontis, et omnes
  Spirituum steterant ad data jussa chori.
Hi varios celebri subierunt marte labores.
  Pro patria pulchrum succubuisse rati:
Hic tulit assidua gelidos sub morte dolores,
  Discissam cupiens conciliare fidem.
Illis falsus honos et inanis gloria famæ,
  Solus at huic Christi causa laboris amor.
Forte triumphans illi regionibus, ampla
  Thesauros patriæ dona dedere suæ:
Hic autem miseros moriens dat habere nepotes
  Munera quæ nullo sunt moritura die.
Munera, quæ mores instauravere pudicos,
  Hæc sunt quæ sacra scripserat ille manu
Sed quid ego Herculeas Pygmæis carmine vires
  Assimilo, et Phario flamina parva mari?
Optima mutato repetam præconia cantu,
  Et Pater, exemplo te meliore canam,
Nam tibi cur vanos ausim conferre Quirites,
  Qui major quovis martyre sanctus eras?
Grande quidem fuerat ferro flammisque necari,
  Nec tamen æternam deseruisse fidem.
Majus opus summo versari in culmine rerum,
  Nec tamen ulla animos ambitione premi.
Majus opus vitæ rigidum tenuisse cacumen
  Semper, et angustum relligionis iter.
Bellaque spirituum telis agitata malignis
  Majus opus forti corde tulisse fuit.
Fulmineos alii mirentur martyris arcus,
  Laurentique avido quos tulit ore rogos.

(157) Virtus.

Vulnera Chrysogoni jactent, Paulique catenas
  Euphemiæque traci membra resecta manu.
Mirenturque graves sanctorum funere pœnas,
  Bella, crucem, gladios, verbera, tela, faces:
Solus inexhausto mirabor corde labores,
  Quos Pater æterno raptus amore tulit.
Nam, si Christigenum cædes, tormenta, labores,
  Colligit, et fusi sanguinis omne decus;
Cedent cuncta oneri, quod pertulit ille, beato,
  Lapsuram cupiens sustinuisse domum.
Namque alii lacera senserunt carne dolores,
  Hic autem medio vulnera corde tulit.
Ergo animus quantum membris generosior ipsis,
  Martyribus tantum celsior ille fuit.

CAPUT VII.

Pulchra commendatio scriptorum seu librorum sancti Bernardi.

Postquam sancta polos, cœlique decemplicis orbes
  Transcenditque novem Virgo parensque choros,
Æthereamque potens sociis spectantibus arcem,
  Regna tenet nullo destituenda die:
Humanis nunquam precibus nostræque saluti
  Defuit, aut luteas spernere visa domos:
Sed potius summi moderata est Principis iras,
  Spiculaque in nostros ejaculanda lares.
Auxilium sceleri visa est præstare nefando.
  Sæpius, atque humiles consiliasse reos.
Illa dedit miseris veniam, totumque per orbem
  Illius ex miti depluit ore favor.
1301 Innumeros etiam populos vix ægra trahentes
  Ossa fame, immodicas jussit habere dapes.
Cumque foret Latias pestis male jacta per urbes
  Curavit stygiis ulcera missa vadis.
Illius optatos toties experta favores
  Testis adest tanti Brixia nostra (158) boni:
Brixia » quæ quondam populis lacerata malignis
  Turgebat, medica non adeunda manu;
Brixia, quæ capitis medio confecta gerebat
  Ulcera, quæ subitæ causa fuere necis.
Nunc autem Mariæ precibus adjuta triumphat,
  Et peragit lætis otia grata choris.
Pulchraque præcipuum Mariæ testantia munus
  Templa locat, Parii marmoris instar opus.
Hæc et plura parens Christi sanctissima nobis
  Contulit, in miseras officiosa preces.
Hoc tamen audenti liceat dixisse camœna,
  Atque animi sensus exseruisse mei.
Humano nunquam generi, nostroque decori
  Parthenice tantum muneris alma dedit,
Quantum grata suo nuper cum munere nobis
  Protulit hæc brevibus scripta legenda notis.
Protulit ipsa quidem, proprio nam Diva clienti
  Jussit, ut egregii quæreret orsa senis.
Jussit, et ecce novum fuerant quæ sparsa per orbem
  Scripta, volens uno margine cuncta leges.
Scripta triumphales cœli reserantia valvas,
  Scriptaque communi suscipienda manu.

(158) Hinc conjicere licet, Philotheum Brixiensem, aut certe Italum fuisse.

Omnis namque datis ætas, sexusque libellis
  Perfruitur, ratio si tamen ore sonat.
Quisquis ades, si forte tuæ tibi cura salutis,
  Hæc lectum manæ grandia dona tuæ.
Si cupis optata connubia ducere prole,
  Atque maritali tradere colla jugo :
Hic potes egregios morum decerpere fructus
  Qui tribuant natis nomina rara tuis.
Si tamen eloquii tantum tibi cura nitentis,
  Hic fuit eximio non Cicerone minor.
Quod si forte pio juvat indulgere labori,
  Et populos Christi jussa docere rudes :
Hic documenta tibi varias spargenda per urbes
  Collige, quæsitus hic meliora dabit.
Cum voluit placido demulsit pectora sensu,
  Cum voluit rigido terruit ore reos.
Quod si cœlitibus juvat indulgere tuendis,
  Tutius atque humili delituisse casa :
Hic tibi præcipuo semper venerandus honore
  Auctor, et æterno dignus amore coli,
Hunc relegens summo lætus spatiabere cœlo,
  Et poteris stygios tristis adire lacus.
Ante oculos nostri pinget tibi Principis ortus,
  Et pastorali numina nata domo
Hinc atque hinc dulci resonat modulamine Jesus,
  Et Maria illustri nomina culta sono.
Candidat tartareo statuisse ex hoste trophæa,
  Anguigerumque docet dissecuisse caput.
Et quibus ille dolis miseros, quibus artibus alter
  Decipiat pascens sancta per arva pecus.
Qui legit, expleri nequit, ardescitque legendo,
  Et dolet assueti cum venit hora cibi.
Efficiunt animos aliorum scripta tumentes,
  Et nimium sparsis luxuriare comis.
Hæc autem mundo Paracletum in pectore condent,
  Accendentque novis frigida corda focis.
Hæc tibi marmoreo lacrymas de pectore dulces
  Elicient, animæ gaudia summa tuæ.
Denique cuncta novi veterisque volumina sensus
  Solus hic eximia continet arte liber.
Hæc igitur toto, monachi, conetude, cursu
  Arripere et tacito condite dicta sinu :
Ut vos sidereum faciant conscendere culmen,
  Cœlestesque inter regna ferre choros.
Vos quoque, Christigenæ, genus immortale, clientes,
  Parthenicum medio figite corde senem :
Ut cœli terræque graves eliminet iras,
  Et reseret clausi limina celsa poli.

NICOLAUS HACQUEVILLE

SACRI SENATUS PARISIENSIS PRÆSES ÆQUISSIMUS,

DE LAUDIBUS S. BERNARDI, ET SITU CLARÆ-VALLIS.

1305 Abdita vallis erat, mediis in montibus alto
  Et nemore et viridi tunc adoperta rubo
Hanc Claram-Vallem merito dixere priores,
  Mutarunt nomen, Vallis amara, tuum.
Quem licet umbrosi circumdent undique montes,
  Nulla tamen toto clarior orbe fuit.
Hanc Alba irriguus mediam perlabitur amnis
  Fons tibi perpetuo munere donat aquam.
Ad quam, dive pater, primum, Bernarde, colendam
  Mitteris illo jam tempore tantus eras.
Nondum difficilis juveniles liquerat annos
  Mens tamen in tenera carne senilis erat.
Tunc fuit incultis hæc vallis consita dumis;
  Tunc ibi non domitæ delituere feræ.
Illo silvestres produxit tempore fructus :
  Viticolæ nulli, nullus arator erat.
Nullæ hominum sedes, vetus hæc spelunca latronum :
  Nullus in hac poterat carpere tutus iter.
At postquam Claram-Vallem, Bernarde, petisti,
  Et statuis sedes fratribus ipse tuis :
Tunc subito, antiquam mutarunt omnia formam,
  Aspera quæ fuerant, fertiliora facis.
Vallis et in medio cellas, Christique dicatam
  Ecclesiam, adductis fratribus ædificas.
Instruis angelicam hos in terris ducere vitam,
  Psallere divinas nocte dieque preces.
Protinus immensum discurrit fama per orbem,
  Bernardusque pater cuncta per ora volat.
Undique concurrunt pueri, juvenesque, senesque,
  Flectere ad imperium colla superba tuum.
Non illos retinent matres, non mollior ætas,
  Non timet austeras alba senecta vias.
Non illos remorantur opes, non denique vana
  Quæ venit a claro sanguine nobilitas.
Ipseque mundanos spernens Henricus honores,
  Cujus erat frater Gallica sceptra tenens :
Qui licet iste foret regali sanguine cretus,
  Se tamen imperio subdidit ille tuo.
Omnia regna tuo nutu, Bernarde, regebas
  Tantum virtuti tunc adhibetur honos.
Si qua inter magnos fuerat discordia reges,
  Omnia sunt voto conciliata tuo.
Tunc etiam insani rabies vesana Leonis
  Vexabat rapidis dentibus Ecclesiam.
Sed tua pestiferas fregit prudentia vires,
  Et finem tantis cladibus imposuit.
Testis Aquitanas regnans Guillelmus in urbes,
  Dum, Bernarde, tuos concidit ante pedes,
Tu quoque fraternas acies dispergis in orbem,
  Nullaque terra tuis fratribus absque patet.

[illegible] purpureæ tellus quæ tendit ad ortus,
[illegible] sub occiduo sole reducta jacet,
[illegible] terra flectuntur ad Arctos,
[illegible] nescitur esse polo.
[illegible] patri. populo a Britannos
[illegible], quæ Oceano cingitur ampla mari,
[illegible] Europæ tenduntur denique fines,
[illegible] fratres omnia regna tuos.
[illegible] possunt nunc carmina nostra notare:
[illegible] multis disseruisse sat est.
[illegible] nostras superat provincia vires,
[illegible] gravior, ille canat,

A Hæc mihi sufficiat raptim tetigisse canendo;
Non facit ad tantum nostra camœna virum.

AD CLARÆ-VALLENSES.

Post præcepta Patris, præsens dum vita superstes,
Pergite; nam tacito jam fugit illa pede.
Nec vos pœniteat mundi sprevisse ruentis
1306 Tractandas parvo tempore delicias.
Tristia quæ modo sunt quæcunque, et amara videntur,
Gaudia post mortem non peritura parant.
Post lacrymas, gemitus, longa et suspiria vallis,
In montem excelsum vos trahet ipse Deus.

CARMEN ENCOMIASTICUM

in vitam et obitum B. Bernardi Claræ-Vallensis cœnobii primi abbatis.

AUCTORE BAPTISTA MANTUANO.

(Ex VIII Fastorum.)

[illegible] festa venit celeberrima Belgis.
[illegible], per germanos, unamque sororem
[illegible] ad obsequium Christi. Deus omnibus unum
[illegible] inspiravit opes, vitæ genus omnibus unum,
Mater adhuc prægnans vidit per somnia, crebris
[illegible] utero catulum latratibus acrem.
[illegible] ostendit, venturi qualia partus
[illegible] forent contra genus omne malorum.
[illegible] colait, muliebria passus
[illegible] juvenis, roseo quia candidus ore,
[illegible] gravibus torquebat, et igne
[illegible] accendit teneras incesta medullas,
[illegible] Celtas, et nox jam pallida cœlum
[illegible], hospitium subiit: temeraria noctu
[illegible] sopito juveni petulanter adhæsit,
[illegible] latus lateri. Scelus ille repente
[illegible], et magno sociis clamore vocatis
[illegible] facto vicit terrore furentem.
[illegible], quo nulla nocentior herba
[illegible] legitur, per Phasidis arva.
Tradidit ingenium sacris sermonibus, omne
[illegible] Christus, quod prædixere prophetæ,
[illegible] Moyses Panæo in vertice, secum
[illegible], sine præceptoribus ullis
[illegible], et idcirco silvas habuisse magistras.

B Se dicebat; inops vixit: sed munda volebat
Vestimenta, situm damnans, sordemque perosus.
Id curæ quod vulgus habet pro corpore, solam
Transtulit ad mentem, vitiorum acerrimus hostis.
Si populis certamen erat, discordia regnis,
Bernardus pacator erat, legatus ad urbes
Ibat, et ad reges odium fracturus et iram,
Munere fungentem tali videre Alemanni.
Videre Insubres quodam, videre Aquitani.
Si quando in dubiis nutabant pectora rebus,
Ipse erat interpres ducens mortalia corda
De tenebris ad lumen, uti solet ignea lampas
Longinqua de turre micans adducere noctu
C Turbine jactatos secura ad littora nautas.
Prodigiis, quot vix numero comprehendere fas est,
Claruit, occultas hominum cognoscere curas,
Pellere avernales genios, curare jacentes
In languore potens: ideoque impleverat orbem
Fama Viri, nomenque volans peregrina per ora,
Sex decies fundasse decem Cistercia tecta,
Dicitur: unius valuit prudentia tantum.
Sacra igitur meritis hujus vigesima tanti
Est aurora patris, qua sese in summa recepit
Limina supremi quod continet omnia cœli.

S. BERNARDI EPITAPHIUM,

Auctore Adamo de Sancto-Victore.

Claræ sunt Valles sed claris Vallibus Abbas
Clarior his clarum nomen in orbe dedit,
Clarus avis, clarus meritis, et clarus honore,
Claruit eloquio, relligione magis.
Mors est clara, cinis clarus, clarumque sepulcrum;
Clarior exsultat spiritus ante Deum.

Martyrio Magni celebrato, magnus ad ipsum
Colligitur Martyr; par sine morte pari.

In manuscripto codice Aquicinctensi legitur carmen sic inscriptum : « Venerabili abbati Claræ-Vallensi Bernardo, Anselmus, in laudem Claræ-Vallensis, sub hoc initio :

Vallis devexa, quam mons devexus opacat.

DESCRIPTIO

POSITIONIS SEU SITUATIONIS MONASTERII CLARÆ-VALLENSIS.

Si situm Claræ-Vallis nosse desideras, hæc tibi scripta sint pro speculo. Duo montes non longe ab abbatia habent initium, qui primo angustæ vallis interjectione distincti, quo magis ad abbatiam appropiant, majore hiatu fauces dilatant : quorum alter alterum abbatiæ latus dimidium, alter totum occupat. Alter fecundus **1307** vinearum, alter frugum fertilis, jucundum visui, et usui commodum ministerium præbet ; dum per devexa latera in altero crescit quod comedatur ; quod bibatur, in altero. In summis montium frequens monachis labor est, amœnus quidem et quiete jucundior, ramale vetus colligere, et colligare fasciculos ad comburendum. Squalentes exstirpare dumos, et solis aptos ignibus aptare, eruderare sentes, evellere, destruere, disperdere (ut secundum Salomonem dicam) spuria vitulamina (*Sap.* IV, 3), quæ crescentium arborum vel ligant ramos, vel radices suffodiunt, ne impediatur rigida quercus sublimi salutare sidera vertice, tilia mollis brachia explicare, fissilis et flexilis fraxinus libere se in altum extendere, patulave fagus in latum expandere.

Porro abbatiæ pars posterior in latam desinit planitiem, cujus partem non modicam murus occupat, qui abbatiam diffuso cingit ambitu. Intra hujus septa multæ et variæ arbores variis fecundæ fructibus instar nemoris pomarium faciunt : quod infirmorum cellæ contiguum, infirmitates fratrum non mediocri levat solatio, dum spatiosum spatiantibus præbet deambulatorium, æstuantibus quoque suave reclinatorium. Sedet ægrotus cespite in viridi, et cum inclementia canicularis immiti sidere terras excoquit, et siccat flumina, ipse in securitatem et absconsionem et umbraculum diei ab æstu, fronde sub arborea ferventia temperat astra : et ad doloris sui solatium, naribus suis gramineæ redolent species. Pascit oculos herbarum et arborum amœna viriditas, et pendentes ante se, atque crescentes immensæ ejus deliciæ, ut non immerito dicat : *Sub umbra* arboris *illius, quam desideraveram, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo* (*Cantic.* II, 3). Aures suavi modulamine demulcet pictarum concentus avium : et ad unius morbi remedium, divina pietas multa procurat solatia, dum aer nitida ridet serenitate, terra fecunditate spirat, et ipse oculis, auribus, naribus, colorum, canorum, odorum delicias haurit.

Ubi pomarium desinit, incipit hortus intercisis distinctus areolis, vel potius divisus rivulis intercurrentibus. Nam licet aqua dormitans appareat, pigro tamen decurrit elapsu. Pulchrum et hic infirmis fratribus præbetur spectaculum, dum super viridem puri gurgitis marginem sedent, vitrea videre sub unda pisciculos ludere, et natatu obvio militarem repræsentare congressum. Aqua hæc piscibus alendis, et rigandis oleribus duplici ministerio servit : cui Alba, famosi nominis fluvius, indefesso meatu fomenta ministrat. Hic per multas abbatiæ officinas transitum faciens, ubique pro fideli obsequio post se benedictionem relinquit : qui ad hoc cum multo quidem labore conscendit, non integer, nec tamen otiose pertransit. Ipse quidem mediam vallem flexuosum intersecans, per alveum, quem non natura, sed fratrum industria fecit, dimidium sui mittit in abbatiam, quasi ad salutandum fratres, et se, quod totus non venerit, excusandum, quippe qui totius capax canalem non invenit. Et si forte amnis ipse inundans impetuoso excursu proruit, objectu muri retroactus sui se quo eum necesse est fluere in se ipsum recurrit, et refluum denuo defluus amplexatur. Intromissus vero quantum murus, portarii vice, permittit, primum in molendinum impetum facit, ubi multum sollicitus est, et turbatur erga plurima, tum molarum mole far comminuendo, tum farinam cribro subtili segregando a furfure.

Hic jam vicina domo caldariam implet, se igni coquendum committit, ut fratribus potum paret, si forte sterilis vindemia cultoris industriæ non bene responderit, et defectu sanguinis uvæ, de filia fuerit festucæ supplendus. Sed nec sic se absolvit. Eum enim ad se fullones invitant, qui sunt molendino confines, rationis jure exigentes, ut sicut in molendino sollicitus est, quo fratres vescantur, ita apud eos paret, quo et vestiantur. Ille autem non contradicit nec quidquam eorum negat quæ petuntur : sed graves illos, sive pistillos, sive malleos dicere mavis, vel certe pedes ligneos (nam hoc nomen saltuoso fullonum negotio magis videtur congruere)

alternatim elevans atque deponens, gravi labore fratres absolvit, et si joculare quiddam licet interserere seriis, peccatis eorum **1568** pœnas absolvit. Deus bone, quanta pauperibus tuis procuras solatia, ne abundantiore tristitia absorbeantur! quanta pœnitentibus tecum alleviamenta dispensas, ne laboris violentia nonnunquam fortassis opprimantur! Nam quot equorum dorsa frangeret, quot hominum fatigaret brachia labor, a quo nos sine labore amnis ille gratiosus absolvit, etiam cum sine ipso nec indumentum nobis pararetur, nec alimentum? Ipse vero nobiscum participatur, nec aliud de labore suo, quo laborat sub sole, mercedis exspectat, quam ut, cum omnia diligenter perfecerit, liber permittatur abire. Tot ergo volubiles rotas rotatu rapido circumagens, sic spumeus exit, ut ipse quasi moli, et mollior fieri videatur.

Excipit eum deinde domus coriaria, ubi conficiendis his quæ ad fratrum calceamenta sunt necessaria, operosam exhibet sedulitatem. Deinde minutatim se, et per membra multa distribuens, singulas officinas, officioso discursu perscrutatur, ubique diligenter inquirens quid quo ipsius ministerio opus habeat: coquendis, cribrandis, vertendis, terendis, rigandis, lavandis, molendis, mollificandis, suum sine contradictione præstans obsequium. Postremo, ne quid ei desit ad ullam gratiam, et ne ipsius quaquaversum imperfecta sint opera, asportans immunditias, omnia post se munda relinquit. Et jam peracto strenue propter quod venerat, rapida celeritate festinat ad fluvium, ut vice Claræ-Vallis agens ei gratias pro universis beneficiis suis, salutationi ejus resalutatione condigna respondeat: statimque refundens ei aquas quas nobis transfuderat, sic de duobus efficit unum ut nullum appareat unionis vestigium: et quem discessu suo tenuem et pigrum fecerat, adventu ei morantem præcipitat.

Sed quia eum loco suo restituimus, redeamus ad rivulos, quos post nos reliquimus, qui derivati a fluvio, passivis per prata vagantur excursibus, ut inebrient terram et infundant eam, et germinare eam faciant: et cum verna temperie terra prægnans in partum solvitur, ne nascentia gramina humoris inopia inarescant; [illegible] nubium guttis [illegible] rigati fluminis loco beneficio. Hi rivuli vel potius salices post peractum officium, fluvio qui eos effuderat, absorbentur, et jam totus rursus Alba collectus, prono decursu per devexa festinat. Sed quia jam eum longius [illegible] digressi sumus, et [illegible] prati; tandem succincto sermone transiliamus.

Multum habet locus ille amœnitatis, multum quod recreet fessos animos, [illegible], multum quod quærentes Dominum ad devotionem accendat, et supernæ dulcedinis ad quam suspiramus admoneat, dum ridens terræ facies multiplici colore, vernanti pictura oculos pascit, et suaveolentem

A naribus spirat odorem. Sed et dum video florem, dum sentio floris odorem, historias veterum memorant mihi prata dierum. Nam cum odoris delicias haurio, occurrit animo fragrantiam vestimentorum patriarchæ Jacob, suaveolentiæ agri pleni fuisse assimilatam. Dumque oculos colore reficio, hanc recordor speciem purpuræ Salomonis fuisse prælatam, qui in omni gloria sua liliorum agri decorem æquiparare non potuit, cum tamen nec ars ipsius sapientiæ, nec potentiæ deesset materia: et sic, dum foris fruor ministerio, non parum latenti delector mysterio. Hoc ergo pratum intercurrentis fluvii fovetur irriguo, et ad humorem ejus mittit radices suas: ideo non timebit cum venerit æstus. In longum autem tanto tractu distenditur, ut cum tonsum vellus gra-

B mineum sol in fenum torruerit, bis denis diebus conventum lassare sufficiat. Nec tamen solis monachis labor ille relinquitur: sed cum monachis tam Conversorum, donatorum, quam conductitiorum innumerosa multitudo desectas colligit herbas, et tonsam raro pectine humum.

Hoc pratum inter se duæ grangiæ dividunt, quibus Alba ad dirimendam litem æquus arbiter et mensor accedit, qui suam cuique partem in funiculo distributionis assignans, se ipsum limitem facit, quem altera ad invadendam **1569** alterius partem transire non audeat. Grangias has non Conversorum esse habitacula, sed claustra monachorum crederes, nisi vel juga boum, vel aratra, vel instrumenta alia rusticanis apta laboribus, habitatores suos proderent,

C et nisi quod in eis libri non explicantur. Nam quantum ad ædificia spectat, ea magno monachorum conventui diceres et situ convenire, et decore venustate, et capacitate sufficere.

In parte prati, quæ est muro contigua, de campo solido factus est lacus liquidus: ubi prius æstuans operarius, fenum falce secabat acuta, ibi frater aquarius sedens mobili per lubricam liquentis campi planitiem equo vectus ligneo. Levem ramum pro calcaribus habet, quo cursum urgeat, et pro freno quo flectat. Explicatur rete sub undis quo implicetur pisciculus, et parantur ei escæ quibus libenter vescitur, sed latet hamus in illis quo capitur incautus. Quo exemplo docemur spernere voluptates: quia nocet

D empta dolore voluptas; cujus tristes esse exitus nemo nescire permittitur, nisi qui vel non peccavit, vel non bene de peccato pœnituit. Longe autem faciat Deus a nobis delectationem, secus cujus introitum mors posita est: quæ secundum sapientis descriptionem, « apium par volantum, ubi grata mella fudit, fugit, et nimis tenaci ferit icta corda morsu (159). » Laci ambitus per circuitum ipse marginem consertis viminibus ligatum radicibus, ne undæ alluenti cedat terra [illegible]. Præterfluenti rivo lacus hic pascitur, qui vix sexies senis pedibus sejunctus, per meatus exiles infundit ei aquas quibus alatur, et ipsas quoque eadem exilitate refundit. Unde et sic

(159) Boetius

in eodem statu permanet, ut nec major sit influentibus, nec effluentibus minor : quia eadem mensurat et recipit, et rejicit eas.

Sed dum per plana cursu feror volatili, dum anhelus in arduis illa duco, vel purpuream prati superficiem manu ipsius Sapientiæ pictam, vel comata arboribus montium juga describo, arguit me ingratitudinis fons ille dulcissimus sæpenumero mihi bibitus, et bene quidem meritus de me, sed a me male remuneratus. Objicit mihi cum exprobratione, quod sæpe exstinguendæ siti meæ servierit, quod se meis non solum manibus, sed et pedibus lavandis humiliaverit, quod multa mihi impenderit humanitatis ac benignitatis officia : bono merito, mercedem mala B me respondisse ; se in locorum catalogo locum ultimum, et pene nec ultimum fuisse sortitum, cui tamen pro sui reverentia primus deberetur. Et vere diffiteri nequeo sero me ipsius meminisse, quando ante ipsum alicujus memini. Verum ipse per decursus et discursus subterraneos tacite labens, ita ut A nec leni murmure transitus ejus valeat deprehendi, instar aquarum Siloe, quæ cum silentio vaduni, quasi prodi metuerei, ubique caput suum cooperit, et sui declinat aspectus. Quidni crederem velle taceri, quem video nonnisi sub tecto velle videri? Hic ergo fons (quod boni fontis esse fertur indicium) ex opposito solis orientis oritur, ita ut æstivo solstitio roseam rutilantis auroræ faciem ex adverso salutet. Tugurio, vel, ut majori reverentia dicam, tabernaculo parvo et pulchro cooperitur et clauditur, ne undecunque sordes admittat. Ubi eum mons evomit, vallis deglutit : et in loco quo oritur, eodem quasi moritur, quia et sepelitur. Sed ne exspectes signum Jonæ prophetæ, ut tribus diebus et tribus noctibus delitescat absconditus : statim ad mille passus intra claustrum monasterii, quasi de corde terræ resuscitatus progreditur, et quodammodo redivivus apparet, visui tantum et usui fratum se offerens, ne cum aliis quam cum sanctis sors illius amodo sit futura.

GAUFRIDI ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS IV (160)

SERMO (161) IN ANNIVERSARIO OBITUS S. BERNARDI.

1. Quam dulcis hodie, dilectissimi filii, paterna C debet esse memoria! quam amabilis, quam acceptabilis, quam jucunda, quam celebris! Cum enim sit pretiosa in conspectu Domini mors servi ejus ; nullatenus **1310** est negligenda mortalibus, nec sepelienda tanti viri memoria negligentiæ tumulo, nec oblivionis est tumulanda sepulcro. Amplectendum in omnibus, et per omnia nomen sanctum, magnifica ejus opera audientibus, verba legentibus, considerantibus fructum. Nec decet illos corporeum ejus obitum oblivisci, qui ipsius vitam noverunt spiritualem ; quam devota Deo, quam pura sibi, quam fuerit utilis et fructuosa quamplurimis. Verumtamen dulcior satis, et longe eis debet esse jucundior hodierna memoria, qui inserti in illius tam bonæ olivæ pinguedine, etiam nunc ab ipsa sancta radice D portantur. Super omnes autem dulcissima ejus et omnimodis debet esse devota, qui memoriam abundantiæ suavitatis, quam aliquando gustaverunt, et ruminant, et eructant, dum recolunt et referunt aliis, quæ de illo Dei homine viderunt, et audierunt, et manus illorum forte contrectaverunt. Hos nempe enim secum loquentur, et de iis pronuntiant universis quod de beato Elia quidam Sapiens aiebat : *Beati sunt qui te viderunt, et in amicitia tua decorati sunt* (*Eccli.* XLVIII, 11). Cæterum, in omni scientia jucunditas captanda nobis utilitas, et quærendus in omnibus devotionis affectus, salutis fructus, ædificationis effectus. Paupertas siquidem nostra fructi magis egit quam delectari : et si non desipit, escas potius quam delicias quærit.

2. Et sane utrasque in hac sancta et fructuosa arbore, si pie quærimus, invenimus. Hoc enim lignum primo quidem plantatum secus decursus aquarum, fructum suum dedit in tempore suo. Sed jam nunc, ut alibi transplantatum est secus aquas, nec aliquem desinit facere fructum. Vivunt adhuc in nobis exempla conversationis ejus, et frequentantur eloquia oris ejus, orationum ejus suffragia sacra non desinunt. Legimus de filiis Israel, quod *servierunt Domino cunctis diebus Josue, et seniorum, qui noverant omnia opera Domini quæ fecerat in Israel* (*Josue* XXIV 31). Utinam longo vivat tempore hujus beati Patris generatio, quam præsentialiter per Evangelium genuit ipse, et sæpius parturivit! Utinam ejus vestigia sic sequatur, ne (quod absit!) adversus eam secutura posteritas causas habeat querelarum, quod declinaverit cito a via vitæ, quæ ostensa est eis, nec ipsi intraverint nec permiserint nos deinceps introire sequaces! Hoc enim erat, quod a nobis assumendum studiose monebat. Et nunc quoque, ni fallor, imo quia non fallor, paterna desiderat charitate, ut, secundum illud Apostoli, *quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo per omnia, sic et ambuletis, ut abundetis magis* (*I Thess.* IV, 1). Nimirum sollicitus erat propter illud forsitan Moysi sancti terribile verbum quod legerat, ne forte decedens aliquibus videretur : *Adhuc vivente*

(160) De eo vide in observat. ad lib. III Vitæ S. Bernardi.
(161) Habitus anno 1163, uti colligitur ex num. 5.

me et incredulitate [illegible] semper contentiose egistis contra Dominum, quanto magis, cum mortuus fuero? (*Deut.* xxxi, 27.) Nec minus, ut vereor, apostolica eum verba movebant, [illegible] post discessionem [illegible] ovili [illegible] gregi [illegible] Utinam [illegible] in [illegible] nec [illegible] die inveniatur [illegible] Abbas, [illegible] pastor, [illegible] vos [illegible] non propter nos, sed propter illum qui [illegible] nos, hodie hic sedemus, quod cavere ante omnia volueritis, ne [illegible] videretur in nobis qui ignoraret Joseph (*Exod.* i, 8).

3. Et nunc, charissimi, quæ videntur in nobis, temporalia sunt, et [illegible] transitura: non sic autem quæ in [illegible], etiam videmus. Invisibilem itaque, tanquam videntes [illegible] et veneremur, in omnibus [illegible] præcepta ejus, consilia et exempla [illegible]. Utimur interim [illegible] temporali congratulamur officio, perpetuo [illegible]. Numquid enim vel modo, sicut videre eum non meremur, sic ab eo ipsi etiam non videmur? Absit a nobis, fratres, absit, ut [illegible] vel tenuiter [illegible]! Quam [illegible] sanctus, etiam, dum in carne vixit, vidit in spiritu [illegible] etiam longe [illegible] comperit? [illegible] præmuniavit? Scio [illegible], quem divini sermonis homo [illegible] non paucis ipse piscatus, in cel[illegible] [illegible] Noviodunum, ubi plures eo tempore juxta [illegible], primitiarum manipuli [illegible], induxit. Interim causa [illegible], sicut frequens illum trahebat necessitas, tam [illegible], quam totius Ecclesiæ Dei, ut egressus a monasterio [illegible] dies aliquot Pater sanctus absens, [illegible] corpore [illegible], non corde, nec efficaci providen[illegible]. Regressus [illegible] ad [illegible] eius [illegible] Qui [illegible], non multum locutus, unum illorum nomine evocans, aiebat: « Noveris quia, postquam me non vidisti, ipse te vidi, et quidem mœstum nimis, ac vehementer afflictum, et cum tibi pacem, cupidus pacis osculum darem, lacrymis [illegible] madui. » Hæc ait, et proprius illum accedere jubens, sua illa piissima dignatione osculatus ac [illegible] consolatus est eum. Nec mirum quod [illegible], mira [illegible]; siquidem [illegible] visio [illegible] beati Patris egressum, gravissima [illegible] tempestate tentatio, et [illegible] absorbuerat mœror. Sed gratiam [illegible]

gratia labiorum in verbo veritatis, et in osculo charitatis confestim tristitiam depulit, reddidit lætitiam salutarem.

4. Et nunc, fratres, quis dabit capiti nostro aquas lacrymarum, fontes oculis nostris? Suspiremus lumen, suspiremus, charissimi, suspiremus ad Dominum, donec arenti nostræ terræ utrumque adjiciatur irriguum: deducant oculi nostri divisiones aquarum, si forte in illum pluant paternæ clementiæ sinum, si forte etiam nunc ad filiorum fletus paternum madeat pectus. Quem enim velut in cunis adhuc infantilibus vagientis parvuli causa non latuit, quando longe positus, et afflicti tribulationem perceperit, et tristitiam noverit, lacrymas senserit: quid putatis, quanto certius nunc nostra omnia percipit, omnia novit, omnia sentit? Aut quomodo singulis quibusque, cum apparuerit adhuc, si sine ulla hæsitatione viderimus eum: et utinam gaudeat cor nostrum, et gaudium nostrum nemo tollat a nobis, quomodo, inquam, singulos amplectetur, singulos alloquetur, singulis indicabit, « Quia ego tibi, cum nescires, in illa tunc necessitate adfui, illos audivi gemitus, illos conatus adjuvi, illas vidi lacrymas, suspiria illa suscepi? » In qua tamen nimirum exspectatione ipsos, quos Vir sanctus adhuc in carne degens spiritaliter educavit, primos conveniet, et non solos: utrumque enim eadem de se ipsa Veritas ait: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis* (*Luc.* x, 23); et: *Beati qui non viderunt, et crediderunt* (*Joan* xx, 29).

5 Nonnullis etiam Pater sanctus, nunc in carne eum non viderunt, benignum sese in spiritu exhibuit patrem, tulit opem, abstulit tentationem, attulit consolationem. Nam ex lavacro sacri corporis ejus, cum ex more ei post transitum debitas exhiberemus exsequias, fratres quidam in remotissimas orbis partes deportaverunt; et, sicut eorumdem certa relatione didicimus, cum jam decimus annus transierit (an. 1163), non tantum aqua illa usque modo manet omnimodis illibata, sed eamdem obtinet et gratiam quæcunque fuerit superfusa. Cum enim pluribus jam ad remedia postulantibus de eodem sacro liquore donaverint (nam et eum multis opem tulisse confirmant), impleto tamen sæpius aqua altera vasculo, talis permanet usque hodie, qualis prima fuerat die. Atque utinam in perpetuum in ejusdem beati Patris congregatione probetur, quod in liquore fieri perhibetur, ut nec color optimus in exteriore conversatione nec sapor in cœlesti intentione, nec odor in opinione mutetur; sed eidem gratiæ in qua Vir sanctus exstitit, quidquid infunditis conformetur. Neque nunc ipsius proposuimus narrare virtutes, sed ad ejus æmulationem et reverentiam vestras, quantum possumus, erigere mentes. Quem nimirum, etsi corporaliter jam non videtis, spiritaliter quæ de illo dilectionis vestræ corda meditantur, adjuvabunt sensus nostri conatus; et quidquid sermoni meo exspedire difficile est, vestra sibi pectora propriis cogitationibus eloquentur. Scriptura quædam loco [illegible]

(102) [illegible]

continet. *Sapientia in exitu cernitur*, hoc est dicere: Sapientis conversatio in consummationis fine laudatur. Unde et in alio loco; *Ne laudes*, inquit, *hominem in vita sua;* et iterum; *Ante mortem ne laudaveris quemquam* (*Eccli.* XI.30): tanquam diceret, Lauda post mortem. Viventis enim laudibus laudato locus vanæ exsultationis offertur, et laudari maxime nota assentationis affigitur.

6. Multis enim modis utile est laudare defunctum. Primum, quia dum abest cui gratificari laudatione possumus, necesse est ut ad largitorem gratiæ Deum laus tota referatur. Deinde, quia sola virtutis admiratio residet, ubi suspicio assentationis aufertur. Defuncti itaque in sancta congregatione fidelium laus prolata plena est ædificationis, jactantia vacuat merita; in hoc quoque eum, qui laudatur, accusans, quod plures sua laude proficiunt. Nec vereor ne nimis forsitan favorabiliter de eo me loqui credatur, quia præterquam nihil non inferius dici suis virtutibus potest, nemo est qui illum non suum computet, suum senserit, suumque crediderit. Non tamen ego ingenii fiducia, neque fretus eloquio, ad attingendam tanti Viri vitam manum mitto: quam si quis priscæ eloquentiæ auctor attingeret, non solum nihil facundia ornaret, sed victus materiæ mole succumberet. Vester me amor provocat, vester affectus de illo aliquid loquendi fiduciam subministrat. Animabitur ipsius, ut credimus, merito sermo, quamvis repentis ingenii; et quod jacet verbis, elevabitur rebus et effusa in illum charitate vestrorum pectorum condietur.

7. Est illud votum omnibus oratoriæ disciplinæ, quorum laudandam susceperunt vitam, patriam prius et originem prædicare, ut quod in propriis virtutibus deest, in patrum gloria præcessisse videatur. Nos autem in Christo omnes unum sumus, et fastigium est nobilitatis, inter Dei famulos computari: nec addere quidquam nobis ad dignitatem hanc originis terrenæ decus, nisi comtemptu suo potest. Nemo in cœlis clarior, quam qui repudiato patrum stemmate, elegit sola Christi paternitate censeri. Prætermitto itaque commemorata avita illius sæcularium honorum insignia et familiæ suæ nobilitatem majori generositate pectoris fastiditam, nec placuisse illum sibi de supervacuis suorum honoribus, qui per amorem veritatis jam suos non optabat. Ad illud potius meus sermo festinat, quam dulcissima infantia, quam modesta pueritia, quam gravis adolescentia fuerit, quam omnes ætatum gradus supra virtutem transcenderit, majorque semper inventus sit, ut prorsus divino quodam pædagogio educatum putem. Intraverat enim gratia sua omnium sensus; et cum eum Christus sibi assumeret, terram (*al.* tamen) in suis omnibus certatim mundus tenebat. Alios dulcedo sua alligaverat, alios collegii blandimentum devinxerat, alios juvenum exercitus admiratio sæcularium virtutum tenebat. Quot illi jura prioris gratia fuerant tota conversione vinculis retrahebatur. Commune quoddam decus præripi omnes timebant. Et vere quis unquam illum habitus non quasi proprius accepit? Quos aliquando amictus non ornavit? Itaque velut splendidissimam gemmam et commune omnium decus sibi simul putabant eripi, neque in [illegible] omnia et reformanda in melius, ut vidimus, sed quasi moritura credebant. Nec immerito eum sæcularis gloria sibi a Christo præripi timebat, quem inter reliquos ornatissimum invenit, velut unicum amplectebatur.

8. Verum fastidiebat adolescens, quo grandævi delectabantur, tali se semper adhortatione compellans: « Delectat hæc vita, sed decipit. Alia in ecclesiis præcepta recitantur; alia ibi in auribus [illegible] sonuerunt. Illic modestia, continentia, et pudor traditur: hic luxuria effrenata mittitur. Illic ad æternum regnum Christus invitat: hic diabolus ad temporale sollicitat. Omne quod in mundo est, vanitas et concupiscentia oculorum. Et mundus transit et concupiscentia ejus: qui autem facit voluntatem Dei manet in æternum (*I Joan.* II, 16, 17), sicut et ipse in æternum. Festinemus erui ab his laqueis, dum adhuc minus tenemur. Diu alligata tardius solvuntur. Facilius est tenera [illegible], quam robusta succidere. In monte salvam fac animam tuam, ne forte apprehendant te mala conversationis istius. Cito serpit voluptatis venenum. Servanda [illegible] est Christo pro Christi gratia sumpta libertas. Alii aurum argentumque mirantur: dominantur, ut video, metalla dominantibus. Prædia atque mancipia non sine animi sui captivitate possideant alii, honoribus gaudeant, et honori in se divinæ imaginis præferant. Mihi satis est mancipium non esse vitiorum; mihi salus, gaudium; mihi in virtutibus, voluptas; mihi thesaurus sit. Pensabit mihi gaudia [illegible] honoribus: dabit et in hac vita, disciplinæ studio oblectari et ornari, et inter hæc dignum [illegible] regnis. » Nec longas talis meditatio moras pertulit, sed illico in flammam conversionis [illegible] hujusmodi fomentis [illegible] servitutis subdita cervice suscipiens, jugum libertatis excussit, intelligens summum esse captivitatis genus licentiam juventutis. Transfertur ad [illegible] vestium splendor, [illegible] decus pallis algentibus occupatur; transit lætitia in gravitatem; membrorum vigor animi vigore mutatur. Vires corporis in virtutem spiritus migrant [illegible] speciosa facies; et [illegible]. Et quid plura? totus [illegible] Dominus, et [illegible] germanos suos in collegium suscitare, qui exemplo ejus vocati ad conversionem, sicut collegio illum, ita et virtute comitati sunt.

9. Hinc jam inter eos certamen gratiæ propositi [*al.* propositi], cujus [illegible] mollior, cujus esset cibus durior, cujus [illegible], cujus amictus asperior; quis loqui rarius, quis rare crebrius posset; quem minus moveret injuria, quem magis misericordia; quis daret promptius quod sibi detraxisset. [illegible] in ore [illegible]

eum frequentior Christus: quis in illa sublimitate virtutum sibimetipsi minor videretur; et quo magis merito ascenderet, hoc magis compunctione descresceret. Jam quæ illorum gravitas, quæ simul maturitas, quam rara feminarum visitatio, etiam proximarum, et quæ inter tot virtutes totius vanitatis fuga! Industria horum electis Dei templum excitatur, apta monachorum tecta consurgunt, ubi angelica ab illis vita in terris ducebatur, in multa patientia, in vigiliis, in jejuniis, in scientia, in longanimitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. Interea amor in illum omnium crescebat, multiplicabatur, disseminabatur, et fama in ulteriora quæque ferebatur. Tota erga illum patria obsequii amore et honore certabat. Pavebat ille interea gloriam suam, et honorem bonæ conversationis longe lateque diffusum licet ad Dei laudem referret, sibi tamen vanitatis periculum metuebat inferre: percepisse se in vita sua mercedem putabat. Certatim jam illi omnis regio quærentes Deum dirigebat: hunc expetiit quisquis Christum desideravit: plane Christum, qui hunc expetiit, invenit. Hic enim totus ille vigebat. Pectus suum quasi præcelsam arcem et splendidissimum templum insederat. Illic castitas, sanctitas, fides, sapientia, et virtus habitavit: ibi justitia fulsit et veritas. Itaque velut effusis ulnis, patentibusque brachiis in amplexum suum omnes, hoc est, in amorem Christi invitabat. Omnes undique ad illum certatim confluebant. Etenim quæ adhuc terra, quæ natio in monasterio illius cives suos non habet? Quem ille rabidum non mitigavit? quoties de immanibus belluis quam mites fecit columbas? quam amaros interdum movit et Christi dulcedine aspersit; et quorum gravitas sibimetipsis pœnalis fuerat, eorum postmodum gratia oblectamento omnibus erat? Degustata denique boni suavitate, non poterant non magis odisse quanta [*fort.* quod antea] fuerant. Nam velut educti in novam lucem, antiquum illum diu insidentium errorum carcerem detestabantur.

10. Pulsa est per orationes ipsius varia pestis animorum. Amaritudo, asperitas, et rabies locum dabant libertati, quam Christus obtulerat: et delectabat requies post longam et gravem Pharaonicam servitutem. Stupenda et admirabilis permutatio? Non circeo, ut aiunt, poculo ex hominibus feras, sed ex feris homines Christi, tanquam dulcissimum poculum ipso ministrante, faciebat. Quid enim non obtineret illa instantia cum alacritate conjuncta? Aut qui lapides non in Abrahæ filios verterentur (*Matth.* III, 9), ubi tanta in 1381 exspoliendis mentibus officina virtutum? Si minus hominem ad salutem suis exhortationibus permoverit, Deum oratione constringeret. Omnium enim ille passiones suas credidit, et tanquam suas flevit; et profectus laboresque omnium computavit suos, sciens gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Simul et virtutes, et vitia omnium in meritum suum cumulum transferebat. Sicut enim virtus ad virtutem excitat: ita misericordia miseris impensa sanctificat. Meruit ergo in singulis plus quam singuli sibi. Singulorum enim salus summam illi gloriam struit. Impiger, fervens, infatigabilis perseverat, prout uniuscujusque mores naturamque conspexerat. Hunc secreto, hunc palam; hunc severus, hunc mitius aggreditur, et ad castigandi immutationem, ipsam plerumque faciem castigationis immutat. Inde illud erat, quod non facile quemquam tantum vel amari vidimus, vel timeri. Ita enim duos hos affectus unoquoque suorum collocabat, ut amor suus dilecti metum, et timor disciplinæ amorem introduceret.

11. Incredibile est quantæ illi curæ fuerit, ne quem tristitia affligeret, ne cogitatio singularis urgeret; quam facile perspexerit quid quemque vexarit quem singulorum mentes gestarit: quanta præterea pietatis dispensatione provideret, ne quem nimii labores gravarent, ne quis nimia quiete torperet; ipsos, si dici potest, singulorum fratrum somnos pio pensavit affectu. Valentes corpore a desidia semper discutiens, ferventes spiritu cogebat ad requiem. Omnium vires, omnium animos, omnium stomachos instinctu, ut credo, Dei noverat, vere servus omnium factus per Jesum Christum. Mirandum est quomodo unus tot simul officia compleverit: tam varia infirmitate præsertim vexatus, fortissimos quosque et recenti adhuc comessatione pervalidos in jejuniis, vigiliisque, impar viribus, pari lege comitatus est. Infirmos ipse infirmior visitans, refrigerium animarum simul providit et corporum; et ne cuiquam minus fuisset impensum, animo semper recurrebat: « Hic alget, hic cogitat, illi labor gravis est, huic esca non congruit, ille ab alio læsus est. Grave quod hic intulit, non minus grave quod iste sensit injuriam. Grandi instantia opus est ut offensæ gratiam consequatur: et hic sibi illatam contumeliam, aut nullam, aut levem putet: hic autem se gravissimam intulisse suspiret. » Hæc illi jugis opera, jugis intentio erat, levigare omnibus jugum Christi et quidquid diabolus injecisset, avertere; discusso culparum nubilo gratiarum serena revocare; amorem Christi et proximorum amando inserere; et mentes omnium tanquam suum pectus innovare gaudio, et ad Christi desiderium tanquam primo conversionis die inardescere.

12. Hinc illud erat, quod omnis congregatio cupida servitutis, ad nomen ipsius ex diversis terrarum partibus collecta, tam moribus quam linguis dissona in illius conspirabat amorem. Omnes dominum, omnes patrem vocabant, in illo sibi patrem, ac propinquos et omnia simul reddita computantes. Dum tamen omnes ipse sibi compatiente, dolores illius compatientes [illegible], complaceret; ut sicut sol cæli faciem, pro sua aut obscuritate, aut serenitate vestit, ita congregatio illa eodem studens et cælestibus studiis mancipata ab ipso

vel nubila, vel serenitatem mentium quasi a speculari in Christo sole susciperet, ipsoque congruo congrueret, inspiranti revelaret. Hinc illa erat, et adhuc suis orationibus permanet diffusa in monasterio Spiritus sancti gratia, tanti doctoris exemplo et admissione firmata, et in variis charismatum donis, et humilitate, et mansuetudine, et charitate non ficta : et una capitis gloria in diversitate membrorum. Magna illi inter hæc erga advenas et hospites cura : in squalore eremi, suo conspectu delicias ministrabat, tunc primum agnitos tanquam dudum suos, cum tanto gaudio et alacritate suscipiens tanquam adoptasset. Nullius pene angustiæ ad ipsum pervenerunt, quæ ultra ipsum protenderentur, et non in ipso metam reperirent. Certatim ad ipsum undique litterarum officia perlata sunt. Quibus ille quam novis affatibus variata reddebat, quam gravia, quam blanda, quam dulcia! Quis non se beatam **1315** domum, beata scrinia credidit? Sermo ex ore ipsius tam meditatus, tantum in scriptis illius salutis, tantum dulcedinis fuit, ut non scriniis aut armariis, sed arca patula conderentur. Inde est, quod plurimi ea scripta sensibus ferunt, et ad testimonium amoris sui libentissime proferunt. Denique quis unquam tantos sibi amicorum præsentium alligavit affectus, quantos qui se diligerent, avidissime desiderarent, habuerit ignotos?

13. Interea ego, dum multimodam ejus in omnes gratiam memoro, in me infinitam curam prætermitto : quæ utinam mihi non minus in Christo salutis attulerit, quam inter vos amoris! Nam profusa illius in omnes charitas (quod sine invidia dixerim), quantam in me adjecerat; et leve illud Christi jugum quanto mihi levius blandimentis suis fecerat? Aluit primum lacte, postea vero potavit etiam proflluvio illo, quod in se erat, celestis sapientiæ. Atque utinam tantum angustiæ spiritus mei, recepissent, quantum ille studebat infundere! Præparasset me profecto vobis, et desiderio vestro dignum dedisset, successorem sibi idoneum erudisset. Sed non facile, senseratis [*fort.* sentiretis], quantum amisistis boni, si redintegratum vobis bonum vestrum fuisset. Pius Dominus, qui stimulando animos vestros ad dilectionem parvitatis meæ, dedit ne ad sepulcro illius abessem, illud etiam vobis orantibus donet, ne a viis illius longe recedam, sed quidquid illum egisse cognovero, sine exploratione aut disceptatione factorum agere [illegible].

14. Interea ego, dilectissimi, perstringens potius cuncta quam referens de solertissimo Patre vestro, ea quæ erant vobis nota, replicavi. Vidistis enim, dilectissimi, illam sollicitudinis vigilantiam, illud disciplinæ studium, illas pietatis lacrymas, illam jugem ac perpetuam mentis serenitatem, cujus testimonium vultus immutabilis erat. Vidistis illam latitudinem charitatis, quæ tanta in illo fuit, ut non immerito, si charitas ipsa exprimenda esset, in vultum hujus potissimum pingi debere vultu videretur. Quis unquam illum sufficienter vidisse sibi

A visus est? Cui non loco omnium affectuum fuit? Quis ita mistam hilaritate disciplinam propinavit? Quem non cum ipsius, qui corrigebatur, voluntate correxit? Quando lætitia illius lascivum quid quam redolens? quando tristitia non salubris? Quis non non altiorem inveniat, quam prius viderat? Semper in summitate virtutum positus, semper quo crescere posset invenit. Jam vero sub exhortatione ipsius quis anxius non dolorem suum sprevit? Quis feris moribus non insaniam exsecratus est? Quis lascivus luxuriam suam non detestatus est? Quid plura? *Omnibus omnia*, ut Apostolus ait, *factus* (*I Cor.* IX, 22), communis omnium medicina erat. Nullam pene gratiam non in se tam plenam habuit, ut ipsam specialiter B excolere et possidere tanquam unicam pateretur. Non facile quidquam tam forti pectore exhorruit. Inter quælibet aspera et diu tolerata tormenta nec optavit improbe mortem, nec expavit. Nam quem vivere inter quælibet gravia in Christi servitude non piguit, ad novam vitam per communem illam novæ vitæ januam transire non timuit. præmeditata illi ultima hominum recessio.

15. Jam eum quæ circa vos sunt audire et videre nullatenus dubitetis. Nimirum ipse est, qui prima die, qua felicissimum istud cum Domino fœdus iniit et vovit sacræ conversationis, necdum posito habitu sæculari, in fratris latere nondum infixam lanceam vidit (163), et post dies circiter quindecim indigendi locum vulneris digito C demonstravit. Nunc autem corruptibilibus exoneratus exuviis, corporalibus vinculis absolutus, terrenis eductus a tenebris, mundano de carcere erutus, ex his potissimum, quæ ad suorum necessitates pertinent filiorum, aliquid ignorare credatur? Non est ista sollicitudo carnalis, nec spiritualis et æstimanda paternitas in carnis resolutione dissolvi. Sane etiam nunc audire debet a filiis, audire debet e tumulo, qui auditus olim est in utero materno. Unde etiam celebranda cognoscitur in multa benedictione ejus memoria post decessum, cujas magnifice commendata est sanctitas etiam ante ortum. Sicut enim novit qui sunt ejus Dominus, et novit omnes quos elegit a principio : sic **1316** etiam sua quibusque tempora D et momenta constituit, quibus æternæ suæ dilectionis, vel ipsis, vel de ipsis innotescat arcanum. Cumque alios in pueritia alios in juventute, alios in senectute vocaverit, nonnullos tamen sui præscios, velut quosdam præ aliis gratiæ specialis benedictione præveniens, ab [illegible] præripiens, necdum natos, quales essent quibus voluit signis et indiciis demonstravit.

16. [illegible] venerabilem matrem, [illegible] [illegible] gravia [illegible]

(163) Vid. lib. I Vitæ, cap. 3.

cuidam solitario indicans ait : « Vidi et ecce quasi catulum toto corpore candidum, in dorso subrufum, in utero latrantem uteri. » Cui ille : « Ne metuas, ait, pariet namque præconem Dei, qui prædicator efficax et eximius, magnus et excelsus in verbo gloriæ est futurus [illegible]. » Sic nimirum Bernardus noster ex quo cœpit utcunque vivere, cœpit mirabilis apparere. Necdum parturiebatur, et jam prædicabatur, vel magis jam ipse prædicabat : et nec lactens quidem adhuc erat, jam tamen laudans Dominum apparebat. Nec immerito sic commendatur antequam natus est : non immerito, inquam, divino magnificabatur oraculo, dum adhuc materno parvulus gestaretur in utero. Fidelis siquidem viri verbum quam veraciter sit prædictum, quam efficaciter adimpletum, ipsi nimirum hodie recolunt, qui in se ipsis experti latratuum ejus efficaciam et medicinalem linguæ gratiam certius cognoverunt. Et nunc, Domine, qui te diligit, canem tuum utique diligit. Utinam et ipse diligas, quem ille dilexit. In cujus eloquio evidenter probavimus esse completum, quod in laudem sponsæ persequitur in Cantico canticorum : *Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce* (*Cantic.* IV, 3). Paucis siquidem verbis fervor in colore coccineo, in vitta subtilitas et latitudo, sed et cogitationum cordis cohibitio, tanquam capillorum capitis colligatio, evidenter autem et expresse eloquii est commendata dulcedo. Cujus autem doctrina tam fervens, tam subtilis, tam copiosa, tam utilis, tam dulcis denique et acceptabilis fuit?

17. Sed quid dicimus, quod in corpore toto candido dorsum visum est habuisse subrufum? Candor enim castitas; candor, innocentia vitæ; candor corporis, puritas est actionis. Quid autem ruber est? Nonne martyrium? Quid si rufus apparuisset, nonne martyr fuisset? Nam dorso portantur onera, dorsum ad flagella præbetur : et quamvis non timuerit cavere [*fort.* currere], quis plus currit in certamine, confessor ista sustinens, quam martyr ictum sufferens? Humano tamen arbitrio post bonos martyres sanctis confessoribus gloria in sæculo tribuitur. Cæterum, si meminimus, quanta tulit et pertulit hic Dei famulus, quam multa, quam gravia, non unius ictus mortificatione sed longa sui corporis maceratione sustinuit : non immerito forsitan, sicut beatum Laurentium Apostolorum supparem, sic Bernardum nostrum supparem martyrum dicimus, quem subrufum in matris utero apparuisse cognovimus. Felix, qui inter cœlestis sponsi membra, tam celeriter suo conformatus est Capiti, ut quemadmodum ille *candidus et rubicundus*, *electus* prædicatur *ex millibus* (*Cantic.* V, 10) : sic iste suo utique modo candidus, et sine passione rubicundus, patientia tamen subrufus exstiterit. Oportet autem nos quoque imitatores ejus esse, sicut et ipse Christi. Nonne enim, etsi non aliis, nobis tamen apostolus est? Nonne signa apostolatus vos estis ante Deum? Nec vos pauci tantum, qui cum eo etiam nunc præsentialiter cohabitare videmini; sed qui in locis hodie tam innumeris sub umbra nominis ejus vivunt, inter gentes tam diversas, plerumque etiam barbaras et perversas. Utinam non degeneres vos præbeatis filios tanti Patris, sed candidos in sanctimonia, subrufos in patientia, latrantes zelo Ordinis, fervore justitiæ, voce libera veritatis. Sicut enim eumdem Patrem candor excellens totius suæ conversationis et vitæ, confessoribus sanctis et electis virginibus sociavit, dorsum quoque subrufum martyrum supparem fecit, apostolicum virum excellens doctrina probavit : sic ejusdem vox in utero tam [illegible] ipsius desiderabili contubernio, quam sæculorum omnium consortio et beata visione donabit. Nimirum non eos solos, quos prædiximus, eumdem Patrem, si mecum, fratres, in hac parte sentitis, aut quærere stupebitis, aut invenire sperabitis. Multas ille in domo Patris, ut a multis multum exoptatus advenit, mansiones sibi paratas invenit ; nisi forte ambigimus, feliciter eum in prophetico cuneo esse susceptum, quem in tantis experimentis sæpe probavimus spiritum habuisse propheticum. Sed nec illud incredibile cuiquam videatur, sanctos etiam patriarchas, ut primum ille Vir Dei cœleste palatium et divinum introivit templum, gratanter ei suum non modo aperuisse sinum, sed annuisse consessum. Siquidem non indignum judicarunt in illo sacro numero sui senatus ascribi, in cujus semine tantas undique gentes vident, nec invident benedici.

18. Nostis etiam, dilectissimi, sanctos et summos sensisse doctores, electorum species hominum, pro diversis suorum qualitatibus meritorum, ad sacros provehi ordines Angelorum. Dicuntur enim Angeli nuntii ; Archangeli et Principatus, summi nuntii ; quod per illos minora credantur, per istos summa quædam et præcipua nuntiari. Nihilominus etiam in electis hominibus invenire est alios, qui licet minus eruditi parva capiant, fideliter tamen proximis quibus possunt, eadem ipsi annuntiant : alios, qui sublimiora quædam percipiunt, et ea quoque sine invidia perfectis et capacioribus quibusque communicant. Et illi quidem hinc transeunt ad angelicum ordinem, obtinent isti inter Archangelos mansionem. Neutrum autem doctrinæ genus huic beatissimo Patri nostro defuisse cognovimus. Siquidem spiritualibus spiritualia comparans, sublimia proponebat : nec ineruditis tamen et parvulis condescendere renuebat. At illud in eo forsitan tunc exstitit mirabilius, et nunc sapit dulcius, quod videbatur humilius. Quoties enim et nos audire delectabat, et nunc meminisse delectat quemadmodum iste homines rusticanos, et mulierculas pauperes ad congrua sibi humanitatis officia provocabat? Nunc enim vocabat illos, cum vicino alter suo, et

assolet, panis deficeret, hilariter ei, donec reddere posset commendare : alterum vicinum, cum sibi ille, alias forsitan occupatus, non præparaverat escas, cum charitate eum vocare ad olera ; magnanimiter ei legumina modica mittere, et exigua communicare pulmenta. Sic et legitimi fidem servare conjugii; nec ingratos divino beneficio, metas transgredi indulgentiæ salutaris. Terrenis etiam dominis stipendia ministrare terrena, et fideliter debita reddere illi, vel decimas sine fraude, qui justius poterat etiam novem partes, quam agricola sibi vel decimam vindicare. Ipse enim et terram condidit, et lacertos dedit, et vires contulit laboranti. Ipse etiam jactata semina gelu constringit, pluviis rigat, vernali fovet tepore, sole torret æstivo. Alioquin perdit, qui arat, laborem suum, nisi ille dederit incrementum. Sortilegos etiam et eorum sacrilega carmina studiose monebat oportere cavere : nec debere eos nocentes sibi, cum non possent gladiis, labiis insectari, nec fraudando invicem in magnam perniciem modica lucra sectari : sed illius meminisse, qui cum dives esset, propter nos factus est pauper, et quia ei derelictus est pauper.

19. Cæterum in parvis etiam referendis parvitas nostra deficiens, ad majora ejus insignia quando sufficeret? Itaque melius arbitramur hanc ei suarum laudum cedere portionem, ut spiritualis ejus doctrina, quoniam longe alia intentione scripsisse constat, ex litteris tamen propriis innotescat. Nam et lucerna cum ad hoc magis, ut cætera videantur, accensa fuerit, latere tamen ipsa non poterit. Nobis interim commemorasse sufficiat quod merito creditur in utroque cœlestium nuntiorum ordine constitutus, qui in utroque docendi genere fuerit tam fidelis, tam efficax, tam devotus. Sane per eos Spiritus, quos Virtutes appellant, multiplicia aiunt edi signa : per Potestates, dæmonia coerceri. Quod si eisdem connumerantur ordinibus, qui eisdem pollent operibus : liquet profecto, quod a neutro etiam horum Bernardus noster excluditur, qui tam magnifice in utrisque miraculis enituisse **1398** cognoscitur. Inter Principatus et Dominationes illud forsitan interesse videtur, quod cum utrique credantur electis etiam præesse spiritibus, Principatus tamen velut ex officio cæteris facienda disponant, et tanquam strenui quidam divinorum exercituum duces in ipsa ejus operis executione præcedant. Porro dominationes gradu sublimiore illis etiam sibi obedientibus mira quadam potentia et auctoritate præeminent. Unde etiam inter homines ipsos credimus ad Principatuum ordinem pertinere, qui cæteris fratribus præsunt in sollicitudine administrationis. Illos autem ad Dominationes, qui ipsam magis obedientiam obtinere promerentur speciali quadam reverentia sanctitatis nimirum de ejusmodi dicitur, quod ipso jure munditiæ dii inter homines appellentur Nec difficile est animadvertere, qualiter in hoc beato Patre nostro pariter hæc utraque conveniant. Siquidem et plurimis fratribus pastoralem exhibuit

A sollicitudinem, et apud omnes pene ecclesias reverentiam et auctoritatem obtinuit singularem. Cui enim sic credebatur, sic deferebatur, sic obtemperabatur a Religiosis, a sæcularibus, a principibus, a pontificibus? Sequuntur Throni, quos nimirum inde nomen accepisse cognovimus, quod in eis sedeat Deus. Et sane pulcherrima hæc dispositio. Siquidem omni dominatione sublimius est et gloriosius, subjacere Domino. Et quamvis, jam post casum ejus, cum suis utique complicibus, qui illi similis voluit apparere, cæteros etiam omnes ordines Angelorum certissime suo constet Auctori voluntaria devotione subesse : videntur tamen nonnihil habere proprium, in quibus dicitur residere.

B 20. Maxime tamen hoc observandum hominibus ut ipsi potissimum Deo subditi inveniantur, qui inter homines amplius honorantur. Alioquin væ eis, nisi omnem suum illi subjecerint dominatum, nisi suum omnem principatum substituerint Domino dominorum. Væ eis qui præeminere et præsidere videntur hominibus, nisi eis sedeat et præsideat Dominus, necessaria siquidem major humilitas, ubi fuerit major auctoritas. Quam nimirum in hoc ipso, de quo loquimur, Patre nostro, quanto profundiorem et puriorem probavimus, tanto amplius gratulamur, quod beata ejus anima, et in carne posita sedes fuerit sapientiæ, quam firma et stabilis, quam quieta et humilis, tantum etiam acceptabilis. Denique tanto etiam arbitramur, quod multo magis jam C carne soluta inter illas cœlestes sedes meruerit apparere sublimis. Jam vero ubi humilis ista præcesserit, non inflabit scientia, sed implebit, præsertim si accesserit supereminens gratia charitatis. Sic nimirum locata videtur in tuto scientiæ plenitudo, si sustineat eam humilitas, foveat charitas. Unde etiam non immerito octavus et nonus ordo Cherubim et Seraphim appellantur, quibus nimirum nominibus in eisdem ordinibus scientiæ plenitudo et ardor sive incensio commendatur. Nam Cherubim quidem plenitudinem scientiæ, Seraphim autem ardentes, vel incendentes aiunt designare. Quod si credimus ad eumdem ordinem pertinere eos, quibus inveniuntur eorumdem interpretationes nominum D convenire : non nos oportet, nec super hoc quidem ordinibus summis atque supremis ambigere, quin beatus Pater et pastor noster locum habeat in utroque.

31. Nimirum quam plenus scientia fuerit, usque hodie sciunt qui de plenitudine ejus acceperunt. Quemadmodum autem, vel magis quam supra modum et amando arserit, et alios loquendo accenderit, vos potissimum meministis, qui sæpius experiendo probastis, ut vobiscum, ni fallor, tacita cogitatione dicatis : *Nonne cor nostrum ardens erat in via, dum loqueretur nobis ?* (*Luc.* XXIV, 32.) Quoties ex hoc auditorio, et qui tepidus forsitan introivit, non mediocriter inflammatus exivit? Ignitum ejus eloquium vehementer : et quis illud diligeret? quis non ad illud dilectione flagraret? Felix proinde, qui sic in

omnibus et inter omnes requiem invenit; sic Agnum sequitur quocunque ierit Felix qui sic multiplicium meritorum præmio recipit: ut multo magis nihil ei jam desit in ulla gloria, cui nihil in ulla gratia ante defuerit. Cæterum super his omnibus divisionibus gratiarum Fraternitatem vestram **1319** admoneo, dilectissimi, sic in ipso tanto, et tam pretioso thesauro gloriari, ita suæ electionis signa venerari, ut A quæ ad nostram magis profuerint ædificationem, et necessaria fuerint ad salutem, æmulari studeamus; magnifice in eo semper laudantes et glorificantes ejusdem salutis auctorem, indulgentiæ concessorem, gratiæ largitorem, gloriæ redditorem Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

EJUSDEM GAUFRIDI LIBELLUS

Epistola ad Albinum cardinalem et episcopum Albanensem.

De condemnatione errorum Gilberti Porretani.

Amantissimo patri et domino ALBINO Dei gratia Albanensi episcopo, domini Papæ vicario, frater GAUFRIDUS de Clara-Valle minimum id quod est.

1. Injunxerat vestra Paternitas venerabili fratri nostro et vestro speciali filio Augustino, ut de mandato vestro mihi imponeret, vobis per epistolam diligenter notum facere qualiter in Remensi concilio, quod dominus papa beatæ memoriæ Eugenius tertius celebravit, super quibusdam capitulis, in expositione Pictaviensis episcopi magistri Gilberti, cognomento Porretani, deprehensis, et reprehensis tractatum, quid et quemadmodum tandem fuerit judicatum. Unde vobis si tardius videor obedire, non miretur vestra Serenitas; quoniam ante vigiliam festivitatis Omnium Sanctorum verbum aliquod parvum vel grande super hoc non audivi. Eadem die stilum et tabulas apprehendens cœpi scribere, quod optarem vobis, si possem, celerius intimare.

2. Eodem igitur anno, quo prædictus pontifex Eugenius Romanæ Ecclesiæ cathedram sedens, non mediocrem primo statim auditu flagitiosis intulit metum, et honestis omnibus e regione fiduciam; magnus quidam vir et bonorum memoria dignus, Arnaldus nomine, et cognomine Qui-non-ridet, in ecclesia Pictaviensi sub prædicto episcopo officium archidiaconale gerebat, non illud adeptus munere sed ab ejus prædecessore promotus: difficile siquidem talis arbor fructum ejusmodi protulisset. Accidit autem ut ab eodem archidiacono, satis fideli pariter et diserto, super quibusdam capitulis fidei familiariter, ut credimus, ante commonitus, nec acquiescens, in ecclesia demum palam argueretur. Appellatum denique est ad Romanam ecclesiam, et coram prænominato papa eadem quæstio ventilata: qui in Gallias descensurus, utramque partem sibi præcepit in solemnitate paschali Parisius præsentari. Adfuit beatissimus pater noster sanctus Bernardus cum eodem papa in eadem solemnitate Parisius; cui omne negotium Christi, ubicunque cum contigisset adesse, tanquam omnino proprium, nemine super hoc ambigente, protinus incumbebat. B Facta est inquisitio secundum prædictum codicem expositionis super Boetium: ab eodem episcopo requisitum ad manus se non habere respondit. Inventa est tamen apud scholares particula quædam, ubi inter cætera continebantur hæc verba: « Si homo, cui diversa conferre [conferunt] ut sit, præ abundanti unius formæ, ut puta sapientiæ, sapientia dicitur ipsa, secundum illud: Tu quantus quantus nihil nisi sapientia es: multo magis Deus, cui diversa non conferre [conferunt] ut sit, dicitur esse sapientia sua, bonitas sua, et cætera. » In hunc modum producta est in medium hæc scriptura, et disputabat sanctus Bernardus adversus episcopum, dicens grave verbum et enorme videri, quo dicebatur, diversa non conferre Deo ut sit, quasi conferat unum. Illam quoque similitudinem C locutionis emphaticæ procul esse a Deo, nec sicut quilibet hominum sapientia sua dicitur, sed vere et substantive dicam esse sapientiam suam, essentiam suam, divinitatem suam, et non quemadmodum Davus dictus est scelus. Negabat autem episcopus docuisse, vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, quod divinitas non esset Deus, quod forma vel essentia esset in Deo, quæ non esset Deus; et amplius aliquid faciens, discipulos suos episcopum quemdam Ebroicensem generosum satis, Rothomagensem **1320** archiepiscopum post futurum, Rotoldum nomine, et magistrum Ivonem Carnotensem testes produxit, quod illud dogma non D tenuerit, nec crediderit, invitus quidem, ut satis tunc animadvertimus, sed suorum stimulatione compulsus, propter verba tamen libelli sui quæ præmisi- [illegible] ...asset ..., injunxit ei summus Pontifex, quatenus ante concilium, quod eodem anno in civitate Remorum celebrare proponebat, eumdem sibi libellum transmitteret studiose scrutandum, et paratus esset in eodem concilio ad objecta plenius respondere.

3. Accidit autem, ut expositionem illam sæpe dictus dominus Eugenius, ab episcopo sibi directam, venerabili cuidam abbati Præmonstratensi Godescalco de Monte-Sancti-Eligii, qui postmodum fa-

ctus est Atrebatensis episcopus, traderet perscrutandam. Qui diligenter, utpote vir disertus, notavit capitula, et ex libris sanctorum catholicorum Patrum auctoritates paucas manifeste contrarias scripsit in schedula, quas ad idem concilium veniens, domino Papæ cum libello Pictaviensis episcopi præsentavit. Tulerat autem de medio Dominus anno ipso columnam grandem Ecclesiæ, dominum Albericum Ostiensem, cum omni reverentia memorandum, qui legatione functus in Aquitania, super vita pariter et doctrina illius Gilleberti tanta didicerat, ut ipse sibi aliter quam oportuerat conscius, ab ejusdem Ostiensis episcopi ferventissimo zelo præ cæteris ejusdem temporis cardinalibus trepidaret. Nec defuere qui crederent, quod si advixisset idem vir, Pictaviensis ille, quæ ausus est confiteri, præsente eo nullatenus præsumpsisset. Ventum est ad discussionem capitulorum, quæ prædictus abbas Godescalcus notaverat : sed quia ipse nimis erat elinguis, liber ille cum sanctorum testimoniis ei contrariis a domino Papa traditus Patri nostro sancto Bernardo Claræ-Vallensis. Aderant viri magni nec mediocriter litterati. Gaufredus de Oratorio, Burdigalensis ecclesiæ archiepiscopus, cujus in Pictaviensi episcopus suffraganeus erat; Milo Morinensis episcopus, religione et scientia satis insignis : Joslenus Suessionensis episcopus tam sæculari, quam litterali scientia præditus; Sugerius abbas Sancti-Dionysii, cui Francorum rex Ludovicus, Jerosolymam proficiscens, totius regni commiserat administrationem. Hi et alii plures cum beato Bernardo prædicta capitula rationibus pariter et Scripturæ sacræ testimoniis arguebant : nisi quod prædictus Gaufredus minus cæteris loquebatur, de industria parcens homini, et judicio se reservans, sicut humiliter est confessus, et pœnitentiam egit, audiens dominos cardinales, quorum principales favisse reo, et evidenter etiam fovisse constabat, super auditis objectionibus sese promittere judicaturos.

4. Ingredientibus vero nobis consistorium, prima die cum magnorum voluminum corpora per clericos suos Pictaviensis fecisset afferri, et nos paucas auctoritates Ecclesiæ in sola schedula haberemus ; occasione accepta calumniabantur fautores illius hominis, quod decurtata testimonia proferremus, cum ille codices integros exhiberet ; ubi posset intelligi, quemadmodum verbis propositis præcedentia vel sequentia adhærerent. Prolatum tamen capitulum de ejus codice in hæc verba : « Cum dicitur Deus, pertinet ad substantiam, non quæ est, sed qua est. » Quod dum alii atque alii clamantes auctorem arguerent, et adversus eum adhuc tergiversantem non immerito causarentur, sanctus Bernardus ad Episcopum ait : « Quid necesse est circa hujusmodi verba diutius immorari ? Non aliunde procedit scandali hujus origo, nisi quod plures credere vos credunt, et docere, quod divina essentia vel natura, divinitas ejus, sapientia, bonitas, magnitudo, non est Deus, sed est forma, qua est Deus. Hoc si creditis, palam dicite, aut negate. » Ausus est dicere : « Forma Dei et divinitas, qua Deus est, ipsa non est Deus. » Ecce, ait sanctus Bernardus, tenemus quod quærebamus : scribatur ista confessio. » Præcepit summus Pontifex ; et domnus Henricus Pisanus, tunc Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, futurus postea Claræ-Vallensis monachus, et ex abbate Sancti-Anastasii sanctorum Nerei et Achillei presbyter cardinalis, ad ejus mandatum porrexit **1321** et attulit chartam, calamum et incaustum. Cum autem scriberet ipsam confessionem : « Et vos, ait Episcopus ad Abbatem, scribite, quod divinitas est Deus. » Nec concitatus ille respondit : « Scribatur, » inquiens, « stilo ferreo in ungue adamantino, vel sculpatur in silice, quod divina essentia, forma, natura, deitas, bonitas, sapientia, virtus, potentia, magnitudo vere est Deus. »

5. Disputatum est deinde super eodem capitulo, et eousque processum est, ut diceret Sanctus, quod si forma illa Deus non est, melior Deo est, cum ex ea Deus habeat esse ; ipsa autem nec ab eo sit, nec ab eo habeat quidquam. Quod potissimum credidi memorandum propter eam specialiter causam, quia disputatione completa ecclesiæ Remensis armarium mox ingressus, plures exinde tuli codices, et in libro beati Augustini de Trinitate inter alia plura testimonia eadem pene verba, quæ sanctus Bernardus objecerat, reperi in hunc modum : « Deus magnus est nonnisi ea magnitudine, quæ est quod ipse : alioquin illa erit major magnitudo quam Deus. » Cæterum cum de primo capitulo prima die disputaretur, ego fui qui objeci eidem episcopo audientibus universis, quod verba illa, quæ modo profitebatur, eodem anno Parisius coram domino Papa, et majori parte majorum quæ aderant personarum penitus abnegasset, et testes produxisset quod talia nunquam crediderat, nunquam docuerat. At ille multum confidens, et amplius forsitan quam postea voluisset, quia negare non poterat se negasse « Quidquid tunc dixerim, modo, » ait, « hoc dico. » Ego vero suspirans graviter, quod viderem coram tantis judicibus paulo minus impune tanta præsumi : « Ergo sicut rex, inquam, vestrum dictum et dedictum habetis ? »

6. Et factum est, ut disputantibus personis, quæ aderant, super primo capitulo prædicto, occurreret secundum, profitente prædicto episcopo, quod nec unus Deus, nec unum aliquid sint tres personæ, licet tres personæ sint unus Deus, id est, una divinitate ; et sint unum, id est, uno. Et adversus hoc capitulum diutius est disputatum, postquam suggerente sancto Bernardo, et domino Papa præcipiente, ipsum etiam cum priore litteris est commendatum. Cui evidens satis opposita est auctoritas Athanasii in hæc verba : « Supernarum virtutum carmina unum tria, et tria unum esse confirmant. » Sequenti die codices tantos attulimus ad disputationem, ut obstupescerent fautores Episcopi, et a

nobis audirent, quia ecce schedulas non habemus. Faciebat Episcopus in libris beati Hilarii, et de corpore canonum in quorumdam Græcorum epistolis verba minus intelligibilia, præsertim in tanta festinatione, et in tanta ac tali multitudine lectitari : nec deerant qui pro eo se opponerent, licet parum intelligentes. Addita sunt eodem die capitula duo prioribus, et litteris pariter commendata, quod personales proprietates, et æternarum rerum multitudinem copiosam episcopus idem veraciter esse sine initio profiteretur, quarum tamen nulla Deus esset, nulla a Deo.

7. Quartum fuit capitulum, quod natura divina naturam non suscepit humanam, sed persona Filii naturam nostram suscepit, contra illud beati Gregorii : « Quia venit ad nos calceata divinitas humanitate : Et beati Augustini in libro primo de Trinitate : « Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, et utrumque homo. » Item ejusdem super Evangelio Joannis, in Tractatu septuagesimo quinto : « Semetipsum exinanivit, et homo, etc. Quis nisi idem ipse Christus Jesus ? Sed hic jam sunt omnia ; et Verbum in forma Dei, quæ accepit formam servi ; et anima et caro in forma servi, quæ accepta est a forma Dei. » Et Leo papa : « Suscepit nos illa natura, quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret. » Exinde postquam diutius disputatum est, sub eo tenore discessum est, ut dicerent domini cardinales, « Quia ecce audivimus quæ proposita sunt, deinceps judicabimus, qualiter debeant definiri. » Quod verbum eatenus movit corda multorum, ut sequenti die apud sanctum Bernardum convenirent archiepiscopi decem, episcoporum quoque et abbatum, ac magistrorum plurima multitudo. Et quia judicium sibi soli videbantur 1322 reservasse, quos noverant fere omnes errantis potius quam erroris fautores ; providere oportere, cum capitulis illis Gilleberti episcopi, suæ et fidei symbolum mitti, ut scirent plenius unde judicarent. Scripserunt ergo capitula totidem quam expressius potuere, illius verbis suam confessionem contrariam in omnibus et per omnia proponentes, quam de communi omnium convenientia non sine multa deliberatione dictatam judicaturis facerent exhiberi. Nec tamen verebantur, ne contrarium aliquid judicarent : sed credebant, nonnullos eorum ad hoc tendere, ut sine aliqua definitione concilium solveretur. Propter quod eidem scripturæ, quam novissimam vobis mittimus, subscripta sunt nomina singulorum qui aderant archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et magistrorum, de consensu et convenientia universorum.

8. Et electæ sunt tres personæ episcopi duo reverendissimi, Hugo Autissiodorensis, et Milo Morinensis, et Sugerius abbas Sancti-Dionysii, qui eamdem scripturam domino Papæ et cardinalibus præsentarent, et dicerent eis : « Pro vestra reverentia sustinuimus minus dignos acceptione sermones, donec tandem audivimus quod de eis judicare velletis. Offerimus ergo et nos vobis nostram confessionem, ut non de parte, sed partibus judicetis. Tenetis confessionem hominis illius scriptam : convenit ut teneatis et nostram. Verumtamen ille vobis sub hoc tenore tradidit suam, ut paratus esset corrigere, si quid vobis aliud videretur : nos hujusmodi conditionem penitus excludentes, sic vobis nostram offerimus, ut noveritis quod in hoc sumus, in hoc perseverabimus, nihil penitus mutaturi. » Quibus sine cunctatione dominus Papa respondit, et universis qui miserant eos, renuntiare præcepit, quod ab eadem confessione eorum in nullo prorsus Romana Ecclesia dissentiret ! et si stare visi fuerant aliqui pro persona, sed non stabant aliquatenus pro doctrina. Inde fuit quod in insigni palatio, cui nomen est Thau, ecclesia universa conveniens, et interrogatus episcopus Pictaviensis, capitulis singulis libere renuntiavit, hæc eadem verba locutus : « Si vos aliter creditis, et ego ; si aliter dicitis, et ego ; si aliter scribitis, et ego. » Ibidem dominus Papa auctoritate apostolica, de assensu totius ecclesiæ quæ convenerat, capitula ipsa damnavit, districte præsipiens ne eumdem librum legere, vel transcribere, etiam sic reprobatum, quis auderet, nisi prius eum Romana Ecclesia correxisset. Cumque responderet Episcopus : « Ego corrigam ad arbitrium vestrum, » « Non vobis, ait, hæc correctio committetur. »

9. Erant et alia quæ in scholis suis dicebatur auditoribus suis frequenter idem episcopus tradidisse, licet nos dissimularemus ; pro multitudine tamen scholarium, qui testimonium perhibebant ab eo audivisse multoties, hæ coram omnibus scissæ et discerptæ fuerunt chartæ, quæ dicebantur ejus sententias continere : quin igne petito ad comburendum eas, dixerunt quidam sufficere si scinderentur. Quænam fuerint illa capitula, nec tum scire curavi, nec adhuc scio. De cætero super capitulis aliis, de quibus mandatum vestræ Dignationis accepi, diligenter considerans in libro Glossarum Psalterii, quas idem Gilbertus Porretanus composuit super versum, *Adorare scabellum pedum ejus* (*Psal.* XCVIII, 5), ita scriptum inveni : « Caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit Christus. Hæc sine impietate adoratur a nobis, quia nemo carnem ejus spiritualiter manducat, nisi prius adoret. » Huc usque verba sunt Augustini. Quibus continuo addidit Gillebertus declarationem, quod est additamentum eorum : « Non illa dico adoratione, quæ latria est, quæ soli Creatori debetur, sed illa, quæ in dulia dignior est. Dulia enim adoratio est, quæ etiam creaturæ exhibetur : quæ duas habet species, unam quæ hominibus indifferenter, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. In libro etiam Glossarum ejus in Epistola sancti Pauli per illum locum, *Propter quod Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen* (*Philipp.* II, 9), ita est commentatus : « Quibusdam videtur hoc nomen datum homini : quod nulla ratione convenit. Hoc enim do-

A num esse Filium Dei, hoc nomen esse Deum quod non per solam appellationem, **1323** sed per naturam super omne nomen est, quod non post passionem suam, sed potius a Patre, a quo habet omnia, cum generaretur, accepit. Hoc ergo non homini datum; nisi forte quis dicat, per adoptionem omne datum : sed adoptivo Deo non flectitur omne genu, nec est in gloria Dei Patris; nam nato ex Deo hoc competit. Dicit tamen Apostolus : *Dedit illi nomen* etc. Quod ideo dico, quia natus accepit ut per crucem manifestaretur, quod a Patre, dum generaretur accepit. » Horum ergo capitulorum nihil ejusdem concilii tempore audieramus, nihil penitus noveramus.

10. Videntur autem his contraria hæc quæ sequuntur in scripturis beati Leonis papæ, quorum B auctoritatem sacris canonibus confirmatam optime novit vestra Discretio. Dicit enim in sermone paschali : «Non sic creatura in societatem sui Creatoris assumpta est, ut ille habitator, et illa esset habitaculum ; sed utrumque Deus de potentia suscipientis, uterque homo de humilitate suscepti. In utraque igitur natura idem est Dei Filius, et nihil est alterius naturæ, quod non sit utriusque. » Item : « In nullo dividentes visibilem ab invisibili, corporeum ab incorporeo, et Verbum in Christo hominem, et Christum adoremus in Verbo. » Et infra : « Utrumque fideliter credite, utrumque fideliter adorate, et in unitate Verbi et carnis non sit ulla divisio. » C Idem in Sermone de Natali : « Ab illo tempore, quo Verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc liceat cogitare quod Deus est, cum nihil assumpto divinum nihil assumenti deesset humanum. Nec enim divinis humana præjudicant, nec humanum divinis : ipse est caro qui Verbum. » Idem ad Flavianum episcopum « Sententia est Joannis apostoli et evangelistæ : *Qui solvit Jesum ex Deo non est, et hic est antichristus.* (*Joan.* IV, 3.) Quid autem est solvere Jesum, nisi humanam a Verbo separare naturam ? » Augustinus in Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum (164*) : « Homousion Patri et homini adoratur ab Angelis et omni creatura, sicut Pater et Spiritus sanctus ; non homo propter [*al.* præter] Deum, vel Christus cum D Deo, sed homo in Deo, et in homine Deus. » Idem de Prædestinatione sanctorum : « Ille homo ut a Verbo in unitatem personæ assumptus Filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit? Nam et ipsum Dominum gloriæ, in quantum homo factus est Dei Filius, prædestinatum didicimus in Apostolo. Prædestinata ista naturæ humanæ tanta, tam celsa et summa subvectio, ut quo attolleretur altius non haberet. » Hieronymus in Breviario Psalmorum super *Adorate scabellum pedum ejus* . « Licet quidem assumptus sit homo, et ad comparationem Dei omnis creatura scabellum pedum ejus est ; tamen hoc ipsum scabellum sociatum est Deo. Et de sedili suo videte quam rem audeam loqui : Ego ita adoro scabellum, sicut et thronum. Ego non intelligo aliud sedentem, et aliud scabellum, sed totum in Christo thronus est. Quomodo sit nescio, et tamen credo quod sit. Sufficit mihi scire quod scriptum est, quod credo : fideles dicimur, non rationales. »

11. Contra capitulum quartum, secundum quod præscripsimus, sentit Leo papa scribens ad Flavianum episcopum ita : « *Hoc*, inquit Apostolus, *sentite in vobis*, etc. usque *in gloria Patris* (*Philipp.* II, 5-11), assumpti non assumentis provectio est quod dicitur : Deus illum exaltat. Idem scientes, quod sempiterna Filii deitas nullo apud Patrem crevit augmento, prudenter advertite, quod nec cui dictum est, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19), eidem in Christo dicitur, *Sede a dextris meis* (*Psal.* CIX, 1). » Idem ad Constantinopolitanos : « Dicant adversarii veritatis, quando omnipotens Pater vel secundum quam naturam Filium super universa provexit, vel cui substantiæ cuncta subjecit; deitas enim Verbi par in omnibus et consubstantialis est Patri : sed minor erat provehente qui crevit. In natura hominis accepit a Patre, quod in natura deitatis etiam ipse donavit. » Item ad Leonem Augustum, et ad Palæstinos : « Exaltationem qua *illum exaltavit Deus, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen*, ad eam intelligimus **1324** pertinere formam quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. » Item : « Quidquid ergo accepit, in tempore secundum hominem accepit, cui quæ non habuit, conferuntur. Forma autem servi in gloria divinæ, potestatis evecta est : nec interest, ex qua Christus substantia nominetur, vel adoretur. » Hieronymus in Breviario super Epistolam ad Philippenses : » Si ita assumptus homo humiliari dignatus est, divinitas, quæ se humiliare non potest, eum qui humiliatus fuerat, merito exaltavit. Sed et illi donatum est nomen, quod ante non habuit. Unde recte locus hic secundum humanam naturam intelligendus est. » Idem super *Dixit Dominus Domino meo* : « Istum locum Salvator, in Evangelio exposuit, dicens : *Si Christus est*, inquit, *Filius David quomodo in spiritu vocat eum Dominus? Matth.* XXII, 43) huic Domino, cui præcipitur ut sedeat. Deus enim non sedet. assumptione corporis sedet. Huic ergo præcipitur ut sedeat qui homo est, qui assumptus est. » Augustinus contra Maximum : « *Donavit illi nomen*, etc. Homini donavit ista, non Deo. Ac deinde in qua forma crucifixus est, ipsa exaltata est ; ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen, homini Christo secundum carnem mortuo, resurgenti, ascendenti. Donatur enim nomen quod est super omne nomen. »

12. De cætero, ut epistola finem deinceps sortiatur, si placuerit vestræ Discretioni super prioribus capitulis quatuor plenius edoceri, in sermonibus beati Bernardi super Cantica canticorum diligentior de eisdem disputatio continetur. Optamus et oramus, ut bene semper in Domino valeat vestra Paternitas. Recommendamus vobis fratres nostros

(164*) Hic liber non est Augustini : tribuitur Gennadio.

de Fossa-Nova. De prosperitate vestra, et statu Ecclesiæ sanctæ certitudinem satis vellemus audire.

13. Vix perfecta erat epistola hæc ab eo, cui tradita fuerat ad scribendum, et ecce eadem hora voluntas Domini fuit, ut mihi occurreret quod volebam. Ab altero siquidem fratre, priusquam mihi præsens epistola redderetur, scriptura alia diu quæsita, jam penitus desperanti mihi exhibita est, quam super eisdem capitulis ante annos pene quadraginta edideram cum ipso symbolo, quod domino Papæ et Romanæ Ecclesiæ ex parte decem archiepiscoporum, et omnium episcoporum pene, qui in illa adhuc die Remis inventi sunt cum abbatibus maximis atque plurimis, et magistris scholarum, et subscriptis nominibus singulorum, per superius memoratas personas fuerat præsentatum. Unde satis exsultans, illam quoque scripturam adjiciens huic epistolæ, tanquam charissimo domino meo vobis utramque filiali devotione transmitto.

14. Audivi etiam, quod super damnatione Petri Abælardi Diligentia vestra desideret plenius nosse similiter veritatem, cujus libellos piæ memoriæ dominus Innocentius papa secundus in urbe Roma, et in ecclesia beati Petri incendio celebri concremavit, apostolica auctoritate hæreticum illum denuntians. Nam et ante plures annos venerabilis quidam cardinalis et legatus Romanæ Ecclesiæ, Cono nomine, regularis quondam canonicus ecclesiæ Sancti-Nicolai de Aruasia, Theologiam ejus, Suessione concilium celebrans similiter concremaverat, ipsum Petrum præsentem arguens, et convictum de hæretica pravitate condemnans. Unde vestro si placuerit desiderio, per libellum de vita sancti Bernardi, et per ejus epistolas missas ad curiam satisfiet. Inveni tamen in Clara-Valle libellum cujusdam abbatis Nigrorum monachorum, quo errores ejusdem Petri notantur: quem et olim me vidisse recordor; sed a multis annis, ut custodes librorum asserunt, studiose quæsitus primus quaternio non potuit inveniri. Propter quod propositi nostri est in Franciam destinare ad monasterium, cujus abbas exstitit qui eumdem librum composuit: et si recuperare potero, transcribi facere codicem totum, et mittere vobis. Credo enim quod vestræ inquisitioni sufficere debeat, ut cognoscatis, quæ, quemadmodum, quare sint condemnata.

EJUSDEM GAUFRIDI

CONTRA CAPITULA GILBERTI PICTAVIENSIS EPISCOPI (176).

[illegible] 1. Quatuor quædam in his schedulis capitula, lector, invenies, quæ in magna nuper ecclesia probata et reprobata sunt, tanquam manifestæ repugnantia veritati, nec cuilibet veritati sed ei cujus injuriam dissimulare non licuit; quod ea vel maxime fidei catholicæ obtineat fundamentum. Hi sunt panes absconditi, quos celebris ille magister, Porreta agnomine, nomine Gillebertus, suis non parvo tempore discipulis venditaverat: nec paucos eorum furtivis inebriarat aquis, præsertim animos juveniles novitate gaudentes; sine clave, quæ Christus est, in divinas paginas irruentes; sine Spiritu, qui solus ea novit, scrutantes ipsa etiam alta Dei. Inter ejusmodi nova dogmata celebantur; sed in lucem aliquando prodiere.

2. Horrebant Catholicorum aures profanam novitatem, et eo usque zelus prorupit, ut prædictus Gillebertus, jam tunc quidem Pictaviensis episcopus, in præsentia summi pontificis Eugenii tertii super his pulsaretur. Elegit autem negare omnia, etiam quæ Pictavis in synodo sua manifeste arguebatur fuisse confessus. Inter negandum tamen anfractuosis quibusdam, more suo, verborum cavillationibus utebatur: ut facile Vir apostolicus animadverteret, prorsus aliquid apud eum de anathemate Jericho latitare.

3. Itaque eodem anno descensurus in Galliam, causam distulit; et Parisius facta est secunda interrogatio de eodem. Agebant quidam pro eo, quidam pro fidei veritate, maxime Claræ-Vallis reverendissimus Abbas: sed cautius forte videbitur simplici narratione contentum, quod ad personas pertinet, silentio præterire. Ibi quoque et objecta negavit, et testes protulit suos olim discipulos, tunc coepiscoposi quod nihil tale aliquando docuisset. Scripserat autem librum super tractatum Boetii de Trinitate satis commentitie commentatus, ubi copiose quidem præfatos errores disseminarat: pluribus tamen locis, sinuosis quibusdam voluminibus caput contegens serpentinum. Postulatus hunc librum, ad manum se habere negabat: nec facile erat præsertim ob discussionem a suis eum discipulis obtinere. Prolatæ sunt tamen particulæ quædam, sed, ut poterat, etiam manifesta capitula detorquebat, non parvis in hoc patrociniis utens: demum jussus est summo Pontifici integrum mittere corpus libri.

4. Factaque est inquisitio tertia in urbe Remorum, ubi prædictus papa magnum eodem anno concilium celebravit, congregatis quatuor regnorum episcopis, Galliæ, Germaniæ, Angliæ et Hispaniæ: ubi jam dissimulandi facultas non fuit, cum ex propriis litteris evidentius argueretur. Sed et ipse, paratis sibi patrociniis, factus videtur audacior, ut ex hoc dedignaretur amplius diffiteri, quod tanto

(176) Ex manuscripto codice Longi-Pontis.

tempore docuisset. Itaque quidquid semel et secundo coram tanto judice et testibus tantis negaverat, impudenti temeritate professus, hoc tamen addere cautus fuit, paratum sese ecclesiastico sensui postponere suum, nec contumaciter velle in eo persistere quod dixisset.

5. Disceptatum est aliquantis diebus, quod ibi quoque, etsi pauci admodum pro doctrina illa starent sed plurimi pro persona, satagentes excusare et extenuare etiam quæ non probabant. Unde et coactus est zelus Ecclesiæ cisalpinæ, secundum prædicti Claræ-Vallis Abbatis sanam doctrinam, adversus eadem capitula fidei suæ Symbolum edere, quam expressius potuit, obvians his quæ dicebantur ab illo. Demum et a summo Pontifice abjudicatis omnibus, timens ille ac pavens, in communi audientia, ore proprio, his, quæ professus fuerat, abrenuntiavit, et singula quæque refutans, promisit sese nihil tale deinceps aut scripturum, aut dicturum, aut etiam crediturum. **1326** Porro volumen illud, in quo manifesta esset inventa iniquitas, lectitari de cætero aut transcribi, sub excommunicationis pœna summus Pontifex apostolica auctoritate prohibuit, nisi forte Romana Ecclesia purgatum illud ederet et correctum : quod quidem nec factum audivimus, nec speramus aliquando faciendum. Quia tamen multorum adhuc scholarium corda videntur cum quo semel imputa sunt servare odorem ; nec destiterunt, eo utique perniciosius sibi, quo occultius, interdictas paginas lectitare : erit forsitan non inutile, si ad correctionem præsentium, et futurorum cautelam, et ipsa pariter confutari erroris capitula, quemadmodum auctor eorum suo illa ore professus, suo deprehensus est inscripsisse libello ; et sanctorum testimonia Patrum, quibus confutata sunt, aut confutari posse videntur, in medium proferamus.

DE CAPITULO PRIMO.

6. Initium malorum hoc erat. Forma ponebatur in Deo, qua Deus esset, et quæ non esset Deus : ut humanitas hominis forma est, non quæ sit, sed qua sit homo. Hanc vero formam sive naturam divinam, quam, ut diximus, Deum esse negabat, diversis appellari nominibus ; divinitatem, magnitudinem, bonitatem, veritatem, sapientiam, omnipotentiam, qua videlicet una forma, non modo Deus, sed et magnus, et verus esset, et bonus, et sapiens, et quæque similia : eo nempe Creatorem a creaturis differre contendens, quod illæ quidem formis subsisterent pluribus, ipse una. Unde et ejusmodi enuntiationes : Divinitas est Deus, sapientia, veritas, magnitudo, bonitas, vel omnipotentia Dei est Deus ipse ; si de simplicissima illa excellentissimaque natura sermo fieret, falsas esse omnino, tam impie, quam libere ausus est profiteri. Porro conversas earum : Deus est veritas, Deus est sapientia, cæterasque ejusmodi, emphaticas esse tradebat, ac si de homine diceretur. Tu quantus quantus, totus sapientia es : eo sane propriam magis in Deo figuram expressionis assignans, quod in homine quidem, cui multæ sint proprietates, abundantia formæ unius, ut puta sapientiæ : in Deo autem singularitas ipsa veram faceret hujusmodi enuntiationem. Et Dei quidem sese in eo constituebat, ut hac forma subsisteret ; formæ autem ipsius in eo magis, ut non hæc aliquo, sed hac esset aliquid, id est, Deus. De quo quidem capitulo super Tractatum Boetii, imo potius contra, non exponens Boetium, sed Boetio se opponens, scripserat in hunc modum : « Sicut non est, quo Deus sit, nisi sola atque simplex essentia, id est οὐσία ; sic non est unde οὐσία ipsa sit, nisi quoniam ea simplex et solus Deus est. Unde etiam usus loquendi est, ut de Deo dicatur, non modo, Deus est, verum etiam Deus est ipsa essentia. Recte utique. Si enim qui non modo sapiens, sed etiam coloratus, et magnus, et multa hujusmodi est, ex sapientiæ præ cæteris abundantia dicitur, Tu quantus quantus, totus es sapientia ; tanquam nihil aliud sit, quod sibi esse conferat, nisi sola sapientia. Multo proprius Deus, cui diversa non conferunt ut sit, dicitur ipsa essentia, et aliis nominibus. » Idem : « Ut Deus est ipsa divinitas sua, ipsa sua sapientia.

7. « Divinitas in Patre dicitur esse, sicut essentia in eo qui vere est.

8. « Aliqui parvuli sensu audientes quod Deus est simplex, ipsum et quæcumque de eo nominum diversitate dicuntur, ut Deus, unus, æternus, persona, principium, auctor, Pater, Filius, connexio et hujusmodi alia ejusdem naturæ ejusdemque rationis, esse ita accipiunt, ut essentia, quæ dicitur Deus, sit et unitas qua unus est, et æternitas qua æternus est, et similiter cætera, et e converso : **1327** ipse etiam Pater sit paternitas, et unus unitas, et æternus æternitas, et conversim.

9. « Quæro, an Pater et Filius et Spiritus sanctus prædicentur substantialiter de divinitate, id est, de illis qui quoniam sola divinitate sunt id quod sunt, non modo Deus, verum etiam divinitas appellantur.

10. « Pater veritas, id est, verus : item Filius veritas, id est, verus : Spiritus sanctus veritas, id est verus ; et collectim Pater, Filius, et Spiritus sanctus non sunt tres veritates, sed sunt una singulariter et simpliciter veritas, id est, unus verus.

11. « Qui homo est, ut Plato, vel Cicero, vel Trypho ; vel, qui Deus est, ut Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus ; quod dicitur illorum quilibet esse homo, et istorum quilibet esse Deus, refertur ad substantiam, non quæ est, sed qua est.

12. « Cum dicitur Deus, Deus, Deus : primum de Patre, secundum de Filio, tertium de Spiritu sancto, eorum quidem, qui sunt Deus numeratio facta est : ejus vero, qua sunt Deus, repetitio. »

13. Jam si expositorem audivimus, ne forte sit infidelis, ipsum consulamus auctorem. For-

mam quippe nominat, sed quid velit intelligi, A manifestius exprimit, dicens : « Divina substantia sine materia forma est atque ideo unum est : et est id quod est, reliqua enim non sunt id quod sunt. Unum quodque enim habet esse suum ex his, ex quibus est, id est ex partibus suis : et est hoc atque hoc, id est, partes suæ conjunctæ; sed non hoc vel hoc singulariter. Ut cum homo terrenus constet ex anima corporeque, corpus et anima est; non vel corpus, vel solum anima. In parte igitur non est id quod est. Quod vero non est hoc atque hoc, sed tantum hoc est; illud vere est id quod est : et est pulcherrimum, fortissimumque, quia nullo nititur. Quocirca hoc vere unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud, præterquam id quod est. Neque enim subjectum fieri potest. B Forma enim est, formæ vero subjectæ esse non possunt. Nam quod cæteræ formæ subjectæ accidentibus sint, ut humanitas non ita accidentia suscipit eo quod ipsa est, sed quod materia ei subjecta est. Dum enim materia subjecta humanitati suscipit quodlibet accidens, ipsa hoc suscipere videtur humanitas : forma vero, quæ est sine materia, non potest esse subjectum, nec vere inesse materiæ.

14. » Hoc igitur unum quod solum est id quod est, hoc pulcherrimum fortissimumque quod nullo nititur; in quo nullum aliud præterquam id quod est, quod subjectum fieri non potest; forma enim est : quis sanum sapiens Deum esse negaverit? C alioquin si Deo diversa non conferunt ut sit, Divinitas autem nullo nititur, ne uno quidem; eligat quisque quod judicaverit præferendum (165*).» Sane in judicio si forsitan hæsitaverit, consulat Augustinum. Ait enim : Deus non ea magnitudine magnus est, quæ non est quod ipse, ut quasi particeps ejus sit Deus cum magnus est. Alioquin illa erit major magnitudo quam Deus (166). » Sed quid prætergredimur viam? ad Boetium revertamur. « Catholicis vero nihil [*al. deest* nihil] in differentia constituentibus, ipsamque formam, ut est, esse ponentibus, neque aliud esse, quam est ipsum quod est opinantibus, recte repetitio de eodem, quam enumeratio diversi videtur esse cum dicitur, Deus D Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Vides certe non esse catholicum, qui in Deo aliud quidem esse formam qua est, aliud vero quod est opinatur. De forma enim superius monstratum est, quoniam is sit forma, et unum vere, nec ulla pluralitas (167).

15. « Quæso te, vide quam id sancte atque inviolabiliter probes, quod boni summi summum Deum diximus esse plenissimum. Quonam, inquam, modo? Ne hunc rerum omnium Patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere præsumas, quasi habentis Dei, habitæque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum putes, præstantius id quod dederit eo quod acceperit existimare possis. Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum dignissime confitemur. Quod si natura quidem idem est, sed ratione diversum; cum de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis hæc diversa conjunxerit. Nullo modo quæ sunt **1528** summa bona, eo possunt esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum bonum esse collegimus : quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem, quæ sit summa divinitas.

16. « Ergo, et inter summam beatitudinem, quæ est summa divinitas, demum discernere cura : et si placet, edissere nobis, quod et duobus sit summum bonum, cum summa bona a se diversa esse non possint. Durum enim videtur asserere, summam bonitatem, qua bona sunt omnia, etiam ipse Deus, aliquid esse non bonum : sed ne hoc quidem facile admittendum puto, inter bona media aut infirma bonitatem hanc numerari (168). » Sed consulatur et unicus ille omnium malleus hæreticorum, an vel istam blasphemiam præterire videatur intactam : ubi et illud simul attende, non novam esse, sed olim tritam et ventilatam, imo et contritam et eventilatam iterum pullulasse.

17. « Nunc tene, » inquit, « inconcussa fide, Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse Trinitatem, et tamen unum Deum; non quod sit eorum communis quasi quarta divinitas, sed quod sit ipsa ineffabilis et inseparabilis Trinitas. Divinitas Trinitatis, quæ putatur alia esse quam sit ipsa Trinitas, et propter hanc diei non tres deos, sed unum, quod ipsa una sit in tribus, aut substantia est, aut non est substantia (169). » Augustinus est qui loquitur, et tuam nobis tam diligenter explicat novitatem. Responde quid sentias, utrum substantia sit, an non, tua hæc divinitas, cujus sola unitate tres personas dici asseris unum Deum. Quid obmutescis? Ille partem utramque prosequitur, utrinque persequitur fugitantem.

18. « Si, » inquit, « substantia est, et alia quam Pater, aut Filius, aut Spiritus sanctus, vel ipsa simul Trinitas, procul dubio alia substantia est. Hoc autem veritas repellit et respuit. Item si non est substantia ista divinitas, et secundum hanc Trinitas unus Deus, quod hæc una sit in tribus, non debuit dici Pater et Filius et Spiritus sanctus unius substantiæ, sed unius divinitatis, quæ non est substantia. Agnoscis autem in fide catholica, quia hoc verum, hoc firmatum est, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus, cum sit Trinitas, unus Deus est : quia inseparabiliter sunt unius ejusdemque substantiæ, vel, si melius dicitur, essentiæ. Nonnulli enim nostrorum, et maxime Græci, Trinitatem, quæ Deus est, magis

(165*) August. de Trinitat. lib. v, cap. 10.
(166) Boet. lib. de Trinitate, cap. 2.
(167) Boet. lib. de Trinitate, cap. 3.

(168) Id., de Consolatione, lib. III.
(169) August. epist. 222 ad Consentium.

essentiam unam, quam unam substantiam esse dixerunt, aliquid inter hæc duo nomina arbitrantes, vel intelligentes; unde nunc disputare non opus est. Quod si divinitatem istam, quæ aliud existimatur esse quam sit ipsa Trinitas, non substantiam, sed essentiam dixerimus, eadem falsitas consequetur. Si enim alia est quam ipsa Trinitas, altera erit essentia : quod absit ut Catholicus sentiat. Restat itaque ut credamus, unius esse substantiæ Trinitatem, ut ipsa essentia non sit aliud quam ipsa Trinitas (170). »

19. Quid evidentibus dici potuit? adhuc tamen eumdem Augustinum audiamus. » Omnis substantia quæ Deus est, creatura est; et quæ creatura non est, Deus est. Quid ergo de ea facimus, non quæ est, sed qua est Deus (171) ? » Idem : « In Dei quippe forma, sicut non est aliud Filius, aliud vita ejus, sed ipsa vita Filius est : ita non est aliud Filius, aliud doctrina ejus; sed ipsa doctrina ejus Filius est. Aliæ quæ dicuntur essentiæ sive substantiæ capiunt accidentia, quibus fiat in eis vel magna, vel quantacumque mutatio : Deo autem aliquid melius excogitari non potest : et ideo sola est incommutabilis substantia, vel essentia, quæ Deus est; cui profecto ipsum esse, unde essentia nominata est, maxime ac verissime competit. « Hæc Augustinus. Te vero, quisquis adhuc porros esuris et cepas Ægyptiorum, fateri velim, quænam magis proprie dicatur essentia, quæ est, aut qua est Deus. Utraque enim in incommutabilis est, et forte magis ei competit nomen essentiæ, qua quidquid est.

20. Idem Augustinus : « Ipsa enim natura vel essentia, vel quolibet alio nomine appellandum est, id ipsum quod est Deus quidquid ilud est, corporaliter videri non potest (172). » Item : « Sicut absurdum est dicere, candidum non esse candorem, sic absurdum est dicere sapientem non esse sapientiam; et sicut candor ad se ipsum candidus dicitur, **1299** ita sapientia ad se ipsam dicitur sapiens. Sed candor corporis non est essentia, quoniam ipsum corpus essentia est, et illa ejus qualitas : unde et ab ea dicitur candidum corpus, cui non est hoc ipsum esse, quod candidum esse. Aliud enim ibi forma, et aliud color : et utrumque non in se ipso, sed in aliqua mole, quæ moles, nec forma, nec color est, sed formata et colorata. Sapientia vero et sapiens est, et se ipsa sapiens est. » Item : Res vero mutabiles, neque simplices proprie dicuntur substantiæ. Deus autem si subsistit, ut substantia proprie dici possit, in eo inest aliquid tanquam in subjecto, et non est simplex, cui hoc sit esse, quod illi est quidquid aliud de illo ad illum dicitur; sicut magnus, bonus, et si quid ejusmodi de Deo non incongrue dicitur. Nefas est autem ergo dicere, ut subsistat ei subsit Deus bonitati suæ : atque illa bonitas non substantia sit, vel potius essentia ejus; neque ipse Deus sit, bonitas sua, sed in eo sit, tanquam in subjecto.

21. « Tres personas ejusdem essentiæ, vel tres personas unam essentiam dicimus : tres autem personas ex eadem essentia non dicimus; quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona (173). » Item : « Est igitur natura non facta, quæ fecit omnes magnas parvasque naturas, eis, quas fecit, sine dubitatione præstantior : ac per hoc, etiam de qua loquimur rationabili et intellectuali, quæ hominis mens est. Illa autem cæteris natura præstantior, Deus est (174). » Forsitan dixisse debuerat, Illa cæteris præstantiore Deus est. Quid tamen magnum Deo ea esse, qua est quidquid est? Item : « Per veritatem, quæ intellecta conspicitur; et per bonum summum, a quo est omne bonum; et per justitiam propter quam diligitur animus justus ab animo etiam nondum justo; ut natura non solum incorporalis, verum etiam immutabilis, quod est Deus, quantus potest, intelligeretur, admonui. » Item : « Quæ vita dicitur, in Deo, ipsa est essentia ejus atque, natura. Non itaque vivit, nisi vita, quod ipse sibi est (175). » Quid tibi videtur? huicne credendum est, singulari utique Magistro catholicæ fidei, et expugnatori universæ hæreticæ pravitatis, dicenti : « Natura immutabilis, quod est Deus, et vita, quod ipse sibi est : » an magis ei qui dicit, « non, Quæ est; sed. Qua est? » Sed iterum atque iterum quia Augustinus sentiat audiamus.

22. « Quid factum est in corde tuo, cum dicerem, Deus? Magna et summa quædam substantia cogitata est, quæ transcendit omnem mutabilem creaturam (176). Item : « Diximus, ut potuimus, non temporaliter scire Filium, nec aliud esse Filii scientiam, aliqud ipsum Filium; et aliud esse Filii visionem, aliud ipsum Filium : sed ipsam visionem esse Filium, et ipsam scientiam vel sapientiam Patris esse Filium. Deo non alia est substantia ut sit, et alia potestas ut possit, sed consubstantiale illi est, quidquid ejus est; et quidquid ejus est, Deus est. » Item : » Legitur quidem, *Et spiritus sapientiæ multiplex* sed recte dicitur etiam *simplex*. *Multiplex* enim, quia multa sunt quæ habet; *simplex* autem, quia non aliud quam quod habet, est. Sicut dictus, est Filius habere viam in semetipso (*Joan.* v, 26). et eadem vita ipse est. Quid te voluit aliud Scriptura docere, nisi ut dum legeres esse Deum, et quæ in Deo sunt, non naturam intelligas esse compositam; sed secundum compositam intelligas incompositam? » Item (177) : « Nunc veniamus ad ea quæ Deus habere dicitur, quæ non possunt non

(170) Id. *ibid.*, epist. 120.
(171) August. de Trinitate, lib. I, cap. 6.
(172) Ibid., lib. II, capp. 2, 18.
(173) Ibid., lib. VII, capp. 1, 5, 6.
(174) Ibid., lib. XIV, cap. 12.
(175) Ibid., XV, capp. 3, 5.
(176) Id., Tract. 1 in Joannis Evangelium.—Cap. VII, 22.
(177) Gennad. in Regal. diffinit.

[illegible] quæ habere dicuntur, ut ait Apostolus; ita et quæ in Deo sunt [illegible] nisi Spiritus qui in ipso est [illegible]. Quæ sunt ergo in Deo pariter [illegible]. Nomina sapientia, virtus, lux, [illegible] splendor, imago, immortalitas, de qua scribitur: *Qui solus habet immortalitatem* (*I Tim.* VI, 16), [illegible] universa quæ diximus; quæ omnia Filius est. Quod autem substantialiter bonum est, non potest extraneæ capax esse bonitatis, [illegible] ipsum tribuat cæteris bonitatem. » Item: « Spiritus sanctus non accipiens aliunde sapientiam dictus est spiritus sapientiæ (178). Hoc enim ipsum quod subsistit, spiritus sapientiæ est, et natura ejus nihil est aliud; nisi Spiritus veritatis. Una quippe veritas [illegible] Dei, imo una veritas unus Deus [illegible] culturam [illegible] Dei, [illegible] conjungit. Deus solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen [illegible] tenet. » Idem: **1330** « Deus autem habet essentiam, habet sapientiam, sed quod habet, hoc est et omnia unus est (179).

23. « Deus hoc est quod habet. Habet enim æternitatem; et ipse est æternitas. » Hoc quoque sciendum est, quod omnis substantia, quæ Deus non est, creatura est: et quæ creatura non est, Deus est (180). » Item: « Eadem ibi sapientia quæ essentia, eadem potentia quæ essentia: eadem vita quæ essentia: et hæc omnia unum et unus Deus (181).

24. « Pati non potest, nisi passibilis creataque substantia: quæ quoniam a summa essentia, quæ Deus est, ut existeret, vocata de nihilo est, inter illud de quo facta est, et a quo facta est media: ita superioribus affici potest ut proficiat, sicut inferioribus ut deficiat (182).

25. « Est præterea tertius hic error, ut cum unius substantiæ Pater et Filius esse dicatur, significari existimetur substantia prior, quam inter se duæ partes habeant, [illegible] tres sermo significet substantiam unam, et duos unius substantiæ velut cohærentes (183). » Idem: « Per Moysen Seth animæ [illegible] est: Per Joannem Filius Patri æqualis est: [illegible] Patrem et Filium [illegible] (184). » Idem: « Deus [illegible] vivens potestas, quæ nusquam [illegible] usquam, se omnem per sua [illegible] quam se esse significat, [illegible] ipse esse intelligatur: non autem corporaliter: ut cum alicubi sit [illegible] esse credatur: cum per sua [illegible] esse non desinat: non alia autem sint, quam quod est ipse, quæ sua sunt (185). » Hæc interim de primo capitulo sufficere videntur.

(178) [illegible] ad Donat.
(179) Isid. lib. Etym., lib. IX, cap. 4.
(180) Greg., Moral. lib. XVI.
(181) August. De Trinit., lib. [illegible] 9 et 14.

DE CAPITULO SECUNDO.

26. Secundum autem simile est huic, quod evidenter ex Arii fonte procedens, non unam tantum, quæ Deus sit, asserit esse substantiam. Duo siquidem nomine tradit substantiæ, designari, videlicet, Quod est, et quo est, essens, atque essentiam: sicut album et albedinem interdum significare dicitur, et rem albam. Id ergo quo est, unum esse in Trinitate consentit, formam illam scilicet et naturam deificam, matremque, ut ita dixerim, Trinitatis. Porro quod hac essentia est, non unum, in Trinitate esse contendit, sed tria singularia quædam, tres res numerabiles, unitatibus tribus; quarum prima sit Pater, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus: idque miraculi docet in beata illa Trinitate credendum, et in eo fidei meritum omne constituit, ut formam numero unam in rebus esse pluribus fateatur. Illius nimirum unitas formæ sola in causa est, ne plures dicantur dii, quibus divinitas est una communis. Sic nimirum tres etiam homines, si fieri ullo modo posset, ut una in eis humanitas, aut eadem inveniretur albedo, dico autem, una et eadem numero; non jam tres albi, neque tres homines dicerentur esse, sed unus. Hoccine totum illud ineffabile sacramentum hæc Trinitatis et unitatis ratio tota? vides monstruosam, quæ nobis pingitur, imaginem Trinitatis: vides, quod fingitur, non plane miraculum, sed ridiculum. Producuntur ex una radice tres rami; uni quodammodo capiti tria corpora subnectuntur. » Una est, inquit, essentia, sed qua sunt non quæ sunt. Et qui dixit, *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30). Uno sumus, dixisse debuerat. Neque enim est unum aliquid, quod et Pater sit et Filius et Spiritus sanctus. « Alioquin et Filius, inquit, Pater esset, et Pater Filius, et Spiritus eorum uterque. » Nimirum sic ruit qui irruit; sic periclitatur qui non videt. Qui hic scrutator majestatis opprimeretur a gloria? Hinc illæ erant, non minus ridiculæ, quam sacrilegæ interrogationes. Cum enim sic enuntiaret quis, Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus, nihil horum concedens simpliciter, de quo diceret, percunctabatur. Plane diligens inquisitor: « Si dicis de Patre, aiebat Deus est Pater, et hoc sit dicere, Pater est Pater, verum dicis: alioquin verum esse non potest. Sic de Filio, sic de Spiritu sancto. Nulla enim res est, nulla substantia, nihil unum, unde vere dici possit: Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus. » Unde et conjunctum **1331** Unus Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, ne Sabellianus esset, imo ne esse desisteret Arianus, negabat. Invertebat autem quas poterat enuntiationes, ut verba convertens, sententiam quoque perverteret ipsam. « Pater et Filius et Spiritus sanctus unum sunt, vel

(182) Claudian. ad Sidon. de Statu vitæ.
(183) Hilar., de synod.
(184) Ibid.
(185) Lib. VIII de Trinit.

unus Deus, vel una substantia. Nihil horum » ait, « unquam negaverim Sed cur hoc ? quo sunt, una essentia, una divinitate. Si quis autem sic pronuntiet : Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, personas prædicans ; Hanc, inquit, plane nego. »

27. Sic Pictavis in sede magni Hilarii, congregata ecclesia, dogmatizavit, qui synodo præsidebat : sic in auribus Romanæ Ecclesiæ, et multitudinis episcoporum, quos ad Remense consilium apostolica convocaverat auctoritas, heu! inter catholicos profitenti non defuere fautores ; quem tamen Viterbi, atque Parisius interrogatum similiter non simpliciter respondisse constabat. Sic usque hodie infelices paginæ continent, e quibus ista proferimus.

28. « Sabelliani, cum audiunt unius substantiæ tres esse personas, et propter eam, quæ ex illarum proprietatibus est, diversitatem, aut æqualitatem, aut cooperationem, aut coæternitatem, aut processionem ostendendam, inductas esse similitudines legunt, scilicet, vel unius animæ memoriam, notitiam, amorem ; vel unius mentis memoriam, intelligentiam, voluntatem ; vel unius radii splendorem, et calorem, et hujusmodi alias : putant quod sicut unus solus est radius, de quo dicuntur splendor et calor ; aut una sola est mens, de qua et memoria, et intelligentia, et voluntas : ita unus solus subsistens sit, qui natura cum sit Deus, idem ipse personalibus proprietatibus sit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quos hic error patenter ostendit ignorare hujus nominis, quod est substantia, multiplicem usum, videlicet, et quod est, et quo est, hoc nomine designari. Ne quis Sabellianus secutus ex multivoci, quod est ensis, mucro, gladius, aut univoci, quod est sol, sol, sol, comparationibus, quibus et quod est, et quo est, id est et subsistens et subsistentia, iterata significatione repetitur, in eo quod de Patre et Filio et ipsorum Spiritu prædicatur (186). » Hæc de commentario sumpta sunt : de cætero Boetius ipse loquatur, ut is potissimum fraudis impiæ commenta dissolvat.

29. « Relatio non faciet alteritatem rerum, de qua dicitur, sed, si dici potest personarum. Quod eisdem fere verbis beatus Augustinus docuerat : Confiteantur, inquies, Ariani nobiscum, in una divinitatis natura pluralitatem personarum magis quam rerum esse. » Item Boetius : « Nam idem Pater, qui Filius, non est ; nec idem uterque qui Spiritus sanctus. Idem tamen Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus : idem justus idem bonus, idem magnus, idem omnia quæ secundum se poterunt prædicari Sane sciendum est, non semper talem esse prædicationem relativam, ut semper ad differens prædicetur ; ut est servus ad dominum, differunt enim. Nam omne æquale, æquali æquale est ; et simile, simili simile est ; et idem ei, quod est idem, idem est. Et similis est in Trinitate relatio Patris ad Filium et utriusque ad Spiritum sanctum ut ejus quod est idem, ad id quod est idem. Quod si id in cunctis aliis rebus non potest inveniri, facit hoc cognata caducis rebus alteritas (187). »

30. Idem : » Quæro an Pater et Filius et Spiritus sanctus de divinitate substantialiter prædicentur, an alio quolibet modo. « Et post pauca : » Ex his igitur intelligimus, Patrem, Filium, ac Spiritum sanctum non de ipsa divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo (188). »

31. Augustinus (189) « Credimus unum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum. » Jam forte parat invertere cavillator : sed audiat quæ sequatur. « Patrem vero, eo quod habeat Filium ; Filium, eo quod habeat Patrem ; Spiritum sanctum eo quod sit ex Patre et Filio. » Hæc nimirum adjectio, si quis prudenter advertat, prorsus vetat inverti : et non nisi de uno Deo patitur esse sermonem.

32. Augustinus : « Consequenter intelligitur, non tantum de Patre dixisse apostolum Paulum, *Qui solus habet immortalitatem* ; sed de uno et solo Deo, quod est ipsa Trinitas : « *Beatus et solus potens Rex regum, et Dominus dominantium* (*I Tim.* VI, 16, 15) ; quod est unus, et solus, et verus Deus, ipsa Trinitas. Recte, ergo ipse Deus Trinitas intelligitur *beatus et solus potens* (190). » Idem : « Loquendi causa de ineffabilibus ut fari aliquo modo possemus, quod effari nullo modo possumus, dictum est a Græcis, una essentia, vel tres substantiæ ; a latinis autem, una essentia, vel substantia, tres personæ : quia in latino non aliter essentia, quam substantia solet intelligi (191). » Idem : « In septimo libro quæstio, quæ dilata fuerat, explicatur, ita ut Deus qui genuit Filium, non solum sit Pater virtutis et sapientiæ suæ, sed etiam ipse virtus et sapientia. Sic et Spiritus sanctus : nec tamen simul tres sunt virtutes, aut tres sapientiæ ; sed una virtus et una sapientia ; sicut unus Deus et una essentia. Deinde quæsitum est, quomodo dicatur una essentia tres personæ, vel, ut a quibusdam Græcis, una essentia tres substantiæ : et inventum est, elocutionis necessitate dici, ut aliquo uno nomine enuntiaretur, cum quæritur, quid tres sint, quos tres esse confitemur, Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum. »

33. Idem : « Ad hoc ratio pervenit, ut sic sit Filius sapientia de sapientia, quomodo lumen de lumine, Deus de Deo ; nec aliud potuimus invenire Spiritum, nisi et ipsum esse sapientiam, et simul omnes unam sapientiam, sicut unum Deum unam essentiam. Hanc ergo Sapientiam, quod est Deus, quomodo intelligimus esse Trinitatem? Non dixi, Quomodo credimus : nam hoc inter fideles non

(186) Comment. Gilberti super Boetium.
(187) Boetius, lib. de Trinitate, capp. 5, 6.
(188) Boetius ad Joan. diac.

(189) Gennad., eccl. dog.
(190) Augustinus, de Trinitate lib. I, cap. 6.
(191) Id. VII, cap. 4.

debet habere quæstionem. » Item : Jam in hoc libro superius disputavi, non sic accipiendam esse Trinitatem, quæ Deus est, ex istis tribus, quæ in trinitate nostræ mentis ostendimus; ut tanquam memoria sit omnium Pater, et intelligentia omnium Filius, et charitas omnium trium Spiritus sanctus : quasi Pater non intelligat sibi, nec diligat; sed ei Filius intelligat, et Spiritus sanctus ei diligat, ipse autem et sibi et illa tantum meminerit : et Filius nec meminerit nec diligat sibi; sed meminerit ei Pater, et diligat ei Spiritus sanctus; ipse autem et sibi, et illis tantummodo intelligat, ipseque Spiritus sanctus nec meminerit, nec intelligat sibi; sed meminerit ei Pater, et intelligat ei Filius; ipse autem et sibi et illis, non nisi diligat sed sic potius, ut omnia illa tria, et omnes et singuli habeant in sua quisque natura; nec distent in eis ista ut in nobis, aliud est memoria aliud intelligentia, aliud dilectio sive charitas : sed unum aliquid sit, quod omnia valeat, sicut ipsa sapientia. Et sic habetur in uniuscujusque natura, et qui habet, hoc sit quod habet sicut immutabilis simplexque substantia (192). »

34. Idem : « Res quibus fruendum est, Pater et Filius et Spiritus sanctus eademque Trinitas, una quædam summa res est, communisque omnibus fruentibus ea, si tamen res, et non rerum omnium causa; si tamen causa. Neque enim facile nomen, quod tantæ excellentiæ conveniat inveniri potest (193). » Idem : « Istum unum verum, qui solus est naturaliter Deus; non patrem solum, neque Filium solum, neque solum Spiritum sanctum : sed simul Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse diximus. » Idem : « Si una illa essentia Patris et Filii et Spiritus sancti una esset persona, non diceretur, *Ad imaginem nostram*; sed, Ad imaginem meam : nec dixisset, *Faciamus*; sed, Faciam. Quid igitur? quod jam docemur, unam illam essentiam Patris et Filii et Spiritus sancti ne ullam quidem esse personam. »

35. Idem : « Quis in illo uno vero Deo Trinitate, non solum quod unus Deus est, sed etiam quod Trinitas est, naturaliter verum est : propterea ipse verus Deus in personis Trinitas est, et in natura unus est. » Idem : « Principaliter tene, omnem naturam, quæ non est Trinitas Deus, ab ipsa sancta Trinitate, quæ solus verus et æternus est Deus, creatam ex nihilo. Edissere nobis, si potes, quæ natura sit Trinitas Deus : cum divina natura nec Deus, nec Trinitas sit : aut certe ex nihilo eam fateare creatam, quæ non sit Trinitas Deus. Id enim tenendum principaliter a magno fidei principe commendatur (194). »

36. Augustinus : « Satis est Christiano rerum creatarum causam, sive cœlestium, sive terrestrium, sive visibilium, sive invisibilium; non nisi bonitatem intelligere Creatoris, qui est unus Deus et verus; nullamque esse creaturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso; cumque esse Trinitatem, **1333** Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum, manifesta sunt testimonia, nec ullius egent interpositionis (195). »

37. Augustinus : « Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna, et inumerabiliter sapiens, ut scriptum est : *Magnus Dominus et magna virtus ejus.* (*Psal.* CXLVI, 5). Vis ista Deus est, et Deus ipse tria est. » Idem : « Omnis mens quidquid scit, amat scire. Amor non minus quam inter duos est, amantem, et quod amatur. Unus est ergo amborum amor, qui et tertius est. Non autem potest negari, hoc totum unam animam esse, et unam animam esse hæc tria. Sicut enim hæc tria vere anima una est; sic hoc unum, et hoc alterum, et hoc tertium. Comparet igitur se hæc creatura tam eminens Creatori suo supereminenti sibi, excepto hoc et multum supra se amoto, quod omnis bonitas et omne bonum, et omnis bonitatis et boni dulcedo Creatoris a se ipso est (196). »

38. Athanasius : « Illuc mihi necessario video festinandum, ut tres unum esse, et unum tres esse; et si non ratione qua homo sum, tamen auctoritate perdoceam. » Idem : « Supernarum virtutum carmina unum tres esse, et tres unum esse demonstrant. » Sed hic Theologus noster e contra tres quidem unum, sed non unum tres esse demonstrat, ne Sabellianos forte sequatur. Cæterum ad hunc nostrum audiat Athanasium suo Ario respondentem : « Nec Sabellium incurrimus, tres unum Deum fatendo; nec tuæ perfidiæ laqueis irretimur, dum hunc Deum Trinitatem esse ingenue confitemur (197). »

39. Ex istis scientia est Deus, Deus est Trinitas. Idem : « Ibi enim unitas vere est Trinitas, et Trinitas vere est unitas. Tunc perfecte cognoscemus, quod modo salubriter credimus. Neque enim aliter animadvertere merebimur, nisi nunc, quæ vera sunt fateamur, hoc est, veram, coæternam, incommutabilem, distinctam personis et inseparabilem Trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua. Unum simplex, trinumque : hæc tria, unum et hoc unum tres : sed non tres Patres, nec tres Filii nec tres Spiritus sancti. Tres unum, et unum tres confiteor. Hæc tria unus Deus, et unus Deus hæc tria. » Idem : « Deus et Dominus, vera et sempiterna Trinitas in personis; vera et sempiterna unitas in substantia : quia una est substantia Pater et Filius et Spiritus sanctus. Si una substantia est Pater et Filius et Spiritus sanctus; quare solus Filius incarnatus dicitur? Quia alia persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti (198). »

(192) Id., lib. XV, capp. 3, 6, 7.
(193) De Doctrina christiana.
(194) De Reg. Fid. ad Petrum.

(195) Enchirid., cap. 4.
(196) Aug., De creat. hom. ad imag. Dei.
(197) Athan., Contra Ar. et Sabel.
(198) Cassiod., De qual. animæ.

DE CAPITULO TERTIO.

40. Tertium radicis viperеæ germen proprietates, id est relationes, personis tribus attribuit, quæ non sint ipsæ personæ : res sempiternas et ab invicem, et a divina substantia numero differentes ; ut inveniatur, non Trinitas, sed quaternitas : cum divina illa substantia sit hoc unum, et quælibet trium proprietatum aliud unum. Nam et quatuor tradit unitates æternas quarum prima quidem adsit summæ illi naturæ, qua Deus est; tres residuæ proprietatibus tribus. Porro personas ipsas illa unitate Deum unum dici, reliquis vero tribus unitatibus esse tria. Ubi, si diligenter advertas, quod imparitatem hanc relationis ratio non admittit, quatuor statim proprietates occurrunt. Neque enim referri ad Patrem et Filium Spiritus potest, quin et ipsi referantur ad Spiritum. Sed nec eadem, qua ipse, possunt relatione referri ; ne sit una in Trinitate sine proprietate persona. Nempe ut diversa a paternitate filiatio est, sic et a processione productio ; si tamen hoc eam nomine placeat appellari. Jam vero huic suam necesse est dare unitatem ; et adhuc crescet rerum numerus æternarum, si fuerit qui prosequatur. Multa siquidem hinc pullulare necesse est, ut ex radice colubri regulus oriatur. Sed hæc disputatio supra nos est : majoribus reservetur. Forte tamen ipsa sibi impietas ad omnem confusionem sufficere poterit ; dummodo lectoris diligentia perscrutetur glossam obscuriorem textu, adversantem utpote textui, et sectandis involucris laborantem. Si quominus, abundant testimonia Scripturarum, quibus impietas omnis, licet impudentissima sit, obruatur.

41. « Illius enim proprietas prædicationis, qua de quo unum **1331** horum prædicatur, aliud prædicari non potest : satis patenter ostendit, non modo inter se, verum etiam ab omnibus illis, quæ de illorum subjectis communiter dicuntur, et ab eo maxime quod unum de tribus, multis nominibus substantialiter prædicatur, hæc esse diversa. Est autem hæc diversitas non modo in numero, quo scilicet hoc unum est; quodlibet vero illud est aliud unum : verum etiam natura generis, et loco rationis (199). »

42. Substantiam divinam dicit, eam scilicet non quæ est, sed qua est Deus, unam multis nominibus prædicari, cum dicit, Deus magnus, bonus, et omnipotens, et his similia. Eadem enim in Deo est sapientia, et essentia, et veritas et omnipotentia; et quæcumque de Deo dicimus in hunc modum. Ab hac ergo substantia divina personales proprietates (nam de his utique loquimur) numero dicit esse diversas ; ut ipsa quidem si hoc unum : quælibet vero illarum proprietatum aliud unum. Nec vero hæc differentia sufficit, nisi amplior quoque diversitas generis et rationis accedat. Vide autem : si enim hic merito verbis Boetii respondemus, cum de rerum principe loquamur Deo, fingat, qui po- A test, quis hæc tam diversa conjunxerit? Nam quod sit de proprietate prædicationis, ut de quo unum illorum trium prædicetur, aliud prædicari non possit (unde et alibi quoque res oppositas nominavit, et unum Deum tres esse personas negabat), evidenter Boetius ipse confutat.

43. « Quæro an Pater et Filius et Spiritus sanctus prædicentur substantialiter de divinitate, an alio quolibet modo. » Item : « Ex his intelligendum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum non de ipsa divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo. Dico enim, si de divinitate prædicentur; et de uno, cum non sit nisi una divinitas (200). » Deinde quod personas ipsas relationum subjecta dicit, catholicus horret auditus. Unde et ipse Boe- B tius de Deo utique loquens (neque enim aliud aliquid tam eleganter cæteris omnibus assereret præferendum, sicut et supra meminimus) ait : « Hoc vere unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præterquam id quod est. Neque enim subjectum fieri potest, forma enim est; formæ vero subjectæ esse non possunt (201). » Nec in hoc quidem a beato Augustino Boetius ipse dissentit, cum et ille doceat, in Dei substantia non aliud esse substantiam, et aliud quod accidit ipsi substantiæ; sed quidquid in ea intelligi potest, esse substantiam.

44. Et an forte proprietates illas non in Deo ponere, sed extrinsecus affingere videatur? ait siqui- C dem quodam loco : « Theologicæ personæ, quoniam ejus quo sunt, et simplicitate id quod sunt, essentiarum oppositione a se invicem aliæ esse non possunt : sed harum quæ dictæ sunt, extrinsecus affixarum rerum oppositione a se invicem aliæ et probantur, et sunt (202). » Ubi, obsecro? Extra Deum : siquidem ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia. Denique si quid illi affixum extrinsecus fuerit, extra veritatem, extra æternitatem esse convincitur. Semel crucifixus pro nobis Unigenitus Dei Patris, nec sibi, nec Patri, nec Spiritui utique suo quidquam a nobis deinceps patietur affingi. Postremo, si vere tres illas affingit extrinsecus, ubi illud erit, quod tanquam sibi maxime suffragaturum D protulit ; « In substantia unitas, in personis proprietas, et in majestate adoretur æqualitas? Audis, inquit, in personis proprietas : et dubitas credere personales esse proprietates res æternas, quæ non ipsæ personæ sint, sed in ipsis? » Modo affigebantur extrinsecus : sed fides catholica nec affixas recipit, nec infixas. Nimirum sicut in personis proprietatem, sic in substantia unitatem, sic in majestate æqualitatem adorat : sed hæc omnia per indifferentiam dicta sapit, quicumque non desipit. Nihil enim in Deo est, præterquam id quod est. Sed nec proprietates ait illa scriptura, quamvis et hoc sane posset intelligi, imo vero proprietas in personis, id

(199) Comment. Gilberti super Boetium.

(200) Boetius ad Joan. diac.

(201) Id., lib. de Trinitate, cap. 2.

(202) Gilleb., comment. in Boetium.

est distinctio. Adoratur itaque in substantia unitas, in personis proprietas, in majestate æqualitas: id est, substantia una, personæ distinctæ, majestas æqualis. Alioquin, si verbis insistere libet, adorentur ab eo in personis relationes, res æternæ quæ Deus non sint. Nam a nobis sola fideliter adoratur ea simplicissima substantia et natura, quæ est **1335** Trinitas Deus. Adhuc tamen quemadmodum de his proprietatibus disserat, audiamus.

45. « Quoniam paternitas, et filiatio, et connexio diversa sunt, oportet unitates quoque, quæ illis adsunt, a se invicem esse diversas: et quia, quamvis substantiæ substantia alia, vel accidens adsit; accidenti tamen non potest adesse substantia; unitates quæ adsunt paternitati, et filiationi, et connexioni nequaquam poterunt esse substantiæ (203). »

46. Hic, si diligens lector advertat, nil consequentiæ in eo reperiet quod infert: « Propterea unitates, quæ proprietatibus adsunt, substantias esse non posse, quod accidenti non potest adesse substantia. » Nisi ipsas proprietates accidentia velit intelligi: alioquin si non sunt accidentia, quid rationis habere videtur, eo quod accidenti substantia adesse non possit; quæ illis adsunt, nequaquam posse esse substantias? Atqui accidentia eas esse, nec ipse quidem proprietatum Magister voluit profiteri, medias quasdam res inter substantias accidentiaque constituens. Ad hæc, qua ratione suum nunc ternarium, aut quaternarium magis: quatuor enim, aut forte etiam plures æternas invenit unitates: hunc, inquam, numerum, qua ratione quaternitatem possit negare, non video. Manifeste siquidem numerus est, quo numeramus, numerus rerum ad invicem differentium. Cæterum si hæc ita se habent, tota illa Boetii de numerali differentia disputatio deleatur, quæ non solum differentiam numeri, sed et ipsum quoque numerum quo numeramus, ubi repetitio unitatum pluralitatem facit, ab ineffabili illa removet Trinitate. Triplicem quippe proponens, generis scilicet, et speciei, et numeri differentiam: « Age igitur, inquit, ingrediamur; et unumquodque, ut intelligi atque capi potest, dispiciamus. » Post longam deinde disputationem inferens ait: « Nulla igitur in Deo diversitas, nulla ex diversitate pluralitas, nulla ex accidentibus multitudo, atque idcirco nec numerus. Deus vero, a Deo, nullo differt, nec vel accidentibus, vel accidentalibus differentiis in subjecto positis distat. Ubi vero nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas; quare nec numerus. Igitur unitas tantum: nam quod tertio repetitur, Deus; cum Pater et Filius et Spiritus sanctus nuncupatur, tres unitates non faciunt pluralitatem numeri in eo quod ipsæ sunt; si advertamus ad res numerabiles, ac non ad ipsum numerum. Illic enim unitatum repetitio numerum facit. In eo autem numero, qui in rebus numerabilibus constat, repetitio unitatum atque pluralitas minime facit numerabilium rerum numerosam diversitatem. Numerus enim duplex est: unus quidem, quo numeramus; alter vero, qui in rebus numerabilibus constat. Etenim unum res est unitas, qua unum dicimus. Duo rursus in rebus sunt, ut homines vel lapides; dualitas nihil, sed tantum dualitas, qua duo homines vel lapides duo fiunt: et in cæteris eodem modo. Ego in numero quo numeramus, repetitio unitatum facit pluralitatem: in rerum vero numero non facit pluralitatem unitatum repetitio; velut si de eodem dicam, Gladius unus, mucro unus, ensis unus. Potest enim tot vocabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum repetitio, iteratio potius est, non numeratio: velut si ita dicamus, Ensis, mucro, gladius; repetitio quædam est ejusdem, non numeratio diversorum: velut si ita dicam, Sol, sol, sol; non tres soles effecerim, sed de uno toties prædicaverim. Non igitur si de Patre ac Filio et Spiritu sancto, tertio prædicatur Deus, idcirco trina prædicatio numerum facit. Hoc enim illis, ut dictum est, imminet, qui inter eos distantiam faciunt meritorum. Catholicis vero [*supr.* *ad.*, nihil] in differentia constituentibus, ipsamque formam, ut est, esse ponentibus, neque aliud esse, quam est ipsum quod est opinantibus, recte repetitio de eodem, quam enumeratio diversi videtur esse cum dicitur, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, atque hæc Trinitas unus Deus: velut ensis atque mucro, unus gladius; velut sol, sol, sol, unus sol » (204).

47. Vere stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi! Hæc enim lectitans et hæc tractans homo tantarum litterarum, nihilominus auget numeros, multiplicat unitates, simplicissimam **1336** æternitatem rerum numerositate dispertit. Trifariam denique constituit Trinitatem, personarum, proprietatum, unitatum: nobis autem sola personarum Trinitas commendatur.

48. Augustinus: « Si enim minus magna est charitas quam sapientia, minus quam est diligitur sapientia. Æqualis est igitur, ut quanta est sapientia, tantum diligatur. Est autem Sapientia æqualis Patri, sicut supra diximus. Æqualis est igitur etiam Spiritus sanctus: et si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem quæ in illa substantia est: et ideo non amplius quam tria sunt. Unus diligens eum qui de illo est et unus diligens eum de quo est, et ipsa dilectio: quæ si nihil est, quomodo Deus est ipsa dilectio, si non est? » Idem: « Numerus et mensura, et pondus ipse Deus est. Ipse est numerus sine numero a quo omnis numerus: ipse est mensura absque mensura a quo omnis mensura: ipse pondus sine pondere, a quo est omne pondus. *Omnia ergo in numero, et mensura, et pondere disposuit* (Sap. XI, 21), tanquam diceret, Omnia in se disposuit. »

(203) Comment. Gilberti super Boetium.

(204) Boetius, lib. de Trinitate, capp. 2, 3.

Idem: » Deus simplex est natura, et immutabilis, et imperturbata; nec aliud est ipse, et aliud quod habet (205). »

49. Isidorus: » Simplex dicitur Deus, sive non advertendo quod habet; sive quia non aliud est ipse, et aliud quod habet (206). »

50. Hieronymus: » Deus simplex est natura et immutabilis; nec aliud est ipse, et aliud quod habet (207). » Idem: « Omne quod est, aut ingenitum est, aut genitum, aut factum. Proprium autem Dei est non cœpisse. » Idem: « Quid ergo de proprietatibus dicimus personarum? » Eumdem audiamus. « Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, vel ut Græci exprimunt, hypostases, hoc est, subsistentias confitemur. Itaque substantia unum sunt, personis ac proprietatibus distinguuntur (208). »

51. Gregorius Nazianzenus: « Deum cum nomino, uno lumine illuminamini, et tribus: uno quidem, secundum substantiam; tribus vero, secundum uniuscujusque proprietates sive subsistentias, ut aliquibus videtur dicendum, sive personas. Nihil enim pro vocabulorum diversitate distat, cum ad eumdem sensum nominum diversitas provocet intellectum (209). »

52. Alcuinus: « Ingenitus, Genitus, et Procedens una natura est, tres proprietates, unus Deus. Omne quod est, aut semper fuit, et non esse cœpit; aut non semper fuit, et esse cœpit. Quod itaque non cœpit esse, sed semper fuit, Pater et Filius et Spiritus sanctus: quod vero esse cœpit, omnis est creatura (210). »

53. Isidorus: « Trinitas est appellata, quod fiat totum unum ex quibusdam tribus, quasi Trinitas; ut memoria, intelligentia, et voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem Trinitatis divinæ. Nam cum tria sint, unum sunt; quia et singula in se manent, et omnia in omnibus. Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus Trinitas et Unitas. Id enim unum, idem et tria (211). » Cujus utique testimonii secundo manifeste erroris hujus capitulo pars novissima contradicit, sicut et aliæ multæ ex his auctoritatibus, aut duobus, aut etiam tribus capitulis evidenter opponi facile diligens lector advertet: sed initium quod tertio specialiter adversatur. Ille enim Trinitatem tres unitates exponit, scribens hoc modo: » Quo fit ut nec Trinitas, id est tres unitates, de Deo substantialiter prædicentur. » Isidorus vero Trinitatem trium unitatem fideliter interpretatur.

DE CAPITULO QUARTO.

54. Restat capitulum quartum, primi utique virulenta propago. Quocirca non illi diutius immorari necesse est: quippe quod in ipsa jam radice sua confutatum esse videtur. Divinam quippe naturam Deum non esse contendens, eo usque prorupit etiam non interrogatus, ut incarnationem sic tribueret personæ Filii, ut ipsi divinitati eam omnino negaret. Scripserat autem super eodem capitulo in sua illa expositione, pro libitu bene dicta depravans. Hæc enim sunt verba Boetii: « Sed humana forsitan natura in deitatem videntur esse conversa. 1337 Hoc vero qui fieri potest, si divinitas in generatione Christi et humanam animam suscepit, et corpus? » Item: « Cum in eadem persona aliud sit divinitas quæ suscepit, aliud quam suscepit, humanitas: non enim natura, sed persona (212). » Utquid ita? A te ipso habes, an alii docuerunt te? credo proprium est expositoris, cui nec auctor ipse, nec sanctorum quispiam consentire videtur. Propheta dicit in Psalmo: *Veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 2). Expone tu, *Veritas*, id est verus; et audiant quorum animus non attingit zelus Dei. Dicit Salomon: *Sapientia ædificavit sibi domum* (*Prov.* IX, 1). Expone, *Sapientia*, id est, Sapiens, sed non nobis.

55. Augustinus: « Ergo qui forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, utrumque homo (213). » Idem: « Si enim divina substantia longe distantior, atque incomparabili diversitate sublimior: potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam, ut una persona fieret: quanto credibilius, alii et alii homines, sancti et fideles ejus fiunt cum homine Christo unus Christus (214)? » Idem: « Neque enim natura æterna atque divina temporaliter nasci ex natura humana ullatenus posset, nisi secundum susceptionem veritatis humanæ veram nativitatem temporaliter conceptionem ineffabilis in se divinitas accepisset. » In eodem: « Sic veritas incommutabilis manet humanæ divinæque naturæ, ut sicut vera semper est ejus divinitas quam de Patre incommutabilem habet: ita vera semper atque incommutabilis sit ejus humanitas, quam sibi unitam summa divinitas gerit (215). » Idem: « Licet unam personam in Christo credamus, duas tamen substantias, id est naturas, fatemur, divinitatis scilicet et humanitatis, assumptricis et assumptæ, creatricis et creatæ. » Idem: « Adveniens divinitas in uterum Virginis, carnem sibi fabricavit ex substantia ipsius, quam pro salute nostra suscipiens, et sibi condunans, natus est Deus homo. »

56. Fulgentius: « Ille puer sicut veram carnem sic veram habuit animam, ut vera illa divinitas totam hominis et reparandam susciperet, et susceptam posset reparare naturam (216). »

(205) Lib. vi de Trinitate, cap. 5.
(206) Etymolog., lib. ii, cap. 4.
(207) De essentia Dei.
(208) Lib. Definit. ad Damas. papam.
(209) Lib. iii, cap. 9 Epist.
(210) De Trinitate, lib. ii, cap. 1.
(211) Etymolog., lib. iii, cap. 4.

(212) Boetius, de Persona et Natura, cap. 6.
(213) De Trinitate, lib. iii.
(214) De Peccatorum meritis et remissione, lib. ii, et Baptismo parvulorum.
(215) De Fide ad Petrum, qui liber non est Augustini, sed tribuitur Fulgentio.
(216) De Myst. Mediatoris.

57. Gregorius : « Venit ad nos calceata divinitas (217). »

58. Alcuinus : « Sic est ergo Christus plenus gratiæ et veritatis, ut sicut a divinitate plenitudo humanitatis suscepta est ; ita in ejus humanitate plenitudo sit divinitatis. » Idem : « Non enim alicubi divinitas humanitatem, ex quo in unitatem suæ personæ assumpta est deseruit. (218). »

59. « Utique divinitas suæ carnis conceptione concepta est, et nativitate nata : sensitque participatione humani affectus mortem, quam sponte susceperat ; non naturæ suæ potentiam perdidit, per quam vivificat omnia. » Idem : » Omnium, quæ in Christo gesta sunt, operum auctoritas ex divinitate est : tamen carni convenit dicere. *Potestatem habeo ponendi animam meam* (*Joan.* x, 18), non divinitati. Divinitas enim non dimisit animam, postquam assumpsit (219). »

60. Hilarius : « Non enim defecerat natura, ne esset ; sed in se humilitatem terrenæ nativitatis manens sibi natura Dei suscepit (220). »

61. Leo papa : « Salva igitur proprietate utriusque naturæ et substantiæ, et in unam coeunte personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas : atque ad solvendum naturæ nostræ debitum, naturæ inviolabiliter unita passibili (221). » Idem (222) : « Non sic creatura in societatem sui Creatoris assumitur, ut ille habitator, et illa esset habitaculum : sed ita vere naturæ alteri natura altera misceretur. Et quamvis alia sit quæ suscipitur, alia vero quæ suscipit : in tantam tamen convenit unitatem utriusque diversitas, ut unus idemque sit Dei Filius, qui se, et secundum quod verus est homo, Patre dicit minorem (*Joan*, XIV, 28), et secundum quod verus est Deus, Patri profitetur æqualem (*Joan.* x, 30). » Idem : « Verbum caro factum est provectione carnis, non defectione divinitatis ; quæ sic potentiam suam bonitatemque moderata est, ut et nostra suscipiendo proveheret, et sua communicando non perderet (223). » Idem : « Probatissimum esse decebat, Verbum carnem factum, et sempiternam illam essentiam Filii Dei, hominis veram suscepisse naturam (224). » Idem : « Nisi Verbum caro fieret, et tam solida existeret unitas in utraque natura, ut a suscipiente susceptam, nec ipsum breve mortis tempus, abjungeret, nunquam valeret **1338** ad æternitatem redire mortalitas. » Idem : « Suscepit nos in suam proprietatem illa natura, qua se in quas voluit mensuras benignitatis inflexit, nec unquam conversionem incurrit mutabilitatis. Suscepit nos illa

(217) Homil.
(218) De Trinitate, lib. IV, tract. 2, et lib. Cod. tract. 16.
(219) Ad Fridegis.
(220) De Trinitate, lib. IX.
(221) De Nativitate Domini serm. 1.
(222) Id., serm. 3.
(223) De Nativitate Domini serm. 4.
(224) Epiphania serm. 4.

A natura, qua nec suis nostra, nec nostris sua consumeret. Suscepit nos illa natura, quæ et imaginem nostri generis a communi tramite non abrumperet, et contagionem peccati in omnes homines transeuntem excluderet (225). » Idem : « In ea, licet per nostros, non Verbum aut in carnem, aut in animam, aliqua sui parte conversum est. Cum simplex et incommutabilis natura divinitatis tota in sua sit semper essentia ; nec damnum sibi recipiens, nec augmentum : et sic assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat (226). »

62. Novissime paucis monemus eos, qui scientiæ magis quam conscientiæ student, ne de cætero tam facile acquiescant nova in fide tradentibus : sed
B cauti sint non transgredi terminos, quos posuere patres nostri, nec circumferri omni vento doctrinæ, Id nempe solum ad omnem confutationem novitatis, præsertim in ratione fidei, satis esse debuerat, quod novitas est. Nam qui testimonia interdum aliqua Scripturarum exquisita detorquet, novitatis auctor est ! Quantæ præsumptionis est ! tanquam soli ipsi legerint, intellexerintve Scripturas. Et nemo ante te, frater, catholicus fuit, et perierat fides nostra, quando tertius e cœlo cecidit Cato, et magistri tui ignoraverunt fidem ? et tu ipse ante hos annos, priusquam in Parnasso somnianti novum tibi revelaretur evangelium, in errore fuisti ; et adhuc, præter paucos discipulos tuos, errat Ec-
C clesia universa ? id ut dicere impudentissimum, sic sentire superbissimum ; credere stultissimum jure censetur.

63. Ut enim ad hæc specialiter capitula, quæ præ manibus sunt, revertamur ; nunquid non audientibus tam nova dogmata considerandum fuerat, quantos sapientes et litteratos viros non longe antehac habuisset Ecclesia sanæ opinionis et doctrinæ, qui manifeste contraria senserant, et docuerant ? Dico autem insignes illos, Laudunenses, Anselmum, et Radulfum ; magistrum etiam Albericum Remensem, post Bituricensem archiepiscopum ; et fidelissimum divini verbi tractatorem Hugonem de Sancto-Victore, sed et Robertum Pullum, apostolicæ Sedis cancellarium, cæterosque quamplures,
D quorum, aut præsentia adhuc, aut memoria recens in benedictione est : quorum communis exstat sententia, Quidquid in Deo est, Deum esse. Hinc magister Radulfus Laudunensis in quadam scriptura sua, sic ait : « Per illa nomina, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, nullas intelligimus poni proprietates (sicut de τὸ πῦρ superius dictum est) quæ sint aliud quam ipsæ personæ. » Et magister Hugo : « Quia in Trinitate est qui a nullo est, et est ibi qui ab illo est, et est ibi qui ab utroque est ; Trinitas vera est, et unitas manet perfecta quoniam in Deo nihil esse potest quod Deus non est ; quia unum est totum quod est. » Idem : « In natura di-

(225) De Passione serm. 4 et 21.
(226) Ad Julian. Coens. episc.

vinitatis, ubi multiplicitas aut diversitas nulla est; persona, et id quod est in persona, divisum esse non potest (227).

64. Capitulum primum: Quod divina essentia, substantia et natura, quæ dicitur divinitas, bonitas, sapientia, magnitudo Dei, et quæque similia, non sit Deus; sed forma, qua est Deus.

65. Capitulum secundum: Quod nec unus Deus, nec una substantia, nec unum aliquid sint tres personæ, Pater, Filius et Spiritus sanctus.

66. Capitulum tertium: Quod tres personæ tribus unitatibus sint tria, et distinctæ proprietatibus tribus, quæ non hoc sint, quod ipsæ personæ, sed sint tria æterna differentia numero, tam a se invicem, quam a substantia divina.

67. Capitulum quartum: Quod divina natura non sit incarnata, nec naturam humanam susceperit.

Explicit libellus contra capitula Gilleberti Pictaviensis Episcopi.

1330 SYMBOLUM FIDEI

Quod adversus eadem Capitula editum est a Patribus decem provinciarum, cum episcopis et abbatibus plurimis dictante reverendissimo abbate Claræ-Vallis Bernardo.

1. Credimus et confitemur, simplicem naturam divinitatis Deum esse, nec aliquo sensu catholico posse negari, quin sit Deus divinitas, et divinitas Deus. Sicubi vero dicitur, Deum sapientia sapientem, magnitudine magnum, æternitate æternum, unitate unum, divinitate Deum esse, et alia hujusmodi, credimus non nisi ea sapientia, quæ est ipse Deus, sapientem esse; non nisi ea magnitudine, quæ est ipse Deus, magnum esse; non nisi ea æternitate, quæ est ipse Deus, æternum esse; non nisi ea unitate, quæ est ipse Deus, unum esse; non nisi ea divinitate Deum, quæ est ipse, id est se ipso, sapientem, magnum, æternum, unum, Deum.

II. Cum de tribus personis loquimur, Patre, Filio, et Spiritu sancto, ipsas unum Deum, unam divinam substantiam esse fatemur; et e converso, cum de uno Deo, una divina substantia loquimur, ipsum unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas profitemur.

III. Credimus solum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum æternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, vel unitates dicantur, et hujusmodi alia, adesse Deo, quæ sint ab æterno, quæ non sint Deus.

IV. Credimus ipsam divinitatem, sive substantiam divinam, sive naturam dicas, incarnatam esse, sed in Filio

Explicit symbolum.

(227) De Sacramentis.

EJUSDEM GAUFRIDI EPISTOLA AD JOSBERTUM

Continens notulas in Orationem dominicam (Matth. VI, 9-13).

Dilecto suo frater Gaufridus, psallere et orare spiritu simul, et mente.

1. Adnotationem tibi in oratione dominica, frater mi Josberte, postulasti per capitula singula orationis ipsius quasi facere partitione distinctam, ut memoriæ firmius hæreat, et nec exilis nimium, nec diffusior videatur. Ego vero tuum mihi quaternarium exhibens, et in hac parte geminam tibi adnotationem dare, et cito dare curavi, sciens quod scias, quod bis dedit qui cito dedit. Nec displiceat brevitas forsitan subobscura ad exercitium proderit, occasionem apponendi ad sapientiam administrans. *Oportet semper orare, et non deficere* (*Luc.* XVIII, 1), ait Dominus. quod fidelibus universis ex dominica admonitione sectandum, specialiter tamen nostræ professioni noscitur convenire. Ea siquidem Danielis persona significatur et nomine, qui cum Noe et Job in propheta legitur esse salvandus (*Ezech.* XIV, 14). Vir desideriorum etiam vir orationum est. Bene semper orat, qui bene optat sine intermissione. Efficacius apud Deum vota quam verba clamant, et continua cordis affectio jugis oratio est. Felix Daniel, adversus quem occasio nulla, nisi de lege Dei potuit inveniri. Felix, qui maluit periculum mortis incurrere, quam ab oratione cessare (*Dan.* VI). Quanto magis nos, quibus imminet mors dissimulantibus, orantibus repromittitur vita, semper orare, et non deficere convenit? Sed et hoc nihilominus attendendum, ut licet interdum verbis forsitan aliis semper sic oremus, ut nulla nostra optatio, nulla oratio, nulla petitio a fonte discrepet, quam per [illegible] dictavit Orator, et singulare instituit Advocatus. *Sic orabitis*, inquit, *Patrem*.

2. *Pater noster, qui es in cœlis*. Ad Patrem dirigenda traditur nobis oratio, quod illius gloriam quærat Filius, et quæcumque ille tribuit, [illegible] tribuat, qui quæcumque fecerit, similiter facit. Et dicatur plurali numero, ut pro nobis invicem semper oremus. Sicut enim communis [illegible] communis oratio est illius est [illegible] oratio, cui propria filiatio, juxta illud [illegible] *ad Patrem meum et Patrem vestrum* [illegible] *Pater noster, qui es in cœlis*. [illegible] sed [illegible] efficax, tangit quat[illegible] libras cordis, affectiones lætitiæ et timoris, tristitiæ et desiderii. **1331** Si quidem dum recolimus Patrem nos habere Deum [illegible]

fiduciæ conceptione gaudeamus : sed nihilominus ad reverentiam timor sollicitat, ne nos inveniat tantus Pater indignos, degeneres vel ingratos. Cum dicimus, *Qui es in cœlis*, si non desipimus, animum mordet tristitia, quod in nobis necdum inhabitet : sed quemadmodum exaltantur cœli a terra supra nos : sic a nobis nec modo peregrinemur, sed longe peregrinemur a Domino, donec simus in cœlo : nihilominus etiam merito concupiscimus fieri cives cœli, optamus esse cœlibes cœli, ut perinde sit et in nobis, ***Pater noster, qui es in cœlis. Si quis enim diligit me***, inquit, ***sermones meos servabit***, etc. usque *faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Liquet necdum mansionem habere qui faciunt, sed ut perficiant, ut inhabitent et permaneant merito concupiscimus et optamus. Super Jesum Spiritus mansit, et hoc signum quod acceperat qui audivit : *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem, hic est qui baptizat* (*Joan.* I, 33). Prima ergo petitio est, *Sanctificetur nomen tuum.* Sanctum equidem nomen Domini, et perpetua ejus sanctitas et perfecta. Sed optandum nobis est et orandum, ut sanctificetur nobis, in nobis, a nobis, ex nobis, per sanctitatis ejus cognitionem, participationem, devotam cordis et oris confessionem, et proximorum ad eadem tria exemplis simul et monitis exercitationem. Nobis enim quodam modo nomen sanctum Domini efficitur, dum cognoscitur; et in sua semper perfectissima permanens sanctitate, nobis tamen in sanctificatione tanto amplius proficit, quanto verius innotescit. Cujus nos invocatio dum sanctificat, sanctificatur in nobis; et crescit ipsius sanctitas, dum in nobis diffunditur et augetur. Sanctificatur a nobis, dum ejusdem nomini gloriam damus. Sanctificatur ex nobis, non per nos blasphematur. *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, ut glorificetur Pater cœlestis ex operibus vestris (*Matth.* V, 16). *Adveniat regnum tuum.* Ad nos veniat, ut a nobis credatur, speretur, ametur, percipiatur, dicente Rege : *Percipite regnum quod vobis paratum est* (*Joan.* XXV, 34). Via nempe trium dierum regni Dei ad nos, et ad ipsum, nostra est fides, spes, charitas : sed in quartam domum perveniet, quando venient benedicti. *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.* Ad illud respicit quod præmittitur. *Qui es in cœlis*, et duabus quoque prioribus adnectendum petitionibus, ut sanctificetur nomen Domini sicut in cœlo et in terra, et similiter veniat regnum ejus. Fiat in nobis voluntas tua, ut nihil nisi post te, propter te, secundum te, per te velimus. Post te, ut in quibus fuerit tua certa voluntas, nostra etiam firma stabilitate permaneat. In quibus de tua ambigitur, merito etiam nostra sit suspensa, et parata sequi quocunque eam viderit inclinari. Sed quod voluit Pater ut Filius pateretur, voluit, Judas, voluerunt et Judæi pariter : et tamen neque illi profuit, neque illis. Velimus ergo, Domine, propter te, ut habeamus in omnibus zelum tuum : velimus etiam secundum te, ut non sit zelus absque scientia, sicut qui tuos persequebantur, tibi arbitrabantur obsequium se præstare. Denique quidquid volumus, per te velimus, ut tua fiat omnis nostra voluntas, ut opereris in nobis et velle, et perficere pro bona voluntate. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie :* panem necessitatis, doloris, laboris, vitæ, et intellectus, ad hujus vitæ sustentamentum, ad pœnitentiæ fructum, ad justitiæ exercitium, ad delectamentum saporis. Super hoc quarto pane Daniel sanctus dicebat, quod in luctu pœnitentiæ constitutus panem desiderabilem non comedit (*Dan* X, 3). *Et dimitte nobis debita nostra :* quæ quatuor modis contrahimus, debitam non reddentes corpori nostro castigationem, cordi custodiam, humanitatem hominibus, gloriam tibi. *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris :* qui in nos peccaverunt, dando damnum, impediendo profectum, verbo vel opere irrogando injuriam, inferendo quamlibet corporis læsionem. *Et ne nos inducas in tentationem :* sed circumdet scuto veritas tua, ut non timeamus a timore nocturno, a sagitta volante, a negotio perambulante (*Psal.* XC, 5, 6), etc. Hæc autem sunt pusillanimis impatientia in adversis, imprudens in prosperis insolentia ; ista enim ad nocturna pertinent. Illa ad diem : hypocrisis, injusta simulatio, intemperans et effrenis impudentia in publicis notoriisque peccatis. Priora duo ad duplicem aciem, quam mundus producit, pertinent ; posteriora ad Gog et Magog, tectum et detectum, quoque legimus in Prophetis (*Ezech.* XXXIX). *Sed libera nos a malo :* ab obligatione peccati, ab ultione temporali, a sententia damnationis in judicio, a desperatione remedii in inferno.

Ejusdem Gaufridi epistola ad Albinum, Albanensem episcopum et legatum, exstat apud Baronium ad annum 1186 : *quæ agit de quadam quæstione in Gallia tum temporis excitata, de substantia aquæ,* [illegible] *in calice, an et ipsa similiter cum eodem vino in sanguinem Domini convertatur :* » *cujus controversiæ partem affirmantem tuetur Gaufridus*

S. BERNARDI CANONIZATIO

1311 Non est inter Bernardi elogia ultimo loco reponendum, quod primus ex Ordine Cisterciensi in sanctorum album solemni ritu referri meruerit. Poscebant hoc beati Viri sanctitas singularis, immensi pro Ecclesia suscepti labores, cœlestes denique insignium miraculorum attestationes queis serius subscribere nefas esse videretur. Vix a sacro ipsius obitu anni decem effluxerant, cum in concilio Turonensi, anno 1163 celebrato, sedente et præsidente Alexandro III, ea res primum agitari cœpit. At sum-

mus Pontifex, quamvis alioqui pro sua erga Bernardum veneratione libentissime annuisset, tantisper nihilominus differendam censuit ob eas rationes, quas ipse in litteris Canonizationis postea exposuit. « Cum enim, inquit, « eidem negotio, » scilicet de canonizando Bernardo, favorabili satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant. Unde, cum videremus non posse congruenter omnibus satisfieri, statutum fuit, pro scandalo devitando, etiam in hoc differri quod oportebat pro tempore cæteris denegari. » Demum vero ipsemet Alexander, rogatu Gerardi abbatis et conventus Claræ-Vallensis, piorum votis filiorum facturus satis, Bernardum patrem sanctorum fastis ascribi voluit. Quo autem anno hoc contigerit, cum in litteris apostolicis diserte non exprimatur, non una est auctorum sententia, aliis ad annum 1164, ut Horstio et Henriquez, aliis vero ad annum 1166 referentibus; sed utrisque, ut videtur, contra temporis rationem, cum Gerardus Claræ-Vallensis abbas, cui Alexandri litteræ inscribuntur, anno duntaxat 1172 præfecturam inierit. Melius omnium Ciaconius, cui ex Romanarum antiquitatum, litterarumque pontificiarum notitia tutior fides, reponit ad annum 1174: eumque secutus doctissimus Sirmundus in Notis ad Petrum Cellensem, et Manricus in Annalibus; quibus astipulatur Albericus in Chronico. Accedit omni exceptione majus testimonium Chronici Claræ-Vallensis apud Chiffletium Societatis Jesu, ab auctore anonymo, sed æquali conscripti. « Eodem anno, » inquit, scilicet 1174, « facta est dedicatio ecclesiæ Claræ-Vallensis, et Canonizatio beati Bernardi, et elevatio ejus : ubi adfuit dominus Wicardus Lugdunensis archiepiscopus, abbas quondam Pontiniaci. Et sequenti anno in capitulo generali receperunt cantum beati Bernardi, et cantum de Trinitate. » Incidit ergo Bernardi sacra inauguratio in diem 18 mensis januarii, anni 1174, ab ejus obitu viginti annis exactis, mensibus quatuor et diebus viginti novem. Quod spectat ad elevationem, de qua mentio in citata auctoritate, in libro Sepulcrorum Claræ-Vallis facta esse dicitur ab ipso Guicardo quidem Lugdunensi, et Henrico abbate Claræ-Vallensi post aliquot annos a canonizatione : sed hoc de alia solenniori translatione intelligendum esse satis ipsa verba declarant, dum prædictum Henricum abbatem insinuant per Guicardum archiepiscopum Lugdunensem curasse elevari sancti Bernardi corpus, et in tabernaculo marmoreo retro altare beatæ Mariæ virginis, sicut hodie apparet, religiose et honorifice collocari. » Henrici abbatis hac de re litteræ, at sine chronologicis notis, inferius referentur. Sed jam summi pontificis Alexandri III litteras, quibus inter cœlites ab Ecclesia relatus ostenditur Bernardus, proferamus.

I.

1329 ALEXANDRI PAPÆ III LITTERÆ APOSTOLICÆ AD ECCLESIAM GALLICANAM, DE BEATO BERNARDO IN NUMERUM SANCTORUM RELATO, EJUSQUE FESTIVITATE DEINCEPS SOLEMNITER IN ECCLESIA CELEBRANDA.

Alexander episcopus servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, aliisque Ecclesiarum prælatis in regno Franciæ constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Contigit olim, dum essemus Parisius constituti, ut magni quidam ac venerabiles viri de canonizando sanctæ recordationis Bernardo quondam Claræ-Vallensi abbate fecerent mentionem, optantes utique et piis nobis precibus suggerentes, ut in concilio, quod de proximo erat Turonis celebrandum, digno huic et laudabili voto celerem daremus effectum. Cumque nos eidem negotio favorabili satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant. Unde, cum videremus non posse congruenter omnibus satisfieri, statutum fuit, pro scandalo devitando, etiam in hoc differri quod oportebat pro tempore cæteris denegari. Nuper autem ex instantia et devotione Claræ-Vallis fratrum, et aliarum sublimium personarum, eisdem apud nos precibus innovatis, reduximus ad memoriam nostram ejusdem beati Viri sanctam ac venerabilem vitam : qualiter ipse singularis gratiæ prærogativa suffultus, non solum in se ipso sanctitate ac religione præfulserit, sed etiam in universa Ecclesia Dei fidei et doctrinæ lumine radiarit. Fructum vero quem in domo Domini et verbo operatus est et exemplo, nullus fere terminus sanctæ Christianitatis ignorat : cum usque ad exteras quoque et barbaras nationes sanctæ religionis instituta transmiserit, atque monasteriorum fundationem extenderit, et infinitam multitudinem peccatorum per viæ sæcularis latitudinem incedentium ad spiritualis vitæ rectitudinem revocarit.

Specialiter autem sacrosanctam Romanam Ecclesiam, cui auctore Deo præsidemus, olim quondam sub gravis persecutionis turbine laborantem, tam vitæ merito, quam datæ sibi cœlitus sapientiæ studio sustentavit, ut digne quidem et nobis, et omnibus ejusdem Ecclesiæ filiis in memoria habendus sit, et devotione perpetua venerandus. In afflictione vero corporis sui usque adeo sibi mundum, seque mundo reddidit crucifixum, ut confidamus per... rum quoque eum merita obtinere sanctorum, quos confessionis ordine, et parcimonia vitæ, tam longum constat duxisse martyrium. Quibus omnibus pia consideratione pensatis, et in communi fratrum nostrorum expositis, confisi de misericordia Dei, cui perseveranter et fideliter militavit, necnon et de beatorum Petri et Pauli apostolorum et ejusdem beatissimi Confessoris meritis præsumentes, cum apostolicæ Sedis auctoritate catalogo sanctorum adscribi mandavimus, et commemorationis sua-

festum decrevimus amodo publice celebrandum. Vos ergo, qui et ejusdem Sedis apostolicæ institute suscipere, et Deum in sanctis suis consuevistis gloriosius honorare, sic memoriam Sancti hujus celebretis in terris, ut precibus ejus et meritis digna præmia recipiatis in cœlis. Datum Anagniæ xv kalend. febr. (an. 1174).

II.

1343 EJUSDEM ALEXANDRI PONTIFICIS APOSTOLICÆ LITTERÆ AD REGEM FRANCIÆ.

Alexander episcopus servus servorum Dei, illustri Francorum Regi Ludovico, salutem et apostolicam benedictionem.

Novit, ut credimus, regalis tuæ magnificentiæ Celsitudo, quod ea quæ cum honore Dei grata tibi receptaque cognovimus, ad eorum semper effectum magno et volenti animo promovemus. Maxime autem hoc in illis operibus observamus, in quibus specialiter et honor Dei, et suorum gloria sanctorum declaratur : scientes quoque tibi fore gratissimum quidquid ad decorem Ecclesiæ, et superni Regis honorem auctoritate fuerit apostolica constitutum. Unde quoniam sanctæ recordationis Bernardus quondam abbas Claræ-Vallis, et Deo semper charus, et tam tibi, quam universo regno tuo gratus exstitit et acceptus, eum ad gloriam Dei et [illegible] Ecclesiæ ac totius regni tui, canonizandum decrevimus, et inter beatissimos Confessores festiva celebritate colendum, tam de misericordia Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus confisi meritis, quam suæ conversationis et sanctimoniæ non ignari. Monemus igitur christianissimæ Serenitatis tuæ regiam pietatem, ut hoc cœlestis gratiæ donum, regno tuo te regnante collatum, latæ devotionis brachiis amplectaris, eique jam eadem beatitudine perfruenti solita pietate devotus exsistas, quem pro sua venerabili sanctitate adhuc in tenebris positum diligebas. Claræ-Vallense vero monasterium quod fundavit, in quo etiam corpus ejus venerabile requiescit, ita te ob reverentiam ejus habere volumus commendatum, ut eum semper merearis habere patronum. Datum Anagniæ xv kalend. febr.

III.

EJUSDEM ALEXANDRI PONTIFICIS LITTERÆ APOSTOLICÆ AD OMNES ABBATES CISTERCIENSIS ORDINIS.

Alexander episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Cistercii, de Firmitate, et Pontigniaci, et Claræ-Vallis, Morimundi, atque universis abbatibus Cisterciensis Ordinis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoties honesta nobis opportunitas exhibetur, ut fidei et devotioni, quam circa Ecclesiam Dei nostris temporibus habuistis, possimus in aliquo pro meritis respondere, opportunitatem ipsam libenter amplectimur, et in his maxime quæ specialem noscuntur redolere virtutem vestris occurrere, profectibus [illegible]ramur. Contigit autem hoc tempore, ut verbum quod ab olim fuerat de beati Bernardi quondam Claræ-Vallis abbatis canonizatione propositum, et pro quorumdam similia postulantium scandalo, a Turonensis concilii celebratione dilatum, ad nostram reduceretur Deo volente memoriam; et faciente nobiscum signum in bonum, qui hoc pietatis opus nostris servavit manibus consummandum. Nos enim vitam et sanctitatem ejusdem beatissimi Confessoris recordatione sollicita memorantes, quomodo scilicet et in se ipso religionis et sanctimoniæ prærogativa magnificus, et universæ Ecclesiæ Dei, specialiter autem Ordini vestro fide et doctrina utilis exstiterit, et copiosissime fructuosus : confisi de misericordia Dei, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, necnon de ejusdem sancti Confessoris meritis præsumentes, eum, fratrum nostrorum communicato consilio, auctoritate apostolicæ Sedis sanctorum catalogo duximus ascribendum, et diem depositionis ipsius in Ecclesia publice celebrandum. Unde quoniam hoc ita in gloriam et honorem summi Conditoris exuberat, ut in vestram quoque ædificationem consolationemque redundet; vestra potissimum interest omnipotenti Deo gratias agere, qui modernis temporibus virum perfectæ et prædicabilis sanctitatis in vestro 1344 Ordine voluit suscitare. Vos igitur munificentiæ donum speciali devotione suscipite, et Deum in sanctorum suorum glorificatione mirabilem, in ejus celebratione specialiter honorate. Datum Anagniæ xv kalend. febr.

IV.

EJUSDEM ALEXANDRI PONTIFCIS LITTERÆ APOSTOLICÆ AD CLARÆ-VALLENSES.

Alexander episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Gerardo abbati, et universo conventui Claræ-Vallis salutem et apostolicam benedictionem.

Sicut de religione et pietate, quam circa Deum geritis, nihil nobis restat ambiguum ; sic exhibitæ circa robur devotionis et fidei clara semper est certitudine manifestum. Non enim poteratis, sed nec deinceps Deo auctore poteritis a gratia sanctitatis apparere degeneres, quos sancti Patris constat esse hæredes : cui et gratia spiritualis abundavit ad meritum, et operum efficacia non defuit ad exemplum. Scitis namque et pia veneratione recolitis, qualiter beatæ memoriæ Bernardus, cœnobii vestri primus abbas, præcipuusque fundator, [illegible] religionis acceptus, et Ecclesiæ Dei pro plenitudine devotionis et fidei exstiterit gratiosus; ita ut merito deberetis haberi culpabiles, si imitationis et venerationis ipsius essetis in aliquo negligentes. Placuit ergo nobis, quod pro eo, tanquam pro pio Patre, sollicitudinem habuistis, et canonizationem ipsius voto laudabili postulastis. Nos quibus cordi semper est pro multis, fili abba, tuæ devotionis obsequiis, et totius domus vestræ studiis religiosis et piis, vestris jugiter obtemperare precibus, et profectibus aspirare, voto huic clementer annuimus, ut nostram circa vos et gratiam et benevolentiam comprobemus. Vita igitur

ejusdem beatissimi Confessoris ad memoriam revocata, quomodo scilicet fide et religione atque doctrina præfulserit, quantoque in Ecclesia Dei perspicuæ claritatis lumine radiarit : cum, fratrum nostrorum consilio habito, confisi de misericordia Dei, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, atque de ejusdem Sancti meritis præsumentes, catologo sanctorum duximus ascribendum, diemque depositionis ejus festivum de cætero et celebrem observandum. Unde, quia vestra potissimum interest, et ejus imitari vitam, et gloriam venerari, satagite in omnibus et studete ipsius sancti Patris et inhærere vestigiis, et festum excolere sanctitatis, ut cujus conversationis meruistis esse participes, digni habeamini ejusdem beatitudinis fore consortes. Datum Anagniæ xv kalend. febr.

B *Non erant satis ad Bernardi memoriam et ingentia merita tantæ commendationis monumenta, nisi etiam supremus Ecclesiæ antistes ore proprio ejus Officium dictaret. Hoc præstitit Innocentius III, ad supplicationem Joannis, ex metropolita Lugdunensi monachi Claræ-Vallensis, simulque Raineri monachi Heisterbacensis Innocentio a Confessionibus, litteris ad Joannem datis anno 1201, quæ sic habent :*

JOANNI quondam Lugdnensi archiepiscopo.

Negare noluimus quod petere voluisti, cum ex eo tam nobis, quam tibi fructus æternæ retributionis accrescat. Petisti namque rogatus a fratribus, ut ad honorem beati Bernardi primi Claræ-Vallensis abbatis, quem apostolica Sedes sanctorum ascripserat catalogo venerandum ; nos ipsi Collectam et C alias orationes ore proprio dictaremus, tum propter auctoritatem dictantis, tum propter stylum dictaminis cum majore devotione dicendas. Et ecce sicut potuimus, ad instantiam dilecti filii fratris Raineri, petitionem tuam curavimus exaudire.

COLLECTA.

Perficere, quæsumus, Domine, pium in nobis sanctæ religionis affectum, et ad obtinendam tuæ gratiæ largitatem, beatus Bernardus abbas et doctor egregius suis apud te semper pro nobis meritis et precibus intercedat. Per Dominum, etc.

SECRETA.

1345 Grata tibi sit, Deus, hujus oblatio Sacra D menti quod in memoriam Dominicæ Passionis tuæ offerimus majestati.

POSTCOMMUNIO.

Suum in nobis, omnipotens Deus, cibus quem sumpsimus operetur effectum, ut incorporet nos sibi esus edentes. Qui tecum, etc.

Datum Laterani VI idus julii.

Ubi vides sanctum Bernardum Doctoris nomine a summo Ecclesiæ Præsule fuisse insignitum ; quod quidem ab ipso etiam Alexandro III in Missa canonizationis usurpatum testatur vetus codex Corbeiensis, in quo Sancti vita continetur : ubi præmissis Collecta, « Adesto supplicationibus : nostris » etc. de Communi ; Epistola, « Hæc dicit Dominus. Ego misi ad vos mandatum istud » , etc. *necnon Evangelio de Doctoribus,* « Vos estis sal terræ, » *hæc subjiciuntur :* « *Hæc Missa suprascripta de sancto Bernardo.* » A *domino papa Alexandro III in primis est celebrata. De his hactenus.*

V.

TROMUNDI CLARÆ-VALLENSIS MONACHI EPISTOLA AD GERARDUM ABBATEM, DE CANONIZATIONE SANCTI BERNARDI.

Reverendo patri et domino Gerardo Claræ-Vallensi abbati, frater Tromundus Claræ-Vallis dictus abbas (228), salutem et promptissimæ devotionis augmentum.

Quantum apud Deum meritum, quantumve apud homines habeat Paternitas vestra favorem, multipliciter declarat tam operis nostri exitus quam laboris : quandoquidem in utroque utrimque suffulti, nec in labore periculum, nec obstaculum, in opere B sensimus formidatum. Cæterum, a die exitus de terra nostra, timoris et angustiæ nullus finis, donec et sollicitudo finita est operis, et exsecutio consummata laboris. Benedictus autem per omnia Deus, qui de omnibus nos eripuit et cum felici exsecutione negotii sanos et hilares ad propria reduxit. Et ecce nunc beatissimus confessor noster omnimoda dignus veneratione Bernardus, suis eminentiæ exigentibus meritis, vestræque laudabili studio pietatis, ad instantiam fratrum quos mecum pariter ad hoc destinastis, assistentibus etiam nobis amicis vestris, quibus ad promerendum favorem curiæ tam interius quam exterius abundatis, sanctorum Dei collegio non adjunctus est noviter, sed ascriptus : C ut sicut inter sanctos sors illius exstitit ab utero matris suæ, ita etiam eis titulum sanctitatis obtineat de beneficio matris Ecclesiæ. Erit deinceps nobis de eo et pro eo festum commune cum Angelis, ut non necesse sit jam amplius cantare ei cantus lugubres, quem credimus in supernis et angelicis choris cantus personare solemnes. Quod autem de sancto Malachia opus simile aggredi prætermisimus, consilio factum est principis sacerdotum, qui præmonuit nos in ipsa sermonis origine fieri posse de pluralitate fastidium, quod etiam in uno intentionis nostræ frustraret effectum. Vestrum est igitur gratanter amplecti quod in diebus vestris est dilatum in uno, et patienter ferre quod differtur in D altero; gratias agendo ei qui cœlestibus luminaribus tempora vicesque constituit, ut non idem sit ortus matutini et vespertini sideris, quamvis in utroque par eluceat gloria claritatis. Dominus abbas Casæ-Marii per se et per suos, imo et per sua, a principio usque in finem nobis astitit et subvenit. Dominus abbas Fossæ-Novæ et episcopus Verulanus, cum requisiti fuerant favoris et consilii subsidia ministrarunt. Frater Franco, frater Petrus et frater Stephanus nobis et negotio in omnibus astiterunt. Frater Guido per multos labores suos et suorum et per non modicas fratris expensas viam nos fecit habere per devia, eo quod rectum iter compe-

(228) Legendum potius *monachus*; nam hic Tromundus monachus Claræ Vallensis plures epistolas scripsit nomine Henrici abbatis Claræ-Vallensis.

sine solito insidiantium malignitas obsidebat. Frater Bacchus non modice laboravit, nos et negotium ipsum fide et oratione sustentans. Ego, quia ex tenore litterarum vestrarum vestris sum præmonitus stipendiis militare, ita in omnibus Romanam moderatus sum parcitatem, ut prodigalitates Gallicas non sectarer. Det nobis Dominus omnibus in commune, ut memoria laboris hujus et operis gratiam vestram et Claræ-Vallensium fratrum nobis conservet in terris, et Dei misericordiam conferat in excelsis. Constituimus ad hoc ut Missa, quam dominus Papa cecinit in solemnitate sancti hujus non mutetur. Mittimus enim vobis easdem Collectas.

VI.

HENRICI ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS EPISTOLA AD STEPHANUM REGEM ANGLORUM DE ELEVATIONE CORPORIS S. BERNARDI, EJUSQUE DIGITO AD REGEM TRANSMISSO.

Celebratus est apud nos dies honorabilis et solemnis, nova festivitate jucundus, et ampla jucunditate festivus, utpote quem nobis relatio sacratissimi corporis [illegible] beati Bernardi celeberrimum reddidit, et lumine clariore perfudit. O quam voluimus gaudiis illis, plus utique cœlestibus, quam terrenis, vestræ majestatis interesse præsentiam! quatenus et nobis de gloria principali decor tantæ festivitatis excresceret, et vobis de meritis illustrissimi Confessoris, muro quodam irriguo uberioris benedictionis, largitas emanaret. Verum quia id nobis ampla distantia remotissimæ regionis invidit, ad spirituale remedium vota transtulimus, fecimusque Deo propitio, quod vestra ibi, etsi præsentia defuit, memoria non vocavit. Solemniter etenim nomen vestrum cum suæ pietatis insignibus vestrorum, ut oportuit, et affectionibus fratrum, et cordibus impressimus filiorum: qui ampla illud devotione susceptum, aspectui quodam modo sancti Patris offerrent, et cœlestis aulæ secretario præsentarent. Præterea ne absentiæ corporalis occasio regias apothecas inventi muneris participatione fraudaret, mittimus vobis de thesauro reliquiarum ejus honorabilem portionem: indignum penitus reputantes, si pietas tanti principis, tantæ sanctitatis participio fraudaretur. Suscipite igitur digitum sacræ illius manus: quam pro eo quod vir justus, ab omni munere terreni quæstus excussit, Deus eam, ut dignum fuit, affluentissima copia cœlestis benedictionis implevit. Illius, inquam, manus, cujus tactus sanabat ægros, roborabat invalidos, firmabat homines, dæmones effugabat. Illius manus, quæ Claræ-Valli nostræ, cui vos dare tecta disponitis, primum injecit lapidem fundamentis. Fuit autem studii nostri diligenter in vasculo consignare quod mittitur, ne vel thesaurus ibi reconditus per frequentes apertiones injuriæ pateat, vel devotæ subreptionis instinctu, dolus aliquis piæ fraudis irrepat.

DE SANCTO BERNARDO ABBATE TESTIMONIA.

I. — *Summorum Pontificum.*

Innocentius II, Epistola ad sanctum Bernardum: *Quam firma*, ait, *perseverantique constantia causam beati Petri, et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ incandescente Petri Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis susceperit defendendam, et te murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum et aliarum tam ecclesiasticarum, quam sæcularium personarum ad catholicæ Ecclesiæ unitatem, et beati Petri ac nostram obedientiam frequentibus argumentis et rationibus munitis inducere laboraveris, magna quæ Ecclesiæ Dei et nobis provenit utilitas manifestat.*

Alexander III, in litteris Canonizationis ad Ecclesiam Gallicanam: *Beatus Bernardus, singularis gratiæ prærogativa suffultus, non solum in se ipso sanctitate ac religione præfulsit, sed etiam in universo Ecclesia [illegible] Fructum vero quem in domo Domini [illegible] operatus est et [illegible] ignorat [illegible] exteras quoque et barbaras nationes sanctæ religionis instituta transmiserit.*

Pius V, in Bulla *Ex innumeris*, etc. inter alia quæ suggerit media reformandi Ordinis Cisterciensis, lectionem Operum sancti Bernardi proponit his verbis: *Ubi sacra lectio juxta concilii Tridentini dispositionem haberi non poterit, præter eos libros, qui ad divini officii et chori usum necessarii sunt, saltem Biblia, et Catechismus ad parochos recens editus, item Opera sancti Bernardi, et si qui alii ad honestam monachorum occupationem poterunt, habeantur.*

Gregorius XIV *meditabatur mane hora integra*, inquit Gicarelia in ejus Vita, *legens opera melliflui Bernardi: et si quos ex iis erueret mentis conceptus, eos diligenter adnotabat, concinneque scribebat.*

II. — *Cardinalium, et Ecclesiæ Doctorum.*

Jacobus de Vitriaco Tusculanus episcopus et sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis Sedisque apostolicæ legatus, lib. de Historia Occident. cap. 14, sic scribit: *Suscitavit Dominus eis a principio novellæ*

plantationis eorum agricolam peritum, prudentem et sanctum virum quem invenit Dominus secundum cor suum... sanctum videlicet Bernardum Claræ-Vallis abbatem, religionis probatissimam margaritam, lucernam Ordinis et stellam in firmamento Ecclesiæ Dei radiantem, qui non ab homine neque per hominem, sed sola Dei inspiratione præeminentem sanctarum Scripturarum accepit intelligentiam, et quasi de ipso Dominici pectoris fonte potavit cœlestes aquas, quas diffunderet in plateis multis. Et quoniam potens fuit in opere et sermone, exemplo sanctæ et præeminentis conversationis, et doctrina cœlestis prædicationis, sed et virtute miraculorum et mirabilium operum multis factus est ordo vitæ in vitam.

Sanctus Bonaventura sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et episcopus Albanensis, Ordinis Minorum in Meditationibus vitæ Christi, quas ubique Bernardi sententiis veluti gemmis insignivit, ita loquitur cap. 36 : *Audisti verba pulcherrima altissimi contemplantis et orationis dulcedinem degustantis Bernardi. Rumines ea, si vis, ut sapiant tibi. Ideo autem libenter ipsius verba in hoc opusculo intersero, quia non solum spiritualia sunt et cor penetrantia, sed et decore plena, et ad Dei servitium excitantia. Ipse enim fuit eloquentissimus, et spiritu sapientiæ plenus, et sanctitate præclarus, quem te desidero imitari, et ipsius monita* **1347** *et verba opere exercere : propter quod sæpe tibi propono eumdem.*

Sanctus Thomas Aquinas Serm. de sancto Bernardo, sic ait : *Fuit ergo os ejus vas pretiosum, os aureum, os gemmeum... Vino dulcedinis inebriavit totum mundum... Aurum fuit Bernardus per voluntatis sanctitatem ; multitudo gemmarum, per morum honestatem et virtutum multiplicitatem : vas pretiosum, per virginitatis puritatem... Fuerunt autem in hoc novem gemmæ, de quibus dicitur Ezechielis cap. 28. Lapides isti significant novem ordines Angelorum : quibus fuit dotatus Bernardus, quia in se habuit virtutes et officia omnium ordinum Angelorum, sicut dicitur in libro ubi scribuntur acta ejus.*

Augustinus Valerius sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, episcopus Veronensis, lib. de Rhet. Eccl. cap. 41 : *In sancti Bernardi libris*, inquit, *inest admirabilis quædam suavitas, ita ut eum sancta animi voluptate semper legantur.*

Cæsar Baronius sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, tomo XII Annal., anno 1130, Bernardum Tubam cœlestem appellat : anno vero 1143, alterum Eliam. Sic autem de eo scribit anno 1153 : *Bernardus, vir vere apostolicus, imo verus Apostolus missus a Deo, potens opere et sermone, illustrans ubique et in omnibus suum apostolatum sequentibus signis, ut plane nihil minus habuerit a magnis Apostolis... dicendus totius Ecclesiæ Catholicæ ornamentum simul ac fulcimentum : Gallicanæ vero in primis Ecclesiæ prædicandus summum decus, summa gloria, summa felicitas. Cujus memoria felicissima in benedictione et sanctificatione ad morum informationem et disci-*

A *plinam, et in condemnationem hæreticorum in sancta Ecclesia jugiter perseveret.*

Robertus Bellarminus sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis lib. de Script. Eccl. ait : *Sanctus Bernardus abbas Claræ-Vallensis, vir plane apostolicus et non minus gloria miraculorum, quam sapientiæ splendore illustris.* Item tomo II Controv. lib. IV, cap. 14 : *Idem beatus Bernardus pluribus miraculis claruit, quam ullus sanctorum, quorum vitæ scriptæ exstant.*

III. — *Episcoporum.*

Hildebertus episcopus Cenomannensis, demum Turonensis archiepiscopus, Epist. 24, ad Bernardum scripta : *Maximum duco*, inquit, *atque ha-*
B *beo, quod mihi sacrarium familiaritatis aperuistis. In eo susceptus, multis et magnis expertus sum periculis quantum valeat deprecatio justi assidua.* Et paulo post : *Habeo igitur atque ago vestræ gratias religioni, cujus sinum, quasi reus aram, jamdudum complexus essem, si consultus Papa Pontificis munus amoliri permisisset. Ille dum me remisit ad laborem, invidit gloriam : non imputet ei Dominus. Interim in umbra alarum tuarum sperabo, donec educar de lacu miseriæ et luto fæcis.* Vide ejusdem Epist. 72, quæ est 122 inter Epist. Bernardi.

Otho Frisingensis episcopus, lib. I de Gest. Frid. cap. 34, ita habet : *Erat eo tempore in Gallia cœnobii Claræ-Vallensis abbas Bernardus dictus,*
C *vita et moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, sapientia literarumque scientia præditus, signis et miraculis clarus. Hunc principes vocandum, ab eoque quid de hac re (n. expeditione transmarina) fieri oporteret, tanquam a divino oraculo consulendum decernunt.* Et infra : *Qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut Propheta vel Apostolus habebatur.*

Petrus Cellensis abbas, postea Sancti-Remigii Remensis, demum episcopus Carnotensis, lib. VI, epist. ult. scribens contra Nicolaum quemdam Anglum (non vero notarium S. Bernardi, ut probatum est ad Epist. 284), qui sancti Doctoris pectori maculam post ejus mortem affingebat, quod beatæ Virginis Conceptionem impugnasset, **1348** sic
D in Bernardi laudes excurrit : *Quæ*, inquiens, *hujus Bernardi sanctitas ! quæ religio ! quæ meritorum prærogativa ! Nullus sum ego ad illius sancta præconia referenda. Vita ejus, fama ejus, opera, scripta, miracula, fides, spes, charitas, castitas, abstinentia, mortificatio demum in membris ejus, sermo, vultus, habitus et gestus ejus, et his similia, ipsa sunt quæ testimonium perhibent de eo..... Alumnus familiarissimus fuit Dominæ nostræ, cui non unam tantum basilicam, sed totius Ordinis Cisterciensis basilicas dedicavit, ad cujus laudem politissimos tractatus et fecundos composuit. Si ergo potes tangere pupillam oculi Dominæ nostræ, scribe contra Bernardum suum, cui loquitur ipsa : Qui tangit te, quasi qui tangit pupillam oculi mei.*

Anselmus Havelbergensis in dialogo contra Græ-

cos, lib. II : *Nostris temporibus apparuit quidam abbas, in loco qui dicitur Clara-Vallensis, nomine Bernardus, vir religiosissimus, virtute miraculorum insignis, ab Occidente usque in Orientem pro sua sanctitate famosissimus quem venerabilis papa Eugenius, quondam sui monasterii monachus, in conciliis multorum episcoporum condigna reverentia plerumque honoravit.*

A Guillelmus Tyri archiepiscopus, lib. XVI Belli sacri, cap. 18 : *Dominus Eugenius papa viros religiosos potentes in opere et sermone ad diversas Occidentis partes dirigit... Inter quos vir immortalis memoriæ et honestæ conversationis D. Bernardus Claræ-Vallensis abbas, piæ in Domino et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris executionem præcipuus eligitur. Qui injunctæ sibi dispensationis sedulus executor, ejusdem operis secum Deo amabiles trahens comministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter jejunia pene continua et subtilem nimis dietam, regna circuit, regiones obambulat, evangelizans ubique regnum Dei.*

B Guillelmus Parisiensis episcopus, Serm. de sancto Bernardo de eo prædicat : *Excellentissime vixit, gratiosissime docuit, manifestissimis miraculis fulsit : cum non humana instructio sed divina inspiratio sapientem fecit, quod in Scripturis specialiter sensit.* Et infra : *Sicut Deus Moysi revelavit sua mysteria, et vultus ejus claritate resplenduit radiorum, ut non possent in eum respicere filii Israel : sic beato Bernardo, secreta multa revelavit, ut cœlesti luce illuminatus multum Ecclesiam illuminarit.*

C Theobaldus episcopus, seu quisquis est auctor Vitæ Guillelmi Aquitaniæ ducis, cap. 2 : *Eo tempore*, inquit, *fundatum est monasterium Claræ-Vallis, et ibi Spiritus sancti consilio ad regimen abbas est Bernardus ordinatus ; qui in tantum vita virtutibus et doctrina clarus effulsit, ut nullus ei in orbe secundus existeret ingenio, moribus, ore, stylo et virtutibus. Hic est qui in diebus suis hæreses exstirpabat, hæreticos confundebat, schismaticos revocabat, errores destruebat, et principes arguebat.* Et paulo post : *O virtutem viri, o animi puritatem. Non affectavit publicum, nec formidavit tyrannum* [illegible] *pro ejus salute ? Quis nesciebat publicum quomodo affectasset cathedræ fastigium? Deus meus, quot et quantæ Ecclesiæ cathedrales propriis orbatæ posterius eum in pontificem elegerant ? Sed non plus delectabat eum mitra et annulus quam rastrum et sarculus.*

D IV. — *Regum et Magnatum.*

Carolus V imperator, teste Thuano, Histor. lib. XXI, *toto biennio quod mortem præcessit, in Hieronymianorum fratrum sodalitio, monitore usus Constantino quodam, qui ei a sacris confessionibus erat, præcipue beati Bernardi abbatis lectione se solabatur.*

Ludovicus XIII, Galliarum et Navarræ rex **1349** christianissimus, cognomento Justus, in Diplomate Congregationi Fulliensi pro erectione Fontanensis monasterii a se concesso anno 1613, sanctum Bernardum appellat magnum et celeberrimum Confessorem, Ecclesiæ Patrem et Doctorem, populorum reformatorem, schismatum et dissidiorum conciliatorem, Religiosorum Patriarcham, mirabilium patratorem, ac Deiparæ Virginis cultorem eximium. Videsis apud Henriq. Menolog. Cisterc. ad diem 20 aug. præclara omnium pene regnorum Christianorum, diversorumque statuum elogia, initialibus prædicti monasterii Fontanensis lapidibus inscripta in honorem sanctissimi abbatis Bernardi ; in primis vero Serenissimæ Reginæ Mariæ Medices, matris ipsius Christianissimi regis, quæ beati Bernardi meritis divinitus concessam sibi fuisse fecunditatem, solemni testificatione declarat.

Joannes Franciscus Picus Mirandulæ comes, lib. II de morte Christi, cap. 8 : *Sed et audiamus* inquit, *Bernardum devotissimum atque doctissimum, sed hoc ultimo titulo vulgo fraudatum, nulla certe sua culpa, nullo demerito, quando et ob ejus scripta, quæ doctrina solida atque salubri undique scaturiunt, et ob validissimas disputationes in Gilbertum et Petrum Abælardum (quarum ope ab distorto calle erroris atque mendacii ad veritatis semitam rediere) Docti sibi nomen vindicavit.*

V. — *Abbatum et Generalium.*

Petrus Mauricius, cognomento venerabilis, Epist. 29, lib. VI, inter Epist. Bernardi 264, sic scribit : *Forti ac splendidæ monastici Ordinis, imo totius Ecclesiæ Dei columnæ domino Bernardo Claræ-Vallis abbati, frater Petrus humilis Cluniacensium abbas*, etc. *Si liceret, si Dei dispositio non obstaret, si in hominis potestate, esset vita ejus, maluissem charissime, Beatitudini tuæ nexu indissolubili adhærere, quam vel principari inter mortales alicubi, vel regnare. Quid enim ? nonne regnis omnibus terrenis præferri a me deberet grata non solum hominibus sed et Angelis ipsis cohabitatio tua ? Concivem tellorum si dixero, licet nondum spes in rem transierit, per misericordis Dei gratiam mendax non ero.*

Burchardus abbas Balernensis, in subscriptione lib. I Vitæ sancti Bernardi, sic de eo loquitur : *In utero matris sanctificationem visus est accepisse, de qua concepta sunt præsagia futuræ sanctitatis et doctrinæ.*

Guerricus abbas Igniacensis, sancti Bernardi discipulus Serm. 3, in Natali apost. Petri et Pauli : *Magister noster sanctus Bernardus, ille interpres Spiritus sancti, de toto illo carmine nuptiali (Cantico canticorum) loqui instituit, spemque nobis dedit ex eis quæ jam edidit, quia si pervenerit ad locum de quo quæritis*, Donec aspiret dies et inclinentur umbræ, *umbras ipsas ponet in lucem intelligentiæ : quod dictum est vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine.*

Gaufridus primum sancti Bernardi notarius, dein-

de Igniacensis, postmodum Claræ-Vallensis abbas, lib. III Vitæ sancti Bernardi, seu primo a se conscripto, cap. 7 : *Cæterum*, inquit, *longe eminentius in suis ille libris apparet et ex litteris propriis innotescit; in quibus ita suam videtur expressisse imaginem, et exhibuisse speculum quoddam sui, ut illud quoque Ambrosianum merito illi posse videatur aptari : Laude ipse se signet, et laureatus spiritu scriptis coronetur suis.* Vide Sermonem ejusdem de sancto Bernardo in fine tomi VI.

Robertus abbas Sancti-Michaelis in Periculo maris, Ordinis sancti patris Benedicti in Append. ad Sigebert. ann. 1152 : *Venerabilis Bernardus primus abbas Claræ-Vallis, vir admirandæ religionis et doctrinæ efficacis, humanæ vitæ satisfecit moriendo XIV kalendas septembris, relinquens sapientiæ suæ plurima documenta, maxime in Commentariis* **1850** *in Cantica canticorum.*

Pater Claudius Aquaviva, V Præpositus generalis Societatis Jesu, scribente Joanne Bourhesio, in libro cui titulus, *Societas Jesu Mariæ Deiparæ sacra*, cap. 4 : *Coluit certe beatam Virginem et sanctum Bernardum præcipuo cultu, eosque in omni re dubia sensit adjutores.*

VI. — *Doctorum Theologorum.*

Henricus de Hassia, doctor Parisiensis postea Cartusianus, in Tractatu ad Jacobum abbatem Eberbacensem, contra sancti Bernardi maculatores, ita scribit, parte 1, cap. 3 : *Ubi, quæso, talis devotionis igniculus reperitur, talis compunctionis rivulus infunditur ; ubi talis amoris stimulus injicitur, sicut in vita et doctrina beatissimi patris Bernardi abbatis Claræ-Vallensis, sideris Ecclesiæ, principalis Cisterciensis Ordinis ampliatoris, et monasticæ vitæ inflammatoris ardentissimi ? Et quis penetrabilior virtutum hortator occurrit, quis efficacior vitiorum eliminator decurrit, humanum excitans torporem ad cœlestia, ardorem elidens ad terrestria, somnum mortis impediens, divinæ lucis radios, fugatis tenebris inclarescere satagens ? Cujus insuper fecundis ac decoris Sermonibus Virgo Christi mater tam gloriosis extollitur laudum preconiis, pretiosissimis ornatur puritatis encomiis, integerrimis prædicatur virginitatis signaculis. Et nedum hoc, sed et ejus doctrinis universalis Ecclesiæ fabrica ut gemmis vernantibus rutilat, et verborum elegantia singulari gloriosius coruscat. Et fecunda facundia cœlestis irrigui, gratia influente, Scripturarum ænigmata reserat, solvit nodos, dilucidat obscura, declarat dubia, sicuti beati Bernardi Doctoris Ecclesiæ eximii, qui in gloriam patriæ abiens, sic saluberrimis omnis sanctitatis monitis doctrinæ et exemplis vitæ totam subcœlestem fecundans irrigavit ecclesiasticam hierarchiam. Quem ideo alma mater Ecclesia exuberantis testimonii plenitudine in sanctorum canonizatione requisiti, in miraculis, doctrinis, virtutum exercitiis, luce clarius reperta ejus cœlesti vita testimonium afferente, pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actibus strenuissimis, titulo eximium Confessorem et doctorem studiis honorari sollicitis et sonoris efferri præconiis instituit, et honoribus disponit solemnibus venerari, et sanctorum catalogo gloriosius adnotari.*

Joannes Gerson, doctor et cancellarius Parisiensis in quodam Sermone de sancto Bernardo, sic eum affatur: *Te vero beatissimum Bernardum unum esse ex consortio ignitorum illorum spirituum, quos Seraphim Scriptura nominat, ego fide pia tenens, obsecro jam et obsecro per amorem tuum, quatenus sumpto calculo ardenti de altari illius, cujus ignis est in Sion et caminus in Jerusalem..... tu labia mea tangens purges*, etc. Et circa finem : *Consideranti mihi in ea quæ per accidens et velut ab extrinseco juverunt sanctum Bernardum ad amorem Dei capessendum, reperio illa esse quatuor inter cætera, quæ sunt, matris devotio, apia complexio, debita educatio, et solitudinis affectio.* Et infra: *Denique dici potest, omnia ista quatuor juvisse de per accidens Bernardum, ut propheta et miraculorum esset patrator, inter quæ præcipua ego illa deputo, quæ egit in conversione illorum, qui etiam converti toto nisu fugiebant.*

Jodocus Chlichtovæus Neoportuensis, doctor theologus et canonicus Carnotensis, Serm. 1 de sancto Bernardo, sic eum Joanni Baptistæ comparat : *Tertio*, inquit, *lucerna nostra Bernardus fuit, lucens multiplici sacrorum operum compositione, quæ non solum sui temporis hominibus, sed et posteritati prodessent ad ædificationem fidei et morum.... Illuxit certe omnibus non solum tunc præsentibus, sed et futuris usque ad consummationem sæculi, per multorum librorum elaborationem, ad profectum aliquem spiritualem* **1851** *semper tendentium, in quibus tanta est dictionis suavitas, ut melle dulcior illi fluat oratio; unde et Mellifluus Doctor merito nuncupatus est.* Item in Præfatione quadam Operibus sancti Bernardi præfixa: *Inter opera*, ait, *a probatissimis auctoribus elucubrata, beatissimi Bernardi volumina non postremo loco collocanda sunt. Si enim auctorem spectare libet, et vitæ sanctimonia, et præclara eruditione præstantissimus occurret; Si characterem ipsum rationemque scribendi, comperietur suavissima et sine asperitatis offendiculo cum summa facilitate elegantiaque decurrens, ut melle dulcior videatur ex ejus ore fluxisse oratio. Si denique materia quam petractat, exquiritur, aliud invenietur nihil, nisi quod involucra sacræ Scripturæ in lucem proferat, aut vitia gravi verborum tonitruo effulminet, aut ad virtutem studiosius invitet.*

Ludovicus Grænatensis, lib. II de Relig. Christ. cap. 27 : *Non erit*, inquit, *consentaneum inter tot gravissimos doctores dulcissimum et sanctissimum Bernardum non inserere, qui quo fuit humilior et a vana gloria alienior, hoc majorem gratiam et virtutem ad facienda miracula consecutus est.* Et cap. 11: *De sancto Bernardo etiam legitur quod initio gloriosi sui novitiatus ita in spiritu raptus et extra se positus ibat, quod sensuum usum amisisset.... Ut enim spiritus et divinæ suavitatis gustus, quem se-*

cum trahit charitas, ita animæ vires suxerat et secum traxerat, ut ad nihil aliud nisi ad id ullam virtutem haberet.

Carolus Sacci, doctor theologus Parisiensis in Sermone de sancto Bernardo, qui manuscriptus exstat in monasterio nostro de Lyra, diœcesis Ebroicensis, hæc inter alia commemorat : *Exstinxit profecto, ne longius serperent, universi schismatis faces, et quidem tot tamque diuturnis peregrinationibus et vigiliis, ut mirum sit in mortali adhuc viro tantas perferendarum rerum, peregrinationum, lucubrationumque vires fuisse, imo vero superfuisse. Non unam, sed in multas et longas noctes continentes interdum vigilavit. Ægrotationes graves secutæ, quas ille non patienter modo, sed jucundo quoque animo tulit, easdemque vitæ beatæ et cœlestis imitatrices appellare solebat. Interea non temperavit aut intermisit sacrarum Litterarum studium, quas, velut æquissimam planitiem quamdam, oculis suis propositas videre se dicere solebat. Conciones infinitas habuit, libros elegantissimo verborum cultu expeditissime scripsit : De Contemptu mundi librum unum; Meditationum librum unum; De Passione Christi et resurrectione librum unum; De diligendo Deum; De gradibus humilitatis; De Gratia et libero Arbitrio; De præcepto et dispensatione; Ad Innocentium papam de Petri Abælardi hæresibus; Ad Eugenium papam de Consideratione; ad Templarios de laude militiæ novæ; Ad Cluniacenses Apologeticum; Super Psalmum nonagesimum homilias duas de viginti; Super Cantica canticorum homilias tres et octoginta; Super Evangelium Lucæ homilias quatuor; Super Canticum Mariæ librum unum; In Vitam Malachiæ episcopi librum unum; Epistolas quidem innumerabiles, quæ tamen in manibus adhuc versantur, ducentas quinque et quadraginta*, etc.

VII. — *Religiosorum ex diversis Ordinibus.*

Hugo Metellus, canonicus regularis cœnobii Sancti Leonis apud Tullum Leucorum, in epistola ad ipsum sanctum Bernardum hic edita tomo I, col. 1780 : *Oleum effusum*, inquit, *nomen tuum, fragrans more contritorum aromatum. Fama nominis tui clarissimi usque ad fines terræ pertransiit*, etc.

Hugo monachus Sancti-Mariani Autissiodorensis, in Chronico ad annum 1114 : *Eodem anno*, inquit, *Clara-Vallis fundata est, cujus primus abbas exstitit servus Dei Bernardus, vir opinatissima sanctitate præclarus, per quem sui temporis Ecclesia in antiquum religionis decus refloruit.*

1352 Andreas Silvius Benedictinus Marchianensis in Synopsi Historiæ Franco-Merovingicæ, sic scribit ad annum 1126 : *D. Bernardus abbas Claræ-Vallensis quasi stella matutina monachicum Ordinem illustrat, et sanctitate, doctrina, miraculis claret in Gallia, imo Germania, Italia, Anglia; cujus vita in tantum excellit, ut parum sit omne quod in ejus laudem dictum, vel scriptum fuerit.*

Helinandus, Frigidi-Montis in Gallia Ordinis Cisterciensis monachus, lib. de Reparat. lapsi, cap. 8, sic de A sancto Bernardo loquitur : *Lege pulcherrimum librum de Consideratione ad Eugenium, ex cujus nobilissimo stylo poteris intelligere, auctorem libri sapientiorem fuisse Apolline, eloquentiorem Demosthene, subtiliorem Aristotele, moderatiorem Socrate, discretiorem Platone.*

Cæsarius Heisterbacensis monachus Ordinis Cisterciensis, lib. XIV Mirac. cap. 17 : *Bernardus in illa formidolosi schismatis flamma, qua christianus orbis flagrare cœperat, lustravit provincias, infectum reddidit quidquid factum non oportuit, et gladio verbi divini succinctus fregit terrorem armorum. Vir tantæ auctoritatis, ut per unius os Bernardi, purpurati patres, reges, principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum loque*B*rentur.*

Henricus Suso, Ordinis Prædicatorum, in Dialog. de æterna Sap. cap. 14, ita sanctum Bernardum affatur : *Et tu quoque inter omnes Ecclesiæ doctores benedictus sis, Bernarde melliflue, cujus anima sempiterni Verbi mirifice fuit illustrata splendoribus, qui mellito eloquio tuo, ex cordis manante redundantia, humanitatis Christi Passionem dulcissime deprædicans evehensque ita ais*, etc. *Merito sane, pater sanctissime Bernarde, lingua tua dulcissima manat eloquia, quando cor tuum Christi melliflua passio adeo indulcarat.*

Dionysius Cartusianus, Serm. 1 in Festo sancti Bernardi sic eum commendat : *Beatissimum virum* C *sanctum patrem Bernardum Deus omnipotens et benignissimus tam copiosa atque multiplici gratia decoravit, ut vere de ipso dici posset, quod de Paulo apostolo dixit Salvator*, « Vas electionis est mihi iste, » etc. (*Act.* XI, 15), *et quod in Ecclesiastico legitur*, « Non est inventus similis illi » (*Eccli.* XLIV, 20). *Non enim tempore suo habuit æqualem in mundo, sed vere Apostolus fuit temporis sui.* Et serm. 2 : *Electissimus Dei Bernardus, omnium religiosorum excellentissimus doctor, lumen et gloria monachorum, exemplar ac species devotorum, tot et tantis desuper præventus est gratiis, tot excellentiis decoratus, tot privilegiis sublimatus, ut non sint ingenia quæ valeant penetrare, nec loquelæ, neque* D *sermones qui possint exprimere, tantumque virum sufficienter laudare.*

Sixtus Senensis Ordinis Prædicatorum. Bibliotheca sancta, lib. IV : *Bernardus*, inquit, *vitæ sanctimonia et præclara eruditione præstantissimus, sic ab infantia sacras Litteras imbibit, et per omnem ætatem memoria retinuit, ut quoties aut aliquid scribere, aut loqui tentaret, toties in verba et sententias sanctarum Scripturarum prorumpere cogeretur. Unde et diversa scripta ejus, quæ nihil aliud quam centones divinorum voluminum dici queunt, undecunque Veteris ac Novi Testamenti sententiis distincta sunt, ceu gemmeis emblematibus, hisque adeo commode et apte insertis, ut ibi nata esse credantur. Modus docendi ejus in sensibus mysticis indagandis et in moribus formandis fere semper ver*

satur. Oratio ubique dulcis et ardens ita delectat et ardenter incendit, ut suavissima lingua ejus mel et lac verborum fluere, et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur.

Hieronymus Platus Societatis Jesu, lib. III de bono statu Relig. cap. 11, hæc inter alia scribit : *Quid de Bernardo dicemus ? quem vere appellare possumus* **1353** *plane mellitum, qui spiritualibus documentis scatens, iisque optimis ac perfectissimis, id etiam præcipuum habet, ut ita Scripturas sacras in suum stylum immisceat, et contexat, ut vel ipse Scripturæ verbis loqui, vel Scriptura ipsius ore sonare videatur. Quæ res una cum lepore gravitatem quoque ac vim habet mirabilem.*

Petrus Canisius ejusdem Societatis, Marial. lib. V, cap. 28 : *Florebat sub Lothario II et Conrado III Bernardus Claræ-Vallensis, vir in Gallia, Germania, Italiaque perceiebris : quem omnes non solum ob doctrinam divinitus inspiratam, sed etiam propter vitæ sanctimoniam, clarissimis sæpe miraculis demonstratam, merito suspicerent ac reverentur ; quo uno melius nec scripsit, nec vixit quisquam in universo cœtu monachorum, si Lutheri quidem calculum admittamus.*

Aloysius Gonzoga ejusdem Societatis, ut legitur in Vita ipsius, lib. II, cap. 32 : *Lectionem Bernardi, iam sibi in vita jucundum neque morti vicinus omisit. Nam in morbo qui illi postremus fuit, Bernardum adeo charum habuit, ut quotidie aliquid ex ejus in Cantica Sermonibus sibi prælegi curaret.*

VIII. — *Jureconsultorum et oratorum.*

Franciscus Petrarcha lib. II, de Vita solit. cap. 14 : *Solebat*, inquit, *dicere Bernardus, omnes se quas sciret litteras (quarum nescio an alius sua ætate copiosior fuerit), in silvis et in agris didicisse, non hominum disciplinis, sed meditando et orando, nec se ullos unquam magistros habuisse præter quercus et fagos.*

Nicolaus Pithœus in epistola præmissa Thesauro suo ex Operibus sancti Bernardi : *Magna mihi cum D. Karolo Perroto amicitia et familiaritas est. Eum igitur die quodam cum, uti soleo, adiissem, ac variis de rebus multa ultro citroque essemus collocuti, injecta mentio est divi Bernardi Claræ-Vallensis cœnobii abbatis primi : quem tantis ille laudibus extollebat, tantique scripta ejus faciebat, ut ad ea evolvenda animum induxerit meum... Atque ita quod futurum ille prædixerat, verum esse comperi. Tanta enim ex ejus me lectione voluptas cepit, ut omnes penes illas, quæ animum meum tam misere cruciabant, molestias absterserit.* Idem inferius : *Bernardum quoddam quasi Ecclesiæ ruentis columen atque sustentaculum* appellat.

Justus Lipsius, Lovanii regius professor et historicus, rogatus ab Auberto Miræo, quosnam e Patribus legendos formandis concionibus judicaret, hoc responsi dedit, Epist. 49, Centur 3 : *Mihi inter omnes Græcos placet Chrysostomus... Inter Latinos Bernardus me capit, et usum habet excitandi, ob acrimoniam ubique et calorem; tum etiam docendi atque imprimendi, ob sententiarum acumen quas crebro et salubriter miscet.*

Renatus Choppinus, in supremo Parisiensi Senatu advocatus, lib. II de sacra Politia : *Eadem tempestate*, inquit, *D. Bernardus emicuit, cœnobita quercuumque discipulus, et nullo præeunte magistro doctissimus, qui e solitudine in celebritatem, ex umbra in solem sanctitatem eruditionemque importavit. Is tum πολύγραφος, quam αὐτοδίδακτος ; quod paucis admodum id genus scriptoribus cernimus contigisse.*

IX. — *Illustrium Feminarum.*

Sancta Hildegardis Montis-Sancti-Roberti prope Bingen abbatissa in quadam epistola ad sanctum Bernardum, sic illum exprimit : *Ego ante duos annos te in hac visione vidi sicut hominem in solem aspicere, et non timere.... Tu aquila es aspiciens in solem.* etc.

1354 Sancta Gertrudis abbatissa monasterii Elpedani, in comitatu Mansfeld. describit modum quo sibi apparuit sanctus Bernardus, lib. IV insin. cap. 51. Inter cætera vero sic ait : *Pectus quoque ejus sanctissimum, collum et manus videbantur aureis quibusdam laminis, gemmisque rosei coloris valde rutilantibus intextis honorabiliter circumamicta. Unde et per laminas aureas notabatur præcipua elegantia doctrinæ ejus salutaris, quam corde devoto sedulo retractans, per gutturis sacri ministerium ore sacrato edidit, et manibus sanctis fideliter conscripsit omnibus in eis proficere volentibus ad salutem. Per gemmas vero figurabantur illa dicta, quæ specialius redolent divinum amorem.*

Beata Mecthildis, ejusdem beatæ Gertrudis in eodem cœnobio comes, sic scribit in libro Gratiæ spir. cap. 91 : *In medio Ecclesiæ, sancti Bernardi, singulariter a Deo in benedictionibus dulcedinis præventi Dominus aperuit os; quia Spiritus sanctus eum tam affluenter et superabundanter influendo repleverat, ut velut cum ventus rapidissimo impetu januam aperit, ita Spiritus sanctus impulsu ea quæ sibi divinitus inspirabantur, charitate accensus infudit et Ecclesiam sua doctrina multum illuminavit, et implevit eum Dominus Spiritu sapientiæ et intellectus, et supra quam dici potest mente illustratus, licet multa effuderit, multo tamen plura intellectu reservavit.*

X. — *Heterodoxorum.*

Martinus Lutherus, in colloq. Convivial. cap. de Patrib. Eccl. : *Bernardus*, inquit, *omnes Ecclesiæ doctores vincit : sed cum disputat, in alium virum mutatur ; ibi nimium tribuit libero arbitrio.*

Michael Neander de eodem ita scribit, Præfat. ad Gnomolog. Græcorum : *Plus spiritus vitæ, doctrinæ et fidei in paucis aliquot paginis D. Bernardi reperitur, qui philosophiam non attingit, sola Scriptura contentus, quam adeo familiarem sibi fecerat, ut mera Scripturæ verba loqueretur, quam in Toto Hieronymo, qui linguarum, artium, philosophiæ, antiquæ sapientiæ cognitione cunctis præstabat.*

Martinus Bucerus, lib. de Concord. art. de Justif. Bernardum virum Dei nominat.

Joannes Œcolampadius citatus, a Guthberto Tonstallo lib. de verit. Corp. Christi in Euch. : *Excellebat*, ait, *Bernardus exactiore judicio omnes suæ ætatis viros.*

Joannes Calvinus, lib. IV Inst. cap. 11, § 10, hæc testatur : *Bernardus abbas in libris de Consideratione ita loquitur ut Veritatis ipsa loqui videatur.* Item cap. 10, § 17, Bernardum vocat pium et sanctum scriptorem.

Daniel Heinsius, Orat. 3 : *Quis*, inquit, *suavius Bernardo scribit? cujus ego Meditationes rivum paradisi, ambrosiam animarum, pabulum angelicum, medullam pietatis vocare soleo.*

OBSERVATIO.

Horstius hoc in loco refert iniquas et erroneas Centuriatorum Magdeburgensium censuras, ex eorum Centuria 12 excerptas, quibus in sancti Bernardi gesta et dicta nonnulla superstitionis nomine impie aut inique caevillantur. Illas vero censuras, quas in 22 articulos distinxit idem auctor, brevitatis ergo in decem capita per compendium revocavimus, ne aliquid prætermisisse videamur. Et quidem primo sanctum Bernardum notant Magdeburgenses, quod Hostiæ in Missa oblatæ et consecratæ cultum adhibuerit, eaque usus sit ad dæmones expellendos 2, Quod sanctorum reliquias veneratus sit. 3, Quod rebus benedictione sacra munitis quamdam crediderit inesse virtutem. 4, Quod Romanum Pontificem adversus impugnatores defenderit, eique jus investiturarum asseruerit contra Lotharium imperatorem. 5, Quod extra Ecclesiam **1855** *catholicam sperandam esse salutem negaverit. 6, Quod expeditionem sacram, quam Crucem vocant, prædicaverit 7. Quod veritatem a mortuis sciscitatus sit, iisque prodesse crediderit Missæ sacrificium. 8, Quod miraculis errores, ut ipsi loquuntur, confirmandos perpetraverit. 9, Quod vitam monasticam propagaverit, ... ad illam indixerit ...; in primisque sorori suæ licet conjugatæ inter dixerit omni vestium pompa, ejusque a viro separationem probaverit, ut ipsa claustrum ingrederetur. 10, Quod ipse Bernardus in stagnum rigens se injecerit studio castitatis, ac in summa corpus suum iniquius torserit. Et hæc quidem sunt superstitiosa illa, quæ in sancto Doctore hæretici calumniantur opera, quibus singulis acres potius invectiones, quam refutationes Horstius apposuit. Verum cum* **1856** *illa non tam ipsum Bernardum, quam communem catholicæ religionis causam impugnent, iisque copiose et erudite sit responsum a multis, non visum est illis diutius immorandum. Certe hæc, quæ tanquam superstitiosa criminantur hæretici, longe validius in eos regeri possunt pro Bernardo : quem cum virum Dei appellet Bucerus, Calvinus pium et sanctum; eum superstitiosis ad mortem usque factis addictum fuisse nefas est, opinari. Ac proinde ea nequaquam superstitionis nomine in Catholicis notanda sunt, quæ quominus Bernardus sanctus, et miraculis a Deo illustratus fuerit, efficere non potuerunt. Cæterum consulat Lector, si lubet, confessionem Bernardinam, ex sancti Doctoris operibus expressam a P. Theodoro Petreio Cartusiano Coloniensi, ubi loca doctrinæ catholicæ in certas classes digesta reperiet.*

HORSTII PARÆNESIS AD SECTARIOS

De sancto Bernardo cum fructu ab ipsis legendo.

Diversas sectariorum de Bernardo censuras audivimus. Alii laudant, alii vituperant : nisi forte in eo conveniunt omnes, quod adversantem suis ipsorum placitis et moribus omnes æque damnant ac rejiciunt. Hæc tamen quæ ipsi tanquam doctrinæ suæ contraria improbant, nos catholici vel ideo probanda et amplectenda ducimus, quia Bernardum aliosque pii omnes viros sanctissimos, talia docuisse et tenuisse, nequaquam diversa ab illis via incessisse novimus. Sanctitas nimirum vitæ doctrinæ astipulatur, et falsa nobis doctrina, aut erronea fides videri nequit, quam viri tanta sanctitate illustres tenuerunt. Qui sibi plus credi volunt, nullo sanctitatis suffragio nixi, quam sanctissimo Bernardo, aliisque orthodoxis Patribus, quorum doctrina et fides tot sanctitatis argumentis, imo tot signis et miraculis comprobatur ? Sane non potest arbor bona malos fructus facere, nec arbor mala bonos. Quis enim sanæ mentis sibi persuadeat, hominem impia, falsa, absurda, erronea docentem ; idololatriæ, superstitioni, vanis observantiis deditum, qualia atri isti censores, Centuriatores, Bernardo impingunt; inter hæc nihilominus continuis gratiæ incrementis apud Deum et homines profecisse, et ad tantam divini amoris, omnisque virtutis perfectionem emergere potuisse?

Porro, quid de præcipuis orthodoxæ fidei capitibus Bernardus senserit, scripta ejus abunde testantur. Sed etsi nihil litteris commendasset, ipso vitæ tenore satis ostendisset, cui Ecclesiæ adhæserit, quam a vobis doctrina et moribus alienus fuerit. Nam vos modo paulisper affari libet, o sectarii, quibus etiam Bernardum subinde legere lubet ; si forte detur et aliquando intelligere, et resipiscere. Missa vobis mera et horrenda idolomania est : at quoties Bernardus Missam, verum Deo sacrificium obtulit ? Non facile illam intermisisse ad extremum usque spiritum, testatur Vita ; et vos ipsi etsi non sine calumnia. Nonne ipsa Missæ oblatione dæmones sæpe terruit et profligavit ? Nonne Guillelmum ducem Aquitaniæ, pertinacem illum schismatis fautorem nullis cedentem minis ac monitis, post oblatum sacrificium ab altari veniens, dextra, non ferro, sacra Dominici corporis hostia, armata perculit, et expugnavit ? Legite et intelligite, si forte et tandem expugnetur duritia cordis vestri, etc.

Sed longius progredior, quam ferat instituti ratio ; paucis duntaxat vos commovere ferebat ani-

mus, ne præ Bernardo vos sapere arbitremini. Cur enim novitatem a veteribus damnatam, veteres damnantem inducitis? cur non tenetis viam, qua Bernardus, sanctique illi viri et confessores, totaque antiquitas cœlum petiit? Si errare vos non creditis, qua isti pergant via videte: si agnoscitis, cur peritos viæ duces non sequimini? cur non vel tandem eo reditis, unde discedere nunquam oportuit?

Ego quidem, ut ingenue de me fatear, si vel ab ineunte ætate vestris imbutus essem erroribus; vel si quocunque casu a tramite veritatis et orthodoxæ religionis ad sectas vestras deflectere contigisset, solus mihi Bernardus sufficeret, qui vestra mihi dogmata suspecta redderet; imo, qui devium reduceret in viam veritatis. Sic quippe ratiocinarer mecum. Si vera non sunt, quæ vir tam eximiæ et irrefragabilis sanctitatis tenuit et docuit, quomodo tanta sanctitas cum tanta falsitate consistere potuit? Sanctitatem ejus inficiari non possum, quam video a tot viris gravissimis, et scriptoribus omni exceptione majoribus, quin et ab ipsis ejus æmulis contestatam. Miracula quoque innumera in ejus confirmationem edita conspicio, quæ negare velle, non videtur esse hominis prudentis; calumniari autem tanquam præstigias et opera Satanæ, id prorsus videtur hominis male sani, nedum maligni, cum talia nonnisi divina virtute fieri potuerint. At vere in confirmationem errorum talia patrata credere, id vere foret hominis prorsus impii, et in Deum blasphemi, ac in sanctos ejus injurii. Liceat hic merito illud sancti cujusdam Doctoris insigne dictum usurpare: « Domine, si error est, a te decepti sumus. Nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt, et talibus, quæ nonnisi per te ipsum fieri possunt; certe a summæ sanctitatis viris nobis tradita, et cum summa, et authentica attestatione probata, te ipso cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (229). »

Hæc in gratiam vestri, o sectarii, quia sapientibus et insipientibus me debitorem agnosco: quamvis vobis super docentes vos intelligere et sapere videamini. Sed miror tamen quid vobis sit animi, dum Bernardum legitis, toto a vobis cœlo dissidentem; conscientia haud dubie præjudicatis opinionibus reclamante. Legite deinceps; hoc unice precor, et suadeo: legite, inquam, et si ulla vobis cura salutis, intelligite. En lucem sanctitatis et lucem veritatis Bernardum vobis exhibeo: aut si mavultis, ipsum vobis apprecor, qui est lux vera, imo via, veritas, et vita.

(229) Richard. a S. Vict. lib. I de Trinit. cap. 2.

ACTA BOLLANDIANA

DE SANCTO BERNARDO

CONFESSORE

PRIMO CLARÆ-VALLENSI ABBATE, PATRE AC DOCTORE ECCLESIÆ

IN TERRITORIO LINGONENSI IN GALLIA

COMMENTARIUS

Auctore Joanne Pinio *societatis Jesu presbytero theologo.*

(*Acta sanctorum Bolland.*, Augusti tom IV, die 20, p. 101.)

§ I. *Annus ac locus natalis; illustre genus.*

1. Magnos inter viros, qui, tanquam lucidissima Ecclesiæ Dei sidera, doctrina, virtutibus ac miraculis orbem terrarum illustrarunt, nomen meretur et obtinet S. Bernardus plane singulare, ita videlicet quaquaversus propagatum ac celebratum, ut vix quisquam sanctorum esse videatur, qui tot rerum suarum præcones, tamque egregios ac tam probatæ fidei spectatæque auctoritatis scriptores nactus sit Perspicuum id fiet tum e tribus potissimum clarissimis biographis, qui præstantissima ejus facta continuato sermone, et quasi ex condicto, ad posteros transmisere, inferius a nobis laudandi; tum ex aliorum documentis, de quibus postea erit sermo. Quæ autem nos per hujus commentarii decursum præter ea, quæ ad aliis dicta sunt prius, dicemus, subservient Vitæ ac miraculis doctoris mellitlui vel confirmandis, vel elucidandis, amplificandisve, incipiendo a natalibus ejus, circa quos varia se nobis offerumt expendenda.

2. Ac de anno imprimis natali ipsius ita convenit inter auctores, ut extra omnem controversiam positus sit. Illustrissimus enim Angelus Manrique, Pacensis episcopus, Annalium Cisterciensium tomo I, ad annum Christi 1105, Cistercii octavum, cap. 1, num 3: « De tempore, ait, omnino certum est, natum anno millesimo nonagesimo primo, eo nimirum quo beatus Petrus Cavensis, Cluniacensis cœnobii olim alumnus, oblatum sibi ab Urbano II, in concilio Beneventano usum mitræ, reverenter quidem, seu magnifice contempsit; quod in actis Vitæ ipsius (apud Baronium hoc anno), scriptum videas. Quo videlicet Bernardo offerendarum, contemnendarumque jam tunc in illo præsagia ostenderentur. Natum hoc anno facile convinces, si a millesimo centesimo decimo tertio, quo Cistercium ingressus est, duos et viginti demas, quos tunc habebat : in quo omnes historici conveniunt. » Adde scriptores recentiores qui sancti natales anno jam dicto 1091 affigunt. Hæc de tempore; de loco autem, in quo vivere cœpit noster sanctus, ita scribit, memoratus annalium conditor Manricus num. 2 :

3. « Fontanis (alibi locus hic vocatur *Fontes*, vulgo *Fontaines*) oppido, a fontibus sic dicto, patris sui domicilio dominioque Bernardum natum testantur omnes, qui ejus Vitam scribunt, dimidio fere lapide a Divione, nobili et notissima curia Burgundiæ Ducum. Talentum inter (*vulgo Talen*) arcem munitissimam, et Fontanum castellum ea sita : » *Quod e Guillelmo Paradino, lib. de antiquo statu Burgundiæ fol. sibi 140 Manricus ibidem describit : in nostra autem editione Basileensi a pag. 165, leguntur ista* : « Planities estamœnissima, duobus fluminibus Suzione atque Oscara utrinque muros alluentibus... Urbi imminet Talentum, arx et natura loci, et arte munitissima... E regione hujus situm est castellum, cui a fontibus nomen, quod Bernardus, abbas sanctissimus, suis illustravit clarissimis crepundiis; olim Castellionensium equitum dominis [*leg.* domus], hodie Christo ædes sacra. » Mabillonius Operum S. Bernardi editor, ad calcem voluminis secundi varias ejusdem Sancti Vitas attexit, a columna 1601, aliaque de eo subnectit postmodum documenta. Dicta autem columna postquam in notula de Tescelino, Sancti patre, hæc citasset e Vita tertia, quod nempe ibi vocetur « dominus minoris castri, cui Fontanæ nomen est, » etc., observat ibidem paternas (ut creditur) « Bernardi ædes conversas esse in Fuliensium Patrum conventum. » Factum hoc magis expresse affirmat, quam confirmat R. P. Chrysostomus Henriquez in menologio Cisterciensi hac die, sic de sancto scribens : « Feliciter in lucem prodiit Fontanis in domo paterna, quæ ob tanti viri reverentiam, utpote in qua primordia

vitæ et sanctitatis suæ habuit, in cœnobium, pro Cisterciensibus reformatis congregationis Fuliensis mutata est: in cujus sacræ ædis lapidibus initialibus sanctissimi Patris Bernardi encomia, et præclara elogia pulchris characteribus exarata fuerunt: quæ, ne sub terra lateant, hic describenda censui. » Sed nos ea huc transcribere supersedemus, cum ibidem legi possint. Res gesta innectitur anno 1610, quo « Ludovici XIII Francorum et Navarræ regis Christianissimi mandato et nomine, serenissimæque ejus conjugis Annæ Austriacæ » primus lapis positus fuisse indicatur in ejusdem inscriptione, die 6 Januarii.

4. Verum, quod rursus ad castrum seu oppidum, S. Bernardi natalitium, Fontanas spectat, cavendum monet Manricus num. 2, citato, ne ultra meritum nobilitetur, et locis aliis eidem annexis locupletetur. « Recentiores, inquit, dum oppidum patris legunt, comitatum confingunt, et plures alios pagos illi adjungunt, queis e Fontanis Tescelinus jura daret, » — citatur ab ipso Brito, qui chronicon Cisterciense idiomate Lusitano vulgavit, lib. 1, cap. 14, « sed nullo prorsus producto testimonio; imo ipsa reclamante antiquitate, qua potius *militem suis stipendiis contentum lego*, lib. 1, cap. 1, in Vita S. Bernardi, *quibus ad omne opus bonum abundabat*. Nec detraxisset Tescelino Bernardi patri, si quos haberet titulos ampliores, qui paulo inferius in avunculo Galdrico minores etiam ample numeravit. « Vir (inquit) sanctus, et potens in sæculo, et in « sæcularis militiæ gloria nominatus, dominus « castri in territorio Eduensi, quod Ticilium [*al.* « Tuillium, *vulgo* Tovillon] dicitur. » Non ergo comitatus, alteriusve ditionis pingues redditus, cui præcipui proventus, si non unici, militaria stipendia designantur. Sat magnum est, si curiæ suburbanum, alterius, quam ipsius ducis, juris foret. » Ita ratiocinatur Manricus, et recte, mea quidem sententia.

Illis autem, quæ addebat, « cui præcipui proventus, si non unici, militaria stipendia designantur, » non satis consentiunt Fragmenta apud Mabillonium, columna 1275, ex tertia Vita S. Bernardi, auctore, ut videtur, Gaufrido, monacho Clarævallensi (Fragmenta Gaufridi nos deinceps ea vocabimus) ubi dicuntur ista: « Erat autem vir iste genere nobilis, possessionibus dives. » Ex ante dictis convincitur erroris Vita S. Bernardi, quæ exstat in codice nostro signato P. Ms. 13, dum hæc scribit: « Bernardus... Castellione Burgundiæ oppido oriundus fuit. » Tametsi autem de nobili stirpe Sancti nostri ita certo constat, ut prudens adversus eam controversia moveri neutiquam possit, non abs re tamen egerimus, si hoc argumentum confirmemus ac illustremus

6. « Parentes habuit, ut scribit Manricus, num. 4, dictum Tescelinum, Alaidemque, e quibus illum ducibus Burgundiæ propinquum genere, adeoque regum Galliæ progeniem claram; hanc ex Corneliorum Comitum familia, alia origine regum Lusitaniæ, atque Henrico Lusitano primo Comite, Alfonsi regis patre, in tertio consanguinitatis gradu conjunctam, nostrates referunt: quo Bernardo cunctos Christianos principes arcto sanguinis fœdere devinciant. Ego in Guillermo, sancti Theodorici; lib. 1, cap. 1, atque Alano Altissiodorensi, quondam illo abbate, isto episcopo, atque utroque Bernardo coætaneo solum invenio: « Parentes claros secun« dum sæculi dignitatem (et Tescelinum, qui) sic « consilio et armis serviebat temporalibus dominis « suis, ut etiam domino Deo suo non negligeret red« dere quod debebat. » Quibus addi possunt sequentia e Vita quarta, a Joanne eremita scripta, apud Mabillonium, col, 1281: « Beatissimus igitur Bernardus... digna propagine oriundus fuit, carnis quidem prosapia nobilis, sed culmine mentis nobilior. Genitor ejus Tescelinus nomine; genitrix vero Aalays, filia Bernardi Montisbarri domini, viri potentis et magni secundum sæculi dignitatem, et ex antiquorum (sicut asserunt multi) Burgundiæ ducum generositate trahens originem. » At redeamus ad Manricum.

7. « Sed et in Guillermo, ait, Paradino, auctore Burgundo, et de Burgundiæ ducibus tractante, Castellionensem Safrensemque familias, queis uterque insignis, inter illustres illius quondam regni (nam reges olim fuerunt, qui post duces) numeratas agnosco: regiam progeniem aut originem non lego. Illius verba fol. mihi, inquit, 93, placet hic describere: « Sunt et aliæ familiæ pleræque illustres, « quales Cornejorum, ex qua Godefredus, flammulæ « signifer. » Et post non paucas alias numeratas, hæc de utraque familia doctoris sancti: « Deinde « Castellionensium, ex qua divus ille Bernardus « Clarævallis abbas sanctissimus, nec minus inge« nii monumentis clarissimus... Habetis ergo Cas« tellionenses atque Safrenses, quo jure gloriari « possitis, qui tam rutilum religionis solem e ve« stro corpore edidistis reipublicæ Christianæ: de « quo dici solet, quod olim de Nestore cecinit Ho« merus, melle dulciorem ab ejus ore orationem « fluere. » Hactenus Paradinus, qui Safrensibus, ut credo, Alaidam matrem; Castellionensibus Tescelinum ortos tradit, illustribus quidam familiis Burgundionum, sed regum splendorem non æquantibus. Quamvis non abnuam Castellionenses comites, ex quorum familia Tescelinus, sanguine forte conjunctos Burgundiæ ducibus, et per eos Bernardum, licet remote. Honor regis judicium diligit, honor Sanctorum certam veritatem. Nec ea nobilitas Bernardi patris est, quæ egeat addititia commendari. Nos hæc ex auctore fide digno illius provinciæ, atque antiquorum dictis concordante, tanquam certa scribimus, scripturi majora, si dignis fide testibus fulciantur. » Hæc illustrissimus Manricus candide ac sincere.

8. Unde sequitur, ut plus aliquid in Breviario Romano dici potuerit, ne dicam, debuerit, de S. Bernardi natalibus, quam τὸ *honesto loco natus*. P. Pe-

trus Franciscus Chiffletius noster anno 1660 edidit Divione Diatribam de illustri genere S. Bernardi abbatis Claræ-Vallensis, cui appendicem cum probationibus variisque documentis subjecit. In ejusdem diatribæ præfatione de mox dicta Breviarii expressione merito conqueritur, quæ utique sit nimis humilis, et infra Sancti dignitatem. « Etenim, inquit, qui hæc legens, de Bernardi natalibus aliud nihil norit, facile illum opinetur plebeis ortum parentibus puta agricolis aut opificibus, aliisve ejusdem notæ: cum tamen illum utroque parente fuisse constet perquam nobilem.... Addo » præter alia, quæ ibi observat, « et hac Bernardi natalium depressione nonnullam viro sanctissimo, et de Ecclesia quam optime merito injuriam fieri, dum ejus virtuti suus quidam splendor ac sua veluti basis detrahitur, si vere prudens quisque existimat, virtutem nobilitati impositam insitamque, et altius eminere, et fulgere illustrius. » Hujus autem sui operis seriem ita dividit: « Primum illud sibi demonstrandum suscipit, nobilem fuisse Bernardum; deinde equestris ordinis quem illis temporibus Militiam vulgo nuncupabant; ad hæc, antiquæ in eo gradu originis: denique et per matrem Alaydem (quæ Bernardi Montisbarri dynastæ filia erat) ex antiquis Burgundiæ Ducibus progenitum. »

9. Rem in pauca contraxit Mabillonius ante vitam primam S. Bernardi auctore Guillelmo abbate conscriptam, et a se editam a col. 1061, de linea paterna sic loquens pag. 1059: « *Tecelinus*, Bernardi pater, *vir antiquæ et legitimæ militiæ*, id est probatæ nobilitatis, quam equestrem vocamus, fuisse perhibetur a Guillelmo abbate cap. 1. Huic agnomen erat Sorus, id est subrufus, a colore scilicet capillitii, in diplomate Hugonis secundi Burgundiæ ducis pro Cabilonensi S. Marcelli monasterio; cui diplomati primo loco post Raimerium ducis dapiferum subscribit Tecelinus ante Bernardum de Monte forti, Warnerium de Sumbernone, aliosque nobilissimos viros. (Vide Chiffletium in probationibus ad memoratam diatribam pag. 426.) Guido de acromonte, testante Alberico Trium Fontium monacho, *fuit ex parte matris frater Thesselini Sori de Fontanis, qui fuit pater Bernardi Claræ-vallensis abbatis; fuitque ex alia parte frater Ulrici, sub quo fundata est abbatia Morimundi.* (Adi Chiffletium in diatriba sectione 9, pag. 416. et 417.) Guidonis nobilitas probatur ex ejus conjunctione cum Hescelina domina de Mulleio, Holdoini filia qui Holdoinus, Gaufridum Joinæ-villæ dominum habuit fratrem. Hæc de linea paterna.

10. « Ad maternam, inquit, quod attinet, Bernardi mater Aleth seu Alaysia, quam tertiæ Vitæ scriptor unus Elizabeth, forte librarii errore, appellat, fuit filia Bernardi Montisbarri domini, etc., » quæ supra nos jam præmissimus, « ut ex Joanne Eremita quartæ Vitæ scriptore discimus. In Necrologio Divionensis monasterii S. Benigni, ubi primum sepulta fuit simpliciter laica dicitur, efferturque hoc modo ejus memoria: *Kalendis Septembris obiit Alysa laica*: quo nomine distingui solent in illo Necrologio etiam illustres personæ a sanctimonialibus. In hunc diem incidit festum S. Ambrosii seu Ambrosiniani confessoris, teste Joanne Eremita, apud Fontanas celebrari solitum, quem nonnulli cum S. Ambrosio Mediolanensi antistite perperam hic confundunt, (*Pluribus ista narrat Chiffletius sectione* 6). Rainardus Montisbarri dominus, Bernardi avunculus, et Alaysiæ germanus fuit. Tam illustre cum fuerit ex utroque parente Bernardi genus, non mirum si Guido, ejus primogenitus frater vir Magnus a Guillelmo appellatur in cap. 3; uxor ejus *nobilis juvencula*; soror vero ejus Humbelina *adolescentula nobilis*, quæ *cum comitatu superbo et apparatu* incedebat, ex cap. 6. Hæc ex Chiffletio. Quibus adde Gaudricum, Bernardi avunculum, a Guillelmo vocari num. 10, *potentem in seculo*, etc. (ut ante dictum a nobis est). Et Josbertus *de Firmitate*, quæ super albam sita est, *vir nobilis et secundum carnem Bernardi propinquus erat*; ex eodem Guillelmo num. 43. Denique *Hunerius miles* erat frater Godefridi, ex priore Claræ-Vallensi episcopi Lingonensis, qui Bernardum consanguinitate attinebat.

11. « Porro Chiffletius probat, S. Bernardi paternum genus, quod a *Fontanis* appellationem habet, per Bartholomæum Somberuionensem (quæ familia in veterum Burgundiæ ducum regium sanguinem e nubentis filia heredis affinitate transfusa est) ad nostra usque tempora propagatum fuisse. (Adisis Chiffletium sectione 7, pag. 418.) Cætera, quæ de illustri Bernardi genere apud eumdem Chiffletium vel minus certa, vel minus necessaria videntur consulto prætermimus; hoc tantum addito, monasterii Claræ-vallensis stemma, quod in scuto nigro balteum auri sive argenti, minii ductu gemino tessellatum præfert, non esse derivatum (ut quidam volunt) a S. Bernardi insigni gentilitio, sed a Campaniæ Ducum familia, ex quibus Hugo Claram-Vallem fundavit; senas vero fascias ex auro et cyano detrorsus obliquatas in margine purpureo, quod Cisterciensis ordinis symbolum est, petitum a Burgundiæ ducum familia, quorum maxime beneficiis et auctoritate ordo Cisterciensis fundatus est: » de qua re Chiffletius sectione 1.

12. Audiendi itaque non sunt scriptores, quos ibidem Chiffletius commemorat: « Barnabas de Montalvo, Mariana lib. x Historiæ Hispaniæ cap. 12, Bonifacius Simonetta lib. [illegible] et alii nonnulli e [illegible] tum volunt ex ea Du[illegible] te, cui caput fuit rex Francorum Robertus, adeoque non Galliæ tantum, sed et Hispaniæ et Lusitaniæ regum consanguineum prædicant, quo Bernardo, uti addit Chiffletius ex Manrico, quem et nos supra citavimus, « cunctos Christianos principes arcto sanguinis fœdere devinciant. — Id vero probare se putant ex ordinis Cisterciensis antiquis insignibus, » sed perperam sicut mox indicatum est. Hinc Tamayus, toties in nostro Opere castigatus.

castigari hic denuo meretur, quando in suo Martyrologio Hispano ad diem 20 Augusti in notis, primam « S. Bernardi causam cultus in Hispania assignat, quia fuit sanguine conjunctissimus Alphonso, cognomento Imperatori, Castellæ regi, » ex Alphonso Sanctio, quem citat. Verum hæc satis et abunde dicta sunto de illustrissimo genere, e quo S. Bernardus originem traxit. Nec vero paternæ ac maternæ duntaxat familiæ splendor, sed etiam magna vitæ integritas, et vera erga Deum pietas, quæ in utroque Sancti parente emicuit, non exigua ei laudum decora conciliant, ut jam visuri sumus.

§ II *Parentes, fratres, soror, vaticinium, educatio, studia.*

13. Manricus hæc refert in rem nostram ad dictum annum 1105 num. 5 : « Claros parentes secundum dignitatem sæculi, virtus et pietas fecerant clariores; sive quod hæ rariores in nobilibus, eoque pretiosiores, si inveniantur : sive quod superfluorum abstinentia, utilium abundantia cumulata, non sibi solis, sed aliis sufficientes, claritudinem munificentia comparaverant. Mater præcipue in pauperes benefica, atque operibus misericordiæ incessanter insistens, non solum clara, sed chara omnibus erat. Matrimonium auxere septem filii, [magis] Cisterciensi familiæ, quam suæ nati, Guido, Gerardus, Bernardus (nam tertius ordine), Andreas, Bartholomæus, Nivardus, et Humbelina : sex viri, omnes monachi futuri; femina una, eaque sanctimonialis. » Vide de illis adnotata apud nos ad libri primi Vitæ S. Bernardi caput 2. Felicissimis tam numerosa pariter ac pia prole parentibus apponere hic juvat elogia, quibus a scriptoribus Vitæ doctoris melliflui celebrantur. De Tescelino, ipsius patre, in secunda Vita, auctore seu compilatore Alano, cap. 1, apud Mabillonium, col. 1235, dicitur vir antiquæ et legitimæ militiæ...., cultor Dei, justitiæ tenax. Ibidem col. 1275 inter Fragmenta Gaufridi, de quibus supra, laudatur, quod esset « suavis moribus, amator pauperum maximus, summus pietatis cultor, et incredibilem habens justitiæ zelum... Ad hæc : Nunquam armis usus est, nisi aut pro defensione terræ propriæ, aut cum domino suo, duce scilicet Burgundiæ, cui plurimum familiaris et intimus erat : nec aliquando fuit cum eo in bello, quin victoria ei proveniret. »

14. Vir idem summo, quo fervebat, justitiæ studio adjunxit singularem clementiam, teste Joanne Eremita apud eumdem Mabillonium, col. 1282. Nam « cum quodam tempore vir memoratus.... cum quodam sibi adversante, multo inferiori genere, et substantiæ minoris, monomachia firmaverat decertare; adest statuta dies, et præfixa certamini. Conveniunt utrinque. Recordatus autem vir venerabilis Tescelinus timoris Dei, et judiciorum divinorum..., quamvis fortior et potentior esset, et hostem superare, et de victoria lucrum maximum reportare valeret, ultro tamen se pacavit cum adversario; quidquid erat in controversia, sine disceptatione resignans et relinquens. O magna pietas, magna viri clementia! » Multis illum justitiæ Christianæ officiis conspicuum fuisse, eruitur e brevi illo, sed nervoso elogio, quod præmisi ante num. 4 : Facultatibus suis ad omne opus bonum abundabat. Quid deinde? Monitis S. Bernardi sæculo nuntium remisit, et obiit cum odore sanctitatis.

15. Porro Guillelmus libro I Vitæ sancti nostri cap. 1, num. 1, de illius matre sic memorat : « Mater Aleth ex castro, cui nomen Monsbarrus, et ipsa in ordine suo Apostolicam regulam tenens, subdita viro, sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat operibus misericordiæ insistens, filios enutriens in omni disciplina... Cum autem crevissent, quandiu sub manu ejus erant, eremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens. » Inter Fragmenta Gaufridi, col. 1375, insignis hæc mulier dicitur « digna tanto genere, et tanto viro, imo et gloria utriusque... Elizabeth filium hunc, divino edocta oraculo, tenerius omnibus dilexit : unde et patris sui ei nomen imposuit, Bernardum eum vocans. » Joannes Eremita a col. 1282. « Venerabilis, ait, Alays... consueverat inter cætera virtutum insignia, circuire domos, exquirere pauperes infirmos et egenos, eisque de suo proprio erogare, quod necessarium erat. Claudorum etiam atque debilium maximam habebat curam; non servis, non aliis utens ministris ad hæc officia peragenda, sed per semetipsam hoc agens, ad eorum habitacula veniebat, et unicuique quod opus erat præbens, per ecclesiarum xenodochia devotissime discretis infirmis ministrabat, ollas eorum extergens, cibos porrigens, calices diluens, et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est serviliter operari. Quid plura? Volumus omnes virtutes ejus narrare? Minime, quia nobis non crederetur. Unum tamen factu dignissimum proferemus in medium, rem videlicet plenam miraculo, nec sine admiratione a nobis auditam, referente quodam abbate religiosissimo, nomine Roberto, qui magis quam sexaginta septem annis in monasterio sub jugo regularis disciplinæ vixit : nepos siquidem ejusdem matronæ, de qua volumus pertractare; filius autem sororis suæ; ad quem etiam beatus Bernardus primam epistolarum suarum dirigit. »

16. Summa rei, pluribus in prædicta Vita relatæ, in eo posita est, quod integerrima illa femina obitum suum prænuntiarit, et religiosissime supremis Ecclesiæ subsidiis ad eumdem comparata, « in manus Domini commendans spiritum suum, elevata manu signans se signaculo sanctæ crucis, in pace reddiderit spiritum... In hunc modum sancta illa anima de templo sancti corporis egressa, manus, sicut erat erecta ad indicandum signum crucis, videntibus et admirantibus cunctis qui aderant, sic remansit. O feminam igne divini amoris incensam, fide robustam, spe patientissimam, charitate devotam! » Sed nunc vela contrahamus. De ingenti concursu in felice ejus

obitu; corpore a monachis S. Benigni petito ac impetrato, nec non ibidem honorifice deposito; de apparitione item filiis facta, translatione in Claram-Vallem, et anno mortis tractat illustrissimus Manricus ad annum 1105, num. 8 et sequentibus. Documenta quoque de ejusdem vita et obitu, atque epitaphium inserta sunt probationibus diatribæ Chiffletianæ a pag. 431. Eam memorari cum titulo Beatæ in Menologiis Chrysostomi Henriquez, Bucellini et Chalemoti, indicavimus jam pridem in prætermissis ad diem 4 Aprilis, tomo I ejusdem mensis, pag. 320: de qua item in libro sepulcrorum Claræ-vallis ista legi diximus: « Item ibidem jacet piæ recordationis nobilis domina et Deo devotissima Aleydis, mater doctoris egregii, et patris nostri B. Bernardi, primi Claræ-vallis abbatis. » Mortem ejus ex Manrico affiximus anno 1105, ut videsis apud nos in Annotatis ad Vitæ S. Bernardi caput 1. Nos interim Beatæ titulum piissimæ illi mulieri tribuere non audemus, donec nobis aliunde constiterit e certis documentis, publico ac legitimo cultu eam fuisse honoratam. Habes, lector, quæ hoc loco memoranda censuimus de Sancti parentibus.

17. Ex hac itaque fortunatissima conjugii radice prodiere septem illi flosculi formosissimi, de quibus paulo ante dicebamus. Progredi nunc placet ad S. Bernardi ortum, educationem, rarasque tum divinorum charismatum, tum alias indolis atque ingenii dotes, quibus vel ab ineunte ætate ita emicuit, ut majoribus deinde a se gerendis rebus non obscure præludere videretur. Ac primo quidem illud Vir magnus habuit cum aliis viris magnis commune, quod signa præcesserint ortum ejus. Matri quippe prægnanti visus in somnis catulus pulcher candidus; sed in dorso subrufus, et vel in ipso etiam utero non conticescens. Rem defert ad virum quemdam religiosum. « Continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quod David de sanctis prædicatoribus Domino dicit, Lingua canum tuorum ex inimicis, trepidanti et anxiæ respondit: Ne timeas, bene res agitur: optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnos pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Erit enim egregius prædicator, et tanquam bonus canis, gratia linguæ medicinalis, in multis multos morbos curaturus est animarum, » teste Guillelmo in Vita, cap. 1.

18. Audiatur etiam Gaufridus, abbas Claræ-Vallensis IV, sermone in anniversario obitus S. Bernardi apud Mabillonium, col. 1309 et sequentibus, qui sermo habitus anno 1163, ut colligitur ab ipso ex num. 5. In isto itaque sermone, num. 15, hæc sunt de eodem Sancto: « Cum... alios in pueritia, alios in juventute, alios in senectute vocaverit; nonnullos tamen, sed paucos, velut quodam privilegio gratiæ specialis in benedictione præveniens, imo præripiens, necdum natos, quales essent, quibus voluit signis et indiciis declaravit. Sic electi sui et prædilecti hanc venerabilem matrem, adhuc felicissimo onere gravidam, insolita visione perterruit: sed interpre-

A tatione ejusdem consolatus est visionis... Sic nimirum Bernardus noster ex quo cœpit utcunque vivere, cœpit mirabilis apparere: necdum parturiebatur, et jam prædicabatur, vel magis jam ipse prædicabat: et nec lactens quidem adhuc erat, jam tamen laudans Dominum apparebat. Nec immerito sic commendatur antequam natus est: non immerito, inquam, divino magnificabatur oraculo, dum adhuc materno parvulus gestaretur in utero. »

19. Hinc Burchardus abbas Balernensis in Subscriptione, quam libro I Vitæ, Guillelmo ejusdem scriptore defuncto, apposuit, « Qui, ait, et in utero matris significationem [*al.* sanctificationem] visus est accepisse, de qua concepta sunt præsagia futuræ sanctitatis illius vitæ pariter et doctrinæ. » At

B vero mater ejus tali præsagio læta, et jam tum prægustans gaudia sibi obventura ex hujusmodi filio, « in amorem nondum nati, » ut dicit Guillelmus cap. 1, « tota transfunditur, cogitans sacris eum litteris erudiendum tradere » (quantumvis alii pro more patriæ, uti cogitare licet, ad militiam designarentur) et obnixe agere, quidquid eo conducere posset, « secundum modum visionis et interpretationis, qua ei de illo tam sublimia promittebantur, » prout adjungit idem auctor, quod et factum est.

20. Interea temporis, « Enixæ Alcidi, » sicut memorat illustrissimus Manricus num. 7, « in more semper fuerat, recens natos infantes offerre Deo, oblatos proprio lacte nutriendos reassumere, sive quod mater integra existens (nam quæ non lac-

C tant, dimidiare videntur officia matris) plus sibi juris in oblatos vindicaret, adeoque etiam plus in illis Deo offerret; sive quod ipsa oblatio, utroque illo materno clausa munere, innata potius quam adventitia omnibus esset: quam causam paulo aliter designant Guillermus » (Guillelmum posthac in textibus e Maurico afferendis nos illum vocabimus) « Alanusque, dum ita scribunt lib. I cap. I: Quali [*leg.* Quasi] cum lacte materno materni quodammodo bonis eis naturam infunderet, in Bernardo speciale aliquid lego. Nam primo quod ad oblationem attinet. *Mox ut illum felici partu ediderat, non modo obtulit* [*eum*] *Deo, sicut de aliis agere consueverat; sed sicut legitur de sancta Anna matre Samuelis quæ petitum a Domino, et acceptum filium, in tabernaculo ejus dedicavit* [al. *destinavit*] *perpe-*

D *tuo serviturum; sic et ipsa* [*eum*] *in Ecclesia Dei acceptabile oblatum munus* » ex duobus biographis modo citatis. « Præsentatus in templo Bernardus est, ut vel sic ab exordio vitæ inciperet Virginis Matris filius apparere. Deinde quod attinet ad lac, Burchardus addit, non unquam aliud sugere voluisse. *Nam, ut referunt de illo, nunquam suxit ubera nutricis, nisi solius matris.* Quippe jam tunc votorum illius socius antequam conscius, necdum jussus per omnia obtemperabat, cooperarius maternæ pietatis atque oblationis ab ea semel conceptæ, ipse non tantum hostia, sed consacerdos. » Ita Manricus, qui verba Subscriptionis Burchardi, « Nam ut refe-

runt de illo, nunquam suxit, etc., » (vide Surium hac die xx Augusti post librum primum Vitæ; de hac enim re nihil lego in Subscriptione Burchardi a nobis edenda), satis oratorie amplificat. Reliqua, quæ ad lactentis tempus pertinent, idem Burchardus apud Surium prosequitur his verbis: « De matris utero exierunt cum illo indicia bonitatis, facies gratiosa, vultus placabilis, oculi columbini. Quid fuit illi ad indicium bonitatis ex dono naturæ, per donum gratiæ transiit in virtutem. Infans, nondum fans lingua, fari videbatur gratia jam accepta. »

21. Verum de eximiis naturæ ac gratiæ prærogativis nonnulla singillatim his addenda veniunt ex Guillelmo et Alano, cap 1. Ac de litterarum quidem studio ingeniique præstantia hæc narrant: « Quam citius potuit » pueri mater, » in ecclesia Castellionis (quæ postmodum ipsius Bernardi opera a sæcularis conversatione in ordinem regularium Canonicorum promota cognoscitur) magistris litterarum tradens erudiendum, egit quidquid potuit, ut in eis proficeret. Puer autem et gratia plenus et ingenio naturali pollens, cito in hoc desiderium matris implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem, et præ coætaneis suis proficiebat. » Nec mirum, eum præter ingenii vim, qua valebat, declinaret sedulo alia ineuntis ætatis diverticula quæ mentem longe alio distrahunt. « Erat namque simplicissimus in sæcularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, mire cogitativus... foris rarus. » His adde nostrum apographum e ms. Aureævallis, submisso a R. P. Alexandro Witheim, collegii societatis Jesu Luxemburgensis rectore, in quo apographo leguntur ista: « Fuit autem puer in his, quæ ad litteras pertinebant, perspicacissimi ingenii, facilius discens quæcunque a magistris tradebantur, super omnes coætaneos suos. »

22. Subscriptio autem Burchardi apud Surium ita habet; « Avulsus a lacte, et transiens jam in puerum, jam aliquid maturum prætendebat, puerilia jura transcendens, » Nec vero studiis duntaxat illis, quibus puerilis ætas ad humanitatem informari solet, sese excoluit; « sed litterarum etiam studio fuit deditus, per quas in Scripturis Deum disceret, et cognosceret, ex Guillelmo et Alano, cap. 1. Hinc videas, inquit Manricus ad annum Christi 1105, cap. 2, num. 6 et 7, « quod de ipso dici solet, theologiam infusam a Deo fuisse sortitum; quodque ipse etiam dicere solebat, se inter fagos et quercus didicisse; ad incrementa potius referendum, quam ad initia, atque ad superiorem rerum contemplationem, certioremque quam in scholis haberetur. Alias rudimentis theologiæ imbutus fuit, rudibus sane pro qualitate illius temporis; sed imbutus tamen, atque in sacra Scriptura versatus non mediocriter. »

23. Poesi eum etiam operam navasse vult Manricus, ibidem num. 7 et 8 hæc memorans; « Non me latet, scriptum de illo quondam, a primis fere rudimentis adolescentiæ suæ exercuisse poesim, editis versibus vernaculo sermone, qui longe et late vulgati per totam Galliam, neque post multos annos exoleverant: tum etiam fratres, alias sibi charissimos, nedum cæteros studiorum commilitones, rhythmico certamine, acutæque inventionis experimentis non solum exercuisse, sed superasse. Quæ tamen, ut nullius fidei digna quippe ab auctore damnato (Berengario Abælardi discipulo in Apologia contra beatum Bernardum excusa Parisiis anno 1616; quam tamen hoc anno 1632 sacrum Inquisitionis tribunal in Hispania penitus censuit abolendam, » uti idem Manricus ad marginem notat) « et tunc furenti, per convicium objecta, ita vera fortasse esse potuerunt. Certe Bernardi rhythmicæ orationes ad singula Salvatoris patientis membra, ad Christum Dominum, et ejus matrem Virginem, et id genus aliæ, lumen ingenii pandunt. Legitur hodieque libellus ejus, cui nomen Floretus, heroico, neque ineleganti carmine conscriptus, in quo de vitiis, virtutibusque, de sacramentis, deque cunctis mysteriis nostræ fidei luculenter exacteque pertractat.

24. « Nec suppositus partus, ut apparet; quippe a Joanne Gersono, antiquo et gravi theologo, non solum ut Bernardi opus admissum vulgatumque, sed commento illustratum satis prolixo, quod Lugduni in folio apud Joannem Marion anno 1720, sed et alibi etiam excusum lector inveniet. Ergo Bernardus poesim satis coluit, exercuitque in materiis sacratioribus. Nec multum fuit, si, mutata olim materia, et loco et tempori indulgens et ætati, aliquam ejus speciem præ se tulerit. » Ita censet Manricus. Verum huic rei arbitrum me non interpono, tum quia in antiquissimis biographis nihil de ea lego, tum quia sive ea sic se habeat, sive aliter, nihil magnopere confert ad laudem sancti doctoris, qui aliis tot lucubrationibus eam obtinuit gloriam, ut ex hujusmodi poeticis scriptiunculis illa quæri minime debeat. Præterea consuli potest Admonitio Mabillonii in versus et rhythmos, S. Bernardo adscriptos, quæ Admonitio habetur volumine secundo col. 891; in qua refert se non existimare, versus et rhythmos, quos subdit, Bernardo esse tribuendos. At de viri sancti scriptis inferius etiam agemus, quantum fuerit satis pro nostro instituto.

§ III. *Cælestes in sanctum favores: propositum monastici instituti; superata contra illud obstacula; socii ad idem aggregati; mirabile in humana corda dominium; vita ante ingressum ad Cistercienses.*

25. Præter ingenii ac litterarum ornamenta, quibus Sanctus supra quam fert puerilis ætas emicabat, mores egregios, ac peculiares in eo divinæ gratiæ favores suscipere merito debemus. Audiatur itaque Guillelmus in Vitæ ejus apud nos cap. 1, num. 5: « In rebus sæcularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat parentibus obediens et subditus; omnibus benignus et gratus.. et ultra, quam credi posset, verecundus; nusquam multum loqui amans. Deo devotus, ut puram sibi pueritiam suam conservaret. » Hanc in

nocentem vivendi normam divina misericordia benedictionibus prævenit. Etenim, uti refert Guillelmus cap. 1. num. 6 : «Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectum, Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus, « seu præstigiis : » quam cum ille appropinquantem sentiret cum carminalibus instrumentis, quibus hominibus de vulgo illudere consueverat, cum indignatione magna exclamans a se repulit, et abjecit. Nec defuit misericordia divina bono zelo sancti pueri sed continuo sensit virtutem, et in ipso impetu spiritus surgens, ab omni dolore liberatum se esse cognovit. »

26. Quid, quod præter hanc corporis sanitatem data ei fuerit a Domino gratia animæ plane singularis, quando ipsi puero puer Jesus apparuit.., velut denuo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero Matris Virginis Verbum infans, uti ibidem scribitur. Quantis autem divinæ gratiæ fluentis, quanto unctionis melle, futurus postea mellifluus doctor, fuerit delibutus ex illa apparitione, intelligi facile potest cum ex ipsa rei natura, tum e fructu inde postmodum consecuto. Nam statim biographus idem : « Facile est, ait, advertere iis, qui ejus auditorium frequentaverunt, in quanta benedictione ea hora prævenerit eum Dominus : cum usque hodie in iis, quæ ad illud pertinent sacramentum, et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videatur. Unde et postmodum in laudem genitricis et geniti et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum, » de quo ibidem agitur. Ex his itaque conficitur, favores cœlestes meritis, merita autem favoribus in Bernardo respondisse ab ipsa ejus puerili ætate, et, ut dicebam superius ex Burchardo : « Quidquid fuit illi ad indicium bonitatis ex dono naturæ, per donum gratiæ transiisse in virtutem. » Quo non mediocriter conduxerit innata quodammodo ei etiam tunc, ac mirifica illa erga pauperes misericordia, referente Guillelmo ibidem num. 7 : «Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam puerilibus annis, si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens eleemosynas, et verecundiæ suæ morem gerebat, et pro ætate, imo supra ætatem, pietatis opera sectabatur. » Verum hæc, quæ relata jam sunt, sive rerum longe majorum, quæ de sancto sunt, memorandæ, exordia, sive præludia nuncupare lubet, cum ita se habeant, videndum nunc est, quam egregie cum crescente paulatim ejus ætate accreverint simul virtutum et gratiarum cœlestium ornamenta.

27. « Cum autem, » uti habet Guillelmus loco citato, « aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, mater ejus... feliciter migravit ad Dominum. » Post hæc Bernardus, mortua matre, in sæculo relictus magnam de se concitabat exspectationem propter gratias singulares, quibus erat præditus. Spes magnæ ipsi arridebant; obsident amicitiæ, expugnandæ ipsius castitati horribiles struuntur insidiæ; sed in tam lubrica ætate, tanquam periculoso conflictu triumphat integerrimus, interque medios illos ignes perstat illæsus. At vero cum graphice de his rebus agat Guillelmus cap. 1, satis est, eas obiter hoc loco designasse. « Non tamen hæc victoriæ, sicut testatur illustrissimus Manricus ad annum 1110, cap. 2, num. 6, « sine mercede, quam etiam in hac vita reportavit. Tradit anonymus Gallus lib. VII. cap. 9, in ejus Actis (quod ex Joanne eremita Bernardo subæquali acceptum, ut ipse ait, certiorem adhuc fidem sibi vindicat) post multos annos Claramvallem regenti sancto viro, mulieres quasdam a dæmonibus obsessas, per ipsum liberandas fuisse adductas. Ab altera ante adventum sancti fugatum dæmonem, vel potius ultro abeuntem proclamasse, Bernardo se resistere non posse, quippe cui adhuc in sæculo manenti, atque ejus opera contra castitatem tentato graviter, sed omnino invicto, per omnia obsecuturus fuerit traditus. Hæc et similia trophæa vir sanctus referens, de communi hoste, ex gratia Dei, gloriosus triumphabat. » Vidimus paulo ante Bernardum in sæculo degentem ; nunc vero eum a sæculo ad perfectiorem vitam conversum prosequamur Manrici verbis ad annum prædictum, num. 7.

28. « Tunc vero, ait, in ipso flore adolescentiæ, ætatis suæ anno vigesimo, quo cæteri plus solent retardari, fervore appetitus altius æstuante atque obruente spiritus fervorem ; ipse econtra, prævalente eadem gratia, ac motus omnes rebelles coercente, primas eremi vocationes sentire, sæculi fugam tunc primum meditari, atque Cistercium altius infixum cordi, periclitanti salutare refugium, infirmo remedium, præservativum valenti, meditabatur. Cœlestem orbem in terra tunc fulgentem, quem jam luna et stellis, hoc est Stephano et sociis illustratum, ejus, ut solis radii, quod minime præsumebat, præstolabantur. » Qui primæ hujus conversionis descriptionem apud biographos desiderat legere, adeat Guillelmum cap. 2 ; ubi etiam inveniet conatus fratrum, et amicorum, modis omnibus id agentium, « ut animum ejus ad studium possent divertere litterarum, et amore scientiæ sæcularis sæculo arctius implicare. »

29. Hæc ibi brevissime ; sed illustrissimus Manricus ad annum 1111, capite unico, num. 4, illa amplificans, addidisse fratres memorat, « homines non solis sibi natos, sed reipublicæ, imo orbi profuturos : monachos in eremo latentes, et mundo profugos, neque doctrina alios juvare neque exemplis : quin sub honesto contemplationis nomine pallia ntes otium, segnitiei potius et desidiæ operam dare, et sustentandos aliorum eleemosynis, quod olim Tiberius imperator de aliis dixerat, sibi ignavos existere, aliis graves. Tunc ut otium excutiant laborantes, ac de proprio sudore quærentes victum, aliorum etiam redimant gravamen ; quod de novo illo monachorum genere, in agro Balnensi recens instituto, fama vul-

gaverat : haud tamen tantæ spei adolescentem, indole, moribus, ingenioque præstantem, atque in suæ familiæ gloriam, ut credebant, vel magis in communem usum concessum orbi, ruri et aratro fore mancipandum : colendis agris multos superesse, quibus non alia munia injungi possent; ipsum se debere publicis rebus, ne si talentum sibi a Deo creditum in terra deserta inviaque absconderit, damnationem incurrat. » etc.

30. Quanquam vero fratrum et amicorum molimina juvenem pium, ac propositi sui tenacem non permutaverint, moræ tamen aliquid ei injecerunt. Etenim, referente Guillelmo cap. 2, num. 11, « hac nimirum suggestione, sicut fateri solet, propemodum retardati fuerant gressus ejus. » Plus dicitms. Aureævallis : « Hortantur eum ad studia litterarum, qua maxime via facilius eum detinere posse sperarent. Placuit sermo in oculis ejus, et constituta est dies, qua providerent fratres itineri ejus necessaria, et sic in Alemanniam proficisceretur. » Sed non est consilium contra Dominum. Vicit enim Bernardus obstacula omnia, Spiritu sancto operante, et in ejus animum revocante piissimæ matris memoriam, spemque et exspectationem melioris et altioris fortunæ, quam de charissimo sibi conceperat, ac jam prægustaverat. Audiamus Guillelmum de hac re loco citato : « Matris sanctæ memoria importune animo ejus instabat, ita ut sæpius occurrentem videre videretur, consequentem et improperantem, quia non ad hujusmodi nugacitatem tam tenere educaverat, non in hac spe erudierat eum. »

31. Guillelmo astipulatur ms. Aureævallis : « Festinans autem ad constitutum diem et locum, cœpit subito maternam in animo suo imaginem volvere, et confundi, quod frustraret spem, quam de eo ipsa conceperat, et nihil pro ea ageret, a qua tam tenere fuerat educatus. » Sic itaque Bernardus in priorem cœlestis vocationis orbitam reducitur, victusque tandem est, seu potius sui ac fratrum victor laureatus evasit, dum divinis maternisque monitis obtemperans, Dei se famulatui, cui servire regnare est, penitus addixit, et ita quidem, ut eosdem fratres, quos antea habuerat in piissimo melioris vitæ decreto maxime sibi adversarios, tandem in suam ipse deduxerit sententiam, ac monastici ejusdem instituti contubernio feliciter agregarit, ac genuerit in Christo Jesu, factus e germano fratre, eorumdem in spiritu pater. Pergamus cum Guillelmo : « Primus omnium Galdricus, avunculus ejus, absque dilatione aut hæsitatione, pedibus, ut aiunt, ivit in sententiam nepotis, et consensum conversionis : » secuti deinde fratres. Quonam autem ordine, quo modo illa acciderent, quam fervido sancti Spiritu, et quam insigni etiam alicubi cum vaticinio, refert singillatim simul hac pathetice idem Guillelmus biographus. Manricus vero ea innectit anno Christi 1112, Cistercii, 15 ; ubi etiam satis prolixam rerum gestarum narrationem exponit.

32. Mira autem ac omnino cœlestis agebat Bernardum vis, quando verbum Dei intonans pusillum Domini gregem a se collectum novis augere incrementis satagebat. Etenim, auctore Guillelmo, « eo publice et privatim prædicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertebant : quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. » Tam potens acceperat novus ac juvenis hic præco a Spiritu, quo intus agebatur, in humana corda dominium. Verum plures inter mirabiles conversiones non infimo censenda loco est illa, quæ accidit in Hugone Matisconensi, qui a Guillelmo laudatur num. 15, tanquam « nobilitate et probitate morum, possessionibus et divitiis sæculi ampliatus : qui hodie merito religionis et sanctitatis suæ raptus a Pontiniacensi cœnobio, quod ipse ædificavit, Autissiodorensi ecclesiæ præest merito et honore pontificis. » Deinde laudatus biographus subdit vocationem ejus ad perfectiorem vitam. Quandoquidem vero relatio hujus facti, quæ exstat apud Guillelmum, differt ab ea, quæ habetur in nostro exemplari e ms. Aureævallis, ideo lectorem ea frustrandum non putavimus. En itaque textum ejus :

33. *Ait quadam die ad fratres suos : Habeo amicum Matisconi, Hugonem de Vitreio; et ipsum oportet adducere, ut sit et ipse unus ex nobis. Erat autem clericus nobilis, et jam maturioris ætatis, sæcularibus pariter et ecclesiasticis possessionibus affluens. Cœperunt ergo qui noverant, eum temeritatis arguere : sed nihilominus ille confidens, sine omnium hæsitatione festinavit ad ipsum. Erat autem fama in regione quod Hierosolymam esset iturus; sic enim ipse fingebat, non in eam, in qua fuit, sed in qua est Deus, Hierosolymam profecturus. Videns ergo eum prædictus Hugo, flens et ejulans in amplexus ejus ruit. Sed vir Dei lacrymas ejus penitus non attendebat. Ubi vero paululum respiravit, revelat ei propositum suum : et, ecce, innovatus est dolor, et fons lacrymarum fluxit uberior, ita ut tota die illa non quiesceret pupilla ejus. Sequenti nocte pariter accubuerunt in angustissimo strato, ita ut vix caperet alterum; nec tunc ergo cessabat a lacrymis Hugo, ita ut argueret eum vir sanctus, quod dormire eum non pateretur. Ubi vero obdormivit, videbatur sibi ex more invocato Spiritu sancto habere ad eum de conversione sermonem, et non deesse voci suæ vocem virtutis.*

34. *Mane autem facto, cum rursum fleret Hugo, moleste jam accipiens, cœpit durius objurgare eum. At ille : Non mihi, inquit, eadem hodie lugendi causa quæ fuit heri : heri enim super vos flebam, hodie super me ipsum. Novi enim vestram conversationem, et mihi quam vobis, conversionem esse necessariam, non ignoro. Ad quem Bernardus exsultans : Flete, inquit, nunc satis, quoniam optimæ sunt lacrymæ istæ : nolite cessare. Ex hinc cum vidissent eos clerici ambulantes pariter et exsultantes simul, nec ad momentum ab invicem separari, conati sunt Hugonem avellere a Bernardo, timentes imo jam aperte cognoscentes, quoniam uno spiritu agerentur. Tenen*

tes ergo Hugonem jam nulla ratione pati voluerunt, ut vir Dei cum eo de cætero loqueretur. Abiit ergo tristis : sed nihilominus erat adhuc cor ejus fiduciam habens in Domino. Post aliquot dies sane conventum audiens episcoporum, festinavit illuc, ut Hugonem videret. Clerici vero cum vidissent eum, præter morem torvo ocello respicere, et stipare Hugonem undique, ne quis pateret accessus. Sedentibus ergo in campo et colloquentibus episcopis in medio clericorum, juxta Hugonem sedens, loqui ei non poterat propter adstantes : sed tamen flebat uberrime super collum ejus : et ecce inundaverunt aquæ et cælum dedit pluvias, ita ut dispersi cum festinatione ad proximum vicum currerent, sed beatus Hugonem manu tenens : Mecum, inquit, in pluvia stabis : statimque serenitate reddita, soli stabant in campo.

35. *Et confessus est Hugo juramentum, quod fecerat, minime se* [*monachum*] *fore usque ad annum. Hoc autem fecerat; ut deciperet clericos : annuam quippe probationem non ignorans. Ibi confirmato ex integro sodalitio spiritali, redierunt, manu sese tenentes alterutrum ; et jam desperati omnes, nemo deinceps Hugonem detinere tentavit.* Ex hac itaque nova Bernardi victoria, novus in laudes ejus excrevit triumphus, idemque plane singularis, ob virum tam magnum, quem monastico adjunxit instituto. Lubet his attexere clausulam Manrici, quam conversioni Hugonis, ad annum Christi 1112, cap. 2, a num. 3, in hunc subnectit modum : « Quibus videas, vel in ipso suæ conversionis initio Bernardi potestatem pene immensam, cœlum nimirum nubibus claudentis, et rursus aperientis portas ejus pro suo libito, obediente nimirum Domino, etiam ante prolatam vocem, menti hominis, ut Bernardi non solum lingua, sed cor etiam clavis cœli jam tunc comprobaretur. Videas præterea renovata primitivæ Ecclesiæ felicia tempora, et primas illas Christi vocationes, non consanguineis parentes, non extraneis, renovata miracula et prodigia, queis homines trahebantur ad Evangelium. »

36. Quænam interea temporis, antequam Cisterciense monasterium ingrederetur sacer ille grex, acta sint, legi possunt apud Guillelmum, e quo delibo ista num 17 : « Crescente... numero eorum, qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur : *Multitudinis eorum erat cor unum, et anima una in Domino*, et habitabant unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat se conjungere eis. Erat enim eis Castellioni domus una propria et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur ; quam ingredi vix aliquis audebat, qui non esset de cœtu eorum... Ipsi vero quasi mensibus sex post primum propositum in sæculari habitu stabant, ut proinde plures congregarentur, dum quorumdam negotia per id temporis expediebantur. » Atque hæc quidem initia fuere magnarum rerum, quas S. Bernardus postmodum per se aliosque pro gloria Dei, Ecclesiæ catholicæ bono, ac monastici instituti propagatione egregie ac feliciter gessit. Nos itaque nunc eum cum sodalitio suo cœnobii Cisterciensis tecta subeuntem comitemur.

§ IV. *Tirocinium; virtutes in eodem exercitæ; ordinis habitus ; religiosa professio ; animi et corporis exercitationes.*

27. « Anno ab incarnatione Domini 1113, a constitutione domus Cisterciensis, 15, servus Dei Bernardus annos natus circiter 33 [*al.*, 22]. Cistercium ingressus, cum sociis amplius quam triginta subabbate Stephano, suavi jugo Christi collum submisit. » Ita Guillelmus cap. 3 Vitæ. Manricus ad istum annum cap. 2, n. 1, nonnulla observat de numero sociorum : « Nec inquit, omnes admissi sine delectu : Robertus juvenis repulsus, quia nimium tener ; si revertatur maturior, recipiendus. Nerim adnoto, hinc forte factum fuisse, ut quidam triginta tantum viros, alii Bernardum cum triginta venisse tradant, nempe Roberto inter eos annumerato, quem dilata probatio, non ablata, utrique parti reliquit velut in dubio. « Nec vero libellus, cui titulus, Exordium Cisterciensis cœnobii (quod opusculum ad distinctionem Exordii magni Cisterciensis, parvum vocamus), numerum sociorum auget ultra triginta, uti patet e verbis ejusdem Exordii parvi cap. 17 apud Bertrandum Tissier, pluribus postea memorandum, auctore sancto Stephano, quæ sic habent : « Ergo istis temporibus visitavit Dominus locum illum. Nam tot clericos litteratos, et nobiles laicos, et in sæculo potentes, et æque nobiles, uno tempore ad illam Dei gratia transmisit ecclesiam, ut triginta insimul in cella novitiorum alacriter intrarent, ac bene contra propria vitia, et incitamenta malignorum spirituum, fortiterque decertando cursum suum consummarent. »

38. Et mox, « Eadem, » inquit Manricus, num. 2, « sed paulo altius repetito principio, pangit carmen antiquum, quod hodie etiam Cistercii dicitur permanere, ipsius columnis ecclesiæ appensa tabula. » Carmen autem illud ibidem recitat in hæc verba :

Anno milleno nonageno simul uno
Fontanum castrum Bernardo contulit ortum.
Postea duntaxat septem labentibus annis,
Hoc in cœnobio cœpit Cistercius ordo :
Qui dum quindenos tandem crevisset in annos.
Intus suscepit vir sanctus religiosam
Sub Stephano vestem, socios tringinta trahendo.

Quod ibi dicitur de religiosa veste, tanquam spongia indigum paulo post corrigit laudatus Annalium Cisterciensium auctor, ut statim videbimus. Ibidem autem num. 3 et 4 ita pergit :

39. *Cæterum Stephanus divinitus præmonitus, oraculis superius jam relatis, et de exibitione præsentium firmiorem spem concipiens futurorum, uno Roberto repulso quia parvulo, sed admittendo, si perseveraret, ut notabimus ; cæteros omnes alacris admisit, non quidem statim religionis habitu donandos, quod ante annum probationis expletum tunc non in usu ; sed probandos in veste sæculari, anno tandem transacto deponenda. Utrumque colligo ex epistola Bernardi ad eumdem Robertum, inter om*

nes ejusdem sancti prima si non tempore, dignitate miraculi patrati, dum scriberetur, anno, quo contigit, a nobis referendo. Primum ex his verbis :

« *De sæculo, te teste Roberte, venisti Cistercium. Quæsiisti, petiisti, pulsasti : sed tui adhuc teneritudine, te licet invito, dilatus es per biennium.* » *Secundum vero ex subjunctis paulo inferius :* « *Post hæc per annum juxta regulam in omni patientia probatus, perseveranter et sine quærela conversatus, post annum sponte professus, tunc primum sæculari veste rejecta, religionis habitum suscepisti.* »

40. Quanta vero donorum cœlestium affluentia, ac ordinis propagatione novorum istorum ascetarum ac Bernardi in primis adventum cumulaverit Dominus, habemus, e Guillelmo in principio capitis 3 : « Ab illo autem die dedit Dominus benedictionem, et vinea illa Domini Sabaoth dedit fructum suum, extendens palmites suos usque ad mare, et ultra mare propagines suas. » His adde quæ paulo ante præmiserat sub finem capitis 2. Et vero S. Bernardi, aliorumque sociorum ejus exemplo plurimos jam tum adventasse Cistercium, humanas utique res pertæsos, Exordium parvum Cisterciense loco supra citato testatur his verbis : « Quorum exemplo senes et juvenes, diversæque ætatis homines, in diversis mundi partibus animati, videntes scilicet in istis possibile fore, quod antea impossibile in custodienda regula formidabant, illuc concurrere, superba colla jugo Christi suavi subdere, dura et aspera regulæ præcepta ardenter amare, ecclesiam illam mirabiliter lætificare, et corroborare cœperunt. »

41. Ferventem spiritum, quem secum Bernardus e sæculo in monasticum tirocinium invexerat, obnixe conatus est conservare, magisque ac magis novo cœlestium flammarum pabulo accendere, et solidarum virtutum ornamentis condecorare. Enimvero Guillelmus cap. 3 de ipsius tirocinio loquens, magnum aperit campum in modum ejus vivendi, ac laudes debitas excurrendi, sicut pluribus ibidem videri potest. Et tibi tamen, benigne lector, pauca e multis, quæ ibi dicuntur, extracta specimina : « Quomodo vitam angelicam gerens in terris vixit, neminem enarrare posse puto, qui non vivat de spiritu, de quo ille vixit. Et mox : « Ingressus... est domun illam... intentione ibi moriendi a cordibus et memoria hominum, et spe delitescendi et latendi tanquam vas perditum, Deo aliter disponente, et eum sibi in vas electionis præparante, non solum ad ordinem monasticum confortandum ac dilatandum, sed etiam ad nomen suum portandum coram regibus, et gentibus, et usque ad extremum terræ. » Sanctus autem tiro parvulus omnino erat in oculis suis, « nil tale de se æstimans aut cogitans, potius ad custodiam sui cordis, et propositi constantiam, hoc semper in corde, sæpe etiam in ore habebat : Bernarde, Bernarde, ad quid venisti ? »

42. Denique et illa ibidem num. 23 sequuntur : Cum novitius esset, in nullo sibi parcens, instabat omnimodis mortificare non solum concupiscentias carnis, quæ per sensus corporis fiunt, sed et sensus ipsos, per quos fiunt... Vix tantum eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris cum hominibus conversationis societatem. Quod cum continui usus instantia in consuetudinem mitteret, consuetudo ei ipsa quodammodo vertebatur in naturam : totusque absorptus in spiritum, spe tota in Deum directa intentione, seu meditatione spirituali tota occupata memoria, videns non videbat, audiens non audiebat : nihil sapiebat gustanti, vix aliquid sensu aliquo corporis sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat in cella novitiorum, cum exiens inde ignoraret adhuc, an haberet domus ipsa testudinem, quam solemus dicere cœlaturam. » Plura ibidem Guillelmus narrat cum insigni commendatione tirocinii a sancto nostro decursi, et præclarissimis virtutibus ab eodem exornati.

43. Vita quarta apud Mabillonium edita, et a Joanne Eremita conscripta, lib. II, a col. 1284, exemplum commemorat, e quo perspicuum redditur, quanta cum severitate sanctus tiro in culpas etiam levissimas animadverteret. « Igitur cum esset juvenis sanctissimus in cella novitiorum, quidam de parentibus suis venerunt, ut visitarent eum, et locuti sunt cum eo. Post signum vero horæ nonæ, reversi sunt unusquisque ad sua, et religiosissimus juvenis ad opus Dei in ecclesiam. Tunc secundum consuetudinem elevans oculos ad cœlum, putans se invenire gratiam Dei, sicut et prius, non invenit. Excogitavit itaque in se ipso, hoc sibi pro qualicunque delicto seu peccato contigisse, et non comperit nisi vanas fabulationes, quibus paulo ante per imprudentiam se exposuerat. Qua de causa cum se culpabilem intellexisset, prostravit totum corpus suum juxta altare, dicens cum Propheta : *Domine, ne in furore tuo arguas me*, etc. Et cum hoc fecisset per viginti et quinque dies, apparuit ei gloria Domini ; et replevit eum, et dedit ei scientiam sanctorum, ut in bonum consummarentur opera ejus.

44. « Sed et alii venerunt visitare eum, et acceperunt licentiam ab abbate Stephano, ut ad eum loquerentur. Et cum ad eos duceretur, accepit stupas, et misit sub capucio in aures suas : ita ut hoc artificio ab inani confabulatione se conservare posset immunem : sicque venit ad hospites, et fuit cum eis per totam horam, et nihil audivit : non locutus est, nisi pauca verba de ædificatione. Tunc pulsata campana, gaudens, et relinquens eos, venit in ecclesiam, gratia sua sibi taliter a Deo conservata. O virum præcipuæ sanctitatis, et dignum memoria ! qui sibi in hunc modum providendo, audientes adhuc ædificat, et ædificabit usque in finem, non sibi solummodo, sed infinitis proficuus existens. » Quod dicit biographus ille in secundo exemplo de capucio, si velit hoc intelligi de sancto tunc adhuc novitio, atque adeo, secundum mox dicenda, monastica veste nondum tunc induto, non videtur satis conforme alteri narrationi, quam illico protuleram,

[illegible] colligere licet, quanto studio religiosissimus juvenis in solidam perfectionem incumberet, cum adeo accurate in se castigaret tenuissimos quoque nævos, qui vel tantillum eidem officere videbantur. De professione ipsius solemni ac sociorum nonnulla observat Mauricus ad annum Christi 1114, cap. 1, num. 1 et sequentibus, ita scribens.

45. « Sequens annus, videlicet Christi millesimus centesimus decimus quartus, Cistercii decimus septimus, Bernardi et sociorum ejus votis solemnibus... faustus fuit... Bernardum et socios post annum professos regulam, auctores magis supponentes, quam affirmant ; quod non crediderim factum sine mysterio ; quippe cum habitus non monachum facit, sed professio ; imo cum neque habitum novitii tunc gestarent, ut præcedenti anno jam ostendimus ; satis profecto mirabile apparet, quorum ingressus ab omnibus describitur, professionem a nemine referri. Delatum forte constantiæ virorum illorum, quos semel ad aratrum admota manu haud dubium foret peracturos, quod inchoaverant. Professi nihilominus sunt regulam beati Patris Benedicti juxta rigorem conventus Cisterciensis, tuncque primum monachali habitu induti, tonsuratique, quod etiam ultimum placuit adnotare. Nam sicut sine habitu, ita et sine tonsura probationem exigi consuetam illis temporibus, testem habeo Cæsarium Heisterbacensem, post centum adhuc annos scribentem de novitio tunc sibi coætaneo, lib. IV Dialogorum, cap. 51 :

46. « *Novitius quidam cum in Hemmenrode* (*abbatia ordinis Cisterciensis, diœcesis Trevirensis*) *satis tranquille annum probationis peregisset, et voluntate stabilitatis expressa in Capitulo, radendus esset in monachum, is, qui eum rasurus erat, rasorium* (i. e. *novaculam*) *ad corrigiam acuens, in eadem hora sic eum contristavit*, etc. Quibus videas, ante voluntatem stabilitatis expressam neminem radi solitum. Quod magis mirum tempore Cæsarii, quo novitii jam cappam caputiumque, religionis insigne præferebant. Forte ne eo signo notandi remererentur, si medio probationis anno egredi vellent. Primo ergo illis ordinis temporibus probandi in habitu et tonsura sæculari : post, tonsura dilata, concessus habitus, quantumvis monachali valde dissimilis : quod hodie etiam videmus permanere. Tandem decursu temporis effectum est, ut simul habitum tonsuramque suscipiant, quod forte a mendicantibus inceptum recens exortis, paulatim etiam ad nostros extensum fuit. »

47. At, relicto brevi hoc diverticulo, revertamur cum Maurico ad solemnem professionem, num. 4 de ejusdem ordine ista notantem : « Bernardum primum emisisse vota, sunt qui affirmant ; quod mihi, ait, dubium. Tenerior ætas, et profundior humilitas vetabant, quominus aliis præferretur magister omnium. Alias neque Hugo prior missus fuisset Pontiniacum in Campania fundaturus, neque Bernardo in abbatem præfecto Claræ-Vallis, cæteros omnes occupasset admiratio, quam Guillelmus abbas descripsit in ejus Vita lib. I, cap. 3 : *Mirantibus sane illis, tanquam maturis tam in religione quam in sæculo viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis.* Crediderim ætatis suæ ordine, sive nihil sive parum immutatæ, et ante annum admissos, et tunc professos ; nisi quod forte conjugatos clerici, solutos conjugati antecesserunt. Atque hæc de professione ab antiquis omissa brevissime sufficiat prælibasse. »

48. Huc etiam pertinet continuatus sancti fervor, et ars metendi divinitus ei infusa. De his Mauricus loco citato a num. 8 hæc memorat : « Interim Bernardus Pater, sociique, quo erant in novo statu ferventes spiritu, instare orationibus, vigiliis, jejuniisque corpus atterere, laudes divinas in choro devote canere, et nihilominus operari manibus, tenere silentium, insistere lectioni, ac reliquis observantiis religionis sine intermissione exerceri, sine querela, Stephano, ut olim docente, tunc mirante, ac vere jam experiente struenos duces, quos paulo ante tirones nominaverat. Et quidem de virtutibus Bernardi Guillelmus multa, et quotquot scripsere Vitam beati viri, quæ nimis longum esset huc transcribere Cæterum quod de peritia metendi tradunt, servo Deo per miraculum collata, quia peculiarem continet doctrinam forte minus probatam, saltem minus in usu nostris temporibus, non putamus, silentio prætereundum : » præsertim cum hinc pateat ad oculum modus mirabilis, quo divina providentia cum nostro sancto egit, quando virum tam magnum, et ad res quaslibet summas exsequendas natum, a vili ac tenui metendi labore ad altiora tot tantaque facta exordium sumere voluit, prout jam visuri sumus.

§ V. *Ars metendi divinitus sancto concessa ; discessus in monasterium Claravallense e Cisterciensi ; variæ de hoc notitiæ ; illud quo anno fundatum.*

49. Redemerat vir sanctus metendi inscitiam, uti narrat Mauricus num. 9, « anno proximo aliis operibus substitutis messionis loco : quorum etsi non minor labor, facilior usus, et quotidianis operibus promptiores artus, quam non nisi post annum repetendo. Sed a cæteris solus separari, et metentibus fratribus non metere angebat animum ardentem vitæ communis : et neque semper quid aliud faciendum suberat ; neque, si subesset, ei permittebatur, debili quippe ac præ nimia abstinentia et vigiliis defecto viribus. Audiant, qui putant opera hæc externa minoris apud Deum esse valoris. Audiant, qui totum negotium menti deputant, corpore adeo a laboribus immuni, ut minus aptum contemplationi censeant, si fatigetur. Bernardus, egregius futurus Ecclesiæ doctor, imo oraculum, fidei columna ; quo principe, quo duce, schismaticorum colla subigenda , hæreticorum calcanda parabantur ; Bernardus catholicis omnibus firmandis, atque ipsius pontificis Romani stabiliendo solio concessus

orbi; Bernardus Pater, qui reges, regnaque, qui denique universum Christianum axem ad sui imperium erat commoturus; cujus verba concilia mutuabantur, dum adhuc viveret, et cui, ut clavigero cœlestium arcanorum, vel ipsa sacra Scriptura erat subdenda (hoc intelligendum accommode, ne nimium dicat Manricus); Bernardus, inquam, ad hæc omnia gradum faciens, a peritia metendi exorsus est, eamque a Deo per lacrymas obtentam, atque collatam non sine miraculo, lacrymæ simul et miraculum commendant, utilem etiam acquirendo in Ecclesia doctoris apici. »

50. Factum narrat Guillelmus, cap. 3, num. 27 : « Messis tempore fratribus ad secandum cum fervore et gaudio sancti Spiritus occupatis, cum ipse quasi impotens et nescius laboris ipsius, sedere sibi et requiescere juberetur, admodum constristatus ad orationem confugit, cum magnis lacrymis postulans a Deo donari sibi gratiam metendi. Nec fefellit simplicitas fidei desiderium religiosi. Continuo namque, quod petiit, impetravit. Et ex illo die in labore illo præ cæteris peritum se esse, cum quadam jucunditate gratulatur; tanto in hoc opere devotior, quanto se in hoc ipso facultatem ex solo Dei dono reminiscitur accepisse. » Ideo autem gratiam hanc Bernardo datam ad annum Christi 1114 censet pertinere Manricus; « quia, ait, vir Dei post emissam professionem, his tantum frugibus Cistercii adfuit colligendis : quippe mense Junio sequentis anni Claramvallem, ut dicemus, transferendus. » Nobis nunc despiciendum restat, quomodo illuc translatus, seu Cistercio cum aliis eo profectus, cœnobii Clarævallensis, quod primus abbas rexit, præfecturam inchoarit. Annus, quo ad dignitatem abbatialem promotus est, confirmatur e versibus antiquis, quos multi codices, uti observat Manricus ad annum 1115, cap. 1, num. 6, subjungunt operibus ejus, quosque ibidem subdit :

Annus millenus ter quinis commemoratur [leg. *connumeratur*],
Nec non centenus, vir sanctus quando creatur
Abbas, et Patrum sequitur decreta priorum,
Fit doctor fratrum, fidei lux, regula morum.

51. Bernardi fratres ad fundandum Claravallense monasterium missi cum eo sunt, sicut testatur Guillelmus biographus lib. I, cap. 3, num. 28 : « Cum autem complacuit ei, qui eum segregavit a sæculo, et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam...; misit in cor abbatis Stephani ad ædificandum domum Claræ-vallis mittere fratres ejus. Quibus abeuntibus ipsum etiam domnum Bernardum præfecit abbatem. » Manricus alios insuper ei adjunctos memorat num. 5; ac deinde num. 6 : « Tantis, inquit, viris a Stephano Bernardum præfici, ætate juvenem, quippe vigesimum quartum annum vix dum egressum, infirmum corpore, verecundia implicatum, aut impeditum, atque omni experientia destitutum, mirabile in oculis omnium visum fuit, et ob hoc forsan serins pronuntiatum. Certe Guillelmus innuere videtur, nequaquam nominatum ante discessum. » ex iis, quæ modo recitabam ex ipso, « Quibus abeuntibus, etiam ipsum domnum Bernardum præfecit abbatem, » et quæ statim ab eodem biographo subnectuntur : « Mirantibus sane illis, tanquam maturis et strenuis tam in religione quam in sæculo viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. » Sed non est novum, divinam providentiam infirmis uti instrumentis ad maxima quæque perficienda, prout eventus tot ac tanti in Bernardo id comprobarunt : de cujus e monasterio Cisterciensi egressu quædam hoc loco cum Manrico observare visum est.

52. « Porro, » ait ad annum proxime citatum, num. 7, « egressum novi conventus, prout in Ordine fieri solebat, a Cæsario Heisterbacensi descriptum, quia gravitatem devotioni mistam præfert, non pigebit ad litteram transcribere e dicti scriptoris homilia in Dominicam tertiam post Octavam Epiphaniæ, quam citat ad marginem, his verbis : Duodecim monachi, loco duodecim apostolorum, cum tertio decimo abbate, qui loco Christi eis præponitur, ad novam abbatiam fundandam emittuntur. Crux enim Dominicam habens imaginem, a Patre abbate datur ei in manus, quem de oratorio cum eadem cruce exeuntem, duodecim ad hoc ordinati sequuntur, quasi Christum Apostoli. » Ita ille ex Cæsario; ubi vides novæ hujus coloniæ numerum definiri. « Cruce itaque, » sicut addit idem Manricus, « Bernardo a Stephano Patre in manus data, ipse prior, quasi pater et dux omnium, mox fratres ejus et filii egressi sunt, locum sibi inter Lingonenses quæsituri. Videres, cum jam essent recessuri, in profundo silentio cadentes lacrymas, omnium monachorum et solas voces cantantium resonantes inter singultus : quippe modestia membris exterius imperans, vix in affectus internos prævalebat; nec discerneres remansuros a discedentibus, quoadusque ad portam domus illos stantes a progredientibus cunctatio ipsa divisit. Hæc, Bernardo atque sociis abeuntibus, devota quidem, sed tristis facies Cistercii fuit. »

53. Prius autem quam cum sancto nostro abbate a Cisterciensibus ad Claramvallem discedamus, quandoquidem vir sanctus prima apud illos perfectioris vitæ rudimenta posuit, ac per se aliosque, quos eisdem ascetis adjunxit; cœtum illum deinde magnifice illustravit ac propagavit; quia item de Cisterciensibus toties jam a nobis mentio facta est, ac porro fiet; videmur non abs re facturi, si de piissima juxta ac celeberrima hac vitæ asceticæ palæstra notitias quasdam hic subjiciamus, plures tamen designaturi apud auctores, qui de ea scripsere quam prolixe ac singillatim huc coacervaturi, ne nimium excurrat oratio. Fundator ejus fuit S. Robertus, primus abbas Molismensis, cujus acta apud nos jam pridem illustrata sunt tomo III Aprilis, die 29 ejusdem mensis, a pag. 662. Ibidem vero § 2 Commentarii prævii ad ipsius Vitam, pag. 664 et sequentibus, agitur de initiis cœnobii et ordinis Cisterciensis, et de S. Roberti ad eumdem transitu, qui accidit anno

Christi 1098. Primus quoque Cistercio abbas præfuit : sed non diu post, abdicata apud Cistercienses prælectura, ad Molismenses revertitur, ejusdem reditum apud summum pontificem Urbanum II urgentes; prout in dicto Commentario, § 3, pluribus licet videre, uti et alia, quæ ad laudatum sanctum fundatorem istum spectant.

54. Loci situm Gaspar Jongelinus in notitia abbatiarum ordinis Cisterciensis describit pag. 6 : « Cistertium (*Citeaux*) archicœnobium et caput ordinis, sub regula S. Benedicti, situm in diœcesi Cabilonensi (*Châlons-sur-Saône*) quinque circiter leucis ab urbe Divione (*Dijon*)... distans, in ducatu Burgundiæ. » Cæterum primæ Cistercii filiæ, nomine Firmitati (vulgo *La Ferte*) in diœcesi Cabilonensi ad Gronam fluvium cœnobio ; ac filiæ secundæ, cui nomen Pontigniacum (*Pontigny*) in territorio Autissiodorensi sitæ, ut videsis apud Jongelinum a pag. 16, successit tertia ejusdem Cistercii filia Claravallis ; ubi sanctissimum abbatem nostrum, quem eo proficiscentem Cistercio tantisper reliquimus, iterum convenimus. Meretur autem locus etiam ille, sancti regimine, virtutibus ac prodigiis adeo longe lateque nobilitatus, ut de ejus situ, fundatione ac elogiis, antequam progrediamur ad alia, præmittamus sequentia documenta.

55. Guillelmus biographus cap. 3, num. 28 : « Erat, inquit, Claravallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Abba (*l'Aube*) antiqua spelunca latronum, quæ antiquitus dicebatur Vallis Absinthialis, seu propter abundantis ibi absinthii copiam, seu propter amaritudinem doloris incidentium ibi in manus latronum. » Et cap. 4, num. 40 auctor idem de eodem loco hæc narrat : « Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum hinc inde montium angustias, quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti Benedicti Patris nostri quodammodo repræsentabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est : ut cujus imitabantur vitam, habitationem ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. » Nicolaus Hacqueville, senatus Parisiensis præses, vallem non solum montibus circumdatam, sed etiam fonte perenni, præter interfluentis Albæ aquas, scatentem memorat in carmine de laudibus S. Bernardi, et situ Clarævallis, quod apud Mabillonium, operum ejusdem Patris editorem, recusum est volumine II, col. 1305.

Abdita vallis erat, mediis in montibus, alto
Et nemore, et viridi tunc adoperta rubo...
Hanc Alba irriguus mediam perlabitur amnis,
Fons tibi perpetuo munere donat aquam.

56. Apud laudatum operum S. Bernardi editorem a col. 1306 habetur descriptio positionis seu situationis monasterii Clarævallensis, ubi præter alia plura, quæ legi possunt in eadem descriptione (quæ incerto auctore, monacho tamen, ut apparet Manrico ad annum 1115, cap. 2, num. 1, Clarævallensi, inter opera Bernardi circumfertur, nec sine sale), notantur ista in editione Mabillonii col. 1309 : « Hic ergo fons... ex opposito solis orientis oritur, ita ut æstivo solstitio roseam rutilantis auroræ faciem ex adverso salutet... Ubi eum mons evomit, vallis deglutit : et in loco, quo oritur, eodem quasi moritur, quin et sepelitur. Sed ne exspectes signum Jonæ prophetæ, ut tribus diebus, et tribus noctibus delitescat absconditus. Statim ad mille passus intra claustrum monasterii, quasi de corde terræ resuscitatus progreditur, et quodammodo redivivus apparet, visui tantum et usui fratrum se offerens, ne cum aliis, quam cum sanctis sors illius amodo sit futura. » Ita ille alludit ad dictum fontem. Jam vero domus etymon Mauricus citatus ita describit num. 5 : « Monasterio Clarævallis nomen inditum in claritatem pro modo occupationis et exercitii, veteri commutata amaritudine. Unde versus : »

In vallem claram vallem convertit amaram.

Guillelmus cap. 3, num. 28, de sancto abbate ac sociis, primis loci incolis, hæc refert : « Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis consederunt viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum templum Dei et domum orationis. »

57. Manricus ad annum 1115 supra designatum, cap. 2, num. 1, non videtur exploratam satis habuisse laudati jam sæpe loci fundationem, quando de primis eodem loci advenis ita statuit : « Casu invenerint, an admoniti quæsierint, incertum : constat pervenisse ad locum satis horridum, latronum, ut ferebant, receptaculum... Crediderim omni ope destitutos elegisse hunc locum, nulli incolarum usui proficientem; noxium potius, eoque longe facilius obtinendum. » De prima itaque loci donatione seu fundatione dicendum etiam nobis est. Volumine I editionis Mabillonianæ, ubi sunt opera sancti Patris genuina, col. 45 exstat epistola 31 ad Hugonem comitem Campaniæ ab ipso scripta, in qua sic loquitur : Possumusne oblivisci antiqui amoris, et beneficiorum, quæ domui nostræ tam largiter contulisti? Sanctus itaque Pater his verbis profitetur gratam animi memoriam erga Hugonem, primum sui Claræ-vallensis cœnobii fundatorem, prout conficitur ex instrumento, quod Petrus Franciscus Chiffletius inter probationes suæ de illustri genere S. Bernardi Diatribæ, pag. 513, ex autographo Claræ-Vallensi acceptum primus vulgavit. (*Exstat supra in notis ad epistolam 31 S. Bernardi, Opp. tom. I.*)

58-59. Apud Mabillonium in notatione ad supra dictam epistolam S. Bernardi, quæ notatio habetur inter alias ad tomum I ejusdem sancti Patris, et ad calcem voluminis I, de quo dicebam paulo ante, observantur ista in rem nostram post tabulas fundationis modo datas e Chiffletio, col. 19 : « Quod spectat ad annum fundationis, qui non exprimitur in his tabulis ; idem (Chiffletius videlicet, quem tu consule in Appendice ad Diatribam, cap. 20) auctoris sancti Mariani Autissiodorensis Chronographum secutus, refert ad annum Christi 1114, mense Junio. Et quidem de mense conveniunt omnes : quad annum vero, cum tam externa quam domestica in-

strumenta refragari videantur; inter alia vero Exordium Cisterc. dist, 2, cap. 1, tabella sancti Bernardi tumulo appensa, quæ disertis verbis annum 1115 exprimunt; receptæ jam dudum sententiæ adhærere satius videtur : cum alioqui vix Bernardus professionem emisisset mense Junio ann. 1114, et Hugo ipse, qui locum concessit, adhuc in Oriente versaretur. Claravallis itaque primo quidem ab Hugone Campaniæ duce fundata; postea vero anno 1135 in ampliorem locum translata, opitulante Theobaldo ipsius successore, nova fabrica donata est : unde primi fundatoris nomen obtinuit apud aliquos, translationem cum fundatione confundentes, ut bene monet Manricus in Annalibus ad annum 1115, cap. 1. » Sententiam hanc, quæ mihi magis arridet, quam Chiffletiana, ita declaro et confirmo :

60. Chiffletii ratio alia, quam primo loco ponit pro anno 1114, illo nititur fundamento, quia « cœpit anni ejusdem mense Julio, undecima die mensis, Morimundus, minor natu filia, quippe inter Cistercii filias numero quarta; cum tertia ex ordine natalium censeatur Claravallis. » Verum Morimundi fundatio a Jongelino innectitur anno 1115; idem fit a Manrico ad istum annum cap. 1; idem a Sammarthanis tomo IV Galliæ Christianæ, pag. 673. Monumenta autem Clarævallensia, quæ Chiffletius in Appendice designata sibi objicit contra annum 1114, fundatæ Clarævallis, sunt 1° antiqui versus :

Annus millenus ter quinis connumeratur,
Nec non centenus, vir sanctus quando creatur
Abbas. . . . .

« Deinde tabella S. Bernardi tumulo appensa, in qua legitur : *Anno Domini millesimo centesimo decimo quinto, in mense Junio, missus fuit* (*S. Bernardus*) *cum fratribus germanis, et conventu suo, ad locum istum, qui nunc vocatur Claravallis : antea autem Vallis Absinthialis dicebatur.* » Ad versus ita respondet Chiffletius : « Nisi me conjectura fallit, indicant versus illi consecrationem S. Bernardi in abbatem... Quæ ante annum Christi 1115 facta esse vix potuit... Quare a primo eorum in Claramvallem adventu, quod in anni 1114 Junium incidit, monasterii fundationem adnotarunt Morimundensis, et Antissiodorensis chronographi : Clarævallenses ab inauguratione abbatis. » Sed contra est, quod in dictis versibus τὸ *creatur* videatur melius referri posse ad præfecturam Clarævallensis cœnobii, quam S. Stephanus Bernardo, e Cisterciensi monasterio cum suis discedenti, commisit (de qua re actum est supra) conformiter ad verba tabellæ, ad quæ nihil ibi apud Chiffletium responsi invenio, cum in ea clare ac distincte dicatur : « Anno Domini millesimo centesimo decimo quinto, in mense Junio, » *missus* noster sanctus cum potestate utique abbatis, tunc quidem a suo superiore constitutus seu creatus, sed dicto mense nondum consecratus ab episcopo. At de ista consecratione dicentur plura § proximo.

§ VI. *Consecratur abbas Claravallensis, monasterii hujus angustiæ miraculis sublevatæ; cibus spiritualis a sancto per apparitionem monito, Claravallensibus porrectus.*

61. Guillelmus libro I, cap. 4, de sancti consecratione hæc memoriæ prodidit : « Cum autem missus noviter Claramvallem Bernardus, ordinandus esset in ministerium ad quod assumptus erat, et sedes Lingonensis vacaret, ad quam ordinatio ipsa respiciebat; quærentibus fratribus quo eum ducerent ordinandum, cito de proximo se obtulit bona fama venerabilis Catalaunensium episcopi, opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis, illucque eum transmittendum esse, diffinitum est. Sicque factum est. Chiffletius in Appendice ad Diatribam superius allegata cap. 20 a pag. 676 e textu Guillelmi, quem modo protuli, hanc proponit et solvit difficultatem : « Quomodo, inquit, vacabat sedes Lingonensis anno 1115, cum Joecrannum constet, ex anno 1112 in 1125 Lingonensem fuisse episcopum, ut ex Chronico Benigniano retulimus pag. 505? Sed responsio in promptu est, vacasse tum sedem Lingonensem improprie; non quod nullus tunc esset Lingonensis episcopus; sed quod anno illo 1115 abesset ab episcopatu suo ; fortasse in itinere ad limina apostolorum, vel ad synodos aliquas, quæ frequentes illis ipsis temporibus a Guidone Viennensi, apostolico per Gallias legato cogebantur. » Ita Chiffletius. Qualiter autem sanctus noster, « Catalaunum, assumpto secum Elboldone (*al.* Elbodone) monacho quodam Cisterciensi, » ut laudatus Guillelmus ibidem narrat, profectus, et prædicti episcopi domum » ingressus, ob externam corporis speciem contemptui fuerit nonnullis, ad irrisionem usque; sed episcopo summa in veneratione habitus; quantaque e primo amborum congressu orta inter eos fuerit familiaritas non sine summa Bernardini nominis per Galliam universam propagatione, apud Guillelmum eumdem invenies.

62. Nec his attexam alia, quæ biographus iste præmiserat de angustiis Claravallensis cœnobii temporibus primis, earumque per varios sublevatione; item de immenso ejusdem cœnobii incremento, quod sancto abbati in quadam visione exhibitum est, rei deinde eventu veritatem comprobante; ac denique de studio perfectionis, et conversione sororis ejus; cum idem Vitæ scriptor consuli de his possit cap. 3 et 4. Quia tamen Joannes Eremita de arctissima inopia, qua visum est divinæ providentiæ, abbatem sanctum ac subditos ejus exercere ac probare, diversa narrat, variisque deinde probat exemplis, ad ejusdem sancti gloriam omnino illustribus, divinitus fuisse prospectum maximis illis rerum temporalium apud Clarævallenses angustiis, idcirco Guillelmum abbatem e laudato Joanne supplendum censeo, qui libro II, col. 1285, num. 2, apud Mabillonium de penuria victus locutus, de vestitu ista subdit : « Indumenta vero eorum tam in æstate, quam in hieme, cuculla et tunica, quæ rarissime innovabantur. Caligis quoque utebantur vilibus, et calceamentis frequenter diuque diruptis manentibus et dissutis, antequam repararentur, quæ præ nimia corii pauper-

tate ligabant funiculis. O viri generosi et magni in sæculo! Quis ad hæc loca arida et periculosa vos adduxit, nisi ille, qui dives erat in cœlis, et pauper humilisque in terris in præsepio recubuit? » En tibi nunc erectum abbatis animum, et summam fiduciam de auxilio Dei opportuno in tot tantisper malis.

63. Idem quippe scriptor Vitæ a col. 1285, num. 3, ita pergit : « In illa tanta penuria, de qua supra diximus, inter cæteras necessitates, sal die quadam defuit eis. Et vocavit sanctus abbas unum de fratribus suis Guibertum nomine, dixitque ei : Fili Guiberte, accipe asinum, et vade ad nundinas, et eme nobis salem. At ille respondit. Ubi est pretium? Ad quem homo Dei : Crede mihi, fili, quia nescio tempus quo aurum vel argentum habuerim. Sursum est enim qui habet peram meam, et thesauros meos in manibus suis. Tunc frater ille quasi subridens ait : Si vacuus perrexero, vacuus redibo. Cui ait sanctus : Noli timere, fili mi, sed vade securus. Ille enim, qui habet thesauros nostros, sicut jam dixi tibi, erit tecum in itinere, et præbebit omnia propter quæ mitto te. Ad hæc verba, sumpta pii Patris benedictione, perrexit cum asino ad nundinas, ad castrum cui nomen Risnellum, plusquam oportet incredulus. Sed pius et clemens Dominus non respexit suam incredulitatem, sed consideravit servi sui fidem, et tribuit ei omnem rem pro qua missus fuerat. Itaque cum castro appropinquasset, et venisset ad quamdam villam, obvium habuit quemdam presbyterum, qui salutavit eum, dicens : Unde es, frater, aut quo pergis? At ille respondens exposuit ei diligenter itineris sui causam, et paupertatem loci, in quo habitabat Pater sanctus cum filiis suis.

64. « Quæ cum audisset presbyter, vehementissime compunctus est : et duxit fratrem in domum suam, deditque illi medietatem modii salis, et quinquaginta solidos vel amplius, sicut sæpe narrare consueverat idem Guibertus. Quibus acceptis, cœpit gratias agere Deo immensas, et dicere in animo suo : Procul dubio verus est sermo, quem audivi a Patre meo; sed in hoc peccavi erga eum peccato magno, quia ei non credidi, sed incredulus veni huc. Et valefaciens presbytero, reversus est ad monasterium. Quod cum ingressus fuisset, cucurrit ad hominem Dei, et retulit ei omnia, quæ sibi in via contigerant. Cui dixit Pater sanctus : Dico tibi, fili, quia nulla res tam necessaria est omni Christiano quam fides. Habe ergo fidem, et bene tibi erit omnibus diebus vitæ tuæ. A die illa et deinceps tam frater ille, quam alii verba sancti Patris in majore habuerunt reverentia. O bone Jesu, fidem quam habuit iste sanctus, quis enarrare potest? » Aliud deinde Joannes biographus exemplum producit, num. 4 :

65. « Quidam de Clementinipratí fratribus adveniens, visitandi gratia novellam Christi plantationem, honorifice susceptus est, prout fieri potuit : cui, qui in promptu erat, oblatus est dimidius panis avenaceus. Quo suscepto, et cum magna admiratione, quia de tali viverent, reportato ad Clementi-

A numpratum, omnibus inibi habitantibus annuntiavit servorum Christi voluntariam in maxima paupertate abstinentiam, in abstinentia patientiam, in egestate liberalitatem munificam. Statimque vehementer compuncti, et compatientes Clementinipratí fratres, in eorum subsidium communiter assenserunt. Tunc magister loci illius, Odo nomine, vir venerabilis, dilectus a Deo et hominibus, oneratis equis et asinis, panes et cibaria in quadrigis detulit. Tunc vero a die illo usque in hodiernum diem tanta fuit fraternitatis communio inter Claramvallem et Clementinumpratum, quod quando fratres Clementinipratí Claramvallem adveniebant, ita eis deferebatur, sicut uni Clarævallensium in spiritualibus et humanis, Defunctis etiam vicissim reddebatur obsequium. In hunc modum pius Jesus magis ac magis providebat

B servis suis. » His adduntur ista num. 5 : « Advenit etiam mulier quædam centum solidos afferens, quibus contecta est pedum eorum nuditas. » Sequuntur deinde facta duo alia, quæ Manricus refert ad annum proxime sequentem 1116. Nos tamen, seriem narrationis biographi Joannis prosequentes, utrumque ex ipso prioribus hic subjungimus. Et primo quidem loco quod narrat, sic habet :

66. « Cunctis animalibus carebant, excepto asino, quo abbas ad visitationes suas deferebatur, lignaque ad necessitates comportabantur. Coacti vero fame, frigore, et aliis indigentiis, abbati suo conquesti sunt, quod pro nimia paupertate discedere cogerentur. Quo audito, abbas blande ac leniter consolans eos, Dei timorem et amorem, spem quoque vitæ

C æternæ et remunerationis divinæ, quantum potuit, insinuavit. Illi vero maxime angustiati, et angustiati dolore multiplici, nullatenus volebant consentire, sed magis volebant Cistercium reverti. Cumque vir Dei desperationem illorum vidisset, demum convertit se ad orationem. Quo facto, audivit vocem de cœlo dicentem sibi coram omnibus : « Surge, Bernarde, exaudita est oratio tua. » Quod cum audissent fratres glorificaverunt Deum et sanctum suum Bernardum, dixeruntque ad eum : « Dic nobis, Pater, quid petisti a Domino? » At ille respondit : « Quid vultis scire, modicæ fidei? State hic, et scietis postea. » Et cum fabularentur ad invicem, modicum temporis indulgentes fabulis, non fabulis, sed sermonibus sanctis, venit quidam, et obtulit sancto

D Patri decem libras.

67. Alterum vero ita memorat prædictus Vitæ scriptor a col. 1286 : « Nec mora, Barrensis quidam, cujus filius usque ad desperationem vitæ præ nimia ægritudine cogebatur, attulit ei tredecim libras, suppliciter postulans ut misereretur filii sui. Quem sanctus abbas hilarem dimisit, pollicens filium suum sospitem ab eo inveniendum. Revertens homo invenit filium suum sanitati restitutum, sicut promiserat vir Dei. Qua de causa postmodum servo Dei uberes gratias exsolvit. Modico tempore interjecto, copiose ac benigne misericordia Dei super hos respexit, ut abundantes æternis et temporalibus sub-

sidiis, nihil eis deesset in ulla gratia, secundum illud : Nihil deest timentibus Deum. » Eventibus hisce miris ac seriis subjungamus miraculum spurium et apocryphum ex Maurico ad annum 1116, cap. 1, num. 5, ubi illud his verbis exponit ac rejicit :

68. « Equos sine rectore vagari solitos, et convicinos populos discurrere colligendis fidelium eleemosynis, quas illico ad cœnobium reportarent, ab oppidanis cujusdam villæ proximæ per ludibrium an per rapinam spoliatos, et pro panibus saxis onustos immensi ponderis, traditio est ab incolis recepta. Porro Bernardo patre flagitii conscio (equis quippe sub pondere gementibus, eoque citius rem ipsam publicantibus) atque exsecrante aggressores impietatis, terram repente scissam in duas partes locum cum incolis simul absorbuisse, ecclesia sola immota permanente, pro certo habent. Et sunt qui credant in memoriam tanti miraculi, eam etiam paulatim absorberi, nempe ad unius argentei grossitiem per annos singulos, ecclesia, loco, saxisque monstratis, queis major fabulæ fides astruatur. Adeo nulla omnino terra est, quæ non laboret fabellis incolarum, a quibus ne sancti viri [quidem] omnino immunes. Utrum autem ejusdem rationis sit similis alia quædam maledictio, qua idem sanctus Aquitaniæ prædicans dicitur impetiisse Viridefolium, illius provinciæ locum non exiguum, suo tempore dabimus. Nunc sufficit hæc seriis permiscuisse quasi per otium. » Potuisset addere Manricus nec sine fructu : cum utile admodum sit, traditiones hujusmodi mere populares convellere, ac discernere miracula falsa a veris. Idque locum habet potissimum in S. Bernardo; qui quoniam pene innumerabilibus abundat veris, palliari nec debet nec potest falsis, ne his illorum fidei quidquam detrahatur.

69. « Supererat secunda, et major fames spiritualis cibi, verbi nimirum Dei, Bernardo Patre aut timidius prædicante, aut omnino silente, ne nimio zelo et rerum inexperto læderet, ut putabat, conscientias fratrum, sive, ut Guillelmi abbatis verbis utar, *ne prædicatione ejus scandalizarentur potius, quam aliquid perciperent ædificationis.* Sed qui priorem miraculo compescuit, posteriorem grassari non permisit, majori Ecclesiæ bono reprimendam; quippe Bernardo assumpto ab ipso Deo in ministerium verbi, prædicationis officio illi injuncto, eoque ad tantum opus adaptato virtute divina; » ut loquitur Manricus ad annum 1116, cap. 1, num 6. Res ista plenius tractatur a Guillelmo in Vita sancti lib. I cap. 4, unde delibo ista : « Nec tardavit misericordia Dei auxilium in tempore opportuno. Paucis siquidem evolutis diebus, vidit in visu noctis puerum charitate [*al.* claritate] quadam divina astantem sibi, et magna auctoritate præcipientem fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in apertione oris sui, quoniam non ipse esset qui loqueretur, sed Spiritus qui loqueretur in eo. Et ex tunc manifestius in eo et per eum loquens Spiritus sanctus... apud auditores quoque ei gratiam

A addidit, et auctoritatem et intellectum super egenum et pauperem, peccatorem pœnitentem, et veniam postulantem. » Manricus mox citatus superaddit num. 7, ex Cæsario in octava Nativitatis Domini, « Cum tempore quodam nescio quid dictaret, et testimonium haberet in promptu, quod præsenti loco congruebat, velletque reservare in finem, timens ibi defectum, audivisse de cœto dicentem vocem : *Si istud reservaveris, aliud non dabitur tibi.* Ipse itaque sanctus loquens jam non loquebatur, sed Spiritus sanctus, qui erat in eo. Rebus ergo temporabilibus ac spiritualibus novi cœtus Clarævallensis ita prospere ac feliciter divino favore compositis, alia quœdam videamus, ad ejusdem cœnobii, atque adeo ad primi abbatis ipsius

B laudem perquam accommodata.

§ VII. *Monasterii Clarævallensis incrementum a sancto abbate prævisum; difficultates ob canonicos Victorinos ad illud admissos; rei gestæ tempus; mirabilis cum imperito medico viri sancti infirmi patientia; patris ejus conversio.*

70. Prævisio abbatis nostri de ingenti sæcularium ac regularium hominum ad Clarævallenses cœnobitas accessu (vidit enim undique, ut refert Guillelmus cap. 3, numer. 29, tantum diversi habitus et diversæ conditionis hominum multitudinem in inferiorem vallem descendere, ut vallis ipsa capere non posset) prævisio, inquam, illa quomodo per hæc tempora impleta sit, accipe. Enimvero « celebri ejusdem domus fama, » inquit

C Manricus ad annum 1116. cap. 2. num. 1, « per totam Galliam, multi religiosi, relictis propriis sedibus, atque ex veteranis, imo et emeritis in probata militia ducibus tirones efficiendi in Claravalle, Bernardi Patris ductum perquirebant. » Et mox apud laudatum Annalium conditorem hæc probantur auctoritate Exordii magni lib. I, cap. 4. Sed quia illa non lego ibi in editione Tissieriana, in fide Manrici ea referentis, huc transcribo : « Postquam gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi domus Clarævallis fundata est, ut fragrantissima sacræ religionis ejus opinio multis fieret odor vitæ in vitam; inter cæteros, quos divinæ bonitatis arcanum consilium de diversis mundi partibus vocavit, plures religiosi viri, qui suis in locis perfecti in religionis ob-

D servantia videbantur, audientes quod tam specialiter et excellenter magnificasset misericordiam suam Dominus cum domo eadem, et ejus sanctissimo abbate, tanquam novi tirones ex eremitæ [*f.* eremiticæ] militiæ laboribus venientes, tantæ sanctitatis collegio sociari ferventissima spiritus devotione cupiebant.

71. « Inter quos primi vel inter primos præcipui exstiterunt Humbertus, Igniacensis cœnobii postea primus abbas, Raynaldus, et Petrus cognomento Tolosanus, Guillelmus, et Gerardus Farfensis, qui non quidem uno in loco, sed diversis et multum inter se distantibus provinciis habitantes, ita se ab ipsis infantiæ rudimentis

divinis obsequiis manciparerunt, ut in omni virtutum gratia florentes, alienis quasi perfectionibus exemplis institui minus necessarium habere viderentur. » De ratione autem temporis sic Manricus monet : « Porro ex his, qui ibidem numerantur, etsi non omnes, nam id prorsus incertum; aliquid tamen ad hunc annum referendi, præcipue Humbertus, ingentis sanctitatis vir de quo plura in sequentibus dicemus. Nam ipso Clarævallis initio Claramvallem venisse, ipse etiam Bernardus Pater testis est in sermone speciali de ejus obitu, » qui habetur vulgatus in editione Mabilloniana operum S. Bernardi a colum. 1066, et in quo idem sanctus Pater : » Nobiscum, ait, triginta annis ab ipso pene principio monasterii hujus conversatus est. » Mabillonius in notis huic sermoni subditis observat, dignissimum hunc virum in monasterio Casæ-Dei (sub regula S. Benedicti) viginti a prima ætate annos monachum vixisse, antequam ad Claramvallem se reciperet. Quod factum sub annum 1118. Sermo vero innectitur apud ipsum anno 1148.

72. Qualis vero quantusque, et quam dignus Bernardi Patris filius exstiterit Humbertus, liquidissime constat primo ex eleganti ac pathetico illo, quem indicabam, sermone, summis utique ipsius elogiis, ac tenerrimis erga eum amoris affectibus ab eodem sancto respersus. Secundo quia idem ipse S. Bernardus, referente Manrico num. 3, ex auctore Exordii Cisterciensis, « Humbertum Dei famulum ad imitandum perfectionis exemplum sibi proposuerat, ipsius virtutes admirari satagens, et merita ejus magna et sublimia æstimare ipsum sanctitatis exemplar, religionis formam, monasticæ puritatis speculum reputare, » etc. De ejus obitu tractat Manricus tomo II, ad annum Christi 1148, cap. 8; de Igniaco autem (*Igny en Tardenois*) diœcesis Remensi, ubi eum abbatem fuisse divinas. Jongelinus antea designatus, pag. 41.

73. « Hoc eodem anno, certe non multo post, additos censeo, ait Manricus num. 6, « quo magis impleretur visio sancti Patris, quosdam sancti Victoris Parisiensis regulares canonicos domus fundatæ a Guilielmo de Campellis, antequam Catalauno præficeretur, atque per eum sanctitatis Bernardi præ aliis consciæ, ipsumque venerantis etiam nondum visum. Hi... crebris epistolis sui fundatoris... Claramvallem visitant, atque ad Bernardi genua provoluti, suscipi se probandos enixe postulant; si approbentur, perpetuo permansuros. Ille, ut erat maturus in negotiis, atque juris alieni summe observans, neque omnino admittens neque repellens, Guillelmum ipsum duxit consulendum, ut fundatorem illius congregationis, ut virum æque sanctum doctumque, et, quod aditum fiduciamque præstabat, ut sibi charum. Direxerat devotus præsul viros in Claramvallem, eisque mutandæ vitæ auctor exstiterat. Quare a Bernardo consultus, sibi conformis, tale fertur responsum tradidisse : Canonicos ejus judicio debere suscipi (propter rationes, quæ apud Mannicum legi possunt). Addidit tamen, se supplicem rogare amicum intercedere, quin et episcopum, qua poterat, injungere, neque id pro extraneis, sed pro filiis. Hæc sanctus præsul sine æmulatione : neque quia deesset zelus propriæ fundationis, imo et ordinis (nam et ipse, archidiaconatu dimisso, canonici regularis habitum induerat) sed quia zelus Dei prævalebat in viro sancto, Bernardus Pater tali consilio fretus, vel magis pressus tanta auctoritate (et quosdam alios ad idem consuluerat) canonicos admisit ad probationem.

74. « Sed Gelduinus S. Victoris abbas. . . acerbe ferens suis se filiis orbum etiam ignarum.., convocatis suis canonicis, ad Bernardum scribere decrevit humilem sane, ac veneratione viri Dei, et totius conventus Clarævallis plenam epistolam, sed minacem tamen, et excommunicationis gladium aut exerentem, aut, ni resiliant, exerere parantem contra novitios. His susceptis Bernardus Pater, quo erat adversus convitia laudesque æquali semper atque in bonum firmato animo, tale constat responsum tradidisse » quod, si quis integrum videre voluerit, inveniet illud in epistola tertia inter Bernardinas, quæ exstat apud Mabillonium volumine primo col. 13 et 14, ubi eadem innectitur anno 1120, de quo mox dicam. Interim quid in hoc negotio egerit vir sanctus, satis aperte indicat epistolæ clausula his verbis : « Talibus itaque taliter susceptis, absit ut sinceritatem vestram, aut in suscipiendo læsam, aut in retinendo lædendam esse credamus : dum tamen illos, si forte infra annum probationis... cœpta deserere, et ad vos redire velle contigerit, invitos non detineamus. Alioquin, sanctissimi fratres, vestra non refert, ut spiritum libertatis, qui in eis est, anathemate inconsulto frustra impedire nitamini, nisi forte (quod Deus avertat!) quæ vestra, non quæ Jesu Christi sunt quærere studeatis. »

75. Quid postea circa illos sit actum, si quæras, Manricus num. 10, asserit, se non dubitare, quin retenti fuerint, « quorum non ulla memoria ulterius exstat; sive id auctoritate Guilielmi delatum sit, sive Bernardi Patris, sive utriusque. » Nec vero prima hæc controversia in hac materia fuit postrema. « Hanc quippe primam litem, « teste Manrico, « agitatam super personis, multæ aliæ, et pleræque graves secutæ sunt : et imminebant plures, si non Bernardus et juris sui retinens, neque alieni invasor, obviasset, multis repulsis, nec dilatis paucis, sed constanter retentis semel admissis; quod ipsa historiæ series demonstrabit. » Atque hæc de primis flosculis in amœnissimo Claræ-vallensi horto plantatis sub Patre Bernardo, ejusque cura excultis : qui, ut subdit Manricus num. 11, cœnobium ingredientibus illud monitum dabat :

« Si ad ea quæ intus sunt, festinatis, hic foris dimittite corpora, quæ de sæculo attulistis. Soli spiritus ingrediantur : caro non prodest quidquam. » Quæ dictus auctor exponens, « absterruisset, ait, multos verbum hoc, si non teneris parcens, exposuisset de concupiscentia et affectibus carnalibus, quos foris relinquerent, nequaquam ultra ab ipsis resumendos. »

76. Quod paulo ante promiseram de anno epistolæ tertiæ S. Bernardi, nunc solvo, præsertim cum hujus annus sit characteristicus ad figendum tempus controversiæ inter Clarævallenses et Victorinos Parisienses exortæ, de qua modo agebamus. Manricus num. 10, citati, antea anni 1116, quod res illæ eo referendæ, aut saltem non sint differendæ per longum tempus, « ipsa Guillelmi acta, cujus hortatu et consilio Bernardus usus, manifeste, ait convincere; quippe qui vivere desiit mense Januario anni millesimi centesimi decimi noni; quod, uti addit, ex Necrologio S. Agulphi Corboliensis idem Joannes Picardus (quem paulo ante citaverat in notis ad epistolam D. Bernardi) adnotavit. Ut ergo epistola post hunc annum (1116) scripta sit, procedente negotio; at hoc, aut ad summum sequenti inceptum, admissis viris, minus potest in dubium revocari. »

77. Sed non videtur Manricus satis firmum pedem hic figere. Laudatur Guillelmus de Campellis (*de Champeaux*) etiam cum cognomento venerabilis apud Sammarthanos in episcopis Catalaunensibus, et « excessisse e vivis anno 1121, viii Kalendas Februarii, sicuti docent tabulæ S. Stephani, et Albericus, » ibidem asseritur. Idem annus habetur apud Mabillonium in notis ad epistolam tertiam S. Bernardi. Et vero eumdem præsulem vita functum non fuisse anno 1119, ut volebat Manricus, suadetur in notis ibidem his terminis : « Conon cardinalis et legatus in Mauriniaciense prope Stampas cœnobium accessit anno 1120, *habens secum velut auxiliatorem magnum Willelmum Catalaunensem episcopum, qui sublimes scholas* (*id est theologicas*) *rexerat; et tum zelum Dei habens, super omnes episcopos totius Galliæ divinarum Scripturarum scientia fulgebat* ex Chronico Mauriniacensi. Unde redarguas eos, qui ejus obitum reponunt anno 1119. » Non itaque secundum præmissa, debuit necessario accessus canonicorum regularium ad Clarævallenses accidisse anno Christi 1116, aut proxime sequenti; non item epistola Bernardiana fuisse conscripta ante annum 1120. Dicamus ergo, nihil incommodi nobis videri in eo, si utrumque hoc factum ponamus anno Christi 1119 vel 1120.

78. Manricus ad dictum annum 1116, cap. 3, exhibet sanctum Patrem gravi infirmitate laborantem ex nimia vitæ austeritate; Guillelmum Campellensem mirifice sollicitum de restituenda ei valetudine; præparatumque in hunc finem tuguriolum. Deinde ad annum 1117, cap. 1, num 4, memorat viri salutem imperitissimo rustico commissam, et gravissima incommoda quæ sustinuit. Nos gesta illa huc non transcribimus; sed assignamus Guillelmum biographum cap. 4, ubi narrat ea quæ vidit. Ibidem etiam invenies sanctum visione angelica recreatum : capite autem 5, resumptum a viro sancto pristinum vivendi rigorem, eumque valde severum. Quæ vero idem Vitæ auctor cap. 4, num. 34, præmiserat de sancti patre ad institutum monasticum converso, illigat Manricus prædicto anno 1117, ut videre ibidem licet cap. 3, num. 8. Conversionem hanc brevissime perstringit citatus Guilielmus; sed alibi longior est narratio, variis, quæ rem circumstant, ac Bernardo in hac re tribuuntur, adjunctis vestita : sed quæ aliquo examine indigent.

79. Capitis tertii modo notati num. 9, Manricus ea recitat e Vincentio Bellovacensi in Speculo morali lib. iii, pag. 3, distin. 22, in fine : « Cum beatus Bernardus convertisset omnes suos, et secuti fuissent eum, pater ejus inobediens erat ei, in sua duritia perseverans. Cum autem semel in villa sua prædicaret, nec vellet ei pater suus obedire, præcepit, quod apportaretur ignis. Quo facto, applicavit eum ad quemdam truncum veterem, qui erat ante portam ecclesiæ : et eum laboraret ad eum succendendum, non poterat accendi, sed fumabat. Tunc injunxit omnibus, ut post comestionem illuc convenirent ad sermonem, et quod quilibet apportaret secum unum fasciculum de malleolis sarmentorum projiceret super illum truncum. Quo facto, præcepit ignem apponi, et succensis fasciculis, etiam truncus succensus est, maximum ignem emittens et flammantem. Tunc beatus Bernardus cœpit sermonem de tormentis et igne inferni, quomodo inobedientes, fasciculis peccatorum suorum super eos projectis, torqueretur in inferno Et de hoc ita excellenter prædicavit, quod ipsum pater suus durus et inobediens ad claustralem obedientiam secutus est. » Hæc Annalium Cisterciensium auctor e Vincentio; qui tamen cum alibi ipse secum non conveniat, vereor ne non conveniat cum vero.

80. Id quod ita exprimit Manricus : « Dum eumdem eventum in eodem opere morali diversimode accidisse testatur; fidem dictis demere videtur sibi contrarius. Certe lignis ad truncum applicatis atque succensis, in quo utrobique convenit, reliqua longe aliter narraverat lib. ii, pag. 3, dist. 4. « Quo facto, ligna sicca cito succensa sunt, et truncus tarde circa medium ab extremis emittens humorem fœtidum et fumum teterrimum, diu ignem servavit. Tunc incœpit sanctus loqui de pœnis inferni, dixitque patri, quod ipse esset similis illi trunco, qui hic non poterat igne divino succendi; sed in inferno, nisi pœnitentiam ageret, in æternum arderet, et fœtentem fumum emitteret. Ad quæ verba pater compunctus, eum secutus est, et monachus effectus. » Ita Vincentius discordans a se ipso..., » nec concordans cum biographo Guillelmo, qui omni exceptione est major, et sine loco conversionis, sine persona, per quam

ea sit facta, sine modo, quo acciderit, simpliciter, de eo dicit cap. 4, num. 34 : « Pater quoque, qui solus domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos. » Breve autem tempus videtur in monachatu exegisse : nam cum aliquantum tempus ibi fecisset, ut illico addit Guillelmus, obiit in senectute bona. Chrysostomus Henriquez illum inscripsit suo Menologio Cisterciensi ad diem 23 Maii. Mabillonius in notula ad librum primum Guillelmi biographi, hæc breviter de ipsius morte ac monastico instituto observat e Necrologio S. Benigni III : Idus Aprilis obiit Tescelinus monachus, pater domini Bernardi, abbatis Clarævallis.

§ VIII. *Cœnobium Trium fontium vaticinio ac miraculo a viro sancto condecoratum; an Christi anno* 1119, *suos miserit in Lusitaniam; secessu a negotiis ad res magnas exsequendas præparatur.*

81. Manricus ad annum 1118, cap. 3, num. 1, narrat, aliud cœnobium a Guillelmo Campellensi, de quo antea diximus, constructum esse in sua diœcesi Catalaunensi, ut se Bernardo arctius devinciret, colonia illuc e monasterio Clarævallensi transmittenda, quam abbas sanctus designaret; loco nomen inditum Trium fontium (*Trois-Fontaines*) forte a fontibus ibidem scaturientibus, ac Bernardi Patris filiam fuisse primogenitam. De hoc monasterio agit Jongelinus pagina 38. Mentionem porro ejus hic facimus, propterea quod vir sanctus insigni vaticinio, ac postmodum etiam illustri miraculo illud condecoravit. Vaticinium habemus e Guillelmo biographo cap. 7, ubi illud legi potest. Miraculum vero ita breviter refert Gaufridus monachus Clarævallensis lib. IV. Vitæ, caput 7 editionis Mabillonianæ, numer. 41. « Cum venisset aliquando Pater sanctus ad monasterium Trium fontium, oblatus est ei clericus quidam ex his qui regulares nominantur, homo grandævus et cæcus. Imposuit ei manum, et brevem ex more fecit orationem; et eadem hora videntem illum remisit ad ecclesiam suam. »

82. Annus proxime sequens 1119, apud allegatum identidem Annalistam cap. 3, narrationem continet controversiæ historicæ, an videlicet S. Bernardus ascetas a se lectos miserit tum temporis in Lusitaniam, vitæ monasticæ institutum ibidem propagaturos. Affirmat Brito lib. I, cap. 2, sed eidem varia argumenta opponit Manricus; factum ex illo sic exponens cap. 3, citato num. 1. « Bernardo Patri post laudes matutinos in sacro Præcursoris festa præsentis anni, eumdem Præcursorem apparuisse, jussisseque ut in ultimas Hispaniæ oras, quæ occidentem respiciunt, monachos mitteret, exigendo (*leg.* erigendo) cœnobio, et sacrando sub ejus nomine, Bernardus Brito constanter asseverat lib. I, cap. 2, neque id ubilibet, sed loco prius e cœlo designando, quo succendentia miraculis miracula, et priora posteriorum spem augerent, et posteriora firmarent priorum fidem. Mittendos rursus eremitam inventuros in illis partibus, cujus consilio et auxilio si uterentur, feliciter negotium consummarent. Tunc Bernardum selegisse monachos octo, Boemundum, Aldebertumque; illum abbatem futurum, hunc priorem; Joannem, Bernardum, Sisinandum, Rolandum, et Alanum (nam octavum anonymum reliquit) atque eos omnes Lusitaniam transmisisse post breve tempus, addita epistola scripta ad eremitam Joannem Ziritam nomine (nam et nomen Baptista revelaverat) breviter rem perstringens, » cujus verba recitat ex Brito Manricus qui deinde subdit ista num. 3, et seqq.

83. « Quo tempore Bernardo in Claravalle Præcursor Christi gloriosus apparuerat, Joanni Ziritæ visum in Lusitania eremiticam vitam agenti juxta Darosum fluvium, idem auctor affirmat, auditumque de adventu monachorum, et monasterio per eos ædificando, quo nimirum non quærerent ignarum, aut rogarent invitum, sed exspectantem. Hæc fusius Brito concernentia præsentem annum : nam cætera sub initium sequentis gesta. Verum nos, ne lectorem distrahamus, consecutiva serie hic subjiciemus. Igitur monachi a Bernardo parente missi, superato Pyrene ad medium hiemis et tota fere Hispania peragrata, Lamacæ terminos (*Lamego* hodie appellant) applicuere. Ibi Joannes Ziritus obvius factus, ipsa comprobatione vaticinii confirmavit hærentes, et jam jamque pertæsis longum iter, pretium fecit apparere supra laborem. Lusitanis imperabat Alphonsus primus, Henrici comitis filius, tunc ipse comes, post regio titulo etiam insigniendus. Hic oriundus ex ducibus Burgundiæ, eoque Bernardo Burgundo jam fama celebri, carne simul et spiritu conjunctus facile potuit a Joanne persuaderi, ut terram, quam eligerent, daret Bernardi filiis, donatione firmata privilegio, quod non post multos ab adventu virorum dies, apud Araducam (vulgo *Guimaranes*) idem rex expedivit in hac verba, » quæ ibidem proferuntur e Brito. Signatur autem : « Facta charta... Kalendas Martii, æra millesima centesima quinquagesima octava », quæ coincidit cum anno æræ vulgaris 1120. « Pyrenem vero subjugatum, » uti subdit Manricus, « in ipsa hieme, dies ostendit, quippe prima Martii, seu melius dixerim, prima post tempus hiemis, ut vel totos tres menses otiosos fateri necesse sit, si ante ipsos appulsi nihil fecerint; vel intra ipsos Pyrenem transmeasse, brumali nive et frigore rigentem. »

84. Porro quæ deinde idem Manricus num. 6 et 7 enarrat e Brito, « Boemundum nempe parvas cellas construxisse sibi et suis...; inde fulgente in media nocte luce signatum locum..., felix auspicium construendo cœnobio; atque horum testes epistolas Boemundi ad Joannem, » et hujus ad illum, quorum exempla ibi producuntur; « Lusitanum illustrem principem... et cunctos proceres (inter quos Bracharensis archiepiscopus miraculorum conscios contulisse subsidia in opus fabricæ, atque in divini cultus celebrationem; illum marcas argenti septuaginta, ex quibus cruces et alia vasa conficerentur; hunc vestes sacras, quibus utebatur ad missarum solemnia peragenda ; » hæc, inquam,

ex iis, quæ ibi pluribus deducuntur, hic compendio contraxisse, sufficiat. Quibus ita expositis, operæ pretium est audire argumenta, quibus in dubium revocat Manricus modeste quidem, sed tamen apposite, historiam superius memoratam. Hæc itaque adversus illam affert.

85. « Primo, inquit num. 8, et quod caput omnium est, difficultatem ingerit Bernardus Pater, qui paulo post hunc annum, sed revera post ipsum, ut mox ostendam, contemporaneo, et eo abbati suo Artando [*al.*, Artaldo, Artaudo] abbati Pruliacensi (ordinis Cisterciensis in diœcesi Senonensi, vulgo *Prully*) fundationes Hispaniæ dissuadet ; quippe in longinquo positas, quo non expediat filios relegare. Habes epistolam Sancti satis apertam, ad eumdem scribentis in hæc verba epistola 75. « Audivi... « ego de te, quod de sancto Conventu tuo abbatiam in Hispania construere velis. Quod mihi nimirum in magnam admirationem venit, quid causæ videlicet sit, quid consilii, quidve utilitatis, quod filios tuos exsulare cupis, in locum utique tam longinquum, tanto sumptu et labore et quærendum et ædificandum. » Hæc Pater sanctus : qui si jam in Hispaniam misisset filios, nunquam ab alio mittendos condemnaret. Siccine enim dissuaderet, quod ipse fecerat? Porro epistolam quod hunc annum scriptam vel inde constat, quod Pruliacum (cujus abbas Artandus erat) præcedenti, nempe millesimo centesimo decimo octavo fundata domus, non potuerit de edenda prole tractare, vixdum professis filiis, quos admisisset, et quos fundatum esset transmissum [*f.* transmissurum]. Certe neque Claravallis, quæ fecundissima, ante tres annos, nec Bonavallis, ut minus ante quatuor, nec reliquæ ante plures parturierunt.

86. « Ergo epistola scripta post hunc annum, sed ante 1122, quo dilatatus ordo per Germaniam sine ullo periculo, minus patebat ejusmodi timoribus. Unde non mirum, si annis subsequentibus, Christi nimirum 1130, idem Sanctus, mutato jam consilio pro modo temporis, et eventuum experimento, monachis suis Hispaniam nobilitaverit, primum Morerolense (Moreruela in diœcesi Zamorensi) de quo inferius, mox plura alia cœnobia fundaturis, sive reformaturis, quod ipsa historiæ series demonstrabit. » His Manricus rationibus, ex dicta sancti Bernardi Epistola, ac tempore petitis convenit Lusitanam historiam. Verum ad tempus epistolæ quod spectat; longe a Manrico dissentit editio Mabilloniana Operum sancti Patris Bernardi col. 76, ubi ea innectitur anno Christi 1127, in qua chronologica ratione quanto magis receditur a tempore, quo Brito alligat miram illam Cisterciensium coloniam Lusitanam, tanto magis ostenditur, seclusis etiam aliis argumentis, illam non satis subsistere.

Præter argumentum vero, quod ex dicta epistola desumpserat Manricus, aliud promit ex ipsa historia rei gestæ, num. 9, ita loquens : « Ipsa historia ex se nobis suspecta, quædam neque pauca involvit, quæ minus redolent antiquitatem illius temporis, quod eo anno Lusitaniam Alphonsus regeret; quem tamen vel ætate imparem tunc, quippe decennem tantum ; vel matre retinente sibi dotalia bona, adeo ut Lusitaniæ principatum, non ante annum vigesimum octavum evectum solio, producto etiam ejusdem Alphonsi testimonio, probat III p. Monarch. Lusit., lib. VIII, cap. 26, late Brandaonius regius scriptor, et longe callens Lusitanas antiquitates, quod princeps conficiendis ex eis crucibus, septuaginta, et eis amplius, argenti marcas ; quod vestes sacras Bracharensis archiepiscopus, quibus ipse utebatur, monachis dederint ; quos tamen constat, nec crucibus argenteis illis temporibus, nec ex serico vestibus, quales decebant magnum Ecclesiæ præsulem, juxta propria instituta uti potuisse ; quod Bernardus filiorum amantissimus, hiemis medio algentes et pene nudos, quippe duabus tantum laxis indutos vestibus, Pyrenæi nivibus improvidus objecerit, nec tempus opportunius, cum potuisset, sive prævenerit, sive etiam exspectaverit. » Hæc Manricus. Adde, quod Alphonsi cum Bernardo consanguinitas nimis longe quæsita sit, atque adeo non satis apte præsenti historiæ assuta, ex supra allegatis § 1. num. 12.

87. Alterum Manrico num. 10, adversus Briti coloniam argumentum præbet « Morreolæ cœnobium sanctissimis Froilano et Atilano quondam, illo abbate, hoc priore, præ aliis celebre, quod, ipsa etiam historia fatente, quam hausit Brito, neque ipso id audente denegare, Cisterciense institutum in Hispania primum suscepit. Et tamen constat non ideo suscepisse post annos decem. Certe ut maxime Cistercium ei præluxerit, exspectavit quinquennium, quod suo loco videbimus : sed et huic lustro lustrum aliud additum, ne ipsi, quidem, negant auctores Morerolenses, ea nimirum contenti antiquitate, cui ex instrumentis antiquis certa fides, concordantibus præcipue Clarævallis atque Cistercii tabulis, nec reclamante aliquo instrumento sive auctore, quem ego viderim. »

88. Extremum denique argumentum sæpe dictæ transmigrationi Lusitanæ a Manrico oppositum desumitur a conglobata variarum rationum congerie. En tibi illam ipsius verbis numer. 11. « Quid, quod epistola, quæ ex Bernardo Patre profertur, Bernardum minus sapit? Quid, quod in ea revelatione refert, quod nusquam alibi ab eo videmus factum? Quid, quod cæteri auctores eamdem sileant, et tot apparitionum, miraculorumque velut congeriem inveniuntur tacuisse, qui narrant minima? Quid, quod omnes antiquæ memoriæ ordinis monasterium S. Joannis de Taronea in Lusitania post plures annos affirmant fuisse constructum, anno videlicet 1131. Quid, quod cœnobia ab eo anno frequentia, et crebris fundationibus prolifica, etiam per longum tempus ante eum annum [illegible] mandata, [illegible] quod fuit, sterile permansit? Nam quod de S. Christophoro vulgo de la Foens, Brito subjungit, eam-

dem prorsus difficultatem patitur, ut suo loco videbimus. » Tandem Manricus, præsentem controversiam concludens, « Hæc, inquit, dubitandi magis quam decernendi animo a me proposita, lectori perpendenda relinquo, judicii anceps, et neque omnino concedens, nec plane negans. » Sic ille pro sua modestia. Nos vero, quorum nihil interest, seriusne an citius vinea Cisterciensis seu Claravallensis palmites suos extenderit usque ad mare, in Lusitaniam, fatemur : longe potiores partes deferimus Manrico, qui nobis videtur adeo plene ac plane controversiæ præsentis causam evicisse, ut Briti historia, quam me refutat, valde suspecta censeri debeat. Unde etiam sequitur, ut duæ epistolæ de monachorum Claravallensium per Bernardum in Lusitaniam missione, quarum altera ad Alfonsum regem Portugalliæ; altera ad Joannem Ciritam, utraque sub nomine Bernardi antea editæ, non immerito videantur rejectæ in Appendicem epistolarum ejusdem sancti Patris, quæ in editione Mabillonii col. 371 et 372, post genuinas ipsius epistolas, habetur. At de his plus quam satis. Nunc in Galliam, et ad gesta sancti abbatis nostri in Claravalle revertamur; de quibus Manricus varia edocet ad annum proximum 1120.

89. Postquam igitur ibi cap. 3, num. 1, auctor ille tractasset de claris in sæculo viris, qui sancti abbatis aut magisterio allecti, aut jugi prædicatione sollicitati, Claravallense contubernium amplectebantur, ac de subsidiis ad illud promovendum necessariis; successisse ejusdem familiæ lætis tristia subdit. Nam « inter prospera, ait Annalista idem numer. 2, quo minus sibi fiderent, dura alia et adversa passi sunt, Bernardo Patre a filiis separato, dubium suo, an suorum majori luctu. Causa ex ipso; quippe dum nimio rigori, quem supra diximus, corpore prius quam spiritu succumbit; ac supra vires actæ pœnitentiæ, quamtumvis serio, sero tamen pœnitet; Conventum fratrum, quem diutius retinuerat, tandem deserere, et seorsim habitare, coactus est, Deo, ut apparuit, ita disponente, quo a communibus illis expeditus, ex tunc jam non aut sibi, aut suis tantum, sed aliis, imo universæ Ecclesiæ viveret magno totius Christiani orbis profectu, ejus opera in omnibus usuri. » Factum narrat Guillelmus in Vita, lib. 1, cap. 5. Porro de nimio illo austeritatis excessu ipsemet Pater sanctus sese incusabat; sicut ibidem licet videre.

90. « Sed, ut recte observat Manricus numer. 4, qui ab initio nascentis Ecclesiæ infirma mundi eligere consuevit, ut fortia confundat, per hanc ipsius infirmitatem copiosissimum fructum præparavit. Quippe secedo a conventu, ut dicebamus, ipsa ægritudo ex vacatione tempus ad negotia, ex pallore gravitatem in vultu, ex imbecillitate pondus in verbis, atque ex dissolutione velut instante cunctorum æstimationem conciliabat : et erat velut fugitivæ vitæ major usura, timore, ut solet, urgente desiderium, commendante pretium metu jacturæ. » Consule Vitam, capite mox citato, sub finem. Otia itaque illa virum sanctum ad summi momenti negotia, quæ deinde sunt subsecuta, egregie compararunt.

§ IX. *Præmonstrati locus an Præmonstratensibus a S. Bernardo datus; hujus erga illos, ac S. Norbertum affectus; mutua Ordinum Cisierciensis ac Præmonstratensis officia cum elogiis.*

Sanctos Bernardum ac Norbertum, nobile amicorum par, hoc loco proponere est animus, Manrici exemplo; qui, tametsi de illis agat ante Bernardi a suis separatione, de qua jam dictum est, argumentum tamen præsens intexit eidem anno 1120, in quo et nos modo una cum ipso versamur. Ad hunc itaque annum cap. 2, num. 1, laudatus Annalium Cisterciensium collector in rem nostram congerit sequentia : « Sub idem tempus magnum Ecclesiæ lumen Norbertus... regularium canonicorum illustrem ordinem, Præmonstratensem a primo loco dictum, magno totius Ecclesiæ bono instituit... Hunc beatissimi Patris Bernardi, cui prius traditus, largitate obtentum, multis aliis spretis, Norbertus prætulit, aptum ex se, et commendatum ex donante, jaciendis fundamentis suæ familiæ. Rem quia concernit ordinem illustrem, et Cisterciensi non solum coævum, sed familiarem, paulo altius repetito principio declarabo. » Narrationem itaque hujus facti prosequitur num. 2 et 3, quæ apud ipsum legi potest. Sufficit ad nostrum propositum, quod locus Præmonstrati ante fuerit Cisterciensium, quam transierit ad Præmonstratenses, Bernardi videlicet munere. Id quod ipsemet sanctus doctor expresse affirmat in epistola, ad abbatem de Præmonstrato post obitum S. Norberti scripta, quæ est ducentesima quinquagesima tertia apud Mabillonium colum. 250, hoc inter alia beneficia recensens Præmonstratensibus a se collata : « Primo quidem locus ipse Præmonstrati, in quo degitis, noster fuit, et nostro munere habuistis. Nam nobis frater Wido (hoc nomen primi incolæ loci) per manum episcopi ante donaverat. »

92. Locus hujus epistolæ non caret difficultate cui occurritur in notis apud Mabillonium hic : « Nonnulli hic hærent in explicando Bernardo, quod certum sit, Præmonstrati primam ecclesiam, sancto Joanni Baptistæ sacram, a Bartholomæo Laudunensi episcopo concessam fuisse Norberto ex commutatione facta cum monachis S. Vincentii Laudunensibus (vulgo *S. Vincent de Laon*) ad quos pertinebat, teste Hermanno (monacho Laudunensi) mox laudato in lib. III, cap. 4. At in cap. 10, tradit idem auctor, testis oculatus « ex altera montis parte majorem ecclesiam » [illegible] ab H[illegible]e abbate, cum adjuncto insigni monasterio : cujus locus, aut certe ejus portio, a Bernardo seu Cisterciensibus, qui eam a Widone eremita acceperant, indubie Præmonstratensibus obvenerat. Quid Bartholomæus ipse contulerit, docet ejus epistola in Appendice hujus tomi colum. 383. Vide notas fusiores apud Mabillonium ad supra dictam epistolam 253, colum. 74, ubi citatur Hermannus monachus, lib. III, de Mirac. beatæ Mariæ Laudun. cap. 4, hæc dicens : *Venientes itaque ad*

« *præfatum locum Præmonstratum, ingrediuntur,* « *orandi gratia, quamdam ecclesiam in honore* « *S. Joannis Baptistæ ibidem constructam. Hæc* « *erat de jure cœnobii S. Vincentii Laudunensis,* » etc. Ex quibus quidam nuperus scriptor in notat. ad Vitam S. Norberti cap. 19 (Vide quæ dicam paulo post) hærere se testatur in explicanda Bernardi concessione, quam a monachis Vincentianis per manum Bartholomæi episcopi factam legit.

93. « At, quamvis sexcenta id generis in contrarium argumenta starent, Bernardi verbum ineluctabilem obtinere debet auctoritatem : et siquidem rem paulo diligentius consideraveris, pugnantia facile conciliabis. Certum enim est Præmonstrati cœnobium, in prima sui conditione non eo in loco situm fuisse, quo primum a S. Norberto fuerat institutum : sed in altera montis parte, ad quam Hugo Norberti successor, cui hæc epistola dirigitur, illud transtulerat. Cujus rei meminit idem Hermannus tum loco citato, ibi prævisionem sancti Norberti de cœnobii translatione refert ; tum ibidem cap. 10, ubi Præmonstrati mutationem sic describit : « *Videns autem Hugo ecclesiam illam parvam* » (nimirum S. Joannis Baptistæ, quam monachi Vincentiani concesserant, uti præmiserat cap. 4), « *jam non posse sufficere tantæ multitudini, quæ convenerat, et per Dei gratiam quotidie augmentabatur; sciens etiam dominum Norbertum, ut superius dictum est, in spiritu prævidisse, quod ex altera montis parte major ecclesia foret ædificanda, inito cum fratribus suis consilio, D. Bartholomæum episcopum, utpote loci fundatorem et patrem, advenire rogavit quatenus, dispositis omnibus officinis, ipse primum lapidem in ecclesiæ fundamento poneret.* » Fuerit ergo prima illa sedes seu ecclesia a nostris (id est Benedictinis monachis) Vincentianis concessa : sed quid prohibet secundam hanc a S. Bernardo, qui eam a Widone eremita prius acceperat, Præmonstratensibus concessam? Legantur epistolæ duæ Philippi abbatis Bonæ-Spei, quibus hæc respondere videtur. »

94. Locus itaque Præmonstratensibus a S. Bernardo concessus, et ita explicatus, neutiquam repugnat litteris fundationis Præmonstrati, quæ confectæ fuere nomine Bartholomæi episcopi Laudunensis, et in quibus locus ille dicitur pertinuisse ad Vincentianos monachos, nec non S. Norberto traditus ab ipso Bartholomæo, cui primum ab Adalberone, S. Vincentii abbate, rem postea confirmante Seifrido ejus successore, fuerat concessus ; uti in citatis fusioribus notis licet videre, ubi citantur litteræ jam dictæ. Adisis nostrum tomum I, Junii die VI, ejusdem mensis pag. 862 et sequentibus, ubi inter Analecta Norbertina cap. 2. profertur triplex Bartholomæi episcopi Laudunensis diploma, et expenditur difficultas superius proposita et soluta; sed modus illam extricandi, qui ibi apud nos pag. 864, datur non adeo mihi arridet, quam ille, quem paulo ante e laudatis notis protuli. Quidquid vero ratiuncularum contra donationem hic controversam protuleris : Bernardi verbum, ut supra recte dicebatur, ineluctabilem obtinere debet auctoritatem ; qui videlicet optime scire poterat ac debebat, nec non in recentissima memoria habebat, qui fidelissime et quando ei fuerit, a quo, quo tempore ac modo id, quod postea dedit, antea accepisset. Neque porro satis perspicio, qui hoc negari possit, nisi viro sanctissimo macula inuratur imprudentiæ simul ac impudentiæ, nec non apertæ falsitatis, ne dicam mendacii. Quod absit. Miror itaque veritatem hujus donationis ab auctore quodam Præmonstratensi non satis cognitam, atque adeo non satis secure approbatam fuisse ; quam alius Cisterciensis defendendam suscepit labore, ut mihi quidem apparet, minime necessario, imo supervacaneo ; quia standum est Bernardi verbo ; si Præmonstratensis hanc quæstionem non sparsisset in publicam lucem. Rem intellige ex sequentibus.

95. Exstat inter notitias, quas apud me habeo de S. Bernardo, manuscripta dissertatiuncula, qua breviter demonstratur, quomodo sanctus Pater Bernardus in epistola sua (252 *al.* 253) vere dicat, DD. Præmonstratenses ipsum locum de Præmonstrato habere munere suo. Accipe Dissertatiunculæ exordium : « R. D. Polycarpus de Hertoghe, religiosus S. Michaelis Antuerpiæ, ordinis Præmonstratensis, in notationibus suis in Vitam S. Norberti (prodiit hæc Vita cum notationibus, anno 1656, typis Plantinianis, Antwerpiæ) ad cap. 19, foliis 346 et 348 scripsit, se non videre, quomodo S. Bernardus, epistola 252 dicat, Præmonstratenses ipsum locum de Præmonstrato habere munere suo : cum ex diplomatibus Bartholomæi episcopi Laudunensis (quorum partes producit) clare pateat, dictum locum, qui prius erat monachorum sancti Vincentii Laudunensis, ab ipso episcopo datum S. Norberto et Fratribus ejus, facta commutatione utiliori ipsis monachis : nisi forte idem S. Bernardus seipsum adnumeret Benedictinis monachis S. Vincentii, ratione ejusdem regulæ ; vel, cum dicitur monachos S. Vincentii, antea diu locum illum incoluisse, illud *Diu* longe in anterius tempus extendendum sit, quo eorum locus iste fuerit. Quæ rationes frivolæ nimis sunt ; in tantum, ut operæ pretium duxerim illas breviter hic refutare, aliasque solidiores producere. » Supersedeo illas huc transcribere. Sufficiunt enim, quæ jam dictæ sunt. Post dissertatiunculæ finem auctor Carolus de Visch, religiosus Dunensis : Componebam, inquit, anno 1663, mense Junio. His itaque frivolis argutiis relictis, priorem semitam relegamus, et sancti doctoris erga S. Norbertum venerationem atque adeo amorem comprobemus.

96. Epistola 8 ad Brunonem Coloniensem electum, postquam S. Bernardus ab eo fuisset consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, inter alia sic scribit in ejusdem fine : « Habetis autem dominum Norbertum, quem melius præsentem præsens de talibus interrogare potestis. Nam tanto vir ille in divinis aperiendis mysteriis nobis promptior, quanto et Deo propior esse cognoscitur. » Epistola hæc notatur apud

Mabillonium scripta anno 1131, apud nos vero tomo A
I Junii, quem paulo ante citabam, pag. 815, aptatur anno 1132, vitæ S. Norberti antepenultimo. Brevissimum quidem est illud, sed illustre tamen elogium, epistolæ 56, quæ est ad Gaufridum Carnotensem episcopum, insertum : « Quod a me de domino Norberto sciscitamini, si videlicet iturus sit Jerosolymam, ego nescio. Nam cum ante hos paucos dies ejus faciem videre, et de *Cœlesti Fistula*, ore videlicet ipsius, plurima haurire meruerim, » etc. Honorifica prorsus ista expressio est in calamo Sancti, cum De diversis sermone 22 apud Mabillonium col. 1129, ab eodem doctore cœlestis fistula Ambrosius vocetur. Epistola autem illa 56, apud Mabillonium alligatur anno circiter 1128. His addi potest fragmentum sequens, quod subdo ex epistola 253. su- B
perius memorata, ubi sanctus doctor ad abbatem Præmonstratensem, mortuo jam pridem S. Norberto, scribens, anno videlicet 1150, cui in Mabilloniana editione affigitur ista epistola, Vestrum, inquit, Ordinem fovi et promovi semper, quod in me fuit ; id quod deinde luculentis argumentis probat ; ac denique, excusatis omnibus, quæ ansam dederant querelis (et vero querelas non raro inter amicos optimos intercedere, quis ignorat ?) arctum amicitiæ nexum cum illis et esse sibi, et fuisse, et futurum profitetur, ita loquens, col. 253.

« Adhærebo vobis, et si nolitis : adhærebo, et si nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, charitate non ficta, illa quæ nunquam excidit. Cum turbatis
ero pacificus, conturbantibus quoque dabo locum C
iræ, ne diabolo dem. Vincar jurgiis, vincam obsequiis. Invitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentes me. Et nunc tristis est anima mea, quod quacunque occasione offenderim vos ; eritque tristis, usque dum vestra indulgentia relevetur. Si tardaveritis, ibo et excubabo pro foribus ; perseverabo pulsans, instabo opportune, importune, donec vel merear, vel extorqueam benedictionem. » Tam altas egerat in intimo sancti nostri pectore radices contracta jam pridem cum S. Norberto amicitia, ut ea tanto cum affectu postea erga Ordinem ejus perseveraverit.

97. Hinc mirum non sit, imo vero ecquis sat prudenter non cogitet, S. Norbertum sancto nostro D
adeo intime erga se affecto, mutuis æstimationis ac benevolentiæ significationibus respondisse, amica ambos inter se habuisse non raro commercia, firmatumque inter eos fuisse necessitudinis vinculum ex eo potissimum tempore, quo conjunctis sacræ prædicationis suæ armis errores Petri Abælardi oppugnarunt ? Nam de utroque veritatis pugile intelligendum censeo illud, quod ipse dicit in epistola prima, quæ suo et Heloisæ nomine inscribitur, cap. 12. « Quosdam adversum me novos apostolos, quibus mundus plurimum credebat, excitaverunt : quorum alter regularium canonicorum vitam, alter monachorum se resuscitasse gloriabatur. Hi prædicando, etc. Ita illi, veris eorum laudibus falsam inanis gloriæ maculam inverecunde aspergens. Quibus autem modis regularium canonicorum fundator S. Bernardo pares favoris vices reddiderit sigillatim, non habeo in promptu documenta, quibus id edoceam, præter illa, quæ Manricus allegat a num. 6. « Quod vero, ait, Bernardum Norbertus pater, nec solus solum, sed omnes ejus filii Cisterciensem familiam monachosque non minore coluerint reverentia, duo mihi argumenta persuadent, utrumque efficax, alterum pro Norberto, pro suis alterum.

98. « Certe in Norberto satis mirum est, quod post acceptum Præmonstrati locum, et in loco cœleste illud oraculum ; post discipulos plures congregatos, per quos visio ex parte jam impleta, in cæteris adimplenda comprobatur ; de assumendo nihilominus Cisterciensi instituto, nec ullo alio edendo consultum ierit, quod Acta vitæ ejus satis indicant, dum tradunt, multos religiosos, tam episcopos quam prælatos (haud dubium quin a viro Dei consultos) respondisse diverse, » e Vita apud Surium die 6 Junii, cap. 22, ubi hæc sunt : « Cum autem multi religiosi, tam episcopi quam abbates, diversa consilia darent, alius eremiticam, alius anachoreticam vitam, alius Cisterciensem ordinem assumendum suadentes. » Sancto itaque Norberto cogitanti de ordine instituendo cecidit in deliberationem Cisterciensis, sive ex S. Bernardo, mirifico ejusdem propagatore, sive ex florentissimæ familiæ Cisterciensis propagatione, sive ex utraque simul hac re ortum duxerit proposita deliberatio.

99. « Verum, ut recte subdit Manricus num. 7, qui novi instituti novum decorem Ecclesiæ suæ parabat per sanctum virum, in eodem vestitu deaurato, varietate religionum circumvallandæ, ne Cistercium Norberto cariturum nullam in ipsius familia partem habere, imminentem occasum vix orti solis imitatione Cistercii reparavit. Nam cum Norberto promoto in archiepiscopum, instaret jam excidium deserto gregi, ea una cunctis concepta spes salutis, si Cisterciensis ordinis statuta, si Capitula annua, si rerum omnium superfluarum contemptum ac rejectionem æmularentur. » Adisis Vitam S. Norberti apud Surium, cap. 46, e quo delibo ista : Positus et consecratus est ille pater (quem videlicet Norbertus sibi substituerat successorem) « in Præmonstratensi ecclesia, et illi duo (de quibus, ut paulo ante ibi erat dictum, præceperat vir Dei, ut alterum in Antuerpiensi ecclesia patrem, alterum in Floreffiensi constitueret) in duabus aliis supradictis. Sed et duo jam alii consecrati erant in duabus aliis ecclesiis, Laudunensi S. Martini et Vivariensi. Isti quinque et sextus, quem ad locum, qui dicitur Bona-Spes, statim post introitum suum abbas Præmonstratensis ablegarat, imminentem dissolutionem ordinis in plerisque locis videntes, et majorem futuram metuentes, ad diem statutum in loco determinato convenerunt, et quidquid ad præsens in domibus suis superfluum videbatur esse, recidentes, deinceps ad exemplum Cisterciensis ordinis, annuatim se reversuros simul

ad ordinis sui sinistra corrigenda firmaverunt. Quod cum in locis aliis divulgatum fuisset, si in primo anno sex, et in secundo novem fuissent, in tertio duodecim, in quarto decem et octo fuere; ita deinceps multiplicati sunt ubique terrarum, sicut voces et actus eorum et opera usque in præsentem diem testantur. » Superiora confirmantur e Vita S. Norberti apud nos tomo citato, cap. 16, pag. 852; in notis autem ad illud caput indicatur, S. Norberto successisse Hugonem primum ejus socium, de quo supra ibi actum erat ad cap. 5. Antuerpiæ Waltmannum, Floreffiæ Richardum datos, etc. Item in ecclesia Laudunensi ac Vivariensi consecratos Gualterum et Henricum, de quibus, uti et de eorum monasteriis dictum fuerat ad cap. 13. Sextus ille supra anonymus, est Odo, primus cœnobii Bonæ-Spei in Hannonia prope Binchium oppidum, ut videre datur in mox assignatis notis. Observa denique ista obiter de tempore Capituli jam dicti : « Ordinavit ac præcepit vir sanctus, ut ex omnibus ecclesiis, quæ vel in vita sua, vel post obitum institutionis ac regulæ suæ normam sequerentur, universi abbates ac præpositi singulis annis in festo S. Dionysii ad Præmonstratensem ecclesiam... convenirent, simulque congregati capitulum generale eodem loco celebrarent, » teste Joanne le Paige, in Bibliotheca Præmonstratensis ordinis, parte 1, lib. II, cap. 34, e quo hæc retuli.

100. « Porro hæc et similia, uti num. 8, concludit Manricus, similitudinis atque item amoris mutui vincula adeo utramque familiam devinxerunt, ut auctores antiqui de utraque, et vix de una loquantur, alia omissa. Audi Robertum, Sigeberti continuatorem : « His temporibus ordo canonicus Præmonstratensis, et monasticus Cisterciensis, quasi duæ olivæ in conspectu Domini, pietatis lumen et devotionis pinguedinem mundo ministrabant, et quasi vites fructiferæ religionis palmites circumquaque propagabant, » etc. Audiatur etiam Laurentius de Leodio in Historia episcoporum Virdunensium, qui tomo XII, Spicilegii Acheriani, editionis prioris, pag. 325, posterioris autem tomo II, pag. 255, utrumque ordinem conjungens charitate, meritis, et laudibus : « Subsecuta sunt, inquit, deinde illa duo cherubin expandentia alas suas in medio Ecclesiæ, et versis vultibus in propitiatorium se mutuo respicientia, id est, duo præclarissimi ordines devotione sua Ecclesiam protegentes, et conversis ad Deum cordibus se mutua charitate æmulantes, quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo sanctissimi nominis abbate, monasticum ordinem, jam pene lapsum, ad primam Apostolicæ vitæ normam reparavit : alter merito et nomine a Deo Præmonstratus, duce Norberto Parthenopolitano archipræsule inceptus, ecclesiasticum ordinem de luto mundanæ vanitatis excussit. Credas hos duos ordines esse de libro Apocalypsis duos prophetas circa finem mundi a Deo missos, et sacco pœnitentiæ amictos, duas olivas clementiæ cœlestis, divinæque duo candelabra gratiæ. Ita se in omnibus cruciant, ita verbo fidei mundum irrigant, ita meritorum luce illuminant, etc. His de nobili et sancto amicorum pari, et de præclarissima utriusque familia tractatis, vocamur ad res Bernardinas, prout exigit instituti nostri finis, ulterius prosequendas.

§ X. *Vacatio a negotiis compensata otio sancto; muscæ miraculo interfectæ; mira sermonis vis in conversione aliorum; apparitio de salute eorum, qui rite perseveraverint in ordine Cisterciensi; peccatores per miraculum a sancto Patre ad frugem adducti.*

Annum proxime sequentem 1121, auspicatur Manricus a sancto Bernardo, qui sejunctus a suis filiis, quo negotiis aliorum magis vacabat, eo magis a Deo illustrabatur tam per sapientiam cœlitus infusam, quam per miracula. De utroque hoc divinæ erga virum munificentiæ charismate consule Guillelmum in Vita, lib. I, cap. 5. Et vero tempus, quo vacabat a negotiis, otio sancto compensabat. Nam, referente Alano, cap. 10, num. 32, col. 1248, apud Mabillonium, feriatus a labore vel opere exteriori, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. Quænam vero per hæc tempora scripserit, narrat Manricus num. 6 et 7. Ad hæc, quæ refert idem Annalium Cisterciensium concinnator, cap. 3 et 4, de dissensionibus e frequenti monachorum nigrorum ad albos transitu, ac epistolis sancti Bernardi hac occasione exaratis, non video nostra interesse tanti, ut pluribus huc sint transcribenda; uti nec illustre prodigium de muscis sancti verbo interfectis; cum illud exponat Guillelmus lib. I Vitæ, cap. 6, num. 58. At quid de sancti abbatis prædicationibus ?

102. « Vigebat (utor verbis Manrici ad annum 1122, cap. 6.) Bernardi Patris zelus, et multos litteratos, multos nobiles, multos potentes de seculo trahebat. Quippe vix unquam Claramvallem aggrediebatur (*leg.* egrediebatur), quin agmen novitiorum secum reduceret, implendo apibus cœlesti illo alveari, unde examina nova in dies prodirent. Guillelmus Alanusque in Actis ipsius Catalaunensi capturæ (nam sic vocant, a piscatione nomine mutuato) Pariensem subjungunt, quam ideo suspicor contigisse circa hunc annum. (De fructuosa ipsius prædicatione agunt Guillelmus in Vita, lib. I, cap. 7, et Alanus, cap. 15.) Cæterum Parisiensis, qualis fuerit, et qualiter conatus primum irritus, mox fructuosus, ac demum accessione facta superabundans, novitiis Claramvallem, angelos gaudio, et totam Galliam admiratione repleverit, auctor Exordii magni memoriæ prodidit, idque a Rainaldo tunc Bernardi socio, post Fusniaci abbate... veritatem edoctus, qui præsens fuit. » Rem narrat Exordium magnum a Tissierio vulgatum, distinctione 2, cap. 13 : *Quadam præterea vice, cum vir Domini Bernardus, causa exigente, Parisius adisset, rogatu clericorum ingressus est de more scholas eorum. Quibus ostendens formam veræ philosophiæ, monebat eos attentius de mundi contemptu, et subeunda pro Christo Domino voluntaria paupertate. Explicito vero sermone, cum nemo ex eis converteretur, tristis egressus est, eo quod præter votum, ut præter solitum, id ei accidisset.*

103. *Veniensque ad domum cujusdam archidiaconi, qui eum ad hospitium suum traxerat, secessit in cubiculum sibi idem constitutum. Cumque cœpisset orare in spiritu vehementi, validissima compunctione totus in lacrymas resolutus est, ita ut gemitus et singultus, quos cohibere non poterat, foris audiri contingeret. Quo comperto, præfatus archidiaconus a sociis ejus inquirere cœpit, quænam esset tanti causa mœroris. Respondens autem unus ex eis, vir religiosus, quondam abbas Fusniaci, nomine Renaldus, qui secretorum Famuli Dei magis conscius erat, a quo nos etiam relatu ista cognovimus, dixit ad eum: Homo iste mirabilis totus igne caritatis accensus, et totus in Deo absorptus, nil aliud in mundo desiderat, nisi tantummodo, ut valeat errantes ad viam veritatis reducere, et eorum animas Christo acquirere. Et quia modo verbum vitæ seminavit in scholis, et de conversione clericorum fructum verbi sui non recepit, Deum sibi putat iratum, cujus hodie in sua prædicatione non persensit respectum. Hinc ista procella gemituum; hinc effusio lacrymarum : sed ego nunc certissime spero, quod hodiernam sterilitatem crastinæ satisfactionis ubertas grandi fœnore compensabit.*

104. « *Mane itaque facto, cum scholas repetisset prædicator egregius, ad nutum Domini navem cogitationis duxit in altum, et sacræ doctrinæ retia laxavit in capturam. Tandem facto sermone, plurimi ex eisdem clericis per manum illius sese Domino reddiderunt. Quos ille protinus de mundi periculo, tanquam de maris fluctibus extractos, et vehiculis conductis impositos, in salvatorium Claræyallis inferre non distulit. Tandem egressus de civitate cum comitatu suo, usque ad villam Sancti-Dionysii venit, ibique pernoctavit. Summo vero mane facto, cum eum recto itinere profecturum fratres illius existimarent, ait : Redeundum est nobis omnimodis Parisius, quia sunt adhuc ibi aliqui ex nostris, quos etiam oportet nos inde adducere, et adjungere huic ovili dominico, ut fiat unus grex, et unus pastor.*

105. *Cum vero ergo cœpissent introire in civitatem, vidit clericos tres a longe in occursum ejus venientes, dixitque ad socios suos : Expedivit nos Dominus, jamque in via nostra proficiscemur. En, isti sunt clerici, propter quos venimus. Illi vero accedentes cum eum adesse cognoscerent, gavisi sunt gaudio magno, et dixerunt : O quam desideratus advenis, beatissime Pater, quia propositum nostrum erat adire te : vix putavimus abeuntem consequi posse. Qui respondens dixit ad illos : Et ego noveram, dilectissimi; propterea festinabam cum panibus occurrere fugientibus vobis. Gradiamur itaque simul, eroque per gratiam Dei ductor itineris vestri. Adjunctis ergo cæteris superius memoratis, secuti sunt hominem sanctum, adhærentes ei, et sub disciplina magisterii ejus spiritualem militiam exercentes cunctis diebus vitæ suæ.* Hæc ibi longiuscula quidem, sed fideli narratione : unde elucescit mirabilis in sancto Patre dicendi vis, qua juvenum hominum corda, ad instar sacri magnatis, fortiter et suaviter attrahebat, ut jugum Domini portarent ab adolescentia sua. Porro accidit etiam, ut « Sanctus in his actionibus (sic pergit Manricus num. 6) non præmeditato sermone, sed subitaneo (inspirato *utique* a Deo) atque ex ipsis scholarum materiis quamvis minutis, occasione accepta, philosophiam christianam prædicaret, » ex Vincentio Bellovacensi, quem citat in Speculo morali, lib. II, p. 2, dist. 6. Textus vero, qui ibidem ab ipso producitur, vel eodem, quem citabam, num. 6, vel in ipso potius fonte videri potest ; cum superiora sint satis longa ; et longissima in rebus sancti doctoris illustrandis supersit nobis via.

106. Hinc itaque cum Manrico delabimur ad annum Christi 1123, quo multa et mira de viro sancto a nobis referenda suppeditat. Ibidem cap. 2, num. 1 hoc exemplum recitat ex Cæsario homilia 8, post Epiphaniam : « Tempore quodam cum S. Bernardus abbas Claræyallis, adhuc adolescens, ad missam staret, et quædam illic negligentia circa ministerium altaris contigisset, quædam reverenda persona illi tristi vultu apparens, ait : Si scirent monachi, quantum sanctos angelos, qui hic præsentes sunt, contristarent, cum in hoc sacro ministerio tepidi sunt et negligentes, et quantum illos lætificarent, quando illos devotos vident atque ferventes, cautiores efficerentur. Quem cum interrogaret vir beatus de statu monachorum, respondit ille : Omnes, qui in ordine Cisterciensi perseveraverint, salvi erunt » Hæc e Cæsario ibi ad dictum annum num. 1 : sive ad eumdem annum, sive ad anteriores, cum sanctus vocetur abbas adhuc adolescens, referenda sint. Porro cujusmodi fuerit ista negligentia, quænam persona sancto Patri spectabilis apparuerit, prædictio item illa quibus verbis extensius declarata, subdit Manricus num. 2 ex Exordio Cisterciensi lib. II, cap. 1, cujus auctoritate confirmantur supra dicta. Subdo textum ex impressione Tissieriana distinct. 2, cap. 1 Exordii magni :

107. *Accidit aliquando in Claravalle, dum missa in conventu celebraretur, eodem venerabili Patre præsente, ut, lecto Evangelio, sacerdotis manibus lavandis aqua per negligentiam deesset : quæ, cum aliquantulum diutius exspectaretur, conventus interim versis vultibus ad orientem stabat. Cumque Pater sanctus in stallo* (id *est* sedes in choro ecclesiæ) *quo ante dum presbyterii staret, monachus quidam ante paucos dies defunctus ei visibiliter apparuit, et stans contra eum, caput quasi redarguendo movere cœpit. Quem famulus Dei videns agnovit, et quare caput contra se agitaret, quæsivit. Cui ille : O si sciretis, quantos et quales socios haberetis in cœlis, profecto caveretis vobis ab omni negligentia. Quod verbum sanctus gratanter audiens, respondit : Verene putas, quod omnes, qui in hoc monasterio sunt, fratres, salvabuntur? Etiam, inquit, salvabuntur : et non solum ipsi, sed et omnes qui in ordine nostro obedienter et humiliter fuerint conversati, salvabuntur. Recordatus vero pius Pater cujusdam fratris, quem pro negligentia et duri*

tia cordis sui frequentius corripi oportebat, et ob hoc super eo multum contristabatur, subintulit dicens : Nunquid de salute fratris illius certi aliquid nosti? Respondit : Nec ipsi deerit misericordia Dei. Quo audito, vir sanctus vehementer gavisus est, et tanto alacrius cum fratribus suis propter verba labiorum Domini custodivit vias duras, quanto certius spem mercedis æternæ sinu suo repositam tenebat. Hæc ibi.

108. Alia quædam subjungit Manricus; sed antequam nos ea referamus, juvat hic expendere, quæ habet num. 5, et sequentibus de æternæ felicitatis eorum omnium, qui in ordine perseveraverint, vaticinio. « Cæterum, ait, quod ad promissionem attinet salutis omnium, qui in ordine permanserint; similem plane aliam accipiat lector, sanctissimo cuidam monacho (dubium an Claræ vallis) Gerardo nomine, in extremis agenti, de cœlo factam, Bernardo Patre vivente et attestante : si tamen ejus est libellus ille, qui sub titulo Doctrinæ beati Bernardi inter opera ipsius circumfertur. Ex illo autem memorantur a Manrico sequentia : Insuper paratus sis ad obediendum alacri animo et vultu. Cogita monachum illum, Gerardum nomine, qui cum de Dei misericordia ultra modum desperaret, infirmatus ad mortem, jacuit per triduum oculis clausis in mentis excessu : et visitatus ab abbate, oculis apertis ait : Bona est obedientia : ad tribunal Christi fui, animas sanctorum vidi, ipsumque facie ad faciem dicentem mihi : Ecce locus tuus inter fratres tuos. Nullus tui ordinis peribit, si ordinem amaverit, aut in morte purgabitur, aut brevi post mortem. Salvi autem qui de ordine tuo sunt, aut in ordine apostolorum, aut martyrum, aut confessorum sortem accipient. Et hæc dicens, communione accepta, discessit. « Manricus, his citatis, Hactenus Bernardus, inquit, seu quicunque est auctor illius libelli, plane antiquus, talisque, qui pro Bernardo Patre haberi meruit. Opusculum illud, de cujus auctore dubitat Manricus, in editione operum S. Bernardi a Mabillonio vulgata habetur volumine II, tomo V, inter opera dubia et Bernardo perperam ascripta, col. 800, et sequentibus.

109. Sed ad vaticinium illud quod attinet; laudatus Annalista rem ita confirmat num. 6. « Simile quid sub abbate Pontio in Claravalle, et contigisse legimus, et suo loco inferius referemus, nempe ut in ore non solum duorum, sed trium testium verbum consistens, altius mentibus omnium imprimeretur. Simile, inquam, ut credo, sed non idem. Nam neque gestum sub Pontio retulisset Bernardus, qui obiit ante ejus præfecturam; et, ut dicamus, non Bernardi opus, sed alterius junioris ex Claravalle. At subjectorum adhuc differentiam arguere videtur distinctio nominum : quippe alter Gerardus vocabatur, ut jam vidimus; alter Bernardus, ut ex magno exordio infra etiam videbimus. » Consule tomum II, Annalium Cisterciensium ad annum 1167, cap. 6, num. 2, et sequentibus, ubi illud factum narratur; uti etiam apud Bertrandum Tissierium in bibliotheca Patrum cisterciensium tomo I, distinctione 2 Exordii magni, cap. 26.

110. Denique idem Annalium auctor hoc argumentum explicat cap. 2, num. 7, ad dictum annum 1123. « Interim adnoto, inquit, has promissiones, et si quæ sunt similes, nostrorum animos ita in spem erigere, ut nihil prorsus possint præsumptionis, nihil securitatis illis afferre; si observantibus, easdem recepturis ex firmiori evangelico sermone; si transgressoribus, jam factis extra ordinem, atque adeo extra spem præmii repromissi. Audi Cæsarium de hoc ita loquentem homilia 8 post Epiphaniam : « *Non nos hæc verba, fratres, seducant. Si aliqui essent inter nos, quod absit! fures, proprietarii, conspiratores, eisque consimiles, tales de ordine non sunt; quia ejusmodi ordo excommunicat. Qui autem non communicat, alienus est.* Ita Cæsarius. Quod clarius Exordium dicit, saltem facilius, dum non quibusque in ordine manentibus, sed si humiliter et obedienter conversantur, futuræ gloriæ præmium repromisit. Observantibus ergo sanctam regulam, adeoque et Evangelium, facta promissio, transgressoribus in nullo est favorabilis. » Hæc ibi. Prius vero quam hinc alio transeam, obiter monuisse lectorem meum juverit, miras prorsus esse prædictiones, quæ narrantur de morientibus in societate Jesu; prout videre datur in gloria posthuma S. Ignatii, ejusdem fundatoris, tomo VII Julii, ad diem 31 ejusdem mensis, pag. 851 et sequente.

111. En tibi nunc, lector, quæ Manricus præmiserat num. 3 et 4 de peccatoribus a sancto Patre per miracula ad pœnitentiam adductis. Exemplum ibi de fratre, quem a sumenda sacra synaxi suspenderat; quique respectu humano victus, Eucharistiam una cum aliis sumpserat; sed sacram hostiam deglutire non poterat, donec pœnitentem absolvisset Pater sanctus, narrat Guillelmus lib. 1 Vitæ, cap. 6, num. 57. Quid memorem aliud exemplum mirabile pariter et intellectu difficile Manrico, qui num. 4, jam citato, « non virtutis, sed doni opus, atque internæ motionis specialissimæ, nec non admirandum potius vocat, quam imitandum. Rem gestam narro in fide Exordii magni Cisterciensis, in qua illa exstat his verbis : *Quidam monachus hujus sancti Patris per fallacias dæmonum, et per proprii sensus simplicitatem, in tantam cordis inopiam devenerat, ut diceret, panem et vinum aqua mixtum, quæ proponuntur in altari, nequaquam transsubstantiari posse in verum corpus et sanguinem Christi. Quapropter eadem vivifica sacramenta, tanquam nil profutura sibi, sumere despiciebat. Notatus denique a fratribus, quod sacramentis altaris non participaret, convenitur secreto a senioribus suis.*

112. « *Requisitus causam, non negat; dicit se sacramentis nequaquam fidem adhibere. Quibus dum docentibus et monentibus non acquiesceret, nec sanctarum Scripturarum testimoniis in medium prolatis crederet, ad venerabilem abbatem res delata est. Cumque vocatus venisset, et abbas sanctus, secundum datam sibi sapientiam, infidelitatem illius computaret, ille respondit : Ego*

[illegible] assertionibus ad hoc potero induci, ut panem et vinum, quæ in altari proponuntur, credam [illegible] esse corpus et sanguinem Christi; et propter [illegible] scio me in infernum descensurum. Quod audiens vir Dei, sicuti semper rebus in arcto sitis mirabilem solebat auctoritatem ostendere, dixit : [illegible] meus in infernum descendet? [illegible]. Si tu fidem non habes, per virtutem obedientiæ præcipio tibi, vade, communica fide mea. [illegible]! O vere sapientem medicum gra[illegible] gratiæ docentem se de omnibus, qualiter infirmantium tentationibus mederi deberet. Non dixit : Fuge, hæretice, vade damnate, recede perdite; sed confidenter dixit : Vade, communica fide mea, credens indubitanter, parvulum suum, quem sacri desiderii vulva parturie[illegible] Christus in eo formaretur, sicut nequaquam a visceribus charitatis suæ, sic nec a fundamento [illegible] suæ alienum existere. Constrictus itaque virtute obedientiæ monachus penitus sine fide, ut sibi videbatur, ad altare accessit, communicavit, [illegible] obedientiæ, sanctique Patris merita confestim illuminatus fidem sacramentorum recepit : quam etiam intemeratam usque in diem mortis suæ conservavit. Hæc apud Tissierium in Exordio magno, distinctione 2, cap. 6. Quæ autem in eis primâ fronte videri possunt difficilia esse intellectu, Tissierius exponens in notis, quæ habentur ad finem tomi primi bibliothecæ Patrum Cisterciensium, « Monachus, inquit, de quo hic sermo, fuit scrupulo et involuntaria incertitudine vexatus : alioquin non jussisset eum sanctus communicare, nec se dixisset monachus scire, se in infernum, eo quod non crederet, descensurum. » Fallimur, si hisce non acquieturus est lector, qui rem omnem cum suis adjunctis mature expenderit.

§ XI. *Repentina quorumdam militum conversio; vinea sterilis fœcundata; alia, quæ de hac vinea circumferuntur; mutua inter Claravallenses ac [illegible] necessitudo; sanctus Præmonstratensibus beneficus.*

Per idem tempus, nam incertus adhuc annus, [illegible] qui differat nimium, sed immerito, et nobiles [illegible] Galliæ non pauci proceres, dum militarem [illegible] per orbem ambiunt, facientes sibi pericula [illegible], neque vindictam quærentes, sed offen[illegible] Claravalle auxere numerum fratrum, genus [illegible] amplectentes, quod exhorrebant; » uti scribit [illegible] ad dictum annum 1125, cap. 3. num. 1, ex Guillelmo, quem vide infra lib. I Vitæ, cap. 6, num. [illegible] nobilium illa cohors militum (uti appellat Guillelmus) mirabili metamorphosi repente conver[illegible]. Sed mirabilia sunt, quæ laudatus Manricus [illegible] cap. 4, num. 1, 2, et 3 comme[illegible] de vinea Claravallensi; « quam, inquit, per hoc tempus satam, ex historiæ ejus serie conjectamur. Sane sterilis primo, mox fecunda; dein utrumq[illegible], semper portentum obedientiæ fuit. Hanc quidam frater, nomine Christophorus, externis re[illegible] a sancto Patre, feriatis, si quæ erant,

A horis plantaverat, Bernardo inscio : quippe ad quem diximus, multa non deferri, ne animus illius a divinis ad terrena cum minori fructu descenderet. At Gerardus et Guido, Bernardi fratres, vinum nimias delicias arbitrantes, eoque dedecens monachorum austeram vitam, aversari opus, inficiari laborem, Christophorum ab incepto dissuadere quibus poterant modis insistebant. Ille e contra laborantes in agro fratres vix posse sine vino sustentari, et multos esse infirmos debilesque, quibus sumendum vel pro medicina : tum si nulli usui necessarium foret, facile vendi, atque ex pretio ejus emi plura alia, queis procul dubio domus indigebat... Atque hæ Guidoni rationes satis visæ, ne opus illud omnino condemnaret.

114. « Sed Gerardus, quo erat fervens zelo,...
B versus ad eum (satorem nempe ejusdem vineæ) prorupit inhæc verba : *Tu, frater, vineam planta, coleque; nunquam tamen de illa gustaturus, quam infructiferam semper experieris.* Res mira, et digna quæ versetur in ore omnium. Sata atque industrio labore exculta vinea, fertili solo et propitio sole et aere, sterilis nihilominus permansit per multos annos; nec prius terra fructum ex illa protulit, quam satorem susciperet, atque ejus defuncti corpus in se haberet... Verum quæ in eadem vinea secuta sunt, duo alia prodigia proferamus. Mortuo satore, cum nec tunc fructificaret, Bernardum patrem monachi adiere, dubium an etiam Gerardo vita functo, et vineam eam sterilem maledictione viri illius sanctissimi in eo statu semper permansuram, si non
C per ipsum benediceretur, humiles et fideles renuntiarunt. Tunc Pater sanctus aquam in pelvim missam ad se adduci, et benedictam per vineam jussit spargi. Sparsa aqua, quasi rore de cœlo misso, germinavit plantatio, et ut sterilis Gerardo fratri olim, ex tunc opima Bernardo obtemperavit, et compensavit abundantia tarditatem, quo nec primum miraculum nocuisse, et secundum gloriosius appareret. Hæc ex anonymo Gallo lib. VII, cap. 7, quem Silva transtulit, auctore antiquo æque et digno fide. »

115. Factum illud minore cum ornatu, et majore cum simplicitate describitur a Joanne eremita in Vita S. Bernardi apud Mabillonium col. 1288 et sequente, num. 10; e quo, tanquam e genuino fonte, illud huc transcribo : « Monachus quidam, no-
D mine Christianus, plantavit vineam in vertice montis, qui proximus est Clarævallis. Et venerunt fratres venerabilis Patris, Guido scilicet et Gerardus, et excommunicaverunt eam, dixeruntque ei : Frater Christiane, ubi est mens tua, et ubi cor tuum? Quare non considerasti Scripturam dicentem : Quoniam vinum non est monachorum At ille : Vos fratres spirituales estis, et vinum bibere non vultis : ego peccator sum, et volo bibere vinum. Tunc dixit Gerardus : Dico tibi, frater Christiane, non videbis fructum ejus. Post hæc verba reversi sunt in monasterium. Ille vero vineam suam fodit, et excoluit multis temporibus. Denique mortuus est, et non vidit

fructum ejus. Post multum vero temporis venit custos vineæ ad sanctum Bernardum, et dixit : ei : Pater, vinea nostra anathema est, nec potest facere fructum. At ille : Quare, fili ? Respondit : Fratres tui excommunicaverunt eam, et deinceps fructum non fecit. Ait illi : Affer mihi aquam in pelvi. At ille obtulit ei. Tunc vir sanctus fecit signum crucis, et sanctificavit aquam. Vade, inquit, fili, et sparge per totam vineam. Recessit frater, et fecit juxta præceptum abbatis; et vinea crevit, et multiplicata est, ita ut videntes mirarentur. » Vides hic narrandi modum a superiore discrepantem, sed utrobique tamen eamdem rei gestæ substantiam.

116. Ad illud narrationis postremæ : Et venerunt fratres venerabilis Patris, Guido scillicet et Gerardus, et *excommunicaverunt eam*, scrupulus moveri potest, et re ipsa is objicitur in notis hic apud Mabillonium contra illam excommunicationem, a col. 1287, ubi hæc sunt : « Et tamen, ubi actum est de translatione Clarævallis, veteris, Bernardo a fratribus expositum est, alium locum esse spatiosum *ad vineas* etc., teste Arnaldo in lib. II. num. 29; qui auctor item num. 48 tradit, monasterium S. Anastasii ad Aquassalvias Cisterciensibus ab Innocentio assignatum *cum agris et vineis*. Quanquam apud Cistercienses tunc rarus vini usus erat. Lege Gaufridum supra col. 1117, n. 2. » Sed scrupulum hunc conabimur eximere lectori.

117. Respondemus itaque ad Arnaldi locum primo, distinguendo personas. Nam, cum ibi non exprimantur nomina fratrum, cur ibidem necessario debeant intelligi Guido et Gerardus; et cur non possint intelligi duo alii fratres S. Bernardi, videlicet Andreas et Nivardus, qui tunc etiam vivebant ? Nam apud Manricum, ad annum 1141, cap. 4, num. 2, Humbelinæ sorori ad mortem usque ægrotanti adfuisse narrantur cum sancto Patre, Guidone ac Gerardo jam vita functis. Respondemus secundo, distinguendo tempora. Fac enim ambos hosce tunc adfuisse, ac de vineis meminisse, quando agebatur de translatione Clarævallis veteris, de qua Manricus ad annum 1135, cap. 3; si inde retrocedas ad annum circiter 1123, quo excommunicatio vineæ superius accommodabatur, numerabis annos circiter 12, medios inter hanc et inter translationem illam; ita ut interea ex temporis mutatione facillime mutare potuerint priorem voluntatem vel ipsius sancti suasione, consensu, aut jussu, ut videlicet Cisterciensis seu Claravallensis familia, quæ mirifice accrescebat, ex proventibus vinearum annuis sustentari posset. « Quaquaversum enim Pater sanctus exibat, semen verbi Dei seminabat super omnes aquas, et vix nunquam [*leg.* unquam] absque fœnore spiritualis lucri redibat, implens cellam probationis multitudine novitiorum, quorum numerus aliquando usque ad centum extendebatur : ita ut ad horas divini officii novitiis chorum replentibus, exceptis paucis senioribus, qui disciplinæ providerent; monachi foris stare cogerentur; » de qua eidem Annalista ad annum 1135, cap. 3, num, 2, ex auctore Exordii magni : cujus textum mox retuli ex editione Tissieriana, distinctione 2, cap. 12. Ex dictis facilis etiam patet responsio ad objectionem petitam ex monasterio S. Anastasii; de quo Manricus ad annum 1140, cap. 8.

118. Ast, ut hinc digressi ad vineam illam prodigiosam, redeamus, supersunt alia nonnulla, quæ de ea circumferuntur, teste Manrico ad annum 1123, cap. 4, num. 4, ubi sic fatur : » Addunt præterea seniores Clarævallis, traditione a patribus accepta, eamdem vineam post aliquorum annorum fertilitatem, turgentibus jam granis et pene maturis, grandine e cœlo tactam protritamque adeo, ut vix duos botros retinuerit qui possent in vindemiam reservari. Porro unum ex his datum prægnanti feminæ, appetenti, aut petenti quasi appeteret. Sed ex altero in ingenti vase ligneo, quod hodie perseverat, expresso Bernardi manibus, in tantum mustum crevisse modico tempore, ut redundante vase diffunderetur. Sic Villalpandus in suo Itinerario; qui vas vinarium inusitatæ magnitudinis se ibidem vidisse anno Christi 1599, ac senes traditioni facientes fidem adisse testatur, illuc a reverendissimo Fiteriensi missum, antiquitates lustratum illius domus. Sic vinea illa numquam non mirabilis, numquam non obediens, nec minus sterilitate quam fructu semper illustris, usque in hunc etiam diem, post quingentos et cis amplius annos perseverat, nomine magnæ sortito ab spatio loci, vel ab eventibus. Atque hæc per anticipationem ex parte dicta, quod in his levibus consultius æstimamus. » Verum narrationis hujus tam prodigiosæ fides sit penes auctores.

119. Juvat hoc loco etiam non negligere singulare amoris vinculum, quo S. Bernardus ejusque familia cum ascetis Carthusianis, mutua familiaritatis necessitudine intercedente, constricti sunt. Quædam de hoc argumento innexa invenio huic, in quo versamur, anno 1123, cap. 3; quædam in proxime sequentem dilata. Dicamus hic priora. Ibidem itaque num. 4 et sequentibus auctor laudatus de hac re ita scribit : « Carthusienses monachos, non multo ante Cistercium mundo exortos (magnum Ecclesiæ jubar) sibi devinxit, ut minus nihil Carthusia illius esset quam Claravallis. Carthusianus hospitio ab eo susceptus, et propriis oculis hauriens, quæ fama prius, suis redditus, excitavit eorum animos, et jam olim affectos amantesque in externa etiam signa fecit erumpere. Ergo Guigo Carthusiæ magnæ prior, et fratres ejus, comperta sanctitate Patris filiorumque, et ... convenientium ad Claramvallem, venerari viros... et, erumpentibus flammis dilectionis, provocare silentes, et de bonis illorum gratulari, litteris ultro scriptis missisque, queis Bernardum ignotum licet adhuc ardentissimo affectu salutabant. »

120. Exstat viri sancti ad eos epistola responsoria, luculentissima mutui amoris testis, tenerrimi ... [illegible] ...tionis

characteribus expressa estque inter epistolas undecima; sed quoniam longa est ibi legi potest, hic nos eam non transcribimus. Innectitur autem anno circiter 1125 in editione Mabillonii. Exstat item epistola duodecima illis inscripta, ac priore brevior, in qua se excusat, quod a pluribus negotiis præpeditus ad partes illas accesserit, et eos non viderit. Hæc absque temporis nota ponitur in eadem editione; sed apud Manricum aptatur anno 1127, et ibidem profertur cap. 2, num. 6. De itinere autem, quod alias sanctus Pater ad Carthusiam instituit, consuli potest Gaufridus lib. III Vitæ cap. 1, num. 155 editionis nostræ. De viri affectu erga alias ejusdem instituti domus ac ascetas, nec non erga S. Hugonem episcopum Gratianopolitanum, adiri potest annalista Cisterciensis ad annum 1125, cap. 3, num. 8 et 9.

121. Quantum vero idem beatissimus Pater Præmonstratensibus detulerit, ejusdemque ordinis propagationem promoverit, probat idem scriptor ex beneficiis seu obsequiis, ab ipso in eumdem collatis, quæ congerit in annum 1124, num. 7. His autem adde locum quemdam in foresta [*id est* silva], quæ dicitur Orta, a Ludovico Juniore datum interveniente domno Bernardo piæ memoriæ Claravallensi abbate, ut S. Mariani abbas Autissiodorensis agnoscit in epistola 282 apud Chesnium, quæ inter Historiæ Francorum scriptores habetur tomo IV, pag. 566. Sancti autem Mariani Autissiodorensis mentio fit in synopsi ecclesiarum seu cœnobiorum Præmonstratensis ordinis, apud Paigium in ejusdem ordinis Bibliotheca parte 1, lib. II, p. 326. Tametsi autem superius § 9 actum sit de favoribus quibus sanctus Pater ordinem Præmonstratensem fuit prosecutus; ratio tamen temporis, cui hanc materiem alligat prædictus Manricus, me induxit, ut breviter [illegible] replicarem.

§ XII. *Defunctorum apparitiones; auxilia eisdem præstita; [illegible], archiepiscopus ac populus Remensis reconciliati; [illegible].*

Sanctum Bernardum [illegible] illustrem exponunt [illegible] Cistercienses ad annum prædictum 1124, more suo solito, ac meritis beatissimi Patris digno, cujus utpote vitæ series continua fere miraculorum congeries fuit. Horum [illegible] cap. 2, num. 1 et 2, occurrit pretiosa mors Galdrici in Claravalle, qui carne quidem sancti avunculus, spiritu autem filius ejus ac discipulus exstitit. Felicem ipsius transitum ex hac mortali vita ad immortalem turbare conato generis humani hoste, astat morienti Princeps apostolorum, eumque dæmonem fugat, animamque Galdrici e periculo eripit: qui post mortem sancto Bernardo apparens in gloria, rem gestam eidem manifestavit, teste Guillelmo utriusque familiari, qui hoc factum describit fideli narratione lib. I Vitæ, cap. 5, num. 52. « Cæterum, prout ibidem pergit Manricus num. 3, quod attinet ad filiorum decedentium, absentium, præsentiumve prævias vel subsecutas apparitiones, adeo frequentes tradit idem auctor (Guillelmus) ut ægre valeant scriptis commendari. Audiatur loco citato num. 53: Longum esset cuncta narrare, quæ super his, qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate, seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis initiis consuevit. » Quid, quod vir mirabilis præsentia et absentia, præsensque sæculum ac futurum, per utriusque, ut ita dicam, limen gradiens, pari cum facilitate, et sine ullo discrimine, inspirante Spiritu divino, nosceret, ac suis filiis tam in vita quam in morte paterne provideret. Consule Guillelmum lib. I Vitæ, cap. 7, a num. 69, et cap. 5, num. 53.

123. Quomadmodum vero illos e flammis piacularibus, si quid forte ex hac vita in alteram detulissent humani pulveris, quo vel ipsæ sanctorum mentes sordescunt, vir potens apud Deum eripuerit, probat factum, quod legi potest apud Guillelmum lib. I Vitæ, cap. 5, num. 35. Sed gratiam hanc omnino singularem a sancto Patre in filios derivatam esse, qui apparitionum hujusmodi visu illustrati, sicut pœnarum erant conscii, ita etiam ad placandam divinam justitiam impense incubuerunt, votorum suorum simul facti compotes, et liberationis participes purgantibus animabus a se procuratæ; gratiam, inquam, hanc a Patre in filios derivatam esse, eruimus ex scriptore Exordii magni, distinctione 2, cap. 2.

Defunctus est quadam vice conversus quidam in Claravalle. Cumque, concurrentibus fratribus, commendationis officium ex more fieret, monachus quidam senior, magnæ religionis vir, audivit turbas dæmonum per centurias suas incedentium, cum magni strepitus vociferatione clamare et dicere: Eia modo bene, eia modo bene: solummodo de hac mala valle unam animam in nostræ sortis partem acquisivimus. Cum vero idem senior per noctis quietem sopori membra dedisset, frater defunctus ei in visu apparuit, tristi et lugubri vultu dicens ad eum: Quia audisti heri dæmones, de meis suppliciis exsultantes veni et vide, quam terribili tormento, Dei omnipotentis justo judicio, traditus sum. Et duxit eum ad puteum quemdam magnæ latitudinis, et horrendæ profunditatis, et dixit ei: Ecce in hunc puteum frequenter a dæmonibus injicior, quorum tanta est crudelitas, ut, si optio daretur, mallem centies ab hominibus, quam semel a dæmonibus hic immergi.

174. « *Mane autem facto, dum, quæ audierat et viderat præfatus senior, beato Patri Bernardo retulisset, licet quoque et ipse ea per spiritum cognovisset, ingemuit, et ait: Scio, quia nisi gravis causa existeret, nunquam dæmones talem ausum præsumpsissent. Itaque capitulum fratrum ingressus, coram omnibus calamitatem defuncti fratris exponit: dehinc salubri exhortatione singulorum conscientias conveniens monebat, ut cautius in via sanctæ religionis ambularent: multam esse malitiam dæmonum erga omnes Christianos, tum præcipue contra mo-*

nasticæ religionis professores affirmamus. Post hæc animæ fratris in suppliciis constitutæ subvenire eos attentius monens, psalmis et orationibus, missarum quoque celebrationibus iram Domini placare hortatus est: si forte pius pater pulsatus precibus eorum, per singularis hostiæ immolationem, tyrannicam dæmonum superbiam debellare, et ab eorum nequitia fratris animam dignaretur liberare.

125. « *Quod cum fratres devotissime facerent, paucis evolutis diebus, idem frater defunctus supradicto seniori iterato apparuit, hilaritate vultus statum suum melioratum esse significans. Quærente vero sene quomodo se haberet, respondit : Deo gratias, bene. Rursus requisitus, quomodo liberatus esset, ait : Veni, et vide. Et continuo introduxit eum in oratorium ejusdem loci, ubi ad singula altaria sacerdotes cum ministris stabant, salutaris* B *hostiæ immolationem summa cum devotione celebrantes. Ecce, inquit, hæc sunt arma gratiæ Dei, quibus ereptus sum : hæc est virtus misericordiæ Dei, quæ invincibilis permanet : hæc est hostia illa singularis, quæ totius mundi peccata tollit; et vere dico tibi, quia his armis gratiæ Dei, huic virtuti misericordiæ Dei, huic hostiæ salutari non est quidquam quod resistere valeat, nisi cor impœnitens. Evigilans autem senex, de liberatione animæ fratris oppido gavisus est : modum quoque visionis ejusdem cæteris fratribus exponens, tanto eos devotiores ad immolationem hostiæ salutaris reddidit, quanto certius ejus efficaciam in fratris ereptione meruerat experiri,* » Conjicit autem historiam istam in annum Christi 1124 auctor annalium Cisterciensium occasione apparitionis Galdrici dicta, quæ « ut peccatores a vitiis deterrere, sic pœnitentes valent consolari, quibus talia remedia Deus providit. Ergo quia utilia, quia plane singularia, quia eamdem apparitionum materiam, seu ignoto adhuc anno, concernentia, boni consulat lector; » uti monet iisdem cap. 2, in fine.

126. Scriptor idem hinc ad annum 1124, reversus, cap. 3, num. 7 et 8, commemorat vaticinium sancti Patris de novitio furtive exituro, quod horrendo juxta ac mirabili modo contexit e sæpissime jam citato Exordio. Tragica hæc historia sic narratur apud Tissierium distinctione 3, cap. 20. *Senex quidam, Achardus nomine, nobilis genere, sed conversationis dignitate nobilior, novitiorum curam in Claravalle gerebat : vir potens in verbo ædificationis et consolationis : qui etiam in juventutis suæ robore, jubente simul et mittente beato Bernardo* D *abbate suo, plurimorum cœnobiorum initiator et exstructor devotus exstiterat. Hic jam veteranus, et emeritæ militiæ senex instituendis tyronibus deputatus, officium suum strenue adimplebat : et ex iis, quæ longo usu didicerat, rudes adhuc mentes contra triplicem funiculum, carnis, mundi, et diaboli, qui difficile rumpitur, quotidianis exhortationibus informabat : exemplis etiam, tam veteribus, quam recentioribus, adversus vitia cautiores reddebat : unde* A *et nos aliqua, sicut ex ipsius ore audivimus, perstringemus. Cum adhuc novitius esset idem Achardus, venerabilis abbas Bernardus quadam die intravit ad consolandum novitios suos, sicut frequenter facere solebat. Terminato autem sermone, prædictum Achardum aliis duobus novitiis traxit in partem, et præmonuit eos, in spiritu prophetico ita loquens : Futurum est, inquit, ut novitius ille, designavit autem unum ex nomine, ante diem crastinum furtive recedat. Vos itaque vigilate, et estote parati, et fugientem cum rapinis effugere non sinatis. Et si miser a nobis exit, quia non erat ex nobis, spolia tamen, quia nostra sunt, tenebitis vobis. Quo audito, mirati sunt illi, et cum silentio præstolati exitum rei. Profunda vero nocte duo ex illis cum fugitivum in lecto firmiter dormientem aspicerent, tunc et ipsi dormire cœperunt : erant enim oculi eorum gravati, illudente utique eis spiritu erroris. Verumtamen Achardus, quia certissime credidit verbum, a sancto Patre prolatum, haud posse irritum fieri, somnolentiæ spiritum, qui ei molestissimus erat, virili constantia repellebat. Nunc enim frontem, nunc tempora fricando, modo pilos capitis et barbæ vellicando, modo manus et faciem lotitans, nunc de loco ad locum deambulando se excitans, tandem fallaciæ somnum, quo premebatur, evicit.*

127. « *Cumque prope esset, ut signum ad vigilias pulsaretur, ecce duo quasi gigantæi Æthiopes, nigerrimis cappis amicti, per ostium domus visibiliter ingrediuntur. Is vero, qui præcedebat, gallinam assatam in spito (id est veru) portabat. Porro in ipso veru coluber ingens per caput et caudam infixus* C *erat, qui eamdem gallinam hinc inde cingebat. Cum tali itaque ferculo accedunt ad lectum falsi novitii, et gallinam fumantem naribus et manibus dormientis applicant. Quo statim expergefacto, dæmones egrediuntur, et quod intus in corde ejus invisibiliter actitarent, horrendo hoc visibili signo demonstrarunt. Cumque evigilasset miser ille, non sicut Jacob de somno contemplationis, sed sicut apostata vilis de somno deceptionis, continuo surrexit, et vestimentis onustus post dæmones exiit, veniensque ad ostium armarii, quod erat in claustro, machinamentis suis moliebatur firmaturam effringere, ac secum tollere libros. Porro prædictus Achardus celerrime socios excitat, et prophetatam apostatæ fugam signis et nutibus insinuat. Itaque* D *recedentem pariter insequentes, reperiunt illum pessulum ostii concutientem. Quos ubi persensit, ille malignus illico datis saltibus evolat, et præcipiti cursu per ostia pomerii ruens, murorum tandem septis retinetur atque reducitur. Die autem facto, cum malorum impœnitens resipiscere nollet, quia jam datus erat in reprobum sensum, dimissus est tandem, ut abiret in locum suum. Eadem vero die arreptus a diabolo dementiam incurrit, et usque ad mortem furere non cessavit.*

128. Terribili huic pseudotironis miserrime castigati exemplo subjungamus lætius, et ad sancti glo-

riam prorsus insigne, quod sic proponit Annalium Cisterciensium scriptor Manricus ad annum eumdem 1124, cap. 4, num. 1 : « Sub idem tempus archiepiscopo Remensi discordante cum populo, et neutro alteri cedere acquiescente, cum multi alii pacem procurassent, solus Bernardus in Gallia visus est qui tantum opus posset consummare : quippe potens sermone simul et opere, dum, quæ dicebat, signis confirmabat, confundebantur, non parere homines, cui creaturæ etiam irrationales, cui vel dæmones ipsi obtemperabant. Cæcus, surdus et mutus sensibus redditus atque a dæmone simul liberatus, prætulit obedientiæ palmam utrisque partibus. » Ejusce hoc miraculum habetur apud Guillelmum lib. 1 Vitæ, cap. 7, num. 34, ubi lego quidem illud accidisse tum temporis, quando contigit... ad conciliandos eos, archiepiscopum nempe et populum Remensem, adesse virum Dei; item cum in palatio ejusdem civitatis..., de pace tractaretur; sed pacem tunc ex isto Bernardi miraculo, quod inibi ei loci, magna cleri plebisque frequentia repleta domo..., coram omnibus indicatur accidisse, subsecutam non lego in dicto capite; sed videtur tamen vel non imprudenter supponi posse, vel credi, quod laudatus biographus implicite hoc subintelligendum reliquerit, quando contigisse... ad conciliandos eos adesse virum Dei, præmiserat; virum enim Dei tot tantisque gratiæ ac naturæ dotibus nec non summa apud homines auctoritate, miraque eorum animos flectendi facultate præditum, adfuisse ad conciliandam concordiam, quid videtur esse aliud, quam vere tunc illam ab eo conciliatam fuisse, patrato præsertim tunc temporis miraculo, de quo dicebam? Credibile etiam est multos alios pacem illam procurasse, sed irrito conatu, sicut referebat Manricus; Guillelmus tamen loco citato id non habet.

129. Ad memoratum etiam annum refert idem historicus Cisterciensis laborem ac fructum S. Bernardi, aliorumque Cisterciensium in reformanda Ecclesia Gallicana. « Cum prælati ecclesiastici, ait num. 3, per Galliam modestiæ habenas plus justo laxarent, ac sæculari et paulatim profana conversatione apostolicam vitam minus redderent, Stephanus et Hugo, Bernardusque ac Joannes cum cæteris selectis Cistercii Patribus verbo ex exemplo cœperunt laborare, ut... ad fructuosiorem conversandi normam reducerentur... Porro quantum labore suo profecerint, Senonensis metropolis episcopi, atque ipse etiam Senonensis metropolita, quin et Sugerius, S. Dionysii abbas, totusque ejus conventus testes existunt. Eminentissimus Baronius ad annum Christi 1127, de hac re sic loquitur num. 13, editionis anni 1629. « Profecerant siquidem episcopi provinciæ Senonensis Cisterciensium monachorum exemplo, atque verbis litterisque sancti Bernardi, præcipue vero, quem diximus, Parisiensis episcopus, atque Parisiensis abbas Sancti-Dionysii Sugerius, qui monasterium illud, monastica penitus disciplina solutum, fibula regularis observantiæ arcte constrinxerat, quo nomine ipsi sanctus Bernardus congaudens, gratulatoriam ad eum dedit epistolam, « quæ est septuagesima octava, apud Mabillonium recusa col 77 et sequentibus, ubi eadem innectitur etiam anno Christi 1127. Ratio itaque temporis ista non convenit cum Manriciana. Ad initium autem epistolæ citatæ « Exiit sermo, notantur illa, nempe de ejus, id est Sugerii, conversione, haud dubie Bernardi monitis concepta sub annum 1127, tametsi monasterii S. Dionysii reformatio per Segurium anno 1123, forsan anticipato refertur in Chronico Nangiano. »

130. De metropolita autem Senonensi hæc subdit Baronius ad annum paulo ante designatum : « Quod vero etiam et ipse metropolitanus Senonensis archiepiscopus Henricus æque admonitus litteris sancti Bernardi, et quidem prolixioribus, ad meliorem frugem conversus, ea, quæ essent optimi pastoris munera, diligenter expleret; eadem ex causa ejusdem principis (Ludovici videlicet Galliarum regis) indignationem incurrit, nec quidem mediocrem, sed plane eam, cujus causa eidem S. Bernardo cum reliquis abbatibus rursus scribendum fuerit eidem Honorio papæ atque cancellario cardinali, et plane exclamandum, quod ob vitam optime institutam persecutionem paterentur episcopi, » etc. Quænam vero fuerit reformatio ista, regi Christianissimo adeo ingrata, videri ibidem potest. De episcopo Parisiensi, cujus supra incidit mentio, tractabimus cum historico Cisterciensi ad annum Christi 1127, interim cum eodem perrecturi ad annum Christi 1125, et proxime sequentem.

§ XIII. *Annona multiplicata; fugatus dæmon; mulier ad vitam revocata; pluvia depulsa; pristina valetudo, Deipara patrocinante, Sancto reddita; refutatio erroris de proximo Antichristi adventu; communicatio litterarum cum aula Romana.*

Annus Christi 1125, apud historicum Cisterciensem cap. 3, num. 1, publicum illustri, ac primæ notæ miraculo theatrum aperit. « Ingravescebat, ait, fames per totam Galliam atque utramque Burgundiam : neque annona ex Flandria illuc adducta, quantumvis ingens, sufficiebat alendis populis ; cum deficientibus hominum subsidiis horrea ClaræVallis, alias tenuia, Bernardi charitas et divina potentia multiplicarunt. « Quoniam vero prodigium illud describitur a Guillelmo lib. 1 Vitæ, cap. 5, sub finem, supervacaneum est, id hoc loco narrare. Nec vero paterna Sancti erga egenos misericordia concludi potuit intra domesticos parietes cœnobii Claravallensis, sed alio sese etiam diffudit; sicut patet ex epistola ad ducissam Burgundiæ, quæ est centesima vigesima prima, et habetur in editione Mabilloniana col. 127, quamque sic concludit misericors pauperum Pater : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; erogate vestrum frumentum pauperibus Christi, ut in æternum cum usura recipiatis. » Epistolam hanc sine nota anni ibidem excusam innectit Manricus anno prædicto 1125.

132. Ibidem num. 3, subdit aliud miraculum, et rationem assignat, quare ad dictum annum illud memoret. Quia autem id legi potest apud Guillelmum mox assignatum, satis est rei argumentum ex Manrico hic exhibere. Sic habet : « Impetierat veneficiis virum uxoria fraus..., et cujus adultera torum maculaverat, quia semel læserat, implacabili odio prosequebatur. Cruciabat hominem dæmon implacabiliter. Sed vir Dei maleficia per orationes, ac dæmonem presentia corporis Christi dicto citius exstinxit ac fugavit. Id quia sub famis tempus, atque adeo hoc anno, contigisse Guillelmus narrat, » tunc illud ex ipso recitare se significat idem historicus Cisterciensis. Duo autem prodigia famis occasione a viro sancto perpetrata differt ad annum proximum 1126. Sed nos modo narratis ea hic annectemus ex Joanne eremita apud Mabillonium col. 1287, num. 6. « Fames in partibus Burgundiæ exorta est adeo valida, ut homines membra propria pene consumerent. Eadem vero necessitate urgente, maxima multitudo pauperum ad portam Clarævallis devenit. Unde pro tanta multitudine sanctus abbas et fratres ejus inierunt consilium, et ex consulto duo millia acceperunt sub signaculo, quatenus et aliis eleemosyna daretur, sed minor. Non enim habebant substantiam, unde omnes sustentari possent usque ad messem : quam tamen pius Dominus sic multiplicavit, ut sufficeret eis post messem, trium scilicet mensium spatio. »

133. « Acceperunt itaque duo pueri signaculum, matre eorum non accipiente. Quæ penitus ignorans, quid faceret, cogitavit tandem quasi puerum pannis involutum formare de musco, ut hac arte se ab imminentis famis periculo redimeret, quod et fecit. Accepit itaque aliquandiu hoc modo eleemosynam, donec dolus denique deprehensus est. Qua imminuta, eum non sufficeret sibi quod accipiebat, postmodum tam famis angustia, quam morbo periclitans de medio facta est. Qua defuncta, sanctus abbas prætergradiens audivit pueros ejulantes pro morte matris suæ, et unumquemque ex itinerantibus causam planctus inquirere jussit. Pueri vero ordinem rei exposuerunt. Quo audito, Vir beatus locum subiens, in quo corpus jacebat, ad orationem se prostravit. Quo orante, mulier tanquam a somno expergefecta, cunctis videntibus et audientibus, qui præsentes astabant, vitæ reddita est, gratias agens Deo et Sancto suo, cujus meritis et precibus ad vitam redierat, prænuntians etiam, quanta tormenta pro culpa sua sustinuisset. » En tibi aliud miraculum, occasione et gratia egenorum factum, quod ibidem num. 7, sequitur : « Quadam die distribuebatur pauperibus in latere montis eleemosyna, pluvia ingruente ; ubi forte sanctus Dei assistens, manu elevata signum crucis opposuit. Quo facto, visa est pluvia a dextris et a sinistris inopinatum sui ipsius pati discidium, ita ut nec gutta quidem tangeret eos.

134. Redeamus cum Manrico ad annum Christi 1125, tantisper a nobis intermissum : ubi cap. 3, num. 4 et 5, sermo est de infirma Sancti valetudine, visionibus, ac pristina sanitate obtenta per Virginis Deiparæ, ac SS. Laurentii et Benedicti visitationem, pessimumque attactum. Factum perhibet Guillelmus abbas lib. 1, cap. 6, num 63, testis omni exceptione major. Prædictæ infirmitatis meminit sanctus Doctor in epistola 37, ad Theobaldum comitem Campaniæ de qua et notas ad istam epistolam vide apud (Mabillonium) quando his verbis ad illum scribit : « Quod de nostra infirmitate vos audivi fuisse sollicitum, non mediocriter gratum habeo. In hoc quippe dum vestram erga me agnosco dignationem, » etc. Epistola illa apud memoratum Mabillonium innectitur anno Christi 1128, unde consequens videtur, ut, si hæc temporis notatio subsistat, serius aliquanto differenda sit adversa, de qua dicebam, Viri beati valetudo, atque ad annum circiter 1127, removenda. Consuli tamen possunt, quæ conjectat Manricus loco citato, num. 8, de tempore istius infirmitatis.

135. Idem auctor ad annum 1126, progressus, cap. 3, num. 1, scribit de errore, quo credebatur, non longe abesse Antichristi adventum tunc temporis ; opponente se eidem sancto abbate. « Sparsus, ait, interea rumor inter fideles de Antichristi adventu jam imminente creduli vulgi mentes occupabat ; et, quod mireris, auctoribus non dubiis, neque vulgaribus ; sed gravissimis sanctissimisque, et inter alios Norberto, rem quasi de cœlo acceptam asseverante. Verum oraculo cum Bernardo patre collato, discussoque temperavit sententiam. Unde et rumor disjectus Bernardi opera. » Huc spectant, quæ in epistola 56, ejusdem sancti Patris ad Gaufridum Carnotensem episcopum, referuntur : « Verum de Antichristo cum inquirerem, quid sentiret (Norbertus) durante adhuc ea, quæ nunc est, generatione revelandum illum esse, se certissime scire protestatus est. At cum eamdem certitudinem unde haberet sciscitanti mihi exponere vellet ; audito quod respondit, non me illud pro certo credere debere putavi. Ad summam tamen hoc asseruit, non visurum se mortem, nisi prius videat generalem in Ecclesia persecutionem. » De rumore autem tunc temporis sparso super dicto Antichristi adventu hæc narrat Baronius ad annum 1106, num. 27, editionis anni 1623. « Quod pertinet ad Antichristum, fuit quorumdam opinio non vulgarium virorum, Antichristum hoc fore sæculo revelandum, et inter alios Norberti, viri temporis hujus fama celeberrimi ; de quo ista S. Bernardus ad Gaufridum Carnotensem episcopum, » e quibus ea, quæ huc faciunt, [illegible] dedimus. Et laudatus Baronius ibidem, « Hæc, inquit, sanctus Bernardus de oraculo : quod in illud relabi est usitatum, quod cum sæpe sancti viri prænovissent ingentes futuras persecutiones Ecclesiæ, putarint rerum magnitudine ipsa affore Antichristi tempora. »

136. **Annalium Cisterciensium** auctor num. 2, de S. Norberti oraculo, circa illam persecutionem pronuntiato ita statuit : « Licet autem Baronius non expresserit, quænam ingens Ecclesiæ persecutio innotuerit per revelationem S. Norberto, facile est conjectari eam fuisse, quam sub Innocentio II passa est a Petro Leone [imo Leonis] pertinacissimo antipapa, inceptam circa annum salutis 1130, a leoque quatuor ante S. Norberti obitum, et per decennium ferme continuatam. Sic et Bernardi Patris doctrinam solidam, et Norberti non falsam prophetiam, atque utrumque divinitus instructum ipsi etiam eventus comprobarunt. » Nec vero defuisse, qui, capta ex hoc rumore ansa, Christi imo et Antichristi nomen affectarent, argumento sunt illa, quæ in medium producit idem Annalium Cisterciensium auctor n. 3, ubi etiam observat futurum fuisse ut pullulassent sine dubio plures, si non Bernardus firmius obstitisset, opponens se rumori, qui prævaluerat. » Sed quandoquidem in pervagatum illum juxta ac maxime noxium tunc temporis de propinquo Antichristi adventu sermonem incidimus, non videmur abs re facturi, si in eruditi ac curiosi lectoris gratiam subjiciamus hic sequentes observationes, propterea quod ad argumentum præsens sunt accommodatæ admodum, tametsi jam pridem typis vulgatæ.

137. In editione Operum S. Bernardi, accurante Mabillonio publici juris facta, volumine I, col. 13 et sequentibus exstant cum ejusdem eruditissimi Mabillonii, tum Horstii, de Sancti operibus a se in lucem datis celeberrimi, notæ fusiores in dicta opera, columna vero 23, apud Mabillonium jamjam citatum occasione epistolæ sancti Doctoris quinquagesimæ sextæ, ad Gaufridum Carnotensem episcopum datæ, varia observantur prolixe quidem, sed erudite ex Horstio laudato : « Non Norberto solum, sed multis antiquiorum Patrum (ut de recentioribus taceam) persuasum subinde fuit, præ foribus Antichristum, et extremum mundi diem adesse; uti videre est apud Hieron. Leonem papam, Gregorium Magnum et ipsum S. August. Nempe ex temporum iniquitate, et signis mundi finem præcessuris, a Christo prædictis, quorum pleraque jam tum apparebant, id sibi haud vane colligere visi sunt. Et, ut rem paulo altius repetamus, jam inde ab Apostolorum temporibus varia semper fuerunt multorum de Antichristo et fine mundi judicia, conjecturæ, opiniones, vaticinia. Philosophi plerique et astronomi, complures etiam impostores, ludiones et nugivenduli; hæretici item fanatici quidam hic vates esse, et ultra cæteros mortalium sapere videri voluerunt : sed quorum vaticinia pleraque jam elusit eventus, et vates istos vanitatis et falsitatis convicit. Reliqua haud dubie, quæ futurum tempus etiamnum respiciunt, similiter sequens eludet ætas; ut pateat quam vere dictum sit : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*. Item : *De die illa et hora nemo scit*. Non erit injucundum etiam ex plurimis paucorum exempla referamus. » Verum ne eorum narratio longius, quam par est, nos abducat a præsenti instituto, lectorem eo mittimus.

138 « Hæc (ita pergit Horstius col. 24) occasione memorati de Antichristo vaticinii commemorare visum est, non tamen in sugillationem Norberti, viri sanctissimi, quem alias *fistulam cœlestem* Bernardus appellat. Nec enim solus ipse, sed et plures sanctorum Patrum finem mundi suo tempore haud procul abesse opinati aut ominati sunt; quorum catalogus ibidem contexitur. Sed adverte, longe diversa ratione viros sanctos de fine mundi locutos, quam quos supra meminimus (astronomos). Illi enim vel ex observatione siderum et planetarum (quæ fere in aliis prædictionibus, sed in hac maxime, nimis fallax est) vel ex quibusdam Scripturæ sententiis in falsum sensum detortis, vel sola mentiendi et fallendi libidine, vel studio popularis auræ et venerationis, hujusmodi commenta sparserunt. At sancti viri horrore scelerum et malorum, quæ passim toto orbe inundabant, vix ultra posse mundum consistere putabant, nec aliud superesse, quam ut propediem, mole criminum et iniquitatum impellente, fatisceret, ira scilicet Dei terminum orbi constitutum prævertente. » Hæc sit satis, ex Horstio circa Antichristi adventum delibasse : qui plura de eodem voluerit, ipsum consulat. Nos itaque, hac digressione relicta, interruptum tantisper de rebus S. Bernardi filum pertexere pergamus cum historico Cisterciensi.

139. « Sanctum Virum, ait num. 4 fama in dies celebrior, et poli et foris principum favoribus, favores populis passim exposuere, quæcumque optabant per eum consecuturis. Et qui hactenus Galliæ tantum notus, Romanæ curiæ ex tunc jam innotescens, apud pontificem, apud cardinales opportunus mediator assumebatur, pro ecclesiis, pro personis intercessurus : res probatur e variis Sancti epistolis tanquam totidem testibus summæ ejus apud viros summos auctoritatis. Exstat ipsius epistola 13, ad Honorium papam, qua Alberici electionem ad episcopatum Catalaunensem ratam haberi petit. De isto autem Alberico consuli possunt notæ apud Mabillonium volumine primo col. 33, ubi dicta epistola affigitur anno Christi, in quo nunc versamur etiam nos, 1126, contra ac Baronius censuit : de quo sic scribit Manricus num. 6 : « Cardinalis Baronius epistolam Bernardi, de qua supra, refert in annum millesimum centesimum vigesimum nonum, sicut et alias, quas statim adducemus; sed immerito; quippe hæc ex suppresso Bernardi nomine, imo ex ipso contextu prima ad Honorium scripta comprobatur; cui se tunc aut incognitum putabat, aut saltem notum non habebat, unde præsumeret. Et tamen exstant ante eum annum datæ litteræ ejusdem ad eumdem, quas ipsemet Baronius prius transcripserat, et nos latius reddemus suis temporibus. » At vero vir sanctus voti sui pro Alberico in hac epistola expositi com-

pos fuerit factus, vide apud eumdem Manricum num. 5, qui n. 7 agit de alia ad laudatum Honorium data, quæ est decima quarta, ejusdem exemplari præmittens ista:

140. « Non multo post ecclesia Divionensis sancti Benigni, antiquitate et religione omnibus clara, sed Bernardo adhuc clarior chariorque, Alcidis matris (adde etiam patris, ex notatione apud Mabillonium in hanc epistolam) exuviis commendata, lite pendente cum monachis Lexovii, ejusdem sancti favorem imploravit. Eæ secundæ litteræ ad Honorium, timido adhuc, nec satis currente calamo, sed jam ut noti exprimentes nomen auctoris. » Cæterum quo loco sanctus abbas fuerit habitus apud Romanæ curiæ cardinales, conficitur ex litteris, quæ eisdem scriptæ ab eo sunt, nimirum decima quinta, Haimerico apostolicæ sedis cancellario; decima sexta, charissimo domino suo Petro presbytero cardinali. Quibus addi possunt epist. 17, et sequentes. Quid plura? Dicta itaque hæc sint speciminis gratia, cum tam e viri litteris, quam aliunde satis superque constet, eum apud summos et imos longe æstimatissimum fuisse. Quam vero fortem ac intrepidum se ostenderit adversus potentes hujus sæculi, dum rei æquitas hoc postulabat, indicio sunt, quæ jam dicturi sumus.

§ XIV. *Acta pro Stephano, episcopo Parisiensi, contra Ludovicum Crassum; impletum de filii ejus morte vaticinium; sancti abbatis labores favoribus cœlestibus recreati; an S. Felix Valesius ad illum ductus, an sub ipso educatus.*

Chronologus Cisterciensis ad annum Christi 1127, quem nunc illo ingredimur, cap. 1, memorat Stephani episcopi Parisiensis genus, potentiam ac mores; Bernardi ad eumdem litteras, earumque fructum; violentam item infestationem a Ludovico Francorum rege eidem Stephano illatam; imploratum præterea Capituli Cisterciensis favorem, ac destinatos a Stephano legatos una cum litteris, queis furens regis indignatio compesceretur. Deinde laudatus chronologus cap. 2, idem argumentum prosequens tractat de ejusdem Ludovici regis ira per CisterciI legatos, et interdicti, cui erat innodatus, metum coercita: sed interdicto per Honorium Papam sublato, mox laxatis frenis illa recruduit. Hæc obiter designasse visum est, quia viam sternunt ad ea quæ de Sancti adversus regem minis ac vaticinio narrabimus. Compendiosa autem illa, quam dedimus, synopsis pluribus apud dictum chronologum, cujus deducitur narratio, conferri potest cum observationibus Mabillonii, quæ in fusioribus notis habentur, ad epistolam, Ludovico regi (intellige Crasso) inscriptam, quæ inter Bernardinas ponitur quadragesima quinta. Inspici etiam possunt ea, quæ habet Pagius in Critica historico-chronologica ad annum Christi 1127, n. 13 et 14.

142. Inter hæc, quid magnanimus et intrepidus justitiæ propugnator Bernardus? Nihil prorsus, ut referunt Annales Cistercienses cap. 2, n. 3, omiserunt sancti viri, quod non tentarent... « Quin et Bernardum addidisse severas minas, et cœlestem vindictam, ni resipisceret, adfuturam ei brevi. Paulus Æmilius in Ludovico, et alii prodidere. « *Episcopos* (*inquit*) *deprecantes a genibus suis repulit* (*scilicet Ludovicus*) *cui impœnitentiæ Bernardus abbas iram cœlestem vindicem instare denuntiasse fertur.* » Addi Gaguinus, non mediocri fidei auctor, eumdem Sanctum expressisse supplicii genus, et primogeniti immaturam mortem furenti patri opportune prænuntiasse. « *Hæc inquit lib.* VI *Hist. Franc.*, *tua, rex, pertinacia filii interitu mulctabitur.* » Porro prædictionis istius veritas stabilitur ex iis, quæ aliunde inserta sunt textui biographi Gaufridi lib. IV Vitæ, apud nos cap. 1, in fine, ubi hæc sunt: Qua ex re (obstinata videlicet Ludovici regis repulsa) « Vir Dei religiosa animositate permotus, die altera regem durius increpans, quod Domini sacerdotes sprevisset, libere quoque denuntiavit, quod eadem sibi nocte fuerat revelatum. « *Hæc, inquit, obstinatio primogeniti tui Philippi regis morte mulctabitur. Vidi enim te cum minore filio tuo Ludovico ad pedes episcoporum, quos heri contempseras, inclinatum, et protinus intellexi, Philippo celeriter facto de medio, pro Ludovici substitutione Ecclesiam, quam nunc opprimis, te rogaturum.* » Quod quidem non longe post (anno nimirum Christi 1131) miserabilis casus implevit. Nam sicut ad annum modo dictum num. 12 ex Orderico, et pseudo Roberto de Monte refert Pagius, « Philippus puer, nuper in regem unctus, dum in civitate Parisiis equo vehitur, porcus equi pedibus se forte submittens, equum super ipsum præcipitem dedit, et de ejus subita et miseranda morte Francis luctum induxit tertio Idus Octobris. »

143. An vero tam seria et luctuosa Bernardi denuntiatione ad veram resipiscentiam permotus Ludovicus rex? Nequaquam, forte non reputans vindicandum a Deo crimen, quod summus pontifex inultum reliquisset. Factum sic breviter in notis, quas paulo ante citabam, col. 21, exponit Mabillonius, de Sancti vaticinio, ac eventu ejusdem locutus. « Tanta dicendi libertate a proposito princeps, aliquamdiu dimotus, ad Honorii papæ litteras quibus interdictum solvebatur, animum refricans, male cœpta ardentius prosecutus est. Quod Bernardus impatienter ferens, tam suo quam Gaufridi Carnotensis nomine litteras ad Honorium justæ querimoniæ plenas dedit (Vide Bernardi epistolas 46 et 47.) Tandem vero, sicut pergit col. 22, tam pertinax, tamque concitata dissensio finem accepisse videtur in concilio Trecensi, anno 1128, vel certe non multo post ipsius Honorii auctoritate; qua de re Bernardus gratias retulit, ad eum denuo scribens, epist. 49. « *Hoc enim, inquit, gravibus continuatis et [illegible] episcopi Parisiensis [illegible], et [illegible] quia Deus [illegible] vestra [illegible] apparuit.* Ad Stephanum [illegible] quod attinet, Mabillonius [illegible]: Porro

hunc Stephanum Parisiensem, antea cancellarium, distinctum esse a Stephano de Garlanda dapifero, de quo in Annalibus Teulfi, deserte probat Chesnius in notis ad Abælardum : nec obscure intelligitur ex epistola quadam Gaufridi Carnotensis, tom. III. Spicilegii (Acheriani) pag. 166, in qua scribit sanctum Bernardum fuisse electum ad pacem cum Stephano Parisiensi et Stephano de Garlanda componendam. Quod ulterius ad Ludovicum spectat, quem S. Bernardus ad Honorium scribens epistola 49, *alterum Herodem* appellat (quæ phrasis mitigatur apud Mabillonium in nota breviore ad istam epistolam col. 57.) memoria certe dignum est, quanta religione et pœnitentia diem clauserit extremum anno scilicet 1137 » prout in observationibus ad epistolam 45, inter notas fusiores citatas licet pluribus videre col. 22.

144. Verum quo pacto magnas illas molestias, a S. Bernardo masculo prorsus et invicto pectore exantlatas consolatio cœlestis exceperit, quid memorem ? Audiantur Annales Cistercienses cap. 3, n. 1. « Ergo Bernardus Claræualli et filiis redditus, atque optata quiete, quo tardius rariusque, eo impensiori affectu fruens, nec ultra amplius, si posset, deserenda, duplicem ejus, inter plures alios fructum expertus est, duplici a Deo visione confortatus, utraque angelica, atque utraque monasticum stemma, chorum et cantum eximie commendante. In altera cœlestibus spiritibus transcribentibus psallentium in choro preces, haud dubium quin præsentandas divino numini : in altera ad easdem excitantibus, et satagentibus psallentium devotioni : utramque ad monachorum omnium gloriam solatiumque, imo et cunctorum Ecclesiasticorum. » Facta audi ex auctore Exordii magni Cisterciensis apud Tissierum distinctione 2, cap. 3. « *Intererat aliquando nocturnis vigiliis Pater sanctus ea puritate et devotione, qua solebat, Deo tantum nota et sibi. Cumque morosa psalmodiæ modulatio vigilias protelaret, aperuit Dominus oculos ejus* (*videlicet Patris sancti*) *et ecce respiciens vidit singulos angelos juxta singulos monachos stantes, et, quod quisque eorum psalleba*, *in schedulis, more notariorum, tam diligenter excipiebant, ut nec minimam syllabam, quantumcunque negligenter prolatam omitterent.*

145. « *Scribebant vero diverso modo : nam quidam eorum scribebant auro; alii argento; nonnulli atramento; aliqui etiam aqua; quidam vero penitus nil scribebant. Spiritus autem, qui hæc revelabat, intelligentiam quoque diversitatis scripturæ cordi ejus inspirabat. Qui enim auro scribebant, ferventissimum in Domini servitio studium, et absolutam cordis intentionem in iis quæ psallebantur, significabant. Qui autem argento, minorem quidem fervorem, puram tamen psallentium devotionem declarabant. Qui vero atramento, continuum quorumdam bonæ voluntatis usum in psalmodia, licet non cum multa devotione notabant. Sed qui aqua scribebant, exprimebant eos qui somnolentia seu pigritia pressi, vel vanis cogitationibus abducti, videntur quid aliquid sonare, sed cor eorum longius abstractum prorsus non concordat voci. Et, o mira Dei clementia! Sicut enim nullum malum impunitum, ita nullum bonum, quamcunque modicum, quamcunque negligenter factum, erit irremuneratum.*

146. « *Cæterum illi, qui nihil scribebant, lamentabilem quorumdam cordis duritiam redarguebant, qui obliti professionis suæ, et timoris Dei immemores, aut lethali somno prona se voluntate immergunt, aut certe vigilantes, clauso ore, vanis et noxiis cogitationibus, non ex infirmitate, sed ex voluntaria intentione occupantur, et in conspectu Domini contra legis præceptum apparere vacui non pertimescunt. Pater itaque sanctus, qui hæc videbat, recordatus sententiæ illius, Quoniam omnes administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis; sicut proficientium congratulabatur fervori, sic paterno pietatis affectu, deficientium miserabatur tepiditatem.* Ibidem cap. 4, ponitur alia beati visio his verbis conscripta : *Celebrabantur aliquando solemnes vigiliæ, et Vir Domini cum cæteris fratribus aderat : cumque hymnus* Te Deum laudamus *cantaretur, vidit sanctos angelos multa claritate fulgentes, mira etiam vultus alacritate devotos : qui utrumque chorum percurrentes, modo hunc, modo illum excitabant, cantantibus aderant, et quasi congratulantes astabant, et ut divinus ille hymnus cum devotione percantaretur, modis omnibus elaborare satagebant. Intellexit ergo Vir sanctus, hymnum illum vere esse divinum, et angelis sanctis esse familiarem, quos tanta instantia videbat operam dare, quatenus a fratribus ad honorem Dei cum fervore devotionis cantaretur.* » Deinde occasione istius hymni sequuntur ista :

147. « Cuidam etiam fratri spirituali videre concessum est, dum idem hymnus inciperetur, quod ab ore incipientis flamma magni splendoris erumpebat, et sursum conscendebat. » Manricus cap. 3, num. 4, ad præsens argumentum, « Duo, ait, invenio notata a Fiteriensi, quæ sibi lector facile persuadeat. Alterum est, angelorum excitationem non materialem a somno intelligendam; sed spiritualem ad mentis devotionem, ut, si qui tepidi, in fervidos evaderent fervidi, ferventiores efficerentur. Alterum, incipientem hymnum Te Deum laudamus, de cujus ore flamma ignea erumpens, et sursum volans, a fratre illo devoto visa dicitur, non alium fuisse quam Bernardum Patrem, cui ex injuncto munere abbatis eumdem hymnum incipere incumbebat. Quod ab initio Cistercii usu receptum, hodie etiam videmus observari. » Idem historicus num. 10, refert factum aliquod peculiare de S. Bernardo, quod, sicut ipse recitat ex alio auctore, sic ego illud huc transcribo :

148. « *In Historia, inquit, Segoviæ nuper edita de exordio et progressu sanctissimæ familiæ, quam sub invocatione sacræ Triados fidelibus captivis reli-*

mendis Deus providit, notatum lego, unum e primis illius institutoribus Hugonem Valesium (Theobaldi comitis nepotem ex sorore) qui post Felix Valesius dictus est, atque una cum beato Joanne, dicto de Matha, insignis operis fundamenta felicia jecit; lego, inquam, hunc sanctum hoc anno natum, et post baptismum, deferente matre, ad Claramvallem ductum, offerendum ibidem per Bernardum omnipotenti Deo, et sancti Patris accepturum benedictionem: quod ab auctore illius Historiæ, lib. I, *cap.* 5, *traditum omittere non libuit: quamvis nec adhuc sciam, unde hauserit, nec sim ignarus in his quæ alias miscet, a veritate nonnihil aberrare. Certe in tempore nulla est repugnantia et Hugoni aut Felici, si revera Theobaldi nepos fuit, non ulius alius Bernardo parente proprior, quem apud Deum ab ipsis incunabulis intercessorem quæret. Sed et Bernardo non exigua gloria est, tantum habuisse alumnum sive clientem, illustraturum orbem atque illud sæculum miraculis et meritis, sequentia vero repleturum gloriosa prole.* »

149. Hanc rem, uti vides, qua hunc sanctum a Sancto nostro ad Claramvallem Deo oblatum spectat, sublimide Mauricus ex alio refert, et non immerito. Quid enim? Origo et educatio S. Felicis Valesii non videntur hactenus satis solide comperta: scriptor rei gestæ, quam retulimus, nimis est recens, nec auctoritatis sat probatæ, quam ut se solo fidem facere possit, cujus ne nomen quidem exprimit Mauricus; nec profert monumenta antiqua, quibus factum præsens confirmetur. Quamobrem liceat nobis desiderare probationem melioris notæ, antequam eidem assentiamur. Ne tamen præpropere nimium, re utpote nondum satis matura, quidquam statuamus, eam remittimus ad diem 20 Novembris, quo agendum erit de S. Felice Valesio, pluscula tunc fortasse suboritura luce nostris successoribus ad improbandum vel confirmandum præsens factum. Idem esto dictum ad illa, quæ habentur in Vita ejusdem sancti, auctore R. P. M. Fr. Francisco a S. Augustino Macedo, Minorita Lusitano, Romæ latino sermone edita anno 1660, in qua cap. 2, floridulis quidem verbis, sed nullo citato auctore, argumentum præsens in hæc verba describitur. « Nato Felici Eleonora lac præbuit: sed melle illud condire studuit. Igitur Claramvallem adiit, et Bernardum quæsivit, quem cœlestem favum sciebat. Hic verbis infanti mel instillavit, nec abstinuit amplexu, quod credidit Bernardus in lilia et rosas incidisse. Obtulit ante aram Deo floridum pignus tanquam fasciculum Apem Bernardum credidit, qui vidit puerum in ulnis gestantem. »

150. Sunt, qui plus dicant, prout intelligo e neoterico auctore, qui Vitas sanctorum vulgavit, Gallice tribus tomis. Nam ad diem 20 Novembris, in Vita S. Felicis Valesii, nonnullos esse affirmat, qui velint, eum sacræ instructionis gratia sub disciplina S. Bernardi, petiisse Claramvallem: verum sicut historia superior de S. Felice, quem mater ejus ad Bernardum detulerit infantem, quemque is obtulerit Deo, parum hactenus mihi videtur credibilis; sic multo minus credibilis mihi apparet ea, quæ vult, eumdem S. Felicem sub Abbatis nostri disciplina vitæ religiosæ institutis imbutum fuisse, quandoquidem hoc non video idoneis testimoniis corroborari.

§ XV. *Opusculum de gratia et libero arbitrio: consessus et auctoritas in synodo Trecensi: Regula Militum Templi an a Sancto condita.*

151. Confectio hujus opusculi, quo de Ecclesia catholica universa sanctus doctor immortali titulo meritus est, innodatur anno prædicto Christi 1127, ab auctore Annalium Cisterciensium, apud quem ibidem cap. 4, nonnulla circa illud observantur. Habetur apud Mabillonium volumine primo, col. 603, et sequentibus, et hac prævia admonitione ibidem pagina 601, illustratur: « *Hoc opusculum Bernardus ante annum* 1128 *composuit: id est ante annum ætatis suæ tricesimum octavum. Agit de gratia et libero arbitrio, ex occasione cujusdam collationis cum homine nescio quo, cui sanctus Doctor amplior gratiæ tribuisse visus fuerat, quasi nihil reliqui libero arbitrio faceret in actibus humanis. Præcipuus ergo libri scopus est, quæ sint gratiæ, quæ liberi arbitrii partes in negotio salutis. Huc multa docentur de libero arbitrio Dei, angeli et hominis, integri, lapsi, et beati: item de gratia primi hominis ante et post lapsum. Parvus liber, sed qui plus succi et solidæ doctrinæ continet, quam magna librorum volumina, quæ de hoc theologico pertractant. Stylus vegetus, vivaci ingenio et lumine plenus; verba propria et materia accommodata; oratio facilis, non arte quæsita, sed quasi naturalis; non obesa et exilis, sed pinguis et nervosa: elegans concinna et jucunda; non trivialibus scholæ verbis languens, non barbara aut inculta. Non ita pressa, ut parce et guttatim fluat, nec* [illegible] *profusa, ut torrentis instar, quasi* [illegible] *et siccato alveo, erumpat: sed pari* [illegible] *majestate æqualiter profluens,* [illegible] *deficientem, qui non ex alieno plenus* [illegible] *proprio, imo ex Dei dono, atque ex continua scripturæ meditatione, præsertim Apostoli* [illegible]

152. « *De isto opusculo Gaufridus, in* [illegible] *de Vita Bernardi, capite* 8, *agens: Quam non ingratus, inquit, gratiæ Dei, ex his liquet, quæ de gratia et libero arbitrio tam fideliter quam subtiliter disputarit. Nec prætermittenda verba epist.* [illegible] *ad* [illegible] *mericum cardinalem, quæ sub annum* 1128 [illegible] *est. Quæsivit a me præfatus episcopus* [illegible] *Carnotensis aliqua ex nostris opusculis,* [illegible] *mitteret: sed non fuit ad manum,* [illegible] *crederem studio. Libellum tamen de gratia et libero arbitrio nuper edidi: illum vobis libenter mittam, cum vos velle cognovero.» Directus* [illegible] *Guillelmo, Sancti-Theodorici abbati,* [illegible] *amico, ad quem Apologia superius* [illegible] *seqq. edita, et epistolæ complures.* [illegible] mo hoc sancti doctoris opusculo lectore [illegible]

eruditissimus Mabillonius, qui illud notationibus etiam explanavit. Jam gradum faciamus cum historico Cisterciensi ad annum Christi 1128. sancto Patri valde honorificum, sicut planum fiet ex dicendis occasione concilii Trecensis, quod vel invitus sua præsentia condecoravit.

153. Baronius illud intexit anno Christi 1127, sed a Pagio in Critica ad istum annum num. 11, corrigitur his verbis : « *Concilium Trecense, cui Matthæus, Albanensis episcopus cardinalis, legatus apostolicus, archiepiscopi Remensis et Senonensis, variique episcopi interfuere, anno tantum sequenti celebratum ; cum in ejus præfatione Joannes Michaelensis concilii scriba dicat, illud habitum « in solemnitate sancti Hilarii* (*nempe die* 13 *mensis Januarii*) *anno* 1128, *ab incarnato Dei Filio, ab inchoatione prædictæ militiæ* (*nempe Templariorum*) 9 ; » *qui annus incarnationis etiam notatus reperitur in codice ms. bibliothecæ Victorinæ Parisiensis, et in Historia Hierosolymitana Jacobi de Vitriaco. Tyrius quidem ait, concilium istud ordinem Templariorum jam a novem annis fundatum confirmasse ; sed cum is annum incarnationis vel a die* 25 *mensis Martii, vel a die Paschatis ibi incipiat, certumque sit, concilium mense Januario congregatum, Tyrius non nisi de mense Januario sequentis Christi anni interpretari potest ; et male aliqui viri docti, cum ad ejus annos incarnationis numerandi modum animum non advertissent, vel numeros apud Tyrium mendose descriptos esse causati sunt, vel ad vanas interpretationes recurrere. Annus itaque æræ Dionysianæ* 1128, *mense Januario erat adhuc annus* 1127 *Tyrio, et nonus exiens a fundatione ordinis Templariorum.* » Hæc de anno concilii, de actis autem ejus tractatur ex Guillelmo Tyrio, lib. XII, c. 7. apud Labbeum tomo XX, Conciliorum, col. 922.

154. Matthæus itaque, sedis apostolicæ legatus ac concilii præses, quo negotiis in eodem pertractandis majus etiamnum auctoritatis pondus adjiceret, præter Remensem ac Senonensem præsules, eorumque suffraganeos, abbates, ex Guillelmo Tyrio, quem modo citabam, Cisterciensem, et Claravallensem, quibus etiam ab eo additur Pontiniacensis cum aliis pluribus, eidem concilio interesse voluit. « Verum Bernardus, inquit Manricus ad hunc annum, cap. 1, num. 3, qui semel proposuerat monasterio non egredi, ut ad Petrum Leonis, cardinalem item legatum, ante duos annos dederat in litteris, ægre sane, nec sine magna difficultate avulsus est, nihil non causans, nihil non excusans, et neque infirmæ, qua detinebatur, valetudini, nec propriæ insufficientiæ parcens. » Exstat de illis rebus S. Bernardi epistola 21, ad Matthæum legatum, qua se excusat, quod vocatus ad negotia tractanda, non accesserit. Data indicatur apud Mabillonium col. 38, sub finem anni 1127. Quis autem Matthæus iste fuerit, de quo supra recurrit sermo, ibidem observat : « Matthæus, ait, ex canonico Remensi monachus Cluniacensis apud S. Martinum de Campis, dein cardinalis, et episcopus Albanensis, vir miræ sanctitatis, ex Petro Venerabili, is est ad quem hæc epistola scripta est, instante concilio Trecensi anni 1128, ex fusioribus notis col. 16. Porro istius epistolæ characteres sunt hujusmodi, ut mirificam sancti modestiam inspirent lectori, et luculentissimæ sint testes, virum in aliorum oculis tam magnum, in suis vere parvulum fuisse : quibus item hac submissæ obedientiæ clausula finem imponit : Vos tamen (vobis dico, Pater) noveritis, quia paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata vestra. Vestræ autem indulgentiæ erit, parcere mihi, ubi parcendum decreveritis. »

155. Ejus ad Theobaldum, comitem Campaniæ, epistolam quid memorem ? Legi ea potest apud Mabillonium colum. 51, estque numero trigesima nona, anno Christi 1127, ibidem illigata : in qua eum hortatur, ut erga episcopos, concilii causa in ejus civitate Trecensi constitutos, honorifice et reverenter se gerat. Fragmentum ejusdem postquam recitasset Annalista Cisterciensis num. 5. « Hactenus, ait, sanctus Pater ad Theobaldum ; ut sibi latebras, sic Ecclesiæ honorem appetens, et reverentiam prælatis exhibendam, quorum se dignum consortio non judicabat. » De litteris, quas a Sancto ad Petrum Leonis scriptas citabat paulo ante Manricus, observa nonnulla per transennam, ut ita loquar. Mabillonius in notis ad epistolam 17, col. 35, quæ Petro diacono cardinali et legato inscribitur, hæc animadvertit : « Petrus iste alius sine dubio est a Petro itidem legato, sed presbytero cardinale, ut probavimus in præfatione ad hunc tomum. » Et mox subjicit, quisnam Petrus iste videatur esse. Pagius in critica, Baroniana ad annum Christi 1125, agens de Petro cardinale legato, quem misit Honorius PP. II, contra Pontium, Cluniacensium olim abbatem, ac monasterii eorum invasorem, num. 3, statuit hunc esse « diversum a Petro Leonis, quia is cardinalis presbyter erat jam ab anno 1120, juxta Onuphrium, et certo certius anno 1121, ut eo, ait, anno vidimus. Deinde Petrus hic, cui causa Pontii ab Honorio II, commissa, alius ipsi esse non potest, quam Petrus diaconus cardinalis et legatus, ad quem divus Bernardus scripsit epistolam ordine 17, qui legatio ejus nullo alio per hæc tempora anno peracta esse potuit, quam currenti ; unde deducit, eam divi Bernardi epistolam, quam Mabillonius circa annum 1127, datam notat, ad hunc omnino annum pertinere, » uti et alias duas, videlicet 18, et 19, ab eodem ad eumdem Petrum cardinalem et legatum datas ; « cum anno sequenti, sicut addit, Humbaldus archiepiscopus Lugdunensis, et Gerardus episcopus Engolismensis legatione Gallica functi sint. Mabillonius, in præfatione ad editionem operum S. Bernardi abbatis § 4, num. 39, jam suspicatus fuerat, Petrum diaconum cardinalem et legatum, cui præfatæ Bernardi epistolæ inscriptæ sunt, eum fuisse qui, adversus Pontium abba-

tem Cluniacensem in Galliam, accessit ex mandato Honorii papæ; sed id apud me certum et indubitatum. » Hactenus Pagius, qui etiam ad annum Christi 1127, num. 12, observat, epistolam decimam septimam S. Bernardi male a Baronio revocari ad concilium Trecense; dum enim sanctus abbas excusat in ea, quod vocatus non venerit... ibi... de alia profectione nobis, inquit, ignota sermonem habet.

156. Quod vero attinet ad concilium Trecense, cui sanctum doctorem una cum pluribus aliis dicebamus interfuisse, quid referam viri auctoritatem, qua solis ad instar inter alios ejusdem synodi Patres fulsit? Apud Miræum enim, in Chronico Cisterciensi ad annum 1128, illorum nomina recensentem, habentur ista : « Supra nominatus abbas Bernardus ClaræVallensis non defuit; cujus sententiam præscripti Patres libera voce collaudabant. » Hæc etiam exstant apud Labbeum tomo X. Conciliorum col. 924. In Prologo autem ad regulam Templariorum ibidem col. 923, et apud Miræum, modo citatum, quæ in dicto concilio Trecensi illis est data, ab eodem fuisse commissam sancto abbati, testatur sæpe memorati concilii scriba : « Ego Joannes Michaelensis præsentis paginæ, jussu concilii, ac venerabilis abbatis ClaræVallensis (Bernardi) *cui creditum ac debitum hoc erat*, humilis scriba esse divina gratia merui. » Quæri autem hoc loco potest, an Sanctus composuerit regulam Templariis præscriptam. Affirmant Manricus ac Miræus; negat Mabillonius volumine primo in admonitione ad opusculum sextum ipsius Sancti, tomi II, *De laude novæ militiæ ad milites Templi* inscriptum, cui opusculo, quod exstat col. 543, et sequentibus, editor ille in rem præsentem ista præmittit :

157. Templariorum regulam ex codice Victorino typis mandavit Miræus, eamque Chronico Cisterciensi inseruit « *utpote a S. Bernardo, inquit, abbate ClaræVallensi (ut ex Prologo patet) dictatam.* » Regula hæc totidem capitulis, quod Regula S. Benedicti, ex qua magna ex parte de verbo sumpta est, constat, id est capitulis 72. Sic vero inscribitur ante prologum : « *Regula pauperum commilitonum Christi, Templique Salomonici.* » Manricus, ad annum 1128, cap. 2, hanc regulam Bernardo auctori cum Miræo tribuit, ad idque probandum duo loca adducit ex prologo. Primus locus sic habet : « *Sane autem prorsus licet nostri dictaminis auctoritatem permaximus numerus religiosorum Patrum, qui in illo concilio divina admonitione convenerunt, commendat; non debemus silenter transire, quibus videntibus, et veras sententias proferentibus, ego Joannes Michaelensis præsentis paginæ*, etc., » quæ nos paulo ante jam dedimus. Verum hæc verba non significant ullam regulam a Bernardo pro Templariis fuisse compositam; sed eum in Joannem Michaelensem rejecisse impositum sibi scribæ officium. Neque quidquam amplius conficitur ex sequentibus verbis, quæ post enumerationem Patrum Trecensis concilii hoc modo referuntur.

158. « *Ipse vero magister militiæ, Hugo nomine, revera non defuit, et quosdam de Fratribus suis secum habuit, verbi gratia, F. Godefridum, F. Rorallum, F. Gaufridum Bisol, F. Paganum de Monte-Desiderii, Archembaudum de sancto Amano. Ipse vero magister Hugo cum istis discipulis modum et observantiam exiguæ inchoationis sui militaris ordinis, qui ab illo, qui dicit : Ego principium, qui et loquor vobis, sumpsit exordium, juxta memoriæ suæ notitiam supra nominatis Patribus intimavit. Placuit itaque Concilio, ut consilium ibi lima et consideratione divinarum Scripturarum diligenter examinatum, tamen cum providentia papæ Romanorum ac patriarchæ Jerosolymitarum, necnon etiam assensu Capituli pauperum commilitonum templi, quod est in Hierusalem, scripto commendaretur et inenodabiliter servaretur.* » Quibus verbis id tantum a Patribus sancitum fuisse intelligimus, ut militibus regula ex eorum consensu, consultis Romano pontifice et patriarcha Jerosolymitano, præscriberetur; sed Bernardus ejus auctor nequaquam asseritur. Quinimo Albericus ordinis Cisterciensis eisdem militibus regulam sancti Augustini impositam scribit. Unde in monastico Anglicano ad ordinem sancti Augustini revocantur. Permirum esset, si Albericus Triumfontium haud longe a Claravalle monachus Cisterciensis, hanc Bernardi regulam ignorasset, et pro illa militibus, qui ejus tempore supererant, aliam tribuisset. Hasce ob rationes eruditissimus Mabillonius confectionem regulæ predictæ abjudicat S. Bernardo, quibus non acquiescens, alias istis ita superaddit :

159. « Guillelmus Tyrensis episcopus, in parte dicti libri XII cap. 7, tradit, eisdem militibus, qui ante concilium Trecense « *non nisi novem erant, de mandato domini Honorii papæ, et domini Stephani Jerosolymitani patriarchæ, fuisse institutam regulam, et album habitum assignatum* » cum antea vulgari usi essent. « *Postmodum vero tempore domini Eugenii papæ, ut dicitur, cruces de panno rubeo mantellis suis cœperunt assuere* » tam equites « *quam eorum fratres qui dicuntur, servientes. Quorum res adeo crevit in immensum, ut hodie (inquit Guillelmus)* » trecentos plus minusve in conventu habeant equites, « *albis chlamydibus indutos, exceptis fratribus.* » Ex his postremis verbis conficimus, regulam illam, quæ Bernardo auctori tribuitur, nonnisi post Guillelmum Tyrensem scriptam fuisse : quandoquidem in cap. 21 notantur quidam « *pseudofratres ex ultramontanis partibus, mentientes se esse de Templo et quædam apud ipsos milites sine discretione ac consilio communis capituli succrevisse penitus amputanda* » arguuntur, nempe quod « *habebant olim famuli et armigeri alba vestimenta, unde veniebant damna importabilia.* »

160. « Nullum vero generale capitulum Templariorum fuit ante concilium Trecense : nullus antea peculiaris militum habitus, sed vulgaris. Albus eis concessus est a Patribus concilii, exceptis se-

venientibus. Plane vel ex his solis verbis intelligitur, [illegible] saltem capitulum longe post tempus concilii fuisse [illegible] capitulum 7, [illegible] *stando divinum* [illegible] non solum non laudat, sed etiam vituperat, statuitque audiri sedendo. Quod sane [illegible] in Bernardi mentem non venissst. In Capitulo 61 statuitur *ut amplius sorores non habeantur*. Quod arguit non fuisse recens institutum. An Joannes Michaelensis istius regulæ auctor sit, aliis judicandum relinquo. » Quod vero Pater sanctissimus etiamsi non in hac re, alibi tamen bene meritus fuerit de Templariis, narrat Manricus, cap. 3, num. 5 et 6.

§ XVI. *Querelæ curiæ Romanæ a sancto doctore dilutæ, famosum schisma pseudopapæ Anacleti ab ipso compressum; annus cædis venerabilis Thomæ, prioris Victorini.*

161. Negotia boni publici, ad quæ Bernardus vel invitus non raro accersebatur, magnas adversus cum querelas, ne dicam odia, concitarunt. Rei hujus summam, ab historico Cisterciensi ad annum Christi 1129 pluribus recensitam, non est necesse huc transcribere; cum satis ea possit intelligi ex epistola sancti 48, quæ est inscripta Haimerico Romanæ sedis cancellario, et in qua injustas contra se querelas forti ac intrepido calamo diluit. En tibi itaque, lector, excerptum ex eadem epistola fragmentum. Observa autem scriptum illud non dirigi ad solum cardinalem Haimericum, sed ad alios etiam cardinales, quos fraternitatis nomine appellat; de quo consule Mabillonii notas ad hanc epist. [illegible] consequens est, Romanam curiam obloquiis contra eum personuisse, ut non obscure e Viri sancti rescripto conficitur, e quo hæc delibo : « *[illegible] pauperi et inopi veritas odium parit? [illegible] quidem miseriæ [illegible] invidiam potest? [illegible] an glorier, quod factus sum et ipse [illegible] ragas?... [illegible] boni viri, displicuit fraternitati vestræ [illegible] quod apud Catalaunum amotus est [illegible] homo [illegible] diffa-[illegible] præfuerat, [illegible] An quod in urbe [illegible] manifestus destructor [illegible] qui omnibus [illegible] servus et prudens? An [illegible] Veneris [illegible] Deo [illegible] barum [illegible] sed [illegible] minus [illegible] domino meo? Et hoc merito, [illegible] responderem, si quid in eis [illegible]*

162. « *[illegible] ut quid judicor ego de factis [illegible] tanquam de malis? Cum [illegible] præclare gesta fuisse, nulla [illegible] impudentia pos-[illegible] et recens simile [illegible] Bernardus [illegible] benedictionibus cumulabat... At... nil mea refert de his, quorum auctor non exstiti. Laudent si volunt, vel vituperent, si audent; de primo quidem dominum Albanensem; de secundo vero dominum Remensem; porro de tertio eumdem æque archiepiscopum simul et episcopum Laudunensem, cum rege pariter et multis aliis reverendis personis, qui se utique auctores in his et principes exstitisse minime diffitentur. Si bene egerunt, quid ad me? Si aliter, quid æque ad me? An tota, et sola culpa mea est, quod adfui, homo solis latebris dignus?... Adfui..., negare non possum : sed vocatus, sed tractus. Utinam non issem ad illa! Utinam non irem ad similia! Utinam et nuper non issem, ubi vidissem adversum Ecclesiam apostolica (pro dolor!) auctoritate* (*Vide epistolam* 46 *et* 47.) *violentam armari tyrannidem, quasi non satis per se insanisset. Tum demum sensi juxta prophetam adhærescere linguam meam palato meo*, etc.

163. « Propter hujusmodi, etsi aliud non sit, graver interesse causis, quarum præsertim mea non interesse cognosco. Gravor, sed trahor. At vere ab hac necessitate per quem melius retrahi posse speraverim, quam per vos, vir optime?... Indicatur, si placet, clamosis et importunis ranis de cavernis non egredi, sed suis contentas esse paludibus. Non audiantur in conciliis, in palatiis non inveniantur : ad causas, ad negotia nulla necessitas, nulla trahere possit auctoritas... Non tamen idcirco etiam me latente et tacente cessare puto murmur ecclesiarum, si non cesset Romana curia pro voluntate assistentium facere præjudicium in absente. Valete. » Sic injustas contra se querelas acriter diluit Vir magnus, eo nimirum ab objecta respondens liberius, quo in culpæ nescia et ingenti virtutum comitatu circumsepta conscientia staret securus obloquiorum. Nonnulla quæ in recitato fragmento occurrunt, explanatur apud Mabillonium tum in notis brevioribus ad dictam epistolam; quibus adde fusiores colum. 22. Manricus ad annum Christi, quem antea ex ipso signabam 1129, cap. 7, numer. 8, refert S. Bernardi vaticinium; sed de eo inferius.

164. Quod scripserat sanctus doctor in epistola ad Haimericum paulo ante citata, « consilium sibi esse et propositum, nunquam (si causa duntaxat nostri, inquit, ordinis non fuerit) exire de monasterio, nisi aut apostolicæ sedis legato, aut certe proprio vacante episcopo, quibus nostræ humilitati, sicut optime nostis, contradicere omnino fas non est, nisi ex quocunque superioris auctoritatis privilegio; » quod, inquam, sanctus doctor tunc scripserat, suum boni publici causa e monasterio ac amato sibi solitudine egressum æquissimis istis conditionibus restringendo, locum habuit anno Christi 1130 occasione famosi schismatis, quod male feriatus ac turbulentus pseudopapa Petrus Leonis, assumpto nomine Anacleti, adversus Innocentium PP. II, in Ecclesia Dei concitavit. Argu-

mentum hoc cum unum sit e præcipuis ornamentis, quibus S. Bernardus immortale apud posteros nomen promeritus est, et gloriam nulla oblivione delendam, mirari non debemus, illud ab eruditissimo Mabillonio secundis curis ad incudem revocatum, et ex variis veterum monumentorum documentis illustratum in egregia illa præfatione generali, quam Bernardi Operibus a se recusis præfixit, § 4. Quam itaque laudato Mabillonio, de republica litteraria tot aliis monumentis, quæ in lucem dedit, adeo præclare merito, debemus lucubrationem, hoc loco non quidem totam, sed quoad in rem nostram fuerit satis, recudere visum est. Ea vero quæ verbis aliorum intexuit de suo idem auctor, parenthesi includam.

165. « Etsi, inquit Baronius, aliique scriptores ecclesiastici, de schismate, post Honorii II obitum anno 1130, Innocentium inter et Anacletum conflato, multa scripsere; nonnulla tamen ampliori explicatione egent, quæ ex veterum monumentorum lectione supplere conabimur. » Deinde, paucis interjectis, præsentem materiem laudatus Mabillonius ita deducit et illustrat : « Petrus Leonis, ex gente Leonina Romanus, ex monacho Cluniacensi creatus est primum, si Onuphrio credimus, a Paschali II diaconus cardinalis tit. sanctorum Cosmæ et Damiani : dein a Callisto II presbyter cardinalis sanctæ Mariæ trans Tiberim, tit. Callisti, anno 1120. « *Fuit hic Petrus* (*uti ex Chronico Mauriniacensi discimus*) *Petri filius, filii Leonis. Leo vero a Judaismo Pascha* (*id est transitum*) *faciens ad Christum, a Leone baptizari et ejus nomine meruit insigniri* (*Leonem IX interpretare*). *Hic vir* (*scilicet Leo ex Judæis*) *quia scientissimus erat, in curia Romana magnificus effectus, genuit filium nomine Petrum, magnæ famæ, magnæque potentiæ post futurum.*

166. « *Ea tempestate inter regem Teutonicorum, qui ex successione Caroli Magni Romanorum patricius erat, et Ecclesiam Romanam illa turbulentissima de investituris orta est seditio. In qua vir ille in tantum armis strenuus, consilio providus, et Ecclesiæ Romanæ fidelis exstitit, ut ei cum cæteris munitionibus, quæ Romæ sunt, illam quoque, quæ illius urbis videtur obtinere similitudinem, turrim dico Crescentii, quæ a parte Galliarum in parte Tiberini pontis sita est, Papa committeret, et eum præ cæteris familiarem haberet. Hac occasione mirabiliter accrescens, quotidie sui melior efficiebatur, et divitiis, possessionibus, honoribus augmentabatur.* » Hæc præmittenda fuerunt, quoniam ex Petri genere, judaismo, potentia, turre Crescentii, arcem sancti Angeli appellant, qua Anacletus se tutabatur, pendet rei gestæ notitia. Pergit Chronographus Mauriniacensis. « *Inter cæteram sobolem, cujus plurima multitudine sexus utriusque a quibusdam Antichristus gloriabatur, genuit hunc Petrum, de quo sermo nunc est; qui litteris traditus, a quibusdam Antichristi præambulus appellabatur.* (*Hoc convicium ex consequentibus seu*

A *ex eventu et impositum existimem.*) *Iste, studii gratia, Gallias atque Parisios adiit, et cum repatriaret, apud Cluniacum, ditissimum atque sanctissimum cœnobium, monachilem habitum induit. Aliquantisper ibi regularibus institutionibus imbutus, a papa Paschali II patris admonitione retrahitur ad curiam, et cardinalis effectus tempore Callisti papæ, cum eodem Gregorio, qui postea Innocentius II, missus ad Gallias, Carnoti Belvacique concilia celebravit.* » Nulla hic mentio de titulo diaconi cardinalis, quem titulum Petro Leonis a Paschale concessum fuisse Onuphrius tradit. Qua in re potior est auctoritas chronographi Mauriniacensis, ejus temporis æqualis.

167. « Gregorius diaconus Cardinalis tit. sancti Angeli ab Urbano II creatus dicitur, ac deinde le-
B gatus a Callisto II, in Galliam missus cum Petro Leonis anno 1124. Sagiam Neustriæ civitatem cum eo accessit, teste Orderico in libro XII, p. 877. De hac legatione ita scribit Vincentius in libro secundo de Vita Stephani Grandimontensis cap. 49 : « *Excellentissimi quoque cardinales, Gregorius et Petrus Leonis, inter quos postmodum de papatu schisma fuit, cum in Galliam missi, in partibus Lemovicis legatione sua fungerentur, ad hunc virum Dei* (*Stephanum*) *pariter convenerunt.* » Et quidem constitutioni Sugerii abbatis anno 1125 subscripserunt ambo ut legati, apud Chesnium tomo IV, pag. 547. « *Ego Petrus, sedis apostolicæ presbyter cardinalis et legatus, laudo et confirmo. Ego Gregorius, sancti Angeli diaconus cardinalis, et apostolicæ sedis legatus,* » etc. Eodem tempore Bernardus quasdam
C epistolas scripsit Petro diacono cardinali legato, nimirum epistolas 17 et sequentes, quem ipsum esse Petrum Leonis aliquando cum Maurico opinatus sum. At cum Petrum illum, cui Bernardus scribit, diaconum, non presbyterum cardinalem fuisse constet : epistolæ illæ Petro Leonis convenire non possunt.

168. « Interea moritur Honorius pontifex, medio Februario anni 1130. Præcedentem assignat chronographus Mauriniacensis, de more Gallicano, quo novi anni initium a Paschate deducebatur. Tum « *cardinales* (*ait idem chronographus*) *qui cum cancellario* (*Haimerico*) *inibi aderant, et Honorio infirmanti assederant, Gregorium quemdam* (*eum scilicet, quem modo laudabamus*) *scientia ac religione præclarum, sibi præficiunt, et nimis festinanter, ut a quibusdam*
D *dicitur, pontificalibus induunt insignibus. Id illi ea gratia dispensationis factum dicunt, ut Petrum quemdam, qui sæculariter ad papatum videbatur aspirare, spe sua frustrarentur. Fuit hic Petrus, Petri filius, filii Leonis* » et cætera, quæ superius de eo retulimus. Factum clarius exprimit Sugerius in libro de Vita Ludovici Grossi, apud Chesnium inter Historiæ Francorum scriptores tomo IV, pagina 317, ubi ait : « *Romanæ Ecclesiæ majores et sapientiores* (*exstincto Honorio*) *ad removendum Ecclesiæ tumultum* (*consensisse*) *apud sanctum Marcum et non alibi, et non nisi communiter R*[illegible]

more celebrem fieri electionem, [At] qui assiduitate et familiaritate propinquiores apostolici fuerant, timore tumultuantium Romanorum illuc convenire non audentes, antequam publicaretur domini papæ decessus, personam venerabilem, cardinalem de sancto Angelo diaconum Gregorium, summum elegisse pontificem. Qui autem Petri Leonis parti favebant, apud sanctum Marcum pro pacto alios invitando convenisse, dominique papæ morte comperta, ipsum dominum Petrum Leonis, cardinalem presbyterum, multorum et episcoporum, et cardinalium, et clericorum, et Romanorum consensu votive elegisse ; sicque schisma perniciosum conflatum fuisse.

169. « Prior itaque erat Innocentii electio, sed præpropera, nec ab universo eligentium cœtu facta. « *Cum autem Petri Leonis pars tum parentum suffragio* (addit *Sugerius*) *tum Romanæ nobilitatis præsidio prævaleret* (*Innocentius Urbem deserit, et ad partes Galliarum navigio descendit*) *nuntiisque ad regem Ludovicum destinatis* (*ejus opem efflagitat. Quam ob rem Ludovicus Stampas indicit*) *concilium archiepiscoporum, episcoporum abbatum et religiosorum virorum, et eorum consilio magis de persona, quam de electione investigans.* » Innocentio dat manus, auctore Bernardo in cujus suffragium totius concilii vota convenerant, teste Ernaldo in libro secundo de ejus Vita, cap. 1. Sub hæc Sugerius, uti ipse persequitur, mandato regis obviam Innocentio missus Cluniacum usque, cujus loci abbas Petrus Venerabilis et monachi Anacleto, monacho quondam suo, Innocentium prætulerant, ut postea notabimus ad epistolam 126. Rex ipse usque ad Floriacense S. Benedicti monasterium cum regina et filiis suis papæ occurrit, et regium verticem « *tanquam ad sepulcrum Petri inclinans, pedibus ejus procumbit.* (*Ejus exemplo rex Angliæ Henricus, itidem Innocentio*) *Carnotum occurrens, devotissime pedibus ejus prostratus* (*suum suorumque obedientiam ei promittit. Innocentius vero*) *visitando Gallicanam Ecclesiam, ad partes se transfert Lotharingorum : cui cum imperator Lotharius civitate Leodii cum magno archiepiscoporum et episcoporum, et Teutonici regni optimatum collegio celeberrime occurrisset, in platea ante episcopalem ecclesiam humiliter se ipsum stratorem offerens, pedes per medium sanctæ processionis ad eum festinat, alia manu virgam ad defendendum, alia frenum albi equi accipiens, tanquam dominum deducebat. Descendente vero tota statione, eum suppodiando deportans, celsitudinem paternitatis ejus notis et ignotis clarificavit.* » Hæc anno 1130 gesta : Ubi Sugerius silet de Bernardo, quem assiduum Innocentii comitem itineris per Galliam fuisse ex Ernaldo discimus. »

170. Deinde observat Mabillonius, « *quid tunc temporis Leodii actum sit, citans Annales Magdeburgenses seu Saxonicos mss. ad annum* 1131 : *quo Dominica ante mediam Quadragesimam,* XI *Kal. Aprilis, celeberrimus conventus* XXXVI *episcoporum et principum fit Leodii, domno apostolico Innocentio et rege Lothario ac regina præsentibus.* » Hoc consilium præcesserat synodus Wirceburgensis, uti habent iidem Annales, ab auctore æquali scripti, videlicet « *concilium* XVI *episcoporum, mense Octobri a rege accitum, cui adfuit archiepiscopus Ravennæ, apostolicæ sedis legatus : ubi Gregorius, qui et Innocentius... a Lothario rege et omnibus ibi congregatis eligitur et confirmatur.* » Post conventum Leodiensem Innocentius, teste Sugerio remeat in Franciam, Paschæ festum apud S. Dionysium transigit, et « *transactis tribus post Pascha diebus* (*Parisios accedit*). *Exinde Galliarum ecclesias visitando... cum per terram aliquantisper deambulasset, Compendii demorari elegit.* » Subinde concilio Remis, habito, ut tradit Sugerius, et quidem « XIV Novembris » testante Dodechino, ibidem Ludovicus Junior regia insignia ab Innocentio accepit VIII Kalendas easdem, prout notavit Robertus Sigeberti continuator. « *Annales Saxonici mss. ad annum* 1131 : *Innocentius papa, iterum collectis ecclesiasticis viris* (*id est post synodum Leodiensem*) *et fidelium turbis, apud Remensem urbem in festo sancti Lucæ grandi synodo per aliquot dies præsidebat.* » Addit Sugerius, papam « soluto concilio » Autisiodori moras egisse, ac demum cum Lothario repetiisse Italiam. Autisiodori moram chronographus concilio Remensi postponit.

171. « Ernaldus, in libro secundo de Vita Bernardi cap. 1, concilium Remense ante Leodiense collocat, atque Innocentium Leodio Claramvallem, ac deinde, post brevem in Gallia moram, cum Lothario Romam contendisse scribit. At synodum Remensem Leodiensi posteriorem esse constat tum ex Sugerii narratione, tum ex Annalibus Saxonicis, sed maxime ex chronico Mauriniacensi, in quo Innocentii iter accurate describitur; cujusque mox textus a Mabillonio subjicitur, uti et alia, quæ ibidem, ne abeamus justo longius, videri possunt. Petrus interea temporis, seu Anacletus, nihil non molitur, ut quoscunque insigniores viros ad partes suas adjungat. Ex episcopis ei adhæsit Girardus Engolismensis, qui cum legati munus sub pontificibus proximis gessisset, illud idem vel ab Anacleto impetrare in votis habuit. Idem Guillelmum Pictavorum comitem ad Anacletum pertraxit. Præterea, Rogerium Apuliæ ducem ut sibi consiliaret Anacletus, sororem suam ei tradidit uxorem, eumque Siciliæ regem coronavit, teste Orderico in libro XII... Tot tantæque turbæ, quas fusius fortasse quam locus pateretur, hic descripsimus, multum negotii Bernardo facesserunt, qui varias epistolas circumquaque scripsit ad conciliandos Innocentio schismaticos, et continendos in officio fideles : varia item itinera ejusdem rei causa suscepit, ut ex sequentibus epistolis, et ex Vita lib. II, cap. 6 et 7 intelligitur.

172. « Superest hic agendum de Girardo Engolismensi episcopo, cujus mores egregie descripsit Arnulfus, tum Sagiensis archidiaconus, dein episcopus Lexoviensis, in tractatu adversus eum edito,

quem Acherius noster in tomo secundo Spicilegii typis vulgavit. Indignissima ejus facinora deinde pluribus a Mabillonio depinguntur ex eodem auctore. Per funesta porro illa ac diuturna schismatis illius tempora quantos Bernardus labores sustinuerit, quot itinera confecerit, ex ejus Vita et epistolis, ut jam diximus, intelligitur. Hujus rei causa ter in Italiam profectus est, ejusque tandem opera schisma compressum, mortuo Anacleto anno 1138 cui schismatici Victorem antipapam substituerunt « *non tam pertinacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis moram papæ Innocentio reconciliarentur. (Et re quidem ipsa Victor) ad virum sanctum (id est Bernardum) nocte se contulit, et ille eum, nudatum quidem usurpatis insignibus, ad domini Innocentii pedes adduxit* » sicut testatur Ernaldus in Vita, lib. v, cap. 2, num. 137, apud nos. Atque hic funestissimi ac diuturni schismatis finis, quod curis ac laboribus indefessis sancti nostri herois Bernardi felicissime ac honorificentissime compressum fuit, res ab illo in hac causa gestas pluribus memorante Ernaldo, quem modo indicabam, a num. 129, cujusque narrationi lucem afferent ea, quæ antea præmisi e Præfatione Mabillonii. Verum hisce nonnulla sigillatim attexere, præsenti nostro instituto accommodatum censeo.

173. Illud imprimis memorabile pariter ac Sancto admodum gloriosum, quia apparuit os suum et Spiritus sanctus implevit illud, uti testatur Ernaldus cap. 1, num. 85, ab eodem utique Spiritu electus, ut concilii Stampensis in gravissimo hoc negotio unus Bernardus Patrum omnium in illo congregatorum os et lingua foret. « Unus enim omnium ore locutus, ex eodem biographo, suscipiendum ab omnibus summum pontificem Innocentium nominavit : et ratum esse omnes pariter acclamarunt, et decantatis ex more laudibus Deo, obedientiam deinceps polliciti, electioni Innocentii omnes pariter subscripserunt. » Alia vero, quæ vir sanctus in hac causa egit, cognoscimus ex ejus epistolis. Etenim in ea, quæ est numero centesima vigesima quarta, hortatur Hildebertum Turonensium archiepiscopum, ut Innocentium agnoscat legitimum pontificem, et inter alia plura in ipsius favorem ita recenset juris illius prærogativas : « Funiculus triplex difficile rumpitur. Electio meliorum, approbatio plurium, et (quod his efficacius est) morum attestatio, Innocentium apud omnes commendant, summum confirmant pontificem. » Et in epistola 125 ad Gaufridum de Loratorio, de quo consule notam Mabillonii, operam ejus requirit in asserendo pontificatu Innocentii, quem « merito, ait, recipit Ecclesia ; cujus et opinio clarior, et electio sanior inventa est, nimirum eligentium et numero vincens et merito. » Denique in epistola 127 ad episcopos Aquitaniæ, causam eamdem egregie tuetur adversus Gerardum Engolismensem, schismatici partes agentem, cujus mores depingit, et subterfugia eludit.

174. Cæterum quæ ad Guillelmum ejusdem Aquitaniæ comitem, ad Anacleti partes a Girardo Engolismensi episcopo nefarie pertractum pertinent, Manricus quidem narrat ad annum 1130, cap. 4 ; sed nos ea uti et alia differimus in aliud tempus, quo agemus de ejus per S. Bernardum conversione ad meliorem vitam. Idem auctor ibidem cap. 5 refert, quidnam vir sanctus egerit in causa venerabilis Thomæ, Sancti-Victoris Parisiis prioris, sacrilege trucidati ; sed Pagius, in Critica Baroniana ad annum Christi 1135, num. 5, probat contra varios, quos ibidem allegat, cædem ejus pertinere ad annum 1133, quam temporis rationem ante ipsum etiam ostenderat Mabillonius in notis fusioribus ad epistolam 158 S. Bernardi. Citatus Annalium Cisterciensium conditor cap. 6, num. 8, S. Bernardum a Januensibus postulatum fuisse præsulem scribit (Vide Ernaldum lib. II, Vitæ, cap. 3) sed frustra ; observans illi evenisse illud Guillelmi lib. I Vitæ, cap. 14 : « Cum dignus esset, ut cogeretur, nescio quo judicio Dei, et singularis reverentia sanctitatis jam olim apud omnes obtinuit, ne aliquando ad aliquid contra suam voluntatem cogatur. »

§ XVII. *Iter Leodiense Innocentii PP. II cum S. Bernardo ; qui jus Ecclesiæ defendit contra Lotharium regem ; excursio, ut fertur, in Artesiam ; Guerrici ac multorum aliorum conversio; Innocentius PP. visit Clarævallenses ; S. Bernardi in concilio Remensi auctoritas; infulæ Catalaunenses ab eo recusatæ.*

175. Chronographus Cisterciensis, relatis ad annum Christi 1131, cap. 1, Innocentii PP. II cum S. Bernardo ad Leodienses itinere, et honorifica post eorum adventum susceptione, quam Lotharius rex vicario Christi exhibuit submissa admodum erga eumdem reverentia, sicut in antecessum § 16 jam diximus; his, inquam, relatis, idem chronographus factum ibidem exponit a num. 3, e quo conficitur, laudatum pontificem valde congrue et opportune sibi in ista profectione comitem adjunxisse virum nostrum sanctum. Nam Lotharius in demissa illa sui abjectione in gratiam Innocentii, in propriam, ut loquitur Manricus, « utilitatem cuncta convertere, et vel ex ipsa pietate quæstum, ex religione potentiam intentare, ne gratis Innocentio famularetur, investituras usurpatas olim Ecclesiæ, sed a Callisto secundo, ut supra vidimus, vindicatas constanter, inter obsequia repetere ausus est, ratus pontificem tunc adhuc Roma exsulem, imo et profugum, eoque ejus ope indigentem adversus æmulum, nihil sibi petenti negaturum, cui vel tacenti solum et acceptanti omnia indulgenda forent ab Anacleto. Hic major Innocentii conflictus fuit, si concessisset, Ecclesiam pene prodentis, quippe ementis tiaram de Petri juribus, imo de vero Christi patrimonio, eoque jam indigni pontificatu, sed destituendi a Lothario si resiliret, atque ipsa illius regis desertione Ecclesiam diu divisam quassatamque, amplius atque hostilius divisuri. Tunc primum sensit, Bernardum nequaquam casu nec humano consilio illuc venisse, neque rebus

potestatis adductum, ut frueretur : sed motibus seditiosis, qui jam emergerent, ni reprimantur, violentis grassaturis.

176. « Cæterum qualiter hæc omnia gesta sint, qualiterque imminentem tempestatem Bernardi Patris eloquentia compescuerit, quo major dictis fides accedat, Bernardi alterius, quem nos cum Mabillonio Ernaldum rectius vocamus, Bonævallis abbatis verbis præstabit. » In Vita ergo, lib. II, cap. 1, num. 5, auctor noster ita loquitur : « Soluto concilio Remensi, Leodium dominus papa Romanorum regi occurrit. (Sed Innocentii iter Leodium ante concilium Remense accidisse, demonstratum est e præfatione Mabilloniana, proxime superiore paragrapho a nobis producta), et honorifice quidem susceptus est, sed velociter obnubilata est illa serenitas. Siquidem importune idem rex institit, tempus habere se reputans opportunum, episcoporum sibi restitui investituras, quas ab ejus prædecessore imperatore Henrico per maximos quidem labores et multa pericula Romana Ecclesia vindicarat. Ad quod verbum expavere et expalluere Romani, gravius sese apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinaverint Romæ. Nec consilium suppetebat : donec murum se opposuit abbas sanctus. Audacter enim resistens regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit. » Sic ibi biographus ille omni fide dignissimus. Huc etiam respexit ipsemet sanctus Pater in epistola sua 150, quæ dirigitur ad Innocentium PP.; ubi illum laudans ex variis recte factis, ejusque zelum excitans adversus ambitionem Philippi, qui modis illegitimis sedem Treverensem invadere tentabat, hæc ei in memoriam revocat : « Sed nec Leodii cervicibus imminens mucro barbaricus compulit acquiescere importunis improbisque postulationibus iracundi atque irascentis regis. »

177. Hinc conficitur primo, præsens factum Lotharii regis non satis vere ac graphice narrari ab Ottone Frisingensi episcopo in Chronico, quod anno Christi 1585 Francofurti excusum est, lib. VII, cap. 18, pag. 149, quando de illo sic ibi scribitur : *Nil cunctatus, exposito tamen prius modeste*, in quantum regnum amore ecclesiarum attenuatum, investituram eorum quanto sibi dispendio remiserit, auxilium Romanæ Ecclesiæ promittit. Conficitur secundo, quam longissime aberrasse a vero, et redargui, ut Baronius loquitur ad annum Christi 1131, mendacissimum Petrum diaconum Cassinensem, dum in gratiam ejusdem Lotharii, cui postea (ut suo loco dicturi sumus) inhæsit, adversus tam apertissimam veritatem de investituris, affirmat eas ab Innocentio papa in eo conventu Leodiensi Lothario fuisse concessas, sic dicens Chron. Cassin. lib. IV, cap. 99. « *Innocentius igitur Germaniam ingressus, a Lothario rege juxta Leodium excipitur, virgam ei et annulum antiquo more confirmans.* » Chronicon Cassinense inter Rerum Italicarum scriptores ab aliquot jam annis typis Mediolanensibus editus, tom. IV recusum est ac notis illustratum; in quo in notis ad libri quarti, caput 97, pag. 555, terminum mendacii, a Baronio adhibitum, mitigare quidem conatur notarum istarum scriptor; sed ex eo apertissima Petri falsitas purgari non potest. Porro *investitura* est traditio, missio in possessionem, ex verbo *vestire*, mittere in possessionem, suo loco, inquit Cangius, in Glossario ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis tomo III, col. 1520 novissimæ editionis; ubi deinde plurima subjungit eruditus auctor de variis modis seu formis vel symbolis, quibus traditiones istæ fiebant, atque exemplis confirmat, quæ legi apud ipsum possunt. Rebus autem tunc temporis in urbe Leodiensi peractis accensenda est coronatio regis Lotharii, Bernardo præsente, per Innocentium PP. ibidem facta; sicut Annales Cistercienses ad annum 1131, cap. 1, num. 5, pluribus memorant, et sic pergunt num. 6 :

178. « Dum Innocentius Leodii commoratur. Bernardus Pater Atrebatum, Gallo-Belgicæ provinciæ urbem in Artesia, adiit, miraculosum atque recens e cœlo delapsum cereum, Deipara afferente, visitaturus, prout ibidem asseritur e Ferreolo Locrio, qui in Chronico Belgico ad annum 1130 his verbis excursionem illam describit : S. Bernardus, quum aliorum, tum sacri cerei, recens e superis per Virginem Deiparam allati, videnti et honorandi causa venit Atrebatum. Quo quidem viso et suis laudibus ornato, tanta mellifluus doctor spiritus dulcedine repletus est, ut ad perpetuam memoaiam in vetere cœnobii Vedastini cœmeterio, et regione Curiæ Comitis, ut vocant, crucem erigi curaverit. Quippe illic recte locus, in quo stans Bernardus compos fuit votorum : juxtim nimirum sacrum pignus reconditorum suum tum obtinebat, vico cui a Picis nomen. Duravit id monumenti (crucem intelligo) in annum 1647; quo tempore, quia in ruinam desinebat, Vedastinis ascetis instaurare visum est, et augustiore, hodie aliud cernimus, donare forma. » Ita Locrius ex monum. D. Pronier, majoris in S. Vedasti prioris. Vellem equidem, quæ de sancti abbatis nostri ad prodigiosum illum cereum itinere narrata sunt, ex aliis videre documentis stabilita.

179. Cerei vero istius historiam prædictus Locrius præmiserat ad annum 1105, hæc de illo scribens : « Atrebati in cathedrali templo cereus ille, per orbem Belgicum memoratissimus, duobus histrionibus seu citharœdis (joculatores Iperius vocat) Iterio Paulinati, et Normanno Brabantino ab ipsa Deipara cœlitus affertur, ardenti igni (de quo ad annum 1092, et alibi diximus) exstinguendo promptissimum et singulare remedium. Ex quo quidem cereo nihil hactenus imminuto (Florebat Locrius ineunte sæculo XVII, et anno Christi 1614, XI Kal. Septembris obiit, e Bibliotheca Belgica Valerii Andreæ) : quin, licet sæpe ardeat, mirifice aucto, multi alii cerei conflati fuerunt; velut Brugensis, Falcobergensis, Bononiensis, Nigellanus, Arkensis, Blendecanus, etc. Agunt de prædicto cereo Molanus in Natalibus Sanctorum

Belgii ad diem VI Februarii, Meyerus in Annalibus rerum Flandricarum lib. IV ad annum 1095, Malbrancus de Morinis lib. IX, cap. 15. « Porro cereus iste Atrebatensis, uti addit Locrius, nobilissima pyramide medium fori minoris occupante (erecta fuit anno 1215) reclusus, pompa admodum solemni ad cathedralem ecclesiam annue defertur, ac redditis ibi votis, cereisque duobus pondere quadraginta librarum oblatis, in oppidum refertur ad proprium sacellum Dominica die infra Octavam solemnitatis Corporis Dominici. » At nos ab hæc digressione denuo in viam redeamus.

180. « Crediderim, ait Manricus ad annum 1131, cap. 1, num. 8, hoc eodem anno factum, ut Guerricus, magnum futurum incrementum totius Ordinis, qui dudum ex magistro scholæ Tornacensis in canonicum majoris ecclesiæ, sanctitatis et doctrinæ fragrantia promotus fuerat, relictis omnibus, Bernardum sequeretur, per ipsum erudiendus in Claravalle. Quin insignem illam conversionem usque ad triginta juvenum litteratorum, divitum, nobilium, inter quos etiam Gaufredus de Perona, et Robertus de Brugis, uterque magnus, quam Leodiensem capturam auctores appellant, ultra hunc annum nequaquam differendam, argumento est, quod Robertus de Brugis, ex eis unus, non multo post Dunensi cœnobio præfectus legitur, saltem nulla interjecta, quam sciamus, alia Bernardi in Leodium profectione. Eam conversionem quia et numero copiosior, et qualitate clarior... Godefridi Clarævallensis verbis primum, qui non multo post Bernardo Patri adhæsit, atque ab ejus et conversorum ipsorum ore cuncta perdidicit... declaraho : « *Inter cæteros*, ait in Vita, lib. IV, cap. 2, num. 294, *quos de vana conversatione hujus sæculi per ministerium servi sui Christus eripuit, de partibus Flandriæ multi aliquando nobiles, multi sapientes et litterati viri ipsius magisterio sacram professi sunt, servitutem. Quorum primus videbatur Gaufredus ille de Perona, qui postmodum in Claravalle prioris officio functus est, et defunctus in eo.* » anno circiter Christi 1146, ex Manrico ad istum annum cap. 11, num. 9. Idem auctor ad annum, de quo agimus, 1131, cap. 2 historiam conversionis istorum tanquam singularem ac variis etiam rerum adjunctis vestitam resumit et seorsim tractat. Verum quandoquidem adeo vasta nobis superest in tot tantisque Bernardi undequaque maximi rebus percensendis materies; adeat lector Manricum mox citatum, Bernardi epistolam 109, Gaufrido et sociis ejus inscriptam ac biographum Gaufridum lib. IV Vitæ sancti nostri, cap. 2.

181. Rationem vero temporis declarare conatur idem Manricus ibidem num. 5, eorum conversionem innectens anno Christi 1131. Sed Mabillonius in notis brevibus ad istam epistolam, « De his, inquit, intelligendus est Hermannus monachus Tornacensis in Spicilegi Acheriani tomo XII, pag. 479, ubi de S. Bernardo, quem « *tam ex Ecclesia sanctæ Mariæ Tornacensis, quam ex ipsa diœcesi clerici (videlicet) multi famosi Domnum Bernardum abbatem Clarævallensem conversionis gratia secuti sunt.* » Hoc factum refert Hermannus pag. 476 post annum 24 pontificatus Simonis Noviomensis, qui sedere cœpit anno 1122. Non ergo hæc epistola, ut Manriquez censet, ad annum 1131 (atque adeo nec Gaufridi et sociorum conversio) referri potest. « Deinde Bernardus dicit in ista epistola, Devotus suppono humeros, et si jam fessos, sarcinæ huic. » Unde conficit Mabillonius, « Bernardum jam senectæ proximum tunc fuisse. »

182. Sed Manricus ad annum 1131, cap. 2, num. 5 citato objiciens sibi eos, qui propter Bernardi senectutem censent, « Gaufridi conversionem post annos quindecim, aut plures contigisse, Sancto nimirum prædicante crucem Leodii sub Conrado et Eugenio, hoc pontifice, illo imperatore..., respondet, hoc mihi, inquiens, probabile apparet, si non obstaret simultanca cum Gaufridi conversione Roberti Bruxellensis (imo Brugensis) memorata conversio, quam non potuisse contingere illo anno, compertum est. Quippe Robertus ante annos octo, Christi nimirum 1138 Dunensi monasterio præfectus, in quo omnes conveniunt, atque eo directus a sancto Patre... nequaquam potuit non antea novitius esse, non professionem emisisse, ac monachum egisse per tempus aliquot. Quod de humeris fessis objicitur, ad probandam tunc sancti senectutem, non urget, præcique in homine, defectu virium fragili, gravitate morborum pene imbecilli, et de quo medici longe ante judicassent, vix posse conservari sine miraculo; » quique adeo, secundum Manricum, potuerit ita loqui, etiamsi nondum esset senex. Quod autem asserebat idem auctor, Robertum Brugensem simul cum Gaufrido de Perona conversum fuisse, probarat cap. 2, num. 3 ex sepulcris Clarævallis, in quibus scriptum, ait, legimus. *Quod cum illustri viro Gaufrido de Perona thesaurario ecclesiæ Sancti-Quintini, in hac Claravalle habitum suscepit.* Non video quidem, nodum hunc chronologicum facile extricari posse, si superius a Manrico et a Mabillonio dicta conversio cadat in easdem personas, et in idem tempus : aliud est, si duplex fuerit, temporeque ac personis diversa. Certe in textu, quem citabat Mabillonius, nullius conversi nomen exprimitur : sed tricarum plus quam satis.

183. Historicus Cisterciensis ad annum 1131 cap. 3, agit de Innocentio PP., qui Leodio redux primo Cluniacum, mox Claramvallem visitarit : de hospitio illic pontifici exhibito (Rem describit Ernaldus lib. II, Vitæ S. Bernardi, cap. 1) de monachis ibidem a cacodæmone turbatis, sed a Bernardo pacatis, ex Ernaldo citato : item de concilio Remensi, ac ratione temporis. (Vide a nobis præmissa, § 16.) Quod autem vir sanctus eidem concilio interfuerit, narrat Manricus cap. 4. « Interim, ait ibi num. 3, Innocentius perlustrans Franciam, con-

dictæ synodi diem præstolabatur; comitante Bernardo, an sine ipso, minus expressum. Certe quo tempore concilium agebatur, pondus cunctarum rerum penes ipsum fuit, » teste Ernaldo, lib. II Vitæ, cap. 1, num. 87; qui ista memoriæ prodidit de Innocentio : « Perlustrata igitur Francia, Remis convocavit concilium, in quo multis ad honorem Dei dispositis, regem Ludovicum, vivente patre (Ludovico Crasso) pro Philippo fratre coronavit in regem. In omnibus his dominus papa abbatem a se separari non patiebatur, sed cum cardinalibus rebus publicis assidebat. Sed et privatim quotquot habebant negotia, virum Dei secretius consulebant. Ipse vero audita referebat ad curiam, et oppressis patrocinia exhibebat. » Itaque sanctus doctor Remensi concilio non solum interfuit, sed egregiis etiam auctoritatis splendoribus inter Patres ibidem congregatos fuisit. Sed an ibidem duos sermones recitavit?

184. Uterque habetur apud Mabillonium inter opera supposititia S. Bernardi volumine II, col. 735 et sequentibus. Et primo quidem, qui inscribitur ad clerum in concilio Remensi congregatum, sequens inuritur censura : « Non est Bernardi, cui superbum et insolens videretur, episcopos universosque prælatos *fratres* appellare, quanto minus *diabolos*, uti hic fit num. 3. Cujuscunque sit, ex Bernardi centonibus totus constat, coram papa, ejusque jussu habitus, ex num. 1, » Secundo autem ad pastores in synodo congregatos præmittuntur ista : Cujuscunque sit, nec inelegans est, nec lectu indignus. Manricus cap. 4, num. 7, ita de iis statuit : « Crediderim orationes Bernardi in eo concilio, cum aliis ejus opusculis amissas, atque hac, quæ circumferuntur sub ejus nomine, ab inferioris eloquentiæ auctore conditas, habitasque in concilio minus gravi. »

185. Ad splendorem, qui hoc anno abbati nostro æstimatissimo delatus est, addi potest primo electio ejus, ut cathedræ Catalaunensi episcopus præesset, ex Chronico Alberici monachi Trium-Fontium, quod vulgavit Leibnitius accessionum historicarum tomo II, ubi pag. 269 res hæc ita refertur ad annum 1131 : « Cum beatus Bernardus in episcopum Catalaunensem fuisset electus, recusavit, et per ipsum Gaufridus abbas sancti Medardi Suessionensis fit episcopus Catalaunensis. » Addi potest secundo duplex miraculum, quorum altero mulierem diu claudam erexit et sanavit; altero reddidit saluti puerum sine intermissione plorantem. Primum perhibet Gaufridus monachus Clarævallensis in Vita, lib. IV, cap. 4, num. 232; secundum vero Guillelmus abbas in Vita, lib. I, cap. 6, num. 59. Utrumque accidit in monasterio Cariloci, vulgo *Charlieu*, in diœcesi Bisuntina, anno 1131 fundato; quod inter alias Manricus cap. 8, memorat Bernardi filias, de quibus ibidem meminit. De eo etiam Sammarthani in Gallia Christiana tomo IV, pag. 225, S. Bernardus nominat illud in epistola 197, ad Petrum Bisuntinum decanum, et in epistola 198 ad Innocentium papam.

§. XVIII. *Plurimi a sancto Patre conversi; Januenses pacati; scripta deinde ad illos epistola; gratus eorum animus erga Sanctum; annus, quo Romam advenit; gesta pro re monastica, imperio ac sacerdotio.*

186. Anno 1132, insigne sancti Patris vaticinium legitur in Annalibus Cisterciensibus cap. 1, num. 7, his verbis : « Pater sanctus... tirones, quos adduxerat ex Belgio, pluresque ad eum confluentes ex toto orbe (nam usque ad centum novitios exercuisse, idque non semel, antiquæ memoriæ produnt) verbis pariter et exemplis confirmabat. « *Ex quibus cum Godefridus de Perona primo tempore tirocinii sui pro patre suo viro nobili et potenti, quem in sæculo reliquerat, filiali pietate sollicitus Patrem sanctum pro ejus conversione rogare Dominum affectuosius exorabat ; cui vir Dei : Ne timeas, inquit, ego illum probatum monachum manibus meis in hac Claravalle sepeliam. Utrumque secutum est,* » prout narrat Gaufridus lib. IV Vitæ, cap. 2, cujus verba produxi, ubi etiam rei eventum refert. Quam impense ac feliciter vir magnus steterit pro pontificatu Innocentii II in Gallia ac Italio propugnando, patet ex præmissis § 16. Verum dicamus hoc loco nonnulla magis sigillatim de rebus præclare ab ipso gestis in Italia, eum cum laudato Innocentio illuc proficiscentem comitaturi.

187. Ernaldus in Vita lib. II, cap. 2, de Innocentii e Gallia discessu ita scribit : « Longas in Gallia facere moras dominus papa non potuit, sed, sicut cum Lothario rege condixerat, Romam ei occurrit. » Iter illud in Italiam accidit eodem anno 1132; quod pluribus describitur apud Pagium in critica Baroniana ad dictum annum, num. 1, et sequentibus; ubi etiam invenies, eos inter se egisse, antequam Romam pervenissent, habito in Longobardia colloquio. Manricus cap. 1, num. 8, ejusdem anni, « Salutato, ait, Lothario post colloquia, Innocentius Bernardum Januam mittit, ipse Pisas progreditur, pacem si posset, inter utramque urbem reformaturus, quæ diu turbida, præter continuas cædes stragesque, non parum officiebat rebus pontificis. » Negotium porro gravissimi momenti e voto utriusque successit : cujus eventum ita commemorat idem Annalista cap. 6, num. 1 : « Longa dissidia turbabant utramque gentem, Januenses nimirum Pisanosque, et dum vel levium ab utrisque offensionem vindicta quæritur, majores obortæ, primo in querelas et jurgia, mox in odia, demum in publica bella transiere... Et Januenses prosperiori tunc fortuna ac majori potentia, eoque tardiores ad pacem sperabantur. Cum, ecce, missus Bernardus ab Innocentio feroces animos in momento compescuit, in instanti sedavit, quæcunque jubeat prompte exsecuturos. Nulla ibi cunctatio, nulla mora. Venit, vidit, vicit, et solo aspectu debellavit quæcun-

que voluit. Delatum Innocentio papæ est, atque Pisanis pactis interventuris. Quo minus pax ibidem firmaretur, Januensibus Bernardo obtemperantibus, et submittentibus seipsos ejus arbitrio, alterius tantum partis absentia fuit. Hinc factum est, ut qui legatus pro negotio pacis venerat, vix de pace tractaret, impetrata pene ante, quam proposita. Sed breve tempus, quo illic moram fecit, prædicationi verbi potius dedit, eo ferventius animarum salutem evangelizans, quo avidius a cunctis audiebatur, quo fructuosius.

188. « Jam qua veneratione susceptus sit, quo in honore, cultum præ se ferente, vel vivus habitus, non aliunde convenientius hauriamus, quam ab ejusdem sancti, post annum licet, ad eos scripta epistola gratulatoria quidem, et confirmatoria in incepto, sed et historica; » que est inter Bernardinas ordine centesima vigesima nona. Inde autem excerpo sequentia, quibus confirmentur et jam mox dicta, et inferius dicenda : « Quod adventus noster ad vos anno præterito non fuerit otiosus, Ecclesia paulo post in sua necessitate probavit, a qua missi et fueramus. Honorifice nos et suscepistis, et tenuistis exiguum quod apud vos fuimus... Profecto ut non immemores, sic non ingrati sumus : vicem rependat, qui potest, et qui in causa fuit, Deus. Nos enim unde illum recompensemus venerationis cultum, sed obsequium, sed affectum, plenum amoris et gratiæ ! Non quod nostro delectemur favore ; sed vestræ devotioni collætamur. O mihi dies illos festivos, sed paucos ! In æternum non obliviscar tui, plebs devota, honorabilis gens, civitas illustris. Vespere, et mane, et meridie, more utique Prophetæ, narrabam et annuntiabam, et erat tanta audiendi aviditas, quanta audientium charitas. Portabamus verbum pacis ; cumque invenissemus filios pacis, requievit super eos pax nostra. . Mira celeritas, quia magna necessitas. Nec tarditatem passus sum, nec difficultatem, una pene die et serens et metens, et reportans cum exsultatione manipulos pacis. Hæc quippe messis, quam messui. Exulibus, captivis, compeditis et incarceratis evadendi atque repatriandi lætam reportavimus spem, metum hostibus, confusionem schismaticis, gloriam Ecclesiæ, orbi lætitiam, etc. »

189. « Id vero In æternum non obliviscar tui, experti revera sunt Genuenses anno 1625 Bernardo in auxilium vocato in bello contra Carolum Emmanuelem Sabaudiæ ducem, » ex notis brevioribus apud Mabillonium col. 139. Factum pluribus exponit Manricus cap. 6, supra designato, num. 6 : Januenses, inquit, ea verba Patris sancti : In æternum non obliviscar tui, plebs fidelis, adeo sibi firmasse consueverunt, imo et experti sunt, ut etiam post quingentos fere annos, Christi nimirum millesimo sexcentissimo vigesimo quinto, vix septem elapsis ab eo, quo hæc scribimus, cum eccellentissimum principem Carolum Emmanuelem Sabaudiæ ducem... ditionis suæ oppida vastare, et sibi imminere vix quinto ab urbe lapide conspicerent, omni humano auxilio desperato fidem sanctissimi Patris interpellaverint, concepto voto post alia in hunc tenorem : *Post hæc inter Divos Reipublicæ nostræ tutelares, divum Bernardum, qui dum in humanis agebat, nostri in æternum non obliturum se, suis litteris spopondit, ascribere et connumerare promittimus, et vovemus diem ejus festum celebrare, et a populis nostris et a clero, accedente illustrissimi archiepiscopi, et reverendissimorum episcoporum consensu, celebrari curare : in hac ecclesia majori, vel in alia arbitrio nostro capellam eidem dicatam construere : eadem die divi Bernardi quotannis in perpetuum solemnem processionem fieri, et sacrum solemne ad ejus altare, nobis pie assistentibus, celebrari facere : et demum manu duci, inter dicti sacri solemnia singulis annis in perpetuum, et pro hoc anno duodecim puellis, ut vocant, dotes, scilicet libras centum unicuique earum persolvere. In cujus rei testimonium has ab infrascripto nostro secretario publice lectas recipi et subscribi, et signo nostro muniri jubemus, datas in ecclesia cathedrali, die Dominica vigesima quinta Aprilis anni millesimi sexcentesimi vigesimi quinti.* »

190. Hæc Januenses, instante ruina suæ Reipublicæ. At quam ex voto id votum eis successerit, non multo post eventus demonstravit. Nam Pater sanctus, dilato solum auxilio, quoadusque ipsius esse comprobaretur, in ipsa solemnitatis suæ vigilia, Hispana classe auxiliari propitius adfuit, hostiles copias ocius fugaturus. Nec quisquam in pópulosa urbe fuit, qui non Bernardi cognosceret tutelam, præsentem sanctum, cui beneficium acceptum reddendum foret. Hæc obiter epistolæ occasione, suis temporibus latius commemoranda. Quin et addiderim hujus beneficii memoriam recentem adhuc, non tantum Genuæ, sed ubique etiam terrarum Januensibus festivam atque devotam. Certe in Hispania in curia regis Catholici ob negotia frequentes anniversariam sancti festivitatem devoti celebrant simul, et liberales in ipso cœnobii sui templo per annos singulos. Cujus nos etiam oculares testes fuimus, dum pro alma Salmanticensi academia ad potentissimum Hispaniarum regem legatum ageremus anno præterito. Sed de his satis.

191. Nos iterum in viam chronologicam, unde cum Manrico tantisper digressi sumus, redeamus gesta sancti Bernardi. Ab eodem itaque historico ad annum 1132, cap. 7, num. 10, tractatur de Brunone ad cathedram Coloniensem designato, ac sanctum Patrem consulente, an acceptaret ejusdem regimen; et subditur Bernardi ad illum responsoria, quæ est ordine inter epistolas octava. Cap. 8, num. 3 datur sancti epistola 96, quæ dirigitur ad Richardum Fontanensem diœcesis Eboracensis vulgo York in Anglia abbatem, et socios ejus, qui de alio ordine ad Cisterciensem transierant, in qua ab eo laudantur ob renovationem religiosæ disciplinæ. In capite allegato, num. 9, sequitur epistola 95

ad Turstinum archiepiscopum Eboracensem, cujus charitatem et beneficentiam erga religiosos laudat. Cap. 9, num. 3, occurrit sancti responsoria epistola 94, ad abbatem cujusdam monasterii Eboracensis, unde exierat prior cum aliquantis fratribus. Ultimo denique loco ibidem num. 4, sequitur ejus ad Henricum regem Anglorum epistola, qua monachis a se missis ad construendum monasterium, regis favorem postulat. Epistolas porro sic inscriptas habet Mabillonii editio. Quem vero in eisdem scopum sibi præfixerit vir sanctus, tot quidem occupatus negotiis, sed indefessus pro bono Ecclesiæ, ut supra vidimus, ac religiosæ suæ familiæ propagatione patronus, uti dicebamus modo, intelliges ex notis brevioribus apud Mabillonium in epistolam 94. Nam occasione inscriptionis ad abbatem cujusdam monasterii Eboracensis, quam paulo ante retulimus, abbatem illum, uti et monasterium nominat, et alia : « Gaufridum scilicet, abbatem monasterii S. Mariæ in diœcesi Eboracensi ordinis S. Benedicti, quo ex loco monachi duodecim cum priore egressi, cum ad Cistercienses convolare eis non liceret, confugium fecerunt ad Turstinum archiepiscopum Eboracensem, quem ob præsidium eis impensum laudat Bernardus epistola sequente. Confer notas uberiores, et epistolam 313 ad eum dem Gaufridum. Et in epistolam 95 hæc observat : Quid Turstinus præstiterit in defensionem prædictorum monachorum, qui studio majoris perfectionis ad eum confugerant, docet ipsius epistola ex Monastico Anglicano referenda post Bernardinas. »

192. Annus Christi 1133, in quem incidit Innocentii PP. II ac Lotharii regis adventus ad urbem Romanam, candido calculo notari dignissimus est propter varia facta, quæ sanctus abbas noster per ejusdem decursum reliquit memoriæ posterorum consignanda. Ad hunc itaque annum cap. 1, num. 2, Manricus ita memorat : « Cum ante Urbis ingressum starent omnes, nec Innocentio suppeterent subsidia, queis tantum posset eamdem intrandi negotium pertractari; ut nullis non periculis, nullis non necessitatibus unus Bernardus per omnia subveniret, talem ad regem Angliæ Henricum, quem ipse ad Innocentii partes traxerat, ab ipso urbis ingressu scripsit epistolam, brevem quidem, sed vividam, sed acrem, atque eo efficaciorem, quo breviorem. « Habetur ea inter alias sancti epistolas ordine centesima trigesima octava, qua a dicto rege suppetias petit pro Innocentio papa. Sic habet : « Velle vos instruere, de his præsertim, quæ spectant ad honestatem, aut insipientis est, aut vos penitus ignorantis. Ea propter rem simpliciter intimare sufficit, et hoc paucis... In ingressu urbis sumus, salus est in januis, justitia nobiscum est : sed Romanis militibus cibus iste non sapit. Itaque justitia placamus Deum, militia terremus hostes; solis necessariis necessaria non habemus. Quid opus sit facto, ut opus vestrum compleatur, quod de domini papæ Innocentii magnifica et honorifica illa susceptione fecistis, vos melius nostis, » agnoscendo scilicet Innocentium in conventu Carnotensi, ex notis fusioribus ad istam epistolam, et ex Vita, lib. II, cap. 1.

193. Cardinalis Baronius, uti observat Manricus, num. 4, anno sequenti supponere videtur Bernardum Patrem non adiisse hoc anno Romam cum Innocentio, imo neque in Italiam transmeasse, in quam triplicem tantum adventum ejus agnoscit, duplicem eo anno, nempe 1134, tertium post duos. Atque en ejus verba ad annum 1134, num. 14 : « Porro ter contigit eumdem sanctum Bernardum venire in Italiam ad Innocentium papam, primo hoc anno, cum Pisas ad concilium venit; secundo, paulo post eodem anno, ut testatur ejus Vitæ auctor his verbis : *Cum secundo per Mediolanum eodem anno Pater sanctus transiret*, etc. Tertius vero fuit adventus, quando Lotharius imperator se contulit in Italiam cum exercitu, et finis est impositus schismati obitu Petri Leonis. » Verba auctoris Vitæ, quæ designabat Baronius, extant apud nos lib. II, cap. 3, num. 18. Eminentissimus autem Annalium ecclesiasticorum conditor ita refutatur a Manrico, num. 5 : « Cæterum quidquid sit de illis adventibus, de quibus nos, ait, agemus suis temporibus; hoc etiam anno venisse cum Innocentio, nuper adducta epistola testatur, locuples testis : In ingressu, inquit, Urbis sumus. Quin et legatio per ipsum ad Januenses, de qua superius, manifestat id ipsum, atque item altera ad Conradum Suevæ ducem, quam mox adducam. » Adde, quod ex exordio Cisterciensi compertum est, per tres annos exsulasse sanctum a suis filiis, dum in Italia pro schismate sedando commoraretur, quos tamen nisi ab anno 1132 usque ad 1135 pensaverimus, vix aut ne vix (quidem) valeamus designare.

194. Quippe a 1135, quo constat eum in Galliis demoratum, usque ad 1137, quo iterum e Romana curia reversus legitur, non tres, sed duo tantum designabimus. Exordii magni verba accipiat lector, quæ apud Tissierium distinctione II, cap. 11, sic habent : Venerabilis Pater Bernardus, cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Romana, atque in partibus Italicis pro sedando schismate Petri Leonis, etc. Subdit Manricus : « Atque hæc una illi causa fuit, tam longo tempore filios deserendi. Ergo Bernardus assistens Innocentio hoc ipso anno, quod non potest in dubium revocari, ad Anacletum missus credendus est simul cum sancto archiepiscopo Norberto, ipsum, si possent, Ecclesiæ reddituri. » De tribus vero sancti Bernardi profectionibus in Italiam distinguendis tractat etiam Pagius in Critica Baroniana ad annum 1134, num. 10, ubi Manricum laudat, quod triplicem ejus ejus profectionem Italicam recte distinxerit, et hanc ad objectionem ita respondet : « Nec refert, quod in Lotharii imperatoris epistola, anno præcedenti a nobis recitata, nomen Bernardi non memoretur; licet aliqui episcopi et abbates in eadem nominen-

tur; nam in curia imperatorum et regum, episcopi et abbates præsentes non subscribebant omnes diplomatis, ideoque nec omnes in iis nominabantur. »

195. Quod conjectabat nuperrime Manricus de sancto ad Anacletum misso una cum sancto Norberto nullum viri sancti, si ambo missi fuerint, itineris ea gratia suscepti fructum retulere, nam inflexibilem, ait num. 6, invenere sanctorum verba, neque ullis convenientiis emolliendum, nullis rationibus, secundum id quod Ernaldus, lib. II, cap. 2, Vitæ S. Bernardi scribit : « Vitavit etiam obstinatissime imperatoris colloquium, nec minis nec blandimentis flexus est, nec de statu suo consilium cujuslibet personæ admisit. » Ingressus vero Lotharii regis in urbem, ejusque ibidem coronatio imperatoria, hic pro insertis habeantur : de quibus tamen ista recito ex Chronico Ottonis Frinsingensis, lib. VII, cap. 18 : « Rex autem plus mente quam milite confidentiam gerens, ad urbem usque progreditur; ibique qualibus potuit, cum paucis strenue peractis, in ecclesia sancti Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, a summo pontifice Innocentio coronatus, imperatoris et augusti adeptus est nomen. Nempe ecclesiam beati Petri, ubi mos coronari erat imperatoribus, Petrus (Leonis) eo tempore occupaverat. » Sed promovendo rerum suarum successui minus confidens, atque adeo cunctando melius se eisdem prospecturum sperans, viribus utique inferior, sed locis tutior, « non ponens Deum adjutorem suum, sed confœderatorum stipatus malitia, in editioribus et tutioribus turribus manens, Lotharii ludificavit virtutem, et interdicens suis congressibus publicis, nec sibi securitatis suæ fecit periculum, nec causam conflictus hostibus dedit : sed tamen liberum eorum discursum machinis superioribus et obstaculis variis impedivit, » teste Ernaldo superius allegato.

196. Sed Lothario Roma profecto erexit cornua; ut Innocentio etiam visum fuerit, magis e re sua fore, si et ipse deinde Pisas rediret. Audiatur Ernaldus ibidem sic loquens : « Relicto igitur Romæ Innocentio, alias imperator digreditur. Petrus vero post ejus discessum crebros movens per urbem excursus, fidelium cædibus inhiabat. Intelligens ergo Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, ne præsentia sua illius bestiæ rabiem efferaret, rursus Pisas revertitur : ibique aggregatis totius occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur; » de qua nobis erit sermo ad annum 1134 quo habita est. Interea temporis nonnulla hisce superaddenda occurrunt; de quibus Annales Cistercienses, cap. 2.

197. « Innocentius, inquiunt, Pisis commoratus Bernardum Patrem ad Germaniam legat. Conrado duci post longum tandem schisma, de quo superius (quippe octo annorum) cum novo imperatore reconciliando, æquis utrimque pactis conditionibus, queis orbitas Lotharii locum dabat. Interim vero Rogerius Siciliæ quondam dux, tunc pseudorex creatus ab Anacleto, comperta sancti Patris profectione, atque ex ea occasionem nactus, ut rebatur, Pisanorum constantiæ demolliendæ, legatis eos et litteris aggreditur, multa pollicitus, si Innocentium deserant, si ad Anacletum transeant; plura, si in fide persistant, comminatus : utraque acriter et impense pro more principum. Nullis cessere precibus Pisani, nullis terroribus, docti perseverantiam a sancto Patre, atque Innocentio ex animo adhærentes. Quod Bernardo in itinere nuntiatum, æterna laude dignum censuit, tali ad eos epistola conscripta; » quæ legi potest, estque inter alias Bernardinas ordine centesima trigesima. Has litteras Baronius ad annum 1133, num. 10, perpetua memoria dignas vocat. Jam vero quæ ab eodem Bernardo, sicut scribit Manricus ad annum 1133, cap. 2, num. 3, in eodem itinere gesta perhibentur, ex illius temporis auctoribus, paucis, pro more, quia hunc annum concernunt, prosequamur.

198. Et primo quidem convertisse multos, ipsius militaturos auspiciis in Claravalle, ex quibus vacuæ fundatorum sedes resarcirentur, testis est abbas sancti Theodorici, qui inter capturas (sic ipse eas appellat) a beato viro factas, celebrem Moguntinam recenset, lib. I, cap. 13 Vitæ; in nostra autem divisione, lib. I, cap. 7, num. 68. Sed in hac Moguntina captura hominum, Mascelini præ aliis conversionem fecere celebrem, uti pergit Manricus num. 4, resistentia ejus, et Bernardi prophetia : quippe nolenti dixit convertendum, et reluctantem demum ad Deum traxit. Adisis Gaufridum monachum Claramvallensem, lib. IV, Vitæ, cap. 2, num 201, ubi factum hoc pluribus narratur. Crediderim, inquit Manricus, num. 5, in hoc etiam itinere ducissam Lotharingiæ ab eo conversam, insignem feminam, nec minus in statu peccatricis singularem, quam pœnitentis. Rem gestam habes apud Guillelmum biographum, lib. I, cap. 7. Cæterum, uti subdit Manricus, num. 8, quod ad Lotharingiæ ducissam attinet, constat ex tempore eamdem fuisse Aleidem [imo Adelaidem, vel Adelaidem], imperatoris Lotharii sororem, Simonis conjugem, quæ illi Matthæum genuit, in Lotharingiæ ducatu successurum. Qualiter autem eadem ducissa in sanctitate et justitia perseveraverit, viro Dei in deliciis habita fuerit, quem et ergastulo corporis solutum, cœlos conscendentem videre meruit, eoque magis in bono confirmari, illa patrem, discipula magistrum per labores ad gloriam secutura. Manricus, inter illa quæ fecit noster sanctus in dicto itinere, num. 9, hæc narrat :

199. « Cum idem sanctus Romæ, ut dicebamus, Norbertum Patrem denuo convenisset novis eidem charitatis conjunctus vinculis, nova amoris indicia superaddidit. Hinc factum est, ut in eodem hoc itinere, cum Cameracum paulisper divertisset, recens natos Valcellenses visitaturus, nobilissimam locupletemque abbatiam Tongerloensem a Bar-

[illegible] utilitate impetrandam cu- ravit, [illegible] ad eumdem [illegible]. Quod ab ipsius præcipue instantiam factum, testis idoneus (instrumentum donationis) confirmat, quem Auberius Miræus producit. » Habetur illud instrumentum in ejusdem Chronico Cisterciensi, quod coloniæ Agrippinæ vulgatum est anno 1614, p. 90 et sequentibus. En tibi hoc fragmentum, quod inde huc transcripsisse sufficiat in rem nostram : « Ego itaque Burchardus, Cameracensium episcopus, petitionem religiosorum virorum, Waltmanni videlicet Antverpiensium abbatis, et Bernardi Claravallensis, approbandam æstimavi, supplicantium, ut ecclesiam de Tongerlo libertate donarem, quatenus in ea fratres Præmonstratensis ordinis, sub regula beati Augustini degentes, libere et quiete Deo famulari valeant. Quam petitionem bonam judicans, ideoque benigne exaudiens, prædictam ecclesiam B. Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ, ab omni exactione debitisque obsoniis ad sustentandos canonicos, in ea Deo sanctæque ejus Genitrici servientes, liberam facio. Deinde... liberos constituo, ut in statuendo abbate sanior pars conventus liberam potestatem obtineat; electus vero Cameracensi episcopo præsentetur, etc. Inter plures alios, qui sigillum suum subscribunt, habetur S., id est, sigillum « Bernardi Claravallensis. Acta sunt hæc Camerari anno Dominicæ Incarnationis 1133, regnante Conrado semper augusto. » Sed Burchardus, anno 1131, obiisse legitur in nova Galliæ Christianæ editione tom. III, col. 27.

200. De utilitate vero, quam sanctus abbas per suam legationem, de qua nuper institutus fuit sermo, attulit communi bono Ecclesiæ ac principum secularium, ita loquitur Manricus n. 10. « Jam quod ad legationis fructum attinet; impetrasse Bernardum, compertum est, et, Lothario ac Conrado reconciliatis, pacem imperio firmasse per longum tempus. De his in historia Polonica, ex collectione Joannis Pistorii Nidani, anno 1582, typis Basileensibus excusa; in qua tomo II, lib. v, pag. 485, dicuntur ista ad annum 1126. In Germania et Italia Conradus Suevus cum fratre Friderico contra Lotharium cæsarem arma sumpserant, donec victi ab eo, Bernardi Claraevallensis abbatis, doctrina, pietate, et sanctimonia vitæ clari opera ipsi reconciliati sunt. Atque adeo sic factum est, quemadmodum subdit Manricus, ut in causa plane consimili, nil minus regnum Bernardo Patri deberet quam sacerdotium, et ut, qui Ecclesiæ pontificem firmaverat, orbi non minus firmaret imperatorem. Verum illud, quod asserebat modo historicus laudatus Cisterciensis, Bernardum... pacem imperio firmasse per longum tempus, non satis cohæret cum iis, quæ habet Pagius in Critica Baroniana ad annum 1135, n. 12. Etenim [illegible] principibus Imperii cum Lothario imperatore pacem jurantibus, inter alia, quæ reci- [illegible] quod illi Cisterciensis ad dictum annum 1135 [illegible] sequentia [illegible] sancti Michaelis, in loco, qui dicitur Mulenhusen, Conradus [illegible] Friderici ducis imperatori reconciliatur. » Et mox hæc observat : Jam anno 1133 (ann. 1134 signat Trithemius in Chronico Hirsaugiensi) Conradus cum eo in gratiam redierat : sed aliquod postea dissidium inter utrumque exortum esse oportet. Nisi forte sint intelligenda de actu minus solenni concordiæ, quæ inita ab ipsis prius fuerat; illa vero, quæ in Mulenhusen accidisse dicebantur, de reconciliatione, quæ in publico principum conventu firmata fuerit juramento post primam, forte etiam juratam, sed ritu minus solemni.

§ XIX. — *Acta in concilio Pisano, ac Mediolani.*

201. Annus Christi 1134, quem cum historico Cisterciensi hic aggredimur, magni Patris Bernardi fama cum summa venerandi nominis ejus commendatione egregie inclaruit tam e rebus ac miraculis apud Mediolanenses atque alibi in Italia peractis, quam e concilio Pisano, quod ibidem hoc anno celebratum est. Quæ omnia nobis præbent nobile de laudibus sanctissimi viri argumentum. Condixerat, inquit Manricus cap. 1, num. 1, Innocentius concilium Pisis hoc anno Christi 1134 celebrandum, cui etiam adfuturus erat, magna tunc pars Ecclesiæ, Bernardus Pater, ex ejusdem pontificis præcepto. Cum ecce, properantem illuc adire interceperunt legati ex Mediolano, secum, si possent, sanctum reducturi, per quem pontifici reconciliarentur, per quem Lothario; hoc ultimo per electionem succedente in Henrici imperatoris defuncti locum. Conradum nihilominus Sueviæ ducem, ejusdem Henrici sororium, jure sanguinis regnum affectasse, superius dictum. (Consule annum 1125, cap. 1, num. 6.) Quin a Mediolanensibus susceptum, Modici, seu Modiciæ, vel Modoetiæ, sede regni Italiæ (ubi imperatores solebant coronam ferream accipere, sicut notat Baudrandus) ab Anselmo archiepiscopo inunctum, ac regem Romanorum acclamatum, ex ejusdem Conradi fratre Ottone Frisingensi etiam tradidimus, ut videre licet loco mox assignato. Ergo in hac fide constantes, seu pertinaces, dum Conrado adhærent, Lotharium respuunt, propter Conradum Innocentium etiam adversabantur. Quippe Innocentius hæreditaria ab Honorio protectione, dein multis neque exiguis obstrictus meritis, partes Lotharii causamque promoverat.

202. « Cæterum jam Lothario coronato, et Conrado per Bernardum cum illo composito, cum nullo tenerentur juramento præstitæ fidei, et alias vellent Ecclesiæ reuniri, gratiam Pontificis imperatorisque, Anacleto abjurato, per eumdem Bernardum auspicabantur (*f.* aucupabantur). Hæc publica legationis occasio fuit : sed præter hanc specialis alia pluribus, qui sanctitatis Bernardi et discipulorum ejus fama perculsi, conversique, et jam tunc seculi delicias spernentes, sancti Patris adventum si non prævenerant, saltem præventi a Deo præstolabantur, ipsius se magisterio tradituri. Ex his, ni fallor, legati delecti sunt, quasi ex ipso conversionis suæ proposito

sanctum Patrem efficacius persuasuri. Et divertisset statim ad eos Pater dulcissimus, nisi Pisani concilii tempus instaret, cui, salva pontificis obedientia, abesse nequaquam posset. Respondebit tamen, inducias breves petens, se ipsum post concilium exhibiturus. Et quoniam Mediolanensis cleri præcipue opera eadem civitas, absterso primo errore, ad unitatem Ecclesiæ revocabatur, hanc primo ad clerum epistolam scripsit. » Hæc e Manrico. Sed, sive eadem exarata sit primo, sive non, habetur tamen primo loco, et ante duas alias in earumdem collectione.

203. Epistola autem illa, quæ in dicta collectione habetur ordine centesima trigesima secunda, sanctus Pater gratulatur clero Mediolanensi super jam dicto successu, differtque suum ad ipsos adventum, ita illam incipiens : « Benedicti vos a Domino, quorum studio et industria civitas vestra liberata est ab errore, et, relicto schismate, ad catholicam rediit unitatem... Et ego, fratres, particeps et socius gaudii vestri fieri cupiens, juxta petitionem vestram ad vos cum dilectis fratribus nostris, nuntiis vestris, veniebam, de quibus mihi scripsistis plenius secundum rationem in beneplacito Dei satisfacturus. Sed quia tempus breve est, quo ad concilium (Pisanum) festinamus, non gravet vos usque ad reditum nostrum sustinere. » Atque hæc quidem ad clerum : in epistola autem 133 ad cives Mediolanenses, a quibus invitatus fuerat ad componendam pacem, scribit, lætari se, quod ad hoc negotium sua requiratur opera, ac sperare illos jubet suum reditum post concilium Pisanum. De Epistola 137 ad imperatricem Romanorum (Richeram, uti additur in margine apud Mabillonium) post idem concilium de rebus Mediolanensibus scripta, significat vir sanctus, Mediolanenses non ante receptos in gratiam a pontifice, quam ipsi Lotharium imperatorem reciperent. Hinc eos clementiæ imperatricis commendat. Sed de illa epistola dicam etiam infra. Nomina autem legatorum, de quibus paulo ante, ipse sanctus Pater exprimit in epistola 134 his verbis : « Ego, fratres, tanta lætitia provocatus, sed et vocatus a vobis per charissimos fratres Ottonem et Ambrosium, quos ad hoc ipsum direxistis, decreveram simul cum ipsis venire ad vos, » etc. Epistola porro inscribitur *Ad novitios apud Mediolanum conversos*, quibus gratulatur de conversione, seque, peracto concilio, illos visurum spondet.

204. Quod dicta modo hujus epistolæ inscriptio, seu titulus, in errorem induxerit Baronium ad annum 1134 videtur nobis probabilius : nam ubi hæc scribit n. 8 : Jam autem Mediolani plantata erat Religio Cisterciensis, et fœtu fecundo propagata; sed perperam id dici, contra eumdem Baronium notat Manricus cap. 1, n. 7. At audiamus Mabillonium in nota breviore ad eamdem epistolam, in qua hæc scribit : « Ex hoc titulo Baronius infert, jam ante Bernardi adventum Mediolanum, id est, ante annum 1134, Cisterciensium familiam eo fuisse transmissam, conditumque aliquod monasterium cui se novitii isti mancipassent. At Ughellus, in tomo IV Italiæ sacræ, col. 197., existimat, primum Cisterciensium in illa urbe cœnobium esse Claramvallem, quam secundo ab urbe lapide non ante annum 1135 conditam probat : proindeque hac in epistola novitiorum nomine intelligendos esse eos qui Bernardi opera, ad concilium Pisanum pergentis, recens conversi, ejus se magisterio ex animo jam devovissent. Ughelli epocha de conditu monasterii constat ex veteri inscriptione, et ex primis loci instrumentis, in quibus constanter Caravallis, non Claravallis appellatur. Vide epistolam 281. » Sic Mabillonius. Porro hæc epistola, ad quam mittit lectorem, abbati Brunoni de Claravalle in titulo prænotatur : ad quem ista observat : « Priores editi *Claravalle* : at *Caravalle* præferunt melioris notæ codices : quibus domestica Carævallis instrumenta suffragantur. Est autem Caravallis insignis abbatia Cisterciensium prope Mediolanum. » Nunc iterum ad Bernardum. Audisti, lector benevole, quænam fecerit abbas sanctus antequam pervenerit ad concilium Pisanum ; en tibi nunc exponimus, quanta cum veneratione ad illud sit admissus, quanta cum auctoritate interfuerit ejusdem actis, quanta cum utilitate eidem profuerit.

205. Ernaldus, lib. II Vitæ, cap. 2, hæc in rem nostram notata reliquit : « Innocentius... rursus Pisas revertitur : ibique aggregatis totius Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur. Adfuit per omnia et consiliis, et judiciis, et definitionibus omnibus sanctus abbas, impendebaturque ei reverentia ab omnibus, et excubabant ante ejus limina sacerdotes, non quod fastus, sed multitudo communem prohiberet accessum : et, aliis egredientibus, alii introibant, ita ut videretur vir humilis, et nihil sibi de his honoribus arrogans, non esse in parte sollicitudinis ; sed in plenitudine potestatis. » Ita Ernaldus, fidelissimus Vitæ scriptor, testisque omni exceptione major. Itaque hoc jam tertium concilium habitum est, sicut cap. 2, num. 1, observat Manricus ad hunc textum « (nec Trecense, ait, includo) in quo Bernardo per omnia deferretur; unum ad declarandum Innocentium summum pontificem, duo sub ipso. » Laudatus biographus pergit deinde ad acta concilii, quæ summatim ita perstringit : « Actiones concilii longum est prosequi : summa tamen in excommunicatione Petri (*Leonis*) et in irregressibili fautorum ejus dejectione constitit, et usque hodie hæc sententia perseverat. » Plura de hoc concilio habet Pagius in Critica Baroniana ad annum 1134, ubi etiam tractat de ejusdem epocha.

206. Illud ex ipso delibare convenit ad nostrum propositum, quod ibidem refert n. 3, de Ludovico Franciæ rege, dum synodum illam cogitavit impedire. Inter Innocentium II et Ludovicum VI Francorum regem aliquod intercedebat dissidium, indeque S. Bernardus epistolam 255 ad Ludovicum regem dedit, monuitque ne concilium hoc tempore Eccle-

sæ et regno tam necessarium, ipsiusque regis honori [illegible] impediret. » At calor, aiquiunt, nimius est. « *Quasi nos glacialia corpora habeamus*, » inquit Bernardus..... *Tamen si quid ex Apostolicæ auctoritatis consilio processit, unde se merito esse [illegible] vestra serenitas arbitretur; « qualiter hoc ipsum revocetur, aut temperetur, [illegible] honorem vestrum, faciès vestri, « qui aderunt, totis viribus enitentur. Inter quos « nos quoque, si quid possimus.* » Ad illud, quod de caloribus dicebat sanctus, observat Mabillonius in notis, ad illud concilium : « Rex præsules Gallicanos accedere prohibebat obtentu caloris immodici. » Rebus itaque concilii peractis, sanctus Pater datam ante Mediolanensibus fidem liberavit de sua ad illos profectione. Expeditionem illam, adeo viro summo [illegible], in varia membra dividere est animus.

207. Consideremus itaque primo, quos ob fines illuc a summo pontifice missus fuerit. Pagius nuper [illegible] eosdem ita exponit, n. 6 : « Landulphus Junior cap. 41, apud Puricellum in Monumentis basilicæ Ambrosianæ num. 360, mentionem facit reconciliationis Mediolanensium cum Innocentio II, atque : « *Innocentius papa Pisis synodum « celebravit, in qua Robaldo episcopo (Albensi) repræsentante, Theobaldus de Landriano archipres[byter] [illegible] ecclesiæ Mediolanensis* » (videtur is successor Stephani de Guandeca, qui anno superiori Anselmum archiepiscopum Mediolanensem valde vexavit, ut ibidem diximus), « *Amizo de la Sala archidiaconus, Anselmus de Pusterla* [al. additur *ordinarius*], *et alii plures ejusdem ecclesiæ ordina« rii, et cum primicerio Decumani sacerdote contra « solitum decus Mediolani et ejus ecclesiæ. Innocentio papæ fidelitatem juraverant.* Mediolanenses enim, qui hactenus antiquam libertatem retinuerant, juramentum fidelitatis a Gregorio VII decretum, quod hodie a præsulibus exigitur, decoro ecclesiæ suæ adversari sibi persuadebant.

208. « *Cremonenses vero propter hanc fidelitatem nequaquam milites Mediolanenses, quos captos habebant, dimiserunt. Sed papa Innocentius depositionem et expulsionem sæpe dicti Anselmi de Pusterla (ab episcopatu Mediolanensi) firmavit. Attamen prænominati, qui fidelitatem juraverant, timentes hos casus urbis et ecclesiæ Mediolanensis, differebant [illegible] Mediolanum, nisi haberent protectorem, qui [illegible] populo Mediolanensi confirmaret Anselmi depositionem, et ad nihilum redigeret Conradi coronationem anno 1128 factam, et populum tantæ [illegible] revocaret, et confirmaret ad Lotharii imperatoris amorem, et ad ipsius Innocentii unitatem. Ad hæc peragenda papa a Deo* [*Puricel. et al.* adeo] [illegible] *ingenium habuit, sicut Bernardus abbas Claræ-vallensis fuit.* » Hactenus citatus apud Puricellum Landulphus, cujus verbis nonnullus de suo interseruit Pagius, uti ex parenthesibus apparet. Ceterum Landulphi Junioris sive de Sancto Paulo Historia Mediolanensis [illegible] a [illegible] inter scriptores rerum Italicarum Mediolani editos tomo V, istius collectionis, ac notis illustrata est. Textum vero superius e Puricelli editione relatum cum recentissima contuli, uti videsis e variis lectionibus, ad marginem ex ea a me adjectis. In eadem etiam nova editione consuli possunt notæ in cap. 41, Landulphi, quæ habentur tomo prædicto a pag. 513.

209. Consideremus secundo, quinam cum Bernardo fuerint a sede apostolica Mediolanum legati, ut negotium tanti ponderis conficeretur. Illustris hujus legationis comites commemorat Ernaldus biographus lib. II, cap. 2, num. 91, post ea, quæ præmiserat de concilio Pisano, ita loquens : « Soluto concilio, ad reconciliandos Mediolanenses dominus papa abbatem Claræ-vallis, quem multis supplicationibus expetierant, et Guidonem Pisanum, et Matthæum Albanensem episcopum a latere suo direxit, qui schisma per Anselmum in eadem urbe factum abluerent, et ad unitatem Ecclesiæ devios revocarent. Abbas igitur cum prædictis viris, quos a domino papa collegas acceperat, addidit consortio et communi consilio virum venerabilem Gaufredum Carnotensem episcopum, cujus sinceritatem et innocentiam in multis probaverat. Et visum est cardinalibus bonum, ut tanto adjutore negotium tanti ponderis fulciretur. » Hisce addimus notitias sequentes. Gaufredus ille, appellatus de Lieves, ab anno 1116 usque 1138, Carnotensis ecclesiæ regimini præfuit, ex Samarthanis in Gallia Christiana tomo II ubi pluribus laudatur. De Guidone Pisano agitur apud Ciaconium in Vitis pontificum Romanorum et cardinalium tomo I, col. 987, ubi etiam col. 960, et sequentibus de Matthæo Albanensi; ubi magnificentissimis elogiis condecoratur. Landulphus Junior cap. 42, de Bernardi ad Mediolanenses ingressu agens, hos tantum comites ei adjungit : « Prænominatus abbas iste nil moratus, cum Carnotensi episcopo, et Robaldo Albensi Mediolanum intravit; » ex notis hic, « eo videlicet, quem Anselmo deposito, Mediolanenses delegerant vicarium archiepiscopalem obeundis officiis. » Sed majoris nobis est pretii Ernaldus, quam ut vel ad latum unguem ab eo hic recedamus.

210. Consideremus tertio mirabilem viri sancti ad Mediolanenses ingressum, prodigio similem, et, si omnia simul colligas ejusdem adjuncta, rarissimo et forte nullo hujusmodi susceptionis sanctorum exemplo. Audi Ernaldum lib. II Vitæ, cap. 2 num. 91, citato : « Transcenso, ait, Apennino, ubi audierunt Mediolanenses abbatem desideratum suis finibus propinquare, longe a civitate milliaribus septem omnis ei populus obviat : nobiles, ignobiles, equites, pedites, mediocres, pauperes, quasi de civitate migrarent, proprios lares deserunt, et distinctis agminibus incredibili reverentia virum Dei suscipiunt. Omnes pariter delectantur aspectu : felices se judicant qui frui possent auditu. Deosculantur pedes ejus universi : et licet hoc ille moleste acciperet; nulla poterat pronos et devotos ratione compe-

scere, nulla interdictione repellere. Vellicabant etiam pilos, quos poterant, de indumentis ejus, et ad morborum remedia de pannorum laciniis aliquid detrahebant, omnia sancta, quæ ille tetigisset, judicantes, et se tactu eorum vel usu sanctificari. Præcedentes itaque et subsequentes lætabundis acclamationibus applaudebant abbati, et diu intra agminum spissamenta detentum, tandem solemni reddidere hospitio, » ad ecclesiam sancti Laurentii, secundum dicenda postmodum § 20 in initio. Quibus publicæ venerationis, lætitiæ, acclamationis significationibus adeo effusis quid in sancti laudem illustrius, quid ardentissimo Mediolanensium erga ipsum affectui convenientius fieri potuit ?

211. Quid, quod præ multitudine populi ad ipsum circumfusa non pateret ingressus ? Auctor Exordii magni Cisterciensis distinctione secunda, cap. 16. « Cum ergo, ait, ibi (Mediolani videlicet) sederet in quadam amplissima domo, tanta circa eum erat hominum multitudo, ut nullus ingredi posset. « Quin etiam ibidem tanquam angelus e cœlo lapsus, et homo proximus Deo fuit habitus. Nam, uti mox subdit idem auctor : « Interea quidam de civibus ejusdem urbis, vestitu et vultu honorabilis, cum Dei hominem adire omnimodis cuperet, et nusquam aditum reperiret, mediis se turbis ingessit, manibus ac pedibus reptans, et super colla sedentium gradiens, quousque ad ipsum, quem desiderabat, perveniret. Cumque apprehendisset pedes ejus, cœpit eos mira devotione amplecti et deosculari. Quod videns supradictus Renaldus, qui propius assistebat, accessit, ut amoveret eum, sciens utique quia vir sanctus hujusmodi venerationibus et obsequiis nimis gravabatur. Ille vero conversus dixit ad eum : Dimitte me, obsecro, dimitte me videre et tangere hominem proximum Deo, et vere apostolicum virum. Dico enim tibi, et in fide Christiana testificor quia vidi illum inter apostolos Christi. Quod audiens monachus ille, miratus est, et cupiens plenius nosse, volebat ab eo inquirere modum visionis hujus ; sed præ pudore propter astantes non præsumpsit. Verumtamen magnam exstitisse revelationem ipsam certissime credidit, pro qua vir ille tam vehementer affectus erat erga famulum Dei. » De Renaldo, hujus rei teste, dicam infra num. 215.

212. Consideremus quarto, quam fortiter legationis suæ causam pertractarit, et quam suaviter, sine procerum reluctantia ac vulgi discordia negotium sibi commissum sit exsecutus. Etenim, teste Ernaldo mox allegato, « Cum tractatum esset in publico de negotio, propter quod tam vir Dei quam Cardinales advenerant, oblita fortudinis suæ civitas, omni ferocitate deposita, se ita abbati substravit, ut obedientiæ eorum non incongrue ille posset aptari poetæ versiculus :

Jussa sequi, tam velle mihi, quam posse necesse est.

Verum quæ generatim laudatus iste biographus, magis sigillatim ipsemet Sanctus exprimit in epistola ad imperatricem Romanorum, Lotharii uxorem, antea indicata in hoc paragrapho num. 203. Ast hic demus ipsa Sancti verba : « Non ante se Mediolanenses in gratiam domini papæ, et Ecclesiæ unitatem recepti sunt, quousque palam, Conrado refutato et abnegato, dominum nostrum Lotharium in suum regem et dominum receperunt, et Romanorum imperatorem Augustum una cum toto orbe confessi sunt : et de injuria transacta, juxta consilium et mandatum domini papæ, digne vobis sese satisfacturos esse, tacto sacrosancto Evangelio, spoponderunt. » Epistolam hanc anno 1134, ab eo scriptam, quando secundo Medionalum rediit, habet Pagius ad eumdem annum num. 9.

213. Consideremus quinto virum sanctissimum non pœnititendo successu mores Mediolanensium in meliorem transformasse normam. Id quod his verbis testatur Landulphus cap. 42 : « Interea princeps Conradus altiori consilio potitus, (ex quo videlicet regnum abdicavit, in gratiam cum Lothario rediit), imperatoris Lotharii vexillifer est factus, et prænominatus abbas iste (de S. Bernardo proxime egerat) Mediolanum intravit, quam civitatem nimirum, prout voluit, formavit. Ad nutum quidem hujus abbatis omnia ornamenta ecclesiastica, quæ auro, et argento, palliisque in ecclesia ipsius civitatis videbantur, quasi ab ipso abbate despecta in scriniis reclusa sunt ; et non solum masculi, sed etiam mulieres tonsæ sunt, et ciliciis et laneis vilissimis induti ad quælibet religiosa convertuntur, aqua in vinum mutatur. » etc. At de miraculis, ibidem a viro sancto factis, postea agetur. Præter hæc ornamenta, quibus condecorabatur abbas noster, dum apud Mediolanenses legati munere fungeretur, in promptu sunt alia, quæ dabimus paragrapho proximo.

§ XX. *Cathedræ Mediolanensis regimen recusat : notatio temporis ; ordo Cisterciensis ibidem propagatus ; de Humiliatis quam fuerit præclare meritus ; beneficia in Mediolanenses collata.*

214. De rebus a sancto Mediolani præclarissime gestis ita paulo ante a nobis dictum est, ut non pauca dicenda supersint. Consideremus itaque sexto, tanta in veneratione et in amoribus adeo fuisse legatum nostrum apostolicum apud populum Mediolanensem, ut eum sibi præsulem posceret ardentissimis omnium votis. Landulphus Junior cap. 42 hoc ita narrat : « Tandem idem populus, ut haberet abbatem illum in archiepiscopum, ad ecclesiam S. Laurentii, in qua erat hospitatus, cum hymnis et laudibus, et solito suo Kir. (de quo in notis ad hoc caput) cucurrit. Quod abbas ille non tulit : sed ait : Ego in crastinum ascendam palafredum (*id est* equum gradarium) meum, et, si me extra vos portaverit, non ero vobis, quod petitis, ac sic a Mediolano recessit. » Puricellus in basilicæ Ambrosianæ Monumentis num. 368 responsum Bernardi exponens : « Quo quidem, ait, responso sanctus abbas, Papiam ipse Ticinumque tendere tunc cupiens, nobis ad illud non obscure videtur allusisse, quod S. Ambrosio contigerat cum regimen Mediolanensis Ecclesiæ sibi oblæ-

tum recusans, ab ipsamet etiam urbe tandem aufugit, *egressusque noctis medio civitatem (sicut in ejus vita Paulinus narrat) cum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam civitatis Mediolanensis quæ Romana dicitur, invenitur* ». Sed inepta hæc omnino est Puricelli conjectura de allusione illa sancti Bernardi. Divini itaque hominis modestia honorificentissimam hanc dignitatem sibi oblatam recusavit consueto in aliis hujus modi in occasionibus sibi more. Factum vero illud confirmatur a biographo Ernaldo, lib. II Vitæ, cap. 3, unde ista breviter ad rem præsentem delibo num. 110. « Intra Italiam civitas Januensis, et Mediolanum, metropolis Ligurum, hunc optaverunt pastorem et magistrum. » Sic ibi, inter infulas alias a viro modestissimo recusatas, de Mediolanensibus id factum asseritur.

215. Cur vero tacitus prætereaın testimonium auctoris Exordii magni Cisterciensis, qui distinctione secunda cap. 16, hæc ad posteros transmisit : « Domno Renaldo, cujus supra mentionem fecimus, indicante cognovimus, quod famulus Dei Bernardus, cum venisset aliquando Mediolanum pro reconciliando schismate Petri Leonis, cum tanta exaultatione universorum susceptus est » etc. « Ita denique sibi in ipso complacuerant, ut cum eum antea non vidissent, ingressum in urbem mox in archiepiscopum unanimi consensu raperent potius quam eligerent. Quod cum ille recusasset, parati erant omnino vim facere, nisi fuga latenter evasisset. » Quisnam autem Renaldus seu Rainaldus iste? Idem is est, « ad quem tres exstant epistolæ Bernardi, lacte et melle manantes ultra consuetum, » ut scribit Manricus ad annum 1121, cap. 5, num. 9. quæ inter alias ordine sunt septuagesima secunda, septuagesima tertia et septuagesima quarta. Fuit item abbas Fusiacensis, vulgo *Foigny*, diœcesis Laudunensis, et primus quidem, ut Mabillonius in notatione ad epistolam 72 affirmat; sed negat Manricus proxime citatus. Fuit etiam fidus sancti Bernardi socius Parisiis, qui, ut superius § 10, num. 103, relatum est ex auctore Exordii magni Cisterciensis, « secretorum famuli Dei magis conscius erat. » Hinc superiori ex hoc viro relatæ narrationi fides conciliatur.

216. Ex præmissis autem nuper de sancti Patris ad urbem Mediolanensem adventu post Pisanum concilium, abunde constat oblatas ipsi ibidem loci infulas fuisse anno Christi 1134, ut mirum sit, in chronologico hujus facti calculo tam crasse hallucinatum fuisse Sigonium, dum illud illigat anno 1123. Etenim tomo II Operum ejus novissime editorum Mediolani, de regno Italiæ lib. x, col. 650, sic lego ad istum annum : « Honorico Mediolanensi antistite 3 Kalend. Junii mortuo, ea dignitas ad Bernardum Claræ-Vallis abbatem ob miram sanctitatis ejus opinionem delata est. Eo vero repudiante, » etc. De Honorico nihil hic pono : consuli de eo possunt notæ ad eumdem annum : Apud Panvinium in Chronico ecclesiastico eumdem lapsum temporis reperio ad sæpe jam memoratum annum. Alios, sancti Bernardi abbatis adventum in urbem Mediolanensem perperam figentes, ad annum Christi 1119 refutat Puricellus in Monumentis Ambrosianæ basilicæ num. 331. Quia vero adeo sunt misere hallucinati, ut hic non mereantur refutationem, consuli de iis potest idem auctor. Mediolanenses itaque anno 1134, frustrati ardentissimo desiderio, quo flagrabant, promovendi ad cathedram archiepiscopalem, atque hoc pacto apud se retinendi virum sanctum, volentes tamen possidere Patrem in filiis suis, ac in Patre filios, asceteras ordinis Cisterciensis petierunt.

217. Consideremus igitur septimo, quam bene S. Bernardus fuerit meritus de Mediolanensibus ac de Ordine Cisterciensi, quando hunc apud illos propagavit. « Erat præ manibus, » prout narrat Manricus anno supra designato, cap. 2, num. 9, « seges copiosa, ut ante adventum sancti jam conversis, sed multo pluribus per ipsum vocatis, et respondentibus sine ulla cunctatione. Exstat rescriptum ejusdem sancti Patris ad Petrum tunc episcopum Papiensem, quo gloriam plurimarum conversionum hoc tempore expertarum, ad se delatam in solum Deum ostendit referendam, » secundum ea, quæ affirmat in epistola ista, ordine centesima trigesima quinta : « Si semen bonum, jactum in terram bonam, fructum attulisse videtur, ipsius est gloria, qui dedit semen serenti, fecunditatem terræ, semini incrementum. Quid in his nos capimus? Ego sane gloriam Christi alteri non dabo : multo vero scrupulosius usurpabo mihi. Profecto lex Domini convertit animas, non ego. Testimonium Domini fidele sapientiam præstat parvulus, et non ego. Laudatur de bona litteræ tornatura manus, non calamus. Fateor, ut multum tribuam mihi, *lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*. » Hinc igitur intelligi perspicue potest ingens conversorum ad perfectiorem vitam multitudo. « Ergo utrorumque, » sicut pergit Manricus num. 10, devotioni satisfacturus, et pro acceptis redditurus filios pacis, ipse alias pronus dilatandæ suæ familiæ, annuit piæ et devotæ petitioni, ac loco (non) longe ab urbe designato, nativis aquis irriguo amœnoque, fabricam ei consensit superponi, monachis adsciscendis ex Clara-Valle. Cui ædificio non parum contulisse Widonem capitaneum de porta Orientali, tradit Carolus Sigonius ; » quem consulere potest lector lib. xi. de regno Italiæ col. 671 novissimæ editionis Mediolanensis. Pergamus cum Manrico.

218. « Fondum locum designatum cœlesti lumine, inter tenebras noctis illustrante terminos domus, reperi in quodam ms. Roberti Ruseæ, nuper ex Urbe ad me, ait, transmisso beneficentia reverendi admodum Patris domini Hilarionis Reneati, abbatis sanctæ crucis in Hierusalem, quem hoc nostrum collegium Salmanticum olim alumnum, nos auditorem meruimus, et amicum. Cœnobio Claravallis nomen inditum est in memoriam alterius Claravallis, quas ipsa voce recreandis Mediolanensibus, quandiu non dabatur frui sancto abbate. » At videtur probabilius in hac formatione ac allusione nominis Claræ-Vallis

Manricum hallucinari, ex dictis supra § 19, num. 204, occasione epistolæ 134.

219. Consideremus octavo, quidnam sanctus Pater egerit in favorem Ordinis fratrum, ut vocant, Humiliatorum, dum Mediolani versaretur. Pagius ad annum 1134, num 14, collegit de hoc argumento sequentia : « Quo tempore Bernardus Mediolani versabatur, Tertio ordini Humiliatorum regulam dedit. Hi quidem jam ab anno 1119 juxta Tristanum Chalcum, huic Ordini initia dederant ; sed ante divum Bernardum Religiosi non erant. Puricellus citatus num. 375 asserit eos vocatos fuisse Fratres de Convenio, quod et Chalcus etiam in litteras misit, additque Puricellus : *Ejusmodi ordo Fratrum de Convenio in hanc usque diem appellatur ; quive in suo ipsius stemmate tutelarem gestat hunc sanctum abbatem.* Subdit Puricellus in bibliotheca basilicæ Mediolanensis asservari codicem ms. continentem Humiliatorum privilegia, cujus initio habetur : *Sanctus Bernardus venit Mediolanum, et ibi multis miraculis claruit, et monasterium construxit* (*Claram-Vallem nempe...*). *A quo* (*nempe Bernardo*) *quidam magnates et nobiles cives Mediolani, divino Spiritu inebriati, formam vivendi in habitu religioso cum suis familiis habitando* (*hoc tunc illorum institutum fuit*) *sumpserunt. Fuit ergo sanctus Bernardus Ordinis hujus primus fundator. Unde Fratres Tertii Ordinis hujus vocantur hodie alicubi fratres sancti Bernardi. Manserunt autem sic fratres Ordinis hujus per se in habitu religioso per annos* 54 *priusquam concessa eis esset regula ab Ecclesia Romana. Anno autem* 1199 *penultimo die Maii, data fuit eis regula a Domino Papa Innocentio III. Quare sciendum, quod fratres Tertii Ordinis hujus fuerunt fundatores primi et secundi Ordinis Humiliatorum.*

220. « Galvaneus Flamma cap 255, magnæ suæ Chronicæ apud Puricellum laudatum num. 375 scribit : *Nobilis vir Guido et capitaneus portæ orientalis fuit specialis adjutor beati Bernardi in fundando monasterio de Charavalle juxta Mediolanum, de divitiis ejus anno Domini* 1135..., *et iste Guido tertium ordinem fratrum de Convenio sancti Bernardi in porta orientali construxit in die S. Vincentii ; quem Innocentius III confirmavit et ab Innocentio III dictus est Ordo Tertius. Isti fratres de Convenio fundaverunt ordinem fratrum Humiliatorum, et ipsos visitabant.* Quod idem Galvaneus, qui sæculo XIV vixit, confirmat in libro, cui titulus *Manipulus florum*, cap. 171, apud Puricellum ibidem ; » in novissima autem istius Manipuli editione Mediolanensi, cap. 169. « Licet autem S. Bernardus et Guido fundatores sint Humiliatorum, qui ante utrumque nec regulam nec habitum religiosum habebant ; hæc tamen societas jam ante inceperat, uti Puricellus probat testimonio S. Antonini part. II Chronicorum, tit. 15, cap. 23, Raphaele Volaterrano lib. XXI, Tristano Chalco et aliis. Fallitur itaque Sigonius, qui hujus Ordinis initium cum anno 1046 illigat, ut videre est in Historia ejus de regno Italiæ ad annum 1046. » Ex his itaque intelligimus, certam vivendi normam a S. Bernardo fuisse Mediolani præscriptam dictis fratribus. Quod tametsi in rem nostram sufficiat, breviter tamen huic facto istas subjicimus notationes.

221. Galvaneus Flamma in Manipulo florum cap. 169 citato scribit illud contigisse anno 1135, quo Sancti reditum ad urbem Mediolanensem innectit. Nam scribens ad annum 1134, mox subdit : « Sequenti anno B. Bernardus rediit Mediolanum... Ordinem S. Bernardi ordinavit, qui modo dicuntur fratres de Conegio, » etc. Puricellus vero allegatus pag. 63, etiam affirmat, hoc esse factum in reditu, de quo dicebam ; sed in anno differt, affirmans quidem, rem accidisse « per id tempus, quo S. Bernardus intra hunc annum (sed annum signat 1134, in indice chronologico, qui citato ejus operi præfigitur) iterato Mediolani fuit. » Verum de illo reditu nos postea agemus. Deinde auctor idem, pag. 622, non admittit, ordinem istum Tertium appellatum ex nomine Innocentii III, aliter enim, inquit, et melius alii sentiunt. Hippolytus Helyot tom. VI Historiæ Ordinum monasticorum, etc., cap. 19, tractat pluribus de Religiosis ordinis Humiliatorum, eorumque suppressione : ubi licet videre varias auctorum de ejusdem origine sententias ; etymon, ut fertur, nominis ; tres diversos ordinis status : de quorum primo postquam egisset laudatus scriptor, secundum incepisse affirmat anno 1134, amplexum e S. Bernardi consilio modum vivendi a priore diversum, etc. Dein tertium Ordinem subnectit sub regula S. Benedicti etc. eumque ait substitisse, donec Humiliati fuerint exstincti : id vero cur, quomodo, et a quo sit factum, ibidem legi potest. Placet nunc alia a S. Bernardo collata in Mediolanenses beneficia recensere, quæ ipsemet Sanctus commemorat.

222. In epistola quippe 131, quæ innectitur apud Mabillonium anno Christi 1135, hac eidem præfixa synopsi : « Cum Mediolanenses Innocentio reconciliati, tamen titubare in officio et obedientia viderentur, eos ad retinendam constantiam incitat, recentia Romanæ Ecclesiæ erga illos beneficia memorans ; » et quippe ut addamus nos etiam sua ? Sancto utique suam interponente auctoritatem impetrata vel ex parte vel ex toto, ut æquum videtur credere ; in epistola, inquam, illa sic memorat : « Bene vobiscum facit Deus : bene vobiscum facit Romana Ecclesia. Facit ille, quod pater : facit illa, quod mater. Et revera quid vobis debuit facere, et non fecit ? Si postulastis mitti vobis de curia honorabiles personas ad honorem Dei et vestrum ; factum est. Si postulastis confirmari, quod unanimitas vestra de venerabilis patris vestri electione firmaverat ; factum est. Si voluistis licuisse vobis quod illicitum, nisi pro magna quidem necessitate, sicut canones judicant, translationem episcopi scilicet in archiepiscopatum concessum est. Si rogastis eximi cives vestros de vinculis Placentinorum, quod utique ego prætermittere nec volo, nec valeo ; et hoc factum

est. In quo postremo quæcunque rationabilis petitio filiæ, non dico repulsam, sed vel moram passa est apud piam matrem ? En ad complementum, pallium præsto est, plenitudo honoris. »

223. Ut vero ea, quæ Mediolanenses petierant, et obtinuerant, referente superius S. Bernardo melius intelligantur, observat Mabillonius in notis ad prædictam epistolam de missis ad eos venerabilibus personis : « Missi sunt cum Bernardo Guido Pisanus, Matthæus Albanensis, Gaufridus Carnotensis episcopi, » teste Ernaldo biographo cap. 2, num. 91, apud nos, « nempe ad reconciliandos Ecclesiæ Romanæ Mediolanenses, qui schisma conflaverant ob depositum Anselmum archiepiscopum ab ipsis electum, Ad τὸ venerabilis Patris vestri, notat, Ribaldi videlicet, qui ab eis electus est in locum Anselmi rejecti. Per translationem vero episcopi scilicet in archiepiscopatum, uti sanctus Pater dicebat, intellige, ait, restitutionem dignitatis archiepiscopalis, quæ isti ecclesiæ ob schisma a pontifice abrogata fuerat. Vide alias notas. » Illud, quod vir sanctus de vinculis Placentinorum scribebat, sic exponit : « Quippe utrisque bello in sese contendentibus, multi ex Mediolanensibus captivi abducti fuerant a Placentinis. » Ad hæc de Ribaldo seu Robaldo et Anselmo videri potest Pagius ad annum 1134, num. 11 et 12. Reliquum est, ut de prodigiis tum Mediolani, tum alibi in Italia a magno nostro Thaumaturgo factis tractemus.

§ XXI. *Miraculis coruscat Mediolani; Papiam et Cremonam se confert; a filiis suis absens corpore, præsens spiritu ; ipsius ad eosdem litteræ, uti et ad Lotharium imp.; reditus ad suos ; acta et tempus.*

224. Miracula, quibus mirabilis Deus in sanctis suis hunc famulum suum, in cujus integerrima vita, meritis, ac laboribus apostolicis sibi bene complacebat, apud Mediolanenses degentem illustravit, describuntur ab Ernaldo lib. II Vitæ, cap. 2, e quo auctore incerta sunt Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1134, cap. 1. Sed quandoquidem illa prodigia pluribus narrantur in dicta Vita ; ideo ea in compendio hic exhibuisse sit satis ad continuandam Actorum, quæ illustramus, S. Bernardi seriem. En tibi itaque laudati biographi verba : « Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus : inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam abbas credulitati eorum, illi vero sanctitati abbatis adscriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut quidquid a Domino peteret, impetraret. » Nec vero illos fefellit sententia. Nam uti illico subdit idem biographus : « Adducunt igitur ad eum nihil hæsitantes mulierem omnibus notam, quam annis septem immundus vexaverat spiritus, et postulant supplices, ut in nomine Domini dæmoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitatem..., Et orationi incumbens, cœlitus elapsa virtute Satanam in spiritu fortitudinis increpat, et fugat, mulieremque reddit incolumem et quietam... Auditum est hoc verbum, et percrebuit fama... Per ecclesias, per prætoria, et per compita omnia conveniunt undique... Dicunt publice, nihil ei impossibile esse, quod a Domino postulet... Irruunt alii in præsentiam ejus : alii, donec exeat, pro foribus præstolantur. Cessatum est ab officiis et artibus... Concurrunt, postulant benedici : et tetigisse eum singulis salutare videtur. »

225. « Tertia die, sicut pergit auctor, ad ecclesiam sancti Ambrosii divina celebraturus mysteria servus Dei procedit : ubi exspectante innumera populi multitudine, inter ipsa missarum solemnia, dum clericis cadentibus ipse secus altare sederet, puellam ei parvulam offerentes, quam vehementi impetu vexabat diabolus, orant, ut misellæ subveniat... Audita supplicatione astantium, et intuitus personam frementem dentibus... compassus est ætati... Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit, et digitis latice superfuso... ori puellæ salubrem potum applicat, et corpori ejus stillam medicinalem infundit. Nec mora quasi ureretur Satanas... festinanter egrediens... erupit. » Idem Vitæ scriptor, locutus de dæmonum licentia per virum sanctum impedita, agit deinde de expulsione dæmonum e variis obsessis. Verum quia hæc singillatim enarrare, servata energia et phrasi auctoris, qui pluribus ac pathetice illa exponit, in longum nos abduceret sermonem ; adeat lector ipsum fontem ; ubi etiam inveniet alia curationum prodigia, per Thaumaturgum nostrum patrata. Mediolano itaque tantisper relicto, quod nos præclarissimis ibidem a sancto gestis referendis intentos jam diu detinuit, alio cum eodem inde discedente proficiscamur, Papiam videlicet et Cremonam.

226. Sigonius in novissima editione Mediolanensi tomo II, lib II, col. 671, ad dictum annum 1134, sic habet : « Inde, Mediolano videlicet, jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardiæ civitates profectus. Papiam et Cremonam se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil profecisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit his verbis : *Cremonenses induruerunt, et prosperitas eorum perdit eos, Mediolanenses contemnunt et confidentia ipsorum seducit eos. Hi in curribus et equis spem suam ponentes, meam frustraverunt, et laborem meum eximanierunt*.. Hæc Sigonius ex ipsis verbis, quibus exorditur vir noster apostolicus suam ad Innocentium epistolam, quæ in editione Mabillonii signatur ordine trecentesima decima quarta, alias 318, et anno 1134 illigatur. Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus ad eumdem annum hæc memorat : « Divus Bernardus Mediolanensibus, dum eis, quia adhæsissent Corrado Suevo interdicta essent sacra per summum pontificem, et mox, dimisso Corrado, Lothario adhæsissent, absolutionem et veniam impetravit : et Cremonam profectus, et Papiam, ut ibi incolas et confœderatos cum Mediolanensibus componeret, re infecta ex Cremona rediit

Mediolanum. » De anno istius reditus dicetur paulo inferius. Eo igitur postquam reversus est, mulierem a misera dæmonis vexatione et nervorum contractione in momento liberavit, sicut pluribus refert. Ernaldus lib. II Vitæ, cap. 3, Nec vero profectus ad Papienses ac Cremonenses, de quibus dicebam modo, a coercendo dæmone abstinuit Bernardus, teste eodem biographo citato ; ubi plura. Quibus hanc coronidem imponens : « Hæc, ait cap. 3, num. 108, et alia multa intra Alpes constitutus operatus est vir Dei, et diversa loca perlustrans, benefaciebat iis, qui infirmabantur, illuminando cæcos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo... purgans, et quæ malignus fœdaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecrabat. »

227. Et continuo biographus ad viri laudes digressus, « Præ omnibus, ait num. 109, hoc sublimius duco..., quod, cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus : cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi : cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna ; cum etiam... facta ejus et verba confirmarentur miraculis... de se semper humiliter sentiens... cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit adscripsit, » etc. Adde infirmitates ac morbos, quibus tanquam aurum in fornace probatus fuit, nec non dignitatum contemptum, quo nulli e pluribus sibi oblatis infulis unquam arrisit. Consule sis vis laudatum Vitæ ejus scriptorem, qui ea, quæ modo ex ipso libavi, fusius memorat.

228. Nec vero dum extra dilectissimam sibi Claramvallem vivere eum oportebat, ita erat occupatus gravissimis Ecclesiæ negotiis, ut filiorum suorum ibidem relictorum oblivio eum caperet, vel nesciret quænam, se procul inde remoto, illic agerentur : sed absens corpore, animo autem ac spiritu præsens, illos conveniebat, visitabat, atque inspiciebat. Factum probatur e sancti verbis, quæ ad Clarævallenses ex Italia redux mox protulit apud eosdem in Capitulo, sicut docet Exordium magnum ordinis Cisterciensis distinctione 2, cap. 11, sic narrans : « Venerabilis Pater Bernardus, cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Roma, atque in partibus Italicis, pro sedando schismate Petri Leonis..., tandem reversus Claramvallem, statim post factam orationem capitulum fratrum introivit. Et quia fatigatus ex itinere diu loqui non poterat, brevem quidem sermonem, sed consolatione plenum protulit, ita dicens : Benedictus Deus ! qui vos dilectissimos fratres meos mihi reddidit, et me qualemcunque Patrem vestrum vobis. Et ego quidem, filioli, quamvis per hoc triennium visus fuerim longe remotus a vobis, non tamen putetis me semper absentem fuisse. Sciatis enim, quod tribus vicibus interim reversus sum ad vos, visitans domum istam, officinasque perambulans, et semper exhilaratus, semper consolatus abscessi, videns unanimitatem atque instantiam vestram in proposito ordinis nostri.

229. « Innumerata sunt illa, quæ iste Dei famulus dixit et fecit ; in quibus manifeste apparebat eum prophetali gratia præditum, multoties ibi præsentem eum esse in spiritu, ubi absens corpore videbatur : multaque abscondita, et etiam longius posita, Domino revelante, cognoscere, quæ ipsum latere putabantur. Hæc autem significavit nobis domnus Gerardus quondam abbas Longipontis, qui unus ex antiquis senioribus Clarævallis, dicta et facta sancti Patris studiose rimari satagebat. » Sic ibi : quibus liceat nobis inde etiam hoc addere, tametsi alio spectet, quod ibi sequitur : « Ipso quoque referente audivimus, quod iste Dei sanctus, dum in quodam monachorum capitulo verbum Dei prædicaret, duo ex fratribus, illis, qui aderant, viderunt eum in subsellio, in quo residebat, in aere suspensum, et quasi mensura unius pedis a terra sublevatum. » Hæc autem, quæ de sancti ad suos reversi narratione paulo ante diximus, ignotam eis ac mirabilem ipsius visitationem continente, paterno ejus cordi quasi non sufficerent, litteris insuper illos consolari voluit. « Ex quibus exstant duæ ipsius epistolæ ; altera cum in Apuliam mitteretur, de qua inferius ; altera intra hoc, ut credo, inquit Manricus ad hunc annum Christi 1134, cap. 4, num. 7, triennium, scripta, » quam ibidem profert. Est autem ordine 144, et affigitur anno circiter 1135, apud Mabillonium, hoc titulo prænotata, e quo scriptionis materiem cognosces. In ea itaque vir sanctus diuturnam sui absentiam excusat, sibi non minus, imo magis gravem, quam suis. Interim breviter eos officii admonet. Porro ad eumdem annum laudatus historicus Cisterciensis toto cap. 7, scribit de Guillelmo, olim S. Theoderici prope Remos abbate, deinde monacho Signiacensi, qui librum primum Vitæ S. Bernardi litteris mandavit, atque identidem a nobis supra citatus fuit ; sed nos de eo inferius, quando de Vitæ Bernardinæ scriptoribus agemus. Interea temporis inspiciamus sanctissimi abbatis facta, quæ sequenti anno Christi 1135 intexuntur.

230. Ibidem itaque historicus modo memoratus cap. 1, num. 1, viam sternens ad epistolam a S. Bernardo ad Lotharium imperatorem datam, de qua mox agemus, præfatus nonnulla de Rogerio, duce Siciliæ, Italiam infestante, etc, hæc subdit : « Ergo Innocentius et sibi et cunctis providens, hoc anno 1135, Legatos mittit ad Lotharium imperatorem ; veniat, Ecclesiam regnumque defendat, armis Italiam muniat... et male capta recipiat ab invasore. Hæc fere prima in negotiis Ecclesiæ gravis sub Innocentio legatio fuit, quæ non Bernardo Patri demandaretur, sive quia bellum ciere contra Christianos, quantumcunque rebelles aversabatur ; sive quia desiderio suorum captus, et jam triennio absens, reditum maturabat ad Claramvallem, seu tan-

[illegible] perturbatori Aquitaniæ, et conversioni Guillelmi depopulatoris, [illegible] a Deo reservabatur. Scripsit tamen ad imperatorem, pene classicum canens, excitans ad Ecclesiæ et imperii defensionem. Quin et eumdem sinistra relatione deceptum, atque ex eadem retardantem Innocentium, a cujusdam ecclesiæ, quæ injuste patiebatur, defensione, qua libertate spiritus pollebat, audentius arguit, et consulit desistere ab incepto. » Cæterum epistolam [illegible] non transcribo, quæ inter alias Bernardinas habetur ordine centesima trigesima nona, et apud supra dictum editorem aptatur anno circiter Christi 1135.

231. His ita hactenus expositis de sancti Abbatis, dum erat in Italia, laboribus apostolicis ac miraculis, reliquum est, ut eum hinc ad suos dicto mox anno revertentem sequamur cum Ernaldo lib. II Vitæ, cap. 3, num 112 : « Jam Alpes transcenderat, et descendebant in occursum ejus de summis rupibus pastores, et armentarii, et agreste hominum genus, et conclamabant a longe benedictionem petentes, et reptabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem, et gaudentes, quod Sanctum domini vidissent, » etc. Quomodo autem a dilectissimis sibi fratribus Clara-Vallensibus susceptus fuerit, laudatus biographus mox subdit. Sancto suis itaque restituto, videndum nobis est quænam apud eosdem sint acta. Annales Cistercienses ad annum 1135, cap. 2, num 1 : « Primo, inquiunt, Claramvallem suam, ingressus, et precibus ex more fusis in oratorio, in capitulum fertur perrexisse : » et mox ea tribuitur ipsi ad suos oratio, ex auctore Exordii magni Cisterciensis desumpta, quam protuli supra num. 228. Deinde Annales iidem num. 2, scribunt de florentissima religiosæ disciplinæ observantia, et insigni fratrum concordia. Adisis Ernaldum, quem nuperrime assignabam. Tum subdunt num. 3, monachos a sancto Patre selectos ad plantandam suam sobolem apud Mediolanenses; num. 4, epistolam ejus ad Lotharium imperatorem pro Pisanis, quæ est inter alias ordine centesima quadragesima ; item num. 7, ad Innocentium papam, quæ est ordine centesima septuagesima octava, pro Alberone Trevirensi archiepiscopo; sed signatur apud Mabillonium anno Christi 1139, ex Brovero; capite autem tertio translationem Clarævallis : denique legem Mahometicam ex Arabico conversam, et sancto dicatam.

232. Quod postremum ne cuiquam videatur mirum; profero textum Manrici in dictis Annalibus cap. 3, num. 11 : « Eodem tempore, ut notavit Joannes Picardus in notis ad epist. 227, Petrus Mauricius remisit Bernardo epistolam longe prolixiorem, continentem inter cætera succinctam de Mahumetis vita narrationem, quam Petrus licet fabulosissimam, ut [illegible]tatur, curavit in linguam nostram transferre. » Porro tractatum hunc sive transumptum, non solum missum Bernardo, sed dicatum, probat epistola præfixa eidem operi, cum qua simul vulgatum circumfertur : quam alias gravem, et dignam his Annalibus, quia inter cæteras Petri Cluniacensis nequaquam ponitur, hic non immerito censui transcribendam. » Sed legi illa ibidem potest num. 12. Fuit autem Petrus ille abbas Cluniacensis ; ex eadem epistola ibidem. Et sic quidem se habeant res, S. Bernardo ad charos sibi filios Claravallenses reverso. Quibus coronidis loco subdo nonnulla de anno, quo reversio ista accidit, cum de ea non semel mentio inciderit superius, nec inter scriptores in determinando ejusdem anno videatur convenire.

233. In Chronologia Bernardina, quæ simul cum sancti operibus edita exstat apud Mabillonium ad calcem voluminis primi, col. VI, ad annum 1135, agitur de Bernardo ex Italia reduce per urbem Mediolanensem, etc. Galvaneus Flamma, a nobis designatus § 20, eidem anno innectit reditum ejus ad Mediolanenses ; Puricelius vero, quem ibidem allegavi, anno 1134. Ex textu quem habet Ernaldus lib. II Vitæ cap. 3, colligo reditum illum sancti ab ipso connecti cum iis quæ Papiæ et Cremonæ gessit. De his quippe locutus, subjungit : « Cum secundo per Mediolanum eodem anno Pater sanctus transiret, » etc. Manricus ad annum 1135, cap. 1, num. 4 : « Id est, INTRA ANNUM, inquit ; nam sic intelligo : » idque intelligit conformiter quidem Manricus ad ea, quæ dixerat de gestis ejusdem sancti Patris, ad Mediolanenses reversi, illa adaptans dicto anno 1135, et satis item consequenter ad ea quæ a S. Bernardo facta narrat apud Papienses et Cremonenses, quæque illigat anno Christi 1134, ut videre apud eum licet ad istum annum cap. 4, quæ enim geruntur intra annum indeterminatum, sive per tempus duodecim mensium, possunt convenire duobus annis determinatis, ita ut partim in uno, partim in altero acciderint. Sed propenderem potius in illam sententiam, quæ acta apud Papienses ac Cremonenses, nec non reditum ad Mediolanenses non in unum dumtaxat, sed in eumdem annum conjicit, ut opus non sit detorquere illud Ernaldi *eodem anno* in τὸ *intra annum* cum Manrico. Enimvero S. Bernardi iter ad Mediolanenses ac reditus ; item legatio ejus ad Papienses ac Cremonenses, nec non discessus trans Alpes, ut cum Sigonio loquar, innectuntur eidem anno 1134, a dicto Sigonio de regno Italiæ lib. XI, quem vide col. 669, et sequentibus novissimæ editionis Mediolanensis, ac Pagium in Critica ad eumdem annum.

§ XXII. *Guilielmus Aquitaniæ Dux e schismate per S. Bernardum ad unitatem Ecclesiæ conversus ; mulier dæmoniaca ab eo Nanneti liberata ; variæ de Guilielmo Duce observationes.*

234. Deplorandus omnino Aquitaniæ status, Guilielmo duce catholicis infenso, et in episcopos debacchante, nec non Gerardo Engolismensi pseudolegato schismaticos intrudente, qui antipapæ Anacleto obedientiam præstabant, satis superque indicatur tum ab ipso S. Bernardo, tum ab ejus biographo Ernaldo. Sanctus enim abbas in epistola 126 quæ est ad episcopos Aquitaniæ contra eumdem Gerardum Engolismensem, et in qua Innocentii, ut

legitimi Pontificis, causam egregie tuetur, adversus istum episcopum inter alia sic loquitur col. 134 : « Audet (quod et flens dico) inimicus crucis Christi suis pedibus pellere sanctos, qui nolunt bestiam adorare, quæ aperuit os suum in blasphemias, blasphemare nomen Dei, et tabernaculum ejus. Altare contra altare erigere tentat, confundere fasque nefasque non confunditur. Abbates abbatibus, episcopos episcopis superintrudere nititur : amovere Catholicos, schismaticos promovere. Miseri et miserandi, qui ita promoveri, et ab isto, consentiunt. Siquidem circuit mare et aridam, ut faciat unum episcopum : et cum fecerit, facit eum filium gehennæ duplo quam se. » Innectitur hæc epistola apud Mabillonium anno circiter Christi 1132. Nominatus vero paulo ante biographus tragicam Aquitaniæ scenam pathetice repræsentans lib. II. Vitæ c. 4 : « Laborabat, inquit, ea tempestate sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis ecclesia, et non erat in Aquitania qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus : qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor.

235. « Quicunque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus multabantur, alii a sedibus propriis pulsi exsulare compellebantur. Sibilabat autem in auribus comitis illius crebris persuasionibus, quasi serpens antiquus, veterator ille, qui diu in partibus illis Sedis Apostolicæ fuerat legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suæ solius ecclesiæ episcopum. » Alia vero istius male feriati ac in maligno positi facinora ibidem scite depingit memoratus Vitæ auctor, quæ videat lector in eadem Vita post hunc Commentarium recudenda : unde fiet certior de luctuosa tragœdiæ præsentis scena, hinc Gerardo, inde Guilielmo Duce mutuam eo operam conferentibus. Nec suam pro bono Ecclesiæ passus est desiderari S. Bernardus. Adisis epistolam ejus 125, anno Christi 1131, aptatam. Epistola vero 127, quæ ex persona Hugonis Ducis Burgundiæ data notatur anno circiter 1132, ad ipsummet Guilielmum comitem Pictavorum et Aquitaniæ ducem adversus Anacletum ac pro Innocentio, nonne sancti abbatis studium erga res Aquitanas indicat?

236. Verum leviora hæc dicas laborum in bonum istius provinciæ collata a sancto subsidia, si ea cum sequentibus comparare volueris. Ernaldus modo citatus, post descriptionem malorum, quæ Aquitaniam infestabant, ita pergit num 119 : « Audiens hæc et hujusmodi vir venerabilis Gaufredus Carnotensis episcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniæ legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiæ, postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Claraevallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit vir Dei... et promittit... se cum eo in Aquitaniam profecturum. Ibant igitur simul... et... simul Nannetum venerunt, » sicut Ernaldus allegatus narrat. Ibidem loci sanctus Pater mulierem, quæ per annos omnino sex cum impurissimo spiritu infame admodum habuerat commercium, baculo suo, tentatis frustra ante remediis aliis, liberat, anathema in dæmonem vibrat, et ipsum eliminat. Factum pluribus describitur ab Ernaldo num. 119, et sequentibus. In isto itaque itinere diceres divinam providentiam in Bernardo illud miraculum exhibere voluisse, ut esset quasi prodromum ac prognosticum magnæ conversionis Guilielmi Ducis, quæ postea, Deo bene favente, et sancto impigre annitente, subsecuta est, ac destruendæ diabolicæ fraudis, quæ Aquitaniam infestabat.

237. His itaque adversus malignum spiritum apud Nannetenses a viro sancto patratis simul abbas et legatus ingrediuntur Aquitaniam, ex citato Vitæ scriptore num. 122, qui mox narrare pergit, cur Gerardus Engolismensis moraretur... in illis locis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publcis se conventibus præsentaret. Hinc itaque contigit, ut ex diabolici istius instrumenti secessu facilior ad Guilielmum ducem patuerit Bernardo accessus, ac mollior fandi occasio. Nam propter hæc, quæ ibi exposuerat Ernaldus, et alia hujusmodi, ante homines confundi cœperat Gerardus, et timens opponi sibi, quæ negari non poterant, conventus publicos evitabat, prout mox subdit idem auctor. Via igitur ad bonum negotii successum ita utcumque magis complanata, quam ante, « significatum est, inquit Ernaldus num. 124, comiti per viros illustres, qui ad eum securius audebant accedere, quod abbas Clarævallensis, et episcopus Carnotensis, aliique episcopi et religiosi viri colloquium ejus expeterent... Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium. Itaque apud Partiniacum, » vulgo *Partenay*, quæ est urbs vel oppidum Galliæ in Pictaviensi provincia, « hinc inde conveniunt. » Acta autem in isto conventu legi possunt in dicta Vita; ubi pariter describitur, quam mirabili modo sit peracta a S. Bernardo Guilielmi ducis conversio; in qua duo sunt, quæ lectorem merito in stuporem rapere debeant, et alterum quidem, Spiritus sancti vis, et cœleste quoddam œstrum, quo vir magnus agebatur; alterum, tanta et tam parvo tempore subsecuta superbi et obstinati principis mutatio : utrumque pathetice ab eodem biographo ante oculos positum.

238. P. Godefridus Henschenius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Guilielmi Magni, eremitæ in Stabulo Rodis in Etruria, tomo XI Februarii, die 10 ejusdem mensis, a pag. 433, gesta istius Sancti, multis fabulis erroribusque involuta, ad veritatis trutinam expendere et extricare conatus est non minus laboriosa opera, quam non pœnitenda. Inde transfero huc breviter, quæ conducunt in rem nostram. Cavendum itaque, ne hic Guilielmus cum

[illegible] confundatur. Hunc quippe ab illo distin[illegible] esse monet idem Commentarius § 4. Præterea ibidem afferuntur alia, quibus illustrantur supra relata de Guilielmo Aquitano, ejusque conversione. Anno 1130, agnoscit Innocentium II Papam; sed [illegible] ab aliis adhæreret, anno 1131, Anacleto antipapæ. Frustra a S. Bernardo et Josleno episcopo Suessionensi admonetur eodem anno 1131, contra [illegible] ad annum 1130, quæ anno sequenti arbitratur contigisse laudatus Henschenius, quando cœpit primum audiri, quid adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur; ex libro II Vitæ S. Bernardi cap. 6, in nostra vero divisione cap. 4, num. 122. Memorat, hunc Sanctum dein scripsisse illustrem ad episcopos Aquitaniæ de illo schismate epistolam, ordine inter alias 126. ac sequentem [illegible] misisse ad Guilielmum ducem Aquitaniæ ex persona Hugonis ducis Burgundiæ; de utraque nos [illegible] In ista autem, quæ directa est ad Guilielmum ducem, hæc ponitur clausula : « Per Christianissimum Lotharium nuper falsi calumnia[illegible] in suo sunt mendacio deprehensi; » unde collegit, eam epistolam esse scriptam postquam [illegible] anno 1133, ab Innocentio in Urbem a se reducto, in Romanum imperatorem coronatus est.

239. Deinde subjicit concilium Pisanum, cui S. Bernardus interfuit anno 1134, ac Mediolanenses Innocentio per eum conciliatos. De quibus actum est a nobis supra. His addit congressum ejusdem Sancti cum Guilielmo duce anno 1135, atque hunc apostolicæ sedis obedientiæ ab illo restitutum. Memoratus commentator recitat mox fragmentum e sancti doctoris epistola 128, eidem duci inscripta e qua nos sequentia proferimus : « In eo animo, inquit, et in ea voluntate memini me discessisse dudum a te, Princeps eximie, ut totis affectibus bene tibi, tuisque cuperem, totis nisibus salutem vestram et honorem vestrum, ubicunque possem, juvarem; eo quod non redirem fraudatus fructu adventus mei ad vos; sed lætus præter spem multorum reportarem mecum pacem Ecclesiæ. cum exsultatione universæ terræ. Miror autem quo, cujusve consilio mira illa mutatio dexteræ Excelsi tam subito in deterius est mutata, ut rurșum ad injuriam Ecclesiæ clericos S. Hilarii de civitate expelleres, et iram Dei in te gravius, quam primum, excitares. Quis te fascinavit tam cito recedere a via veritatis et salutis? » Hinc habemus novam Bernardi curam, novum meritum de rebus Aquitanis, ac de Ecclesia Dei. Quia vero manifestissime patet e verbis epistolæ, quæ citabam, illam, non fuisse ante Guilielmi conversionem, [illegible] post exaratam; ideo non satis capio, quo pacto eadem innectatur anno Christi 1132, apud Mediolanum.

240. Nec supervacaneum fuerit legere in dicto Commentario, Ducem anno 1136, cum comite Andegavensi Normannos bello vastasse, ac multis diarrhœa punitis, ipsum anno 1137 instituisse peregrinationem ad S. Jacobum, ibidemque obiisse IX Aprilis, ex Orderico Vitali lib. III Historiæ ecclesiasticæ, quam absolvit anno quarto ab obitu Guilielmi, æræ Christianæ 1141, quando apud Normannos in cœnobio Uticensi 56 annos vixerat, factus monachus anno 1085, id est, annis 14 antequam dux Guilielmus nasceretur, sicut ibidem datur videre. Quod vero de morte ejus apud Compostellam dicebatur, ibidem probatur ex his Orderici verbis : « Anno 1137, tertia septimana Martii, Stephanus rex in Normanniam venit... Eodem tempore Guillelmus Pictaviensium dux, memor malorum, quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus, ad S. Jacobum peregre profectus est. Deinde feria sexta Parasceve, V Idus Aprilis, sacra communione munitus est, et ante aram beati Apostoli venerabiliter defunctus est. » Ad hæc, in citato sæpe Commentario § 5, proferuntur historici sæculo Christi XII, XIII et XIV, qui in eadem ducis Guilielmi apud Compostellam morte consentiunt. § 6, tractatur de Vita a Theobaldo exornata, et, sicut invenies § 7, ad sæculum pene XVI, incognita : et ibidem varia quoque ejus menda notantur : § 8, exploditur figmentum Bucheti et aliorum de simulata morte Guilielmi ducis; item de adulterinis diplomatibus, et conficto Guilielmi Ducis testamento.

241. Atque hæc quidem hactenus summatim e Commentario Henschenii extracta, et alia plura, quæ in eodem laboriose digessit, magnopere conducunt ad vitandam rerum, temporum ac personarum confusionem, plenioremque notitiam Guilielmi Aquitaniæ ducis, quem S. Bernardus ad meliorem frugem reduxit cum uberrimo Ecclesiæ catholicæ fructu, ac immortali apud posteros sui nominis memoria. Verum antequam manum tollam de hac tabula, velim cum designato commentario conferri, et expendi, ea, quæ scribit Manricus ad annum Christi 1136, cap. 1, quæ autem refert cap. 2, cum Commentario Henschenii historico, qui exstat post sancti Guilielmi eremitæ Vitam. Reliquum est, post res hasce, quas uno sermonis tractu narravimus de identidem memorata conversione, quo minus aliunde interrupta, eo magis clara et perspicua, ut S. Bernardum ad suos Claræ-Vallenses a sacra Aquitaniæ expeditione reducem conveniamus.

§ XXIII. *Cantica canticorum a sancto doctore exposita; notantur varia, quæ illud Opus circumstant, adjuncta; ejusdem elogia.*

142. Ernaldus lib. II Vitæ, cap. 4, sub finem, « Tanto, inquit, igitur malo obruto, quod in Aquitania grassabatur, et schismate Gerardi redacto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claramvallem revertitur... Nactus vero... aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatiis torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disposuit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili, quasi ad præsepe Domini con-

sistenti, amatoria cantica, et spiritualia fercula nuptiarum. » Id quod pluribus ibidem pie prosequitur laudatus biographus, aliquam nobis suppeditans vel sola hujus elucubrationis Bernardinæ memoria, ut super ea diffusius commentemur. Argumentum itaque hoc, quo magis ejusdem dignitas lucescat, dispescimus in varias partes. Ac primo quidem dicatur de tempore, quo doctor sanctissimus ad opus hoc illustre, ad sermones, inquam, in Cantica scribendos animum appulerit. Secundo, quo illos incentore scripserit. Tertio, cur manserint imperfecti. Quarto, quoties, quo modo, quo loco, quo tempore habiti. Quinto, quo anno, et cur interrupti. Sexto, de eorum exemplaribus mss. Septimo, de eorumdem continuatore. Octavo, de istius operis dignitate ac elogiis. Eruditissimus Mabillonius in nova sua operum S. Bernardi editione, volumine primo, pag. 1263, Præfationem habet in sancti ejusdem Patris tomum IV, Sermones ipsius in Cantica continentem, e qua delibo sequentia. De tempore, quod primo loco proposueram, sic fatur : « Hoc insigne opus Bernardus aggressus est anno 1135, post suum ex Aquitania reditum, ut patet ex libro secundo de ipsius Vita cap. 6. Id autem operis tempore adventus prædicti anni 1135, inchoatum fuisse, intelligimus ex Sermonis secundi exordio : *Ecce enim quam multi in hac ejus, quæ proxime celebranda est, Nativitate, gaudebunt,* » etc.

243. Quo suasore seu impulsore Opus illud fuerit susceptum, indicatur in laudata Præfatione his verbis : « Bernardum de Portis Carthusianum istius suscepti, si non auctorem, saltem incentorem fuisse constat ex Bernardi ad ipsum epistola 153 in qua vir sanctus expositionem in Cantica, seu aliquid spirituale obnixe flagitanti suam tenuitatem prætendit : sed tandem instanti obsequitur, sive id de susceptione, sive de publicatione et missione Operis jam inchoati interpretandum sit. Placet secunda interpretatio, præsertim quod Gaufridus in locis modo adductis, » nimirum ex lib. II, cap. 6, et lib. III, cap. 8 (sed libri secundi Vitæ auctor est Ernaldus; Gaufridus tertii) « Bernardi de Portis ad istud aggrediendum auctoritatem intervenisse non dicit; imo virum sanctum sponte sua huic meditationi applicuisse animum satis innuit. Favent huic sententiæ verba epistolæ 153 : *Cedo importunitati tuæ, ut vel exhibitio tollat suspicionem. Res est cum amico. Non parco jam verecundiæ. Prorsus, dum fiat quod tu vis, insipientiæ meæ non memorabor. Sermones paucos in principio Canticorum Salomonis, recens dictatos, en facio transcribi, et tibi, cum necdum ediderim, quam citius mitto. In quo opere, cum accepero tempus, Christo imperante curis, tentabo procedere.*

244. « Ex quibus verbis id tantum eruitur, Bernardum Portensem aliquid spiritualis Operis a Bernardo nostro postulasse, eique missos fuisse sermones primos in Cantica. Nescio an de hoc Bernardo explicandus sit locus in sermone 1, num. 2 ; *Puto autem quod jam non habebit, unde adversum nos murmuret is, qui nobis de via venit amicus, cum et tertium istum insumpserit panem.* Quod aliis æstimandum permitto. Denique ad ipsum Bernardum Portensem priores sermones directi sunt cum epistola 154, in qua hæc legimus : *Sermones super principia Canticorum, quos tu petiisti, et ego promiseram, transmitto tibi : quibus lectis, peto, ut quam citius opportune poteris, tuo rescripto moneamur vel ad procedendum, vel ad supersedendum.* Quod de ipsa descriptione et missione operis itidem interpretari licet. »

245. Sermones autem isti cur non fuerint ab auctore perfecti, has affert causas Mabillonius eorumdem editor : « Etsi vero, ait, Bernardus continuis fere diebus hos sermones habebat ad suos Claræ-vallenses, non potuit tamen intra annos octodecim, quibus supervixit, inceptum opus perficere, variis subinde Ecclesiæ ac regni negotiis interpellatus, quin etiam adventantium importuna frequentia, de qua non semel conqueritur, ut in fine Sermonis tertii : *Sed ecce avocat nos diei malitia. Hi siquidem, qui modo supervenisse nuntiantur, gratum cogunt rumpere magis, quam finire sermonem. Ego exibo ad hospites, ne quid desit officiis ejus, de qua loquimur, charitatis. Et in sermone 52. num. 7 : Rara satis mihi ad feriandum a supervenientibus conceditur hora.* Mirum vero est, sanctum Patrem, magnæ familiæ, et irruentium negotiorum curis distractum, parem fuisse meditandis tam altæ sapientiæ sermonibus, iisque in dies recitandis. » Sic ille.

246. Jam vero punctum, quod antea quarto designaram loco, de variis circumstantiis horum sermonum, quoties nimirum, quo modo, quo loco, quo tempore vir sanctus illos haberet, statue ex sequentibus. Nam, ut indicabat modo Mabillonius, illos in dies recitabat. « Quod, inquit, etiam ipse contestatur sermone 22, num. 2 : *Nonnullius profecto fatigationis est atque laboris, quotidie scilicet exire, et haurire etiam de manifestis rivulis Scripturarum,* etc. Nam hos Sermones feriatis diebus habebat, et quidem pene continuis, ut patet ex sermone 83 ubi triduum jam consequenter ad explicandum unum locum se insumpsisse dicit. Hos porro sermones viva voce proferebat. Unde in fine sermonis 42 hæc loquitur : *Infirmitas mea, quam nostis, non sinit ulterius progredi.* Et in fine sermonis 44 : *Et de hoc satis. Nam et infirmitas mea pausandum indicit, sicut et sæpe facit.*

247. « Meditationem quidem vir sanctus disponendæ sermonum materiæ cum oratione adhibebat, sed eos ex animi copia et plenitudine nondum scriptos nonnunquam depromebat, ut varia loca probant. Nam et multa in istis sermonibus ex tempore dicuntur, quale est illud, cum in sermone 36 somnolentos increpat, aitque : *Putabam me uno sermone implere quod promisi de duplici ignorantia: et fecissem, nisi fastidiosis longior videretur. Quosdam siquidem oscitantes, quosdam et dormientes intueor. Nec mirum,*

[illegible] vallem longissimæ quippe fuerant [illegible]. At extemporanea illa dicta nihil [illegible], quem locus ex sermone 9, num. 6 *[illegible], pro eadem non proponemus [illegible] perfectione.* Accedit, quod recitatos sermones a discipulis misse descriptos [illegible] vir sanctus his verbis : *Scripti sunt, ut dicti sunt*, ait sermone 54, num. 1 *et excepta [illegible] recuperetur, quod forte exciderit.* Huc spectat quod legitur in Sermone 77, num. 2. *Sed etsi litteris forsitan mandentur ista, quæ dicimus, dedignabuntur legere.*

248. « Hos porro sermones passim declamabat Bernardus in auditorio fratrum, et quidem novitiis præsentibus, ex sermone 63, num. 6 non vero conversis, qui ejusmodi conventibus non intererant : unde sæpe monuit auditores suos fuisse in Scripturis sacris peritos, quos ingenio dicendi prævolare testatur in sermonibus 15, num. 2; 16, num. 1, et 39, num. 2.

249. « Cæterum hora, qua sermones isti habebantur aliquando matutina, ante missam, ut de aliis sermonibus in superioris tomi [illegible] dictum est), aliquando vespertina erat. De [illegible] tempore interpretare [illegible] loca, in quibus concionem dimittit propter laborem manuum, et officium divinum. Sic in fine sermonis 1 : *Sed præterit hora*, inquit, *qua nos [illegible] urget ad opera manuum et paupertas, et instituta Regularia*. [illegible] est hunc in rem locus in sermone 47 [illegible] ob [illegible] horam [illegible] vespertino tempore perspicuum est [illegible] in sermone 71, n. 13 : *Jam enim [illegible], inclinata est dies.* At satis minutiarum, quæ tamen huic loco non male conveniunt. »

250. Ad quintum, quod supra attigi, quo videlicet anno et cur sermones illi fuerint interrupti responsum [illegible] ex eorum editore : « Sermones, ait, [illegible] et viginti absolverat Bernardus anno 1137, quo anno in Italiam ad componendum schisma profectus est. Inde reversus anno sequenti, ad opus intermissum denuo se recepit, sermone 24 repetito cum alio exordio et alia clausula : ex quibus nata est illa, de qua suo loco agemus, lectionis diversitas. Sermones autem sexagesimum quintum et sequentem, qui ab expositione istius versus. *Capite nobis vulpes parvulas,* incipiunt, composuit vir sanctus adversus Colonienses hæreticos, occasione epistolæ ad se scriptæ per Everwinum præpositum Steinfeldensem : quam epistolam idcirco duobus illis sermonibus præfigere visum est. Denique sermo octogesimus habitus est post concilium Remense, anno 1148, præsente Eugenio, celebratum, in quo damnatus est error Gilberti Porretani episcopi Pictaviensis, prout Bernardus ipse in eo sermone commemorat. »

251. Ad sextum quod spectat, de Operis prædicti exemplaribus mss. uti et ad septimum, de ejusdem continuatore, consuli potest Mabillonius loco citato, in quo agit de numero sermonum, eademque occasione indicat, in codice Vaticano, qui signatus est num. 663, haberi præfationem, quæ nec in editis, nec in scriptis ullis legitur. Ejus exordium addit; sed illud ibidem legi potest. Nihil in ea Præfatione ad Bernardi stylum aut genium accedit. Præfationi subjunguntur sermones tantum 83 sub hoc titulo *Incipit expositio beati Bernardi Clarævallensis abbatis in Cantica canticorum.* Titulum hunc aliter in aliis codicibus notari observat. Deinde « Expositio, ait, ista desinit in caput tertium Cantici, ad hunc versum : *In lectulo meo quæsivi per noctes*, a quo Gillebertus de Hoylandia, et ipse Cisterciensis Hibernus, eam continuavit usque ad quinti capitis hunc versum : *Dilectus meus candidus et rubicundus*, editis sermonibus octo et quadraginta, vir sane Bernardo dicendi gravitate et pietate non multum inferior. Conantem vero ulterius explanando progredi mors ex humanis abstulit, veluti huic indignata, si Sixto Senensi credimus, quod interruptum a se Bernardi laborem iterum continuare, et ad finem deducere velle auderet. Fallitur Sixtus, qui Bernardi opus ultimo vitæ suæ anno inceptum dicit. Gilleberti sermones in tomo sequenti adducemus. » Ita ille. « Præter hanc, » uti pergit, expositionem Bernardus aliam breviorem dictavit Guillelmo S. Theoderici abbati, uti Guillelmus ipse testatur in libro primo de ejus Vita cap. 12. Sed commodior erit de hac dicendi locus in tomo quinto, ubi compendiosam in duo priora Cantici capita ex Bernardo commentationem referemus. »

252. Restat octavum hujus materiæ punctum, de quo acturum me spoponderam superius, quodque in laudatissimi hujus operis dignitate ac elogiis consistit. Ejusdem editor in sæpe dicta præfatione hisce illud laudibus extollit : « Cum omnia sancti Bernardi opera solidæ pietatis ac doctrinæ succo referta sunt, tum duo præcipue apud omnes in pretio esse debent, nimirum libri de Consideratione, et sermones in Cantica canticorum. In illis siquidem libris, quidquid sanctius in sacris litteris, et in conciliis; quidquid salubrius in scriptis veterum Patrum, et in decretis Pontificum ad regimen Ecclesiæ præscribitur; id omne sub eleganti compendio comprehensum habetur. In his vero Sermonibus, quæcunque per alia sancti Doctoris opera ad mores informandos, et ad pietatem accendendam; quæcunque de vitiis et virtutibus, atque de tota vita spirituali respersa sunt : in his, inquam, sermonibus hæc omnia solidius ac sublimius pertractantur, et ex mysticarum allegoriarum involucris ac figuris, totius perfectionis eruuntur arcana, non minus jucundo atque utili, quam sublimi modo : ita ut hi sermones quasi castæ quædam piorum hominum deliciæ censendæ sint.

253. « Jucundum atque utilem hunc scribendi modum appellamus : hæc enim est, teste ipso Bernardo, *miranda prorsus et miseranda humanarum conditio animarum : ut licet tam multa foris ingenii vivacitate percipiant, egeant omnino figuris et ænigmatibus quibusdam corporearum similitudinum, ut ex visibilibus et exterioribus possint vel aliquatenus invisibilia atque interna conjicere.* Quod quidem his

in sermonibus praeclare omnino præstatur. » Postea vero Mabillonius eorumdem imponens suæ præfationi in Cantica « De quibus, inquit, quid sentiret Guerricus abbas Igniacensis, et ipse sancti doctoris discipulus piissimus, aperit in sermone 3 de sanctis Petro et Paulo, qui cum aliis habetur in tomo VI : *Magister noster, ille interpres Spiritus sancti, de toto illo carmine nuptiali loqui instituit spemque nobis dedit ex iis, quæ jam edidit, quia si perveniret ad locum, de quo quæritis, « donec adspiret dies, et inclinentur umbræ, « umbras ipsas ponet in lucem intelligentiæ ; quod dictum est, vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine.* Hæc Guerricus. » Nec prætereundum quæ scribit Manricus ad annum Christi 1135, cap. 6, num. 10 : « Hoc illud opus Bernardi Patris est, quod, cum aliorum negotiis impeditus, si tamen aliena ab ipso, quæ charitatis, et tandem morte præventus, non perfecisset, vel magnus ille totius Ecclesiæ sol, doctrina pariter et puritate vitæ angelus, atque angelicus doctor divus Thomas recusavit perficere, quasi diffidens a se posse adæquari sancti dulcedinem. Unde et rogatus a Fossænovæ fratribus, ubi et extremum Deo spiritum reddidit, respondisse fertur : *Date mihi spiritum Bernardi, et ego perficiam opera Bernardi.* »

§ XXIV. *Novus Ordo Bernardi consiliis in Anglia institutus; vaticinia; miraculum; iter Romanum contra schismaticos; felix rei successus.*

254. Auctor Annalium Ordinis Cisterciensis ad annum Christi 1135, cap. 8, num. 8, scribit de novo Ordine in Anglia S. Bernardi consiliis instituto ita memorans : « Per idem tempus consiliis Bernardi Patris, quem consultum adivit ipse, qui condidit, fundatur ordo Sempringhamensis in Anglia, auctore Gilberto de Sempringham, viro sanctissimo, et quem virginibus maxime instruendis spiritum cœlestem accepisse, ipse etiam profectus comprobavit. » His addi possent, quæ ibidem, et num. 9 ac seqq. ad pleniorem hujus rei notitiam afferuntur; sed, ne longiores simus, eo lectorem mittimus, atque hinc transimus cum Manrico ad annum Christi 1136, ubi cap. 3, num. 1, nobilem sancti abbatis prophetiam contexit in hunc modum : « Hic idem annus Clarævallensibus Pontigniacensibusque tristis et lætus majoris inter fratres Bernardi natu morte fuit. His, quia ditati exuviis corporis sancti; illis, quia orbi, quippe morbo præventus Pontigniaci, ne in Clara-Valle haberet sepulturam, juxta Patris Bernardi prophetiam, præbuit se ipsum obedientem etiam in morte. Verum quæ prophetiæ occasio extiterit, tristis, sed nimium vera simul, cum ipso gloriosi viri transitu auctor Exordii magni scriptum reliquit. » Textum sic recito ex editione Tissierii distinctione 2, cap. 10 : « Cum audisset aliquando vir Domini, abbas videlicet sanctus noster, quemdam de filiis suis spiritualibus, virum bonum et religiosum, missum ab eo in Normanniam, desperata ibidem ægritudine laborantem, decrevit mittere, et reducere eum ad se, ut devotus frater in nidulo suo moreretur, et desiderata sibi sepultura non privaretur. Veruntamen unus de fratribus ejus carnalibus nomine Wido, nitebatur huic obviare consilio, qui cum esset unus ex provisoribus Claraevallis, intendebat, ut credo, parcere sumptui et labori.

255. « Qui cum pertinaciter ejusmodi persuasioni insisteret, dixit ad eum beatus Bernardus : Numquid major cura est tibi de pecunia vel jumentis, quam de fratribus tuis? Quia ergo non vis ut fratres nostri nobiscum requiescant in valle ista, nec tu ipse requiesces in ea. Et factum est ita. Nam idem Wido, quanquam alias vir bonus et religiosus esset, tamen ut sermo sancti impleretur, non est consummatus in Claravalle, sed apud Pontigniacum, præventus ægritudine, lecto decubuit, ibique, disponente Deo, terminum vitæ, et locum sepulturæ accepit. » Neque vir sanctus prænuntiavit duntaxat morituri extra Claramvallem fratris Widonis seu Guidonis sortem : sed etiam annuntiavit mortuum, si vera sunt, quæ ex Brito narrat Manricus num. 3. « Instantem, ait, jam absentis fratris transitum revelatum Bernardo... Arnoldus apud Britum testis existit : tum cunctis filiis injunctam orationem, qua animam egredientem prosequerentur : verum et statim ab ea cessare jussos, nec pro Guidone orare : sed Guidonem apud Deum pro ipsis intercessurum. — Fratres, inquit, rogate Guidonem, ut oret pro nobis, tempus et locum sortitum, ut possit facere. — ... Hæc gesta refert Arnoldus in Claravalle, dum Pontigniaci carnis vincula exuens, mortalem vitam Guido cum morte vitali in melius commutaret. » Hæc e Brito Manricus; quem tu lector, si vis, consulere potes lib. IV, cap. 7. Vellemus enimvero, ut hoc factum ab Ernaldo biographo sæpissime citato perhiberetur, quo certius nobis de eo constaret. Ad prædictum annum cap. 7. tractat Manricus de Albæripæ, vulgo *Auberive*, cœnobii initiis, fundatore, ac situ : et eadem occasione transit ad narrationem miraculi, ibidem a sancto Patre facti ; quod videtis apud Gaufridum in ejus Vita.

256. Deplorando Ecclesiæ statui in Italia subvenit sanctus abbas, et consueta sua dexteritate et auctoritate sedavit grassantem ibidem tempestatem adversus Christi vicarium. Rerum ab eo gestarum synopsim ob oculos ponit Manricus ad annum 1137, cap. 1, num. 1, ita scribens : « Dulcissimum sponsi epithalamium Bernardus pater per quietem meditabatur, et jam tribus vigintique sermonibus quatuor primos prioris capitis versus ferme absolverat : cum, ecce, sub initium præsentis anni, Christi nimirum 1137, iterum in Italiam transalpinat, diutino bello finem tandem impositurus. Laborabant Campania et Apulia sub Anacleto, Rogerio Siculo non solum favente, sed eo velut pietatis quæsito titulo (is hominum mos est) Ecclesiæ terras sacrilege occupante. Quin etiam magnum illud, præclarumque occidui monachatus caput, Casinus mons, Romanæ Ecclesiæ pars non contemnenda, unde tot veri Pontifices prodierant, tunc a vero Pontifice deficiens,

Rogerii metu an amore quis definiat? ad Anacletum proterve declinaverat, et Semoreto abbate de medio facto, substitutum Rainaldum sibi præfecerat, ordinatum ab ipso, eoque partes ejus promotorum. Denique Romam Anacletus possidebat : cujus ut proceres jam starent pro Innocentio, at vulgus pervicax, seu priorum criminum conscium, seu spe melioris fortunæ sub rebus turbidis, quæ perditissimos quosque manere solet, pertinax magis, quam fidum permanere, et ut non pro illo, at contra Innocentium stare cognoscebatur. » Hæc de statu rerum Manricus.

257. Rationem vero temporis ita probat num. 2 : « Ergo rebus afflictis solatium unicum Bernardus nomine omnium vocatus est, idque statim sub initium intrantis anni; quippe ante Pisas desertas ab Innocentio, quem mense Martio inde discessisse Falco Beneventanus memoriæ prodit in suo Chronico : *Anno*, inquit, 1137 *et octavo anno pontificatus Domini Innocentii, mense Martio, quinta decima indictione, prædictus apostolicus Innocentius, qui tunc Pisis morabatur, consilio communicato, de civitate Pisana ad civitatem Viterbium advenit, præfatum imperatorem allocuturus.* Hæc Falco de Pisis desertis ab Innocentio. Bernardum vero ab eo ante vocatum, quam Viterbium abire deliberasset, argumento est idemmet Innocentius Pisis quæsitus, nec tamen jam inventus, ut mox videbimus. » Virum autem sanctum, ut rebus Ecclesiæ tam calamitosis suppetias ferret, Apostolica auctoritate advocatum fuisse, testatur Ernaldus in ejus Vita lib. II, cap. 5, in principio : « Interea, ait, litteræ Apostolicæ virum Dei vocant, et, ut adsit laboranti Ecclesiæ, supplicant cardinales. Intermittuntur studia, et quæ modo continua erant, interpolatis discursibus resumuntur. Nulla vacatio superest : Servus Dei aut orat, aut meditatur, aut legit, aut concionatur.

258. « Videns igitur excusationes frustra expendi [*al.* obtendi] (et necesse esse obedire mandatis), convocatos a multis partibus fratres, diu profundeque suspirans affatur » paterna oratione, qua felicem suscipiendi itineris successum commendat eorum precibus, etc. prout videre datur loco allegato. « Hæc itaque dicens, et benedicens, flentibus universis discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus demum Romam pervenit, » Brevissime, ut vides, laudatus biographus sancti iter perstringit, nihil memorans de comite in via, de mora Viterbii nihil : utrumque supplebitur aliunde, dum nonnulla prius retulero ex Annalibus Cisterciensibus ad dictum caput I, num. 4, ubi eorumdem conditor, « Interim, inquit, adnoto, traditione et frequentibus picturis, quam veterum testimoniis compertius fore, cum sanctus Pater Alpes transiturus currum conscenderet, dæmonem invidentem Ecclesiæ paci, quæ ex ejus adventu sperabatur, confregisse rotam, retardando, qua posset, cœpto itineri, aut sancto viro, si posset, præcipitando. Tum vero ipsum prophetiæ spiritu plenum, et nihilominus consilii et fortitudinis, potenter imperasse fractori dæmoni, ut se ipsum in rota substitueret, rotandum pariter, currumque laturum. Sic factum fuisse, ut idem promoveret iter, qui retardabat, et qui ultro euntem impediebat, portaret coactus, irrisui simul exemploque futurus. Exstant picturæ antiquæ recentesque typis Romæ mandatæ, ex quibus neoterici Perales lib. II, cap. 16. Montalvo et alii hausere. » Valeat hæc historia quantum potest. De itinere autem hæc subjungit idem Annalista :

259. « Avulsus dulcissimus Pater a suis filiis, Pisas primo, unde vocatus fuerat, petiit, reputans se inventurum ibidem summum pontificem : ubi autem cognovit inde profectum, abeuntem Viterbium usque secutus est, ibique ab eo, et cunctis cardinalibus honorificentissime susceptus. Porro autem cum convenisset pontifici cum imperatore rem totam armis agere, et divisis agminibus inde Campaniam hinc Marchiam expugnare, ut tandem Urbis facilius potirentur ; » Abbas sanctus alia via rem aggrediendam censuit Romæ, ut perhibet Eraldus ; non Viterbii, ut Manricus. Etenim postquam citatus Vitæ scriptor num. 131, dixisset, sanctum Romam pervenisse, continuo subdit ista : « In cujus adventu tam dominus Papa quam fratres lætati sunt, et communicatis cum eo consiliis, secundum rerum proventus, et statum causarum, abbas alia via aggreditur, nec in curribus, nec in equis spem ponens, sed colloquia quorumdam suscipiens sciscitatur, quæ sit eorum facultas ; qui fautorum animi ; utrum errore an malitia seducti tantum scelus protrahant et protelent, » etc. quæ legi pluribus possunt apud Ernaldum eodem cap. 5. Manricus, istorum parte recitata, « Placuit, ait, sanctum doctorem Romam mitti, ad Innocentium, quos posset, reducturum. » Superiora itaque Viterbii sunt acta, si audiamus Manricum ; Romæ, si Ernaldum ; Sed hujus sententia non videtur mihi tam probabilis, quam illius, tum propter ea, quæ de Pontifice Innocentio Pisis Viterbium profecto jam præmissa sunt ex Falconis Chronico, tum propter testimonium ipsiusmet S. Bernardi, qui sermone 26 in Cantica, volumine 1 Operum editionis Mabillonianæ col. 1359, sic memorat, obitum fratris sui Gerardi lugens :

268. « Recordor, Domine, pacti mei, et miserationis tuæ, ut magis justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Cum pro causa Ecclesiæ anno præterito Viterbii essemus, ægrotavit ille, et invalescente languore, cum jam proxima videretur vocatio, ego ægerrime ferens comitem peregrinationis, et illum comitem in terra relinquere aliena, nec resignare his qui mihi eum commiserant, quoniam amabatur ab omnibus, sicut erat amabilis valde ; conversus ad orationem cum fletu et gemitu, Exspecta, inquam, Domine usque ad reditum. Restitutum amicis tolle jam eum, si vis, et non causabor. Exaudisti me, Deus : convaluit : opus perfecimus, quod injunxeras ; redivimus cum exsultatione re-

portantes manipulos pacis. » Hinc sequitur primo, ut fuerit Viterbii sanctus Pater, et aliquam ibi moram traxerit; nec unam duntaxat, sed duplicem et primam quidem anno 1133, teste epistola 151, alteram anno 1137, cujus hic mentio, sicut observatur in notis ad dictum sermonem; qui col. 1353, habitus signatur anno 1138, epistola vero 151, quæ dirigitur ad Philippum Turonensis ecclesiæ invasorem (*al.* electum), anno Christi 1133, col. 154. Sequitur secundo, ut in itinere Italico posteriore vir sanctus comitem sibi adjunxerit dilectissimum sibi fratrem Gerardum.

261. Iter hoc a priore non secrevit Manricus n. 6, unde accidit, ut res diversi temporis, in unum idemque tempus conflarit, uti constat ex ejus ibidem verbis : « Dum Bernardus Viterbii morabatur, contigit Philippum Turonensis Ecclesiæ pseudo electum (Decesserat enim Heribertus anno proximo, et Philippus antecessoris ipsius nepos per vim intrusus, eamdem sedem adolescens occupaverat), contigit, inquam, Philippum Romam petere, a pseudo-papa ordinandum pseudo-episcopum, eoque ab Ecclesia catholica præcisum, juvenem alias Bernardo familiarem, et multis animi dotibus illustrem : ad quem, cum Romæ esse comperisset, brevem sed acrem scripsit epistolam, nec minus dulcem atque amoris affectu plenam; » cujus exemplum continuo ibidem recitatur, exstatque apud Mabillonium columna 154, citata. Quod autem epistola ad Philippum data non spectet ad annum Christi 1137, sed ad annum 1132 retrahi debeat, conficitur e notatione Mabillonii ad epistolam 150 Innocentio PP. inscriptam, in qua sanctus doctor habet ista : « Revixit, ut aiunt, Gisleberti spiritus in Philippo, ipsius plane et nepote carnis, et hærede ambitionis. » Audiatur nunc Mabillonius : « Gislebertus seu Gilbertus decessor fuit Hildeberti, qui anno 1125, ex cathedra Cenomanensi in Turonicam translatus est, eamque tenuit annis sex cum totidem mensibus, ut ad epistolam 122, notavimus. Eo mortuo Philippus, Gisleberti nepos, malis artibus sedem invadens favente Anacleto, huic epistolæ occasionem dedit, et sequenti, quæ prior scripta est.

262. « Philippo cedere coacto Hugo, canonice suffectus, Lege Analectorum, » quæ ipse Mabillonius vulgavit, « tom. III, pag. 338. » In notis autem ad epistolam 122, a dicto Hildeberto ad Bernardum scriptam, sed hoc ordine inter Bernardinas collocatam, hæc observantur : « Hildebertus, hujus epistolæ auctor, Cenomanensem ecclesiam rexit ab anno 1108, ad annum 1125, quo in metropolim Turonensem mortuo Gisleberto suffectus est. Id constat tum ex Orderico Vitali in libro x, ad annum 1098, tum ex Actis episcoporum Cenomanensium, in tomo III Analectorum editis, ubi Guido, ejus in sede Cenomanica successor, post longas altercationes anno 1126, consecratus memoratur. Turones rexit annos tantum sex cum totidem mensibus. Sic enim habent Acta prædicta, quibus apographum Chesnianum consentit, atque Joannes Maanus in Metropoli Turonensi, imo etiam Ordericus ad annum 1195, pag. 882, ubi Hildeberto fere VII annos archiepiscopatus tribuit. Non ergo pervenit Hildebertus ad annum 1136, ut in Gallia Christiana legitur : sed mortuus est anno 1132, quo anno utique Joannes Maanus ejus obitum reponit. » Tria itaque ex dictis consectaria sequuntur. Alterum, ut vir sanctus bis, ac diversis annis moratus fuerit Viterbii : alterum, ut Manricus utramque moram confuderit : tertium denique, ut epistola, quam idem sanctus scripsit ad Philippum, anno Christi 1133, restituenda sit, sicut ostendebat, Mabillonius. At nos sanctum Viterbio discedentem revisamus.

263. « Inter hæc, prout refert Manricus num. 7, cum Gerardus convaluisset, Bernardus Pater confestim Viterbium deserit, et Romam scandens, convenire singulos, congregare universos, auctorem schismatis Petrum detestandum, Innocentium sequendum cunctis ingerere, unitatem Ecclesiæ prædicare, scindentes arguere, excusationum effugia penitus claudere, etc. At quæ rebelles velamenta prætexerent, et quas sanctus rationes illis objiceret ad revelandam debellandamque perfidiam, Bernardus (imo Ernaldus) Bonævallis abbas his narrat verbis : » quæ vide apud nos cap. 5. Verum quanta fuerit in oratore dicendi vis, quanti in rebellibus ex potenti ipsius sermone motus animorum, quantus obitæ a viro sancto apud Romanos legationis fructus pro Ecclesia Dei, perspicuum est ex laudato biographo, qui rei eventum sic memorat ibidem num. 132 : « Auditis his aliisque viri Dei sermonibus, defluebant a Petro, et quotidie partis illius dissociatis agminibus, vincula rumpebantur : ipsius quoque Petri animus tabescebat, quia se quotidie minui, Innocentium vero crescere minime dubitabat, » etc.

§ XXV. *Quæ apud Casinenses gesta dicuntur, præsente S. Bernardo, partim sunt falsa, partim verosimilia; corporis ejus infirmitas, ac desiderium revertendi ad suos.*

264. Eminentissimus cardinalis Baronius ad annum Christi 1137, exposito schismaticorum statu in urbe Romana, asserit num. 5, sanctum nostrum ibidem « diu moram magno proventu catholicorum protraxisse. » At si vera sunt, quæ habentur apud Petrum diaconum, istius temporis scriptorem, in Chronico Casinensi, fuisse eum in Campania mense Julio, atque in Monte Casino functum munere legati oportet. Scriptor Annalium Cisterciensium ad annum mox signatum, cap. 2, num. 1 et 2, refert, a Casinatibus, Anacleto et Rogerio ante addictis vocatum fuisse Lotharium, per quem Ecclesiæ reconciliarentur; addens quæ apud Casinum hic gesta sint, a Falcone, cujus Chronicum Beneventanum citarat, omissa, atque a solo Petro memoriæ prodita, seu vulgata ejus nomine. Fatetur quidem Manricus, hæc esse, vera aut saltem verosimilia de quibus legi potest prædictus Petrus in Chronico Casinensi libro IV, cap. 107, et seqq. a pag. 563.

novissimæ editionis, quæ exstat inter Rerum Italicarum scriptores, Mediolani excusos, tomo IV, una cum notis, quibus illud Chronicon illustratur. « Ut quæ in præsentia Lotharii gesta feruntur, sicut pergit ibidem Manricus, quia a vero nimium videntur exorbitare, ne qua in parte nobis imputari possent, ejusdem Petri verbis placet scribere. Nisi quod tamen prius animadverto, quicunque fuerit ejus historiæ auctor, ultra alios errores, de quibus infra, annum etiam incertum elegisse ; neque solum incertum, sed repugnantem ; quippe sequentem 1138, in quo Innocentius Romam jam reversus, Lotharius vel a Roma etiam discesserat. »

265. Auctoris autem verba deinde recitat e Chronici Casinensis libro IV, cap. 110, quæ in designata editione Mediolanensi notantur lib. IV, cap. 109, sed nos illa hic e textu apud Manricum contrahimus in pauciora, ex eisdem delibantes, quantum in rem nostram sit satis : « In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, anno ab incarnatione ejus 1138, Indictione prima, septimo Idus Julii, anno imperii Lotharii cæsaris septimo, [*Edit. Mediol.* sexto], residente eodem invictissimo principe ad Aquas Pensiles, considente etiam Peregrino patriarcha Aquileiensi, cum archiepiscopis, episcopis, abbatibus quam plurimis, causidicus pro Romana Ecclesia directus est Girardus cardinalis, tituli sanctæ crucis, et Guido Cardinalis, qui ambo Romani postea fuerunt pontifices ; » atque inter alios, qui ibidem nominantur, signatur « Robertus [*Edit. Mediol.* Norbertus] Claræ vallensis abbas... Ex parte vero Casinensis ecclesiæ auditores fuere Henricus dux, imperatoris gener, Conradus dux, » ac plures alii, quorum nomina ibidem exprimuntur. « Facto itaque silentio imperator dixit : Non modo præsentium et temporalium, verum futurarum æternarumque rerum in hoc conventu discussio erit. Nos quoque vestigia prædecessorum nostrorum sequentes, dignum duximus huic interesse concilio, et eorum quæ dicentur, librare momenta. » Hæc ex dicto Chronico apud Manricum; varias autem lectiones, quæ sunt in editione Mediolanensi, non pono, præter duas.

266. Acta istius consessus tanquam spuria castigans Manricus num. 4 et 5 : « Quibus, ait, prime videas indignam prorsus Ecclesia Romana, cæterarum omnium capite, cum peculiari membro concertationem, indignum litigantibus tribunal, sæculare ecclesiis et ecclesiasticis. Denique indignum Innocentio Papa factum, qui Cardinales, qui Bernardum legaret ad hoc negotium, ut vel ex his falsitatis arguatur, quicunque scripsit. Quin et Robertus (sive Norbertus, ut habet editio Mediolanensis) abbas Claræ vallis non minus arguit figmenti suppositionem. Subjicit statim disputationis seriem prolixe continuatam per dies quinque, inter Girardum cardinalem, et ipsum Petrum, quasi defensorem ecclesiæ Casinensis, illum Romanæ. Disputationis præcipuus scopus fuit, an Casinenses, abjurato Anacleto, Innocentio obstringendi forent per sacramentum. Addita quæstio de electione abbatis, et quid juris haberet in eam Vicarius Christi. Subdit Petrus, » sicut pergit Manricus num. 6, « secundam disputationem cum monacho Cistellensi (sic ipse vocat) protractam diebus tribus, in qua adversario, ut apparet, sibi ficto, facile potuit, voti compos evadere. » Hanc disputationem secundam Annalibus suis inserit Manricus eodem num. 6 et sequentibus; sed nos nullam hic damus : utramque acri censura perstringit Baronius ad annum Christi 1138, num. 14. Proferamus ejus verba :

267. « Acta de disputatione cardinalium cum ipso Petro coram Lothario imperatore, ab aliquo pro arbitrio concinnata, cum multipliciter arguantur falsitatis, indigna putamur quæ Annalibus intexantur. Ita Deus mentienti resistit, ut, quamvis vafer et callidus sit qui orditur telam mendacii; ejus obscuret veluti fascino intellectum, ut videre non sinat quæ aliis sunt perspicua, ut sic inde possit redargui falsitatis. » Et mox, recitato istorum actorum exordio, ita prosequitur idem Baronius num. 15 : « Locus autem iste, qui dicitur ab auctore ad Aquas pensiles, ubinam fuerit, ab eodem superius asseritur lib. IV, cap. 109, (in editione autem novissima Mediolanensi cap. 108), nempe fuisse prope Melphim. Ait enim : *Monachi accelerare fugam contendentes, Melphim primo, inde ad lacum Pensilem (in dicta editione pag. 565, vulgo* Lago Pesole *vocatur in notis) ubi omnis imperatoris exercitus cum Innocentio Papa consederat, advenerunt.* Ibi vero contigit adesse imperatorem non hoc anno, sed superiori, quo descendit cum exercitu in Apuliam, et suo loco superius est demonstratum auctoritate scriptorum ejusdem temporis. Quomodo ergo a Petro præsens annus, et anni præsentis Indictio ponitur, et certa dies consignatur mensis Julii ejus anni, quo nec imperator, nec Pontifex fuere ad Aquas Pensiles ; sed Romæ eo tempore degeret Innocentius, et imperator Lotharius jam ab Urbe recessisset versus Galliam Cisalpinam?

268. « Præterea quisnam ibi ponitur Robertus abbas Claræ vallensis interfuisse una cum cardinalibus publicæ disputationi : cum non alius, quam sanctus Bernardus fuerit hoc tempore abbas Claræ-Vallensis? Insuper quomodo passurus fuisset Innocentius, Lotharium imperatorem præfuisse judicem inter cardinales et monachos Casinenses, qui (ut vidimus) maxime indigno animo tulit eumdem audisse causam monachorum inter se dissidentium? Hæc sunt, et alia, quæ arguunt eadem illius affixa acta esse penitus commentitia, sicut sunt magni dedecoris schismaticorum monachorum illorum, qui contra Romanam Ecclesiam eo modo disserere tanta procacia proponantur. Sic igitur acta illa non anno Christi signanda erant trigesimo octavo post millesimum centesimum; sed trigesimo septimo : non indictione prima, sed decima quinta : non anno septimo Lotharii imperatoris, sed quinto, et in aliis casti-

ganda, ut diximus. » Hactenus Baronius : cujus censuræ hæc adjungit inter alia supra indicatus historiographus Cisterciensis num. 9, dicens : « Quibus addi posset, quisnam Cistellensis ille fuit, tantæ tunc apud omnes æstimationis, cui causa publica defendenda committeretur, tam minimæ, ut anonymus existeret, ignotus etiam ei, quem impugnabat? Anne Bernardus, quem, ne iterum falso nominaret, maluit omittere? At Bernardus non eminus astaret, quem pontifex, quem imperator venerarentur, quem assidentem inter cardinales orbis aspexit. Sed neque vocandus ad conflictum foret, si non conflictus illi committendus, etc. »

269. Atque hæc quidem sunt gravamina, quibus acta in Monte Casino tanquam spuria ac commentitia traducuntur ab utroque isto scriptore : sed narrationem Petri Diaconi auctor Excursus historico-juridici, qui in editione Mediolanensi intexitur ejus Chronico pag. 566, et sequentibus, fuse et operose conatur defendere contra accusationes Baronii ac Laureti ; quibus quomodo respondeat, ibidem videri potest. Sed illud argumentum, quod hic addam, quodque nec a Baronio, nec a Manrico, nec ab auctore prædicti Excursus video tactum, videlicet tempus, quo Lotharius imperator e vita excessit, maximum videtur habere pondus adversus acta illa in Monte Casino, de quibus est controversia. Argumentum porro illud, a Pagio in Critica Baroniana ad annum Christi 1138, deductum, ego in rem præsentem converto. Sic igitur ibidem memorat num. 6 contra Baronium : « Ad num. 12 et seq. Baronius mortem Lotharii imperatoris usque ad mensem Decembrem currentis ann. differt. Verum Lotharium superiori anno demortuum... extra omnem controversiam esse debet. Robertus enim de Monte, Dodechinus abbas, continuator Lamberti Schafnaburgensis, chronographus Hildensheimensis, et alii passim, Lotharium anno præcedenti demortuum produnt, et Conradum currenti ei successisse, ejus diplomata invicte demonstrant. Fundamentum Baronii anno sequenti evertemus ; » quo etiam diplomata illa memorantur num. 3. Pergit Pagius dicto num. 6 :

270 « Falco in Chronico ad annum 1137, ait : Hoc anno prædictus imperator... mortuus est in partibus Tusciæ. » Quæ vero addit Pagius de alio mortis loco, tam non spectant ad præsentem nostram controversiam, quam quo corpus ejus sit delatum, de qua re ibidem agit. De die autem emortuali imperatoris Lotharii scribit ex auctoribus, quos affert, num. 7 : « Nocte inter III et II Nonas decembris media eum vivere desiisse. » Cum vero coronatus fuerit imperator anno Christi 1133, mense Junio (videtis Baronium, et ejusdem criticum), consequens est, ut e vita excesserit anno imperii sui quinto. Quoniam autem argumentum, quod assumere visum est contra consessum Casinensem, positum est in ratione temporis, Baronius quidem alias notas chronologicas rebus in eodem actis adaptat, ut modo retulimus ; sed ex morte imperatoris enervare illa haud potuit, quia eam innectit anno 1138, nec potuit Manricus, qui hunc annum eidem assignat cap. 7, ad annum 1139. Sed dispiciamus quidnam respondeat auctor Excursus historico-juridici pag. 567, ad argumentum Baronii, a ratione temporis petitum : « Primum, inquit, criminatur errorem anni, et subinde Indictionis. Atqui male actum foret de historicorum fide, si ejusmodi leviora errata cæterorum veritatem infuscarent, ac detererent. Ulterius, Codex noster manu exaratus, unde hæc sumpta sunt, non legit anno septimo imperii Lotharii, ut perperam editio Veneta, quæ fucum fecit Baronio ; sed anno sexto, qui signat Christi trigesimum octavum. »

271. Sed reponere poterunt emunctioris naris critici primo, errata chronologica in documentis historicis infuscare et suspecta reddere reliquorum veritatem, quando aliæ difficultates eisdem inspersæ occurrunt, quæ eodem faciunt. Secundo, correctionem chronologicam in citato Excursu adhibitam, nihil valere, uti liquet ex anno emortuali imperatoris Lotharii, cui Conradus anno 1138, successit. Tertio, se non concipere, quo pacto in litigiosam illam scenam Lotharius tanquam ejusdem præses induci a Petro Diacono potuerit septimo Idus Julii, anno imperii sui septimo, vel si vis sexto, qui sextum imperii sui annum nunquam vidit, nedum diem illum, anno videlicet dimidio, et quod excurrit, eisdem præmortuus ; a Petro, inquam, Diacono, rei gestæ non tantum spectatore et teste, sed præcipuo, ut volunt, actore ejusdem ac patrono. Quarto, si altercatio ista vere a Petro scripta, et ei non adscripta ab alio (vide Excursum pag. 570), qui concipi possit, ita, ab eo scriptam, ut tam crasse impegerit in chronologiam? quomodo item nomini Bernardi aliud supposuerit? Verum inter accusationes supra assignatas, et earum apologiam in Excursu, arbitrum me non interpono conferendo simul objecta et responsa omnia, ne longius abeam ; hoc dico, mihi non videri certo evinci, Petrum Diaconum concertationis Casinensis sæpenumero jam indicatæ genuinum esse auctorem, eamque hoc modo, quo fertur, vere fuisse habitam, atque adeo S. Bernardum eidem interfuisse : cujus causa tam diu a nostro instituto jam defleximus. At sive ibi, sive alibi tunc moratus fuerit, non in otio vixit, sed in negotiis Ecclesiæ catholicæ promovendis, urente ipsum igne Spiritus sancti, qui non poterat quiescere. Quidquid itaque sit de dicta altercatione, legitur sanctus Abbas apud Casinenses fuisse alia occasione atque alio tempore.

272. « Compertum est, ait Manricus ad annum 1137, cap. 3, num. 1, Casinates... Innocentium, abjurato Anacleto, suscepisse, obedientia firmata per juramentum, quod præsentibus utriusque curiæ proceribus, primum omnium abbatem emisisse. » ex Petro refert Diacono, quem citat lib. IV, cap. 116, in novissima vero editione lib. IV, cap. 15 factum narratur : secuti deinde monachi prout ibidem inve-

nies, et cap. 118. Addit Manricus n. 4 : « Quod vero attinebat ad electionem Raynaldi abbatis ; ne vel ea sine Benedicti consensu ageretur, Bernardo examinanda commissa est decisio, cardinalibus adjunctis Haimerico et Girardo, qui firmandam infirmandamve decernerent, seu electam aut everterent aut conservarent. Res utrinque discussa diu fuit. Verum cum veritatem tandem intellexissent, quo negotium maturiori judicio suavioriqne, nec sine integra audientia partis exsequerentur, » inquit idem Annalista, memorat ex Petro Diacono quidnam actum fuerit in hac causa. Editio Mediolanensis lib. IV, cap. 119, pag. 583, sic habet : « Illucescente vero diluculo, Aymericus diaconus cardinalis, et cancellarius Romanæ Ecclesiæ, et Gerardus cardinalis sanctæ Crucis, et abbas Claraevallensis ab eodem papa transmissi sunt, qui prædictum Raynaldum examinarent, et juxta canonum sanctionem ab abbatiæ regimine sequestrarent. « Et post alia in hoc negotio actitata, quæ deinde narrantur, cap. 122, pag. 595, hæc exstant : « Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentes in capitulo resederunt, in quo, post peractum ab abbate Clarævallensi sermonem, cardinales auctoritate Apostolica eidem Raynaldo Casinensem abbatiam interdixerunt, » etc. Hisce itaque rebus gestis non sine dicendi auctoritate S. Bernardus interfuit, si sint genuina prorsus ac sincera, quæ apud Petrum Diaconum leguntur.

273. « Rebus apud Casinum ita dispositis, prout narrat Manricus num. 5, et debellatis per Campaniam urbibus, quas sibi et Anacleto Rogerius per vim subdiderat, cum Innocentius versus Romam iter pararet, infirma alias Bernardi valetudo ultra consuetum viribus defecta, exhausta laboribus, solo spiritu corpus sustentabat. Exstat epistola illius hoc anno scripta ad abbates Cistercii congregatos, quæ moribundum hominem depingit. » Argumentum epistolæ intellige ex titulo. qui eidem præmittitur : « Hos, » nimirum abbates, « laborum et dolorum suorum conscios esse desiderat, excusans forte hoc pacto absentiam suam. Optat sane non peregre, sed inter suos mori. » Est inter alias Bernardinas ordine centesima quadragesima quinta, proferturque in editione Mabillonii a col. 150, ubi signatur scripta circa annum, in quo versamur, 1137.

§ XXVI. *S. Bernardus ab Innocentio PP. missus ad compescendum Rogerium ; clades a viro sancto ei prædicta, et cœlitus impetrata ; mitigatus ejusdem animus : acta in causa schismatis, et eorum adjuncta.*

274. Pessima quidem vel nulla potius erat sancto Patri valetudo corporis, at non ideo, sicut perhibet Manricus ad an. 1137, cap. 3, num. 6, « cessatum a laborando, nec induciæ concessæ defectis viribus. Innocentius, Lothariusque Romam profecti, doctorem sanctum secum assumpsere quippe quo sine viri utrique lætum, nihil prosperum putabant posse contigere. Nec fefellit spes viros alioqui providos. Romæ negotia Ecclesiæ sic promovit, ut paulo post ad suos Claræ-Vallenses non dubitaverit scribere » sequentia, quæ sunt in epistola 144 : « Sed et hoc vice quam necessaria Ecclesiæ Dei sit vel fuerit præsentia parvitatis nostræ, dicerem ad consolationem vestram, si non gloriam redoleret. Nunc autem melius est, ut hoc per alios cognoscatis. » Hinc intelligi potest, a viro sancto ita rem communem Romæ fuisse perfectam, ut parum vel nihil ibi agendum reliquerit. Pergit Manricus : Sed dum hæc Romæ melius succedebant, iterum in Campania turbata omnia et civitates Ecclesiæ vindicatæ, rursus amissæ atque expugnatæ, devastatæ, deditæ, ad Anacleti partes revertebantur. Imperatoris discessus Rogerium ducem, Rogerius cuncta mala secum attulit, solius Bernardi meritis fuganda, quo soli Deo victoria ascriberetur. At quænam mala imperatoris discessum secuta sint, non aliunde melius quam ex epistola Guibaldi, novi Casinensis abbatis, ad imperatorem scripta, haurire poterimus. » Fragmentum vero illius delibat Manricus e lib. IV Chronici Casinensis cap. 127, in nova autem editione habetur illa epistola lib. IV, cap. 126, ubi tragica ac pathetica narratione exponitur barbara rerum scena, ac lamentabilis calamitas rabiei plus quam ferinæ, quæ omnem crudelitatis horrendo modo implevit mensuram, quemadmodum sigillatim ibidem legi potest. Quid agitur interea temporis in rebus tam deploratis ?

275. « At pius princeps, prout pergunt Annales Cistercienses num. 8, senio et morbis fractus, et morti proximus, non potuit subvenire desertis rebus, et servabatur victoria Bernardo Patri, qua non posset ab alio defraudari. Perfecerat sanctus doctor in pace multa, et gladio spiritus, quod est verbum Dei, ignea nequissimi adversarii tela exstinxerat : at non armato militi oppositus materialem contra Ecclesiæ inimicos ensem vibraverat : non in stragem, non in fugam rebelles egerat, ante confluentium parentes ipsius verbis : sive dimissos post tempus parituros. Ergo ne vel hoc frustraretur victoriæ genere, divina providentia effectum est, ut solus, humilis, pauper et moribundus exercitui victori objiceretur (et) verbis, si posset, Rogerium compesceret : [*Manr.* compesciturus] : sin minus, armis, atque illis armis, quæ victa fugataque nunc nihil prorsus auderent contra victores. Baronius solius Innocentii consilium memorat. Ego in Bernardo (epistolam mox referam) imperatoris etiam consensum lego. »

276. En tibi, lector, textum Baronii ad annum 1137, num. 28 : « At quid auditis his Innocentius papa ? Re ipsa expertus quam vana salus hominis, spe contra spem nitens in tanta desperatione rerum, contra furentes tyranni Siculi impetus, adversus ferociam ultoris et victoris exercitus, unum objecit hominem inermem, sed Dei virtute potentem, qui in fugam converteret sanctæ Romanæ Ecclesiæ victores hostes. Ejusmodi prorsus novimus esse opera Dei, ut infirma mundi eligat, ut confundat fortia. Sic igitur imperio Christi gladium exertum in defensionem Ecclesiæ, in vagina recondens, ad arma spi-

ritualia Deo potentia se convertit, sumens scutum fidei, eoque omnia tela nequissimi securus excipiens, illæsus lædere adversarium festinavit. Quomodo ista? Audi sanctum Bernardum Clarævallensem abbatem, quem Romæ reliquerat ad reducendos schismate devios ad ecclesiam (ut audivimus superius esse narratum) ad Rogerium tyrannum, spirantem minarum et cædis in omnes, qui essent Innocentii papæ communionis, pacis nuntium mittit, » etc.

277. Porro non solius Innocentii PP. mandato, sed etiam Lotharii imperatoris ac Romanæ curiæ impensissimo rogatu actum hoc esse, ipsemet Bernardus videtur indicare in epistola 144, ad suos Claravallenses : « Instantissima, ait, postulatione imperatoris, apostolicoque mandato, nec non Ecclesiæ, ac principum precibus flexi, dolentes et nolentes, debiles atque infirmi, et, ut verum fatear, pavidæ mortis pallidam circumferentes imaginem, trahimur in Apuliam. » Jam vero quid in hac viri magni ad Rogerium legatione peractum sit, exponamus : « Primum omnium admonendum putamus, inquit Baronius nuperrime citatus, duas simul legationes confundi ab auctore, qui res gestas sancti Bernardi conscripsit, cum videlicet una cum S. Bernardo missum esse Aimericum cardinalem cancellarium affirmat, et ex parte Anacleti Petrum Pisanum itidem cardinalem. Nam ista de missis ex parte utraque cardinalibus postea contigerunt, ut ex auctore, qui aderat, et ea scriptis mandabat, Falcone Beneventano, satis evidenter apparet. Missus est ergo primum S. Bernardus; postea vero, petente Rogerio, cardinales, cum videlicet a Deo humiliatus, verbum pacis, quæ contemnebat, audire libenter cœpit. » Puncto hoc, quod postea se evolvet, præmisso, rei gestæ historiam enarremus.

278. « Supererat, inquiunt Annales Cistercienses cap. 4, num. 1, ex parte Lotharii Rainulfus dux, Ecclesiæ simul fidelis, et imperio, sed viribus Rogerio longe impar, sicut fortuna. Quippe ille paucos victosque ducebat, indeque timidos, nec aspernantes fugam, per quam suprema pericula evasissent. Hujus copiis et potentiam obtenta præda, et multitudo robur, et animum victoria ministrabat. Ergo ad Rogerium Bernardus Pater missus, quod primum erat, dissuadere bellum, impedire congressus, instillare concordiam, et pacis fœdera sancire sollicitabat. « Verum audiamus Ernaldum abbatem Bonæ vallis lib. II Vitæ, cap. 5, num. 132, hæc enuntiantem : « Interea rex Siciliæ Rogerius, qui solus jam ex principibus obedire papæ Innocentio detrectabat, ad eum mittit, petens ut Aimericum cancellarium suum, et abbatem Clarævallensem ad se mitteret; nihilo minus a Petro Leonis idem petens, ut Petrum sibi Pisanum a suo latere delegaret... Mittebat autem in dolo, quia audierat Petrum Pisanum eloquentissimum esse, et in legum et canonum scientia nulli secundum : putabatque, si eloquentiæ ejus in publico consistorio audientia præberetur, declamationibus rhetoricis simplicitatem abbatis posse obrui... Ne diu morer, venit pars utraque Salernum. Sed militaverat ultio, et prævenerat tanti sceleris machinamentum. Parato namque ad bellum innumerabili exercitu adversus Rannulfum ducem, idem rex... subito viso duce audacter obviam procedente, territus fugit, effusumque exercitum prædæ et cædibus exposuit, et innumeris militibus captis et interfectis, invitus ducem ditavit opibus et gloria sublimavit. Quæ quidem ei juxta viri Dei verbum omnia contigerunt, » ut statim referemus, postquam ea quæ per prolepsim hic a biographo recensentur, in meliorem temporis ordinem restituerimus ex laudato Falcone tomo V, pag. 124 editionis Mediolanensis.

279. « Interea, inquit, abbas de Claravalle, vir valde mirabilis et discretus, qui ad regem illum venerat pro tanti dissidii infestatione sedanda, inter regem illum et ducem pacis fœdera alligare conatur. Sed pro multis variisque negotiis, quæ inter eos quærebantur, apud Salvatoris Dei potentiam nondum complacuit, concordia alligari. Quid plura? Rex ipse exercitum suum divisit, et ad bellandum illum viriliter stabilivit; similiter et dux ille suos omnes sapienter ordinavit... Illico acies illa regis prosternitur. Rex autem... Dei adveniente judicio, timore perculsus, ipse primo terga vertens in fugam conversus est; » de cujus clade, ac spoliis a Rainulfo duce victore reportatis deinde tractat idem scriptor; addens. « Secundo... die stante, » id est, die XXX, secundum dicenda § proxime sequenti, « mensis Octobris bellum hoc actum esse. » Sub idem ergo tempus accidit vaticinium S. Bernardi, quo prædicto Rogerio cladem, et Rainulfo duci victoriam prænuntiavit. Vide Ernaldum capite designato, ubi num. 133 ita scribit : « Cum enim primus eorum qui vocati fuerant (imo verosimilius postea tantum vocati sunt), abbas sanctus adveniens regem in castris positum invenisset, per multos dies vicinas acies, ne committerent, impedivit, denuntians regi : Quia si conflictum inieris, victus et confusus abibis... At ille ducem Rannulfum, et catholicorum aciem verbis potentibus adhortatus, sicut regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. » Quin imo insignem hanc palmam precibus suis obtinuit cœlestis ille bellator. Nam « cum ad proximam, teste Ernaldo, villulam declinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur. Siquidem per eumdem locum fugientem regis exercitum Rannulfus persequebatur. Egressus itaque frater quidam ex his, qui cum abbate erant, uni ex militibus occurrit, et, quid accidisset, interrogabat. At ille... *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum...; et transivi, et ecce non erat.* Nec mora, dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus equo desiliit, et ejus pedibus advolutus : Gratias, inquit, ago Deo, et fideli servo ejus; quia non nostris viribus, sed ejus fidei collata hæc victo-

ria est; iterumque insiliens equo, hostes insequebatur. » Triumphus itaque ille illustris, victore judice, a viro sancto apud Deum ac Dominum exercituum oratus, exoratus et datus fuit, armisque cœlestibus potius quam militaribus impetratus.

280. Rogerius interim pertinax ingenti cum clade fugatus, dum ad arma non posset, ad artes convertit animum. Rem sic exponit historicus Claravallensis, num. 4 : « Rogerius, inopinata plaga accepta, eo timidior, nec ausus ultra progredi, nisi vires potentiamque resumeret, opportunum ad id tempus exspectans, vel magis faciens, ne interim a Rainulfo molestaretur, vafrum pro tempore consilium excogitavit, nempe ut Bernardum in suæ conversionis spem conjiceret, et armis ex utraque parte submotis, disputationibus negotium committeretur. » Factum referemus ex Falconis Beneventani Chronico, notata etiam ratione temporis : « Secundo, ut ex eo diximus, die stante mensis Octobris bellum hoc actum est, de quo supra. Deinde rex nominatus (ita pergit Falco) taliter cum sequacibus suis aufugiens noctis tempore, altera quidem die ad castrum Paludis pervenit, deinde Salernum festinavit; diebus autem non multis evolutis, Rossemannus Beneventanus antistes consilio accepto cum judicibus civitatis, et sapientibus quibusdam, ad regem ipsum consolandum, et servitia civitatis offerenda festinavit. Precatur insuper, ut libertatem possessionum Beneventanorum, quam supradictus imperator concesserat, populo Beneventano ipse largiretur. » Annuit rex, uti liquet ex instrumento privilegii, quod producit Falco, signati Dominicæ Incarnationis anno 1137 mense Novembri primæ indictionis.

281. Narratis autem rebus, quas Rainulfus dux gessit post relatam victoriam, « Prope castrum Paludis, inquit idem Chronographus pag. 125, suorum virtute stipatus castrametatur die quidem Kalendarum Decembris. » Jam vero quæ Ernaldus abbas Bonævallis superius vel proleptice vel confuse referebat primo de petitis a Rogerio rege, ac Salernum profectis ad constituendam pacem arbitris, ac dein de victoria Rainulfi, ita tum ex præmissis ordinamus, tum ex sequentibus, ut quæ sunt acta in conventu illo legatorum ex parte Innocentii atque ex parte Anacleti, huc retrahenda videantur, atque adeo non ad primum Bernardi cum Rogerio spectare congressum, quo verosimilius hunc sanctus Pater conventum ei suasit, at non persuasit : sed ad alium, post cladem videlicet ei illatam. Etenim Falco verbis ultimo loco a nobis citatis ista subjicit, e quibus colligo, quæ primo asserit, ea pertinere vel ad primum sancti cum rege colloquium ante pugnam; vel in secundo post pugnam, priora fuisse confirmata. Sic itaque loquitur : « Cum præfatus abbas de Claravalle, vir valde mirabilis et discretus, de fœdere pacis, et Ecclesiæ unitate cum nominato rege confabularetur, assidue rex ipse cum abbate illo stabilivit, ut tres cardinales ex parte Innocentii papæ, qui ejus interfuissent electioni, ad regem ipsum venirent; et tres ex parte Anacleti, et ordinem utriusque electionis regi insinuarent. Deinde rex ipse, ordine audito, utriusque partis sanctiorem et justiorem eligeret electionem. » Nota *stabilivit*, id est, ratum tunc habuit conventum, quo de antea cum eo Bernardus egerat, sed irrito conatu, sicut ego quidem interpretor. Nunc igitur convocatio illa, quam antea spreverat Rogerius, exsecutioni mandata est. Nam « continuo ad Innocentium papam (ita pergit Falco) et Anacletum delegatum est, et cursu rapido regis positio destinatur. » Hoc etiam satis clare significat Ernaldus ipse. Etenim, exposita clade Rogerii, scribit ista num. 134 : « Nec tamen hac plaga sibi inflicta cœlitus, correctus est animus regis, nec detumuit procella, quam conglomeraverat pravæ mentis elatio; sed post fugam reversis, qui evaserant, simulans alacritatem, regio se ornatu attollens, stipata militibus curia, utramque partem præcepit accersiri, et prius instructo Petro, et multarum promissionum auctoramentis accenso, de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem domini sui canonicam probare contendit, » etc.

282. Sed quandoquidem non satis distincte ac plene acta præsentis causæ cum suis adjunctis, quæ narrare pergit laudatus Vitæ auctor, pertractat, ipsum ex Falcone supplebimus. Primo itaque in his actis consideremus personas, quæ eisdem interfuere. Quinam eo acciti fuerint, tametsi superius eodem ex Ernaldo viderimus, ex Falcone tamen hic etiam memorare, ac rem confirmare nihil vetat : « Placuit itaque eis, inquit, et consilio eorum firmato ex parte Innocentii, Aimericus cancellarius, et Girardus cardinalis vir valde venerabilis, simul cum prædicto abbate de Claravalle Salernum super hujusmodi electione ventilanda advenerunt. Ex parte vero Anacleti Matthæus cancellarius, et Petrus Pisanus cardinalis, et cardinalis alius nomine Gregorius similiter accelerare. » Cur autem Petrus, Pisanus a Rogerio accitus fuerit, præmisimus antea ex dicto biographo.

283. Consideremus secundo acta hujus causæ. Ernaldus cap. 5, n. 134, memorat sancti Patris cum Petro Pisano concertationem; quam vero apposite et potenter vir sanctus in ea perorarit, conficitur ex verbis ejus, quæ producit idem biographus, et ex auditorum approbatione. Nam « ad hæc verba, inquit, n. 136, non se poterant ultra, qui præsentes aderant, continere; sed abominati sunt et vitam Petri Leonis et causam. » Quid, quod adversarius primo conflictu adeo prostratus fuerit, ut rationibus a sancto antagonista prolatis resistere et contradicere non potuerit, teste eodem biographo, qui mox subdit : « Abbas autem tenens manum Petri Pisani, elevavit eum, et simul ipse surrexit : Tutiorem, inquiens, si mihi credas, intrabimus arcam. Et sicut jam pridem mente conceperat salutaribus

illum aggrediens monitis, cooperante gratia Dei, protinus persuasit, ut ad Urbem rediens Innocentio papæ reconciliaretur. Soluta concione, rex necdum voluit obedire. » Vides, una congressione circumscribi ab isto auctore acta causæ præsentis, quæ longe aliter extendit Falco, quando his verbis ea memoriæ prodidit : « Quibus ita congregatis, paulo ante illos ex ipso nominavimus, rex ille, ut erat sagacis animi, providique consilii, prius partem Innocentii quatriduo usque ad occasum mirabiliter, et ultra quam credi potest, examinavit, sequenter autem Anacleti partem quatriduo similiter perscrutatus est.

284. « Studiose igitur et diligenter partibus utriusque electionis auditis, rex ipse clerum omnem et populum civitatis Salernitanæ congregari mandavit, et episcopos, et abbates in conspectu eorum, qui convenerant, et coram eis taliter exorsus est : Domini et fratres, credimus vestram non latere prudentiam, qua de re cardinales istos... fecerim convocari... Sed quia multis quæstionibus variisque responsionibus animus noster impeditur, solus ego super hoc tanto negotio finem impendere nequeo. Unde, si dominis istis cardinalibus videtur, ordinem utriusque scribant electionis, et ab utraque parte unus mecum in Siciliam descendat cardinalis, ubi, favente Domino, Nativitatis Jesu Christi Salvatoris festivitatem celebraturi sumus, ibique sapientes archiepiscopos, episcopos, aliosque inveniemus prudentis animi viros, quorum consilio Anacleti partem usque modo sectatus sum... Cardinalis ad hæc Girardus respondit... Cardinalem quidem mittemus Guidonem de Castello..., qui vobiscum, sicut petitis, ad Siciliam veniat... Et his actis, unusquisque ad propria remeavit. Altera die adveniente prædictus Girardus cardinalis cum suis reversus est : solus autem Guido præfatus cardinalis remansit cum rege profecturus, sicut statutum est. Ex parte vero Anacleti similiter cardinalis alius destinatur. Quibus patratis, navigio parato, rex ipse ad Siciliam transfretavit. »

285. Antequam ad alia progrediamur, observet lector, apud Ciaconium in Vitis Romanorum Pontificum et cardinalium tomo I, col. 968, dici Guidonem illum Beneventanis præfectum urbem illam aliquandiu rexisse, Innocentio II, ex ea Romam versus discedente (vide Pagium in Critica ad annum 1137) ac proin nihil obstare, quo minus Salerni adfuerit cum aliis cardinalibus, tametsi inter eos superius non nominatus. Alterum est, quod moneo, silentium Falconis de oratione S. Bernardi ad Petrum Pisanum habita, ejusque per eadem conversione ad obedientiam legitimi pontificis, officere neutiquam debere auctoritati Ernaldi biographi. Etenim quamvis ille taceat; hic tamen disertis verbis ista affirmat : cujus potissimum erat scopus, facta Bernardi colligere, ac ad posteros transmittere ; Falconis autem non ita. Ad hæc, non omnes auctores, qui de eodem tractant argumento, omnia scribunt ; nam quoties necessa est, alium ex alio supplere ? Idem statue de aliis rebus sancti nostri, quas Falco indictas reliquit, Ernaldus vero refert, qui facile eas intelligere potuerit vel ex fratre quodam ex his, qui cum abbate erant, vel aliunde, cum non clam, sed palam contigerint.

286. Consideremus tertio locum actorum in hac causa, Salernum videlicet, quo cardinales convenere cum S. Bernardo, laureatæ, quam de Petro Pisano retulit, victoriæ theatrum, ita tamen, ut alius locus in Sicilia ad ulteriorem causæ discussionem a rege Rogerio fuerit petitus et impetratus. Quod vero Bernardus illuc etiam se contulerit, non memini me legere ; imo vero non videtur illuc esse profectus, uti argumento est, quod dicam ex Ernaldo de regressu ejus Romam, nec scio an et quid deinceps sit transactum. Enimvero Rogerium tunc necdum Innocentio se submisisse eruitur ex dicendis infra. Urbs porro Salernitana non modo sancti præsentia, sed illustri etiam miraculo per eum fuit honorata, de quo scribit Ernaldus cap. 3, n. 136, additque illud : « per totam urbem divulgatum, ad aures regis et procerum ejus pervenisse. »

Consideremus quarto tempus hujus causæ. Agitata nimirum illa fuit Salerni annum Christi 1137, ad finem vergente, mense, ut videtur, Decembri : nam Rogerius dicebat superius : « Ab utraque parte unus mecum in Siciliam descendat cardinalis, ubi, Nativitatis Jesu Christi Salvatoris festivitatem celebraturi sumus. » Hic sit finis legationis beatissimi abbatis ; de cujus ad Urbem reditu dicere aggredimur, ea narraturi, quæ anno proximo ab ipso gesta sunt.

§ XXVII. *Sanctus Romam redit ; Petrus Pisanus Ecclesiæ unitur, uti et Victor, Anacleti successor ; schisma item deserit Rogerius ; pignus sacrum Bernardo Roma discedenti datum ; tunicam suam ibi relinquit, varia puncta chronologica.*

287. Annum Christi 1138, ita exorditur historicus Cisterciensis . « Initium anni auspicatur nobis Bernardus reversus Romam, et, reconciliato Ecclesiæ Petro Pisano, Anacletus deficiens, vix prius a suis desertus, quam a seipso : quippe semel assuetus pontificalibus, animam maluit perdere, quam nomen pseudo-pontificis. Singula qua ratione gesta sunt, nonnulla etiam per menses, diesque penicillo antiquorum describamus. Regressum [*ed. male* reversum] sancti ad Urbem per hoc tempus, atque item reconciliationem Petri Pisani, auctor Vitæ illius his paucis tradidit. Cum omnium igitur populorum favore, solo rege (scilicet Rogerio) in malitia permanente, abbas Romam revertitur, prædictum quoque Petrum Pisanum et quosdam alios reconciliat Ecclesiæ, et Innocentio papæ confœderat. » Pergit Manriquez. « Verum reconciliationem Petri Pisani quarta die Januarii contigisse, argumento est quod Anacletus triduo supervivens, obiisse legitur ejusdem mensis septima. Triduo ante mortem Anacleti reconciliatum testatur Antoninus... part. II, titulo 17, cap.

1, § 4 : *Abbas S. Bernardus ipsum Petrum Pisanum papæ Innocentio reconciliavit. Post triduum Petrus Leonis impœnitens moritur.* Obiisse autem septimo Januarii, Falco Beneventanus, quem Baronius ad annum 1134 (imo 1138) adducit, diserte tradit. » Ad annum itaque 1137, pag. 125 : Hoc anno, inquit Falco, Anacletus, qui sub nomine pontificatus advixit, septimo die stante mensis Januarii mortuus est, qui sedit annis septem, et mensibus undecim, et diebus viginti duobus, »

288. Sed Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 1138, n. 1, diem emortualem Anacleti perperam a Baronio, et aliis signari animadvertit, serius eumdem differens his argumentis : « Falco, qui annum a Kalendis Martii exorditur, ad annum 1137, ait : Hoc anno Anacletus, etc. Baronius num. 1, Mabillonius in Notis fusioribus ad epistolam 126 divi Bernardi, Papebrochius in Conatu Chronico-hist., aliique passim viri docti diem illum a Falcone memoratum, diem septimum mensis Januarii interpretantur. Verum Peregrinus in notis ad Falconem, recte hunc loquendi modum a Falcone usurpatum explicat de Januario exeunte, dicetque mensem STANTEM, seu INSTANTEM, seu ASTANTEM, esse mensem finientem : quod postea Ducangius in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis, ad vocem MENSIS STANS, variis exemplis probavit... Anacletus igitur mortuus est die vicesima quinta mensis Januarii, qui septimus est a die ultimo ejusdem mensis, a quo Falco, et qui eo loquendi modo usi sunt, diem primum stantis alicujus mensis inchoant. Hanc Peregrini explicationem confirmat Ordericus lib. XIII, pag. 915, dicens : *Petrus Anacletus, qui sedem apostolicam fere septem annis usurpaverat, in cathedra sedens, VIII Kal. Februarii (seu die 25 Januarii) subita morte decessit...* Durationem invasionis ejus, quam Ordericus numero rotundo exprimit, et septem circiter annorum fuisse dicit, Falco definierat; sed librarii numeros corrupere. » etc. Ex his itaque Pagii rationibus temporis consequens est, ut mors pseudopontificis Anacleti a die septima Januarii, quem alii volunt, ad diem 25 ejusdem mensis differenda sit; ac proin Petri Pisani cum Innocentio II, reconciliatio ad diem 22 istius mensis, secundum dicta ex S. Antonino, Consuli præterea potest notatio ad alium Falconis locum in editione Mediolanensi, quam superius assignavi, p. 129.

289. Funestam Anacleti mortem narrat Ernaldus lib. II Vitæ, cap. 5, num. 137. De ea etiam scribit S. Bernardus ad Petrum Cluniacensem epistola 147. At vero hujus schismaticæ factionis capite amputato aliud succrevit. Factum refert Falco pag. 125, et sequente, e quo hæc delibo : « Cum prædictus Anacletus mortuus esset, cardinales sui... ad regem miserunt Rogerium, ipsius Anacleti mortem significantes, ut, si ei placeret, papam constituerent. Rex itaque, ut domini papæ Innocentii partem impediret, voluntati eorum assensit... Qui Roman reversi, fautoribus eorum congregatis, medio mense Martio Gregorium cardinalem papam sibi, in invasorem constituerunt, Victoremque eum vocaverunt. Sed Dei misericordia auxiliante, hæresis illa et invasio pauco tempore regnavit. Diebus autem non multis evolutis, fratres prædicti Anacleti, tantam cognoscentes turbationem, in se reversi, Domino favente, cum prædicto domino Innocentio papa pacis firmamentum composuerunt, et ipsi, et omnes ejus adversarii ad ejus fidelitatem conversi sunt, et sceleratus ille, qui sub Victoris nomine apparuit, vestem et mitram deposuit, et ad voluntatem pontificis Innocentii pervenit. Sicque gaudio magno, et gloria exsultationis tota Romana civitas exsultavit, et pontifex ipse Innocentius ad unitatem Ecclesiæ... perducitur; » sive unicus ipse agnoscitur Ecclesiæ pontifex. Hæc Falco, rei quidem hujus exoptatissimæ eventum memorans; non vero causam, quæ S. Bernardo ascribenda est.

290. Hanc quippe sic pandit Ernaldus num. 137 : « Pars ipsius (videlicet Anacleti) papam sibi pro illo alterum statuerunt, non tam ex pertinacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis moram papæ Innocentio reconciliarentur. Quod sine mora per manum servi sui Christus effecit. Nam et ipse ridiculus pontifex, Petri Leonis hæres, ad eumdem virum Dei nocte se contulit, et ille quidem nudatum eum usurpatis insignibus ad domini Innocentii pedes adduxit. Quo facto, civitas gratulabunda lætatur... Abbas Clarævallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur, » etc. Elogium de S. Bernardi meritis a Christi in terris vicario pronuntiatum, quo expertus loquitur, ac diserte testatur, quid vir magnus Ecclesiæ, quid sedi Petri, quid pontificatui suo contulerit, habetur in Vita sancti Patris lib. III, cap. 2, num. 163.

291. De tempore ac modo, quo ista evenere, nec non de die, quo Roma discessit abbas sanctus, quid memorare prætermittam? In epistola 317 editionis Mabillonianæ, al. 320, a Sancto ad priorem suum Godefridum data, habentur singula : « In Octavis Pentecostes, ipsa die, complevit Deus desiderium nostrum, Ecclesiæ unitatem, et Urbi dando pacem. Nam illa die filii Petri Leonis omnes simul humiliaverunt se ad pedes domini papæ, et facti homines ejus ligii, juraverunt ei ligiam fidelitatem. Clerici quoque, qui in schismate erant simul cum idolo, quod erexerant (Victore nimirum antipapa), humiliantes se ad pedes domini papæ, obedientiam ei juxta morem promiserunt, et facta est lætitia magna in populo. Hanc pacem nisi cum quadam securitate, occultata tamen diu a nobis, expectavissemus, jam dudum venissemus. De cætero jam nihil est, quod nos hic detineat... Ecce... venio cito : etiam et merces mea mecum est, victoria Christi, et pax Ecclesiæ. Sexta feria post diem illum egressus est noster de civitate. Itaque venientes veniemus cum exsul-

tatione, portantes manipulos pacis. » Hactenus vir sanctus. Quando autem indicat cum usitata animi modestia, « hanc pacem cum quadam securitate se exspectasse ; » an nimium tribuerem ei, si dicerem, hanc antea, Deo rem revelante, ipsi præcognitam fuisse? Ne vero vox *ligius* quemquam moretur, eam explicat Mabillonius in notationibus ad hanc epistolam col. 296, dicens : *Ligius est, qui domino suo ratione feudi vel subjectionis fidem omnem contra quemvis præstare debet.* De vocis *ligius* origine ac etymo plures scriptorum sententias profert Cangius in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis.

292. Porro laudata S. Bernardi epistola præbet nobis materiem duplicis observationis; quarum altera sit, quo mense ac die Romam reliquerit : altera, an inter manipulos pacis, de quibus superius scribebat sanctus Pater, fuerit Rogerius, qui primum Siciliæ dux, deinde a legato antipapæ Anacleti rex coronatus, ac demum ab Innocentio II rex declaratus est? Manipulis hisce eum esse annumerandum negat Baronius ad annum 1138, n. 12, his verbis : « Porro Rogerius neque exstincto Anacleto, et submoto Victore, recognoscere adhuc voluit Innocentium summum pontificem. » Affirmat Falco pag. 136, pseudopontificis Victoris, ejusdemque asseclarum obedientiæ erga Christi Vicarium Innocentium II, præstitæ adjungens ista : « Diebus autem non multis evolutis, prædictus Apostolicus consilio accepto Albanum venit, disponens exercitu congregato ad ducem Rainulphum venire; sed infirmitate percussus venire non potuit. Interea rex Rogerius, congregato exercitu, in finibus venit Apuliæ, cogitans civitates sibi ab imperatore ablatas suæ submittere potestati. Dux igitur Rainulphus regis illius sentiens adventum, totius Apuliæ partes submovit, ut contra ejus rabiem unanimiter insistant. Nec mora, cursu rapido ad ducem festinant nominatum, et sic contra regis illius ferociam mensibus fere duobus resistunt. Hæc inter, sicut nobis est relatum, prædictus rex dominum papam Innocentium in patrem, et dominum accepit, et civitati Beneventanæ, et per totius regni sui partes mandavit, eum patrem, et dominum accepisse. Nos autem, litteris ejus acceptis, dominum illum et patrem vocavimus. » Rogerius itaque ex obstinato schismatis errore tandem in viam rectam deductus dicitur apud Falconem laudatum : quod sive Bernardi precibus, sive verbis, sive aliorum, de quibus locuti modo sumus, legitimo pontifici sese submittentium exemplo acciderit; non gravate patimur nobis persuaderi, hanc mutationem spectare ad manipulos pacis, ab eo in Italia tam feliciter collectos. Hæc de prima observatione.

293. De altera observatione dicendum mihi etiam proposueram, quando videlicet Romam discesserit Sanctus noster. In Octavis Pentecostes, ipsa die, ut habemus ex epistola sancti doctoris, amplexi sunt

A schismatici Ecclesiæ unitatem. Dies autem octava Pentecostes an. 1138, incidit in 29 mensis Maii. Sexta feria post diem illum discessui ejus ex Urbe assignatur, quæ fuit dies 3 Junii. Illa igitur die, si nihil interea acciderit impedimenti, quod in mora fuerit sancto Patri, itineri se dedit ad suos Claravallenses profecturus. Hunc tandem famosum illud schisma finem habuit, quod antea a viro illo magno repressum in suo exordio, impugnatum in decursu, et tandem expugnatum, nunc, eodem agente, radicitus evulsum est. Sed « optata tandem Ecclesiæ pace potitus (utor verbis Manrici n. 10) qui tempestatem septennio sustinuerat, vix quinque dies tranquillum passus est ; quippe non sibi natus, sed bono publico, ne quem fructum in vita ipse perciperet, semper aliquem faceret, serere quam colligere paratior, segetem omnem aliis reservabat. » Rem sic exprimit Ernaldus abbas Bonævallis cap. 5, num. 138 : « Abbas Clarævallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur... Sed quandiu ille gloriam toleravit? Quandiu pace fruitus est post tam diuturnum laborem? Nec diem pro anno recipere acquievit. Sedatis omnibus et compositis, vix quinque dies teneri potuit, qui septem annis et ultra pro resarcienda eadem scissione sudavit. »

B

294. Sed priusquam sanctum Patrem ad suos redeuntem comitemur, supersunt nonnulla memoranda, quæ ante ejus discessum Romæ accidisse observat Annalium Cisterciensium auctor cap. 2. Ac primo quidem scribit de paterna ejus sollicitudine pro filiis Alpensibus, quando, Garino Alpium abbati ad cathedram Sedunensem promoto, novus ibidem cœnobii moderator erat eligendus. Videatur de hac re S. Bernardi epistola 143, quæ est ad monachos eosdem Alpenses hoc argumento : « Monachos Alpenses, qui se sub ordine Cisterciensi Clarævallensibus aggregaverant, commendat, et consolatur de absentia Patris ad altiorem gradum assumpti. Hinc de novo abbate eligendo eos monet. » In hoc monasterio, ut legi potest lib. I de Vita sancti nostri, cap. 7, num. 73, mulier morbo caduco laborans fuit ab eo sanitati restituta. Dein idem Annalista n. 3, agit de Humberto Igniacensi abbate, ad quem data a viro sancto exstat epistola ordine 141, in qua « graviter eum perstringit ob munus prælationis inconsulto ac temere dimissum. » Tertio memorat idem Manricus, n. 4, coarctatam sedis Lingonensis electionem, et electorum querelas. Verum quænam ab ipsis Romæ, quænam a S. Bernardo, nec non ab Innocentio PP. in hac re sint acta, intelligitur ex illius ad hunc epistola ordine 164. Quarto post illa subdit n. 6, memoratus auctor litem inter cœnobitas Bertinianos ac Cluniacenses a viro sancto compositam. Quinto denique eximiam Petri Cluniacensis erga S. Bernardum venerationem exponit n. 8. Hæc in compendio sufficiant.

C

D

295. Porro « discessurum ab Urbe Bernardum

[illegible]trem, sicut referunt prædicti Annales cap. 3, n. 1, Innocentius muneribus prosequitur, qualia dantem, accipientemque decerent : nam non corruptibilibus auro argentove, neque his, quæ auro et argento comparantur ; sed pretioso thesauro sacrorum ossium per miraculum etiam comprobatorum, atque approbantium Innocentii donationem. Certe in S. Cæsarii martyris dente insigne fuit id quod Gaufridus Claræyallensis in Actis Bernardi [illegible] lib. iv, cap. 1. Dens enim ille, qui nulla vi ab aliis prius evelli poterat e martyris capite, a sancto abbate, præmissa ab eodem oratione, incredibili facilitate deinde ablatus est, seu auferentis, [illegible] digitus obsecutus. Factum hoc pluribus [illegible] apud biographum citatum : qui ibidem [illegible] memoriæ proditum reliquit, per ejusdem [illegible] quæ apud Templarios [illegible] ante ipsius ex Urbe discessum, sacerdoti cuidam, apud eosdem gravissima febri [illegible] desperatione vitæ laboranti, pristinam [illegible] esse restitutam.

296. [illegible] vero quantum vir sanctus Roma discedens sui ibidem desiderium reliquerit, ex his verbis apud Ernaldum biographum lib. ii, cap. 5, num. 158, colligere quilibet liquido potest : « Exeuntem Roma prosequitur, deducit clerus, occurrit populus, universa nobilitas comitatur : nec poterat sine communi mœrore dimitti, qui colebatur amore communi. Lacrymantur post eum, et se ab eo postulant benedici, et orationibus ejus cum omni devotione se commendant. » Dein « Accepta... ab Innocentio licentia, confirmata pace vir Dei regreditur, et maximum domi reportans gaudium, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur. » Sed nos sanctum Patrem ad Claravallenses suos reducem tunc convenicmus cum Ernaldo, quando antea ipsius suppleverimus silentium de rebus nonnullis, quæ in itinere ad eosdem instituto evenere, illas aliunde collecturi.

§ XXVIII. *Acta pro ecclesia Lingonensi ; cura tironum Claravallensium ; continuatio sermonum super Cantica ; obitus B. Gerardi fratris germani; Gaufridus cathedræ Lingonensi admotus; S. Hugo in spiritu et corpore adjutus; iter Dunense; mors S. Malachiæ.*

297. Virum sanctum, pro communi Ecclesiæ bono itinera suscipientem, comitari solebant miracula : nullumne igitur edidit in itinere Italico, quando Claramvallem redibat? Historicus Cisterciensis ad annum 1138, cap. 3, num. 3, nullum quidem certo determinat, sed credit tamen, eum non sine miraculis iter illud instituisse, dicens : « Residuum viæ, saltem per Italiam ab antiquis omissum : nec credendum, peractam sine miraculis, quæ tamen a frequentia jam non mira, ut non vilescerent, fere inter leges communes reputabantur. » Hinc itaque Galliam ingrediamur, quo dum pervenisset S. Bernardus, nactus est occasionem, qua ecclesiæ Lingonensi fructuosam ac omnino necessariam navaret operam. Etenim transcensis Alpibus sicut perhibet laudatus historicus num. 4, cum jamjam Claravallis in januis esset, divertere Lugdunum compulsus est, consecrationem Lingonensis electi impediturus. Nam Lingonenses professione tantum monachum, sed vita et moribus hominem degenerem; et opinione fœdum usque ad infamiam, contra fas, contra jus, contra promissa, contra præceptum Innocentii papæ (Burgundiæ principis filio interveniente) in pontificem sibi nominaverant. Ergo tum primum delatam ad ejus aures horruit sanctus prævaricationem in tantis viris, maxime in Lugdunensi metropolita, et doluit vicem dilectæ sibi Ecclesiæ, si forte vera essent quæ dicebantur : quam ne lupo permitteret exponi, relictis filiis, patres adorsus est... Verum quid tunc Lugduni gestum sit, ex eadem quam ad Innocentium scripsit, epistola supra a nobis adducta referamus. Est ordine 164, et ad quam lectorem mittimus.

298. Rebus itaque apud Lugdunenses ita dispositis, charissimos sibi filios Claravallenses revisit sanctus Pater, et maximum domi reportans gaudium, ut paulo ante retulimus ex Ernaldo, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur ; quanto autem cum affectu, nihil opus est verbis exprimere. Prima vero cura, quæ paternum illud pectus coquebat erat tota in tironibus seu cœnobii Claravallensis : hoc namque ingressum, ad illorum cellam sine mora se contulisse, auctor est historiographus Cisterciensis c. 4, egregiam sancti Patris erga filios charitatem commendans ex hoc Exordii magni textu, qui apud Tisserium distinctione 2, cap. 12, hæc memorat : « Expletis itaque causarum nexibus, pro quibus exierat, ad monasterium revertitur, quam citius opportunitas datur, cellam novitiorum ingreditur, quatenus novelli et teneri silioli, quos lacte nutriebat, quanto diutius sacræ exhortationis ipsius dulcedine caruerant, tanto copiosius ab uberibus consolationis ejus reficerentur... Cum ergo, sicut prædiximus, cellam novitiorum intrasset, et in lingua sua illa placabili et ædificatoria cunctos, hilares, et ad observantiam sacri propositi ferventiores reddidisset, unum ex eis seorsum revocans dixit ad eum : Fili charissime, unde tibi hæc tristitia, quæ intimos recessus cordis tui tam perniciose depascitur?

299. « Novitio autem præ verecundia vix aliquid loqui audente, ait illi vere mitis, et humilis corde, qui se pastorem, et non mercenarium ovibus exhibere noverat : Scio, fili dilectissime, scio ea, quæ circa te aguntur, et propterea paterno pietatis affectu tibi compatior. In hac namque tanta mora absentiæ meæ, cum desideratissima semper mihi fratrum meorum præsentia corporali carere compulsus fuissem, et per Domini gratiam concessum mihi esset, ut quod corporaliter non poteram, spiritualiter supplerem, rediensque in spiritu singulas circuirem officinas, qualiter se fratres haberent, diligentius explorans, etiam ad cellam novitiorum accessi : in qua cum universos in timore Dei exsul-

tantes, et ad pœnitentiæ labores accinctos invenissem, te solum nimia tristitia deperire considerans, ingemui. Cumque blandiendo tibi, te mihi astringere vellem, tu me aversatus, faciem a me avertens, amarissime flebas : ita ut cuculla nostra lacrymis tuis infunderetur. Hæc dicens Pater sanctus, et salutaribus monitis aggressus captivum, mœrorem fugavit, et ad spiritualis lætitiæ libertatem jam pene tristitia absorptum revocavit. » Hæc ibi ; sed ex iis, quæ ibi præcedunt, « Iste fidelis et prudens dispensator annonæ Dominicæ quodam tempore pro causis Ecclesiæ solito diutius foris moratus fuerat : siquidem pro pace facienda, pro schismate resarciendo, pro hæresibus confutandis, frequenter ex mandato summi pontificis, licet invitissimus, exire cogebatur : » ex his, inquam, non satis est perspicuum, an factum, quod narravi, quodque Manricus prædicto S. Bernardi regressui ad Claravallenses innectit, revera tunc acciderit, an alio ex pluribus. Sed quidquid sit de tempore, laudatus Manricus num. 2, rem ita confirmat : « Hanc eamdem desolati novitii consolationem antiquior auctore Exordii Godefridus, Bernardo Patri, dum vixit, a secretis, post mortem in abbatia etiam successor, etsi non immediatus, in quodam, quem de ipso habuit, sermone ad fratres in capitulo, reliquit scriptam : ubi non solis verbis peractam docet, sed etiam osculo. » Et mox rem gestam his verbis confirmat : « Hæc, ait (sanctus videlicet Pater) et propius illum accedere jubens, sua illa piissima dignitate osculatus, etc. Et post pauca, uti addit, sed gemina quædam sacrorum gratia labiorum in verbo veritatis, et in osculo charitatis confestim tristitiam depulit. »

300. Verum quibus sacris commentationibus ad suos redux, et jam suus, operam impendit? Ernaldus abbas, exposito ejus reditu, cap. 5. Abbas sanctus ad studia sua reversus, dilectum amplectitur epithalamium, inquit cap. 6, idem biographus. Hoc etiam affirmat, et magis distincte exponit Annalium Cisterciensium concinnator num. 3 : « Tunc vero, ait, rursum intermissum opus in Cantica, fratrum suorum precibus resumens, tribus supra viginti, quos jam ediderat, vigesimum quartum sermonem superaddidit, initium capiens ab ipsa intermissione. » Audiatur ipse sanctus Pater sermone 24 in Cantica, quem sic orditur : « Hoc demum tertio, fratres, reditum ab Urbe nostrum clementior oculus e cœlo respexit, et vultus tandem serenior desuper arrisit nobis. Quievit Leonina rabies, finem accepit malitia. Ecclesia pacem recepit. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, qui eam per hoc ferme octennium diro schismate conturbarat. Num vero ego gratis de tantis periculis ero redditus vobis? Vestris desideriis donatus sum, vestris me profectibus paro : quorum vivo meritis, volo vivere studiis, et saluti. Quodque dudum cœpta in Canticis me exsequi vultis, libenter quidem accipio, et dignum arbitror, interruptum potius resarcire sermonem, quam novi ordiri quidpiam, » etc.

301. Duplex elucidando hujus sermonis exordio subserviet animadversio. Nam prima est ex Mabillonii in illum notis, ubi col. 1346, observat, insignem esse inscriptis diversitatem ab initio sermonis usque ad locum, quem indicat ibidem, et addit ista : « Ex hac varietate nata est magna confusio in plerisque editis, in quibus refertur utrumque exordium, sed perperam. Hæc enim varietas inde orta est, quod Bernardus bis hunc eumdem sermonem pronuntiavit : primo quidem cum exordio breviori anno 1137 antequam Romam tertio proficisceretur ; secundo vero, cum inde rediit anno 1138 eumdem repetiit cum altero exordio, ut interruptum opus ab ultimo hoc sermone resumeret. Codex unus regius num. 4511 consequenter eumdem sermonem sub duplici exordio repetit : unus item Thuano Colbertinus semel hoc loco cum uno exordio, et iterum post sermonem 60, cum altero. »

302. Altera est animadversio ex Annalibus Cisterciensibus num. 4, videlicet indicare sanctum Patrem in initio ejusdem sermonis, sese « tertio jam ab Urbe rediisse ; » id vero eorumdem Annalium confector « de Curia potius, quam de Roma intelligendum monet, a qua citra Alpes existente semel redierat, bis ultra : alias bis tantum transalpinasse hactenus ipsa series historiæ nos edocuit. Sed curiam ubique existentem, Romam et Urbem dici non semel vidimus. Sic Bernardus Innocentium Viterbii adiens anno proximo, Romæ nihilominus ab eo susceptus dicitur. » In majorem hujus rei probationem effertur illud Ernaldi : « Hæc dicens, et benedicens flentibus universis, discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit, in cujus adventu tam dominus papa, quam fratres lætati sunt. » Quod vero asseruerat dictus Manricus, probat a simili exemplo : « Sic etiam venerabiles Joannes Ilbodusque, cum Paschalis II Trojæ existeret, Romam iisse, rediisseque dicuntur, atque inde privilegium adportasse : quippe quia Roma curia vocabatur, nempe a Sede, etiamsi casu alibi consisteret. » Vide Exordium parvum Cisterciense apud Tissierium cap. 10, et Annales Cistercienses ad annum Christi 1100, cap. 3.

303. Eorumdem Annalium scriptor ad annum sæpenumero memoratum 1138, cap. 5 et 6, multa ac varia colligit de beati Gerardi qui germanus fuit S. Bernardi frater, pretiosa morte in conspectu Domini, rebusque hac occasione peractis. Pathetica enimvero sunt, quæ vir sanctus in charissimi sibi fratris obitu cogitavit, dixit, ac fecit. Merentur omnino legi, quæ doctor mellifluus pronuntiat in sermone 26 in Cantica, ubi nunc doloris, nunc amoris, nunc lacrymarum et luctus suavissima vicissitudine et dulcedine vere Bernardina affectus identitem intermiscet, et cumulatissimis laudibus eum extollit, opemque ipsius implorat tanquam cœlitum contu-

[illegible] donati, Actum de illo apud nos est ad diem 13 Junii, tomo II ejusdem mensis, pag. 699. Laudatus porro Manricus causam Lingonensis ecclesiæ a se intermissam, et male servatæ fidei repetitos conatus prosequitur cap. 7 et 8. Quæ de ea [illegible] sunt præmissa, lege supra; quæ vero deinde in eadem controversia acciderint difficultates, commemorat citatus auctor : sed eorum quæ singillatim ibidem referuntur, synopsin ex illo exhibebimus.

304. Electus itaque Lingonensis suam consecrationem denuo promovere conatur, patronis ejus Lingonensibus novas ad hunc finem machinas adhibentibus. Stat ab ipsius etiam parte electi, qui erat monachus Cluniacensis, venerabilis Petrus Cluniacensis abbas, tanquam pater defendens filium, ac S. Bernardi auctoritati opponens suam; hunc quippe nimiæ in credendo facilitatis accusat; illum vero a culpa excusat. Quid multa? Ludovicus Galliæ rex aditur ab eo : a Bernardo autem interpellatur Innocentius papa : varia utrique in hac causa a litigantibus agitantur, ut videre licet in epistola 164 ab eodem sancto ad eumdem pontificem data. Porro S. Bernardus tam constanti, tam invicto animo rem suam prosequitur, tamque fortiter electum illum, et indignum infulis hominem, seu potius gravamina ejus persequitur, ut nullis precibus a proposito suo dimoveri potuerit, Petrus Cluniacensis litteris etiam convenit Innocentium, quæ proferuntur a Manrico cap. 7, num. 7, nec non S. Bernardum, quas ibidem legere licet num. 8 et sequentibus. Post hæc cap. 8, pergit idem historicus dicere de intentata electi Lingonensis consecratione, cujus exsecutionem nec Bernardi epistola una ad summum pontificem, quæ est ordine 167, nec altera ad cardinales 168, quas adducit, impediri potuisse memorat. Sed vir sanctus concepti semel pro justitia ac communi bono propositi semper tenacissimus, quidnam reliquit intentatum, ut felicem huic controversiæ exitum procuraret?

305. Bonæ partis fautores ac patronos laudat ac confirmat in epistola 165, Innocentii papæ iterum pulsat aures epistola 166, cum post tot labores consecutus fructum, ut, quæ in favorem hominis cathedra Lingonensi indignissimi fuerant facta, sint rescissa et abolita. Nam consecratus amovetur a cathedra episcopali : instituitur electio nova : substituitur novus præsul. Et primo quidem, ut scribit Manricus sub finem capitis octavi, « Bernardus Pater electus est, quem ipsi etiam victi summe ardebant. Sed eo penitus onus recusante, cum plures alii idonei circumferrentur, præter spem, præter omnium intentionem, unus Gaufridus omnibus occurrit Claravallensis prior, vir sane magnus, quem omnes vellent, quem omnes postularent, a quo nullus omnino dissentiret. » Sic ille, cap. 9, subnectens regem novæ electioni infensum. Bernardi ad eumdem epistolam ordine 170, nec non constantem Petri Cluniacensis amorem erga sanctum Patrem : qui regem eumdem « obsequentem in omnibus expertus, Gaufridum tandem mærens a se avulsit, » ait prædictus Annalista numer. 6, eumdem mox laudans. Controversia ista Lingonensis intexitur etiam tomo IV Galliæ Christianæ a col. 575 novissimæ editionis; collectio autem gestorum Godefridi datur ibidem a col. 577, in qua dicitur « ejus electio plenum effectum non nisi anno 1139 sortita esse. » Apud Guillelmum lib. I Vitæ S. Bernardi cap. 6, num. 51, dicitur « sancti viri et propinquus sanguine, et conversione socius, et ex tunc per omnia individuus comes. » Ernaldus vero in eadem Vita lib. II, cap. 3, num. 114, « Aderat, inquit, Godefridus prior... propinquus ejus in carne et spiritu, vir sapiens et constans... et sanctitatis formam retinens, » etc. Hunc itaque finem habuere gravissimæ in causa Lingonensi difficultates ac lites, quibus vir sanctus, constantia summa et impigro labore consuetus alias vincere, insignem pro justitia palmam retulit, triumphalem ac Lingonensi ecclesiæ salutarem coronidem eisdem imponendo. At nunc alia colligere prosequamur sanctissimi abbatis gesta.

306. Inter ea, quæ referunt Annales Cistercienses, cap. 10, de Hugone, monasticum ordinis Cisterciensis institutum amplexo, huc pertinet epistola sancti Patris ad illum scripta, ordine 351 alias, nunc apud Mabillonium 322, in qua « laudat vitæ religiosæ propositum; præmunitque eum adversus tentationes, et ad constantiam ac perseverantiam excitat. » De hoc sancto Hugone jam pridem tractavimus ad diem 1 Aprilis, a pag. 46; uti etiam de vita et cultu ejus publico. Chalemotus vero illum annuntiat et laudat in serie sanctorum, etc. Ordinis Cisterciensis ad diem 16 Martii. Nec a proposito deviavero, si cum Manrico, num. 7, capitis proxime citati retulero, « qualiter a Bernardo Patre curatus sit medicina et industria mista miraculo, quamvis constet hunc annum non concernere, quia nullus alius certus disignatur, » etc. Factum refertur apud Vincentium Bellovacensem, lib. XXIX, Speculi historialis, cap. 33 : « Post hæc cœpit nimiis abstinentiis se affligere, ita ut pene sensum et memoriam perdere videretur. Interea S. Bernardus, qui tunc vivebat, venit ad eum per Dei providentiam, et jussit eum mitti in infirmitorium, et ut ei singulis noctibus vigiliæ cantarentur, priusquam cæteris infirmis, quatenus postea haberet generalem licentiam loquendi ubi vellet; et ita per Dei misericordiam id brevi convaluit. »

307. Historiographus Cisterciensis, cap. 13, num. 8, inquirit an S. Bernardus adierit Dunas. Ac primo quidem Ægidium de Roca (imo de Royalballegat, in Annalibus Belgicis ad hunc annum 1138, id affirmantem his verbis : « Beatus Bernardus in Flandriam venit, Dunis Robertum abbatem stabilivit, et privilegia a Theodorico comite pro Dunensibus impetrat, tantum terrarum scilicet, quantum propriis aratris excolere valuerint, » etc. Huic auctori addit idem historiographus Meyerum, qui Annalium Flandriæ, lib. V, ad an-

num 1138, hæc notata reliquit: « Eodem anno D. Bernardus abbas Claravallensis in Flandriam venit prædicatum, ubi sanctis concionibus ac salutaribus exemplis permultos ad piam beatamque perduxit vitam. In quibus Arnulphus quidam cognomine a Majorca tanta sollicitudine custodivit illius doctrinam, tantaque patientia longos gravesque ante obitum pertulit morbos, ut de ejus conversione ac constantia sæpe Bernardus gratias agens Deo, diceret ipsum fuisse tanquam aurum in fornace probatum. Apud Furnenses autem cum verbo Dei insisteret, Dunensibus cœnobitis Cisterciensium tradidit institutum, ac Robertum monachum suum, ad quem etiam nunc exstant ejus epistolæ, patria genteque Brugensem, abbam inibi fecit; qui tam celebri floruit fama sanctitatis, ut ab ipso Bernardo jam animam agente electus sit abbas Claræ-vallis. »

308. Sed adventus ille sancti Patris non placet Manrico, qui loco mox producto hæc scribit : « Ego, ut adventum hoc anno dubium reputo, sic ab auctoribus gravibus notatum præterire non debui, imo nec potui. Sed verius censeo, mansisse in Claravalle, longum exsilium pertæsum, nec quidquam non Roberto crediturum quantumvis arduum. » Sed duo illa argumenta non videntur esse magni momenti. Nec primum, quod a tædio petitur : nam tot aliis vir fortis non absterrebatur tædiis, indefesso labore communis boni causa susceptis : cur autem hoc? Non secundum : quia tametsi Roberti meritis plurimum deferret : quid obstat, quo minus masculo pectore itineris istius molestias devoraverit, ut majore cum solemnitate ac securitate poneret novæ istius plantationis exordia? Quamvis autem nobis non constet, an rationes peculiares habuerit, quæ eo ipsum evocarint, atque adeo in certo affirmare non possimus; ita etiam illas eum habuisse, certo negare non possumus; præsertim quando præter auctores citatos alii adventum ejus in Flandriam memoriæ prodidere, et quidem distinctius, quam duo præcedentes, quorum verba protulimus. Malbrancus enim noster tomo III De Morinis, lib. x, cap. 3, pag. 188, ita loquitur : « Porro in Flandriam venit D. Bernardus, et Iserecium pagum, seu Furnense territorium suis salutiferis concionibus excoluit, et excolendo divertit ad Fulconense contubernium, et nardi sui ita illud replevit fragrantia, ut non dubitarit Fulco, omnesque ejus discipuli, se suaque omnia Bernardinæ normæ subjicere, etiam illi, qui ad Ruholtense castrum nemusque agebant. Et ea pariter mens sedebat Theodorico ac Sibyllæ comitibus, qui nihil adhuc stabilierant seu quoad census, seu quoad fixam structuram... Igitur Bernardus probavit quidem oblatum munus.... sed ad Claræ-vallenses præeundum sibi, illicque maturius ea de re agendum. » Hæc Malbrancus, adventum ejus ad Morinos in indice chronologico, qui dicto tomo præfigitur, innectens anno Christi 1137, quod improbamus. Et vero pugnantia loqui ibidem videtur, quia dicit illum adventum, *schismate superato*, accidisse : schisma autem famosum, quod Bernardus exstinxit, finem habuit anno Christi 1138.

309. Antonius Sanderus in Flandria illustrata, lib. IV Rerum Brugensium, cap. 1, pag. 248, scribit ista de laudato Roberto ad nostrum propositum conducentia, quæ nos huc transcribimus in ejus fide : Hujus tempore B. Bernardus venit in Flandriam, et Furnis ad Canonicos S. Walburgis sermonem mellifluum habuit Non. April, anno 1138. Erat et tunc temporis prope monasterium Dunense sacellum D. Laurentio sacrum, in quo ipse incruentum missæ sacrificium obtulit, quod propterea usque ad nostra fere tempora in summa veneratione habitum fuit; sed belli nuperi furiis omnino dirutum est. » R. D. Carolus de Visch, prior cœnobii B. Mariæ de Dunis, in Bibliotheca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis ad nomen Roberti de Brugis, affirmat, eum « prædicatione, sanctaque conversatione divi Bernardi Flandriam visitantis excitatum, » etc. Conferat lector allata jam tot testimonia cum dubitatiuncula Manrici, et videat, hacne sola potius, an illis probabilius in hac controversia sit standum. De rebus spectantibus ad abbatiam B. Mariæ Virginis de Dunis, quæ olim fuit in agro Furnensi, sed postea ad civitatem Brugensem translata est, consuli potest memoratus supra Sanderus a pag. 246. Hactenus de gestis sancti anno 1138.

310. Manricus anno proxime sequenti 1139 intexit multa de S. Malachia archiepiscopo in Hibernia, celeberrimo et apostolico ibidem viro, et Claravallense institutum etiam amplexo, cujus Vitam S. Bernardus conscripsit. Martyrologium Romanum annuam ejus memoriam refert ad diem 3 novembris. Interim aliis enarrandis nos accingamus S. Bernardi factis, ad quorum exsecutionem sicut divina providentia eum modo singulari elegit, ita iisdem honorificentissime perfunctum illustravit summo splendore.

§ XXIX. *Petrus Abælardus; ingenium ejus ac mores; errores recte impugnati a S. Bernardo; hujus mirus cum illo congressus; Arnaldus de Brixia discipulus Abælardi.*

311. Annus Christi 1140, erroribus a S. Bernardo impugnatis atque expugnatis memorabilis, magnam victori laudem, insignem Ecclesiæ utilitatem, amplam scriptoribus materiem subministravit. Primus in scenam prodeat Petrus Abælardus seu Abailardus, famosus error ille a via recta, et in meliorem reductus opera et dexteritate ejusdem sancti. Quam de hoc negotio meditor collectionem, conducet ad pleniorem declarationem Vitæ sancti doctoris nostri a Gaufrido continuatæ, lib. III, cap. 2, num. 164, ubi sic loquitur : « Fuit in diebus illis Petrus Abælardus, magister insignis et celeberrimus in opinione scientiæ; sed de fide perfide dogmatizans : cujus cum blasphemiis plena gravissimis volitare

[illegible] scriptis reposuerunt, profanas novitates vocum, et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei notitiam retulerunt. » Expendamus hic primo ipsam Petri personam, studiorum ingenii ac morum ejus imaginem repræsentantes. Pagius in Critica Baronium ad annum Christi 1113, num. 13 : « Florebat, inquit, hoc tempore in Gallia Petrus Abælardus Nannetensis, qui calamitatum suarum historiam composuit in sua prima epistola ad amicum scripta. Natus ad litteratoriam disciplinam, ut ipsemet asserit, facile eam didicit, præsertimque dialecticam; cujus discendæ percupidus diversas disputando perambulavit provincias. Parisios venit ad Guillelmum Campellensem, in hoc tunc magisterio re et fama præcipuum : cui primo acceptus, sed postmodum gravissimus fuit, quod nonnullas ejus sententias refelleret, et de suo ingenio nimis præsumens adhuc adolescentulus, Meloduni paucis leucis Parisiis dissiti, et Campello vico, ubi Guillelmus in lucem venit, scholas aperuisset. » Sed audiamus ipsum Abælardum in epistola 1, cap. 2 : « et ab hoc, ait, scholarum nostrarum exordio, ita in arte dialectica nomen meum dilatari cœpit, ut non solum condiscipulorum meorum, verum etiam ipsius magistri fama contracta paulatim exstingueretur.

312. « Hinc factum, ut de me amplius ipse præsumens, ad castrum Corbolii, quod Parisiacæ urbi vicinius est, quantocius scholas nostras transferrem, ut inde videlicet crebriores disputationis assultus nostra daret importunitas [opportunitas]. » Hæc ille. Pergamus cum Pagio. « Interim Guillelmus Campellensis currenti anno, ut docet Albericus in Chron., episcopus Catalaunensis creatus, a consueto philosophiæ docendæ studio non destitit, et ad ejus scholam Abælardus Corbolio Parisios venit. Sed cum rursus magistro gravissimus esset, dialecticæ docendæ ipsemet operam dedit, et post aliquod tempus Melodunum reversus, scholas ibi rursus aperuit. Tandem Parisiis sacram Scripturam legit, et Petrus Lombardus postea episcopus Parisiensis, ejus theologia usus in compositione sententiarum, ut prodit Joannes Cornubiensis, ipsius Lombardi discipulus, in suo Eulogio ad Alexandrum III papam. » Habes hic, lector, de ingenio Abælardi ac studiis : nunc intellige de moribus, seu potius de amoribus ejus, e Pagio, qui num. 14, sic pergit :

313. « Fulbertus, canonicus ecclesiæ cathedralis Parisiensis, eum rogavit, ut succisivis horis Heloissam, nobilem virginem neptem suam, forma præstantem, doctrina præstantiorem, et tota Gallia ob eruditionem, eximias animi dotes, et peritiam Hebraicæ, Græcæ, et Latinæ linguæ postea celebrem; tam linguis, quam philosophicis, aliisque liberalibus artibus imbueret. Verum Abælardus amoribus ejus illaqueatus, ipsam quoque suis illaqueavit, et ex ea concepit filium nomine Astrolabium ; quod scelus honestis nuptiis, consentiente Fulberto, imminuere voluit, et dum interim scholis vacaret, Heloissam cum Argentoliensibus monialibus reclusit, monitam tamen ne velum indueret. At Fulbertus et Heloissæ consanguinei eum sibi illusisse putantes, qua parte peccaverat, crudeliter mutilarunt, et eunuchum effecerunt ; indeque ipse pudore suffusus, monachum in monasterio S. Dionysii juxta Parisios induit ; ipsa vero ab episcopo velum accepit in monasterio Argenteolensi Lutetiæ vicino, in quo postmodum priorissa et abbatissa fuit. »

314. Deinde num. 15, nonnullis interjectis de scholæ Abælardi celebritate, Adamo abbate S. Dionysii docere eum permittente aliorum rogatu, nec non de spurcitiis tunc temporis apud istius abbatiæ ascetas, ex eodem Abælardo ; quas « ego, ait, frequenter atque vehementer modo privatim, modo publice redarguens, omnibus me supra modum onerosum atque odiosum effeci. Qui ad quotidianam discipulorum nostrorum instantiam maxime gavisi, occasionem nacti sunt, qua me a se removerent ; » his, inquam, interjectis subdit ista laudatus Pagius : « Sed dum magnorum et parvorum odiis in eum ardentibus ipse nimis ingenio suo indulget, aliosque despicit, sicut manus ejus contra omnes, sic manus omnium contra eum armantur, et variis erroribus insimulatur, uti anno 1121 de concilio Suessionensi, annoque 1140 de Senonensi verba facientes videbimus. Quæ paulo fusius nobis tractanda fuere, quia ejus Opera non nisi post mortem Baronii, annoque 1616 ab Andrea Duchesnio e tenebris eruta et notis illustrata. Vide quæ anno 1166 de Gosuino abbate Aquicinctensi dicemus. » Hactenus Pagius. Nos vero tum superiora huc transcripsimus, tum plura inferius his superaddemus, ut suppleamus et elucidemus brevitatem Gaufridi biographi ; ad cujus verba de Abælardi erroribus, seu, ut cum eodem Gaufrido loquar, *blasphemiis*, colligere sequentia visum est. Non disputo autem, ad vitandos cavillos, de animi ejus sensu, sed de sensu, quem verba scriptoris ipsa præseferunt.

315. Expendamus itaque secundo, in quibus *de fide perfide*, uti dicebat Gaufridus, *dogmatizaverit* Abælardus. Opera istius auctoris edidit Franciscus Ambœsius, anno 1616 typis Parisiensibus impressa, simul cum Præfatione apologetica pro eodem scriptore, in qua producit septemdecim capitula, « quæ magnus ille D. Bernardus Claræyallis abbas misisse dicitur Innocentio II papæ, reperta, si credere fas est, partim in libro Theologiæ, partim in libro Sententiarum, partim in libro cui titulus est : *Scito te ipsum* ; quos duos postremos libros Abælardus negavit a se scriptos. De his erroribus detestandis quivis potest hoc usurpare : Heu cadit in quemquam tantum scelus ! » His præmissis, capitula illa subdit ; quæ inde apud Manricum transcripta sunt ad annum 1140, cap. 4. Dein classicum insonat apologiæ auctor contra S. Bernardum, et alios in hoc argumento,

pro Abælardo. At non hujus loci apologiam istam expendere pluribus vel refellere. Pro S. Bernardo loquar inferius, loquar item contra Abælardum, quantum in rem nostram erit satis.

316. Ad errores autem Abælardi quod attinet, famosa de iisdem exstat sancti epistola centesima nonagesima hoc titulo ; *Ad Innocentium pontificem de erroribus quibusdam Petri Abælardi ;* sed in editione Mabillonii ea refertur inter sancti doctoris Tractatus, opusculo 11 a col. 642, cum Admonitione eidem prævia Mabillonii a pagina 635. Ad ejusdem vero Admonitionis finem. « Posteaquam, inquit, hæc scripseram noster Joannes Durandus, qui tunc Romæ versabatur, ex mendoso codice Vaticano num. 663 ad me transmisit *Capitula hæresum Petri Abælardi*, sequenti epistolæ præmissa, hæc ipsa sine dubio, quæ Bernardus in fine hujusce epistolæ se collegisse, ac pontifici transmisisse significat. Idcirco ea hoc loco præmittere visum est ad ipsius epistolæ illustrationem. » Hæc præmonet Mabillonius ; sed nos tam ad ista capitula, quam ad epistolam ipsam lectorem mittimus. Interim ut defendatur æquitas causæ S. Bernardi, nonnulla alia de erroribus Petri Abælardi observanda sunt ex iis, quæ Mabillonius erudite de hoc argumento collegit.

317. In sua Præfatione generali ad novam editionem Operum S. Bernardi, num. 53 memorat : « In primis observare licet, Abælardum longe ante quam cum Bernardo quidquam commercii habuisset, a Conone, apostolicæ sedis legato, provocatum fuisse ad concilium Suessione anno 1121 celebratum, atque in eo librum ejus de Theologia, in quo erronea capitula continebantur, flammis traditum fuisse, auctore in monasterium Sancti Medardi retruso. Inde vero egressus, per varios hinc inde discursus, prima sua dogmata disseminare pergit. Hinc hæreticus audit apud plerosque. Quod nomen graviter ferens, Bernardum, quem hujusce convicii auctorem existimabat, ad concilium Senonense anno 1140 invitum ac renitentem pertraxit. Hic coram episcopis et aliis secundi ordinis illustribus viris, iterum auditus Abælardus ipse, atque a Bernardo confutatus ; examinata, iterumque proscripta ejus doctrina, intacto auctore, qui ad sedem apostolicam appellavit. Verum intellecto, synodi sententiam ab Innocentio secundo fuisse approbatam, ab appellatione destitit, atque hortante Petro Venerabili in Cluniacense monasterium se recipit, et tandem apud Cabilonem in cœnobio S. Marcelli laudabili fine quievit. » Hæc paulo altius repetita abunde manifestant erronea ejus dogmata in fide. Ad hæc, dum adversus Bernardum deblaterans scribit, ac cornua erigit, perversam suam doctrinam profert in claram lucem ; prout videre licet in Admonitione prævia Mabillonii paulo ante laudata ; « Hæc idcirco commemoramus, inquit col. 637, ut omnes demum intelligant, quam impie ut de incarnatione, ita de gratia Christi, si non sensit, saltem scripserit Abælardus, et quam merito Bernardus dixerit in epistola 192 : *Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium : cum de gratia, sapit Pelagium : cum de persona Christi, sapit Nestorium.* »

318. Et paulo inferius recte ista repetit Mabillonius : « Hæc, inquam, ideo commemoramus, ut pudeat eos, qui hos errores detestantur, quod Abælardi causam suscipiant adversus Bernardum, quem præcipitis in Abælardum judicii, ac nimiæ impetiginis accusare porro non verentur. Eodem fere modo atque Abælardus, Trinitatis mysterium explicat Guillelmus de Conchis : cujus itidem errores confutat Guillelmus S. Theoderici abbas in epistola ad Bernardum. Adeo nihil infelicius cadere in religionem potest, quam cum philosophi ex sola ratione, fidei nostræ mysteria explicare conantur. » Et mox idem auctor de toto Abælardi negotio tractat ex Gaufridi, sancti Bernardi notarii, epistola ad Henricum cardinalem et episcopum Albanensem ; cujus epistolæ verba tum ibi, tum in Chesnii notis in Abælardum, ibidem citatis legi possunt ; ut mittam, quæ de viso Henrici canonici Tornacensis ad Patres synodi Senonensis atque ad Bernardum relato, narrantur in Spicilegii Acheriani tomo XII, pag. 478 et sequente.

319. Ut veroluculentius appareat æquitas causæ, ac prudentia sapientissimi doctoris nostri in persequendis tam ardenti studio Abælardi erroribus : quamquam affatim sufficiant, quæ de iis jam præmissa a nobis sunt, quædam præterea hisce superaddimus de hujus contra illum defensoribus. « Primus, ait Mabillonius in sua Præfatione generali num. 55, adducitur Abælardus ipse, qui in Apologia sua conqueritur, sibi quædam *per malitiam (imposita fuisse ; in primis quod) Pater sit plena potentia, Filius quædam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia (quæ verba) non tam hæretica quam diabolica* abhorret, nec in suis scriptis posse reperiri affirmat. Verum de hoc aliisque capitulis agendum in observationibus ad Bernardi opusculum 11. Interim in eadem Apologia sua fatetur Abælardus, se aliqua scripsisse *per errorem, quæ non oportuit, (at) nil per malitiam, aut per superbiam*, additque se, si qua per multiloquium excessit, paratum semper esse *ad satisfactionem de male dictis (suis) corrigendis sive delendis ac demum se Ecclesiæ filium cuncta, quæ recipit, recipere ; quæ vero respuit respuere*, Bene. Nolumus Abælardum hæreticum : sufficit pro Bernardi causa, eum fuisse in quibusdam errantem : quod Abælardus ipse non diffitetur.

320. Quid vero contra sanctum doctorem, aut pro Abælardo Otto Frisingensis lib. I, cap. 47 ? Nimirum Bernardum *ex Christianæ religionis fervore zelotypum, et ex habituali mansuetudine credulum (adeo) ut magistros, qui humanis rationibus et sæculari sapientiæ confidenter nimium inhærebant, abhorreret, et, si quidquam ei Christianæ fide absonum de talibus diceretur, facile aurem præberet.* Verum hæc ipsa in sancti doctoris gloriam cedunt : cum nihil magis ad doctorem catholicum pertineat, quam ejusmodi homines philosophicis ratiunculis

[illegible] cadunt vocabula, quæ in errorem inducere possunt incautos, [illegible] reprimere [illegible] cum Guillelmo [illegible] Vitæ lib. I, num. [illegible] *in eo reprehenditur sancti* [illegible]; *habet certe apud pias mentes excessus* [illegible] *reverentiam suam... Felix, cui solum reputatur ad culpam, quod cæteri sibi solent præsumere ad gloriam.* Verum Otto ipse quantumvis Abælardo favens, fatetur tamen, ipsum tres sanctissimæ Trinitatis personas *nimis attenuasse, non bonis usum exemplis* atque ob hoc apud Suessionem in provinciali synodo SABELLIANUM HÆRETICUM JUDICATUM. Quid ergo mirum, si eadem iterum recantans, male audit apud sanæ fidei amatores ?

321. « De Berengario Pictaviensi, qui Apologiam pro Abælardo præceptore suo contra synodum Senonensem et Bernardum scripsit, non est quod multum curemus, tum quia homo flocci fuit ac nullius auctoritatis: tum quia idem, ad saniorem mentem reversus, noluit amplius esse *patronus capitulorum objectorum Abælardo, quia et si sanum saperent, non (tamen) sane sonabant :* librum suum suppressurus, si potuisset, ut ipse testatur in epistola ad episcopum Mimatensem. Cæterum et si Abælardi Opera, in quibus errata sua resperserat, modo non habeamus omnia, in iis tamen quæ restant, multa sunt SALEBROSA, ut notarunt theologi Parisienses, qui SINGULIS PERICULOSIORIBUS DICTIS AMULETUM in limine ejus operum adhibuerunt : ex quibus optandum quidem esset, ut Præfatio apologetica expungeretur. » Sic loquitur Mabillonius, pro S. Bernardo nervose, contra Abælardum vero ejusque defensores modeste, more sibi consueto, ac erudite.

322. Quid, quod sancti doctoris causam egregie tueatur in notis ad epistolam ejus, ordine centesimam octogesimam septimam, in quibus post compendium vitæ Abælardii ac epistolam Innocentii, papæ adversus ipsum, et Arnoldum de Brixia, quos tanquam « perversi dogmatis fabricatores, et catholicæ fidei impugnatores, in religiosis locis... separatim jubet includi, et libros erroris eorum... igne comburi; » post hæc, inquam, respondet ad objectiones, quæ contra Bernardum, et pro Petro Abælardo sunt. En tibi rerum synopsin. Primo itaque respondet ad objectionem ex Ottone Frisingensi petitam contra sanctum doctorem : deinde ad testimonium Petri Venerabilis pro Abælardo : tum ad machinas prolabefactanda synodi Senonensis auctoritate : denique ad ea, quæ adversus Romanum pontificem in causa Abælardi opponuntur; quæ pluribus ibi deducta sunt. Negotium item S. Bernardi contra Abælardum, de quo hic hactenus est dictum, intexitur Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1140, cap. 2 et sequentibus. Hæc sunt, quæ de præsenti controversia est producere : unde concluditur, Petrum Abælardum, e dialectico acuto factum male feriatum theologum, erronea dogmata in fide orthodoxa scripsisse, deque iis convictum fuisse, atque adeo ejus fautores ac defensores esse malæ ac desperatæ litis patronos; Bernardi vero auctoritatem manere integram, optime videlicet de bono communi meriti ac triumphantis de erroribus ejusdem scribillatoris ; qui hodiedum etiam adeo fœtet apud probe catholicos, ut in Indice librorum a sancta sede prohibitorem pag. 390 editionis Romanæ anni 1711 signetur Abailardus inter auctores proscriptos primæ classis. Post duo præcedentia puncta, quorum alterum erat de moribus ac vita ejus, alterum de doctrinæ erroribus, ambo dilatata in subsidium biographi Gaufridi, cujus illustramus narrationem ; addamus etiam aliud.

323. Expendamus itaque tertio circumstantiam aliquam, quæ accedit in sancti cum Petro congressu apud Patres synodi Senonensis, de re autem ipsa legi potest idem biographus. Circumstantiam igitur hanc de Abælardo refert apud nos lib. III, cap. 2, num. 165 : « Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora, maxima quidem ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior fugerit sensus. » Eventum hunc plane mirabilem tam ex persona Abælardi, quam ex persona Bernardi, ita accidisse providentia Dei singulari, qui illum quidem, potentem ingenio ac eloquio in oculis suis, deposuit de sede rationis hunc vero exaltavit humilem, quis inficias ierit ? Rem ita exponit annalista Claravallensis ad annum Christi 1140, cap. 3, num. 1 et 2 : « Sanctus Pater detrectare pugnam, et certamen omnino disrenuere, nec se in duello æqualem profiteri, rudem magistro, rusticum philosopho inter fagos et quercus enutritum, versatissimo scholarum professori. Quid sibi cum scholasticis quæstionibus ? Quid cum disputationibus subtilibus ? Quid cum argutiis ? In quibus tamen, et quidquam profecisset, quis pauper monachus, cui causa fidei et Ecclesiæ committeretur? Esse in ipsa magistros insignis nominis ; esse et in Parisiensi academia Victorinos Hugonem Richardumque, quibus id posset securius demandari : se orationibus promoturum, qua posset, partem catholicam, quod monacho familiarius quam disputare. His et similibus similior, quo sapientior, non se Ecclesiæ negabat, sed sibi gloriam. Verum cum vota omnium in eum conversa, solum Bernardum pugnæ postularent, ne tam ipsi præsumptio, quam, causæ Christi propugnatio deesse videretur, tandem consensit, a Deo ipso accepturus quod illi redderet. » Hæc Manricus. Huc pertinet Bernardi epistola ordine 187, quæ dirigitur « ad episcopos Senonas convocandos contra Petrum Abælardum. »

324. In hoc autem illud fuit mirabile, « quod in eadem hora, » quemadmodum Manricus num. 5 et 6 subdit, « verbosum hominem, facillimi promptique discursus, adeo ingenium memoriaque reliquerint, adeo verba, ut nihil unquam prorsus a se dictum, nihil scriptum, et nec materiam, nec vocabula rerum recordaretur... Sic divina providentia factum est, ut qui confidens in virtute sua, et in multitudine ar-

gutiarum suarum gloriabundus advenerat, confusus abiret, et pro victoria, quam dudum præcecinerat, pudorem et ignominiam reportaret. »

325. Abælardi discipulus, assecla, et patronus fuit Arnaldus, vel Arnoldus, sive Arnolphus de Brixia, de quo supra obiter, ac pluribus postea. Versipellis hujus sycophantæ et hæretici perversa dogmata et damna graphice depingit sanctus doctor in epistolis 195 et 196. Huc autem faciunt Bernardi de eo verba, eidem epistolæ 195 inserta : « Videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire. » Baronius ad annum 1140, num. 3, « Quod contigit, ait, cum post obitum Innocentii Romani se contulit sub Eugenio papa : » atque adeo hæc inter alia prophetice a sancto scripta censet. Vivam porro inferius, quando de isto pontifice ad sedem Petri admoto tractabimus, impiissimi hujus profanatoris hierarchiæ ecclesiasticæ imaginem repræsentabimus, ut norit lector, quam exacte S. Bernardi prædictio postea impleta, et quam provide antea fuerit in bonum commune ab eo præmonstratum detectumque pestiferum hujus hæretici virus.

§ XXX. *Sanctus tesseris lucratur clericum; alium data pecunia, qua pro se ludat, facinorosum a morte liberat, et monachum facit; patienter fert injuriam; mors Humbelinæ sororis; oppressos defendit; gesta in lite sacerdotii cum regno.*

226. Sequitur annus Christi 1141, quo sanctum abbatem a negotiis externis ad domestica traductum conveniemus, rebusque Claravallensibus intentum contemplabimur. « Evacuato conventu, ut perhibent Annales Cistercienses ad eumdem annum cap. 3, num. 1, per annos singulos ad novas fundationes monasteriorum, plures ac plures Bernardus sufficiebat, partim prædicatione conversos, partim miraculis, resistentes vel per propria vitia pertrahebantur. » Exemplo sit celebris ille clericus lusor, seu illusor, qui, dum capit equum, a sancto capitur ipsemet jucundo ac mirabili modo. Historia ibidem e Cæsario Heisterbacensi, qui citatur in Homilia 5 in Dominicam III post Pentecosten, his describitur verbis : « Cum die quadam per viam equitaret sanctus Pater, eique vagi clerici, quos everandinos vocant, occurrerent, ad conversionem illos monuit. Ad quem unus : Ego ludam vobiscum tesseribus [tesseris]. Si sors pro me responderit, detis mihi equum vestrum : si pro vobis, sequar vos in monasterium. Respondente sancto. Fiat voluntas Domini : mox ille taxillos falsatos extrahens, decem et octo puncta jactavit. Monachis turbatis, et Dei consilium ignorantibus, Vir beatus, spem habens in Christo, pro hominis salute tesseras levavit, et deposuit. Et, ecce, in duobus apparuerunt oculi duodecim, tertius vero in duas partes divisus, in uno latere sex, in altero quinque puncta declaravit. Quo viso territus clericus secutus est hominem Dei ad Claramvallem, factusque est monachus probatus. Hoc factum usque hodie valde celebre est in scholis magistrorum Parisiensium. » Hæc e Cæsario, qui sæculo decimo tertio floruit.

327. Simili modo divina lusit, ut ita loquar, providentia per S. Bernardum, quando hic alium quemdam, ordinis religiosi pertæsum, ac paratum eidem nuntium remittere, ad pristinum vitæ institutum revocavit per lusum. Factum refert ibidem Manricus num. 2 ex Vincentio Bellovacensi, quem in Speculo morali parte IV, distinctione 13, hæc memorantem citat : « Legitur in Vita S. Bernardi quod quemdam in monachum receperat, qui lusor fuerat ; qui cum omnino vellet exire ordinem, quæsivit sanctus, quid facere sciret, unde victum suum acquireret. At ille ait, se nihil scire facere, nisi cum talis ludere. Ad hæc S. Bernardus : Et si tibi capitale commisero, volo, ut singulis annis venias computare mihi, et lucrum dividere. Esto, inquit ; et accipiens triginta solidos, lætus abiit. Post modicum tempus perdidit, et confusus ad portam rediit. Quod audiens beatus Bernardus, lætus illuc perrexit, et gremium suum extendit, ut lucrum simul dividerent. At ille ait : Nihil lucratus sum, sed solidos vestros amisi. Sed si vultis me recipere, potestis me habere pro vestro capitali. Ad quem sanctus : Melius est, ut te recipiam, quam totum simul perdam. Et recepit eum, gaudens de ejus recuperatione. »

328. Cæterum quemadmodum vir sanctus flagitiosum hominem, ac morte plectendum, liberarit ab utroque malo, atque ad optimam frugem reduxerit, intellige ex sequenti historia, quæ exstat in Exordio magno Ordinis Cisterciensis apud Tissierium, distinctione 2, cap. 15, quem quoque Manricus per hoc idem tempus accidisse indicat num. 3. Factum audi : « Contigit aliquando eumdem Dei famulum pro quibusdam negotiis adire comitem Theobaldum. Cumque appropinquaret oppido ubi ille tunc erat, obviam habuit turbam hominum copiosam, qui, jubente comite, latronem quemdam facinorosum atque famosum ad supplicium pertrahebant. Quo viso, clementissimus Pater apprehendens manu sua lorum, quo erat miser astrictus, ait tortoribus ejus : Dimittite mihi sicarium istum : ego enim volo manibus meis suspendere eum. Audiens autem comes adventum hominis Dei, festinavit illico occurrere ei. Miro namque devotionis affectu semper eum dilexit, atque eum honoravit. Cumque videret funem in manu ejus, quo latronem post se trahebat, exhorruit, vehementer, et dixit : Heu ! venerabilis Pater, quid est hoc quod facere voluisti ? Ut quid enim furciferum istum millies condemnatum a porta inferni revocasti ? Nunquid eum salvum facere poteris, quia jam totus diabolus [*al.* diaboli] factus est ? Desperata est penitus correptio [*al.* correctio] ejus : nec unquam bene facere poterit, nisi moriendo. Sine igitur, domine Pater, sine perditionis hominem perditum iri ; quia de pestifera vita ejus multorum [vita] periclitatur.

329. « Respondens autem Pater sanctus dixit : Scio quidem, virorum optime, scio hunc esse latronem sceleratissimum, omniumque tormentorum acerbi-

tate dignissimum. Non me ergo existimes hujusmodi peccatorem impunitum velle relinquere : quin potius cogito eum tortoribus tradere, et dignam ex eo capere ultionem, quæ utique tanto dignior est, quanto diuturnior. Tu illum decreveras brevi supplicio et momentaneo interitu consummari; sed ego eum faciam diuturno cruciatu, et morte longissima mori. Tu furem appensum, per unum aut per plurimos dies mortuum in patibulo manere permitteres : ego cruci affixum per annos plurimos faciam in pœna jugiter vivere et pendere. Quo audito, princeps Christianissimus siluit : nec ausus est ultra contradicere sermonibus sancti. Protinus ergo benignissimus Pater, exuta tunica sua, induit ex ea captivum suum, et attonsa coma capitis ejus, sociavit illum ovili dominico, de lupo faciens agnum, de latrone conversum. Qui veniens cum eo ad Claramvallem, factus est deinceps obediens usque ad mortem, pulchre nominis sui etymologiam exprimens in constantia propositi sui : Constantius enim vocabatur. Itaque triginta, ni fallor, aut eo amplius annos in ordine supervivens, migravit ad Dominum, qui eum per merita beatissimi Patris nostri a duplici morte, corporis videlicet et animæ misericorditer eripere dignatus est. » Hæc auctor Exordii. De Theobaldo autem, qui supra memoratus est, Campaniæ comite, agunt variis locis Annales Cistercienses, quorum index consuli potest, uti et biographi Ernaldus lib. III Vitæ S. Bernardi cap. 6, et Gaufridus lib. IV, cap. 2.

330. Eorumdem Annalium parens tribus hisce factis, quæ modo retulimus, subjungit num, 6 unum alterius generis, videlicet « cujusdam regularis clerici facinus exsecrandum, a quo alapa inflicta sancto abbati, in repulsæ vindictam, repellentis judicium comprobavit, extulit patientiam; quam principes, quam reges venerarentur, dehonestata facie manu sacrilega, nec solum rubore doloreque percussa, verum tumore. » Adisis Gaufridum lib. III, cap. 3, in quo res ista pluribus narratur. Monet autem laudatus Manricus sub finem capitis 3, se ea, quæ retulerat, cum certus annus singulis non subesset, in unum congessisse : quod et nobis exemplum ipsius secutis faciendum duximus. Idem auctor cap. 4 scribit de piissimo obitu Humbelinæ, germanæ sororis S. Bernardi, quæ tum ibi tum apud alios cum titulo sanctæ nominatur : sed nobis hactenus duntaxat inter venerabiles reponenda videtur, quandiu de publico ejus cultu non constat. Manricus itaque ipsi ad mortem usque ægrotanti adfuisse sanctum Patrem commemorat, deinde etiam referens mutua utrinque colloquia, ac Bernardi, qui tantisper eam relinquerat, revocationem ministerio angeli tabulam pulsantis. At hæc, corpus, inquit, num. 8 : « Sanctæ sepulturæ traditum fertur, celebrante Bernardo officium funeris, atque inter [hæc] congaudentem et lacrymantem : sed prævalente gaudio, maxime cum gloriosa illi apparuit, gratulans de mercede, quam ipsius hortatu promeruisset. » Hæc ille.

331. Sed habemus aliquid contra rationem temporis eum idem historiographus venerabilis Humbellinæ, quæ alibi vocatur Humberga, obitum innectit. Apud nos tomo IV Junii, die 23, a pag. 608 edita est Vita S. Petri monachi, prioris Juliacensis prope Molismum in Campania Galliæ : in cujus Petri Vita cap. 3 dicitur is ab angelo edoctus Humbergam mox morituram. Vitam hanc antea tenebris eruerat, ac typis vulgaverat noster Petrus Franciscus Chiffletius in tractata de S. Bernardi abbatis Claravallensis genere illustri, a pag. 134. In observatione autem, quam habet de anno et die obitus laudati Juliacensis prioris, pag. 155 et sequentibus statuit eum e vita migrasse anno Christi 1136. « Unde videre est, uti, habet a pag. 156, longe a scopo aberrasse Angelum Manrique in Annalibus Cisterciensibus anno Christi 1141, cap. 4, num. 1, ubi ait vixisse adhuc Humbelinam S. Bernardi sororem anno 1140 et haud procul anno 1141 pie in Domino obdormivisse. Nam qui ei morienti adfuit Petrus prior, si obiit Junio anni 1136 quomodo illa quinto post anno adhuc in vivis fuit ? » Hæc breviter ex eo hic indicasse sit satis, pluribus ibidem deducta. Hæc Chiffletii observatio militat etiam contra Bailletum, qui ad diem 21 Augusti in Vita Humbelinæ, quam edidit, ejus mortem illigat anno 1141 ; item contra alium Gallum in Vita S. Bernardi Parisiis vulgata anno 1704, lib. IV, pag. 350.

332. Nonnulla alia litteris mandavit de S. Bernardo ad dictum annum 1141 cap. 5 Cisterciensis historicus. « Per idem tempus ait num. 1, venerabilis Guido abbas Cariloci Bisuntinensis, cum a vicini conventus pseudopræposito, homine alias perdito et profuso, per omnem injustitiam opprimeretur, summum Ecclesiæ præsulem appellat, Romam ad illius audientiam perrecturus. Exstat epistola Bernardi ad Innocentium affectuosa pro ipso, in offensorem acris, et quæ ita unius causam commendet; ut describat utriusque qualitas. Deinde illa epistola ibidem recitatur, quæ est ordine centesima nonagesima octava, atque in ipso fonte legi potest. Negotium illud iterum obnixe commendat eidem Christi vicario, uti perspicuum fit e proxime sequente epistola ad ipsum data hoc titulo : Rogat sententiam pro religiosis inique oppressis latam confirmari, nec ulterius aures præberi calumniis. » De judicibus, qui pro Caroloco sententiam pronuntiarint, et quo modo ejusdem exsecutio retardata fuerit, scribit Manricus ibidem num. 4 : ac num. 6 animadvertit, « in Bernardo... mirum esse non debere, si filios, quos tam arcte persequebatur, non pateretur vexari a potentioribus : cui adeo inopum a natura indita, sed per gratiam perfecta protectio fuit, ut ne animalia (quidem) bruta, se præsente, opprimi pateretur, atque id frustra ab aliis tentari diceret, per se, quamdiu posset, impediendum. » Legi possunt, quæ habet Gaufridus lib. III Vitæ, cap 4.

333. Verum alia ac majoris periculi tempestas Viri sancti laborem et dexteritatem exercuit. Factum audi ex Annalibus Cisterciensibus allegatis, cap. 6 :

Hoc eodem anno Ludovicus Junior, ætate in mori-

bus indisciplinatus, potentia ferox, inobedientiæ in Ecclesiam frena relaxans, Innocentio rebellis, etiam Theobaldum aversatus infestabat antiqua simultate in virum, quantumvis sanctum ; an quia Ecclesiæ Innocentioque faventem, adeoque sibi contrarium experiebatur? Ea Bernardi, et totius Cistercii causa duplici titulo : primum, quia Ecclesiæ, mox, quia Theobaldi, per Bernardum et nostros pertracta. . . Vix ulla gravior, vix ulla difficilior aut laboriosior, lubrica semper voluntate regum; sed lubriciori, quoties ira aut vindicta præcipitantur : Bernardus æque in regem, et pro rege, post longum licet tempus, iris fuit. Prima dissidiorum occasio Petrus, Bituricensi ecclesiæ dudum viduæ, nempe a morte Alberici, a pontifice datus in pastorem : quem sine assensu suo consecratum, rex indecorum; si admitteretur, injuriosum reputabat. Nec deerant aulicorum consilia pro more curiæ, non ut dirigerent, sed ut frequenter, atque ipso obsequio impellentes præcipitarent. Unus Theobaldus comes constantior cæteris dum contradicit, fidelior inveniebatur, sed quo fidelior, eo magis invisus, regis in se vindictam sollicitabat. » De his Robertus imo pseudo-Robertus secundum dicenda § 32. Sigeberti continuator ad hunc annum : cujus textus in laudatis Annalibus mox subditur : « Hoc eodem anno (scilicet 1151) orta est dissensio inter papam Romanum, et Francorum regem Ludovicum : unde ecclesia Gallicana turbatur. Defuncto enim Alberico, Buturicensi archiepiscopo, missus est Petrus a papa Innocentio, ejusdem ecclesiæ pastor consecratus; sed a rege Ludovico repudiatus, eo quod sine ejus assensu fuerit consecratus, in civitate minime recipitur : cujus partes quia propter reverentiam seu voluntatem papæ comes Theobaldus fovere crederetur, simultas, quæ sopita videbatur, inter regem et ipsum cœpit repullulare. » His a Manrico recitatis, subduntur ista in ejus Annalibus : « Addidit Ludovicus juramentum ira præcipiti, non, se vivente, inconsulto ipso sacratum ad pontificiam sedem ascensurum : et erat superstitio ea Francigenis, ut quodcunque firmassent sacramento non perficere, infamiam reputarent.

334. « His Bernardus permotus, anxiusque, ac majoribus adhuc malis præcavens, integro anno, conatu primum irrito, mox fructuoso, paci insudavit inter sacerdotium et regnum restituendæ. Id quod anno sequenti ipsemet sanctus ad Ludovicum scribens fidenter loquitur epistola 221. Vos *scitis, quanto labore, quanta* [Mabil. *quantaque*] *sollicitudine, toto anno præterito, quærendæ paci vestræ attendi* [Ibid. *intendi*]. Igitur primum regem, ut resipisceret; mox Innocentium, ut parceret, aggrediens; cum neque ille ab inobedientia resiliret, obtendens juramenti religionem; et hic claves Ecclesiæ contemptas dolens, anathema in regem comminaretur : quod erat reliquum, ad quatuor episcopos cardinales curiæ (inter quos Stephanus dilectus ipsius filius), litteras dedit, consulturos reipublicæ Christianæ, atque Innocentium, si possent, emollituros.

A Indulgeat Pater filio, senex juveni, ecclesiasticus sæculari, demum sacerdos regi, qui vellet quidem sed non satis auderet præ verecundia sacramenti violati probrum incurrere. Atque ecce exemplar litterarum sancti Patris, quæ dictis, obiter etiam fidem faciant. » Epistola illa, quam mox recitat Manricus, est ordine ducentesima undevigesima, atque in editione Mabillonii hoc titulo prænotata : *Ad tres episcopos curiæ, Albericum Ostiensem, Stephanum Prænestinum, Igmerum Tusculanum, et Gerardum cancellarium.* In notis vero inter alia observantur ista : « In scriptis nonnullis, quatuor. At lectio vulgata melior. Siquidem episcopus non erat Gerardus cancellarius, qui hic quarto loco memoratur, postea pontifex creatus, dictusque Lucius II. » Accedit eo, quod eadem epistola in dicta editione B intexatur anno Christi 1143. Et vero res quidem tunc illa, pro qua vir sanctus laborabat, bene successit ; sed discordia vix fuit sopita, quin novo dissidia perturbarint pacem, uti memorat Manricus a num. 6, et illico apud nos ex eo pluribus dicetur.

§ XXXI. *Lis illa vix sopita, novis dissidiis recrudescit; Bernardus ad eam componendam novi labores.*

335. Quod sub finem paragraphi proxime præcedentis Bernardum intendisse diximus, obtinuisse, ut refert Manricus loco ibidem indicato, compertum est, nec tunc in regem anathema indictum. Quin et eumdem convictum sancti monitis consensisse pontifici, ut Petrus in Bituricensi sede collocaretur. Sed et Theobaldo firmata regis gratia certis pactionibus, quibus pro rege selecti duo viri, Joslenus C scilicet, Suesionensium pontifex, et Sugerius, abbas S. Dionysii Parisiensis, quem sanctus doctor ad meliorem frugem dudum converterat, ut suo loco notavimus. Pro Theobaldo item alii duo, episcopus et abbas, Cisterciensis uterque, Hugo nimirum Antissiodorensis, Bernardusque qui conditiones utrinque diffinirent, utrinque componerent. Sed inter alias præcipue illud sancitum, quod sanctus Pater, turbata postea pace, ad utrumque advocatum regium commemoravit epistola 222 hunc in finem, ut si qua de conventionibus illis controversia aut dissensio nasceretur, nihil mali sibi invicem facerent, aut quærerent, donec coram nobis tribus pariter, et domino Antissiodorensi ventilata res esset, atque discussa, qui et tunc mediatores fuimus, et, si quid emergeret controversiæ, debuimus esse re- D conciliatores. » Sed quales paci vix stabilitæ difficultates iterum se ingesserint, memorare juvat.

336. Annus erat millesimus centesimus quadragesimus secundus, ut referunt Annales Cistercienses ad hunc annum, « cum vix adhuc sopitæ dissensiones inter pontificem, Theobaldumque, et Ludovicum regem, novis dissidiis denuo recrudescere. Et forte, quod non potuit in Innocentium, in Theobaldum erupit violentior ira, Rodulfus Viromanduorum comes materiam fecit, repudiata uxore, et Petronilla Guilielmi ducis filia, ac reginæ sorore superinducta. Divortio consanguinitatis quæsitus color, nec de-

fuere testes regiæ cupidini, et tres episcopi inventi inter primores, qui pro Radulfo sententiam pronuntiarent, secreto tamen, ac veluti per tenebras, quasi ipsorum conscientia reclamante, nec ferente inter nota flagitia solis aspectum. Tunc Theobaldus pro sorore zelans, zelans pro matrimonio, Bernardum adiit, consilium simul et auxilium imploraturus. At sanctus Pater, comperta veritate, et læsi sacramenti vicem primum, mox amantissimi principis injuriam dolens, Innocentium appellans utriusque vindicem, tales ad eum pro comite Theobaldo litteras dedit : » quæ ibidem recitantur ; habetur vero epistola illa inter alias Bernardinas ordine ducentesima decima sexta. Quænam autem post eam secuta sint, ita enarrare pergunt laudati Annales num. 3.

337. His litteris acceptis Innocentius Ivonem presbyterum cardinalem in Gallias mittit plenaria (cum) potestate, per quem divortii causa decideretur. Hic, veritate indagata, compertaque, Rodulfum comitem percussum anathemate novam nuptam dimittere compellit, inobedientem extra communionem fidelium factum declarat, terram illius interdicto subjicit, ac tres episcopos, quorum auctoritate res tota gesta, sacris ordinibus atque ecclesiæ ingressu suspendit, cuncta ex justitia, et mente sacrorum canonum. » De his Robertus Sigeberti continuator, hoc anno : cujus verba Manricus sic recitat : « Radulfus Viromandorum comes uxorem suam dimittit, et sororem reginæ Petronillam ducit. Propter quod instantia comitis Theobaldi postea Romanæ sedis Ivo legatus, qui et Radulfum comitem excommunicavit, et episcopum Laudunensem Bartholomæum, Noviomensem Simonem, Petrum Silvanectensem, qui divortium illud fecerant, suspendit. « Pergunt Annales : « Legatus interim, viam universæ carnis ingressus, per propriam mortem sententiam confirmavit. Quippe ipso de medio jam sublato, cum forte zelo effervescente, mitigaretur, solus restabat adeundus Romanus pontifex qui non de facili posset exorari. » Sic Manricus. Adisis Spicilegium Acherianum tom. XII, pagina 480. At Ludovicus, sicut subdunt dicti Annales numer. 4, « dum se frustratum videt, atque ignominiam, quam comiti intulerat ex sororis repulsa, in reginæ sororem recidisse... ad arma confugiens... contra fas, contra jus, contra pactiones, inexspectatis et inconsultis arbitris, Theobaldum comitem hostiliter infestat, in omnem ejus ditionem grassatus ferro et igne. Et eo usque atrocitas pervenit, ut pius comes vitandis fidelium cædibus, rapinis, stupris, et aliis belli malis, quæ victores et victos æque involvunt, juramentum præstare compulsus sit absolutionis a pontifice impetrandæ, seu proprium dedecus postponens saluti civium, seu tempus redimens promissa absolutione, quæ vel negari ab Innocentio posset, vel, si concederetur, revocari. » Rem prodit Bernardus in epistola ad Innocentium ordine 217.

338. « Tum summus pontifex, sicut pergit Manricus num. 6, Theobaldo morem gerens pro suis meritis... relaxavit anathema, ni resipiscant dividanturque adulteri... statim illud renovaturus. Sensit potentia se iterum delusam, atque iterum evanuisse vindictam, qua se denuo irretitam experiretur. Atque id totum Bernardo acceptum referens (nam quis alius potuisset apud pontificem?) querulas nimium ad eum litteras dedit, quibus Bernardus libere pro more, sed veneranter respondit, » stans videlicet constanter pro justitia, dum iniquam regis postulationem in causa Radulfi rejicit, eumdemque regem monet, ut non premat innocentes, neque contra se irritet Regem supremum. Exstat inter alias epistola ista ordine 220. Et post illam quidem Patris sanctissimi industria et cura in componendo publico hoc tantique moliminis ac momenti negotio cassæ quidem optato fuere eventu, non tamen eo redactæ, ut ulteriorem eidem operam navare non perrexerint. Videri potest epistola 221.

339. Verum quidnam interea rex Ludovicus? Audiantur prædicti Annales cap. 2, numer. 1 : « At non exasperatus Ludovicus, quod satis mirum, atque in juvene indicium melioris animi, nec dedignatus responso virum Dei ; quin potius longam ad eum dedit epistolam, excusationes texens et querimonias, quibus Theobaldum de multis, de quibusdam etiam Bernardum insectaretur, quod juramentum per fraudem ludificasset, cum terra adhuc maneret sub interdicto : quod matrimoniis sibi devinciret Flandrensem comitem, Suessionensemque, quorum auxilio in regem rebellaret : quod Radulfus ab eo sollicitatus, Bernardo conscio et complice, ut qui eidem peccatorum veniam polliceretur, si Theobaldo vellet adhærere. Hæc et similia rex cum rescripsisset, Bernardus duos ejus consiliarios, pactionum arbitros, Joslenum ac Sugerium interpellavit, per quos, ut conscios totius veritatis, longe efficacius, ut amicos, facilius reduceretur. » Habetur ista epistola inter Bernardinas ordine 222. Pergamus ad Manricum numer. 7. « At cum sanctus doctor epistolam aut casu apertam mitteret (ex quo sumpta occasio, velut fecisset per irreverentiam) vel ex conscientia mordaciorem Joslenus reputans, et quo reprehensibilior, impatientior mordacissimam ei rescriptam reddidit, adeo ut nequaquam vereretur dicere, Sanctum locutum in spiritu blasphemiæ, quod Godefridus affirmat in ejus Vita, atque ipsius sancti rescriptum testatur. » Hoc vide in epistola 223 : item, ejusdem Vita lib. III, cap. 3, numer. 175. Observamus tamen obiter, epistolam illam in editione Mabilloniana non innecti anno Christi 1142, in quo sumus cum Annalibus Cisterciensibus, sed anno 1143. Ex eis interim abunde intelligitur, a S. Bernardo tentata fuisse omnia, ut luctuosissimæ huic inter duos discordes principes controversiæ remedium afferret ; sed irrito hactenus conatu, sicut planum fiet ex eventibus qui postmodum sub secuti sunt.

———

§ XXXII. *Alia Bernardi tentamina, ut tragicis Galliæ dissensionibus succurreret; Innocentii PP. gratia excidit immerito.*

340. Dum hinc gradum facimus ad annum Christi 1143 funestissima rerum Gallicarum nobis objicitur scena : quam ut mutaret in lætiorem, quot quantosque vir sanctus non insumpsit labores, eo certe duriores, quod optato fructu frustraretur. « Ruebant, inquit Manricus ad hunc annum cap. 1, numer. 1, in deterius Galliæ res, et Ludovicus, pietatis vinculis ruptis, quotidie irreligiosius, in Theobaldum atrocius debacchabatur : idque hoc anno 1143... quo Bernardus ad curiæ cardinales, maxime autem ad dilectum sibi filium Stephanum Prænestinum episcopum mœrens et dolens hanc scripsit epistolam, miserum Galliæ statum continentem. » Epistola hæc in editione Mabillonii est ordine 224 e qua excerpo sequentia : « Vos... scitis, quomodo ego quoque pro rege steterim in conspectu domini mei, corpore quidem absens, sed præsens spiritu, ut loquerer pro eo bonum. Bona siquidem pollicebatur. Nunc autem ipso reddente pro bono malum, cogor contraria scribere... Conculcantur apud nos sancta, Ecclesia turpiter ancillatur. Nam et electiones episcoporum prohibentur fieri, et sicubi id præsumptum a clericis fuerit, electus episcopari non sinitur. Denique sedet in tristitia ecclesia Parisiensis, proprio destituta pastore, et nemo est qui de substituendo alio mutire audeat. Non sufficit spoliari bonis præsentibus domos episcopales : etiam in terras, et in homines manus sacrilega circumquaque desævit, totius insuper anni ex eis sibi reditus vindicando.

341. « Commisit rex germano suo Roberto vices episcopi, et ille in cunctis terris, rebusque Ecclesiæ potestative versans... infert cœlis quotidianas hostias, non plane pacificas, clamores pauperum, lacrymas viduarum, planctus orphanorum, gemitus compeditorum, sanguinem interfectorum... Præterea rex, nobis quidem non parum laborantibus, pacem cum comite Theobaldo fecerat... ; et, ecce, occasiones quærit, quomodo recedat ab amico. Atque hoc grande crimen, quod impingitur comiti, quia cum baronibus regis de liberis suis contrahit matrimonia. Suspecta est illi dilatatio charitatis, nec se putat regem, si se amaverint principes... Propterea ergo pacis conventiones et constitutiones manifeste transgreditur, nec tenet pacta sua, quæ distinxerunt labia sua. Denique revocavit in domum suam, et ad consilium suum virum adulterum, et excommunicatum, quem ex constituto ejecerat et pro exercenda majori malitia, aliis multis nequam æque excommunicatis, perjuris, incendiariis, homicidis, rex et advocatus Ecclesiæ, adversus Ecclesiæ (quod non est dubium) amatorem, et defensorem denuo sociatur... Ad hæc, cogit suo more episcopos ad maledicendum benedicendis, et iterum benedicendum maledicendis... Qua fronte, obsecro, tantopere aliis præscribere de consanguinitate laborat, homo cum sua (quod palam est) tertio ferme consanguinitatis gradu permanens consobrina?

442. « Et quidem item filium comitis Theobaldi, et comitis Flandrensis filiam, et item inter comitem Suessionensem, et filiam comitis Theobaldi, si consanguinitas sit, nescio (scienter enim illicita matrimonia nec laudavi unquam, nec laudo) : sed sciatis vos, et sciat dominus meus, prohiberi horum nuptias. » Hæc sunt inter alia plura, quibus Bernardus compellat Stephanum : nec dissimilia, ut perhibet Manricus num. 6, « ad cæteros episcopos, quos sciebat pontifici adhærere, tantis malis, qua possent, obviaturos. Cur autem ad Innocentium tunc non scripserit, hoc ipso anno inferius declarabimus. » De dicto rege Ludovico consuli possunt Horstii notæ apud Mabillonium in epistolam 224, colum. LXX. Apud quem etiam exponitur tertius fere consanguinitatis gradus ille, de quo supra, nec non in notis brevioribus colum. 209. De Radulfo comite Veromanduorum uxorem repudiante, et aliam ducente, scribit Pagius ad annum Christi 1142. Videmus itaque S. Bernardum intendere omnes nervos, ut perditissimis Galliæ rebus succurrat. His breviter ad præcedentem epistolam observatis, argumentum præsens prosequamur cum Annalibus Cisterciensibus allegatis : ubi hæc sunt num. 7 et 8.

343. « Interim ipse sanctus, Hugoque, qui arbitri pactionum pro Theobaldo, quique quærendæ paci ecclesiæ Gallicæ ab Innocentio dati, id quod Bernardus non leviter insinuat in epistola ad ipsum, ne quid omnimo intentatum remaneret, convenire regem interponere proceres, divina humana jura protestari, belli damna proponere, et quocunque vincente, perire regnum, quo sine neque rex possit consistere. Nam cujus illa terra, quæ vastabatur? Cujus homines, in quos desæviebat? Nonne ex ejus ærario restituenda?... Atque hæc quidem de lucris temporalibus : nam de fama et honore adhuc majora, maxima de salute declamabant ; » sicut pluribus ibidem exponitur. « His et similibus regem nunc per litteras, nunc coram aggressi, et reverenter constanterque arguere, obsecrare, increpare in omni patientia et doctrina perseverabant. Et jam conventus Corbolii destinatus promittebat meliora, si non rex, vix auditis sanctorum placitis, et nihil sibi deferri, quandiu non omnia, tenaciter contestans pro more principum, indignatus ac furens recessisset, impatiens æqui, nec solum non obediens, verum non audiens. Tunc sancti viri confusi fœda repulsa, sed nihilominus constantes pro pace regni, per fratrem Andream, sibi inter charissimos, et, ut apparet, regi familiarem, talem ad eum epistolam scripserunt. » Exstat ea apud Mabillonium inter Bernardinas ordine 226. Porro « Andreas iste (de Baldemento, uti additur in textu epistolæ) celebris fuit, variisque negotiis adhibitus. Subscribit primariis litteris abbatiæ Caricampi in tomo II Spicilegii pag. 329, et cum Bernardo testis habetur concordiæ inter Ludovicum Juniorem et Algrimum Aurelianensem archidiaconum initæ

tomo IV. Chesnii pag. 764. » Hæc et plura Mabillonius in notis brevioribus ad eamdem epistolam. Hæc per transennam.

344. Huc etiam, ut alia a sancto et communi Patre gesta pro pace sancienda prosequamur, pertinet epistola ad Joslenum Suessionensem episcopum, quam Bernardus solus, injuriæ acceptæ immemor, vel potius ideo amantior, quia memor..., uti, loquitur Manricus num. 10 scripsit. Est ordine 225 apud Mabillonium. Ecquis vero tot conatuum piorum juxta ac strenuorum fructus? Laudatus Annalium concinnator. « Nil obtentum, inquit num. 11, apud regem per litteras... Ergo hoc anno, piaculo insigni, ad Victoriacum, Vitriacum alli dicunt, quod oppidum ditionis Theobaldi erat, rex primum muros, mox ecclesiam ipsam, in quam ferme oppidani omnes confugerant, incendio vastat, sacra, profana, viros, feminas, puberes, et impuberes comburit. Mille et trecentæ animæ interiere, plures alii numerant, quæ sanctitate loci velut munitæ, salutem ex religione præstolabantur. Tunc demum rex pœnitentia sera correptus plorasse dicitur, sed non adhuc peccatum emendaturus. De his Robertus Sigeberti continuator, ad hunc annum : *Ludovicus rex Vitriacum castrum comitis Theobaldi capit : ubi igne admoto ecclesia incensa, et in ea mille trecentæ animæ diversi sexus et ætatis igne consumptæ sunt. Super quo rex Ludovicus misericordia motus plorasse dicitur, et hac de causa peregrinationem Hierosolymitanam aggressus, a quibusdam existimatur.*

345. « Cujus, ut credo, ait Manricus numer. 12, verborum occasione Paulus Æmilius tempora confundens, Bernardum Patrem ascitum a rege tradit, clementiam Dei per ipsum, quasi jam pœniteret, imploraturo. » Pauli Æmilii verba in Ludovico Juniore hæc profert : « Qui intromissus, et benignissime a rege susceptus, cum ejus fletum conspiceret, causamque doloris didicisset : Hæ (ait) lacrymæ nisi cito exarescant, exstinguere possunt Vitoriacensis incendii memoriam : tantum adde illis constantiam roburque, et, ne sit velut muliebris ploratus, viriles ac vere regios animos gere. Antequam læsi numinis ira in te se armet, quas templo arisque intulisti faces, in templorum hostes barbaramque religionem converte. » Cætera, quæ pluribus prosequitur Æmilius, non transcribit ex eo Manricus, sed rem ita ab ipso tractari [illegible] « quasi Bernardus Ludovicum hoc ipso anno atque hac occasione ad Hierosolymitanam expeditionem hortatus fuerit. Verum hæc tribus ut minimum annis interjectis longe distantia, atque alterum sub Innocentio, alterum sub Eugenio, mediis duobus aliis Pontificibus, brevis licet ætatis, contingentia, sine causa in historia confunduntur. Potuit prioris sceleris memoria regem impellere : potuit et a Bernardo commemorari, etiamsi ante biennium patratum foret. Et Ludovicus adhuc Theobaldo discors, nec illi pacandus nisi post annum, ut suo etiam loco... commemorabimus. » Hactenus annalista Cisterciensis, qui, dum in Paulo Æmilio corrigit rationem temporis, ansam nobis dat notandi aliquid de anno 1143, cui barbariem Victoriaci patratam a rege Ludovico Juniore adaptat.

346. Pagius in Critica Baroniana ad annum 1141, num. 3, scribens de dissidio inter Innocentium II et Ludovicum VII Francorum regem, hæc narrat num. 4, e Guillelmi Nangii Chronico ad annum 1142. « Rex concitavit omnes fere proceres suos, ut una cum eo guerram inferrent comiti Theobaldo. Tum ad annum 1143, cepit rex Vitriacum, oppidum comitis Theobaldi, ubi admoto igne incensa est ecclesia, et in ea 1300 homines diversi sexus et ætatis periere. » Sed continuo animadvertit laudatus Pagius, in Chronicis tamen Gemblacensi et Catalaunensi Vitriacum anno 1142 dici incensum fuisse : quorum notationem temporis amplectitur ad annum 1143, num. 1, ubi, relato statu misero ecclesiæ Gallicanæ, » basilica tamen, inquit, castri Vitriaci non hoc anno, ut refert Baronius num. 6, ex pseudo-Roberto de Monte, sed anno 1142, incensa, ut anno 1141, ostendimus. » Eumdem pseudo-Robertum superius adhibuit Manricus : qui etiamsi Nangium habeat pro se in anno, quem signat 1143, duo tamen alia dicta Chronica contra se habet.

347. Alter vero Robertus de Monte, cujus Accessiones atque Appendix germana ad Sigebertum, ab Acherio vulgata sunt post Guiberti abbatis de Novigento Opera, Lutetiæ Parisiorum anno 1651, excusa, tradit ista ad annum 1141, pag. 762 : « Rex Francorum Ludovicus afflixit comitem Tebaldum, et vastavit terram suam, maxime in Campania, ubi combussit castellum optimum, Vitrevium scilicet : ubi multitudo maxima diversi sexus hominum et ætatis concremati sunt. » Ita alter Robertus, qui vexationibus a Ludovico adversus Theobaldum motis anno 1141, quo hunc ab illo infestatum § 50, diximus ex Annalibus Cisterciensibus, Victoriacensis castri combustionem adjunxerit per prolepsin, uti suspicamus (nisi malis pro anno 1141 legere 1142, cum alio codice, qui indicatur in notula marginali apud Acherium pag. 760 et proxime sequente), alter, ut iterum dicamus, Robertus de Monte, isque genuinus : de quo consulesis observationem apud laudatum Acherium pag. 715. Oudinus [illegible] de Scriptoribus ecclesiasticis tomo II, a colum. 1625, varia de isto auctore collegit ; inter alia autem est illud in rem nostram : « Chronicon suum ab anno 1112, ubi Sigebertus desierat, ad annum 1182 produxit. Appendix autem ad Sigebertum, quæ inter illustres Germaniæ scriptores edita est, alterius auctoris maxima ex parte est, ab anno nimirum 1110 ad annum 1155. Germanam autem appendicem ad Sigeberti Chronicon a Roberto de Torrinneio, uti etiam vocatur, conscriptam, ex autographo monasterii sa[illegible] chaelis de Monte, et ejusdem accessiones ad Sige-

bertum, » etc., « edidit vir doctissimus Lucas Dacherius, » supra a nobis indicatus. Verum ut notationes hujusmodi nos abducant a filo nostro historico, discordes hosce principes Ludovicum regem et Theobaldum comitem opera S. Bernardi in gratiam esse reductos, dicimus infra ad annum 1144 : nunc vero cum Manrico pergimus, qui ita prosequitur suam materiem cap. 2, anni prædicti 1143.

348. « Mœrebat sanctus Pater hæc mala publica, cum subito privata etiam expertus, unde minus timebat, dolori dolor, et tristitia tristitiæ superadditur. Amissa, ipso ignaro, gratia Innocentii, quam tot laboribus, tot obsequiis promeruisset. Ivonis cardinalis legati bona in causa, distributa pauperibus, quæ pontifici forent reservanda, et distributio imputata Bernardo duplici titulo : quod distributor designatus in testamento, et quod pauperum causæ promotor vel ultroneus se ipsum ingessisset. Adfuerant extreme laboranti duo abbates, per quos, Bernardo adjuncto, legata bona in pauperum transirent possessionem : et adiere uterque Claramvallem, Bernardum, ut par erat, requisituri ; sed sancto in pacis negotiis occupato, nec invento, ne testamentum diutius morarentur, quæ Ivo jusserat, soli peregerunt. Difficile Innocentio visum est, inconsulto Bernardo patratum quidquam : et erat in ea causa suspectus sanctus, propria, quia pauperum, aut propriis præferenda. Jam vero gratia utcunque semel amissa, quæ hominum plerumque conditio est, quæ ante placuerant, infensa esse cœperunt. Nihil fere in Ecclesia agi sine Bernardo, atque ejus frequentibus epistolis intercessionibusque vix unicum pontificem sufficere, qui tamen universæ Ecclesiæ datus non posset uni viro morem gerere : contineret se Abbas intra cœnobium, contineret vel saltem intra Galliam, et esset aliquid, quod non perageretur ejus arbitrio... Sic qui olim firmandæ sibi tiaræ in omnes mundi plagas Bernardo usus, postquam firmaverat, damnat quod elegit, et, qui pro se rogaturum sollicitabat, non patitur rogantem sibi pro aliis.

349. « Hæc de Pontificis in ipsum indignatione ubi accepit Bernardus, apologeticam, ut ad annum 1143 Baronius ait, ad eum scripsit epistolam, qua suam causam defendens, et potenter excusans, ostendit se nihil in eo peccasse, ut ejus indignationem commereretur. » Novissima hæc est, quam sanctus Pater ad Innocentium PP. scripsit epistola, ordine 218, quæ, tametsi alibi excusa legi possit, hic tamen etiam recusa relegi meretur, nonnullis brevitatis causa rescissis ; Putabam, inquit sanctus vir, me aliquando aliquid vel modicum esse ; sed nunc, ut sentio, prorsus ad nihilum redactus sum, dum nescivi. Nec enim me dixerim omnino nihilum tunc fuisse, cum oculi domini mei super puerum suum essent, et aures ejus ad preces meas... Modo autem me merito non modicum dico, sed nihilum, quoniam ab heri et nudiustertius avertit faciem suam a me. Cur hoc ? Quid peccavi ? Multum fateor, si pecunia cardinalis Ivonis bonæ memoriæ meo arbitrio distributa fuit, et non ad nutum ipsius. Non sum tam hebes, ut ignorem Ecclesiæ esse, quidquid ille rerum suarum non dederit.

350. « Sed jam audite simpliciter veritatem... Quando homo exuit hominem, absens eram, imo et valde remotus. Audivi autem ab his, qui adfuerunt, quod ipse fecerit suum testamentum ; et quod fecit, fecit et scribit : et de rebus suis quæ voluit, quibus voluit, ipse divisit : quod residuum fuit, duobus abbatibus assistentibus tunc sibi, et mihi pariter, qui absens eram, dividendum commisit, eo quod nobis nota essent loca pauperiora sanctorum Porro abbates illi domum venientes, et non invenientes me (detinebar enim tunc temporis ex vestro mandato pacis quærendæ negotiis), nihilominus pecuniam, sicut eis visum est, diviserunt, me non solum non connivente, sed et nesciente, quid fecerint Cedat jam, si placet, manifestæ indignatio veritati...

351. « Nam quod item comperi displicuisse me in multis scriptitationibus meis, hoc me jam monere non oportebit : quoniam facile emendabo. Scio, scio, præsumpsi plusquam oportuit, parum attendens, quis cui scriptitare præsumerem... Dabo, si potero, zelo meo de cætero temperamentum, scientiam ; et ponam digitum meum super os meum. Tolerabilius enim offendam aliquos amicorum, quam multis precibus defatigem christum Domini. Et nunc quoque non sum ausus scribere vobis de imminentibus Ecclesiæ periculis, et gravi schismate, quod timemus, ac plurimis, quæ sustinemus, incommodis. Scripsi autem sanctis episcopis vestro lateri adhærentibus ; ab ipsis audire poteritis, si scire placuerit, quæ scripserim ego. » Juvat his coronidis loco attexere verba Baronii ad annum 1143, num. 5, quæ epistolæ superiori a se recitatæ sic subdit : « Accidit plane secundum illud Sapientis (*Eccle.* VII) : *Calumnia conturbat sapientem*, ut S. Bernardus ob calumniatores apud Innocentium papam æstimatione minueretur, adeoque ut tot tantisque exhibitis per eumdem sanctum officiis et beneficiis oblivioni traditis, jam nulla eorum habita ratione, exciderit ipse e gratia ejus. An autem acceptis his ab eo litteris Innocentius æquiori erga eum animo fuerit, haud nobis compertum habetur. At si in terra ista aruerunt sata Bernardi, flante vento urente : certe alibi quidem collegit ad vitam æternam, quæ non humano, sed divino intuitu ab eo sunt jactata semina in terram viventium. Sic discant homines non *sperare in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus.* » Hæc tam vere quam graviter Baronius occasione hujus epistolæ, quæ, sicut superius indicabam, ultima fuit quam sanctus doctor ad Innocentium papam II, scripsit, nunc defensor in tam justa ac propria causa, qui antea fuerat toties in aliena. Et pontifex quidem ille eodem anno 1143 e vita excessit die 24 Septembris ; cui Cœlestinus hujus nominis II, postero die suffectus est [illegible]

breve fuit regimen; de illius vero mortis causa vide Baronium ac Manricum.

§ XXXIII. *Ordo Cisterciensis a sancto abbate in Suecia propagatus; prodigium, et vaticinium: discordiæ in Gallia ab eo compositæ; honoratur a patriarcha Hierosolymitano.*

352. Chronographus Cisterciensis ad annum antea indicatum cap. 7, inter cœnobiorum propagationem, de qua ibi tractat, occasione Novævallis inchoatæ in regno Sueciæ, ac in diœcesi Lincopensi, tria mira memorat de sancto Patre: quorum alterum est prodigium, in confirmationem fratrum eo mittendorum; alterum vero est vaticinium, quo cuidam fratri prænuntiavit locum mortis; tertium est positum in modo, quo illud vaticinium impletum fuit. En tibi primum ex auctore Exordii magni apud Tisserium distinctione 4, cap. 28: « Volens, ait, idem venerabilis Pater in populis aquilonarium partium, sicut et in cæteris gentibus, aliquem fructum habere, petente religiosa femina regina Sueciæ, conventum fratrum ad partes illas direxit. Cumque monachi et conversi, qui ad hoc denominati fuerant, ut hominibus rudibus et indomitis formam religionis et disciplinæ traderent, nimio mœrore consternati, precibus, quibus valebant, agerent, ne, tanti Patris præsentia carituri, ad exteras et barbaras mitterentur regiones; sanctus abbas respondit: Ut quid irrationabilibus fletibus et precibus affligitis animam meam? Aut nunquid voluntatem meam, et non potius voluntatem Dei, cui omnes obtemperare debemus, sequor in hoc negotio?

353. « Erant autem coram eo posita vestimenta, et vasa sacra, cæteraque utensilia ad ministerium divini officii pertinentia, quæ iidem fratres, qui mittendi erant, secum ferre debebant. Volens itaque certos eos reddere quoniam a Domino egressus esset sermo, elevavit pelvim quæ ad recipiendam aquam sacerdotis manibus fundendam deputata erat, et digitum fundo ejus imprimens, dixit: Ecce hoc vobis erit signum, quod Spiritus Domini miserit vos. Mirum in modum rigor et inflexibilitas æris teneritudini digiti ejus cedere visa est; adeo ut cujus quantitatis sacer articulus fuerit, usque hodie liquido valeat dignosci. Quantum autem intus cessisse, tantum foris æqualitatem excessisse videtur. In testimonium enim tanti miraculi eadem pelvis in secretario domus, quam tunc Pater sanctus ordinavit, summa cum reverentia servatur. Porro prædicti fratres videntes perspicuam divinæ gratiæ præsentiam adesse, stimulos edacis tristitiæ reprimentes, gavisi sunt; et licet remotissimas, et in ultimo climate aquilonaris brumæ abstrusas nationes, non sine quodam horrore spiritus adire possent, tamen eamdem gratiam Dei, meritis et precibus sancti Patris nostri intervenientibus, se comitaturam pia confidentia præsumebant. » Sic ibi de miraculo; de insigni autem S. Bernardi vaticinio auctor idem hæc statim subjicit:

354. « Erat vero inter cæteros adolescens quidam honestæ indolis, et columbinæ simplicitatis Gerardus nomine, oriundus de provincia Germaniæ secundæ, civitate Trajecto: qui impatientius aliis dolens, cum lacrymis dixit ad virum Dei: « Beatissime Pater, ego miserabilis juvenculus, relicta domo paterna, spretisque omnibus, quæ mihi in hoc sæculo desiderabilia et amabilia esse poterant, religionis amore paternitatem tuam adii, sperans me tua dulcissima præsentia debere frui, tuis doctrinis et exemplis informari, tuis meritis et precibus adjuvari, subque sanctæ hujus multitudinis umbraculo a turbine tentationum, et ab æstu juvenilium desideriorum tutari: quodque votis omnibus exopto, inter sacra corpora fratrum nostrorum in hoc cœmeterio quiescentium, diem exspectare novissimum. Et, ecce, ejicis me hodie a facie tua, sanctique hujus collegii consortium perdo, et insuper desiderata mihi sepultura privabor. Hinc prorsus, hinc vehementer doleo: quia cor meum conturbatum est in me.

355. « Compassus adolescenti vir beatus, afflictam mœrore animam ejus affatu blando mulcere curavit, et quæ post annos quinquaginta futura erant, spiritu prophetico prævidens, et prædicens, ait ad eum: Vade, fili charissime, quo te Spiritus sanctus mittere dignatur, et in agro Dominico tanquam strenuus operator labora. Ego tibi in nomine Domini polliceor, et securum te facio, quia, sicut desideras, in Claravalle morieris, et cœlestis Sponsi gloriosum adventum una nobiscum præstolaberis. Hanc ergo tam lætam pii Patris sponsionem frater ille velut arrham desiderii sui suscipiens, gavisus est valde, sciens utique nec falli posse, nec fallere velle hominem, quem sapientiæ et veritatis sectarium esse, manifesta signorum et prodigiorum declarabant indicia. Ivit itaque, et in domo, quam cum cæteris fratribus initiare mittebatur, prioris et cellerarii administratione strenue percurrens, divina largiente gratia, nomen pariter et officium abbatis sortitus est: cujus dignitatis apicem licet invitus conscenderet, malens in humili loco salvari, quam in sublimi periclitari, susceptum tamen religiosissimæ conversationis nitore decoravit. » Hactenus laudatus Exordii magni auctor de vaticinio, quod prædixerat sanctus Pater Gerardo, cujus virtutibus enarratis, quas etiam vide in Annalibus Cisterciensibus tom. II, ad an. 1158, cap. 10, pergit referre, quo pacto prædictio ista deinde impleta sit. Sic quippe prosequitur de Gerardo abbate:

356. « Cum autem jam senuisset, et usque ad decrepitam ætatem pervenisset, quadragesimum in prælatione complens annum, variis quoque infirmitatibus corpus ejus quateretur; cœperunt eum fratres rogare, quatenus, sicut communiter multo tempore cum eis vixerat, ita etiam sepulturæ locum apud ipsos sortiri dignaretur. Quibus vir Domini respondit: « Ne, quæso, ita loquamini, filii mei. Oportet modis omnibus, ut in Claravalle moriar: et secundum sponsionem Deo dilecti Patris mei, cum

sanctis, qui ibi pausant, *in pacem idipsum dormiam et requiescam*. Causantibus illis et dicentibus : Quomodo te, pater, illuc reducere poterimus, cum præter veteranæ senectutis incommoda, tot et tantis infirmitatibus quassatus et debilitatus sis, ut vix ad proximos terminos Danorum spirantem te pervenire posse putemus? cum multa fiducia respondit : Verbum Dei validum et forte, vivum et efficax, quod per os reverendissimi viri auribus meis infusum, penetralibus cordis mei arrham bonæ spei hujus, qua feror, indidit, prosperos in hoc itinere successus præstabit : vos tantum, quod præcipio, festinanter implere curate.

357. « Itaque gestatorio inter duos equos composito, in eo collocatur : et non sine grandi miraculo a finibus orbis, per tanta terrarum spatia, per tot maris et fluminum pericula, Claramvallem pervenit : ibique in infirmitorio aliquandiu recubans, in bona confessione spiritum exhalavit. Accepit vero desideratæ sepulturæ locum juxta beatæ memoriæ domni Benedicti nani tumbulam, qui eum familiariter in vita sua dilexerat. Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset, cum gemitu protestatus est, regnum et terram suam dignam non fuisse, ut in ea tanti viri sacra ossa requiescere debuissent. » Porro Gerardi obitum innectit Manricus anno 1190, sicut tomo III Annalium Cisterciensium ad dictum annum cap. 4 datur videre. Jongelinus in Notitia abbatiarum ordinis Cisterciensis lib. VIII, pag. 36, scribens de abbatiis in regno Sueciæ, allegat nonnulla, e quibus superius jam narrata aliquantulum elucidari possint. Etenim, ut de fundatione Novævallis, quam etiam illigat anno 1143, uti facit Manricus, dicit primum ejusdem abbatem D. Gerardum, urbe Trajectensi ad Mosam in Belgio oriundum fuisse : et sic tollitur æquivocatio auctoris Exordii magni, apud quem, dum dicitur oriundus de provincia Germaniæ secundæ, civitate Trajecto, incertum relinquitur an Trajecti ad Rhenum, an Trajecti ad Mosam oriundus sit. Ad hæc, ex iis quæ loco citato præmiserat laudatus Jongelinus de Alvastro sive Alvastra, quam eodem anno 1143 et in eadem diœcesi Lincopensi fundatam, nec non initia sua debere Suerchero inclito Sueciæ regi affirmat, atque ex iis, quæ notat de sepultis in ista abbatia Sueciæ regibus, accedit lux ad illa, quæ de rege Sueciæ innominato referebat Exordium magnum : nam, teste Jongelino, « præter alios hic sepulturam elegit Suercherus Sueciæ rex, qui obiit anno 1150... Item ejus filius Carolus Sueciæ rex, a Canuto Dano occisus, in hoc cœnobio anno 1168, juxta patrem sepelitur... Suercherus rex, cæsus in bello Danico, obiit 1208, alias 1210, » etc. Ad hunc itaque regem videtur referri illud de Gerardo dictum : *Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset*, etc., in sententia Jongelini per superiorem seriem expressa. Regum porro Sueciæ ordinem exhibet noster Ricciolius tomo III suæ Chronologiæ reformatæ catalogo 41, in quo signatur Suercherus II, Caroli VII filius 1192.

358. Rerum itaque a S. Bernardo gestarum collectione ad annum Christi 1143, a nobis perducta, proxime sequens 1144, serenam nobis aperit auram post sedatam opera viri sancti tempestatem gravissimam discordiarum inter regem Ludovicum et comitem Theobaldum, quam tantisper interrupimus, Petri cathedram tenente Lucio hujus nominis II. Manricus ad hunc annum cap. 1, sub isto pontifice rem hanc e pseudo-Roberto de Monte in Appendice ad Chronicon Sigeberti hoc anno peractam sic narrat : « Mediante abbate Claræ-vallis, simultas, quæ inter regem Ludovicum et comitem Theobaldum incanduerat, sopitur. » Cui eventui fortunatissimo apprime convenit illud, quod idem Manricus subjungit, epiphonema : « Digna Bernardo mediatore pax, et quam summe exoptarant quicunque boni. » Quo autem modo res illæ acciderint, memoriæ prodidere duo Vitæ S. Bernardi scriptores. Ac primo quidem relatu dignissimum est, quam piis ac sanctis monitis vir Dei Theobaldum erudierit ad constantes magnosque animos in tot et tam duris adversæ fortunæ casibus. Diffuse ac pathetice ea describit Ernaldus lib. II, cap. 6, quo, ne longior de his excurrat oratio, lectorem mittimus.

359. Ex his intelligitur, tragicam istam et sanguinolentam inter duos hosce principes controversiam a sacro nostro pacificatore feliciter quidem fuisse compositam; sed addendum eodem est, ita fuisse compositam, ut in spem contra spem omnem erectus, et spiritu actus prophetico, optatissimæ enimvero sed vix exspectatæ rei successum prænuntiaverit. Legatur Gaufridus in libro IV Vitæ S. Bernardi cap. 2, numer. 198. Quanquam autem non adjungat, quibus conditionibus, et quo fructu pax illa sancita fuerit; fructus tamen uberrimus inde consecutus est, hunc referente Annalium Cisterciensium scriptore num. 7. « Pacta conventa, ait, siluere antiqui auctores, contenti initæ pacis relatione. Quam tamen adeo firmam inconcussamque constat permansisse, ut Ludovicus, post divortium cum Eleonora, Guillelmi ducis Aquitaniæ filia, ut consanguinitatis sibi fœdere juncta, nec dispensata; et post Constantiam, Alfonsi VIII, Castellæ regis filiam, ex partu vita functam, integro nondum matrimonii anno peracto, Adelam Theobaldi filiam duxerit, ex qua Philippus, cognomento Augustus, natus, qui successit in regno, avum et patrem arctius devincturus. » Talis ergo fuit gravissimæ hujus dissensionis exitus, Theobaldo quidem utilis et honorificus, Bernardo autem gloriosus.

360. Sanctus Pater in veneratione etiam fuit patriarchæ Hierosolymitano, prout suadetur e fragmento crucis Domini, ab hoc ad illum Hierosolymis transmisso; de quo laudatus Annalista ad ann. 1144, cap. 4, et ea occasione, quod « hoc ipso, ait, anno ejusdem salutiferi ligni interventu semel et iterum salus impetrata religiosiores fideles effecisset. » Adisis Baronium ad eumdem annum 1144. Extat Bernardi epistola ordine 175, in qua istius

Patriarchæ litteris præventus, sacroque illo pignore donatus, memorem pro utroque isto honore ac gratum se exhibet. Sed epistola illa multum abludit ab anno 1144 quæ circa ann. 1135, data notatur in editione Mabillonii. Patriarcha vero iste est Willelmus Gallo-Belga, sicut dicitur ibidem in notis, ex eremita Turonensi patriarcha Jerosolymitanus ab anno 1130 ad annum 1145. Plura de illo patriarcha in eisdem notis sequuntur.

§ XXXIV. *Arnaldus Brixiensis hæreticus; impletum S. Bernardi vaticinium præsertim tempore Eugenii PP. III, ejus electio, et elogia; Bernardi ad ipsum litteræ.*

361. Superius in fine paragraphi 29 de isto furioso nebulone nonnulla breviter sunt præmissa: cujus et renatam rabiem adversus omnem passim ordinem ecclesiasticum S. Bernardus prænuntiarat, prout ibidem observatum est occasione Petri Abælardi; id quod revera maxime patuit, fuisse impletum sub Pontificatu Eugenii papæ III, ex ordine Cisterciensi ad Petri cathedram anno 1145, evecti. Imaginem itaque Arnaldi Brixiani citato paragrapho promissam, atque huc transmissam vivis coloribus depingamus ex Ottone Frisingensi lib. II De gestis Friderici I imperatoris cap. 21, col. 719, editionis novissimæ Mediolanensis, tomo VI inter rerum Italicarum scriptores: « Arnoldus, ait, quidam Brixiensis, de quo supra dictum est sub typo religionis, et, ut evangelicis verbis utar, sub ovina pelle lupum gerens, Urbem ingressus, ad factionem istam rudis populi, nimirum Romani pro senatu contra pontificem stantis, aniæis præmolli dogmate ad animositatem accensis, innumeram post se duxit, imo seduxit multitudinem. Arnaldus iste ex Italia civitate Brixia oriundus, ejusdemque ecclesiæ clericus, ac tantum lector ordinatus, Petrum Abælardum olim præceptorem habuerat: vir quidem naturæ non hebetis, plus tamen verborum profluvio quam sententiarum pondere copiosus: singularitatis amator, novitatis cupidus: cujusmodi hominum ingenia ad fabricandas hæreses, schismatumque perturbationes sunt prona.

« Is a studio a Gallis in Italiam revertens, religiosum habitum, quo amplius decipere posset, induit, omnia lacerans, omnia rodens, nemini parcens; clericorum ac episcoporum derogator, monachorum persecutor, laicis tantum adulans. Dicebat enim nec clericos proprietatem, nec episcopos regalia, nec monachos possessiones habentes, aliqua ratione salvari posse. Cuncta hæc principis esse, ab ejusque beneficentia in usum tantum laicorum cedere oportere. Præter hæc de sacramento altaris, baptismo parvulorum non sane dicitur sensisse. His aliisque modis, quos longum est enumerare, dum Brixiensem Ecclesiam perturbaret, laicisque terræ illius, prurientes erga clerum aures habentibus, ecclesiasticas malitiose exponeret paginas, [*al.* personas] in magno concilio Romæ (anno 1139) sub Innocentio habito, ab episcopo civitatatis illius, virisque religiosis accusatur. Romanus ergo pontifex, ne perniciosum dogma ad plures serperet, imponendum viro silentium decernit; sicque factum est. Ita homo ille de Italia fugiens, ad transalpina se contulit, ibique in oppido Alemanniæ Turego officium doctoris assumens, perniciosum dogma aliquot diebus seminavit.

362. « Comperta vero morte Innocentii, circa principia pontificatus Eugenii Urbem ingressus, cum eam contra Pontificem suum in seditionem excitatam invenisset.... amplius eam in seditionem excitavit, proponens antiquorum Romanorum exempla, qui ex senatus maturitatis consulto, et ex juvenum animorum fortitudinis ordine et integritate totum orbem terræ suum fecerint. Quare reædificandum Capitolium, renovandam dignitatem senatoriam, reformandum equestrem ordinem docuit. Nihil in dispositione Urbis ad Romanum spectare pontificem; sufficere sibi ecclesiasticum judicium debere. In tantum vero hujus venenosæ doctrinæ cœpit invalescere malum, ut non solum nobilium Romanorum, seu cardinalium diruerentur domus, et splendida palatia: verum etiam de Cardinalibus reverendæ personæ, inhoneste sauciatis quibusdam, a furenti plebe tractarentur. Hæc et his similia, cum multis diebus, id est, a morte Cœlestini, usque ad hæc ab eo incessanter et irreverenter agerentur tempora, cumque sententia pastorum juste in eum et canonice prolata, ejus judicio tanquam omnino auctoritatis vacua contemnerentur; tandem in manus quorumdam incidens, in Tusciæ finibus captus, principis examini reservatus est, et ad ultimum a præfecto urbis ligno adactus, ac rogo in pulverem redacto funere, ne a stolida plebe corpus ejus venerationi haberetur in Tiberim sparsus. » Habes hic lector, Arnaldi Brixiani imaginem genuinis coloribus depictam: ut vere et apposite prædixerit Bernardus, pessima ac seditiosa ejus molimina quasi e specula prævidens, ac paucis multa complectens, dum in epistola sua ordine 195, illa de eo usurpavit: « Videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire. »

363. Enimvero turbulentæ illius Arnaldistarum factionis occasione obiit Lucius papa II, qui Cœlestino II proxime successerat, rem illam pluribus exponente Baronio ad ann. 1145, in principio. Eadem autem occasio, quæ Lucium e medio sustulit, sine mora in defuncti locum extulit novum successorem. « Non vacavit sedes, » sicut ibidem pergit Baronius, « sed repente (ut ait S. Bernardus in epistola 237 editionis Mabillonianæ) ob periculum imminens fuit successor electus. Etenim post obitum Lucii, ob tumultuantes Romanos Arnaldistas, convenerunt unanimes cardinales metuentes in ecclesiam monasterii sancti Cæsarii, illicque Dei nutu, haud de

gremio ex more aliquem eligendum putarunt ex cardinalibus in Romanum pontificem : sed convertentes oculos in abbatem monasterii S. Anastasii Triumfontium, ordinis Cisterciensis, eidem haud pridem sub Innocentio papa II, a S. Bernardo præfectum, Bernardum itidem nominatum, patria Pisanum, virum probitate insignem, et prudentia in negotiis obeundis locupletem, tempore perditissimo, quo hujuscemodi bello civili Urbs flagraret, putarunt fore aptissimum : quem cum sagacissimum fuissent experti, pari consensu summa concordia elegerunt. » Annalium Cisterciensium scriptor cap. I, num. 4 : « Industriæ viri delatum, ac sanctitati, in dubio est. Baronius raro incertos auctores sequens, ad utramque respectum haud dubie tradit : cæteri solam sanctimoniam hominis, alias simplicis, et ad negotia gerenda minus apti, sinon unctione magistra edoceretur. » Hæc ille. Verba Baronii jam statim protulimus.

364. « Cæterum alii, inquit idem Manricus n. 5, industriam viri enervant, et soli sanctitati cuncta ascribunt. » Inter alios vero, qui ibidem allegantur, ita de illo loquitur S. Antoninus part. II, titulo 17, cap. 1, § 7 : « Hunc, cum antea simplex esset, Deus mirabili gratia perfudit et elegantia. » Sed Manricus utramque, naturæ videlicet et gratiæ, prærogativam ei tribuens, « Crediderim, ait eodem n. 5, hominis alias industrii prudentisque columbinum candorem præcelluisse, nec se voluisse extendere ultra monachum, dum intra ejus professionis fines continebatur : Pontificem relaxasse habenas propriæ industriæ, quæ nihilominus divinitus afflata, etiam ultra mortalem prævolaverit : quod multa ejus gesta testificantur. » De consecratione laudati pontificis scribit Baronius modo citatus. Animadversione prætera dignum censet Manricus num. 7, quod Baronius omisit, et auctor Chronici Belgici, cujus locum et verba dat, adnotavit : « cum aliqui Cardinales forte quia electum constantiorem quam optassent experiebantur, ejus vellent infringere electionem, sanctum virum nec cecidisse animo, nec sese facile illis concessisse : quin anathemate indicto in novatores, restitisse viriliter, ac irritos conatus evacuasse... Sic, qui electoribus antea vix acquieverat, refragantibus obstitit ; et ut nequaquam eligi ambivit, sic neque electus deponi passus est, humilis æque ac constans, neque minus a pusillanimitate recedens, quam a superbia. » Hæc pluscculum de dignissimo Christi vicario deducere placuit, quia discipulus, quia amicus, quia filius Bernardi fuit, atque adeo gloria etiam exstitit sanctissimi Patris : qui libros de consideratione eidem inscripsit. Ejusdem tum abbatis epistolam ad Bernardum habes apud Mabillonium ordine 344 : item ipsius jam Papæ aliam, epistolæ 273 Bernardinæ præmissam.

365. At quid dicam de Bernardi ad eum litteris quas plane aureas vocat Baronius ad annum 1145 num. 4, atque Annalibus suis ibidem num. 5 [illegible] seqq. integras inseruit ? Nonnulla ex iis in usum meum convertam, postquam præmisero sequentem de eisdem notitiam ex historico Cisterciens. cap. 2. Efferata Arnaldistarum rabies quotidie gliscens, et ingruentia negotia Urbis et orbis detinuerunt pontificem, quo minus suo olim Patri, sed jam tunc filio, et semper amantissimo Bernardo mutationem in se, et de se factam renuntiaret per litteras, ut secum aut doleret, aut gratias ageret. At Pater sanctus, qui filii principatum, dudum vulgante fama, rebellionem in ipsum nondum noverat, cum sustinuisset desideratum nuntium, litterasve, quibus Bernardum mutatum in Eugenium..., et se filium vocari gratanter legeret, et alios Cantuariensis archiepiscopi adversus Eboracensem litigantis (contra quem etiam pro Henrico Murdacensi discipulo Bernardi adhuc stabat) precibus urgeretur ; rupit tandem silentium ipse prior, novum Pontificem laudata superius epistola compellans, quæ apud Mabillonium est ordine 238. En tibi quædam ejusdem fragmenta.

366. Tantum itaque sibi filium, imo jam patrem gratulatur, de ejusque gubernatione omnia undequaque fortunatissima exspectat : « Quia, inquit, semel cœpi, loquar ad dominum meum. Jam enim filium dicere non audeo, quia filius in patrem, pater mutatus est in filium. Qui post me venit, ante me factus est : sed non invideo : quia quod mihi deerat, in eo me habere confido, qui non solum post me, sed etiam per me venit. Nam si dignaris, quodammodo per Evangelium ego te genui. Quæ est ergo spes nostra, et gaudium nostrum, et corona gloriæ ? Nonne vos ante Deum ? Denique filius sapiens gloria est patris. Amodo tamen non vocaberis filius ; sed vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Hæc est mutatio dexteræ Excelsi, et multi in mutatione ista gaudebunt. Nam quemadmodum olim Abram in Abraham, Jacob in Israel ; et, ut de tuis magis prædecessoribus tibi proponam, sicut Simon in Cepham, Saulus in Paulum : sic filius meus Bernardus in patrem meum Eugenium, læta prorsus et utili, ut speramus, translatione promotus est. Digitus Dei est iste, suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. »

367. Nec vero S. Bernardus adeo omnem, quam in filium quondam suum habuerat, auctoritatem exuerat, ut, dum ad ipsum hasce daret litteras, præclara quædam monita non adjungeret libere ac paterne gratulationibus suis : nam ita continuo prosequitur : « Superest, ut facta hac mutatione tui, ipsa quoque, quæ tibi commissa est, Domini tui sponsa mutetur in melius, et jam nequaquam Sarai, sed Sara de cætero nominetur. Intellige, quæ dico : dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem nil tuum in ea

vindicans, nisi quod pro ea, si oportuerit, etiam animam dare debes. Si Christus te misit, æstimans te non ministrari, sed ministrare venisse : et ministrare non solum substantiam, sed ipsam quoque animam, sicut præfatus sum. » Deinde, nonnullis interjectis, varios vir sanctissimus induit affectus, gaudii videlicet, timoris ac terroris : ergo, inquit, fiduciam talem habens in te, qualem in nullo prædecessorum tuorum a multis retro temporibus visa est habuisse, exsultat merito ubique et gloriatur in Domino omnis ecclesia sanctorum, sed specialiter illa, cujus uterus te portavit, et cujus ubera tu suxisti. Quid ergo ? Nonne et mihi licet gaudere cum gaudentibus ? Nunquid non ero unus de numero lætantium ? Exsultavi, fateor, sed cum tremore : exsultavi, sed in ipso exsultationis meæ articulo timor et tremor venerunt super me. Ego enim etsi nomen patris deposui : sed non timorem, sed non anxietatem, postremo nec affectum, nec viscera patris. Considero gradum, et casum vereor : considero fastigium dignitatis, et intueor faciem abyssi jacentis deorsum... »

368. « Et quidem elegeras abjectus esse in domo Dei tui, et recumbere in novissimo loco in convivio ejus ; sed placuit dicere ei qui te invitavit : Amice, ascende superius. Itaque ascendisti in altum ; noli altum sapere, sed time, ne forte contingat sero miserabilem illam emittere vocem. A facie iræ et indignationis tuæ, elevans allisisti me. Altiorem quippe locum sortitus es, sed non tutiorem ; sublimiorem, non securiorem. Terribilis prorsus, terribilis est locus iste. Locus, inquam, in quo stas, terra sancta est, locus Petri est, locus principis apostolorum, ubi steterunt pedes ejus. Locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ. Si forte declinaveris a via Domini ; sepultus est in eodem loco, ut sit tibi contra te in testimonium... Hæc hactenus. Cæterum causa, quare ante tempus scripserim vobis, hæc est. » Synopsim ejusdem jam præmisimus huic epistolæ ex Manrico.

369. Causa itaque exposita, significat S. Bernardus, quidnam optet Ecclesiæ, ac novo ejus pontifici : ac postremo hortatur illum ad fortes magnosque animos, nec non ad jugem mortis memoriam, his verbis epistolam suam concludens : « Confortare igitur, et esto robustus ; manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum. Vindica tibi animi constantia et vigore spiritus partem, quam dedit extra fratres tuos tibi omnipotens Pater, quam et tulit de manu Amorrhæi in gladio et arcu suo. In omnibus tamen operibus tuis memento te esse hominem, et timor ejus, qui aufert spiritum principum, semper sit ante oculos tuos. Quantorum in brevi Romanorum pontificum mortes tuis oculis aspexisti ! Ipsi te prædecessores tui tuæ certissimæ et citissimæ decessionis admoneant, et modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nuntiet tibi. Jugi proinde meditatione inter hujus transeuntis gloriæ blandimenta, memorare novissima tua : quia quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem. » Atque hæc quidem sunt, quæ huc transcribenda putavi ex insigni illa et paternis affectibus plena Bernardi ad Eugenium epistola.

370. Illud autem « Quantorum in brevi Romanorum pontificum mortes tuis oculis aspexisti ! » illud, inquam, occasionem dedit Horstio quærendi, cur vitæ pontificum Romanorum sint adeo breves. Meretur audiri ejus notatio in præsentem epistolam, quæ habetur apud Mabillonium in notis prolixioribus ad epistolas S. Bernardi col. LXXII. « Mirum non immerito videri possit, quid sit, cur tam brevis ævi sint Romani pontifices, ut solus Petrus putetur annum vigesimum quintum attigisse ; plurimos paucis annis, aut paucis mensibus, imo non multis diebus superstites, mors præmatura rapuerit, cum videamus imperatorum et regum plurimos multo longioris ævi fuisse ? Res omnino digna disquisitione. Sed quis novit sensum Domini ? Video tamen eamdem quæstionem B. Petro Damiani propositam ab Alexandro pontifice, quam ille diligenter tractat, et edisserit, ut legi omnino digna sint quæ scribit. Vide inter epist. lib. I, epist. 17, alias Opusculo 23. *Aliquando*, inquit, *a me sollicite requisistis, quæ mihi causa videatur, cur apostolicæ sedis antistes nunquam diutius vivat, sed intra breve temporis spatium diem claudat extremum ; adeo ut post divum Petrum apostolum, qui per 25 circiter annorum lustra præsedit, nemo postmodum Romanorum Pontificum hoc spatium præsulatus æquaverit. Modernis imo temporibus vix quisquam ex prædictæ sedis culmen evehitur qui metam quatuor, vel, ut multum, quinque transcendat annorum. Quod considerantibus nobis, prodigialis, ut ita loquar, stupor oboritur : quoniam hæc breviter vivendi necessitas in nulla alia totius orbis Ecclesia reperitur. Sed in quantum mortalibus divinæ dispensationis revelatur arcanum, videtur nobis quia idcirco hoc judicii cœlestis ordo disponit, ut humano generi metum mortis incutiat, et quam despicienda sit temporalis vitæ gloria, in ipso gloriæ principatu evidenter ostendat.* etc. Angustis quidem limitibus Pontificum Vitas inclusit Damianus, fateor, dum ultra quatuor aut quinque annos non extendit : in breviores tamen mihi videntur coarctatæ, si pontificum historiæ consulantur. Rectissime igitur S. Bernardus hac epistola hortatur Eugenium, ut ex brevissimo suorum prædecessorum dominatu, suum quoque suspectum habere discat. » Ita ibi. Porro epistola, quam S. Bernardus scripsit ad purpuratos Patres qui Eugenium elegerant, elegans etiam, ac variis affectuum characteribus expressa legi potest in ipso fonte.

§ XXXV. *Eugenius PP. Viterbium secedit, eo sacris operante coram Armenis miraculum ; scripta S. Bernardi contra episcopum Eboracensem intru-*

sum : domestica quædam negotia; famosi Nicolai Arremarensis, ambitio, etc.

371. Annalium Cisterciensium collector cap. 3, tractat de Arnaldi Brixiani in Urbem ingressu, ac plebe ibidem ab ipso concitata. Nos de turbulenti hujus hominis facinoribus jam supra satis diximus. « Ast Eugenius (ita pergit idem auctor num. 3) insanientium Romanorum civium furorem devitans, secessit Viterbium : ubi usque ad finem anni commoratus, non tam cedere, quam dare locum iræ visus est, cum efferbuerit [*f.* deferbuerit], facilius compescendæ. Percussit tamen prius anathemate Jordanem et socios; ac Tiburtinos, Romanorum antiquos hostes, auxiliares adscivit, per quos vexati facilius resipiscerent, » . Videatur Ottonis Frisingensis Chronicum, lib. VII, cap. 31. Sed de his, inquit Manricus, suo tempore dicemus. Interim quo tristibus lætiora miscerentur, atque utraque se mutuo temperarent; mutata scena affertur ab ipso locus ille Annalium ecclesiasticorum apud Baronium ad hunc annum num. 27. Accidit secundum illud divinum oraculum veritatis ore pronuntiatum de prædestinatione sanctorum : « Venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob, et filii regni ejicientur in tenebras exteriores; quod, dum Romani resiliunt, accurrant populi e longinquo; cum negant isti, qui prope; profiteantur, qui longe sunt positi, ut ita saltem erubescant omnes , qui oderunt Sion. » Varias porro ad sedem apostolicam externarum gentium legationes commemorat idem Annalium ecclesiasticorum parens ad hunc annum, nec non Manricus cap. 3 citato. In rebus autem, quæ accidisse narrantur, hoc miraculum illustre videtur a nobis non prætereundum, quod ex Ottone Frisingensi refert Baronius; sed nos illud in pauciora contrahemus nimiæ prolixitatis vitandæ gratia.

372. « Tunc quoque temporis, ait Baronius n. 29, cum Viterbii Eugenius consisteret, Orientales ex Armenia atque Syria legationes accepit, prout ab eo, qui præsens aderat, Ottone, qui et ea, quæ vidit, etiam fidelissime scripsit, refertur : » e libro itaque ipsius Ottonis septimo. cap. 32, delibamus ista : « Ea tempestate legati Armeniorum episcoporum, eorumque metropolitani... legati ab ultimo pene Oriente summum pontificem Viterbii... adeunt, eique ex parte illius ecclesiæ subjectionem omnimodam offerentes, causas viæ nobis cum aliis multis præsentibus, apud veterem aulam aperiunt... Inter ipsos et Græcos quædam de ritu sacrificii habitudo est in quibusdam; in aliis vero discrepantia. Ponunt enim fermentatum panem (quod refellitur apud Pagium ad annum Christi 1145, num. 8) sicut illi; aquam autem vino non admiscent, sicut nos et illi... Pro his et aliis dum inter se dissentirent, Romanam Ecclesiam judicem eligentes, consultum veniunt, formamque sacrificii juxta consuetudinem ejus sibi tradi deposcunt. Quos Romanus antistes gratanter suscipiens, missarum solemniis ac sacrificii secretis adhibuit, diligenterque ea, quæ fiebant ibidem, eos animadvertere monuit.

373. « Quod dum facerent... unus ex eis pontificali dignitate præditus, sicut postmodum in plena curia retulit, in beati Martini octava, quando dedicatio ecclesiæ beati Petri celebrari solet, summo pontifice divina mysteria agente, splendido fulgore radium solis super caput ejus coruscare, et in ipso duas columbas ascendentes et descendentes vidit. Cumque diligentius hac illacque oculos circumferret, nullumque aditum, per quem lux illa transfunderetur, inveniret, deificum hoc esse cognoscens, ac ad obedientiam Romanæ sedis amplius accensus, cunctis, quæ viderat, aperuit. At venerabilis pater non suis hoc meritis attribuens, ipsius potius fide cœlitus hoc sibi monstratum affirmabat, ut videlicet ecclesia, a qua ipse missus fuerat, Sacramentorum virtutem veritatis luce perfusam cognosceret, ac deinceps quali ea reverentia et forma tractare deberet, addisceret. » Hactenus Otto Frisingensis, quæ ab ipso descripta eo lubentius huic Commentario nostro inteximus, quod non modica in Eugenium papam quo sacris operante insigne illud prodigium accidit, venerationis commendatio, ac proin in ipsum etiam Bernardum derivetur : nec non in sacram ejus familiam Claravallensem.

374. Annalium Cisterciensium conditor ad præsentem annum cap. 4, num. 1, Eugenii papæ pro fidelibus in Oriente sollicitudinem exhibet, quæque tum ab eodem pontifice, tum a Christianis principibus, tum ab ipso potissimum Bernardo pro expeditione belli sacri, ac terræ sanctæ defensione sint peracta, enarrare deinceps pergit. Sed quia idem argumentum intexit annis non unis sequentibus, eisdemque intertexit alias res, quæ ad illam materiem non spectant ; videmur melius consulturi rerum tam memorabilium intelligentiæ, ordini eventuum, ac narrationis modo, si, quæ ipse ob rationem temporis disjunxit, atque aliis historiis interrupit, nos eodem sermonis fluxu simul conjungamus, ac facta annis diversis sub uno veluti conspectu repræsentemus ad annum Christi 1146 et sequentes : quo lectorem mittimus. De pace cum Romanis inita ab Eugenio papa deque conditionibus ejusdem ac gaudio communi, quo idem pontifex Romæ sit susceptus, consuli potest Manricus cap. 4, citato, num. 10 et 11. Pergamus interea temporis ad cap. 5 anni 1145, laudatorum Annalium ; quod ita auspicatur Manricus :

375. « Interea Bernardus, qua pietate in suos, quo zelo in publicum bonum agebatur, cum a Theobaldo archiepiscopo Cantuariæ, cum a primoribus Anglicanæ Ecclesiæ viris, contra Willelmum Eboraci intrusum, pro filio Henrico sollicitaretur ; cum causam diu cœptam et agitatam, trium Pontificum morte necdum discussam, in pendenti adhuc esse, nec sine gravi justitiæ detrimento. atque ipsius Ecclesiæ, consideraret ; secundam epistolam ad Eugenium papam scripsit, acrem et vividam, ac aperte

propalantem, quod in priori latentius insinuarat; succidendos nimirum ramos inutiles, atque arbores infructuosas evellendas. » Et mox eidem num. 2, epistola recitatur. Est ordine 239, apud Mabillonium. « Eugenius vero pontifex, ut dicitur num. 4, apud Manricum, statu causæ cognito, qui integer a morte Innocentii conservabatur, prædecessoris sui sententiæ deferens, juramento decani Eboracensis, quod Guillelmus instantissime petierat, suis litteris standum confirmavit; ut, nisi ille capitulum intrusionis, quod Guillelmo inter alia opponebatur, juramento amoveret, electio irrita et nulla declararetur. Decanus primum judicio se subtrahere, simulare ignorantiam, colloquia fugere: demum cum per censuras compelleretur, quamvis Guillelmo ex animo faveret, plus tamen veritati et religioni tribuens, quam amicitiæ, tandem virum intrusum iterum pronuntiavit, iterum dixit, atque electionem cassam irritamque electioni Henrici post habendam.

376. « Tunc Willelmus jugulatus suo mucrone, et arma propria in se conversa videns, ad posteriores Innocentii litteras, veras aut fictas, censuit confugiendum, et facessit negotium Eugenio nova cautela, ut jam exinde ad Bernardum Patrem scriberet, zelare se pro ecclesia Eboracensi, et velle idolum illud de medio tollere; sed nihilominus dubium adhuc hærere, qua via congruentius dejiceretur. Tunc sanctus pater constans pro veritate, constans pro filio, sed nihilominus zelans pro Innocentio, qui in suis litteris notaretur duplicitatis, denuo contra Willelmum stylum vibrans, et pontificem roborans, vel ex his bonis, quæ ab ipso facta audierat, talem ad eum epistolam scripsit. » Habetur apud citatum modo editorem ordine 240, sed ibidem aptatur anno Christi 1146. Votis Bernardi respondit eventus. Quippe Eugenius « causæ meritis, et Bernardi instantia victus, tandem Guillelmum fore destituendum, substituendum Henricum adjudicavit. Quin et ad se vocatum sacratumque, mox etiam pallio ex more cohonestavit; cohonestatum remisit Eboracum, » inquit Manricus num. 7, qui etiam deinde refert, quænam sint sacrilege acta a depositi fautoribus; de qua re exstat epistola S. Bernardi in editione Mabillonii ordine 252, cujus ad illam consulat lector notationem, et signatur anno Christi 1147.

377. Historicus Cisterciensis cap. 6, ad privata quædam et domestica ordinis sui negotia scribenda calamum admovens, sermonem instituit de Petri Bernardi, ad Petri cathedram assumpti, successore in præfectura SS. Vincentii et Anastasii Romæ. Fuit is Rualenus: verum ægre Bernardus, sicut ibi narratur, num. 2 et 3, « charum sibi filium, quem præ aliis tenerius diligebat..., tulit... a se avelli, maxime renitentem, orantemque, ut quiescere in paterno sinu permitteretur. Sed vicit tandem obedientia summi pontificis... Verum cum Romæ in sententia permaneret Rualenus, segnis aut humilis, neque animum mutaret simul cum loco, neque blandimentis sive exterius aulæ..., seu præfecturæ interius se permitteret; quin instanter per litteras, per nuntios, Bernardum Patrem pro missione obtinenda sollicitaret; ipse sanctus paterno illi affectu de more condolens, sed nihilominus Eugenio Papæ deferens, cujus præcipue electione illuc advenerat, talem ad eum epistolam scripsit, » ordine 258, qua illum ad se remitti rogat. Sed accidit, ut Eugenius « non solum petitionem non admiserit; sed severius scripserit Bernardo, quasi nolenti sibi complacere. Tunc Abbas sanctus silentium Rualeno, silentium sibi imponens in hoc negotio, et Rualeno et Eugenio iterum scripsit; huic, ut obedientiam voluntariam fuisse monstraret; illi, ut faceret, » sicut dicit Manricus, num. 5. Sunt epistolæ 259 et 260.

378. Laudatus historicus, cap. 8, scribit de felici obitu venerabilis Humberti, monachi Claravallensis, qui in manibus S. Bernardi exspiravit, et de quo vir sanctus sermonem habuit ad fratres, meritis laudibus virtutes ejus extollens. Habetur inter alios ipsius sermones in editione Mabillonii, col. 1066 et sequentibus; sed illigatur anno Christi 1148. Vide notas ibidem. Ejusdem historiæ auctor, dicto cap. 8, n. 10: « Hoc ipso anno, inquit, quantum ex serie scriptorum, et vitæ ipsius licet colligere, Bernardus Pater, interruptis sermonibus in Cantica, in gratiam monachorum in Quadragesima, explicandum suscepit psalmum *Qui habitat;* quem decem et septem sermonibus absolvit. » Exstant aliis sancti sermonibus intexti apud laudatum Mabillonium, col. 827 et sequentibus; sed habiti signantur sub annum 1140, ut videre datur in notatione ad sermonem sextum.

379. Annalium Cisterciensium caput nonum constat e longa admodum narratione, quæ hominis cujusdam hypocritæ subdolas artes, ut in S. Bernardi familiaritatem et usum intime se insinuaret, atque hac via magnam sibi nominis gloriam, cujus erat avidissimus, compararet, lectori repræsentat. Tametsi autem non adeo multum nostra intersit, si omittatur a nobis ista historia; quia tamen naturalem quamdam cum rebus gestis sancti abbatis connexionem habet, aliquam ejusdem partem ex Manrico in compendium cogimus. « Nicolaus Arremarensis ætate juvenis, aspectu decorus, moribus aut compositus aut fictus; sed ingenio et eloquentia pene usque ad miraculum; quem propter hæc Venerabilis Petrus Mauricius in deliciis, reliqui in admiratione etiam haberent..., cum Eugenium in summa Ecclesiæ sede, Bernardum Patrem in summa æstimatione... conspexisset, Claramvallem adeundam sibi proposuit... Bernardum Patrem jam senio et morbis gravem, ac supra vires implicitum negotiis... indigere notario, qui phrasim gravem, qui sacrorum librorum inversa loca, qui dulcem ejus stylum imitaretur: se, si quem alium, aptum ad hoc manus... Huic ministerio si semel admittatur, ex quotidiano usu habi-

liorem, ex majori notitia utiliorem, et pene necessarium, brevi consecuturum, quod exoptabat, innotescere orbi per sanctum Patrem... Hæc Nicolao fingendæ conversionis occasio unica, hic simulandi perfectioris vitæ ardoris scopus fuit. Sed timuit detectorem Bernardum ficta devotio, et melius se putavit posse latere, si ad filios ejus primo, ut simpliciores; dein per ipsos ad sanctum referretur.

380. « Ergo quæsito colore videndi socios... seu visitandi sanctam illam domum... illuc advenit, dum Bernardus abesset... Ibi quasi qui subito incaluisset, sancta servorum Dei conversatione attractus, mirari vitam, collaudare viros..., et se infelicem, qui tanto bono careat. Si admitteretur sanctorum societati, vel in vita beatum prædicabat. Auderet utinam sperare, utinam petere !... Hæc similia per conventum primo sparsa, dein priori senioribusque dicta, adeo gratanter cuncti suscepere, ut quo minus petentis votis annuerent, sola Bernardi absentia detinerentur... Illud tandem consilium omnium fuit, ut interim Arremarum reversus, in prima vocatione sua perseveraret, quoadusque per Claræ-Vallenses Bernardo reduci, et per Bernardum Venerabili Petro vocatione insinuata, probataque convenirent suffragia... Itaque a Claravalle discessit non sine lacrymis, veris an fictis quis audeat judicare ? At cum Bernardum negotia detinerent ultra consuetum, quietis impatiens... homo vafer et callidus, per speciem religionis vitia dissimulans, primum quidem venerabili Theobaldo Arremarensi priori persuasit, ut idem peteret. Dein cum ipsum et propositi socium, et precum haberet coadjutorem, hanc ad seniores Clarævallis scripsit epistolam, captandos ex stylo, sive quia ad ipsos efficax et acer, sive quia levando parenti utilis foret. » Ejusdem epistolæ exemplar deinde ibi sequitur; quo recitato, aliisque nonnullis enarratis, quæ ibidem legi possunt, memorantur ea, quæ jam voti factus compos in cœnobio Claravallensi egit, ut præfixum sibi scopum obtinendi magni nominis consequeretur.

381. « Ingressum Claramvallem astutum juvenem... conciliarunt sancto abbati probi in speciem mores, modestique, ingenium acre et vividum, stylus dulcis, et se, quacunque vellet, facile flectens, tum... juge obsequium : quæ omnia ab aliis probata laudataque, maxime a Petro abbate Cluniacensi, cujus judicio multum deferebat, Nicolaum valde Bernardo commendabant. Et latebat fortassis inter hæc ipsa proprii amoris scintillula, dum vir appetens otii et solitudinis, inveniebat in ipso, cui ardua etiam negotia posset committere. Hinc patuit via ad ejus desiderium, cum sanctus Pater in multis uteretur calamo Nicolai, atque ipsius exemplo etiam alii. Ex quibus brevi innotuit per totum orbem... Sic Nicolaus, quod adeo concupierat, celebre nomen... acquisivit in brevi. » Hæc et plura alia de isto hypocrita collegit Manricus ad annum præsentem 1145, cap. 9, ubi n. 13, (et post eum Pagius in Critica ad annum, 1146, n. 13,) affirmat fraudulentam ipsius A conversionem innectendam esse anno 1145, corrigens Baronium, « qui Nicolaum sequenti anno detectum atque delatum ad Eugenium papam putat; cum tamen multo posterius se prodiderit, ut tota historiæ series palam faciet, » inquit idem historicus Cisterciensis. « Neque credibile, ut recte scribit Pagius citatus, Nicolaum tam cito falsarium a S. Bernardo deprehensum, et tamen non statim a suo obsequio dimissum. » Atque hæc quidem de illo impostore hactenus, quorum postea juvabit meminisse, uti et aliorum, quæ hisce attexo, ad pleniorem notitiam historiæ Bernardinæ, in qua partes suas nequiter ac fraudulenter egit, alibi postmodum in eadem recursurus.

382. Ducem sequor eruditissimum Mabillonium, B qui in præfationis suæ parte altera in tomum III operum S. Bernardi, varia de Nicolao isto famoso curiose notavit a pag. 712, quæ ex Manrico dicebam de moribus ac naturæ dotibus, ita refert Mabillonius : « Erat Nicolaus natione Francus, ab ineunte ætate monachus in monasterio Arremarensi [vulgo Montier-Ramey] diœcesis Trecensis, quatuor ab ipsa civitate leucis. Vir fuit ingenii facilis, versatilis, facile in aliorum affectus influens, litteris pro tempore apprime excultus, aliis erudiendis apud suos Arremarenses præfectus; charus viris ea ætate præcipuis, Attoni Trecensi episcopo, Petro Venerabili abbati Cluniacensi, Petro Cellensi, Henrico Ludovici Junioris fratri; aliisque. » De admissione ejus in Claramvallem mox agit Mabillonius; sed C de ea re satis jam supra dictum est. Circa « notarii officium ipsi commissum, » idem Mabillonius, « Plures, ait, erant Bernardo notarii, ob varia, quæ subinde ad ipsum referebantur, negotia. Præcipuus erat Gaufridus, cui adjunctus fuit Nicolaus. » Illa vero, quibus ipsemet ibidem describit suum museum, argumento sunt auctori dictæ præfationis, « Nicolaum etiam sub se notarios habuisse. » Non transcribo autem quæ in eadem præfatione narrantur de librorum commercio, de recusatione tunicæ, ad amicum, quam is ad ipsum transmiserat, remissæ, quasi parum ordini suo convenientis; de epistolis denique, quibus amicos frequentabat; de his quippe facile poterit consulere lector præfationem laudatam Mabillonii : ita tamen, ut nonnulla ex illa delibem, D quæ ad nostrum propositum, atque adeo ad Bernardi historiam magis prope conducunt. Sunt autem ista, quæ habentur col. 715 et seq.

383. « Petro Venerabili abbati Cluniacensi... ad delicias usque amicus erat Nicolaus, quem identidem Bernardus ad eum mittebat, ut mutua cordium arcana et reciproci affectus apud hunc sequestrum deponerentur. Qua de re legenda Petri epistola, quæ est ordine 264, inter Bernardinas. Sed tandem accidit, o mortalium infelix conditio ! ut Nicolaus Bernardi indulgentia et facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteraverit, demum in horrendam prolapsus defectionem, quam dubium est, an unquam sero emendarit. De sigillo vitiato Bernardus,

tacito Nicolai nomine, quem sancti viri charitas erat, Eugenio significavit epistola 284 : *Periclitati sumus in falsis fratribus, et multæ litteræ falsatæ sub falsato sigillo nostro in manus multorum venerunt; et (quod magis vereor) etiam usque ad vos dicitur falsitas pervolasse.* Ejusdem funestum casum deplorat in epistola 298, ad eumdem Eugenium, non jam dissimulato (quod publicum crimen erat) auctore. *Nicolaus ille exiit a nobis, quia non erat ex nobis : exiit autem fœda post se relinquens vestigia, et ego longe ante hominem noveram : sed exspectabam, ut aut Deus eum converteret, aut instar Judæ ipse se proderet... Quod et factum est. Præter libros, denarios, et aureos multos, in ipso exitu inventa sunt super eum sigilla tria, unum ejus proprium, alterum prioris, tertium nostrum... De turpitudinibus ejus, quibus terra sordet, et factæ sunt omnibus in parabolam, supersedeo polluere labia mea et vestras aures.* Addit Bernardus, eum, si ad curiam Eugenii, uti is jactaverat, pergere audeat, dignum esse, si quis alius, perpetua inclusione. Accidit vero iste lapsus in anno 1151, ut patet ex memorata Bernardi epistola 298, ad Eugenium eo anno scripta ; et ex epistola 388, quæ est Petri Venerabilis, de electione Gratianopolitana, eodem anno facta, qua in epistola Nicolaus, uti Bernardo et Petro adhuc charus, ac fidelis amborum internuntius laudatur. »

384. Nicolaum porro hunc ab alio synonymo Anglo distinguendum esse, observatur in sæpe dicta præfatione his verbis : « Omnes existimant ipsum profugisse in Angliam, ac se recepisse in S. Albani monasterium, eumque esse Nicolaum, qui Bernardi jam demortui de conceptione Deiparæ sententiam traduxit, impugnavitque, atque Petrum Cellensem adversarium habuit. Et Nicolaus quidem vocabatur iste ; sed Anglum fuisse, constat ex duabus ad illum Petri epistolis, quæ sunt libri sexti epistola 23, et noni epistola 10, » quarum verba ibidem producuntur. « Atqui ex superioribus constat Nicolaum Clarævallensem ante suam fugam Petro maxime notum ac familiarem, nec Anglum exstitisse, sed Gallum aut Francum : ac proinde ab illo Anglo distiguendum.

385. « Sed quo ergo, inquis, Nicolaus Francus se recepit ? Post varios hinc inde discursus, constitit tandem in suo Arremarensi monasterio, cum Bernardo e vivis erepto ibi tuto sibi vivere licuit ac securo. » Probationes videri possunt in Præfatione eadem ; in qua etiam asseritur, quid rei, quamve personam in Arremarensi monasterio ageret, e Nicolai verbis. « Ita ergo, inquit Mabillonius, apud Arremarenses agebat Nicolaus, ut esset sui juris. Misera sane conditio hominis, qui Bernardi discipulus ac notarius fuerat ! Sed quis miretur, cum angeli ex cœlo ipso deciderint ? In hoc vero maxime vanitatem suam prodit, quod de multitudine amicorum, uti alias etiam solebat, gloriatur. » Epistola autem, quæ ibi affertur ad hoc probandum, etiam indicio est, « Nicolaum ex Campania... ortum fuisse, sed lapsus ejus causam non aliunde, quam ex gloriola et superbia, quæ plerosque dementat, repetendam... Ex his omnibus apparet, quis fuerit Nicolai genius, nempe vanus, inconstans, inquietus, de qualibus vix unquam quidquam boni sperare liceat. Cæterum qualis ejus exitus fuerit, ignoramus. » Sed jam tempus est, ut post hanc excursionem revertamus ad propositum.

§ XXXVI. *Opera publico Ecclesiæ bono ac Sedi Apostolicæ navata ; synopsis eorum, quæ vir Dei gessit ac passus est pro bello sacro.*

386. Venerabilem Petrum Mauricium, abbatem Cluniacensem, anno Christi 1146, Romam sese contulisse ad Eugenium papam memorant Annales Cistercienses ad hunc annum cap. 1. Exstat S. Bernardi epistola 277 ad eumdem Christi Vicarium, qua summo cum benevolentiæ affectu ipsum commendat. « Romam tandem pervenit venerabilis abbas, » uti scribit Manricus ibidem num. 6, « ubi ab Eugenio non benigne tantum, sed etiam reverenter susceptus est, velut quem de universa Ecclesia bene, de cistercio ab initio optime meritum, etiam Bernardo tacente, non ignorabat. » At de Petro ibidem plura. Laudati Annales cap. 3, num. 1, referunt secundam Eugenii Papæ ex urbe Romana fugam, ejusque adjuncta. « Dum orbem, inquiunt, pontifex ex Urbe moderatur, et nunc per se, nunc per strenuos legatos cunctis providet. Urbem rebellem iterum expertus, iterum cedit ; et qui modo cum ramis atque hymnis susceptus fuerat, vix tribus ex tunc mensibus exactis, lapidibus blasphemiisque impetitus in fugam agitur. » Deinde num, 3 ista dicuntur : « Dum hæc secunda Romanæ urbis seditio, vulgante fama et amicorum litteris, Claramvallem ad Bernardi aures venisset (quamvis Baronius ad priorem refert) accensus, quo solebat, justitiæ zelo, et calamum velut gladium vibrans, primum ad eos, arguens, rogans, increpans : sed mox etiam ad Conradum imperatorem scripsit, per quem, si forte obstinati perseverarent, nihilominus armis compescerentur. » Epistola quam dedit ad Romanos, habetur inter Bernardinas a Mabillonio recusas, ordine 243, quam proxime ibidem sequitur alia Conrado inscripta : utraque ibidem aptatur anno Christi 1146, utraque item præbet incensissimi studii, quo vir sanctus in publicum Ecclesiæ bonum, ac sedem Petri flagrabat, luculentum argumentum, prout perspicuum erit easdem legenti. Pagius ad præsentem annum Christi 1146 ambas illas epistolas spectare, etiam observat ibidem num. 1, contra Baronium, qui illas anno præcedente recitat.

387. Promisimus paragrapho proxime prætergresso, acturos nos hoc anno et sequentibus de sacra christianorum principum adversus infideles expeditione in oriente, idque sub uno, quos res magis eluceat, narrationis tractu : nunc autem fidem solvimus, præmittentes ea, quæ compendiose scribit Mabillonius in sua Præfactione generali, § 7, quæque

adinstar synopseos servire possunt ad longiorem hujus historiæ narrationem, quam § proximo inchoabimus, summatim intelligendam. « Inter extremos, inquit, Bernardi, labores censenda est prædicatio sacræ expeditionis in terram sanctam : quæ res quantum sudoris, quantum molestiæ ipsi attulerit, ex ejus Vita et scriptis facile intelligere licet. Hujus expeditionis occasio, ut ex Ottone Frisingensi discimus, nata est per Ludovicum Juniorem Francorum regem; qui ad loca sacra pergendi desiderio pressus, quod germanus suus Philippus, eodem voto adstrictus, morte intercedente exsequi non potuerat, consilium suum regni principibus aperit. Hi Bernardum consulendum decernunt. Accersitus abbas sanctus, tanti momenti negotium ad Romani pontificis examen referendum censet. Id magnopere laudavit probavitque Eugenius *auctoritate prædicandi, animosque cunctorum ad hoc commovendi, prænominato abbati, qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut propheta vel apostolus habebatur, concessa.* Patet tandem apostolicis litteris Bernardus, et excitatis ad transmarinam expeditionem multorum animis, Ludovicum regem apud Vizeliacum cruce signat cum Theodorico Flandrensi, et Henrico Theobaldi Blesensis filio, comitibus aliisque baronibus et nobilibus.

388. « Interim Radulfus quidam monachus crucem itidem dum in Germania prædicat, Christianos in Judæorum necem accendit. Hominem litteris repressit Bernardus, atque ipsemet sacræ expeditionis prædicationem aggressus est in orientali Francorum regno, hoc est in ea Germaniæ regione, quæ ad Rhenum sita est. Hinc Conradus imperator generalem conventum Spiræ indixit : quo Bernardus profectus, *principi cum Friderico fratris sui filio, aliisque principibus et viris illustribus crucem sumere persuasit, plurima in publico vel occulto faciendo miracula.* Fridericum Sueviæ ducem, qui filium suum cruce signatum indigne ferebat, Bernardus emollivit, Radulfum monachum in claustrum suum retrudi jussit; et loco sui Adamum Eboracensem abbatem Conrado, in Bajoariam pergenti, ad urgendum itineris negotium dedit socium. Exstat Bernardi hac de re epistola ad Francos orientales, quæ modo est ordine 363, quam proxime subsequitur alia ad Henricum archiepiscopum Moguntinum ad reprimendum Radulfum : *Igitur non solum ex Romano imperio* (*ait Otto*) *sed etiam ex vicinis regnis, id est occidentali Francia, Anglia, Pannonia innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama ad sumendam crucem commotis, repente sic totus pene Occidens siluit, ut non solum bella movere, sed et arma quempiam in publico portare nefas haberetur.*

389. « Tanta porro totius Occidentis commotio Bernardi prædicationi tributa est; verum cum hæc expeditio non bene pro votis successisset, tota etiam mali eventus invidia in eum rejecta, pro communi more mortalium, qui ex eventis res æstimare solent.

A Neque fere ulla alia res fuit, quæ Bernardi animum majori dolore affecerit, quam ista, non tam sui, quam Dei causa. Unde ipse initio libri secundi De Consideratione : *Si necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Libens in me recipio detrahentium linguas maledicas,* etc. Adeo porro omnium fere animi hoc eventu turbati sunt, ut sanctus doctor beatum pronuntiet eum, qui non fuisset scandalizatus in eo. Quanta denique fuerit Bernardi super hoc tristitia, patet tum ex epistola 288, quam in lecto, forsan ex animi ægritudine, decumbens hac de re scripsit; tum ex epistola Joannis abbatis Casæ-Marii ad Bernardum ipsum, quæ modo est inter Bernardinas 386, B in qua virum sanctum, quem ob sinistrum expeditionis eventum audierat afflictum, consolatur.

390. « Non defuere tamen, qui Bernardi partes defendendas susceperint : quos inter non ultimo loco numerandus es Otto episcopus Frisingensis, Bernardo non admodum favere solitus. Is in libro de Gestis Friderici cap. 60, excursum facit ad excusandum eventum illius expeditionis, cui et ipse interfuit. In fine excursus philosophici potius quam historici, ita concludit in gratiam Bernardi : *Quamvis si dicamus sanctum illum abbatem spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam lasciviamque nostram salubria mandata non observantes, merito rerum personarum-* C *que dispendium reportasse, non sit ab antiquis rationibus vel exemplis dissonum.* Unum tamen addit, nempe *spiritum prophetarum non semper subesse prophetis* : ut nempe innuat incertum esse, an Bernardus ex spiritu divino de hac expeditione, ejusque eventu conjecerit.

391. « Attamen Bernardus ipse initio libri secundi De consideratione ad Eugenium; ubi factum a calumnia tuetur, se ad id divinitus impulsum esse non diffitetur. *Diximus, pax*, inquit, *et non est pax : promisimus bona, et ecce turbatio.* Tum hæc subdit ad sui defensionem : *Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed jubente te, imo per te Deo.* Et inferius, objectis sibi hominum D improperiis : *Unde scimus quod a Domino sermo egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi?* ita reponit : Eugenium alloquens : *Non est quod ad ista ipse respondeam : parcendum verecundiæ meæ. Responde tu pro me, et pro te ipso secundum ea quæ audisti et vidisti.* Quibus verbis miracula, ab se in prædicationis confirmationem facta, sine dubio modeste insinuat.

392. « Verum omnium optime Gaufridus sanctum Parentem suum a calumnia vindicat in lib. III de ejus Vita cap. 4, primo, quod illius expeditionis primum propositum ab eo non sit profectum. *Cum enim multorum jam animos permovisset audita necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter*

hoc repetitus, Apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem pontificis generalem epistolam jussus ab eo est, tanquam Romanæ Ecclesiæ linguam exponere, populis atque principibus. Deinde quod prædicandi officium, ab eo ex obedientia susceptum divinitus confirmatum sit tot tantisque miraculis ac signis. Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Denique quod si ex illa profectione orientalis ecclesia liberari non meruit, certe cœlestis meruit impleri et lætari, nempe ab eorum mortem *qui in fructibus pœnitentiæ purgatas variis tribulationibus Christo animas reddiderunt.* Et quidem hoc ipsum est, quod Joannes, Casæ-Marii abbas sanctus, sibi ex revelatione compertum, Bernardo significavit. Sed qui moratur in vindicando Bernardo? Cujus tanta auctoritas, id jam dudum obtinuit apud omnes, etiam heterodoxos, ut ejus vita, eximia sanctitas, et doctrina communi omnium suffragio et existimatione sint approbatæ. »

§ XXXVII. *Eugenii PP., Ludovici regis, ac S. Bernardi acta pro bello sacro; viri Dei prædicatio; miracula: summa rei bellicæ præfectura huic uni delata, sed ab eo non admissa: Lingonenses pacificati; controversiæ alteri ejus interposita auctoritas.*

393. Gaufridus, cœnobita quondam Claravallensis, S. Bernardi notarius, ac deinde ibidem abbas, lib. II ipsius Vitæ scribens de belli sacri a Christianis in Orientem invecti, Bernardo prædicationibus longe lateque classicum insonante, infelici successu, atque de obmurmuratione adversus virum sanctum exinde orta, amplum nobis reliquit campum ulterioris commentationis, qua hoc argumentum, in synopsi e Mabilionio paulo ante generatim propositum, magis singulatim et explicate illustremus. Quædam hujus sacræ expeditionis fundamenta jacta fuisse anno Christi 1145, narrat ibidem historiæ Cisterciensis cap. 4 : « Ideirco, ait, Eugenius in corde suo conferens, atque alta mente volvens quæ audierat de damnis in Oriente illatis ab infidelibus populo Christiano, Edessa capta, indeque Antiochia, atque ipsis Hierosolymis in discrimen adductis,..... contra Sarracenos... communia arma sumenda esse putavit. A Ludovico præventus, an præveniens, in dubio est. Certum, utrumque in ea convenisse, ut alter expeditionem publicaret, alter subiret : neuter sine Bernardo quidquam faceret. Sed nos Othonem, auctorem ejusdem temporis, et cunctis fere assistentem, qua apud omnes pollebat auctoritate, hæc ipsa referentem audiamus. » Libro I de Gestis Friderici I imperatoris cap. 34, ista memorat, quæ e novissima editione Mediolanensi accipimus, tomo VI a columna 668 : « Ludovicus dum occulte Hierusalem eundi desiderium haberet, eo quod frater suus Philippus eodem voto astrictus, morte præventus fuerat, diutius protelare nolens propositum, quibusdam ex principibus suis vocatis, quid in mente volveret, aperuit.

394. « Erat illo in tempore in Gallia cœnobii Claravallensis abbas quidam Bernardus dictus, vita et moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, sapientia litterarumque scientia præditus, signis et miraculis clarus. Hunc princeps vocandum, ab eoque, quid de hac re fieri oporteret, tanquam a divino oraculo consulendum decernit. Vocatur præfatus abbas, consiliumque ipsius super prædicti deposcitur principis voluntate. Ille de tam grandi negotio, ex propriæ auctoritatis arbitrio responsum dare, frivolum judicans, ut ad Romani pontificis audientiam et ex non deferatur, optimum esse respondit. Itaque missa ad Eugenium legatione, totum illi negotium aperitur. Qui antecessorum suorum exempla revolvens, quod videlicet Urbanus hujusmodi occasione transmarinam ecclesiam, duasque patriarchales sedes, id est, Antiochiam et Hierosolymam, ab obedientia Romanæ sedis scissas, in pacis unitatem receperit, votis prædicti regis pro dilatando Christianæ religionis ritu annuit, auctoritate prædicandi, animosque cunctorum ad hoc commovendi, prænominato abbati, qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut propheta vel apostolus habebatur, concessa. Unde ejus scriptum tale ad regem, principesque suos directum invenitur. » Mox illud idem auctor subjicit cap. 35, sed quia satis longum est, et a Baronio ac Manrico ad annum Christi 1145 typis commissum; ideo illud hic iterum non transcribimus.

395. Cæterum profectionem orientalem a rege Francorum Ludovico VII, propterea quod compunctus esset ob incensam Vitriacensem basilicam, cum mille ac trecentis, quæ in eam confugerant, capitibus (videsis dicta superius, § 32) ex voto susceptam fuisse, perhibent scriptores apud Pagium ad annum Christi 1145, num. 13. Longum vero esset singulatim enarrare præparationes, quæ in Gallia ante istam expeditionem sub dicto rege adhibitæ sunt, quales sunt conventus Bituricensis, de quo idem Pagius ad annum mox citatum, num. 12; item Vezeliacensis, ad annum 1146, num. 3. De priore autem tractans, « Odo, ait, de Diogilo monachus S. Dionysii, et in abbatiam ejusdem monasterii Sugerii successor, septem libellos edidit de Ludovici VII, Francorum regis profectione in Orientem, a Petro Francisco Chiffletio in Asserto genere illustri S. Bernardi a tenebris erutos, quibus historia ecclesiastica locupletari potest. » Deinde ex istius Odonis libello primo nonnulla recitat de utroque illo congressu : sed de Vezeliacensi laudatus Odo varia scribit in eodem libello primo, quæ ad S. Bernardum pertinent. Præter alia vero, quæ apud Chiffletium legi possunt, sequentia inde delibo Odonis verba a pag. 11. « Anno, inquit, Verbi incarnati millesimo centesimo quadragesimo sexto gloriosus rex Francorum... ut dignus esset Christo, Verzeliaco in Pascha bajulando crucem suam aggressus est eum sequi... Abbas etiam (Claravallensis) Apostolica auctoritate, et propria sanctitate munitus, et convocatorum maxima multitudo... pariter adfue-

runt... Et quoniam in castro locus non erat, qui tantam multitudinem capere posset, extra in campo fixa est abbati lignea machina, ut de imminenti circumstantibus loqueretur. Hanc ascendit cum rege cruce ornato.

396. « Cumque cœleste organum more suo divini verbi rorem fudisset, cœperunt undique conclamando, Cruces, cruces, expetere. Et cum earum fascem præparatum seminasset potius, quam dedisset, coactus est vestes suas in cruces scindere et seminare. In hoc laboravit quandiu fuit in villa. Supersedeo scribere miracula, quæ tunc ibidem acciderunt, quibus visum est id Domino placuisse : ne, si pauca scripsero, non credantur plura fuisse; vel si multa, materiam videar obmisisse. Tandem edicto, quod post annum progrederentur, omnes ad B sua cum gaudio repedarunt. Abbas vero sub tenui corpore, et pene præmortuo robustum tegens spiritum, ubicunque circumvolat prædicando, et multiplicati sunt super numerum in parvo tempore, crucem portantes. » De conventu Vezeliacensi adiri etiam potest Otto Frisingensis, modo designatus, cap. 36, de Landunensi ac Carnotensi Pagius ad annum. 1146, num. 6, insigniores e Cruce signatis, num. 5, nominat. Colloquio Vezeliacensi coram non præsedit Eugenius papa : nam, referente Odone, pag. 12, « Optabat quidem ipse tam sancto operi manum primam præsens imponere; sed tyrannide Romanorum præpeditus non potuit : sancto vero Claravallensi abbati Bernardo curam istam delegavit. » Et vero Eugenium anno duntaxat 1147 in Galliam C venisse, reperies apud Pagium ibi, num. 5, contra alios, quos citat pro anno 1146, ac corrigit ad istum annum, num. 2. Conveniri de hac re etiam potest Manricus ad annum 1145, cap. 4, num. 9.

397. Nuperrime mentio a nobis facta est conventus Carnotensis, quantum in rem nostram ibi satis; ita tamen, ut officium mirabile, quod in concilio ibidem congregato pro expeditione militiæ sacræ abbati sancto fuit commissum, novam hic mentionem merito requirat. Baronius ad annum Christi 1146 scribit de indictione ac celebratione istius concilii, nec non de insignibus personis in eodem congregatis; deinde vero quærit, num 3 « Quid actum ibi? » Et respondet : « Illud in primis plane mirandum, D quod obstupefaciet omnes audientes; dum videlicet ibi totius belli dux ipse sanctus Bernardus omnium consensu deligitur, qui principem militiæ agat, cui milites omnes et principes ipsi subjicerentur. Hoc decretum in concilio consensu omnium. Hæc ne tu putes fabulam; describendæ hic sunt litteræ S. Bernardi ad Eugenium papam de his agentis, primumque studium Eugenii ex scriptis ab eo litteris commendantis, eumdemque ad ulteriora hortantis, atque ad postremum, quid actum in Carnotensi concilio enarrantis. »

398. Postremum hoc ex epistola sancti ordine 256, in qua legi possunt antecedentia huc transcribo : « De cætero, ait, verbum illud, quod jam, ni A fallor, audistis; quomodo videlicet in Carnotensi conventu (quonam judicio satis miror) me quasi in ducem et principem militiæ elegerunt : certum sit vobis, nec consilii mei, nec voluntatis meæ fuisse vel esse, sed nec possibilitatis meæ (quantum metior vires meas) pervenire usque illuc. Quis sum ego, ut disponam castrorum acies, ut egrediar ante facies armatorum? Aut quid tam remotum a professione mea, etiamsi vires suppeterent, etiamsi peritia non deesset? Sed neque hoc meum est, vestram docere sapientiam. Nostis hæc omnia. Tantum obsecro per illam charitatem, qua mihi specialiter debitores estis, ne me humanis voluntatibus exponatis; sed, sicut singulariter vobis incumbit, divinum consilium perquiratis, et operam detis, ut sicut fuerit voluntas in cœlo, sic fiat. » Mabillonius in notatione ad hanc epistolam monet, de hoc conventu legendas Petri Venerabilis, et Sugerii epistolas.

399. Ut « primum Eugenius suscepit Bernardi litteras, » Cisterciensi historico referente ad annum 1146, cap. 5, « et bellicos cognovit apparatus, qui in Gallia incipientes, si modo promoveantur, facile sperarentur alias late provincias pervagaturi; prosperis ventis laxanda vela ratus, neque alio utendum nauta, quam eo ipso, qui, tam feliciter inchoasset navigationem, ad eumdem Bernardum rescribit alacer, non sibi ipsius materiali gladio, non ductu bellico, quamvis id etiam Galli principes poscant, sed spirituali tantum opus esse, id est, gladio spiritus, qui, Apostolo teste, est verbum Dei : sacerdotali tuba cieat bellum, prædicet, arguat, exprobret Christianis, loca nostræ salutis in arcto posita, periclitari fratres, hos trucidandos misere; illa sacrilege et impie profananda, dum ipsi desides, per otium luxuriantur, si non succurrant. Ingerat populis fidelibus furorem, seu verius zelum adversus infideles, et contra crucis contemptores concitet universum Christianum orbem. Hanc legatiam Eugenii quondam filii; nunc amici, nunc patris, quin et totius Ecclesiæ nomine illi injungi, subeundam ardenter viro Dei, qui nullis pro ipsius causa laboribus, nullis periculis unquam pepercisset. Hæc et similia ab Eugenio ad Bernardum semel et iterum, qui cunctis aderat Godefridus, mandata narrat. » Ita Manricus. Adeat lector Gaufridum biographum, lib. III, cap. 2.

400. « Soluta curia, et rege, » uti pergit idem Annalista, num. 3, « ac Pontificibus reversis ad propria, ut necessaria ad iter præpararent, Bernardus Pater vicina loca et urbes, prædicans per provincias, non inæquali fructu peragravit. Et addebant voci ejus vocem virtutis miracula frequentia, quibus adeo fideles concitabantur, ut pene vacuas urbes, deserta oppida universi relinquerent, dum sanctum sequebantur, Christo sub crucis signo militaturi. » Præter Odonem, de miraculis paulo ante locutum, habemus testem irrefragabilem Gaufridum loco jamjam designato : nam de signis, quibus Dominus sermonem viri sancti confirmabat : « Sed quantis, ait, et quam

multiplicibus signis? Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant; sed ipsa demum scriptorem numerositas scribendorum, et materia superavit auctorem : nimirum cum aliquando una die viginti, seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab ejusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per servi tui tactum et orationem, ex ipsis etiam matrum uteris cæcos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui. » De ingenti autem cruce signatorum multitudine juvat audire sanctum ipsum; hæc de illa Eugenio scribentem in epistola, quæ est ordine 247, apud Mabillonium : « Mandastis, et obedivi, et fecundavit obedientiam præcipientis auctoritas : siquidem annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vacuantur urbes et castella ; et pene jam non inveniunt, quem apprehendant septem mulieres, virum unum : adeo ubique viduæ vivis remanent viris. »

401. Atque hæc quidem Bernardus in locis, in quibus erat præsens, effecit viva voce ; a quibus vero aberat, quia ad illa ire, vel tam cito ire non poterat, quantum præstiterit igneis litteris, et ad accendenda fidelium corda accommodatis, quid memorem? Adisis historicum Cisterciensem, cap. 5 citato, num. 8. « Cæterum, inquit, inter bellicos apparatus hoc ipso anno Lingonenses episcopum et clerum inter se dissidentes paci reddidit. Et intercessit miraculum prævisum, et in miraculo prophetata pax, cum minus consequenda putabatur. » Res narratur apud Gaufridum, lib. IV, Vitæ, cap. 5, num. 239. In annalibus Cisterciensibus, cap. 6, exstant Eugenii papæ gesta adversus infideles, ac Bernardi ad hunc pro Samsone archiepiscopo Remensi epistola, quæ inter Bernardinas a Mabillonio vulgatas est ordine 247. Ex iis autem, quæ laudatus editor ad illam notat : « Solemne quondam erat, ut reges, in præcipuis festis coronam acciperent festivo ritu, ut hic apud Bituriges ante Jerosolymitanam expeditionem. Bituricensis archiepiscopus id sibi in sua ecclesia deberi contendebat. Quare cum id Samson præstitisset apud Bituriges, reclamante Petro archiepiscopo, Eugenius usum pallii eidem Samsoni interdixit. Pontificias hac de re litteras habes in Patriarchio Bituricensi, ex aliis notis : » ex iis, inquam, perspicuum fit primo, hanc sententiam, cui regis Ludovici Junioris causa erat, immixta, latam fuisse non sine periculo, ne vel omnino refrigesceret vel penitus extingueretur ardor erga dictam expeditionem. Secundo, suam recte auctoritatem interposuisse virum sanctum huic controversiæ componendæ, si præsertim ejusdem circumstantias expendas.

402. Audiamus Manricum, cap. 6, num. 7 : « Erat Samson... integræ famæ præsul... et Ludovico inter charos semper habitus, tunc ab accepta corona charior adhuc... Turbavit regem, principes, et populum promulgata sententia, quantumvis **A** justa, quantumvis ex Dei zelo profecta fuerit, et universam transmarinam expeditionem, quam adeo omnes ardebant, exasperato rege, a cordibus fidelium pene avulsit. Sed Bernardus... sive gratia in Samsonem, quem multa charitate prosequebatur, seu reverentia eximiæ religionis qua præcellebat inter alios Galliæ præsules; seu tandem regi aut deferens aut timens; deferens, inquam, sancto illius zelo, quo per tot sumptus, tot labores proprios, tot pericula terræ marisque, orientalem parabat expeditionem; sed et timens, ne forte irritaretur contemptus a Pontifice... a proposito posset revocari;... paterna, qua pollebat, auctoritate, et libertate, qua semper utebatur in causis Christi, has ad Eugenium litteras scripsit non vacuas zelo, sed prudentia plenas. »

B § XXXVIII. *Sceleratus contra Judæos prædicator repressus, et ad frugem reductus a sancto Doctore; cautela contra falsarios litterarum ejus.*

403. Atrocissimam Christianorum adversus Judæos persecutionem in Gallia et Germania excitatam memorat Annalium Cisterciensium scriptor, c. 7. Causam dedit perfidæ istius sectæ barbarum facinus, quod apud Nortwicum in Anglia crucifixisset puerum quemdam nomine Willielmum : de quo tanquam martyre jam pridem actum fuit in Bolland, ad diem XXV Martii, tomo III, istius mensis, pag. 588 et sequentibus, re innexa anno Christi 1144. Persecutionis tuba fuit eremita cui nomen Radulphus, Christianos contra illos commovens prædicationibus suis. Opportunitas accessit ex orientali contra Saracenos **C** expeditione, quam S. Bernardus tantopere promovebat. Quia itaque res illa affinitatem quamdam habet cum historia belli sacri, de qua tractamus, eam in compendio referemus e laudato Annalium conditore. Judæis itaque ubique invisis Christiano potissimum populo maxime nocuit ferina illa innocui pueri carnificina. « Hinc quippe odia Christianorum, ait, in ipsos aucta, atque zelo in vindictam transeunte, et divitiarum, quibus abundabant, sæva cupiditas, multi in eorum perniciem conspiravere, et iræ excandescentis semel in Sarracenos, tanquam in Christi hostes, facilior ad Judæos transitus fuit. Exstat epistola Petri Venerabilis ad regem Galliæ scripta; severa in gentem, Sarracenorum gente deteriorem perniciosioremque, et quæ, ut non deputet **D** ultimo supplicio, at opibus mulctandos persuadet, quas a Christianis per scelera extorsissent (dictæ epistolæ fragmentum in eisdem annalibus recitatur). Itaque Petrus, qui mitior, bonis omnibus; cæteri capite plectendos fore clamabant.

404. « At inter alios eremita quidam, Radulphus nomine, seu nimio zelo, seu captandæ plebis avidus, et prædicandi, quasi a Bernardo missus, munus usurpans, crucem contra Sarracenos orientales, verum contra domesticos Judæos internecionem et mortem concionabatur. » Loquentem de eo audiamus Ottonem Frisingensem lib. I De gestis Friderici I imperatoris, cap. 37 : « Inter hæc Rudolphus monachus, vir quidem religionis habitum habens, re

ligionisque severitatem solerter imitans, sed litterarum notitia sobrie imbutus, eas partes Galliæ quæ Rhenum attingunt, ingreditur, multaque populorum millia ex Agrippina, Moguntia, Vormatia, Spira, Argentina, aliisque vicinis civitatibus, oppidis seu vicis, ad accipiendam crucem accendit; hoc tamen doctrinæ suæ non vigilanter interserens, quod Judæi in civitatibus oppidisque passim manentes, tanquam Christianæ religionis hostes trucidarentur. Quod doctrinæ semen in multis Galliæ, Germaniæque civitatibus vel oppidis tam firmiter radicem figens germinavit ut plurimis ex Judæis hac tumultuosa seditione necatis, multi sub principis Romanorum alas tuitionis causa confugerent. Unde factum est ut non pauci ex ipsis hujusmodi immanitatem fugientes, in oppido principis, quod Noricum, seu Norenberg appellatur, aliisque municipiis ejus, ad conservandam vitam se reciperent. » Hactenus Otto de pseudoapostolo illo.

405. « Doluere episcopi, uti subjungit Manricus num. 4, sanguinem effusum, jus gentium violatum, desertas urbes, et se contemptui haberi ab uno monacho, qui sub prætextu prædicandæ crucis, ex injuncto Bernardi, ipsis non solum inconsultis, sed renitentibus, totam fere Germaniam perturbaret. Unde et Henricus, Moguntinus præsul, querulas ad doctorem sanctum litteras dedit, quod talem hominem sibi substituisset (namque ita credebatur) per quem tam gravia, tam scandalosa per speciem zeli et justitiæ prædicarentur. Tunc sanctus Pater purgandæ tali calumniæ et nihilominus reprimendo serpenti malo, primum ad eumdem Moguntinum, mox ad omnes episcopos Germaniæ scripsit epistolas. » Porro exemplar epistolæ ad Henricum archiepiscopum Moguntinum, quæ in editione Mabilloniana est ordine trecentesima sexagesima quinta, alias 323, inter alia sic habet : « Homo ille, de quo agitur in litteris vestris, neque ab homine, neque per hominem, sed neque a Deo missus venit. Quod si se monachum aut eremitam jactat, et ex eo sibi assumit libertatem, vel officium prædicationis, potest scire, et debet, quod monachus non habet docentis, sed plangentis officium; quippe cui oppidum carcer esse debet, et solitudo paradisus. Hic vero a contrariis, et solitudinem pro carcere, et oppidum habet pro paradiso. O hominem sine pectore, o hominem sine fronte! Cujus stultitia elevata est super candelabrum, ut appareat omnibus, qui sunt in domo. Tria sane sunt in eo reprehensione dignissima : usurpatio prædicationis, contemptus episcoporum, homicidii approbati libertas. » Alia, quæ superaddit et quibus pseudo-doctorem istum arguit, ac vitam Judæo non auferendam defendit, invenies in dicta epistola.

406. Legi etiam meretur ibidem epistola 363, alias 322, qua vir sanctus, uti habet titulus : *Ad arma contra infideles pro defensione orientalis Ecclesiæ suscipienda hortatur.* Præterea contra turbulentum quemdam prædicatorem docet, Judæos non esse A persequendos, nedum occidendos. Inscribitur archiepiscopis, episcopis, et universo clero et populo orientalis Franciæ, et Bajoariæ. Cæterum hæc epistola veluti classicum est ad sacram expeditionem, de qua Guillelmus Tyrius in belli sacri Historia lib. XVI, cap. 18, ista loquitur, S. Bernardum laudans, aliis elogiis superius eidem sancto militiæ sacræ præconi apud nos in præsenti materia datis conformia : « Vir, ait, immortalis memoriæ, et honestæ conversationis speculum, dominus Bernardus, Clarævallensis abbas, piæ in Domino, et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris exsecutionem præcipuus eligitur : qui injunctæ sibi dispensationis sedulus executor, ejusdem operis secum Deo amabiles trahens comministros, impiger, indeB fessus, licet corporis esset invalidi, tum propter jejunia pene continua, et subtilem nimis dietam, regna circuit, regiones obambulat, evangelizans ubique regnum Dei, » etc.

407. Sed ut ad Judæorum causam redeamus, non abs re fuerit audire Ottonem Frisingensem supra allegatum : « At præfatus Clarævallensis abbas hujusmodi doctrinam præcavendam docens, ad Galliæ Germaniæque populos nuntios, seu litteras destinavit, in quibus ex auctoritate sacræ paginæ luculenter ostendit, Judæos ob scelerum suorum excessus non occidendos, sed dispergendos fore. Unde et Psalmographi testimonium induxit, in LVII (imo LVIII) psalmo dicentis : *Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos.* Et item : *Disperge illos in vir-* C *tute tua.* Hactenus historicus ille cap. 38 : Præsens de falso ac fallente doctore Radulpho argumentum absolvam, dum duo observanda ostendero. Alterum est, ejusdem Radulphi temeritatem non modo coercitam fuisse a viro sancto; sed ipsum etiam ab hoc fuisse conversum ad optimam frugem, teste Ottone Frisingensi lib. I citato, cap. 39, ubi scribit ista de nostro abbate : « Moguntiam quoque veniens, Rudolfum in maximo favore populi morantem invenit. Quo accersito, permonitoque ne contra monachorum regulam, per orbem vagando, propria auctoritate verbum prædicationis assumeret, tandem ad hoc eum, ut, sibi promissa obedientia, in cœnobium suum transiret, induxit. » Tametsi vero hoc sit actum quando sanctus Bernardus in Germaniam se contulerat, ut D militiam crucis orientalem ibidem annuntiaret, hoc tamen loco illud cum præcedente Radulphi historia conjungimus, addentes insuper epiphonema Manrici cap. 8 : « Sic Bernardus, quem non Ecclesiæ præsules, non principes, robore suæ potentiæ compescuerant, persuasione compescuit ; et citius dictu venit, vidit, vicit, peccata submovens, servans peccatorem. Verum est tamen Moguntinum populum, qui Radulpho adhæserat, discessum ejus impatienter tolerasse ; » lego enim apud Ottonem cap. 39 supra citato, rem illam accidisse « populo graviter indignante, et, nisi ipsius sanctitatis consideratione revocaretur, etiam seditionem movere volente. » Tantam sibi apud seductum populum auctoritatis conciliarat pseudoapos-

totus iste. « Sed, » ut subdit Manricus de sancto Patre, « continuit reverentia illius omnes; et quod semel Bernardus improbasset, approbare non ausis, simplex ipsius verbum pro lege fuit. » Et hoc primum, quod observatum volebam; cui nunc subjicio alterum.

408. Sanctus Pater in epistola 363 quam citabam, hæc scribit : « Illud quoque admonitos vos esse est necesse, fratres dilectissimi, ut, si quis forte amans primatum gerere inter vos, expeditione sua regni voluerit exercitum prævenire, nullatenus audeat; et si a nobis missum se simulet, non est verum; aut si ostendat litteras tanquam a nobis datas ; sed omnino falsas, ne dicam furtivas, esse dicatis, » etc. Annalium Cisterciensium confector in hunc epistolæ locum animadvertit ista cap. 7, num 9 : « Cardinalis Baronius dum hæc narrat, in ea sententia est, ut putet, sanctum, dum contestantur omnes, ne litteras a se missas acciperent, quas scirent esse falsas, a Nicolao sibi præcavisse, illo nimirum, quem præcedenti anno in Claræ-vallis monachum susceptum; hoc, scribentem Bernardi patris nomine ad comitem et proceres Britanniæ superius vidimus; quin et ejusdem sigillum, stylumque in grave ipsius et aliorum damnum simulare consuetum, infra dicemus. Sed, uti recte observat idem Manricus, non crediderim, inquit, tam cito comprehensum a sancto Patre, maxime in ejus obsequio permansurum per annos aliquot. Neque est, cur ad incerta recurramus, cum certa habemus. Radulpho prædicante sub ejus nomine, quæ fuit querela Henrici Moguntini, præcavet sibi a simili fallacia. » In memoriam revoca quæ de Nicolao Arremarensi antea præmisi ; de Radulpho autem nonnulla per prolepsim modo dixi ; nonnulla dicam proxime, oblata opportunitate peregrinationis Germanicæ, quam S. Bernardus suscepit, partim ut eum compesceret, partim ut ejusdem regionis principes ad bellum sacrum excitaret.

§ XXXIX *Germaniam peragrat pro militia sacra ; linguæ gratia; perorantis vis ac fructus ; miracula ; colloquium cum S. Hildegarde ; conversio Alexandri Coloniensis.*

409. Duplex causa virum sanctum in Germaniam evocavit. Utramque exprimit Otto Frisingensis laudatus, lib. I, cap. 39, hæc memorans : « Igitur innumerabilibus in occidentali Gallia ad transmarinam expeditionem excitatis, Bernardus prædicationis nomine movendum orientale Francorum regnum aggredi disponit, tam ob hoc, ut animum principis Romanorum sacræ exhortationis verbo ad accipiendam crucem emolliret, quam ut Rudolfo, occasione Judæorum crebras in civitatibus seditiones populo contra dominos suos moventi silentium imponeret. » Duæ igitur hæ rationes virum moverunt, ut in Germaniam se conferret : quibus duplex respondit fructus ab ipso intentus, præter alios non tam ab eodem sancto Patre quæsitos, quam sponte oblatos. Sed habenda etiam ratio temporis, quo illuc profectus est.

410. Baronius ad annum Christi 1146, num. 25. « Ubi, inquit, ad finem præsens inclinaret annus, se contulit in Germaniam. » Sed Manricus ad eumdem annum cap. 8, num. 2, longe probabilius esse censet, iter illud accidisse citius. Expendendas proponamus illius rationes : « Cardinalis Baronius sub finem hujus anni profectum putat, motus, ut credo, historia miraculorum ejus in proœmio, quæ a prima Dominica Adventus exordium sumit. Verum cum in eadem historia scriptum sit cap. 15, sanctum Patrem hujusmodi occasione exulasse a filiis fere per annum; et alias Claramvallem ingressum non multo post festum Purificationis anni sequentis; cogimur contra eumdem Baronium dicere, aut adiisse Tolosam contra Henricum, antequam in Germaniam se conferret, aut Germaniam ante finem anni intrasse : quamvis miracula non a primo ejus ingressu, sed ab accessu ad Constantiam scribi cœperint, atque hoc longe probabilius judico, nec non conformius ipsi narrationi. Utcunque fuerit, Germaniam sanctus intrans utrumque scopum attentius intuebatur, ut et Christianos cieret in Sarracenos, et a Judæis retraheret. » De his jam diximus, per prolepsim etiam relata conversione Radulphi, quæ proprie hujus erat loci. De illis vero nunc singillatim agendum superest.

411. « Constat in primis, » asserente Manrico cap. 8, num. 4, « sub finem mensis Octobris ad Wormatiam urbem commoratum, multos ad bellum sacrum cruce signasse. De ipso namque, sub initium Januarii anni sequentis eamdem urbem rursus adeunte, Philippus (1) tunc archidiaconus, post monachus, qui præsens fuit, scribit in hæc verba, » quæ habentur infra libro sexto Vitæ, part. II, « Transierat..... per Wormatiam ante duos menses, et sermone habito innumerabilem ibi signaverat populum signaculo militiæ Christianæ. » Quid deinde? « Francfordiæ, » sicut pergit idem Annalista cap. 8, num. 4, « convenit imperatorem, quædam cum eo negotia tractaturus, ac velut obiter suggesturus, de bello Sacro, et semina jacturus, quæ postmodum Spiræ fecundarentur. Nec virum, quamvis sui reverentissimum obsequentissimumque, facilem invenit in hoc negotio : quin aversantem iter transmarinum ; nec persuasibilem, ut ad illud adduceretur, non obscure testatur Philippus auctor, paucis, sed oculatus testis, cuncta describens, dum gesta Spiræ pandit in hunc tenorem lib. VI Vitæ, parte I, cap. 2 : « *Prius enim apud Francofordiam regem secreto convenerat vir beatus, admonens ut ipse saluti propriæ provideret in tempore misericordiæ uberis. Cui cum respondisset nullum sibi hujus militiæ inesse propositum, tacuit vir mansuetissimus, dicens non esse parvitatis suæ importunius instare regiæ majestati.* Hinc planum fit magna dicendi ac persuadendi vi opus fuisse sancto Patri, ut Conradum ita tunc animo comparatum, postea Spiræ flecteret in quam volebat partem.

(1) Imo Vuolkemarus clericus Constantiensis, post monachus.

412. At Francofurto discedere in alia Germaniæ loca cum sancto non possumus, nisi ab ipso ibidem gesta narremus. Helmoldus presbyter in Chronicis Slavorum anno 1556, Francofurti editis cap. 60, pag. 128 et seq. hæc ita memoriæ prodidit : « Circa tempora dierum illorum ortæ sunt res novæ, et toti orbi stupendæ. Præsidente enim sanctissimo papa Eugenio, Conrado quoque tertio gubernacula regni moderante, claruit Bernardus Claravallensis abbas, cujus fama tanta signorum fuit opinione celebris, ut de toto orbe conflueret ad eum populorum frequentia, cupientium videre quæ per eum fiebant mirabilia. Hic itaque egressus in Teutonicam terram, venit ad celebrem curiam Franckenvort, quo tunc forte rex Conradus cum omni principum frequentia festivus occurrerat. Cum ergo sanctus vir in ecclesiis potius curandis ægrotis in nomine Domini propensius instaret, astante rege et summis potestatibus, incertum erat inter tantas populorum catervas, quid quis pateretur, aut cui forte subveniretur. Aderat illic comes noster Adolphus, certius nosse cupiens ex operatione divina virtutem viri.

413. « Inter hæc offertur ei puer cæcus et claudus, cujus debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Cœpit ergo vir sagacissimus intentare solerter si forte posset in hoc puero, sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus incredulitati, veluti divinitus edoctus vir Dei, remedium providens, puerum præter morem jussit sibi applicari : cæteros enim verbo tantum consignavit; hunc vero exhibitum manibus excepit, oculisque morosa contrectatione visum restituit. Deinde genua contracta corripiens, jussit eum currere ad gradus, manifesta dans indicia recuperati tam visus quam gressus. » Hæc Francofurti a Bernardo gesta refert Helmoldus.

414. Inde, ut dicitur in Chronico Hirsaugiensi Trithemii, anno 1690, typis monasterii S. Galli recuso, ad annum 1147, pag. 415, « navigio descendens pervenit ad Bingios, ubi Hildegardis monialis virgo Christi devotissima... in monte S. Ruperti construxit cœnobium, cum qua dulces fertur de futura felicitate miscuisse sermones. Erat namque divo Bernardo sancta Christi famula et scriptis nota, et relatione multorum in Domino comprobata. Ad quam cum pervenisset, post orationes consuetas et salutationis obsequia, præcepit sibi volumina exhiberi, quæ illa divinitus inspirata conscripsit : quibus diligenter ex parte revisis, ultra quam dici potest admirans, dixisse fertur ad socios. « *Hæc scripta non sunt humanitus adinventa, nec potest ea mortalis homo capere, nisi ad Dei similitudinem intus et in anima fuerit reformatus per amorem.* Plura, quæ Sanctus tunc dixisse fertur, ibidem legi possunt. Et hic quidem fructus videtur ab eo non quæsitus dum in Germaniam tenderet, sed ultro, dum ibi jam degeret, oblatus, ut Hildegardem corroboraret adversus hominum obloquia; si ipsius cum illa collocutio vere subsistat : quod ideo addo, quia nonnulla eidem incommodant.

415. Etenim Manricus, relata cap. 8, num. 6 et 7, ex Trithemio collocutione ista, ibidem num. 7, eum ita concludentem recitat : « Sanctus vero Domini famulus Bernardus valedicens virgini Christi Hildegardi cœptum iter per descensum Rheni continuat, et in Bopardia paralyticum in medio populi, manu illi imposita curat. Inde per Mosellæ alveum Treverim conscendit, et tres cæcos, claudum unum, et surdam mulierem in eadem civitate, omni inspectanti populo, curavit. » At subdit prædictus historicus Cisterciensis : « Hæc ex Trithemio; quod attinet ad tempus, dubia fide : quippe omissa a Philippo, qui ex colloquio Conradi cum Bernardo ad Francofordiam, gesta sancti describit per dies singulos. Sed neque sancta, ut ipse Trithemius ait in Chronico Spanheimensi, ante annum 1148, Bingiorum terram [*al.* ad Bingos] cum conventu suo occupaverat. » De hac sancta actum est 17 Septembris in Bolland. et Martyrologio Romano; de qua etiam inferius recurret sermo. Hic non addimus epistolas duas, quarum unam ab illa ad sanctum Patrem; alteram autem ab hoc ad illam datas recitat num. 8. et 9, idem Manricus; major enim nobis se offert et longe illustrior rerum dicendarum copia in viro sancto Germaniam peragrante, armaque sacra annuntiante, nec non prodigiis frequentissimis ibidem coruscante. Ei itaque illic peregrinanti comites nos adjungamus, ita tamen, ut quæ pertinent ad loca Germanicæ peregrinationis, ejusdemque socios, ac creberrima, testatissima, omnisque generis miracula, tum ibidem, tum in reditu ad suos Claravallenses sunt a magno thaumaturgo nostro edita, Domino sermonem ejus confirmante tot tantisque sequentibus signis, non simus hic daturi, sed lectorem mittimus ad librum miraculorum istorum, quem infra recudemus, ac notis illustrare conabimur.

416. « Est tamen pro miraculo habendum, quod sancto viro prædicante natali lingua, Gallicana nimirum, cujus Theutonici omnino essent expertes, populum nihilominus audientem, sed non intelligentem, usque ad lacrymas provocaret ad compunctionem. » ut observat Manricus cap. 9, num. 5, rem confirmans e Cæsarii supparis auctoris homilia 16, De infantia Christi, e qua citat ista : « Tempore Conradi imperatoris cum S. Bernardus in Alemannia lingua Gallica prædicaret, ita populum accendit ut uberrime fleret; et cum tamen ejus verba non intelligeret, postea cum interpres peritissimus sancti sermonem exponeret, populus non est motus. » Tanta videlicet erat potentissimi præconis, præsentis, loquentis atque ardentis vis. Hæc fortius confirmantur a Gaufrido lib. III Vitæ, cap. 3, num. [illegible], qui de mirifica linguæ ejus gratia scribens, ita loquitur ad nostrum propositum : « Inde erat, quod Germanicis etiam populis loquens, miro audiebatur affectu, et ex sermone ejus, quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam ex peritissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis in-

tellecta locutione, ædificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem : cujus rei certa probatio tunsio pectorum erat, et effusio lacrymarum. » Mirum itaque non est, frequentissimo ac constipatissimo concursu ad sanctum hunc oratorem fuisse viam ab auditoribus affectatam : de qua re vide inter miracula cap. 1, occasione miraculorum, quæ facta sunt Constantiæ, et e quibus etiam nonnulla consignat Trithemius in Chronico Hirsaugiensis ad annum 1147.

417. Miram vero atque insignem Alexandri Coloniensis conversionem, Basileæ a viro sancto impetratam, ita exponit auctor Annalium Cisterciensium eodem cap. 9, numer. 11 et 12, quam et nos hoc loco desiderari non patimur. « Hunc, ait, cum Romam proficisceretur, Bernardo obviam factum superius vidimus; quin et videntem divinæ virtutis opera, sive magis expertum in se ipso, quod statim dicam, tandem dedisse manus sancti monitis, et se itineris socium adjunxisse, monachum induiturum in Claravalle. Verum quo loco, et quo ordine hæc acciderint, aliunde nobis venit excipiendum. Et locum quidem habemus ex Godefrido sancti Patris notario, qui virum ad Basileam conversum tradit, quippe sancto egrediente prædictam urbem, meminit Alexandri, et statim subdit : Iste est Alexander, qui in eisdem diebus ad viri Dei sacra monita, ostensionemque virtutum... secutus est eum, » ex lib. IV Vitæ S. Bernardi, cap. 6, numer. 241, de quo etiam lib. IV Vitæ seu miraculorum parte I, cap. 1, numer. 283. At qualis ille fuerit, et quo modo, ac ordine conversus, edocet Exordium magnum Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione 1, cap. 25 : « Apud Coloniam Agrippinam, quæ est insignis metropolis Germaniæ, fuit magister quidam, Alexander nomine, canonicus (S. Mariæ ad Gradus, ubi habet notula marginalis) doctorque famosissimus in eadem urbe.

418. « Accidit autem, ut Dei famulus beatus Bernardus Claræ-vallensis abbas, jubente sancto papa Eugenio Germaniam ingrederetur. Jerosolymitanum iter Conrado imperatori et populo terræ prædicaturus. Cumque ibidem signis et virtutibus innumeris coruscaret, videns imperator mirabilia, magna, quæ Dominus per eum ostendebat, compunctus corde, crucis signum de manu ejus accepit, Jerosolymam profecturus. Nec distulit hoc idem facere innumera hominum multitudo : ita ut incredibili fidei ardore succensi, scissuras et fimbrias de vestimentis famuli Dei, quæ propter hoc ipsum nova frequenter accipere cogebatur, undique certatim diriperent, seque infelices arbitrarentur, quicunque de indumentis ejus cruces habere non mererentur. Multi quoque ex eis nobiles ac sapientes viri, per manum illius sese Domino reddiderunt, qui in Claramvallem ab eo deducti et monachi facti, maximum deinceps in Ecclesia Dei fructum attulerunt.

419. « Ex quibus etiam exstitit unus supra memoratus vir nobilis Alexander, qui eo tempore juvenis et sæcularis scientiæ typho turgens, divitiarum quoque et transitorii honoris infulis adornatus, nihil minus quam conversionem cogitabat : sed Deus, qui comprehendit sapientes in astutia sua, mirabili hoc ordine, sicut sequentia declarabunt, adimplevit. Cum enim beatissimus Pater Bernardus ipsum de conversione monuisset, ille sæculari scientia vel opulentia tumens respondit, se ad præsens nil minus cogitare, vel velle quam habitum sumere monachalem. Eadem igitur nocte cum membra sopori dedisset, apparuit ei in visione idem homo Dei, erigens eum de grabato, in quo graviter languere videbatur, ac restituens sanitati. Deinde tulit habitum suum quo erat ipse indutus, et ex eo contexit Alexandrum. Qui cum eumdem habitum semel et secundo rejectum ab humeris indignanti animo repulisset, tertia tandem vice collo ejus injectum et corpori valenter astrictum compulsus est retinere. Deinde Pater sanctus baculum, quem manu tenebat, ipsius manui tradens, futuræ prælationis gratiam denotavit, et ita abire præcepit.

420. « Evigilans autem Alexander nihil adhuc pro hujusmodi revelatione mollescere poterat, sed in eadem animi duritia persistebat. Eodem vero die cum ille beatissimus abbas ad mensam recumberet, oblatus est ei piscis, qui perca nominatur, ut ex eo reficeret. Quo viso, vir Domini erectis in cœlum oculis, super eumdem piscem diutius oravit, et benedicens illum, præfato Alexandro pro pitantia transmisit. Quem dum ille gustare inciperet, ad primum illico morsum meruit in semetipso feliciter experiri, quantæ virtutis esset oratio famuli Dei; nam repente mutatus in alterum virum, compunctus est valde, et cœpit ubertim super eumdem piscem lacrymas fundere. Mirabatur vero seipsum, nesciens, quid haberet, vel cur fleret. Tandem recordatus visionis, quam nocte præterita viderat intellexit a Domino gratuita ejus miseratione se esse præventum. Unde supernæ vocationi ex intimo corde gratias agens, beato Dei famulo in continenti se reddidit. A quo benigne susceptus, et in Claravalle monachus factus, et deinceps Grandissilvæ pastor effectus, adeo in sanctitate vitæ profecit, ut postmodum fieret Cisterciensis abbas cœnobii (nonus, » uti habet notula marginalis) « ac totius Ordinis pater universalis. Hæc nos, sicut ab eodem Dei famulo Alexandro audivimus, fideli relatione deprompsimus. » Mabillonius Vitæ S. Bernardi libro VII, qui excerptus est e magno Cisterciensi Exordio, ad hunc locum totius Ordinis pater universalis, observat ista col. 1209 : « Insignis hic locus ad illustrandam dignitatem abbatis Cisterciensis : de quo vide epistolam 4, numer. 3, et epistolam 5, num. 4... Idem abbas ordinis Pater universalis item ab Herberto appellatur infra num. 17. » Cæterum mirabilis illa Alexandri conversio, unus denuo est e fructibus ante excursionem Germanicam a Bernardo non-quæsitus, sed in eadem ultro ipsi oblatus. Dica-

mus nunc, quam potenter rem gesserit vir sanctus, ut Conradum induceret ad bellum sacrum.

§ XI. *Conradus imperator militiæ sacræ adscriptus; excursiones S. Bernardi per Germaniam; reditus in Galliam; miracula; conventus Stampensis; infelix Orientalis expeditionis eventus perperam sancto imputatus.*

421. Nihil minus cogitabat Conradus, ut memorant Annales Cistercienses cap. 10, quam crucem sumere, et deserto imperio occidentali ad remotas orientis plagas arma convertere; maxime cum Germania flagraret bellis civilibus, quibusdam principum divisis inter se, et, nisi ejus præsentia continerentur, forsitan ab imperio dividendis. Indixerat tamen generalem curiam Spiræ, cui Bernardus adesset, in die natali Christi congregandam. » Factum videatur in libro vi Vitæ, qui est de miraculis, parte i, cap. 2, ubi præterea invenies felicem a sancto præcone intenti finis successum, Conrado, ac nepote ejus Friderico juniore, nec non innumeris principibus cruce signatis; adde miracula ibidem relata. Nec vero frustratus est Bernardus opera sua dum discordes Germaniæ principes in gratiam reduxit, rem testante Ottone Frisingensi lib. i De gestis Friderici, cap. 42, cujus verba id non obscure videntur innuere. Sunt autem ista: « Igitur non solum ex Romano imperio, sed etiam ex vicinis regnis, id est occidentali Francia, Anglia, Pannonia, innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama ad sumendam crucem commotis, repente sic totus pene occidens siluit, ut non solum bella movere, sed et arma quempiam in publico portare nefas haberetur. »

422. Illud vero, quod perhibetur inter miracula Spiræ facta, parte i, cap. 2, num. 302. « Ubi,.. egressi fuimus, et rex ipse cum principibus sanctum Domini deducebat, ne comprimerent eum turbæ, etc.; illud, inquam, magis clare at pathetice exprimit S. Antoninus parte ii Historiarum, titulo 17, cap. i, § 6, ita de Bernardo loquens: « Apud urbem Spirensium tantus erat concursus, ut Conradus rex seu imperator, ne populus eum comprimeret, deposita chlamyde eum in proprias ulnas suscipiens de basilica asportaret. » Annales Cistercienses paulo ante assignati memorant, num. 6 iconem Mariæ Virginis ter a sancto Patre salutatam Spiræ semel eidem salutem reddidisse, cunctis audientibus. Et deinde numer. 8 sermo est de lacte ejusdem Virginis, quo irroratus fuerit, nec non de salute ei dicta a beatissima Deipara in celebri monasterio Afflighemensi; quod factum differt in annum sequentem. Verum hæc inferius discutiemus. Nunc alia nos vocant, quæ vir sanctus Spira discedens, atque alia Germaniæ loca peragrans, patravit.

423. Annalium Cisterciensium concinnator ad annum 1147, cap. 2, num. 1 et 2. « Soluta, ait, curia, et salutato Conrado imperatore, ac Constantiensi episcopo, quem socium viæ, seu potius deductorem hactenus habuisset, Pater sanctus Spira discessurus Campensem sui Ordinis abbatem secum assumit, et reliquas totius, « quod accommode intelligendum, » Germaniæ urbes velocius peragrans, atque illustrans miraculis, verbum crucis adversus crucis hostes concionabatur... Verum quas urbes, et quo tempore discurrerit, ex ipsis, quos secum adduxit, viæ sociis, qui cunctis interfuerunt, accipiat lector; » quem nos mittimus ad librum vi Vitæ, seu de miraculis, parte ii, cap. 3, ubi de soluta curia Spirensi, transitu sancti per civitatem Wormatiensem, ac miraculis. Inde Confluentiam, ac Coloniam viator sanctus se contulit, signis de more eum comitantibus, prout mox citato capite licet videre. Quid referam alia, quæ Colonia profectus edidit Aquisgrani, Trajecti ad Mosam, Leodii, Gemblaci, Villarii, Cameraci, aliisque in locis, ne ipsa quidem Hispania inde exclusa, quamvis ibidem non esset, imo nunquam ibi fuerit, sicut postea pluribus probabitur. At de innumeris sancti prodigiis exstant luculentissima scriptorum testimonia; de quibus inferius dabitur tractandi locus. Diceres, Deum optimum, maximum, qui facit mirabilia magna solus, tantas ex infinito omnipotentiæ suæ thesauro cum incomparabili suo thaumaturgo communicasse divitias miraculorum, ut nec numero, nec locis, nec temporibus, nec personis circumscribere ea voluisse videatur, tunc præsertim quando occidentis populos ad sacra bella ciebat vir magnus.

424. « Dum hæc per sanctum Patrem agerentur, ait Manricus, cap. 4, Conradus, qui vexillum belli sacri ab ejus manu Spiræ ante susceperat, expediturus quæcunque necessaria, conventum generalem indicit in Bajoaria, intrante mense Februario celebrandum. Huic quia Bernardus assistere non potuit, venerabilem Adamum, Ebracensem abbatem, cujus supra meminimus, substituit, litterisque tum apostolicis tum propriis munitum voluit, per quas subdelegati officio (nam id etiam concessum) perfungeretur. » Porro quæ ibidem acta sint, describit Otto Frisingensis, qui eisdem adfuit, lib. i De gestis Friderici, cap. 40, rem illigans mensi Februario, et inter alia: « Accepere, ait, eadem hora crucem tres episcopi, videlicet Henricus Ratisponensis, Otto Frisingensis, Reginbertus Pataviensis, » aliique viri illustres, de quibus ibidem fit mentio. Quidnam interea temporis S. Bernardus? Audiamus Gaufridum lib. vi Vitæ, seu parte iii Miraculorum, cap. 6.

425. « Dominica die festum erat Purificationis beatæ Mariæ; et Francorum rex Ludovicus... Catalaunum occurrebat viro Dei. Plurimi quoque ex principibus utriusque regni convenerant... ut de via Jesosolymitana communi consilio tractaretur. » Idem auctor plurima deinde recenset miracula, quæ in itinere Claramvallem versus ab ipso facta sunt, quæ alibi a nobis dabuntur. Porro historiæ belli sacri ratio requirit ut silentio non prætereamus acta conventus Stampensis, in quo postrema Jerosolymitanæ profectionis capita consilia, Domi-

tica Septuagesimæ, anno, in quo versamur, 1147. De hoc itaque conventu seu colloquio a pag. 13 ita scribit Odo de Diogilo supra laudatus : « Omnes igitur ad *Circumdederunt me* Stampas vocat (Ludovicus rex) ut pariter eligerent, quod pariter deberent : qui sicut fuerunt in veniendo alacres, sic utinam essent in electione prudentes! Congregata ergo loco et termino episcoporum et nobilium multitudine tam gloriosa quam magna, prædictus sanctus abbas (Bernardus) et prædicandus præsentiam suam obtulit, et rumorem attulit, et utroque lætabundam reddidit concionem. Nam de Alemannia veniebat, regemque et regni proceres militiæ crucis Christi adjunxerat. Deinde diversarum nationum leguntur litteræ, nuntii audiuntur, et hæc usque ad vesperum protenduntur. In his duxerunt lætam diem, et quod superfuit, in crastinum distulerunt.

426. « Venit dies magis læta quam prospera. Interfuere congregatis, qui Græcos dicerent, sicut lectione et experientia noverant, fraudulentos. Rex autem et sui, qui merito nullarum gentium vires timebant, fraudes utinam timuissent! Sed quia non est consilium, nec prudentia contra Deum, elegerunt viam per Græciam morituri. Sic secunda dies terminata est, non secunda. Tunc viri nobiles, regis Rogerii nuntii confusi abeunt, dolentium habitu domini sui satis expresse monstrantes affectum : de dolis Græcorum prædicentes nobis, quod postea sumus experti. Nec mirum, si Rogerius rex potens et sapiens regem optabat, si Francos diligit, nostrarum partium oriundus. Postremo revolvit diem tertiam gratia Trinitatis, et congregati, gratia prius sancti Spiritus invocata (quam pridie utinam similiter invocassent!), deinde a sancto abbate sermone habito spiritali, de regni custodia prosequuntur... Inter hæc indicitur dies in Pentecosten profecturis. » Plura ibidem.

427. Nec vero Pater sanctus reliquit Stampas miraculis vacuas : inde item profectus, prodigiorum splendore ac multitudine iter suum, quo Claramvallem repetebat, egregie illustravit; quam dum ingrederetur, puerum surdum ac mutum sanavit. Referuntur ea accurate in libro VI Vitæ, seu Miraculorum parte III, unde etiam nos postea lectori illa legenda exhibebimus. Idem præmonemus de aliis bene multis, quæ Treviris, Metis, Tulli, Rutilæ acciderunt, et quorum ratio habebitur inferius. Addi interim his possunt ea, quæ Arnoldus Raissius in Auctario ad Natales sanctorum Belgii Joannis Molani ad diem 20 Augusti adnotavit : « In Lutzenburgensi ducatu adiit etiam aliquando monasterium Clarifontis, quod a monialibus Ordinis ipsius sancti Bernardi hodierna die incolitur : visiturque in eo fons, qui etiamnum hodie a S. Bernardo, qui eidem bene precatus est, Fontis S. Bernardi nomen retinet; et cum fide ac devotione epotus, contra morbos opitulatorius esse creditur. In ejusdem ducatus confinibus situm pagum vocabulo Rutilam pertransiit, ubi ex paterna traditione posteri commemorant eumdem sanctum Bernardum eodem tempore quasi exsultabundum in hæc prophetica verba erupisse : O Rutila, Rutila, tu rutilabis aliquando; quæ virum Dei de Carthusianis in istum locum post annos fere trecentos introducendis, ac ibidem modo adhuc habitantibus prædixisse, nullus inficias ibit, qui ipsius ardentissimum affectum erga Carthusianos voluerit considerare. » Hæc ibi; vellem apud antiquiores. Quibus adjungi potest vaticinium de cœnobio Bellopratensi, quod citatus narrat Raissius : de cœnobii Almensis reformatione agit Manricus ad annum 1147, cap. 3, in fine; de Gemblacensi ac Villariensi monasterio dicam § 47. De Villariensi Monasterio vide pag. 343; de Gemblacensi 342, 344, 393.

428. Sed antequam nos reliqua prosequamur, quæ ad expeditionem Orientis pertinent, prodigiis prope infinitis, quibus incomparabilis noster thaumaturgus apostolicos peregrinationis suæ Alemannicæ labores illustravit, accenseamus unum primæ notæ. Chronicon Claravallense ab anno Christi 1147 usque ad annum 1199 perductum, auctore annonymo Claravallensi monacho, ex veteri codice ejusdem monasterii edidit Chiffletius in S. Bernardi genere illustri asserto pag. 81, et sequentibus; chronicon autem illud sic incipit : « Anno Domini 1137 beatus Bernardus abbas Claravallis in Alemannia crucem prædicavit : virtutes multas et magnas fecit : inter quas et mortuum illum resuscitavit, de quo habetur in libro Miraculorum domni Herberti. » Jam vero ne plus quam sat est immoremur militiæ sacræ rebus, quæ sunt extra Bernardum, congerendis; de discessu Conradi ac Ludovici in Orientem scribit Otto Frisingensis toties ante citatus, lib. I, cap. 44, de eorum adventu cap. 58, de reditu Conradi cap. 59, de infelici sacræ expeditionis eventu cap. 60. Quid referam Odonem de Diogilo, quid Baronium, quid Pagium, aliosque?

429. Porro de lamentabili hac tragœdia, quam submisso silentio mirari ac venerari debemus, scrutari autem non possumus, nedum comprehendere, illud Apostoli effatum ad Romanos cap. II repetamus : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Adde illud vatis regii : *Judicia tua, abyssus multa.* Illud item : *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* Quid post hæc S. Bernardus tot tantisque curis, peregrinationibus, laboribus ac miraculis de sacra illa expeditione immortaliter meritus? Quid inter obloquia, quibus impetebatur vir integerrimus, non secus ac si ipsemet fuisset in causa hujus funestissimæ ac deploratissimæ catastrophes? Quis illi inter hæc animus, quis sensus? Anne a vero abludere cuiquam videbimus, si dicamus, toto, quantus erat, Bernardo opus fuisse, ut bolum tam durum decoqueret? Sed vir ubique maximus, et tam in rebus adversis, quam in prosperis sua se virtute susten-

tans, animam possedit in patientia, et post casum undequaque acerbissimum, sive Christiani orbis bonum, sive tot animarum salutem, sive divinæ gloriæ amplificationem, si aliter Domino visum fuisset, sive calumnias sancto Patri impactas consideres, sive omnia denique, quæ extra ipsum erant, in magno tamen ipse mentis heroicæ culmine apud se stabat erectus, ita ut more consueto nullibi desiderari pateretur operam suam, quando videbat negotiis publicis utilem illam esse posse. Etenim Manricus ad hunc ipsum annum 1149 quo Ludovicus VII Francorum rex, et Conradus imperator redierunt ex infelici expeditione Hierosolymitana; S. Bernardum exhibet bonis operibus intentum; prout ibidem legi potest. Vide quæ postea dicemus § 48 sub finem; item § 49 ad § 50. Ad annum autem 1150, cap. 1, profert justissimam ejus apologiam ex lib. II De consideratione, ad Eugenium papam. In memoriam revoca quæ superius a nobis præmissa sunt § 36, ubi ipsemet Otto Frisingensis episcopus, Bernardo alioquin non admodum favere solitus, virum Dei excusat et peccata Christianorum incusat. Quibus ad majorem rei confirmationem, ex Chronico Gaufredi cœnobitæ monasterii S. Martialis Lemovicensis, ac deinde prioris Vosiensis in eadem diœcesi cœnobii, qui eodem sæculo floruit, addi possunt ista apud Labbeum tom. II Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum, ubi laudatus chronologus cap. 52, hæc scribit de exercitu Christianorum: « Exercitus ille nihil omnino proficit, quia indisciplinate habuerunt: quapropter multis defecerunt, innumerabilesque perierunt propter iniquitatem suam: thesauros ecclesiarum, falsa promittentes vadimonia, ante iter auferebant: infimam plebem diris exactionibus affligebant, pompatice secuti sunt et superbi humilem Christum, et erraverunt frustra a justo humillimo. » Hæc ille.

§ XLI. *Sancti doctoris concertatio cum Gilberto Porretano.*

430. Quemadmodum perversa Abælardi dogmata, per S. Bernardum repressa, sic errores Gilberti Porretani, episcopi Pictaviensis, ab eodem viro sancto debellati, magnam ipsi inviviam conflarunt. Facta hujus negotii gravissimi, in quo tanta cum laude versatus est sanctus doctor, referuntur a Manrico ad annum Christi 1146, 1147 et 1148, ad illos ergo redeamus ac explanemus locum, quem de hac re notatum reliquit Gaufridus lib. III Vitæ S. Bernardi, cap. 2, num. 166. « Fuit, inquit, Gillebertus, quem cognominavere Porretanum, Pictavorum episcopus, in sacris litteris plurimum exercitatus, sed sublimiora se etiam ipse scrutatus ad insipientiam sibi. » Erat hic ex eadem civitate oriundus, sicut affirmat Otto Frisingensis in Friderico lib. I, cap. 46 editionis supra citatæ, et, ex discipulo magister, ex magistro tandem ibidem episcopus evasit. « Ab adolescentia magnorum virorum disciplinæ se subjiciens, magisque illorum ponderi, quam suo credens ingenio; qualis primo fuit Hilarius Pictaviensis, post Bernardus Carnotensis, ad ultimum Anselmus et Radulphus Laudunenses, germani fratres, non levem ab eis, sed gravem doctrinam hauserat, manu non subito ferulæ subducta, a scientia haud censura morum, vitæque gravitate discordante, non jocis vel ludicris, sed seriis rebus mentem applicarat. Hinc erat, ut tam gestu, quam voce pondus servans, sicut in factis, sic in dictis se ostenderet difficilem, ut nunquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis, quæ ab eo dicebantur, paterent animis, » teste eodem Ottone cap. 50.

431. Mabillonius in præfatione generali ad novam suam Operum S. Bernardi editionem § 5, num. 58: « Hilarium hunc, ait, non alium esse existimo ab illo magno Hilario Pictaviensi episcopo, cujus auctoritate Gilbertus abutebatur, teste Gaufrido. Bernardus Carnotensis non aliunde, quam ex Ottonis testimonio mihi notus. Radulphus Laudunensis ex Guiberto et Hermanno Laudunensi monacho, et ex Gaudrifo S. Bernardi notario notissimus (Vide hic tomum VI, col, 1338, » id est, Gaufridi libellum adversus Gilbertum Porretanum sub finem) « uti et Anselmus ejus fratrer, Laudunensis Ecclesiæ decanus. Commentarios in psalmos, et in Pauli epistolas, atque in Boetium dum condit Gilbertus, nonnulla secus, quam licebat, de divinitate, aliisque religionis capitibus philosophatur. » De ejus autem erroribus sic numerat Otto eodem capite 50. « Erant inter cætera, quæ illi objiciebantur de divina majestate quatuor capitula: Quod videlicet assereret, divinam essentiam non esse Deum. Quod proprietates personarum non essent ipsæ personæ. Quod theologicæ personæ in nulla prædicarentur propositione. Quod divina natura non esset incarnata. Et præter hæc, alia minora » capitula jactabat, « id est: Quod meritum humanum attenuando nullum me. reri diceret præter Christum. Quod Ecclesiæ sacramenta evacuando, diceret nullum baptizari, nisi salvandum; et cætera in hunc modum. » Adisis libellum Gaufridi.

432. Errores item suos disseminavit, infectum blasphemiis toxicum aliis propinans. Etenim, referente Gaufrido in libro III Vitæ S. Bernardi, cap. 2, num. 166, « discipulis suis panes proponebat absconditos, furtivas propinabat aquas, nec facile quid saperet, imo quantum desiperet, personis authenticis fatebatur. » Orthodoxis vero id cordi fuit, ut veneno ejus opponerent antidotum. Facta describit Mabillonius a num. 59, his verbis: « Cum vero in frequenti suorum clericorum conventu sermonem habuisset episcopus, eosdemque errores disseminasset, duo ejus archidiaconi, Arnaldus et Calo, rem ad Eugenium III, tunc ad Gallias venientem, apud Senas in Tuscia deferunt. Pontifex causæ examen in Gallias remittit. Archidiaconi interim Bernardum in partes suas pertrahunt. Examen factum Autisiodori et Parisiis, judicium prolatum in concilio Remensi anni 1148. Quid in singulis conventibus actum sit, paucis Otto commemorat, pluribus

Gaufridus Bernardi notarius, qui et opusculum de rebus in concilio Remensi hac de re gestis, et post annos inde quadraginta epistolam scripsit ad Henricum cardinalem episcopum Albanensem. Utramque scriptionem hic habes in fine tomi VI.

433. « De conventu Autisiodorensi, qui ab uno memoratur Ottone, nihil singulare comperimus; sed contra non pauca de Parisiensi. Habitum fuisse in *solemnitate Paschali* tradit Gaufridus, ac proinde anno 1147, quandoquidem concilium Remense *mediana quadragesima* anni sequentis fuit celebratum, ex Ottone, et quidem XI Kal. Aprilis, ex Appendice ad Sigebertum. Itaque coram pontifice apud Parisios, coram cardinalibus, episcopis, aliisque venerabilibus et eruditis viris sistitur Gilbertus, de his capitulis responsurus. Id actum *per aliquot dies*. Producuntur contra eum duo magistri, Adam de Parvoponte, vir subtilis et Parisiensis Ecclesiæ canonicus recenter factus, et Hugo *de Campoflorido*, *cancellarius regis*, sancte affirmantes, se aliqua eorum ex proprio ejus ore audisse. Interim dum hinc inde multa sibi objicerentur, inter cætera dixisse traditur : *Confiteor Patrem alio esse Patrem, alio Deum: nec tamen esse hoc, et hoc*. Dictum indigne tulit Joslenus Suessionensis episcopus. Hæc prima die contigerunt. Alia die accusatus, quod in prosa de Trinitate *tres personas tria singularia* vocasset, Rothomagensis archiepiscopus (Hugo tertius is erat) *causam aggravavit*, dicens *Deum potius debere dici unum singulare*. Ita fere Otto episcopus Frisingensis de conventu Parisiensi.

434. « Paulo aliter Gaufridus de eo agit, cui synodum Viterbiensem in eadem causa habitam præmittit. Gilberti ad pontificem delatorem unum memorat archidiaconum Arnaldum, cui cognomen tribuit *Qui non ridet*. In conventu vero Parisiensi unum Gilberto adversarium opponit Bernardum *cui omne negotium Christi, ubicunque eum contigisset adesse, tanquam omnino proprium, protinus incumbebat*. « Requisitus episcopus, ut suam ipsius in Boetium expositionem, in qua suspecta continebantur capitula, proferret : *ad manus se non habere* respondit. Negabat autem episcopus docuisse vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, *quod divinitas non esset Deus*, etc. Huc testes producebat e discipulis suis potissimum duos; Rotoldum scilicet, Ebroicensem episcopum, postea Rothomagensem, et magistrum Ivonem Carnotensem, alium sine dubio ab illustri illo Ivone episcopo Carnotensi. Existimo hunc esse magistrum Ivonem, canonicum Regularem abbatiæ S. Victoris apud Parisios, deinde cardinalem ab Innocentio II creatum, ad quem Bernardi epistola 193. In his altercationibus pontifex jubet prædictum librum afferri ad futurum concilium, *quod eodem anno in civitate Remorum celebrare proponebat*: tametsi dilatum est in medianam Quadragesimam anni insequentis, sed intra unum annum a conventu Parisiensi, quem in festo Paschali præcedente habitum diximus.

435. « Interim missam ab auctore expositionem in Boetium Godescalcus, tunc in monte sancti Eligii prope Atrebatos abbas, postmodum ejusdem urbis episcopus, Eugenii mandato examinat, et ex ea capitula suspecta elicit, atque ex libris sanctorum Patrum auctoritates ipsis contrarias notat. Plura in Gilberti vitam et doctrinam attulisset Albericus Ostiensis episcopus et Aquitaniæ legatus, nisi eum paulo ante mors præmatura e medio sustulisset. Demum in concilio Remensi » « *ventum ad discussionem capitulorum, quæ prædictus abbas Godescalcus notaverat. Sed quia ipse nimis erat elinguis, liber ille cum sanctorum testimoniis ei contrariis a domino papa traditus est sancto Bernardo*. Concilium constabat ex quatuor regnorum episcopis, Galliæ, Germaniæ, Angliæ et Hispaniæ. In his aderant viri magni, nec mediocriter litterati, Gaufredus de Oratorio Burdigalensis archiepiscopus, cujus suffraganeus erat Gilbertus; Milo Morinorum episcopus, Joslenus Suessionensis, et Sugerius abbas S. Dionysii, cui Francorum rex Ludovicus Jerosolymam proficiscens totius regni commiserat administrationem, et quidem addit Otto, *juxta illius cœnobii prærogativam*. Gaufridus de Oratorio, etsi Gilberti doctrinam non probabat, sed homini favebat.

436. « Prima die consistorium ingressis, Gilbertus *magnorum voluminum corpora* per clericos suos afferri curavit, causatus, decurtata tantum testimonia ab adversariis proferri. Et « *Quid necesse est*, ait Bernardus, *circa hujusmodi verba diutius immorari? Non aliunde procedit scandali hujus origo, nisi quod plures credere vos credunt et docere, quod divina essentia vel natura, divinitas ejus, sapientia bonitas, magnitudo, non est Deus, sed forma, qua est Deus. Hoc si creditis, palam dicite aut negate* » Ille ausus est dicere, formam hanc Deum non esse. Tum Bernardus « *Ecce*, ait *tenemus, quod quærebamus : scribatur ista confessio*. » Ita præcepit summus pontifex, et domnus Henricus Pisanus, tunc Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, futurus postea Clarævallensis monachus, et ex abbate Sancti Anastasii sanctorum Nerei et Achillei presbyter cardinalis, ad ejus mandatum perrexit, et attulit chartam, calamum et incaustum (*i. e.* atramentum). Cum autem scriberet istam confessionem. *Et vos*, infit ad Bernardum Gilbertus, *scribite quod divinitas est Deus* Ad hoc Bernardus, *Scribatur*, inquit *stylo ferreo in ungue adamantino*. Cum multis ultro citroque disputatum esset, dixerunt cardinales se deinceps rem definituros. Commoti hoc dicto episcopi, quod cardinales sibi solis causæ definitionem reservarent, Bernardum interpellant, ut Gilberti capitulis alia contraria cum symbolo fidei conderentur, ne (quod Gilberti plurimi ex cardinalibus fautores volebant) re infecta concilium solveretur.

437. « Itaque Bernardus id præstitit : tumque episcopi confessionem ab se subscriptam per Hugonem Autissiodorensem, Milonem Morinensem episcopos, ac Sugerium abbatem pontifici obtulerunt confir-

quamdam. Id quod facile obtinuerunt. Vocatus demum in conventum Gilbertus in *insigni palatio, cui nomen est Tau* (sic Remensis archiepiscopi ædes appellabantur, ob formam Græci elementi) *capitulis singulis a se prolatis libere renuntiavit;* eademque pontifex damnavit cum libro auctoris, districte præcipiens, ne eumdem librum legere, vel transcribere quis auderet, *nisi prius cum Romana Ecclesia correxisset.* Dicente Gilberto, se ad nutum pontificis correcturum, pontifex negavit. Hæc carptim ex Gaufrido

438. « Quædam singularia habet Otto cap. 56, quædam item a Gaufrido discrepantia. Et primo quidem tradit Gilberti examen *finita synodo, et promulgatis decretis* initum fuisse tum *decursa mediante Quadragesimæ hebdomada, sacroque Dominicæ passionis tempore inchoante.* Gilbertum in medium vocatum ad judicium. Deinde lectis ab eo orthodoxorum Patrum libris in sui defensionem, Eugenium tædio affectum intulisse, quod Gaufridus Bernardo tribuit, simpliciter diceret Gilbertus, *anne illam summam essentiam crederet esse Deum?* Hunc vero diutina collatione fatigatum, inconsiderate respondisse, *Non.* Quod dictum mox ab ejus ore raptum notarius exceperit. Sub hæc conventu dimisso, totum, quod superfuit, illius diei spatium, cum nocte sequente, amicis suis cardinalibus, quos habuit non paucos, prensandis Gilbertum adhibuisse. Die subsequente recitatum ipsius scriptum, ejusque rationem ab episcopo exactam: eum vero ita demum sententiam suam exposuisse, ut, si Dei nomen pro natura ipsa sumatur, Deum quidem esse concederet; secus si pro persona, ne, si id *indeterminate* profiteretur, eo adduceretur, ut quidquid de qualibet persona dicitur, et de essentia pariter esset asserendum; atque adeo *sicut personam Filii, ita divinam essentiam indeterminate incarnatam, passamque* confiteri cogeretur.

439. « Hanc porro distinctionem ab eo assertam testimoniis Patrum, Theodoreti, et Hilarii, atque auctoritate concilii Toletani *quam auctoritatem cum determinare vellet Claravallensis abbas, et aliqua verba protulisset, quæ cardinalibus displicerent* Gilbertum petiisse, ut id scriberetur: Bernardum vero, quod Gaufridus notat, respondisse, *scribatur stylo ferreo, ungue adamantino.* Demum abbatem sanctum episcopos convenisse, simulque cum eis fidem suam contra Gilberti capitula exposuisse. Quod Gallicanæ Ecclesiæ factum tam graviter sacer cardinalium senatus acceperit, ut hac de re ad pontificem conquesti sint, tum contra episcopos, tum contra Bernardum ipsum, quod *tanquam finituræ sententiæ ultimam manum apponendo,* ipsis inconsultis, fidem suam scribere ausi fuissent; quæ res ad Romanam sedem pertineret. Tandem Bernardum jussu pontificis, ut cardinales placaret, accersitum, humiliter et cum reverentia respondisse *se, vel dominos episcopos nihil de præfatis capitulis diffinisse: sed quia ab eodem episcopo Pictavino audierat, ut fides sua scriberetur, idcirco quasi solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio simpliciter se, quod sentiret, exposuisse.*

440. « Quo humili ac modesto responso accepto, prædicta cardinalium indignatio conquieverit *ita tamen, ut præfatum scriptum, tanquam inconsulte curia prolatum, velut auctoritatis pondere carens, pro symbolo in Ecclesia non haberetur. (Atque ita) de tribus capitulis propter præmissam tumultuationem nihil diffiniri potuerit.* Quod mirum non esse, ait Otto, qui et addit, Gilbertum in quanto ab aliis discordasse episcopis *cum illi profiterentur naturam incarnatam, sed in Filio (Gilbertus vero) personam Filii incarnatam non sine sua natura. De primo tantum Romanus pontifex diffinierit, ne aliqua ratio in theologia inter naturam et personam divideret, neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed etiam nominativi.* Quam summi pontificis sententiam Gilbertus reverenter exceperit, atque archidiaconis suis in gratiam receptis cum ordinis integritate, et honoris plenitudine ad propriam diœcesim remeaverit.

441. « In his omnibus apparet Ottonem Gilberto admodum favisse, nec proinde mirandum, quod in consequentibus addubitet *Utrum prædictus abbas Claravallensis in hoc negotio ex humanæ infirmitatis fragilitate, tanquam homo, deceptus fuerit: vel episcopus tanquam vir litteratissimus propositum astute celando, Ecclesiæ judicium evaserit.* Verum Otto mortis proximus, teste Radevico lib. II, cap. 11, librum suum, in quo hæc scripserat, sibi afferri præcepit, et religiosis viris tradidit *ut si quid pro sententia magistri Gilleberti dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur.* De tota hac disputatione merito Gaufridus lectores ad Bernardi sermones in Cantica remittit, nempe ad sermonem 80, in quo vir sanctus eos, qui Gilberti sententiam propugnare pergebant, hæreticos pronuntiare non dubitat: tametsi auctoris nomini ob resipiscentiam parcit. Atque hæc quidem sunt, quæ de causa Gilberti Porretani, cujus sanctus doctor antagonista sublectus fuit, erudite collegit Mabillonius, satis in ea ad rem nostram historice versatus, ut necesse nobis non videatur recurrere ad Baronium ac Manricum. Dictis tamen hactenus superaddi potest narratio Gaufridi biographi lib. III Vitæ nostri sancti, cap. 2, in cujus loci gratiam superiora huc sunt transcripta. De his denique, quæ ex Ottone identidem proferebat supra Mabillonius, videri potest Otto ipse in Friderico, lib. I, cap. 46, 47, 50, 51, 52, 55 et seq.

§ XLII. *Henriciani hæretici a Patre Bernardo coerciti; miracula ad destruendos ipsorum errores ab eo facta apud Tolosanos.*

442. Progredienti mihi in capite secundo Gaufridi proxime jam citati offert se num. 168 et seq. apud nos locus alter elucidandus de hæresi Henriciana in partibus Tolosanis repressa, et patratis ibidem, miraculis in confirmationem fidei orthodoxæ, quam

magnus Ecclesiæ athleta Bernardus adversus perniciosissimam illam sectam tum verbis tum scriptis egregie ac tenaciter defendebat. Quod spectat ad rationem temporis : res in hac causa gestæ attinguntur anno Christi 1147, apud Baronium, Manricum et Pagium. Fuit autem Henricus ille olim monachus, tunc, ait Gaufridus, apostata vilis, pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ; hanc vero idem biographus mox recenset ex ipsis sancti verbis, afferens fragmentum epistolæ, quæ est ordine ducentesima quadragesima prima, ad principem Tolosanum, de qua mox plura dicemus. Errores etiam hominis impiissimi e Petro Cluniacensi ad dictum annum recenset Baronius, atque ex hoc Manricus ad eumdem annum cap. 12, his verbis signat : « Quod infantibus baptismus sit negandus. Quod templa, et ecclesiæ superflue fabricantur. Quod crux Dominica honoranda, vel adoranda non sit. Quod corpus Domini in sacramento altaris non existat. Quod vanum sit pro defunctis orare. Quod canticis et hymnis ecclesiasticis Deus irrideatur. » Ita ille de blasphemis Henrici dogmatibus.

443. Et continuo sic progreditur idem historicus Cisterciensis : « Hos contra errores succensus Eugenius Papa, legationem decernit, atque Albericum sacræ Romanæ Ecclesiæ cardinalem, episcopum Ostiensem, quo non præstantiorem in sacro collegio noverat, legatum instituit, serpenti malo efficaciter obviaturum. Is Bernardum legatiæ socium efflagitat, quo sine nihil magnum in toto orbe; per quem prospere cuncta peragerentur; defessum hominem et fractum tot itineribus, sed necessarium adhuc, talemque, qui se indigenti Ecclesiæ non negaret : exponendam et vitam, ne, pereunte gente Tolosona, lues in confines provincias grassaretur. Ergo Bernardus in socium datus viro, post longam quamvis peregrinationem jam tertio hoc anno avulsus a suis filiis. « *Hac necessitate*, inquit Gaufridus, *iter arripuit, ab ecclesia regionis illius (Tolosanæ) sæpius jam ante rogatus, et tum demum a reverendissimo Alberico, Ostiensi episcopo, et legato sedis apostolicæ persuasus et reductus.* » Prius autem episcopum Carnotum [*leg.* Carnotensem] Godefridum vocavit in partem sollicitudinis, virum utique ingentem opinione, nec minus sapientia pollentem, quam sanctitate. Inde ad Alphonsum, sancti Ægidii comitem, has sui adventus prænuntias litteras dedit; » quas historiæ suæ inserit Manricus. Præter fragmentum earum, quod exstare apud Gaufridum modo indicabam, alia nonnulla ex istis litteris visum non est excerpere, quia obviæ sunt lectoribus.

444. Non prætermiserim tamen proferre earumdem elogium, quod Baronius ad annum Christi 1147, priusquam illas Annalibus suis intexat, in hæc concinnatum verba reliquit num. 20 : « Quæ quidem epistola Dei beneficio adhuc exstat tanquam gladius in sanctuario asservatus, quo Goliath præcisum est caput : quæ et simul ad conficiendos reliquos Dei hostes sit potens. Dum vero illam reddiderat laudatus Annalium auctor, sequentia duxit eidem subscribenda num. 23. Audisti, lector, pseudoapostolus unde venerit, et ad quid venerit : nempe ex religione apostata, ut solutis quibuslibet, quibus tenebatur astrictus, ne difflueret in carnis opera, vinculis, et ad perficienda mala cuncta, quæ vellet, liber ut esset, hanc carnis libertatem docebat filios hominum. At dum sanctus Bernardus describit Henricum, plane iisdem coloribus pingere visus est nostri temporis infelices hæresiarchas, ex apostasia pariter prodeuntes, et in luxuriæ gurgitem, ut in lutum porcos, sese præcipites dantes. » Hactenus Baronius, et sapienter.

445. Porro viri sancti in urbem Tolosanam adventum, irruentes in eum præ avidissimo affectu populorum turbas, ingentemque fructum memorat Gaufridus antea allegatus. His deinde subnectit miracula, quibus Deo placuit orthodoxæ fidei præconis, errorumque eidem adversantium expugnatoris sermonem confirmare. At de prodigiis erit mihi sermo § proximo; ubi prius addidero antecedentibus, quæ jam retuli, peculiares notitias, quæ virus Henricianum, ac sancti Patris adversus illud labores illustrent. In hanc rem diligenter ac erudite jam pridem incubuit Mabillonius in sua Præfatione generali ad Opera S. Bernardi § 6; unde ista huc transferre placet.

446. « Bernardi in rem Christianam studium exercuit in primis Henriciana hæresis, quam factis et scriptis strenue exagitavit... Henricus, quem vir sanctus monachum apostatam, et post eum Gaufridus appellat, pseudo-eremita vocatur in Actis episcoporum Cenomanensium, tomo tertio Analectorum (a laudato Mabillonio vulgatorum) ubi ejus mores et perversi actus accurate describuntur. Quo ex loco ortus sit, non satis indicant hæc verba : *Per idem fere tempus, nempe sub Hildeberto episcopo, in adjacentium finibus regionum, surrexit quidam hypocrita, quem propria actio, mores perversi, dogma detestabile scorpionibus et parricidalibus dignum protestantur suppliciis.* Is sub ementito sanctitatis et scientiæ nomine, turpia flagitia exercens, omnium mortalium excessus, cæteris incognitos, ex solo aspectu se cognoscere jactitabat. Missi ad Cenomanos duo ejus discipuli die Cineris suburbia civitatis attigerunt. *Gerebant ex sui doctoris consuetudine baculos ac vexillum crucis, colore et exteriori conversatione habitum prætendentes pœnitentium.* Hac specie delusi Cenomanni eos tanquam angelos susceperunt. Eosdem etiam blande excepit Hildebertus episcopus, qui « *Romanum iter (aggressurus), inter cætera suis injunxit archidiaconis, ut illi pseudo-eremitæ Henrico pacificum ingressum et licentiam sermocinandi ad populum permitterent.* » Cujus rei postmodum ipsum abunde pœnituit.

447. « Ex his forte quis inferat Henricum fuisse ortum ex proxima Cenomanis regione, quibus primum suæ perversæ doctrinæ virus propinavit? Si enim jam aliunde notus fuisset, eum in suam civita-

tem non tam facile admisisset Hildebertus antistes doctus et oculatus. Verum ex longinqua regione istuc accedere potuit, et fortasse ex Italia, ut postea dicturi sumus. Henrico civitatem ingresso, *vulgus solito more applausit novitati (Quin etiam) plerique clericorum eidem alimenta ministrabant, tribunalque præparabant, unde concionator ille turbas alloqueretur (qui) mirum ad modum facundus erat. (Eo audito) plebs in clericos versa est in furorem, (eos habens) sicut ethnicos et publicanos: (adeo ut) famulis eorum minarentur cruciatus, nec eis aliquid vendere, vel ab eis emere vellent. (Imo) non tantum eorum ædes obruere, et bona dissipare, sed illos lapidare, aut affigere patibulo decreverant, nisi princeps et optimates nefandis ausibus restitissent.*

448. « Hoc serius licet comperto, clerus Cenomanensis Henrico, ejusque sociis prædicationem edito libello interdixit. Quare Henricus, Hildeberti reditu intellecto, secessit in castrum sancti Carilefi, nequaquam ab inceptis desistens, sed ad pejora prorumpens in dies. Interim cum Hildebertus, ex Romano itinere reversus, populo benedictionem impertiri vellet, indigne habitus est a populo, hæretici sermonibus corrupto. Tum ille seductorem adiit, sciscitatus, cujus ordinis fungeretur officio. Hic vero se diaconum esse respondit; qui ex illa provincia discedere jussus, « *clam aufugit, cæteras regiones, nisi ocior esset fama; simili modo perturbaturus, et viperino flatu suo infecturus.* » Hactenus ex actis Hildeberti.

449. « Inter hæc duo Henrici discipuli, Cyprianus et Petrus, ab ejus præstigiis resipuerunt, ut fidem facit encyclica Hildeberti epistola 78, in qua ita eorum magister depingitur : « *Henricus is erat, magnus diaboli laqueus, et celebris armiger Antichristi. Huic et habitu religionem, et verbis litteraturam simulanti, tam diu præscripti fratres adhæserunt, donec eis et turpitudo in vita, et error innotuit in doctrina. Ubi enim cognoverunt vias ejus vias esse non rectas, prius ad se reversi sunt; dehinc ad nos transierunt, cujus diœcesim sic infecerat, ut renitens ei clerus vix inter parietes ecclesiæ suam tueretur libertatem.* Ita Hildebertus serius agnovit, quantum periculi immineat ex incauta approbatione novorum doctorum, qui sub specie pietatis animos auditorum corrumpunt.

450. « Ex his patet Henricum illum longe prius Cenomanos infecisse, quam ad partes Tolosanas, unde eum expulit Bernardus, subiret; quippe cum Romanum iter, quod Hildebertus adhuc Cenomanensis episcopus aggressus est, quo tempore infamis ille prætigiator zizania sua seminavit apud Cenomanos, contigerit ante annum 1125, quo anno Hildebertus in metropolim Turonicam migravit. At vero Bernardus non nisi anno 1147, ad Tolosanas partes profectus est. Et certe in epistola 241, quam in partibus Tolosanis constitutus scripsit ad Hildefonsum comitem, id satis innuit vir sanctus his verbis : « *Inquire, si placet, quomodo de Lausana civitate exierit, quomodo de Cenomanis, quomodo de Pictavi, quomodo de Burdegali.* » Hæc quippe videtur esse series itineris illius apostotæ, quia a Lausana, deinde a Cenomanis prædicandi exordium sumpsit.

451. « Et fortasse Lausanam venerat ex Italia, ex qua ejusmodi fæces in partes Gallicanas transmigrarunt, reliquiæ Manichæorum, uti et illi Cameracenses hæretici ex Italia advecti, qui anno 1125 damnati sunt in synodo Atrebatensi, quo etiam tempore similes ejusmodi pestes apud Aurelianos igni perierunt. Et quidem Henricianos appelat Manichæos Exordium Cisterciense in libro VII de Vita S. Bernardi, cap. 17, ubi legatus papæ, aliique episcopi, pro confutanda hæresi Manichæorum, ad partes Tolosanas cum viro sancto accessisse memorantur. Jam vero quo pacto ejusmodi hæreticis, eorumque sequacibus, Manichæorum nomen et errores competant, illustrissimus Meldorum episcopus in eximio Opere suo, quod de variationibus hæreticorum scripsit luculenter ostendit libro XI.

452. « Iidem Henriciani hæretici in Petrocorios effusi, Pontio duce et antesignano, uti docet Heriberti epistola in tomo tertio nostrorum Analectorum : ubi peculiaria Pontianorum illorum commenta referuntur. Inde est, quod Bernardus ad Petrocorios seu Petragoricos populus se contulit, ut patet ex tertia parte libri VI, qui est de ejus miraculis, num. 4, ubi Arianos plurimos apud Tolosates invenisse, eosque, uti et Henricum hæreticum, fugasse memoratur. Quin etiam idem Henricus, in Pisano concilio antea damnatus, et Bernardo ut monachus in Claravalle fieret, commissus dicitur. Verum ille acceptis a Bernardo ad Claræ vallenses litteris in succepto semel errore obfirmate persistere maluit, quam ad salutis viam hoc compendio redire.

453. « Henricum vivis coloribus depingit Bernardus in prædicta epistola 241, ubi eum litteratum, speciem habentem pietatis, sed aleis et meretricibus deditum scribit. Impia ejus dogmata hæc fere commemorat : sacerdotum et clericorum respectus nullus, sacramentorum atque festorum abolitio; baptismus parvulis negatus. Alterius classis erat apud Hildebertum in epistola 51 hæreticus ille, qui sanctorum intercessiones rejiciebat, ipsum Hildebertum in suæ sectæ patrocinium traducere perperam conatus. »

§ XLIII. *Alii hæretici a Sancto impugnati.*

454. Quærit Mabillonius citatus, « an iidem cum Henricianis fuerint hæretici illi, quos Bernardus in sermonibus 65 et 66 super Cantica impugnat. Et quidem non alios fuisse, aliquando mihi fuit persuasum : at reperta Evervini abbatis Steinfeldensis epistola, quæ prædictis sermonibus occasionem dedit, mutanda est sententia. Colonienses quippe fuerunt isti hæretici, in nonnullis quidem consentientes cum Henricianis, sed ab his in multis discrepantes. Colonienses in duas classes distinguit Evervinus. Uni dicebant Ecclesiam apud se tantum esse, quasi ipsi soli vestigiis Christi inhærerent. In cibis vetabant lactis usum,

et quidquid inde conficitur. In sacramentis suis velo A se tegebant, et quotidie cibum et potum suum in Christi corpus et sanguinem se consecrare asserebant : cæteros in sacramentis procul a veritate abesse. Præter baptismum aquæ, alium admittebant in igne et spiritu per solam manum impositionem. Baptismum vero nostrum cum nuptiis respuebant. Denique aiebant quemlibet e suis electum seu baptizatum habere potestatem alios, qui digni fuissent, baptizandi, et in mensa sua corpus Christi et sanguinem conficiendi.

455. « Alii vero sacerdotibus Ecclesiæ, utpote sæculari more viventibus, consecrandi potestatem abjudicabant, aliaque sacramenta conferendi, excepto baptismo, quem solis adultis, non parvulis conferebant. Omne conjugium, præter illud quod inter vir- B gines masculum et feminam contrahitur, fornicationem reputabant. Postremo suffragia sanctorum, jejunia, cæterasque corporis macerationes respuebant, uti et purgatorium, et suffragia pro mortuis. Itaque Henricianis et Coloniensibus hæreticis communis fuit genius, odium in Ecclesiæ ministros, sacramenta, baptismum parvulorum et nuptias : pauca peculiaria, quæ non sectæ genus, sed quamdam tantum capitum diversitatem arguunt. Uno verbo, diversi fuerunt rami, sed ex eadem radice prodeuntes. Nec dubitem Colonienses illos hæreticos ex Tranchelmi officina prodiisse. »

456. A superiore hæreticorum colluvie distincti nomine saltem fuere Apostolici, uti se vocabant : de quibus historicus Cisterciensis ad annum 1147, C cap. 14, hæc litteris consignat : « Henricianis hæreticis compressis, et magna ex parte Ecclesiæ reconciliatis, jam Pater sanctus ad suos revertebatur. Cum ecce incidit in aliam sectam hominum, qui se Apostolicos volebant appellari. Rusticum quidem genus agresteque, et sine præceptore aut duce, quem sequerentur; sed eo difficilius dissuadendum : quippe singulis seorsim adeundis, et quibuscum nec Scriptura utendum, nec ratione. De his sanctus reversus jam ad filios, cum toties pro Ecclesia, hoc est, pro sponsa Canticum interruptum reassumpsset, Sermone (66) : *Rusticani homines sunt, et idiotæ, et prorsus contemptibiles. Sed non est dico, vobis, cum eis negligenter agendum. Multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut* D *cancer serpit.* Et paucis interjectis, « Quære, » inquit sanctus doctor, « ab illis suæ sectæ auctorem : neminem dabunt. Quæ hæresis non ex hominibus habuit proprium hæresiarcham? Manichæi Manem habuere principem et præceptorem, Sabelliani Sabellium, Ariani Arium, Eunomiani Eunomium, Nestoriani Nestorium. Ita omnes cæteræ hujusmodi pestes, singulæ singulos magistros homines habuisse noscuntur, a quibus originem simul duxere et nomen. Quo nomine istos titulove censebis? Nullo. Quoniam non est ab homine illorum hæresis, neque per hominem illam acceperunt, » etc.

457. Jam vero quia nec habebant auctorem, nec nomen, Apostolos se nuncupari voluisse, testatur sanctus in eadem epistola his verbis : « Non ignoro, quod se et solos corpus Christi esse glorientur. Sed sibi hoc persuadeant, qui illud quoque persuasum habent, potestatem se habere quotidie in mensa sua corpus Christi et sanguinem consecrandi ad nutriendum se in corpus Christi et membra! Nempe jactant se esse successores apostolorum, et Apostolicos nominant, nullum tamen apostolatus sui signum valentes ostendere. » Habes verba S. Bernardi de istis hæreticis : cujus si dictum consideres. *Quo nomine istos titulove censebis? Nullo;* probabilius est, eos nomine et auctore ab Henricianis fuisse diversos. Coloniensibus tamen eos adnumerat Mabillonius in notatione ad mox productum locum, hæc observans : « Nescio, an id dicturus fuisset Bernardus, si Colonienses isti Henricum, a quo Henriciani hæretici, auctorem habuissent. Quanquam similia utrorumque dogmata erant, ut patet conferenti epistolam 240. Coloniensium duas classes notat Evervinus, quas Bernardus non nisi obscure distinguit in fine Sermonis 65. »

458. Adversus impurissima itaque ac perversissima hujusmodi sectariorum dogmata calamum strinxit sanctus doctor. Videsis sermones ejus 65 et 66 jam allegatos, nec non eminentissimum Baronium ad annum Christi 1147, hoc viri sancti elogio rem concludens : « Quem scientia divinitus illustratum, in virtute miraculorum multiplicium a Deo missum et probatum, atque egregia vitæ sanctitate imbutum, Dei amicum fuisse eum certo sciam, ipsi penitissime inhærendo, qui inhæsit Deo, securus existo : deplorans ex Christiana charitate perditissimos novatores, qui hos nefandissimos sectantes brutos hæreticos, iisdem, plane immensa cæcitate percussi, plus deferant, quam Bernardo : ut jure cum Jeremia sit exclamandum : Obstupescite, cœli super hoc. »

459. Quæ de sancti doctoris miraculis apud Tolosanos factis in confirmationem fidei orthodoxæ adversus colluviem Henricianam, refert Gaufridus supra assignatus, tam parca sunt, ut mereantur ex aliis documentis suppleri. Ac primo quidem loco prodeat illud, quod legitur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione 2, cap. 18. « Dum adhuc in eadem regione (Tolosana) reverendissimus Pater moraretur, et tanquam ex apostolis unus circuiret per castella et civitates, evangelizando et curando omnes languores, hæreticorum quoque turpissima deliramenta redarguendo, convincendo, confutando, accidit, ut cæcus quidam in vicinia eadem, comperta fama virtutum atque signorum, quæ per manus hominis Dei multiplicabantur per dies, spe recuperandæ sanitatis animatus, eumdem Dei famulum adire decrevit [*fort*, decreverit], si forte beneficio cœlestis gratiæ, quæ per ipsum miseris mortalibus copiose tribuebatur, sibi quoque, cæcitatis caligine detersa, lumen dulce restitueretur. Accelerans itaque, et ubinam san-

culum Dei reperire posset, sollicitus inquirens, audivit, eum in quodam celebri conventu in medio magnæ multitudinis consistere, verbumque vitæ disseminare.

460. « Quo, cum pedibus offendens, et anhelus currens, pervenisset, tristi rumore percellitur, quoniam vir Domini jam inde recesserat, et ad alia loca transmigraverat. Quid tamen ageret, siquidem desiderium recipiendæ sanitatis cum eum ulterius currere compelleret, densissimæ tenebræ, quæ oculos ipsius obsederant, pigrum et minus expeditum reddebant. Cumque in defectione mentis constitutus multa tristitia contabesceret, subito divina gratia inspiratus, et de meritis beatissimi viri spem toto corde concipiens, circumstantibus ait : Rogo per misericordiam Dei, ducite me ad locum illum in quo hominem Dei stetisse, vel sedisse, certissime scitis. Quod cum benevolentia eorum, qui aderant, continuo consecutus fuisset, veniens ad locum, toto corpore in terram prosternitur, miraque devotione pulverem ipsum, in quo sacra viri Dei vestigia steterant, deosculando, Domini quoque misericordiam per merita servi sui enixius implorando. Quod dum faceret, et de ipso pulvere, fide plenus, oculos suos confricaret, repente, miserante Domino, qui sanctitatem famuli sui, licet absentis, etiam in hac gratia declarare dignatus est, lumen oculorum recepit. Quod factum non solum catholicis orthodoxæ fidei firmamentum contulit, verum etiam maligloriis hæreticis confusionis et opprobrii notam adauxit. » Hactenus Exordium.

§ XLIV. *Hæretici obdurati a Deo puniti ; sanctitas Bernardi et miracula in summa sunt veneratione apud Tolosanos ; inde non est profectus in Hispaniam.*

461. Verum non divinis duntaxat favoribus causam Dei ac veræ fidei promovit sanctus noster thaumaturgus apud Tolosanos ; sed etiam eos, qui audientes vocem Domini per Bernardum, obdurabant corda sua, pœnis coercuit, ex Chronico mox citando : « Ægrotantem ergo terram tantæ infidelitatis disgratia [*i. e.* infortunio] vir religiosus beatus Bernardus Claravallensis abbas, vita et litteratura conspicuus, zelo fidei accensus, aliquando visitavit, et ad castrum Viridisfolii, quod eo tempore vernabat militari multitudine, et vulgari, duxit ocius accedendum, intendens quod, si posset, ibi exstinguere hæreticam pravitatem, quæ locum ipsum multum infecerat, facilius contra eam in aliis prævaleret. Cumque cœpisset sermonem in ecclesia proponere contra eos qui majores erant ibi, illi ecclesiam exierunt : quos et populus est secutus : quos vir beatus sequens, in platea cœpit proponere verbum Dei. Illi autem per domos undique latuerunt. Eo tamen plebeculæ circumstanti nihilominus prædicante ; sed eis perstrepentibus, et fores percutientibus, ut et nec plebs posset percipere vocem ejus, et allegantibus verbum Dei, excusso pedum pulvere in testimonium illis, ut esse pulverem, et reversuros in pulverem declararet, exivit ab eis, et ipsum castrum respiciens, maledixit dicens : Viridefolium, desiccet te Deus.

462. « Quod quidem manifestis indiciis perseverat. Nam eo tempore, sicut antiqua tenet relatio, erant in eodem castro centum hospitia militum, equos cum intersignibus, et arma habentium, ad avenam alienam non revenientium, sed ad suam ; ex tunc vera pauperies, sicut vir armatus, cœpit occurrere eis frequenter ; quos aut grando frequens, aut sterilitas, aut seditio, aut guerra etiam parum quiescere non permisit. Nam et ipse, cum infans essem, vidi nobilem virum dominum Isarnum Nebulatum, qui fuerat major dominus Viridisfolii, qui bene dicebatur ætate centenarius, Tolosæ contentum uno roncino pauperrime commorantem. Qualiter autem et quantum animadversum est, Dei judicio in plures, qui defecerunt, ejusdem castri dominos, ipsa rerum declarat evidentia : dum quod vir sanctus maledixerat, nequiverit reparari, donec dante ipsum castrum comite Montisfortis venerabili patri domino Fulconi, episcopo Tolosano, ex tunc cœpit paulatim, expulsis inde dominis, reformari, sicut suo loco sequentia declarabunt. » Hæc narrantur in Chronico magistri Guillelmi de Podio-Laurentii, quod Catellus vulgavit ad calcem suæ Historiæ comitum Tolosanorum, capitulo 1. Terminos duos in textu occurentes expono. Viridefolium, vernacule *Verfeuil*, castrum est in diœcesi Tolosana, apud quod S. Dominicus postea congressus est cum hæreticis Albigensibus. Roncinus autem mihi hic est equus minor, gregarius, Gallis *roncin, roucin,* vel *rossin* Consule Glossarium Cangii. His itaque supplentur quæ Gaufridus memorat de miraculis S. Bernardi apud Tolosanos.

463. Miracula porro ac prædicatio, nec non fama eximiæ sanctitatis mirabilem ibidem erga illum concitavere venerationem ; uti patet ex eo quod in ipse etiam ad Tolosanos adventu, atque adeo priusquam ullum forte signum apud ipsos patrasset, adeo jam tum in amoribus ibi fuerit, ut nihil supra. Audiatur Gaufridus lib. III, cap. 2. « Veniens autem cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cœlo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset, » etc. Quid? « quod tanta fuerit multitudo irruentium populorum, benedictionem poscentium, ac sacras manus deosculantium, ut, tenerrima prorsusque attenuata carne ipsius compressionem et impetum crebro deosculantium ferre non valente, manus et brachia sacra in modum pugnorum intumescerent, et unde alii benedictionem sibi per virtutem, quæ de illo exibat, procurabant, inde ipse debilitatus, et penitus conquassatus, graves corporis molestias sustineret ; » ex magno Exordio distinctione 2, cap. 18, post relata signa viri sancti, quæ in regione Tolosanorum facta sunt.

464. Adeo autem insignis ibidem veneratio de ipso concepta atque hominum animis penitus insita

erat, et palam inclaruerat, ut a quodam malevolo et hæretico sycophanta evelli vel obscurari non tantum non potuerit, sed etiam magis fulserit, dicacitatis ejus loquacitate, qua virum Dei impetebat, prudenti hujus responso retusa. Factum narrat Exordium magnum distinctione 2, cap. 17. « Quodam tempore, cum legatus domini papæ, aliique episcopi, pro confutanda hæresi Manichæorum ad partes Tolosanas sanctum Domini Bernardum secum traherent, paraverant ei fratres equitaturam solito meliorem, quæ tam longo itineri sufficere posset. Qui cum ad easdem partes, comitantibus episcopis devenisset, Henricus quidam monachus niger, tunc autem apostata vilis, et eorumdem hæreticorum princeps, cognito adventu famuli Dei, veritus est a facie ejus, sciens quia non posset resistere sapientiæ et spiritui, qui in eo loquebatur. Proinde maturata fuga delituit, et minime potuit usquam eo tempore reperiri.

465. « Ibi quoque glorificavit Dominus servum suum in conspectu totius populi, et principium terræ, faciens quotidie, per manus illius, signa et prodigia magna in plebe. Nec facile credi potest quanta turbarum infinitas apostolicum virum tota die prosequebatur : dum alii eruditionem, alii curationem, universi benedictionem ab eo postularent. Quadam igitur die, præsente innumerabili hominum multitudine, cum eos copiosius de fide catholica conservanda, et de immunda hæreticorum societate vitanda commovisset, contigit adesse quemdam de hæreticis illis, qui potentior cæteris atque prudentior videbatur. Qui cum amaro oculo cerneret venerationem, quam Dei famulo populus impendebat, moliebatur aliquid agere, unde claritatem opinionis ejus aliquatenus obnubilaret, et daret maculam in gloria illius. Jamque expletis omnibus, quæ ad præsens necessaria videbantur, vir Dei equum suum ascenderat ut abiret. Et ecce prædictus hæreticus, quasi coluber tortuosus erecto capite venit ante hominem Dei, et clamans coram omnibus ait : « Domine abbas, sciatis quia caballus magistri nostri, qui tam malus vobis apparet, non ita cervicosus et pinguis est, sicut iste sonipes vester. »

466. « Quo audito, vir mitis et patiens respondit ei mox tranquillo vultu et animo dicens : Non diffiteor, amice, quod asseris. Veruntamen scire te convenit, quia jumentum istud, de quo mihi insultas, brutum est animal, unum utique ex illis quæ natura prona atque obedientia ventri finxit. Quod si pro libitu suo comedit, atque pinguescit, nihil inde justitia læditur, quia jumentum, quod suum est, facit. Proinde non erimus arguendi in judicio Dei, ego et magister tuus, de cervicibus jumentorum : sed unusquisque de collo suo judicabitur. Nunc igitur, si placet, respice collum meum, et vide : et si grossius est collo magistri tui, inde me forsitan juste reprehendes. Hoc itaque dicto capucium exuit, et capite denudato usque ad humeros, apparuit ipsius collum, ut erat, productum et gracile : quod quamvis esset carnibus exesum et tenue, erat tamen ex dono cœlesti pulchrum et candidum nimis, sicut collum oloris. Quod cum viderent universi qui aderant, læti sunt lætitia magna, benedicentes Dominum, qui dedit in ore famuli sui tam paratum et conveniens responsum, unde confunderetur, et obstrueretur os loquentium iniqua.

467. Annalista Cisterciensis cum ad annum 1147, cap. 13, edocuisset, quam se gesserit egregie. S. Bernardus in prædicatione Tolosana, refert ac refellit sententiam illorum, qui volunt virum Dei in Hispaniam fuisse profectum. Opinio hæc si vera foret, huic anno iter illud innectendum, observat duabus de causis, « tum quia in eo monasterium de Spina fundatum est, ut suo, ait, loco dicemus ; tum quia ex Tolosa transitus facilior, quippe provincia Hispaniæ convicina. » Ita ille, subjiciens argumenta adversus hanc sententiam male fundatam ; sed nos illa aliunde promemus. Dum anno Christi 1721, essemus Matriti, manuscripta posthuma Nicolai Antonii v. cl., et bibliotheca Hispana a se in lucem data reipublicæ litterariæ notissimi, nobiscum communicavit perhumaniter reverendus admodum et amplissimus dominus Adrianus de Coninck, propinquus laudati auctoris consanguineus. In istis vero mss. totus est clarissimus hic Hispanus scriptor in impugnandis et convellendis figmentis fabulosis, ac commentis apocryphis pseudochronographorum famosorum, imo vero, loquamur aperte, infamium. Proferamus itaque hic quæ ex ejus mss. deprompsimus ad præsens institutum. Confutat autem personati Juliani Petri, archipresbyteri S. Justæ, typis editi, locum, qui est in ejus Adversariis pag. 96, num. 418.

468. « Novum quoque et inauditum hactenus, imo falsissimum est S. Bernardum, Clarevallensem abbatem sanctissimum in Hispaniis fuisse, et quid quid loco mox citato mendaciorum et ineptiarum continetur. » Hæc igitur ibi lego in Adversariis : « Ex quo imperator Adefonsus cepit Toletanam civitatem, et Christianis restituit, jussit, ut vocaretur civitas imperatoria, caput imperii Toletani et Hispani, et imperator, ut dictum est, auctoritate Anastasii papæ IV coronatus est : et ideo Bernardus Claravallensis vocat eum sic. Hic sanctus vir venit in Hispaniam cum fratre Bernardo, et invisit monasteria Toleti S. Clementis, et S. Dominici Exiliensis, et postea ad moniales S. Clementis scripsit. Fundavit in Hispania monasterium dictum de Spina. » Fabulatorem hunc ita castigat laudatus Nicolaus Antonius : « In primis duos Alfonsos VI et VII, pueriliter confundit : nam sextus Toletum cepit a Mauris ; septimus vero, prioris nepos, ex Urraca filia ille fuit, quem coronatum imperatorem Anastasii papæ auctoritate nos jam docuerat in Chronico... quamvis uterque eorum imperator ab eo audiat, quod revera appellati sunt.

469. « Deinde quod dicitur S. Bernardum scri-

psisse ad hunc Alfonsum VII, imperatoris nomen ei attribuendo, æque falsum est, aut certe nusquam rei indicium reperias inter epistolas sancti abbatis. Duæ editæ sunt ad Alfonsum; sed Portugaliæ regem primum; nempe 308, ac 367, quæ nihil ad Julianum. Eumdem autem Bernardum ad Hispanias venisse negat apertis verbis ejus Vitæ cujusdam partis auctor Gaufredus Clarevallensis monachus, sancti Patris alumnus, et qui se ait omnibus, quæ narrat, interfuisse. Is auctor est secundi lib. qui alias tertius, et quartus et quintus dicitur Vitæ S. Bernardi; ut constat ex præfatione hujus partis in editionibus studio clarissimi viri Jacobi Merloni Horstii digestis (Pa siensem habemus anni 1658). Apertissime is, ubi de variis et illustribus miraculis Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Cameraci, et in Hispania factis caput sextum libri IV inscripsisset, de Hispaniensibus miraculis sic præfatur. *Nam et in Hispania, ubi præsens ipse non fuit, sanctitatis ejus indicia claruerum* Quo quidem Gaufridi testimonio utitur doctissimus Benedictinorum ordinis scriptor F. Antonius Yepesius tom. VII, centuria 7, anno 1146, fol. 370, col. 4, ad arguendum nonneminis errorem (hunc commisit noster Joannes Mariana in Historia de rebus Hispaniæ lib. x, cap. 12, ad annum 1123) qui deceptus non obscuris sancti abbatis ad Petrum Venerabilem ex Hispania redeuntem verbis, epistola 227, « quæ est 228 in editione Mabillonii » locutum de se ipsum Bernardum credidit. Nec minus aliquam epistolæ ad S. Clementis Toletanæ urbis sanctimoniales directæ comprobationem, quæ ruinosam asseverantes fidem quoquo modo commendat, invenimus.

470. « Claudit mendaciorum agmen tributa eidem viro sanctissimo fundatio apud nos monasterii de Spina, quod in lamœno loco] utriusque regni Castellæ Legionis, a Vallisoleto sex, a Tauro urbe quinque leucis distans, nomenclatura ista propter spinam coronæ Dominicæ in ea servatam, Sanciæque infanti, Alfonsi VII imperatoris sorori, domus fundatrici, a Ludovico juniori dicto, Franciæ rege, Parisiis prætereunti donatam gaudet. Rem narrat idem Yepesius eod. tom. VII, anno 1143, cap. 1, fol. 328, adductis et explanatis iis quæ significare quodammodo videbantur, præsenti Bernardo oblatum, et in manus traditum a Sancia monasterium congruenter dotatum; nempe dotationis ipsa charta, qua dono dare se Bernardo, Clarævallensi abbati, ait pia heroina, hæreditatem S. Petri de Spina, et item privilegio quodam Alfonsi regis, Sanciæ fratris, in ampliationem ejusdem domus similiter concepto: quæ quidem æque ac de præsentibus dici de absentibus, quorum in gratiam donationes et oblationes celebrantur, passim consuevere.

471. « Siquidem S. Bernardum, misso fratre suo Nivardo (Bernardum legimus apud Julianum) in Hispanias, cujus inde et a Sancia ad se reversi vir sanctissimus meminit in quadam epistola, ad eamdem directa, quæ est 301, piæ donationis exceptorem manus et industriam fabricæ admovisse, constans fama ejusdem domus est, confirmata rudibus, sed antiquis his versibus, quos passim veteribus muris inscriptos, et aulæis intextos domestici referunt:

PETIT ÆDIFICAT DITAT
SANCIA BERNARDUS PER NIVARDUM ALFONSUS
PROTEGIT APERIT
SPINEA CORONA PETRUS

Petro enim apostolorum principi dicata primum fuit ea religiosorum ædes, templumque de S. Maria postea nuncupata. Monasteria S. Clementis Toletani monialium; item S. Dominici Exiliensis virorum adisse Bernardum falso dixit Julianus, adventum clarissimi abbatis ad nos mentitus. »

472. Porro de fundacione S Petri de Spina tractat Manricus ad annum 1147, cap. 18, ubi ex epistola S. Bernardi 381, quæ superius citata est, Nivardi (fratris natu minimi ex fratribus sancti doctoris secundum carnem, an alterius?) adventum in Hispaniam magis, quam finem constare, fatetur. Si quis autem de pseudo Juliani Petri. S. Justæ Toletanæ archipresbyteri, uti se nominat, plura nosse desiderat, laudatum Nicolaum Antonium consulat tomo II Bibliothecæ Hispanæ veteris, cap. 8 ubi auctor ille eruditus Opera ejus examinat, et uti falsa et commentitia castigat; eorumque inventori personato larvam detrahit. Capite autem 9, producit duodeviginti locos, ex quibus Juliani Chronicon et Adversaria refelli, cuivis sit exploratum.

473. Quid, quod ipsemet Tamayus, tam credulus alioqui, tamque misere simplex atque immodicus pseudochronicorum hujusmondi æstimator, in suo Martyrologio Hispano tom. II, ad diem 3 Aprilis, pag. 469, pronuntiare coactus fuerit ista: « Videmus passim in hisce Juliani Adversariis tot glossematum ineptias, quod potius ferrum, quam illas deglutire compelleremur, » Verum hæc ex incidenti, ut ita dicam, relata sint de commentitio S. Bernardi itinere in Hispaniam. Veris certe et ita multis ad exstinguenda schismata et exstirpandas hæreses abundat et inclarescit peregrinationibus vir plane apostolicus, ut falsam ipsi affingere, necesse neutiquam sit. Nunc videtur nobis opportunum, hisce, quæ in isto genere fecisse ipsum antea narravimus in depellendis malis ab Ecclesia Dei, subjungere bona innumera, seu profectum in emendandis moribus reipublicæ Christianæ.

§ XLV. *Sanctus Puer in emendandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac sæcularium moribus fructuose intentus.*

474. Argumenti hujus materiem ac formam debemus, et acceptam referimus eruditissimo Mabillonio, qui in præfatione generali in novam suam operum S. Bernardi editionem § 3 sic memorat: « Corruptos sui sæculi mores passim luget ac deplorat vir sanctus, maxime in Ecclesiæ ministris, quorum plerosque ad meliorem frugem adduxit, adeo ut tota Ecclesiæ ac cleri, in primis Gallicani facies suis monitis ac sermonibus penitus immutata fuerit, et in antiquum decus restituta. Quippe Eugenium, vi-

rum sanctissimum, Romanæ sedi suppeditavit, atque in eo Romanos pontifices omnes ad rectam et legitimam suæ dignitatis administrationem erudivit, et accendit libris editis de Consideratione plane divinis. In episcopis Henricum Senonensem, Stephanum Parisiensem, aliosque permultos ab aulico vivendi genere ad mores episcopali ordine dignos revocavit; multos etiam e suis in aliorum exemplum episcopos protulit. Clericis omnibus salutaria monita dedit in sermone de Conversione ad clericos. Quæ omnia si quis accurate videre cupit, legat librum sextum de Vita sancti Bernardi Gallice edita, cujus Vitæ tres libri posteriores ex ejus scriptis magna cum pietate et cum insigni delectu contexti sunt. De moribus et officio episcoporum legenda in primis epistola 42, ad Henricum Senonensem, quæ in Tractatuum classem modo tomo secundo relata est. Merito itaque in libro de episcopis Virdunensibus dicitur is esse Bernardus, *cujus consiliis regna, et ecclesiæ Gallicanæ hodie*, inquit autor in Spicilegio Acheriano tom XII, pag. 311, *innituntur.*

475. Erat in eo mirifica dicendi *gratia ut non posset ne ipsius quidem stylus, licet eximius, totam illam dulcedinem, totum retinere fervorem* (*Quippe*) *placabilem, et persuasibilem, et eruditam linguam dederat ei Deus, ut sciret, quem et quando deberet proferre sermonem : quibus videlicet consolatio vel obsecratio; quibus exhortatio congrueret vel increpatio : ut nosse poterunt aliquatenus qui ejus legerint scripta, etsi longe minus ab eis, qui verba ejus sæpius audierunt.* Quod si ejus scripta legendo ita accendimur, quanto magis illi, qui loquentem audiebant? Non itaque mirum, quod Deus tot et tanta in sui temporis hominum salutem per eum operatus est.

476. « Quis vero explicet, quæ et quanta ab eodem patatra sint ad monastici instituti primigenium fervorem denuo suscitandum? Testantur hoc eximiæ ejus hac de re epistolæ ad scriptiones, liber De præcepto et dispensatione, Apologia ad Guillelmum abbatem, variique sermones : in quibus monachos ad retinendum revocandumque veterum Patrum primarium institutum animavit, id est, ad pœnitentiæ labores, austeritates, modestiam et humilitatem, paupertatem, mundi contemptum, amorem solitudinis ac silentii, et ad continuum profectum : in quibus totius rei monasticæ cardinem versari intelligebat. Hinc non immerito Petrus Venerabilis in epistola, quæ est inter Bernardinas 228, vocat eum num. 30, *lacteam fortemque columnam, cui innititur monastici ordinis ædificium; ac rutilum sidus quod exemplo, verboque non solum monachis sed et toti Latinæ Ecclesiæ suo tempore insigniter lucem donavit.* »

477. « Laurentius de Leodio in libro de episcopis Virdunensibus, duos ordines, Cisterciensem et Præmonstratensem, comparat cum duobus cherubin propitiatorium obumbrantibus, *quorum unus Cisterciensis duce Bernardo sanctissimi nominis abbate, monasticum ordinem, jam pene lapsum, ad primam apostolicæ vitæ normam reparavit.* (*Et*) *Cisterciensis quidem, per istud temporis, inpuit, triennium jam in ducentas circiter abbatias magni nominis, meriti, et numeri accrevit ; et usque in barbaros Sarmatas et extremos Scythas jam diffundi cœpit.* Tantum potuit Bernardi et opinio sanctitatis, ejusque discipulorum! Inde factum est, ut ordinis Cisterciensis, qui Bernardum alumnum habuit, quasi fundator habitus sit ipse Bernardus, ab ejusque monasterii Clarævallensi dictus ordo Claræ-vallensis suo tempore ; imo postea et S. Bernardi : etsi id voluit Innocentius VIII in litteris unionis monasterii Clarævallensis cum Cisterciensi.

478. « Hinc in litteris Alberonis episcopi Virdunensis apud Laurentium mox laudatum, abbates Trium fontium, et de Caladia dicuntur *de Ordine Clarævallensi.* Et a Petro Cellensi *Cisterciensis sive Clarævallis ordo* vocatur in lib. I, epistola 24. Sic in epistola Samsonis Remensis antistitis, quæ est ordine 435 inter Bernardinas, ordinis Clarævallensis mentio non semel habetur. Quanquam dici potest, Ordinis Clarævallensis nomine lineam tantum Clarævallensem, non totum Ordinem, sæpius designari.

479. « Qualis ac quanta fuerit sive Cisterciensium, sive Clarævallensium sub Bernardo districtio, et rigiditas, non est necesse hoc loco exponere, quando id satis superque patet tum ex Bernardi litteris ac scriptis, tum ex ipsius Vita, maxime ex lib. I, cap. 5, ubi primi Clarævallis incolæ Deo servisse memorantur *in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis ex hordeo, et vicia, et milio erat.* Ita Guillelmus testis oculatus. Bernardo in epistola I ad Robertum *olus, faba, pultes, panisque cibarius cum aqua* Cisterciensium deliciæ perhibentur. Nec aliæ apud Fastredum in epistola sua inter Bernardinas. *Tanta in cibo parcimonia*, inquit Stephanus Tornacensis in epistola 72, *ut duobus tantum pulmentis utantur, quæ aut ager ex leguminibus, aut ex oleribus hortus affert. Ipsi pisce tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud eos audiri solet quam videri.* Plura videtis apud eumdem auctorem, et apud Petrum Cellensem.

480. « Perseveravit hic ordinis vigor [*fort.* rigor] non modo ad finem sæculi XII, quod patet ex Petri Blesensis epistola 82, sed etiam ultra medium sæculum XIII, testante Jacobo a Vitriaco in Historiæ occidentalis cap. 13. *Carnes*, inquit, *nisi in gravi infirmitate non manducant. Piscibus, ovis, lacte et caseo non vescuntur communiter*, etc. Eamdem vitæ severitatem nos Galli etiam nunc reflorescere conspicimus in piissimis monachis beatæ Mariæ de Trappa, aliisque nonnullis eorum imitatoribus, qui vitæ suæ puritate, austeritate, solutidinis amore, silentio, labore, aliisque religiosis virtutibus, id factu possibile adstruunt, quod de Bernardo, ejus-

que discipulis legebamus, nec fere credebamus.

481. « Subjungit idem Jacobus a Vitriaco in capite sequenti, feminarum sexum fragiliorem, a principio ordinis ad tantæ districtionis severitatem aspirare ausum non fuisse ; sed id demum in morem postea venisse. Verumtamen vivente ipso Bernardo non fuit omnino expers istius instituti femineus sexus. Id probat Hermannus Laudunensis monachus in lib. III de miraculis sanctæ Mariæ, cap. 17, ubi agit de monasteriolo Cisterciensium virginum ad Laudunum Parthenone, a Bartholomæo episcopo constructo : in quo sanctimoniales sub Guiburge abbatissa, *depositis omnibus lineis indumentis atque pelliceis, solis tunicis laneis utebantur ; et non solum nendo, vel texendo, sed etiam in agris fodiendo, et cum securi et ligone silvam succisam exstirpando, spinas et vepres evellendo, manibus propriis assidue laborantes, cum silentio victum sibi quærebant, vitamque Clarævallensium monachorum per omnia imitabantur.*

482. « Longius progrederetur oratio, si, quotquot Bernardus ad monasticam vitam pertraxit, illustriores utriusque sexus homines, quos scilicet novimus, in medium adduceremus : quales fuere Henricus, Ludovici VI Francorum regis filius, Ermengardis Britanniæ ducissa, Adelais Lotharingiæ, et alii, aliæque innumeræ. Verum illud paulo minus prædicandum et mirandum, quod hominibus in sæculo remanentibus piissimam et rectissimam vivendi rationem persuasit : *Adhæsit ei præ omnibus quidem ex principibus comes Theobaldus, et se, et sua in subsidia Clarævallis exposuit, et in manibus abbatis posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non dominum, obediret ad omnia, quæcunque domus illius infimi postulassent.* Quid tantus princeps monente et hortante Bernardo præstiterit, tum in construendis, dotandis, juvandisque monasteris, tum in egenis sublevandis, tum denique in exercendo optimi principis officio, testis est Ernaldus abbas, ex quo præmissa retulimus : testes etiam Bernardi epistolæ de eodem. Theobaldi pium studium æmulabatur nobilis et illustris femina Beatrix, ut discimus ex epistola 118.

483. « Denique quantum Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus valuerit, exemplo est conversio Guillelmi Aquitaniæ ducis, quem ex pertinacissimo schismatico, obsequentissimum et piissimum principem effecit. Ut paucis cum Gaufrido absolvam, *quæ scelera non arguit? quæ odia non exstinxit? quæ scandala non compescuit? quæ schismata non resarcivit* [MABILL. *compescuit*]*? quas hæreses non confutavit?* » Hæc sunt, quæ de morum profectu, in Ecclesia Dei a magno Bernardo in omne hominum genus quaquaversum diffuso, collegit Mabillonius. Quæ vero ad hæreses et schismata spectant, viri dexteritate, ac labore protrita, sat multis alibi a nobis tractata sunt.

§ XLVI. *An S. Bernardus ab imagine Deiparæ salutatus Spiræ, an ejusdem virgineo lacte irroratus.*

484. Superius in nostro Commentario prævio § 40, tria illustria facta, quæ Patri sanctissimo ascribuntur, in hunc reservata sunt locum. Primum erat de imagine Virginis Deiparæ, quæ Spiræ ter a viro sancto salutata, semel ei salutem reddidisse, « cunctis audientibus, » memoratur apud Manricum ad annum 1146, cap. 10, num. 6. Alterum erat de lacte virgineo ejusdem Deiparæ, quo irroratus fertur S. Bernardus, ex eodem auctore ibidem num. 8. Tertium denique in eo erat positum, ut beatissimæ Virginis Mariæ voce salutatus fuerit apud cœnobitas Afflighemenses. De singulis dicamus. Primum narrat mox citatus historicus Cisterciensis ex Joanne Nauclero, qui de illa re loquens, « In hoc, inquit, concordant, quod Bernardus Spiram venerit, ubi tum erat tantus populi concursus ad eum venerandum, ut imperator, ne populus eum conculcaret, manibus suis illum exportare sit dignatus. Exstant circuli in pavimento ecclesiæ majoris tres, ubi prostratus in terram vir Dei, ter fertur salutasse Virginem Mariam. Ad quem Virgo Maria : « Salve, inquit, Ber-« narde ! » Hæc scribit Joannes Nauclerus generatione 39, inter alia, quæ memorat ad annum Christi 1142. Prodigiosam hanc Deiparæ salutationem confirmare conatur idem Manricus sic pergens : « Circulis verba ea sculpta sunt, quæ a fidelibus solent decantari sub antiphonæ finem ; quam a principio appellamus *Salve, Regina.* Hanc autem desinentem in illis verbis *et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exsilium ostende,* Bernardus Pater recitasse fidenter fertur, et recitatæ trinam illam invocationem addidisse fidentius, ad quam imago Virginis commota, atque acceptans obsequium, audita est simili modo sanctum resalutasse : *Salve, Bernarde.* » Hæc ibi ; super quibus notationes nonnullas lectori, partium studiis vacuo, et veritatis amanti, repræsento.

485. Notus imprimis abunde est Joannes Nauclerus, quem natione Germanum, patria Suevum, dignitate præpositum Tubingensem fuisse lego. Edidit hic Chronicon universale, succincte comprehendens res memorabiles sæculorum omnium ac gentium ab orbe condito usque ad annum 1500. Floruit autem exeunte sæculo sexto decimo, atque adeo quatuor circiter sæculis post obitum sancti. Nec vero τὸ *fertur*, quo utitur Nauclerus, parum extenuat rei gestæ fidem. Melioris itaque notæ testimonio videtur opus, ut prædicta Deiparæ ad Bernardum salutatio tanquam historice vera admittatur : ideo præsertim, quia in libro VI. Vitæ S. Bernardi seu miraculorum parte I, cap. 2, ubi oculati testes summa cum fide et accuratione tot tantaque mirabilia de viro Dei referunt, quæ Spiræ contigerunt, nullum habent de ista salutatione apicem ; ubi tamen hanc silentio non præterire, tantopere conducebat ad sancti gloriam. Nec concipio, quomodo rem gestam ignorare potuerint, cum, « cunctis au-

dentibus, » uti est apud Manricum supra citatum, evenerit.

486. Quanquam vero ex antiquorum de hac re silentio definire certo nolimus, salutationem istam esse falsam, priusquam tamen eam admittamus tanquam veram, omnes rerum Bernardinarum apprime gnaros et studiosos rogatos impense volumus, ut accommodata dignentur subministrare documenta reipublicæ litterariæ, quibus factum præsens, quod videtur nobis minus probabile, vere et historice probabile fiat. Nec rem conficit R. A. P. Augustinus Sartorius, sacri Ordinis Cisterciensis asceta, quando in suo Cistercio bis tertio, Vetero Pragæ anno 1700, typis excuso titulo 4, qui est de Sancto Bernardo Cisterciensium propagatore, pag. 91, de statua, quæ sanctum salutarit, sic scribit : « Hæc ipsa Virginis statua ad hanc usque nostram ætatem eximio fidelium cultu Deiparæ ac Melliflui clientis memoriam conservat perennem. » Hæc enim qualisqualis memoria seu traditio (utinam non mere popularis !) neutiquam videtur enervare argumenta superius proposita. Audi jam absurdam ineptiam, qua hanc historiam deturpat Guilielmus Eysengreinius, quem mox citabimus, ad annum Christi 1147 : « His verbis a Bernardo prolatis, vox ab imagine erumpens Bernardum Deo cunctisque hominibus gratum adventasse indicat, omnibus, qui aderant, audientibus. Perculsus hac voce Bernardus, admirando, imagini interdicit, mulieres in ecclesia tacere debere. » Quod quidem est nugari in re tam seria. Papebrochius noster in suo Itenere Romano Ms. quod anno 1660 suscepit, pag. 39, de statua Spirensi, quæ fertur salvere jussisse S. Bernardum, inter alia sic scribit : « Ad eam omnes nostri studiosi quotidie sub quintam conveniunt, ac *Salve* decantant cum litaniis. » Ita ille. Laudanda porro est pia illorum fides, et religiosus erga Virginem matrem affectus. Jam vero quid dicemus de lacte Deiparæ, quo sanctum Patrem irroratum volunt, si in physico seu reali sensu hoc intelligendum censeant, non autem in mystico ?

487. Factum illud, quod secundo loco superius attingebam, jam paulo pluribus examinandum est. Manricus his verbis illud narrat num. 8 : « Non desunt item auctores, iique graves, quibus placeat, Virgineum illum favorem, haud satis unquam ab ullo prædicatum, quamvis ab omnibus semper prædicetur, de Bernardo irrorato Mariæ lacte, forte ad hoc idem tempus referendum. Quod a Guilielmo Eysengreinio in Chron. Spirensi primum traditum (utinam indicasset annum Manricus !) a Canisio Costeroque approbatum (non dicit ubi) noster Bivarius lib. II, Bernardi vendicati § 10 et alii, « nimirum » Henriquez in Menologio, Maii 13 confirmavere. Nobis, ut favor ipse certus sit, quem tamen non defuere qui negaverint (ponitur ad marginem Joannes Bertelius Dialogo 8) levi licet et crasso fundamento, locus et tempus dubia adhuc existunt : et de tempore vix aliquid scribi de loco, si quid certi haberi potest, ad Castellionem censeo referendum. Sed de his aliisque non dissimilibus agendum latius sub viri Dei obitum, in quem locum consulto reservamus. » Sed nos consulentes hujus rei ordini et perspicuitati, hanc, de qua tractare jam cœpimus, continuato sermone prosequemur, ab anno 1153, cap. 12, quo Manricus illam transtulit, uberiorem ejusdem narrationem huc revocantes.

488. « Insignes Christi, » inquit, « et Virginis favores Bernardo Patri exhibitos, et sub quibus plerumque depingi solet, nunc irroratus lacte Mariæ virginis, nunc strictus brachiis pendentis Redemptoris ; atque item alium, etsi minus vulgarem, non minus certum, quo mater Filium eidem sancto obtulit ; quia fixum tempus concernere non reperi, in hunc locum consulto reservavi. Et quidem eos traditione (potius) quam scripto acceptos, compertum est, constanti illa, atque a patribus ad filios derivata quasi per manus : cujus aut minor fides, aliquando inconvulsior esse solet, hoc in antiquis, fateor, rariori, et picturis expresso magis, quam litteris, non tamen ideo minoris æstimando, » etc. Sic præfatur Cisterciensis historicus, moxque incipit a Christo ; de quo nos inferius dicemus. Deinde sic pergit num, 6, ad rem nostram : « Quod attinet ad lac beatæ Virginis, receptius adhuc et vulgatius sacris iconibus : ut magis varient de tempore auctores, locoque, quam de ipso favore : quem Bernardo concessum, non est qui ambigat. Unus Joannes Bertelius, quem ego viderim, revocat in dubium dialogo 8 in Regul. S. Benedicti ; sed adeo crasso et supino fundamento, ut nec mereatur a nobis confutari. *Quia nemo dubitat (ait) super multa sæcula Mariam ante Bernardum processisse.* Quasi vero quis unquam cogitaverit, Virginem sacram, mortalem ac passibilem, sugendum pectus Bernardo propinasse, aut quasi post gloriosum ipsius transitum, tum in cœlis gloriosa, tum in suis imaginibus in terris, non maneret æternum duratura. Cæterum his omissis, quia levibus, ex aliis nullum video dubitasse

489. « Verum est tamen, quod de loco auctores variant, quibusdam referentibus ad Spiram, cum Matrem Virginem, clementem, piam, dulcem, Bernardus Pater devote salutasset. At non Spiræ, sed apud Castellionem Lingonum oppidum, neque in tanta frequentia contigisse, verosimilius est, forte cum sanctus Pater ad unam aliquam ex illis legatiis, ad quas mitti solebat, humilis perrecturus Virginis matris auxilium imploraret. Porro tunc creditur oblatus a Matre Filius, quem Bernardus susciperet, et cui portando seu manibus exterius, seu interius in corde, se totum, daret, et qua auspice nihil timere posset. » Hactenus historicus Cisterciensis : qui cum superius, ut vidimus, candide fateatur, mirabilem hunc Virginei lactis favorem, « a Guillielmo Eysengreinio in Chronico Spirensi *primum traditum*, » neque assignantur antiquiora monumenta, unde chronologus iste traditionem hanc acceperit, quis-

nam vitio nobis det, si dixerimus novitiam esse traditionem illam favoris Bernardo impensi, cum hic obierit anno Christi 1153, ille autem scripserit sæculo sexto decimo, utpote qui suum Chronicon perduxerit usque ad annum Christi 1561. Confirmatores autem vel approbatores, quos Manricus nominabat, Eysengreinio posteriores seu suppares, an ponderis aliquid vere historici possunt addere primæ traditioni Eysengreinianæ? Adde, quod hic chronologus parum sibi conciliet auctoritatis, dum vel primus procudit, vel ex alio adoptavit ineptiam illam, quam antea num. 486, castigavimus.

490. Sed ne dissimulemus alia, quæ congerit Manricus a num. 7. « Exstat, inquit, authenticum R. domini Edmundi a cruce, tunc abbatis Cistercii, ad Fiteriensem Ignatium Firminum transmissum anno 1599, (quod ipsum, inter alias ejus schedas, apud me habeo) de hoc favore loquentis in hunc tenorem : *In ecclesia S. Beroli castri Castellionis super Sequanam, Lingonensis diœcesis, quædam imago in veneratione, et honore beatæ Virginis Mariæ antiquitus exstitit constructa, quæ quidem imago S. Bernardo oranti filium suum obtulit miraculose in ecclesia dicens :* Bernarde, suscipe puerum meum totius mundi Redemptorem. *Deinde quoque ultra omnem humanæ naturæ virtutem, ac si Christi pater naturalis fuisset, manu dictæ imaginis suscepta mamilla, illico beato Bernardo sibi devoto tres guttas lactis, ab ejusdem imaginis mamilla profluentes, miraculose distillabat.* » Hactenus testimonium venerandi abbatis : quod Antonius Hiepius ad hunc annum c. 5, et Franciscus Bivarius lib. I, Bernardi vendicati, aliique memorant. Quin et Henriquez in suo Menologio, Maii 13, iconis meminit (ejusdem ut puto) et subscriptionis Gallicæ, quæ in Latinum conversa priorem partem favoris testificatur, sic enim habet :

Bernarde multum dilecte, mi capellane,
Cape, suscipe de mea manu
Dulcem Jesum, Servatorem mundi. »

Quasi ea Bernardo adhuc viventi orantique puerum Jesum obtulisse perhibeatur.

491. « Idem, qui supra, » subdit Manricus n. 8. « Chrysostomus Henriquez aliud recentius adhuc testimonium superinducit ex ipso, ut ait, Castellione Lingonensi ad R. abbatem Castellionis Virdunensis nuper transmissum, a quo et se illud testatur accepisse. Porro in eo, ultra facti traditionem, sacram effigiem hodieque manere, et, quod mireris, conservare adhuc, seu repetere magis memoriam facti, productis testibus, idemmet, qui perhibuit, testificatur : *In Castellione (ait), imago est B. Virginis, quæ sanctum Bernardum suo lacte quondam irrorasse fertur. Cum enim in B. Virginem singulari flagraret amore; se quoque in eum, coram prædicta imagine indefesse orantem, matrem esse monstravit. In dicto castro sacellum erat, in cujus parte sinistra beatæ Virginis imago consistebat. Ibidem miles quidam demoratur vocatus Picant, qui suo fungens officio in*

A *bellis civilibus circumeundo castrum, in dicto sacello, plus quinquagies, voces canentes* Ave, maris stella, *audisse testatur. Dictum enim [illegible] cecidisse memoratur cum*, Monstra te esse Matrem, *a S. Bernardo proferretur. Bellis sopitis, castroque destructo, in templum tutius conservanda deportata est, ubi magna cum veneratione, et populi concursu, maxime vero, ubi temporis necessitas exigit, in loco celebri, et eminenti asservatur : ex quo acponitur a tribus sacerdotibus trium dierum jejunio præparatis, et solemni in processione, una cum reliquiis S. Veroli, a plurimis virginibus, eodem jejunio triduano præmisso, devotissime circumfertur. Sunt Castellione qui dicant, eumdem imaginem lactis guttas cum dimittitur, stillare. Nunc quoque supersunt duo vitæ probatæ presbyteri illic demorantes, unus*
B *Edmundus vocatur; alter Clemens, quondam præceptor domini vicetenentis Gaillard, qui clare, et palam affirmant, in manus tertii sacerdotis, qui Jacobus Viandot dicebatur, modo defuncti, lactis copiam defluxisse, ita ut sacristiam petere, illicque manus abluere cogeretur.* Hactenus ibi : quæ si certa sunt, ingentem facto conciliant, et fere supra humanam fidem, auctoritatem.

492. « Philotheus, » sicut pergit Manricus num. 9, « de favore lactis pressius succinctiusque; verum non semel concessum Bernardo tradit :

Quid referam quoties summi Regina theatri
Nectareos illi visa movere sonos?
Sæpe suum Virgo famulum venerata solebat
Visere, et ambrosias sæpe refere dapes.

C In Hiepio lego, traditione item acceptum, apparuisse Bernardo Christum simul cum matre : ac sancto medio hinc inde velut certatim obtulisse cruorem simul, et lac; illum de Christi vulnere manentem : hoc de Virginis mamma; utrumque cœleste, utrumque irradians, et fecundans Bernardi ora. Tum vero sanctum, utrumque veneratum, et neutro se fraudari æque ferentem, tandem in ea verba prorupisse, quæ communiter Augustino tribui solent : *Hinc pascor a vulnere : hinc lactor ab ubere. Positus in medio, quo me vertam nescio.* Sed hæc, ut credo, piarum mentium devotio, quam rei veritas, aut eventus simultaneus magis conjunxit : et neque video in probato alio auctore traditionis notitiam; neque de facili credenda, nedum asseverenda similia puto. Exstant et inter Opera Nicolai
D Saliceti quædam alia Bernardo Patri ascripta, minori digna fide, quam ut locum mereantur in his Annalibus. » Sic ibi. Porro de Philotheo et Saliceto nonnulla observabo in fine paragraphi proxime sequentis. « Ignatius » vero « Firminus, de Hibero, monachus Nucalensis in Hispania..., ac deinde celeberrimo Fiteriensi monasterio, (in) regno Navarræ » datus « abbas, » laudatur in Bibliotheca Cirterciensi pag. 167.

493. Virgineum hunc, quo de superius est actum, lactis favorem in sensu physico et reali, non autem in mystico duntaxat intelligi debere, contendit

etiam Sartorius supra citatus : « Quod si aliqui asserant, « inquit p. 91 et sequente, « Bernardum lactatum quidem a Virgine fuisse, non tamen in carne, seu labiis carnalibus, neque per lac reale ac physicum, verum duntaxat in spiritu, et per mysticum quemdam influxum, hoc utique est antiquæ veritati, quæ tot calamis, tot penicillis per quinque et amplius sæcula firmata est, suspicionem affricare : quasi vero veteres illi scriptores non scivissent æque distinguere, ac nos, inter influxum illum mysticum, ac physicum et realem. Utraque lactatio concedenda Bernardo est, et illa in spiritu, et hæc in carne : non neganda hæc altera, quam utique principalius intenderunt historici veteres et sinceri. » Hactenus Sartorius satis liberaliter. Sed utinam « antiquæ isti veritati, quæ per quinque, » uti vult, « et amplius sæcula firmata est, » accommodato saltem vel unico documento subsidium attulisset, et suspicione » amovisset, quam rei gestæ affricari dicit. Quinam, amabo, sunt « veteres illi scriptores ; » quinam « historici veteres et sinceri, » quos dicit, sed non nominat? Regeri enimvero ei potest illud Mabillonii, viri in rebus S. Bernardi longe versatissimi, sinceri item, et de scriptis, virtutibus, ac miraculis ejus optime meriti, quod in fine Fragmentorum ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum, in sua editione sæpius antea laudata notat col. 1231 et 1232. « In omnibus, » ait, « S. Bernardi miraculorum libris nulla uspiam mentio de miraculoso illo lacte, a beatissima Virgine in Bernardum expresso : quod tamen miraculum præ aliis carissimis a pictoribus, et ab incautis sancti Doctoris devotis nunc venditari cernimus. »

494. Venerabilis Guibertus abbas B. Mariæ de Novingento quem anno 1651, Lutetiæ Parisiorum in lucem dedit ac notis illustravit Acherius, lib. III, De pignoribus sanctorum, cap. 3, § 4, pag. 355, lac Virginis matris, quod « Lauduni... in columba cristallina huc usque, » ait, « retineri dicitur, » improbat. In quem locum laudatus Guiberti editor varia animadvertit in notis et observationibus pag. 575 et sequentibus : sed unicum, et quod potissimum huc spectat, inde excerpo : « Lac et B. Bernardo Clarevallensi eamdem cœlorum Reginam infudisse ferunt scriptores nonnulli ; sed quo fulciantur vero, judicent, qui gesta illius a tribus synchronis auctoribus exarata (quibuscum perquam familiariter Bernardus est conversatus) excusserint. Quo enim modo fieri potest, ut, relatis ultra centum miraculis, hoc tam insigne oblivioni tradiderint ? Ita Joan. Bertelius lib. VIII, in Regulam S. Benedicti : quem Chrysostomus Henriquez confutat in Menologio Cisterciensi ad diem 13. Maii, et Angelus Manrique Annal. Cisterciens. tom. II, anno 1153, cap. 12. » Hic qui respondeat Bertelio, nuperrime jam diximus : quænam autem e Chrysostomo Henriquez ab eodem Manrico afferantur pro tuenda veritate præsentis facti, etiam superius indicavimus. Enimvero qui utriusque hujus scriptoris Cisterciensis argumenta,

A seposito partium studio, mature expenderit, et contulerit cum argumento Bertelii ac Mabillonii, tametsi negativo, ut vocant, multum fallor, si non his potius, quam illis palmam delaturus sit ; hujusmodi enim argumenta, tametsi duntaxat negativa, majoris non raro sunt momenti, spectatis rerum ac scriptorum circumstantiis, quam affirmativa. Rationes denique quæ superius desumebantur a picturis, et a pietate populari, refutationem non merentur operosiorem. Ex his, quæ hactenus in utramque partem de præsenti controversia sunt disputata, concludimus, videri nobis ad verum magis accedere opinionem illorum, qui non admittunt, S. Bernardum physice seu realiter Deiparæ lacte fuisse aspersum.

B § XLVII. *Salutatio imaginis Deiparæ in cœnobio Afflighemensi : Jesus cruci affixus, solutis ab ea brachiis Bernardum amplectens.*

495. Traditio est virum sanctum, dum in cœnobio Afflighemensi Ordinis S. Benedicti, quod in Belgio situm est inter Bruxellam et Alostum, ab imagine Deiparæ salutatum fuisse. De altero isto, eoque prorsus singulari Deiparæ virginis erga S. Bernardum favore, de quo superius ad me receperam agere, traduntur ista : « Celebre monasterium Afflighemense, « uti scribit Manricus ad annum 1147, cap. 3, agens de locis in Belgio, quæ vir Dei adivit, « in transitu visitatum a sancto Patre, traditio constans est ejus ecclesiæ, ubi et monachos ad Cisterciensium normam reformari, repetita oratione, C irrito licet conatu, nixus fuerit : sed nihilominus baculum, quo imbecilles artus sustentare consueverat, amici animi pignus, dereliquerit, quem hodieque observant et venerantur. Quin majus quid ibidem contigisse, productis etiam antiquis monumentis Afflighemenses affirmant : quod ab Arnaldo (Raissio) ante paucos annos vulgatum, quia multa veritatis indicia præ se fert, ejusdem verbis placuit huic subjungere. » Laudatus itaque Arnoldus Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, ad diem 20. Augusti hæc notata posteritati reliquit : « Eodem in cœnobio quondam visebatur sacra beatæ Virginis statua, quæ beatum Bernardum allocuta est, sub Godescalco abbate : cujus rei hi versus, ex Annalibus dicti monasterii excerpti, D fidem astruunt :

Bernardus Mariæ ait, Mea, ave tu, Virgo beata.
Et tibi, Ave, Bernarde, ego imago redico volenter.

496. « Cui astipulatur Chronicon Gemblacense, ita dicens : *Ante Belgii desolationem, atque in ipso Belgio fidei catholicæ labefactationem, in monasterio Afflighemensi Dei Genitricis erat imago, cui valedicens Bernardus, Vale, inquit, alma Maria, At, Bernarde, vale, ait sancta Maria.* Imago hæc beatæ Mariæ in ulnis Christum gestabat, sculpta ex candido et molliori lapide, arena nigra nonnihil inspersa (quam Brabanti *labender-steen* nuncupant) longitudine quinque aut amplius pedum, opere et habitu prorsus antiqua, velo ex capite dependente in humeros. Quæ

imago hac ultima tempestate a quodam protervo nebulone ex basi dejecta et confracta fuit, putans [*al.* putante] ligneam esse, ut inde ignem construeret. Ex quibus partibus duæ aliæ sculptæ sunt, quarum una Afflighemii asservatur; alia vero Patribus Societatis Jesu Bruxellensibus a priore donata. » Hisce e Raissio de famosa salutatione illa Deiparæ recitatis, audiamus quænam subjiciat Manricus num. 9. « Certant igitur, inquit, Affligemium, Spiraque de imagine Deiparæ, quæ Bernardum Parentem salutantem resalutaverit, atque utraque monumentis antiquis nixam firmatamque traditionem præ se fert, cui vix erit, qui audeat contrahire ; nobis, ut neutra vincatur, vincat utraque, et repetitum favorem, quod solum superest, pia credulitate persuadeat. » Sed, dum ita loquitur Manricus, hæret in cortice, et rei medullam non penetrat.

497. Nam de « pia credulitate » non est hic quæstio : ecquis enim neget, traditionem Afflighemensem, (adde etiam, si vis, Spirensem, de qua superius est actum) pie credi posse ? Ast ejusdem veritatem probare ex synchronis rei gestæ testibus vel scriptoribus, vel e documentis historice certis, hoc opus, hic labor est, Inspiciamus itaque tantisper testimonia e Raissio allegata. Antonius Sanderus in Historia rerum Afflighemensium, quæ Brabantiæ ab ipso editæ inserta est, similia iis, quæ modo retulimus, narrat pag. 8, uti etiam Continuatio Chronici Afflighemensis, quod ex variis ejusdem abbatiæ monumentis prælo vulgatum legitur in Spicilegio Acheriano tomo X, pag. 610 et sequentibus. Historiæ autem, qua de hic est sermo, pag. 613, subjicitur, imaginem hanc Deiparæ summa apud laudatos cœnobitas in veneratione habitam fuisse : nam « mos obtinuerat » apud illos, « ut mane nunquam a dormitorio in ecclesiam irent, nisi per salutationem angelicam hanc imaginem salutassent. » Hanc continuationem precedit Historia prædicti monasterii in eodem Spicilegii tomo : cujus editor scribit ista ad lectorem pag. 23 : « Adjecimus continuationem seu epitomen illius historiæ, ex veteribus monumentis et authenticis conscriptam a D. Odone Cambiero, itidem Afflighemensi, dum in vivis esset, in rebus antiquis apprime versato. » Porro hujus conscriptoris seu collectoris ætas ex his innotescit verbis, quibus opusculum suum claudit : « Novissimus his temporibus nostris Benedictus Haeftenus, qui sanctissimum et clarissimum Patrem Benedictum maximis illustravit splendoribus. » In lucem namque dedit Disquisitionum monasticarum libros duodecim, quos illustrissimo D. Jacobo Boonem, archiepiscopo Mechliniensi, et abbatiæ Afflighemensis prælato dedicavit ibidem præpositus anno 1644.

498. Exstat apud nos aliud Chronicon Afflighemense, quod notatur N Ms. 5, cuique manu propria ascripsit noster Heribertus Rosweydus, « ex Ms. Afflighemensi recentissimo » exceptum illud fuisse. Id quod indicio est, Chronicon illud vel a recentissimo tunc temporis scriptore fuisse aliunde collectum, vel ab hoc ex alio collectore transcriptum. Signatum reperio in ejusdem fine annum 1514 ; nam, tametsi alia deinde sequantur, quæ ad monasterium Afflighemense pertinent, videlicet liber quintus in tres partes divisus, non tamen is chronologiam continet, sed materiem omnino diversam. In dicto autem Chronico ista leguntur : « Anno 1148 (apud Sanderum pag. 10, scribitur 1146), dominus Petrus sponte sua abbatiæ onus deponit : in cujus loco constituitur dominus Godscalcus, bonæ spei juvenis, quia de nobili et sancta gente originem duxit. » Postea vero hæc dicuntur : « Anno Domini 1164, dominus Godscalcus pastoralis curæ onus deponit, » etc. Inter illud autem tempus regiminis Godscalci mentio quidem fit de « S. Bernardo ; » sed nihil tunc ibidem invenio de salutatione, qua Deiparæ statua virum sanctum impertierit, quod tamen accidisse sub « Godscalco abbate, » affirmabat supra Raissius ; Continuatio autem Chronici Affligemiensis apud Acherium, « sub initio hujus prælaturæ » factum esse memorat. Quæ res, cum debuerit esse valde famosa apud cœnobitas Afflighemenses, eorumque monasterio admodum honorifica, mirum videtur, nihil a prædicto collectore vel transcriptore de ea tradi. Ex Chronico autem Gemblacensi, quod supra citabatur, conficitur, miraculosam illam Deiparæ imaginem in monasterio Afflighemensi ante ferales in Belgio tragœdias, sæculo Christi decimo sexto ab hæreticis excitatas, fuisse cognitam, atque adeo pro tali honoratam.

499. Antiquiora vero istius traditionis monumenta in promptu nobis non sunt. Apud Gaufridum, monachum Claravallensem, et viri sancti in itinere Belgico comitem, qui singillatim et accurate in parte III miraculorum, seu lib. VI, Vitæ cap. 5, ejusdem itineris ephemeridem contexit : quam ne hic cum fastidio lectoris retexamus, cum loco citato inspici ea possit, satis nobis erit nomina locorum, ad quæ divertit vir sanctus, annotare. Leodio itaque post prædicationem Germanicam pro bello sacro profectus est ad oppidum *Huy*, seu Huum, diœcesis Leodiensis : Huo *Gembolium*, seu Gembiacum ; inde *Villare*, seu Villariense monasterium petiit ; hinc *oppidum Fontanæ ;* Fontana ad castrum Bins, id est, Binchium, oppidum Belgii in Hannoniæ Comitatu se contulit ; Binchio eum excepere *Mons castrum*, seu nunc Montes Hannoniæ ; postea *Valencenæ, urbs Cameracensis ;* monasterium Humbleriæ ; Laudunum ac Remi, etc., denique suo Claravallensi cœnobio fuit restitutus. Hinc vides, virum sanctum illuc rediisse per tractum Gallobelgicum ; non vero per Flandrobelgicum, in quo situm est monasterium Afflighemense. Hoc autem iter, quod descripsimus, respicit tempus quo narratur res prodigiosa sæpe memorata Afflighemii accidisse. Eo autem tunc divertisse Sanctum nostrum, e superiore peregrinationis ephemeride extundere nos haud possumus, neque reperimus nos id legere apud alium biographum primigenium. Sanderus tamen inter elogia cœnobii Afflighemensis pag. 7, S. Bernardum ita illud

laudasse memorat : « Anno præter propter 1147, cum Affligheniensium sanctam vitam oculis usurpasset, ita pronuntiasse fertur : « Ubique inveni ho- « mines, hic vero angelos. Verum Affligenium, ubi « genus affligitur. » Ita habent ejus loci monumenta. »

500. Etiamsi vero Gramaius nihil dicit de adventu S. Bernardi ad Afflighemenses, inde tamen non sequitur, ipsum ad eos non divertisse ; cum contrarium habeatur in Chronico nostro ms. abbatum Villariensium, quod signatur *n. ms. a*, et transcriptum notatur ex ms. Rubeævallis, fol. pergam, ex i parte Novalis SS. Annus Domini 1333, ultimus est, quem ibi signate notatum reperio. Post Proœmium vero sic laudatum chronicon incipit : « Cum aliquando sanctus Bernardus causa prædicationis Brabantiam intrasset, ut fructum aliquem in ea acquireret, sicut et in cæteris gentibus, cœnobium Afflighemense adiit, duos sermones ibidem faciens : in cujus memoriam baculum, in quo consueverat sustentare imbecilles artus, Afflighemenses conservare feruntur. Sed cum eos Ordini Cisterciensi adunare voluisset, nec voluisset cœnobium Gemblacense ...,et charitative in eo susceptus casulam suam, quæ adhuc ibi est, in eo dimisit ». In Chronico seu Historia Villariensi typis vulgata apud Martenium Thesauri novi anecdotorum, tom. III, a col. 1269, eadem memorantur. Mnemosynon vero a S. Patre relictum Gemblacensibus, ita describit Raissius idem qui supra : « Planetam suam donavit, veteri more undique dependentem, et stolam cum manipulo : in quibus sunt imagines, pulchre per phrysionem acupictæ; uti mihi videre aliquando contigit. » Ex iis autem, quæ in laudato chronico postmodum notamus, « cum autem dominus Gyroldus cessisset, factus est dominus Fastradus tertius abbas Vilariensis, et hii duo fere quinque annis sabbatizaverunt Sed, cum anno Domini 1151, sanctus Bernardus hunc locum visitasset, et divina in oratorio celebrasset, facta convocatione multorum abbatum Remis sedavit ibidem controversiam ortam inter nos et ecclesiam S. Foillani martyris; « ex iis, inquam, colligitur, S. Bernardum ad suos alumnos Villarienses plus quam semel divertisse. Vult Raissius, sanctum Patrem « prophetico spiritu... affirmasse, quod plures ex illo loco monachi ad cœlum essent migraturi, quam ex quovis alio ejusdem ordinis monasterio, quemadmodum sequentibus temporibus contigisse, vel ex hoc, » inquit, « meo Auctario apertissime colligi potest : in quo triginta facile ex eo monasterio religiosos omnes vitæ sanctitate celebres, descripsimus. » Hæc Raissius. Sed redeamus ad propositum, unde tantisper digressi sumus. Ex iis quæ proposuimus hactenus de famosa traditione Afflighemensi, tria deducimus corollaria. Alterum est, neutiquam nos velle eam traducere tanquam falsam vel apocrypham. Alterum, dolere nos, propterea quod pro voto nostro non possimus eamdem tanquam historice certam nervosius comprobare. Tertium, per nos staturum, quo minus religiosissimi ascetæ Afflighemenses in suæ traditionis possessione perseverare pergant.

501. Quandoquidem vero toti hic sumus in colligendis favoribus cœlestibus, qui Patri sanctissimo indulti referuntur, eo pede, quo supra, pergemus, et alia in hoc genere charismata ipsius recensebimus. Auctor Annalium Cisterciensium ad annum 1153, cap, 12, num. 2, et sequentibus scribens de prærogativa singulari, qua Christus Dominus dilectissimum sibi famulum honoravit, sic ait : « Ejus imaginem e cruce ipsa pendentem, cum a Bernardo tenerius salutaretur, solvisse brachia, ruisseque in amplexus salutantis, omni exceptione major auctor Exordii magni memoriæ prodit. » Factum exstat apud Tissierium distinctione 2, istius Operis, cap. VII, his verbis descriptum : « Domnus Menardus [*al*. Medardus et Gerardus], quondam abbas de Moris, quod est monasterium vicinum Clarævalli, vir religiosus, mirabilem quamdam rem quasi de alio retulit familiaribus suis, quam tamen sibimet evenisse putamus, ita dicens : Notus est mihi monachus quidam, qui beatum Bernardum abbatem aliquando reperit in ecclesia solum orantem : qui, cum prostratus esset ante altare, apparebat ibi ei quædam crux cum suo Crucifixo super pavimentum posita coram illo : quam idem vir beatissimus devotissime adorabat, ac deosculabatur. Porro ipsa majestas separatis brachiis a cornibus crucis, videbatur eumdem Dei famulum amplecti, atque astringere sibi. Quod dum monachus ille aliquandiu cerneret, præ nimia admiratione stupidus hærebat, et quasi extra se erat. Tandem vero metuens, ne Patrem sanctum offenderet, si eum veluti secretorum suorum exploratorem ita sibi de proximo imminere conspiceret, silenter abscessit, intelligens nimirum ac sciens de illo homine sancto, quod vere supra hominem esset tota ipsius oratio atque conversatio. » Nos piissimam hanc historiam multa cum admiratione veneramur, testimonio utique fide digno suffultam Exordii magni sæpenumero antea memorati, quæ etiam habetur in libro II, Herberti, Turrium Sardiniæ archiepiscopi, cap. 19, apud Chiffletium supra citatum, pag. 283. Apud Tissierium inter notas ad utrumque Exordium Cisterciense, quæ habentur post paginam 262, hæc observantur : « Quod de Christo viso amplecti S. Bernardum dicitur non contigit Moris, ut vulgo creditur : cum hoc cœnobium fuerit fundatum sub mortem sancti Patris. »

502. Quis porro fuerit Menardus seu Medardus iste, qui sacras hasce Bernardi delicias testatur, juvat hic addere ex Manrico, qui ad annum prædictum, cap, 17, oblata sibi opportunitate agendi de fundatione monasterii Morarum. « Accepto, ait, loco, Bernardus conventum misit, cui præfecit abbatem B. Medardum, illum nimirum, cui sacram Christi effigiem Bernardum amplexantem per visum au reapse conspectam diximus. Porro vir Dei sancto familiaris, sanctus et ipse, plures alias visiones vi-

dere meruit, præcipue de dilecto sibi parente, e quibus unam... a Godefrido scriptam transcribamus. » Sed videsis, lector, hoc factum lib. IV Vitæ S. Bernardi, cap. 1. De superiore favore Crucifixi plura alia congerit Manricus, cap. 12, quorum etiam hoc loco a nobis habenda ratio est.

503. Sic itaque pergit : « Consona tabula monasterii Claræyallis in claustro refectorii satis antiqua, delineato favore, et subscriptione posita : quæ rem non semel, sed pluries contigisse, neque per visum tantum, sed reipsa, alterum asseverat, alterum probabiliter præsumit. *Alibi legitur, ait, quod, cum B. Bernardus quamdam devotissimam orationem composuisset, quæ incipit*

Salve, mundi salutare,
Salve, salve, Jesu chare :
Cruci tuæ me aptare
Vellem vere : tu scis quare.
Da mi tui copiam,

et eam (al. *jam*) *coram imagine Crucifixi recitaret* (al. *peroraret*), *tunc imago Crucifixi, solutis de cruce brachiis amplexabatur* (al. add. *et osculabatur*) *eum : et pie credendum est, hoc sibi pluries contigisse.* Hanc subscriptionem transcripsit ex ipsa tabula Bernardus Villalpandus anno 1199 cum illuc ab abbate Fiteriensi ad hæc et alia lustranda transmissus esset. Meminit et illius Antonius Hepius, centuria septima ad hunc annum (1153), cap. 5, eisdem verbis ; » apud quem sunt variæ, quas modo novati, lectiones.

504. « Ad idem faciunt Nicolaus Salicetus, et Philotheus, ante ducentos annos plus minusve; alter prosa oratione, versu alter scribens; et quidem Salicetus adeo constanter, ut producat antiquam orationem ad Bernardum Parentem, in qua idem Christi amplexus commemoratur. Transcribit primum Bernardi ad Christum verba, sub hoc titulo *in Antidotario animæ : Oratio devotissima B. Bernardi abbatis Claravallensis, quam cum semel diceret ante imaginem Crucifixi, ipsa imago de cruce se inclinans, eum amplexata est.* » Dein subjungit orationem ad Bernardum, in qua per hunc dulcissimum amplexum quasi adjuratus, pro aliis intercedere rogatur ad eum, a quo meruit tantum favorem. Quin, et Henriquez in suo Menologio, Martii 23, constanter affirmat, in quodam libro cœnobii Cisterciensis adnotatum amplexum ipsa, qua contigit, die designata, nempe vigesima tertia mensis Martii. *Imago, inquit, Christi in cruce pendentis Bernardum amplexatur vigesima tertia die Martii.* Et in adnotationibus. *Ut in Martyrologio Cistercii notatum legitur.* Quod si ita est, non leve pondus addit cæteris omnibus.

505. « At Philotheus ejusdem temporis auctor, (nam scripsit recens cusis Bernardi operibus, quæ a nascente in Europa typographia vidisse lucem, ipsa, quæ hodie etiam perseverant, perantiqua exemplaria, manifestant) : Philotheus, inquam, ejusdem sæculi auctor, hunc ipsum Christi amplexum non minus prodit, cum sanctum Patrem ante illius effigiem orantem descripsisset his plane versibus :

O decus, o nostri lenimen Christe doloris !
O mihi tam duro parta labore salus :
Felix, si tantas in me consumere pœnas,
Et liceat misero sic mihi posse mori.
Ipse immaturos ausim decerpere fructus :
Christe tamen dentes obstupuere tui.
Sidera, terra, fretum, Domini miserescite vestri.
Flete meos casus, sidera, terra, fretum.
Talia dum memorat, Christi pendentis imago
Solvit in amplexus brachia nexa suos.

Hactenus Philotheus. et nos de hoc favore Christi Domini. quem tamen in Bernardo non stetisse, sed transisse ad filios, quæ inferius reddemus, declarabunt. » Hæc Cisterciensis Annalista.

506. His vero, quæ modo retulit, addo pleniorem notitiam de tribus scriptoribus ab ipso nominatis, Philotheo videlicet, Villalpando ac Saliceto. R. D. Carolus de Visch in Bibliotheca scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis pag. 281, non videtur satis perspectum habuisse tempus Philothei ; nam dicit quidem, eum fuisse « monachum ordinis Cisterciensis, et scripsisse carmine docto et fluido tractatum insignem De vita et moribus S. Bernardi, qui impressus legitur ad calcem operum ejusdem sancti Patris : » sed de auctoris tempore tacet : quod utcunque colligitur ex prologo ejus, in quo inductio ponitur beatæ Virginis Philotheum ad scribendum excitantis exemplo Baptistæ Mantuani, quem lego obiisse anno 1516. Post hunc ergo scripsit ille. In eadem Bibliotheca Cisterciensi pag. 53, laudatur Villalpandus, cujus etiam ibidem opera commemorantur. « In vivis adhuc erat anno 1626, » ut ibidem dicitur. Salicetus « florebat anno 1480, et deinceps, » teste laudato bibliographo pag. 251, ubi etiam de libris ejus agit. Superest modo ut, prinsquam ad supremos vitæ sancti Patris Bernardi annos illustrandos perveniamus, nonnulla præmittamus, quæ ad anteriores pertinent.

§ XLVIII. *Conversio Arnulfi : gloria cœlestis ei promissa ; victoria, ut fertur, regi Lusitaniæ addicta; iter cum Eugenio PP. : merita de S. Malachia, quem novit esse in cœlo, cum vero rege Galliæ : frater ejus asceta Cisterciensis, uti et alius.*

507. Non infima S. Bernardi gloria fuit conversio illustris viri Arnulfi de Majorica, tum quia illa per se fuit mirabilis, tum quia mirabilis fuit modus, quo vir sanctus eam promovit. Manricus illam intexit anno Christi 1147, quam et ibidem cap. 6, refert ex auctore Exordii magni, Arnulphi splendorem, conversionis ordinem ac modum describente. Exstant ea apud Tissierium distinctione 3, cap. 17. En tibi verba : « Dum reverendissimus Pater Bernardus aliquando provinciam Flandriæ intrasset, et retia verbi Dei in capturam animarum laxaret, et nobiles, et litteratos multos de fluctibus sæculi ad litus conversionis traheret, inter cæteros illustris vir Arnul-

de Majorica, dives et delicatus, secrete in manibus ejus se reddidit. Fuit autem utriusque consilium, rem silentio tegere, propter quædam impedimenta sæculi, usque ad ultimum diem, quo egressurus esset de terra, et cognatione sua. Erat enim magnus paterfamilias, ornatus filiis et fratribus, tantisque divitiis irretitus, ut absque suorum damno et scandalo gravi abrumpere se non posset, nisi prius domum sapienter et caute disponeret. » His de Arnulfi splendore, ac modo, quo in manus sancti Patris se totum tradidit, ab Exordii scriptore præmissis, pergit auctor idem exponere, quam mirabiliter divina clementia cum eo egerit, ut præstitutum sibi vocationis scopum attingeret.

508. « Interim vero, dum silentium istud tenerent omnia, et arcani hujus negotii causam ipsi duo soli in mundo scirent ; factum est verbum Domini ad quemdam rusticum armentarium, cum boves minaret ad aratrum, dicens : Vade, dic Arnulfo de Majorica, ut secum ducat te in Claramvallem, quo proxime iturus est ad conversionem : et cum eo convertere. Audivit vero vocem, sed neminem videbat. Facta autem hac voce, cœpit pauper ille attentius orare, ut, si a Domino sermo fuisset egressus, revaleret iterum auriculam ejus. Et adjecit secundo loqui ad ipsum, repetens eumdem sermonem. Accepto itaque secunda jam vice oraculo, venit ad prætaxatum virum, et ait : Verbum mihi ad te dominum meum. A quo cum fuisset ductus in partem, procidit ad genua illius, dicens : Obsecro te per Christum Dominum nostrum, ut ducas me ad Claramvallem tuam, et salves tecum animam meam. Et, si scire desideras, Dominus pius et misericors secreta tua, causa salutis meæ mihi revelare dignatus est. Audiens autem nobilis ille paterfamilias verba ista, miratus et lætatus est valde. Acceptumque hominem conduxit ad se ipsum : quem etiam postmodum individuum comitem itineris pariter et conversionis habuit, habiturus, ut credimus, consortem æternæ retributionis. » Sic itaque visum est divinæ providentiæ vocationem Arnulfi roborare et promovere edito etiam hunc in finem cœlesti oraculo. Nec vero ille vocem Domini audiens obduravit cor suum.

509. Nam, uti pergit auctor Exordii magni, « Explicitis... negotiis, pro quibus moram fecerat, venit Claramvallem, tam submissus humilitate, quam sublimis divitiarum affluentia : multaque eidem monasterio de suis facultatibus contulit : sed et aliis nonnullis cœnobiis dona largitus est. Beatus vero Bernardus, de conversione ejus multum exhilaratus, talem de eo in conventu fratrum sententiam protulit : De conversione fratris Arnulphi nec minus admirandus, nec minus glorificandus est Christus, quam de resurrectione Lazari quatriduani ; eo videlicet, quod in tantis deliciis clausus atque sepultus, velut in tumulo jacebat, et quasi vivens mortuus erat, » At quam suaviter et paterne vir sanctus Arnulphum, contractas in vita sæculari peccatorum sordes sacramento pœnitentiæ lavacro diluentem tractarit, operæ pretium est audire ex laudato auctore : « Huic, inquit, confitenti cum gemitu et lacrymis multis delicta universa, quæ in mundo contraxerat, B. Bernardus intuens cordis ejus amarissimam contritionem, et ad omne opus bonum spontaneam voluntatem, injunxit ei, ut *Pater noster* tribus vicibus diceret, atque in suo proposito deinceps usque ad mortem perduraret.

510. « Quo ille audito contristatus respondit : Ne, quæso, irrideas famulum tuum, beatissime Pater. — In quo, ait, te irrideo ? — At ille ait : Jejunia septem annorum vel decem non sufficerent mihi etiam humiliato in sacco et cinere : et tu mihi præcipis, *Pater noster* tertio dicere, et in ordine perseverare ? — Et sanctus ad eum : Ergone tu me melius nosti, quid te oporteat facere ut salveris ? An forte tibi parum videtur, ordinem tenere, et in ipso usque ad mortem perseverare ? — Ille vero respondit : Absit ab anima mea tam iniqua præsumptio ! Sed propter Deum obsecro, ne mihi parcas in præsenti, ut melius parcas in futuro : et talem nunc impone pœnitentiam, quatenus post mortem carnis ad requiem sine pœna perveniam. Cui beatus Pater ait : Fac, ut locutus sum : et securum te facio quia, deposita mole corporis, mox ad Deum sine molestia pervolabis. Hoc itaque responso quasi divinitus accepto, confortatus est nimis, adeo ut deinceps nulla tentationum violentia, nulla infirmitatis molestia, posset a cursu desiderii, quo totus in Deum pergebat, aliquatenus retardari. Erat autem circa observantiam ordinis, et custodiam cordis sollicitus et timoratus nimis : ita ut neminem vidisse me recolam tam studiosum propriæ conscientiæ mundatorem. » E quibus ultimis verbis colligitur, ei, qui ista narrat, Arnulphum non modo synchronum, sed etiam apprime cognitum fuisse. Cætera, quibus deinde religiosissimi istius ascetæ elogium contexitur, apud eumdem auctorem inspici possunt. Conveniens autem omnino fuit, hanc mirabilem non præterire conversionem, cujus utpote gloria in S. Bernardum ex Arnulpho, tanquam ex filio in parentem egregie derivatur.

511. Historicus Cisterciensis ad ann. 1147, cap. 9, narrationem exhibet de Alphonso I Portugalliæ rege, qui scalabim (vulgo *Santaren*) expugnaturus, votum fecerit Christo in favorem Cisterciensium : additque, virum sanctum ei promisisse victoriam, prece a se promotam, visamque et annuntiatam in Claravalle. Accedit eo ratio temporis, circa quod difficultatem esse fatetur : datur item epistola regis ad Bernardum, nec non hujus ad illum. Verum huic facto, quod refertur, securius nos suffragaremur, si probatioris et antiquioris notæ scriptores produxisset Manricus, quam Britum et Brandaonium. Inter ea vero, quæ idem Manricus de hac re memorat, occurrunt nonnulla, ad ejusdem persuadendam veritatem non ex omni parte faventia : etenim, dum e « subscriptione recenti, » ut fatetur, nonnulla retulerat ; observat, « plura » esse ibidem, « sed tempus prævenientia. » Deinde exposita re gesta, subdit :

« Hæc Bruto ex antiquis exemplaribus; quæ tamen dum Gerardum Bernardi fratrem colloquentem inducunt, quem constat obiisse ante septennium : ut non suspecta, corrupta esse apparent, atque additis quibusdam depravata. »

512. Summatim indicamus, quæ in Historia Cisterciensi ad annum 1148, cap. 5, prolixius referuntur, videlicet Eugenium papam Treviris profectum, assumpto secum Bernardo, celebrasse concilium super revelationibus et scriptis S. Hildegardis virginis; episcopum Virdunensem ad illam misisse; scripta et revelationes approbasse, etc., sed illa ibidem legi possunt. Vide etiam præmissa a nobis de hac virgine § 39. Eadem Historia Cisterciensis ad annum mox indicatum cap. 6, ita pergit : « Tres menses Treviri Eugenius papa fecit : post quos (in Galliam reversus, Claramvallem, incunabula suæ religionis) dein Cluniacum, demum Cistercium visitans, utrique se familiæ præsentavit, utramque fovit. Bernardus ejus viæ perpetuus comes, dum ne tunc quidem continuis parcit miraculis, amantissimum sibi filium, patremque, quin totius Ecclesiæ, pene in dispendium vitæ potuit adducere. Tantus enim concursus populorum, quacunque pergeret, sanctum sequebatur, ut ne pontifex quidem liber ab oppressione, obrueretur a turba, ægre tamdem periculo abducendus. » Factum describit Gaufridus lib. IV Vitæ cap. 5, ubi etiam de miraculis. Manricus cap. 9, de S. Malachia scribens varia ex præsulis istius dignissimi Vita, a S. Bernardo graviter et pathetice ad posteros transmissa, colligit, quæque ab ipso facta sunt extremo, quo inter mortales degebat, tempore. Capite autem 10, scribit de ejusdem pontificis sanctissimi a Claravallensibus suscepti morbo, mortisque prædictione, nec non piissima ad eam obeundam præparatione, atque suavissima obdormitione in Domino, miraculo etiam illustrata. Verum hæc et alia mellifluo Bernardi calamo expressa videre licet in præclara illa, quam memorabam, Malachiæ Vita, e qua liquidissime apparet, quanti sanctum hunc sanctus noster faceret, et quam tenero eumdem affectu complecteretur.

513. Illud autem, quod in ejusdem Vitæ præfatione, Congano abbati inscripta, narrat sibi a Malachia, extremum jam exhalaturo spiritum, fuisse præstitum, notari meretur ipsis sancti Patris verbis. Sic narrat : « Accurri ego, ut benedictio morituri super me veniret. At ille, cum jam membra alia movere non posset, fortis ad dandam benedictionem, elevatis sanctis manibus super caput meum, benedixit mihi, et benedictionem hæreditate possideo. » Sed ulterius etiam progressa est magnitudo amoris et æstimationis. Etenim « cum corpus sepulturæ præpararetur, » ut narrat Manricus cap. 11, « dum lavandum exuitur vestibus a lavacro resumendis, devotus abbas (quod supra notabamus) pio et amico furto cum fideli, tunicam in qua sanctus obdormierat, cum propria permutatam latenter ab-

A stulit, qua uteretur in festis solemnioribus ad offerendum missæ sacrificium, et in qua demum, cum obiret, sepeliretur. Rem, quandiu vixit, omnibus occultam; sed post obitum ab ipso revelatam, detectamque Godefridus, qui Bernardi Vitam scripsit.... narrat. » In funebri autem S. Malachiæ Officio « offerens pro ejus transitu venerabilis abbas hostiam salutarem, gloriam ejus, Domino revelante, cognovit, et, eodem inspirante, sacrificio jam expleto, formam mutavit orationis, et collectam intulit, quæ ad sanctorum pontificum celebritates, non ad commendationem defunctorum pertinet, ita dicens : *Deus, qui beatum Malachiam pontificem sanctorum tuorum meritis coæquasti,* » etc. Adisis Gaufridum lib. IV, cap. 3, e quo hæc extraxi.

514. Hoc alias a viro sancto factum fertur in An-
B nalibus Cisterciensibus cap. 11, citato, n. 3, e quo huc transcribo ista : » Eumdem sanctum ante annos ut minus sexdecim, cum pro Alberone Virdunensi episcopo celebraret, hoc ipsum fecisse, Antonius Demochares præcedenti sæculo ex libro Antiquitatum magistri Richardi (de) Wassebourg, archidiaconi Virdunensis; atque hoc nostro, uterque in catalogo episcoporum Virdunensium, et Joannes Chenu vulgarunt, totidem verbis : *Albero de Chini anno* 1131 [supple *moritur*]. » Sed apud Sammarthanos mox citandos scribitur, tunc ad episcopalem dignitatem promotus fuisse.) *Pro isto B. Bernardus, cum cantaret missam, mutasse collectam defunctorum in collectam confessorum traditur.* Hæc illi : nos nec negare audemus, nec asserere : certe ejusmodi actiones semel in gloria; si repetantur, magna
C ponderis sui parte carebunt. Quid, quod id ipsum modo itidem factum pro Alberico cardinali episcopo Ostiensi, quem anno præcedenti defunctum diximus, Joannes etiam Pistorius adnotavit in Chronico Belgico, anno 1138 : *Anno* (*inquit*) *Conradi decimo quarto moritur apud Virdunum Ostiensis episcopus cardinalis dominus Albericus, ad cujus tumulum B. Bernardus missam pro eo celebrans, cum venisset ad collectam post concionem* [fort. *communionem*] *pro mortuo, dimisit, et collectam de confessore dixit.*

515. « Verum est tamen, hos duos forte eumdem (esse) ex loci identitate, nempe Virduni, nec magna nominum Alberici. Alberonisque distantia, irrepente errore, qui non facile postea discernatur. No-
D bis certa suis locis adnotantur: dubia, vel obiter sufficiat tetigisse. » Huc usque auctor Annalium Cisterciensium. Apud Sammarthanos in Gallia Christiana inter episcopos Virdunenses pag. 1167, in Alberone de Chiny hæc etiam lego : « Pro quo missam celebrans B. Bernardus, collectam defunctorum mutasse dicitur in collectam confessorum, cum is « Albero videlicet, » obdormisset in Domino, anno 1158. » Itane vero, dum S. Bernardus jam ab anno 1153 obdormierat in Domino? Sequitur itaque, ut vel illud factum sit apocryphum, vel annus falsus. Manricus « anno præcedenti, » id est 1147. « defunctum »

scribitur supra Albericum; « annus » autem « Conradi deficiens, quartus » incidit in annos Christi 1151 et 1152, quo videlicet ea mutatio collectæ, quæ supra narrata est, secundum Manricum debuisset accidisse annis circiter quinque post mortem Alberici; quod cum historiæ serie nequaquam cohæret: adeoque hoc factum videri posset apocryphum; nisi alia essent, quæ facerent illud magis accedere ad verum. Sunt autem illa. 1° Quia hoc habetur apud Gaufridum lib. IV Vitæ sancti Bernardi cap. 3, etiamsi non sit scriptum ab ipso Gaufrido, sed Gaufrido insertum ex ms. in editione Horstii, et in Mabilloniana uncinis [ ] etiam a Gaufridi textu discretum: in qua Mabilloniana editione ad ejusdem textus marginem notatur pro « Alberti, » sicut ibi est, nomen « Alberici » legendum. 2° Quia ibi dicitur præsens factum contigisse « ad tumulum... noviter ante defuncti, » Alberici videlicet. 3° Quia in Alberici Chronico, Triumfontium monachi, ordinis Cisterciensis, in episcopatu Catalaunensi, quod vulgavit Leibnitius tomo II. Accessionum historicarum, et cujus auctor floruit sæculo XIII, prædicta mutatio diserte narratur pag. 320, his verbis: « Anno 1151... moritur apud Viridunum Hostiensis episcopus cardinalis et legatus dominus Albericus, ad cujus tumulum B. Bernardus missam celebrans, cum venisset ad postcommunionem, collectam pro mortuo dimisit, et collectam pro uno sancto confessore dixit. » Hinc videtur satis confirmari factum S. Bernardi, ac refutari annus 1147, morti Alberici cardinalis apud Manricum assignatus, uti et apud Ciaconium in Vitis pontificum Romanorum et cardinalium tomo I, col. 993, ubi etiam exstat mutatio ista collectæ.

Hæc occasione S. Malachiæ dicta sunto: de quo etiam consuli potest Manricus cap. 11, superius allegato, num. 4, in quo profert epitaphium S. Malachiæ sepulcro inscriptum, quodque a « Bernardo Patre conscriptum, hodieque perseverat, » ut ibi dicitur, « sub ejus nomine. » Alia, quæ soluta oratione de hoc sancto pontifice litteris mandavit, recensentur in ejusdem capitis decursu: quod ita concludit Manricus: « Cæterum, quod ad Malachiæ adventum ad Claravallenses » attinet... ne vel defunctus frustraretur optatis votis, non solum pallia ab Eugenio Hiberniæ data, verum et auctas archiepiscopales sedes, adnitente Bernardo, et juxta numerum provinciarum illius insulæ quatuor designatas, anno 1153 quo evenisse constat, referemus. » At nunc alia nos vocant, quæ refert Manricus ad ann. 1149.

516. Cap. 1, num. 5, occurrit vir sanctus bono publico iterum intentus, dum datis ad Sugerium abbatem S. Dionysii, et, absente rege Ludovico juniore, monarchiæ Galliarum moderatorem, [epistolis] obnixe conatus est impedire monomachiam exsecrabilem inter Robertum regis fratrem, atque Henricum Theobaldi comitis filium, quæ tunc utrinque erat indicta ad tempus præstitutum. Consule epistolam 376, inter Bernardinas in Mabillonii editione. Epistola autem 377, ad eumdem data spirat singularem affectum sancti Patris erga salutem regni Galliarum ac regis, qui nondum tunc redierat ad suos post infelicem successum belli sacri. Ad hæc, epistola in S. Bernardi persona a Nicolao scripta ad Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum, qua commendatur ei exercitus Christianorum tempore militiæ transmarinæ istius, nonne indicio est, virum sanctum egregie invigilasse communi bono reipublicæ Christianæ? Epistola illa profertur in Annalibus Cisterciensibus allegatis, num. 9.

517. Illustris præterea non minus sancto Patri exstitit Henrici, qui erat regis Ludovici germanus frater, conversio ad institutum Claravallense, quam mundo venerabilis, atque ex rerum circumstantiis spectabilis. Audiamus Manricum cap. 3, num. 7: « Convenit ille Bernardum in Claravalle, negotia quædam regni tractaturus; sed quæ ipse pro regno temporali, in cœleste Bernardus commutavit, vocato homine, et tracto per efficaciam verbi aut orationis. » Robertus de Monte, qui sub isto nomine vulgatus circumfertur, rem innectit anno Christi 1149. « Henricus, ait, Ludovici Francorum regis germanus, contempto mundi schemate, pro Christo in Claravalle indutus monachali schemate. » Quonam autem modo conversio ista acciderit, narrat Gaufridus in Vita S. Bernardi lib. IV, cap. 2. Sanctum vero hujusce eventus, priusquam contigerit præscium fuisse, videtur haud obscure significare biographus idem, dum Henrico ista a Viro sancto prænuntiata testatur: « Confido, ait, in Domino, nequaquam in eo te moriturum, in quo nunc positus es: sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum (Fratrum Claravallensium) prosit oratio, quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione completum est. »

518. Sed mirabilis admodum fuit mutatio dexteræ Excelsi per Bernardum facta, et præter spem omnem ab eo prænuntiata, in Andrea, qui comitatus fuerat laudatum Henricum, dominum suum, ad Claravallenses. In hunc ille invehebatur tamquam in ebrium et insanum, convitia etiam et blasphemias evomens, sancto Patri nomen falsi prophetæ tacita cogitatione impingens, et die altera monasterium ejus diris devovens. In causa erat domini sui conversio; sed vehementi Spiritus sancti impulsu victus nocte proxima, et ante diluculum surgens, rediit ad monasterium, ac veluti ex altero Saulo in Paulum alterum mutatum se exhibuit, teste biographo mox allegato, qui mirandam hanc mutationem longiore sermone describit.

§ XLIX. *Imperat feris: dissidentem pacificat; mortuum ad vitam revocat: prodest Lugdunensi episcopo: respondet Præmonstratensi abbati; Henrici, regis Galliæ fratris, morbus, religiosa professio, episcopatus; Sancti calicmia; aqua in vinum mutata; obitus Theobaldi comitis.*

519. « Hoc item anno, » nimirum 1149, » quantum

ex serie historiæ licet conjicere, cum comites Viennæ, atque Florestæ [*f.* Forestæ, *inf.* comes Forensis] invicem impugnarent,... Bernardus Pater componendis rebus, atque animis pacandis vocatus est.... obviatum ab auctore discordiæ consiliis pacis, et duo lupi in itinere objecti, supra insitam sævitiam furentes rabie... terruere venientes, et pene cunctos a cœpto revocarunt. Consultum de retrocessione est a sociis viæ, ne sanctum periculo exponerent in detrimentum rei publicæ Christianæ. At beatus abbas charitate flagrans, et fide fervidus, nec ab opere pacis dimovendus, angelus pacis, periculum non tam contempsit, quam amovit. » Hæc e Cisterciensi historico ad annum modo designatum cap. 5, num. 1. At rei gestæ seriem accipe, lector, ex Joanne eremita in Vita S. Bernardi lib. II, num, 8, col. 1288, editionis Mabillonianæ : « Burgundiam, inquit, adibat, comitem Forensem, et comitem Viennæ pacificaturus. Transiens autem per quandam villam, audivit ab incolis loci illius, duas feras immanissimas, quæ vulgo dicuntur varoli (1*), in nemore proximo desævire. Quod cum audissent socii ejus, rogaverunt eum regredi, quia malebant duabus dietis vel multo amplius divertere, quam se periculose feris objicere. Quibus nolens consentire, respondit, se nunquam divertere tali causa. Nec mora, et ecce feræ progredientes in planum, occurrerunt eis terribili hiatu quasi ad devorandum. Quas ubi vident fratres, præ timore nimio cuncti mox ad sanctum virum fugerunt, latitantes circa eum, clamaveruntque una voce : Pater sancte, libera nos. At ille : quid timidi estis, modicæ fidei? Ad hanc vocem manu elevata signum crucis feris opposuit : quæ statim factæ sunt tanquam lapides, tanquam nullam penitus habentes nocendi potestatem. Quo signo viso, omnes, qui aderant, gratias exsolverunt viro Dei immensas. Hoc vero audito, vicini valde lætificati sunt : præ timore enim ferarum egredi non audebant pauciores quam duodecim.

520. « Proficiscens inde sanctus Bernardus venit ad dictos comites : qui, cum pacem ab eis quæsisset, Forensis comes ei humiliter consensit. Comes autem Viennæ improbe refragatus est, dicens quod nunquam esset cum adversario pacem habiturus, donec eum exsulare coegisset : collectoque exercitu terram illius aggressus est. Tunc Forensis comes timore perterritus S. Bernardum exoravit, quatinus ab omnipotente Deo victoriam impetraret. Beatus vero Bernardus victoriam ei confidenter promisit. Hac fide confortatus hostes suos invasit, cepitque comitem, et hostium tantum numerum prostravit, ut vix aliquis vivus evaderet. Hujusque victoriæ gratias reddidit sancto Bernardo. » Hactenus biographus Joannes eremita, qui paulo post n. 11, col. 1289, aliud illustre prodigium litteris commendavit in hæc verba :

321. « Dum navigaret aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit ponticulum, cui puer supererat : qui statim in fluvium delapsus est, et necatus. Et excitati occurrerunt vicini, defunctum puerum plangentes quem sanctus vir jussit sibi afferri, eoque defuncto ablato, oravit sanctus. Puer itaque, videntibus cunctis, qui aderant, et Deum una voce collaudantibus, ad orationem sancti statim suscitatus est. Tunc a die illa et deinceps hominem Dei, ut patrem filius affectuosissime diligens, postea profectus in Claramvallem, ibi conversus factus est, dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis. » Manricus nuperrime assignatus, num. 3, de hoc miraculo etiam tractat; sed dubitat an « in hoc itinere, an in diverso » acciderit; « certe » tamen « per hoc tempus censet patratum : cui sequens subdit epiphonema : « Sic Bernardus Martino comparatus, quod in pluribus aliis superius vidimus, in hoc etiam ei similis evadit, trium mortuorum suscitator magnificus : blasphemi hominis, quem Deus morte multaverat : mulieris exstinctæ ad Claramvallem, et hujus in fluvio submersi adolescentis, quos de faucibus mortis liberaverit. » Sed Annalista idem ostendit, se nomen auctoris non satis hic habuisse perspectum, e quo hæc desumpta sint : nam postquam narraverat eventum duorum comitum, quem supra dedimus, citatur ab eo « antiquus auctor, quem Sylva transtulit; » miraculo autem de suffocato in aquis, et vitæ redonato per virum sanctum, subjicit ista : « Hæc idem auctor Gallus, ex quo Sylva; et nos hactenus dicta : quem Joannem eremitam multi putant alii alium, sed coævum, et fidei integræ : de cujus dictis non liceat dubitare. »

522. At quæret curiosus lector, unde deducta sit allusio ista etymologica « dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis? » Respondeo : Nomen *Tescelinus* puto ei proprium fuisse ante submersionem, nec post illam mutatum : quod confirmatur ex eo, quod pater S. Bernardi gesserit idem nomen : unde arguere licet, nomen *Tescelini* fuisse nomen proprium, et hominibus dari solitum aliquando saltem : ita ut videatur hæc quæstio cadere in solum cognomen Nascardus. De quo accipe sequentem conjecturam valde probabilem. Menagius in Dictionario etymologico vel originibus linguæ Gallicæ, ad vocem *nasse* colligit ista : « *Nasse*, instrumentum piscatoris; a Latino nassa. Festus : *Nassa*, est piscatorii vasis genus, quo cum intravit piscis, exire non potest. Isidorus lib. IX, cap. 5. *Nassa*, ex viminibus tanquam rete contextum ad capiendos pisces. Plautus : Nunquam Hercule ex ista nassa hodie ego escam petam. Silius Italicus :

Haud secus et vitreas solers piscator ad undas
Ore levem patulo texens de vimine nassam.

Quæ mihi videntur propositæ modo quæstioni solvendæ perquam accommodata : quasi dicas Nascardum appellatum, quia virtute Bernardi, sicut nassa

(1*) f. ob varios colores sic dictos lego.

... solent, ex aqua extractus fuit. Superest, ut paucula alia, quæ de Bernardo ad prænotatum annum habet conditor Annalium Cisterciensium, non prætermittamus.

523. Cap. 7, refert, præsulem Aurelianensem Bernardi consilio amplexum fuisse institutum ordinis Cisterciensis : cujus rei circumstantias, satis diu extractæ, uti vult Manricus, paulo altius repetemus. Idem itaque historicus ad annum Christi 1146, cap. 2. num. 8 : « Sub idem, inquit, tempus, quantum ex serie epistolarum Bernardi, et earum contextura liquido constat, Eugenii (papæ) zelus constans pro veritate Aurelianensem episcopum (Manassem tabulæ videntur indicare) infulis abdicatis aut projecit aut traxit ad Claramvallem. Is genere nobilis... conversatione profanus..., pontificalis dignitatis insignia levitate morum, gravitatem ecclesiæ Gallicanæ perniciosis exemplis dehonestabat... Ad Eugenium delatus..., quæ per testes defendere non poterat, per intercessores saltem attenuare, atque exponere veniæ deliberabat, et totam fere Galliam commovebat, ut flecterent Eugenium, aut conciliarent... Scripsit pro eo Ludovicus rex, scripsere et proceres, scripsit et venerabilis Petrus Mauricius. Unus in tota Gallia Bernardus fuit, qui, ut scriberet, adduci nunquam potuit. Quin cum Eugenius obduratus adversum preces, virum sisti judicio præcepisset..., propositum firmavit litteris tunc demum datis in hunc tenorem, » quarum fragmentum, quod huc pertinet, subditur, quodque legi potest apud Mabillonium in principio epistolæ 245. « His litteris, » sicut pergit Historicus Cisterciensis num. 9, « Bernardi firmatus pontifex, accusatoribus solemnem diem indixit, quem accusato non minus intimavit... At quid cum ipso, et in ipso factum sit, qualiterque... in purgatione facienda per episcopos, cum adhuc lis penderet, nec desperata, nihilominus ipse episcopum ultro exuens, quem solum non propitium expertus esset, Bernardum sibi elegerit magistrum, parentemque humilis monachus factus in Claravalle, anno 1149, quo evasisse [f. evenisse] constat, lite eousque protracta... more nostro commodius referemus. »

524. Hanc porro rem gestam prolixo sermone describit ad annum 1149, cap. 7, quod modo citabam, ubi datur videre, indictam quidem præsuli Aurelianensi fuisse purgationem; sed post maturam cum S. Bernardo deliberationem, consultiusne esset, abdicare infulas, an super illis litigare, viri sancti consilio exuisse episcopum, atque monachum Cisterciensem induisse. Quænam vero in ipsius favorem deinde fecerit sanctus Pater apud Eugenium papam patet ex illius epistola 246, ad hunc data, quæ apud Mabillonium aptatur anno Christi 1146, et sic incipit : « Tempus est, ut et ego scribam, non jam pro episcopo, sed pro paupere et humili monacho, » etc. Mabillonius in notis brevioribus ad epistolam 245 animadvertit duo, quæ non conveniunt cum narratione jam recitata ex Annalista ordinis Cisterciensis. Etenim ab eo differt in signando nomine episcopi Aurelianensis, et in tempore abdicati ab eo episcopatus, utrumque breviter ad illas epistolæ voces : « Pro Aurelianensi episcopo, » observans : « Nempe Helia, inquit, qui gravium criminum accusatus, cum neque per se, neque per regem aut amicos, Eugenium flectere potuisset anno 1146 episcopatu sponte cessit, ex aliis Notis, et epistola sequente. » Ex hujus quippe anno, quo notatur scripta, et ex verbis, quæ paulo ante ex eadem protuli, præsul ille tunc non præsul erat amplius, sed monachus. In Notis autem fusioribus ad eamdem epistolam, accusatio ipsius innectitur anno 1144, ibidem alia videri possunt.

525. Historicus Cisterciensis ad annum Christi 1150, cap. 3, memorat difficultates, quæ inter duos præclarissimos ordines, Præmonstratensem videlicet et Cisterciensem, obortæ sunt. Ad hos scriptæ a Præmonstratensi abbate litteræ causam præbuere S. Bernardo rescribendi prædicto abbati, condita epistola, quæ est inter Bernardinas ordine quinquagesima tertia supra ducentesimam apud Mabillonium; et in qua expendit objectas a Præmonstratensibus querelas, singulisque earum capitibus respondens, liberam et vividam pro se ac suis apologiam contexit, eamdem concludens terminis apprime exprimentibus summam, qua erga Præmonstratensium familiam afficiebatur, benevolentiam, ac studium procurandæ cum ea pacis.

526. Idem, qui supra historiographus, cap. 6 scribit ista : « Interea Henricus, Ludovici frater, quem anno præcedenti conversum, ac suæ, ut ipse dicebat, desponsationis solemnem diem præstolantem commemoravimus (ante an post professionem non satis constat) ingenti vitæ et victus mutatione in febrim incidit molestam satis, et periculosam; non sine ingenti dolore Bernardi Patris, qui in regio sanguine generosum contemptum gloriæ... venerabatur. Medicos medicinasque arte factas in conventum inferre, nequaquam utile; sed ægrotanti Henrico non subvenire, pene inhumanum, visum Bernardo et fratribus est; ut Parisios curandus deferretur... Non curru, non lectica vectus discessit, quamvis infirmus, nec equo ornato stramentis decentioribus : rusticanis insedit regius adolescens, qualia decebant monachum, qui se regum et filium et fratrem esse longe minoris faciebat, quam monachatum. » Legi potest de discessu ipsius, ac viæ sociis epistola Nicolai, cujus verba ibidem referuntur. Deinde autem cap. 7, idem Henricus, votis solemnibus Deo nuncupatis, postquam saluti pristinæ ac Claræ-Valli suæ redditus esset, ad cathedram Bellovacensem promotus fuit. Bernardus in hac re quomodo se gesserit, quomodo Henricus; quæque adhibita sint media, ut ambo consentirent, legere pluribus ibidem licet. Hæc e diversis duobus capitibus citatis nos hic simul conjunximus. De obitu autem Gaufridi de Amaio apud Claravallenses, prout sanctus Pater prædixerat, adisis Manricum cap. 6, qui cap. 8, agit de famoso illo ac infami Nocolao :

sed nos historiam istius sycophantæ collegimus supra per anticipationem temporis.

527. Sequitur annus Christi 1151, ubi cap. I. Manricus inter alia tractat de Raynaldi seu Rainardi, viri magni in ordine Cisterciensi, ejusdemque monasterii abbatis, morte a S. Bernardo denuntiata; de qua re consulesis Gaufridum biographum lib. IV. Vitæ sancti Patris cap. 3, num. 19. Deinde subjungitur in Historia Cisterciensi n. 8, mors Sugerii, abbatis S. Dionysii, superius a nobis laudati; ad quem, imminente jam ei morte, exstat epistola S. Bernardi ordine 266 qua ipsum hortatur ad eamdem intrepide excipiendam. Præsenti anno 1151, etiam illigatur epistola 270, ad Eugenium papam in causa prioris Carthusiani contra trangressores quosdam, post suborta inter eos dissidia. Vide Manricum hic cap. 2, et notas Mabillonii ad istam epistolam. « Hoc ipso anno, » uti vult historiographus Cisterciensis in eodem capite n. 9, « Bernardus pensum solvens, et solitum de Consideratione librum ad Eugenium pontificem scribens, multa deplorat in Romana curia, quæ per ipsum corrigenda esse deberent; sed præcipue frequentes legationes in Hispaniam, præsertim quæstuosas legatis verum Ecclesiæ non inutiles tantum, sed nocivas. » Deinde recitat fragmentum libri III, ex eodem opere. Sed rectius illa distulisset historicus ad annum 1152, propter rationes, paragrapho proxime sequenti a nobis assignandas. Ex his itaque conficitur, virum sanctum in postremis quoque vitæ suæ annis, sicut consueverat in prioribus, nunquam non fuisse attentum ad captandas occasiones vel studio quæsitas vel sponte oblatas, ut operam conferret in commodum publicum Ecclesiæ, aut particulare alicujus communitatis vel personæ. Accedit eo illud, quod Manricus ad annum 1151, cap. 6, observat his verbis : « Hoc ipso anno compilatum Decretum per Gratianum, Benedictinum monachum, ex codice bibliothecæ Vaticanæ, Baronius notat ad hunc annum : *Decretum Gratiani, monachi sancti Felicis Bononiensis, Ordinis sancti Benedicti compilatum in dicto monasterio anno Domini* 1151, *tempore Eugenii papæ III.* Verum neque id sine Bernardo factum lego in notis ad Historiam Joannis Dubravii lib. IX, lit. G. : *Sancti Bernardi (inquiunt) Clarævallensis abbatis hortatu, Gratianus pontificum decreta compilavit.* » Sic observat Manricus.

528. Et mox num. 7 : « Claudat, » inquit, « caput miraculum Bernardi satis illustre, per hoc tempus patratum, sed multos adhuc post annos perseverans. Fons aquæ fœtidæ conversus in fontem vini... Id a Joanne eremita memoriæ proditum, cum eumdem nancisci non potuerim, ex transcriptore Sylva accipiat lector. » Sed cum illud in Vita ab isto Joanne condita, et post Chiffletium nostrum a Mabillonio vulgata, in promptu sit, alioque ibidem modo narretur, ex editione Mabillonii col. 1289 et 1290, factum damus : « Cum pertransiret die quadam circa horam sextam vir venerabilis finagium [*i. e* continium] de villa, cui nomen Columbeium in fossa, invenit fontem in itinere suo a pecoribus conculcatum. Cumque ibi consisteret, jussit sibi et discipulis suis panem ministrari in eodem loco. Illi vero, quia locus ille inhonestus videbatur, volebant potius in alium locum transire : dixeruntque ad hominem Dei : Non est, inquiunt, Pater, hic locus idoneus ad manducandum. Transeamus hinc, donec ad locum veniamus ubi honestius manducare possimus. Locus enim iste coinquinatus est a pecoribus, et juxta viam quotidie tritam ab itinerantibus. Vir autem Domini noluit acquiescere sermonibus eorum. In proximo autem erant viri quidam magni nobilitate et opibus, qui obviam occurrerunt ei de villa prædicta, volentes eum ducere in domos suas.

529. « Qui nullatenus voluit eis assentire, præcipiens magis, ac magis in prædicto loco escas sibi præparari. Tunc vero unus ex discipulis suis, Hemericus nomine, dixit ad eum : Quid est hoc, Pater, quod vis facere? quia hic locus fœtet, et a pecoribus est coinquinatus : et tu vis in eo manducare? Hunc igitur sermonem cum audisset vir Dei, ultra sustinere non potuit, sed aperuit os suum, et prophetare cœpit coram omnibus, dicens : Audite me, fratres, et qui mecum estis omnes. Dico vobis in verbo veritatis, quia veniet tempus, in quo multi hunc locum requirent, ut in eo ab infirmitatibus variis curentur. Sanctus est locus, utpote a Domino sanctificatus. Hoc cum audissent discipuli, acceperunt panes et cibaria, comederuntque cum eo, et alii multi; plures namque venerant obviam, ut supra diximus. Tunc vir Dei elevans manum suam, signo crucis super fontem edito, benedixit eum, et sanctificavit, dixitque ministris : Haurite, propinate comedentibus. Ministri autem hauserunt aquam, et impleverunt scyphos; et versa est in vinum : biberuntque omnes qui aderant, et gratias exsolverunt Deo immensas, dicentes cum gaudio magno : Vere homo iste sanctus est, vere Spiritus sanctus habitat in eo.

530. « Igitur vir beatus post cibum, quemdam virum de prædicta villa, nomine Joannem, vocavit, qui dives et abundans erat valde; præcepitque ei, ut prædictum locum curaret, et a sorde mundaret, et de lapidibus muniret, ne pecora illum coinquinarent. Adjecit etiam dicens : Si hoc, inquit adimplere nolueris, scias, te ante obitum talem penuriam pati, quod in morte, ubi revolvi possis, panniculum non habebis. Illo autem negligente, imo nolente jussa beati viri adimplere, res, prout sanctus ei prædixerat, subsecuta est. Nam in morte de tota possessione sua sudarium habere non potuit, juxta verbum hominis Dei. Quis hæc sine spiritu prophetiæ virum sanctum prædixisse dubitet? Multa quoque, dum adhuc viveret, prophetavit, quæ in effectum succedere vidimus longo tempore post gloriosum transitum ejus. Nam de fonte prædicto, sicut prædixerat, multa evenerunt miracula. Nunc etiam, si cujuspiam corporis membrum, quolibet dolore gravatum, ex aquis fontis illius fidei devotione fuerit

perfusum, cogitatum est a multis, ut melius reservari in potu quoque simplæ, diversarum infirmitatum incolumitati possent. Nam et si quis febre gravi laborans incommodo, inspirante corde sancto Christi Bernardo, desiderium habuerit hauriendi, protinus ut hauserit, convalescit, et ita exstinguitur vis febrium, ceu si videas super immensum rogum projectis undis universa incendia repente exstingui. Tertianarum, quartanarum febrium ignibus accensis, ut potatæ fuerint, dolores compescunt. »

531. Mortem Theobaldi, comitis Campaniæ, cujus supra mentio non parca occurrit, in hunc annum 1151 incidisse, invenies apud Manricum cap. 6, uti et alia plura, videlicet vitæ integritatem ex variis scriptoribus, qui ibidem assignantur; locum sepulturæ; illustrem viri in suis per regia matrimonia cohonestationem; epistolam *S. Bernardi*, sinceræ erga eum amicitiæ testem, ordine 271, monachatum denique Theobaldi reprobatum tanquam apocryphum.

§. L. *Archiepiscopi Lundensis peregrinatio ad S. Bernardum: hic illum a se discedentem miraculo prosequitur; ratio temporis librorum de Consideratione; variæ prædictiones: turbæ in Lotharingia compositæ; luctus filiorum in ultimo morbo Patris: hujus pro illis cura.*

532. Pervenimus ad annum Christi 1152, vitæ magni Patris penultimum, ad quem annum cap. 3 ita loquitur Annalista Cisterciensis : « Inter hæc venerabilis Eskyllus [*al.* Eskilus, Eschilus], Lundensis archiepiscopus, Danorum primas, idemque apostolicæ sedis legatus per totam Daniam..., Claramvallem adire deliberavit, Parentem sanctum per tot pericula terræ marisque, per sumptus, per incommoda vitæ visitaturus. De ea peregrinatione Saxo Grammaticus, pagina 310, ad medium : « *Eodem tempore Eskyllus domesticis supra vires negotiis fatigatus, dum quieti intentius consulit, proficiscendi licentia a rege difficiliter extorta, nobile Galliarum cœnobium, quod Claravallis nuncupatur petivit, ibique asperam patriæ consuetum voluntariæ peregrinationis lenitate mutavit, jucundiorem rerum usum apud exteros, quam inter cives habiturus.* » Sed quæ hic narrantur ex isto auctore, plenius exstant apud Gaufridum in Vita S. Bernardi lib. 4, et in Exordio magno distinctione 3, cap. 25.

533. Addit idem Manricus, in votis fuisse venerabili isti præsuli, privatam in Claravalle vitam ducere, relictis infulis; sed viro multis perutili, imo etiam necessario, id a sancto Patre dissuasum fuisse tunc temporis. Mira quoque sunt, et S. Bernardo perquam honorifica, quæ de pane, sola ejus benedictione diu servato a corruptione; item quæ de dente et capillis viri sancti (detulerat ille secum Eskilus e Claravalle profectus) memorat Annalista allegatus. Quæ cum in loco postmodum exhibenda sint ex eodem Gaufrido, quem modo designabam, adeat illum lector. Laudatus porro Eskilus, deposita infula, se adjunxit cœnobitis Claravallensibus post mortem sancti Patris, atque in Ordinis Annalibus frequens et honorifica de ipso recurrit memoria. Virum hunc annuntiat et laudat Henriquezius in suo Menologio Cisterciensi ad diem X. Aprilis.

534. Ad hunc etiam annum pertinet corona a S. Bernardo imposita aureo suo operi de Consideratione ad Eugenium Papam. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 1152, num. 2, de ordine temporis et scriptionis ita disserit : « Loquitur hoc anno Baronius de quinque libris de Consideratione ad Eugenium papam a divo Bernardo elucubratis, quæ inter ejus Opera præstant ; sed sanctus doctor non eos uno tenore absolvit, ut putavit Baronius ; verum diversis intervallis scriptos ad Eugenium transmisit, uti observat Mabillonius in Præfatione ad tomum II. Operum sancti Bernardi. Et primum quidem anno 1149 edidit, cum Nicolaus Clarævallensis monachus, ejusdem sancti Bernardi notarius, ante suam discessionem scribens Petro venerabili dicat : « Mitto vobis librum domni abbatis Claræ- « vallis ad dominum papam ». Quæ epistola septima est lib. VI. Nicolaus autem paulo post recessit a sancto doctore, uti suo loco diximus. Præterea Bernardus secundum librum direxit Eugenio anno 1150 post infelicem expeditionis Hieresolymitanæ exitum : de quo ab ipso libri exordio apologiam præmittit. Tertium hoc anno post obitum Hugonis Autissiodorensis scripsit ; cap. enim 2, num. 11, de eo loquens inquit, *defuncto sancto episcopo ;* quem quidem librum num 20, declarat a se editum anno quarto a concilio Remensi. Ejus verba Baronius citat. Denique quartum et quintum librum paulo post, si non cum tertio, absolvit. »

535. Tandem historica de rebus S. Bernardi collectio nostra ad annum Christi 1153 deducta. Fuit is viro Dei terminus hujus vitæ mortalis, ac principium beatæ immortalitatis. Observat auctor Annalium Cisterciensium ad hunc annum cap. 1, num 2 : « Initio anni, hoc est, in media hieme, ægrotasse Bernardum usque ad mortem, » ex ipsius epistola. Est illa inter alias Bernardinas a Mabillonio vulgatas ordine 307, domino Ostiensi scripta, et ibidem notata anno Christi 1153. Sic autem in rem nostram scribit ad eum sanctus Pater : « Deinde super statu corporis mei cognovi vos esse sollicitum. Verum est, quod audistis : infirmatus sum usque ad mortem ; sed interim revocatus ad mortem, atque hoc (ut me sentio) non diu : longe enim sum debilior quam credi possit. Quod tamen dixerim absque præjudicio divinæ Providentiæ quæ et mortuos suscitare potest. » Ex his itaque patet, sanctum tunc desperatissima infirmitate affectum fuisse : at quo tempore morbus ingravescens illum tandem ad extrema deduxerit, testatur Gaufridus lib. V. Vitæ cap. 2, ubi felicissimum, sed fratribus tristissimum viri obitum describit, et de ipso, illos alloquente, sic memorat : « Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem, non vobis esse quod adhuc

timeretis : ætate proxima imminere (me mihi credere) hujus corporis dissolutionem. » Porro quemadmodum se sanctus gesserit, in gravi sua infirmitate, invictum et heroicum in ardenti fervore et piis occupationibus spiritum exercens, præmiserat idem biographus lib. v, cap 1.

536. « Interea fratres (sicut narrat idem Vitæ scriptor cap. 3) instare supplicationibus, et obsecrationibus, quibus poterant apud Deum. Unde etiam sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, cum aliquanto melius secundum corpus habere cœpisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est : Quid tenetis miserum hominem? Fortiores estis, et invaluistis. Parcite, quæso, parcite : sinite me abire. » Quibus subdit ista Manricus num. 4 : « Sed nihilominus prophetiæ spiritu plenus, nec minus interim paterno amore æstuans, consolari lugentes, dilationem promittere, instillare fiduciam, atque in spem cunctos erigere, et se ad æstatem usque differendum, datis dolori induciis promittebat : *Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem*, etc. Ergo (uti pergit Manricus num. 5) dum inter spem et metum fluctuarent ancipites, atque diu imminentem sententiam mortis, vix aut ne vix (quidem) sperarent posse differri, minus forte fidentes Bernardi verbis confirmavit visio ; » quæ a Gaufrido exponitur cap. 3, jam indicato. « Hæc tertia, » sicut observat historiographus Cisterciensis, « jam de Bernardi obitu visio, quam tamen quarta alia secuta est, qua differendum etsi minus clare, haud tamen nimis obscure confirmabatur. » Exibebat ea Odonem, unum e senioribus Claravallensibus, moriturum ante sanctum Patrem. Hanc lege apud designatum modo sæpius biographum ; cui adde auctorem Exordii magni, distinctione 3, cap. 6, ubi, quia sequitur sancti Patris asseveratio vel prædictio de gloria cœlesti, statim post mortem Odoni obventura, ex eodem Exordio etiam transcribo ista :

537. « Post prædictam enim visionem idem famulus Dei Odo molestia corporis tractus ad extrema pervenit. Ad quem visitandum cum beatus Bernardus ingressus fuisset, videns eum pavere et anxiari, quasi si minus perfecte vixisset, et ob hoc ancipitem adhuc sententiam judicis exspectaret, sic eum allocutus est : Quid trepidas, quid turbaris, o anima beata ? A diebus adolescentiæ tuæ devotum Christo famulatum in multis et magnis laboribus exhibuisti, et exire formidas ! Perge, perge securus : ego tibi in veritate dico quia recto cursu ad Creatorem tuum pervenies, et sanctus coram ipso apparebis. Qua consolatione dilecti Patris sui humilis Odo roboratus... vitam veraciter apprehendit. Ut autem Pater sanctus sententiam, quam de eo protulerat, piæ humilitatis obsequio veram esse comprobaret, corpore sancto adhuc in area jacente, antequam ad lavandum deferretur, reverenter accedens, funeris Deo digni vestigia sacra devote osculatus est. . Benedicti corporis ejus exuviæ in monumento, quo piæ memoriæ Humbertum locatum diximus, ob reverentiam sanctitatis ipsius recondita sunt. »

538 Sed mirabile prorsus est aliud viri sancti vaticinium, quod Manricus cap. 2, credit pertinere ad primos hujus anni 1153. menses, ac producit ex scriptore Exordii magni. Sic itaque illud refertur in editione Tissierii distinctione 3, cap. 27 : « Nobilissimus princeps Gunnarus, judex quondam et dominus Sardiniæ detrachalis [f. tetrarchalis], cum aliquando gratia orationis sanctum Martinum Turonensem expetiisset, in reditu transiens par Claramvallem, et a beato Bernardo devote susceptus, de salute quoque animæ copiose admonitus, conversioni minime consensit : licet Pater sanctus, ipso præsente, et multum garrulante, cæcum quemdam illuminasset. Cui abeunti vir Domini sic locutus est : Ego quidem instanter pro tua conversione Dominum rogavi ; sed ad præsens exaudiri non merui. Et nunc abire te patior, quia retinere non licet invitum : scias tamen te huc iterum de Sardinia reversurum. Abiit ergo in patriam suam ; sed verba, quæ ex ore viri Dei audierat, incessanter animum ejus stimulabant, Spiritu intus suggerente, prophetiam, quam tantus propheta sibi de se prædixisset, cassari penitus non posse. Modico post hinc elapso tempore, cum nuntiatum esset ei, beatum virum transisse de hoc mundo ad Patrem, consternatus est animo vehementer, arguens semetipsum, et pœnitens valde quod ad illius prædicationem conversus non fuisset. Mox ergo igne illo quem Dominus mittit in corda electorum suorum, et vult vehementer accendi, totus incanduit : nec omnino moram facere sustinens, primogenitum filium suum pro se in regno suo principari constituit : ipse vero, dum adhuc quadragenarius esset, ætate corporis et animi vigore præpollens, relicta Sardinia omnique gloria mundi spreta, pauper et humilis ingressus est in Claramvallem : ibique sub disciplina suscepti Ordinis usque ad decrepitam ætatem, imo usque ad mortem perseveratur militans, regnum terrenum pro cœlesti se commutasse gloriabatur.

539. « Varii in Lotharingia tumultus, » sicut perhibent Annales Ordinis Cisterciensis cap. 4, apud Metenses, Bernardum tanquam angelum pacis forte ad hoc reservatum præstolabantur. Quin et Illinus [*al.* Hilinus] Trevirorum metrepolita, sub quo Metensis sedis, ad Claramvallem veniens, eumdem sanctum humilis supplexque, ut tantis subveniret malis sollicitabat, » Rem narrat Gaufridus lib. v, Vitæ cap. 1, addens, vires ad tanti operis successum in hoc casu, sicut in aliis eventibus præteritis contigerat, viro Dei cœlitus fuisse redditas. « Dominus, » inquit, » sicut semper fidelis servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. » Et paucis interjectis : « Quod quidem sæpius [illegible] providentia divina disposuit..., ut quoties eum [illegible] aliqua necessitas evocaret, [illegible] vires corporis non deessent. Cui in opere necessi-

mo tam manifeste divinæ edidit virtus, ut ex ejus oribus vires capere videretur. » Interim « jam arma utrinque, » inquiunt num. 4, Annales citati, « et clamores audiebantur : et alteri ex ardore vindictæ, alteri ex victoriæ recentis elatione, fremebant utrique. Cum sanctus Pater admonitus per visum audi repulsæ cedere, tandem quæcumque vellet impetraturus. Trevirensium antistitem secutus, pervenit ad castra quæ jam jamque in se invicem irruitura, Mosellæ ripas longius occupabant. »

540. Quot et quanta hic mirabilia in virum sanctum quasi confertim a divina Providentia sunt congesta ! Mirabile ad illos tractus iter ejus ; qui puncto vix unico distabat ab itinere ad æternitatem : mirabilis in desperatissimæ pacis negotio tam certa et affirmata de bono ejus eventu prædictio ; mirabilis denique atrocissimarum istarum discordiarum compositio : etenim « partis utriusque primarii... compositis omnibus, secundum quod fidelis arbiter (Bernardus) definivit, datis sibi invicem dextris, reconciliati sunt in osculo pacis, » uti Gaufridus testatur : qui lectorem, totius rei gestæ seriem describens, plenius edocebit. « Premebat » videlicet homines, » uti recte observat Manricus num. 6, « auctoritatis Bernardi pondus, premebant miracula, cum nefas ducerent utrique non exaudire, quem Deus exaudiebat, et cui ipsa natura obtemperabat. Præter alios illuminati duo cæci ad tactum viri Dei : claudi item duo donati libero gressu, Deum in Bernardo præsentem manifestabant. » Deinde ex eodem Gaufrido refert celeberrimam mulieris, vehementi tremore ac validis membrorum motibus ab annis octo concussæ sanationem; uti et alterius paralyticæ curationem. Adisis ipsum Gaufridum loco superius citato : qui, postquam narraverat ea, quæ in hoc supremo ac prorsus memorabili abbatis sanctissimi itinere contigerunt, sic eumdem affatur, prædictum caput primum concludens :

541. « Cæterum nimis difficile, aut omnimodis impossibile foret, itineris illius magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est, ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis virtutum operibus operam dare. Hic enim viarum tuarum, Pater dulcissime, finis beatus, et hic labor ultimus fuit. In hoc opere non minus utili, quam difficili, nec minus desperatæ quam necessariæ pacis labores tuos gloriose complevit, qui magnifice semper honestavit te in laboribus tuis, te in suo nomine, et nomen suum in te glorificans, rex gloriæ, Dominus Deus tuus. » Hæc Gaufridus; qui cap. 2 tractat de sancti ad cœnobium Claravallense regressu, ac animi gaudio, quo erat delibutus. En nonnulla e pluribus, quæ scribit : « Ut expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum jam jamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate, et dulcedine spiritus gaudebat, et gratulabatur ad exitum, ac si in portu navigans procul vela deponeret. Hinc tenerius quoque fratribus alloqui...

Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hæc me ægrotarem, etc. « quæ supra præmissa sunt.

542. Claravallensium filiorum de desperata amantissimi Parentis salute dolore commemorat Manricus cap. 7, his verbis usus : « Jam Pater sanctus morti, jam mors victoriæ, jam victoria triumpho appropinquabant. Jam beati angeli, jam spiritus cœlestes novum civem cum gaudio, quin ipsi dæmones Bernardum abeuntem, per quem tot millia animarum perdidissent, qua poterant, cum tripudio præstolabantur. Soli fratres et filii, destituendi tanti Patris solatio, tanti magistri ductu, mœrebant tristes, ejus vitam vel propriis redempturi. Quippe sub eo discedere, in felicitate; sine eo vivere, in miseria reponebant. Videres homines pene extra se factos, ipso, quem amittendum deplorabant, ut apparebat, morte propinquiores. » Audiatur unus ex illis Gaufridus lib. v, Vitæ cap. 2 : « Nostrum sub tam gravi articulo inconsolabilem luctum aliquatenus illi æstimare, ac sibimet exhibere licebit, pallidasque, si pie senserit, turmas imaginabitur filiorum, exterminatas facies, vultus exsangues, genas lacrymis sordentes, suspiria quoque pectorum ac singultus. »

543. Deinde idem biographus apostrophen tenerrimi affectus, venerationis profundissimæ, ac cumulatissimæ laudis expressionibus plenam dirigit ad sanctum suum Parentem : sed, ne actum agam, huc illam non transcribo. Mitto hic etiam alia, quæ subjungit, de filiorum ad Patrem accessu, hujusque et illorum verbis, ac fletu. Item dilectissimam sibi sobolem consolabatur. Ad hæc, monitis eam instruebat dulcis ac sollicitus Pater (vide laudatum Gaufridum loco citato) ad religiosam perfectionem, lacrymis præ affectu sermoni vere paterno intermistis, charissima sibi pignora adhortans. Nec præteribo tria illa monita, quibus testamenti seu ultimæ voluntatis loco dilectos sibi filios benignissimus Pater affatus fuisse dicitur ab Alano apud Mabillonium volumine, II, col. 1271 et 1272 : « Videns itaque suorum finem imminere dierum, quosdam fratres, qui in familiari sibi conversatione diutius adhæserant, seorsum advocans, alloquebatur, talia dicens : Quia non arbitror me magna vobis religionis exempla posse relinquere, tria vobis imitanda commendo, quæ in stadio, quo cucurri, me pro possibilitate mea meminI observasse : Minus sensui meo, quam alterius credidi; læsus de lædente vindictam non expetivi. Nemini scandalum facere volui : et, si quando incidit, sedavi ut potui. » His merentur adjungi, quæ Manricus in additis ad Exordium magnum dist. VII, cap. 10, legisse se significat, hisce verbis expressa : « Ut olor dulcissimus, qui canoro et suavi modulo, ad limina mortis ductus, cantare solet : sic et B. P. Bernardus jam in extremo vitæ positus ... dulciora multo, magisque mellitua verba sonabat : adeo ut præ gaudio mixto tristitia, omnes qui ibi aderant, in-

genti luctu ac gemitibus enarrabilibus in lacrymas dissolverentur. »

§ LI. *Morbus; revelatus obitus; litteræ, ut fertur, ducissæ Lotharingicæ; virorum illustrium accessus; mors: corpus; miraculis finis impositus per obedientiam.*

544. « Modum autem ægritudinis ejus si quis nosse desiderat, exstat epistola, quam ad amicum quemdam paucissimis diebus ante sacram a nobis profectionem suam ipse dictavit, » teste Gaufrido lib. v. Vitæ cap 2, qui eam etiam ibidem recitat. En tibi sequens ex ea fragmentum : « Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor unquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est ... Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropycis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. » Epistola porro hæc ordine 310 signatur, et inscribitur *Ad Arnoldum Carnotensem abbatem Bonævallis*, notante Mabillonio, Ernaldum passim appellari in vetustis monumentis, ut in Spicilegii tomo XII, pag. 390, et apud Arnulfum episcopum Lexoviensem, qui ejus epistolas laudat. Omnes excidisse summopore dolemus. Ernaldo librum secundum de Vita Bernardi, tribuendum esse, docent Notæ fusiores.

545. Manricus cap. 7, num. 7 et 8, scribit de duabus aliis, præter eas, quas diximus revelationibus, quibus sancti mors prænuntiata fuerit. Proferamus ejus verba : « Hoc ipso tempore in abbatia Claræ-valli proxima, nec satis certum adhuc in qua fuerit, quarta de sancti morte revelatio abbatem simul instruxit et invitavit, adfuturum, si vellet, obitui sancto, cui curia omnis cœlestis præsens assisteret. » Factum narratur ac confirmatur apud Gaufridum, lib. v, cap. 3. At sive rem non tam prope adesse existimaret abbas ille, sive non plenam isti revelationi haberet fidem, sive aliis occuparetur negotiis urgentibus; hanc monitionem cœlestem subsecuta est alia, de qua Manricus citato num. 8, prædicti monasterii præposito facta ab ipso S. Bernardo ; quæ cum sit breviter relata a laudato mox biographo, eam huc ex ipso transfero : « In monasterio prædicti illius abbatis, qui sic ejus natalem prævideret ea nocte, quam nobiscum Pater sanctus mane profecturus ultimam fecit, venerabili ejus præposito apparens, valefecit illi, et ait : Noveris, quia jam migro, nec ulterius hic morabor. Quod ut ille indicavit abbati, accelerans abbas, et Claramvallem veniens, ipso die abbatem sanctum, sicut dixerat, reperit jam migrasse. » Atque hæc quidem quinta revelatio mortis : uti observat Manricus num. 8, sanctissimi Patris : et, quantum nos novimus, etiam postrema, quæ utique accidit ultima nocte, post quam proximo matutino diluculo erat migraturus ad Dominum.

546. Appetente autem mortis tempore, venisse ad eum fertur nuntius e Lotharingia, ac Ducissæ, a viro sancto olim conversæ, litteras ad ipsum detulisse. Quid vero in eisdem scripserit, et quid sanctus responsi dederit, legi potest apud Historicum Cisterciensem cap. 7, num. 9, post cujus rei narrationem addit : « Hæc ex anonymo antiquo, ut vocat, ms., a quo se Brito hausisse testificatur, » qui inspici potest lib. III, cap. 28, ubi allegatur quidem codex ms., fol. 64, et alii nominantur auctores; sed facti fides sit apud asserentes; cum Gaufridus adeo diligens et accuratus scriptor eorum, quæ sub finem Vitæ S. Bernardi acciderunt, nihil horum memoret. Porro de mirabili hujus ducissæ Adeleidis conversione agit Guillelmus in Vita lib. I, cap. 7, et Fragmenta Gaufridi col. 1277. Vide quæ supra dixi § 18, num. 198. Postremo virum sanctum jam morti proximum illustrium personarum consortio cohonestatum fuisse, testis est Gaufridus lib. v, Vitæ cap. 2. « Novissime, inquit, cum exterioris habitaculi undique jam soluta compago..., magnus ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est dies : ad cujus exitum vicini episcopi cum abbatum et fratrum copiosa multitudine fuerant congregati. » Tempus vero mortis mox subdens, « Hora, inquit, diei pene tertia... (Manricus cap. 7, num. 11, tribus, ait, ante meridiem horis, plus minusve) a corpore mortis... migravit. » Deinde autem alias temporis notas signat : « Annis circiter sexaginta tribus expletis... decimo tertio Kalendas Septembris, inter filiorum manus obdormivit in Christo, » anno videlicet reparatæ salutis 1153, quem dictus biographus, nonnullis rebus interjectis, de quibus agetur illico, etiam notat, dicens : « Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus papa noster Eugenius tertius... ab hac luce... migravit. »

547. Quo autem momento beatissimus Pater animam purissimam suo Creatori reddidit, visio plane singularis condecoravit felicissimum ejus ex hac vita transitum, quam Manricus num. 13, sic narrat ex additis ad Exordium magnum lib. VII, cap. 10. « In ipso vero momento, quo ultimum exhalavit spiritum, visa est in eodem cubiculo, quo sanctus vir jacebat, piissima Dei Genitrix, specialis B. Bernardi patrona, largissima suorum remuneratrix, innumeram angelorum ac cœlestium spirituum multitudinem, prout reginam cœli ac dominam angelorum decebat, secum in comitatu habens, quæ cernentibus omnibus, qui ad funus venerant, sanctissimam viri Dei animam quasi ab ore ejus rapiens, usque ad penetralia cœli cum eodem comitatu, lætantibus angelis, hymnosque cœlestes per aera cantantibus perduxit, quo pia sui memorum immemor nequaquam existeret. Similiter et visa est eadem cœli regina illam B. Patris nostri Bernardi animam in cœlesti beatitudine ad latus suum collocasse. » Ea autem sic metro illigavit Philotheus in Carmine encomiastico de vita et moribus S. Bernardi :

Cum niveus, lacrymas inter gemitusque suorum,
Spiritus, abjecto corpore, celsus abit :
Ipsa per aerios Virgo nitidissima tractus,

Visa et cœlestes ducere læta choros.
Purpureamque trahens animam super arce locavit
Empyrea, lateri composuitque suo.

Hæc ibi de ista apparitione; sed Gaufridus nihil de ea scriptum reliquit, quod miror. Quid de sacro corpore exposito, concursu hominum, et sepultura?

548. Corpus defuncti abbatis etiam rite paratum, et ornatum sacerdotalibus indumentis, oratorio beatæ Dei Genitricis infertur; teste Gaufrido lib. v, cap. 2, concurrente ad illud plurima hominum multitudine, vallemque totam ploratu atque ululatu implente; sicut ibidem sequitur. « Biduo mansit in medio gregis pastor exstinctus, dum pristina illa dulcissimi gratia vultus nil minorata, sed aucta, magis omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus. » Quid præterea? Crescebat autem supra modum ruens undique populi multitudo, et intolerabilis jam fiebat impetus concurrentium, ac desiderabiles tenentium pedes, osculantium manus, applicantium panes, baltheos, nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione. » Et vero secunda die tam erat importuna corpus venerabile obsidentium multitudo, ac præstolantium sacratissimi istius pignoris sepulturam, die tertia faciendam, ut anticipata ejusdem fuerit hora, ad vitanda, quæ timebantur, incommoda. Consule laudatum mox biographum, qui ista plenius enarrat. Quid, quod unus e fratribus, gravi ac diuturno morbi caduci malo laborans, et priusquam corpus tumulo conderetur, plena fide ad illud accedens opemque flagitans, perfectam recuperarit sanitatem, prout videre licet apud eumdem scriptorem: quanquam hæc sanatio aliunde ejus textui inserta est. Adisis etiam Exordium magnum distinctione 2, cap. 20.

549. Neque filio suo ac domestico Pater sanctus duntaxat fuit benignus; sed externis etiam præbuit se propitium. Audiatur Exordium magnum loco jamjam indicato: « Pridie etiam quam reconderetur pretiosissimus ille thesaurus, puer quidam de proximo viculo advenit, præ siccitate nervorum aridum habens brachium, et manum contractam. Cujus ætati et debilitati qui præsentes aderant compassi, tanto huc fiducialius ad sacri corporis tactum invitavere post horam orationis nonam, quanto id minus innocens ætas per se præsumere audebat. Ubi vero brachium aridum brachio sancto, et manus contracta manui benedictæ applicata est; repente vigore naturæ redeunte brachium convaluit, et manus libere extendens et reflectens digitos, sub oculis totius multitudinis, quæ sacrum funus quaquaversum circumdederat, perfecte sanitati restituta est. In cujus curatione tantus illico factus est clamor omnium, qui aderant, vociferantium in laude Dei ut vix eum potuerit fratrum disciplina reprimere. Superveniente vero nocte allatus est alius toto corpore debilis, procubuit loculo, et coram psal-A lentibus erectus est, et deductus ad altare. Ita Exordium magnum Ordinis Cisterciensis.

550. At magna virtus miraculorum exierit oportet de corpore abbatis nostri jam vita functi, cum injunctum ei dicatur, ne eadem ulterius continuaret, Gosvino abbate Cisterciensis illud prohibente. Factum audi ex auctore Exordii magni distinctione 2. cap. 20: « Enimvero domnus [*al. add.* Gozvinus] Cisterciensis [*al. add.* abbas] qui cum aliis pluribus abbatibus sui ordinis ad exsequias viri Dei venerat, considerans tantam importunitatem tumultuantis populi, et ex præsentibus futura conjiciens, vehementer timere cœpit, ne, si crebrescentibus signis tam intolerabilis illuc populorum turba concurreret, earum improbitate disci-B plina periret ordinis, et sanctæ religionis fervor in eodem loco tepesceret. Quapropter, habita super hoc deliberatione, reverenter accedens, per virtutem obedientiæ, ne signa ulterius faceret, inhibuit. Sed cum dicat apostolus de Domino nostro Jesu Christo, quia factus est obediens Patri usque ad mortem, et ipsius exemplo legislator noster sanctus Benedictus obedientiam nobis usque ad mortem in regula proponit; sancta et vere humilis anima Patris nostri mortali homini, etiam post mortem carnis, obediens fuit. Nam signa, quæ tunc jam radiare cœperant, ita cessavere, ut ex illa die et deinceps nunquam publica miracula facere visus sit: licet quibusque fidelibus præcipue sui ordinis fratribus, pro variis incommoditatibus C ad se clamantibus, usque hodie deesse non possit. Namque sola illa signa quæ disciplinam ordinis per turbas concurrentium populorum minuerent, domnum Cisterciensem fieri noluisse, manifestum est. »

551. Cæterum, quid occasione hujus mandati acciderit in tartareo spiritu, qui mulierem possidebat, indeque per merita S. Bernardi exire jussus hanc ipsius jactabat obedientiam, ne occupatam a se sedem deserere cogeretur, non abs re fuerit hoc loco commemorare ex magno Exordio Cisterciensi, quod paulo ante designatum est. Rem itaque gestam ex illo intellige: « Evolutis dehinc post transitum beati viri pluribus annis, erat in D partibus Italiæ matrona quædam, quam correptam spiritus malignus atrociter vexare cœpit. Quo tam lamentabili casu propinqui et amici ejus vehementer consternati, si quid remedii foret, sedula meditatione pensare cœperunt. Erat autem in vicinia cœnobium quoddam ordinis Cisterciensis; et sicut mentibus in angustia constitutis spes undecunque concepta solet parere fiduciam, ad eamdem domum dæmoniacam illam causa curationis ducere communi consilio decreverunt. Quod et factum est. Sistitur misera ad portam: et aliqui qui ex simul comitantibus, qui tantum malum abbati et fratribus nuntiarent, opemque flagitarent, mittunt. Abbas vero quosdam de senioribus quos magis noverat spirituales, assumens, cum

cruce Dominica et sanctorum reliquiis egreditur ad patientem. Cumque malignus ille spiritus per Domini crucem et per sacra sanctorum pignora conjuratus nil moveretur, recordatus est abbas, habere se venerandas reliquias de capillis et barba S. Bernardi : quas eodem, ni fallor, anno ad capitulum vadens in Claravalle pro benedictione acceperat, et ad tutelam sui continue secum ferebat. Et nihil dicens, manus sub cuculla silenter misit, quatenus extractis his reliquiis dæmonem per has urgeret.

552. « Quod pestifer ille lynceis oculis deprehendens, cœpit continuo scabellum pedibus terere, sputa jacere ' totius quoque corporis indecenti motu, quid intus pateretur, prodebat invitus. Et erumpens in vocem : Eia, inquit, abbatule, quid vis facere? Quid modo mali contra me sub illa veste tua machinaris? Frustra niteris, incassum laboras : serva Bernardum tuum, nec enim proficies quidquam. Dicente vero abbate, per Domini gratiam et hujus sanctissimi viri merita, modo egredieris, respondit : Quid? An excidit tibi quod prohibitum est ei signa facere? Hoc ergo sciens, securus in hoc meo domicilio requiesco, Audiens autem abbas et fratres, qui cum ipso erant, hæc verba, valde mirati sunt, quod scilicet spiritus nequam interdictum illud in scutum suæ defensionis tam celeriter invenerit. »

§ LII. *Variæ post beati Patris obitum apparitiones; tumulus; epitaphia; elogia; aqua qua ejus sacrum corpus fuerat ablutum, prodigiosa; sermo anniversarius; corporis ac morum descriptio.*

553. « Ascendentem in cœlum beatam animam ex variis mundi plagis conspexere viri sanctissimi; sed inter alios duo commemorantur, alter in Anglia; in Vasconia alter existens : hic Montis Pessulani Guillelmus comes, quem dudum in Grandisilva conversum, inde in Hispaniam missum, sed nunc forte reversum commemoravimus : ille anonymus, sed magnæ sanctitatis, nec similibus dissuetus revelationibus : uterque eadem die, qua decessit; sed alter alloquens; alter tantum videns. Et de Anglo hæc auctor Exordii magni lib. I, cap. 38 : *Ferunt in regione Angliæ quemdam religiosum magnæ virtutis existere, qui in ipsa die qua B. Bernardus, abbas in Claravalle, de mundo migravit, cum esset in Anglia, vidit in spiritu maximum quemdam angelum de cœlo transmissum, maximam nihilominus animam quamdam de terra assumentem, et eam cum ingenti gaudio secum ad astra ferentem.* » His exorditur Cisterciensis Annalista suum caput octavum. Apparitionem vero aliam, quæ laudato Guillelmo accidit eadem ipsa nocte, qua abbas sanctus ex hac vita decessit, idem historiographus subnectit ex Gaufrido lib. V, cap. 3, ubi lector pluribus illam descriptam inveniet.

554. Duabus hisce superaddit tertiam Manricus, « quatuor a Claravalle, uti refert, dictis factam regulari canonico, qui post monachum induit in Claravalle. » Rem vero gestam memorare se dicit ex anonymo Gallo, quem Silva transtulit. Sic itaque habet : « Is eadem, qua sanctus, obiit die, imo et eadem hora, videre sibi per somnum visus est monachos plures in cucullis albis splendidos, binos et binos lente procedentes, ac deducentes corpus beati viri a cella usque in ecclesiam ubi funebres ejus exsequiæ celebrantur... Evigilans, de morte et visione sollicitus ac dubius distrahebatur, an sanctus doctor de mundo jam migrasset, et an pro illo orandum, an ipse potius, quasi qui posset pro aliis intercedere. Repente extra se factus stellam vidit claritatis ingentis et pulchritudinis, atque eam esse amici et Patris animam voce e cœlo delapsa clare cognovit, ante Dei thronum æternum micaturam. » Hac visione exposita, « Similem, » inquit, « aliam in Italia factam ibidem habes. » Hactenus Annalium Cisterciensium collector.

555. Accipe aliam, quæ apud eumdem historicum exstat num. 5, ex additis, quæ citat ad Exordium magnum lib. VIII, cap. 10 : « Refert ergo (ait) doctor Jacobus de paradiso, qui fuit de Ordine Carthusiensium, quod illa hora qua B. Bernardus de hoc sæculo feliciter migravit, triginta millia hominum e vita decesserunt. Inter quos etiam fuit vir quidam decanus ecclesiæ Lincolniensis, qui, dum vixit, vir vitæ laudabilis fuit. Qui mundanos honores fugiens, vitam solitariam elegit in quadam eremo, in qua per viginti quinque annos sanctissime conversatus est. Obiit igitur etiam hic decanus eodem die, quo beatissimus Pater noster Bernardus. Post mortem autem apparuit Lincolniensi episcopo cum magna gloria, pro ipsius episcopi, et omnium audientium admonitione dicens ei : Age pœnitentiam, emenda vitam, corrige conscientiam, dimitte superbiam simul et avaritiam : aliter nunquam habebis cœlestem gloriam. Non enim tam facile est, salvari hominem, sicut multi credunt. Quoniam, dum ego præsentarer tremendo Dei judicio, affuerunt ibi triginta millia animarum, de quarum numero vir beatus Bernardus, et ego sumus salvati : tres descenderunt in purgatorium : alii omnes ceciderunt in infernum. His dictis disparuit decanus. Sed benedictus sit Deus in sanctis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, qui sanctum Patrem nostrum Bernardum ita in omni gente, et natione glorificari dignatus est. » In Bibliotheca Carthusiana auctore F. Theodoro Petreio, notatur « Jacobus de Clusa, alias de Paradiso (licet alii diversos fuisse existiment) ante ordinis ingressum S. theologiæ doctor ac professor publicus; postmodum vero Erphordianæ Carthusiæ alumnus, scripsisse tractatum *de Apparitionibus animarum*, post exitum a corporibus..., obiisse autem anno... 1465, aut præter propter. »

556. Plura sunt alia visa quibus Dominus Deus fidelissimi sui famuli jam vita functi gloriam ma-

nifestavit. Legatur Gaufridum lib. v, Vitæ cap. 3, e quo hæc in compendium redigo : « Proxima nocte, postquam sacrum corpus sepulturæ traditum fuerat, quantam adhuc pro filiis sollicitudinem gereret Pater sanctus..., evidenter ostendit. Apparens enim cuidam fratri in multa gloria..., et desiderantem tenere, cito pertransiens, aiebat, quia pro quodam fratre simplice veni.... Circa horam diei tertiam veritas comprobata est visionis. Defunctus est enim quidam frater..... et sicut omnino credibile est, animam ejus... secum tulit. Paucis quoque expletis diebus alteri cuidam fratri magnifice satis apparens... Hoc etiam scito, ait, et dicito fratribus, cujusdam vere sancti corpus, cujus et ego habeo vestem, in oratorio esse sepultum. Dicebat autem episcopum Malachiam. Ipsius enim tunicam, in qua sanctus ille feliciter obdormierat, ad missarum sibi servaverat celebrationem, et moriturus in ea sese jusserat sepeliri, sicut et sanctum illum in sua sepelierat veste. Quod tamen verbum et ipsi fratri, et quampluribus aliis usque ad hanc visionem prorsus erat ignotum. » Aliæ S. Bernardi apparitiones numero bene multæ, ac genere suo singulares dabuntur a nobis post in Gloria Viri posthuma. Liceat nobis interea temporis ad alia pergere.

557. Tertio itaque post mortem die corpus ipsius sepultum est. Superpositas tamen pectori sacratissimo fuisse B. Thadæi apostoli reliquias, sicut beatus abbas præceperat, eodem anno ab Jerosolyma sibi missas, perhibet Gaufridus lib. v, cap. 2. Occasione sepulturæ de epitaphiis etiam aliqua sunt notanda. Manricus cap. 9, sequens de iis judicium profert : « Bernardi tumulum ab ipso sancto sepulto ornaverunt elogia, seu epitaphia, quæ simul cum Operibus ejus circumferuntur, bonitate quam numero inferiora. Enervia ea pro argumenti qualitate, et nunc dura, nunc frigida, aut, si quando incalescant, inæqualia : certe quæ ideo plura esse videantur quia nullum satis. Nec tamen sine nutu divino factum credam, ut summa alias ingenia velut in luce Bernardi cæcutirent, et quæ laudandis aliis superessent, in ipso deficerent, quasi qui solus sibi sufficiens foret : et laureatus spiritu sapientiæ, non aliis coronandus veniret, quam suis scriptis. Assensisse videtur Baronius ad hunc annum huic conjecturæ, atque ipsam etiam judicio suo approbasse : nam Sancti laudibus cœptis, sed vix libatis, ad Adamum de sancto Victore propere transit, unum præ aliis Bernardi laudatorem, et tandem concludit : Ista in laudem laudatoris S. Bernardi redundent... »

558. « Epitaphium Adami Victorini, quia revera præ aliis dulcius sonat, omissis reliquis hic duxi transcribendum, quod haberi indicat inter epitaphia D. Bernardi. Sic vero expressum est :

Claræ sunt valles; sed Claris vallibus abbas
Clarior his clarum nomen in orbe dedit.
Clarus avis, clarus meritis, et clarus honore,
Clarus et eloquio, relligione magis.
Mors est clara, cinis clarus, clarumque sepulcrum:
Clarior exsultat spiritus ante Deum.

Sic Victorinus Adam lusit, allusitque ad sancti abbatis, et loci claritudinem. Cætera languent, et nec Bernardi operibus digna erant, neque his Annalibus. » Non itaque opus est ad hujusmodi elogia recurrere. Alia gravissimorum omnis status ac conditionis virorum de sancto testimonia paulo inferius proferemus, ne vel ipsis quidem ex laudatorum istorum agmine exclusis heterodoxis, qui suam quoque symbolam in Bernardi præconia contulere. Enim vero si sapientissimorum virorum elogiis addere nostrum de sancto Patre sensum liceat; tam ex dictis per decursum hujus nostri commentarii, quam ex dicendis infra in Vita ejus, nec non post illam in Gloria posthuma in ipsius honorem a nobis elucubranda, manifestissime conficitur, sequentes titulos, non adumbratos, sed veros ac genuinos ipsi convenire. Fuit itaque Vir sanctissimus, ac vocari debet meritissimo jure Ecclesiæ catholicæ lumen et columen, sedis apostolicæ fulcrum, hæreticorum malleus, apostolus, propheta, thaumaturgus, angelus pacis, Dei omnipotentis organum, perfectionis religiosæ norma, ordinis Cisterciensis propagator et gloria, vas denique electionis, ad agendas res magnas, et ad felicem exitum promovendas non difficillimis duntaxat, sed desperatissimis etiam temporibus.

559. « Edidit... in anniversaria sacri obitus illius solemnitate perelegantem sermonem Godefridus, ejus notarius, cum postmodum abbas esset in Claravalle. Qui licet mendis plurimis respersus, in posterioribus, quæ circumferuntur, editionibus, simul cum operibus sancti lucem accepit, sub hoc initio : Quam dulcis hodie, dilectissimi filii, paterna debet esse memoria; » prout observat Manricus, cap. 9, num. 5. Sermo iste pluribus a nobis indicatus est § 1 hujus Commentarii, num. 18, ubi etiam signatur, quo anno fuerit habitus. De auctore autem consulat lector observationes § 63. Mirabile autem est, quod dicto num. 5, refertur de aqua, qua ablutum fuerat corpus sancti vita functi post multos etiam deinde annos salutifera et prodigiosa. Audiantur sermonis verba : Nonnullis etiam Pater sanctus, cum in carne eum non viderunt, benignum sese in spiritu exhibuit patrem, tulit opem, abstulit tentationem, attulit consolationem. Nam ex lavacro sacri corporis ejus, cum ex more ei post transitum debitas exhiberemus exsequias, fratres quidam in remotissimas orbis partes deportaverunt, et, sicut eorum certa relatione didicimus, cum jam decimus annus transierit, non tantum aqua illa usque modo manet omnimodis illibata; sed eamdem obtinet et gratiam, quæcunque fuerit superfusa. Cum enim pluribus jam ad remedia postulantibus de eodem sacro liquore donaverint (nam et eum

multis opem tulisse confirmant) impleto tamen sæpius aqua altera vasculo, talis permanet usque hodie, qualis prima fuerat die. »

560. De singularibus gratiæ dotibus, quibus Vir sanctus erat præditus, asserit ista scriptor Vitæ Gaufridus lib. III, cap. 1 : « Serenus erat vultu, modestus habitu, circumspectus in verbis, in opere timoratus, in sacra meditatione assiduus, in oratione devotus, et... de omni re magis fidens orationi, quam industriæ propriæ vel labori : magnanimus in fide, longanimis in spe, profusus in charitate, etc. Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritalis tamen potius quam carnalis. In vultu claritas præfulgebat, non terrena utique, sed cœlestis. In oculis angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulchritudo, ut evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ copiose perfusus homo quoque exterior videretur. » Jam vero externum corporis statum ita pergit exhibere idem biographus loco allegato : « Corpus omne tenuissimum, et sine carnibus erat ipsa quoque subtilissima cutis in genis modice rubens... Cæsaries ex flavo colorabatur, et candido. Barba subrufa, circa finem vitæ ejus respersa canis. Statura mediocritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat. »

561. Infirmo autem ac plurimis incommodis subjecto Vir sanctus erat corpore. Audiamus denuo Gaufridum citatum : « Alias autem thesaurus iste in vase fictili erat contrito penitus et undique conquassato. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu arctissimi gutturis, nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis : molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. Hæ continuæ illi, præter alias sæpius incidentes. » Porro de virtutibus Viri, ac modo vivendi, quæ laudatus biographus ibidem enarrat, non memoro; sed ea in ipso fonte legenda designo, ne justo longior sim, si omnia singillatim descripsero, quæ ibi scripta sunt. Interea temporis vellem, ut repræsentasset idem auctor, qualis fuerit in ipso vultus conformatio, qualia frontis, oris, oculorum lineamenta. Id vero cum nec ipse fecerit, nec ab alio antiquo biographo factum norim; conabor, quoad potero, hunc defectum aliunde supplere inferius.

§ LIII. *Effigies ; cubiculum ; calix ; peregrinationes ad sancti corpus.*

562. Tria apud me sunt ectypa, quæ S. Bernardi effigiem repræsentant. Unum, hac epigraphe subscriptum : *Vera effigies S. Bernardi, primi abbatis Clarævallensis, sacri Ordinis Cisterciensis amplificatoris.* Sed veritas illa, seu perfecta hujus ectypi cum suo prototypo convenientia asseritur ibi quidem; sed non probatur. Imago alia, et a priore omnino discrepans præfigitur Vitæ Gallicæ S. Bernardi, quæ typis edita est Lutetiæ Parisiorum anno 1704. Inscriptio asserit, veram hanc viri sancti effigiem esse, æri videlicet incisam e pictura, quæ Roma sit missa, quæque e vultu ipsius anno 1152, dum ageret annum ætatis 62, expressa fuerit. Imago illa repræsentat elegantem simul ac venerabilem, et paterna cum suavitate conjunctam vultus conformationem ; sed vereor ne affectatam. Etenim Pater sanctus tam emaciato erat corpore, ut cutis vix tegeret ossa ; ossa vero ipsa ægre cohærerent cum reliqua infirmissimi corporis compagine, morti naturali jam tum, ut ita dicam, quasi moraliter præmortua. Consule, quæ modo præmisi ex Gaufrido sub finem § 52. Breve est illud epistolæ 114, inter Bernardinas, ubi vir sanctus, « Pavidæ, inquit, mortis pallidam circumferentes imaginem, » etc.

563. A prædictis imaginibus prorsus diversa est viri sancti forma, quæ exstat apud Puricellum inter *Ambrosianæ Mediolani basilicæ, ac monasterii hodie Cistersiensis monumenta* (Ita inscribitur Opus laudati auctoris) volumine I, pag. 623, Illa vero mihi magis probatur, quam duæ aliæ præcedentes, quia hæc majorem apud nos habet auctoritatem quam illæ. De ea scribit. Puricellus pag. 622, n. 370: « Satis vero fideliter incisa æri est ex altera paris mensuræ, quam superioribus annis ad suos in hoc Ambrosiano monasterio monachos jam Cistercienses Pater generalis e Gallia transmisit, hoc elogio commendatam, quod ex omnibus æri hactenus incisis non alia unquam magis ad veram et nativam sancti abbatis effigiem congruerit. »

564. Nec tacite præterierim nonnulla hoc loco, quæ Manricus ad annum 1153, cap. 9, in fine scribit de S. Bernardi cubiculo, ac quibusdam aliis. « Interim adnoto, ait, exstare hodieque felix cubiculum, longitudinis ad quadraginta pedes, latitudinis sex supra viginti, quadrato lapide in parte pavimenti, cui stramineus sancti lectus imponebatur. In medio lapidis cavitas conspicitur, dubium cui usui apta : et sunt, qui dicant, reponendo igni effossam, quo caloris naturalis defectus (nam eo præcipue sanctus ægrotabat) repararetur. Visitur et in eodem cublii ligneus lectus, cui incubabat, cum spiritum emisit ; conservatus, ob sancti reverentiam, integer post annos atque illæsus. Demum inter reliquias Clarævallis, de quibus aliquæ nobis dicendæ erunt, ostenditur ex Inventario Clarævallis, quod citatur : *Scrinium parvum ligneum deargentatum, cujus sera est de argento, plenum reliquiis, videlicet de vestimentis sacerdotalibus S. Bernardi abbatis Patris nostri.* Hoc enim titulo prænotatur in Inventario. Itemque *pulcher quidem, sed parvus calix, cum pede et pomello rotundo per totum, tam intra quam extra, bene deauratus, cum sua patena et cochleari etiam deauratis, ponderis unius marchæ, et quinque unciarum ; qui propter reverentiam S. Bernardi, qui eo uti solebat in sacrificio, in Inventa-*

rio primum locum obtinet. » Verum de sancti reliquiis plura fortasse a nobis proferentur in Gloria quæ posthuma, si major illarum ad nos notitia pervenerit.

565. Præter illa, quæ ad sepulturam beatissimi [illegible], quæque paulo ante a nobis relata sunt, dicere nunc aggredimur peregrinationes, ad venerabilem ejus tumulum primis post mortem temporibus pie ac religiose a variis susceptas. Historicus Cisteroiensis ad annum 1154, cap. 1, num. 1 : « Bernardo, inquit, Patre ad superos translato, vota ad sepulcrum ejus, non secus ac ad alia loca sacra, ex toto pene orbe frequentabantur, Primus vel inter primos Eskilus fuit, illustris Daniæ primas, de quo superius, hoc anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto, qui fuit Cistercii quinquagesimus septimus, ex ultimis finibus terræ veniens ad Claramvallem. » Et mox rationem reddens, cur innectat huic anno adventum ejus, uti et Sardiniæ reguli de quo mox) « Ergo..., sicut pergit, sub veris initium, qui ante biennium Bernardum visitaverat, cum viri transitum gloriosum agnovisset, scribente Gaufrido, sepulcrum ejus veneraturus advenit. »

566. Porro adventus ille narratur et confirmatur ex verbis Exordii magni, distinctione 3, cap. 25, ubi leguntur ista : « Haud multo vero post hæc (nimirum postquam ex Claravallensi cœnobio redierat) elapso tempore, tristissimus rumor aures ejus perculit de dormitione beati viri, specialis amici sui, scribente sibi libellum de transitu ejus domno Gaufrido, monacho Clarævallensi, qui notarius ejusdem sanctissimi abbatis non parvo tempore fuerat. Tum vero caluit cor ejus intra ipsum, et in meditatione ipsius exarsit ignis : vana transitoria atque caduca reputans universa, quæ hominis intentionem præpedire possunt a recto cursu, quo ad patriæ cœlestis beatitudinem tenditur. Itaque commendans ecclesiam, cui laudabiliter præfuerat, Deo et principibus terræ, relictis parentibus et propinquis, notis et amicis, ipsique patrio cespiti valedicens, exsul egregius Claramvallem venit : sepulcrum beati viri, intimi quondam amici sui visitavit, et ad sacratissimam tumbam ipsius vivere et mori delegit : ubi etiam sacræ religionis habitum, Deo donante, postmodum suscepit. » Hæc ibi ; sed memoria repete, [illegible] de monastica professione apud Claravallenses, vivente S. Bernardo, ab eo desiderata, præmisimus § 50, num. 532. Adde, quæ observat allegatus mox Manricus num 4.

567. « Eodem anno, et eodem ejus tempore (sic pergit Manricus num. 5) quantum licet conjicere, Sardiniæ regulus, cujus superius fecimus mentionem, primogenito in solio substituto, relicto regno, qui hactenus adhærere viventi noluit, adhæsit cineribus, humilis monachus factus in Claravalle. » Hunc itaque ad sanctum fuisse attractum, et Claravallensium instituto ascriptum fuisse, colligimus ex eodem Exordio magno. Rem exposui § 50, num. 537, alia ibidem oblata opportunitate agendi de ejus ad Claravallenses profectione, quam inter alias ad Viri sancti sepulcrum peregrinationes connumero, uti etiam illam, quæ narratur in laudato Exordio distinctione 3, cap. 28. « Vir venerabilis Simon, quondam abbas Caziaci, quod est non ignobile monasterium nigri Ordinis monachorum, magno cordis affectu beatum Bernardum diligebat, adeo ut de consilio et voluntate ejus totus pendere videretur. Huic autem desiderium magnum inerat, curam pastoralem deserere, et fieri monachum in Claravalle. Verumtamen sanctus Pater Bernardus sciens virtutem viri et gratiam, qua commisso cœnobio idoneus valde atque pernecessarius erat, quandiu vixit in carne, nunquam ei super hujusmodi petitione consensum præbere voluit.

568. « Quadam igitur die dixit ad eum idem abbas : Domine Pater, ego senex, et pene decrepitus, fatiscentibus in corpore membris, et insuper urgentibus morbis, jamjamque resolvi me sentio. Quod si extra Claramvallem defecero, erit mihi dolor inconsolabilis et irreparabile damnum. Unde necesse est ut vel nunc abire me jubeas, et satisfacere votis meis, quia mors accelerans moram amplius facere me non permittit. Cui vir Dei respondit : Mane in loco tuo, et noli timere. Ego securum te facio quia morieris in Claravalle. Credidit homo sermonibus sancti, et mansit interim in prælatione sua securior pluribus annis. Post transitum vero beati viri, cum jam desiderii sui stimulos nullo reprimente tolerare nequiret, dimisso regimine Claramvallem se contulit : ubi etiam magno Dei dono, magnoque miraculo septennium supervivens, mirabile prorsus in tali ætate vel infirmitate, fervoris ac devotionis exemplum nobis omnibus in fine reliquit. » Hæc ibi.

569. Tametsi vero duæ illæ peregrinationes ab auctore, qui illas memorat, clare ac distincte non asserantur peractæ ad visendum atque honorandum pretiosum corporis sacri apud Claravallenses depositum ; cum tamen videatur verosimile, hanc etiam causam vel tanquam primariam, vel saltem tanquam secundariam, ut cum philosophis loquar, influxisse in eorum, qui ad illud monasterium se contulerunt, iter ; non alienum a vero putavimus, si, Manrici exemplum secuti, istas duas profectiones diceremus ab ipsis institutas ad honorandum venerabile pignus illud, quod Claravallenses possidebant, quotidiano illius solatio fruituris, quandiu viverent, eorum instituto ascripti. « Sic, inquit Manricus numer. 6, venerati omnes Bernardi cineres ; religiosi in Simone Caziacensi ; princeps in Gumaro (*sive* Gunnaro) pontifices in Eskylo, nec sola perigrinatione suscepta ; sed constituta apud eos habitatione, atque ad normam vitæ ejusdem sancti, quod excellentius, et, ipso absente, arduius judicabatur. » Mabillonius Annalium Ordinis S. Benedicti tomo III, ad annum 854, num. 80, notionem dat. « Caziacensi (Chesy) sancti Petri abbatiæ,

quæ ad Matronam fluvium infra Castrum Theodorici in diœcesi Suessionica posita est, etc. » Hæc notare placuit, propterea quod de istius abbatiæ præside supra occurrit mentio.

§ LIV. *S. Bernardi sanctitas, doctrina, et auctoritas in Ecclesia.*

570. Quæ hic prænotantur, elogiorum capita illustrat Mabillonius in sua Præfatione generali § 2. *Videsis tom.* I *op. S. Bernardi, col.* 25-26 *edit. nostræ.*

§ LV. *Varia in laudem S. Bernardi testimonia simul collecta.*

571. Immortalia sanctissimi abbatis nostri præconia, a doctissimo Mabillonio illustrata, ac paragrapho proxime citato a nobis ex ipso transcripta, confirmare placet ex multis ac variis de eodem vira sancto testimoniis. Habentur ea quidem in introductione ad opera S. Bernardi, Coloniæ Agrippinæ per Merlonem Horstium vulgata ; verum quia laudatus Mabillonius illa edidit meliore ordine, visum est, eidem nos conformare. In varios itaque personarum ordines distribuit præsens argumentum in fine voluminis secundi.

His tamen quæ de S. Pio V, editio Mabilloniana recitat, aliud addit editor Bollandianus e Vita laudati pontificis, auctore Joanne Antonio Gabutio, in qua libro IV, cap. 13, hæc de eo referuntur : « Accumbenti vero sibi cum magnam rerum omnium munditiam, tum in primis sacram perpetuo voluit lectionem adhiberi : ac præcipue S. Bernardi libros De consideratione ad Eugenium (quibus videlicet, quæ pro honore Dei ac totius Ecclesiæ bono, animarumque salute consideranda sunt, luculenter, edocentur) sæpius prælegi curabat : sententiarumque gravitatem attentissime ponderans, quæ suo tempore et loco exsequeretur, secum ipse diligenter conferebat. »

§ LVI-LVII. *S. Bernardi Opera an jussu Deiparæ sint collecta; editio Mabilloniana; sancti doctoris in scribendo characteres.*

572-616. Ad prælum paraveram ea, quæ illustrissimus Manricus ad annum Christi 1153, cap. 10, de sancti doctoris scriptis genuinis, dubiis atque alienis collegit, opera usus tum aliorum auctorum, tum præcipue cardinalis Bellarmini in libro De scriptoribus ecclesiasticis ; verum, re deinde expensa, mutavi consilium, et, ne falcem, quod dicitur, mitterem in alienam messem, operose tractando de materia, quæ proprie ad bibliographos, non vero ad hagiographos pertinet, visum est hoc labore supersedere, atque lectores mittere super illo argumento ad Mabillonii editionem propter rationes statim assignandas. In memoriam tamen revocare juvat, quasdam S. Bernardi lucubrationes in hoc Commentario laudatas esse, videlicet § 15 et § 54, De gratia et libero arbitrio ; § 23 et 28. Sermones in Cantica canticorum ; § 50, librum De Consideratione. Adde, quod Gaufridus biographus genuina quædam sancti Patris opera enumeret in libro III, Vitæ ejus apud nos cap. 5. Sed occasione præsentis argumenti discutiendum breviter est factum quod-dam, de quo Manricus paulo ante allegatus. Rem expono.

617. Vult itaque historicus ille, S. Bernardi Opera jussu Deiparæ collecta fuisse ; pro qua re affert testimonium Philothei : « Sequuntur, inquit, ordine libri, quos sanctus doctor reliquit, ingens volumen operum, sed pondere quam mole longe præcellens : nempe gemmea omnia, seu verius aurea, et de quibus inter laudes Bernardi Philotheus..., cum collecta et vulgata recens fuissent, pia quidem licentia, sed poetica, non aliud majus donum (hujus generis) a Virgine accepisse genus humanum, quam quod scriptis Bernardi frueretur, fidenter ait » ista, quæ in editione Mabilloniana habentur volumine II, cap. 7, col. 1804.

Hoc tamen audenti liceat dixisse camœna,
Atque animi sensus exseruisse mei,
Humano nunquam generi, nostroque decori
Parthenice tantum muneris alma dedit;
Quantum grata suo nuper cum munere nobis
Protulit hæc brevibus scripta legenda notis.

618. Hisce Philothei versibus recitatis superaddit ista de eodem Manricus : « Attribuit autem Virgini hoc munus, quia ejus jussu collecta sancti opuscula, atque in volumen unum conglobata usui publico lucem aspexere. » Ita ille ; qui mox recitat sequens ex eodem poeta distichon, quo rem confirmat :

Protulit ipsa quidem, proprio nam Diva clienti
Jussit, ut egregii quæreret orsa senis.

Factum illud memoria dignum esset, si de ejusdem veritate sufficienter constaret. At vero nonnulla sunt, quæ hic rei officiunt. Nam contra est primo, quod jussum illud confuse admodum referatur. Quæro enim, quisnam fuerit cliens iste proprius : item quo loco, quo modo, quo tempore id acciderit : quibus tabulis confirmetur. Contra est secundo, quod pictoribus atque poetis proprius sit ac frequens episodiorum usus. Unde consequens est, ut imperata illa operum collectio probari debeat testimonio melioris notæ, antequam nos ei suffragemur. Jam vero, quandoquidem paulo ante lectorem misimus ad operum S. Bernardi editionem Mabillonianam, non abs re fuerit brevem de eadem notitiam dare.

619. Clarissimus hic editor S. Bernardi opera omnia cum genuina, tum spuria, tum dubia, tomis sex comprehensa vulgavit in volumine duplici. Et in primo quidem refert quatuor priores tomos, seu genuina sancti opera omnia ; in secundo autem, quod continet duos posteriores tomos, quintum videlicet et sextum, exhibet alia. Utrumque vero volumen, secundis curis ad limam revocatum, Lutetiæ Parisiorum typis commisit anno 1690, post editionem primam, quæ ibidem loci prodierat anno 1667. Socios, qui operam suam in hac editione anni 1690, strenue posuerunt, nominat Mabillonius in fine Præfationis generalis. Hunc tamen, non illos, tanquam auctorem primarium nos semper allegamus. Dicebam superius, Mabillonium opera omnia sancti doctoris vulgasse, etiamsi scriptæ nonnullæ epistolæ ad ipsius

[illegible] nos pervenerint. « Sane, inquit in Præfatione generali § 1, nulla superesse Bernardi opuscula, saltem alicujus momenti, haud edita existimo, præter nonnullas epistolas, quæ hactenus desiderantur, » et quas ibidem assignat. Quænam vero in editione anni 1719 sint addita, disces ex præfatione generali in fine ejusdem. In admonitionibus autem, quæ opusculis, in secundum volumen ab erudito isto editore [illegible], [illegible], spuria, dubia vel incerta a genuinis secernit, eo successu, ut aliis omnibus, qui in hoc studiorum genere ipsum præcesserant, palmam eripuerit, teste Caveo heterodoxo, atque adeo neutiquam hic adulationis, vel falsæ laudis suspecto, qui hoc ei dat elogium : « Opera supposititia a genuinis optime discrevit, quæ nemo unquam certius distinxit, vel de iis doctius judicavit. » Hæc ille in sua Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria.

620. Cæterum doctoris mellifui singulares, etnon facile imitabiles in scribendo characteres, peculiari nimirum Spiritus sancti, qui per eum loquebatur, unctione delibutas, ita exprimit idem Mabillonius in sua generali præfatione, volumini primo præfixa, paragrapho primo, num. 3, diserte juxta ac graviter ista scribens : « In ejus enim scriptis elucet ingenium natura nobile, generosum, excelsum : sed humanum, civile et honestum, Eloquentia quasi congenita, sine fuco, non sine ornamento, sed nativo. Solus pressus, oratio vivax, dictio propria, cogitatus sublimes, affectus pii, lepores sponte nascentes, totus sermo unum Deum ac cœlestia spirans. Ardet, non urens, sed inflammans. Pungit et stimulat, non ut irritet, sed ut moveat. Corripit, increpat, non ut detrahat, sed ut attrahat. Arguit, minatur, terret, sed amando, non indignando. Blanditur, sed non adulatur : laudat, sed non extollit. Urget blande, præstringit absque molestia : delectat, recreat, placet. Quippe *oratio ejus*, inquit Sixtus Senensis, *ubique dulcis et ardens, ita delectat, et ardenter incendit, ut ex suavissima lingua ejus mel et lac verborum fluere; et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur.*

621. « Jam vero doctrinam habet minime vulgarem, Scripturæ sacræ verbis ac succo refertam ; sic autem Patrum sententiis inhærentem, ut tamen propria ejus esse sentiatur. Ita quippe scribit de rebus divinis, de gratia et libero arbitrio, de moribus et officio pontificum, clericorum, monachorum, laicorum, ut fontem hæc indicent, non rivum aut canalem. Et miramur, si vir tantus amatur? Si ejus scripta comparantur, leguntur, teruntur ab omnibus? Si editiones eorum sine numero fiant? Si viri docti et eruditi illis augendis, illustrandis, et ad nativam integritatem revocandis operam adhibeant suam? Si Roma ipsa, orbis domina et magistra, quæ Bernardum quondam docentem, imo et redarguentem venerata est ; si Roma, inquam, ipsa libros De consideratione, Eugenio III primum oblatos, tum Sixti V jussu elegantissime descriptos, demum [illegible] typis sub Clemente VIII publicari passa est, totum Bernardum editura in lucem, si Gerardus Vossius (præpositus Tungrensis) operam itidem suam in totum Bernardum contulisset. Quo minus mirandum est, si in metropoli Galliarum tantum Galliæ lumen regiis typis meruit honorari. » Hactenus Mabillonius.

§ LVIII. *Variæ Operum sancti doctoris editiones ; sententia perperam ei attributa; cur et quænam Chronologia Bernardina hic detur.*

622. « In primis nihil magis Bernardi meritum et pretium arguit, quam adeo frequentes, et toties repetitæ ejus operum editiones, sive ante, seu post inventam artem typographicam. Quippe multiplex illa editio argumento est, quam comparetur Bernardus a multis, quam avide legatur, quam denique ab omnibus ametur, » ut Mabillonii utar verbis in Præfatione generali § 1, ubi de tot ac tam variis eorumdem Operum editionibus longum mox ac curiosum sermonem subnectit, incipiendo a Moguntina, quam Petrus Schoyfferus fecit anno 1475, quæ ei videtur fuisse prima. Quantum vero diligentiæ, accurationis, ac laboris insumpserit editor ille Benedictinus, ut sua impressio prodiret in lucem, quam posset emendatissime ; perspicuum omnino fit, si quis legat, quæ in allegata Præfatione de hoc argumento subdit, in illa autem, quæ in Operum editione anni 1719, recusa est, hæc de illo lego addita priori : « Toto vitæ tempore cruendis expoliendisque Bernardi Operibus, aliis licet iisque gravissimis studiis distractus, omnem curam, diligentiam omnem impendit. »

623. Ad varias, de quibus dicebam, impressiones addi obiter potest, R. A. dominum Godefridum Bouvart, ordinis Cisterciensis, in celeberrimo ac florentissimo cœnobio S. Bernardi, quod in territorio Antuerpiensi ad Schaldim jacet, ascetam, observatione non indiligenti usum esse, ut impressorum operum ejusdem sancti exemplaria bene multa ac varia cognosceret et annotaret. Inter alia quippe, quæ de eodem sancto huc scripsit die 15. Martii anno 1737. « Addo, inquit, hic seriem editionum operum ejusdem sancti, quas in bibliothecarum, auctionum, et officinarum catalogis, præfationibus Operum, et alibi reperire licuit. » Earum autem catalogus, quem subtexit, incipit ab editione Moguntina anni 1475, ac desinit in Mabilloniana, anno 1719, recusa Lutetiæ Parisiorum, ita ut editiones omnino quadraginta diversas designet.

624. Verum priusquam hinc discedamus ad alia, conveniendus mihi est scriptor quidam catholicus, qui sancto doctori nostro sententiam quamdam imputavit a sana doctrina alienam. De heterodoxis, qui e mellito Bernardi succo venenum conficiunt, jam egimus § 54, num. 574. An vero inter catholicos auctores inveniantur, qui alia quædam in ejus operibus vel minus recte intelligunt, vel perperam carpunt, sicut non est mihi promptum dicere, sic operose inquirere supersedeo : cum illud argumentum non sit proprie fori nostri, sed theologorum ; quibus incumbit sanctum Patrem recte intellectum

explicare, non secus atque alios Ecclesiæ catholicæ doctores. Res itaque hic mihi est cum auctore quodam catholico, qui in Bernardo invenisse se putavit, quod in Bernardo non est. Factum intellige.

625. Lucas Castellinus in tractatu De certitudine gloriæ sanctorum canonizatorum cap. 1, puncto 25, § 3, convenit eos qui asserunt « S. Bernardum secutum fuisse errorem illorum qui negabant animas justorum ante extremi judicii diem, frui gloria sempiterna, quemadmodum de illo scribit Alphonsus de Castro lib. III. Adversus hæreses, tit. *Beatitudo*, post sextam hæresim, §*Beatus Bernardus.* » Quæ vero deinde affert idem Castellinus pro defensione sancti doctoris, legi possunt loco mox allegato. Sed pluribus hoc argumentum pertractat Mabillonius volumine primo, pag. 709, ubi expendit sententiam S. Bernardi de medio animarum statu. Sanctum doctorem etiam defendit Natalis Alexander tom. VI. Historiæ ecclesiasticæ, anno 1714 Parisiis editæ, agens de hac re pag, 527 et 528. Si quis porro plura desiderat de Alfonso a Castro, qui natione Hispanus, professione Franciscanus fuit, adeat Waddingi scriptores ordinis Minorum, et Nicolai Antonii Bibliothecam Hispanam.

626. Etiamsi me non lateat, in Introductione ad Opera S. Bernardi, a præstantissimo viro Jacobo Merlono Horstio Coloniæ publicata, exstare chronologiam vitæ et scriptorum ejusdem sancti Patris, cum præfatione ad lectorem : chronotaxeos tamen Bernardinæ hoc etiam loco rationem esse habendam duxi, ut rebus videlicet ab isto magno doctore gestis, atque in meo hoc commentario prævio ad determinatos annorum calculos revocatis e conditore Annalium Cisterciensium, nova vel melior etiam lux accedat, si eæ sub uno veluti aspectu hic ita repræsententur, ut cum temporis ratione Manriciana, quam in dicto commentario secutus sum, conferri, atque hæc ex illa vel confirmari, vel emendari, sicubi forte aberret, merito possit ac debeat. Et vero quisnam inficias ierit, chronologiam esse lucidam historiæ facem? Produco autem Chronologiam illam, quam Mabillonius ad calcem sui voluminis primi vulgavit, non vero Horstianam. Etenim cum post hanc ordinata sit ista, et in lucem data; mirari non debemus, ultimam istam melioris esse notæ, ab eo videlicet ordinatam, qui post Horstium, aliosque operum ac scriptorum S. Bernardi editores, in eamdem recudendam et illustrandam graviter ac sapienter incubuit. *Vide nostræ editionis tom.* I, *init.*

§ LIX-LX. *S. Bernardus solemni ritu sanctorum canoni ascriptus.*

627-661. Sicut magni Patris in Sanctorum numerum relati dignitas tum ipsi Viro, tum sacro Ordini Cisterciensi universo fuit honorifica propter modum ac rerum adjuncta, quibus actus ille sacer ac solemnis peractus est; sic de anno, quo accidit, inter eruditos non convenit. « Non est, » inquit Mabillonius volumine II, col. 1341, « inter Bernardi elo-

A gia ultimo loco reponendum, quod primus ex ordine Cisterciensi in sanctorum album solemni ritu referri meruerit. Poscebant hoc B. viri sanctitas singularis, immensi pro Ecclesia suscepti labores, cœlestes denique insignium miraculorum attestationes, queis serius subscribere nefas esse videretur. Vix a sacro ipsius obitu anni decem effluxerant, cum in concilio Turonensi, anno 1163 celebrato, sedente et præsidente Alexandro III, ea res primum agitari cœpit. At summus pontifex, quamvis alioqui pro sua erga Bernardum veneratione libentissime annuisset, tantisper nihilo minus differendam censuit ob eas rationes, quas ipse in litteris canonizationis postea exposuit.

662. « *Cum enim*, inquit, *eidem negotio (scilicet*
B *de canonizando Bernardo) favorabili satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant, Unde cum nos videremus, non posse congruenter omnibus satisfieri. statutum fuit pro scandalo devitando etiam in hoc differri, quod oportebat pro tempore cæteris denegari.* Demum vero ipsemet Alexander, rogatu Gerardi abbatis et conventus Claravallensis, piorum votis filiorum facturus satis, Bernardum patrem sanctorum fastis ascribi voluit. » Ita Mabillonius. Quod vero, ut supra indicabam, sancto abbati nostro, necnon sacro ordini Cisterciensi universo, ac præsertim ascetis Claravallensibus, maxime honorifica fuerit res ista, perspicuum fiet e litteris apostolicis, quas paulo post referemus.

C 663. Nunc interea dispiciendum etiam est, cuinam anno innecti debeat canonizatio illa. Idem, qui supra, Operum Bernardinorum editor de hoc facto ita disserit columna 1341 citata : « Quo autem anno hoc contigerit, cum in litteris apostolicis diserte non exprimatur, non una est auctorum sententia, aliis ad annum 1154, ut Horstio et Henriquez ; aliis vero ad annum 1166 referentibus : sed utrisque, ut videtur, contra temporis rationem ; cum Gerardus Claravallensis abbas, cui Alexandri litteræ inscribuntur, anno duntaxat 1172 præfecturam inierit. Melius omnium Ciaconius in Alexandro III, cui ex Romanarum antiquitatum, litterarumque pontificiarum notitia tutior fides ; reponit ad annum 1174 eumque secutus doctissimus Sirmondus in Notis ad Petrum Cellensem ad epist. 9,
D lib. IX, et Manricus in Annalibus : quibus adstipulatur Albericus in Chronico. Accedit omni exceptione majus testimonium Chronici Claravallensis apud Chiffletium Societatis Jesu, ab auctore anonymo, sed æquali conscripti. »

664. In dicto itaque Chronico, quod vulgavit idem Chiffletius in libro, quem composuit de S. Bernardi Claravallensis genere illustri asserto, pag. 84, notantur ista ad annum Domini 1174 : « Eodem anno facta est dedicatio ecclesiæ Clarevallensis, et canonizatio beati Bernardi, et elevatio ejus : ubi affuit dominus Wichardus Lugdunensis archiepiscopus, abbas quondam Pontiniaci. Et sequenti anno

in capitulo generali receperunt cantum B. Bernardi, et cantum de Trinitate. » Hinc conjicitur, sacram hanc actionem, qua Bernardus cœlitum contubernio ascriptus est solemni ritu, restituendam esse anno 1174 et incidisse in diem 18 Januarii, in litteris Apostolicis distincte notatum; atque adeo ab ejus obitu, sicut computat Mabillonius, viginti annis actis, mensibus quatuor, et diebus viginti novem, uti clarum est retrogradienti a dictis anno ac die mensis, ad diem 20 Augusti, et ad annum Christi 1153 sancti emortualem. De elevatione ipsius, de qua fiebat mentio apud Chifletium mox memoratum, redibit inferius sermo, postquam protulerimus documenta antiqua, etiamsi alibi una cum S. Bernardi operibus vulgata exstent, quæ sacram viri inter sanctos relati inaugurationem illustrant. In editione autem quæ anno 1719 in lucem prodiit, litteris apostolicis præmittitur epistola Traimundi seu Tromundi, monachi Claravallensis, ad Gerardum abbatem, a quo Romam missus fuerat, ut beati doctoris canonizationem urgeret. Verum cum nihil magnopere intersit lectoris legere, quæ in ista epistola memorantur, eamdem huc transcribendam non judico. *Sequuntur epistolæ Alexandri III de canonizatione S. Bernardi, jam supra editæ*, vide col. 2595.

665-672. Ex his omnibus summæ erga beatum virum venerationis testificationibus et argumentis, a sede apostolica ad publicos eidem decernendos cœlitum honores exhibitis, concludere debemus, vix ullam ad illud usque tempus in Ecclesia Dei majore cum solemnitate celebratam fuisse canonizationem, quam S. Bernardi, atque adeo hanc et Viro ipsi, et ordini Cisterciensi universo, et ascetis præsertim Claravallensibus maxime honorificam exstitisse.

§ LXI. *Orationes pro missa ab ipso Innocentio PP. III dictatæ; elevationes corporis; altaria; reliquiæ in varias Europæ regiones transmissæ.*

673. Præter alia, de quibus modo egimus, eaque prorsus singularia ornamenta, a Christi vicario Alexandro III dum S. Bernardum cœlitum cœtui aggregavit, litteris commendata; illud etiam accidit singulare, quod postea alius summus pontifex officium ejus in sacrificio missæ recitandum non modo præscripserit, verum etiam ore proprio dictaverit. Factum accipe e Mabillonio antea designato, qui illud sic narrat a columna 1344 : « Non erant satis ad Bernardi memoriam et ingentia merita tantæ commendationis monumenta, nisi etiam supremus Ecclesiæ antistes ore proprio ejus officium dictaret. Hoc præstitit Innocentius III ad supplicationem Joannis, ex metropolita Lugdunensi monachi Claræ-vallensis, simulque Raineri monachi Heisterbacensis Innocentio a confessionibus, litteris ad Joannem datis anno 1201, » quas dictus auctor mox ibidem recitat in hæc verba :

674. « Joanni quondam Lugdunensi archiepiscopo. Negare noluimus, quod petere voluisti, cum ex eo tam nobis, quam tibi fructus æternæ retributionis accrescat. Petisti namque rogatus a fratribus, ut ad honorem beati Bernardi primi Clarævallensis abbatis, quem apostolica sedes sanctorum ascripserat catalogo venerandum, non ipsi collectam et alias orationes ore proprio dictaremus, tum propter auctoritatem dictantis, tum propter stylum dictaminis cum majore devotione dicendas. Et ecce sicut potuimus, ad instantiam dilecti filii fratris Raineri, petitionem tuam curavimus exaudire. *Collecta :* Perfice, quæsumus, Domine, pium in nobis sanctæ religionis effectum, et ad obtinendam tuæ gratiæ largitatem, B. Bernardus abbas et doctor egregius suis apud te semper pro nobis meritis et precibus intercedat. Per Dominum, etc. *Secreta :* Grata tibi sit, Deus, hujus oblatio sacramenti, quod in memoriam Dominicæ passionis tuæ offerimus majestati. *Postcommunio.* Suum in nobis, omnipotens Deus, cibus, quem sumpsimus, operetur effectum, ut incorporet nos sibi esus edentes. Qui tecum, etc. Datum Laterani VI Idus Julii. »

675. Hisce productis superaddit ista Mabillonius : « Ubi vides S. Bernardum doctoris nomine a summo Ecclesiæ præsule fuisse insignitum, quod quidem ab ipso etiam Alexandro III in Missa canonizationis usurpatum testatur vetus codex Corbeiensis, in quo sancti vita continetur, ubi præmissis Collectis, *Adesto supplicationis nostris*, etc., de communi, epistola, *Hæc dicit Dominus*, *Ego misi ad vos mandatum istud*, etc., nec non Evangelio de doctoribus, *Vos estis sal terræ*, hæc subjiciuntur : Hæc missa suprascripta de S. Bernardo a D. papa Alexandro III in primis est celebrata. »

676. Regrediamur nunc ad sancti doctoris elevationem, quæ paragrapho proxime antegresso obiter a nobis est indicata ex Chronico Claravallensi apud Chiffletium; ubi vidimus, ecclesiæ Claravallensis dedicationem, canonizationem S. Bernardi, et elevationem ejus alligari anno 1174. Manriecus ad, istum annum cap. 2, numer. 2, elevationem differt, ita loquens : « Dedicationem ecclesiæ Claræ-vallis, et canonizationis sancti Bernardi meminit magnum Chronicum Belgicum ad hunc eumdem annum : quamvis confundat cum elevatione corporis sancti, quam tamen constat contigisse post quadriennium. » Sed quia auctor Chronici Claravallensis synchronus, et omni exceptione major, quidquid sit de Magno Chronico Belgico, istam elevationem affigit dicto anno 1174, non videtur nobis accusandus de errore, si alia via excusari possit. Et quippe ni possit, si duas elevationes tempore diversas accidisse admittamus, præeunte Mabillonio, qui columna 1341, observat sequentia?

677. « Quod spectat ad elevationem, de qua mentio in citata auctoritate (Chronici videlicet Claravallensis apud Chiffletium) in libro sepulcrorum Claræ-vallis facta esse dicitur ab ipso Guicardo quidem Lugdunensi, et Henrico abbate Claræ-vallensi post aliquot annos a canonizatione : sed hoc de alia solemniori translatione intelligendum esse, satis ipsa verba declarant; dum prædictum Henricum abbatem insinuant per G. archiepiscopum Lugdu-

nensem curasse » elevationem istam. Verba libri sepulcrorum Claravallensium apud Manricum, quem allegatus Mabillonius citat ad annum 1178, sic ibidem cap. 3, numer. 1, referuntur, oblata opportunitate Godefridi Soritani, qui præsens aderat inter cæteros : « Audiens autem (Godefridus) canonizationem beati Bernardi per felicis memoriæ Alexandrum papam III factam, et translationem corporis ejusdem beati Bernardi sub domino Henrico abbate septimo Clarævallis faciendam, ad capitulum generale veniens, exinde Claramvallem festinavit : ubi cum archiepiscopo Lugdunensi, et coepiscopis officiosissime studuit interesse. »

678. Deinde ex eodem libro in epitaphio Henrici, « Duo, » inquit Manricus, numer. 2, « in Claravalle bona opera et magnifica, exemptis aliis innumeris bonis, gloriose consummavit. Nam beatum Bernardum quem jam dominus Alexander papa III canonizaverat, et diem depositionis ejus ab universa Ecclesia cum gaudio celebrari præceperat, commotis hinc inde venerabilibus episcopis, aliisque reverendis personis, per venerabilem patrem nostrum dominum Guicardum, archiepiscopum Lugdunensem, quondam abbatem Pontigniacensem, fecit cum magno gaudio, et exsultatione totius ecclesiæ Gallicanæ elevari, et relevari, et in tabernaculo marmoreo retro altare beatæ Mariæ virginis, sicut hodie apparet, religiose et honorifice collocari. » Nonne igitur ex hisce tesmoniis videtur omnino verisimile, et veritati consentaneum, duas accidisse corporis S. Bernardi elevationes; alteram quidem anno 1174, quæ minus fuerit solemnis; alteram vero anno 1178, solemniorem?

679. Cæterum Henrici Claravallensis abbatis litteræ de hac posteriore elevatione, notis tamen chronologicis non signatæ, ad regem Anglorum Stephanum, exstant apud Mabillonium columna 1345 et 1346, et continent ista : « Celebratus est apud nos dies honorabilis et solemnis, nova festivitate jucundus, et ampla jucunditate festivus; utpote quem nobis revelatio sacratissimi corporis beati Bernardi celeberrimum reddidit, et lumine clariore perfudit. O quam voluimus gaudiis illis, plus utique cœlestibus, quam terrenis, vestræ majestatis interesse præsentiam! quatenus et nobis de gloria principali decor tantæ festivitatis excresceret, et vobis de meritis illustrissimi confessoris, miro quodam irriguo uberioris benedictionis largitas emanaret. Verum quia id nobis ampla distantia remotissimæ regionis invidit, ad spirituale remedium vota transtulimus fecimusque, Deo propitio, quod vestra ibi, etsi præsentia defuit, memoria non vacavit. Solemniter et enim nomen vestrum cum suæ pietatis insignibus, vestrorum, ut oportuit, et affectionibus fratrum, et cordibus impressimus filiorum : qui ampla illud devotione susceptum, aspectui quodam modo sancti Patris offerrent, et cœlestis aulæ secretario præsentarent.

680. « Præterea ne absentiæ corporalis occasio regias apothecas inventi numeris participatione fraudaret, mittimus vobis de thesauro reliquiarum ejus honorabilem portionem : indignum penitus reputantes, si pietas tanti principis, tantæ sanctitatis participio fraudaretur. Suscipite igitur digitum sacræ illius manus, quam pro eo quod vir justus ab omni munere terreni quæstus excussit, Deus eam, ut dignum fuit, affuentissima copia cœlestis benedictionis implevit : illius, inquam, manus, cujus tactus sanabat ægros, roborabat invalidos, firmabat homines, dæmones effugabat : illius manus, que Claræ valli nostræ, cui vos dare tecta disponitis, primum injecit lapidem fundamentis. Fuit autem studii nostri diligenter in vasculo consignare quod mittitur, ne vel thesaurus ibi reconditus per frequentes apertiones injuriæ pateat, vel devotæ surreptionis instinctu dolus aliquis piæ irrepat. »

681. Jam vero quid dicemus de aliis honorem insignium ornamentis, quæ viro in sanctorum canonem relato honorifice impensa sunt? Auctor Annalium Cisterciensium ad annum 1174, cap. 2, num. 2, scribens de illa sollemnitate, « Crediderim, ait, in eodem etiam festo sacratum sancto altare; qualia plurima in honorem ejus, in aliis etiam ecclesiis erigebantur. » Et ibidem num. 3, subdit idem historiographus Cisterciensis « Certe hoc anno Tarentasiensis præsul, senio jam fractus, sed ad bona omnia promptus proclivisque, ad ejusdem Lingonensis episcopi (de Gualtero erat actum) et Fratrum Longivadi (2) petitionem, Longumvadum adveniens, novum in honorem sancti Patris, dedicavit altare, cœmeteriumque, coeuntibus populis, atque inter se certantibus, quis proprior nova sacra lustrare posset. »

682. Honorem sancti nostri non mediocriter amplificarunt pignora sacra, quæ in varias Europæ regiones migrarunt. Ponam hic illa, quæ pervenere ad meam notitiam, etiamsi mihi plane persuadeam, plurima alia vel apud Cistersienses, vel alibi asservari. In Kalendario Cisterciensi, quod Divione impressum est anno 1617, signatur ad diem 17. Maii Translatio S. P. N. Bernardi ad Avenionem. Id quod de aliqua sacrarum reliquiarum parte forsan intelligi debet. De pretiosissimo pignore, digito videlicet S. Bernardi, quem Henricus abbas ad Stephanum Anglorum regem misit, modo diximus. In historia regiæ abbatiæ Deiparæ Virginis Suessionensis, anno 1675, Parisiis excusa, lib. IV, cap. 2, pag. 398, narratur dominus d'Honcourt, anno circiter 1400, filiæ suæ Agneti dedisse hierothecam argenteam, in qua reliquiæ S. Bernardi, S. Guilielmi, et aliorum viginti. Sed in catalogo reliquiarum pag. 403, invenio de vestibus agi S. Bernardi, non autem de aliqua

(2) Longum-Vadum ordinis Cisterciensis in diœcesi Lingonensi, filium Clarævallis, constructum anno 1149.

parte corporis ejus. Mabillonius volumine primo, col. 362, in notis ad epistolam 410, antea 366, sancti Patris, occasione abbatiæ sancti Victoris extra muros Parisienses, Canonicorum regularium Ord. S. Augustini..., refert, ejusdem Sancti cucullam in thesauro ejusdem abbatiæ servari, perenne ejus in illam amoris monumentum, cum charta, ex qua dependet S. Bernardi sigillum, de quo supra, ait, ad epistolam 284. »

683. Ad Hispaniam spectant pars costæ quinque digitis longa, et quinque aliæ reliquiæ minores, sicut notatur in nostro ms., quod ex Inventario reliquiarum, seu lipsanologio, uti apud nos indicari solet alibi, regii monasterii S. Laurentii Scorialensis desumptum est. Quid de Italia ? Tomo IV Italiæ sacræ apud Ughellum inter ea, quæ narrantur de episcopis Januensibus, in Othone, columna 850 novissimæ editionis Venetæ, agitur de amore ac veneratione S. Bernardi viventis erga Januenses; nec non de eorum ad eumdem Sanctum vita functum perfugio, dum anno 1625, exorto in Italia bello (Adisis Commentarium hunc nostrum § XXIII). Timebant libertati suæ: et vero non modo cum Januenses tutelarem elegere patronum; sed oratorem etiam in Gallias destinarunt Augustinum Centurionem, ut abbatis nostri sepulcrum publico honore lampadis argenteæ continenter arsuræ condecoraret, prout ibidem invenies apud Ughellum. Quæ vero mox sequuntur columna 851 huc pertinent : « Centurionem autem abbas Claræ-vallensis Claudius Argenterius cum monachis ita honorifice excepit, ut ex consensu eorumdem monachorum, adaperto S. Bernardi sepulcro, legatum cum Januensi populo costa ex sancti corpore detracta donandum censuerit, tanto gratius Januensi populo donum futurum, quanto constabat, nemini hactenus contigisse, vel sublato lapide a monumento S. Bernardi corpus oculi usurpare, vel ejusdem reliquias a cæteris membris divulsas secum auferre.

684. « Cæterum delatam Januam sancti corporis costam tantus populi concursus excepit, ut illis supplicationibus nil fieri potuerit magnificentius; inclusamque argenteo vase ad sancti promerendam tutelam perpetuam, in metropolim intulere. Inde collige, lector, alicujus alterius S. Bernardi fuisse oportet illa duo brachia, quorum alterum Cassinenses monachi S. Catharinæ Januæ; alterum Fratres Prædicatores apud S. Mariam Novellam Florentiæ se gloriantur habere. Siquidem spectante legato Centurione, Claudioque abbate, numerosaque Claræ-vallensis cœnobii monachorum multitudine, constat ita integrum illibatumque S. Bernardi corpus fuisse repertum, ut ne minima quidem pars cætero corpori excidisse videatur. » At digitus tunc saltem aberat a reliquo corpore, secundum dicta paulo ante. Ughellus citatus tomo IX, exhibens Cosentinam metropolim, col. 185, inter alia sacra lipsana, quæ referet in basilica metropolitana asservari, ponit brachium Bernardi abbatis ; non utique Claravallensis, sicut sequitur ex iis, quæ mox præmisimus ex eodem auctore; nisi post annum 1625, eo esset missum, quod deberet probari. Hinc collige, quid sit dicendum de brachio S. Bernardi, quod Masinius in Bononia perlustrata, ad diem 20. Augustini affirmat esse apud moniales S. Leonardi.

685. Raissius in Auctario ad Natales sanctorum Belgii Joannis Molani, signat hasce S. Bernardi in eodem Belgio reliquias; fol. 170, verso. « Camberone, inquit, vidi aliquando... hujus melliflui doctoris planetam unam. Sancti Bernardi ascetæ in Brabantia ad Schaldim fluvium, secundo lapide ab Antuerpia, etiam unam planetam Patris ac patroni sui sese habere gaudent, simul cum junctura una integra ejus sacræ manus. » Sed die 14 Februarii anni, quo hæc scribo, 1737, dum essem in hospitio seu refugio, ut vocant, quod dicti ascetæ in hac urbe Antuerpiensi habent, relatum mihi fuit illam juncturam furto esse ablatam. Ibid., fol. 170, agitur de fonte S. Bernardi in Luxemburgensis Ducatus monasterio Clarifontis; qui cum fide ac devotione epotus, contra morbos opitulationi esse creditur. Supersunt alia sacra lipsana indicanda paragrapho proximo.

§ LXII. *Alia sacra lipsana apud Belgas; Officium; lectiones propriæ; an Sanctus antiphonæ* Salve Regina, *sicut in iis dicitur, auctor; honor publicus illi tributus Parisiis, Leodii, ac Romæ.*

686. Raissius in Hierogazophylacio Belgico alias bene multas S. Bernardi reliquias commemorat, nimirum pag. 314, duo egregia ossa in cathedrali ecclesia S. Mariæ Tornaci : pag. 82, in elencho De ossibus sanctorum apud S. Auberti Canonicorum Regularium S. Augustini cœnobium Cameraci, ponitur nomen Bernardi; pag. 218, os in Floressiensi cœnobio ordinis Præmonstratensis in territorio Namurcensi; pag. 227, planeta cum stola et manipulo in Gemblacensi cœnobio ordinis S. Benedicti, inter Bruxellas et Namurcum sita in Brabantia Gallo-Belgica. « Ipsa autem illa planeta, a me, ait idem Raissius, haud semel conspecta (cum qua etiam sæpius Missæ sacrificium Deo Patri indignus obtuli) antiquitatem mire redolet. Non enim sicuti modo nostræ planetæ, hinc et inde a lateribus aperta est, et bifida, sed undequaque clausa in rotundum, ad mediam usque tibiam descendit. Hinc celebrans utramque illius oram lateralem inferne collectam super brachia sustinet : nec enim manicas vel foramina habet, per quæ brachia sacerdotis exerantur. »

687. His accedunt exuviæ aliæ in eodem Hierogazophylacio notatæ. Pag. 298, de cilicio et sudario S. Bernardi abbatis in Maricolensi ord. S. Benedicti in Landresiensi territorio Hannoniæ cœnobio; pag. 459, de ossibus et cuculla S. Bernardi Clarævallensis antistitis, in parthenone Salsiniensi, ord. Cisterciensis prope Namurcum; pag. 80, inter reliquias abbatiæ Cisterciensis Aureævallis in Ducatu Luxemburgensi, « deauratam ibidem, ait citati Hierogazophylacii auctor, præterea vidimus beati Bernardi

Clarævallensis calicem, quo in missæ sacrificio utebatur, quem Constantini primi Aureævallensis abbatis tempore ibidem reliquit; » pag. 515. « Vidimus, » inquit idem reliquiarum collector, agens de Valcellis sive Valliscella ord. Cisterciensis in agro Cameracensi, « ibidem indusium S. Bernardi, prægnantibus mulieribus contra partus pericula remedium singulare; » pag. 3, signatur ab eodem « baculus... quo imbecilles artus sustantare consueverat; quem monachis hujus loci, » nimirum Affligeniensibus ord. S. Benedicti in territorio Alostano, « mnemosyni loco reliquit. »

688. Nec a proposito nostro fuerit alienum aliqua etiam observare de sancti cultu, quo in Ecclesia honoratus fuit, postquam in sanctorum album erat relatus. Officium ejus deinde stabilitum fuisse Papam ritu semiduplici; sed S. Pium V illum evexisse ad duplicem, mutata tamen in eodem oratione, et homilia, quæ hodiedum legitur, apponi jussa, notat Bailletus sud finem Vitæ S. Bernardi, ex Gavanto : qui de hac re videri potest in Thesauro sacrorum rituum tom. II, pag. 160. Habemus apud nos apographum lectionum propriarum, quæ hoc titulo prænotantur : « Ex Breviario ecclesiæ Fontanensis parochiæ desumptæ sunt hæ novem lectiones, quæ in festo S. Bernardi ad Nocturnos solent legi, nonnulla in ejus Vita omissa continentes. » Supra hunc titulum adscribitur : Dono Reverendissimi P. Generalis Feullant [*leg.* Feuillans] : (id est Fuliensis) et apponitur nomen Joannis Bona, cujus merita satis nota sunt, laudaturque apud Ciaconium inter Vitas pontificum Romanorum et cardinalium tomo IV, col. 793. De religiosis reformatis ordinis Cisterciensis, qui in Gallia Fuliensium, in Italia autem Reformatorum S. Bernardi nomen habent, agit Hippolytus Helyot, in Historia ordinum monasticorum, etc. tomo V, parte IV, cap. 38, a pag. 401. His animadversis, en tibi nunc, lector, prædictas lectiones.

689. *Lectio* I. Beatissimus Bernardus in pago Lingonensi Fontanis oppido patris sui digna propagine oriundus fuit. Carnis quidem prosapia nobilis : sed culmine mentis nobilior. Genitor ejus Tesquilinus nomine, genitrix vero ejus Alet, filia Bernardi Montis Barri domini, viri potentis, et de antiquorum Burgundiæ ducum generositate originem trahens. Sex namque filios, et unam filiam Dei providentia genuerunt. Sed quia de ejus genere historiam in præsenti explicandam non suscepimus, saltem pauca miracula de vita ipsius, Domino largiente, referamus.

Lectio II. Igitur quadam nocte B. Bernardus vigilans, monachis circumquaque dormientibus, audivit angelos in ecclesia voce clara et delectabili Deum collaudantes, et B. Virginem : quos cum audisset, occulte surrexit, et perrexit protinus ad ecclesiam, ut in proximo constitutus videret manifestius, quidnam hoc esset.

Lectio III. Vidit namque sanctam Dei Genitricem
A in medio angelorum, quorum unus manu sua thuribulum aureum : alius incensum tenebat. Horum altero deducente, sanctus Vir quasi a dextris gloriosæ Virginis incedens ad altare usque parvenit. Ubi voce angelica audivit decantari hanc antiphonam : *Salve regina*, ex integro usque ad finem, quam corde tenus retinens, postea scripsisse, et domino papæ Eugenio transmisisse fertur, ut ex præcepto auctoritatis apostolicæ per ecclesias solemnis haberetur, in honorem virginis matris Dei. Quod et factum est, ut adhuc plerique testantur.

690. *Lectio* IV. Cum navigaret beatus Vir aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit pontilium, cui pontilio puer supererat : qui statim in fluxium dilapsus est, et negatus. Excitata fama occurrerunt vicini defunctum plangentes; quem jus-
B sit sibi afferri : eoque defuncto oblato, oravit sanctus : puer, cunctis videntibus, ad orationem sancti suscitatus est.

Lectio V. Fuit vir quidam religiosus nomine Odo : cujus pars corporis per aliquantum tempus pene mansit emortua, adjacens incommota contractionis. Is post mortem B. viri pervenit. Cumque ex eo, infirmitatis loco [se] perfudisset ex aqua, a B. viro sanctificata, sanus et incolumis reversus est.

Lectio VI. Alius vero dolore capitis immaniter vexatus, et omninino sensu privatus, fonte a sancto Bernardo sanctificato irrigatus, sanatus est. Alius per septennium langueral, a parentibus ad sacrum fontem ductus, sospes factus est. Alius quidam longo tempore de febre quartana laboraverat, qui
C poto fontis ejusdem sanitatem recepit.

691 *Lectio* VII. Igitur apud Barni [*f.* Barru] super Albam erant duæ feminæ, quas dæmones vexaverant. Deinde parentes earum adduxerunt eas ad hominem Dei, ut ab eo curaretur. Et cum portæ Claræyallis approqinquassent, dixit unus ex diabolis per os mulieris ad alterum diabolum : Oportet exire de hac muliere. Quare, inquit dæmon, oportet hæc fieri? Qui respondit : *Bernardum non possum videre, nec vocem ejus audire.* Et confestim egressus est de muliere, et sanata est ex illa hora.

Lectio VIII. Qui præsentes huic miraculo aderant, laudantes Deum dicebant : Vere sanctus est homo ille, et Spiritus sanctus habitat in eo. Et cum hæc dicerent, venit servus Dei, et gratias agens oravit.

D *Lectio* IX. Post orationem vero conversus est ad alteram mulierem dicens : O dæmon pessime, inimice Dei, exi de hac femina; ad quam vocem egressus est dæmon de muliere, et sanata est ex illa hora.

692. Expono voces quasdam superius occurrentes. *Negatus*, id est submersus, vel in aquis suffocatus. Vide Glossarium Cangii tom. IV, col. 1165 editionis novissimæ. *Incommota contractionis*, (in nostro ms. vel mendose, vel modo non satis intelligibili scribitur *in commota*) ita explico ex sensu, ut significet sine motu contractionis. Utrum S. Bernardus com-

posuerit antiphonam *Salve Regina*, sicut indicabatur supra in lectione 3, statim discutietur. Si *Barrum* in lectione septima super Albam, vel *Barri*, subintelligendo oppidum, sit legendum, est illud in Campania Galliæ provincia. Hæc tot tamque varia publicæ erga sanctum doctorem venerationis signa, quæ in hoc paragrapho ac proxime præcedente colligere visum fuit, argumento sunt, eum, uti promeritum, ita et nactum fuisse communem omnium æstimationem tam publicis quam privatis dotibus suis parem. Adde, quod facultas, ut vocant, theologica Parisiensis in memoris animi tesseram pro beneficiis, a sancto nostro præstitis huic corpori contra Abælardum, Gilbertum Porretanum, et alios quosdam e membris ejus morbidis; annis singulis, ut celebret solemni ritu sacrum, quod comitatur dictio ad concionem, adeat Bernardinos die 20 Augusti, sicut Bailletus ad calcem Vitæ sanctissimi doctoris testatur. Populus Romanus in memoriam beneficiorum a viro sancto acceptorum, quando in magnis admodum angustiis versabatur Roma, calicem ei offert cum quatuor facibus, teste Piazza in Hemerologio sacro ad diem 20 Augusti.

693. Apud Edmundum Martene in Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectione tomo VIII, a col. 1486, inter statuta ecclesiæ Leodiensis, facta anno Domini 1336 et 1337 notantur ista: « Insuper pia consideratione et rationabili debito excitati, statuimus et ordinamus, ut bono confessori et doctori egregio beato Bernardo abbati, qui sua præsentia, dum viveret, sanctam ecclesiam, urbem et patriam Leodiensem in Missarum solemniis et crebris prædicationibus, divinis ac admirandis signis et miraculis illustravit, sicut in historiis nostris dignoscimus contineri, specialis devotio, et aliqualis pro tantis donis recompensatio eidem confessori glorioso singulis annis in ejus festivitate reddantur, videlicet ut festum ipsius cum tribus lectionibus de propria ejus legenda, et collecta speciali cum *Te Deum*, et horis ac missa de communi unius confessoris non pontificis, in hac ecclesia celebretur. »

694. Controversia quædam paulo ante huc remissa, an, videlicet S. Bernardus composuerit antiphonam *Salve, Regina*, nunc examinabitur. In primis non videtur certo constare, quod vir sanctus istius antiphonæ primus exstiterit auctor: deinde non satis liquet, si alius fuerit, quisnam ille sit. Utrumque patebit ex rationibus, in quibus varii varios ejusdem antiphonæ designant auctores. Inter opera supposititia et aliena S. Bernardi, quæ in suum volumen secundum conjecit Mabillonius, exstant Sermones quatuor in illam antiphonam; quos cur abjudicet isti sancto, indicat ibidem columna 721 ante sermonem primum. Illius auctor loco citato dicens, « Canticum istud... a Sanctis compositum, » rem involvit potius, quam decidit, dum nullum ex iis nominat, et plures videtur indicare. Enimvero locus ille prædicto Mabillonio in notis, quæ habentur in fine voluminis primi, col. 117 et 118 occasionem quidem dedit disserendi de præsenti controversia, ac varia proponendi et discutiendi; sed exitu tamen dubio et incerto, prout patet ex verbis ejus, quæ subdimus:

695. « Hujus antiphonæ auctorem fuisse Hermannum Contractum monachum Benedictinum pluribus probat Wion, Ligni Vitæ lib. v, cap. 105, variis recentiorum adductis testimoniis, quibus hic contextus nonnihil adversari videtur. Nam Hermannum sancti nomine insignitum nullibi lego. Præterea Joannes Eremita lib. II, Vitæ S. Bernardi num. 7, refert, S. Bernardum *voce angelica audivisse decantari antiphonam* SALVE REGINA, *ex integro usque ad finem: quam corde tenus et postea scripsisse, atque D. papæ Eugenio transmisisse refertur, inquit, ut ex præcepto auctoritatis apostolicæ per ecclesias solemnis haberetur... Quod et factum est*, etc. Quo ex loco angeli istius orationis auctores dicendi essent. Ad quod alludere videntur alia hujus sermonis verba, superius relatis proxima: *A summis labiis canticum istud effusum venit.* Paulo aliter hanc historiam refert Albericus in Chronico ad annum 1130, ubi commemorat, S. Bernardum Divione apud S. Benignum aliquando hospitio exceptum *quam*, inquit, *abbatiam semper dilexit, eo quod mater sua ibi sit sepulta: audivisse ante horologium circa altare ab angelis antiphonam* SALVE REGINA *dulci modulamine decantari, primoque credidisse, fuisse conventum, ac dixisse abbati die sequenti:* OPTIME DECANTASTIS ANTIPHONAM DE PODIO HAC NOCTE CIRCA ALTARE B. VIRG.

696. *Dicebatur autem* ANTIPHONA DE PODIO, *eo quod Haimerus episcopus Podiensis eam fecerit.... Unde in quodam capitulo generali Cisterc. veniam suam accepit, qualiter hæc antiphona ab omni ordine reciperetur, quod et factum est.* Haimerus seu Aimarus, Ademarusve, fuit episcopus Aniciensis, beatæ virginis in primis cultor, tempore Urbani papæ II. Verum a Guillelmo Durando in Rationalis libro IV, cap. 22, Petrus Compostellanus episcopus hanc antiphonam composuisse perhibetur: quod etiam asserit Claudius a Reta in notis ad pseudo Luitprandum. » His, quæ hactenus, ex Mabillonio produxi, nulla alia superaddenda mihi suppetunt, quibus primus famosæ antiphonæ auctor ex incerto et ignoto fiat perspicuus.

§ LXIII. *Tres primi rerum a Sancto gestarum scriptores.*

697. Superius de Bernardo pro aliis vel ad alios scriptis diximus; nunc autem de Bernardo ipso ab aliis descripto, seu de vitæ ipsius historicis tractabimus. Egregie in primis eos laudat Mabillonius in Admonitione ad libros de Vita et gestis sancti Patris, quæ habetur volumine secundo pag. 1057, his verbis usus: « Vix quisquam sanctorum est, qui tot rerum suarum gestarum præcones, tamque eximios, et probatæ fidei scriptores habuerit, quam beatus Bernardus: cujus vitam et præclara facta tres auctores clarissimi, continuato sermone, quasi ex con-

dicto sunt persecuti ; nempe Guillelmus, olim Sancti Theoderici prope Remos abbas ; sed tunc monachus Signiacensis ; Ernaldus Bonævallis in agro Carnotensi abbas, et Gaufridus, ipsius Bernardi notarius ; omnes quasi testes rerum oculati. His accesserunt alii post eos, Alanus episcopus Autisiodorensis, et, ut alios posteriores prætermittam, Joannes Eremita, et multi alii recentiores : quos inter Philotheus, verum an fictum nomen, monachus Clarævallensis, Bernardi gesta carmine cecinit. »

698. Mabillonius de biographis ista præfatus, tres primos, eosque præcipuos gestorum sancti doctoris scriptores hisce observationibus illustrat : « Librum primum de Vita S. Bernardi, vivente ipso Bernardo, sed nesciente scriptum fuisse, diserte asserit in præfatione ejus auctor Guillelmus, pridem sancti Theoderici abbas, sed tunc jam monachus Signiacensis cœnobii, in pago Regitestensi diœcesis Remensis, ad quod desiderio solitudinis et quietis sese contulerat, testante Burchardo abbate Balernensi in subscriptione ejusdem libri primi. » De tempore, quo vitam quietiorem amplexus sit Guillelmus, magis determinate constat, quam quo suum de Vita S. Bernardi librum inchoarit. De utroque hoc puncto ita memorat citatus Mabillonius : « Tempus Guillelmi secessus Signiacum intelligitur ex chartaceo S. Theoderici libro, in quo Helinus abbas, ejus apud S. Theodericum successor, anno 1135 primum nominatur. » Quo anno inchoatus sit a Guillelmo liber iste, non constat. Certe post translationem monasterii Clarævallensis in capaciorem locum, novamque ædium fabricationem, ex num. 34 et 62 itemque post schismata Ecclesiæ sedata, et confutatas hæreses, ex num. 40, adeoque post annum 1140 et forte post 1145. Porro ante Bernardum obiit Guillelmus ; de quo plura in tomo V in admonitione præfixa epistolæ ad fratres de Monte Dei, et in notis fusioribus ad epistolam 85.

699. Hæc de biographo, qui librum primum de gestis S. Bernardi conscripsit, observanda censuit Mabillonius. Quousque vero Vitam ejus perduxerit, et quænam in eadem pertractarit, intellige ex Manrico ad annum Christi 1153, cap. 11, num. 1 : « Scripsit primordia, genus, patriam, parentes, adolescentiam, conversionem, monachatum, et præfecturam nascentis tunc cœnobii Clarævallis cum reliquis, usque ad schisma Petri Leonis. » Cæterum aureo hoc auctore a continuando opere per mortem avulso, non defuit alter aureus, qui illud prosequeretur : de quo audire supra designatum Mabillonium juvat :

700. « Vitam, inquit, a Guillelmo inchoatam, mortuo Bernardo, persecutus est secundo libro Ernaldus seu Arnaldus abbas Bonævallis, non ejus, quæ in diœcesi Vesontionensi ; neque alterius, quæ in Rutinensi ordinis Cisterciensis ; sed illius, quæ est in agro Carnutensi Nigrorum monachorum ; ad quem Arnoldum extrema Bernardi epistola 310 scripta est, quidquid alii in contrarium sentiant. Vide Notas fusiores ad epistolam 310. Hunc librum adortus est Ernaldus rogatu Clarævallensium, quid præ modestia hanc provinciam in ipsum rejecerunt, ut in Præfatione libri secundi auctor testatur, qui opus imperfectum moriens reliquit. » Quo autem circiter tempore occupatus fuerit scribenda S. Bernardi Vita, disces ex adnotatis ad libri II ejusdem Vitæ, caput 3 (3). Duobus hisce Actorum S. Bernardi scriptoribus successit tertius : quæ autem interest lectoris de eo discere, tradit idem, qui supra, Mabillonius. Proferantur hujus de illo verba :

701. « Superioribus duobus libris tres adjecit Gaufridus, non alius sine dubio, quam ipsius Bernardi notarius ; distinguendus utique a Gaufrido de Petrona, cujus mentio in libro IV, num. 16, itemque a Godefrido Bernardi consanguineo, et conversionis socio, postmodum priore Clærævallensi, ac demum episcopo Lingonensi, qui tandem ad privatam Clarævallensium vitam sese recepit, ibidemque mortuus est VI Id. Novemb. anni 1164. Gaufridus vero in Præfatione trium sequentium librorum lugens scribit, post annos a sua ipsius conversione, *circiter tredecim* acerba morte ab se avulsum fuisse Bernadum, atque adeo Gaufridi conversio anno 1140 accidisse dicenda est.

702. « Is patria Autissiodorensis, ante suam conversionem Petri Abælardi discipulus fuit, et quidem clericus, ut patet ex libro Declamationum, cujus et ipse auctor est, num. 13 : *Postremo et nos in clero fuimus.* Post conversionem Bernardi, una cum Nicolao Clarævallensi notario, ac peregrinationum socius, dein, Bernardo mortuo, Igniaci primum, tum Clarævallis post Fastredum abbas anno 1162, cui loco *quadriennio circiter præfuit*, ex Chronico Clarævallensi apud Chiffletium ; sed postmodum a suis vexatus, *abbatiam dimisit anno* 1165, et ad Fossamnovam in Italia se recepit : ubi et abbas postmodum fuit, ac demum Altacumbæ, ut fusius in eodem Chronico legitur. Ibidem quædam ejus opera recensentur ; nempe opus insigne super Cantica canticorum, Vita S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis, et plures alii libri et sermones.

703. « Exstat apud Baronium ejus epistola ad Henricum cardinalem, et episcopum Albanensem, atque Domini papæ vicarium seu legatum scripta de quadam nova controversia, quam reversus in Galliam comperit, scilicet *de substantia aquæ, quæ vino mista in calice offertur, an et ipsa similiter cum eodem vino in sanguinem Domini convertatur.* Item ejusdem est libellus contra capitula Gilleberti Porretani, Pictaviensis episcopi, quem libellum post libros de Vita Bernardi cum aliis ejus opusculis referemus. Denique scripsit etiam contra Abælardum, ut mox dicemus, et Sermonem edidit de S. Bernardo inferius edendum cum commentariolo in orationem

(3) Ex hisce adnotatis eruitur Ernaldum hæc non scripsisse ante annum 1139 nec post ann. circiter 1169. EDIT.

Dominicam. An autem Bernardi Vitam, cujus fragmenta tertio loco proferemus; secundamque partem libri sexti de miraculis Bernardi, præter libros tres jam memoratos, composuerit, nunc dispiciendum.

704. « Quinque libros de Vita Bernardi mox dictis subjicimus libros duos de miraculis ejusdem: unum a variis auctoribus scriptum: alterum ex Magno Exordio Cisterciensi collectum atque ex fragmentis Herberti, ex monacho Claræ-Vallensi archiepiscopi Turritani in Sardinia: qui libros tres de miraculis suorum Cisterciensium composuit, editos apud Chiffletium. Prior liber miraculorum dividitur in tres partes; quarum prima scripta est a Philippo monacho Clara-Vallensi ad Samsonem Remorum archiepiscopum: altera ab aliis Claræ-Vallensibus, quibus Philippus ipse hanc curam injunxit. Ex his unus est Gaufridus tertiæ partis item scriptor in epistola ad Hermannum episcopum Constantiensem, de miraculis scilicet, quæ a Spira usque Leodium a Bernardo facta viderat. Huic alia ejusdem argumenti succedit epistola Gaufridi monachi *magistro suo charissimo Archenfredo et utrique. Capitulo fratribus suis uterinis*. Hunc porro Gaufridum eumdem esse, qui tres posteriores vitæ libros scripsit, non dubito.

705. « Neque enim assentior Carolo de Visch, qui hos libros Gaufrido notario tribuit; illam vero partem libri De miraculis Gaufrido Autisiodorensi: quem a Gaufrido notario minime distinguendum esse probat Helinandus monachus in Chronico his verbis: *Hujus Petri* (scilicet Abælardi) *aliquando fuerat discipulus Gaufredus Autisiodorensis, qui multo tempore fuerat notarius sancti Bernardi: qui inter cætera de eodem Petro dixit: Ego mihi aliquando recolo magistrum fuisse illum, qui pretium redemptionis nostræ evacuans, nihil aliud in sacrificio Dominicæ passionis commendabat, nisi virtutis exemplum, et amoris incentivum*, etc. *Benedictus Deus, qui mihi simul et vobis magistrum dedit meliorem Bernardum, per quem prioris redarguit ignorantiam, et insolentiam confutavit: secundum quem tria specialia in passione sua Christus nobis exhibuit, exemplum virtutis, incentivum amoris et sacrificium redemptionis*. Apud Bernardum tomi II Opusculo XI, num. 25. *Hæc, et alia multa* (addit Helinandus) *dictus Gaufredus contra Petrum magistrum suum fortiter et Catholice scripsit*. Ad Gaufridum Nicolaus Claræ-Vallensis scripsit epistolam 42, pro episcopo Aletensi. » Hæc de Gaufrido, aliisque Vitæ prioris, et miraculorum scriptoribus sufficiant: de aliis scriptoribus post ipsa miracula agendum; sed nos paulo post hunc nostro Commentario illos intexemus.

706. Porro de tribus jam laudatis biographis consuli etiam potest historiographus Cisterciensis ad annum Christi 1153, cap. 11, num. 4, ubi inter alia, quæ de illis memorat, eorum sic laudat fidem, ac scriptionis tempus definit: « Ergo Bernardus hos tres scriptores habuit suorum operum, insignes religione et scientia viros: nec minus omnes testes oculares, ut neque falli possent, nec fallere voluisse credendi sint. Porro Guillelmus, ut dixi, vivente sancto; Arnoldus abbas, statim ab ejus obitu: Godefridus biennio post scripsit. Ideo enim de pane benedicto, atque ab Eskyllo in Daniam asportato loquens, ait tertium tunc annum esse, et nihilominus incorruptum conservari: tertium, inquam, ab Eskili adventu in Claram-Vallem, vivente Sancto, quem anno Christi 1152 uno, ut minimum, ante Bernardi Patris obitum contigisse, Exordio magno auctore commemoravimus.

707. « Unde obiter corrigendus venit Trithemius in libro De scriptoribus ecclesiasticis, ubi non solum Arnoldum Cisterciensem (quasi uno homine ex suis, nostris ascripto, innumeros, quos aufert, compensaret) sed circa annum 1160 floruisse tradit, non minus in hoc errans, quam in illo. Quippe Godefridus nequaquam assumpsit opus, ipso vivente; qui sine dubio argumentum implebat pro dignitate. Quare assumptum, ut ex liquido patet, circa annum Domini 1155, Arnoldum ante obiisse plane convincit, ideoque Godefridum continuasse, quod jam Arnoldus, qui cœpit, nequaquam posset. »

§ LXIV. *Alii biographi post tres priores; alii recentiores; Vitæ apud Surium, Horstium et Mabillonium; hujus exemplar cur præ aliis prælo a nobis detur.*

708. Distuli huc paulo ante reliquos Vitæ Bernardinæ scriptores, qui post alios § 63 recensitos sancti Doctoris gesta et prodigia ad posteros transmiserunt. Mabillonius non prætermisit operam suam desiderari in notandis rebus variis, quæ ad notionem hujus argumenti conducunt. En tibi, lector, quæ apud ipsum lego volumine II, pag. 1233. « Primus, ait, est Alanus »... *Reliqua vide supra*. Hæc sunt, quæ supra memoratus Mabillonius de istis biographis a se editis observavit.

709-713. Porro in animum induco meum, lectori non displicituras alias de biographis recentioribus notitias, quorum catalogum contexuit, atque huc misit R. D. Godefridus Bouvartus, quem supra laudabam § 58, num. 623. Philotheum, Gilbertum de Hoylandia, Cæsarem Baronium, Laurentium Surium, Zachariam Lippeloum ibidem ille memorat: sed sufficerit, si sequentes ex eodem catalogo huc transcripsero: sunt autem hi, et hoc ordine referuntur:

Franciscus Cæsar, monachus de Dunis, 1483.
Bernardus de Rosergio archiep. Tolosanus 1474
Guillelmus Flameng canon. Lingon. 1528.
Congregatio Regularis observantiæ Romæ 1587.
Joannes Alvarez Arragonius, 1595 Hispanice.
Christoph. Gonzales. 1601 Hispan. et Latine.
Chichere Bailly de Citeaux, 1601 Gallice,
Philipp. Malabayla. 1634 Italice.
Antonius Le Maitre, sub nomine Lamy Gallice, 1644, 1655, 1663, 1675, 1684, etc.
Theophilus Raynaudus Soc. J. 1657, 1665.
Anonymus, Gallice. Divione 1653.

Nicolaus Hacqueville Parisiis 1667.
714. Lucas Bartolottus abbas carmine 1682.
Josephus Almonazid. Hispanice 1682.
Franciscus Giry. Gallice.
Petrus Ribadeneira. Hispanice.
P. Viel. Gallice 1603.
Petrus Lenain Gallice 1697.
Franc. Jos. Bourgoin. Gallice 1704.
Gaspar Verstockz. Flandrice 1650.
Religiosi de Beaudeloo. Latine et Fland. 1613.

Quid, quod etiam Chinice scripta fuerit Vita S. Bernardi, quam habet domnus abbas Sambernardinus ad Scaldim, prout superiori catalogo subjungit laudatus Bouvartus. Biographis autem jam nominatis adjici possunt alii neoterici Galli duo, videlicet Adrianus Bailiet in Vitis sanctorum, quæ Lutetiæ Parisiorum anno 1704 impressæ sunt; et Villefore, qui sancti Vitam ibidem eodem anno vulgavit.

715. Sed quandoquidem Vita apud Surium, de quo mentio facta est supra, omnium passim manibus teritur censeo lectoris interesse, ut non ignoret, quæ de Vita ista animadvertit Horstius in admonitione ad lectorem, quam præfixit Vitis a se editis, et ibidem observat. « Vitam istam collatam cum ea, quæ hactenus, inquit, una cum Operibus S. Bernardi edi solet, deprehensam a me non parum verdis et reipsa variantem. Mirabar initio sane (jam tum needum ms. Vitæ nactus eram) cur, vel quomodo id factum. Suspicabar, an forte Surius aliquid solitæ et familiaris sibi licentiæ, qua in plerisque aliis SS. Vitis usus erat, hic quoque usurpasset. Sed suspicionem vix admisit oratio horum auctorum non egens lima, utpote per se, ac pro instituto tersa satis et elegans : ut taceam, quod stylus sanctis illis viris pariter ac eruditis, illo præsertim ævo, familiaris, habeat peculiare quiddam ac patheticum, et nescio quid latentis energiæ ad commovendos lectoris affectus, quod nostri non ita facile assequantur.

716. « Esto itaque notetur alias ab eruditis velut intempestiva Surii diligentia; ego hic culpa illum vacare credebam : neque enim verborum duntaxat, licet rarius : sed et rerum discrimen inter utrasque editionis notabam, et tale quidem, quod Surianam recentis alicujus mutationis nota facile liberaret, utpote quæ Vulgata plenior et uberior, fide alicujus ms. exemplaris haud dubie niti videretur. Attamen dum hic anceps fluctuo, tandem offertur mihi, quod hactenus anxius quæsieram, antiquum Vitæ S. P. exemplar ms. e bibliotheca celeberrimi monasterii Campensis ord. Cisterc. id quod inspectum mox omni suspicione Surium absolvit, utpote Surianæ editioni respondens; sed in multis tamen longe correctius et auctius : nam librum quoque miraculorum adjunctum habebat. Ex hoc itaque Vitam S. Bernardi tibi, benigne lector, repræsentamus... Quæ his notis ( ) inclusa vides, scito in hactenus editis desiderari ; et nunc recens ex ms. inserta esse. » Atque hæc sunt, quæ Horstius inter alia præfatur ad lectorem de sua editione ; in qua accuranda etiamsi vir eruditus ac sedulus [illegible] prorsus atque utilem insumpsit laborem [illegible] tamen, sed Mabillonianam potius [illegible] dam censuimus.

717. Movit nos primo, quia Mabillonius Horstiano labori secundas curas adjecit, dum illum [illegible] præ oculis habuit. Secundo, quia [illegible] uti patebit e Vitæ, quam vulgavit, decursu, ac indicat ipsemet in admonitione ante librum primum ejusdem Vitæ, dicens : In fine hic monemus, [illegible] quæ ansulis in consequentibus offendes, ab Horstio ex codice Campensi, vel a nobis addita fuisse. Tertio, quia exemplar Mabillonianum, quod [illegible] dabimus, est magis emendatum, quam Horstianum, uti perspicere nobis licuit, quando hoc cum illo contulimus. Quarto, quia illud novis ac doctis [illegible] illustratum, ut nihil dicam de variis lectionibus. Utimur autem hic impressione, quæ apud nos est, quæque in lucem prodiit Parisiis anno 1690. Noverit interim lector, non omnes Vitas quæ apud [illegible] tum editorem exstant, typis commissum iri a nobis ob rationes proxime designandas.

718. Nova autem a nobis fiet capitum per [illegible] novos capita ipsa dividentur in numeros. Antiqua tamen librorum quinque dabimus post Præfationem libri primi : quæ deinde etiam assignabuntur [illegible] ginem nostræ impressionis. Tituli item miraculorum sive libri sexti Vitæ, dabuntur post ejusdem Præfationem. Præter adnotata, quibus hunc librum conabimur elucidare, ratio etiam habebitur observationum, quas mense Septembri anno 1672, huc misit Tornaco R. P. F. Josephus Ignatius a S. Antonio, Carmelita excalceatus. Miraculorum etiam synopsim proferemus in Gloria posthuma S. Bernardi, eorum commodo consulentes, quibus vel non vacat longiores ac numerosas eorumdem miraculorum narrationes perlegere, vel quibus selecta quædam placent, atque ad concionem accommodata, quæ convenienter ad suæ dictionis materiem proponant auditoribus, magisque ad manum hoc modo illa habere possint.

§ LXV. *Illustrissimus Manricus quo appar[illegible] qua fide scripserit suos Annales, atque [illegible] gestas S. Bernardi eisdem intextas : ac [illegible] Exordii magni Cisterciensis.*

719. R. D. Carolus de Visch in Bibliotheca scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis Angelum Manricum laudat a nobilissima familia, acuto ac facili ingenio atque ad omnia prompto ; nec non a [illegible] in studiis philosophicis ac theologicis progressu, ut professoribus admirationi esset. Addit item [illegible] graphus, cum magna ad concionem dicendi, suosque auditores ad quemcunque vellet affectum inclinandi, verborum copia et elegantia præditum fuisse, idque munus summo cum concursu et plausu exercuisse, undequaque ad illud invitatus : virum item summi in rebus gravissimis consilii fuisse ; cathedram [illegible] theologicæ in academia Salmanticensi [illegible] summa cum nominis celebritate spartam hanc [illegible]

annos plurimos egregie exornasse. Varia ejus opera allegatus bibliographus etiam recenset. Ad cathedram episcopalem Pacis Juliæ vel Augustæ (vulgo *Badajoz*) a Philippo IV, Hispaniarum rege, provectus est anno Christi 1644 (Nicolaus Antonius mox citandus signat proxime sequentem), prout ibidem invenies. Insignia denique elogia, quibus alii viri docti Manricum prosecuti sunt, habentur ante tomum primum Annalium ordinis Cisterciensis. De laudato auctore etiam tractat Nicolaus in Bibliotheca Hispana, ubi scribit eum in urbe Pacensi obiisse anno 1649. Hunc itaque virum Annales ordinis Cisterciensis nacti sunt auctorem.

720. Cæterum egregia documentorum supellectile Manricum fuisse instructum, antequam eosdem Annales conderet, abunde liquet e præfatione ejus, tomo primo istius Operis præfixa, ubi hæc memorat num. 4 : « Adfuerunt... quatuor bibliothecæ, queis refertissimis Salmantica illustratur, domestica Cisterciensis collegii, nulli inferior, Ludovici Bernaldi de Quiros, viri olim [illegible] professoris conquisita industria. Nec minus nobis pervenit beneficio suorum, tres externæ, altera ex regali collegio Societatis Jesu : duo ex his, quæ Majora vulgo appellant, Sant-Bartholomæano nimirum, et Ovetensi. Atque hæc ultima (magni quondam viri Didaci Covarruvias gloriosa cura) fere præ cunctis utilis nobis fuit. Cætera supplevere mss. undecumque missa ex Gallia, Italia, Belgio, Germaniaque, e quibus celebrat Ignatius Firmines Iberus, Fitteriensis abbas, ipsa autographa : quin per triennium patens Vaticanum insignis eruditionis viro Leandro [illegible], ad hoc transmisso Romam, cum primum hos Annales meditaremur. »

721. Quandoquidem autem prima genuini historici dos est veritas : hanc se unice præ oculis habuisse, gravissimis verbis, quin imo interposito etiam ad firmiorem rei confirmationem sacramento, testatum reliquit eodem citato num. 8. « Non dubitamus, inquit, a nobis multa omissa : quis cuncta colligat? multa aliter narrata, quam evenerint. Quis in tam varia rerum multitudine non quandoque cæcutiat, aut dormitet? Illud asseveramus cum sacramento, nihil a nobis scienter immutatum ; nihil consulto auctum, detractumve, quod facere ad historiam putaremus. Sed neque nostris quidquam attributum, quod alienum censeamus, veræ quam falsæ gloriæ appetentiores. Non sumus hi, qui aliorum dispendiis quæramus laudem : non indiget Cisterciensis fucatis bonis. » Hæc illustrissimus Manricus, candide professus, se, si non semper et ubique veritatem fuerit assecutus, semper tamen et ubique eam quæsiisse studiosum in suo opere, cujus gratia hæc a nobis [illegible] sunt.

722. Et vero quemadmodum sese veritatis tenacissimum esse testatur, sic etiam correctionis, sicubi a veritate aberravit, cupidissimum non obscure sentit, loco mox citato concludens suam præfationem in hæc verba : « Utinam sint, qui corrigant, qui deleant! Utinam et qui addant, ostendantque quam parum fecerimus, dum, quæ non fecimus, plura in lucem edant. Bernardus Parens volumen cum cultello Matthæo cardinali legato misit *quatenus imposturam, quam avulsione dignam judicaret, proprio ipsius auctoris gladio succideret :* nostros Annales cum cultello et calamo vellemus eruditis cunctis transmittere, succidendis, quæ irrepserunt per errorem, sed non minus addendis, quæ desunt per ignorantiam : quod ob utinam Deus multis inspiret! »

723. Jam vero quandoquidem creberrime superius usi sumus libro, qui inscribitur Exordium magnum ordinis Cisterciensis, quod in distinctiones et capitula dispertitum exstat apud F. Bertrandum Tissier, doctorem theologum Bonifontis in Therassia ejusdem ordinis priorem, in Bibliotheca Patrum Cisterciensium pag. 13 et sequentibus ; videtur instituti nostri ratio exigere, ut Operis istius notitia lectorem imbuamus, iis usuri, quæ dictus Tissierius ad illud præfatur. Ac de titulo quidem monet ista : *In codice manuscripto cœnobii Fusniacensis, quo utor, habetur hic titulus : Incipit narratio de initio Cisterciensis ordinis; qualiter Patres nostri de Molismensi cœnobio propter puritatem Ordinis secundum tenorem regulæ sancti Benedicti recuperandam, egressi, fecundam Cisterciensem ecclesiam fundaverunt, quæ est mater omnium nostrum : quoniam ex ipsa tanquam de fonte purissimo rivuli cunctarum ecclesiarum Ordinis nostri derivati sunt : et de nonnullis reverendis, atque in omni religione conspicuis personis, quæ in Cistercio et Claravalle claruerunt.* Quia tamen hic liber Exordium magnum ordinis Cisterciensis solet appellari, sicut et præcedens (ibidem a pag. 1) ex opposito Parvum exordium; idcirco titulum prædictum præelegi.

724. De auctore autem sic pergit : « Hujus Magni Exordii auctorem ignorari, ait Angelus Manrique in Annalibus : verum Fusniacensis codex hæc habet verba : *Istum librum composuit quidam abbas, Conradus nomine, Everbacensis cœnobii, qui fuit monachus Clarævallis.* Et monasticen quidem in Claravalle se professum, non obscure indicat in fine hujus operis ; ubi temporibus B. Petri et D. Garnerii, postea Lingonensis episcopi, quorum ille octavus, hic nonus Claravallensis abbas exstitit, se Claravalle disciplinis claustralibus eruditum fuisse asserit, videlicet circa annum 1180. Est autem Eberbac, cui Conradus iste dicitur præfuisse, monasterium de linea Claræyallis in Moguntina diœcesi : cujus ipse auctor summa cum laude meminit in distinctione 5, cap. 17, et alibi : ubi tamen non indicat ejusdem loci se abbatem esse. Sed quisquis sit libri auctor, hunc lectu dignissimum, et utilissimum in Bibliothecæ Patrum nostrorum capite locandum judicavi. »

725. Opus porro istud laudat etiam Horstius in Introductione ad Opera S. Bernardi pag. 70, hæc præmittens libro septimo Vitæ S. Bernardi quem

e laudato Exordio typis edidit : « Hunc, inquit, librum verbotenus decerpsimus *ex libro Virorum illustrium ord. Cisterc.* cujus quidem ms. Confluentiæ accepimus e collegio Soc. Jesu. Aliud ejusdem exemplar e carthusia Wesaliensi PP. Carthusiani Colonienses nobis curarunt. Sed et tertium Pater N. Societ. Jesu, Embricæ propria manu descriptum exhibuit : qui et variarum lectionum notas adjecerat : cujus industria magno nobis subsidio fuit. Porro de eo libro lector monendus, ne forte fallatur, dum hosce titulos alicubi legit, *Exordium ord. Cisterciensis; liber de Viris illustribus ord. Cisterc.; item. lib. de Initio. ord. Cisterc.* quos Henriquez tanquam diversos libros non raro allegat, cum unus idemque sit (etsi alibi aliam forte sortitus epigraphen, uti facile deprehendet, dum quæ ille, quasi ex diversis affert, in uno *de Viris illustribus Cisterc.* (nam hunc solum titulum tria, quæ ego vidi, mss. præferunt) reperies. Id te monitum volui confusionis vitandæ causa, cui occasionem præbuit dictus auctor eo magis quod *Exordium* in libros; illum vero *de Viris illustribus*, in distinctiones dispertiat. Sed ejusdem nihilominus scriptoris de hoc libro censuram audiamus :

726. *Omnium nostri Ordinis historiarum* (inquit) *quasi lapis fundamenti, et scriptum maxime authenticum est liber ille, quem* Exordium *ord. Cisterc.* nominamus. » Et paulo post : » *Quantum ad me, inquit, quotiescunque hunc librum evolvo, non possum satis pietatem, styli gravitatem, sententiarum pondus, et mirandos eventus, qui ibidem referuntur, non mirari : idque ausim dicere, hunc in suo genere esse ex majoribus et pretiosioribus thesauris, quo gaudet Ecclesia, talemque a fidelibus habendum.* Ita Henriq. Appar. ad Menol. Cist. cap. 4, cui et ego libens assentior; dignum scilicet esse librum, qui totus edatur in lucem.

727. « Quod etiam Aubertum Miræum bene de Historia monastica meritum optasse video. Miror e Cisterciensi famila neminem hoc sibi operis sumere. Ego ipse admoverem manum, nisi vererer in messem alienam mittere falcem. Porro auctor hujus libri vicinus fuit temporibus S. Bernardi; nam his cum familiariter egit, qui simul cum Bernardo vixerunt : et ex eorum ore fere refert quæ hic narrantur : ut videas, qua fide et auctoritate nitantur. » Hæc ille. Porro doctorum istorum virorum desiderio factum est satis, quando opus illud edidit Tissierius. Specimina vero, quæ ejusdem operis meritum commendant, suggerit noster Commentarius prævius. Mabillonius librum septimum Vitæ sancti Bernardi ex eodem Exordio excerptum, post Horstium etiam vulgavit volumine II, col. 1195 et sequentibus; quod indicio est, ei etiam in pretio fuisse illud opus. Additis autem hoc accrevisse, habemus ex Manrico, qui illa allegat, ut videre licet in Commentario nostro prævio, § 50 in fine; § 51, num. 547; § 52, num. 555. Postremo, sive Exordii auctor collegerit vel scripserit ipsemet, quæ se vivente accideret; sive alia postmodum accesserint, [illegible] Exordium ipsum, et ejusdem auctorem in Commentario prævio identidem citavimus.

§ LXVI. *Quænam Vitæ, [illegible] ; alia quædam [illegible].*

728. Libros sex de Vita et rebus gestis S. Bernardi, qui jam pridem [illegible] ac Mabillonium recudendos [illegible], uti supra indicatum est. Vitis [illegible] Mabillonio Fragmenta, non tamen omnia, [illegible] libris de miraculis Cisterciensium [illegible] non vero librum septimum [illegible] qui excerptus ex libro, cui titulus [illegible] *Cisterciense*, distinctione secunda, [illegible] in editione Mabilloniana; de Horstiana autem consule quæ præmisi, § 65, num. 725. Ratio, cur libros istos a nostra editione secludamus, est, quia ex eisdem libavimus, et huic Commentario intexuimus varia facta, quæ in illis ibidem de sancto Patre referuntur. Si quæ tamen notabilia [illegible] etiam haberi ratio in [illegible] Vita ab auctore seu compilatore Alano, [illegible] episcopo Autisiodorensi conscripta, quæ est apud Mabillonium, iteratis typis exhibebitur.

729. Etenim biographus ille [illegible] prioribus libris præmissis [illegible] S. Bernardo gestarum seriem contexuit, [illegible] adhibitis quidem propriis auctorum verbis : quos ad temporum ordinem utcunque reduxit; » uti observabat Mabillonius, § 64, a me citatus; ad hæc, sancti doctoris testamentum, ab aliis scriptoribus omissum, primus commemorat, sicut ibidem est dictum : verum cum ordini temporis, præeunte Manrico, [illegible] in Commentario nostro prævio et Chronologiam Bernardinam in eodem dederimus; cumque biographos priores, e quibus suam Vitam compilavit [illegible] contraxit Alanus, producturi simus; quid opus est illam denuo typis committere, et tam grandem [illegible] aliunde rerum S. Bernardi molem sine necessitate augere?

730. Sed audiatur Alanus ipse in Prologo ad eamdem Vitam : Nos, inquit, ex eadem plurium, [illegible] jam tum Acta viri sancti et miracula conscripserant, auctorum narratione nonnulla omittentes, [illegible] apponentes perpauca, breviter perstringimus [illegible] dula. Quod modo dicebat Mabillonius de testamento, quod... primus ipse commemorat, videtur pertinere ad tria illa monita, quæ Pater sanctus illis suis imitanda reliquit jam morti proximus; de quibus Alanus, cap. 30, quæque nos supra ex eo retulimus, § 50. Post istam Vitam subjungit [illegible] Fragmenta ex tertia Vita S. Bernardi, auctore, ut videtur, Gaufrido monacho Claraevallensi, capitibus octo comprehensa. Consule dicta, § 64. Fragmenta ista non semel nobis usui fuere in Commentario prævio, et forte erunt postea, si quæ [illegible] stant digna notatu. His ibidem proxima jungitur Vita quarta... duobus libris scripta a Joanne [illegible]

Quæ ad istum biographum attinent, habes mox indicato, § 64, cujus Vita bis jam recusa supersedendam nobis duximus; cum persuasum habeamus, biographos primigenios abunde suffecturos tum lectorum utilitati, tum sancti gloriæ, tum denique muneri nostro. Quod si nonnulla referat singularia, quæ novisse lectoris intersit, poterit etiam eorum haberi ratio.

A

731. Idem, quem modo nominabam, Vitarum S. Bernardi editor, col. 1292, profert Prætermissa apud Chiffletium ex Gaufrido superius, inquit, col. 1278, post articulum 10, et postea reperta : quæ excipit carmen panegyricum Philothei monachi de Vita et moribus ejusdem sancti, quem inter scriptores ordinis Cisterciensis ponit Carolus de Visch in sua Bibliotheca. Carmen illud etiam exstat in editione Horstiana. Adde duo alia de laudibus sancti Patris; alterum, cui auctor prænotatur Nicolaus Hacqueville, sacri senatus Parisiensis præses æquissimus; alterum Baptistæ Mantuani ex VIII Fastorum. Sed facile patimur abesse ab editione nostra rivulos hosce poeticos, ubi genuinis antiquissimorum biographorum fontibus abundamus. Meminisse interim

B

hoc loco non pigeat illud, quod habetur apud Mabillonium, col. 1306. « In Ms. cod. Aquicinctensi legitur carmen sic inscriptum : *Venerabili abbati Clarævallensi Bernardo Anselmus in laudem Clarævallis sub hoc initio.*

« *Vallis devexa, quam mons devexus opacat.* »

Post brevem hanc observationem datur ibidem descriptio positionis seu situationis monasterii Clarævallensis; quæ apud Horstium etiam exstat, et quam supra allegavi § 5, num. 56.

732. Hæc habui, de quibus lectorem meum præmonerem. Si vero in Vitis, ab hac nostra impressione seclusis, præter illa, quæ in antecessum a nobis inserta ex iis sunt huic Commentario prævio, alia se offerant documenta, quæ vel ad sancti gloriam, vel ad lectoris instructionem conducere admodum comperero, locum illis dabo post Vitas, in Gloria posthuma. S. Bernardi, in qua colligentur de viro res bene multæ atque insignes, quas eo differre visum est. Tandem itaque longum maris, ut ita dicam, iter emensus vela contraho, ac subdo Acta; in quorum impressione quænam a nobis sint servata, superius lectorem monui, § 64 in fine.

(*Sequuntur variæ de vita S. Bernardi lucubrationes quæ exstant supra.*)

GLORIA POSTHUMA

AC SUPPLEMENTUM

AD S. BERNARDI VITAM ET MIRACULA, NEC NON AD NOSTRUM COMMENTARIUM PRÆVIUM.

CAPUT PRIMUM.

Veneratio publica; monasteriorum propagatio; recentissimæ notitiæ de sancti sepulchro ac reliquiis. Umbra ejus, et alia sacra lipsana.

1. Quæ in Commentario prævio § 62 dicta sunt de officio S. *Bernardi*, ac de veneratione publica ipsi impensa, hisce suppleri possunt. Inter *Statuta selecta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis*, quæ *ex variis codicibus manuscriptis* habentur apud Martenium in Thesauro novo Anecdotorum tom. IV lego ista annum 1321, col. 1506, num. 3 : *Item cum ad mutuam charitatis gratitudinem ex debito professionis monasticæ teneamur, servitium pro sancto Hugone primo abbate Cluniacensi, eo quod in dicta domo et suo ordine universo sancti Bernardi Patris nostri solemne servitium celebratur; in hunc modum salubriter statuit generale capitulum*, etc. Unde liquet, Officium de *S. Bernardo* tunc celebratum fuisse apud Cluniacenses omnes ritu solemni. Ad venerationem publicam etiam spectat, quod viri sancti patrocinium imploratum fuerit contra morbum contagiosum. Etenim post Vitam et miracula S. Adriani, luis pestiferæ patroni peculiaris, quæ, auctore P. Guilielmo Hardigny e Societate Jesu, anno 1636 Luxemburgi Gallice sunt impressa, una cum parvis aliquot tractatibus aliis, pag. 260. *S. Bernardum* adnume-

rat cœlitibus aliis, qui morbo isti sunt propitii, et addit, anno 1625 opem viri contra eum imploratam fuisse Liræ, prope Antuerpiam, in sacello ejus. Imo forte in æde sacra monialium Cisterciensium B. Mariæ de Nazareth, extra muros Liranos : ubi frequens et utilis, ut audio, ad sanctum quotannis est concursus die 30 Augusti, et per octavam.

2. Superius parte tertia miraculorum, cap. 7, num. 343, referuntur ea quæ Rutilæ patrata sunt. Locus autem iste scriptoris ex grata Rutilensium memoria commendatur, qui magnum Sospitatorem singulari cultu prosecuti sunt, teste Raissio in Auctario ad natales sanctorum Belgii Joannis Molani, ad diem 20 Augusti, fol. 170, ubi hæc scribit : *Hunc etiam locum, Rutilensem scilicet vicum miraculis illustravit, quando tres mulieres claudas, et duos cæcos restituit sanitati. In cujus rei perpetuam memoriam, imago sancto Bernardo erecta est in ipsa ecclesia, quam vidi : fiuntque ad eam annuæ processiones feria sexta post Pentecosten, quando illa miracula facta ibidem fuisse, ex veteri traditione, devotus populus arbitratur. Hæc autem mihi ibidem exsistenti, monasterii dicti prior, Petrus Haymam communicavit.*

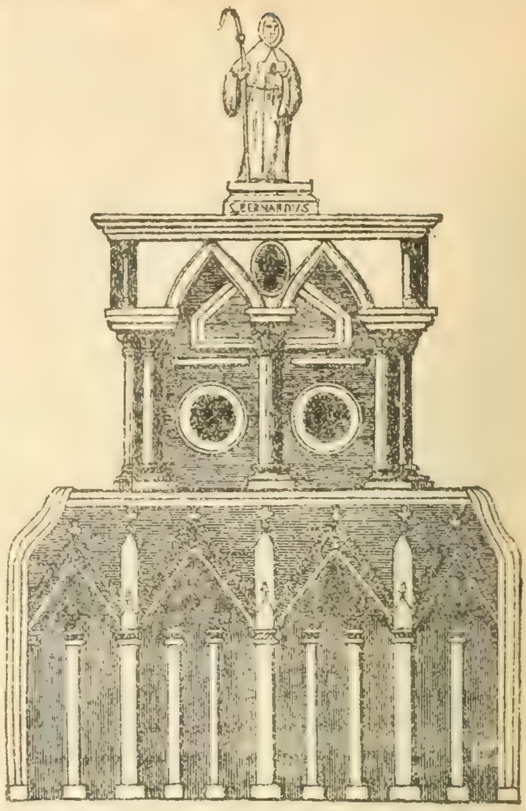
3. Joannes Cognatus, vulgo *Cousin*, libro III Historiæ Tornacensis, cap. 50, affirmat, *S. Bernardo* obstrictos admodum esse Tornacenses, ac jure merito eum tanquam patronum et protectorem episcopatus Tornacensis haberi ab ipsis posse, propterea quod ejus apud Eugenium papam auctoritate interposita obtinuerint antistitem particularem, cum antea subessent episcopo Noviomensi ; atque hac de causa viri effigiem in vitro fenestræ ad latus septentrionale, in circuitu chori ecclesiæ cathedralis, depictam esse supra historiam itidem in pictura repræsentatam restaurati episcopatus. Favor autem ille novi ac proprii episcopi Tornacensibus concessi, suffragante *Bernardo*, contigit sicut testatur Albericus in Chronico ad annum 1148. *Apud civitatem*, inquit, *Tornacum, cum per quadringentos annos circiter fuit ista civitas sub episcopis Noviomensibus, tandem sancto mediante Bernardo, positus est per Eugenium papam novus episcopus, et recepit ecclesia privilegium antiquum. Primus episcopus dictus est Anselmus, secundus Geraldus, tertius Galterus.* » Favor autem ille, quem Albericus supra citatus narrabat ad an. 1148, contigit anno 1146, uti constat ex ipsa bulla Eugenii papæ III, quæ refertur in tomo II editionis novæ Diplomatum Miræi, pag. 1167, domino de Castillion in sua Chronologia sacra Belgii, pag. 405, asserente authenticam habere se copiam hujus bullæ anno 1146, datæ secundum notationem amplissimi ac eruditissimi domini censoris hujus tomi. Nec vero religiosum S. Bernardi cultum apud cœnobitas Aquicinctinos, in Gallo-Belgica prope Duacum, indictum relinquam, quando ipsius reliquiæ eo delatæ sunt ab istius monasterii abbate. Quippe Ferreolus Locrius in Chronico Belgico ad annum 1179, e Chronico Aquicinctino hæc narrat : *Anno* 1179 *Simon, nonus Aquicinctini monasterii antistes, in reditu ex concilio Romano, Claramvallem divertit, et reliquias beati Bernardi ab ejusdem cœnobii abbate, precibus impetrat : quas Aquicinctum delatas, magnis honoribus affecit.* In Gallia Christiana, tomo III editionis novissimæ, col. 412, res etiam narratur sub Simone I, abbate nono Aquicinctino. Adde ex Manrico, quod Paulus abbas Palaciolensis in Castella veteri Hispaniæ, singulare aliquid in honorem sancti excogitarit, quando præscripsit, *ut in confessione, quæ in missarum initio proferri solet, sanctus Bernardus Parens post B. Virginem immediate invocaretur : Confiteor Deo, beatæ Mariæ, et Beato Bernardo.* Hæc e dicti historici Cisterciensis libavimus appendice ad tomum IV Annalium Cisterciensium pag. 629, et habentur inter alia quæ intexuntur anno 1550.

4 Sancti nostri gloria maxime inclaruit apud posteros ex mirifica sobolis suæ Claræ vallensis propagatione, de qua re scribit Guillelmus libro I Vitæ apud nos supra cap. 7, et quamvis in meis ad illud adnotatis hoc argumentum singillatim non tractare statueram, sequentia tamen ad illum biographi locum illustrandum subjungere hoc loco visum est. Apud Gaufridum libro V, Vitæ, cap. 2, num. 262, dicitur *Claræ vallensis cœnobii primus abbas aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum pater.* Quod sic est intelligendum, ut magnam tot fundatorum monasteriorum partem sanctus Pater non immediate per se, sed per suam sobolem excitarit; ita tamen, ut, quod filii ejus fecerunt per se, Bernardus Pater in filiis fecisse merito dici possit, atque adeo felix ac secunda illa propagatio ad gloriam ipsius Sancti posthumam pertineat; observante Mabillonio ad locum Gaufridi, quem proxime indicabam, *nempe tam per se, quam per abbatias Claræ valli subjectas* abbatem sanctum fundasse ista monasteria. *Nam Bernardus*, ait, *per se tantum septuaginta duo circiter monasteria excitavit vel adoptavit; nempe in Gallia* 35, *in Hispania* 11, *in Belgio* 6, *in Anglia* 5, *totidem in Sabaudia, et in Hibernia; in Italia* 4, *in Germania duo; duo item in Suecia, ac demum unum et alterum in Hungaria et Dania, ex Chronologia nostra :* quam lector etiam inveniet in nostro Commentario prævio § 59. Innocentius itaque papa III, in litteris apostolicis ad ecclesiam Gallicanam, quas Commentario nostro prævio intexuimus § 60, hanc singularem viri prærogativam inter alias merito suspicit, quando illum laudat, quod *usque ad exteras quoque et barbaras nationes sanctæ religionis instituta transmiserit, atque monasteriorum fundationem extenderit.*

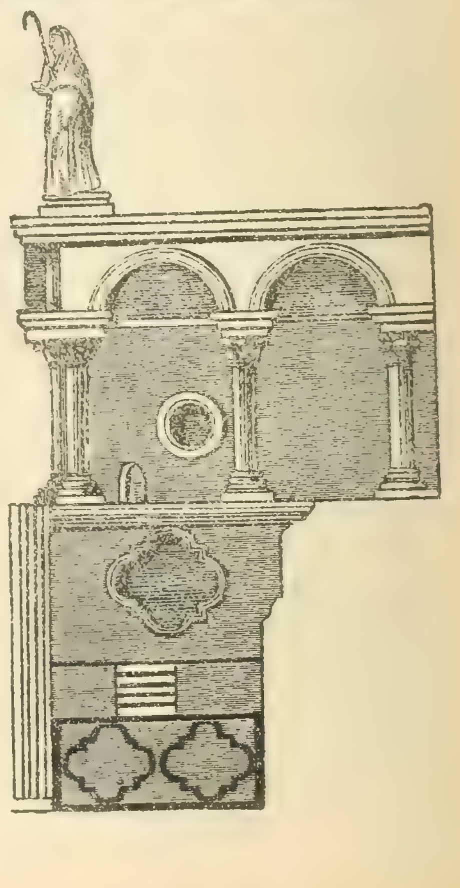
5. Alter vero Christi in terris vicarius Gregorius IX insigne ad perpetuam viri sancti memoriam in simili materia adjunxit decus, dum in bulla, qua S. Dominicum, ordinis, FF. Prædicatorum fundatorem sanctorum fastis ascripsit, hæc de S. Bernardo : *Post quos*, (primos videlicet novæ legis prædicatores, ac S. Benedicti filios, de quibus egerat), Christus Dominus *quasi lassum renovaturus exercitum, et redditurus jubilum post lamentum, applicitis ad*

[illegible] *terram operis albis, fratribus Cistercien-* A
[illegible] *velut tonsarum greges, gemi-*
[illegible] *uberes, de pœnitentiæ lavacro*
[illegible] *Bernardo, ariete ovium in*
[illegible] *et in*
[illegible] *vallium præeunte, ut tran-*
[illegible] *liberati per eum, in fortitudine clament ad*
[illegible] *dicant hymnum, et ponant castra Dei*
[illegible]. Supersunt quædam notanda
[illegible] corporis S. Bernardi, ac sepulcro.
[illegible] ista, ut etiam alia nonnul-
[illegible] pertinent; quæ-
[illegible] supplementum erunt ad dicta in Com-
[illegible] nostro prævio § 50, de sancti corpore, ac
[illegible] ejus seu ultima voluntate; § 51, de tu-
[illegible] etc. Hæc autem ibidem B
[illegible] postea ad nos submissæ sunt noti-
[illegible] memoria debemus R. A.
[illegible] ord. Cisterc., in Valle
[illegible] vulgo *Lilienfeld*, in
[illegible] Pataviensi, priori
[illegible] theologiæ doctori. Etenim post-
[illegible] generale, quod sub initia
[illegible] inchoatum fuit,
[illegible] ad nostrum museum præsentia
in transitu honoranti, exposuissem meum deside-
rium discendi plura de statu præsente corporis S.
[illegible] addixit. Nec minus
[illegible] prout patet ex humanissimis
[illegible] direxit *e Cistercio in Burgun-*
[illegible] *anno 1738, actu sedente ca-*
[illegible]. Ex iis autem delibo sequentia, quæ C
[illegible] Brigerus ut rem nostram comperire in mona-
sterio Claravallensi :

[illegible] *conditum quiescit. Caput*
[illegible] *calvariam magni-*
[illegible] *thecæ, eo loco asservatur,*
[illegible] *obiectam pro-*
[illegible] *præter viri sancti cucullam,*
[illegible] *Tumulus ejus retro aram ma-*
[illegible] *templo, octo circiter pedes su-*
[illegible] *et marmoreis columnulis ves-*
titur : cui statua sancti viri desuper insistit. Ad
[illegible] *cernitur altare : super quo Mis-*
[illegible] *Deo offeruntur. Facies et latera se-*
[illegible] *exhibet,*
[illegible] *pictam.* [illegible]
[illegible] *quem* [illegible] D
[illegible]. Pro-
[illegible] respondit eventus : nam nomine Reverendissi-
mi Domini sui abbatis Claravallensis [illegible] man-
[illegible] S. Bernardi delineationem huc misit e Claravalle,
[illegible] anni 1738 R. A. D. Joannes Antonius
[illegible], Sedis Apostolicæ protonotarius, et magis-
ter novitiorum ejusdem abbatiæ. Delineatio autem,
[illegible] majore forma ad minorem hic con-
[illegible] a nostro chalcographo, qui faciem sepulcri,
[illegible] exemplar sibi propositum, accurate imi-
[illegible] conatus est, prout in hoc ejus ectypo cernis.

Quæ vero sint latera mausolei discet lector e sche-
mate secundo. Utrique, prout huc est missum, supe-
reminet sanctus; sed manu adscribitur, in 1° non
in 2° esse verum ejus vestitum. En illud :

8. Alia, quæ huc spectant, his verbis describere pergit laudatus Brigerus : « *Tumulo antrorsum gemina tabula ferreis catenis affixa visitur, quarum prior sic habet :*

HIC REQUIESCIT SANCTUS BERNARDUS PRIMUS ABBAS SACRI MONASTERII CLARÆVALLIS.

In altera tabula leguntur sequentia :

TESTAMENTUM BEATISSIMI BERNARDI, ABBATIS : TRIA VOBIS OBSERVANDA RELINQUO, » ETC.

Videsis nostrum commentarium prævium § 50, num. 543, ubi non adduntur ista verba : *Ecce, charitatem, humilitatem, patientiam vobis relinquo.* Post quæ sequitur in epistola laudati Brigeri, testamentum sancti Patris metro alligatum : ac de tabulis istis locutus, *Præterea,* inquit, *domus, seu cella potius, tota pene lignea, et grabatus, in quo spiritum emisit, hodiedum supersunt in Claravalle.*

9. Porro si quis plura desiderat de ipso Claravallensi monasterio, Gallicum adeat Hodœporicon, seu Itinerarium litterarium duorum religiosorum ordinis S. Benedicti, e congregatione S. Mauri, auctore Edmundo Martene, parte I, ubi pag. 99, leget, in cœmeterio, de quo ibi agitur, sepulcra fratrum S. Bernardi spectari, uti etiam ejusdem sancti cellulam, quam Guillelmus de Campellis, episcopus Catalaunensis, exstrui pro eo jussit, ut infirmitatibus corporis laboranti solatium afferret. Vide commentarium nostrum prævium § 7, num. 78, et librum primum Vitæ, cap. 4, num. 37. In dicto Itinerario etiam hæc narrantur pag. 100, videlicet caminum non esse in ista cellula; adeo quippe *S. Bernardum* fuisse mortificatum, ut ignem pro se strui noluerit; verum sub viri lecto magnum lapidem exstitisse, in pluribus locis perforatum, sub quo accendebatur foculus, ut cubiculum calefieret, ipso id non observante : ad hæc, cubiculo isto, ac *S. Bernardi* lecto, qui ibidem hodieque conservatur, nihil magis simplex videri posse; cellæ item huic contiguum esse parvum sacellum, quod verosimiliter fuerit constructum, ad aram faceret; vita ibi functum esse, affirmari; legique ibidem inscriptionem, quæ satis perspicue hoc enuntiet. Ex his, quæ ex isto Itinerario libavi, magis lucescunt paulo ante præmissa, et ea quæ habentur in Commentario prævio § 53, numero 564.

10. Præter ea, quæ jam memorata sunt e Martenio, mentio etiam fit apud eum de calice *S. Bernardi*, pag. 99, de casula autem pag. 104, ubi etiam tractat de magna capsa argentea, quam episcopus aliquis Santonensis fieri curavit ad imponendas in eadem reliquias *S. Bernardi*; sed addit religiosos, timentes ne, si ossa ejus extraherentur e sepulcro, principes plurimi, quibus id negari haud posset, aliquid ex illis peterent, maluisse, ut ea ibi relinquerentur. Fertur etiam apud Claravallenses spectari umbra sancti supra lapidem, in quo corpus ejus lotum fuit post mortem; at nescire se asserit Martenius, an hoc tam sit prodigiosum, quam creditur : nam umbra, ait, illa non spectatur ab omni parte; sed oportet esse in certo quodam situ, ut illa deprehendatur; idque fieri posse judicat naturaliter per reflexionem luminis. Hæc ille. At quidquid sit, mirabilis quidem ista luminis reflexio est : an vero fiat per stricti nominis miraculum, in medio relinquo. Audiamus interim de hac re Chrysostomum Henriquez in Fasciculo ordinis Cisterciensis lib. I, distinctione 4, cap. 51. *In sacro,* inquit, *cœnobio Claravallensi, stupendum, idque continuum exstat miraculum, quod non parum sancti abbatis commendarit virtutem. In lapide enim ubi corpus ipsius, secundum consuetudinem ordinis, fuit ablutum, ejusdem corporis umbra in hodiernum usque diem perseverat, ab omnibusque clare et manifeste videtur. Cumque hæretici tanti miraculi memoriam abolere niterentur, et variis instrumentis lapidem ipsum cavarent, umbra descendit, nec aliquo modo deleri potuit, ut a R. D. Adriano Cancellier, abbate Dunensi accepi.*

11. Laudatus supra Martenius in Itinerario alio, quod in lucem prodiit Lutetiæ Parisiorum anno 1724, agens de celebri abbatia Camberonensi, ordinis Cisterciensis, in territorio Montensi Hannoniæ, pag. 198, scribit casulam *S. Bernardi*, quæ ibi ostenditur, inspirare pietatem : nec esse illam e panno aureo, nec argenteo, nec serico; sed ex simplici gossipio contextam : usui eam esse in die festo sancti, et in primitiis religiosorum. Idem auctor pag. 40, inter alia quæ refert de Valleclara, quæque signatur superius in Chronologia Bernardina apud nos parte prima, ad annum 1134, mentionem facit de S. Bernardi pallio, quod Gallice vocat *la coule,* dicitque illud ibidem conservari. Nec piget hic observare quod duplex sit apud Bernardinos palliorum genus; unum nempe candidum, quod est vestimentum valde amplum, et quo ascetæ Bernardini utuntur in cæremoniis, et quando assistunt officio; alterum vero nigrum, estque etiam vestimentum admodum amplum, et quo Bernardini utuntur duntaxat in urbibus, et quando incedunt per plateas; ex Dictionario Gallico-Latino, quod anno 1074 Trevoltii editum est, in voce *coule.*

12. Apud eumdem Martenium in Veterum scriptorum et monumentorum, etc. amplissima collectione, tomo VI producitur fundatio monasterii B. Mariæ de Altaripa, ordinis Cisterciensis, filiæ Cariloci, lineæ Claravallis, et col. 317, ponitur inter reliquias sacras præcipuas ejusdem cœnobii, *stola sanctissimi P. N. Bernardi ex grossiori panno coloris grisei obscuri, qua sanctus hic Pater sacrarium nostrum decoravit, dum eundo et redeundo ex Germania per hoc monasterium transiret.* » In libello reliquiarum, quæ Aquisgrani asservantur, anno 1734, ibidem typis edito inter ornamenta ecclesiæ virginis Matris pag. 46, ponitur casula, quæ more Græcorum facta, et ex serico cæruleo terso ac denso contexta est acu eidem appicta cruce ex margaritis. Hanc casulam mellifluus doctor *Bernardus* in ista ecclesia ad sacrificium missæ adhibuisse anno 1146, ac post illud dedisse visum cæcis quatuor, et paralytico uni gressum, in eodem libello dicitur.

CAPUT II.

Variæ S. Bernardi apparitiones ac prædictiones.

[illegible] monacho Cisterciensi; et converso, [illegible] prosperum negotiorum succes- [illegible].

[illegible] commentario prævio § 52, retuli varias post [illegible] apparitiones; de aliis me actu- [illegible] ejus posthuma. Harum igitur pri- [illegible] locum illa, quæ exstat apud Tis- [illegible] Exordio magno ordinis Cisterciensis, [illegible] cap. 14. *Factum est autem in una [illegible] prima cantaretur in choro, et ipse* [illegible] Guillelmus, quem mox pluribus describam) *[illegible] stabat in ordine suo, vitulos labiorum suorum in voce exsultationis Domino reddens. Et, ecce, apparuit ei vigilanti atque psallenti [illegible] quondam episcopus, qui [illegible] jacet honorifice tumulatus. Reside- [illegible] cathedra juxta altare, annulo, baculo, mitra, cæterisque pontificalibus ornamentis mirifice [illegible]: tanquam missarum solemnia post finem [illegible] celebraturus. Erat autem tunc anniversaria dies depositionis ejusdem beatissimi præsulis: [illegible] omnium fidelium defunctorum memoria [illegible]. Apparuit quoque cum B. Bernardus, [illegible] felicissimus pastor atque patronus; [illegible] vestibus pretiosis et candidis micans, [illegible], minime tamen infulatus* (4-5). *Et [illegible].*

[illegible] Erat enim paterfamilias in propria domo, de- [illegible] congratulans venerando ac speciali hos- [illegible]: digoque honore præveniens amantissi- [illegible] cedebat ei libentissime solemnia missarum, ea [illegible] die, qua sanctus ille pontifex curiam supernam ingressus, et cœlestibus hymnis primo fuerat honoratus. Unde etiam ipse beatus Pater officiosum [illegible] sese circa eumdem sanctum episcopum, [illegible] ipsius alteris ministerium exhibuit. Porro beatus antistes baculo pastorali innixus, defixa lu- [illegible] chorum assidue tenebat. Sanctus vero [illegible] modo episcopum, modo conventum, modo [illegible], tanquam sollicitus omnium, respiciebat. Hæc visio tam manifesta eidem famulo Dei vigilanti, et corporeis oculis intuenti, visibiliter appa- [illegible] psalmus unus in eadem hora a conventu percantaretur. Finito itaque psalmo finita [illegible] in corde videntis deinceps finiri non [illegible] illius pia devotio. Hactenus Exordium [illegible] una sancti Patris apparitione. Alia, quæ [illegible] mox sequitur, his verbis conscripta est, et [illegible] Guillelmo exhibita.

15. *Altero quoque die apparuit ei nihilominus idem beatus Bernardus, vultu et habitu gloriosus. Quem cum ille vidisset, procidit ad pedes ejus, orans et petens aliquid ab eo. Cui Sanctus ait: Quid tibi vis faciam? Et ille: Domine mi pater, si inveni gratiam in oculis tuis, indica mihi, utrum salvus fieri debeam. Et Sanctus ad eum: Nunquid parva res est ista, quam postulas? Hodie cum egrederer de paradiso, quam multa millia hominum foris ad januam reliqui, qui utique istiusmodi timore torquentur: ignorantes utique, utrum amore, an odio digni habeantur. His itaque præmissis, dedit ei responsum super verbo, quod imploraverat. Sed quid ei definite responderit, incertum est nobis: quia vanæ gloriæ pestem vitans, hoc nobis indicare noluit. Erat enim vir ille circumspectus, et gravis in locutione, multumque cavebat, ne quid diceret, quod suam ipsius gloriam redoleret. Verumtamen ex fiducia sermonis, et vultus illius hilaritate, satis dabatur intelligi, quia jucundum a sancto Patre super tali verbo responsum acceperit.*

16. *Iste est Guillelmus, quem supra* (*distinctione* 2, *cap.* 22), *memoravimus, spiritum fornicationis in specie phantasticæ meretricis vidisse infirmitorium curiose circumeuntem, et ex iis, quæ ab ea audierat et viderat, D. Roberto, abbati Clarævallis, apostasiam duorum adolescentium prædixisse: quod etiam verum fuisse, fœda eorum fuga incontinenti subsecuta demonstravit.* » Porro Guillelmus iste, *priusquam Cisterciensium ordini se contulisset, multo tempore vixit in monasterio Sancti Albini Andegavensis*, ut dicitur in principio citati capitis 14, in quo plura alia de eodem legi possunt. In Menologio Cisterciensi apud Manriquez refertur cum titulo *beati* ad diem 19 Novembris et vocatur *S. Bernardi discipulus*. De duabus autem, quæ modo sunt datæ, apparitionibus, legi potest Herbertus lib. I de Miraculis, cap. 4.

17. Laudatum Exordium distinctione 4, cap. 33 aliam commemorat apparitionem: *Erat*, inquit, *in Claravalle conversus quidam religiosus, nomine Laurentius... vir... spiritualis et devotus in omni conversatione sua, orationi atque compunctioni mirabili pertinacia jugiter insistens: ita ut per plurimos annos, cum sanctorum confessorum Bernardi et Malachiæ corpora in secretario diu noctuque servaret, vix unquam aliqua hora posset ibidem aliter inveniri, nisi semper orationi incumbens, et diuturnis fletibus pavimentum rigans... Post transitum autem B. Bernardi contigit, ut idem frater a domno Philippo, venerabili Clarævallis priore, ad regem Siciliæ Rogerum mitteretur, pro negotio ejusdem ecclesiæ. Qui cum Romam fuisset ingressus, comperto, quod idem rex nuperrime mortuus fuisset, consternatus est animo: et quid in tali articulo facere deberet,*

[illegible] *Mitratus* et *infulatus* nonne passim sunt [illegible]? Quomodo igitur hic distinguuntur? Sus- [illegible] indicare voluisse, S. Malachiam [illegible] tectum mitra, e qua deorsum vittæ utrim- [illegible]; *Bernardum* vero mitra sine istis vittis. Sunt enim, qui ab *inferus* vel *infra*, vocem infulæ derivari putarunt, *propter vittas, quæ inferius ex ea pendent*; sicut indicatur in Etymologico linguæ Latinæ apud Vossium.

prorsus ignorabat. Et recordatus sancti patris sui Bernardi, sub quo pro diversis negotiis frequenter missus prospere ibat et redibat, cum gemitu et lacrymis multis conversus ad orationem, eumdem sanctum Dei invocabat, dicens: Pater mi, pater mi, currus Israel et auriga ejus, ut quid dereliquisti nos? Heu me, Pater sancte, quid dicam, vel quid faciam ego pauperculus et misellus, ego omni consilio et auxilio destitutus?

18. *Te vivente, et te jubente securus procedebam ad terras et ad nationes diversas, et ubique recipiebar ob gratiam tui, nimirum deferens salutationes et litteras tuas, quas reges et præsules cum cæteris omnibus tanquam cælitus missam benedictionem suscipiebant, et eulogiis tuis nobiliores quique se nobilitari gaudebant. Nunc autem, te defuncto defuncta est tecum pariter et gratia mea: nec erit jam, qui peregrino et inopi manum porrigat adjutorii. Et, ecce, mortuus est rex, qui te sincero diligebat affectu: surrexitque filius pro eo, puer qui te forsitan ignorat. Quem adhuc tam longe remotum si adire voluero, et repulsam ab eo pati contigerit, inconsolabilis mihi erit dolor, post tanti laboris et longissimi itineris defatigationem, infecto redire negotio: qui, te vivente, bonis omnibus cumulatus in Claramvallem tuam redire solebam.*

19. *Si vero incontinenti reversus negotium intactum reliquero, torporis et insipientiæ argui pertimesco. Porrige, precor, auxilium, præbe consilium indigenti: et ne despicias gemitum servuli miserandi. Eadem itaque nocte apparuit ei idem beatissimus Pater, et magnifice consolatus est eum, dicens: Quid tibi visum est, frater, ita de Dei misericordia et mea interventione diffidere? Quando enim, vel ubi sensisti defuisse tibi adminiculum meum in necessitatibus tuis? An forte impotentiorem me modo autumas, quando jam introductus sum in potentias Domini, quam olim fuerim, dum in carne vixi? Vade ergo securus, quia prospera cuncta evenient: et in hoc ipso scies, quia ego te miserim. Hæc et alia plurima sancto loquente, frater ille præ nimio pietatis ardore totus in anima liquescebat: et corde ejus immensam parturiente lætitiam, foris quoque devotionis lacrymæ erumpebant.*

20. *Cumque evigilasset, madentibus oculis atque maxillis, etiam pulvillum, in quo caput reclinaverat, eodem lacrymarum profluvio undique perfusum esse cognovit. Summo igitur mane iter arripiens, cum de urbe fuisset egressus, reperit cuneum institorum mercimonii gratia Siciliam adeuntium. Qui cognoscentes eum esse de Claravalle, mox eum in suo conductu atque convictu gratanti animo receperunt, et quæque necessaria gratis quotidie ministrabant. Tandem ingressus ad regem Siciliæ, invenit gratiam magnam in oculis ejus. Et non solum de negotio, pro quo fuerat ad patrem destinatus, prosperum eventum obtinuit: verum etiam rex, apertis thesauris suis ad ædificationem novæ basilicæ Claravallis, pro ejusdem patris sui anima non modicam auri summam per eumdem fratrem sacra donaria transmisit.*

21. *Reversus itaque Romam prædictus frater, talem nihilominus illidem gratiam reperit, ut de donariis cardinalium, aliorumque Romanorum, plurimam acciperet benedictionem, ita ut etiam, largientibus eis, ex Urbe usque ad decem bubalos educeret: quos non sine ingenti omnium stupore, Deo se protegente, sanctique Patris sui meritis patrocinantibus, Claramvallem usque perduxit... Factum est autem, ut transire cogeretur per quoddam municipium, cujus principatum latronum principes obtinebant; quorum manus nullus immunis evadere poterat, nisi forte qui [illegible]. Mane vero jam rutilante aurora, cum de aliquo prato, in quo cum animalibus pernoctarat, egrederetur, rogavit attentius Dominum, sanctumque Bernardum, ut ab imminenti periculo erueretur. Et, ecce, apparuerunt ei procul quasi duo viri obviam venientes, et singulos cereos accensos in manibus ferentes. Qui paulatim appropinquantes, cum jam pene ad ipsum pervenissent, subito ab oculis ejus evanuerunt, multamque fiduciam evadendi Dei famulo contulerunt. Ingressus itaque [illegible] illico sistitur, atque ad prædam diripiendam undique accurritur. Nutu vero Dei superno eadem hora quidam honesti viri, cum eum Claravallensem esse cognovissent, de manibus irruentium liberaverunt, et cum suis omnibus abire fecerunt, etc.*

22. Quænam sint gesta Bernardum inter ac Rogerium supra memoratum, narrat noster Commentarius prævius § 27. Verum, quæ modo relata sunt de itinere, quod Laurentius suscepit, ut cum eodem Rogerio ageret, non cohærent cum chronologia. Nam in sententia Baronii, qui mortem Rogerii affigit anno Christi 1152, quomodo fieri potuit, ut S. Bernardus isti fratri religioso appareret tamquam vita functus, qui anno [illegible]? Quomodo item conversus ille [illegible] *sanctorum confessorum Bernardi et Malachiæ* [illegible] *in secretario alia nocte* [illegible]. Si autem cum Pagio Rogerii mortem differas ad annum 1154, ubi num. 4, de eadem ex professo tractat: sic quidem tollitur difficultas prima: sed manet secunda. Hinc tamen non sequitur, ut superioris apparitionis historia sit falsa: cui medela affertur, si τὸ *per plures annos* expungas, quæ circumstantia interim huc facile potuit ab incauto aliquo, vel imperito descriptore aut interpolatore. Quod attinet ad *ædificationem novæ basilicæ Claravallis*, de qua supra; tomo IV Galliæ Christianæ, col. 129, in Guichardo archiepiscopo Lugdunensi, hæc de eo exstant: *Præsens fuit ecclesiæ Claravallensis dedicationi anno 1174.* Sed de illius dedicationis anno videri etiam potest noster Commentarius prævius § 61, num. 676.

§ II. *Duobus monachis Claravallensibus apparet, et eorum apostasiam impedit; adolescentulum quemdam in proposito monastico confirmat; incendium comprimit; certo præmonet se videndum prælato, et [illegible].*

23. Herbertus lib. [illegible] cap. 28, narrat monachum Cla-

ravallensem, qui a proposito desistere cogitabat, visis per quietem S. Malachia et S. Bernardo, cujus baculo contundebatur, ad sanam mentem rediisse. Proferimus Herberti verba : *Quidam de fratribus Claravallensibus, cum instinctu diabolico in mente corruptus esset, ut jam ad sæculum [illegible] disponeret, vidit in visione noctis B. Bernardum sanctumque Malachiam in dormitorio [illegible]antes, et eos, qui ibi pausabant, visitando benedicentes. Qui cum in ordine visitationis, ad eum lectulum devenissent, ait sanctus Malachias, Hunc iste perversus nihil omnino boni in corde versat : sed diabolo suadenti jam [illegible], ut ad vomitum sæculi proxime [illegible]. Quo audito, B. Bernardus dixit ei : Tu vero [illegible] Et [illegible], a facie Domini [illegible] mihi, [illegible] cogitasti. [illegible]*

25. [illegible]

[illegible] consimilis argumenti apparitio refertur in hæc verba :

26. *Alius quidam [illegible] frater, vir [illegible] de [illegible], cum [illegible] conversionis, cum carnis stimulis [illegible] spiritu fornicationis, dat [illegible], et, projecto religionis habitu, ad sæculum reverti. Qui dum jam opportunitatem [illegible] sollicite aucuparetur, astitit ei per visionem B. Bernardus, paulo ante defunctus; [illegible] illius [illegible], et arguens super iniquitate, quam in mente conceperat, et actu peragere satagebat. Cui cum ille respondisset sese diutius [illegible] esse, et jam [illegible] posse, ait sanctus [illegible] adhuc multa [illegible], et noli de[illegible] tibi, [illegible]*

27. [illegible], *si in ordine usque in finem perseveraveris, salvus eris. [illegible] forsitan [illegible] ego [illegible] salutem repromissam [illegible].*

27. Idem vetus liber, cap. 9, agens de quodam adolescentulo Alemanno, qui in Claravalle ad vitam monasticam mirabiliter conversus, egregia sanctitate, et divinis manifestationibus claruit, factum refert in rem nostram, quod vivente sancto Patre accidit. Excerpo sequentia : *Egregius quidam adolescentulus de partibus Alemanniæ oriundus, studiorum gratia, comitante didascalo suo, Parisius adibat. Qui cum transitum haberet per domum Claravallensem, magister ille videns loci conventum et ordinem, nescio quo Dei judicio compunctus ad horam, petiit et obtinuit, ut susciperetur ad conversionem. Cumque rogaret adolescentulum ut secum remaneret, penitus non acquievit : multum siquidem abhorrebat a consortio, etiam et colloquio Cisterciensium monachorum ; sæpiusque rogaverat Dominum, nunquam sibi dari ad ordinem illum velle converti. Proinde [illegible] et fratribus monasterii adhortantibus eum, dura cervice resistens, nullis prædicationum [illegible] poterat expugnari. Eadem igitur nocte, dum eorum monita mente revolveret, facta est vox divinitus ad eum, dicens : Si hinc recesseris, et Parisius veneris, usque ad Pentecosten morieris, et sine dubio damnaberis. Ad hanc itaque vocem juvenculus ille multum obstupuit : necdum tamen potuit duritia cordis illius emolliri.*

28. *Porro sequenti nocte, cum sopori membra dedisset, videbatur sibi esse demersus in limo putei profundi. Cumque desperatus ibidem jaceret, subito apparuit desuper in foramine putei beatus Joannes Evangelista, in vultu et habitu beati Bernardi, cum alio quodam sancto, cujus nomen excidit mihi : qui et ipse similis erat cuidam religiosissimo viro, nomine Gerardo, portario Claravallensi. Quos cum ille vidisset, rogabat obnixius ut sui misererentur. Cui B. Joannes respondit : Tu sano consilio acquiescere contemnens, opem flagitas a nobis? Cumque ille promitteret se facturum quidquid ei placeret : Vis ergo, inquit, fieri monachus in monasterio Claravallensi? Etiam, domine mi ; libentissime volo. Quod cum firmiter pollicitus esset, sese citius impleturum, protinus eductum de profundo liberum abire permiserunt.*

29. *Mane itaque facto, postulavit præsentari quantocius B. Bernardo, quem cum antea non vidisset, continuo illum in vultu et habitu deprehendit, ipsum esse procul dubio cognoscens, quem in nocte transacta, sub conditione convertendi, liberatorem habere meruerat. Unde admiratus vehementer atque compunctus, protinus eidem sancto viro se reddidit, a quo benigne receptus, mox in ætate teneriori, gravitatis et sapientiæ canos, cunctis mirantibus induit.* Alia, quæ iisdem de illo exstant, manifestationum charismata, non sunt hujus loci. Ad majorem tamen historiæ, quam modo referebamus, fidem conducit allegati capitis clausula, qua Herbertus rem confirmat : *Hæc, inquit, omnia, quæ superius retuli, aliaque quamplurima, quæ licet magna existimem, tamen brevitatis amore reticui, ab eodem Dei famulo arcana relatione cognovi : ea videlicet conditione, ut usque ad obitum ejus, apud me secreta tenerentur. Sed quia jam, vocante se Domino, expletis in*

ordine annis 26 quam sinceriter vixit, tam feliciter obiit, ego solutus a nodo polliciti hujus, præfatas revelationes; in quibus non modice consolatum fuisse me memini, ad aliorum æque solamen præsenti paginæ intuli.

30. Apud Manricum tomo IV Annalium Cisterciensium in Appendice, inter ea quæ pag. 659, num. 13, exstant ad annum 1592, habetur sequens apparitio. *Mense Augusto, in die Parentis Bernardi, saltus novalis miserabiliter conflagravit, præsentibus abbate, et majori parte conventus sancti Petri de Eslonza Benedictinis, qui venerant cum nostris, sancti Patris solemnia celebraturi. Vulgavit fama apparuisse cuinam ex ipsis utrumque Parentem, nimirum Benedictum, Bernardumque, atque flammas grassantes compressisse, ne ultra procederent: cum, aere in contrarium impellente, nihil non absumpturæ timeri possent.* Nota, quod *saltus novalis* in ista Appendice pag. 602, num. 18, *in regno Legionensi, diœcesique* signetur.

31. Herbertus lib. II, cap. 29, mira quædam narrat de Gerardo de Farfa, admirandæ pietatis, et sanctitatis eximiæ sene; quibus subdit ista: *Huic autem viro jam posito in extremis beatus Bernardus angelico vultu et vestibus albis decoratus apparuit, in ea tamen constantia et habitudine corporis, qua ante obitum fuit. Quem cum ille inspiceret ad se ingredientem, et veteranos ac venerandos artus baculo sustentantem, manu ac voce, qua poterat, suis servientibus innuit, ut Sancto venienti assurgerent, et locum sedendi citius præpararent. Illis vero mirantibus ac quærentibus de quorum sancto ille loqueretur, premente se ægritudine non poterat respondere. Postmodum vero recepta virtute loquendi, cum idipsum denuo sciscitarentur, confessus est se vidisse beatum Bernardum blando ipsum alloquio consolantem. Qui cum benedixisset eum, benedixit etiam totam domum, subjungens hæc eadem verba, et dicens: Hæc est domus mea, quam ædificavi. Dominus custodiat eam in æternum, et in sæculum sæculi.* De Gaufrido Sorensi episcopo, cui, cum gravi ac pene a medicis desperata gutturis molestia laborabat, a viro sancto sibi apparente sanatus est, legi potest Herbertus lib. III, cap. 19.

§ III. *Tribus vicibus se manifestat cuidam fratri: apparet item B. Mariæ Ogniacensi saltem prædicti cœlestem gloriam, hæc referente auctore libri miraculorum, ac monachi litteratura.*

32. Prædictis apparitionibus addi possunt aliæ tres, quæ narrantur in Exordio magno Cisterciensi, distinctione 4, cap. 7, his verbis: *Frater quidam de Ordine Regularium canonicorum, cum esset proficiendi avidus atque charismatum meliorum æmulator, desiderabat desiderio magno beati Bernardi magisterio subjici, et Claræuallensium collegio sociari, licet hoc, ipso sancto Patre vivente, consequi minime potuerit. Quo decedente, audita fama pretiosæ mortis ejus, consternatus est animo vehementer, miserum se atque indignum clamitans, quod voti sui compos fieri non meruisset. Post autem paucos dies apparuit ei in visu idem venerabilis Pater, quasi strenuus operator, præcinctus ad laborandum in agro latissimo, in quo manipuli triticeæ messis innumerabiles esse videbantur, ex quibus multitudinem magnam in acervum grandem congesserat: reliquis vero, qui supererant, qui etiam multo plures erant, comportandis et coacervandis pertinaciter insistebat. Quod cum vidisset, intellexit illico, congeriem illam manipulorum figuram tenere multitudinis fratrum, quam idem egregius prædicator, quandiu vixit in carne, Christo Domino aggregarat: adhuc autem restare innumeros, qui ejus meritis et exemplis ad salvationis gratiam essent perducendi. Unde multum exsultans, seque unum ex illis fore non desperans, Claramvallem, quam citius potuit, adiit, postulans et impetrans se ad probationem admitti.*

33. Hac itaque sancti viri apparitione frater ille, ad tirocinium Claravallense vocatus est: quem vero favorem in eodem acceperit ab eodem sancto, pandit altera illius apparitio, fratri isti facta: *Qui dum adhuc novitius esset, et beati viri memoriam pene incessanter atque insatiabiliter animo volveret; quadam die Dominica circa finem vigiliarum fatigato illi, et modis pluribus afflicto, cœpit obrepere sopor. Et ecce apparuit ei reverendissimus Pater, cujus amore flagrabat, dignanter alloquens eum, et monens de dirigenda ad Deum jugiter intentione, cum quotidiana lacrymarum effusione. Quod si faceret, divinam miserationem, et suam ipsius visitationem securus exspectaret. Et cum ista dixisset, recepit se in tumbam suam, quæ ibidem coram altari beatæ virginis Matris posita erat. Quæ videlicet receptio tam videns fuit, ut frater ille nesciret, utrum dormitans, an vigilans hoc vidisset.*

34. *Cumque aperuisset oculos, et piissimi Patris admonitionem dulci recordatione pensaret, subito iterum apparuit illi jam plene vigilanti, et corporeis oculis intuendum se obtulit. Stabat igitur cominus coram ipso, ita ut manu tangi facile posset: diligenter eum considerans, et quasi explorans, utrum dormiret an vigilaret, more eorum, qui excitant ad vigilias dormientes. Quem cum novitius stupidus et attonitus intueretur, protinus ille, qui videbatur, evanuit: et quod mirum dictu est, visum est illi, quod quasi sensibiliter præcordiis ejus illapsus fuisset. Unde vehementer accensus in amorem Dei et ejusdem beatissimi viri, ad susceptionem novæ vitæ in gaudio et exsultatione spirituali de die in diem instituebatur. Denique sequenti nocte cum vigiliis fratrum similiter interesset, talem ac tantam divinæ visitationis gratiam ibidem expertus est, qualem ac quantam in vita sua nunquam antea senserat; quod totum utique meritis ejus, quem diligebat, se obtinuisse gratulatus est. Cumque per dies plurimos memoriam abundantiæ suavitatis hujus recolendo frequentius eructaret, fundebat uberrime dulces et pias lacrymas, quibus die noctuque satiari non poterat.* Hactenus Exordium magnum Cister-

[illegible] S. Bernardi [illegible].

[illegible] Vitæ S. [illegible] S. Bernardi [illegible] Carnotensis [illegible] in [illegible] ipse velut aquila [illegible] divinæ Scripturæ attigerat, et multa de arcanis cœlestibus ei [illegible] reseraverat.

[illegible] in libris de Miraculis, lib. II, cap. 23, refert [illegible] viri sancti apparitionem : Defunctus [illegible] est [illegible] de abbatia Domus Dei, filia Claravallensi [illegible], ætate quidem juvenis, [illegible] de quo etiam asserunt [illegible] virginitatis usque ad mortem, Domino largiente, servaverit. Hic vero spe mirabili confortatus, ita cupiebat dissolvi, et cum Christo esse, ut nihil timere videretur, nisi adhuc [illegible] remanere, multumque [illegible] promitteret, vel [illegible] apparuit ei [illegible] (id est Francone, [illegible] Bernarde (sic enim [illegible]) [illegible] sanctum Patrem [illegible] in manibus illius reddam. [illegible] suscipiens eum, [illegible] paradiso. Et his dictis [illegible], quæ viderat et audierat, fratribus [illegible] subjunxit : Si usque in crastinum vixero, non [illegible] vera locutus : quod si hodie migravero, fidem faciat dictis ipsa migratio. Defunctus est itaque frater in ipsa die, ut perficerentur [illegible] omnia quæ dicta fuerant illi a sancto Patre. Historiographus Cisterciensis ad annum 1195, cap. 3, num. 7, virum sanctum [illegible] sui [illegible] commemorat. Porro Ascelina virgo in Gallia, S. P. Bernardi secundum sanguinem neptis, secundum spiritum discipula, cum titulo beatæ memorari ab Henriquez in Appendice Menologii Cisterciensis, diximus inter Prætermissos ad diem 18 Maii ; cujus cultus examinari poterit ad diem 23 hujus mensis Augusti.

37. Joannes Eremita, qui S. Bernardi vitam conscripsit, in epistola, quæ primo loco Vitæ ejdem præfixa est, et apud Mabillonium recusa volumine II, mirabilem hanc refert apparitionem col. 1279 : Monachus quidam, venerandi abbatis verax dilector et sincerus, forte cum quodam laico fratre, Humberto nomine, per viridarium adjacens monasterio Claravallensi deambulabat, librum miraculorum sancti Patris tenens in manibus ; exponens ei secundum [illegible] illius ædificationis causa. Contigit [illegible] gratia, considere sub arbore piro, secus viam per quam quotidie vadunt et veniunt laborantes in [illegible]. Cumque non post modicum tempus consurgerent, supradictus monachus, oblivione subripiente, sicut multoties fieri solet, librum quem paulo ante in manu tenuerat, humi per improvidentiam depositum reliquit.

38. Abiit itaque, et regularis disciplinæ studiis occupatus, cum tandem reduceret ad memoriam, quomodo, ubi, et quando perdidisset illum, nullam omnino spem recuperandi concipiens (tum quia prope viam dimiserat, tum quia interim tanta fuerat facta inundatio pluviarum, ut etiamsi reperiretur, nihil amplius quam perditum valere crederetur), post aliquantum tempus ab illius inquisitione cessavit ; imo etiam penitus desistere visus est ; maxime tamen contritus, quod per negligentiam suam miraculorum sancti viri volumen amisisset.

39. In hunc modum transigens unum circiter mensem, cum post modicam per hortum deambulationem, sub arbore prædicta resedisset, non tamen proposito quærendi, vel spe recuperandi quod perdiderat, miro et inaudito modo librum, tanquam ab aliquo conservatum, et tunc de recenti, et ex industria juxta se positum, subito in medium proferri miratus est. Et ut mirabilius esse credatur, quod contigit, tam charta, quam scriptura adeo sana et incorrupta permanserat (nisi quod pauculis guttis exterius operimentum respergi videbatur), ac si cum cæteris libris in bibliotheca liber idem fuisset repositus. Quid super hoc audientibus visum fuerit, nescio : ego autem pro parte mea asseverare non dubito, rem talem, tamque insolitam, nequaquam sine miraculo contigisse, quod siquidem beati viri meritis adscribere et ratio persuadet, et veritas compellit.

40. Nocturni temporis silentio, cum post fatigationem diurni laboris, modicæ repausationis gratia recubuisset in lectulo, apparuit ei vigilanti vir venerabilis, amictus stola nivea, et staturæ mediocris, ætate grandævus, crine candidus, angelica facie reverendus, is in manibus suis duos libros tenere videbatur. Accedens itaque ad fratrem supramemoratum, porrexit ei utrumque, dicens : Accipe, vide, et lege. Qui repentinæ visionis horrore (sicut fieri solet) attonitus, securitatem tamen ex affatu benigno, aspectu tranquillo, vultu quoque angelico sumens, respondit : Domine Pater, nescio litteras. Simplex et illiteratus quomodo legam ? At ille : Fili, noli timere. Ecce Dominus tecum est, et docebit te, et, me intercedente, bene erit tibi. Hujusmodi pia admonitione confortatus frater, utrumque volumen accepit, evolvit et legit ; mirans et obstupescens in semetipso, quonam modo id fieret. Persona deinceps assistens, quasi alterum volumen secum deferens, alterum fratri relinquens, vale faciens et dato benedictione disparuit.

41. Quid igitur ? Mirabile quidem dictu est quod dicemus. Quid enim mirabili hoc mirabilius ? Fratrem novimus omnes quotquot sumus : laicus quidem erat paulo ante, nec etiam alphabetum noverat. Deo

tamen illuminante ejus intelligentiam, et quibusdam fratrum suffragantibus, in brevi ad hoc profecit, ut non solum legere, verum etiam cantare satis decenter et convenienter sciret. Exinde tam usu, quam gratia cooperante, dictionum significationes aliquantum intelligere cœpit, et in hujusmodi scientia paulatim proficere. Visionem itaque supradictam scripsit in spe adjutorii divini, et subventionis beati viri, quem credimus ei apparuisse. Nonnulla miraculorum ipsius, quæ vel scriptoribus ignota, vel per negligentiam [illegible] *prætermissa, tam decenter, bene, tamque eleganter litteris commendavit, ut subinde rapti in admirationem, dicamus cum propheta David*: A Domino factum est istud? et est mirabile in oculis nostris. *Quis ergo neget, hoc miraculose factum esse? Quod apertius, quod evidentius miraculum? Ascribimus igitur in primis gratiæ Dei; illud attribuimus deinde meritis sancti, assignamus denique fidei et obedientiæ fratris.*

§ IV. *Aliquot viri sancti vaticinia.*

42. Tametsi in nostro commentario prævio ad S. Bernardi Vitam, ac in Vita ipsa contineantur tot et tanta vaticinia, quibus liquidissime probatur, virum sanctum, præter alias eximias prærogativas in hoc genere summum mereri nomen: non ita tamen hæc materia ibidem exhausta est, ut non supersint exempla nonnulla, quorum notitia lectorem meum privari nolim. In Itinere litterario, de quo superius cap. 1. num. 9, actum fuit, parte 2, p. 201, narratur sancti abbatis nostri prophetia qua, dum Villarium venisset, ut ibidem monasterium fundaret, et in monte esset (monasterium quippe duos inter montes situm est) baculum suum plantasse dicitur in terra, et prænuntiasse: *In hoc loco salvabuntur multorum animæ*: baculum vero illum, jacta radice exerevisse in arborem quæ superstes fuerit in annum usque 1697, eodemque tempore, quo Thomas abbas, emortuam esse. Quæ res materiem dedit quatuor hisce pangendis versibus:

Villaria quondam tellure recondita phœnix
Emorior pariter, commoriente Thoma.
Quinque et dimidium lustrari sæcula et annum
Quo Bernardi me dextera sacra sevit [f. *serit*].

43. Vir sanctus tironi cuidam prænuntiasse diem mortis perhibetur in libro illo magno ordinis Cisterciensis distinctione 2, cap. 12. *Invenitur etiam in gestis hujus beati viri, quod adhuc in carne degens novitio cuidam in Claravalle graviter ægrotanti, cum multitudine monachorum in spiritu apparuit, prædicens ei quod quinta die foret moriturus: et quod in ipsa quinta die, sole jam ad occasum vergente, visitans eum, jussit considere et nihil timere: sed recto protinus cursu pertingere ad Dominum Jesum Christum, et offerre ei humilem suæ Clarævallensis familiæ salutationem. Ad quam vocem novitius, qua* [illegible] *senilis inclinatione,* [illegible] *motu annuens labiorum,* [illegible] *emisit spiritum.* Et sane [illegible] memoratur ibidem in eodem [illegible] quibusdam, ad abbatem [illegible] eorum [illegible] prædixerat sanctus Pater, evectis. Factum [illegible]

44. *Ad benedictionem* [illegible] *sancti Patris* [illegible] *aliquando novitii ejus,* [illegible] *bus suis errantes,* [illegible] *Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis induerunt: de quibus vir beatus,* [illegible] *prædixit, omnes eos gratiam spiritualis dignitatis adepturos, et* [illegible] *que, succedentibus* [illegible] *in singulis eorum* [illegible] *manciparetur;* [illegible] *Petrus, quem in Suetia ad domum Novævallis abbas sanctus direxerat, post obitum ipsius per annos quamplures usque ad senectutem* [illegible] *ætatem, absque hoc munere gratiæ* [illegible]*, eo quod simplicioris esset naturæ,* [illegible] *ministrandum minus idoneus existimaretur. Sed quid? Numquid vel in extremis finibus mundi latens, vel gravioris ætatis incommoda sustinens, omnipotentiam sancti Spiritus* [illegible] *potuit, quo minus impleretur de eo, quod per os prophetæ sui Bernardi idem Spiritus tanto ante prædixerat?*

45. *Denique post* [illegible] *temporis spatium, cum jam fere in oblivionem venisset, quod de hoc columbinæ simplicitatis homine Pater reverendissimus prædixerat, accidit, ut fratres de quadam domo Novævallis in insula, quæ Go*[illegible] [*Gotlandia*] *dicitur, sita, destituti pastore, secundum generalem consuetudinem ordinis,* [illegible] *matrem suam* [illegible] *currerent, quatenus per providentiam et sollicitudinem patris abbatis, domui* [illegible] *dignus dispensator constitueretur. Et,* [illegible] *Domino, sine cujus nutu nec folium arboris, nec unus passer in terram cadit, tam patri abbati* [illegible] *cæteris, qui electioni intererant, placuit, prædictum senem in hanc partem sollicitudinis* [illegible] *tanto* [illegible] *de pietate Dei sanctissimique Patris sui meritis confideret,* [illegible] *sua insufficientia diffideret.* [illegible] *et verbum, quod olim sanctus prædixerat,* [illegible] *ubique* [illegible] *est* [illegible] *qui* [illegible] *simplicis hominis,* [illegible] *dispensatione fuisse provisam,* [illegible] *quæ per spiritum propheticum locutus est homo Dei, unum saltem iota, vel unus apex* [illegible] *prolata videretur.*

De laudato Petro [illegible] nos in Prætermissis ad diem 19 Junii. Go[illegible] autem insula in mari Baltico satis nota est, ita ut non indigeat ulteriore explicatione.

CAPUT III.

Supplementum miraculorum.

Varie corporis infirmitates curatæ; prædictus moribundo terminus mortis; miraculum perperam S. Bernardo Claravallensi attributum; epilepticus non omnino curatus; mortuus ad vitam revocatus.

46. Chrysostomus Henriquez, in Fasciculo sanctorum ordinis Cisterc. lib. I, dist. 4, cap. 51 : *Non multis,* ait, *elapsis annis post obitum pii Patris, Gundisalvus abbas Moreolæ, quod est cœnobium ordinis Cisterciensis in Legionensi regno, podagra oppressus, vix doloris acerbitatem sustinere valebat. Summa tamen reverentia et devotione partem aliquam habitus S. Bernardi, quæ in eodem monasterio inter cæteras reliquias servabatur, membris languentibus applicavit, et subito dolor omnis discessit, et integram obtinuit sanitatem. Suerus, abbas Nucalensis, in Hispania, spina piscis, quam incaute deglutierat, et fere strangulatus, et tandem, ingravescente morbo, jam in extremis constitutus, et a medicis derelictus, lecto jacebat. Tunc prior Moreolæ corrigia qua præcingebatur, quamque devotionis causa sepulcro sancti abbatis Bernardi, cum Claramvallem visitasset, imposuerat, guttur inflatum infirmi abbatis tetigit, et statim spina descendit, et ab omni prorsus infirmitatis incommodo liberatus fuit, ac proinde a periculo mortis.* Narrat hæc duo miracula Bernardus Britto, lib. III, cap. 29.

47. Mirabilia prorsus sunt, quæ in commentario prævio § 49, narravimus de prodigioso fonte. His vero, quæ ibidem de illo legenda præmisimus, adjunge sequentia ex Joanne Eremita apud Mabillonium, col. 1290. *Fuit vir quidam religiosus, Odo nomine, cujus pars corporis per aliquantum tempus pene mansit emortua, adjacentis incommodi contractione. Is post mortem beati viri ad eumdem fontem perrexit. Cumque eo infirmitatis locum perfudisset, sanus et incolumis rediit. Alius dolore capitis immaniter vexatus, et omnino sensu privatus, fonte irrigatus sanatus est. Alius per septennium languerat, qui a parentibus ad sanctum fontem ductus, sospes factus est. Alius quidam, Suynus nomine, longo tempore febre quartana laboraverat, qui potu fontis ejusdem sanitatem recepit. Quidam vero maxima infirmitate gravatus, cum gustasset de eadem aqua, vermiculus cuidam similis locustæ, per os illius, omnibus videntibus, egressus est, et statim convaluit. Mutus etiam, ut aiunt qui viderunt, ad fontem venit, et loquelam recepit. Hæc multa alia tam a nobis, quam ab aliis visa, quibus non credere impium est, ne forte narrationis prolixitate audientibus fastidium generetur, perstrinxisse sufficiat.*

48. Viri sancti miraculis etiam accenseri potest mandatum ejus singulare, quo obitus cujusdam monachi Claravallensis differtur. Res gesta exstat apud Mabillonium inter excerpta e magno Exordio Cisterciensis ordinis, col. 1200, et apud Herbertum lib. I De Miraculis, cap. 12, e quo eam transcribo : *Quidam de fratribus ejusdem loci,* cœnobii videlicet Claravallensis, *cum esset positus in extremis, ingressus ad eum visitandum B. Bernardus post Completorium, et videns hominem morti proximum, jamque migraturum, ait : Fili, charissime frater, quia conventus noster hodie fatigatus est de labore, et jam postmodum habet ad vigilias surgere... Quod si te hora illa, fratribus obdormientibus, oporteat illum suam interrumpere dormitionem, nimium vexabitur, et proinde vigilias minus celebriter exsequetur. Ut ergo bene sit tibi, et longo vivas tempore super terram, ad quam ingrederis possidendam, in nomine Christi præcipio, quod usque ad horam divini officii exspectes nos. Cui ille respondit : Faciam Domine, ut imperasti, si tamen voto meo tuis precibus suffrageris. Quid multa?*

49. *Abiit Pater in dormitorium, et frater non obiit ante terminum constitutum. Moxque, ut signum ad vigilias pulsari cœpit, pulsata est tabula, et ille decessit. Quod non modo de illo fratre, verum etiam de pluribus aliis pluries accidit ut uno pluribusve diebus protelaretur finis eorum ad ipsius Patris imperium et votum.* Porro ut lector noverit quid sibi velit : pulsata est tabula, Manricus ad annum Christi 1141, cap. 4, num. 6, *usitatissimum,* ait, *in omni Ecclesia olim, in Cisterciensi etiam hodie perseverat, significato decedentium exitu per crebros raucosque tabulæ ictus.* Alia deinde subdit. Sed nos cætera magni nostri thaumaturgi prodigia prosequamur.

50. Inter hæc perperam recensetur apud Mabillonium, col. 1109. *Mira sacerdotis concubinarii, et monachi quondam Clarævallensis, conversio* quæ datur *ex cod. Barbelliano ord. Cist. in diœc. Senonensi.* Neque enim ullam in ista conversione partem habuit S. Bernardus noster; cæterum miram illam conversionem sancto abbati Claravallensi etiam tributam invenio apud Horstium lib. VII Vitæ, pag. 77, ex editione Parisiensi, quam allegat.

51. Herbertus lib. I, cap. 20, rem miram memoriæ proditam reliquit de monacho, qui, dum laboraret morbo epileptico, per merita S. Bernardi obtinuit ut morbum præsentiens, lecto decumbere, et repentini casus elisionem vitare posset. Recito ejusdem Herberti textum : *Exiit aliquando Pater sanctus ad visitandum fratres suos metentes in agro. Qui quoniam infirmus erat, et pedes ire non poterat, ferrebatur in asello, Porro monachus quidam cum eo tunc adveniens atque asinum minans, cum ab olim pateretur caducum morbum, subito coram eo in ipso itinere corruit, et cœpit ab eadem epilepsia graviter torqueri. Quo viso, vir sanctus condoluit ei; unde et deprecatus est pro eo Dominum, ut passio illa non apprehenderet amplius improvisum. Igitur æger ex eo tempore usque ad diem mortis, per viginti et eo am-*

plus annos, quibus postea supervixit, datum est ei, quod antea non habebat, quodque cæteris epilepticis vix aliquando contingit, quoties ex eodem morbo cadere debebat, per aliquantum temporis spatium præsentire, ita ut opportune posset lecto decumbere, et repentini casus elisionem jugiter præcavere.

52. *Et quidem vir sanctus, qui hoc ei a Domino minus impetravit credimus, quia perfectam illi sanitatem obtinere potuisset, si saluti animæ ejus expedire cognosceret. Sed quoniam ille homo gravis moribus ad portandum, et duri admodum cordis erat, cui salvando et virga correctionis, et baculus consolationis semper necessaria videbantur; concessum est ei misericorditer, ut subitanei casus periculum præsciendo jugiter declinaret, et salutiferi morbi stimulo non careret.*

§ IV. *Mortuus ad vitam revocatus.*

Tissierius in Exordio magno ordinis Cisterciensis, distinctione 2, cap. 19, narrat miraculum, quod inter alia primæ notæ merito adnumerari debet. Factum audi, his verbis descriptum ibidem: *Terram Jerosolymorum tempore quodam occupantibus Saracenis, beatus Bernardus, cujus animam christianæ desolationis gladius acerbitate singulari perfoderat, circumquaque discurrens, ad ulciscendam Salvatoris injuriam, et ad expugnationem gentis incredulæ, turbas fidelium non verbis tantum, sed signis et virtutibus hortabatur. Accidit autem, eum in Alemanniam devenire, et egredientem die quodam de Fribure, oppido memorabili in partibus Brisgaudiæ constituto, à quodam Henrico viro nobili, et adhuc juvenculo, ad quamdam mansionem ipsius, ubi erat, in vespera pernoctandum deduci, copiosa multitudine eum sequente.*

53. *Cum autem idem Henricus, accepto jam crucis signaculo, non equitare, sed pedes proposuisset incedere, donec, expensarum apparatu collecto, propositæ peregrinationis iter arriperet* (6). *Ascenso igitur equo, secutus est eum protinus abeuntem. Videns hoc et invidens quidam vir Belial, serviens ejusdem Henrici, homo totius pravitatis amator, et boni totius incredulus, in servum Dei ait: Ite modo, et diabolum illum sequimini, et ipse vos diabolus apprehendat. A latere vero duæ mulierculæ venientes, inter se deportabant tertiam, pedum et quorumdam membrorum destitutam officio et contractam: virumque Dei rogare volebant, ut calamitatem infirmæ, et bajularum angustias, [illegible] remedio relevaret. Porro Henricus hanc intuens et misertus: Ægram, inquit, super collum equi mei mihi porrigite, et vos ad servum Domini properantes subsidium implorate.*

54. *Præfatus ergo serviens ad hoc pietatis opus domini indignans et impatiens usquequaque, ipsum invectione arguit acriore, quasi ad incantatorem et maleficum, et mentium eversorem, esset [illegible] delaturus. Cui Henricus: [illegible] ad benedictionem [illegible] et ex certissima salute [illegible] si eam non [illegible]. Verbum igitur [illegible] accipiens, tota [illegible] ter ei irrisit, [illegible] adeptione equi [illegible]. Illa vero [illegible] ctum Domini [illegible] benedictionem illius adepta, illico surrexit incolumis, alieno jam, [illegible].*

55. *Viso hoc [illegible] tus maligni, [illegible] et conversus in [illegible] turpius, aspirante Satana, [illegible], in ipsum, toto [illegible], jactitabat. Verum, [illegible] Domini [illegible] rente, ipse retro [illegible] collisa spiritum exhalavit [illegible] lis ejus dolore [illegible] hunc lugubrem et occasum [illegible] ululatum [illegible] spectaculum removeret. [illegible] Henrico [illegible] quit Dominus, et [illegible].*

56. *Revocatus [illegible] ad longitudinem [illegible] Pater noster, super eum silenter oravit; et mox præcepit astantibus illum erigere; qui erectus, utpote [illegible] caput carens cervicis suffragio quaquaversum [illegible] miserabili [illegible]. [illegible] ait: Tenete, tenete firmiter ei caput. Deinde [illegible] medicinali unctione sæpius [illegible] delinivens, et [illegible], In nomine Domini, ait surge. Et iterum: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Deus tibi spiritum tuum reddat.*

57. *Ille vero, recepto mox spiritu, factus est in animam viventem [illegible] præ gaudio, et in [illegible] voces et laudes attonitis universis [illegible] manifeste quam miraculose mortuum [illegible] denique ab eodem sancto Dei, [illegible] quia [illegible] esset in [illegible] quo jusseris vivam, [illegible] quidquid voles. [illegible] esset jam mortuus. [illegible] et senten- [illegible] infer- [illegible] cæteris Ierosolymam [illegible] Dei [illegible] postmodum [illegible]*

(6) In notula marginali apud Tisserium dicitur sensus hoc loco esse imperfectus. Forte desiderantur illa, quæ proxime sequuntur in nostro apographo e Ms. S. Matthiæ: [illegible] in *equo secum comitari* [illegible].

[illegible] *pater sancti Bernardi* [illegible] [illegible] Vitæ, cap. 19.

58. [illegible] apographum [illegible] *Bernardi* desumptum [illegible] [illegible] [illegible] S. Bernardi [illegible] [illegible] post hoc [illegible] [illegible] superiorem [illegible] [illegible] [illegible] pra vidimus, quando sanctum thaumaturgum, populis [illegible] ad [illegible] tionem orientalem, comitabantur, et quæ patrabat miracula, accuratissime observabant. Consuli interim possunt, quæ habentur in Commentario prævio § 40 n. 428, de mortuo ad vitam revocato per sanctum, in Germania prædicantem, ex *libro Miraculorum domni Herberti* : apud quem tamen in editione Chiffletii hoc miraculum non invenio ; ac proinde non est mihi exploratum, idemne cum superiore, an aliud sit.

§ III. *M*[illegible] *pater sancti Bernardi* [illegible] *plaustrum, fracto axe, longius promotum ; caducus Humbertus morbus* [illegible] *et in corpore adjutus*, etc.

59. Patrem S. Bernardi ad monasticum institutum, relicto sæculo, transiisse retulimus in commentario prævio, § 8. Modus autem mirus, quo illa res accidisse, ibidem narrabatur e Vincentio Bellovacensi, et cujus locum unum non convenire cum altero, observabatur : modus, inquam, mirus [illegible] habebat aliquid, unde Manrico et mihi dubitare[illegible]. Notabam etiam quod nihil de eo scriptum reliquisset Guillelmus biographus. At modum hunc magis probabilem faciunt ea, quæ leguntur apud P. Jacobum Echard in Scriptoribus ordinis Prædicatorum tomo I, pagg. 188 et 189, inter scripta F. Stephani de Borbone, vel de Bellavilla, qui floruit proximo post Bernardum sæculo, Christi decimo tertio. Quamquam autem in dicto Commentario probatum sit [illegible] qui supra, Vincentii de hac conversione, quorum uterque est fere consimilis et, quem Stephanus memoratus de illa refert ; ejusdem tamen Stephani narrationem, ut cum Vincentiana conferri possit, quia brevis est, hic etiam transcribendam duxi. Stephanus itaque rem gestam, ejusque adjuncta sic memorat :

60. *Audivi*, inquit, *quod, cum B. Bernardus Claravallensis convertisset omnes fratres suos, et fecisset eos monachos, solo patre magis indurato in sæculo manente, venit in villam suam, et prædicans* [illegible] *in præsentia patris* [illegible], *præcepit hominibus qui* [illegible] *si qua ligna apportaverant*, [illegible] *quo facto, ligna sicca cito succensa sunt, et truncus tarde* [illegible] *emittens humorem fœdum* [illegible] *servavit. Tunc* [illegible] *sanctus loqui de pœnis inferni. Patri dixit, quod* [illegible] *trunco, qui non poterat igne* [illegible], *nec suspirare ad Deum, se ipse* [illegible] *pænitentiam ageret*, [illegible] *fumum* [illegible] *verbi pater* [illegible] *compunctus*, [illegible]. Et ad majorem facti commendationem subdit Stephanus : *Hæc* [illegible] *B. Bernardi*, [illegible].

61. In nostro apographo e ms. Aureævallis, de quo meminit commentarius prævius § 2, num. 21, et cujus exemplar, sicut colligo ex ejusdem principio ac decursu, idem illud est, vel simile cum eo, e quo desumpta sunt excerpta, quæ sub nomine Gaufridi exstant apud Mabillonium ; in nostro, inquam, apographo, *auctore*, prout eidem prænotatur, *discipulo*. *Parisiis a S. Bernardo ad ordinem converso*, res mira narratur in hunc modum : *Factum est in primis annis, messis tempore, venerabilis Bernardus loquens cum fratre quodam, sedebat in descensu nemoris, quod ministerio illi* [illegible] *proxime de Claravallensi* [illegible] *ecce* [illegible] *coram ipso factum est plaustrum, quod oneratum* [illegible] *fratres* [illegible] *bobus trahentibus, deducebant. Fractus est autem axis, ita ut vix transversi digiti spatio cohæreret. Turbati itaque fratres conqueruntur abbati super gravi damno, quoniam manipulos jam* [illegible] *quomodo in grangiam possent deducere, non habebant. At ille, facto* [illegible] *signo crucis ; in nomine, inquit, Domini, ite usque in aream. Erat autem grangia longius posita a loco isto ut vix posset abinde vox clamantis audiri. Cumque in aream pervenisset currus, tanquam completo jam obedientiæ ministerio, qui prius cadere prohibebatur, confracto axe, cecidit in ipsa hora. Quo facto valde consolati sunt fratres.*

62. In laudato mox ms. referuntur ista : *Illud quoque quod de viro reverendissimo Humberto, postmodum abbate Ignacum* [fort. *ad Igniacum* vel *Igniacensi*], [illegible], *non silebo : erat enim, cum ad Claramvallem venit, jam provectioris ætatis, et caduco morbo laborare solebat. Arreptus ergo* [illegible] *infirmitate, sed multo acrius solito, una in die septies cecidit, ita ut in insaniam versus, dentibus appeteret eos, a quibus tenebatur in lecto. Videns autem vir Domini, fidei zelo accensus : Quid agimus, inquit : eamus ad orationem. Cumque ingressus oratorium in-*

clinasset se, sine mora penetrans cœlos oratio justi, desideratum reportavit effectum. Protinus enim inter manus fratrum dormivit Humbertus, sequentique die accipiens sacramenta divina de manu sancti et beati viri, sanus factus est: et plurimis postea vivens annis, nunquam deinceps hujusmodi infirmitate laboravit. Factum hoc aliis verbis refertur superius apud nos lib. I Vitæ quod tamen cum non sit in ipso textu Guillelmi, sed aliunde eidem interjectum; rei gestæ veritas ex citato optimæ notæ apographo confirmatur.

63. Ignoscat mihi lector, quod hic subdam ex eodem ms. Aureævallis sanitatem animæ, quam auctor inter miracula a se relata, a S. Bernardo se accepisse ingenue et gratanter agnoscit, quando vir sanctus oculos ejus, in tenebris hujus sæculi, et quasi in umbra mortis sedentis illuminavit, et pedes ejus direxit in viam pacis. *Non debeo,* inquit, *qui de cæteris loquor, mei ipsius oblivisci, ne forte ingratus inveniar.* Deinde exposito insigni fructu, quem sanctus retulit in scholaribus Parisiensibus, ita de seipso loquitur idem auctor: *Sit benedicta dies illa a Domino, qua sedenti in tenebris, et umbra mortis, lux orta est mihi? Sit benedicta dies, qua sol justitiæ, imo misericordiæ Oriens visitavit ex alto miseram animam meam! Adversum et perversum nimis hominem, in verbo uno, in momento, in ictu oculi, inæstimabili mutatione dexteræ Excelsi prorsus in alium hominem recreans, ut sim initium aliquod creaturæ ejus. In æternum non obliviscar miserationis hujus, qua tam copiose præventus, tam subito mutatus, multorum super me animos obstupescere feci. Multi vero in illa captura Dominicis retibus irretiti sunt pisces, multi et in itinere adjuncti nobis, ita ut, transacto probationis anno, ex hoc collegio monachi facti simus viginti et unus.* Ex his supplentur et confirmantur ea, quæ in Commentario prævio § 10, præmissa sunt de captura apud Parisienses: deinde commendatur antiquitas et auctoritas scriptoris istius, e quo tam hæc, quam superiora, quæ modo ex eo recitabamus, sunt extracta.

64. Proxime subjungit idem scriptor, se ab eodem viro sancto curatum fuisse, dum infirmo erat corpore, et afflicta mente. *Eodem sane,* ait, *tirocinii nostri tempore, absente aliquando Patre nostro, cœpi corpore infirmari, et affligi mente (scio quia Satanas expetivit me, ut cribaret sicut triticum); sed non latuere Patrem, quæ circa me agebantur, et perfecte omnia cognoscens per spiritum, quæ [illegible]bantur in corde meo, sicut post reditum [illegible] oravit pro me, ne deficeret fides mea. [illegible] quam essem, impressisti me mirabiliter cordi ejus, Domine Deus meus! Gratias tibi! gratias tibi! Unde enim tali animæ, in tali pectore talis lo[illegible] quiddam sibi venerabilis Albericus, qui hodie abbas est in loco, cui nomen est benedictio Dei, [illegible], cum novitius esset, accidisse testatur: subita siquidem et vehementissima tentatione impulsus, paulominus cessit, cum venerabilis Bernardus, qui itinere dici unius aberat, hoc ipsum, Domino revelante, cognoscens, surgensque de nocte eadem hora festinavit ad consolandum eum...*

(65). Alia nonnulla, quæ apud laudatum scriptorem lego, in compendium redigo. *In villa proxima Castellioni, sanguinis fluxum patiebatur homo per multos dies:* quem sanctus, dum illac *forte transibat, signavit,* ac sanguinem stitit, *videntibus atque stupentibus universis. Sequenti vero nocte* malum rediit; at vir sanctus librum suum mitti ad eum, et ad caput ipsius deponi jussit, et convaluit. *Hominem pauperem de Campania mulier adultera maleficiis appetens, ut dicebatur comminata fuisse ei, ita tractaverat, ut miser homo, consumptis [illegible]nibus, nec mori posset, nec vivere permitteretur.. Hic cum ad Dei hominem esset adductus...,* per duos fratres *languentem hominem ante altare deportari jubet; et supposito capiti ejus vasculo, in quo corpus* Christi *continebatur..., in brevi convaluit homo.* Potuisset intexi huic paragrapho conversio monachi, qui tertio defecerat ab ordine, monitis hac precibus S. P. Bernardi obtenta, nec non pœnitentia ejus, ac patientia in paterna Dei castigatione; *de cujus felici consummatione,* prout narratur locis statim allegandis, *beatus Bernardus* [Tissierius add. *multum*] *hilaratus, sermonem devotissimum ad fratres in capitulo fecit, commendans in eo dignum pœnitentiæ fructum, et admirabilem patientiam ejus, omnibus proponens exemplum;* sed quia hujus rei gestæ narratio satis longa est; legi ea potest apud Horstium, ac Mabillonium, lib. VII Vitæ S. Bernardi, cap. 25, apud Tissierium vero in Exordio magno ordinis Cisterciensis distinctione 4, cap. 16.

§ IV. *Synopsis miraculorum S. Bernardi, quæ sunt* ***innumerabilia*** (7).

SECTIO I. *Infirmi, cæci, surdi, muti, claudi* ***contracti, fatui, phrenetici, et alii a S. Bernardo***

(7) Quam in Commentario prævio § 64, n. 718 promisi miraculorum synopsim, huc distuli. Rationes, quæ me moverunt, ut illam darem, ibidem exposui. Ejusdem exemplar ms. perhumaniter mecum communicavit Reverendus admodum ac amplissimus dominus Alexander Adriaenssens, celeberrimi cœnobii S. Bernardi in territorio Antuerpiensi ad Schaldim, abbas meritissimus. Synopsim porro hanc collegit R. A. D. Bernardus Timmermans, pastor in capella S. Jacobi, quondam superior, et novitiorum magister in ista abbatia. Citationes, quas designat, procedunt secundum ordinem anterioris editionis, libros quinque Vitæ, ac sextum, qui est de miraculis, complectentis, prout etiam fit in editione nostra, ita tamen ut in hac capitum ac numerorum nova [illegible]ta sit divisio. De locis, qui occurrent ex libro septimo, consulat lector Commentarium nostrum [illegible] prævium § 66, et quæ post librum sextum [illegible] dicuntur de Fragmentis ex Herberto apud Mabillonium vulgatis. His adde ea quæ relata sunt superius in Gloria posthuma. Cæterum hanc nos synopsim in sectiones duas, appositis etiam utrique ad marginem numeris ac notationibus, partimur, [illegible] de quibus monerem meum lectorem; ut nihil jam supersit, quam producere ipsam synopsim, [illegible] laudati Domini collectoris hic transcriptam.

[illegible] — 66, 67. Primum miraculum a S. Bernardo [illegible] narrat Guillelmus lib. I, cap. 9, num. 43. [illegible] scilicet in extremis positum, et extra sensus, facit libere loquentem. Confitetur homo sua peccata, cæterisque bene dispositis juxta sancti Patris consilium, duobus aut tribus diebus post moritur.

Absens periculose quemdam ægrotantem sanat, dicens ejusdem uxori: « Vade, sanum invenies virum tuum. » Illa vero sic invenit. Cap. 6, n. 27.

Avunculum Galdricum a febri subito sanat. Cap. 10, num. 46.

Ipsum Guillelmum libri auctorem, eo quod sancto Patri in comedenda carne non obediret, reincidentem, et usque ad mortem afflictum, jam aquiescentem comedere, subito sanat. Cap. 12, num. 60.

Mulierem a caduco morbo sanat. Cap. 14. num. 67.

Episcopus Mediolanensis discum, ex quo sanctus Pater comederat, afferri jubet: jubetque infundi aquam, et panis exiguas buccellas apponi. Comedit et bibit, et absque ulla dilatione a febrium vehementi ardore convaluit, lib. II, cap. 3, n. 19.

Nobilis quidam de medicorum auxilio desperans, bibit de lavacro manuum ejus, et convaluit, cap. [illegible] num. 46.

Sacerdos desperabiliter ægrotans, et ad extrema devenisse visus, per tunicam S. Bernardi subito sanatur, lib. IV, cap. 1, n. 2.

Fratrem Robertum Clarevallensem positum in extremis absens sanat, n. 4.

Militem quoque in via, ut quocunque modo deportaretur ad virum sanctum, n. 5.

68. Miles ad primum gustum panis ab eo benedicti plenam recipit sospitatem a febre quartana, qua graviter laboraverat mensibus fere octodecim, [illegible] ad phrenesim, cap. 4, n. 24.

Ibidem num. 23, indicat auctor multitudinem febricitantium curatam, et inter alios clericum quemdam gravissima febri correptum, in pœnam, quod [illegible] fidem populi blasphemasset, sed compunctum sanavit S. Bernardus.

Juvenis quidam correptus febri, epistolam susceptam a S. Patre collo suo appendens sanatur protinus, cap. 7, n. 40.

Mulierem ab annis octo pessima ægritudine laborantem, vehementi tremore et validis motibus [illegible] pariter membra concutientem sanat, lib. [illegible] 4, n. [illegible]

[illegible] manus impositione facit subito [illegible], lib. VI, cap. 13, n. 44.

Item puerum a multis annis ne unum quidem passum potentem ambulare, ibidem.

Item mulierem viribus corporis adeo destitutam, ut nec ambulare, nec stare posset, cap. 14, n. 50.

[illegible] lib. VI, alius a febri sanatus narratur, [illegible] epist. Gaufridi, post. lib. VI.

Virum nobilem gravissima infirmitate laborantem sanat, ibid.

Item ibidem, virum pauperem longa infirmitate viribus fractum.

Item canonicum regularem semivivum curat ibid., num. 7.

Item ibidem, puerum morbo incognito laborantem, et post benedictionem lapidem evomentem, ibid.

Fratrem suum Girardum, ipso teste, sanat a morbo, serm. 26, n. ult. in Cant.

69. Multos alios a variis morbis ab ipso sanatos, præter dictos viginti tres, manifestum est ex cap. 3, num. 15, lib. II, ubi dicitur « maxima ei in curationibus ægritudinum gratia » fuisse « Febricitantibus, inquit idem auctor n. 18, multis manus imponens, et aquam benedictam porrigens ad bibendum, sanitatem obtinuit » et diversa loca perlustrans benefaciebat iis, qui infirmabantur . . curando febricitantes, lib. III, cap. 6, num. 18, narrat, ingentem multitudinem languentium, gustato pane ab eo benedicto convaluisse, omnes, qui gustaverunt juxta promissionem a S. Patre factam. Manifestum est ergo, paucos, respectu eorum, quos a variis morbis curavit, ab auctoribus in particulari adnotatos, quod et confirmabitur ex art. 3 sequenti.

70. Reverendissimum Humbertum, Igniacensis postea cœnobii ædificatorem, et primum Patrem, in Claravalle ab acri morbo epilepsiæ sanat, lib. I, cap. 10, num. 48.

Item mulierem præ hoc morbo impotentem ad loquendum, manus impositione, lib. VI, cap. 14, num. 47.

Item monachum quemdam, sed pro parte; ita ut casum præsentiret ad elisionem præcavendam, eo quod sic magis saluti animæ ejus expedire cognovisset, lib. VII, cap. 8.

Absens sanat paralyticum, Albertum nomine, in Hispania, lib. IV, cap. 6, n. 35.

Item mulierem paralyticam, tangens eam sub suo palliolo, lib. V, n. 6.

Lib. VI, memorat duodecim alios a paralysi sanatos: ex quibus, ni fallor, sunt decem, quos lib. IV, cap. 5. et 7 memorat.

71. Virum hydropicum cingulo suo accingens sanat, lib. IV, cap. 7, n. 37.

Anselmum episc. Havenbergensium, in fronte et faucibus gravissime patientem, ita ut vix aliquid gustare posset, aut loqui, sanat, lib. V, cap. 5, [illegible]

Exanimem, et diu sine sensu jacentem, ac quod detraxisset miraculis S. Patris, sanat, ibidem n. 20.

Puerum incessanter flentem osculo sanat, lib. I, cap. 11, n. 23.

Petrum, Asturicensem episc. in Hispania, pileo suo ipsi transmisso et imposito, sanat a dolore capitis, lib. IV, cap. 6, n. 36.

Alterum a dolore capitis sanatum memorat, lib. VI.

In capite saucium curat lib. IV, cap. 4, n. 24.

Unum a tremore capitis sanat. lib. VI.

72 Veniamus ad cæcos, surdos, claudos, mancos etc. Transeo modum curationis, nisi circumstantia occurrat notabilis, contentus etiam solum lib. VI, sine cap. et n. citare, quia neglexi ea notare, eo quod non judicarem esse opus.

Puellam lucis impatientem sanat, lib. II, cap. 3, num. ult.

Illuminat puerum cæcum in testimonium quod expeditionem in Orientem, Deo inspirante, prædicaverat, lib. III, cap. 4, n. 29.

Puerum in uno oculo cæcum sanat, lib. IV, cap. 1, n. 6.

Alterum ibidem utroque oculo orbatum ex utero matris, n. 7.

Omitto multos alios, quos idem lib. IV, illuminatos memorat; cum lib. VI, eosdem videatur memorare.

Lib. V, cæcum et cæcam illuminatos memorat.

Lib. VI, memorat illuminatos centum octoginta quatuor, ex quibus pro majori parte utroque oculo cæcos, quosdam uno, multos ex utero matris invenies.

Lib. VII, cap. 18, memorat unum illuminatum osculando terram, et eadem oculos confricando, quam audierat S. Patrem tetigisse transeundo. Itaque habes centum nonaginta unum in particulari cæcos illuminatos.

73. Surdos auditum percepisse octoginta sex memorat, lib. VI.

Mutos triginta et unum loquelam recepisse memorat, idem, lib. VI,

De uno vero mentionem facit lib. VII, cap. 21.

Lib. I, cap. 9, num. 44, puerum ab utero matris habentem manum aridam, et brachium tortum, sanatum memorat.

Lib. II, cap. 3, n. 18, memorat aridas manus, et membra paralysi dissoluta incolumitati restituta, et inter alia manum adolescentis aridam et retortam ac brachium.

Lib. IV, cap. 4, n. 29, memorat pueros mancos duos curatos: quos vero in sequentibus memorat mancos curatos, memorat etiam lib. VI, memorat autem hic mancos et habentes manus aridas curatos quinquaginta septem. Plures alios a simili infirmitate sanatos indicat cap. 9, n. 32. Habentes brachia arida, seu impotentia ad motum, curat tres, lib. VI.

74. A fistula pedis sanat juvenem, lib. I, cap. 9, num. ult. Hunc spectant claudi, qui gressum per virum sanctum acceperunt.

Lib. I, cap. 2, num. 54, memorat unum.

Lib. IV, cap. 4, num. 28 et 29, memorat duos quos in sequentibus memorat, citat etiam, lib. V.

Lib. V, num. 7, memorat etiam duos.

Lib. VI, memorat centum quinquaginta septem claudos erectos, ex quibus pauci curvi fuerunt.

Ibidem cap. XV, num. 51, gradiens genibus et [illegible]nibus curatur.

Lib. VI, memorat undecim contractos, et omnino impotentes curatos, lib. VII, cap. 19, unam.

Caput erigere non valentes memorat, lib. [illegible] ratos 5.

75. Puerum fatuum et mentis inopem, claudum quoque surdum et mutum sanat, lib. IV, cap. 8, num. 44.

Lib. VI, fatuos duos menti restitutos memorat.

Henricum virum magnum et potentem in [illegible] familia ducis Bavarorum, magna ex parte phreneticum, et aliis incommodis laborantem desperabiliter, sanat, lib. IV, cap. 7, num. 37.

Item phreneticam idem, lib. IV. cap. 4, sanatam commemorat.

Item alteram ibidem, cap. 6.

Lib. VI, etiam phreneticum sanatum memorat.

Absens corpore, sed præsens spiritu, submergendum salvat.

SECTIO II. *Mortui ad vitam revocati* [illegible] *impetrata proles; parturientes adjutæ; imperium in dæmones, bestias, et elementa; alia* [illegible]*cula; conversiones; pœnæ obstinatis* [illegible] *conciliationes; prodigia S. thaumaturgi innumerabilia.* — 76. Mortuos resuscitavit tres: unum memorat lib. VII, cap. 19, idque mortuum subito in pœnam blasphemiæ adversus S. Patrem. Alterum resuscitatum memorat, lib. II Vitæ ejus a Joanne [illegible] tertium, mulierem scilicet ressucitatam memorat Barnabas de Montalbo, Hist. Cisterc. lib. III, cap. 63. Vide cap. 30 Medullæ Vitæ S. Bernardi.

In agone positum revocat, et quasi retrahit commeantem, nec insalutatum abire permittit, lib. IV, cap. 2, num. 8.

Quidam moribundus ex mandato S. Patris mortem differt ad magis opportunum tempus, lib. VII, cap. 9.

Reginæ Galliæ sterili partum prædicit et impetrat, lib. IV, cap. 3, num. 18.

Mathildis Anglorum regina invocat absentem, et partum edit desperatum, ipsa pariter desperata, lib. IV, cap. 1, num. 6.

Mulierem anno integro gravidam mirabiliter facit parere, cap. 4, num. 22.

Alteram ibidem periclitatem in partu, aqua [illegible]dicta potata liberat.

77. Nunc dicendum de virtute miraculosa, quam habuit in dæmones, lib. II, cap. 3.

« In dæmonibus eliminandis, ait Arnaldus lib. II, cap. 3, num. 15, frequentior operatio erat. » Item.

« Maxime oppressos a diabolo diligen[illegible] purgabat, » cap. 4, num. 24.

Inter alios, de quibus particulariter fit mentio, lib. I, memorat dæmoniacum, surdum, cæcum, et mutum curatum, cap. 14, num. 67.

Lib. II, cap. 2, num. 10, mulierem: num. 11, puellam: cap. 3, num. 13, mulierem; num. 17, puerum; et mulierem; in fine num. 20; cap. [illegible]

rursus mulierem, num. scilicet 21 et 22 num. 23, virum, num 24, mulierem ac dæmoniacos liberatos memorat

Lib. IV, cap. 1, num. 7, memorat dæmoniacum curatum per stolam qua S. Pater in missa usus fuerat. Alterum, lib. VI.

Monachum a diabolo agitatum ad instar dæmoniaci, liberat, lib. II, num. 7.

Feminam ab incubo dæmone mirabiliter liberatam memorat, lib. II, cap. 6, num. 34 et 35

A maleficiis virum liberat, lib. I, cap. 10, in fine.

His adde, quod narrat lib. II, exordii ordinis Cisterciensis, cap. 7, item traditio. Vocatus S. Pater ab Innocentio II. Romam, in fine schismatis dæmonem, cujus insidiis rotam curru vectus fregerat, ejusdem rotæ fractioni miraculo substituit.

78. Sequuntur quædam miracula, ad gratiam sanitatum non pertinentia, ex quibus constabit, Bernardum et elementis, sed bestiis, etc., per miraculum imperasse.

Pluviam procurat miraculose nondum religiosus, lib. I, cap. 3, num. 14.

Miraculose vires obtinet ad laborandum, cap. 4, num. 14.

Subvenit penuriæ suorum per miraculum, cap. 6, num. 27.

Annonam multiplicat, cap. 10, num. 49.

Epistolam scribit in imbre sine imbre, cap. 11, num. 50.

Indignus non potest deglutire eucharistiam, orante S. Patre, qui eum indignum noverat: sed confessus ipsi, sine difficultate deglutivit, num. 51.

A multitudine muscarum oratorium purgat, eas excommunicando (improprie scilicet, juxta alib. dicta), num. 52.

Equum indomitum ante suos pedes facit stare, cap. 13, in fine

Donum lacrymarum subito impetrat cuidam Nicolao, cap. 14 num. 68.

Gaufrido de Perona nimia tristitia afflicto impetrat subito spirituales consolationes, lib. IV, cap. 3, num. 16

Victoriam impetrat duci Ranulpho, lib. II, cap. 7, num. 44.

Item duci Theobaldo, ibidem in fine lib. II.

Item Portugallensibus contra Saracenos. Ita habet Medulla Vitæ ejus.

Dentem ex capite B. Cæsarii miraculose extrahit, lib. IV, cap. 1, num. 1.

79. Cum lues grassaretur in animalia bruta, benedixi sal, et apponi ipsis jussit, et protinus lues cessavit. Quod in aliis, ait, quoque monasteriis vidimus et cognovimus, etc., cap. 4, num. 28.

Aliquoties fugientem, et, ut videbatur, protinus capienbum vel lepusculum a canibus, vel aviculam ad accipitribus, signo crucis edito, mirabiliter liberavit; dicebatque sequentibus, frustra sese conari, nec ullatenus, se præsente, ejusmodi exercere posse rapinam: nempe abhorrebat ab ea vir mansuetus, lib. III, cap. 7 num. 27.

Aquam mutat in vinum, lib. VI, cap. 17

Candelam sine igne miraculose accendit; num. II, epistolæ in fine lib. VI

Rigor et inflexibilitas æris, tenentudini digiti ejus cedit, lib. VII, cap. 27.

Benedictio ejus panem ab omni corruptione multis annis vindicat, quod et ipse Eskilo Danorum archiepisc. minus confidenti promittit, lib. IV, cap. 4, num. 24 et 25.

80. Sequuntur quædam conversiones non sine miraculo factæ. Cæteræ, teste etiam Alexandro II, in bulla canonizationis S. Patris, sunt innumerabiles.

Non dubito quin miraculosa fuerit conversio illorum amplius quam triginta sociorum, cum quibus Cistercium est ingressus, certe aliquorum, lib. I, cap. 3.

Huic adde conversionem suæ sororis, cap. 6, num. 30

Nobilium cohortem militum per potum benedictum convertit, facitque omnes monachos, cap. 11, num. 55.

Ducissam Lotharingiæ convertit. Viderat illa in somnis Bernardum serpentes septem horribiles de utero suo manibus propriis extrahentem, etc., cap. 14, num. 68.

Convertit miro modo Guillelmum Aquitaniæ ducem, postea sancte mortuum, lib. II, cap. 6, num. 38. Item Petrum, Pisanum, cap. 7, num. 45 et 46. Victorem antipapam, num. 47.

Item venerabilem quemdam clericum Mascelinum, lib. IV, cap. 3, num. 14.

Item Henricum Germanum regis Galliæ, lib. IV, cap. 3, num. 15.

81. Item Andræam quemdam miro modo præ cæteris jam dictis contra nitentem, ibid.

Item Gaufridum de Perona cum variis aliis, num. 16. Item illius patrem, virum nobilem et potentem num. 17.

Item nobilem virum Henricum de Salinis, cap. 8 num. 49.

Clericos obstinatissimos convertit, num. 3, epist. post lib. VI.

Item populum Albigensem obstinatissimum in hæresi Henriciana, ibid., num. 10.

Item monachum dubium circa veritatem Eucharistiæ, in sua fide jubet communicare, et convertit, lib. VII, cap. 6 (8).

Varios clericos Parisienses ad religionem convertit, cap. 13.

Latronem a crucis supplicio liberat, et sanctum facit, cap. 15.

Blasphemum suum a morte suscitatum convertit, cap. 19.

82. Alexandrum canonicum et doctorem Colonien-

(8) Vide comment. præv. num. 111.

sem per piscem ipsi oblatum, et prius benedictum religiosum facit, cap. 20.

Sacerdotem concubinarium et monachum apostatam convertit, cap. 21 (9).

Item monachum tertio apostatantem, cap. 25.

Hæc breviter de conversis a S. Patre, quorum conversio non tam exemplum quam miraculum venit reputandum, ut videre est suis locis : unde merito Gerson, doctor et cancell. Parisiensis : « Inter miracula, ait, serm. de S. Bern., præcipua ego illa deputo, quæ egit in conversione illorum, qui etiam converti toto nisu fugiebant. » Sed tales pro maxima parte jam allati erant.

83. Constat et nonnullos viro sancto obstinate resistentes divinitus fuisse punitos. Inter alios Ramnulphum quemdam Doratensem abbatem, lib. II, cap. 6, num. 33.

Varios a dæmone possessos, num. 36.

Petrum Leonis antipapam, cap. 7, num. 47.

Hujus fautorem, Gerardum Engolismensem, cap. 6, num. 39.

Gaufridum comitem Andegavensium, lib. IV, cap 3, num. 13.

Girardum quemdam clericum, lib. IV, cap. 4, num. 23.

Item Thomam de Beverla, quem ipse S. Pater testatur, subita et horrenda morte præreptum, epist. 108, num. 3.

Transeo reconciliationes varias, ab eo non sine miraculo factas inter privatos et publicos, inter reges et principes, inter civitates et civitates, inter eos et Ecclesiam; inter episcopos et clerum, ita ut merito vocetur angelus pacis.

(9) Vide supra, numero 50.

A 84. Numera nunc miracula in particulari recensita, et invenies sexcenta septuaginta sex. Verum hæc esse pauca respectu eorum, quæ in particulari non sunt recensita, modo ex dictis constat et congemabitur articulo sequenti, *in quo R. D. Pastor, antea laudatus, ostendit miracula* S. Bernardi *esse innumerabilia. Manricus autem ad annum Christi* 1183, *cap.* 4, *hæc scribit in rem nostram, objecta sibi opportunitate agendi de libro Miraculorum invento a Petro Monoculo abbate, de qua re exstat narratio Herberti superius in principio libri sexti, et quam allegatus Manricus ex eodem auctore etiam recitat:*

85. « Invenio, inquit, num. 6, notatione dignum circa hunc librum, id quod Ignatius Firminus Fiteriensis observatum reliquit, postquam cum aliis B quinque contulisset, et cum Joanne Eremita, simulque cum Exordio atque Cæsario, quibus ex parte argumentum haud dissimile, ultra patrata quasi catervatim, et in confuso velut cum cunctis gustaturis panem, cui benedixit (et erat panum ingens multitudo) repromisit salutem, ex singularibus atque specialioribus, centum et septuaginta supra mille miracula referri, quæ Sanctus fecerit. *Verba ejus, quæ sunt apud Manricum, ita sonant :* « Nam cæcos a nativitate inveni illuminatos 221; mutos locutos, et surdos auditui redditos 180; claudos gressui donatos 126; mancos; et debiles viribus et manibus 184; contractos libero suorum membrorum usui 125; amentes 11; demum tres mortuos luci et vitæ redditos, et sexaginta sanatos ab C aliis morbis. »

DONATIONES PIÆ

TEMPORE S. BERNARDI CLARÆVALLENSIBUS FACTÆ.

Quæ numeralibus notis 1, 2, 4, 7, 9, 10, 11 prænotantur, nunc primum in lucem prodeunt. Has nobiscum perhumaniter communicavit D. Ribiere de Jubenville, *Scholæ chartarum alumnus.*

I.

JOCERANNUS IMMUNITATEM DECIMARUM.

(Cartulaire de Clairvaux, *Grangia-Abbatie.* IVa. — Anno 1121.)

In nomine summe et individue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, Ego Joceranmus, Lingonensis ecclesie nutu Dei episcopus; cum in ejusdem matris basilice gremio una cum Archidiaconis nostris et multis aliis religiosis personis, presente etiam Domino et patre nostro Lugdunensium Primate Humbaldo, cum suorum comitatu reverentissimo, de statu et ordinatione ejusdem ecclesie unanimiter tractaremus, venit ante nostre presencie optutus domnus Bernardus, monasterii Clarevallis, D quod Deus nostris temporibus revelaverat, Abbas religiosus, rogans, et cum omni humilitate deposcens quatenus de fundo ipsius loci et immunitatibus suis et de aliis quibusdam rebus necessariis, auctoritatis nostre presidio munitum privilegium faceremus, et presentis pagine decreto solemniter confirmaremus. Cujus juste et rationabili peticioni libenter adquiescere decernentes, quicquid justicia et honestate dignum postulare visus est, tantorum virorum judicio recto ordine ad effectum perducere curavimus. In primis igitur firmam immunitatem et perpetuam libertatem in Christo, salva Lingonensis Episcopi canonica obediencia et subjectione, ipsi loco et fratribus presentibus et in posterum succes-

[illegible] mandamus et confirmamus. De [illegible] et laboribus eorum preci[illegible] ut quocumque loco in toto epi[illegible] nutriture vel agriculture ipsi et fa[illegible] labores exercuerint decimas suas ipsi [illegible] Lingonensis Episcopi, cui de[illegible] proprie pertinet, ad sustenta[illegible] pauperum suorum decimas [illegible] Si quis tamen presbiterorum qui [illegible] decimas illas hodie possidet hoc tam [illegible] nostre dispensationis donum concedere noluerit, et in tanta cordis duricia perseveraverit, [illegible] successuris ne sibi ab aliquo [illegible] nostram auctoritatem posse do[illegible]ari estiment, nec illas ulterius accipere presumant. [illegible] ut in aliquibus terris vel locis [illegible] monasterio, cenobio et jam vel [illegible] ab Episcopo donatis, supradictos [illegible] contigerit, prout De[illegible]s destinaverit, fraterna dilectione requirant, et si habere poterint [illegible] autem contra hujusmodi nostre [illegible] temerario ausu agere pre[illegible] Dei et maledictionis sententiam [illegible] cito resipuerit cum divite misero [illegible] penas sustineat.

[illegible] Lugdunensis ecclesie. Signum [illegible] decani. S. Ayrardi archidiaconi. S. Guar[illegible] archidiaconi. S. Ego Joceraunus Lingonensis [illegible]. S. Ego Gocelinus Lingonensis ecclesie [illegible]. Acta sunt hec anno ab incarnatione [illegible] millesimo centesimo xxi. Indictione v. Ca[illegible] Pape II anno III. Francorum Rege Lodoico. Lingonensis ecclesie Joceranno Episcopo. Ego Du[illegible] Lingonensis ecclesie notarius ad vicem Fulconis canceliarii scripsi, dictavi et recitavi.

II.

DONATIO GUIDONIS MOLISMENSIS ABBATIS.

([illegible] de Clairvaux, *Belius-Mons*. III. — An[illegible]. — In marg.: *Guido abbas Molismi dedit quicquid habuit in loco qui dicitur Heis.*)

Tempus est juxta Apostolum operari bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei; perinde [illegible], per Dei patientiam Abbas monasterii Molismensis, laude et consensu Capituli nostri, laudo devotissime et concedo ecclesie Clarevallensi [illegible] ejusdem loci perpetuo possidendum [illegible] omnino hactenus habuimus et de nostro jure fuit in loco qui dicitur Heis, constituto tamen annuo censu XII denariorum, quos illa scilicet ec[illegible] pro hac donatione reddere curabit quotannis circa festum Sancti Remigii. Quod nostre [illegible] ut et predictis fratribus perpetuo maneat inconcussum et ceteris omnibus caritatis exemplum, litteris mando et nostro sigillo munio. Signum David prioris, signum Aymonis sub prioris, signum Martini tercii prioris, signum Rain[illegible] camerarii, signum Roberti subcamerarii, signum Galterii cellerarii, signum Roberti subcellerarii, signum Petri de Raveriis, signum Enjorranni capellani. Actum est hoc apud Molismum anno ab incarnatione Domini MCXXXI°, regnante Rege Lodovico, Wilenco Lingonensi Episcopo, et Hugone Duci Burgundie, et Thebaldo Comiti.

III.

REGULARES CANONICI SÆCULARIBUS SUBROGANTUR IN ECCLESIA S. LUPI.

(CAMUSAT, *Promptuarium sacrarum antiquitatum Tricassinæ diœcesis*, folio 297. — Anno 1135. — Collatum cum originali.)

.... Contigit, ut divæ memoriæ Teobaudus Comes consultis religiosis viris Hugone Altissiodorensi episcopo, Hattone Trecensico episcopo, bonæ memoriæ Bernardo Clarevallensi Abbate, Guillelmo prædicti Sancti Martini abbate pervigili cura tractaret qualiter ecclesia præfati S. Lupi quæ per negligentiam quorumdam a divino cultu torpuisse videbatur et dicebatur ad religionem converteret, placuit memorato principi, præfatisque religiosis viris, consentientibus et universis S. Lupi canonicis ut decessioni secularium fratrum qui tunc ecclesiæ præerant, regulares canonici subrogarentur, ut quod illi minus honeste faciebant, isti solemnius et cum majori devotione Domino deservirent. Igitur anno incarnati Verbi 1135. 3. Cal. Decembris, prædicti religiosi quosdam de ecclesia S. Martini fratres elegerunt, quos in B. Lupi ecclesia sicut dispositum fuerat Domini servituros transposuerunt, qui fuerunt inibi sine proprio Abbate, Guillelmi Abbatis S. Martini regimini et providentiæ respondentes anno uno, mensibus sex, diebus XII. Anno 1137 II idus Junii. Gerardus prior S. Martini prædictis fratribus in abbatem datus est et prælatus, vir miræ simplicitatis et secularium negotiorum ignarus.

IV.

IMMUNITAS DECIMARUM.

(Cartulaire de Clairvaux, *Campigni*, XXXIV. — Anno 1136.)

Notum sit presentibus et futuris quod Domnus Bernardus primus Abbas Clarevallis quesivit et impetravit ab Abbate Molismensi Ebrardo et Capitulo ejus decimam laborum fratrum Clarevallensium de his que laboraverint infra terminum parrochie Campaniaci, que antiquitus juris fuisse dicebatur Molismensis ecclesie. Concessum est ergo et litteris istis roboratum ne unquam de laboribus vel nutrimentis eorum quoquo modo, sive per monachos sive per conversos, vel et per mercennarios fiant ad opus Clarevallensis ecclesie, Molismenses vel quilibet pro eis decimas accipiant : sed eas perpetuo sine reclamatione et calumnia Clarevallenses teneant. Factum est hoc anno Dominice incarnationis millesimo centesimo tricesimo sexto, in communi Molismensi Capitulo, coram ambobus prefatis Abbatibus, et affuerunt de personis ecclesie Atho prior, et suppriores Petrus et Fredericus, et totus conventus.

V.

CHARTA ALPHONSI REGIS.

(*Journal de Trévoux*, Août 1739, p. 1875. — Anno 1142.)

In nomine Dei.

Quoniam decet unumquemque fidelem de bonis sibi collatis a supremo largitore Dei ministros participes efficere, ut per eos cœlestium bonorum participes efficiamur: ideo ego Aldephonsus, miseratione divina Portugalensium rex, noviter, Deo juvante, creatus, quia me plus omnibus debitorem sentio, cupio me et omnia mea Altissimo offerre, ut tam ego quam successores mei in perpetuum regnaturi, agnoscant habere regnum de manu Domini, qui præsentialiter tradidit illud mihi, ut corde firmo et charitate perfecta fidem Christianam ab infidelium injuriis defenderem, et sanctam Ecclesiam de regni redditibus ditarem, ut sic esset regnum sanctum, Deo charum, et in perpetuum stabilitum.

Et quia jam me et omnia mea B. Petro et ejus successoribus vectigalem constitui, cupiens nunc et B. Dei Genitricem apud Deum advocatam habere; de consensu vassallorum meorum, qui absque extraneo adjutorio me in regium solium constituerunt, me ipsum, regnum meum, et gentem meam, et successores meos, sub beatæ Mariæ de Clara-Valle protectionem, defensionem et patrocinium constituo et constituta fore decerne, ordinando et mandando omnibus et singulis successoribus meis, in hæreditatem hujus regni legitime intrantibus, ut singulis annis eidem ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Clara-Valle, quæ est Cisterciensis ordinis, posita in regno Franciæ, in diœcesi Lingonensi, tribuant in modum feudi et vassallitii quinquaginta marabitinos auri probati, boni, et digni quod recipiatur. Si vero contigerit per dominum nostrum aliquem hujus monasterii ordinis præfati intrare, vel monasterium inibi construxerit, personæ et res talis monasterii sub tutela et patrocinio regis erunt taliter, quod a nullo possint molestari, inquietari, perturbari, vel a suis bonis defraudari. Quod si contingat, in pristinam libertatem restituantur, quacunque hora temporis vel momenti in quo majori commoditate id fieri quiverit. Quapropter bona talium monasteriorum et personarum erunt quasi bona regalia, et de illis erit regi eadem cura quam de suis debet habere. Si vero rex aliquis vel tyrannus (quem de lumbis nostris futurum non credimus), præfatas personas molestaverit, seu illarum bona subripuerit, non meam aut earum, sed Virginis hæreditatum usurpare se credat, et tanquam domino suo infidelis, sub cujus tutela regnum nostrum committimus, eodem privetur, et semen ejus non elucescat super terram. Fratribus vero in dicto monasterio de Clara-Valle; et aliis sui ordinis, statum regni nostri Deo devote commendare, et animam meam, et parentum meorum missis et vigiliis adjuvare et de feudo seu vassallitio altare B. Mariæ reparabunt. Abbas vero dominus Bernardus et ejus in perpetuum successores hujusmodi feudum in perpetuum habebunt in die Annuntiationis B. Mariæ Virginis.

Et ideo, Virgo Mater Domini mei Jesu Christi, in cujus laudem hic ordo constitutus micat, ego humilis servus tuus, Aldephonsus rex Portugalensis, peto quatenus meum regnum defendas a Mauris [illegible] micis crucis Filii tui, et coram hanc ab omni externo domino liberam conserves, ac de [illegible] fideles servos et feudi largitores in [illegible] roborės.

Si quis vero contra hoc vassallitium et feudi testimonium aliquid attentaverit, si vassallus [illegible] regno nostro expellatur; si vero (quod Dominus [illegible]) consentiat) rex fuerit, sit a nobis maledictus, et in stirpe nostra non numeretur, et a Domino Deo, qui nobis regnum dedit, omni dignitate spolietur, et a suis inimicis victus et cum Juda traditore [illegible] ferno sepultus.,

Facta charta in ecclesia Lamecensi, [illegible] Kal. [illegible] anno 1142.

Ego rex Aldephonsus.

Egas curiæ præses confirma.

Petrus Pelaides curiæ signifer confirmat.

Evas Ropinias Colom. præfectus confirmat

Pelagius de Saura confirmat.

Gondisalvus de Saura protest.

Rosendus Aivar protest.

Alphonsus Egea protest.

VI.

CHARTA SANCIÆ REGINÆ.

(MANRIQUE, *Annal. Cisterc.* II, p. 87.)

In nomine Sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.

Quoniam scriptum est: *Declina a malo, et fac bonum*; et non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. Item: *Initium Sapientiæ timor Domini*, et, *qui timet Deum faciet bonum* [illegible] *ranti bonum, bene erit in extremis.* Igitur ego [illegible] ctia Alfonsi imperatoris Hispaniarum [illegible] aliis exemplis præmonita et edocta, [illegible] luntate, nullo cogente, pro redemptione [illegible] et parentum meorum, do vobis Domino [illegible] Clarævallis abbati, hæreditatem sancti [illegible] Spina, atque hæreditatem sanctæ Mariæ [illegible] ridos, scilicet terras, vineas, prata, fontes, montes cultos, et incultos, [illegible] utrinque, videlicet cum omnibus terminis sibi pertinentibus, quatenus ibidem [illegible] norem Domini nostri Jesu Christi [illegible] nitricis, monasterium ædificetis in quo [illegible] nachi, vestrique ordines assidue assistentes, [illegible] suis atque meis, parentumque meorum, atque [illegible] nium fidelium, tam vivorum quam defunctorum peccatis, Deum deprecentur. Siquis autem hoc meum donum, tam de meis quam de extraneis [illegible] cupiditate compulsus irritum facere voluerit, hoc

ad effectum nequaquam ducere possit; sed, si contigerit (quod absit!) omnia illa supradicta prius in duplo reddat; ac postea regi, vel cuicunque vestram commiseritis vocem, pectet in quotto mille libras auri purissimi, et insuper sit maledictus, et uti Dathan et Abiron, eum terra absorbeat; atque cum Juda traditore inferni pœnas luat. Amen.

Facta charta hujus doni, tertio decimo Kalendas Februarii, era 1134, imperante Alfonso imperatore, cum imperatrice Berengaria in Legione, in Toleto, et in Cæsaraugusta, et in Cordubia, et in tota Hispania.

Ego Sanctia regina supradicta, quæ hanc chartam scribere jussi; coram his testibus roboravi;

Domnus Petrus Segobiensis episcopus confirmat.

Domnus Loysius Legionensis episcopus confirmat.

Domnus Petrus Palentinæ sedis episcopus confirmat.

Gutter Fernandes confirmat.

Martinus Moniez confirmat.

Nicolaus Pelagii confirmat.

Pontius comes de Cabrera confirmat.

Manric comes confirmat.

[illegible] Amergot confirmat.

Cid testis confirmat.

[illegible] testis confirmat.

[illegible] testis confirmat.

[illegible] testes meæ curiæ visores, et auditores hujus dationis.

VII.

CHARTA THEODERICI FLANDRIÆ COMITIS.

(Arch. de Clairv., *Comites Flandriæ*. I. — Anno 1142.)

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Ego Theodericus, Dei gratia Flandrensium comes, [illegible] et paci ecclesiarum pro bona voluntate [illegible] religiosarum personarum me con[illegible] de[illegible] [illegible]isque petitionibus assensum pre[illegible] [illegible] honorificum immo in Deo animæ meæ fructiferum fore perpendi, perpendens opere [illegible] ponere deliberavi.

[illegible] igitur et piæ memoriæ abbatis Clarevallis Domni Bernardi merito sui per secula commendandi piis postulationibus devote et benivole occurrens annuere volui et in perpetuum contradidi, ut per totam terram et omnes transitus meæ ditionis mei comitatus sive meæ potestatis abbatia Claraevallis et omnes abbatiæ de Claravalle egressæ, vel ulterius exituræ, vel etiam ab his abbatiis processuræ, que a Claraevallis cenobio sunt progressæ, in eundo et redeundo a theloneo et passagio sint omnimodis liberæ. Quod, quatinus ratum stabile et imperturbatum permaneat, sigilli mei impressione auctoritate et baronum meorum subscriptione confirmare institui.

Testes hujus concessionis Rogerus, prepositus Brugensis; Willelmus, castellanus Sancti Andomarensis: Rodulfus, castellanus Brugensis; Gislebertus, castellanus Bergensis; Balduinus de Baliul; Anselmus de Baliul; Theodericus, camerarius; Walterus Gonela; Hugo de Fareseles; Robertus, abbas de Dunis, frater Osto et frater Robertus, milites templi.

Actum anno dominicæ incarnationis M° C° XL II° Indictione V^{a} Concurrente III^{a} Epacta XXII^{a}.

(*Original en parchemin, conservé aux archives de l'Aube. Le sceau manque; il pendait par lacs de soie. — Au dos on lit en écriture du* XIIe *siècle:*

Theoderici comitis Flandrie de libertate abbatiarum Clarevallensium.

Carta Theoderici, comitis Flandrie de immunitate consuetudinum per totum dominium suum.

Et en écriture du XVe *siècle:*

Comites Flandrie, prima.)

VIII.

MIROSLAW, E PRIMATIBUS BOEMIÆ, PERSUADENTE HENRICO MORAVIÆ EPISCOPO, FUNDAT ET DOTAT MONASTERIUM ORDINIS CISTERCIENSIUM SEDLECENSE.

(BOCZEK, *Cod. diplom. Morav.*, I, 221.—Anno 1143.)

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis.

Notum sit omnibus Christi fidelibus, tam futuris quam præsentibus, quod regnante domino Wladislao Boemiorum duce serenissimo cum uxore sua nobilissima domina Gertrude, quidam de primatibus Boemiæ Miroslaus nomine divino monitus partim timore et amore, saluti suæ volens consulere, cum sæpius et a sapientioribus et ætate provectioribus audivisset, sine cultu vere religionis nec charitatis unitatem posse subsistere, nec Deo gratum exhiberi servitium: Statuit se religiosas personas diligere, et earum quieti, auxiliante Domino, providere. Consideratis ergo sanctorum virorum secundum diversam professionem variis conversationibus, ad unius tamen domus cœlestis Patris mansiones tendentibus, delegit de ordine Cisterciensium aliquot fratres mediatores sibi cum Christo procurare. Hoc ergo pio ac sancto voto de die in diem magis ac magis per gratiam sancti Spiritus incalescente de claustro Waltsaxen conventum fratrum sibi impetravit committi. Cujus petitioni sanctæ conversationis venerabilis abbas Gerlacus acclinatus conventum fratrum in Boemiam direxit, quibus sancto desiderio susceptis præfatus dominus Miroslaus, consentiente et attestante prædicto venerabili duce Boemiæ Wladislao, et reverendo Ottone Pragensium episcopo canonica auctoritate confirmante, persuadente etiam et attestante venerabili domino Heinrico Moraviensium episcopo, locum qui dicitur Sedlecz cum omnibus quæ attinent, Deo et sanctæ Dei genitrici Mariæ in usus fratrum prædictorum in perpetuum libere dedit. Imprimis siquidem statuens, ut ordo monachicus, secundum beati Benedicti Regulam, et patrum Cisterciensium institutionem perpetuis ibi temporibus inviolabiliter conservetur,

Succedente ergo temporis opportunitate, divina gratia auxiliante, fundata est in Sedlecz ecclesia divino servitio apta, et ei ordini congrua. Cui a primo fundationis suæ exordio possessiones quarum nomina infra continentur, ad usus ipsius ecclesiæ et fratrum ibidem Deo deservientium libere sine ullius reclamatione collatæ sunt: Solnic, Hothonici, Podoliani, cum omnibus appendiciis suis; Gradische cum aqua, pratis et silva; Sdebudice. In Pobor, curia cum terra; Odolen et terra Donati. Bilani, Maleionici, Lubenici, Glusow, et Cacin cum omnibus attinentiis suis usque ad rivulum circa Porram silvam fluentem. Cæterum ut bonum principium finis melior consequatur, præfatus Miroslaus totis visceribus intentus in posterum quoque prædictæ ecclesiæ providere cum unicum haberet filium, constituit ut si hic filius sine filio hærede moreretur, vel etiam in posterum deficiente in linea filiorum hærede sine cognatorum, vel consanguineorum contradictione toto ejus hæreditas ad usus ecclesiæ in Sedlecz revertatur. Hoc etiam Dersislaus, Miroslai sororis filius, nullum habens filium de sua hæreditate constituit. Divino ergo amore inflammati, tam venerabilis dux, quam reverendi patres episcopi dominus Otto Pragensis, ac venerabilis Henricus Moraviensium episcopi, cujus prudenti consilio Bohemia decorata regebatur decreverunt, ut nulli omnino hominum liceat præfatum locum temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel minuere, vel etiam ullatenus invadere, vel illis vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur et illibata permaneant, tam ipse locus, quam possessiones et omnia quæcunque illius loci ecclesia ab initio possedit, aut in futurum, concessione pontificum, largitione principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino poterit adipisci. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona prædictam ecclesiam, vel ejus possessiones inquietare tentaverit, ream se divino judicio de perpetrata iniquitate cognoscat. Cunctis autem jam sæpe dictam ecclesiam, vel ejus possessiones tuentibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructus bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ beatitudinis inveniant. Ut autem hæc constitutionis et privilegii pagina rata permanens omni ambiguitate careat, jam sæpius dicti fideles servi Christi, dux videlicet et venerabiles patres episcopi sigillorum suorum notis confirmaverunt.

IX.

DONATIO HATONIS TRECENSIS EPISCOPI.

(*Montieramey.* — Anno 1122-45.)

Ego Hato, Dei gratia Trecensis ecclesiæ episcopus, dilectis filiis Guidoni abbati et monachis Arremarensibus imperpetuum. Officii nostri nos hortatur auctoritas religiosa loca diligere et fratres in eis divino famulatui mancipatos rebus ecclesiæ sustentare. Ea propter, dilecti in Domino filii, pietatis intuitu vestris precibus annuentes dedimus vobis et monasterio vestro, laudante Manasse de Villemauro Archidiacono nostro, vetus attrium de Clareio et capellam que in eodem attrio est, ad peticionem bonæ memorie Bernardi Clarevallensis abbatis. Hac tamen lege et tenore ut presbyter Clareii nichil unquam ibidem accipiat, sed ea que viventes illic obtulerint vel morientes dimiserint singulariter monachorum sint. Huic dono probabiles persone interfuerunt predictus Manasses de Villemauro, archidiaconus; Manasses, Rumiliacensis archidiaconus; Odo, archidiaconus; Falco, archidiaconus; Gibuinus, cantor et archidiaconus; Bernardus, Abbas Clarevallensis ad cujus peticionem hæc omnia facta sunt et concessa.

(*Original en parchemin, sans date; au dos est écrit:* De veteri attrio de Clareio nobis dato.

Le sceau manque; il pendait par double queue en parchemin. Conservé aux archives de l'Aube, fonds de Montieramey.)

X.

AUCTORAMENTUM THEOBALDI COMITIS BLESENSIS DE DONIS JOBERTI DE FIRMITATE.

(Cartul. de Clairvaux, *Comites Campaniæ*, V[a], — Anno 1145.)

Ego Theobaldus, comes Blesensis, notum fieri volo omnibus hominibus tam presentibus quam futuris, quod Jobertus de Firmitate, profecturus Hierosolimam, concessit Deo et sanctæ Mariæ de Claravalle, quicquid habebat in villa Petrecini, nichil omnino retinens vel sibi, vel heredi suo, excepto quod, si rediret de Hierosolimis, illam partem de communi, quam cum aliis tribus ejusdem ville dominis partiebatur, dominationem scilicet in hominibus et justitiam, accipiet, si voluerit, in manu sua, et in vita sua, quamdiu voluerit, tenebit. Post mortem autem suam redibit et hoc ipsum in manum et possessionem prædictæ ecclesiæ. Reliquum vero totum, id est quicquid vel in villa, vel in finagio in sua proprietate tenebat, et non erat ei commune cum aliis tribus, sive viveret, sive moreretur, absque ulla retractatione donavit eidem ecclesiæ perpetuo possidendum. De hac autem donatione investivit apud Firmitatem domnum Bernardum abbatem Clarevallensem, laudante Gertrude, uxore sua, in presentia domni Godefridi episcopi Lingonensium et nostra. Ego vero, de cujus casamento erat, eamdem donationem laudavi cum Henrico, filio meo, et inde precepi hanc cartam facere.

Testes sunt hujus donationis: Hilduinus de Vendopera, Walterus de Bernone, Petrus Bursaldus, milites comitis; nec non et Hugo dominus de Bellomonte, sororius suus; et Rogerius de Orgiis; et Wiardus de Villa; et Johannes, major ejusdem villæ.

Factum est hoc apud Firmitatem, anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo XL. V., regnante Ludovico, filio Ludovici, rege Francorum,

(Original en parchemin, conservé aux archives de l'Aube. Le sceau manque. Il pendait par double queue. — Au dos on lit :
Carta de donis Josberti de Firmitate; Sigillum comitis Theobaldi. Comitis Campanie : Quinta.)

XI.

DONUM FRIDERICI COGNOMENTO SALVATORIS,

(Cartul. de Clairvaux, originaux *Chartæ communes.* II. — Anno 1147.)

Notificetur posteritati nostræ quod Fredericus, cognomento Salvator, laudante uxore sua Hersende, dedit monasterio Claræ-Vallensi, quicquid habebat in finagio Gundree Hispanie, absque ulla retentione, [illegible] quam in eodem finagio fratribus ejusdem loci concessit, quicquid de feodo ejus vel jam acquisisse vel in futurum acquirere possunt ab his, qui ab ipso tenebant. Et testes sunt: Hugo de Bagelo; Fromundus de Sancto Lupo; Hugo, serviens; Odo, filius ejus. Et Lenardis, filia; et maritus ejus Fredericus hoc ipsum donum laudaverunt; testibus Jheremia fratre Frederii; et Frederio, nepote eorum; Everardo; Widone, capellano.

Item in eodem finagio Drogo, Crassus, laudante uxore sua Hodierna, et filiis suis Widone, Milone, Widone, Agnone, quicquid habebat vel ab eo tenebatur, monasterio Clarevallensi dedit.

Hugo de Villa laudante uxore sua Helduarde, et filiis Widone, Everardo, Bencelino, et filiabus Gertrude, Altrude, Emmelina, testibus, Agnone, Lamberto, Fulcone, et Rainaldus, filius Everardi, filii Aalermi, laudante matre Lexvide et filiabus Lescelina, Emmelina, Gertrude, quicquid in eodem finagio habebant eidem monasterio concesserunt: testibus iterum Agnone, Lamberto, Fulcone. Laudavit hoc donum Wido de Wangionis rivo de cujus feodo ipsa possessio descendebat. Similiter et in aliis locis quicquid de feodo ejus possint acquirere concessit laudavit et hoc ipsum Aalaydis, uxor ejus; testes sunt: Wido, prior Sancti Stephani; Odo de Clementino prato; [illegible]; Everardus, filius Garengeri [illegible].

Item in finagio villæ [illegible] assensu fratrum suorum [illegible] Arlenardi partem alodii, quam [illegible] Clarevallensi monasterio [illegible] dedit et [illegible] quam in villa et in [illegible] hereditate habebat se exheredavit. Testes sunt: Milo Malart; [illegible]; Agno Viridis.

Ricardus et Paganus fratres de Villa dederunt Deo et Sanctæ Mariæ de Claravalle, quicquid habebant ab Airablo usque in Albam, et ab inde versus Claramvallem a silva usque in Albam, et quicquid habebamus vel ab heredibus vel ab hominibus eorum. Hoc donum laudavit Beatrix, mater eorum, et Luca, et Belosa, sorores eorum, et Rainerius, filius Iuce, et Adelina, uxor Ricardi, et Rainaldus, filius ejus, et Beatrix, filia ejus, cognomento Sylvestris. Testes sunt: Rainerius de Firmitate; et Guido, filius Odelini; et Durandus Molendinarius. Simile donum fecit de sua parte Egidius, filius Rainaldi, et obtulit per librum unum super altare. Testes sunt: Rainerius de Firmitate; et Guido, filius Odelini; et Rainaldus de Petrocinio; et Guido, filius ejus.

Maria, filia Humberti de Molenvilla laudavit donum quod dederat pater ejus Clarevallensi monasterio in pascuis de Villa. Testes sunt: Ricoldus; Aimo; et Bernerius de Molenvilla.

Notificetur etiam posteritati nostræ, quod Josbertus de Firmitate, filius Isoberti Rufi, donavit monasterio Clarevallensi, quicquid habebat apud Petrecinium, laudante uxore sua Gertrude, et quicquid habebat in finagio Petrecini. Testes sunt: Bernardus, abbas Clarevallensis, cui et in cujus manu hoc donum factum est; Everardus de Breconis; Aimo Bocardus; Paganus de Villa; Gaufridus Felemia. Idem quoque Isobertus concessit prædicto monasterio omnia dona quæ dederat pater ejus, et quicquid fratres ejusdem loci possent adquirere vel adquisierant ab eo vel ad heredibus suis de terra sua et de casamento suo et omnes aasentias in omni terra sua, laudante prædicta sua. Testes sunt: Hugo de Bellomonte frater prædictæ Gertrudis; Ilduinis de Vendopera, comes Theobaudus, qui hoc laudavit de cujus casamento movebat.

Clarembaudus de Capis, laudante uxore sua Aaliz, dedit monasterio Clarevallensi, quicquid fratres ejusdem loci possint acquirere de feodo ejus. Testes sunt: Anculfus de Capis; Gauterius de Suprapontc. Mortuo Clarembaudo, filii ejus Clarembaudus et Hugo Rapina hoc idem concesserunt; testibus, Ilduino de Vendopera, et Gaufrido Furnerio.

Walterius, filius Walterii Pineti, et Henricus, frater ejus, filius Freerii, laudante eodem Freerio, patre Henrici, et Vilrico Walterii, dederunt monasterio Clarevallensi quicquid habebant apud Petricinium et in finagio ejus absque ulla retentione, et quod in tota terra Clarevallensis monasterii non acciperent paagium, quod apud Petrecinium accipiebant. Simile donum fecit ex parte sua Hugo, filius Freerii de Brion, testibus, Rainaldo de Petrecinio, Guiardo, filio Odelini, Rainaldo Chardon de Firmitate. Laudavit hæc dona Hugo, vicecomes de Firmitate, de cujus casamento hoc erat, laudante uxore sua Ildeberga, et ambarum filiis, Erebaudo, Herico, Jonanne, et filiabus Lancenna, Isabel. Concessit etiam idem Hugo, quod si aliqua calumpnia oriretur de his donis, ipse eam in pace poneret. Supradictorum donorum Walterii et Henrici, et de laude Freerii, et de laude Hugonis vicecomitis, testes sunt: Bartholo-

meus Coquilla; Gonterius de Buxeriis; Rainerius de Firmitate; Guiardus de Capis. De laude autem uxoris vicecomitis et filiorum et filiarum suarum testes sunt: Rainerius de Firmitate; Guiardus de Capis; Everardus de Breeons; Garinus; Aimo viridis. Hoc quoque laudavit comes Theobaudus et Henricus, filius ejus a quibus prædictus vicecomes tenebat. Et ut hoc firmius staret accepit comes Theobaudus super se, rogante Hugone vicecomite, quod si ex his donis aliquando aliqua calumpnia oriretur, et ipse eam non posset extinguere, comes Theobaudus tamdiu omne reliquum casamentum, quod ab eo tenet, in manibus suis teneret, donec eam omnino pacificaret.

Adelina, uxor Bartholomei Coquillæ, laudante filio suo Guicardo, et filia sua Gertrude, et ipso Bartholomeo, marito suo, et Hugone, patre suo, de Ostrecort, et Aunone, filio suo, dedit monasterio Clarevallensis quicquid habebat apud Petrecinium, et in omnibus finibus ejus in manu Godefridi Lingonensis episcopi. Testes sunt: Hugo, decanus, de Belona: Everardus, presbiter; Rainerius de Rocha; Hugo Chavancheia. Laudavit hoc mater ipsius Adelinæ, Matoldis, et Hugo, filius Adelinæ. Testes sunt: Hugo, decanus; Everardus, presbyter; Morellus, miles, de Claromonte; Rollannus de Petrecinio.

Guillelmus Guarescens de Covlenz dedit monasterio Clarevallensi, laudante uxore sua Isabel, de cujus capite hoc erat, quicquid habebat in finagio Petrecini absque ulla retentione, laudante filio suo Rainaldo. Testes sunt: Hugo, armiger ejus; Radulfus de Covlenz, et Radulfus, filius ejus canonicus Lingonensis. Hoc donum laudavit Emmelina, mater Isabel, et Ilbertus, filius ejusdem Emmeline. Testes sunt: Rainerius, frater Emmeline; et alii multi qui ibi erant. Laudavit etiam hoc Thomas, frater Isabel, in presentia Godefidi (*sic*), Lingonensis episcopi, et Bernardi, Clarevallensis Abbatis; testibus Ebrardo de Firmitate; et Guidone, filio ejus; et Giremo de Britinniaco.

Ebertus de Barro super Sequanam dedit monasterio Clarevallensi quicquid habebat in villa Petricini, sive in finagio ejusdem villæ absque ulla retentione et quicquid ibidem tenebatur ab eo. Laudavit hoc frater ejus Thomas et uxor ejusdem Thomæ Ildiardis et filius ejus Thomas. Laudaverunt hoc cæteri fratres ejus Humbertus et Hagano et Guiardus, nepos ejus. Testes sunt Guido, comes de Barro super Sequanam; et Milo, filius ejus; et Milo de Nalverio; Ricardus de Cacenniaco. Laudavit hoc Rocelinus de Vendepora et Gaufridus, filius ejus et Hulduinus, frater Roscelini, a quibus tenebat. Laudis hujus testes sunt: Radulfus, capellanus comitis; Martinus, prior de castro Radulfi; Odo de monte Omeri; Josceranus Rigandus de Pringerio. Postea Richardus, filius Thomæ, laudavit hoc donum: testibus: Guiardo, filio Everardi de vacua Silva; et Deodardo; et Seguino.

Stephanus Raerius, laudante uxore sua Lucia, de A cujus capite hoc erat; et laudantibus filiis et filiabus suis Hugone, Guidone, Henrico, et Gertrudi, et Floretia, dedit monasterio Clarevallensi quicquid habebat in finagio Petrecini absque ulla retentione. Testes sunt: Simon, filius Isorberti; Gontardi de Firmitate; Rogerius, frater Stephani; Stephanus, capellanus; Olbertus, capellanus de Blesia.

Aimo Bocardus dedit monasterio Clarevallensi, quicquid habebat apud Petrocinum in finagio Petrecini absque ulla retentione. Simile donum fecit ex parte Sua rainerius de Gronai in eadem villa et in eodem finagio; laudante uxore Ascelina et filio eorum Lamberto et filiabus Ildiarde et Ermengarde. Testes sunt: Milo Crassus; et Scotus Venator. Hæc omnia concessit Goriardus, frater ejus, B et Bruna, uxor ipsius Aimonis. Bencelina similiter dedit eidem monasterio quicquid habebat ibidem et eadem conditione; et hoc concedente filio suo, Simone et Galiena, uxore sua. Idem donum fecit Guiardus de Capis de sua parte. Horum omnium testes sunt: Agno viridis, Bartholomeus Coquilla, Milo Crassus, Everardus de Villa, et Landricus. Idem donum fecit Drogo de sua parte; testibus his: Guiardo de Capis, Segaino de vacua Silva. Idem quoque donum de sua parte fecit Petrus de Aissi; concedente Abelina, uxore ejus; testibus: Erberto, sacerdote; et Guiardo de Villa.

Marco de Vegniaco dedit monasterio Clarevallensi, quicquid habebat apud Petrecinum absque ulla retentione, concedentibus Emmelina, uxore C sua et Henrico, filio suo, testibus his: Hugone de Veniaco, Garnerio, et Sirebello de Barro. Quale donum fecit Marcus tale fecit et Milo Crassus de Firmitate, gener illius, de sua parte; concedente Supplicia, uxore ipsius Milonis, et Marco, filio ejus Donum Marci et Milonis concessit Ermengardis, soror Suppliciæ. Testes sunt: Rainerius de Firmitate Hugo de Confinio; Guiardus, filius Odelini de Firmitate. Dono Milonis consenserunt et alii liberi ejus Henricus et Sera; testibus: Hugone de Veniaco, Garnerio, et Sirebello de Barro.

Rolannus de Petrocino dedit monasterio Clarevallensi, quicquid habebat in eadem villa et in finibus ejus absque retentione; concedente uxore sua D Richildi et filiis suis Clemente et Bernardo et alio Bernardo et fratre ejus Pagano et nepote ipsius Anscherio; teste: Silvestro cum duobus supradictis Pagano et Anscerio.

Richardus et Paganus dederunt monasterio Clarevallensi, quicquid habebant a Petrocino usque ad Ermeniorii, quod est juxta Gaudrici montem sicut via romana dividit; hoc est, quicquid habebant in terra de Jurvilla et de Warencemont. Hoc donum laudavit Beatrix mater eorum; et Luca et Belosa, sorores eorum et Rainerius, filius Lucæ, et Adelina, uxor Richardi, et Rainaldus, filius ejus, et Beatrix, filia ejus cognomento Silvestra. Testes sunt: Rainerius de Firmitate, Guido, filius Odelini, Durannus Molendinarius. Simile donum fecit de sua parte Egi-

dius filius Rainaldi, et obtulit per librum unum super altare. Testes sunt : Rainerius de Firmitate. Guido, filius Odelini; Rainaldus de Petrocino et Guido filius ejus.

Hugo Bouez de Jovencort dedit monasterio Claravallensi quicquid habebat in finagio de Iuvilla et de Warencemont absque ulla retentione; laudante Bertha, uxore sua, cognomento Poma, et filiis eorum Odone et Hugone, et filia Goncelina; testibus : Stephano, presbitero ; et Guidone, filio Odelini.

Odo et Petrus, filii Milonis Debois, laudante matre sua Dameron et sorore eorum Agnes, dederunt monasterio Clarevallensi, quicquid habebant in terra de Jurvilla et de Warencemont absque ulla retentione. Hoc donum laudavit Raherius et uxor ejus Bona amica et filii eorum Guido et Milo et filia Magaleb. Testes sunt : Thebaudus, nepos presbiteri; et Walterius; et Iterius de Beloun; Hugo; et Petrus.

Simon de Chameon dedit monasterio Clarevallensi quicquid habebat in valle Mortui fontis usque ad Emmaurici fontem et quidquid habebat in eo monte, qui dicitur Medius Mons, laudante Hilberto de Barro, de cujus feodo hoc tenebat. Testes sunt: Isobertus Rufus, Rainerius de Pulleriis. Alio tempore Odo, Simonis frater, partem suam de Medio Monte, quam habebat concessit. Testes sunt: Henricus de Aconvilla, Gibertus, Carpentarius; Petrus, filius Henrici.

Rogerius de Esclantia, laudantibus filiis suis Hildierio et Hugone, dedit monasterio Clarevallensi quicquid monachi exartaverant in bosco et Acunvilla. Concessit etiam quandam partem bosci juxta Mortuum fontem, quæ necdum exartata erat et ut omnes asentias nostras haberemus ubique in reliquo bosco, excepta agri cultura. Simile donum fecit comitissa de parte sua, laudante Odone marito ipsius. Pro his tamen donis reddetur eis annuus census duodecim nummorum Trecensis monete, qui census a Kalendis Octobris usque ad Kalendas Novembris ministro eorum de Acunvilla debet reddi. Donum comitisse laudavit supra scriptus Rogerus de quo tenebat et filii ipsius Rogerii Hildierius et Hugo. Laudavit etiam utriusque donum Stephanus de Grangia, de quo tenebat Rogerus. Laudavit Hibertus de Barro de quo tenebat predictus Stephanus Concesserunt etiam Rogerius et filii ejus et Stephanus de Grangia et Hirbertus de Barro, quod si quam calumpniam super his donis oriri contingeret, ipsi eam penitus extinguerent. Facta sunt hæc dona in manu Guidonis monachi, presente Dominico, preposito Barri. Testes : Radulfus, decanus de Barro; Hildierius, magister de domo Dei; Falco, gener Herberti; Galterius Scotus, Laudavit etiam hæc omnia Gaufridus, filius Herberti. Testes: Radulfus, decanus de Barro; Hildierius, magister de domo Dei; Odo Rufus; Lambertus, et Girardus Lingonenses.

Gilo, filius Rainaldi de Villa, dedit nobis pratum juxta ripam Albæ, quod vocatur Croipatum, et laudavit quicquid pater ipsius dederat nobis in fine Gondeæ *Hispaniæ:* id est. pratum Girardi et pratum Hugonis et pratum Garini et alia omnia quæ habemus a patre ejus; testibus: Remigio, capellano de Villa; Guiardo, filio Odelini, Angelranno fusore.

Gaufridus Felenia dedit pratum Beroldi monasterio Clarevallensi, id finagio Villæ, laudante Airardo, sororio suo; testibus : Petro Ventario, Arberto, Bernardo. Concessit hoc donum Laneenna, uxor Airaudi, laudantibus filiis amborum Girardo, Rainerio, Guiardo et filia Galia; testibus : Bernardo, majore; Guiardo, presbytero ; Theoderico.

Ego Godefridus Dei Gratia Lingonensis episcopus totam presentis paginæ cartam laudo et proprio sigillo munio et Clarevallensi monasterio in perpetuum confirmo. Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo septimo, regnante Ludovico, filio Ludovici, rege Francorum. Signum Jocelini Archidiaconi. Signum Pontii, Archidiaconi. Signum Warnerii, Archidiaconi. Signum Guiardi , Archidiaconi. Signum Folconis, Archidiaconi. Signum Humberti, decani.

(Original en parchemin. — Sceau de cire rouge pendant par double queue. — Archives de l'Aube.)

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR

FINIS PRIMÆ PARTIS TOMI CENTESIMI OCTOGESIMI QUINTI.